

A De cætero autem, &c. * Theophylact. Ego, inquit, quod meum est feci, reliquū est, ut vos vestra etiā simul afferatis, Si enim vitā vestram correxeritis, immarcescibile possidebitis conscientie gaudium, etiam si tristia vobis locutus sim

magis accendamus charitatem, nam os præ cæteris maxime membris connectit animas. Etenim a longe reuerſi, vniōne significantes osculum figimus. Vel quia templū sumus Dei, huius autem templi vestibulum vel atrium est os, tria oscula mur, per has enim priores ianuas ingreditur Christus.

† super est
† valete
† ypanimes
fuis,

* Chrysoſtomus, Quoniam & multæ fuerunt tentationes, & magna pericula, consolationem accipite, & perfecti estote. Nihil enim sic facit consolationē, ut pura conscientia, etiam si innumera afflictiones sint atque tentationes.

B c Exhortamini, idem sapite, pacem habete.

* Chrysoſtomus Cōtingit enim idem sapere, & nō agere pacifice, quando in dogmatis conueniunt quidam, dissident autem alias inter se, verum vtrunque Paulus exigit.

d * Et Deus pacis er. vobise. Hinc vobis & pax a dilectione illius, hinc malorū omnium sublatio, ista orbem seruaui, diuturnum bellum soluit, celo terram coniunxit, ista homines Angelos fecit. Istam ergo imitemur. Innumerabilium enim bonorum mater est dilectio, per istam saluati sumus, per istā ineffabilia bona omnia assequimur. Deinde reducēs illos ad hanc, inquit.

e Salutate inuicem in osc. sancto. * Theophylact. Non fucato ac doloso, Iudæ instar. Propter hoc enim osculamur, ut magis

a De male factis hucusque correxī, b Hoc apite vnde gaudium. c Et vt gaudentis In fide.
† De cætero autem **†** gaudete fratres: perfecti estote, **†** exhortamini, **†** idem sapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis, Amen.

f Salutant vos sancti. 1 omn. * Theophylact. Præsentem qui dem per osculū connectit, absentes autem per salutationem. imo & hosce cōnectit os, nam ab ore saluatio proficitur. 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15
 g Gratia. Totam trinitatem optat benedicere eos. Sua tribuit congrua, cuique gratia .i. remissionem filio, charitatē patri qui ex dilectio-

ne misit filium, communicationem spiritui per quē fit vniō. h Et cari. Dei. Dilectio Dei misit Christū, cuius gratia saluat, Et vt possideamus hanc gratiam salutis, cōmunicatio facit spiritui ussancti. Vel, cōmunicatio spiritus .i. spiritus ita sit vobiscū, vt communiuet & conferat vobis & gratiam Christi & charitatem Dei. Quod est, tota sit vobiscum, dans gratiam de commissis & caritatem per spiritum.

* Chysoſt. Quoniam coniunxit illos inter se, per salutationes & oscula, iterum ad preces deflectit sermonē, magna diligentia illos etiam Deo coniungens.

* Hiero. Hoc est contra Arianos, qui ideo patrē maiorem esse cōtendunt, quia plerunque primus nominatur in ordine.

C AP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 De cætero. Hic commendat & consolatur persistentes in doctrina fidei. Et primo ponit suam exhortationem, Secundo, eorum salutationē, ibi, Salutate. Circa primum dicit, De cætero fratres. In veritate fidei persistentes.

2 Gaudete. Ad virtuosum enim pertinet de virtutum operibus gaudere, Perfecti estote. Id est ad perfectionem consequendam tenete, quæ sicut nauis in flumen posita per aquæ motum descendit, nisi remigret in contrarium, sic anima ex corruptione carnis & pronitate ad malum cōtinuo descendit a perfectione, nisi conetur in contrarium.

3 Exhortamini. Inuicem quantum ad bonitatem effectus.

4 Idem sapite, quantum ad illuminationem intellectus. Sicut enim membra mutuo se inuuant naturaliter per colligationem nature, sic fideles per colligationem charitatis debent mutuo se inuare.

C 5 Pacem habete, quam Christus hereditarie vobis conseruandam relinquit, Iohannis. 14. d. Pacem meam do vobis.

6 Et Deus pacis, id est, dator & amator pacis.

7 Et dilectionis, quia caritas concomitatur verā pacem, eo, quod per

per charitatem Deus est in homine, & ipse in eo.

8 Erit vobiscum. Per gratiam in presenti, & gloriam in futuro.

9 Salutate. Hic ultimo, ponit eorum salutationē, dicens. Salutate. inuicem in osculo sancto. Osculum enim est signum vnitatis. fideles autē debent esse uniti charitate, propter quod osculum huius vnitatis signum dicitur, sanctum, ad excludendum osculum libidinosum quod vnit ad immunditiam. Ex hoc autem Apostoli dicto inoleuit consuetudo in ecclesia dandi pacis osculum in missa.

10 Salutant vos. quia per eorum desideria de uestra salute communiunt vobis eorum merita. Consequenter imprecatur eis plenitudinem bonorum spiritualium, di.

11 Gratia. per quam fit peccatorum remissio.

12 Domini. i. quæ attribuitur Christo, Ioh. 1. b. Gratiæ & veritas per se. Chri.

13 Et cha. quæ vnit Deo.

14 Dei. s. patris, q est erga nos principiu amoris, Ioh. 3. b. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, &c.

15 Et communicatio sancti. quia per ipsum fit communicatio omnium donorum in ecclesia Dei. Sit cum omnibus vobis, Amen.

In-

Galathæ sunt Græci. Galli enim in quādam Græciæ prouincia olim venientes, Græcis se miscuerunt, vnde prius illa prouincia Galio græcia, deinde Galathia appellata est. Vnde cum Græci acuti sint ingenti, illi tantum Galathæ stolidi & ad intelligendum tardiores erāt, sicut & indociles Galli. hi veritatem ab Apo-

Gallogræcia. Galathia.

Incipit argumentum in epistolam ad Galathas.

Alathæ sunt Græci. Hi verbum veritatis primum ab Apostolo acceperant. Sed post discessum eius tentati sunt a falsis apostolis, vt in legem, & circuncisionem verterentur. Hos Apostolus reuocat ad fidem veritatis, scribens eis ab Epheso.

lo acceperant. sed post a pseudo, vt Iudaizarēt tentari sunt. hos Apostolus reuocat ad veritatem scribēs ab Epheso. Prius commendat suā personam, quam pseudo deprimebant. Inde legem improbat, docens non esse tenendam post Christum. Tandem commendat euangelium & fidem Christi, quā ad salutem sufficit.

C A P. I.

A **P** *Aulus Apostolus.* Nominis officii terrorem incutit.
b *Non ab.* (vt quidam) ab apotolis electi & missi, & a Iudeis pseudo apostoli. Vel.
c *Ne. per. Aug.* in lib. 1. retracta. Sed per eum iam Iesum suscitatum. Qui non vt homo homines paulatim, sed totum simul per spiritum docuit, vt per hoc sit maior, per quod videbatur minor. Ceteri enim apostoli videbantur esse maiores, quia priores. Iste minimus, quia nouissimus. Sed inde apparet dignior, quia priores constituti sunt per Christum adhuc ex parte hominem. i. mortalem. Nouissimus vero Paulus per Christum iam totum Deum. i. ex omni parte immortalē.
* Hier. Sicut sacrarum scripturarum testatur auctoritas, neminem venire ad patrem nisi per filium & Spiritum Sanctum, nec ad filium, nisi quem vocauerit pater & Spiritus Sanctus. Ita & hoc loco manifeste ostenditur, Paulum apostolum in euangelij predicationem, per Iesum Christum & Deum patrem vocatum esse a Spiritu Sancto, quemadmodum apostolicorum actum liber docet, dicit itaque; *Paulus Apostolus.* non humana presumptio ne, vt pseudo apostoli dicunt, neque per apostolos alios, vt Aarō per Moysen, sed per ipsum dominum, vt Moyses & omnes Apostoli vel prophetae, sed plerique ab hominibus ordinantur, cum indigne fauore populi patientiam domini continentem, diuino sacerdotio contra meritum ordinantur. Quod autem Iesum Christum primo loco ponit, & ita Deum patrem, & alibi Deum patrem indifferenter anteponit, frequenter etiam Spiritum Sanctum, hoc ostendit, quoniam in Patre, filio, & Spiritu Sancto, non ordo maior aut minor, sed vna est gloria eademque substantia, quod dicit neque per hominem sed per Iesum Christum, per sonam deitatis ostendit, quod autem ait, Qui suscit. assumpti hominis significat incarnationem.
* Theophy. Opportune meminit mortis & resurrectionis, vt persuadeat eos non porro legi aduertere animam, sed Christo potius, qui pro ipsis mortuus est ac resurrexit, a quo magna sit demeriti deficere. Dicitur autem ipsum excitare etiam Pater, propter auditorum imbecillitatem, & quod ad patrem etiam referantur quaecumque; filius facit. Neque enim non

Incipit epistola Pauli ad Galathas.

C A P. I.

a Paulus inquam, &c.

A **P** *Aulus Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum & Deum patrem, qui suscitauit eum*

a Electus vel missus. **¶** Anania vel ab alijs.
¶ Constitutus. **a** Qui saluator est & rex.
a Qui hoc facit per filium.
¶ Non ergo contrarius Deo, a quo per filium electus est & missus ut dicitur in destructionem legis. imponebant enim illi, quod contraria Deo predicaret, & legem a Deo datam destrueret.
a Et ita dignius me constituit per immortalem Christum, quam alios per mortalem.

d *a mortuis, et qui mecum sunt omnes fratres ecclesiarum Galathiarum.*

a Remissio peccatorum. **¶** Mentis reconciliatio ad Deum.
b Non aliunde.
c A quo secure querenda est. **¶** Qui non minor patre.

f *Gratia vobis & pax a Deo patre nostro, & domino Iesu Christo.*

g *¶* Quod frustra fecisset, si lex saluaret. **¶** Delendis. **a** Quasi ui. **b** Irretitos.
h *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de*

tuit seipsum excitare Christus qui in ipsum credentibus dedit D
 suscitare mortuos sola umbra corporum suorum.
d *Qui mecum.* Dolentes de vestra seductione, testes veritatis mee, quibus vos oportet credere, & non pauci, sed omnes.
* Chryso. In ceteris epistolis aut suum nomen solum

ponit, aut duorum dum taxat triumue addit nomina, hic autem totam multitudinem posuit, verum hoc ipsum facit, quod quidam traduxerant Paulum hoc nomine, quod solus hanc predicaret, nouamque dogmatum rationem inueheret. Hanc igitur illorum suspicionem volens eximere, simul que declarare quod multos haberet eius sententiae, adiungit sibi fratres, significans se ex illorum sententia scribere quae scribit.
d *Ecclesiis Galathiae.*
* Theop. Reputa hic indignationem Pauli atque dolorem, non. n. dixit, dilectis, sanctificatis, neque ecclesiis Dei, sed sic simpliciter, ecclesiis Galathiarum. Quia vero diffidebant inter se non iniuria multas has vocat ecclesias, simul eos pudefaciens, in vnum colligit per hoc nominis. Qui. n. in multa sunt diuisi, non possunt hac nomenclatura appellari, quae concordiam denunciat. Quia vero periculum erat ne gratia exciderent, propterea quod animum ad legem applicant imprecatur illis gratiam, & pacem exoptat. *Gratia & pax.*
e *Et domino Iesu Christo.* Quae iniuriose equatis legi, dum ipsum non sine lege ad salutem sufficere asseritis, sicut legem sine eo, sed ab ipso sine lege gratia est & pax.
f *Qui dedit.* Id est, sponte obtulit, quia non est alius qui posset aperire librum, nisi leo de tribu Iuda.
g *Semetipsum.* Quia non erat hostia alia digna pro peccatis nostris delendis, quod est initium saluationis. Quem ergo locum habet lex? quasi nullum penitus.
* Chryso. Vides quod haudquaquam seruile & adactum ministerium sustinuerit, nec a quoquam sit traditus, sed ipse seipsum tradiderit. Ne igitur de illo humanum suspiceris.
* Theoph. Dedit seipsum, vt liberet nos a peccatis, a quibus lex liberare non valuit. Quomodo igitur liberatore vestro dimisso, in legem defigitis oculos, cum nihil prodesse possit aut iuuare.
h *De seculo.* Amb. primo de contuminate mundi, qui nos allicie.

Præ-

Incipit postilla Nicolai de Lyra, super Epistolam Pauli ad Galathas.

C A P. I.

P *Aulus.* Hec epistola ad Galathas in tres diuiditur partes. scilicet in salutationem, & persecutionem, quae incipit, ibi. *Miror. et confirmationem, ibi.* Videte quilibet licetis. prope finem epistolae. Circa primum ponuntur primo personae salutatae, cum dicitur. Paulus qui vocatus fuit Saulus *Act. 8.* & ratio mutationis huius nominis posita fuit *Ro. 1.* pro omnibus a his epistolis.

- 1** *Apostolus. Officio.*
- 2** *Non ab. constitutus in ipso, Act. 3. a.* Dixit spiritus sanctus. Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod assumpsi eos, &c.
- 3** *Ne. per. f. purum.*
- 4** *Sed per. Ie. Deum verum & hominem.*
- 5** *Et D. p.* Indiuisa sunt enim opera trinitatis, & duae personae exprimitur. scilicet pater et filius, & subintelligitur spiritus sanctus, quia tacetur hic, quia sufficenter exprimitur *Act. 13.* vt dilecti est, ubi agitur de institutione Pauli in apostolatū, qui prius tamen vocatus fuerat ad fidem.
- 6** *Qui sus.* Quod exprimit Apostolus ad ostendendum dignitatem in institutione sua. Alij. n. apostoli instituti fuerunt a Christo adhuc existentes in corpore mortali. Paulus autem ab eo immortalitatem corporis absecuto, & ad patris dexteram constituto, quod exprimit Apostolus propter falsos apostolos, qui doctrinam eius damnare nitentur, eo quod non fuerat

- fuerat cum Christo corporaliter, sicut & alij apostoli.*
- 7** *Et qui. Vestram salutem desiderantes, & de vestra subuersione dolentes.*
- 8** *Ecclesiis.* Hic secundo ponuntur personae salutatae, cum dicitur. Ecclesiis Galathiarum, & c. i. fidelibus in illa terra habitantibus, est enim Galathia quaedam regio Graeciae. Anno enim Artaxerxis regis. 17. Senones Galli duce Brenno Italianam inuasunt & Romam ceperunt, ex cepto capitolio, de cuius obsidione recesserunt, accepto pro recessu magno precio, quos rex Bythiniae habens guerram importabilem, sibi vocauit in suum auxilium, & habuit v. gloria, partiti sunt eum eo regnum, & illam partem quae cessit eis, vocauit Gallo graeciam, quae postea vocata est Galathia.
- 9** *Gratia vo.* Hic tertio ponuntur optata bona, cum dicitur. Gratia vo. In presenti.
- 10** *Et pax.* In futuro. Beatitudo enim futura bene nominatur pax, quia quietat totaliter appetitum.
- 11** *A Deo. i. a tota trinitate.*
- 12** *Et do.* Deitas enim quae est vna in tribus personis est gratiae et gloriae causa efficiens principalis, humanitas vero Christi causa instrumentalis coniuncta in persona filii.
- 13** *Qui dedit.* Ex maxima enim charitate ad nos & obedientia ad patrem, seipsum obtulit ad mortem.
- 14** *Vt c.* Transferendo nos ad gloriam, dicitur autem praesens seculum nequam, non propter creatam substantiam, sed propter mala quae fiunt in hoc seculo sicut dicitur *Eph. 5. d.* Dies mali sunt. i. dicuntur, propter mala quae in eis fiunt.

Se.

Aug. 11. 21. cor. Fault ca. 20. 1. 13. 5. d. Hieronymus

A *Presenti seculo nequam, secundum.* Tāto plus capit, cū aeterna nō videantur *Seculo nequam.* Non q̄ mundus iste creatus a Deo sic malus, sed quia in eo sunt mala. Ex hoc sensu d̄r: *Dies n̄a li sunt. Mundus in maligno positus.* † T̄pa periculosa. Salus, qui pleni sunt latronib. & gladius quo cruor effundit, & calix, in quo venenum temperatur, mala dicuntur, quia non solum tempora, sed etiam loca & instrumenta malorū traxerunt infamā quā in eis fuit.

* Chryl. Quod ais miser & infelix. Num hac vita mala, in qua Deum agnouimus, in qua de futuris philosophamur, in qua ex hominibus facti sumus Angeli, cumque caelestibus virtutibus choros simul ducimus? Quod si memores mihi homicidas, adulteros, & inuicem torū suffociores, ista demōstrā tibi nihil ad p̄ntem vitam attinere, neq; enim hęc sunt peccata vitę quā agimus in carne, sed corruptę voluntatis. Edere, bibere, dormire, crescere, esurire, sitire, nasci, mori, cunctaq; his similia propria sunt huius vitę, quę nullus vnquam vicerit nō peccator non iustus, non rex, non plebeus, sed oēs subiaccemus naturę necessitati. Idē & scelera perpetrare, si p̄tineret ad fortē conditionēq; naturę, nullus hęc effugere posset quē admodum nec illa. Quum igitur, ais, Paulus seculū p̄sens dixit malum? Nimirum cōi hoium more sic locutus est, q̄nquidē & nos ad eū modū, loqui solemus, malū habuit diē, non ipsum tēpus, sed circūst̄ntiā & actionem incusantes.

B *Cui est gloria.* Q. Hęc testatur p̄sentes boni, & futuri, restabuntur. In hac salutatione p̄sibant & commendationē sui, & quid possit gratia Dei, & quod lex nihil confert. * Theophyl. Quum nusquam alibi in exordijs Amen posuerit, hic ponit indicans quod lex in cōsummatus sit ipsi, ac sufficere q̄ dicta sunt ad accusationē Galatharū. Etenim mentione facta inenarrabiliū Dei beneficiorū, ex quib. condemnabantur illi benefactorem dimittentes Christū, deinde admiratus ea, nec quicquam valēs de eis porro exprime re verbis gloriam Dei, continentibus verbis finit sermonē.

C * Chryl. Quoniā per legis obseruationem arbitrabantur sese placere patri, quemadmodū existimabant Iudæi Christum persequētes, hoc primum demonstrat, illos dum hęc faciunt, non modo Christum sed & patrē offendere. Nō. n. inquit, a Ch̄so, sed a patre deficitis ista faciendo. Nā vt vetus testamentum non patris tantum est, verū & filij. Ita gratia non solum filij est, sed & patris. Deniq; cōmunia omnia.

D *omnia*

- a *Qui rei eramus sub lege*
- b *Quod ad nequitiam trahit.*
- c *Et quod sit firmius quod dicit, subdit.*
- d *Quod Christus dicit se & eripuit non est pro meritis, sed secundum bene uolentiam eius qui creauit, & bene uolens est.*
- a *presenti seculo nequam, secundum voluntatem Dei & patris*
- b *Christo & Deo vni in essentia.*
- c *De hac redemptione.*
- d *Confirmationis nota d. Quia mirum est de latitia conficere ad exitum, cum in p̄sentia p̄ficiendum esset.*
- b *nostri, cui est gloria in secula seculorum amen. Miror, quod*
- c *ut uolentati per pseudo. Ultra Christum in legem testimini.*
- d *aperit. e. Per predicationem d. Idem bona gratuita quę Christus dat.*
- d *sic tam cito transferimini ab eo qui uos uocauit in gratiam*
- e *idei. legem quę putatur euangelium, & e. contra meam predicationem, tamen secundum ueritatem non est alia uel aliud, nisi per illos qui conturbant putum fontem ueritatis sensus, & sic paulatim tendunt conuerrere euangelium in legem.*
- e *Christi, in aliud euangelium, quod non est aliud, nisi sunt alii*
- f *qui, qui uos conturbant, & uolunt conuerrere euangelium*
- a *ipsi ad hoc tendunt*
- b *apostoli.*
- c *bonus uel malus.*
- d *ueniens ut credibilior sit.*
- e *quod putatur bonum.*
- f *Ch̄ri Sed licet uos, aut angelus de celo euangelizet uobis p̄ter*

Omnia, inquit, quę patris mei sunt, mea sunt. Ergo cū dicit eos a p̄re delinisse, duplicem impingit culpam, alteram q̄ delinissent alterā q̄ celestime defecerint. Est quidē & ille dignus reprehensione, qui post longū t̄pis spatiū deficit. Certum qui ad primā irruptionem, & in ipso sagittarū, ē longinquo uolantiū con-

cidit extremę imbecillitatis de se specimē p̄buit, hoc nomine & hos incusat dicens. Quid hoc rei est, q̄ ij qui uos decipiunt, nec spatio temporis ad id opus habēt, sed prima statim imitatio sufficit eis ad subuertendum uos & capiendum, &c. **d** *Ab eo qui uoca. uos.* * Idem. Ipsa uocatio Patris est, uocationis autem causa filius est. Non ipse est qui nos reconciliauit, qui donū dedit: neq;

enim ex operibus iustitię salui facti sumus, quin potius & hęc illius sunt, et illa huius, &c.

e *In aliud euang.* * Chryl. Si decies mille sint euangelistę, modo scribant eadē, multa illa dicimus unū esse euangelium, neque quicquā obstare scribētium multitudinem, quominus unum sit euangelium, quemadmodū ex aduerso si quis vnus scribens commemoret contraria, non esset vnum euangelium quod scribitur, ut enim vnum sit euangelium aut non vnū, non estimatur numero scribentium, sed hinc, eadem ne sint, an diuersa quę scribuntur. Vnde dilucidum est, quatuor euangelia unum esse euangelium.

f *Nos aut an.* Qui bonus pōt intelligi, non q̄ hoc contingat. sed adeo certus est de ueritate euangelij sui, q̄ si etiam angelus aliud nunciaret, non crederet, sed anathematizaret.

* Theophyl. Quia ad autoritatē & dignitatē personarum confugiebāt, ac Petrū cū suis, & Iacobū p̄ferebāt, eam ob causā angelorū meminit, adiecit autē ex celo, q̄nquidē & sacerdotēs Angeli uocabātur. Ne igit de sacerdotib⁹ hęc dices, cęli appositione cęteras uirtutes adeoq; potētias iudicauit. Ne n. dicas. En coapostoli tui diuersū p̄dicāt. Ecce nāq; ne mihi ipsi quidē parco, alia ab ijs p̄dicāt. Nec quia Apostolis cōdēnet qui hęc loquit, sed uolēs obstruere ora seductorū, atq; mōstrare qd̄ auctoritas aut p̄sona, neq; expectatur, neque aspiciatur, si quomodo sit de dogmatib. sermo.

* Hier. Breuiter oī uoluit p̄iudicare personę, q̄n nec apostolus, contra id quod primum p̄dicauerat, nec uocē de celo uocantis Angeli permisit audire. Facit autem sententia contra omnes hęceticos, qui traditiones apostolicas mutare conantur. *Anathema sit*, hoc est, abominabilis uobis sit.

g *P̄ter quā quod.* Attēde. nō ait: Plus quā accepistis. Nā si illud diceret, sibip̄s p̄iudicaret, q̄ cupiebat uenire ad quosdam, quibus ipse scribebat, sicut ad Thessalonicenses, ut suppleret quę illorum fidei deerant. Sed qui supplet quod minus erat, addit, non quod merat tollit. Qui autem p̄tergreditur fidei regulam, non accedit in uia, sed recedit a uia.

Anathe-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Se. Ideo dicit Saluator Io. 6. 4. Descendi de celo, non ut facerem uoluntatem meam, sed uoluntatem eius, qui misit me, &c.*
- 2 *Cui. Secundum q̄ dicitur Phil. 3. a. Humiliauit semetipsum factus obediens usq; ad mortem, mortē autē crucis, pp qd̄ & Deus exaltat illū, & dedit illi nomē quod est super omne nomen, &c. Per passionem enim suam meruit gloriam corporis, & exaltationem sui nominis.*
- 3 *In se. Iteu. id est, aternaliter.*
- 4 *Miror. Hic cōsequenter ponitur ep̄stolę persecutio. Circa quod suenam, q̄ Galathę receperunt fidem Christi ad predicationē Apostoli, sed post eius discessum ab eis subuersi fuerūt a falsis Apostolis, dicentes q̄ ueritate erat eis ad salutem circūcid, & legalia obseruare cū euangelio Christi, quod est eroneum, propter quod Apost. in hac ep̄stola hunc errorem intendit eliminare. Et d̄iuiditur in tres partes, quia primo contra seminantes hunc errorem suam suam. secundo declarat eā esse uisam, ibi: Notum. Tertio inducit ad eius obseruantia, cap. 5. Prima adhuc in tres, quia primo circa hanc sententiā ponitur motiua ratio, secundo sententia latior, ibi: Sed licet. Tertio tacite quæstionis solutio, ibi: Modo enim. Ratio. motiua scribendi hęc ep̄stolam,*

Diuisio.

ep̄stolam, fuit subuersio Galatharum per falsos apostolos, de quo admirans dicit: Miror q̄ sic tam cito transferimini ab eo. id est, a Deo.

- 5 *Qui uos uoca. in gra. Chri. per predicationem meam.*
- 6 *In aliud euangel. i. in aliam doctrinam falsam. ideo subditur.*
- 7 *Quod non est aliud. quia falsum & nō ens cōuertuntur, sicut uerum & ens. Legalia enim cessauerūt in passione Christi, ita quod extunc fuerint mortua.*
- 8 *Nisi non alii. scilicet falsi apostoli.*
- 9 *Qui uos con. persuadentes quod non potestis saluari absque legalium obseruatione, quod erat durum conuersis ex Gentilitate.*
- 10 *Et uolunt conuer. euan. Chri. in seruitutem legis Mosaię.*
- 11 *Sed licet. Hic cōsequenter fert suam sn̄am di. Sed li. nos. q. d. Non solum falsi apostoli non sunt in hoc audiendi, sed neque etiam ueri apostoli, neque angeli sancti, si hoc p̄dicarent. ideo dicit: Sed li. nos. s. ego uel alii apostoli Christi.*
- 12 *Aut ange. de cę. id est, angelus sanctus.*
- 13 *Euangelizet uo. p̄ter quā quod. Et dicit, p̄ter, &c. id est, aliud detrahens uos a ueritate euangelij, quā uobis predicauit. Et non dicit plus quā p̄dicauimus, quia bene poterant alia p̄dicari quę facerent qd̄ declarationem ueritatis euangelij.*

Ana-

A *Anathema sit.* Quare hoc? Aug. Quia aliud euangelizans de priuato vult fluere, nō de medio. Et cū hoc forte, homo carnali nebula præpeditus, & a fonte cōi ad propriam suam falsitatē reductus possit facere, nunquid & angelus? Vere si angelus de proprio fluens in paradiso nō esset auditus, nō precipitaremur ī mortē. Media aqua posita erat omnib. præceptū Dei. Aqua quodammodo publica erat, & sine fraude, sine laque, sine cœno fluebat. Sed venit angelus de celo lapsus seipēs factus, & infidiose iā venenū spargere cupiebat, & emisit venenū de proprio locutus est. i. de suo. Gustate & eritis sicut dij. Et illi appetentes quod non erant, amiserūt quod acceperunt.

B *Anathema.* Hoc verbum pro maledicto ponit. & vulgo dicitur deuotio. Nā deuotare se quēquā nemo fere dicit, nisi se maledicēs. vñ illud Et anathematizauit eum & ciuitates eius, & vocatum est nomen loci illius anathema. Hinc tractū est, vt anathema detestabile aliquid & abominabile videatur, vt nihil inde victor in vñs suos auferret, sed totum in penā luendā vocauit: hoc erat anathematizare, q̄ vulgo dicitur deuotare. Origo autē huius verbi est in Græca lingua ab his rebus quę votę & p̄soluē. i. promissę & redditę sursum ponebantur in templis, & est dictum, *ἀνά τοῦ ἀναβήναι.* id est, sursum ponere.

b *Sic præ.* A maiore infert. Quandoquidē nos vel angelum excommunicarem, magis pseudo excommunicandi sunt. **c** *Modo.* Dicit, quia olim dum dixit hominem ex lege iustificari, hominis gloriam inutilem gratiā Dei prædicauit. Innuit hic etiam hoc facere illos seductores, vt laudaretur a Iudeis, quos non timet offendere Paulus pro gloria Christi, qua mente cessat lex.

* Theop. Hęc scribo vobis non vt a vobis gloriam expetēs neque vt discipulos habeam, sed Deo rationem reddēs pro dogmatibus mihi concreditus, non vt hominibus placeam. Deinde, calumniabantur eum ceu alia apud alios prædicatē, quique pro hominum cōditione sese permutaret, ait igitur. **d** *An quero, homi. pla. &c.* * Hic. Ostendere vult odia hominum se non timentē, libere defendere veritatem. Vbiq̄q; aut homines, sine additamento aliquo nominantur, in malā partē accipiūt in scripturis. Vt est illud, Omnis homo, mōdax. Et, Quę dicunt hoies esse? &, nonne homines estis? &, se cūdū hominem ambulatis? Igitur quicunq; talib. placere voluerit, necesse est vt eorū faciat voluntatē. Sāctū aut tantum, & Deum

C

NICOLAUS DE LYRA.
1 *Anathema sit. i. separatus a communicatione Dei & sanctorum.* Circa quod sciēdum, quod aliqua propositio conditionalis potest esse vera, cuius tamē vtraque pars est falsa aut impossibilis, sicut est ista. Si homo volat homo habet alas quę est vera, & tamen hominem volare & alas hēre falsum est. Sic est in proposito de verbo Apostoli, nā Apostoli vero erant in gratia cōfirmati, & adhuc magis angeli sancti, propter quod de vtrisque falsum est & impossibile, quod prædicarent contra veritatem euangelij, & quod essent anathematizati, & tamē conditionalis est vera. s. hoc facerent esset anathematizandi.
2 Sicut prædixi, & nunc ite. di. &c. Repetitio est eiusdē sententiæ ad maiorem assertionem.
3 Mo. enim homi. sua. Hic cōsequenter respondet cuidā tacitæ questionī, quia posset quis querere, quare sententiā ita dure? Et respōdet, quod hoc est, quia non querit hominibus placere, sed Deo, dicens. Mo. enim homi. sua. i. ad honorem hominum, vel Dei? Et quod querat honorem Dei, ostendit, dicens.
4 An quero ho. place. q. d. Non. Sed hoc intelligendū est in his quę essent contra beneplacitum domini, ideo subditur.
5 Si adhuc homi. placere. s. in malis. Christi seruus non essem.
6 Notum enim uo. facio fra. euangelij, quod euāg. est a me. Hic consequenter ostendit prædictā sententiā esse iustā et hoc ostēdit

a Non dico plus, sed præter. **b** Fide verum, vsu honestum, sine commodum.
1 *terquā quod euangelizauimus vobis, anathema sit. † Sicut*
2 *prædixi, & nunc iterum dico, si quis vobis euangelizauerit præ-*
3 *ter id quod accepistis, anathema sit. Modo enim hominibus*
4 *suadeo, an Deo? An quero hominibus placere? † Si adhuc ho-*
5 *minibus placere, Christi seruus non essem. Notū enim vobis*
6 *facio fratres euāgelij, quod euāgelizatū est a me, quia non est*
7 *secundū hominē. Neq; enim ego ab homine accepi illud, ne-*
8 *que didici, sed per reuelationē Iesu Christi. Audistis enim con-*
9

st. & Dei. Item, Prouidemus bona, non solum corā Deo, sed etiam coram hominibus. Itē Luceant opera vestra coram hominibus. &c. Ergo contra temerarios iudices, detractores, susurrone, murmuratores, q̄rentes suspicari qd̄ nō vident, quęrentes ēt iactare qd̄ non suspicant, sufficit conscientia. Nec in aliis quib. placere volumus q̄remus n̄am gloriā, sed eorū salutem, vt nō nos, sed Deum laudent, qui tales fecit. vñ: Nolite facere iustitiam vestrā coram hominib. Vbi illos arguit, qui ita ventilant opera sua, ut finem operum suorum in laudem hominum ponāt, eandemq; laudē quasi pro mercedē operum suorū cōputēt. * Greg. Nō dico ut proximi opera nostra bona nō videāt, cū scriptū sit. Videant opera vestra bona, & glorificent. &c. Sed ut per hoc quōd agimus, laudes exterius nō quęramus. Sic autē sit op̄ in publico, quatenus intētio maneat in occulto, ut & de bono opere p̄ximis p̄beamus exēplum, & tñ per intētionē, quo soli Deo placere quęrimus, semp̄ optemus secretū. f. Audistis meam conuer. al. in Iu. * Chryl. Vide ut undiquaq; cōfirmat se fuisse Christi discipulū, nullo hominis interuentu, sed seipso Christo per seipsum oēm̄psi cognitionē digna to patefacere. Et quomodo inquit, probari possit incredulis, q̄ Deus per se, nullo hominis interuētū, tibi patefecerit, illa arcana mysteria? Probat hoc inq̄r, mea superior cōuerfatio. Nisi. n. Deus fuisset, qui essulferat, haudquaquā adeo fuisset repētem mutatus. Nā qui docet ab hominib. ēt si sint acri celeriq; ingenio, tamen ut ad diuersa transferantur, tempore est opus multoq; studio. Ceterum cū uehementissime laboraret insania totus ac pute redijt ad sanam mentē, declarat sibi diuinam uisionem ac doct̄inam adfuisse, per quam subito

1 rum, contra qui Deo suadet, illiq; placere studet, huic simplici putaq; mente est opus: Deus enim falli non potest.
2 e Si adhuc. Hinc quidam putant sufficere conscientiam, vt parū quid de eis existimet alius. Curāt, sed cōscientia corā Deo est necessaria, cōuerfatio corā proximo, quæ si negligētius agitur, ledit exemplo. vnde alibi: Placete omnib. per omnia, sicut ego omnibus placeo. Itē: Sine offensione estote Iudeis & Græcis & eccle
3 Augu. lib. de onibus. 1. 7. dist. c. 5a.
4 1. Cor. 10. 9.
5 2. Cor. 8. d.
6 Matt. 5. b.
7 Hom. 11. in Euangelia.
8 F

& Deū amantib. placent, qui plusquā hoies esse meruerunt. D * Chrysof. Scitote mihi non esse magnopere cura, quomodo me purgem apud vos, sed omnia facimus propter Deū. Etenim qui studet hominib. suadere, multa facit in sincera prauaq; & fraudib. vitur & mendacio, quo persuadeat mē-

temq; capiat auditorum, contra qui Deo suadet, illiq; placere studet, huic simplici putaq; mente est opus: Deus enim falli non potest.
1 e Si adhuc. Hinc quidam putant sufficere conscientiam, vt parū quid de eis existimet alius. Curāt, sed cōscientia corā Deo est necessaria, cōuerfatio corā proximo, quæ si negligētius agitur, ledit exemplo. vnde alibi: Placete omnib. per omnia, sicut ego omnibus placeo. Itē: Sine offensione estote Iudeis & Græcis & eccle
2 1. Cor. 10. 9.
3 2. Cor. 8. d.
4 Matt. 5. b.
5 Hom. 11. in Euangelia.
6 F

st. & Dei. Item, Prouidemus bona, non solum corā Deo, sed etiam coram hominibus. Itē Luceant opera vestra coram hominibus. &c. Ergo contra temerarios iudices, detractores, susurrone, murmuratores, q̄rentes suspicari qd̄ nō vident, quęrentes ēt iactare qd̄ non suspicant, sufficit conscientia. Nec in aliis quib. placere volumus q̄remus n̄am gloriā, sed eorū salutem, vt nō nos, sed Deum laudent, qui tales fecit. vñ: Nolite facere iustitiam vestrā coram hominib. Vbi illos arguit, qui ita ventilant opera sua, ut finem operum suorum in laudem hominum ponāt, eandemq; laudē quasi pro mercedē operum suorū cōputēt. * Greg. Nō dico ut proximi opera nostra bona nō videāt, cū scriptū sit. Videant opera vestra bona, & glorificent. &c. Sed ut per hoc quōd agimus, laudes exterius nō quęramus. Sic autē sit op̄ in publico, quatenus intētio maneat in occulto, ut & de bono opere p̄ximis p̄beamus exēplum, & tñ per intētionē, quo soli Deo placere quęrimus, semp̄ optemus secretū. f. Audistis meam conuer. al. in Iu. * Chryl. Vide ut undiquaq; cōfirmat se fuisse Christi discipulū, nullo hominis interuentu, sed seipso Christo per seipsum oēm̄psi cognitionē digna to patefacere. Et quomodo inquit, probari possit incredulis, q̄ Deus per se, nullo hominis interuētū, tibi patefecerit, illa arcana mysteria? Probat hoc inq̄r, mea superior cōuerfatio. Nisi. n. Deus fuisset, qui essulferat, haudquaquā adeo fuisset repētem mutatus. Nā qui docet ab hominib. ēt si sint acri celeriq; ingenio, tamen ut ad diuersa transferantur, tempore est opus multoq; studio. Ceterum cū uehementissime laboraret insania totus ac pute redijt ad sanam mentē, declarat sibi diuinam uisionem ac doct̄inam adfuisse, per quam subito

dit dupliciter. Primo ex perfectione legis euangelicæ. Secūdo ex imperfectione legis Moisaicæ. 3. Prima adhuc in duas, quia primo ostendit doctrinam quam prædicauit. s. euangelicam esse autenticam & perfectam. Secundo infert conclusionem intentam. s. q. c. ibi. Nos natura. Circa primum facit talem rationem. Illa doctrina est autentica & perfecta, quæ est a Deo inspirata, a principalibus apostolis discussa, a falsis apostolis impugnata, et tamē stetit immobilis, et post impugnationē ab ecclesia approbata, & in sua sinceritate et claritate reposita. Sed euāgelica doctrina quā prædicauit est huiusmodi, igitur, etc. Maiorē huius rōnis supponit tanquā manifeste veram. Minorem declarat per singulas partes procedendo, quæ patebūt prosequendo. Primo igitur declarat primam partem minoris. s. quod doctrina quam prædicauit sit a Deo inspirata. Et diuiditur in duas, quia primo ponit intentū. Secūdo manifestat propositum ibi. Audistis. Circa primū dicit. Notum. n. vobis facio fratres euangelium, quod euangelizatū est a me, quia non est secundum hominem. i. factum secundum adinventionem humanam.
7 Neque enim ego ab homine accepi illud. i. ab alijs apostolis, qui cum Christo fuerunt corporaliter addiscendo.
8 Sed per reuelationem Iesu Christi. i. immediate factam mihi.
9 Audistis. Hic consequenter manifestat propositum, & ostēdit primo, quod non habuit per viam humanam ante suam conuersionem. * secun-

A subito ad puram redisse sanitate. Sed vos quidem hoc nescitis, verum illud oino noſtis, quod dixerim persecutor, quoniam de usque ad vos quoque; seuitia penetravit, cum ingens sit intervallum inter Palaſtinam & Galathiam, ut non fuerit rumor in tam longinquum dimanatus, nisi quae fiebat a nobis supra modum excessisset, fuissentque intolerabilia. Vides ut singula cum exaggeratione commemorat, nec pudet sua mala confiteri. Nec tantum est persecutus, sed & conatus est ecclesiam extinguere, subvertere, demoliri, abolere. Nam id est, expugnationis opus.

¶ est uehementer esse studiosus a maioribus meis traditorum infertur.

Expo in hanc epist. & libro 2 s. contr. Faulst. ca. 70.

a Et proficie. in Iuda. Q. Qui prius in illis legibus tantum valui, iam illa reliqui: Ideoque vos meo exemplo ab his recedite.

b Aemulator existens. Auguſt. Habebat enim apostolus zelum Dei, sed non scientiam. Et preuidit Deus bonam eius emulationem, sed deesse scientiam, & preuidit idoneum, quia qui tam fidus in te minima, constantior erit in maxima, & ideo preuenit eum vocando.

c Cuius an. pla. Q. Tunc apparet nunc non didicisse, sed nec post.

d Se. ex. v. ma. Hier. Unde de Ieremia legitur: Priusquam te formarem in utero, noui te. Qui ergo prescit futuros antequam sint, quoscunque vult nasci, facit ut sint, & iam natos quos vult per gratiam, vocat ut iusti sint, sicut Paulum vocauit per gratiam, ut annuntiaret Christum.

e Ex utero. Mater, synagoga. uterque eius & secretarij eius sunt Pharisei, de numero quorum separatus est.

* Theophyl. Si ex utero matris segregaturus erat ad euangelium, & electus a Deo, per numinis quandam providentiam, relictus est interea temporis in Iudaismo, ut vniuersa eius, nimirum permutatio, multos in fide firmaret & attraheret. Segregauit autem Deus, non per sortem, sed prescientiam, ut dignus esset.

f Et vocauit per gratiam. * Chrysoſt. Vocationis quidem causam ponit, tamen ubique totum gratiae Dei tribuit, & ineffabili numinis humanitati. Misericordiam enim, inquit, consecutus sum non quod sufficiens essem aut idoneus, sed ut in me declararet omnem lenitatem, in exemplum eorum qui credituri erant illi in vitam eternam, & ne quis de seipso desperet, sed quisque bonam spem habeat, postquam omnium mortalium pessimus, Dei benignitatem consecutus sum.

g Ut reuelaret filium suum. * Idem. Non dixit, ut reuelaret filium suum mihi, sed in me, ut ostenderet quod non modo verbis edocuit

uersationem meam aliquam in Iudaismo, quoniam supra modum persequere ecclesiam Dei, & expugnabam illam & proficiebam in Iudaismo supra multos coartaneos meos in genere meo, & abundatius amulator existens paternarum mearum traditionum. Cum autem placuit tibi ei qui me segregauit ex utero matris meae, & vocauit per gratiam suam, ut reuelaret filium suum in me, ut euangelizaret illum in Gentibus, continuo non acquieui carni & sanguini. Neque tibi veni Ierosolymam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Ierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus

^a Quam habul. Dum infidelis eram ^b Dum Iudaice uiuebam. ^c Aliorum.

^a Fugando. ^b In corpore. ^c Affligebam parnis. ^c Implendo legem & defendendo.

^a Non dico senes. ^c Qui plus laborant quam senes. ^b Non dico profelytas, sed qui sunt. ^c Scilicet Iudaorum.

^a Etiam. ^c Alijs. ^b Imitator. ^c In exemplum alij.

^d Quas tibi boni patres addiderunt, quas mihi quasi proprias feci.

^a Ita ante. ^b Quia pro placito suo fecit non pro meo merito. ^c Antequam nascerer.

^a Ad literam. ^c Qui nasci fecit, ad hoc ducere potuisti, ante enim quam aliquis nascatur, scit Deus quis futurus sit. unde, Priusquam te formarem in utero noui te.

^b De mala uia ad bonam. ^c Non per meritum meum.

^d Ut in mea conuersione ostenderet quantae potentiae & bonitatis esset & filius Iesus, qui etiam prostrauit, iupertum humiliavit. Vel, reuelauit filium suum. Vel, idem, cognitionem dedit mihi de filio suo.

^a Filium. ^b Vocauit me & reuelauit filium, &c.

^a Prædicauit instructus a Deo, & ideo non aliud tenendum, nec hominibus credendum.

^a Vitia respici, uel propinquos genere. ^b Quia non erat opus electo a Deo.

^a Qui ante me crediderunt. ^b Et ita constat quod non ab eis didici euangelium. ^c Prædicare, ubi nullus Apostolorum.

^a Vbi rudis prædicaueram. ^b Ex quo reuersus sum Damascum.

^a Propter apostolatus affectum, & ut sciret. Petrus me sibi co. possolum. ^b Receptus ab eo ut uerax, & coapostolus, ostendit se in nullo dissentire ab apostolis, ut iulurabant amuli sui.

Etus effect de fide, verum etiam copioso spiritus dono repletus, h. ut euang. ill. ingentib. * Sic. n. mihi se reuelauit, non tantum ut ipsum cognoscerem, sed ut eius notitiam ad alios perferrem. i. Continuo non acquieui car. & sang. * Theophyl. Hoc est, non sum colloquutus apostolis, hoc enim carne & sanguine uocat, a natura eos nominans. Vel simpliciter de omnibus mortalibus dicit, quoniam a nullo mortalium quicquam didicit.

Neque ueni Ierosolymam. * Idem. Quid hæc apostolus dicit? Nonne adeo intumuerat, ut seipsum sibi sufficere putaret, nec opus habere consultore? Ecqui non audiuit dicentem? ne sis prudens apud te ipsum, & ut illis qui apud seipsum sunt intelligentes. Nequaquam, sed quia calumniosiores eius dicebant, quoniam apostolos nos sequi oportet, non ipsum, & quia Apostoli ante ipsum fuerunt, coactus est hæc dicere, ut seductorum cristas deprimat. Nam irrationabile erat & indignum, ut qui a Deo didicisset, hominibus primum rationem redderet.

Non igitur demens & mente captus hæc dicit, verum ut ostendat propriam prædicationis auctoritatem.

K Sed abii in Arabiam. * Chrysoſto Non commemorat sua præclare facta, neque quos edocuerit, neque quam multos, neque ambitionis gratia quæ ceteris apostolis præstantior habeatur, aut quod plus omnibus laborasset, quod quidem precipuum est modestiæ documentum. Etenim quum qui sibi nullius rei bonæ conscius est, submisit de seipso loquitur, prudens est & modestus: At qui post tot emeritas coronas, talia loquitur, ille nouit quid sit modestia.

* Theoph. Inculta loca circuibat, & agrestia. Si enim cum apostolis permanisset, impedita fuisset eius prædicatione, nec adeo celeriter distributa. Hinc ad gentes agrestiores currebat. Deinde post annos tres ueni Ierosolymam, &c. * Hieronymus. Ostendit se non indignum doceri, qui tribus annis, alijs iam prædicarat.

* Theophylactus. Et hoc insignis humilitatis animi signum, si qui tanta transegerat, ad Petrum abiit, non commoditatis gratia, sed solo videndi studio, honorans eum ceu maiorem se.

m Et mansi apud eum diebus quinde. * Idem. Intueri & agnoscere, honoris signum est, permanere autem, amicitiae charitatisque uehementis, est argumentum.

Iacobum

NICOLAUS DE LYRA.

* Secundo, quod neque etiam post ipsam ibi. Cum autem. Primum autem manifestum per hoc quod ante conuersionem suam in quantum poterat, persequebatur euangelicam doctrinam & obseruatores eius. Ex quo patet, quod tunc non studuit ea ad instruendum alios, nec ad discendum eam ab alijs. Et ista erant nota illis quibus scribebat. ideo dicit. Audi istis. Et patet uera usque ibi.

- 1 Aemul. existens. i. Zelator.
- 2 Paternarum mearum traditionum. Tunc autem apud Iudæos erant aliqua tradita patribus a Moysse. s. quæ scripta sunt in lege. Et alia quæ erant tradita a patribus alijs minoribus quæ uocabantur traditiones seniorum, ut patet Mat. 15. Et ambarum traditionum erat apostolus zelator ante suam conuersionem.
- 3 Cum autem. Hic consequenter ostendit, quod nec post conuersionem suam habuit per uiam humanam, quia statim inuit ad prædicandum Gentilibus fidem catholicam per tres annos antequam uideret apostolos, uel alios discipulos, qui possent eum docere de fide catholica, & hoc quod dicit. Cum autem placuit tibi. Vocatio enim sua euidenter fuit ex diuino placito, quia fidem Christi persequebatur actualiter quando fuit uocatus.

tus, ut patet Act. 9.

- 4 Qui me segreg. ex utero matris meae. i. de medio synagoge.
- 5 Continuo non acquieui carni & sanguini. id est, ad Iudæos, de quorum sanguine ego sum, accessi.
- 6 Neque ueni Ierosolymam. ubi erant apostoli et alij discipuli in lege euangelica instructi.
- 7 Sed abii in Arabiam. ad prædicandum Gentilib. legem euangelicam, ad quod eram uocatus, ut præmittitur, ut euangelizaret illum in Gentibus. Prædicatione autem præsupponit notitiam. Ex quo patet, quod Apostolus habuit notitiam euangelij, non per doctrinam hominis, sed per reuelationem Iesu Christi, quia non est medium, quia si habuisset etiam per ministerium angelicum, adhuc sequitur, quod hoc fuisset a Christo principaliter.
- 8 Et ite. reuer. sum Dama. ubi primo disputauerat contra Iudæos.
- 9 Deinde pos. annos tres, &c. i. postquam tribus annis prædicaueram, & sic non habui notitiam euangelij a Petro.
- 10 Et mansi apud eum die. quinde. q. d. Si indignissem ab eo doceri, tamen tam paruo tempore non potuissem me docere ueritatem euangelij.

Alium

A *Iacobum fra.do.* Hier. Quia hic Iacobus fuit filius Ioseph, qui pater Iesu dictus est. Sed nō est hoc ratum, cum Ioseph virgo fuisse credit. Alia ergo causa querenda est, quare frater domini dictus sit, sicut Ioseph & Simon & Iudas. Vñ in euāgelio dicit. *Ecce pater tuus & mater tua & fratres tui, &c.* Vt ergo liqueat quare fratres dicuntur.

* Theophyl. **E**rat autem & Iacobus cuius & cum honore meminuit fratrem domini appellans, adeo ab omni invidentia alienus erat. Atqui si voluisset significare, potuisset dicere cleophe filiu. Neq; enim secundum carnem frater erat domini sed putabatur.

Ambros. Sciendū est quod Maria mater dñi, Ioachim & Annę filia fuit, quę nupsit Ioseph, & ita Ioseph fuit putatiu⁹ pater Christi. Mortuo aut Ioachim Cleophas frater Ioseph eandē Annā accepit vxorē, & genuit ex ea filiā, quam vocauit Mariā, quę nupsit Alpheo, q genuit ex ea filios. s. Iacobū Ioseph. Simonē & Iudā. Mortuo at Cleopha, quidā Salome eandē Annā duxit, & generauit ex ea filiā nomine Mariā, quę nupsit Zebedeo, & habuit ex ea filios. s. Iacobum, qui dictus maior, & Ioannem euangelistam. * Tres ergo viros Anna habuit & tres filias.

Nūc vidēdū quare Iacobus Alphei, & minor & frater domini dictus sit. Minor dictus est, ad differentiā Iacobi Zebedæi, qui maior dictus, non secundū tempus, sed quia prior secutus dominū, itaque Iacobus Alphei, minor, quia posterior Christo adhæsit. Frater vero domini dictus est, ut quibusdā placet, quia filius fuit materterę Chrī. Vel propter similitudinē sanctitatis, vel quia nepos fuit patris Christi. i. Cleophas. Heb. n. consanguinitate Germana ex parte patrū cōiunctos fratres vocant. vnde Hieron. dicit intelligi fratrem domini hunc Iacobū & fratres eius his verbis. Quidā sequentes delectamenta apocryphorū, suspicantur fratres domini foris stātes esse filios Ioseph de quadā muliercula. Sed consobrinos dñi hic intelligere debemus. s. filios Alphei & materterę eius matris Iacobi minoris, & Ioseph & Iudæ. Quatuor. n. modis in diuinis scripturis fratres dicimus. s. nā, gēte, cognatione, affectu. Natura, vt Esau, & gente, vt oēs Iudæi inter se. vñ in Deut. *Si emeris fratrem tuum, &c.* Et item. *Constitues super*

te principē, quem dominus elegerit, qui sit de fratribus tuis. Porro cognatione fratres vocantur, qui sunt de vna familia, cū ex vna radice turba d. fundit. it, secundū quod Abraham in Genesi fratrem appellat Loth. dicens. Nō sit rixa inter me & te, quia fratres sumus. Sic & Iacob & Labā fratres dicuntur. Affectu

Ita constat quod nec ab aliis didici.

1 quidecim. Aliū autem apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriae & Ciliciae. Eram autem ignotus facie ecclesiis Iudææ quæ erant in Christo. Tantum autem auditum habebant, quoniam qui persequeretur nos aliquando, nūc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat, & in me glorificabant Deum.

etiam fratres dicuntur, secundum quod omnes Christiani fratres vocantur, vt ibi. *Ecce quam bonum, & quam iocundum habitare fratres in vnum.* Et dominus ait. *Vade & dic fratribus meis.* Porro in communi omnes homines fratres dicuntur, quia ab vno patre nati sunt. Illos ergo fratres Christi appellatos, intelligi te cognationis priuilegio. *Fratrem do.* Mos Iudæorum est mares

propinquos in genere appellare fratres.

b *Co. Des.* iurat vt credant, quia proficit istis. Necessitate. n. compulsus iurat, quia nisi hoc faceret, non crederet ei quibus non expedit, vt nō credant. Et ideo quia plus est quā est est, non nō: hoc quod, amplius est a malo est, & si nō a malo iuratis, a malo est nō credentis. Ideoque nō ait Apostolus. Si q̄s autē plus facit, malum est, sed quod amplius est a malo est.

* Chrysoft. Vides in omnibus similiter elucentem huius sancti animi modestiam. Neque enim aliter quam si apud tribunali periclitaretur, essetque perperurus sententiam ac penam, ita studuit excusare sese.

c *Deinde veni in par. Syr. &c.* * Theophyl. Vt Petrum solum nō videret, in Iudæa demorās, rursus ex ea discedit, qđ gētibus duntaxat esset missus præco. In hoc calumniabatur eū, quod in Iudæa prædicasset circūcisionē. At, Quomodo, inquit, prædicasset ipsis circūcisionem, qui facie eram illis incognitus.

* Hier. Notandum quia per triennium Paulus ecclesiis Iudææ erat incognitus.

d *Et in me glorifi. Deum.* * Chrysoft. Non dixit admirabatur me, laudabant, stapebant, sed declarauit totum esse gratię, dicens Deum glorificabant in me.

* Hieronymus. De re difficili, maxima nascitur admiratio, & laudabatur qui hoc solus posset efficere. De falsis fratribus, & de Petro in circūcisione, de Paulo vero in gentibus ordinatis.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Alium au. post. &c. a quibus possem doceri.
- 2 Nisi Iaco. s. Illa vice, quia postea vidit Ioannē, vt habet. inf. 2. c.
- 3 Fra. do. Hoc dicitur ad differentiā alterius Iacobi qui fuit frater Ioannis. dicitur autem iste frater domini, quia erat sibi valde similis in facie

facie & in omnibus lineamentis corporis.

- 4 Quæ au. scri. vo. In hoc per iuramentum asserit etiam prædicta.
- 5 Dein. ve. in par. Sy. & Cili. ad prædicandum Gentilibus.
- 6 Eram au. ig. fa. ec. i. quæ erant in Iudæa. Et dicit. Facie. quia notus erat eis per famam, vt patet ex litera sequenti.

CAP. II.

Deinde post annua. A passione domini, quādo cōuersus ad fidē venit. sicut Beda super Act⁹ apostolorum scribēs demonstrat. **b** *Et contuli cum illis.* Hiero. Ostendit se nō habuisse securitatem euangelij, nisi esset auctoritate Petri & aliorum roboratum.

Aug. Apostolus enim Paulus post Christi ascensionē de celo vocatus, si nō apostolis cōmunicaret, & cū eis euāgelium cōferret, q̄ eiusdē societatis eē apparet, & illi nō crederēt. Sed cū cognouissent eū hoc annunciātem qđ illi, & in eorū cōmunionē & vnitate viuētē, accedentibus eēt p̄ eū talibus signis qualia & illi operabatur, ita eū dño cōmendante auctoritate

CAP. II.

Post prædicationem Syriæ & Ciliciæ.

1 **D**einde post annos quatuordecim, iterū **2** ascēdi Ierosolymā cū Barnaba, assum **3** pto & Titō. Ascēdi autē secūdū reuelationē, & contulī cū illis euāgelium quod prædico in genti

i. per euāgelium. Quisquis. n. in Christū credit, euāgelio credit, qđ dictū est esse verbum eorū, quia ab eis est primitus ac precipue prædicatū. Iam. n. ab ipsis prædicabatur, qñ per reuelationē Christi ipsū verbum eorū Paulus accepit, & per verbū hoc (& si non per eos) cū accepisset a Deo illud, credidit Paulus. vnde & contulit cum illis euāgelium, & dextras

ritatē meruit, vt verba illius sic audiantur in ecclesia, tāquā in illo Christus (sicut ipse verissime dixit) locutus audiat. *Non pro his inquit tantum rogo. s. pro discipulis qui cum illo tunc erant sed etiam qui futuri erāt.* Quotquot enim postea crediderūt in eū, crediderūt per verbū eorū. i. apostolorum.

- 1 post au. quatu. ite. s. a conuersione sua.
- 2 Ascen. Iero. non ex curiositate vel leuitate. ideo subditur.
- 3 Ascendi au. se. reue. scilicet domini, ad declarationem veritatis euangelij. ideo sequitur.
- 4 Et con. cum il. Et cōsequēter ostēdit, cū quibus contulerit, dicēs. Scot.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Deinde post. &c. Hic cōsequēter declaratur secūda pars prædictæ minoris. s. qđ doctrina a Paulo prædicata fuit cū principibus apostolis discussa & approbata, & hoc est quod dicit. Deinde post

Arras accepit, quia idē verbū cū eis, et si nō per eos habuit. Ipsa .n. collatio vnam doctrinē speciē excussa oī lepræ varietate mōstrauit. Leprosi .n. quos dominus in euangelio curasse legitur, & misisse ad sacerdotes, vt se eis oīderent, non absurde intelligūtur illi qui scientiā verā doctrinē nō habētes, varias doctrinas profitētur erroris. Nulla porro falsa doctrina est quæ nō aliqua vera intermiscet. Vera ergo falsis inordinate in vna doctrina, lepra signat, quæ vnus corporis colorem diuersis locis variat atque maculat. Vt ergo apostoli prædicatio ab omni corruptionis lepra libera monstraretur, cum alijs apostolis contulit euangelium. Aliter enim nō crederet ecclesia ei qui non fuerat cum domino.

Separatim his non publice, ne fidelibus ex Iudæa (qui putabant legē esse seruandam) fidei scandalum nasceretur. Eo tempore cū venisset Petrus Antiochiam, licet hoc in Actibus apostolorum non legatur, in faciem ei restitit.

* Chryf. Quid ais Paule? Qui initio nolebas conferre, neque post annos tres, peractis quatuordecim annis tū demū confers, ne forte in vanum curreres? Et quis tā excors est, vt tot annos prædicet, ignarus an recte prædicet? At q̄to p̄stiterat illud p̄tinus in initio fecisse, quā post tot annos? Ipse est q̄ dicit. Sic curro, nō in incertum, sic pugilem ago, nō vt aërem verberās. Quod si curris non in incertum, quomodo dicis, ne forte in vanum currere aut cucurrissem? Iam illud hoc ē multo perplexius est, quod ait te iuxta reuelationem ascendisse. At, quemadmodum cum prius ascēderet ex Antiochia Hierosolymam, non sua sponte ascendit, sed cupiēs eos qui dissidebant, redigere in concordia. Similiter & nūc, nō ipsi opus fuit discere, an in vanum cucurrisset, sed vt ijs qui ipsū accusabant, ad pleuū persuaderetur. Quoniam .n. magnificētiore opinione de Petro & Ioanne hēret, putarentq; apostolos inter sese dissidere, propterea quod hic prædicaret euangelium absque circuncisione, illi contra permitterēt eam, atque hinc existimabant Paulum contra legē agere, & in vanū currere. Ideo ascendit, inquit, Hierosolymam et contuli cum illis. Nō vt ipse q̄q̄ discere, sed docere eos, me nō incassum currere.

a Scorsum au. his qui vid. * Theop. Quia non pauci erant qui scandalū erant passi, peculiariter diu. Petro conuersat Paulus, ne dissentio sit, & maior oriatur scādalum. Innumeri .n. erant scandalizati, quos cum palam audirent Paulum abolere circuncisionem, verisimile erat tumultum ciere, omniaq; turbare. Propterea seorsum Petro cōuersat, Titū & Barnabā hēs testes, qui cūctis mortalib. denunciarent, quod neq; apostolis visum sit diuersum a Pauli dogmate quippiā p̄dicare. **b** Subintro. A Iudæis. Quod .n. infideles per se non poterāt, per falsos fratres moliebāt, quos sub specie religionis immiserāt, vt explorarēt q̄ libertas est nobis in fide Ch̄i, nō vt eā tenerēt, sed vt aliqua cōtēctione ab ea ī seruitutē legis redigerēt. Qd̄ si esset veritas euāgelij apud gētes nō maneret, sed

oēs Iudæzarent, & iō hic ad assertionē prædicationis suę cōferebat, nullatenus voluit cedere. Alibi verō vbi nō obsui, pro scādalo Iudæorum, circūcidit Timotheū. In his omnib. & se cōmendat, & legē nō tenēdā comprobat. Vel secūdam aliā literam. Quidam .n. Latini codices nō habēt, neq; quod

ita potest legi. **Q** Titus nō est compulsus circūcidi. Sed alibi: Propter falsos fratres ad horā cessimus subiectioni in circuncisione Timothei. Reddit causam, præueniēs calumnias quibus compulsus est facere qd̄ nolebat pro scādalo Iudæorum. * Theop. Quomodo falsos fratres appellat, circuncisione introductentes, quando quidem apostoli hęc recipiebant, ceu Iudæis annūciātes Christū? Apostoli quidem permittebant q̄ sunt

legis, vt paulatim ab ijs eximerēt, falsi fratres verō cōfirmabāt legē, vt seruitutē retinerent, roborarentq; Cū dicit, *Subintroierūt*, clādestinas eorū insidias indicat, & q̄a *explorare*, ad dicit, indicat eos hostes esse. Speculatores .n. & exploratores, ob nullā aliam cām subingrediuntur clanculū, quam vt oīa collustrēt, cuncta timentē, vniuersa perdiscāt, vt tibi ipsis facultatē parent istiusmodi, ac in seruitutē redigendi, quod & isti faciebant. Explorabant .n. qui essent præputio amici habentes libertatem in Christo, hoc est, non subiecti legi, vt apprehendant, atque cogant circūcidi, ac rursum vos subiciant seruituti legis, a qua nos liberat Christus.

c Neq; ad ho. Amb. Nec ad horā cessit, qui nunq̄ cessit, q̄ si aliq̄n cessit, quō nec ad horā? Cur ēt pp̄ falsos fratres, si per se facturus erat? Cessit ergo pp̄ illos, q̄ per se non faceret, humiliās se legi, circūciso Timotheo, vt dolus & scādalu Iudæorū cessaret, qui parati erāt commouere tumultū & seditionē, si illū filiū Iudææ incircūcisum susciperet, & ep̄m ordinarer. De filijs Græcorū nō erat scādalu, q̄a ep̄stola apostolorū in de data erat, nō oportere eos circūcidi, sed Iudææ credentes circūcidebāt filios suos, nec ep̄stola ap̄storū hoc vtuerat, nec de his aliqd̄ signauerat, vñ nec Titus cōpulsus est circūcidi q̄ de Græcis. sed Timotheū filij Iudææ pp̄ exploratores, vt veritas euāgelij maneat, q̄a ī Ch̄o neq; p̄putiū neq; circūcisio aliquid valet, sed fides q̄ p̄ dilectionē operatur.

* Theoph. Non dixit, cessimus seruituti vel rōni, sed obiectioni, nō .n. vt docerent nos aliquid, hęc faciebāt, verū vt nos subijcerēt, & in seruitutē redigerent. Hanc ob rem apostolis, cessimus, illis vero haudquaquā, & firma, inquit, perseuerent & stabilia quæ vobis prædicamus. Qualia? q̄ vetera transferunt, quod lex sit abolita, & quod circūcisus Christus non expectat, neque sit vllum opere pretium circūcidi.

* Hier. Vt periculum vitaremus, & essent in nobis qui veritatem euāgelij confirmarent.

d Ab ijs au. * Hic eos significat, qui Galathas Iudæzare compulerant, qui aliquando indignes inter discipulos apostolorum fuerant, qui que præsentī tempore, a fide christiana, ad obseruationem Iudæicam conuertebant.

Qua-

Aug. lib. euan gelic. quest. 11.

¶ Sed prius t̄m cum ijs qui erant in seruo.

Luc. 17. d.

¶ propter obiter iugressus.

B i. Cor. 9.

Aug. epist. 19. quæ est Hier.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Seor. au. i. ad partem. 2 His qui vide ali. esse. q. d. non contuli coram communitate, cuius maior pars est simplicium; sed cum illis tantum, qui erāt principales et a Deo instructi. s. cū Petro, Iacobo et Ioanne, vt hab. tur inf. eo. c. 3 Ne for. in va. cur. aut cucur. Per ly forte, nō intelligitur q̄ Apostolus dubitaret, se aliqua minus vera vel dubia prædicasse, quia per reuelationē Dei erat certus in veritate prædicationis suæ. Sed ly forte, refertur ad estimationem simpliciu qui possent de hoc dubitare, nisi cum principalibus apostolis hoc contulisset. 4 Sed neq; Titus. Hic declaratur tertia pars prædicta minoris. i. q̄ doctrina ab apostolo prædicata steterit immobilis, quāuis fuerit a falsis apostolis impugnata, quia conabantur inducere Gentiles ad obseruandū legalia. Quod ostendit per hoc, q̄ Titus Gentilis veniens cum Paulo Ierosolimam nō fuit compulsus a veris apostolis circūcidi, cui cōmunicauerūt sicut Paulo, quāuis ad eī circuncisionē niterētur falsi apostoli, & hoc est q̄ dicit, Sed ne. Et qui me. e. cum esset Gen. natione ex vtroq; parte. 5 Compul. est circum. a veris apostolis, sed in-

differēter cōmunicauerunt ei, sicut & mihi. Vnde & Petrus satis cito post ascensionem Ch̄i isti communicauit Cornelio centurioni, & alijs in circūcis, qui erant cum eo indifferentes, sicut cū Iudæis, vt habetur. Act. 10. & 11. Sed pro. subintrodu. q. d. non restitui veris apostolis nolentibus Titum circūcidi, sed falsis apostolis ad hoc conantibus. 6 Qui subintro. vocati a veris apostolis, sed fallaciter sub titulo fidei intrauerunt societatem fidelium ad explorandum qualiter possent fidem impugnerare, ideo subditur. 7 Libert. no. quam ha. Quia per Christum liberati sumus a iugo legis. 8 Vt nos in ser. redi. in obseruatione legalium, quod onus importabile est, vt dicitur Act. 15. 9 Quibus ne. ad ho. cessi. sub. i. in subiectione legalium obseruatiarū. 10 Vt veri. euan. per quam euacuat a fuerunt legalia. 11 Permaneat apud vos. sine admixtione veteris fermenti. 12 Ab his au. Consequēter declaratur quarta pars supr̄posita minoris. s. q̄ doctrina Pauli p̄ principales apostolos in nullo fuit augmentata, sed magis eōuerso doctrina Pauli vauit eis in tēporali subsidio, iō dicit. Ab his au. q̄ vide. s. Petro, Iacobo et Ioāne, supple nihil accepi.

Qua-

a *Quales ali.* Aug. Indicat se in legalibus preualuisse, sed nihil in profuisse sibi, & ideo Galathis non curanda sunt legalia. Ad priora non recuro, quia ea quae modo sunt sufficiunt, sed quae qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. In quo apparet quod non inferior illis. Vel non accipit personam, quia si ita esset: ego Paulus ante impius, cui tales nihil conferret, non fuisset. Vel illud nihil interest, sed nihil mihi contulerunt. Vel sic. *Quales & ipsi aliquando fuerunt.* Quia & ipsi peccatores & idiotae. * Chrysof. Hic non solum non excusat apostolos, verum etiam vehementer grauat sanctos, ut prosit infirmis. Tale est autem quod dicit, et si illi permittunt circumcisionem, ipsi sunt reddituri rationem Deo. Non enim quia magni sunt aut dignitate preeminetes, Deus persona illorum accipit. Non dixit: Quod si illi turbant praedicationem, praeter ea quae mandata sunt praedicantes, extrema licet supplicia, sed reuerentius ut illos attingere, loquens in hunc modum. *Ab illis qui videbantur al. esse. qual. fuerunt.* non dixit, quales sunt, sed fuerunt, nimirum declarans, quod & illi desissent iam hoc modo praedicare, utpote ubique iam coruscante euangelio. *b Qui vido. ali. esse.* i. alicuius auctoritatis, quia cum domino ambulauerunt, & transfigurationi eius inter fuerunt. Videbantur dico ab his. i. falsis fratribus. Quia qui videbantur esse aliquid, carnalibus hominibus videbantur esse. Nam ipsi non sunt aliquid. Etiam enim boni ministri Dei sunt, Christus in illis est aliquid, non ipsi per se. Nam si ipsi essent aliquid per se, semper fuissent aliquid. * Chrysof. Illud certe scio, quod apostoli non modo non sunt aduersari, verum etiam conspirauerunt mecum, concordiaque sociati sunt. Et postea quam cognouerunt quae praedicarem, nihil adiecerunt, nihil inde correxerunt, idque cum scirent, me ea gratia venisse Hierosolimam, ut cum ipsis communicarem, ac Titum incircuncisum mecum tum habebam. Itaque illi mihi quicquam dixerunt ultra ea, quae prius seueram, nec illum circuncidi. *c sed econtra.* * Quidam hoc sentire Paulum dicunt, quod non solum ipsum nihil docuerint, verum etiam ab ipso docti sint. Ego vero nequaquam hoc dixerim. Quid. n. praeterea ab ipso erat docendum? quoniam quidem unusquisque illorum perfectus erat, sed illud

illud potius vult dicere, quam non solum nihil reprehenderunt, sed verum intantum abfuerunt ab inculpando, ut comprobarent etiam. Nam comprobatio contraria est inculpationi. *d Si. & Pe. cir.* Ita tamen distributa est eis, ut Petrus Gentibus praedicaret si eam fecisset, & Paulus Iudaeis.

a esse aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea interest. **b** Deus enim personam hominis non accipit. Mihi autem qui videbantur aliquid esse, nihil contulerunt. Sed econtra, cum vidissent, quod creditum est mihi euangelium praepitii, sicut & Petro circumcisionis. Qui enim operatus est Petro in Apostolatatum circumcisionis, operatus est & mihi inter Gentes, & cum cognouissent gratiam quae data est mihi Iacobus & Cephas & Ioannes qui videbantur columnae esse, dexteram dederunt mihi & Barnabae societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem, tantum ut pauperum memores essemus. Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. + Cum autem venisset Cephas

* Chrysofomus. Circumcisione & praepitium dices, non res ipsas, sed gentes hac nota distinctas intelligit. Quemadmodum igitur praepitij nomine designat gentes, ita & circumcisionis nomine Iudaeos. *e Qui enim op.* Aug. Christus Paulo dedit ut ministraret Gentibus, qui etiam Petro dederat, ut ministraret Iudaeis. * Hierony. In nullo sum illo inferior: quia ab uno Deo sumus in ministerio ordinati. *f Colum.* Columna firmamentum dei veritatis, quam et sapientia edificauit. i. constituit in septem columnis, quo numero vel vniuersitas praedicatorum, quia solet poni

per vniuerso, vel septenaria operatio spiritus sancti insinuat. * Theophylact. Id est, magni, quos omnes ubique circumferunt, tum glorificant. * Hiero. Super quas ecclesia erat confirmata. *g Dex. de.* Vn & contulit cum illis & dexteram accepit, quia idem cum eis verbum habuit. Ipsa collatio vnitatem doctrine monstrauit, aliter non crederet ecclesia ei, qui non fuerat cum domino. * Theophy. Hi mihi testimonium dant, quod ministerium meum & praedicationem meam Christo sit cordi, quoniam dexteram mihi dederunt, hoc est, consenserunt & consortes nos fecerunt, ostenderuntque quod voluptatem capiant ex ministerio verbi meo, quippe qui non dissideant a verbo eorum. *h Ut nos in gen.* Ut esset primus in praedicatione gentium, sicut Petrus in circumcisione. Et sicut apostoli Petro, ita Barnabas sibi. *i Tantum ut pau. memo. esse.* * Ministerium, inquit, & praedicationem diuidebamus, pauperes autem indiuisos habebamus. Hierosolymis. n. non pauci fuerunt facultatibus suis exuti, & spoliati per impios & incredulos Iudaeos, qui necessario etiam alimento destituebantur. Non enim Graeci adeo diuicabant aduersum eos qui ex se crediderant, quantum Hebraei Christianis Iudaei repugnabant. *Quod etiam sollicit. fui.* Magnam hinc Paulus curam adhibet, ut ne tradant obliuioni pauperes illi, proinde ac de se testatur ipse.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quales aliquando fuerunt. *sante* uocationem suam a Christo, tunc enim fuerunt pauperes, illiterati & simplices, sicut patet ex euangelio. Paulus autem ante uocationem suam fuit instructus in lege & prophetis, & etiam potens & nobilis.
- 2 Nihil mea interest. Id est, non est necesse talia referre. Cuius causa subditur.
- 3 Deus enim personam hominis non accipit. *vocando ad fidem* vel apostolatatum propter potentiam temporalem, Nobilitatem generis vel scientiam, sed plures uocauit simplices & pauperes, licet aliquos a principio literatos uocauerit, ut dictum est de Paulo, & idem patet de Naibanaele, & Nicodemo.
- 4 Mihi enim qui videbantur aliquid esse. id est, principales Apostoli.
- 5 Nihil contulerunt in noticia euangelij, vel subsidio temporali.
- 6 Sed econtra. contuli eis, quod postea magis exprimitur.
- 7 Cum uiderent quod creditum est mihi euang. praep. id est, officium apostolatatus ad praedicandum euangelium Gentilibus.
- 8 Sicut & Pe. cir. id est, officium apostolatatus ad praedicandum Iudaeis.
- 9 Qui enim operatus est, &c. Ab eodem enim uterque uocatus est ad fidem & ad apostolatatum.
- 10 Et cum cognouissent gra. quae data est mihi. Hoc autem cognouerunt per donum linguarum, & operationem miraculorum, & cetera

- 11 Iacobus. frater domini.
- 12 Et Cephas. id est, Petrus, ut patet Ioan. I. f.
- 13 Videbantur columnae esse. i. principales in ecclesia Iudaeorum.
- 14 Dexteram de. mihi, &c. Modus est confirmandi fedus amicitiae, dando mutuo manus dexteram.
- 15 Tantum. scilicet rogauerunt nos.
- 16 Ut pauperum memores essemus. id est, fidelium in Ierusalem habitantium, qui uenditis possessionibus precia posuerunt ad pedes Apostolorum, abrenunciantes proprietati, propter quod postea egentes indigebant per alios credentes (qui sic non abrenunciabant in bonis temporalibus) adiuari.
- 17 Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. sicut patet in praecedentibus epistolis.
- 18 Cum autem. Hic consequenter declaratur ultima pars praedictae minoris supra posita. scilicet quod ueritas euangelica per Paulum praedicata de cessatione legalium in sinceritate sua reposita fuit, quamuis Petrus principalis Apostolus aliquo modo palliasset contrarium, segregando se a comunione credentium de Gentilibus, eo quod erat incircuncisus, ne scandalizaret credentes de Iudaeis, de quo reprehendit cum manifeste Paulus ad declarationem euangelicae ueritatis. Et patet ex dictis litera, paucis exceptis quae discutientur.

A *Rossi.* Quid, non au deret, nisi se non imparem sentiret.
Aug. ubi sup. Ab emulis nouæ legis dicebat Paulus gratiæ p̄dicator egre-
 gius, dānare legem Moyſi vt sacrilegā, nec Deo mandante
 scriptam, & ideo etiam ipse Iudaizauit, ostendens non esse
 eam sacrilegam Iudæis, vt est idololatria Gentib. nec tamen
 esse necessariā salutē.

Hier. Galatharum infirmitas compellit eum narrare, q̄ nec ipsi apostolorum principi pepercerit, veritatem euangelij non libere defendenti, sicut etiam ad profectum Corinthiorū manifestat uisionem, quam annis quatuor decem celauerat. Hoc ap̄tem totum ait, vt ostendat se nūquam circuncisionis fuisse factorem, quod de illo falsi apostoli con- fingebāt. Vnde & alibi dicit. Ego autem, fratres, si circuncilio nē p̄dico, quid adhuc persecutionē pa-
† recto pede. Galat. 5.
† cur. Theoph. Plerique existimant hic Petrum a Paulo infimulari hypocrisios, at vero rem aliter habere constat. Quæcumque enim videtur dicere aduersus Petrum, cōsilio Quodam dicta sunt ac facta. Petrus namq; cum Hierosolymis esset, p̄mittebat circuncisionem: haud. n. licebat funditus ab lege diuertere. Verū in Antiochia profectus, conueſcebatur gentibus. Quū ergo in Antiochiā uenisset Hierosolymite aliquot, subducebat sese a gentib. ne Hierosolymitanos offenderet, ac simul vt daret Paulo cōuenientem increpandi occasionē. Propterea & Paulus obiurgat, atque Petrus sustinet. Sic. n. facilius discipuli transferri ab instituto potuerūt, accusato p̄receptore, danteque silentio, in faciem proinde resistere, si figura erat tanquam si pugna reuera fuisset, non coram discipulis se mutuo increpauissent, uehementer. n. eos offensisent. Iam uero in publico formata pugna, ac ueluti studio parata, correctio discipulorum erat. Neque. n. quicquam contradicit, unde planum est, quod correptionē Pauli, æquo animo tulerit atque suscepit.
b Quia reprehensib. er. * Hier. Non ideo reprehensibilis erat, quia cū illis edebat, sed quia postea propter homines se subtrahebat.
c Prius enim quam ve. qui. Quidā emulatores legis, qui æquo iure Christi & legē uenerabantur quos timens non miscbatur Gentibus. Quod si solū esset, non esset reprehensibile. Sicut & ipse Paulus pro scandalo aliquādo cessit. Sed in hoc erratum est, quod Gentes cogebat Iudaizare.
d Et simulationi eius consens. * Theophyl. Hypocrisim rem ipsam appellat, nō enim uult detegere mētē Petri. Simul autē propter eos, qui uehementer legē tuebantur, hypocrisim aut simulationem appellauit hoc, vt funditus tollat eorum affectum & perperionem.
e Sed cum vi. Hier. ad Aug. Paulus in Petro non potuit reprehendere q̄ ipse fecit, nec arguere simulationē, cuius & ipse reus erat. Sed fuit hæc reprehensio dispensatoria, nō uera. Nec Petrus peccauit, nec Paulus procaciter arguit. Petrus autē fuit huius decreti auctor, legē post euangelij non esse seruandam, qui post uisionē iherosolymitanæ intrauit, & cum Gētibus comedit. Qui etiā quæstionem de hac re soluit. Cū n. Paulus & Barnabas iā cōuersis multis Gētibus uenissent

a Antiochiam, in faciem eius restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam uenirent quidam a Iacobo, cum Gentibus edebat. Cum autem uenissent, subtrahēbat & segregābat se, timens eos, qui ex circuncisione erant. Et simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi, ita ut Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum uidissem quod non recte ambularent ad ueritatem euangelij, dixi Cephæ coram omnibus. Si tu cum Iudæis sis, gentilitē & non iudaice uiuis, quomodo Gentes cogis iudaizare?

g non iudaice uiuis, quomodo Gentes cogis iudaizare?

Antiochiā, quidā de Iudæa dicebant, sine lege Moyſi nemine posse saluari, tūc utriusque de hac quæstione ascenderūt Ierusalē ad apostolos. Petrus uero ait. *Dens dedit illis spiritū sicut & nobis, et nihil discreuit inter nos et illos fide purificans corda eorū. Quid ergo tentatis Deū, im. ponere iugum, quod neque nos neq; patres nostri portare potuimus?* Sed per gratiam credimus saluari sicut & illi. Petrus itaque bene sensit de abolitione legis, sed simulauit p̄ timore Iudæorū, ne occasione gētium a fiderecederet, & sic perderet suū gregē. Simulauit autem & Paulus pro simili metu, vt in circuncisione Timothei, & ipse qui nutritus comam ex uoto ut Nazaræi, in Cenchris ex lege caput torōdit. Post multa etiam in Ierusalē cōsilio Iacobi & p̄fbyterorum purificatus secundum legem intrauit in templum & hostiam obtulit. Ecce quomodo Iudæus Iudæis.

Aug. uero de Gē-
 bus credentes dicit legis onere liberos esse, de Iudæis legē esse subiectos, nec peccate si circūcidunt & sacrificāt, si nō sp̄ salutis in eis nō cōstituant. Nec peccat Petrus si Iudaizat, sed q̄ Gentes cogit Iudaizare suo exemplo, in quo solus Paulus cum reprehendit ut doctor gētium, ut sit reprehensio uera, non dispensatoria.
 * Hier. Sed si post euangelium bene facit qui Iudaizat in sacrificio & cæteris, in heresim labimur Cherinthi & Hebræis, qui p̄ hoc sunt anathematizati, q̄ euangelio miscuerūt cultus legis. Qui cū uolūt & Iudæi & Christiani esse, neutri sūt. Et si tales suscipimus ut in ecclesia Dei faciāt quod fecerūt in synagoga sathane, nō illi Christiani fient, sed nos Iudæos facient. Sūt utique Iudæorū ceremoniæ omnibus mōtiferæ fidelibus. *Finis. n. legis Christus. Itē, lex & propheta usque ad Ioannē. Et consummabo testamētū nouum super domum Israel.* non dicit populo gentiū, sed Iudæis, ut nō in uetustate ueruiuāt, sed in nouitate spiritus. Nec sūt illæ ceremoniæ res in differentes inter bonum & malum. Si obseruandæ sunt, saltem afferunt. Si autem non afferunt, non sunt obseruandæ.
 * Theophyl. Neque hæc dictio perturbet, non enim ut cōdemnet Petrum hæc dicit, sed propter eos, qui hinc fructu accepturi erant aliquem, si audirent quod Petrus increpitu esset, ceu lege detentus.
 * Hier. Quamuis hoc faceret propter scandalū Iudæorum tamen publice illum conueni, ut & Iudæis superbia, & gentibus desperatio tolleretur.
f Dixi Cephæ, Aug. Ipse Petrus q̄ a Paulo fiebat utiliter, libertate charitatis secū, ac benigna pietate utilitatis acceptus. Atque ita exemplū posteris p̄buit tanto sanctius, quāto a imitandū difficilior: quo nō dedignentur maiores licubi se te recti tramitē reliquissent, et a posterioribus corrigi. Latitaque iustæ libertatis in Paulo, sanctæ humiliatis in Petro. Dixi Ce. ut in eo qui primus est discant cæteri.
 Hier. Hinc discant Galathæ Petri auctoritate non esse Iudaizandum, qui in hoc reprehensus est.
g Quomodo Gen. co. Non docentis imperio, sed conuersationis exemplo.
 * Hier. Non ex operibus legis, sed sola fide sicut gente p̄ vitam

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tim. cos. scilicet scandalizare.
- 2 Et simulatio. cuius intellectus postea explanabitur magis ad ueritatem euangelij in modo obseruandi legalia. ut dicitur plenius.
- 3 Coram om. quia defectus erat publicus.
- 4 Si tu cum Iu. sis gen. & non iud. vi. scilicet ante aduentum Iudæorum.

5 Gen. co. Iudæi. non imperio, sed facto, quia ex modo se habent in legalibus aliqui Gentiles credebant eorum obseruationē necessariam ad salutem. Ad maiorē tamen declarationem huius literæ & præcedentis sciendū, quod Hier. & Aug. uidentur uaria sensisse de legatū cessatione. maxime quo ad ceremonialia, de quibus est hic sermo. Hiero enim distinxit duo tēpora tantū. Vnū ante passionē Christi, in quo legalia habuerūt vim obligatiuam & expiatiuam suo modo. Aliud post passionē

Gen.

vitam in Christo inuenisse te nosse, cur subtrahis te a gentibus, tanquam a peccatoribus.

a Nos. Comendata auctoritate sua iam rationibus incipit agere, quod carnales obseruantiae post Christum non sunt obseruandae quod dicitur. Gentes non debent Iudaizare, quia nos, qui ualimus in lege, scimus eam non iustificare, & ideo ea dimissa ad Christum confugimus.

b *Scientes autem, quod.*

* Hieronymus.

Opera legis, circumcisio, & sabbatum, dies festi, & caetera, quae non propter iustitiam, sed ad edomandam populi duritiam sunt mandata.

* Chrysostomus.

Vide, & hic, ut omnia circumspecte loquitur, non enim ait,

Reliquimus legem, ut malam, sed ut infirmam. Caeterum in progressu declarat, non solum otiosam esse, uerum etiam periculosam.

c *Nisi per fidem Ie.* Non ideo dicit ex fide, quod opera bona frustrentur, cum deus reddat unicuique secundum opera sua. Sed quia opera sunt ex gratia, non ex operibus gratia, quia fides per dilectionem operans nihil operaretur, nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in nobis per spiritum sanctum, nec ipsa fides esset in nobis, nisi deus eam daret.

d *Omnis caro.* Nota quod de Iudaeis, ponit homo, de Gentibus, caro. Homo, ibi, *Scientes autem, quod non, &c.* Caro, ibi, *Propter quod ex ope. &c.*

e *Quod si quaerent.* Bed. Si nos reuera cognouimus, non posse iustificari nos nisi transeuntes ad Christum, nunquid patitur Christus relabi nos ad id, quod eramus? Quod si pateretur, profecto minister nobis esset peccati, id est prioris status nostri sicut fuisset transeuntibus ad se minister iustitiae. Vel. *Quod si quaerent.* Dixi, quod ex operibus legis non est iustitia, quod si nos, qui in lege

maiores fuimus, in uelut in ea fuisset peccatum, quod inde apparet, quia desideramus in Christo iustificari, quia cur in Christo quaerimus iustificari, nisi quia in lege non eramus iusti? Et si nos, qui in ea perfecti eramus, fuimus ex ea peccatores, tunc lex ubique est ministrat peccatum. Et si lex ministrat peccatum, tunc si Christus legem ministrat & peccatum, sed non est minister peccati, ergo nec ministrat legem. Quod si forte uideretur, quia eam adimpleuit. Sed absque, quod eam ministrauerit docens eam post passionem suam seruandam. Et si non est minister legis, cur eam seruaueris? *In.* non opinione habiti, sed ratione probat.

* Chry. Nam si non potest, inquit fides in eum iustificare, sed opus est rursus amplecti

a ¶ Non profelyti. ¶ Sumus. b ¶ Peccatores quidem, sed non, ut Gentes idololatras, & immundas. c ¶ Peccatores uisus est dici ualde iniquos, non de his, qui cum iuste ac laudabiliter uiuant, non sunt sine peccato. d ¶ Sed tamen.

a Nos natura Iudaei, & non ex gentibus peccatores. Scientes

b ¶ Quaecumque in lege. ¶ Iudaeus. b ¶ Quae sunt de sacrificiis, & aliis legibus. ¶ Nullo denique modo.

c autem, quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per

d ¶ id est, qua creditur in Christum. b ¶ Ergo etiam nos Iudaei, sicut & Gentes. c ¶ Opera sunt ex gratia, sed non ex operibus gratia.

fidem Iesu Christi, nos in Christo Iesu credimus, ut iustificemur

a ¶ Quia ipsa prima est ex qua impetrantur caetera. b ¶ Aliquomodo. c ¶ Quia Iudaeus non est iustus ex lege, multo minus caro, id est, peccator ex Gentibus

mur ex fide Christi, & non ex operibus legis. ¶ Propter quod

a ¶ Gentilis.

d ex operibus legis non iustificabitur omnis caro Quod si quis

e ¶ Sed si dicitis nos peccasse, quod legem dimittimus, & in Christo iustitiam quaerimus, tunc qui hoc praecipit est peccati minister, sed nunquam dicitur, quasi dicat mirum est, si quis dicat.

f rentes iustificari in Christo, inuenti sumus, & ipsi peccatores,

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate cogit orationem, quae ualde pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serps? Videlicet ueritas legem ac ritus illos omittere? At nequaquam times legem, nisi fidem contemneres, ut qui imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo auscultabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehendetur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut uideretur absurdus, non iam erat opus probationum

NICOLAUS DE LYRA.

passionem Christi in quo legalia secundum ipsum statim erant mortifera, ita quod seruantes ea mortaliter peccarent. Et consequenter habuit dicere, quod apostoli post passionem Christi nunquam seruauerunt ea secundum ueritatem, sed solum quodam pia simulatione scilicet, ne scandalizarent conuersos de Iudaeis, & aliorum conuersionem impedirent. Quae quidem simulatio non est sic intelligenda quod actus illos secundum rei ueritatem non facerent, sed quia non faciebant illos tanquam legis caeremonias obseruantes, sicut si quis pelliculam membri uiriliter abscinderet non causa circumcisionis seruanda, sed sanitatis recuperanda. Sed quoniam indecens uis, quod apostoli propter scandalum occultarent ea, quae pertinent ad ueritatem uita, & doctrinae, & quod simulatione uerentur in his, quae pertinent ad salutem fidelium, ideo conuenientius distinxit Augustinus tria tempora. Unum ante passionem Christi, in quo legalia cursum suum habuerunt. Aliud autem post diuulgationem euangelii, in quo legalia sunt mortua, & mortifera. Tertium est tempus medium, scilicet a passione Christi usque ad diuulgationem euangelii, in quo legalia fuerunt mortua, quia nullam uim habebant, nec aliquis ea seruare tenebatur. tamen non erant mortifera, quia conuersi de Iudaismo poterant illa licite seruare, dum tamen non ponerent in eis spiritum reputantes illa sibi necessaria ad salutem, quia si sine eis fides Christi iustificare non posset. Haec autem licentia seruandi ad tempus legalia, fuit ex instinctu spiritus sancti, quia si conuersi de Iudaismo ad fidem statim fuisset inhibitus legis ritus, sicut conuersi de Gentilitate idololatriae cultus, uideretur, quod lex semper fuisset mala sicut idololatria, nec per consequens a deo data fuisset. Illis autem, qui conuertebantur de Gentilitate non inerat causa talis obseruantiae, propter quod Paulus circumcidit Timotheum ex matre Iudaea natum, Act. 16. a. Titum uero, qui natus fuit ex Gentilibus, noluit circumcidere, ut praedictum est. Gentilibus tamen imposita fuit ad tempus obseruatio aliquorum legalium, ut haberetur Act. 15. s. quod abstinerent ab immolatis simulacrorum, & sanguine suffocato, non tanquam necessariis ad salutem, sed ad amabilem societatem Iudaeorum, & Gentilium adinuicem. Nam illo tempore Iudaei abhorrebant ista comedere, sicut etiam frequenter contingit, quod aliquis existens in societate alterius, abstinet a cibis societati suo abominabilibus. Procedente uero tempore, cessante causa cessauit, & effectus. igitur apostoli de Iudaismo conuersi tempore intermedio, scilicet a passione Christi usque ad publicationem euangelii,

geli, leguntur aliquando seruasse legalia licite modo praedicto. Sed contra hoc uidetur, quod hic dicitur, quod Petrus fuit reprehensibilis ex tali obseruatione. Dicendum, quod non peccauit ex facto, quod erat sibi licitum, ut dictum est, sed ex modo faciendi, quia in hoc nimiam diligentiam adhibebat, ne Iudaeos offenderet, ita quod ex hoc sequebatur scandalum Gentilium, in tantum, quod aliqui inducebantur ad credendum, quod talis abstinentia ciborum in lege prohibitorum esset necessaria ad salutem. Et propter hoc Paulus, qui erat Gentilium apostolus ipsum publice reprehendit, & Petrus audito periculo Gentilium sibi acquieuit. propter quod licet peccauerit in modo obseruandi, (propter quod uere reprehensibilis fuit, ut scribit hic Paulus in scriptura catholica, in qua nihil est falsum) fuit tamen peccatum ueniale, quod bene fuit post confirmationem spiritu sancti in apostolis. Unde dicit Io. 1. canon. 1. c. Si diximus, quia peccatum non habemus nosmetipsos seducimus, & ueritas in nobis non est, &c.

- 1 Nos nati. Hic ex praedictis infert conclusionem intentam, scilicet quod legalia per doctrinam euangelicam, quam praedicauit sunt euacuata, nec ulterius sunt seruanda. Et primo ostendit hoc generaliter, secundo specialiter, ibi: Si enim, Circa primum facit talem rationem: Iudaei per fidem Christi contentam in euangelio iustificati dimittunt legalia, ergo Gentiles per eandem fidem iustificati, quales erant Galathae, quibus scribebat, multo magis debent dimittere. Consequenter patet, quia lex fuit data Iudaeis & non Gentilibus. Antecedens probat apostolus per seipsum, & alios apostolos, dicens. Nos natura Iudaei, & non ex gentibus nati peccatores. id est, nos qui sumus natione Iudaei, & non ex Gentilibus nati fuimus peccatores supple quoadum fuimus sub lege existentes.
- 2 Scientes autem, quia non iustificatur homo ex operibus legis, propter suam imperfectiorem.
- 3 Nisi per fidem Iesu Christi. Unde, & patres ueteris testamenti non fuerunt iustificati, nisi per fidem uenturi.
- 4 Et in Christo Iesu credimus, ut iustificemur. Per eandem, scilicet fide iustificantur fideles noui testamenti, quia quae illi crediderunt uenturum, illi credunt uenisse, & redemptionis mysterium compleuit se. Sed quia pseudo apostoli dicebant, quod fides Christi non iustificat sine legalium obseruatione, ideo consequenter hoc remouet, dicens.
- 5 Quod si quaerimus in Christo, id est, in fide Christi.
- 6 Inuenti sumus, quod est si haec fides non iustificat absque legalibus.

Tom. 6. q. 1. Num.

A num apparatu ad confutationem, sed satis erat negasse ac dicere.

a * Absit. Siquidē aduersus vehemēter absurda, & inuercūda nihil op⁹ est oratorijs rōnib. sed sufficit abnegare solū.

b Ego, e. per le. spiritualiter intellectam.

c *Moi, sum le. ne carnaliter viuam.*

d *Vt deo vi. Nō mihi, quod iam possum, quia cum Christo.*

e *Confixus, idest crux Christi exiit in me ardorem peccati vt iam vitra ad id nō extendar. Sed.*

† Christo.

f *Viuo. In virtutib⁹ vigorem bene operandi habeo.*

g *Iam non ego. Ille peccator, qui prius eram.*

Augu. in psal. 111. & trac. 22. in lo.

h *Sed Chri. idest, nouitas Christi apparet in me. Ad quid ergo lex?*

* Chryso. Si contendamus legem statuere, hoc ipso reddunt transgressores, qui contendamus seruare, q̄ deus antiquauit. Moyses dicit, Prophetā suscitabit vobis, de fratribus vris, ipsum sicut me audietis, nimirū de Christo loquēs, Itaque, q̄ huic non obtēperant, legē transgrediuntur. Itaque si nunc legi sum auscultaturus, legem ipsam transgredior.

B * Per leg. ergo. *Moi, sum.* non dicit lex mihi mortua est, sed ego legi mortuus sum, Sensus est. Quēadmodū exanimis ac mortuus non pōt auscultare p̄ceptis legis, ita nec ego, q̄ ex illius maledictione mortuus sum. *Vt deo viuam.* dicendo autē. *Christo crucifix. sum.* baptisimū recte significat, cū vero dicit, *Viuo aut iam non eg. viu. vero in me Chri.* significat sequentem vitæ rōnem, per quam mortificantur membra. Quid aut est *viuo vero in me Chri.* Nilil, inquit, gerit a me, q̄ nobis Christus, Quēadmodum enim peccatum, si vicerit ipsum est, quod viuit in homine, animum ad quæ vult pertrahens, ita si eo mortuo, quæ Christo sunt placita fiant, nec humana deinceps est huiusmodi vita, videlicet ipso Christo viuento in nobis, hoc est agente ac dominante.

i *Quod aut. * Idem.* Quantū ad veteris vitæ rōnē ac legem attinet, dignus erā extremo supplicio, oēs. n. peccauerunt, & oēs mortui eramus, si minus experientia, certe Iudicio. Cū igitur lex accusasset, & deus cōdemnasset: Christus interueniens, ac semet exponens morti, nos omnes eripuit a morte. Itaque quod nunc viuo in carne, in fide viuo, hoc est, per fidem, quam habeo in ipso, viuo. Nam ne id fuisset, nihil obstabat, quominus interirent vnuerſi, quod & accidit in diluio, sed Christi aduentus, inhibens iram dei facit, vt per fidem viueremus.

C **k** *Et na. f.* Attende, q̄ filius semetipsum tradidit, vt hic dicitur,

Et pater eū tradidit. Vt alibi ait apostolus. Qui proprio filio suo nō p̄ se. e. sed pro omnib. nobis tradidit illū. Iudas igit, quid fecit: Vides, quia non quid faciat homo cōsiderandū est, sed quo animo, & voluntate faciat. In eodem facto inuenimus deum in quo inuenimus Iudam. Deū benedicimus, Iudam

1 detestamur. benedicimus charitatem, 2 detestamur Iudæ iniquitatem. Deus cogitauit salutem nostrā, 3 quare dempti sumus. 4 Iudas cogitauit precium, quo vendidit dominum, filius precium, quod dedit p 5 nobis. Diuersa facta 6 facit, cum tamen sit 7 vna res ex diuersis, si 8 eam intueamur. vnū 9 amandum, alterum 10 damnandum, vnū 11 glorificandum, alte- 12 rum detestandum in

a nunquid Christus peccati minister est? Absit. Si n. q̄ destruxi iterū reedifico, prauaricatorem me constituo. Ego enim

b per legem legi mortuus sum, vt deo viuā. Christo cōfixus

c sum cruci. Viuo autē iā nō ego viuit vero in me Christi.

d Quod autē nunc viuo in carne, in fide viuo filii dei, q̄ dile-

e xit me, & tradidit semetipsum p̄ me. Nō abiicio grām dei.

f Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

¶ Quod Christus peccauerit, qui legem destruxit, vel qui eam ministravit, ego enim sequar eius legem, destruxi rationabiliter viuendo, & docendo, & h. reedifico, contra legem facio, nam per auctoritatem legis ipsam legem dimisi, quasi ei mortuus nullum sensum eius habens.

¶ Ad honorem dei. a ¶ E. possum, quia. b ¶ Concupiscentiæ nostræ in eo crucifixæ sunt.

a ¶ Non est in me iustitia mea sed deo. b ¶ idest, verus homo. c ¶ Nouus.

a ¶ Et quid est exponit. b ¶ i bene possum operari. c ¶ Corruptibili, in qua est incentiuum vitæ, vni, quod igne non vror per fidē est, non per opera laboriosa. d ¶ Cuius iudex valere potest.

a ¶ Per hoc fides efficaciam habet. b Per dilectionē. c ¶ Quia tantus. Solum, non aliud iact. fieri.

d ¶ Alias Non iam ingratus gratiæ dei. Non abiicio, vel non sum ingratus, vt aliud ei compararem.

¶ Ergo non recipio legem, quod esset abicere gratiam, nec debeo, quia. ¶ Est. ¶ Frustra.

ueniemus.

* Chryso. Quid facis o Paule dum cōia proprie tibi vendicas, quæque pro toto terrarum orbe facta sunt, tibi facis peculiaria? non enim dixisti, qui dilexit nos, sed qui dilexit me. Atqui euangelista dicit, Sic deus dilexit mundum. Et, sed pro nobis omnib. tradidit illum Cum consideraret apostolus infirmitatem humanæ naturæ, & ineffabilem dei sollicitudinē, tum quibus illū malis liberasset. quæ bona largitus esset, inflāmatu illius desiderio, hunc in modū loquit. Qñquidē, & prophetæ non raro deū cōem, sibi proprium faciunt, hoc modo loquentes. Deus deus meus ad de luce vigilo. Præterea vero declarat hoc quoque par esse, vt quisque nostrum nō minus gratias agat Christo, q̄ si ob ipsum solū aduenisset. Neque. n. recusaturus erat, vel ob vnum tantam exhibere tentationem, adeo singulum quemquam hominem pari charitatis modo diligit, qua diligit orbem vniuersum. Itaque victima quidem, pro tota oblata est natura, ac sufficiebat omnibus seruandis: Cæterum soli, qui crediturunt, sunt quibus vni fuit beneficium, &c.

l *Si enim per leg. iustit. ergo Chri. * Idem.* Si mortuus est Christus, clarum est legē non posse iustificare nos. Qd̄ si lex iustificat, superuacanea est Christi mors. Et qui possit videri hoc rōni congruens, tē tantā, tā adorandā, ac reuerendam, oēm q̄; superiāt hominū cogitationē, tā ineffabile misterium, quod patriarchæ quidē parturiebant, prophetæ vero prædixerunt, angeli videntes obstupuerunt, tum q̄ caput est diuinæ erga nos sollicitudinis, apud oēs creditū ac receptum, hoc frustra, & incassum factū dicere? Ergo cum consideraret insignē absurditatem, si tantā talemque rem superflua dicerent superflue fuisse factam, hoc enim colligebatur ex his, quæ faciebant, etiam conueniens obiurgat illos dicens.

CAP

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nun. Chri. pec. mi. est. q. d. hoc inconueniens sequitur ex quo tradidit fidem non iustificantem. **2** Absit. q. d. hoc patet falsum ex prædictis, quia supra, probatum est, quod doctrina euangelica est a deo inspirata, & perfecta, quod non esset, si iustificaret, nam in hoc cōsistit legis perfectio. **3** Sic. hic ostendit particulariter, quod legalia sint abicienda sui ipsius exemplo, di. Si enim, quæ d. scilicet, legalia, quæ docui debere relinquere. **4** Itē. re. obseruo tanquam necessaria ad salutem, & alios ad hoc induco.

5 Præ. me. idest, facto confiteor me errasse. Quod absit ideo subdit.

6 Ego enim per Le. scilicet nouam.

7 Legi, &c. supple veteri.

8 Mort. sum. in quantum euacuat legalia, sicut dictū fuit Ier. 31. f. Ecce dies ve. di. do. & faciam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris. Per hoc enim, quod dicitur: Non secundum pactum. per quod intelligitur lex Moisaica, ostenditur, quod per legem nouam erat euacuanda.

9 Vt

ADDITIO.

In ca. 2. ubi dicitur in postil. Ego enim legem. scilicet, nouam.

Hoc q̄ dicitur. *Per legem legi mortuus sum.* fm gl. intelligitur, q̄ per legem ue. te. spiritualiter intellectam mortuus sum legi, ne carnaliter in ea viuam. Vel sic. *Per legem mortuus sum.* idest, p auctoritatē legis ipsam dimisi. & sic ipsa lex Moisaica denūciat suā dimissionē. Ad qd̄ allegant in gl. tres auctoritates. Prima Deu.

18. d.

9 Vt. d. vi. per Christi gratiam, ideo subditur. **10** Chr. con. sum. cr. per compassionē ex fide procedētē. iō sequitur **11** Vi. au. iam non e. habitans in me per gratiam iustificantem. **12** Quod au. nunc vi. per Christi gratiam. **13** In carne. idest, adhuc existens in carne passibili. **14** In fi. vi. fi. dei. qui in resurrectione dabit mihi corpus immortalē. **15** Qui di. me. Ex dilectione enim maxima voluntarie mortem subiit pro salute nostra, & quia tanta gratia non est negligenda, sed veneranda. ideo subdit. **16** Non ab. gra. dei. idest, abiectam non reputo, quod tamen effi si absque legalibus non sufficeret ad salutem, ideo subditur. **17** Si e. per le. m. supple habeur. **18** Ergo Chri. gr. mo. est. i. sine causa, ex quo sine hoc habebatur iustitia, quæ facit hominem dignum vita æterna. Galatha vero habebant pro inconuenienti quod frustra fuisset mors Christi, & per consequens debebant inconueniens reputare illud ex quo sequebatur, scilicet, quod obseruatio legalium iustificaret, vel esset necessaria ad salutem.

CAP

18. d. Prophetam suscitabo tibi de medio fratrum tuorum. q̄ quidem auctoritas bene intellecta notat, q̄ propheta, s. Christus, suscitatus erat, cui erat credendum tanq̄ vero legislatori, prout plan fuit ostensum in additione super prædictum cap. Deu. & sic h̄, alia lex a lege Moisaica erat danda. Allegatur secundo ad hoc i glos. illud Iere. 31. q̄ in postil. allegatur. Tertio allegatur illud p Sacrificium, & oblationem noluiſti, aures autem perfecisti mihi, quæ

ad literam significat, quod sacrificia, & oblationes, quæ erant de præcipuis ceremoniis ve. re. non erant deo placita de se, vt ibidem exponitur in postul. Vnde hæ tres auctoritates quarum vna

vna accipitur de libro legis, alia de prophetis. alia de psalmis, D sunt satis efficaces ad ostendendum, quod legalia veteris testa. erant euacuanda.

C A P. III.

O Insen. Verba irascentis. O insensati Gal. qui nec circūuentos a pseudo agnoscunt.

*Theoph. Comparaturus fidē, & legem, Prius stultos eos appellat, non veluti legem Christi transgrediens, sed seruās,

Non enim simplici-ter fratrem suū stultum appellans, reus est, sed temere. Isti autē omnes iustissime stulti vocati sunt, qui tot, tamq; varia bona non sentientes, vtilem Christi mortem inutilē faciūt.

An. quo. oc. Aug. in oculis, & sensib⁹ prudentiū Christus mortem, & diabolū dānasse videtur, non ipse damnatus esse. vnde Oseas. *Ero mors tua omors.* Et hæc est virga Moyse, quæ versa in serpentem, deuorauit serpentes magorū.

Hic est summus sacerdos in lege, in cuius morte, qui sanguinē proximi fuderant ignoranter, & ob id metuentes ad ciuitatē refugij se contulerant, absoluebant, & securi fiebant a metu. Ita morte Christi dānato superbo salus nostra procurata est. Qd insinuabat ineffabile nomen dñi scriptum in lamina summi pontificis, q, erat terra grammato, i. quatuor literarū, quæ sunt Ioh, He, Vau, Herh, idest, principū passionis vitæ iste. Q. Ille cuius iste legalis sacerdos gerit personā est nobis per personā auctor, & reparator vitæ per Adā amissæ. vnde: *Qui ascendit super oc. dominus no. illi.* Occasum. n. mortis Christus ascendit, i. triumphauit, diabolū, & mortē superando. Sed oculis stultorū vī condēnatus, & in eorū sensu tantū crucifixus, vt homo in quo nulla spes sit. In illis viuit Christus, in istis est mortuus.

b *Fascinavit.* Fascinus, qñ magicis delusionib. aliter, quardā oculis hominū onduntur, quam sunt. Dicitur ē fascinus vulgo, qui nocet infantib. Dicuntur. n. quorundā oculi visu vrētes, dum & hic eorum actus fascinatio dī, & pōt fieri, vt huic peccato inferuiant dæmones. Similiter inuidia tanquā fasci nus vrit. Inuidus enim non modo sibi nocet, sed & his in quibus aliqua bona esse incipiunt, vnde Salomon, *Fascinatio malignitatis obscurat bona.* Sic factum est, vt inuidi tanquā fascinantes nocuerint Galathis, nuper in Christo tenatis, vt ijdem Galathæ fidei stomacho nauseante cibum spiritus euouerint.

c *An. quorum ocu.* Vere fascinati, qa ante oculos, i. in vestra præsentia

C A P. III.

¶ Dolendo. ¶ Q Non ex lege, sed ex fide iustitia est, & Christus ex dilectione le pro nobis tradidit. ¶ Et cum hac omnia consent, & in his instructi fuistis. ¶ Per inuēptionem commonet. a ¶ Per simile, vt quod ante oculos est non videatis, veritas se ingerit, & ei non creditis.

Insensati Galathæ, q s vos fascinavit, ve

¶ Alias credere. ¶ Dum per legem Christus deseritis, Christus est a vobis proscriptus sicut a Pilato, & dū insufficientē creditis a crucifixorib. no deseritis.

ritati non obedire? Ante quorū oculos

a ¶ Quamuis sitis fascinati, & stulti, tamen.

Iesus Christus † proscriptus est, & † in vobis crucifixus. Hoc

solum volo a vobis discere. Ex operibus legis spiritum acce-

¶ Et quia ex fide, ergo adeo stulti. ¶ Sancto.

pistis, an ex † auditu fidei? Sic stulti estis, vt cum spiritu

a ¶ Initium salutis habueritis. b ¶ Cum prouectiores per carnem. i. carnales queritis consummaria quibus iustitie, nec initium poterat habere.

c ¶ Non consummamini, sed habita perditis. Et omnino

cepēritis, nunc carne consummaminī? Tanta passi estis

exactius, quā qui tum corā assiterunt, conspexeruntq;. Nā E plerisque eorum, qui corporaliter viderāt, nihil cōmodauit hi autem, etiam si oculis non vidissent, per fidem exactius cōtemplati sunt. Viua veluti imagine expressa depictus est per prædicationem, vos vero credentes prædicationi, ceu præsentem ipsum conspexistis.

e *Hoc so. vo.* Cōmotis per increpationē, probat q lex nō est obseruanda, quia non ex ea, sed ex fide veniunt omnia necessaria, spiritus, iustitia, benedictio. Q. Quamuis fascinati, & stulti tñ. *Hoc vo. a. v. dif.* quia hoc adeo euidens est, vt & stulti docere queant. Solū si nihil aliud esset, hoc ad probandum sufficeret, cum constet, quia *spi. ac. an. ex operi.* vbi labor quē nunquam habuistis. *an. ex fi.* quæ auditus facilitate venit.

f *An. ex au. fi.* Aug. Vtique ex fide, non ex operib. legis. Ab Apostolo. n. prædicata est eis fides, in qua prædicatione aduentū, & præsentiam spiritus sancti senserant. Et est sensus. Si in illis operib. legis esset salus vestra, non daretur vobis spiritus sanctus, nisi circuncisissis. Sed sunt datus vobis, antequam opera legis haberetis. Sciendū, q nunc de operib⁹ maxime tractat, q sunt in sacramentis, q non sunt necessaria vbi grā fidei est. Bipertita sunt. n. opera legis, partim in sacramentis partim in morib. accipiuntur. Ad sacramenta pertinent, circuncisio, sabbathū, neomeniæ sacrificia, & huiusmodi innumeræ obseruantia. Ad mores aut. *Non occides, non mox habeis & huiusmodi.* In obseruantijs, si non intelligantur, seruitus sola est. Si autē obseruentur, & intelligantur, non modo nihil F obfunt

In hunc lo.

Opera legis bipertita.

Deutero. 5. b.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

O Insenfati Ga. Postquā apostolus improbauit errorē de legalitū obseruatione cū euangelio ex perfectione legis euāgelicæ, hic consequenter idē facit ex imperfectione legis Mosaicæ. Ista tñ diuisio nō est p̄cisa, quia in p̄cedētib. posita sunt aliqua de imperfectione legis Mosaicæ, & eōuerso in sequētib. aliqua ponūt de p̄fectione legis euāgelicæ. Sed hæc diuisio accipitur s̄m id, qd principaliter intelligitur. Et diuiditur in duas partes, quia primo Galathas increpat, sc̄do p̄positū declarat, ibi: *Qui ergo.* Prima adhuc in duas, qa primo, p̄ponit suā interpretationē. secundo interpretationis rationem, ibi: *Hoc solum.* Circa primum dicit.

1 *O insensa. Galathæ. quis vos fascina.* Idest, adulando decepti. 2 *Non obedi. ve.* l. euāgelicæ, per q legalia sunt exclusa. Licet enim apostolus sciret eos esse deceptos per pseudo apostolos, tñ qrit, q s vos fascinavit? non ignorans, sed admirans eorū instabilitatē, sicut Gene. 3. b. dicitur. Adā vbi es? non ex ignorantia. Sciēdum ēt. quod fascinatio aliquando accipitur pro illusionē sensuū qua aliquis non aduertit ea, quæ sunt ante ipsum, & sic erat de Gal. quia iniuriam factam Christo per falsos apostolos in præsentia eorum non aduertebant. ideo subditur.

3 *An. quo. & c. pro. est. i.* condēnatus per falsos apostolos, asserētes vobis, q fides eius non sullicit ad salutē sine legalib. & sic cōdēnant eum tanq̄ impotentem ad saluandum, cum tñ lex promittat de Christo venturo ipsum fore Saluatorem, vt patet per auctorita-

auctoritatem hic præcedenti ca. inductam. Lex enim frequenter accipitur pro toto ve. Testa. 4 *Et in vo.* per eodē tanquam homo purus, hoc enim asserēbant a tempore apostolorum aliqui pseudo, siue hæretici, propter quod Iohannes in principio sui euāgelij compulsus fuit eius diuinitatem declarare, vt dicit Hierony. in prologo super Iohannem. 5 *Hoc so.* Hic consequenter ponit rōnem duplicem increpationis. secunda ibi Tanta. Circa primū sciendum, q in primitiua ecclesia baptizatis dabatur spiritus sanctus sub signo sensibili per impositionē manū apostolorū, sicut patet Act. 8. & plurib. aliis locis, & sic datus fuerat Galathis in fide Christi, baptizatis. Non aut sic dabatur obseruatib. legalia, & sic poterant aduertere, q legalia non erant ad salutē necessaria, nisi essent prædicto mō fascinati, & hoc est, q dicit. *Hoc si. vo. a. vo.* i. audire, vt deceptio vestra appareat ex vestra responsione. 6 *Ex operibus te. spi. ac.* scilicet in signo visibili. 7 *An. ex au. fi.* i. ex receptione fidei Christi per baptismum, qua si dicat manifeste patet per effectum, quod non potestis negare vos ex fide Christi recepisse. ideo concludit eorum deceptionem di. 8 *Sic stult. & c.* de Gentilitate recipientes immediate doctrinam euāgelicam, quæ spiritualis est. 9 *Nunc, & c.* super eam volentes recipere legalium obseruationem. Quæ dicuntur iustitiæ carnis. Heb. 9. eo quod tollebant quasdam immunditias, ex immundorū tactu pueniētes, vt ex tactu morticini, mēstruatē, & hōi, ex quib. hō reddebatur inhabilis ad ingressum tēpli. 10 *Tanta pas. estis.* Hic ponitur secūda rō, quia pati detrimētū Tom. 6. q 3 ma

A obsunt, sed etiam profunt, si tempori congruant. Omne aut sacramentum cum intelligitur, vel ad contēplationē veritatis, vel ab bonis moribus refertur. Contēplatio veritatis in solius dei dilectione, & cognitione fundata est. Boni mores in dilectione dei, & proximi, in quibus duobus *tota lex pendet & propheta*.

Matt. 23. d. a *Sine cau.* ideo dicit,

† *frustra.*

quia multa iam pro fide tolerauerant, & in ipsis passionibus charitate timorē vicerant. Sine causa ergo tanta passi erant, qui a charitate, quæ in eis tanta sustinuerat ad legem labi volebant.

† *Gen. 15. b.*
† *Rom. 2. a.*
† *Lico. 2. d.*

† *prudens.*
† *ius rem le*
† *am iustitiam.*
† *Gen. 22. d.*

B ex fide, ergo potestis videre, quod ego, qui habui opera legis, non tamē per ea, sed per fidem accepi potestatem dandi spiritum, & operandi miracula. De eo, qui sub lege fuerat, potest dubitari, sed per similitudinem istorum liquet.

† *execrationi*
† *sunt et noxi.*
† *Deu. 27. d.*

* *Theoph.* Deus, inquit, qui suppeditat vobis spiritum, ut prophetetis, & ligus lo-

† *viuit.*

quamini, qui operatur in vobis virtutes signorum, & prodigiorū, legiſne opera hæc faciebat, utque, & vos hæc transigētes curaretis, vel per fidē, quam in Christum suscepistis? Planum est, quod per fidem. Qui igitur hæc dimissa, per quam glorificabimini, ad abolitam abrogatamque legem curritis? *Cred. Abra.* * *Idem.* Maxime vos fidei vim nosse oportebat ex signis, quæ perfecistis. Quinetiam ad progenitorē vestrum Abraham desigite oculos, de quo plurimus semper vobis sermo est, & inuenietis quoque ipsam ex fide iustificationem. Si autem, qui ante gratiā vixit, ex fide iustificatur, multo potius gratia donati, fide teneri debent.

d *Adiusti.* Iustitiam vocat hic peccatorum remissionem, & bonæ vitæ obseruantiam.

e *Provi.* Nō solū iustitia ex fide, sed & benedictio, quia scriptura dicit: In te benedicent, quæ est in tuæ fidei conformitate. Et ne alio veritas, dicit Moſen sic scisse. *Pro. q. ex fi. iu. Gen. de.* Prouidens, id est,

ostendens longe antequam fierent prouisum, hoc, scilicet. *f* *Quia ex fi.* Non ex operibus.

g *Prænun.* id est, ostendit. Vel prænunciavit, id est, ostendit prænunciatum esse, quod benedi. in æterna beatitudine.

h *In te.* in tuæ fidei imitatione.

i *Quicumque enim ex.* Quod intelligendum est, non de operibus, quæ ad mores, sed quæ in obseruationibus illis fiebant. Prodest lex in tabulis scripta, cætera onus sunt.

k *Script. est.* Qui ex operibus legis sunt, maledicti, quia sicut scriptum est a Moyse in Deutero. *Maledictus omnis hom. & c.*

q. d. Multa præcepi, quæ omnia nullus im-

plere poterit, sed in on⁹ data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum?

* *Chrysoſto.* Probat breuiter, quod nullus legem impleſſet, unde & execrationi erant obnoxij, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxij erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l *Iustificatur apud deum.* Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

NICOLAUS DE LYRA.

magnum sine causa fatum est, sic erat de Galathis, propter quod erant increpandi, sicut fati, & hoc est, quod dicit. *Tanta passio.* Quod exponitur dupliciter. Vno modo de persecutionibus quas pro Christo sustinuerant. *1* *Sine causa.* i. sine utilitate proveniente, imo cū detrimento. Minus, n. dicendo plus significat. per deceptionē. n. pseudo apostolorū dictæ sustinentiæ perdidit meritū, & cū hoc incurrebant peccatū *2* *Si ta. it. ca.* i. si perseveretis in errore. q. d. si abiiciatis errorē, recipietis iterū gratiā bona mortificata reuiuificantem. Alio modo exponitur de expensis quas fecerant pro pseudo apostolis, & sic passi erant damnū in t. palib. & sine utilitate spirituali, imo cū detrimento bonorum spūaliū, & hoc videtur sonare litera, cum dicitur. *Tā. pas.* i. plura damna in t. palibus bonis. *3* *Qui er.* Post Galatharum increpationē, hic consequenter declarat apostolus cessationem legalium propter eorū imperfectionē. Et diuiditur in duas partes, quia primo hoc declarat per rōnē. secundo per similitudinis adaptationem ca. se. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur ratio, secundo soluitur tacita q̄stio, ibi: *Quid igitur.* Circa primū facit talē rōnē: Illa lex, quæ non iustificat, nec benedictionē dei confert, nec hæreditatē afferit, tanq̄ imperfecta cessat adueniente lege iustificante. benedictionē dei conferente, & hæreditatē et æternā afferente. sed sic se hēt lex Moſaica ad euangelicā. ergo, & c. In hac rōne sic procedit, quod supponit maiorem tanquā manifeste veram. Et declarat minorē quantū ad tres eius partes. primo primā, secundo secundam, ibi. *Prouidens autem.* tertio tertiam, ibi. *Fratres.* Primam autem declarat, scilicet, quod lex non iustificat, sed fides Christi, dicens. *Qui er. tri. vo. spi.* scilicet, in signo sensibili.

4 *Et operatur virt. in vobis* id est, miracula videntibus vobis. de quo certum est, quod ipse est deus, quia talia fieri nō possunt, nisi virtute diuina. Facit ne hoc.

5 *Ex o. leg. an. ex. au. fi. i.* ex receptione fidei Christi, q. d. manifeste patet per esse eum. quod hoc non est ex merito fidei, quia talia non fiunt seruantibus legem, sed recipientibus fidem. Et cō-

firmat

6 *Si. scri. est.* Gen. 25. b. *7* *Credidit Abra. deo,* & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. *8* *Cogno. er. quia qui ex fi.* credentes per fidem Christi iustificari. *9* *Hi sunt.* id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. *10* *Prouidens autem.* Hic declaratur secunda pars minoris, scilicet, quod benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. *Prouidens autem,* id est deus auctor scripturæ. *11* *Quia ex fi. iusti. Gen. de.* & non ex lege, ut prædictum est. *12* *Prænunciavit. Abra. Gen. 22.* ante dationem legis longo tempore. *13* *Quia benedicent. in te. omnes Gen.* quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. *14* *Igi. qui ex fi. sunt.* id est, de numero fidelium. *15* *Bendi. & c.* quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur.

16 *Quicumque, & c.* Afferentes, quod sine illis operibus non est salus.

17 *Sub ma. sunt.* Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. *Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus.* Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, ut dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruire, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruire, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27.

18 *Maledictus, & c. ut faciat ea.* id est, opere impleat, quod tamē prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, inserit scripturam, Abacuch. 2. dicens.

19 *Iustus ex fide viuit.* Vita gratiæ.

† *Lei*

Apiditate appetendi aliquid ab ipso præter ipsum, vel timore amittendi. In ipso enim solo, vera nostra beatitudo est, & perfecta est.

a *Lex autem, &c.* Ex fide est iustitia, & vita, sed lex nõ est ex fide. posset. n. videri, quia opera legis ex fide fierent, vt p eis sperarent eterna, qđ nõ est, sed ex timore pñæ illa seruabant.

b *Viuet in illis.* Non ait, qui fecerit eam, viuet in ea, cum præmisisset, lex nõ est ex fide, vt intelligas, legem in hoc loco pro

c *Verè mortuus est.* Omnis, vt nemo Christum excipiat. **c** *Pro ius sceleribus, quod non Christus.* Quia scriptum est. † Maledictus omnis homo, qui pendet in ligno, vt & in gentibus benedictio Abrahamæ fieret in Chro

d *Ita nos iudæos redemit, vt etiam in Gentibus. quæ non sub maledicto legis.* **a** *Tandem vtrique.* **b** *Idest beatitudinem, quam spiritus in aram datus promittit.* **c** *Non per opera.* Iesu, vt pollicitatione spiritus accipiamus per fidem. Fratres

e *Idest humanam consuetudinem.* **b** *Probo illud idem.* **c** *Te libus, & morte testatoris.* † secundum hominem dico, † tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat. Abrahamæ dictæ sunt

f *Idest mortalitatem, non bene factum esse.* **b** *Vt aliter de rebus illis disponat, sed in auctoritate omnium.* **c** *Similiter.* **d** *Quoniam non factus est deus.* peccatum, s. & mortem. *Male. i.* mortuus, quia mors est maledictio, & maledictum est oẽ peccatum. Vel ipsum, quod fit, vt sequatur supplicium. Vel ipsum supplicium, quod vocat peccatum, quia ex peccato fit. *Male. deo.* quia deus odit peccatum, & mortem nostram, eum ad delendum eam misit filium suum.

c *Factus pro nobis.* id est, reputatus non solum maledictus, sed etiam maledictum. Vel, factus est rei veritate. *Maledictus.* idest, mortalis. ***Theoph.** Ne quis hic occurrat, vere, inquit, qui nõ facit legem maledictus est, & vere fides iustificat. Vnde aut per spicuum, qđ maledictio illa sublata sit? Indicat igitur soluta esse per Christum execrationem, dato. n. precio, per quod factus est ipse maledictio redemit nos a maledictione legis, qđ ipse qui dem euasit, cum legem implens, nos aut obnoxij legi sumus eiusque rei, quippe, qui nequeamus eam perficere, æque ac si condemnatum quempiã adiudicatumq; morti, alias quis piã innoxius eximat a morte pro illo mortem subire volens, & eligens. Suscepit igitur maledictionem, ex eo, qđ penderet, dissoluitque maledictionem, qđ nobis, quod legem non impletemus, erat imposita, ipse tamen non subiectus huic. Legem enim impleuit, & peccatum non fecit. Eam autem ob rem ille factus est maledictio, vt ad gentes, qui lege non utebantur, neque ea tenebantur, benedictio Abrahami, quæ ex fide est, perueniat, in Christo Iesu.

*Hiero. Sic est scriptum. *Si cui fuerit iudicium mortis, suspendetis eum in ligno.* Non ideo maledictus, quia pendet, sed ideo pendet, quia maledictus. Chrs ergo cui nõ erat iudiciũ mortis, nec causa subeundæ crucis, & maledicti reatus, pro nobis maledictum suscepit, quia omnes maledicti eramus, & debiti

biti ligno, & ideo maledicti, quia non permanimus in omnibus, quæ scripta erant in lege, **D**

d *Mal. qui pen. Q.* Satis ad penam sit, quod suspensus moriet reus, & qđ illic est vsq; ad vesperam, vt tunc deponatur, & sepeliatur, ne si ibi sit diuuius, maius sit opprobrium, & macula generi eius.

Hier. In Hebræis, & nostris nunc codicibus in Deuteronomio habetur. *Maledictus est deo.* In antiquis tamen Hebræorum codicibus non habetur nomen dei. Et puto post passionem domini ab aliquo appositum esse, vt nos, qđ maledictum a deo credimus Christum, infamaret. Sed non est hoc in cõtumeliam domini. Quid mirum si maledictus dicitur deo, qui habet in se, quod deus odit, idest reprobatur, & dolet

e *Omnis. Et Christus, ne futuri hæretici negent eius veram mortem.* Insipiens honorificentia Chrm a maledicto, quod morti coniunctum est separat. Pœna ergo peccati, cum nõ ex benedictione necessario venit ex maledictione qua dñs, Site tigeritis morte moriemini. Vel maledictus, i. mortalis, mortalitas aut ex peccato. Maledictio gemina culpe, & pœnæ. Vñ, & maledictio duob. modis dñs, s. actiue, & passiue, s. secundum culpam, & pœnam. Non ideo quis maledictus, qđ crucifixus, sed qđ in talem incidit reatum, vt meruerit crucifigi, quod non Christus. Et ideo licet sit reputatus, tamen nõ fuit maledictus maledictione pœnæ, & sic culpe.

f *Fratres se. h. di. Q.* Probauit per rones, & auctoritates, qđ per fidem nõ per legem datur spiritus, iusticia, beatitudo: modo dico, idest, proba idẽ fm humanam consuetudinem, in qua quauis sæpe non sit firmitas, tñ firmum est testa. i. ab homine factum suis hæredib. Similiter Testamentum dei lex non facit irritum, sed præmittit cui factum est, i. Abrahamæ, vt ex dantis, & accipientis dignitate videatur incommutabilis sponsio. Et semi. idest Christo. Non quod ad eum fieret promissio, sed ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et quod semen illud Christus sit, non alius, notat ex verbis scripturæ, quæ est. In semine tuo benedicetur omnes gentes. Non dicit scriptura in seminibus. sicut faceret, si de multis

8 *Vt in Gen. be. Abrahamæ, scilicet promissa.* **9** *Fieret in Iesu Chri.* Promissum enim erat Abrahamæ, quod in semine eius benedicerentur omnes gentes. Genes. 22. d. quod impletum est in Christo descendente ab Abraham secundum carnem. **10** *Vt pollicitationem.* idest, promissionem. **11** *Spiritus accipietur.* Quæ datur credentibus in ipsum. **12** *Fratres.* Hic declaratur tertia minoris supra positæ, s. qđ hæreditas æterna non datur per legem, sed per Christi fidem, quia promissio huius hæreditatis facta fuit Abrahamæ per longum tempus ante legis dationem vt declarauimus plenius, Gen. 15. Si igitur daretur ex lege, qđ postea data est, sequeretur, qđ promissio illa per legem fuisset irritata, ex quo non daretur ex promissione, diuino iuramento firmata, qualis fuit ista sicut patet. Gen. c. 22. vbi reperitur hæc promissio. Et additur. *Per memetipsum iuravi, dicit dominus, &c.* Hanc autem rationem deducit apostolus diffuse, & aliquantulum intricate, dicens. *Fratres secundum hominem dico. i. per factum humanum ostendendo propositum.* **13** *Tamen hominis.* Quali diceret, licet homo nihil sit respectu dei. *Tamen hominis confirmatum Testamentum.* in quo ordinar de hæreditate pro filiis. **14** *Nemo spernit, aut superordinat.* idest immobiliter tenet. Antiquitus enim homines in suis testamentis ordinabant de successionem hæreditatis, & adhuc fit in aliquibus terris. **15** *Abrahamæ dictæ sunt promissio.* scilicet, diuinæ per modum testamenti firmatæ, vt postea patebit. ideo sunt firmæ.

8 *Vt*

9 *Fieret*

10 *Vt pollicitationem.*

11 *Spiritus accipietur.*

12 *Fratres.*

13 *Tamen hominis.*

14 *Nemo spernit, aut superordinat.*

15 *Abrahamæ dictæ sunt promissio.*

8 *Vt*

9 *Fieret*

10 *Vt pollicitationem.*

11 *Spiritus accipietur.*

12 *Fratres.*

13 *Tamen hominis.*

14 *Nemo spernit, aut superordinat.*

15 *Abrahamæ dictæ sunt promissio.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Lex autem non est, &c.* Ly ex, tenetur hic materialiter, sicut cũ dicitur: Ex ære fit statua. & pro tanto dicitur, lex non ex fide, quia in lege veteri non fuerunt data præcepta de credendis. hoc enim pertinet ad legem nouam in qua facta est explicatio credendorum, propter quod Ro. 3. Lex vetus dicitur lex factorum, lex autem noua dicitur lex fidei. Nec est per hoc intelligendum, qđ patres veteris Testamenti fuerunt sine fide, sine qua impossibile est placere deo, Heb. 6 b. Multi enim ipsorum fuerunt sancti, & deo placentes, sed non habuerunt fidem explicitam, sicut patres noui testamenti, in quo veritas aperte est per Christum reuelata.

2 *Sed qui se.* scilicet legis præcepta. **3** *Viuet, &c.* quia non incurret pœnam mortis, qđ transgressoribus inferebatur, & ideo nõ dicit absolute, viuet, sed viuet in eis, vita corporali, vita vero spiritualis datur per fidem charitate formatam.

4 *Christus nos re.* &c. idest, de pœna transgressoribus legis debitanos absoluendo a debito seruandi eam. Et quia fecit hoc per suam passionem, per quam legalia sunt euacuata, ideo subdit.

5 *Factus pro nobis.* &c. id est, sustinens pro nobis pœnam mortis, sed nõ culpam, quæ mors inferebatur maledictis in lege, scilicet per suspensionem in ligno. **6** *Quia scri. est.* Deuter. 21. **7** *Maledictus omnis, qui pen. in li.* Et quia per suam passionem meruit promissionum factarum patribus impletionem, nõ subdit.

8 *Vt*

9 *Fieret*

10 *Vt pollicitationem.*

11 *Spiritus accipietur.*

12 *Fratres.*

13 *Tamen hominis.*

14 *Nemo spernit, aut superordinat.*

15 *Abrahamæ dictæ sunt promissio.*

Maledictum duplex.

Genes. 22. d.

Tom. 3.

q 3

1 Et

multis vellet intelligi, sed in semine, sicut qui de vno vult intelligi, ut illud vnu est Christus. dicit apostolus. Non enim potest inueniri alius, qui omnes gentes benedixerit.

Aug. libr. 9. Exod. 9. 45.

Hoc autem dico. Hoc promisit deus Abraham, hoc autem testamentum confirmatum per iuramenta dico, & affirmo, quod lex non facit irritum, de qua non esset hoc putandum, quia data est tantum ad tempus, quia post multum tempus a promissione facta Abraham, lex data est. de qua si esset benedictio homines illius temporis Abraham Isaac, & Iacob, non eam habuissent.

fonte comprobatum. Erga Christum.

promissiones, & semini eius. Non dicit, & feminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo, quae post quadringentos, & triginta annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandas promissiones. Nam si ex lege hereditas, iam non ex promissione. Abraham autem per reprobationem donauit deus. Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est, donec veniret semine, cui repromiserat, ordinata per angelos, frustra semini promisit, & frustra semen ipsum venit. Lex non facit irritum, quod iam valeret ad euacuandam promissionem, quod esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nam si ex lege datur hereditas, aeterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (destruit consequens) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abraham, de quo constat, quod sine lege fuit, dedit deus per reprobationem, id est, per Christum saepe promissum.

Lex non facit irritum, quod iam valeret ad euacuandam promissionem, quod esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nam si ex lege datur hereditas, aeterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (destruit consequens) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abraham, de quo constat, quod sine lege fuit, dedit deus per reprobationem, id est, per Christum saepe promissum.

Lex non facit irritum, quod iam valeret ad euacuandam promissionem, quod esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nam si ex lege datur hereditas, aeterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (destruit consequens) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abraham, de quo constat, quod sine lege fuit, dedit deus per reprobationem, id est, per Christum saepe promissum.

Lex non facit irritum, quod iam valeret ad euacuandam promissionem, quod esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nam si ex lege datur hereditas, aeterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (destruit consequens) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abraham, de quo constat, quod sine lege fuit, dedit deus per reprobationem, id est, per Christum saepe promissum.

Lex non facit irritum, quod iam valeret ad euacuandam promissionem, quod esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nam si ex lege datur hereditas, aeterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (destruit consequens) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abraham, de quo constat, quod sine lege fuit, dedit deus per reprobationem, id est, per Christum saepe promissum.

Lex non facit irritum, quod iam valeret ad euacuandam promissionem, quod esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nam si ex lege datur hereditas, aeterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (destruit consequens) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abraham, de quo constat, quod sine lege fuit, dedit deus per reprobationem, id est, per Christum saepe promissum.

Lex non facit irritum, quod iam valeret ad euacuandam promissionem, quod esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nam si ex lege datur hereditas, aeterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (destruit consequens) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abraham, de quo constat, quod sine lege fuit, dedit deus per reprobationem, id est, per Christum saepe promissum.

Lex non facit irritum, quod iam valeret ad euacuandam promissionem, quod esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nam si ex lege datur hereditas, aeterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (destruit consequens) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abraham, de quo constat, quod sine lege fuit, dedit deus per reprobationem, id est, per Christum saepe promissum.

Aug. libr. 3. de Trinit. c. 11.

Quatuor causas legis datae.

Quare lex non datur, vel Christus venisset.

rogaret, & legem superflue datam, & dei filium frustra venisse iudicaret. Item nisi prius lex scripta daretur, per quam quod posset probaret, Christi aduentum superfluum iudicaret. Ne igitur homo de trahendi, vel murmurandi occasionem haberet, reliquit eum deus prius in libertate arbitrij, in lege naturali, ut sic vires naturae suae cognosceret. ubi cum deficeret videns sibi liberum arbitrium, non sufficere ad iustitiam nec sic se humiliavit ad postulatam gratiam, sed superbe legem scriptam legi naturae adiunctam sibi sufficere putans clamabat: Non deest, qui impleat, sed deest, qui iubeat. Ut igitur, & de ipsa conuinceretur antequam filium mitteret legem dedit, quae partim morbum detexit, non consumpsit. Qua data inualuit morbus, & aucta est infirmitas, non legis, sed naturae vitio, & diaboli instantia, ut ita cognita vtriusque legis insufficietia, & sua infirmitate clamaret ad medicum, & quereretur gratiae auxiliu, & ita factum est. Multiplicatis enim infirmitatibus postea accelerauerunt ad medicum, qui veniens in forma serui sanauit vulnera hominis languidi. Hic est Samaritanus ille, qui ad vulneratum, qui incidit in latrones appropiauit, atque vulnera eius alligauit, quem sacerdos, & Leuita immisericorditer praeterierant. Lex vetus, & sacerdotium, quia lex neminem ad perfectum ducit. Hic est Elisaeus, ille qui misit baculum ad suscitandum filium Sunamitis, per quem cum ille non surgeret, tandem venit ipse Elisaeus, contraxit se, & coaptauit puero mortuo, & surrexit mortuus. Hic est angelus ille in cuius descensu mouebatur aqua, & sanabatur vnus. Hic est omnipotens sermo qui a regalibus sedibus venit dum medium silentium tenerent omnia. Primum silentium fuit ante legem, secundum sub lege, tertium erit in gloria. Primum ignorantia languoris, secundum desperatio curationis, tertium adeptio sanitatis. Ante legem namque homo morbum suum non agnoscebat, ideoque silebat, nec querebat remedium. Ut autem lex subintravit, & ostendit languidis vulnera sua, mox ruptum est silentium, & coeperunt aegri postulare remedium. Sed per opera legis ubi non est salus, sanari volentes, quod querebant inuenire nequibant. Tandem considerans homo neminem per legem posse saluari, vel iustificari, quasi per diuturnos clamores fatigatus, & desperans rursus loqui cessauit, & subsecutum est secundum silentium. Tunc ergo omnipotens sermo patris, a regalibus sedibus forma serui indutus in mundum venit. Samaritanus ad vulneratum appropiauit, angelus magni consilij ad piscinam descendit. Elisaeus ad suscitandum mortuum accessit, i. summi regis filius de consensu patris ad tolerandam mortem passionis, de aequalitate maiestatis ad patibulum crucis, de sede regali ad officinam peccati, de lumine caeli ad tenebras mundi, vel inferni venit. & veniens locutus est pacem, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio coeperunt aegri pura fide ac vera confessione, quasi magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur: Recepta ergo sanitate, & donata futurae immortalitatis felicitate nihil ultra restabit peccatum. Et tunc erit tertium beatum silentium.

viros naturae suae cognosceret. ubi cum deficeret videns sibi liberum arbitrium, non sufficere ad iustitiam nec sic se humiliavit ad postulatam gratiam, sed superbe legem scriptam legi naturae adiunctam sibi sufficere putans clamabat: Non deest, qui impleat, sed deest, qui iubeat. Ut igitur, & de ipsa conuinceretur antequam filium mitteret legem dedit, quae partim morbum detexit, non consumpsit. Qua data inualuit morbus, & aucta est infirmitas, non legis, sed naturae vitio, & diaboli instantia, ut ita cognita vtriusque legis insufficietia, & sua infirmitate clamaret ad medicum, & quereretur gratiae auxiliu, & ita factum est. Multiplicatis enim infirmitatibus postea accelerauerunt ad medicum, qui veniens in forma serui sanauit vulnera hominis languidi. Hic est Samaritanus ille, qui ad vulneratum, qui incidit in latrones appropiauit, atque vulnera eius alligauit, quem sacerdos, & Leuita immisericorditer praeterierant. Lex vetus, & sacerdotium, quia lex neminem ad perfectum ducit. Hic est Elisaeus, ille qui misit baculum ad suscitandum filium Sunamitis, per quem cum ille non surgeret, tandem venit ipse Elisaeus, contraxit se, & coaptauit puero mortuo, & surrexit mortuus. Hic est angelus ille in cuius descensu mouebatur aqua, & sanabatur vnus. Hic est omnipotens sermo qui a regalibus sedibus venit dum medium silentium tenerent omnia. Primum silentium fuit ante legem, secundum sub lege, tertium erit in gloria. Primum ignorantia languoris, secundum desperatio curationis, tertium adeptio sanitatis. Ante legem namque homo morbum suum non agnoscebat, ideoque silebat, nec querebat remedium. Ut autem lex subintravit, & ostendit languidis vulnera sua, mox ruptum est silentium, & coeperunt aegri postulare remedium. Sed per opera legis ubi non est salus, sanari volentes, quod querebant inuenire nequibant. Tandem considerans homo neminem per legem posse saluari, vel iustificari, quasi per diuturnos clamores fatigatus, & desperans rursus loqui cessauit, & subsecutum est secundum silentium. Tunc ergo omnipotens sermo patris, a regalibus sedibus forma serui indutus in mundum venit. Samaritanus ad vulneratum appropiauit, angelus magni consilij ad piscinam descendit. Elisaeus ad suscitandum mortuum accessit, i. summi regis filius de consensu patris ad tolerandam mortem passionis, de aequalitate maiestatis ad patibulum crucis, de sede regali ad officinam peccati, de lumine caeli ad tenebras mundi, vel inferni venit. & veniens locutus est pacem, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio coeperunt aegri pura fide ac vera confessione, quasi magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur: Recepta ergo sanitate, & donata futurae immortalitatis felicitate nihil ultra restabit peccatum. Et tunc erit tertium beatum silentium.

morbus, & aucta est infirmitas, non legis, sed naturae vitio, & diaboli instantia, ut ita cognita vtriusque legis insufficietia, & sua infirmitate clamaret ad medicum, & quereretur gratiae auxiliu, & ita factum est. Multiplicatis enim infirmitatibus postea accelerauerunt ad medicum, qui veniens in forma serui sanauit vulnera hominis languidi. Hic est Samaritanus ille, qui ad vulneratum, qui incidit in latrones appropiauit, atque vulnera eius alligauit, quem sacerdos, & Leuita immisericorditer praeterierant. Lex vetus, & sacerdotium, quia lex neminem ad perfectum ducit. Hic est Elisaeus, ille qui misit baculum ad suscitandum filium Sunamitis, per quem cum ille non surgeret, tandem venit ipse Elisaeus, contraxit se, & coaptauit puero mortuo, & surrexit mortuus. Hic est angelus ille in cuius descensu mouebatur aqua, & sanabatur vnus. Hic est omnipotens sermo qui a regalibus sedibus venit dum medium silentium tenerent omnia. Primum silentium fuit ante legem, secundum sub lege, tertium erit in gloria. Primum ignorantia languoris, secundum desperatio curationis, tertium adeptio sanitatis. Ante legem namque homo morbum suum non agnoscebat, ideoque silebat, nec querebat remedium. Ut autem lex subintravit, & ostendit languidis vulnera sua, mox ruptum est silentium, & coeperunt aegri postulare remedium. Sed per opera legis ubi non est salus, sanari volentes, quod querebant inuenire nequibant. Tandem considerans homo neminem per legem posse saluari, vel iustificari, quasi per diuturnos clamores fatigatus, & desperans rursus loqui cessauit, & subsecutum est secundum silentium. Tunc ergo omnipotens sermo patris, a regalibus sedibus forma serui indutus in mundum venit. Samaritanus ad vulneratum appropiauit, angelus magni consilij ad piscinam descendit. Elisaeus ad suscitandum mortuum accessit, i. summi regis filius de consensu patris ad tolerandam mortem passionis, de aequalitate maiestatis ad patibulum crucis, de sede regali ad officinam peccati, de lumine caeli ad tenebras mundi, vel inferni venit. & veniens locutus est pacem, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio coeperunt aegri pura fide ac vera confessione, quasi magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur: Recepta ergo sanitate, & donata futurae immortalitatis felicitate nihil ultra restabit peccatum. Et tunc erit tertium beatum silentium.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et semini eius. scilicet Christo, in quo impletur sunt, & non in alio. ideo dicitur semini in singulari.
2 Hoc autem dico testamentum. conf. id est, promissiones illae per modum testamenti sunt confirmatae, quia iuramento diuino.
3 Quae post qua. & tri. an. Construenda est sic litera: Lex quae post quadringentos, & triginta annos a tempore promissionis factae Abraham.
4 Facta est. id est, data in monte Sinai.
5 Non irritum facta. &c. i. non euacuat promissionem Abraham factam quasi irritam, quod tamen faceret, si daretur ex lege. ideo subditur.
6 Nam si ex lege haec. supple datur.
7 Iam non ex promiss. quia datur ex alia causa.
8 Abraham autem per. re. firmam.
9 Donauit de. ergo non ex lege.
10 Quid igitur. lex. Hic consequenter apostolus respondet tacita questionem.

Ex hoc enim, quod apostolus dixit, quod ex lege non est iustitia, nec benedictio, nec hereditatis consecutio, sed per fidem, quae fuit etiam in patribus ante legem, ideo posset aliquis querere, ad quid lex Moisaica fuit data, quia videtur hoc fuisse frustra, et hoc est, quod dicitur. Quid igitur lex, id est, ad quid fuit utilis?
11 Propter trans. Hic respondet ad questionem, ostendens triplicem legis utilitatem. Prima est. Punitio peccatorum, qui a in lege determinantur certe, & graues poenae pro determinatis peccatis, quarum terrore colibebantur homines a peccatis usque ad tempus legis euangelicae, quae est lex amoris, & hoc est, quod dicitur: Propter transgress. scilicet puniendam, & reprimendam.
12 Posita est lex do. veni. i. Christus de semine Abraham.
13 Cui repromiss. i. in quo complenda erant promissiones diuinae. Consequenter redit apostolus ad ostendendum qualiter sit lex data, di.
14 Ordinata per ange. Non enim fuit data immediate a deo, sed per ange.

EX

a In ma. In potestate Christi, ut sciret dum vellet, vel cessa-
ret, ergo contra eum facitis, qui desinit.

b Media. Lex quam habet mediator, Iudaeorum tantum est, sed tamen ipse mediator non est tantum unius populi, id est, Iudaeorum, qui legem habuerunt, sed & Gentiliis, ideo non queratis legem, ut habeatis mediatorem. Mediator non est vnus, sed tamen est vnus, sufficiens ad omnes reconciliandos deo, quia deus, & ideo aliud non adiungatis.

c Lex ergo ad. Quandoquidem lex est propter transgressionem, ergo est contra promissum, ut per eam impleatur aliter quam promissum est. Non quia ex lege non est vita, id est, eterna beatitudo, quia si inde esset vita tunc, & iustitia, sed non est ex ea iustitia. Et hoc est.

d Sed conclusi. Iudaeos omnino clausit sub peccati dominio lex ipsa, Vel ostendit omnes homines clausos sub peccato. Sed conclusi. Idem quod ad Romanos: Concluserunt deus omnia in iniustitia, ut omnium misereatur. Notis peccatis per legem conclusi sunt, ut se excusare non possint, sed querant misericordiam. Sed conclusi scripturae. Et c. id est, ostendit homines conclusos esse sub peccato. Data est enim lex, non ut peccatum auferret, sed ut sub peccato omnia conclusa ostenderet. Data est, ut argueret, qui sibi sanus videbatur, ut peccata demonstrarentur, non auferrent. Data est, ut inueniret se homo, non ut morbus sanaretur, sed in praeparatione morbo crescente medicus requireret. Qui ergo negat egritudinem suam, superfluum iudicat Saluatorem, ergo & in natura nostra creatorum laudemus, & propter vitium, quod nobis inflictum est, Saluatorem queramus.

e Prius quam. (Quod ergo post.)
f Veniret fides. Spontanea, quam nullum meritum aduocauit.
g Custodiebamur. Non liberi, serui.
h Conclusi. Ut sic assueti, duceremur.
i In eam. id est, tam bonam fidem.
k Quae. Tempore Christi erat.
l Reuelanda. Vbi multa aperta sunt, quae prius obscura. Ecce honor legis, quia custodiuit, ut paedagogus, sed hoc non magnum est, quia puerorum est, non adultorum.
m Paedagogus noster fuit in Christo Iesu. Institutione Christi, quod instituit, ut sic venientes ad fidem quasi pueri ad perfectionem

c Lex

Qui deus, & homo inter deum, & hominem.
Non est inimica promissionis, sed confirmat eam.
Non solum ex opinione. Sed cum hoc non sit, potius condonatur, & sub peccato concludit.
id est, lex manens, & scripta, vel quae non dat spiritum viuificantem. Sed tantum est scriptura.
Cur ergo data. Lex data est, ut gratia quaeretur.

Non liberi, sed serui.
Quasi in ergastulis seruire coacti.
Quia occulta in antiquis. Quia lex custodiebat ad fidem, itaque.
Pueros ab illicitis reprimens, & ad recta dirigens timore poenarum.

Quando sumus rudes, lex erat paedagogus.
Mox, vel in hac vita hoc bonum habemus, & maius in futuro.

Aug. ser. 3. & 13. de verb. apol. & lib. 1. de baptil.

Aug. li. contra faulium.

Aug. serm. 13. de ver. apoll.

Aug. serm. 13. de ver. apoll.

NICOLAUS DE LYRA.

angelum, ut habetur Act. 7. c. de Moyse. Hic est, qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai, quia tamen ille angelus in persona dei loquebatur, frequenter nominatur deus in Exodo.

1 In manu mediato. Id est, in potestate Christi ad imitandum eam pro voluntate sua tanquam dominus eius. Vnde dicitur Matth. 12. a. Dominus est filius hominis, etiam sabbathi.

2 Mediator autem vnus non. Sed duorum extremorum, quae coniungit. Est enim Christus mediator dei, & hominum reconcilians homines deo patri. Sed quia vnum extremum est simpliciter indiuisibile, scilicet deus, ideo subditur.

3 Deus autem vnus est. Homines autem multi faciunt tamen vnum extremum per unitatem fidei. 4 Lex ergo aduersus promissa dei. Hic ponitur secunda utilitas, quae est hominum conclusio sub peccato, quia lex peccatum ostendebat, nec tamen gratiam iustificatorem conferebat, & sic homines mouebantur ad desiderandum aduentum Christi per quem erant iustificandi. Dicit ergo apostolus interrogatiue: Lex ergo aduersus promissa dei? q. d. Non, quia sic deus irritaret seipsum. Nec valet, si obiciatur de lege non a deo data, quae tamen euacuat veterem, quia non sic euacuat per nouam, quin maneat in meliori, scilicet in figurata, quae melior est ipsa figura. sic autem non est in proposito, quia dei promissa de iustificatione, & hereditatis consecutione non figurabant legem, sed magis econuerso, quia lex figurabat impletionem promissionum.

5 Si enim data esset lex, quae posset, &c. Iustitia infusa, quae facit dignam vitam aeternam. 6 Vere ex lege esset iustitia. Et non ex promissione

missione Abraham facta, & sic per legem esset irritata.

7 Sed conser. id est, lex Moyse, quae est lex scripta. 8 Om. sub pec. In quantum peccatum ostendebat, nec mundabat.

9 Ut promissio. De iustificatione, & per consequens de hereditatis consecutione.

10 Ex fide Iesu Christi. id est, per fidem eius.

11 Daretur creden. Fide formata, quae tendere facit in deum.

12 Prius autem. Hic ponitur tertia utilitas, quae est introductio hominum ad fidem Christi, ad quam lex vetus fuit quaedam dispositio, in quantum lex illa fuit figura nouae legis, & totus ille status noui testamenti fuit figuratiuus. 1. Cor. 10. c. Omnia in figura contingebant illis. Figura vero ducit, licet imperfecte in cognitionem rei figuratae. Et hoc est, quod dicit: Prius autem, quam veniret fides. scilicet reuelata, & explicita in euangelio.

13 Sub lege custodiebamur. scilicet, per cultum vnus veri dei. 14 Conclusi in eam fidem, quae reuelanda erat. Est enim eadem fides in nouo, & veteri testamento, sed in veteri erat implicita, et figuris, velata, in nouo vero est explicita, & reuelata. Ex quo concludit. 15 Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo. Id est, disponens ad Christum, sicut paedagogus disponit puerum ad virtutem tempore futuro habendam, ideo subditur.

16 Ut ex fide. scilicet, reuelata.

17 Iustificemur. iustitia infusa.

18 Iam non sumus sub paedagogo. id est, sub observationibus legalibus, sicut puer adueniente aetate adulta iam non est sub paedagogi disciplina, sed superioris doctrina. Et eadem ratione adueniente euangelio cessant legalia, & sicut in naturalibus cessat dispositio ad introductionem formae, ideo subdit apostolus.

A nem, iusti ficemur. Vel in Christo, id est, in exequendis præceptis Christi.

a *Omnes filii dei estis per fidem.* Nos Iudæi tempore fidei pædagogæ gēgā def. ammus, quia oēs vos Gentiles, qui non habuistis legem, etis filij. Quod ergo uestro exēplo defernimus, vos accepistis? Quati dice- ret: Non debetis hoc facere.

Chrysof. Pæ- quita fidei vis. Prius ostendit, quod fides redderet filios patriar- che; Scitote, inquit, qui ex fide sunt, hos esse filios Abraham. Nūc vero demonstrat eosdē esse filios dei.

B Omnes enim estis filij dei, per fidem, quæ est in Christo Iesu.

b *In Christo Iesu, in in- stituitione Christi, & ad similitudinem mortis eius.*

c *Quicumque enim in Christo baptizati estis.* Hierony. Filiū dei indui, & toti eius membra effici, filii dei sitis necesse est, ut quid ergo vobis lex, quæ seruis, & peccatoribus data est, quibus per baptismum peccata remissa sunt?

d *Induistis.* Id est conformes ei facti estis, quod est vobis honor, & contra æstus protectio. Quod autem Christus indu- mentum sit, alibi Apostolus aperit dicens: Induite vos do- minum nostrum Iesum Christum.

C Aug. de baptismo. Induunt autem homines Christū: Ali-

quē usque ad perceptionē sacramenti. Aliquē etiam usque ad vitæ sanctificationem. Et illud primum bonis, & malis est commune. Hoc alterum vero proprium est bonorum.

e *Nō est Iu. ne. Græc.* Theoph. Vnusquisque baptismate ablu- torū naturæ receit formas, & pprietates, vnā autem si-

a *Idest, coactione, quæ non est necessaria liberis.*

b *Entes.*

a *padāgogo. Omnes enim filii dei estis per fidē in Christo*

b *Iesu. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christū*

c *induistis. Non est Iudæus, neque Græcus, non seruis, neq;*

d *liber, non est masculus, neque fœmina. Omnes enim vos*

e *vnū estis in Christo Iesu. Si autē vos Christi, ergo Abra-*

f *hæ semen estis, secundum promissionem hæredes.*

hæ semen estis, secundum promissionem hæredes.

ctus est Christus, vbi legitur, q̄ promissiones dictæ sunt Abraham, & semini eius. Hic autem semen Abraham dicti sunt filij Christi, id est, omnes credentes. Verum quoties Christ⁹ nominatur semen Abraham corporaliter, sentiendum est, q̄ ex eius stirpe generetur: Quoties autem nos, qui credim⁹ in eum dicimur semen Abraham, tunc spiritualiter semen fidei accipere debemus.

h Hieron. Si omnes vnū corpus estis Christi, Abrahamē se- men estis, & veri hæredes, non ex carnali semine, sed ex di- uina promissione generati.

† Roman 6. a.
de con. dist. 4.
e quomodo in
fine
† 29. quæst. 2.
in prin.
De coniu. ser-
uo. c. 1.

August. 11. de
trin. c. 6.

L. 3. de ferm.
de multor.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Omnes enim filii dei est.* Adoptiui per fidē chr. vite formatā.
2 *Quicumq. in. &c. i. ei conformes facti estis, & sic nō estis in sta- tu puerili imperfecto, sed perfecto quātum ad gratiā, & virtutē. Nec in hoc est distinctio rōne nationis, conditionis, aut sexus, iō subdit: Nō est Iu. ne. Græc. non ser. neq. lib. non est mas. neq. fœm.*

ADDITIO I.

In cap. 3. vbi dicitur in postilla. *Lex autem non est ex fide.*

Quod hic dicit apostolus, Lex autem non est ex fide, non v̄ recte exponendū p hoc, qđ in veteri le. non fuerit data pcepta de credendis, vt in postil. dī. Nā in le. ve. manifeste dantur pcepta de credēdis, vt cū dī Deut. 6. a. *Audi Israel deus tuus vnus est.* In quo pcepto dei vnitas expresse p̄cipitur credenda. Similiter ibidē tri- nitas apud vere intelligētēs implicite credenda p̄cipitur. Simili- ter cū dī Deu. 18. c. *Prophetā suscitabo.* qđ intelligitur ad literam de Ch̄o, vt dictū est in p̄ced. addit. ibi subiungitur. Ipsū audite i. credite. in quo manifeste mandatur, q̄ credatur Ch̄o tūc vētu- ro, & hoc est, qđ dī in euang. Ioā. 5. g. *Si crederetis Moysi. credere. for. & mihi.* q. d. Moyses mādauit, vt credatis mihi, qđ verificatur ex p̄dicta auctoritate, & sic manifestū est, q̄ in le. ve. fuerant data pcepta de credēdis. Nec valet dicere, q̄ fides antiquorū nō erat explicita, q̄ fides implicita manifestū est, q̄ est fides, & iō cū dī. Iustus ex fide viuit, intelligēdū est de fide simpliciter sumpta, si- ue explicita, siue implicita, put cōgruit diuersis psonis, & t̄pib⁹. Vñ verba apostoli in hoc loco sic vñ intelligēda. Vult. n. aposto- lus pbare, q̄ in le. ve. f. in operib. vete. le. nemo iustificatur apud deū, qđ intelligitur de iustitia qua hō est dignus vita æterna. Qđ pbat ex hoc, qđ Abacuch dicit, *iustus ex fide viuit.* non addēs, nec assignās aliqd opus exteri⁹ factū. Ex quo patet, q̄ iustitia iustifi- cās est ex sola fide. f. formatā, ēē sine aliquo opere exteriori. Sed in lege v̄ attribui vita nō fidei, sed factis, vt cū dī. Qui fecerit ea, viuet in illis, qđ intelligitur qualitercunque ēē faciat sine fide, & hoc est, qđ dicit apostolus. *Lex autem nō est ex fide.* i. nō p̄mittit vitā ex fide, sed ex operib. legis. Qđ v̄ cōtra p̄dictā auctoritatē Aba- cuch. Ad q̄ contrarietate tollendā oportet dicere, q̄ Abacuch lo- quitur de vita æterna. q̄ est vita simpliciter, q̄ h̄ p fidē formatam ēē siue extrinsecis operib. & hoc sonant verba cū dicit: Iustus ex fide sua viuit. Alia vero auctoritas loquitur de vita fm quid, f. de euasione a lapidatione seu occisione, vel aliquid hmōi, q̄ in lege dabantur transgressorib⁹, & ideo non dicit: Qui fecerit ea, viuet simpliciter, sed viuet in illis, f. erit securus a morte comminata in illis pceptis. Vnde ex p̄dictis duabus auctoritatibus ad inuicē consideratis probat notabiliter suum propositum, vt dictum est.

Sed circa p̄dicta non v̄ p̄mittenda qđā auctoritas thalmu- dica, q̄ manifeste consonat dictis apostoli supra dictis, q̄ h̄ in li- bro, qđ dī Macoth, vbi quidā doctor nomine rabi Cablai ponit, q̄ sexcenta, & tredecim pcepta data sunt Moysi, qđ intelligitur nu- merando fm eos omnia pcepta, q̄ in Pentateucho continētur tam affirmatiua, q̄ negatiua, & addit vtra: Venit Dauid, & con- stituit

3 *Omnes enim vos vnū estis.* id est incorporati sibi per fidem.
4 *Et Abraham se. estis.* Sicut Christus est semen eius.
5 *Secundum prom. sibi factam.*
6 *Hæc. regni cælestis.* In promissione enim Abraham facta de promissionis terra intelligitur principaliter terra viuentium pro- missa, prout Gen. 15. plenius declarauit.

stituit omnia pcepta super ps. 114. a. *Dñe quis ha. in ta. r.* & sub- ditur. *Qui in gr. si. mo. & op. in. &c.* in quo ps. 11. condiciones nu- merantur, q̄ fm p̄dictū doctorē requiruntur, & sufficiunt ad illū qui habitare habet in tabernaculo dei, f. in vita beata, consequē- ter dicit ille doctor: Venit Isa. & constituit ea, f. illa pcepta Mo- saica oīa super sex, di. Isa. 33. e. *Ambulans in iustis. & loquens æquitates.* & subdit, *Ipse excelsa habitabit.* in qua auctoritate po- nuntur sex condiciones, q̄ requiruntur, & sufficiunt ad habitan- dū in excelsis, i. in cælestib. Cōsequenter dicit ille doctor, Venit Michæas, & cōstituit ea, f. p̄dicta pcepta super trib. di Mich. 6. c. *Homo qđ est bonū tibi, & quod deus petit a te, nisi facere iudiciū, & diligere misericordiā, & honeste ambulare cū Deo tuo.* in quib. tribus Michæas reduxit omnia pcepta supra dicta. Consequenter il- le doctor dicit: Rursus Isaias cōstituit omnia pcepta in duob. di. Isa. 56. a. *Custodite iudiciū, & facite iustitiā, quia propinqua est salus nostra, vt appareat.* Et sic in illis duob. fm eum concluduntur oīa ad salutē pertinentia. Consequenter dicit ille doctor: Venit Aba- cuc, & constituit ea super vnū tm. Abac. 2. a. *Iustus ex fide sua vi- patet ergo ex dictis illi⁹ doctoris a primo ad vltimū cōsideratis, q̄ omnia pcepta Mosaicæ legis in sola fide consistunt. sic q̄ ha- bens rectam fidē, f. formatā viuet, f. vita æterna, ēē sine operibus exterioribus, quæ in lege Mosaiica p̄cipiuntur. Quod valde cō- sonat sententiæ Apostoli, licet forte ille, qui dixit, non plene in- telligeret verba sua propria. Contingit enim sæpe aliquos pro- phetare nescientes, vt patet de Caipha.*

Replica. In c. 3. epistolæ ad Galathas, vbi dī. *Lex non est ex fide.* postil. dicit fidē esse credendorū, lex autem est factorum. iō dicit in ve. l. non fuisse data pcepta de credendis, sed solum de agendis. Bur. obiicit per hoc, quod dicit: *Audi Israel deus tuus vnus est.* Qđ est manifestū pceptū de vnitate dei credenda. Oppositū aut hu- ius assumpti ostendit Burg. supr. Exo. 2. in magna digressionē, q̄ fecit contra Iudæos, asserentes, q̄ primum pceptum est de creden- da vnitate dei, cum dicitur: *Ego dñs deus tuus.* Contra quos, sicut dicit Bur. nō oportuit dare aliquod pceptū de hoc, qđ est crede- re deū, vel credere deo, cū hoc supponebatur ad pcepta decalogi tanq̄ per se notū ei. qui hēt fidē, & ideo non indiget promulga- tione accepta infusione fidei, vt prima 2. q. c. art. 4. in respōsione primi argumenti. Et de hoc intelligitur illud ad Heb. 11. b. *Ac- cedentem ad de. opor. cre. &c.* vnde manifestū est in hoc, quod dicitur, *Dñs deus tuus est vnus.* m̄h̄ p̄cipit eis. sed solū intimatur qđ est, qui loquebatur, f. do. De. &c. Hæc omnia Burg. vnde patet, quod contradicit sibi ipsi, & fortassis odiū quo ferebatur in postil- latorem, non sinebat. eum h̄c, & alibi contradictionem euitare.

C A P. IIII.

Dico autem quanto. Modo vos Gentiles & nos Iudei sumus Christi, & semen Abraham & heredes. sed olim nos Iudei sub lege sicut heres factus, & a patre substitutus. Ecce iterum quare lex non est tenenda.

* Chrysostomus.

Parvulum hic non e-
rate dicit, sed animo,
significans quod Deus
initio voluerit ista lar-
giri: verum ut vidit
nos adhuc puerili ef-
se affectu, passus est
sub elementis mundi
agere, hoc est, sub
nomenijs & Sabat-
his. Nam hi dies no-
bis lunæ solisque cur-
su redeunt.

b Sub tutoribus & a-
cto-
ribus est. * Hierony-
mus. Quia dominatū
quondam sacerdotes
& principes exerce-
bant, quos tutores &
actores appellat. Mo-
do autem non domi-
nari, sed formam præ-
bere iubentur: quia
sacerdotale genus su-
mus, & omnia communiter habemus, quamvis per illos
percipiamus sacramenta.

c *Vsque ad p.* Postquam enim adultus, libertatem sui & suo-
rum habet. Alioquin iure exheredatur. Lex fuit pædago-
gus, quia timore compressit & præceptis Dei servare coegit:
Fuit tutor & actor Iudeis, quos Deus heredes instituit, dum
parvuli cognitione Dei & viribus resistendi peccatis. Quo
tempore erant etiam servi legalibus penis a malis terri, pro
missionibus incitati, nec sui dominabantur, sed vitia, nec suo-
rum, id est, hereditatis eternæ, cum horum tamen essent do-
mini a Deo instituti. His fuit lex tutoris loco, dū contra ma-
lignorum spirituum impugnationes, & Gentilium persua-
siones, quia ad idololatram traherent, illos defendebat, ad-
monendo, increpando, aliquando puniendo. Aeterna bona
illis conservavit, quoniam ex illis multos Christus ab infer-
no liberavit. Fuit actor, quia causam eorum apud Deum egit,
dum per sacrificia & expiationem Deū eis placavit. & hoc
vsque ad tempus præfinitum, id est, vsque ad adventū Chri-
sti in quo constituit Deus, ut perfecti & liberi fierent, & he-
reditatem obtinerent, alioquin exhereditarentur.

d *Sub ele.* Ambrosius. In elementis neomenias, id est lunares
dies, & sabbatum significat, non quod in elementis spera-
rent ut pagani, sed in his Deum venerabantur.

e *Mundi.* Augustinus. Quia lex non cælestis sed terrena pro-
mittebat, vel transitoria, ut mundus. Vel in elementis sunt
neomenias. i. lunares dies & sabbatum.

f *Ve. pleni. temporis.* i. postquam totum spacium illud fuit ad-
impletum, quo lex durare debuit, tunc misit Deus. *Plenitudo
temporis.* Sciebat quando venire deberet, vel etiam pati, &c.
Non est enim hora eius vel nostra, nisi voluntas eius. Ante
tamen longa series præconum præmittenda erat.

g *Misit Deus filium.* Vñ, *Ego inquit a patre exiui, & veni in hunc
mundum.* Et tamen de illo dicit euangelista Ioānes, *In mundo
erat,*

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IIII.

Dico au. Postquam Apostolus declaravit cessationem le-
galium per rationem, hic consequenter idem facit per
similitudinem. Et dividitur in duas partes secundum duas
similitudines. secunda ibi, *Dicite mihi.* Prima adhuc in duas
quia primo ponit & adaptat primam similitudinem, secun-
do arguit Galatharum ingratitude, ibi, *Sed tunc quidem.*
Hæc autem prima similitudo accipitur ex humana consue-
tudine, qua filius tenetur servare sicut servus, quandiu par-
vulus est, factus autem adultus liberatur ab illis modis servi-
tutis, status autem legis, fuit quasi status puerilis, ut supra di-
ctum est, ideo fuit ibi servus sub multis observantijs lega-
libus, a quibus liberamur in no. Te. in quo est status questio-
nis viri perfecti, & hoc est quod dicitur. **1** *Dico au.* i. probo
per similitudinem. **2** *Quant. & cni.* in statu vitæ & subie-
ctionis modo. **3** *Cum s. d.* ut in potentia propinqua.

C A P V T IIII.

Dico autem quanto tempore hæres par-

a Aetate, & scientia.

b Quamvis.

uulus est, nihil differt a seruo, cum sit

c Futurus.

a Qui cum contra hostes defendant.

dominus omnium, sed sub tutoribus &

actoribus est, vsq; ad præfinitum tem-

pus a patre, † Ita & nos cum essemus parvuli, sub elementis

a Tunc tertii minis, tum capti blanditijs.

b Id est, postquam tempus præcedens adimpletum est,

vel quia in eo plene spiritus dona dantur.

mundi eramus servientes. At ubi † venit plenitudo temporis;

a Fecit visibilem hominibus.

b Etiam.

c Sub onere legis sicut sub alijs penis.

misit Deus filium factum ex muliere, factum sub lege, ut eos

a Non ut ab ea expiaretur, sed ut ab ea liberaret, sicut a penis.

b Id est, bona quæ per gratiam dantur, per quæ sunt filij.

c Sicut participat nostra natura, ita ad suam nos adoptat.

qui sub lege erant redimeret, ut † adoptionem filiorum

nem suspicemur: sed, natum ex muliere, hoc autem est

œconomia seu dispensationis proprium.

* Haymo. Factum ex muliere, i. ex semine mulieris, ope-
ra Spūs sancti creatū. Quidā volunt dicere *natum*, sed melius
factum ex muliere propter hæreticos, qui dicunt, ut ingres-
sus est virginē, statim exijt. factus est aut sub lege, quia octavo
die circumciscus est, quadagesimo sunt pro eo legalia oblata
munera, & hoc ut consideret legē sanctā & iustā, & bonā, &c.

* Irenæus. Per hoc manifestū est, quoniam oīa quæ præco-
gnita erant a patre, ordine, & tēpore, & hora præcognita &
apta perfecit Dñs noster. Diviti enim & multæ voluntati pa-
tris deseruit, cum sic ipse saluator eorum quæ constituta
sunt, unigenitus patris, & Christus qui prædicatus est, &c.

i *Factum sub le.* Ut appareat circumciscus quasi filius Abraham
cui promissus erat, signum habēs eius cui promissus fuerat.
in quo impleta est circumcisio: & ideo signum iam cesset.
Credidit enim Abraham se habiturum filium, in quo bene-
dicerentur omnes gentes. quod iam factum credimus.

K *Ut adopti. fr.* i. participes essemus diuinę glorię. Sicut. n.
ipse natura participat, ita ad suam vidēdā nos adoptat. Hinc
enim adoptionē recipimus, quia ille unicus Dei filius nō dedi-
gnatus est participationē nostrę naturę, factus ex muliere,
ut non solum unigenitus esset, sed etiam primogenitus in
multis fratribus fieret. Adoptionē autē dicit, ut distincte in-
telligamus unicum Dei filiū. Nos. n. beneficio & dignatio-
ne filij Dei sumus. ille natura est filius, quia hoc est quod pater.

Aug. contra Faustū. Unicum. n. filiū Deus habet quem ge-
nuit de substantia sua, Nos aut non de substantia sua genuit.
Creatura. n. ipsius sumus, quam nō genuit, sed fecit. Et ideo
ut fratres Christi secundū nostrum modum faceret, adopta-
uit. Iste itaque modus quo nos Deus cū iam essemus ab ipso
nō nati, sed cōstiti & instituti, verbo suo & gratia sua genuit,
ut filij ei⁹ essemus, adoptio vocat. vñ, *Dedit eis po. si. Dei. fi. & c.*

L *Recipe-*

4 *Sed s. & c.* ipsū castigantibus & reprimentibus sicut ser-
uum. **5** *Vsque. i.* vsque ad aetatem adultam. **6** *Ita. & sci-*
licet, Iudei. **7** *Cum. i.* in statu ve. Te. **8** *Sub e.* sub legali-
bus observantijs. Quæ dicuntur elementa. i. literæ, quia si-
cut in addiscendo puer incipit ab istis elementis, ut sciat ea
nominare & distinguere, procedente vero tempore dimis-
sa hæc occupatione circa sciētias occupatur, ita legales ob-
servantię fuerunt quædam figurę disponentes ad Christū,
ut dictum est. propter quod in eius adventum sunt dimissę.
ideo subditur. **9** *At v. id est,* tempus Christi in quo data est
plenitudo spiritus sancti. Vel aliter. **10** *Plenitu. tem.* id est,
impletio temporis præteriti a Deo patre distincti.

11 *Misit Deus.* quantum ad corpus sumptum de virgine.

12 *Factum sub lege.* quia voluit legalia servare.

13 *Vt eos qui sub le.* legalibus observantijs obligati.

14 *Redimeret.* per suam passionem, per quam abstulit dictā
obligationem. **15** *Vt adoptionem filiorum.* scilicet, Dei.

16 *Recipe-*

17 *Recipe-*

18 *Recipe-*

19 *Recipe-*

20 *Recipe-*

21 *Recipe-*

22 *Recipe-*

23 *Recipe-*

24 *Recipe-*

25 *Recipe-*

26 *Recipe-*

27 *Recipe-*

28 *Recipe-*

29 *Recipe-*

30 *Recipe-*

31 *Recipe-*

32 *Recipe-*

33 *Recipe-*

34 *Recipe-*

35 *Recipe-*

36 *Recipe-*

37 *Recipe-*

38 *Recipe-*

39 *Recipe-*

40 *Recipe-*

41 *Recipe-*

42 *Recipe-*

43 *Recipe-*

44 *Recipe-*

45 *Recipe-*

46 *Recipe-*

47 *Recipe-*

D *erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non co.* Deinde cō-
iungit, *In propria venit.* Illuc ergo missus est, ubi erat. Unde
& illud propheta dicit. *Cælum & terram ego impleo.* Quæren-
dum est ergo, quomodo intelligatur ista missio? Si tamen
sobrie de Dei filio, quæ digna sunt opinemur. Ideo missum
intelligere debemus,
quia ex illo incompre-
hensibili inenarrabi-
lique secreto maiesta-
tis profundæ dedit se
comprehendendum
mentibus nostris Dei
verbum, non solum
cum se exinmiret, sed
etiam cum habitaret
in nobis, sicut scriptū
est. *Quoniam inhabitavit
illis.*

Aug. lib. 2. de
Trinit. cap. 5.
& 7.
Hieron. 23. a.
1a p. al. 21. &
tract. 3. in Io.

2. Cor. 6. d.

† impletum
fuit tempus.

† adoptione.
E

lib. 3. c. 18. &
321

Ioan. 1. b
F

A Recipere. dixit, non acciperemus ut significaret nos hoc amitisse in Adam, ex quo mortales fuimus.
B Misit Deus. Ambr. Ut enim probaremus adoptati esse à Deo in filios, spiritum suum dedit nobis, qui signum patris ostendat in filios, ut quia nos hoc non auderemus dicere in te nostra, suggerat ut audeamus dicere.

August. tract. 27. in Ioan.

C Spiritum si. Nota spiritum etiam esse filij. Et nota etiam hic trinitatem. August. super Io. Si forsitan aliquis querat, utrum & à filio procedat spiritus sanctus. Filius enim solius patris est filius, & pater solius filij est pater. Spiritus autem sanctus non est vnus eorum spiritus, sed amborum. vnde dominus ait, Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et Apostolus ait hic, Misit Deus spiritum si. sui. Et multa alia sunt testimonia, quibus euidenter ostenditur, & patris & filij esse spiritum, qui in trinitate dicitur spiritus sanctus. Nec ob aliud a summo ipsum proprie vocari spiritum sanctum, cum et si de singulis inter rogetur, non possumus patrem & filium dicere, nisi spiritum, quoniam spiritus est Deus. Quod ergo cõter vocantur & singuli, hoc proprie vocari oportuit eum, qui non est vnus eorum, sed in quo cõitas apparet amborum. Cur ergo non credamus, quod etiam de filio procedat spiritus sanctus, cum filij quoque ipse sit spiritus? Si. n. ab eo non procederet, non post resurrectionem, se representans discipulis insufflasset, dicens, Accipite spiritum sanctum. Quid. n. aliud significauit illa insufflatio, nisi quod procedat spiritus sanctus de ipso: Ad hoc et pertinet, quod ait de muliere fluxum patiente, Tetigit me aliquis, ego enim sensi virtutem de me exisse. Nam virtutis nomine spiritum sanctum ex eo clarum est appellari, quod Marię angelus dixit, Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Et dominus promittens discipulis, ait, Sedete hic donec induamini virtute ex alto.

Magis autē. Matth. 10. c.

Et rursus ab initio.

Ioan. 9. d.

Ioan. 20. f.

Mar. 5. c.

Luc. 4. d.

Ioan. 7. b.

D Clamantem. Hier. Notandum quod clamor in scripturis non magnæ vocis emissio, sed scientiæ intelligatur, & intentionis magnitudo.
 * Theod. Non ausi essemus orantes Deum vocare Patrem, si non in filios adoptionis gratiã assequuti essemus. Est autē demonstratio cui contradici non pot. Videbant enim miracula

C non magnæ vocis emissio, sed scientiæ intelligatur, & intentionis magnitudo.

* Theod. Non ausi essemus orantes Deum vocare Patrem, si non in filios adoptionis gratiã assequuti essemus. Est autē demonstratio cui contradici non pot. Videbant enim miracula

NICOLAUS DE LYRA.

1 Reciperemus. per Christum qui est eius filius naturalis. Et hanc filiationem declarat consequenter per effectum dicens.
 2 Quoniam au. estis filii. i. ut hæc filiatio monstraret. 3 Misit Deus spi. filij sui. i. spiritum sanctum. qui dicitur spiritus filij, sicut & patris eo quod procedit ab utroq;. 4 In corda vestra clamantem. per gratiæ infusionem. 5 Clamantem. i. clamare facientem per confessionem fidei. Romanorum. 10. b. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Vel aliter. Clamantem. id est per signum sensibile ostendentem, sicut Gen. 4. b. dicitur, Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. In primitiua enim ecclesia baptizatis dabatur spiritus sanctus in signo sensibili significante gratiam infusam menti, & per consequens filiationem adoptiuam, & paternitatem sibi correspondentem. 6 Abba pater. Confitendo Deum patrem. Et ponuntur hic duæ dictiones ideam significantes, Prima Hebraica vel potius Syriaca, tamen ea communiter vtuntur Hebręi, quia lingua Syra & Hebræa sunt propinquæ. Secunda Græca, licet ea vtantur latini, ad significandum quod Deus pater conuersos de iudaismo, & gentilitate ad fidem vniret in hieci confessione. Et ex dictis infert conclusionem, di. 7 Itaque iam. s. quicumque confitetur fideliter Deum patrem. 8 Quod si filius. Per adoptionem. 9 Et heres per Deum. Ipsum adoptantem. filio. n. adoptiuo debetur

cula quæ fiebant per diuinum Spiritum.

* Haymo. Clamantem, id est clamare nos facientem, Abba pater, subaudis, miserere mei. Abba Hebręum est, & Syrum, Pater Græcum & Latinum.

c Abba pa. Eleganter duo verba idem significantia posuit propter vniuersum populum, qui de iudeis & gentibus in vnitatem fidei vocatus est, ut Hebręorum verbum ad Hebręos, Græcū ad gentes pertineat. Vtriusque autem verbi eadem significatio ad eiusdem fidei spiritusq; vnitatem.

a Non solum nos iudei qui credimus filij, sed & vos gentiles, quod probat effectus, quia misit.

a recipere. Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum quem etiam filius misit. Qui probat vos esse filios. b Tm iudæorum quam Gentium. c Qui facit clamare, quod nunquam prelueremus, nisi spiritus doceret. d Quia spiritus clamat in vobis pater.

d tum filij sui in corda vestra clamantem, abba pater. Itaque iam non est seruus, sed filius. Quod si filius, & heres t per Deum.

a A tempore gratiæ. b A tempore Christi. c Aliquis nescit qui i. Chridum cre ditus ut olim. d Ex dilectione seruus. e In futuro. f Per operationem Dei.

f Sed tunc quidem ignorantem Deum, his qui natura non sunt dii, seruibatis. Nunc autem cum cognoueritis Deum, imo cogniti estis à Deo, quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis? Dies obser

a A fide. b Ut ante conuersionem. c Quia in tali specie variantur.

h cogniti estis à Deo, quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis? Dies obser

a Quia egent summa & stabili specie creatoris, ut possint esse quomodo sunt. b Idem legem inualem ad cultum Dei. c Q. non distat modo lex post Christum ab antiqua idololatria. d Vultis seruire elementis, & vere quia iam obser. di. iudaico ritu vt sabbata.

k & egena elementa, quibus denuo seruire vultis? Dies obser

g Immo cogni. estis.

Hoc genere locutionis frequenter vtitur scriptura. vnde, Sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam & gloriam tuam, id est vidisti me, ut viderem te. Cognoscit nos Deus, id est cognitionem sui nobis præstat. Non enim à nobis est, quod nouimus eum, ab æterno quidem nouit, sed tunc cognosce re dicitur, quando ut cognoscatur facit.

h Infirma. Vere lex: quia perfecte non iustificat. * Chrysoft. Infirma elementa vocat, & egena, quod nullam vim habeant ad bona proposita perducendi.

* August. Quæ infirma appellat, ex eo quod infirma & instabili specie variantur.

i Egena. quia quæ iuuat, non per se, sed respectu gratiæ facit. Egena elementa. dñr qua sui inuicē egēt ad regēdū mundū.

K Die. Ut, hodie non est aliquid incipiendum. * Chrysoft. Ex his clarum est, quod non solum circūcisio nē eis prædicauerant illi, verū et dies festos, & neomenias

* Augu. Vulgatissimus est enim error gentium iste, ut ve in agendis rebus, vel in expectandis euentibus vite ac negotiorum suorum, ab Astrologis & Chaldeis, notatos dies, & menses & annos, & tempora obseruare velint.

* August. Eos inculpat Apostolus, qui dicunt, Non proficiscar, quia posterus dies est, aut quia luna sic fertur, vel proficiscar ut prospera cedant, quia positio ita se habet syderum, non agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem, vel, agam, quia suscepit mensem. Non platem hoc anno vineam, quia bissextus est. Non autem quilibet arbitretur, obseruatores temporum reprehendendo qui dicunt, Non proficiscar hodie, quia tempestas orta est, aut non nauigem, quia adhuc sunt hyberne reliquie. &c.

tur aliqua pars hereditatis secundum leges. 10 Sed tunc quidem. Hic arguit Galatharum ingratitude. Per filiationem. Dei adoptiuam erant liberati à seruitute legis ut prædictū est & ideo magna erat ingratitude hanc seruitutē recipere tanquam Dei donum esset insufficientis ad salutem, & erat maior ingratitude in gentibus conuersis de idololatria, quia sic non erant nutriti in obseruantijs legalibus, sicut fuerant conuersi de iudeis. id dicitur, Sed tunc quidem. s. ante conuersionem vestrã. 11 Ignorantes Deum. Verum. 12 His qui natur. Sed solum fictione huiusmodi sunt idola. 13 Seruie. Colendo ipsa. 15 Nunc au. Post vestram conuersionem. 14 Cum cognoueritis Deum. Qui vocauit vos per suam gratiam. 16 Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa. i. ad legales obseruantias, quæ dicuntur elementa ratione prædicta & infirma & egena, quia non iustificabant, nisi gratiam continebant, sicut faciunt sacramenta nouæ legis. Dicitur autem, Iterum. non quia ante suam conuersionem legalia seruauerant, ut prædictum est, sed quia tunc idola coluerant, qui cultus erat illicitus, & similiter legalium ritus, ponendo ibi spiritum suam tanquam esset necessarius ad salutem, quod Galathæ factabant. ideo subditur. 17 Dies obseruatis. apud iudeos celebrabatur decima diem mensis primi, ad accipiendum agnum paschalem, & huiusmodi.

a *Menses.* Qui cursus lunæ perferunt dicunt, tali luna non est aliquid inchoandum.

b *Tempora.* Vt cum dicunt modo est initium veris.

c *Et annos.* cum dicunt, nouus annus est. Sed nulla debet suspicio esse harum rerū. quia prospere potest eedere quidquid simpliciter sub Dei deuotione fit. Dupliciter erant subuersi. vt ad legem & pristinos errores conuerterentur. *Dies obseruatis.* Non putaretur à deo graue, nisi Apostolus diceret.

d *Timeo vos, ne si.* Hoc obseruant qui certis diebus, mensibus vel annis volunt vel nolunt inchoare, quasi fausta, vel infauusta sint tempora. * Chrysostomus. Vides viscera & affectus apostolicos? Illi iactantur fluctibus, & hic tremet ac metuit, eoque vehementer illis incutiens pudorem, ait, hoc laboraui ergo vos, perinde quasi dixisset, ne tantos meos sudores reddatis inanes.

Dies obseruatis. Culpantur qui constellationes sequuntur, non qui naturales effectus elementorum nouerunt in fiderum ordinatissima conuersione, vt scilicet tempestate non nauigent, autumno non seminent. De quibus cum conderentur dicitur, in Genesi, *Et in signis sunt & temporibus & diebus & annis.* Menses, vt Neomenias.

Tempo. egressiois de Aegypto. *Annos.* Septimos & septimæ decadis septimum, quem post captiuitatem reuersi in Ierusalem pro quinquagesimo qui iubileus dicitur, obseruauerunt. Hieronymus. *Dies.* vt decimam mensis primi vsque ad quartamdecimam, qua agnus immolabatur, & à decimaquarta vsque ad vicesimam primam eiusdem mensis, quando azima comedebatur Septem etiam septimanas quas ritu Iudaico computant Israelitici, & Pentecosten seruant, nec non & clangorem tubarum primo mensis septimi. Decima etiam eiusdem mensis expiationem & ieiunium, & in quindecimo Scenophegiam.

Menses. Vt Neomenias. Menses etiam custodiunt qui primum & septimum mensem obseruant. *Et annos.* Septimos, Puto equidē hoc de septimo remissionis anno dici, & de quinquagesimo, qui ab illis iubileus dicitur, quem Iudæi aliquando suo ordine seruare nequiuerunt captiuitate

tate pressi. Qua soluta pro eo septimum annum septimæ decadis coluerunt. Qui potest intelligi. Vel sexagesimus septimus annus, quo indulta est eis à Cyro & Dario licentia redeundi de Babylonia. Vnde completis annis septuaginta redierunt: Vel potius septuagesimus septimus, quem reuersi in Ierusalē pro quinquagesimo qui iubileus dicitur, obseruauerunt.

e *Esse. si. c.* Quia & ego qui legem habui, sum modo sine lege sicut vos, & debetis esse sicut ego.

* Aug. Qui utique cum Iudæus natus sum, iam ista carnalia spiritali diiudicatione contemno.

* Chrysostomus. Ergo me intuemini. Nā & ego simili modo quondam fueram affectus, & quidem vehementer, & ardebā studio legis: attamen postea non veritus sum legem relinquere, nec ab illo vitæ instituto desciscere. quia. *Obse. vos.*

f *Quia & c. si vos.* Homo qui de errore correctus, & ita vos potestis corrigi.

g *Fratres obse.* Aspere correctos recreat per bene gesta. **h** *Nihil me.* Excusat, quia pseudo dixerat Paulū Galathis inimicū, nec voluisse eos docere, quod in alijs ecclesijs predicabat. **i** *Tentationem vestram.* Aug. Tentati enim sunt, cum tribulationem secundum carnem pateretur Apostolus, vtrum timore desererent eum, an charitate amplecterentur.

* Aug. Hinc enim firmos eos esse cognouit, quod eis tribulationibus quæ Apostolo secundum carnem acciderant, non sunt à charitate deflexi. Nam Deo noti sumus, & ante omnes tentationes, qui scit omnia antequam fiant.

k *Sed sicut angelum Dei, & c.* * Aug. Quia Deus loquitur in sanctis suis, 1. Cor. 13. & Paulus non seipsum, sed Deū in seipso diligi volebat, perhibet testimoniū quibusdam, quod sicut angelum Dei, & sicut Christū Iesum eum exceperat. In oibus ergo sanctis suis ipse est amāduus qui ait: *Esuriui, & dedistis mihi manducare.* Tāta est charitas capitis erga corp⁹ suū.

l *Vbi est er.* Admirās opus eorū spirituale cōmēdat, vt hoc intuentes in timorē carnalem non decidant. Et quia mutati erāt in deterius, increpat eos. Et si. n. receperint eū sicut angelū, non ideo tñ parcat seate & vrere, quia nō querit sua, sed quæ Christi: Nō querit lac & lanā de ouibus. i. cōmodū supplendæ necessitatis & fauorem honoris, sed salutē oīam.

si **F**

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et menses.* In principio enim mensium celebrabant Iudæi Neomeniam.

2 *Et tempora.* vt tempus egressiois de Aegypto mense primo, & tempus liberationis Isaac mense septimo, &c.

3 *Et annos.* scilicet septimum annum qui dicebatur remissionis, & quinquagesimum, qui dicitur iubileus. & quia talis obseruantia erat illis illicita, ideo subdit.

4 *Timeo ne forte sine causa.* id est, inutiliter.

5 *Laboraauerim in vobis.* prædicando vobis fidem catholicā, quæ non proficit dicto modo Iudaizantibus. ideo subdit.

6 *Esote sicut ego.* dimittentes legalia, sicut ego dimisi.

7 *Quia & ego.* in errore fui.

8 *Sicut vos.* fuistis, & ideo sicut sum correctus, ita & vos corrigatis.

9 *Fratres.* Post Galatharum inreparationem, hic Apostolus ponit eorum consolatoriam monitionem, modo boni Samaritani post vinum mordacituum infundens oleum lenitium. Circa quod sciendum, quod Apostolus magnas persecutiones in corpore sustinuerat antequam Galathis predicaret, & hoc erat eis notum, & tamen nō respuerunt eum tanquam hominem abiectum, & passum, sed valde reuerenter,

ter, & charitatiue receperunt eum. de quo commendat eos dicens, *Fratres obse. ro vos.* supple ne credatis ex odio me vos increpassē, sed ex amore. ideo subdit.

10 *Nihil me lesistis.* sed supple bene mihi fecistis, vt post ea exprimitur.

11 *Scitis quia per infirmitatem carnis.* id est, tribulationes passus in corpore.

12 *Euangelizauit vobis iam pri.* id est, antea. & est aduerbium temporis.

13 *Et tenta. vestram in car. mea non spre.* Hic accipitur tentatio pro experientia. Tentare enim est experimentum accipere. Est igitur sensus, Non spreuistis me passum in carne, licet hoc notum vobis fuerit per experientiam.

14 *Neque respuistis.* scilicet prædicationem meam.

15 *Sed sicut ange. Dei.* Hyperbolice loquitur ad maiorem expressionem reuerentiæ sibi factæ. Sed quoniam retracti erant à bono per falsos Apostolos, ideo subdit.

16 *Vbi est er. be. ve.* id est, bonum initium vestrum, quo dicebamini beati, & eratis in spe.

17 *Testimonium enim perhibeo vobis, & c.* Ex visu & auditu.

Quia

† de vobis ne frustra.

† primo.

† experientia mei, quod erat in carne.

† Quæ est.

August.

lib. 2. de ser. Dom. in monte.

Serm. de calendis Ianu.

Matth. 25.

Aug. l. contra epist. Gaudencii. Iob. 10. d. Gen. 19. f.

† Ambiant. † imo.

† est amulari.

† consili inops, vel perpleus.

Allegorie. † auditis.

B

A *si fieri pos.* Aug. Nonne illud fieri potuisset, qđ ait Aposto-
lus? Non potest fieri quod iuste non fit. Sic & Iob. *Vnam pos-
sem me occidere.* Et dñs ad Iob, *Non possum qđ icquam facere, do-
nec illo introcas.* Nō posse se dixit, quod sine dubio poterat per
potentiam, sed non poterat per iustitiam.

b *Verum dicens, vñ.*
Quia nemo vult se
argui errantē, repre-
hendens videtur ini-
micus.

c *Aemulan.* Ego non
sum inimicus, sed il-
li amulantur, &c. Ae-
mulantur enim non
bene qui non tam cu-
piunt eos esse incho-
res, quam ipsos vo-
lūt facere peiores &
retrosum trahere e-
mulatione peruersa.

d *Filio.* Quod natum
est in te, nondum e-
nim de illa natum e-
rat, sic nascuntur par-
uuli in visceribus ec-
clesiē donec formati
excant.

e *Chysofom.* Vides
paterna viscera, vi-
des anxietatem apo-
stole dignam, vides
qualem emittit eu-
latum, multo tristio-
rem quam solet esse
parturientiū. Corruptis inquit imaginem, perdidisti gene-
rositatem, formam immutastis, opus est vt renascamini ut-
que refugamini.

f *Sedul.* Prius parturiui vos per Euangeliū genitos in lucem
venentis, sed cundo in veterē legem, vanaque hominū do-
ctinas, Nouam vitam, Christique formam perdidistis, sed
nunc vos iterum parturio, vt per penitentiam renascamini.

g *Aug. F. holi.* Item incipit ostendere ex ipsa lege, quare nō
fit tenenda. Me imitami, filij mei estis. Vel non solum ex
supra dictis probatur lex dimittenda, sed & auctoritas ipsius
legis hoc ostendit. *F. holi.*

h *Dicite, &c.* Respondete, vsque huc enim pendet senten-
tia. Et interponitur illud, quos iterum par & c.

i *Donec Christus.* Quē deformatis formosus fit in vobis. Vel
vt formosus alijs per vos appareat. Grauius dictum, q. d. eos
formati in Christo.

k *Aug. de Christis, &c.* Vt scilicet recipiatis similitudinē eius,
quā vestro vitio perdidistis. Per paucorū enim est pensare,
qui labor fit in predicationibus patrū, quantis vel doloribus
animas in fide & cōuersatione recta parturiūt. Vnde Amb.
Apostolus primū per fidem illos genuerat in baptismo, sed
postea deformati sunt per pseudo & infirmi facti, nūc cū do-
lore reformat eos, vñ addidit, donec formetur Christus i vo-
bis, Concipientes enim fidē & sensum fidei non aduertentes,
to matum Christum in animis suis habere negantur.

l *Aug.* Formatur enim Christus in corde credentium, cum
illis

a *Ad utilitatem ecclesie* *¶ Non potest fieri, quod iuste non fit.* *b* *Quod inter omnia charius est vobis.* *¶ Et ideo de vobis plus dolendum.* *c* *Ad utilitatem praicationis meae.*

a bis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis

b mihi. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis

c † Aemulantur vos non bene sed excludere vos volūt vt illos

d amulēmini Bonū autem † amulēmini in bño sempēt, &

e nō tantum cum præsens sum apud vos. Filioī mei quos

f iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Vellem

g autem apud vos esse modo, & mutare vocem meam, quo-

h niam † confundor in vobis. Dicite mihi qui sub lege vultis

i esse, lege m non † legistis? † Scriptū est enim, quoniam

k Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum

a Aemulēmini bonum. **b** Sed magis cum absens. **c** Quia modo dimini, perfectis gradibus indigeris.

a Sicut pius cum dolore & labore ad lucem fidei genero. **b** Quod blandis verbis modo usus sum, dicens vos fratres, & filios.

a In nituperationem. **b** In nituperationem.

a Apud alios erubescō pro vobis. **b** Carnaliter.

a Legistis, sed non intellexistis. **b** Ideo quero an legeritis, quia in ea quidem scriptum est, quod Abraham duos filios ha quod si attenderetis, nunquam ad eam recurreretis.

a Ismael, & Isaac. **b** Scilicet Ismael. **c** Agar. **d** Scilicet Isaac.

illis sacramenta gratie panduntur, & ea quae obscura uidebā
tur, perspicua fiunt.

g *Vellem autem.* Sciens Apostolus habere maiorē vim sermo-
nem qui ad præsentes fit, cupit apostolicam uocem literis cō-
prehensam in praesentiam conmutare.

Primus. Scriptura enim diuina aedificat lecta, sed multo plus prodest si de lite-
ris mutatur in uocē. Magnam si quidem vim habet vox uiua, vox de auctoris sui ore resonans, quae ea pronuntiatione profertur, & distinguit, qua in hominis corde generata est. Est itaque sensus. Quia cō-
fusi in uo. vellem literarum uocē praesens de meo ore proferre, vt vos solito fauorior ipse corripere, quia epistola non potest uocem obiurgantis exprimere, non ualens irascentis resonare clamorem, & dolorem pectoris apicibus explicare. Nō habeo quippe fructus, quos solent de discipulis habere doctores, &

sine ea semen iactum est doctrinae. Ita vt cum Ieremia dicā, non profui, nec profuit mihi quisquam.

* Ambr. Praesens uult agere cum illis, vt mutet uocē suam de laude in uituperationē eorum, vt duplici genere confundantur, & de errore suo, & rubore Apostoli, quem patiebatur apud eos quibus illos praerulerat.

* Chysof. Considera mihi sibi non temperantem, considera feruentem, considera nō potentem talia ferre. Talis mirum res est charitas, vt nō cōtentus est uerbis, sed in super querit praesentiam. Quo simul ad oēs lamēta pertrahat. Per epistolam enim non licebat ostendere lachrymas, neque complorationem.

h *Legem non le.* Quicquid eligant, probatur stulti. Si non legerūt, non debēt recipere quod ignorant. Si legerunt, ipsa probat se dimittendā. Quod si non intelligunt, stulti sunt.

i *Scriptum est quo.* Ab. cū plures habuit, sed de duobus scriptura spiritualiter singula exequitur, inueniens aliquid egrēgium in his praefiguri.

k *Duos filii.* Aug. Plures habuit, post mortē enim Sarae, de alia uxore, scilicet, Cethura alios genuit, qui non pertinent ad hanc significationem.

l *Vnum de an. & vñ.* Nec hoc frustra distinguit uterq; de Abrahamā, sed diuersa operatione, quia qui de ancilla, sūm carnis naturā, q̄ iuuēcula de sene solet cōcipere. Qui de libera, non secundū vim carnis, vt uetula sterilis de uetulo, sed p̄ operatione Dei, qui promisit. Illum ergo genuit, demonstran-

Aug. in. pl. 57.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia si fieri posset, conuenienter tamen.
- 2 Oculos vestros eruissetis. Licet enim hoc facere possent absque illa, quia tamen bene. Potest etiam dici, quod est hyperbole, ad magis exprimentum charitatis affectum, quem sibi ostendunt. Sed quia incitauerant contra eum, subdit.
- 3 Ergo inimicus vobis factus sum ve. dicens vobis. arguendo de malis. Quia dicat, non me debetis ex hoc minus diligere, sed magis. Et quia inducebantur ad hoc per falsos Apostolos, simulantes hoc facere ex Galathiarum dilectione, ideo subdit.
- 4 Aemulantur vos. id est diligunt.
- 5 Non bene. sed simulatorie & ad malum vestrum, ideo subditur.
- 6 Sed excludere vos. ab euangelica ueritate.
- 7 Vt illos amu. i. imitemini in legalibus obseruantijs.
- 8 Bonum autem emu. i. imitami.
- 9 Et non tan. cum prae. sum, & c. id est, fui, quia tunc erat praesens, quando scripsit hanc Epistolam, & quod feruenter profectum eorum desisteret ostendit, dicens.
- 10 Filioī mei, & c. i. cum lachrymis & dolore de errore vos reuocō, sicut prius reuocauit vos a gentilitate.

- 11 Donec Chri. formetur in uo. per sinceritatē fidei formata.
- 12 Vellem autem esse apud vos, & c. praesentia corporali.
- 13 Et mutare uocem meam. increpando vos asperere, qui modis uerbis suauibus uobis scribo, & subditur causa.
- 14 Quoniam confundor. i. apud alios fideles confundor de uestra subuectione.
- 15 Dicite mihi. Hic ponitur secunda similitudo ad ostendendū cessationē legalium, & accipitur de scriptura Gene. 16. & 21. Et primo ponitur figura, secundo ad propositum adaptatur, ibi, Nos autem. Cuius primum dicit, Dicite mihi qui sub. falsis apostolis acquiescēdo.
- 16 Le. non le. i. libros Mosi, qui apud Hebraeos proprie lex dicitur. quia d. uidetur, quod non legistis, vel si legistis non intellexistis.
- 17 Scriptum est enim. in locis praesentibus.
- 18 Quo. Abraham. Plures autem habuit de Cethura, ut patet Gene. 24. sed istos duos hic tantum exprimit Apostolus, quia de illis magis loquitur scriptura, & quia faciunt ad propositum, non autem alij.
- 19 Vnum de an. s. Ismaelcm.
- 20 Et vnum de libera. s. Isaac. Sciendum tamen, quod Agar mater Ismaelis fuit uxor Abraham, ut dictum est Gene. 17. quia tamen Sara erat eius principalis, ideo hic Agar retinuit nomen ancilla.

Do-

Sed

consuetudo naturam. Illum veto dedit promissio, significans gratiam. Ibi humanus vsus ostenditur, hic diuinum beneficium commendatur.

Alleg. Abraham est Deus pater, qui est pater multarum gentium. Libera nouu Testa. dans omnibus per Christum nouam gratia. Agar vetus Testa. In utroque genuit Deus sibi filios qui seruiret, sed in veteri Iudæi serui, quia timore pœnæ & promissionibus temporalium, & hoc est secundum carnem, quæ & pœnas horret & dulcia amat. Gratia noua Testa. parit liberos, qui ex dilectione seruiant, non vi carnis, sed opere Dei. Quis enim impossibilia secundum naturam credit, quæ suauia sunt in presenti contemnet, nisi visa speraret, nisi virtus Dei hic in eo operaretur?

a Per al. dicitur quod aliquid aliud videretur sonare in verbis, & aliud in intellectu significare. sicut hic per Abraham Deus pater, ipse est enim pater multarum gentium. Abba enim pater, am, multarum. Et subauditur, gentium.

* Sedul. & Primas. Dedit (Apostolus) regulam ex hoc loco, intelligendi allegoricas rationes, scilicet vt manente historię veritate: figuras veteris testamenti exponamus, nam cum dixisset Abraham duas vxores vetissime habere, postea quæ præfigurauerit, de monstrauit.

* Ambrosi. In typum enim Christi natus est Isaac, ideo hæc per allegoriam asserit dicta, vt aliud ex alio significent personæ Ismael & Isaac. Ismael enim Iudæorum significat natiuitatem, vel eorum qui serui peccati sunt, Isaac vero Christianorum, qui in libertate nascuntur. Libet enim fit qui accipit remissionem peccatorum.

b In monte Sina. Quod in tali loco significat, quod contra alias gentes essent superbi de mandato, vel ipsi essent superbi & tumidi contra ipsam mādaturam. Quod testis est Agar, id est, significatur per Agar. Agar alienatio, quia alienat ab hæreditate.

c Mons. Ambrosius. Per omnia est Coniun. & similis ei Ierusalem id est, Iudaico populo, qui nunc est id est, qui tempore seruit. totus populus mater, singuli sunt filij, vel profelyti, qui omnes timore pœnæ seruiunt. per hæc omnia patet quod vetus lex non est tenenda, sed noua quæ sursum, quæ libera.

d Arabia, qui con. Humilitas, vel afflictio, quia affligebatur sub

sub carnalibus obseruantijs.

e Quæ sur. est. Superna est sanctorum ciuitas, licet in quibusdam quos hic parit adhuc peregrinetur. Sara sterilis significat, quod naturam humani generis peccato vitata, & ideo damnata nihil vere felicitatis in posterum merebatur. Isaac

D August in ps. 115. & 125.

per repromissionem nat⁹, signat filios gratia. & quia hoc non per regenerationem, sed per generationem futurum erat, ideo tunc imperata est circumcisio, quindo de Sara promissus est filius. Circumcisio enim significat naturam exuta vetustate nouam. Quod omnes filios & seruos circumcidi iubet, ad omnes istam gratiam pertinere restatur.

f Quæ est ma. Quia singuli verbo & exemplo eius instructi ex charitate seruiunt. Ioa. 17. * Ambrosius. Hæc quam matrem dicit nostram, regula est mysterij dominici p

quam renascimur in libertatem, sicut & ipsa libera est. Ideo & cœlestis dicitur, quia cœlum sedes eius est, & quos generat, ibi erunt cum ea, sicut dominus, Pater quos dedit & vita, quia immortalitate donantur qui credentes renascuntur per eam.

* Chrysostomus. Non igitur qui ex ea nascuntur serui sunt. Inferioris igitur Hierosolymæ figura erat Sara, nec dubium quin ex monte eius nominis: supernæ vero typus est ecclesia.

Quæ est ma. August. Ciuitas cœlestis mater nostra dicitur, quia ad eam vocamur. Et ideo cœlestis dicitur. Quia cœlum sedes eius est. Et quos generat, ibi cum ea erunt. Ita. 66. a.

g Scriptum est. Quod libera sit & mater, auctoritate Isaia probat subdens.

h Lata. Latere erumpe, clamare, pertinent ad libertatem.

* Chyloft. Quæ igitur sterilis, & deserta? An non perspicuum est, hanc esse ecclesiam ex gentibus, quæ ante hac Dei cognitione fuit priuata, Quæ vero est illa quæ habet virum? Nonne liquet hanc esse Synagogam? Attamen hanc multitudinem liberorum superauerit vidua, siquidem hæc vnam duntaxat habebat gentem. Vides vt factis quidem Sara, verbis autem propheta nobis futura subnotarit? Sed & illud considera. Sterilem appellauit Isaias, & hanc ostendit factam complurium liberorum matrem.

Ioa. 17.

Ita. 66. a.

F

Se-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed qui de an. se. car. na. est. id est, per modum naturalem.
- 2 Qui autem de libera per repromissionem. scilicet Dei adiuuans naturam. quia Sara erat sterilis, & cum hoc transferat in ea tempus concipiendi quando concepit Isaac: erat enim tunc nonagenaria. Gen. 17.
- 3 Quæ sunt per alle. dicta. Habet enim sacra scriptura quadruplicem sensum, scilicet historicum, qui per voces significatur. & mysticum, qui per rem significatam intelligitur, & hic est triplex. Moralis, quando intelligitur quid agendum sit. Allegoricus quando designatur quid credendum. Anagogicus, quando signatur quid in patria sperandum. Et hæc possunt videri in hoc nomine Ierusalem. quod in sensu literali signat ciuitatem Iudæe metropolim. in morali animam fidelem, in allegorico ecclesiam militantem, in anagogico ecclesiam triumphantem. vnde versus, *Litera gesta docet, quid credas allegoria, Moralis quid agas, quo tendas anagogia.*
- 4 Hæc. sunt duo te. secundum sensum allegoricum.
- 5 Vnum qui. in monte Si. Quia vetus Testamentum fuit ibi datum à Deo, cuius in hoc fuit Abraham figura.
- 6 In ser. gene. id est subijciens seruituti legalium, quod fuit onus

- onus importabile, vt dictum est supra. 3. cap.
- 7 Quæ est Agar. scilicet significatiue. fuit enim figura seruitutis legalis.
- 8 Sina enim mons est in Arabia qui coniunctus est ei, quæ. id est licet Sina secundum literalem sensum multum distet à Ierusalem, tamen coniunctus est ei secundum sensum allegoricum. quia seruitus legis per montem Sina significata tunc vigeat in Ierusalem, vbi erat templum, in quo offerebantur sacrificia & exercebantur legalia. nōdum enim erat destructum per Romanos, quia destructio illa fuit post passionem Apostoli, qui passus fuit sub Nerone, tēplum vero fuit destructum postea Vespasiani tempore.
- 9 Et seruit cum filiis suis. i. cum Iudæis in seruitute legis.
- 10 Illa au. quæ sur. est. scilicet, ecclesia, quæ est.
- 11 Ierusa. Allegorice, quæ dicitur sursum, quia prædicat & promittit bona cœlestia.
- 12 Libera est. à seruitute legis.
- 13 Quæ est mater no. Per baptismum enim regenerati sumus ex ea.
- 14 Scriptum est enim. Esa. 54. de hac generatione secunda.
- 15 Lata. ste. quæ non pa. id est, ecclesia de gentibus collecta, quæ tempore veteris Test. erat sterilis ab operibus bonis.

Erum-

Sedul. Hoc in Isaia scriptum est, hoc autem vel ecc'efig ex gentibus, vel Ierusalem celesti congruenter aptatur, vtra que enim sterilis erat, ecclesia quidem gentium, quod nec spirituales per baptismum filios Deo peperit, nec non celestis Ierusalem apostaticis angelis, derelicta hominibus quæ vacua, vsq; ad aduentum Saluatoris sterili permanebat.

Isa. 54.

a Paris. Quia illo tempore quasi nullos genuit.

Aug. 17. cin. cap. 2. & 3. & in psal. 119.

b Non par. quia nec dum ornatu habuit. **Latere.** in corde.

c Erumpere. Latitiam mentis extra ostende. **d Clama.** gaudium tuum alijs prædica, quia tu olim.

Aug. lib. i. de cōlen. euang. cap. 31. & lib. de correptione nativ. cap. 8.

e Quia mul. fi. Hoc pertinet ad matrem. **Isais** aspiciens tempus Christi ecclesiam gentium ante sterile, tunc factolam alloquitur, di. O ecclesia sterilis, quæ tempore legis nec virtute miracul.

† In libertate igitur qua Christus nos liberavit, ilate. Iungit iactio seq. cap.

f Deserte. plures filij quam generantis interim. hoc superflue de antiqua Sara diceret Isaia.

August. Sterilis enim erat in omnibus gentilibus ecclesia, antequam iste foetus quem cernimus oriretur.

Ambr. Synagoga ergo est quæ habet virum id est, legem. Deserta vero, & vaga & sine vlla potestate viri vivens, gentium multitudo est, quæ & sterilis erat, nullius legitimi verbi proferens germen.

Aug. Parit autem ciues terrenæ civitatis peccato vitata natura. Cælestis vero civitatis ciues parit à peccato naturam liberans gratia.

g Quæ ha. vi. Synagoga quippe virum habuit. i. legem. & factosa quondam fuit in liberis. Sterilis vero ecclesia sine viro

C Chro, sine vilo sponsi alloquio diu iacuit in deserto. Sed postquam

a non paris, erúpe & clama quæ non parturis, quia multi filij

b a Ab Adam. Partu, non dilectione sponsi. Quæ carnaliter generat sub lege. b Legem ad generandum

c c Duo sunt filij, alter secundum carnem, alter secundum promissionem naturæ.

d d **desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. † Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus persequabatur eum**

e a Ad similitudinem Isaac. b Per gratiam genti. c Nos sumus filij secundum Isaac. Ismael, vel etiam Esau.

f f **qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura?**

g a Ita lex & iudei crederentur ab ecclesia & a gratia patris. b Idei, mali cum bonis, iudei cum Christianis. sicut enim nunc in conversatione sunt mixti, et ita et tunc in retributione.

h a Quia paritur a iudeis & alijs malis, sic Isaac ab Ismael. b Quia non serui peccati vel legis.

i a scilicet caelis Ierusalem. Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

k k **lij, sed liberæ. † Qua libertate Christus nos liberavit.**

quam illa librum repudij accepit, & omne ornamentum viri ad idoli convertit ornamentum, tunc maritus priore putrescente cingulo alium lumbis suis baltheum, aliud de gentibus subare contexit. quæ statim viro coniuncta est concepit & peperit. vnde Isaia exclamat, *Dilata locum tabernaculi tui, & protende funiculos tuos.*

h Isaac. Ritus. i. qui in latitia serviunt, nō ex tristitia, vel necessitate.

i Persequere. Non putato nos de facili invenire posse vbi Ismael persecutus fuerit Isaac. sed tantum illud, quod cum filius Aegyptiæ luderet cum Isaac, indignata sit Sara.

August. Iusum enim intellexit Sara persecutionem, quia iustus maioris ad invidiam illius est & deceptio, quia alia intēdens simulat quædam puero id est, infirmo & fraudes facit. sic & modo plus per-

sequuntur qui illudēdo seducūt. Et sicut Sara tunc intellexit iusum illū, ita nūc ecclesia intelligit iusum istū persecutionē.

Augu. Omnes qui in ecclesia terrenam felicitatem quaerunt a domino, ad Ismael pertinent. *Eiice.* hoc erit cum area coeperit ventilari, & antiqui veteris testamenti ministri gratiam quærentes filij sunt promissionis.

Ambr. Hæc verba Saræ sunt, quæ typum habet Ierusalem cælestis, de promissione generans Isaac. vt cieto filio ancille, id est, Iudeo populo incredulitatis causa obiecto (serui enim peccati sunt, quibus data remissio peccatorum non est,) heres sit filius liberæ illius Ierusalem supernæ, qui est populus novus regni cælorum.

K Qua liber. Aug. Libertas qua liberati sumus à Chro, est peccati remissio, & fidei per dilectionē operatis iustificatio.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Erumpere.* in laudem diuinam.
- 2 *Et cla.* corde & ore pro gratiarum actione.
- 3 *Quia mul. fi. de. i.* Gentilitatis ad fidem Christi conuersæ, quæ ante erat à Deo deserta propter eius idololatriam.
- 4 *Magis quam e. qui ha. i.* synagogæ. quæ in monte Sinai desponsata fuit Deo in legis susceptione.
- 5 *Nos.* Hic consequenter magis adaptatur figura ad propositum, cum dicitur, *Nos au.* scilicet, Christiani.
- 6 *Secun. Isa. i.* ad similitudinem eius.
- 7 *Promiss. fi. su.* geniti per gratiã, non per naturam sicut Ismael.
- 8 *Sed qu. tunc is qui se. car. na. i.* Ismael.
- 9 *Perse. eum qui se. spi. i.* Isaac qui natus erat s̄m promissionem diuinam, spiritus. n. Dei est Deus, Io. 4 d. *Perf q e.* de hac persecutione dictum est Gen. 21. q̄ s̄m expositores catholicos fuit corpora-

- poralis. Nam Ismael qui erat maior corpore & fortior Isaac, sub specie Iudæ debet eum malitiose. s̄m Hebræos vero fuit spiritualis, quia inducebat Isaac ad aliqua quæ sapiebant idololatriã. Dicitio enim Hebraica ibidem posita est æquiuoca ad ludum & idololatriam. & dictum Apostoli videtur esse magis consonum secundæ expositioni. cum subdit.
- 10 *Ita & nunc.* Quia pseudo apostoli suadebant Galathis Iudaizare, quod est simile ipsi idololatriæ post euāgeliū publicatū.
  - 11 *Sed quid d. scri.* Gen. 21. a.
  - 12 *Eyce an. & c.* Et sic factum est ad literam de Agar & Ismaele filio eius. per quod figuratum fuit, quod legalis obseruantia cum obseruatoribus suis à consortio fidelium erat in aduentu Christi abiicienda. ideo concludit Apostolus.
  - 13 *Itaque fra.* i. seruituti legalium subiecti.
  - 14 *Sed libe.* i. militantis ecclesiæ à talibus liberatæ.
  - 15 *Qua li. Chr.* qui per suã benedictã passionē legalia euacuauit.

ADDITIO I.

In cap. 4. vbi d̄r in Postil. Quæ sunt per allegoriam dicta. Licet in q̄one super prologum Gen. in ar. 5. dictū fuit, q̄ Epistolæ Pauli habent vnū sensum literalē. tñ nihilominus ipse Apostolus plures autoritates allegat in sensu mystico, sicut hic & in alijs locis. Fuit. n. principalis doctor facte scripturæ, ad quæ pertinet exponere in quo sensu accipiuntur autoritates. sic et faciunt sancti doctores ecclesiæ, qui licet in libris suis multas autoritates allegent in mystico sensu, ipsi tñ dicta sua s̄m sensū literalē tradūt.

ADDITIO II.

In eo, ca. vbi d̄r in Postil. De hac persecutione dictū fuit Gen. 21. Qualiter intelligit hæc persecutio Ismaelis cōtra Isaac habet plene in additione sup propriū locū. s̄ Gen. 21. a. q̄ bene cōsonat dictis Apostoli in hoc loco. Ismael. n. irridebat Isaac, vidēs seipsū fuisse maiore natu & legitimū, & et à Deo benedictū, & sic credebatur se succedere in hereditatē, iō irridebat de magno fello facto ipsi Isaac in ablatione, super quo Sara dixit Abrahe, *Eiice ancillā & filiū eius.* Nō. n. erit heres filius ancillæ cū filio meo. q̄. d. nō erit heres Ismael, sicut ipse iactat deridēdo Isaac. quæ senten-

tentiã Saræ Deus cōfirmavit, dicēs Abrahæ, *Oia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius.* Cuius rōnē reddens subdit, *Quia in Isaac vocabit tibi semen.* q. d. licet Ismael sit filius tuus primogenitus, nō tñ heres erit prout putat. Et hæc expositio v̄ magis concordare cum sententia Apostoli in hoc libro. Iudæi enim videntes se fuisse primogenitos à Deo per susceptionē legis derident de Gentilibus ex hoc quod credūt q̄ ad ipsos pertineat hereditas, quoc tamen non est ita. nam in secundo filio scilicet Isaac qui secundum promissionem natus est, vocabitur semen Abrahæ.

REPLICATA. In cap. 4. vbi d̄r. Quæ sunt per allegoriã dicta Burg. dicit, q̄ quāuis Apostolus aliqñ allegat autoritates sacre scripturæ in sensu mystico, vt hic, & in alijs locis, & c. Sed hoc est cōtra postil. & et cōtra veritatē, nā Apostolus allegat hic scripturã, sicut vera est ad literã. Ipse tñ vt doctor principalis docet et exponere per allegoriã. Quod si quis exponeret idem allegatum de agendis esset tropologia, si de sperandis, esset anagogia, sicut apostolus exponens de credendis vt fiat allegoria. ex hoc. n. non fundarent prædicti expositores sensum mysticum in allegoriã Apostoli, sed in veritate. textus allegati. vide supra. 1. Cor. 3. In eo. cap. de Iudo Ismael vide corrupt. Gen. 21. & c.

C A P. V.

State. Sequitur. Nolite ite iug ser. * Chryfost. Non vos ip- Sios liberaftis qñquidem rursus ad peiorem recurritis dominatum. Ipse est qui vos liberauit, alius est qui precium dedit pro vobis. vides quot modis illos abducatur errore Judaico. Primū osten dens extreme de men tię esse, eos qui pro ser uis facti fuerant liberi, pro liberis velle fieri seruos.

* Primasius. Iugum seruitutis, legem vocat duram, difficilem, laboriosam, quę cultores suos graui onere consumat, quod Christus abstulit a nobis aliud grauissimum multarum obseruationem iugū, ne carnaliter circūcidamur, sed ea spiritualiter intellecta teneamus.

b Si circūcida. Aug. Circūcisio & cetera legalia ita natis & institutis non sunt noxia, licet non necessaria, magis noxium erat phibere quasi noxia. Gentiles vero ad talia non sunt cogendi, sed si nolunt eis cōgruere vt Timotheus non sunt prohibendi, sed si in his confidunt sunt perdit. licet his ergo illa tenere ne videantur improbata potius quā terminata. Gentibus vero non sunt imponenda, ne videantur aut non causa promittendi Christi, instituta, aut adhuc promittere, sed cessando iam patet signa futuri fuisse, quę cum honore paulatim deferendo erant sepelienda, non vt sacrilegia Gentium fugienda.

Hier. Aut ista legalia post Christi passionē siue in eis spes ponatur, siue non, obseruantibus dixit esse noxia, nisi dispensatorie custodiantur. Vnde inquit. Antequam inciperet noua prædicatio oportuit circūcidi. Nunc autem legi fide succedente nihil proderit fideli addita circūcisio, sed oberit.

Amb. Maius. n. malū est, ex libero seruū fieri, quam nasci. c. Debi. est. Hoc ideo ait, vt terrore tam innumerabilium obseruationum quę in lege scriptę sunt, ne omnes implere cogentur, quod nec ipsi Iudæi, nec patres eorum implere potuerunt, sicut Petrus ait, abstinerent ab his quibus eos aliquid subijcere cupiebant.

* Chryf. Legis enim præcepta inter se coherent. Et quis ex libero descriptus est in seruitutem, nō amplius facit quę vult, sed omnibus seruitutis legibus obstrictus est.

* Sedul. Qui caput operum legis, vel circūcisio suscipit, necesse est vt cetera membra sustineat, ne maledictioni subiaceat.

a Iudæo & Gentili b Pro habenda iustitia. c Idest ex debito omnia legalia debet implere, quod exigit circūcisio. Vt enim baptisimus suam, sic circūcisio suam exigit iustificationem.

c sum omni homini circūcidenti se, quonia debitor est vniuersę legis faciendę. † Euacuati estis a Christo. qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem iustitię expectamus. † Nam in christo Iesu neque circūcisio, neque præputium aliquid valet, sed fides quę per dilectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

a Creditis iustificari. Aliter non noceret circūcisio. b Futura. i. indigni estis beatitudine eterna. iam habita.

d iustificamini, a gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem iustitię expectamus. † Nam in christo Iesu neque circūcisio, neque præputium aliquid valet, sed fides quę per dilectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

a Ex fide, quia non ex alio. b His quę sunt. c Aquatur præputio circūcisio.

f iustitię expectamus. † Nam in christo Iesu neque circūcisio, neque præputium aliquid valet, sed fides quę per dilectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

h sio, neque præputium aliquid valet, sed fides quę per dilectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

i lectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

alias impediunt. a Quę vltro se ingerit. b Ipsi laborant omnibus modis cursum vestrum impedire, sed Nemini vos consense. Illorum. c Saltem eos audiendo, quia opera legis seruanda suadent.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

C A P. V.

a Et quia liberi. b Non est leuior hæc seruitus, quam idololatria. † Tãte, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quonia si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit. Testificor autē rursus omni homini circūcidenti se, quonia debitor est vniuersę legis faciendę. † Euacuati estis a Christo. qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem iustitię expectamus. † Nam in christo Iesu neque circūcisio, neque præputium aliquid valet, sed fides quę per dilectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

a Nec saltem circūcisio. quia. b Quę sunt noxia auctoritatis.

a Vt spem salutis in eo habeatis. b Circūcisio iam non solum non prodest, sed oberit.

a Nec hoc solum malum erit vobis. b Sicut olim ante fidem.

a Christus non proderit, quia vos qui gratia Christi prius pleni eratis. b Virtutibus Christi. c Vos dico.

a Creditis iustificari. Aliter non noceret circūcisio. b Futura. i. indigni estis beatitudine eterna. iam habita.

d iustificamini, a gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem iustitię expectamus. † Nam in christo Iesu neque circūcisio, neque præputium aliquid valet, sed fides quę per dilectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

a Ex fide, quia non ex alio. b His quę sunt. c Aquatur præputio circūcisio.

f iustitię expectamus. † Nam in christo Iesu neque circūcisio, neque præputium aliquid valet, sed fides quę per dilectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

h sio, neque præputium aliquid valet, sed fides quę per dilectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

i lectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

alias impediunt. a Quę vltro se ingerit. b Ipsi laborant omnibus modis cursum vestrum impedire, sed Nemini vos consense. Illorum. c Saltem eos audiendo, quia opera legis seruanda suadent.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis.

* Primas. Debitor est, non solum circūcisio, sed & dies festos Hierosolymis, frequentando, hostiarum holocausta offerre, & reliqua. d Agr. ex. quę ad hoc venit, vt cessante onere iustificet, quod qui reducit hanc perdit.

* Ambrosius. Iustitia legis est, si seruentur quę data sunt. Ideoque qui in his se vult post fidem, amittit gratiam, quia ad hoc venit donum Dei, vt cessantibus oneribus legis, iustificaret credentes apud Deum.

* Augustinus. Cū enim hoc agat gratia Christi, vt illi qui debitores erant operum legis, liberentur hoc debito, isti ingrati tantę gratię debitorum esse volunt vniuersę legis faciendę. Nondum autem erat factum, sed quia voluntas iam moueri cœperat, ita plerisque locis loquitur quasi factum sit.

c Nō e. Qui in lege confidit, amittit gratiã quod ex contrario potest videri, quia ex fide iustitia, & spes. id est, eterna beatitudo, & hoc facimus per spiritum, ne putemur falli.

f Spem iustitię, id est, quam sperat iustitia, scilicet vitam eternã, vel quę speratur ipsa iustitia. Fides enim esuriens & sitiens iustitiam sperat in ea renouari & proficere. Vel spes iustitię est Christus, ex quo speratur iustitia ipsa.

g Nam in Ch. His vero qui in Christo Iesu volūt pie viuere: virtutes appetendę sunt, & vitia fugienda. Media vero quę inter virtutes & vitia sunt, nec appetenda sunt, nec fugienda, vt circūcisio & præputium quę nihil valent in Christo.

h Sed si. Augu. Sine dilectione fides inanis est. Fides cum dilectione Christiani est. Alia est dæmonis. Nam & dæmones credunt & contremiscunt. Qui autem non credunt, traditores sunt & peiores quā dæmones. Sed multum interest, vtum quis credat ipsum esse Christum, an credat in Christum. Nam ipsum Christum esse dæmones crediderunt, nec tamen in Christum crediderunt. Ille enim credit in Christum, qui sperat in Christum, & diligit Christum.

i Cur b. Hic laudat Galathas, & eos p quos inducti sunt, vt Iudaizare vellent, vituperat, & ne illis consentiant monet.

* Ambr. Exercitiū illorū in opere fidei bonū fuisse testat, sed nequitia malorū hominū detētos, ne cursum suū efficaciam perseverante cōsummarēt, vnde vt respiscāt hortat, de cetero nulli eorū credentes, qui vt opera legis seruanda suaderent euangelicę veritati non eos obedire sinebant.

Modi.

† Act. 15. 2.

† Christus vobis factus est ocioſus vel nihil vobis prodest

† infra. 6. d

† charitatem. † supra. 3. e

- Nemini consenseritis.

August. vbi supra Itē epist. 105 & lib. de spiritu & litera, cap. 32. lib. 22. cont. faul. cap. 27. lac. 2. b.

NICOLAUS DE LYRA. C A P. V.

1 State, & no. Postquam Apostolus suã sententiam de cessatione legalium ostendit multipliciter esse iustam, hic consequenter inducit Galathas ad eius obseruantiam. Et diuiditur in duas partes, quia primo inducit ad hoc ex euasione mali. secundo ex consecutione boni, ibi, Vos in libertatem. Primum autem malum quod euaditur per sententiam Apostoli est seruitus, quę est mors ciuilis. ideo dicitur, State. in fide catholica.

2 Et no. Legis enim seruitus erat quasi importabile onus, vt dictum est supra. 3. cap. Secundum malum, est amissio gratię Christi. quod tangitur cum dicitur.

3 Ecce. e. P. & patet litera. Tertium est obligatio ad vniuersam legem faciendam, quod vix aut nunquam potest quis facere, quod notatur cum dicitur.

4 Testi. au. sicut enim in susceptione baptisimi obligatur recipiens ad fidem catholicam seruandam, sic in circūcisione obligabatur ad legem Mosaicam faciendam. quia sicut lex Mosaica dicitur lex factorum, sic lex euangelica dicitur lex

lex fidei, Rom. 3. d. Quartum malum est separatio a Christo, & hoc notatur cum dicitur.

5 Euacua. id est, in obseruantia legalium quæritis iustificari, reputantes non sufficere vobis fidem Christi ad salutem, & per consequens blasphematis eum impotentem.

6 Non e. spi. id est, per spiritum sanctum.

7 Ex fi. scilicet, Christi. 8 Spem iustitię. id est, eternam beatitudinem, quę est merces iustitię per Christum datę.

9 Nam in Chri. Ie. id est, ad salutem quę per Christum datur, circūcisio vel præputium nihil operatur.

10 Sed si. Fides enim sine operibus mortua est, vt dicitur Iac. 2. d. & ideo non sufficit ad salutem consequendam, ad quam requiritur vita gratię.

11 Curre. Hic infert conclusionem ex dictis, scilicet quod Galathę impediti erant a profectu iustitię per falsos apostolos, di. Currebatis ad brauium salutis eterne.

12 Qui er. vos. scilicet ab isto cursu. supple docens vos. 13 Veritati, &c. Non querit hoc ex ignorantia, sciens quod hoc erat per falsos Apostolos, ex admiratione. sicut saluator Lucę. 8. f. Quis me tetigit.

Per

A a Modi. f. Aug. Ne puteris paucorum hominum infidias con-
 tēndas. Vt. n. scintilla prava res est, & pene dum ceritur
 non videtur, sed si fomitem comprehenderit, & nutrimēta
 sui inuenit, magna, vtbes latissimas, saltus, regionesque cō-
 sumit. Et iteni fermentum res modica videtur & nihil,

1. Cor. 5. d.
 f. ediffertionē
 itamentat.

sed cum farina con-
 spersum totam maf-
 sam corrumpit, & in
 illius vim trāsit om-
 ne quod mixtum
 est. Ita & doctrina
 peruersa ab vno inci-
 piens vix duos aut
 tres primum in exor-
 dio reperit audito-
 res, sed paulatim vt
 cancer serpit in cor-
 pore. Et iuxta vulga-
 re prouerbiū vnus
 pecudis scabies totū
 commaculat gregē.
 Igitur & scintilla sta-
 tim vt apparuerit ex-
 tinguenda est, & fer-
 mētū a massa vicini
 semonendū, & sca-
 biofum aīal a caulis
 ouīū repellendum.
 * Sed. & Primasius.

-spiritus.

B omnes corripis cum
 non omens errauerint? prādicat quod modicum fer-
 mentū malitiæ totam possit ecclesiæ massam corrumpere.
 Nolite putare paucorum hominum, qui a Iudæa venientes
 aliud docent, infidias contemnendas, quia modicū fermen-
 tum totam massam corrumpit.

sup. 2. c.

* Chrys. Sic & vos. inquit, hoc exiguum natum si non corri-
 gatur, poterit in perfectum Iudaismum pertrahere, sicut fer-
 mentum conspersionem.
b Conf. Ideo confidere de his se dicit, quia non spōte sed cir-
 cumuētū errabant. Et ideo ostensa modo vera via, facile cre-
 dit eos reuerti.
c Conturb. Vt. f. mutato ordine de spiritualibus sitis carnales.
d Quicunque. Occulte inquit Petrus lacerat, cui supra in fa-
 ciem se reuertisse scripsit, quod non recto pede incesserit ad
 euangelij veritatem. Sed nec Paulus tam procaci maledicto
 de ecclesiæ principe loqueretur, nec Petrus dignus, vt pot-
 taret iudicium ecclesiæ.

Ex quo arbitrandū est de alio quodā dici, qui vel cum apo-
 stolis fuerat, vel de Iudæa venerat, vel ex Pharisæis credide-
 rat, vel aliquis magnus sic apud Galathas estimatus, vt pot-
 ret iudicium ecclesiæ perturbare.

e Ego au. Imponebatur ei a pseudo, q. alibi circumcissionem
 prādicaret, sed nō eis facile sententiam suam aperire vellet.

* Chrys. Quid igitur? An non prādicauit circumcissionē? An
 non circumcidit Timotheum? Circumcidit quidem, at non
 prādicauit. Quid igitur est quod hic dicit? Disce eius exactā
 in dicendo circumspeditionem. Non dixit, non facio circum-
 cissionem, sed non prādico, hoc est non ita iubeo credere.

C Sed. Hoc ideo dicit, quidam ex ipsis dicebant, quod Pau-
 lus

lus obseruaret circūcisionē, dum circumcidit Timotheum.
 * Ambr. Apertum est quod dicit. Ideo. n. quasi inimicus a
 Iudæis habebatur & non desinēbat a persecutione eius, quia
 circūcisionem iam nō stare docebat. Denique Iudæis com-
 pellentibus, & sepe numero fallas accusationes contra eum
 deferētibus, obliquū
 iudicē vidēs, coactus
 appellauit Cæsarem.

a Ideo ne confenseritis, quia. **b** Qui volunt vos mittere sub iugum legis.
c Scilicet Deo. **d** Sed a diabolo. **e** Ad vitam.
e Non confenseritis, quia modicum fer. id est illi pauci accidi vel hęc persuasio vel circun-
 cilio & pauca legis.

a Persuasio hæc nō est ex eo qui vocauit vos. **†** Modicum fer-
a Congregationem ecclesiæ fidelium, scilicet vel virtutum. **b** Hoc horror & confido.
c Quia boni.

b mentum totam **†** massam corrumpit. Ego confido in vobis
a Deo operante. **b** Quam quod docui. **c** Confido in vobis, sed ille.
d Quasi purum totum intel. est vestri.

c in domino, quod nihil aliud sapietis. Qui autem conturbat
a Sustinebit damnationem. **b** Pro nullo parceret ei. **c** Et si carne sit filius Abrahæ.
d Ego autem non conturbo prādicando legalia.

d si circumcissionem adhuc prādico, quid adhuc persecutionem
a Vt olim. **b** Nulla alia causa a Iudæis patior.

e si circumcissionem adhuc prādico, quid adhuc persecutionem
a Et si eam prādico. **b** Non irascuntur Iudæi de cruce, si assero circumcissionem iustificare.
c Hoc non tam furoris in aduersarios, quam dilectionis in ecclesiā domini verba sunt, non enim
 tam maledixit eis quam orauit pro eis.

g patior? Ergo euacuatum est scandalum crucis? Vtinam & ab
a Vt non timore sed amore seruiatis. & qui prius peccatis obnoxij, gratiam accipientes liberi sitis.

h scindantur qui vos conturbant. Vosenim vocati in liberta-
a Et cum hoc sit, hoc tantum est necessarium ne libertate abutimini. **b** Quia tunc serui.

i tem estis fratres, tantum ne libertatem in occasione detis
a Quæ procedit ex spiritu. **b** Quia tunc liberi.

k carnis, sed per charitatem spiritus seruite inuicē. Omnis enim

f Quid ad. par. Hier.
 Persecutiones enim
 creberrimas susti-
 nuit a Iudæis, eo qd
 doceret credētes de
 Iudæis non debere
 circumcidi.
g Scan. cru. Aug.
 Scandalum erat Iu-
 dæis prādicatio cru-
 cis, quia sabbatum,
 & circūcisionē eua-
 euabat. Si vero ad-
 mitteret circūcisi-
 onē, nō esset eis scāda-
 lū, & pacifici essent.
h Vt. & ab. Ipsi vos
 conturbant, sed vti-
 nam abscondantur,
 non carnaliter, sed
 vim generandi per-
 dant in vobis, vel in
 alijs nihil proficiant

non solum circūcisi sed absconditi, vt nullā omnino generandi
 potentiam habeant, & merito hoc opto ne vos redigant in
 seruitutem legis. Vos enim vo. estis a Deo in liberta.

* Amb. Tale est hoc, quale & illud ad Corinthios, Qui nō,
 inquit, amat Dominum Iesum, sit anathema, ex ipso grege
 inobido sunt & hi, quos sociat sententiæ eorum, vt abscon-
 dantur a misericordia Dei, qui Galathas Dei gratia exuerūt,
 & non solū spiritualiter, sed & carnaliter hoc maledicit, vt
 quia circūcidi Galathas cogebant, ipsi absconderēt vt mul-
 tiplicaretur his dolor corporis.

* Sequ. Hoc est, utinā a malo in bonum conuertantur, vel
 utinam totis potius virilibus suis castrentur, qui modicā cor-
 poris sui partem circūcidi prādicant.

i Absc. Elegati ambiguo bonū optat. sunt. n. spadones, pp. re
k Ne li. in oc. Sensus est, Cauete ne audito nomine libertatis
 impune vobis peccandum esse arbitremini.

* Amb. Hoc dicit, ne acceptā libertatē occasio carnis adimar
 * Sed. Vnum obsecro vos, ne libertate pro licentia abuta-
 mini, detisque occasionē carni & luxuriæ, quin potius disci-
 te, quia libertas hæc maior sit seruitus.

l Sed per cha. spi. Augu. Non per affectum carnis charitas ha-
 benda est, sed per spiritum.

m Omnis enim lex. Aug. Nam & illa quæ ad bonos mores pti-
 nent, & illa quæ in sacramētis sunt, cum bene a liberis intel-
 liguntur, nec carnaliter obseruantur a seruis, ad charitatem
 referantur necesse est.

* Amb. Hoc scriptum est in Leuitico, quod supra dictū est
 quia perfectio salutis per dilectionem operatur, quia qui nō
 diligit fratrem non diligit Deum, dicit Ioannes Apostolus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Per sua. hæc. f. seruandi legalia.
- 2 Non est ex eo, & c. quia nō est ex instinctu Christi, sed diaboli.
- 3 Modicum fer. Bonum enim consistit ex omnib. circumstantiis bo-
 nis. malum autem ex singulis defectibus. ita quod una sola circumstantia
 mala facit totum actum malum, & similiter in congregatione fidelium
 vnus peruersus in fide corrumpit alios. quia tamen Apostolus confide-
 bat de corruptione Galatharum subdit.
- 4 Ego confi. in vo. quod ad admonitionem meam vos corrigetis.
- 5 In do. id est, per adiutorium Dei, ita.
- 6 Quod ni. ali. fa. nisi veritatem euangelii quam prādicauit vobis.
- 7 Qui au. con. asserendo q. sine circumcissione saluari non potestis.
- 8 Portabit iudi. i. pænā sibi debitam. Cessationem aut circumcisi-
 onis ostendit per debitum factū suum. Erat. n. natione Iudæus: & per cō-
 sequens circumcissus, propter hoc non est credibile, q. vellet odiū Iudæo-
 rum & persecutionem ab eis sustinere, eo q. prādicabat cessationem cir-
 cuncisionis, nisi ita esset in veritate. Et hoc est quod dicit.
- 9 Ego aut. fra. si cir. adhuc. dicendo q. sit necessaria ad salutem.
- 10 Quid ad. per. pa. q. d. non debeo amplius pati, quia pro re alia
 non persequuntur me Iudæi, ideo concludit.
- 11 Ergo eua. Quia Iudæi non si anaal. zabantur de Paulo prādicatē
 Iesum

Iesum Nazarenum crucifixum fuisse, sed qui prādicabat eū verū Chri-
 stū fuisse, & circūcisionem euacuasse, cuius contrarium quantum a
 cessationem circūcisionis falsi Apostoli asserēbat. ideo subdit de illis
12 Vti. & ab. i. totaliter a vobis separentur.
13 Qui vos. Dicentes, q. circūcisiō sit vobis necessaria ad salutem
14 Vose. Hic consequenter inducit Galathas ad dimissionē legali-
 ex consecutione boni inde proueniētis. Et diuiditur in duas partes. si
 partem principalem, & incidentalē, quæ incipit, ibi, Manifesta sunt
 Primum vero bonum sequens ex cessatione legalium est libertas, quæ
 est summe desiderabilis, in tantum quod etiam bruta animalia præp-
 nunt cam satietati ventris, vt patet in aubus inclusis. ideo dicit, Vt
 e. in li. a legali seruitute quæ est maxima.
15 Vocati e. f. per gratiam Christi vos liberantis. veruntamen
 est abutendum hac libertate. ideo subdit.
16 Tan. ne li. q. d. hoc tñ est nobis necessarium, q. non laxetis vos.
 sequendum carnis impulsū, credentes, q. sit vobis licitum, sicut dix-
 runt aliqui heretici, per libertatem spiritus omnia licere sibi.
17 Sed per cha. spi. ser. in. in temporalib. & spiritualib. mutuo
 inuando. Secundum bonū est vniuersæ legis facilis impletio. ideo dicit
18 Om. enim lex. f. in præcepto charitatis, quod tamē duplicat
 inquan

Di-

a Diliges proximi. Auguf. Hoc fcriptum eſt in Leuitico, in quo reſte dicit impleri legē vniuerſam, cum tñ duo ſint præcepta charitatis, in quibus tota lex pendet, & prophete: quia dilectio Dei in dilectione proximi continetur. & ideo in hoc præcepto perfectio ſalutis eſt, quia ſine proximo non diligitur Deus. *Qui enim non diligit proximum ſuum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere?* Cum igitur vtrunque præceptum ita ſit, vt neutrum ſine altero poſſit teneri, vnum eorū ſufficit comunemorare.

b Sicut te. Auguſtin. Sicut non poteſt proximum diligere, qui non diligit ſe. Se autem non diligit qui diligit iniquitatem. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam ſuam.*

* Primafius. Qui dicit ſe diligere proximum, non ſolum ei malum non facit, quod ſibi non vult, ſed etiam bonū facit ei, quod ſibi vult ab alio fieri: & vniuerſam legem implet: quæ duo habet genera mandatorum: hoc eſt, non faciendum malum, & faciendum bonum.

c Comeditis. Vel: *criminamini.* id eſt, crimina vobis inuicem imponentes.

d Ne ab inuicem. Per ſchiſma Chriſtianiæ religionis, per vanam gloriam vanaque victoriam mutata occasione charitatis hoc eorum vitium tetigit, quia diſſenſio inimica eſt dilectionis. Hoc enim maxime vitio contentiones & inuidiæ & pernicioſa inter eos iurgia nutriebantur, quibus conſumitur ſocietas & vita.

e Dico autem in Chriſto. &c. Oſtendit quam ſufficiens ſit fides Chriſti ſine lege: quia per eam carne vincunt & eius opera, & ſequuntur ſpiritum. quaſi dicat: Ne detis libertatem in occaſionem carnis, ſed per charitatem ſpiritus ſeruite. Hoc autem dico poſſe eſſe vobis in Chriſto, & nunquam aliter.

f Non perſicietis. &c. Non ait non feceritis vel non habueritis, quia ea non habere non poterant. Sed non perſicietis. i. non

non opera eorum conſenſu voluntatis implebitis. **g Caro enim concupi.** &c. Auguſtinus. Caro dicta eſt concupiſcere, quia hoc ſecundum ipſam agit anima, ſicut auris dicitur audire, & oculus videre, cum potius anima & per aurem audiat, & per oculum videat. Caro enim nihil, niſi per animam concupiſcit, ſed concupiſcere dicitur, cum anima carnali concupiſcentia ſpiritus reſiſtatur. Ipſius enim carnalis concupiſcentiæ cauſa non eſt in anima ſola, nec in carne ſola, ex vtroque enim ſit, quia ſine vtroque delectatio nulla ſentitur.

* Chryſoſtomus. Solet appellare carnem, non corporis naturam, ſed prauam voluntatem: veluti cum dicit: Vos non eſtis in carne, ſed in ſpiritu. Qui vero in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.

* Sedulius. Non quod caro ſine anima concupiſcat, ſed ipſa anima, quoniam carnalia cogitat, caro dicitur: quoniam vero ſpiritualia, vnus cum Deo ſit ſpiritus. Item caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, hoc eſt, ſcripturæ carnis intellectus aduerſus allegoriam ſpiritualē.

h Quod ſi ſpiritu ducimini. &c. Hieronymus ad Auguſtinum Ex quo apparet, quod ſub lege eſt non diſpenſat. ue ſed vere, vt tu intelligas enim ſpiritum ſanctum non habere.

i Non eſtis ſub lege. Hoc commodum iam habetis, & ideo hæc pars eligenda. Hos dānabiliter dicit eſſe ſub lege, quos reos facit lex, non implentes legem dum neſcientes gratiā, de ſe præſumunt.

Auguſtinus. De natura & gratia. Sub lege eſt, qui timore non amore abſtinet à malo, reus in voluntate. Idem in eodem. *Sub lege.* quæ timorem incutit, non amorem.

Auguſt. Hæc omnia non ad voluntatem carnis, ſed vitia ſunt animi. Credere etiam oīa mala accidere animæ ex carne, error eſt, ne ab his omnibus inuademus diabolum, qui carnem

D
Auguſt. lib. 4. contr. Iul. p. 1. lib. 19. de civ. lib. 12. contra Fauſt. cap. 41. tract. 41. in lo. Auguſt. ſer. 3. de verb. Apo.

E
† 52. q. 4. cap. in eo.
* adulterium.
† De præb. ca. auaritiæ.

cap. 53. 54. 56. &c.
F

Diuiſio.

NICOLAUS DE LYRA.

in quantum dilectio reſpicit Deum & proximum. Vnde dicit Saluator. Matth. 22. d. *In his duobus mandatis pendet tota lex & propheta.* quia omnia alia præcepta non ſunt niſi quedam explicationes mandati dilectionis Dei & proximi. Apoſtolus tamen nō proſequitur hic niſi de dilectione proximi, d.

- 1 *Diliges proximum tuum.* in ordine ad eandem beatitudinem conſequendam, & conſequenter remouet contrarium dicens.
- 2 *Quod ſi inuicem mordetis, &c.* verbis malis inuicem iniuriando.
- 3 *Et comeditis.* Inuicem deſraudando, ſicut de uſurario communiter dicitur, quod comedit illum cui tradidit ad uſuram.
- 4 *Videte.* id eſt aduertere debetis, quia ad hoc ſequitur deſtructio veſtra in corpore & anima. & hoc eſt quod dicit: *Ne ab inuicem conſumamini.* Tertium bonum eſt ſequela ſpiritualitatis, per quam homo proficit in ſpiritualibus, & retrahitur à deſiderijs carnalibus. & hoc eſt quod dicit.
- 5 *Dico autem in Chriſto.* id eſt ex doctrina Chriſti.
- 6 *Spiritu ambulare.* ſequentes inſtinctum ſpiritualitatis, quem nata eſt humana mens ſequi.
- 7 *Et deſideria carnis non perſicietis.* in opere, licet inſurgant motus carnales concupiſcentiæ.
- 8 *Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum.* ſcilicet ſenſualitas contra rationem, & econuerſo ſicut experimur in nobis. & hic accipitur ſpiritus rationalis: ideo ſubdit.
- 9 *Vt non quæcunque.* ſecundum rationem.
- 10 *Illa faciat.* impediti motu ſenſualitatis. Et ſic ſuo modo

do diſſentiunt libertas ſpiritus, & ſeruitus legis: ideo ſubdit.

- 11 *Quod ſi ſpiritu ducimini, &c.* Sequentes inſtinctum ſpiritualitatis.
- 12 *Non eſtis ſub lege.* id eſt ſeruitute legalium alligati.
- 13 *Maniſta ſunt autem opera.* Hæc eſt ſecunda pars incidentalis, in qua diſtinguit opera carnis & ſpiritus, eo quod fecerat mentionem de vtroque. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur hæc diſtinctio. ſecundo Apoſtoli momento, ibi. *Qui autem ſunt Chriſti.* Prima in duas, quia primo diſtinguit opera carnis. ſecundo ſpiritus, ibi: *Fruſtus autem.* Circa primum ſecundum quod opera carnis dicuntur illa ad que caro inclinatur, & hæc ſunt proprie opera luxuriæ & gula. Primo ergo diſtinguit opera luxuriæ. ſecundo gula, ibi: *Ebrietates.* In operibus vero luxuriæ primo ponit que proprie pertinent ad luxuriam, dic.
- Maniſta ſunt autem opera car.* quia ſunt ſenſibilia.
- 14 *Quæ ſunt fornicatio, &c.* quantum ad concubitum ſoluti cum ſoluta.
- 15 *Immunditia.* quantum ad vitium contra naturam.
- 16 *Impudicitia.* quantum ad exteriorem inhoneſtatem in aſpectu, egreſſu, tactu, & huiusmodi que procedunt ex impudicitia cordis.
- 17 *Luxuria, &c.* Nomen eſt generale ad omnia que pertinent ad hoc vitium. & ſic omnia alia que non ſunt annuenerata, per hoc includuntur.
- 18 *Idolorum.* Hic ſecundo ponit alia que ſequi ſolent ad luxuriam, dicens: *Idolorum ſerui.* vt patet de Salomone 3. Reg. 11. a. qui ex ardore libidinis cum mulieribus alienigenis motus fuit ad ſequendum deos earum,

Carnem non habet. Sed nomine carnis totum hominē signi-
Aficat. qui viuendo secun- dum se in hęc cadit. Non enim ha-
 bendō carnem, sed viuendo secundum se. id est secundum
 hominem factus est homo similis diabolo: quia & ille secun-
 dum se videre vult, quando in veritate non stetit.

a Regnum Dei non cō-
 se. Augu. Nullus me-
 dius locus est. vt non
 sit in supplicio, qui
 non erit in regno.

z Primasius. Notā-
 dum. itaque plange-
 dumque. quod con-
 tendentes & dissi-
 des, & ita cōmōdes, cum
 idololātris, veneficiis,
 & homicidis, penitus
 excludit à regno Dei.

q. 31. dist. cap.
 d. 1. que. 6. q.
 e. ubi qui.

A. 1. 1. 1. 1. 1.
 b. 6. in Ioan.

B Charitas. Caput
 prēmilit. vnde mem-
 bra sequuntur. Non
 bene gaudet, qui non
 diligit bonum vnde
 gaudet. Non habet
 pacem veram cum a-
 liquo, nisi cum dili-
 gat. Non est longani-
 mis perseueranter ex-
 pectando nisi feruat
 diligendo. Non est
 benignus, nisi diligit
 cui optulatur. Non
 est bonus, nisi diligēdo. Nō fidelis salubriter, nisi ea fide que
 per dilectionē operatur. Non est mansuetus qui dilectione
 non moderat. Non cōtinet se quis ab eo vnde turbatur, nisi
 diligit vnde honestatur. Merito ergo charitatē sic sepe cō-
 mendat,

1. Rom. 13. d.

1. affectibus.

C

ius, veneficia, inimicitia, contētionēs, emulatiōes, irē, irē,

dissonsiōes, secta, inuidia, homicidia, ebrietates, comessa-

tiōes, & his similia, t quæ prædico vobis, sicut prædixi,

quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, pacien-

tia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides,

modestia, continentia, castitas, aduersus huiusmodi non est

lex. t Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt

cum vitijs, & concupiscentijs. Si spiritu viuimus, spiritu

stus in cruce clavis confixus fuit.

Si spiritu viuimus. Quod communiter supra dixit, ad istōs

quibus scribit retorquet, & se eis connumerat, per hoc offē-

dens, se nō dicere eis quod ipse nō velit seruare. Q. Non di-

scindit, quasi sola sic præcipienda, quæ non potest haberi si

ne ceteris, quibus homo efficitur bonus.

* Primasius. Omnium virtutum prima est charitas, que,

in quatuor diuiditur partes, in dilectionem Dei, in suam

vnusquisque, in proximi & inimici.

c Gaudium. Puritas

conscientiæ. Vnde: Non est impijs gaudere

dicit dominus.

d Qui autem. Quasi

Contra malos posita

est lex. Bonis autem

posita est crux. Quod

ita ait: Qui autem, &c.

e Carnem suam cruci-

fixerunt cum vitijs, &

concupiscentijs.

Augustinus. In ser-

monē de quadragesi-

Congruit enim no-

stra deuotioni, vt qui

domini crucifixi pas-

sionem celebramus,

reprimendarum car-

nalium voluptatum

crucem nobis facia-

mus, In hac quidem

cruce semper in hac

vita debet pendere

Christianus, vt sit fi-

xus clavis & præce-

ptis iustitiæ, vt Chri-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Veneficia. id est, sortilegia, quæ ex ardore libidinis solent fieri. In hac significatione dicitur. psalm. 7. a. Venefici incarnatis sapienter.

2 Inimicitia. latentes in animo, sicut 2. Reg. 13. d. Absalon concepit odium contra Amon, eo quod sororem suam violauerat.

3 Contentiones. verbis clamorosis.

4 Emulationes. in verbis pungitiuis.

5 Ira. in vindicandi actu.

6 Dissonsiōes. quando incipiunt fieri partes.

7 Secta. quando sunt firmata.

8 Inuidia. in animo.

9 Homicidia. in facto. Hęc autem omnia frequēter sequuntur ad luxuriam, vt patet. Et possent poni exempla de omnibus, sed propter prolixitatem omitto.

10 Ebrietates. Hic ponuntur opera carnis quantum ad vitium gulæ, cum dicitur: Ebrietates. in quo notatur excessus & quęcunque inordinatio circa potum. Dicitur enim ebrietas à bria, quod est mensura, quasi extra mensuram rationis.

11 Comessationes. in quo notatur omnis inordinatio circa cibum.

12 Et his similibus. ad quæ caro est prona, sicut nimia mollicies lectorum, balnearum, & huiusmodi.

13 Quæ prædico vobis. antequam veniat Dei iudicium, quia tunc penitere non poteritis.

14 Quoniam qui ta. Ex hoc excluditur error dicentium, quod damnati saluabuntur post magna curricula temporum.

15 Fructus. Hic consequenter enumerantur opera spiritus, quæ dicuntur fructus. ad similitudinem fructus materialis, qui procedit de arbore, & percipitur cum quadam suauitate: sic ista a spiritu sancto procedunt, & mentem delectant. Quorum distinctio accipitur secundum quod mens hominis per procellum spiritus sancti in nobis, bene disponitur in se, & ad id quod est iuxta se, & ad id quod est infra se. In se vero bene disponitur, quando bene se habet in bonis & malis. Prima vero dispositio eius ad bonum est per amorem, quæ est prima affectio & radix aliarum affectionum, propter quod inter fructus spiritus primo ponitur.

16 Charitas, &c. Rom. 5. a. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ad quam sequitur.

17 Gaudium. quod est fructus secundus. Omnis enim amans gaudet ex presentia amati, quam facit charitas. 1. Ioan. 4. c. Qui manet in charitate, in Deo. a. et. Perfectio vero gaudij est.

18 Pax.

18 Pax. quantum ad duo. Primo quantum ad quietem ab exterioribus conturbationibus, alias non esset gaudium perfectum. Secundo quantum ad sedationem desiderij interioris. Non enim perfecte gaudet quis de aliquo, cui non sufficit illud. Hęc autem duo imporat pax: ideo ipsa ponitur tertius fructus. In malis autem bene disponitur mens, primo quando non perturbatur ex imminencia malorum, quod pertinet ad patientiam. Secundo vt non perturbetur ex dilatione bonorum, quod pertinet ad longanimitatem: nam carere bono habet rationem mali. 5. Ethicorum. Ad illud autem quod est iuxta se, scilicet ad proximum, bene se habet mens hominis. primo quidem per voluntatem benefaciendi, quod facit bonitas, secundo per beneficentiæ executionem, quod facit.

19 Benignitas. vnde dicuntur benigni quos bonus ignis amoris feruere facit ad benefaciendum proximis. Tertio per hoc quod æquanimiter tolerantur mala ab eis illata, quod facit.

20 Mansuetudo. quæ cohibet iram. Quarto per hoc, quod non infertur nocumentum proximo per fraudem vel odium: quod facit.

21 Fides. si pro fidelitate sumitur. Si vero sumatur pro fide qua creditur in Deum: sic per eam bene disponitur mens ad id quod est supra se, subiuciendo Deo suum intellectum. Ad illud vero quod est infra se, bene disponitur mens hominis. Primo quidem in actionibus per modestiam, quæ in dictis & factis debitum modum obseruat: secundo in interioribus concupiscentijs, per continentiam & castitatem. Diuersimode tamen: quia continens patitur concupiscentias fortes, sed non vincitur. castus vero non vincitur, nec patitur: Et sic habetur duodecim fructus spiritus, qui signantur Apoc. ult. a. Ex utraq; parte fluminis lignum vitæ afferēs fructus duodecim.

22 Qui autem sunt Christi. Hic consequenter ponitur Apostoli monitio duplex. secunda ponitur in principio sequentis capit. Prima vero est carnis opera reprimendo, & opera spiritus persequendo, dicens: Qui autem sunt Christi. id est, imitatores eius.

23 Carnem suam crucifixerunt. ita quod concupiscentiæ & vitia carnis mortua sunt in eis.

24 Si spiritu vi. Hic accipit si pro quia: quia spiritus est qui viuificat, caro autem non prodest quicquam. Ioan. 7. g.

25 Spiritu & ambul. sequendo instinctum spiritus sancti in operibus nostris, vel dictamen rectæ rationis, quæ etiam dicitur spiritus, & quia bonum opus frequenter est occasio vniuersæ gloriæ, ideo subditur.

18 Pax.

co vobis quod ipse nolim.
 a *Inanis glo.* Quæ est velle vincere vbi præmium non est.
 b *Inuidentes.* Sciendum, quia cum per omne vitium, antiqui hostis virtus humano cordi infundatur, in zelo inuidiæ tota sua viscera serpens concutit, & in hac impri- menda malicia quasi pestem mouit. Zelus iste modum non habet permanens iugiter

ter sine fine, cum alia scelera finiatur. Quoties ille cui in- uidetur successu meliore profecerit, tanto inuidus in manus incendiū luoris ignibus inardescit. Hinc vultus minax, tor- uous aspectus, pallor in facie, tremor in labijs, stridor in dē- bus, verba rabida, & effrenata conuitia. & manus ad violentiam prompta: & si gladio intem vacua, odio tamen furiatæ men- tis est armata.

D Inuidiæ dete- ribiles esse- stus.

a *Etiā. Quomodo subdit.* b *Secularis.* c *Hæc mala facit gloria inanis. Ad contentionem, & lites, & alia illicita.*
 a & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem
 a *Si non audemus prouocare.*
 b prouocantes, inuicem inuidentes.

1
2
3

NICOLAUS DE LYRA.
 Non efficiamur inanis. quæ est principium aliorum malo- rum. ideo subditur.

2 *Inuicem pro. verbis iniurijs,*
 3 *Inuicem inu. de bonis proximorum dolentes.*

ADDITIO.
 In cap. 5. vbi dicitur in postil. Quorum distinctio accipi- tur, secundum quod mens hominis per processum spiritus- sancti disponitur.

Hæc distinctio notabilis de fructibus spiritus sancti sumi- tur à prima secundæ. q. 70. art. 3. in cor. quæstionis, vbi om- nia quæ hic ponuntur de verbo ad verbum continentur, & quedam alia ad hoc pertinentia. vide ibi, &c.

CAP. VI.
 a *Ratres: & si.* Hactenus toti ecclesie improbando legē, & commedando gratiam, modo ad prælatos qualiter tra- dent subditos scilicet leniter: quia fratres etsi superiores.
 b *In aliquo delicto.* Augustin. Delictum est declinare à bo- no; Peccatum est fa- cere malum. Vel de- lictum quod ignoran- ter fit. Peccatū quod à sciente. Tamen in- differenter ponuntur. Præoccupatio est, dū vel ad horam non vi- detur quid faciendum sit, vel qui viderit vin- citur vt malum fiat cū latet veritas, vel com- pellit infirmitas.

cata nostra tulit. qui etiā præcepit, vt nos inuicē diligamus.
 * Ambr. Lex Chri oēs saluos vult fieri, ac p hoc qui fratri peccati cōsulit vt redeat ad ppositū. implet volūtatē Chri.
 * Primasius. Lex Christi charitas est. Dicit enim. Man- datum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis, sicut ego dilexi vos.

Ioan. 13.

* Chrysostomus. Quoniam increpationis prætextu vlciscerantur suas cupiditates, videbanturque id facere propter delicta corrigenda, cum reuera studerent suam dominandi cupiditatem stabilire, ait, fratres si etiam præuentus fuerit. Non dicit, si fecerit, sed si præuentus fuerit, hoc est si abreptus.

* Chrysostomus. Non dixit, πληρωσατε, id est, implete, sed, αναπληρωσατε, hoc est, simul omnes implete, vos inuicē ferēdo. f *Nihil.* comparatio ne spiritualis, qui totum dat gratiæ.
 g *Se seducit, &c.*
 * Primasius. Qui se putat non posse tenta- ri, siue plus de se lau- danti se, quam sue cō- scientiæ credit, seip- sum seducit. Si quis non vult onera aliena portare, & inuicem- cors suo tantum ope- re & virtute conten- tus est, non querens quæ aliena sunt, sed quæ sua, hoc est, sui tantum amator, & nō

August. tra. 99. in Ioan.

CAP. VI.

Hoc non faciatis quod dixi, sed si præoccu.
 a *Quasi imprudenter lapsus.*
 b *Ut nequeat vitare, nec mirum, quia homo.*

Ratres, & si præoccupatus fuerit homo
 a *Non vsu quotidiano peccans.* b *Non ideo, despicitis enim.*
 in aliquo delicto, vos qui spirituales
 a *Non per singula peccata diffuentem, & si aliquando labatur.*
 b *Rationabiliter & leniter.*
 estis, huiusmodi instruite in spiritu le-
 a *Quia sic ut dixi. Tu quisque.* b *Quod & tu fragilis.*
 c *Ne Deo permitte in simile cadas.*
 nitatis. Considerans teipsum, ne & tu
 a *Qui peccata nostra tulit.* b *Ita facite: nam si quis aliter fecerit, seipsum seducit & hoc est.*
 c *In mente se superbe iudicat.* d *Magni comparatione peccantis.* e *Ex se.*
 tenteris. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil
 a *Diuidit.* b *A veritate.* c *Non ita putet aliquis sed potius.*
 sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet vnusquisque,
 a *Si actas suos consideret: sciens si quid boni habet se à Deo accepisse, & si quid mali à se non à Deo fore.*
 b *Vt Deus qui in eo est, sit gloria eius, & nihil aliud.* c *Pax conscientiæ.*
 d *In sui, & non in alterius consideratione.*
 et sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero.

c *Lenitatis.* Ne si aliter feceritis, non patiarur se argui, sed defendere se incipiat, ne turpis videatur.
 * Chrysof. Non dixit, in mansuetudine, sed in spiritu mansuetudinis, declarans hæc etiam spiritui placere, quippe quum hoc ipsum posse cum humanitate corrigere peccantes, doni sit spiritualis, deinde ne qui corrigit alterum, efferatur animo.
 d *Considerans teipsum.* August. Nihil ad misericordiam sic inclinatur, quam proprii periculi cogitatio.
 * Primasius, & Sedul. Quia & tu homo es, & potes in aliquo præueniri, & adiutorio indigere. Sani enim infirmos sustinent, & mortuos sepeliunt, quia & ipsi infirmari, & mori posse se credunt.
 e *Et sic.* Aug. i. charitatē. Ex charitate enim Christus peccata

etiam Dei, ipse se seducit.
 Aug. Non enim se seducunt laudatores eius, sed ipse potius, quia cum ipse sit præsentior quam illi, nauult se in illis querere, quam in seipso.
 h *Probet.* Diligenter inspiciat.
 i *Opus.* Ambr. Nō peccatū alterius, vt Phariseus qui dixit: Nō sum sicut ceteri hominū. qui nō re, sed fallaciter iustus.
 k *In semetipso.* id est, intus in conscientia sua pura.
 l *Gloriam habebit.* id est, gloriabit & gaudebit.
 m *Et non in al.* id est, in alterius laude scilicet cum alter eū laudat. Qui enim conscientiam boni operis habet, non debet de hoc apud alium gloriari, & laudem suam foras fundere, sed in semetipso humiliter gloriari. Vel ita.
 n *Et sic.* id est, si actus suos consideret, sciens neminem debere gloriari se habere mundum cor. In semetipso, &c.

Luce 18. b

August. lib. de gratia noni testam.

Et

NICOLAUS DE LYRA.
 CAP. VI.

Ratres si præ. Hic consequenter ponitur Apostoli secun- da monitio, quia inducit Galathas ad mutuam supporta- tionem, & primo in malo culpæ non ipsum fouendo, sed leniter corripiendo, di.
 2 *Si præocc.* per aliquam passionem insurgentem vel igno- rantiam.
 3 *In aliquo delicto.* ex eis perpetrato.
 4 *Vos qui spi.* id est, perfectiores scientia & vita.
 5 *Instruite huiusmo.* id est, ad bonum reducite.
 6 *Spiritu lenit.* peccantes enim ex certa malitia sunt magis acriter corripiendi.
 7 *Considerans teipsum.* id est, propriam fragilitatem.

8 *Ne & tu tenteris.* & sic ex passione labaris, & per confe- quens indigeas mansuetudine correctionis. secundo indu- cit ad supportationem mali præuocans, dicens.
 9 *Alter alter.* id est, infirmitates mutuas & labores, mutuo subueniendo.
 10 *Et sic adimple.* quæ est lex charitatis, & ad prædicta indu- cit rationem dicens.
 11 *Nam si quis existi.* id est, magnum quid sentiens de se.
 12 *Cum nihil sit.* scilicet nisi vanitas & peccatum.
 13 *Ipse se seducit.* quia per hoc in contemptum fratris & alia peccata cadit. ideo subditur.
 14 *Opus autem suum.* id est, diligenter examiner.
 15 *Et sic in se.* scilicet in testimonio propriæ conscientiæ.
 16 *Et non in altero, &c.* id est, in falsa laude alterius, cum non est credendum.

B Et sic i. s. Aug. Ambros. i. si actus nostros consideremus, nulli nos anteposimus, nec quemquam iudicamus. Vere in suis alterum tibi praeponit, quia plus sui mala scit, quam alterius: quorum cognitio tibi gloria est. Gaudet enim, dum cognoscit morbum suum, quem sanare desiderat.

a *Vnusquisque enim.*
Non inquinatur quis alieno peccato.

† 23. q. 4. si q. 3
a catholi. & c.
forte § item.
† 12. q. 1. cap.
ecclesias §.
quia ergo
not.
† catechizat
verbo. i. qui
doceatur my-
steria religio-
nis Christianae
i. fidem in
Christo, quod
verbo fiebat
non scripto.

b *Onus.* August. Alia sunt opera participant de infirmitatis, de quibus supra. *Alter alterius onera portate.* Alia reddenda Deo rationis, de quibus hic. Contra eos qui putant hominem alienis inquinari peccatis, dicit: *Vnusquisque.* pe. Contra negligentes qui nullum curant corrigere, securi quod alienis non contaminentur peccatis, dicit: inuicem onera portate. Onera infirmitatis inuicem portamus, dum lenitate iram alterius sustinemus: & dum ei qui laesit, si petit, indulgemus.

Hieronymus. Vel per onus intelligitur bonum & malum opus. In scripturis enim onus & in bonam & in malam partem accipitur. Et sic: *Vnusquisque.* bonus vel malus. *Portabit o. suu.* id est, mercedem operum suorum referet.

c *Communicet.* Vel bona sua faciat ei communia, & ne excuset, quia Deus non potest falli.

Hieronymus. Visitatum enim praeceptum est, ut praedicatori verbi Dei praebeat necessaria ille cui praedicatur. Quae boni appellatione recte signavit. Sicut & dominus in euangelio cum discipulis loquens ait: Cum mali sitis, nostis bona dare si. v. prauidens autem quosdam obtinere paupertatem, & praeceptum velle eludere, addidit.

d *Nolite errare.* Quia nemo se vane excuset, quia Deus non potest falli. Scit enim corda vestra, non ignorat facultates. Excusatio verisimilis hominem potest placare, Deum non potest fallere.

Communi. Hoc ad subditos praedicatorum ita. *Is autem qui cate. i. instruitur: etsi solo verbo, non exemplo: communicet ei in omni bo.* quae ille dicit. i. communem se ei exhibeat recipiendo & opere implendo. Et ne quis dicat, non debeo agere, nisi quod in illo video. Subdit *Noli er.* quia error est.

Ambr. Et si inde apud homines vos excusatis, Deus non potest falli. Vere non fallitur, quia reddet pro meritis. Et hoc est: *Qua enim se. bo. & c.*

e *Qui se. in car.* addit: *sua.* Cum vero dicit: In spiritu, non addit suo: quia semen carnale ex homine est. Semen vero spirituale ex spiritu Dei est. Messis vero hic in fine promittitur. Ideoque in seminando perseverantia opus est.

C *Chrysostr.* Quemadmodum in semine, qui seminat, non potest ex hordeo metere triticum, eo quod oporteat & seminem & messem eiusdem esse generis: sic & in operibus. Qui in carne deposuerit delicias, temulentiam, concupiscentiam absurdam, quae hinc proueniunt, metetur. Quae autem sunt ista? supplicium, vltio, probrium, risus, corruptio.

Aug. hoc dicit de amatoribus voluptatum magis quam Dei. In carne enim sua, qui omnia quae facit, etiam si bona videantur, propterea tamen facit ut carnaliter ei bene sit.

f *In carne.* in spiritu. **Ambros.** Homo ex spiritu constat & carne: Ideo de utroque seminat. Porro homo etiam Christianus

nus ad comparationem spiritus sancti caro est.

g *Qui autem.* Hieron. August. Id est qui spiritui dat assensum ex fide, cum charitate seruiendo iustitia, & legem spiritua-liter intelligendo.

Chrysostr. Considera vero, seminasti eleemosynam,

manent te thesauri celestes, gloriaque sempiterna. Seminasti pudicitiam, excipiet te honor & brauium, & ab angelis congratulationes & ab agonothea coronam.

Primasius. Omne quod loquimur, agimus, cogitamus, in duobus seminatur agris, carne & spiritu: si bona sunt quae de manu, corde, ore promuntur, seminata in spiritu, vitae aeternae fructibus redundabunt: si mala ab agro carnis excepta, corruptionis nobis segetem pullulabunt.

h *Non desit.* Si homo non imponerit finem

operi, nec Deus imponit remunerationi. Quantum seminauerimus in operibus, tantum metemus in fructibus. Et quantum auaritia iniquitatis se dilatauerit, tantum se aperiet ad praemium manus retribuens: quia sic recipiet quisque quomodo facit: quia qui fortis erit ad seminandum, fortis erit ad merendum.

i *Tempore enim.* Non statim Deus facit quidquid ad salutem oratur: Nec ideo negat, quia differt, sed tempore suo id est, congruo praestat.

K *Dum tempus.* Tempus seminandi est praesens vita quam currimus. In hac licet nobis quod volumus seminare. Cum vero transierit tempus operandi aufertur. Unde: *Operamini dum dies est, veniet nox quando iam nullus poterit operari.*

Ambr. Gentiles tempus habent operandi malum. homines enim sine Deo, quomodo possunt operari bonum? Christiani autem facti, tempus habent operandi bonum ac omnes homines, ut post acceptam fidem bonum opus proficiat mercedi promissae.

Primasius. Tempus seminis, tempus est praesens, & vita quam currimus: in hac licet nobis quod volumus seminare: Cum ista vita transierit, operandi tempus auferetur festinemus campos omnes ferere, & maxime eos qui sunt vberissimi repleamus: ne incipiamus tempore messium alij epulantibus esurire.

Ad omnes. **Ambr.** Hieron. Omnibus impendenda est misericordia. In quo praeposendi sunt iusti qui sunt ex fide. Quod omnibus est inimicis nostris qui scelerati sunt, persequentes ecclesiam, testis est dominus: *Benefacite his qui oderunt vos. Diligite inimicos vestros: quia & ipsi homines: quibus in hoc dominus pluit, & solem dat.*

Aug. Dicit tamen scriptura: *Da misericordiam & ne suscipias peccatorem, & impijs, & peccatoribus redde vindictam. Bene fac tibi, & ne dederis impio. quia altissimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictam.* Quod est: Ne cuiquam iō bene facias, qui peccator est, sed quia homo: ut non sit ad vindicandum remissus nec ad subueniendum inhumanus. Odias in illo quod Deus odit. i. quod malum est: & corripe & persequere ut perimas: conferua quod homo est. Et non suscipias, ut velis saluum eo quod malus est. Et ne dederis, per hoc quod malus est, sed quia homo, ut nulli homini claudatur misericordia, nulli pec-

catu

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Nolite errare.* credendo, quod possitis conformari eis in malis licite, sicut dicunt aliqui, quare non faciam hoc, ex quo sacerdos meus facit?

2 *Deus non irridetur.* id est, talibus non decipitur.

3 *Quis enim seminauerit.* id est, mercedem recipiet secundum opera sua.

4 *Quoniam qui seminat.* sequendo impetus carnis.

5 *De carne & metet.* scilicet culpae, & gehennae.

6 *Qui*

6 *Qui autem.* sequendo instinctum illius.

7 *De spiritu metet.* id est, virtute spiritus sancti eum mouentis, consequetur vitam beatam propter quod subdit.

8 *Bonum autem.* cessando ab inchoato bono.

9 *Tempore enim suo.* quia merces illa erit aeterna. & sic concludit.

10 *Ergo dum tempus.* scilicet metendi quod est breue.

11 *Operemur bonum ad om.* generaliter.

12 *Maxime autem.* quia sic est charitas ordinata.

1 *Videt*

Cato relaxetur : impunitas. Persequamur ergo in malis pro-

pria iniquitatem, misereamur in ei idem eodem conditione.

Ad omnes. Aug. Omnibus enim pari dilectione vita eterna

optanda est, etsi non omnibus eadem possunt exhiberi dile-

ctionis officia, quae fratribus sunt maxime exhibenda.

Ambros. Hierony.

Quia faciliores & pro-

pensiores in bono cir-

ca fratres esse debe-

mus, quia sumus intui-

cem membra. Si enim

in cunctos liberalita-

tis freno laxantur, ma-

xime in domesticos si

dei idest, Christianos

qui habent eundem

patrem, eiusdemque

magistri appellatione

consentur. Omnibus

ergo impendenda est

miseriordia, in quo

proponendi sunt ius-

ti, qui sunt ex fide.

August. de doctri-

na Chri. Omnis pecca-

Judaeus habebat in Gentibus. Qui vero incircumcissus teno D

esse Judaeum praepotio praeferebat persecutionibus, ta Gen-

tilium quam Judaeorum fiebat obnoxius. Has igitur persecu-

tiones qui Galathas deprauauerant, declinare cupientes, cir-

cuncisionem pro defensione discipulis persuadebant. Nam

nec Iudaei psequi eos

poterant, nec Genti-

les quos videbant, &

proselvtos circuncide

re, & ipsos legalia ser-

uare.

d Absit gloriari, nisi in

cruce. Augustin. Ideo

crux in fronte creden-

tium (vbi est sedes ve-

recundiae) figitur, vt

de nomine eius fides

non erubescat, & ma-

gis Dei gloriam quam

hominum diligit. Si-

gnum veteris Testa-

menti circuncissio in

latenti carne. Signum

novi, crux in libera

fronte Ibi enim ocul

tatio, hic reuelatio

est. Illud sub velami-

ne, hoc est in facie.

Crucem iurem, vt in

Vt firmius praedicta teneatis. a Ut sciatis hanc epistolam a me missam, & per hoc magis obediatis.

Videte autem qualibus literis scripsi vobis mea manu.

Quicumque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos

circuncidi, tantum vt crucis Christi persecutionem non pa-

tiantur. Neque enim qui circunciduntur, legem custodiunt,

sed volunt vos circuncidi, vt in carne vestra gloriantur. Mihi

autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi,

per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo in

Christo enim Iesu neque circuncissio aliquid valet, neque

praepotium, sed noua creatura. Et quicumque hanc regulam

secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, et super Israel

et super nos:

ro pro virga regni nobis commendauit. Huc ergo oppro-

brium & deformitatem Christi non erubescamus, sed vene-

remur. Non est enim magnum in sapientia Dei vel in iustitia,

vel potestate gloriari, sed in cruce, vnde impius insultat,

& irridet Philosophus.

Mihi mundus cruce est. Augu. Contigit plerumque, vt homo

mundum mente non teneat, sed tamen mundus eum in suis

occupationibus astringit & mortuus est homo mundo, & mun-

dus quasi viuus eum conspicit, dum alio intentum in suis actibus

rapere contendit. sed nec Paulus mundum cupit, nec mundus

eum: vt in duobus mortuis neuter neutrum videt. Quia igitur nec

Paulus mundi gloriam querebat, nec a mundi gloria ipse que-

rebatur, ideo & se mundo & mundum sibi crucifixum gloriatur.

Chrysost. Mundum hic appellat non celum, neque ter-

ram, sed res temporarias, laudem ex hominibus, famulatum,

gloriam, opes. Haec igitur omnia quae vulgo videntur esse

magnifica, mihi facta sunt mortua. Talem oportet esse Chri-

stianum, & hanc vocem semper habere in ore.

Et ego mundus. Nec ego in mundo aliquid cupio, nec ipse suum

aliquid in me cognoscit. Sicut dominus ait: Venit enim a prin-

Opus fuit vt scriberem quia pseudo intant.

Quicumque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos

circuncidi, tantum vt crucis Christi persecutionem non pa-

tiantur. Neque enim qui circunciduntur, legem custodiunt,

sed volunt vos circuncidi, vt in carne vestra gloriantur. Mihi

autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi,

per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo in

Christo enim Iesu neque circuncissio aliquid valet, neque

praepotium, sed noua creatura. Et quicumque hanc regulam

secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, et super Israel

et super nos:

ro pro virga regni nobis commendauit. Huc ergo oppro-

brium & deformitatem Christi non erubescamus, sed vene-

remur. Non est enim magnum in sapientia Dei vel in iustitia,

vel potestate gloriari, sed in cruce, vnde impius insultat,

& irridet Philosophus.

Mihi mundus cruce est. Augu. Contigit plerumque, vt homo

mundum mente non teneat, sed tamen mundus eum in suis

occupationibus astringit & mortuus est homo mundo, & mun-

dus quasi viuus eum conspicit, dum alio intentum in suis actibus

rapere contendit. sed nec Paulus mundum cupit, nec mundus

eum: vt in duobus mortuis neuter neutrum videt. Quia igitur nec

Paulus mundi gloriam querebat, nec a mundi gloria ipse que-

rebatur, ideo & se mundo & mundum sibi crucifixum gloriatur.

Chrysost. Mundum hic appellat non celum, neque ter-

ram, sed res temporarias, laudem ex hominibus, famulatum,

gloriam, opes. Haec igitur omnia quae vulgo videntur esse

magnifica, mihi facta sunt mortua. Talem oportet esse Chri-

stianum, & hanc vocem semper habere in ore.

Et ego mundus. Nec ego in mundo aliquid cupio, nec ipse suum

aliquid in me cognoscit. Sicut dominus ait: Venit enim a prin-

Ab infidelibus Iudaeis.

Ideo tantum, non enim pro lege placeat, vel non amore legis

hoc faciunt.

Idest, de carnali circuncissione, in qua dolor est vobis.

Dolore vestro.

Apud Iudaeos.

Illi in carne gloriantur.

Vnde mundi philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit.

Quid enim prodest?

Quod illi visum est stultitia. Apo. solo factum est sapientia & gloria.

Concupientia mundi non habent dominium, nec mundus tunc se ingerit, & ego contra eum fortis.

Ideo solum in cruce glorior.

Quaequalia sunt Deo circuncissio & praepotium.

Ambr. noua uita.

Idest, regeneratio.

Ego in cruce glorior.

Restitutum.

Mentis.

A Deo.

Gentiles.

Ide h, remissio peccatorum.

De peccatis.

Etiam.

Iudaeos, non carnales, sed qui Dei idest, spirituales.

De peccatis.

Etiam.

Iudaeos, non carnales, sed qui Dei idest, spirituales.

De peccatis.

Etiam.

Iudaeos, non carnales, sed qui Dei idest, spirituales.

De peccatis.

Crux in fronte figitur. Aug. lib. de fide & opere. c. 10. q. 15. super Exod. tri. 43. in Ioa. & Tract. 36. in eundem. & in Psal. 121.

Vbi supra.

Ioan 14 d.

Aug. in psal. 67.

b

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videte. Hae est vltima pars huius epistolae, quae est prece-

2 Qualibus literis. propria, quasi dicat, per considerationem

3 Quicumque enim vo. place. Iudaeis.

4 In carne. id est, in legalibus obseruantijs, quae dicuntur

5 Hi cogunt vos. id est, ad hoc vos inducunt.

6 Tantum. supple hoc faciunt.

7 Vt crucis Christi. scilicet a Iudaeis persequentibus me & a-

8 Neque enim. id est, falsi Apostoli.

10 Sed volunt vos. scilicet de vestra circuncissione carnali, se

11 Mihi autem ab. id est, in fide & praedicatione Christi

12 Per quem mi. id est, concupiscentia mundi est mihi me-

13 Et ego mun. quia nihil mundanum concupisco.

14 In Christo enim. quia neutrum aliquid facit ad consecu-

15 Sed noua crea. id est, regeneratio per baptismum, in qua

16 Et qui. neque hanc. id est, certam doctrinam.

17 Secuti fuerint. fide & opere.

18 Pax super. id est, quies mentis.

19 Et misericordia. id est, remissio peccatorum, quae totali-

20 Et super Ise. id est, super obseruantes legem intellectus

Gnos: Nam Iudæi secundum carnem sunt Israel. Est enim Israel, & non Dei: id est carnalis, non enim omnes qui ex Israel hi Israhelæ sunt.

a De cætero. Non vult per turbulentas cõtentiones rēdium sibi fieri de re quantum satis erat exposita. vel sicut in Greco legitur, De cætero nemo mihi laborem exhibeat vel præstet, scilicet ut rursus in vobis necessitatem habeam laborandi.

B Augustin. Hierony. Laborem enim præstat magistro, qui aliter sentit quā docuit.

¶ Ambros. Molestias sibi noluit de cætero fieri, ut iterum forte cogeret scribere. sed iam correctiores illos vult fieri, ut amputatis erroribus post tanta tædia pausam haberet. Si autem duriores se præstarent, & inflexibiles in conuertendo, cessarent ab eo, ut illis operas suas & efficaciam impenderet, de quibus mercedem aut lucrum speraret.

b Stigmata. Aug. Stigma est punctum vel nota aliquo ferro facta. Stigmata ergo appellat quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur. Et est sensus: Ideo non debet mihi fieri molestia, quia ego habeo alios cõflictus & certamina,

C Iesu Christi cum spiritu vestro fratres, amen.

mina, quæ in persecutionibus quas patior mecum decertant.

* Chrysost. Non dixit habeo: sed, porto, tanquam aliquid de trophæis glorians, signisque regalibus. Quoniam hoc ipsum rursus probrosum esse videtur. Verum hic sua vulnera iactat, neque secus quam solent milites vexilliferi, hic exultat, vulnera circumferens.

¶ Sedulius & Primasius. Ego enim signa & characteres non circumcisionis, sed crucis per passionem in corpore meo circumfero: & plagas vel flagella quæ propter Christum sustinui.

* Ambrosius. Magna constantia & fide doctrinæ suæ pro Christo plagas & vincula pati non timuit. Sed passus est amore credentium cicatrices plagarum habere se in corpore: quo non minus fideliter eis prædicaret, sicut & pseudo apostoli qui Galathas deceperant.

c Gratia domini nostri Iesu Christi. Conclusio epistolæ quasi subscriptio, qua & in nonnullis alijs epistolis vitur: Quæ ut prædicta tenentis: Gratia, non dissensio, non legis seruitus, non rixa, non iurgium.

potest dici, quod in eius corpore sensibilibus apparebatur vestigia plagarum & verberum pro Christo, ut dictum est supra. 2. Cor. 11.

3 Gratia domini. & non seruitus legalis.

4 Cum spiritu. quæ quidem gratia est artha gloriæ. Ad quam nos perducatur Iesus Christus. Amen.

tum est imitatio ipsius crucis, ut dictum est. & hoc est quod dicit: *Quicumque enim volunt placere in carne.* i. in carnali circumcissione, hi cogunt vos circumcidi tantum. i. volunt vobis inferre istam molestiam tantum. s. circumcisionis carnalis: & hoc ad finem quod excusentur a circumcissione spirituali, per quam homo martyrium patitur intrinsecum seu extrinsecum. & hoc est quod dicit: *Ut crucis Christi persecutionem non patientur.* s. ut excusentur ab imitatione crucis Christi, quæ maxime dura est in viris imperfectis. Et quia de ista circumcissione carnali gloriabantur pseudo apostoli, quasi magis secundum legem pro Deo sustinentes. ideo de eis dicit: *Et volunt vos circumcidi, ut in carne vestra gloriantur:* iactando se de tanta tolerantia pro Deo. Sed quia ista tolerantia nihil est in comparatione tolerantie imitationis crucis Christi, ideo subdit: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce,* &c. s. imitationis ipsius patientie. Et nota quod non dixit: *Mihi autem absit gloriari, nisi in potestate domini nostri Iesu Christi,* seu in sapientia, vel in maiestate eius, & huiusmodi, sed in cruce: ad denotandam prædictam comparationem. Et quia in ista imitatione crucis Christi non circumciditur aliquod membrum corporaliter, sed cor a cunctis vitijs rescindit, ideo subdit: *Per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.* quod intelligitur secundum Glo. quod nec ego in mundo aliquid cupio, nec ipse mundus aliquid suum in me cognoscit, iuxta illud domini: *Veni enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.* & est sensus: quia per crucem Christi mundi concupiscentie non habent in me dominium, nec mundus iam se mihi ingerit: hæc in Glo. Ex quo Apostolus manifeste ostendit interum, s. quod absit gloriari in circumcissione carnali vel huiusmodi: sed in cruce domini nostri Iesu Christi: in qua omnia vitia rescinduntur. Deinde cum dicit infra, *De cætero nemo mihi molestus sit,* &c. confirmat prædicta præbens exemplum in seipso. sic enim erat confirmatus in amore Christi, quod maxime desiderabat imitari quantum poterat ipsius persecutiones. ideo dicit. *De cætero nemo mihi molestus sit.* i. erit. Nam secundum sanctum Thomam prima secundæ. q. 70. art. supra dicto, in corpore questionis allegato in præcedenti additione. Qui perfecte cor habet in vno positum, a nullo alio molestari potest, cum alia quasi nihil reputet. *Ego enim stigmata.* i. signa militie Christi & vestigia ipsius passionis. *In corpore meo porto* per assiduas persecutiones. Cætera exponant prout in post. &c.,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ego enim stig. id est, signa militie Christi.
- 2 In corpore. per tribulationes quas pro ipso sustinui. q. d. non deberet mihi aliunde tribulatio inferri. Et satis probabiliter potest

ADDITIO I.

Luc. 18. b.

In cap. 6. ubi dicitur in Postil. *Opus autem probet unusquisque.* Hoc quod dicitur: *Opus autem suum probet unusquisque,* sic exponitur in Glo. Unusquisque diligenter inspiciat opus suum, non peccatum alterius. ut Phariseus qui dicebat: Non sum sicut ceteri hominum, qui non re, sed fallaciter iustus erat, &c.

ADDITIO II.

Differentia e. e. & no.

In eo. cap. ubi dicitur in Postil. *Quicumque enim volunt placere vobis.* Ad ulteriorem intelligentiam huius dicti: Qui enim volunt placere vobis in carne, &c. attendendum est, quod in ve. le. inducebantur homines ad obseruantiam præceptorum diuinorum per temporales promissiones & comminationes, ut patet ex discursu Deut. & Esa. 1. e. dicitur summam: *Si audieritis me, bona terra comedetis: & si nolueritis, gladius deuorabit vos.* Sic in no. Te specialiter in primitiua ecclesia homines in Dei amore radicati examinabantur & perficiebant per acerbis & crebras persecutiones: quas imitando crucem Christi sustinebant: ex quo homines inducebantur ad contemnenda temporalia propter amorem celestium. Ratio huius differentie est quia populus ille comparatur puero sub pedagogo existenti, ad Gal. 4. imperfectorum autem est temporalia bona desiderare. sed ad legem nouam quæ perfectis data est, pertinebat, ut illi quibus data est præsertim ipsius primi fundatores contemptis temporalibus spiritualibus adhererent. vnde Phil. 3. c. *Quæ quidem retro sunt obliuiscens ad anteriora me extendo. quicumque enim perfecti sumus hoc sentiamus.* vnde in ve. le. licet multa & varia præcipiebantur: nihil tamen asperum seu durum nisi circumcisio carnalis, quæ quandam afflictionem carnalem importabat. sed in le. no. multa aspera & quali contra eodem hominum affectum præcipiebantur, seu consulebantur, ut cum dicit: *Qui vult ve. tolli me, ab se. & tol. cru. su. &c.* quod intelligitur, quod sequentes Christum habent eum imitari in tolerantia passionum & tribulationum: quod est valde durum cõter saltem viris imperfectis: quia est contra eam inclinationem humanam. Ex quibus consideratis hinc, quod pseudo apostoli qui inducebant ad circumcissionem carnalem quæ in lege præcipiebatur: volebant placere in carne tamen. i. releuare seu excusare homines a persecutione legis nouæ, quæ proprie dicitur persecutio crucis Christi, in quantum

Luc. 9. b1

Incipit argumentum in epistolam ad Ephesios.

Ephesii sunt, &c. Hi per Paulum non fundati, sed confirmati in fide firmiter in ea steterant, & bonis operibus. His scribit a Roma de carcere per Tychicum confortatoriam epistolam, cum ulterius non esset eos visurus. Sciens eos bonos, non arguit de culpa, sed ne relabatur timendum erat. Et quia nullus est adeo perfectus, qui crederet non possit, hortatur ad vltiora, & ne recedant pro suis tribulationibus,

Argumentum in Epistolam ad Ephesios incipit.

phesii sunt Asiani. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide. Hos collaudat Apostolus scribens eis ab vrbe Roma de carcere per Tychicum diaconem.

bus, teneantque suas ordinationes, præsertim ne perfectio erigat in tumorem, ostendit de quo statu ad quam dignitatem vocati sunt, dicentes omnia eis vel apostolis ipsis vel toto humano generi beneficia per solam gratiam data. Est igitur intentio apostoli Ephesios in bonis habitis confirmare, & ad vltiora prouocare, nec non ad humilitatem, & gratiarum actionem.

Sciendum sane quod hanc epistolam quam nos ad Ephesios scriptam habemus, hæretici & Marcionistæ ad Laodiceos attulunt.

C A P. I.

A Paulus apostolus. More suo salutationem præmittit. Deinde gratias agit Deo, exponens prius beneficia humano generi præstita, post ipsi Apostolis specialius indulta, deinde & Ephesios ipsi, ostendens à quo & ad quid vocati sunt. deinde

de Christi dignitatem & prælationem ostendit. postea ad patientiam & charitatem eos inuitat, unitatem fidei & ecclesie commendans & dona gratie enumerans. tandem ad certamen exhortans contra principes tenebrarum, militiam Christianam armaturam describit.

b Sanctis. perfectis, & non solum eis, &c.

c Fidelibus. qui si non sancti, vel in fide sani. Sanctis, exercitio virtutum. Et fidelibus, fide recta que in Christo Iesu.

Ambrosius. Recte illa duo posuit, tunc enim prodest ac creditur bona vita, si fides est in Christo Iesu. Tunc vere sancti sunt, si fideles sunt in Christo. Vel, distingue inter sanctos & fideles, ut sanctos intelligas maiores & perfectiores, fideles minus perfectos.

* Sedulius & Primasius. Omnes sancti fideles sunt, non omnes fideles sancti: quia etiam catechumeni possunt ex eo quod Christo credunt fideles dici, non tamen sancti sunt, quia non sunt per baptismum sanctificati. Non solum ergo sanctis, sed etiam fidelibus qui non adhuc sanctificati sunt, Paulus gratiam Christi exoptat.

d Benedixit. Præmissa salutatione, incipit ab actione gratiarum, innuens omnia esse ex Deo. Bene & benedixit. Vnum quidem benedictionis verbum, sed pro congruentia personarum varie debet intelligi. Benedicitur ab homine Deus, cum laudibus dignis extollitur. Homo autem à Deo, cum Deus ei gratie sue dona impertitur, non meritis illius sed misericordia sua.

e Qui benedixit. Enumerat beneficia quæ à Deo per Christum toti humano generi sunt data. Duas Dei præordinationes & earum effectus, quarum altera est de presenti ad iustitiam, altera de futuro ad coronam. Nec dicuntur sic duæ quin una sit Dei prædestinatio, quæ est ipse Deus: sed quia de duobus est ipsa

ipsa Dei præordinatio æterna. scilicet de iustitia in presenti, & de gloria in futuro. Deus ante mundi constitutionem, cum nullus quicquam meruerat, præordinavit, quod in tempore gratie aliquos à peccatis separaret, & iustos & immaculatos faceret. Præordinavit etiam, quod illos iustos ad æternam beatitudinem perduceret. Harum præordinationum alteram hæc implet, quod iustos facit: alteram in futuro adimplebit, quæ erit omnium perfectio. A qua consummatione omnium incipit, utens præterito pro certitudine futuræ rei. Qui benedixit nos, meritis nostris maledictos, in futuro exaltabit, dando immortalitatem. Quatuor ponit, duas prædestinationes, & earum duos effectus. Qui benedixit.

Epistola Pauli ad Ephesios.

C A P. I.

AVLVS apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, sanctis omnibus sunt Ephesi, & fidelibus omnibus qui sunt in Christo Iesu. Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & domino Iesu Christo benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus, in Christo Iesu, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius

a Non meis meritis. ita vos per eam quicquid estis. Scribit vel mandat, vel ego Paulus scribo, vel mando.
b Tunc prodest bona vita si fides in Christo.
c Opere Christi, non suis meritis.
d Ante alia salutatio. Iustificatio.
e Tranquillitas mentis, & reconciliatio ad Deum.
f Per quem omnia condita sunt, & restaurata.
g Sine quo nulla bona dantur nobis.
h Corde, ore, opere.
i Sit à me, à vobis, ab omnibus.
k Generatione æterna.
l Pro quo nobis bene facit.
m Benedicet id est, in futuro exaltabit dando immortalitatem.
n Meritis nostris maledictos.
o Omnimoda exaltatione, quæ erit tota spiritalis etiam in cælestibus, quæ tunc habebunt naturam spiritalis.
p Habita in celo unde commendabilior.
q Operante Christo.
r Prima prædestinatio.
s Ita gratis hoc faciet.
t Gratis.
u Prædestinando.
v Per ipsum Christum.
w Id est antequam essemus.
x Ad hoc elegit, ut essemus in tempore gratie.
y Elegit ut essemus, non quia futuri eramus.
z Per bona opera.
aa Virtutibus.
ab A crimine, à malis.
ac Id est intus ubi conspicit, non extra, ubi homines vident.
ad Vel utrum conspiciamus.
ae Non hominum.

perducet. Harum præordinationum alteram hæc implet, quod iustos facit: alteram in futuro adimplebit, quæ erit omnium perfectio. A qua consummatione omnium incipit, utens præterito pro certitudine futuræ rei. Qui benedixit nos, meritis nostris maledictos, in futuro exaltabit, dando immortalitatem. Quatuor ponit, duas prædestinationes, & earum duos effectus. Qui benedixit.

E Effectus secundæ præordinationis, quæ adimplebitur in futuro, à qua incipit, quia summum bonum cum ait: Qui benedixit.

* Ambrosius. Non mundana, sed cælesti benedictione, neque corruptibili sed æterna, gloria Christianorum non in terra sed in celo est, & est in Christo.

Omne enim donum gratie Dei in Christo est, ut si quis spreto Christo benedici se à Deo putet, errare se sciat.

* Chrysostomus. Iudaicam benedictionem sic notat. Nam & illa benedictio quidam erat, sed non spiritalis. Quale est quod legitur, benedicat te Deus, benedicet filios uteri tui, benedicet introitum tuum, & exitum tuum. hic vero non ita. Sed quid? In omni benedictione spiritali, Quid, n. adhuc desideras? Immortalis factus es, factus es liber, factus es filius, iustus es factus, factus es frater, factus es coheres, simul regnas, simul glorificatus es, omnia tibi gratuite data sunt.

f Sicut ele. &c. Augustinus. Ne quis ergo putet animas cum Deo æternas, & tunc aliquid meruisse iuxta errorem illorum qui ante hæc visibilia dicunt quosdam fuisse animas sanctas, & ideo tunc fuisse electas.

g Sicut ele. Hic ponit primam præordinationem, quæ est de presenti, tægens effectus eius. Q. benedicet nos in futuro: quod & si vñ ex meritis, ita tamen gratis erit sicut & prima præordinatio gratuita est: quia merita quæ præcedunt futuram vitam, ex

f De peen. di. 4. benedictus. & c. in domo. 2. Cor. 1. a 1. Pet. 1. a t ipsi Christo.

Num. 6. Deut. 7.

Aug. lib. 2. ad Simplician. q. 2. lib. de prædest. sanct. ca. 17. & 18. & lib. 6. hypogno.

Incipit postilla Nicolai de Lyra super epistolam ad Ephesios.

C A P. I.

P Paulus apost. Iesu. Hic incipit epistola Pauli ad Ephesios. Quæ diuiditur in tres partes, scilicet in salutationem, & narrationem ibi: Benedixit Deus. & confirmationem ibi: Ut autem & nos sciatis, prope finem epistolæ. In salutatione vero primo ponitur persona salutans ex nomine, cum dicitur: Paulus. & quantum ad officium ibi: Apostolus Iesu Christi. & quantum ad auctoritatem officij cum dicitur.

2 Per vo. Dei. qui vocauit cum ad apostolatū, ut patet Act. 13. Secundo ponuntur personæ salutate, cum dicitur.

3 Omnibus san. qui sunt Ephesi. Ipsi enim accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, ut dicit Hieron. in prologo. ideo nominat eos sanctos. id est firmos in bono. sanctū enim in vna significatione idem est quod firmum. Tertio ponuntur optata bona, cum dicitur.

4 Gratia vol. in presenti.

5 Et pax. in futuro. beatitudo. n. quietat totaliter appetitū.

6 A Deo patre no. id est, à tota trinitate, à qua datur.

7 Et dom. Iesu. per cuius meritum nobis donatur.

8 Benedixit. Hic consequenter ponitur narratio, in qua primo ad gratiarum actionem Ephesios inducit. secundo pro eis orationem ad Deū effundit, cap. 3. tertio in moribus eos instruit, cap. 4. prima in duas: quia primo inducit eos ad gratiarum actionem absolute, secundo comparatiue, seq. capit.

Circa

Circa primum sciendum quod efficacior modus inducendi alios ad aliquid agendum, est per exemplū, quod magis mouet in moralibus quā verbum. ideo Apostolus ut magis moueat Ephesios ad gratiarum actionem, simul gratias agit de beneficijs diuinis. & primo recolendo beneficia communia dicens: Benedi. Deus pater dom. no. Iesu Chri. & sic exprimuntur duæ personæ, & tertia exprimitur cum dicitur.

9 Qui benedixit nos. hic accipitur benedictio pro liberali dono, sicut. 1. Reg. 25. c. Accipe benedictionem, quam attulit tibi famula tua, Sanctus autem spiritus est donum patris & filij: & in quo omnia dona donantur: ideo subditur.

10 In omni benedictione spiritali in cælestibus. id est, quæ finaliter habebitur in cælestibus.

11 In Christo. id est, per Christum, per quem proueniunt nobis dona diuina, tanquam per mediatorem Dei & hominum.

12 Sicut ele. nos. ad participationem suæ beatitudinis.

13 In ipso. id est in filio. electio enim præsupponit notitiam electi: illa vero quæ pertinent ad notitiam in diuinis, attribuantur filio, qui est sapientia patris.

14 Ante mundi consti. Nam hæc electio est ab æterno: effectus tamen eius est in tempore, qui est sanctificatio rationalis creature. ideo subditur.

15 Ut essemus sancti. per gratiam in mente.

16 Et immaculati. per puritatem in conuersatione.

17 In conspectu eius. & non solum in conspectu hominum, sicut sunt hypocrite.

Tom. 6.

1 4

Gram, ex gratia sunt & Dei dona sunt. Coronat enim in nobis
A Deus dona sua, non quæ ex nobis sunt merita.

cap. 17. & 18.

* Ambrosius. Præscius omnium Deus scit qui credituri
 essent in Christum, sicut dicit ad Romanos: Quos præscit
 & vocavit, non solum ex Iudeis, sed etiã ex gentibus. Quos

ergo Deus vocare di-
 citur, perseverant in
 fide: hi sunt quos ele-
 git ante mundum in
 Christo, ut sint in con-
 taminati coram Deo
 in charitate, hoc est
 ut amor Dei sanctam
 illis faciat conuersa-
 tionem.

* Seduli. Ad hoc
 nos elegit, ut esse-
 mus sancti & imma-
 culati, in futura vita,
 quoniam Ecclesia
 Christi non habebit
 maculam, nec rugã.

B

* Primasius. Nec
 quia futuros tales nõ
 esse præscit, sed ut
 essemus tales, per ip-
 sam electionem gra-
 tiæ suæ nos tales ipse
 facturus, qua gratifi-
 cavit in dilecto filio
 suo. Cum ergo nos
 prædestinavit, opus
 suum præscit, quo
 nos sanctos & imma-
 culatos fecit.

Elegit ut es sancti. Augustinus. De prædestina. Quomodo
 enim eligeret eos qui nondum erant, nisi prædestinando?
 Elegit ergo prædestinans nos. Et sicut non elegit, eo quod
 tunc sancti essemus, nec ideo, quia sancti futuri essemus, sed
 potius elegit nos ad hoc, ut in tempore gratiæ essemus san-
 cti per bona opera. Non ergo quia futuri eramus elegit, sed
 ut essemus sancti. Ideo quippe futuri eramus, quia elegit ip-
 se prædestinans, ut tales per gratiam eius essemus. Sed Pela-
 gianus veritati insultans ait: Præsciebat Deus qui essent fu-
 turi sancti & immaculati per liberę voluntatis arbitrium. Et
 ideo eos in sua præscientia quales futuros esse præscit, ele-
 git. Elegit inquam antequam essent, prædestinans filios quos
 futuros sanctos præscit. Non fecit, nec se facturum, sed ip-
 sos facturos esse prævidit. Quem confutat hic Apostolus
 dicens, ut essemus sancti, &c.

a *Qui prædestina.* Posita prædestinatione, quæ pertinet ad
 iustitiam & sanctitatem vitæ præsentis: ponitur hic alia per-
 tinens ad vitam æternam. cuius effectum supra notavit.

b *In laudem gloriæ gratiæ suæ, &c.* Q. Gloria gratiarum est
 æterna adoptio.

C

* Prima-

* Primasius. Ut laudemus gloriam iustitiæ & misericor-
 diæ eius, quam contulit non merentibus.

c *In qua gratificavit.* Effectus primæ præordinationis ad iu-
 stitiam.

d *In dilecto filio.* Ambr. Diligens enim Deus pater vnige-
 nitum suum, etiam
 illis quos diligit, &
 quibus vult filius di-
 uina largitur.

e *In quo habe. &c.*
 Amb. duplicem gra-
 tiam ostendit, quia &
 redemit, & peccata
 nostra nõ imputavit.

* Chrysost. Quo-
 modo? Non solum
 quod filium dedit ad
 mirandum est, sed &
 quod ita dedit, ut oc-
 ciderit ipsum dilectum

(quem) pro exosis
 dedit: vide quanto
 honore nos adfece-
 rit. Si cum ipsu odio
 prosequeremur ini-
 micis; eramus, dile-
 ctu dedit, quid dein-
 cept nõ faciet: postea
 quam illi per gratiã
 reconciliati sumus?

* Primasius. Non
 solum nos redemit,
 sed etiam peccata re-
 misit, ut sine nostro
 labore iusti essemus.

f *Quæ superabun.* Hactenus de his quæ toti humano generi:
 modo de his quæ singulariter apostolis dedit.

g *In dispensatio.* idest, in plenitudine temporis dispensati à
 Deo idest, in hoc tempore gratiæ, quo implere præ ceteris
 temporibus præmissa vel præfigurata sunt, diuina providen-
 tia rationabiliter dispensavit. Si enim penitus ignari essent
 homines non prædocti, non reciperent Christu, & nisi prius
 de naturali & doctrinali conuicti lege, superbi paruipen-
 derent Christi aduentum.

h *Instaurare.* Aug. Instaurantur autem quæ in cælis sunt, cũ
 id quod inde cecidit in angelis redditur ex hominibus, In-
 staurantur aut quæ in terris, cũ ipsi homines qui prædestina-
 ti sunt in æternã vitã à corruptionis vetustate renouantur.

* Ambr. Ois creatura in cælis & in terris dum discit agni-
 tionem Christi, restauratur ad id quod est condita. Cum. n.
 ad vnus Dei fidem imbuitur, cognito mysterio saluatoris,
 ab errore quem ceperat restauratur, pro certo habens, crea-
 torem suum vnum esse Deum & Dominum. Hinc est vnde
 & Ioannes in Apocalypsi dicit: Vidi Michaelẽ & Ange-
 los eius in cælo pugnare cum dracone & cum exercitu eius.

* Prima-

N I C O L A V S D E L Y R A .

1 *In charitate.* sine qua non profunt alia Dei dona, ut di-
 ctum est supra prima ad Corinthios 13. a. *Si linguis hominum*
loquar & ange. &c.

2 *Qui præde. nos in adoptionem fi.* prædestinatio enim est præ-
 paratio gratiæ in presenti & gloriæ in futuro. per gratiam
 autem adoptio diuina inchoatur, & per gloriam consum-
 matur.

3 *Per Ies. Christum.* qui est Dei filius naturalis.

4 *In ipsum.* quia filiatio adoptiua est quædam assimilatio ad
 filiationem naturalem.

5 *Secundum propo. vo. suæ.* à qua dependet electio & præde-
 stinatio, non ex meritis nostris, non solum in re: sed nec
 etiam in Dei præuisione.

6 *In lau. &c.* id est, ad laudandum eius gloriam, quæ ele-
 ctis communicatur per gratiam suam.

7 *In qua gra. nos.* idest, fecit gratos sibi.

8 *In di. fi. suo.* idest, per dilectum filium suum, in quo habe-
 mus redemptionem. & quæ sit illa subditur.

9 *Remissionem peccat.* scilicet totalem in sacramento baptis-
 mi, in

mi, in quo suę passionis effectus plenarie nobis cõmunicat.

10 *Secundum di.* idest, copiam.

11 *Gratiæ eius quæ super.* Hic consequenter recolat benefi-
 cia Dei specialia. & primo facta apostolis, secundo Ephi-
 ssijs. ibi: *In quo & vos.* Circa primum dicit.

12 *Quæ.* scilicet gratia Dei.

13 *Supera. in no. veris apostolis.*

14 *In omni sa.* quantum ad cognitionem diuinorum.

15 *Et pru.* quantum ad notitiam humanorum necessariam
 ad salutem.

16 *Vt no. fa. no. sa.* idest sacramentum secretum.

17 *Voluntatis suæ.* quod plenius fuit reuelatum apostolis
 quam alijs.

18 *Secundum beneplacitum.* quia totum dependet ex bene-
 placito diuino: non autem humano merito.

19 *Quod propo.* idest, ab æterno facere disposuit.

20 *In ipso.* idest in filio, qui est sapientia patris.

21 *In dispen. ple. tem.* idest in plenitudine tempotis dispen-
 sati à Deo. quod est tempus gratiæ. & quid sit sacramentum
 hoc subditur.

22 *Instaura. i.* ad debitum statum reducere.

* Primasius. In terra genus humanum restauratum esse quis ambigat? Item reparatur in celo illa, que cum principe suo cecidit angelorum portio. Reparatur quoque omnia in terra, cum et loco deficientium Iudaeorum admittentur credentes ex gentibus. Et aliter: Restaurantur, qui sunt in terra,

tus, non propositi liberi, neque virtutis ignorantia quippe, & D euentum habet, atque sapienter relinquens, qui virtuti student, eos in medium producit, qui nullus sunt momenti. g *Omnia operatur.* Augustinus. Ambrosius. Etiam velle, Ibidem. 51.c. vt simus, vt nemo gloriatur in homine. Verum est enim, Non

a *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
a omnia in Christo, qui & in caelis, & quae in terra sunt, in ipso.
b ¶ Per quem. ¶ Aduentus enim Christi salus est, & sanctis, qui iam cum Christo sunt, & illis, qui adhuc futuri sunt. b ¶ Vt vos. c ¶ Diuina electio. d ¶ Prius preparati.

c In quo, & nos sorte vocati sumus, praedestinati secundum
d propositum eius, qui omnia operatur secundum consilium
e voluntatis suae, vt simus in laudem gloriae eius, nos, qui ante
f sperauimus in Christo. In quo vos, cum audissetis verbum
g veritatis euangelium salutis vestrae, in quo & credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est terra hereditatis nostrae, in redemptionem acquisitionis in laudem gloriae ipsius. Propterea & ego audiens fidem vestram, quae est in domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri facies in orationibus meis, vt deus domini nostri Iesu christi, pater gloriae det vobis

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

¶ *id est ipso angelos* ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ *id est per Christum*
¶ *id est secundum voluntatem, quae est ex ratione.* a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

a *Omnia, quae in caelis.* id est, angelos, vel: *instaurare*, id est, sup-
plere.
b *Quae in caelis.* id est, numerum angelorum diminutum implere.

c *Quae in caelis.* Augustinus. in Enchirid. Non pro angelis mortuus est Christus, sed ideo pro angelis fit quicquid hominum per eius mortem redimitur, quia cum eis redit homo in gratiam post inimicitias quas inter homines, & sanctos, & angelos & ruinae angelicae damnum reparatur. Et utique nouerunt angeli sancti docti a deo cuius veritatis aeterna contemplatione beati sunt, quanti numeri supplementum de genere humano integritas illius ciuitatis expectat.

d *Quae in terga.* id est, homines, qui peccato deprauati erant. Vel, *Quae in caelis.* id est, animas sanctorum, quae in caelis. Et *quae in terra.* id est, sanctos, qui adhuc in terra, & hoc.

e *In ipso.* id est, per Christum.
f *In quo, & nos.* Ne apostoli in quibus superabundat gratia, viderentur meruisse melius alijs, ostendit eos, ita gratis vocatos, non meritis, sicut fuerunt, & alij.

g *Sorte.* Sors dicitur gratia. Quia non est hominis electio, sed voluntatis dei. Vnde tunica domini desuper texta, quae charitatem significat, sorte prouenit.

h *Chrysostronus.* Quoniam sors res est casus, & euentus,

quod gratias agit, & rogat superaddi, ne illi superbia, sed ultra tendant.

i *Memoriam.* * Chrysostronus. Duo precatur, vt cognoscant quemadmodum cognoscere oportet, vnum ad quae vocati, alterum quomodo a prioribus liberati sunt.

k *Primasius.* In orationibus, non quidem iucunditate conuiuij, nisi autem nihil oratione iucundius.

l *Augustinus.* Congruè pro iam datis praemittitur gratiarum actio. Qui enim est orandus, vt faciat, illi est gratiarum actio reddenda, cum fecerit, hoc est: *Memo. &c.*

m *Vt deus, &c.* Quid impetrandum non obtendo merita, sed quod deus, & pater Christi, &c.

n *Vt deus, domini, &c.* Distingue deus, & pater, & deus Christi est, & pater, sed deus Christi est secundum humanitatem, i. quia F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In Christo. id est, per Christum.
- 2 Omnia, quae in caelis. id est, angelos, eorum societates reparando.
- 3 Et quae in terra sunt, in ipso. homines, qui per peccatum deprauati erant in nouitatem gratiae reformando.
- 4 In quo etiam, & nos, &c. id est electione diuina, quae dicitur sors, quia non accipit personam, sicut nec sors.
- 5 Vocati sumus. ad apostolatium.
- 6 Praedestinati. id est, praordinati ad hoc.
- 7 Secundum propositum eius. id est, secundum dispositionem aeternam dei.
- 8 Qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suae. quia nihil operatur a casu, nec de necessitate naturae, sed prauidens, & libere.
- 9 Vt simus in laudem gloriae eius. id est, per nos alii laudent deum qui per praedicationem nostram conuertuntur ad ipsam. ideo subditur.
- 10 Nos, qui ante sperauimus in Christo. quia ante credidimus in ipsum.
- 11 In quo. Hic consequenter ponit dona Ephesius specialiter data. Et diuiditur in duas, quia primo ponit eorum vocationem. secundo insurgit ex hoc ad gratiarum actionem, ibi: Propterea. Circa primum dicit. In quo. id est, per quem, scilicet Christum.
- 12 Et vos cum audissetis verbum veritatis. a nobis.
- 13 Euangelium salutis vestrae. quia annunciat salutem audientibus, & dat credentibus. ideo subditur.
- 14 In quo, & credentes signati estis. lumine gratiae deformatam imaginem reformante.

- 15 Spiritu promissionis sancto. quia spiritus sanctus habitat in credentibus per gratiam. Et dicitur spiritus promissionis, quia veraciter promittit beatam vitam. ideo subditur.
- 16 Qui est pignus hereditatis nostrae. de ratione pignoris est, quod sit rei non habite in praesenti, & eiusdem valoris cum ipsa, & sic est in proposito. quoniam si non habetur actu hereditas aeterna, quae consistit in visione, & fruitione beata. tamen spiritus sanctus habitus in praesenti per gratiam a fidelibus est eiusdem bonitatis in numero cum beatitudine obiectiua.
- 17 In redemptionem acquisitionis. id est, vt redempti acquirant vitam beatam inamabilem.
- 18 In laudem gloriae ipsius. Nam ibi est laus continua psalm. 83. Beati, qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.
- 19 Propterea. Hic consequenter apostolus tanquam pater bonus gratias agit deo de profectu Ephesiorum, dicens. Propterea, & ego audiens fidem vestram, sinceram sine admixtione alicuius erroris, aut legalis obseruationis.
- 20 Et dilectionem vestram.
- 21 In omnes sanctos. id est, opera vestrae charitatis, erga omnes fideles.
- 22 Non cesso gratias agens pro vobis. de bonis praeteritis.
- 23 Memoriam vestri facies in oratio. deprecans, vt magis proficiatis in futuro.
- 24 Vt deus domini nostri Iesu Christi secundum humanitatem, in qua est subiectus deo patri.
- 25 Det vobis. id est, augmentum in cognitione diuinorum, & omnium ad salutem expedientium.

A quia Christus homo nat⁹ ex femina. unde in ps. dicit. *de ventre matris meae Deus natus est tu.* Ostendens patrem esse deum suum quia homo factus est, hoc n. de ventre matris natus est, & secundum hominem de virgine natus est deus, ut non solum pater illi esset, qui eum de seipso genuit, sed etiam deus esset, quem de ventre matris hominem creavit.

per agnitionem sui.

Joan. 10. c.

Q. ergo est pater filio ex utero suo de ventre matris deus, non de suo. unde ipse ait:

Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.

a *De vobis spiritum sapientiae. & Chryl. Precatur, ut spiritus illis sapientiae ac reuelationis detur.*

* Primasius. Quomodo Ephesijs a deo sapientiam postulat, cum sciam inflare dixerit ad Corinthios? Sed distat in effectu, quod non distat in nomine: Nam ibi de scientia seculari loquitur, quae stultitia est apud deum, hic vero caelestem, diuinamque sapientiam petit, quam qui habuerit, humiliari magis poterit, quam inflari, & per quam dono dei omnes possunt acquiri virtutes, quia scientia, sicut sine charitate inflat, ita cum charitate edificat.

* Chryl. Spiritualis itaque sapientia opus est, ut spiritualia intelligamus, ut abscondita videamus: Mysteriorum (enim) dei scientiam solus spiritus nouit, qui & profunda ipsius scrutatur.

super omnes ipsi ecclesiae. Complemen tum.

Aug. Trac. 18. in Euang.

b *Oculos cor.* In imagine ergo sua cognosce auctorem eius qui corporali sensu non attingitur. Ne ergo putetis corporeo sensu deum attingi, sed oculis mentis, ipsum audite. In corpore ubi diuersa membra sunt, alibi audis, alibi vides. In corde autem tuo ubi diuersa membra non inueniuntur, ibi audis ubi vides, ad hoc illuminet oculos.

c *Ut sciatis, & c.* Hoc dicit, ut propensiores sint. Ambr. quia cum plene scierint, qui fructus est credentium, propensiores fient circa excolendam religionem. Vel ita, ut spes proprie accipiatur. Et est, ut sciatis, quae sit, s. voluntas eius, i. quantum ualeat spes vitae aeternae, ad quam uocat. Et sciatis, quae sit adimpletio eius spei. Quod ita ait. Et quae sint diuitiae gloriae eius.

* Primasius. Si sciretis, ad quam uocati estis, omnem spei seculi facile contemneretis. Et si diuitias hereditatis dei uideretis, omnis terrena uobis fordebit hereditas.

d *Et quae di.* Hic quid nomine spei intellexerit aperit. Spem enim accipit rem speratam.

e *Quae sit super ma.* Quoddam. n. incrementum gloriae habebunt summi doctores, ultra illud, quod communiter omnes habebunt. Habebunt enim omnes eundem denarium, *Sed differt stella a stella in claritate. Et erunt diuersae mansiones in domo patris.*

i. Cor. 15. f. Ioan. 4. a.

C *Et*

Et inter alios clarius fulgentes apostoli altius sedebunt. Vnde in tabernaculo domini super mensam facta est corona interasialis alta digitis quatuor, operiens totam mensam, & super eam altera corona aureola. Per coronam altam digitis quatuor, quae mensam operiebat, gloria vitae aeternae signatur, quae omnes electi fruuntur, quae etiam quatuor libris euangelii digito dei, i. spiritus sancto scriptis annuntiatur. Et erat interasialis pro diuersitate meritorum. Corona aureola super illam, est perfectio remunerationis eorum qui in doctoribus excellent.

f *Suscitans illum, & c.* Exemplum, autem gloria sanctorum consistit in resurrectione Saluatoris, ut in ea cognoscant fideles, quod eis promissum est. Simili enim modo extolluntur supra caelos cum Christo, sicut ipse dicit. *Pater uolo, ut ubi ego sum, illic sit, & minister meus.* Quia & corpus Christi, quod est ecclesia in ipsa dextera, i. in ipsa beatitudine erit, quauis enim corpus nostrum nondum ibi sit, tamen spes nostra iam ibi est. Et

ideo dominus post resurrectionem iussit discipulis piscantibus, ut in dexteram partem mitterent retia. Qui etiam dixit se in iudicio agnos ad dexteram, haec ad sinistram esse positurum. **g** *Ad dexteram suam.* Dextera est beatitudo aeterna, quae sanctis datur, sinistra est miseria, quae impijs. Nulla enim forma corporis deus finitur, & concluditur.

h *Supra om.* Hoc dicit pro incarnationem filij dei, ut etiam homo factus super omnes caelos esse dicatur, & super omnem creaturam, habens nomen eius per naturam, non per adoptionem. **i** *Sub pedibus eius, & c.* Per pedes plena subiectio notatur, quae omnia merito sunt ei subiecta, quia per eum facta. Vel, sub pedibus. Ambr. i. humanitatem, quae per pedes significatur, quia sicut pes est inferior pars corporis, ita in Christo inferior natura est humanitas, etiam, quam angeli adorant.

k *Et ipsum.* Postquam commemorauit dignitatem Christi, ad nos redit, ostendens eius dignitatem ad nos pertinere. Quia ita exaltauit deus Christum. Et haec exaltatio eius ad nos pertinet, quia ipse talis est caput, & nos corpus, ut ei participemus.

l *Caput.* Aug. secundum deitatem, quia omnes ab ipso facti. Etiam secundum humanitatem, qua ei coniungitur ecclesia natura, & gratia. *Num de plenitudine eius omnes accepimus.*

m *Plenitudo eius.* Ambr. Quia adimpletur per eos, tamen ens omnia in omnibus haec, & in futuro. Idem: Cum ingressi ad confessionem flectunt genua Christo, adimpletur, quia recedentes uidentur euacuare eum.

n *Omnia in om.* Quia membra nihil ei conferunt, sed ipse omnia membra, quia eius uirtute sunt, quod sunt.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut sciatis, quae sit spes uoc. eius, i. res sperata, ad quam uocantur credentes, quae quanto plus cognoscitur, tanto plus desideratur.
- 2 Et quae di. glo. here. i. hereditatis gloriose. nam ibi nihil deficit.
- 3 Et quae sit super e. & c. i. ad nos promiandum, est. n. infinita, et sic supereminet omni, quod de ea potest cogitari. Quod declarat ulterius per glorificationem hominis Christi di. Secundum operationem, & c. et primo exprimit eius suscitationem, dicens, *suscitans illa. sed eo eius exaltatione ad patris dexteram di.* Et constituens, & c. & exprimit quatuor choros angelorum, cum hoc denotans tres ordines, sicut hierarchias eorum, s. inferiores, medios, & superiores. de inferiori hierarchia unum, cum dicitur. *Supra omnem principatum, & tres de media hierarchia, & per hoc habetur, quod sit eleuatus super duos ordines inferiores.*
- 4 Et omne no. per hoc ostenditur, quod sit eleuatus super omnes ordines

Diuisio.

- nes supremae hierarchiae. Deitas. n. proprie non est nominabilis a quacunque creatura, quia est incomprehensibilis ab ea, sic autem aliquid nominatur prout ab intellectu apprehenditur. 1. Periber. Nomina sunt natura earum passionum, quae sunt in anima, propter quod dicitur. 2. propositione de causis, quod causa prima est super omne nomen, quod nominatur.*
- 5 Et omnia sub. sub pe. eius. unde dixit Matt. ult. d. post suam resurrectionem: *Data est mihi omnis potestas in ca. et in ter.*
  - 6 Et ipsum dedit, & c. militantem, et triumphantem.
  - 7 Quae est corpus ipsius. scilicet, mysticum.
  - 8 Plenitudo eius. scilicet, corporis mystici Christi.
  - 9 Qui omnia in omnibus, & c. iungatur, sic litera. *Plenitudo eius adimpletur, id est, perficitur, supple per eum. Qui omnia in omnibus, id est, per Christum, qui per uirtutem suae deitatis omnia bona in omnibus operatur.*

CAT

ADDITIO.

In cap. i. vbi dicitur in postil. Deitas enim proprie non est nominabilis a quacunq[ue] creatura.

Licet deitas sit incomprehensibilis a creatura, est tamen nominabilis a creatura, alioquin non verificaretur multa de deo dicta, cum dicitur Exo. 15. d. de deo: Omnipotens est nomen eius. Et Exo. 3. de nomine tetragrammaton dominus Moyse dicit: Hoc est nomen meum in aeternum. Doctores enim sancti aliqua nomina de deo dicta dicunt secundum proprietatem intelligi. vnde Ambr. in 2. de Trinitate: Sunt quedam nomina, quae euidenter proprietatem deitatis ostendunt, & quaedam, quae perspicue diuinae maiestatis exprimunt veritatem. Haec ille. Ex hoc autem, quod aliquid nominatur prout ab intellectu apprehenditur, prout allegatur

tur a philoso. i. Perihier. non habetur, quod deitas non sit nominabilis, sed cognominabilis, prout ab intellectu apprehenditur, vel prout a deo reuelatur in sacris scripturis. Similiter per hoc, quod dicit auctor de causis, quod prima causa est suum omne nomen, quod nominatur, non excluditur, quin prima causa nominetur, sed asseritur, quod nomen primae causae excedit aliud nomen. Et de ista materia tractatur in additione super Exod. 3. capitul. & specialiter in secundo, tertio, & quarto articulo, vide ibid.

Replica. In cap. i. ad Ephesios vbi postil. dicit deum proprio nomine adaequate significante ipsum innominabilem Burg. in stat cum nomine tetragrammaton, &c. quae circa 3. ca. Exo. somnauerat, quae vide ibi pertractari.

CAPVT. II.

Et vos cum effectis, &c. Comemoratur priora, vt in bonis humilietur, & certum fit, q. si inimicis haec data sunt, magis amicis dabuntur, quae apostolus optat. q. d. Caput est omnis ecclesiae, & vestrum, quia vos conuincit cum, id est,

quamuis, effectis mortui, vel nos, qui credimus habemus spe hereditatis, & vos, sci licet, credidistis. Deo autem conuincit vel Iesum suscitauit, & ceter.

AMBROSIVS. Mortuos dicit, quia errores seculi sequuntur. Quidquid enim ab vnus dei professione recedit, mortuum habetur, quia manet in radice ex qua trahit originem.

PRIMASIVS. Illis vult ostendere quantum eis beneficij sit collatum, Mortui delictis, Morde peccati contra Pelagianos qui naturam tantum defendunt. quantum ratio non habet, & dicunt fidem ex natura esse. Quid enim boni potest mortuus facere?

Principem scilicet, Beelzebub, qui est princeps malignorum spirituum, vel intransitue principem spirituum. Principem erroris dicit spiritum aeris, in quo dominatur.

Aeris. Caliginosus aer infernus est daemonum.

Spiritus. id est, spirituum, ponitur enim gentius singularis pro plurali.

Operatur in filios diffi. Quid? nisi opera sua mala, & in primis maxime, quia ipsam diffidentiam, & infidelitatem, qua sint inimici fidei, per quam scit eos posse mundari.

August. Iniquam ergo obstinationem cum deus plerumque facere dicitur, non instigando, & inspirando, sed deferendo facit, vt illi, id est, spiritus maligni, operentur in filijs diffidentiae, quod deus iuste permittit.

CAPVT II.

T vos t cum effectis mortui delictis, & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius spiritus,

qui nunc operatur in filiis diffidentiae. In quibus, & nos omnes aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostrae, facientes voluntatem carnis, et cogitationum, & eramus natura filij irae, sicut & ceteri. Deus autem, qui diues est

non ait, venit, sed manet. Cum hac quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oes nati sumus, cum nascendo haesimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati.

Aug. in lib. tetra. Natura hominis vere ac proprie dicitur, qualis sine vicio ab initio primum condita est. Translate autem verbo vtimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur haec, Erasmus na. &c. August. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & pernitiosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderunt, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret.

Chrysofomus. Exacerbabamus, & iritabamus deum, hoc est, ira ipsa eramus, & nihil aliud. Quemadmodum enim hominis filius existens natura homo est, ira & nos quemadmodum, & ceteri.

August. libr. 5. hypognost. Tractat. 12. & 14. in Ioan. & in ps. 37. 52. 87. 101.

Augustinus. Cum ira dei nascuntur mortales, quae peccante Adam vitium pro natura inoleuit. Tenebat enim iusta damnatione genus humanum, & errant omnes natura filij irae. De qua ira dicit dominus, Qui non credit in filium, non habet vitam, sed ira dei manet super eum

non ait, venit, sed manet. Cum hac quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oes nati sumus, cum nascendo haesimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati.

Aug. in lib. tetra. Natura hominis vere ac proprie dicitur, qualis sine vicio ab initio primum condita est. Translate autem verbo vtimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur haec, Erasmus na. &c. August. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & pernitiosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderunt, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret.

Chrysofomus. Exacerbabamus, & iritabamus deum, hoc est, ira ipsa eramus, & nihil aliud. Quemadmodum enim hominis filius existens natura homo est, ira & nos quemadmodum, & ceteri.

August. libr. 5. hypognost. Tractat. 12. & 14. in Ioan. & in ps. 37. 52. 87. 101.

Augustinus. Cum ira dei nascuntur mortales, quae peccante Adam vitium pro natura inoleuit. Tenebat enim iusta damnatione genus humanum, & errant omnes natura filij irae. De qua ira dicit dominus, Qui non credit in filium, non habet vitam, sed ira dei manet super eum

non ait, venit, sed manet. Cum hac quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oes nati sumus, cum nascendo haesimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati.

Aug. in lib. tetra. Natura hominis vere ac proprie dicitur, qualis sine vicio ab initio primum condita est. Translate autem verbo vtimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur haec, Erasmus na. &c. August. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & pernitiosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderunt, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret.

Chrysofomus. Exacerbabamus, & iritabamus deum, hoc est, ira ipsa eramus, & nihil aliud. Quemadmodum enim hominis filius existens natura homo est, ira & nos quemadmodum, & ceteri.

August. libr. 5. hypognost. Tractat. 12. & 14. in Ioan. & in ps. 37. 52. 87. 101.

Augustinus. Cum ira dei nascuntur mortales, quae peccante Adam vitium pro natura inoleuit. Tenebat enim iusta damnatione genus humanum, & errant omnes natura filij irae. De qua ira dicit dominus, Qui non credit in filium, non habet vitam, sed ira dei manet super eum

non ait, venit, sed manet. Cum hac quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oes nati sumus, cum nascendo haesimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati.

Aug. in lib. tetra. Natura hominis vere ac proprie dicitur, qualis sine vicio ab initio primum condita est. Translate autem verbo vtimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur haec, Erasmus na. &c. August. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & pernitiosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderunt, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret.

Chrysofomus. Exacerbabamus, & iritabamus deum, hoc est, ira ipsa eramus, & nihil aliud. Quemadmodum enim hominis filius existens natura homo est, ira & nos quemadmodum, & ceteri.

August. libr. 5. hypognost. Tractat. 12. & 14. in Ioan. & in ps. 37. 52. 87. 101.

Augustinus. Cum ira dei nascuntur mortales, quae peccante Adam vitium pro natura inoleuit. Tenebat enim iusta damnatione genus humanum, & errant omnes natura filij irae. De qua ira dicit dominus, Qui non credit in filium, non habet vitam, sed ira dei manet super eum

non ait, venit, sed manet. Cum hac quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oes nati sumus, cum nascendo haesimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati.

Aug. in lib. tetra. Natura hominis vere ac proprie dicitur, qualis sine vicio ab initio primum condita est. Translate autem verbo vtimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur haec, Erasmus na. &c. August. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & pernitiosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderunt, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret.

Chrysofomus. Exacerbabamus, & iritabamus deum, hoc est, ira ipsa eramus, & nihil aliud. Quemadmodum enim hominis filius existens natura homo est, ira & nos quemadmodum, & ceteri.

August. libr. 5. hypognost. Tractat. 12. & 14. in Ioan. & in ps. 37. 52. 87. 101.

Augustinus. Cum ira dei nascuntur mortales, quae peccante Adam vitium pro natura inoleuit. Tenebat enim iusta damnatione genus humanum, & errant omnes natura filij irae. De qua ira dicit dominus, Qui non credit in filium, non habet vitam, sed ira dei manet super eum

non ait, venit, sed manet. Cum hac quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oes nati sumus, cum nascendo haesimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati.

Aug. in lib. tetra. Natura hominis vere ac proprie dicitur, qualis sine vicio ab initio primum condita est. Translate autem verbo vtimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur haec, Erasmus na. &c. August. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & pernitiosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderunt, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret.

Chrysofomus. Exacerbabamus, & iritabamus deum, hoc est, ira ipsa eramus, & nihil aliud. Quemadmodum enim hominis filius existens natura homo est, ira & nos quemadmodum, & ceteri.

August. libr. 5. hypognost. Tractat. 12. & 14. in Ioan. & in ps. 37. 52. 87. 101.

Augustinus. Cum ira dei nascuntur mortales, quae peccante Adam vitium pro natura inoleuit. Tenebat enim iusta damnatione genus humanum, & errant omnes natura filij irae. De qua ira dicit dominus, Qui non credit in filium, non habet vitam, sed ira dei manet super eum

non ait, venit, sed manet. Cum hac quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oes nati sumus, cum nascendo haesimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati.

Aug. in lib. tetra. Natura hominis vere ac proprie dicitur, qualis sine vicio ab initio primum condita est. Translate autem verbo vtimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur haec, Erasmus na. &c. August. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & pernitiosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderunt, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret.

Chrysofomus. Exacerbabamus, & iritabamus deum, hoc est, ira ipsa eramus, & nihil aliud. Quemadmodum enim hominis filius existens natura homo est, ira & nos quemadmodum, & ceteri.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Et vos cum effectis, &c. Hic consequenter apostolus inducit Ephesios ad gratiarum actionem comparative. Opposita enim iuxta se posita magis elucescunt, propter quod apostolus comparat dignitatem status ad quem Ephesi sunt vocati, ad vilicitatem status vnde sunt vocati, vt ex huius consideratione feruentius insurgant ad gratias agendum Deo. Et diuiditur in duas partes secundum duas comparationes. secunda ponitur ibi. Propter quod, &c. Tertia autem comparatio est mortis, & vitae, quia prius fuerant in statu mortis culpa, & dispositi ad mortem gehennae, & vocati erant ad vitam gratiae, quae disponit ad vitam gloriae, & hoc deducit apostolus satis diffuse, di.

1 Et vos cum es. mo. per culpam.

2 Delictis. quantum ad peccata omissionis.

3 Et pec. ve. quantum ad peccata commissionis.

4 In quibus aliquan. am. procedendo de peccato in peccatum.

5 Secundum seculum. id est, consuetudinem.

6 Mundi

7 In quibus. id est, inter quos.

8 Et nos omnes, &c. ea sequendo, & licet apostolus esset virgo, (vt dictum est supra 1. ad Cor. 8.) tamen iungit se cum eis, vt melius recipiantur verba sua, & qui ante conversionem secutus est aliqua carnis desideria. dicit.

9 Facientes vo. car. in peccatis carnalibus.

10 Et cogi. in peccatis spiritualibus.

11 Et eramus natura filij irae. id est, nati in peccato originali, qd dicitur peccatum naturale, in quantum contrahitur a parentibus ex corruptione naturae. Consequenter ostendit gratiam vocantis dei, di.

12 Deus autem, qui diues est. id est, cogitatus.

6 Mundi huius. id est, peccatorum huius mundi sic Ioan. 1. Mundus cum non cognouit.

7 Secundum prin. po. ac. hu. id est, secundum voluntatem principis demonum in hoc aere caliginoso habitantium.

8 Spiritus, qui nunc operatur in filiis diffi. quasi dicat princeps ipse est spiritus, scilicet, malignus.

9 Qui nunc opera. id est, facit voluntatem suam in illis, qui non ponunt fiduciam suam in caelestibus bonis, sed tantum in terrenis.

10 In quibus. id est, inter quos.

11 Et nos omnes, &c. ea sequendo, & licet apostolus esset virgo, (vt dictum est supra 1. ad Cor. 8.) tamen iungit se cum eis, vt melius recipiantur verba sua, & qui ante conversionem secutus est aliqua carnis desideria. dicit.

12 Facientes vo. car. in peccatis carnalibus.

13 Et cogi. in peccatis spiritualibus.

14 Et eramus natura filij irae. id est, nati in peccato originali, qd dicitur peccatum naturale, in quantum contrahitur a parentibus ex corruptione naturae. Consequenter ostendit gratiam vocantis dei, di.

15 Deus autem, qui diues est. id est, cogitatus.

August. libr. 5. hypognost. Tractat. 12. & 14. in Ioan. & in ps. 37. 52. 87. 101.

Qui potestas est aeris, qui est spiritus. filij contumacibus.

Ioan. 3. d.

F

Et conuincit

Sa *Conuiuificauit nos.* Vel nos Iudæos similiter, & vos Gentes, & hoc est eius gratia vos gentes estis saluati. Et utroque conuoluit.

* Chrysostomus. Vides quod omnia de Christo secundum carnem dicantur? Vides excellentem magnitudinem potētis ipsius in nos, qui credimus? Mortuos ita filios uiuificauit.

† multam.

b Confedere fecit, &c.

† vos. † etiam cum.

Non inaniter, sed fideliter iam computat factū, quod futurum esse non dubitat. Certe enim in cęlestibus Christus iā sedet, nōdum autem nos. Sed spe certa tenemus.

† inter cęlestes.

c Superuenientibus abundantibus, &c. Augustinus, & Ambrosius. In futuro enim sæculo apparebit donum dei, in remuneratione credentium quod oculus non uidit, nec auris audiuit. Et hæc sunt abundantes diuitiæ, ut tantum detur quantum mens inuestigare nō potest.

Ep. 64. b.

d Et hoc non ex uobis, &c. Augustin. Ne forte dicas, promerui ideo accipi. Non putes te promerendo accepisse. Gratia præcessit meritum tuum, non gratia ex merito, sed meritū ex gratia. Nam si gratia ex merito, emisti nō gratis accepisti. Omnia merita præcedit gratia, ut dona dei consequantur merita mea: Et ne quis aliter intelligat propter arrogantes, & suam iusticiam constituere volentes, planius aperit subdēs: *Ipsi enim, &c.*

Enchi. c. 30 & 31. & lib. 6. hy pogn. libr. de prædestina. & grat. c. 3.

e Ne quis gloriatur. Augustinus, ad Bonifa. Non hoc ideo dicit, quia opera bona pia cogitatione facta frustrantur, cum deus reddat cuique secundum opera eius, sitque gloria dei operanti bonum, sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia. Bonū igitur est homini, ut de uiribus arbitrij sui non præsumat, quia ille, qui putauit sine eius adiutorio se posse custodire, quod dedit, profectus in longinqua, & uiuens prodige cuncta consumpsit, & miseria attritus, & in se reuersus dixit, Surgam, & ibo ad patrem meum, quam cogitationē bonam non haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset.

Epist. 109. & 106.

Matth. 16. Rom. 2.

Luc. 15. c.

Lib. de gratia & li. arb. c. 8.

* Augusti. Vidit apollolus putare posse hominem hoc, ita dictum, quasi necessaria non sint bona opera credentib. sed eis sola fides sufficiat, & rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi sufficiant. Mox itaque addidit, *Ipsi enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, ut in illis ambulemus.* Quid est hoc, quod cū gratiam dei commendans dixisset, *Nō ex operibus,*

ne

ne forte quis extollatur, cur hoc dixerit, rationem reddēs, ipsius enim sumus, inquit, figmentum, creati in operibus bonis? Quomodo ergo non ex operibus? Sed audi, & intellige, non ex operibus dictum, tanquā tuis, in teipso tibi existentibus, sed tanquā his, in quibus te deus finxit, idest, formauit, & creauit. figimur

ergo in operibus bonis, non illa creatione qua homines facti sumus, sed eade qua dicebat, Cor mundum crea in me deus. Creamur in operibus bonis, quæ non præparauimus nos, sed nos præparauit deus, ut in illis ambulemus.

* Ambrosius. Omnis gratiarum actio salutis nostrę ad deū referenda est, qui misericordiam suā nobis præstat, ut reuocaret errantes ad uitam, & non quarentes uerū iter. Ideoq; non est gloriandum nobis in nobisipsis, sed in deo, qui nos regenerauit uirtute cęlesti per fidē Christi, ad hoc, ut bonis operibus exer-

citati, quæ deus nobis iam renatis decreuit, promissa mereamur accipere.

f Ipsi enim sumus factura, creati in Christo Iesu, &c. Nemo dēt gloriari, quia nos creati in fide, & in operibus sumus factura idest, opus eius, vel sumus creati per facturam, idest, operationem eius, & ita, nec de operibus per fidem gloriandum est, cum fides, & omnia ex gratia.

g Quæ præparauit deus, ut in illis ambulemus. Hic est prædestinatio, quia prædestinatio est gratiæ præparatio, gratia est ipsa donatio, quæ est, & ipsius prædestinationis effectus, q̄ prædestinatio sine præscientia esse non pot. Potest autē esse sine prædestinatione præscientia, prædestinatione quippe deus ea præsciuit, quæ fuerat ipse factururus, præscire autē potens est et quę ipse non facit, sicut quęcunque peccata, quia etsi sunt q̄dam, quę ita peccata sunt, ut sint et pœnę peccatorum. unde dictum est: *Tradidit eos deus in reprobam sensum, &c.* non ibi peccatum dei est, sed iudicium. Prædestinatio ergo dei in bono est, eiusque effectus bonus est. Ille itaque operatur hominē bonum, & custodit, qui incommutabiliter bonus est, semperque ab illo fieri, & perfici debemus ei inherentes.

* Primasius. Preparauit deus in præscientia sua, & nunc dedit per gratiam suam, ut secundū nouum hominem ambulemus, idest, prædestinauit, prædestinatio sine præscientia esse non potest.

h Propter quod. Ut sciatis omnia esse a gratia dei. Contulerat Iudęos, & Gentes, q̄ utriq; sub peccato, nūc ostēdit Gētes

† fuisse

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In misericordia. quia proprium eius est misereri, & parcere.
- 2 Propter nimiam charitatem. & non propter merita nostra.
- 3 Cum essemus mortui peccatis. modo prædicto. 4 Conuiuificauit nos in Christo. nos sibi per fidem formatam incorporando.
- 5 Cuius gratia, &c. scilicet, in spe. 6 Et conuoluit. similiter in spe, quia resurrectio Christi est causa nostrę resurrectionis futurę. 7 Et confis. se. in spe, quæ est certa expectatio futurę beatitudinis. 8 Ut ostenderet in seculis superuic. id est curriculum annorum usque ad iudicium. 9 Abundantes diu. &c. Hæc enim omnia fuerunt ostensa in Christi resurrectione, quæ fuit argumentis multis declarata, Act. 1. a. In multis argumentis apparet eis, & eius ascensione, oculis etiam corporalibus conspecta. Et hæc omnia iterum fuerunt declarata per apostolorum doctrinam apertis miraculis confirmatam. ideo subdit. 10 Gratia enim estis sal. per fi. l. Christi, & non per legem Moysi. 11 Et hoc non ex uo. quia principium credendi, & omnis operis meritum est a deo. Videntium enim miraculum, & audientium eundē sermonem unus credit motus a deo, alter uero non, ideo dicit Saluator

uator Ioan. 6. c. *Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum.*

- 12 Ut ne quis. de propriis meritis.
- 13 Ipsi enim sumus factura. in esse naturę.
- 14 Creati in Christo. in esse gratiæ.
- 15 In operibus. idest, ad bona opera facienda.
- 16 Quæ præparauit. idest, disposuit.
- 17 Ut in illis ambu. de uirtute in uirtutem ad beatitudinem consequendam.
- 18 Propter quod. Hic ponitur secunda comparatio, quæ est extraneitatis ad intraneitatem, & primo ponitur hic comparatio. secundo infertur intentio conclusio, ibi: *Ergo iam non estis.* Circa primum sciendum, quod Gentes dicebantur extranei tripliciter. scilicet quia a deo erant separati per idololatriam, & per consequens secundo a populo Israel quantum ad communicationem, qui erat cultor unius dei, & tertio a spe promissionum Abraham factarum, & semini eius. Per uocationem autem ad fidem Christi sunt illis tribus incorporati, & hoc est, quod dicit apostolus: *Propter quod memores estote,* tanquam grati de beneficiis dei.

1 Quod

fuiffe indigniores, & impropria Iudæorum peccata, ut modo æquales Iudæis, magis sint obnoxij gratiæ dei.
 * Ambrosius. commonet gentes, ut reminiscens quid fuerint, (erant enim carnales, & sine spe, nullam promissionis cõionem habentes Iudæorum in Christo, Iudæis enim promissus erat Christus, non gentibus,) propensius gratias agant deo per Christum, qui misericordia sua fecit illos participes spiritualium, cum essent carnales.

PRIMASIVS.

Cõmemorat illas de quanta ignobilitate ad summam regni perducti sunt, ut nõ sint ingrati ei, qui hoc illis gratia sua præstare dignatus est.

a Aliquando vos. In quibusdã codicibus reperitur scriptum esse qui ibi, vos qui Gentes eratis, & secundum hoc suspensive legitur vsq; ibi: Nunc autem in Christo, &c. eodem tamen manente sensu.

b Hospites. Hospes quasi hostij pes, eod quod cũ suscipiebatur in domum, ponebat dominus domus & qui suscipiebatur pedem super hostiũ, & datis dextris iurabat, quod pacificus esset ingressus.

c Qui fecit vtraque vnum. Ipse enim est lapis angularis, in quo duõ populi tanquam parietes de diuerso angulo venientes fibimet quasi in pacis osculo copulantur.

* CHRYSOSTOMVS. Quid est vtraque vnum fieri? Nõ dicit,

dicit, quod in illam Israelis nobilitatem nos euexerit, sed D quod, & nos, & illos in maiorem extulerit.

d Tarietà. i. obstaculum hunc ex lege, inde ex idololatria. Ambrosius. Macerta est congeries lapidum sine cemento, ut fit circa hortos. Partes ergo maceræ, q. facile destrueretur veniente gratia,

a mores estote, quod aliquando vos gentes eratis in carne, qui dicebamini præputium, ab ea, quæ dicitur circumcisio in carne manu facta, qui eratis in illo tempore sine Christo, aliena

b tatiat conuersatione Israel, et hospites testamentorum promissionis spem non habentes, et sine deo in hoc mundo.

c Nunc autem in Christo Iesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra,

d stra, qui fecit vtraque vnum, et medium parietem macerie, soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorum et decretis euacuans, ut duos condat in semetipso, in uno nouo

e homine faciens pacem, ut reconciliet ambos in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso.

f Et veniens euangelizauit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem his, qui prope, quoniam per ipsum habemus

fectu amas deum prope es, si disti longe es.

* Ambrosius. Mandauit prædicationem, qua omnes conuocarentur ad deum patrem in unitate spiritus scissa discordia, ut siue Iudæi, (qui prope iõ dicuntur, quia ipsorum patri

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

1 quæ & legem amouit & coram Gentiim ab idololatria couertit.

2 Medius vero erat, ut neuter populus alteri concordaret. Stan

3 te autem hoc pariete, erat inimicitia ira

4 & inuidia inter eos, quæ adolitã sunt de

5 structo pariete.

6 * Sedulius. Ipse soluit mediũ parietem Israel, id est, ob

7 scuriam veterũ prophetarũ, & omnia antiquæ legis a-

8 peruit sacramenta.

9 Faciens pacem, ut reconciliet ambos, &c.

10 Facit pacem inter ipsos, ut ambos conciliet deo patri.

11 In semetipso. Non aliter, quã per crucem, id est, mortẽ,

12 iterfecit inimiciã quæ inter deum, & homines, id est, peccata dimisit. Omnibus enim profecit mors Saluatoris.

13 Longe fuistis, & pacem his, qui prope, etc.

14 Augustin. in pil. 84.

15 Augustinus. Si af-

16 In carne sua, id est, per immolationem suæ carnis in cruce, per quam destructa est idololatria, & cessauerunt legalia.

17 Legem mandatorum, id est, legem Mosaicam quãtum ad mã data caremonialia, & iudicialia.

18 Decretis, scilicet, euangelicis.

19 Euacuans, remouendo onus caremonialium, & temperando rigorem iudicialium.

20 Ut duos, scilicet populos Gentiles, & Iudæos.

21 Condat in semetipso, id est, sibi incorporet per fidem formatam.

22 In vno nouo homine, id est, in vnum nouum populum. Participation enim vnus speciei plures homines sunt vnus homo, & eodem modo Gentiles, & Iudæi participatione vnus nouæ legis dicuntur hic vnus nouus homo.

23 Faciens pacem, modo predicto.

24 Ut reconciliet, & iungatur sic litera. Ut reconciliet ambos, deo scilicet, patri.

25 In vno corpore, suo mystico.

26 Per crucem interficiens inimicitias, quæ erant inter deum & genus humanum.

27 In semetipso, id est, in propria passione.

28 Et veniens, de morte ad vitam in sua resurrectione.

29 Euangelizauit pacem vobis, id est, euangelizare præcepit di. Matth. vii. d. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, &c.

30 Qui longe fuistis, ut supra dictum est.

31 Et pacem his, &c. scilicet, Iudæis, quoniam lex erat dispositio ad Christum, ut dictum est supra in epistola ad Galatas.

32 Quoniam per ipsum, scilicet, Christum.

33 Habemus accessum ambo, scilicet, Iudæi, & Gentiles.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quod aliquando vos Gentes, id est, Gentiles.

2 Eratis in carne, id est, carnaliter viuentes.

3 Qui dicebamini præputium, id est, incircumcisi.

4 Ab ea, quæ dicitur circumcisio, &c. id est, distincti, & separati a populo Iudaico circumciso.

5 Qui eratis in illo tempore sine Christo, id est, sine fide Christi, non sic autem Iudæi, quia eadem fides fuit patrum veteris testamenti, quæ & noui, differens tamen secundum implicitum, & explicitum.

6 Alienati a conuersatione Israel. Inhibitum enim erat populo Israel contrahere cum Gentibus amicitias, & connubia.

7 Et hospites testamentorum, id est, aduenæ testamenti, & extranei a testamento no. & re.

8 Et sine deo, scilicet, vero, nam erant idololatriæ dediti.

9 Nunc autem in Christo Iesu, id est, per Christum Iesum.

10 Vos, qui aliquando eratis longe, a salute dicta triplici ratione.

11 Facti estis prope in sanguine Christi, id est, per passionem ipsius, cuius efficacia in sacramento baptismi vobis est, plenarie communicata.

12 Ipse enim pax nostra, scilicet, effectiue.

13 Qui fecit vtraque vnum, ex Iudæis, & Gentilibus faciens vnum populum Christianum.

14 Et medium parietem macerie, soluens, id est, huius vnitas obstaculum remouens, quia remouit a Gentilibus idololatriam, quã abhorrebant Iudæi, & a Iudæis circumcisonem, quam detestabantur Gentiles.

15 Inimicitias, quasi dicat per hoc abstulit inimicitias, quæ erant inter Gentiles, & Iudæos.

bus facta pro missio est) sus gentiles, (qui ideo longe dicuntur, quia dei legem non receperunt datam per Moysen) sub lato praterito ritu susceperunt fidem Christi per quem efficierentur vnum.

a Non estis ho. i. indigniores i fide, sicut olim recepti i lege. b Et adue, idest, extranei a deo.

c Sed estis ci. idest, eiusdem iuris, & dignitatis in domo dei.

d Sanctorum. no carnis Israel.

e Et do. i. familiares, f Dei. Quibus arcana reuelat.

Augu. lib. 14. c. 28. Cives, & dome. Augustinus. Dns ciuitates faciunt duos amores, Ierusalem facit amor dei, Babiloniam amor seculi. In terroget se quisque quid amet, & inueniet vnde sit ciuis.

B niet vnde sit ciuis. Sc-

a Et hoc. Per eundem spiritum, qui per Christum omnibus datur. b Et quia gentes habent accessum. c A tempore fidei.

a accessum ambo in vno spiritu ad patrem. Ergo iam no estis.

b hospites, & aduenae, sed estis ciues sanctorum, & domestici

c dei, superaedificati super fundamentum apostolorum, & prophetarum, ipso summo angulari lapide christo Iesu, in quo

d omnis edificatio constructa crescit in templum sanctum in domino. In quo, & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto.

g phetarum, ipso summo angulari lapide christo Iesu, in quo

h omnis edificatio constructa crescit in templum sanctum in domino. In quo, & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto.

domino. In quo, & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto.

domino. In quo, & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto.

domino. In quo, & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto.

domino. In quo, & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto.

domino. In quo, & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto.

domino. In quo, & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In vno spi. scilicet, charitatis.
2 Ad pa. omnium nostrum.
3 Ergo. Hic inferitur intentio conclusio, scilicet de receptione gentium ad consortium dei, & sanctorum, cum dicitur. Ergo iam non estis ho. & ad. a deo & sanctis eius.
4 Sed estis ci. san. id est, de numero eorum.
5 Et do. d. id est, in ecclesia recepti.
6 Super aedi. id est, instructi.
7 Super f. u. da. apostolo. & prophe. id est super doctrinam noui ac vet. test. Superaedificati inquam.
8 Ipso summo angula. Christo Ie. In aedificatione enim templi Salomonis,

Sedulius. Premiserat alienati a conuersatione Israel, hic locus aduersum eos, vel maxime facit, qui diuersas naturas nituntur introducere. Quomodo enim peregrini facti sunt ciues sanctorum, & quo domestici dei fuerunt quondam alienati a conuersatione Israel, si potest natura, vel in melius, vel peius mutari? In.

- g Ipso summo angulari lapide, &c. Augustinus.
1 Ne apostoli, vel prophetae in quibus fundata est ciuitas, se tenerent in se in Christo, totum innititur primo fundamento, quod fundamentum in summo est, non in imo, vt in corporali fabrica.
h Crescit in templum sanctum in domino. Nemo tam perfectus, qui non possit crescere.
12 qui non possit crescere.
13 scere.

ADDITIO.

In cap 2 vbi dicitur in postil. In vnum nouum hominem. Hoc, quod dicitur. In vnum nouum hominem, videtur referendum

dum ad Christum, qui est proprie nouus homo, quia ipse solus deus, & homo. Vel secundum Glo. In nouum hominem dico, id est, in se solo, a quo, & non aliunde est nouitas, &c.

CAPVT III.

Huius rei gratia. Offenso, quod per Christum facta est pax, & reconciliatio, hic ponit, per quem ipsi coaedificati, quia deus reuelauit salutem ad gentes pertinere, & misit eis predicare, & facit patri pro eis, vt magis sint deo grati. Ab ultimo autem incipit, di.

a Huius rei gratia, id est, pro hac re grata mihi, vt vos coaedificemini. vel, pro gratia dei implenda in hac re,

b Si tamen au. id est, intellexistis gratiam, id est, apostolatam dispensatam a deo, qui scit quare me ad hoc officium elegit. Vel apostolatam, per quem

CAPVT III.

Huius rei gratia ego Paulus vincus Iesu Christi pro vobis Gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae dei, quae data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum factum est mihi sacramentum, sicut supra scripsi.

Christi pro vobis Gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae dei, quae data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum factum est mihi sacramentum, sicut supra scripsi.

Christi pro vobis Gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae dei, quae data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum factum est mihi sacramentum, sicut supra scripsi.

Christi pro vobis Gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae dei, quae data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum factum est mihi sacramentum, sicut supra scripsi.

Christi pro vobis Gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae dei, quae data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum factum est mihi sacramentum, sicut supra scripsi.

Christi pro vobis Gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae dei, quae data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum factum est mihi sacramentum, sicut supra scripsi.

Christi pro vobis Gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae dei, quae data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum factum est mihi sacramentum, sicut supra scripsi.

quem diuersis diuersa pensamus.

Ambrosius Per hoc vult eos scire, quia dei iudicio a Christo missus est predicare gentibus mysterium gratiae dei.

Chrysostomus. Vaticinium illud subindicat, quod de se ad Ananiam in Damasco factum est, quando illi dicebat dominus: Vade, quoniam vas electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram gentibus. & regibus.

Sicut supra scripsi, &c. scilicet, ipse pax nostra. Ibi namque mysteriorum sibi reuelatorum summam per modico sermone perstrinxit, non tam totum, quod nouerat profertens, quam ostendens ex modico.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Huius rei gratia. Hic consequenter apostolus pro Ephesis orat deuote, vt magis in bono proficiant. Et diuiditur in duas partes, quia primo se dispositum ad orandum ostendit, secundo orationem effundit, ibi, Propter quod. Primum ostendit ex tribus, scilicet, ex sufficientia, obligatione, & confidentia, & secundum hoc diuiditur in tres partes, secunda ibi. Mihi omnium. Tertia, ibi. In duo habemus. Circa primum ostendit se sufficientem per hoc, quo ipse, & alii apostoli fuerunt praeter ceteris diuinitus illuminati, & per consequens cognouerunt causam debitam, & tempus & modum orandi. Primo ergo continuat se praedictis dicens.

- 1 Huius rei gratia, id est, propter hanc rem immediate praedicta scilicet, vt coaedificemini in habitaculum dei.
2 Ego Paulus vincus. in carcere Romae.
3 Christi Iesu, id est, pro Christo Iesu.
4 Pro vo. Gen. Propter hoc enim erat Romae vincus, quia praedicauerat Christum Iesum Gentilibus.
5 Si tamen audistis, id est, intellexistis.
6 Dispensationem gra. dei. id est, gratiae apostolatus mihi a deo concessae.
7 Quoniam secundum reuelationem di. notum mihi factum est, sacri secretam redemptionis factae per Christum.
8 Sicut supra scripsi in breui. 1. cap. epistolae huius vbi dicit. Vobis notum faceret sacramentum, &c.

Huius

Prou

A *Et prophete.* Prophetæ quidem priores præcipientes olim hoc de gentibus, quæ vocandæ essent, & futuræ participes doni dei, sed hoc latuit, quod sine lege illis eis per fidem, scilicet, Christi.
 * *Chrysostomus.* Prophetæ prædixerunt quidem ista, adeo tamen exacte non cognouerunt, quandoquidem ea, neque ipsi apostoli plane tenuerunt, etiam posteaquam audissent.

* SEDVLIVS.
 Quoniam reuelatum est apostolis, ignorabant prophetæ, aliud enim est, spiritu ventura cognoscere; aliud ea cernere opere completa. Vnde & Ioannes Bapt. maior omnibus prophetis esse dicitur, quia quæ ceteri prophetarunt, ipse conspexit, & digno demonstrauit dicens: Ecce agnus dei, Ecce qui tollit peccata mundi.

b Per euangeliū, &c.
 Ambros. Per prædicationem suam cognitum est donum dei, quod deus dat gentibus iuxta operationem virtutis suæ, qua suscitauit Christum, in quo omnes salui sine opere legis.

c Minister. Non enim est meum, ita nullæ mihi gratiæ reddendæ, sed deo.

d Inuestigabiles. per suam naturam, sed per gratiam, & reuelationem sancti spiritus inuestigabiles sunt fidelibus.

* Sedul. Quæritur, si inuestigabiles, cur & euangelizantur populo? si abscondita, qua ratione per Paulum referuntur? Hic ergo inuestigabiles, & absconditum dupliciter sentiendum, quod inuestigabiles ante diuitiæ fuerunt, & tunc post domini apertæ sunt passionem, aut certe, quia natura sua homini inuestigabiles erant, hæc deo reuelante, in quantum tamen possumus, nobis sunt cognita.

e Absconditi a se. Aug. In mundo absconditæ sunt causæ rationales omnium rerum, quæ naturaliter fiunt, si cut absconditus fuit in lûbis Abraham quædam decimatus est. In deo causæ eorum, quæ per gratiam fiunt, siue eorum, quæ ad hæc si gnificanda mirabiliter non naturaliter fiunt, quæ ministrantibus angelis facta sunt. Vnde sic dicit: *Absconditi in deo.*
f In deo. Habet enim deus in seipso absconditas quorundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit, easque implet, non in illo opere prouidentia, quo naturas substituit, ut sint sed eo quo illas administrat, ut voluerit, quas, ut voluit condidit. Ibi est, & gratia, per quam salui fiunt peccatores. Non enim per naturam

ram vitio deprauatâ, sed per dei gratiam homo restauratur. **D**
 * *Ambros.* Missum se dicit duplici modo docere gentes mysterium, quod auit in deo ex quo sunt omnia, ut per eum discat ac intelligant Christum semper in deo, & apud deum; & quia sine circuncisione, & cæteris legis mandatis disposuit saluare gentes.

g Ut innotescat. Non indiget deus nuntijs, ut inferiora hæc ab eis discat, qui stabiliter nouit omnia. Habet aut nuntios propter nos, & propter ipsos, quia eis bonum est deo assistere, ut cum de inferioribus consulat, & iustis eius obediant. Non latuit eos mysterium regni cælorum, quod opportuno tempore reuelatum est pro salute nostra, quo liberati eis coniungimur. Illis ergo innotuit a seculis, quia omnis creatura non ante secula, sed a seculis, cum quibus cepit filius ante secula. Vnde in persona sapientiæ: *Ante secula fundauit me.*
h Principibus, & potestari-

1 **prout potestis legere intelligere prudentiam**
 2 **meam in mysterio Christi, quod aliis generationibus non est**
 3 **agnitum filiis hominum, sicuti nunc reuelatum est sanctis**
 4 **apostolis eius, & prophetis in spiritu esse gentes coheredes**
 5 **& corporales, & participes promissionis eius in Christo**
 6 **Iesu per euangelium, cuius factus sum ego minister secundum**
 7 **donum gratiæ dei, quæ data est mihi secundum operationem**
 8 **virtutis eius. Mihi enim omnium sanctorum minister**
 9 **data est gratia hæc, in gentibus euangelizare inuestigabiles**
 10 **diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio**
 11 **sacramenti absconditi a seculis in deo, qui omnia**
 12 **creauit, ut innotescat principibus, & potestari-**

August. lib. 5. de Gene. ad li. ter. c. 19.

† efficaciam potentia. E

† imperuestigabile.

Eccl. 24. b.

principibus.

per hoc accreuit aliquid angelis, qui multa secreta in his didicerunt.

* *Sedulius.* Ut per me his, qui rebus cælestibus, donisque per omnem ecclesiam principantur, multiformis sapientia innotescat.

* *Ambrosius.* Tam bene de hoc sensit deus, ut non solum gentibus hunc Magistrum daret, verumetiam, ut per eum veritas Christi innotescat spiritibus in cælestibus, qui sunt principes, & potestates.

* *Sedulius.* Si principibus, & potestatibus in cælestibus, (licet quidam principem aeris istius, & angelos eius interpretentur,) ignota fuit multiplex sapientia dei, quæ nunc eis per ecclesiam reuelata est, quanto magis patriarchis, & prophetis ignota fuit? quos non ignorasse mysterium Christi certum est: Ex quo intelligimus, quia crux Christi non solum nobis, sed & angelis præfuit, & aperuit sacramentum, quod antea nesciebant.

h Principibus, &c. Dicit beatus Hiero. dignitates memoratas mysterium ad parum non intellexisse, donec completa est passio Christi, & apostolorum prædicatio per gentes dilatata. vnde in ista angeli admirantes dixerunt. *Quis est iste, qui venit de Edom?* Et in psal. *Quis est iste rex gloriæ.*

Isa. 63. a. Psal. 13. b.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Prout potestis legentes intelligere, &c.* quasi diceret. Licet sit breuiter dictum, tamen per illud potestis intelligere.
 2 *Prudentiam meam in mysterio Christi.* i. scientiam meam ad prosequendum mysterium apostolatus in ei in prædicatione euangelii Christi gentilibus.
 3 *Quod aliis generationibus non est agnition, &c.* i. ante tempus apostolorum non fuit explicite cognitum, nisi forte aliquibus paucis prophetis veteris testamenti, qui tamen non cognouerunt, ita clare, sicut apostoli, & prophetæ noui testamenti, quæ gentiles per Christum essent saluandi, sicut & Iudæi quibus erat promissus. vnde & Act. 10. g. dicitur, quod spiritu sancto descendente in ligno visibili super Cornelium, & alios Gentiles, qui erant cum eo, admirati sunt Iudæi, qui venerant cum Petro de hoc, quod gratia spūs sancti dicitur ab eis, sicut & ipsis. id eo subditur.
 4 *Esse gentes coheredes.* s. hereditatis æternæ. sicut & Iudæi credentes.
 5 *Et concorporales.* i. consimiliter incorporati Christo.
 6 *Et compar. promissionis.* Abraham factæ.
 7 *In Christo Iesu.* i. impletæ.
 8 *Per euangelium.* id est per receptionem euangelicæ doctrinæ participant dicta bona Gentiles.
 9 *Cuius.* scilicet euangelii.
 10 *Factus sum ego mi.* id est prædicator.
 11 *Secundum do. gra.* & non secundum proprium sensum.
 12 *Secundum op. virt.* in miraculis quibus apostolica doctrina confirmatur.

firmabatur, Marc. vl. d. Illi autem profecti prædicauerunt ubique domino cooperante, & sermone confirmante sequentibus lignis, id dicit.
 13 *Mibi enim.* Postquam enit se sufficere ad orandum pro Ephesus hic consequenter ostendit se ad hoc obligatum, quia erat apostolus, & pater eorum spiritualis, & id obligatus tenebatur filiis in pui-sione spiritualium honorum, sicut pater carnalis prouideri tenetur in temporalibus bonis. id dicit. *Mibi enim omnium sanctorum.* s. apostolorum.
 14 *Minimo.* hoc dixit ex humilitate, & quia persecutus fuit ecclesiam, non alii.
 15 *Data est gratia hæc.* apostolatus.
 16 *In gentibus, &c.* in quia non possunt ab hominibus perfecte, & exquisitè cognosci.
 17 *Et illuminare omnes.* per prædicationem meam.
 18 *Quæ sit dispensatio.* id est redemptionis per Christum factæ, quæ dispensabilis est Gentilibus, sicut, & Iudæis.
 19 *Absconditi a seculis in deo.* nam hæc dispensatio non fuit reuelata ante, nisi valde paucis, & obscure, ut prædictum est.
 20 *Ut innotescat.* quasi dicat non solum hominibus fuit absconditum Christi mysterium, & maxime de vocatione gentium, sed et angelis sanctis non cognouerunt ad plenum, donec prædicantibus apostolis fuit impletum, quia ante habuerunt tantum simplicem notitiam quæ potest dici abstractiua, in quantum est rei non præsentis, sed quæ fuit impletum habuerunt notitiam experimentalè, siue intuitiuam, sicut astrologus per motum cæli certitudinaliter cognoscit eclipticam futuram, tamen adhuc perfectius cognoscit, quando videt eam actu existentem.

a *In caelesti.* Quia ibi primitus ecclesia fuit, quo post resurrexerunt, & ista ecclesia congreganda est, ut simus aequales angelis dei.

b *Multiformis.* In Graeco, multifaria, non solum varia, sed multa varietate distincta. Quia immensus est Christus, sed concipitur. Vagit infans in praesepio, sed ab angelis laudatur in caelo. Herodes persequitur, sed Magi adorant. Ignorant Pharisei, sed stella demonstrat. Baptizatur a seruo, sed vox tonantis patris auditur. Timet patris, sed sponte ad passionem venit. Vult transferri calicem, sed Petrum, qui calicem timebat, accusat.

c *Secundum praefinitionem.* Quae enim in sui natura simplex est, secundum ea, quae aguntur in seculo, quae deus praefinit, id est, praegordinauit, est multiformis, cum variatur multiformiter. Et ne videantur sibi contradicere in praedictis sententiis sacrae paginae doctores, ita potest determinari, quod dictum est, ut illis, qui maioris dignitatis sunt, & per quorum ministerium illa nuntiata sunt cognita fuerunt ex parte, ut puta familiaribus, & nuntiis illis. Sic ihs, qui minoris dignitatis sunt incognita essent.

d *Huius rei gratia.* Vos peto, & deo supplico, ut gratia cooperetur vobis. Et hoc est, quod addit: *Huius rei gratia.* In quo ostendit eos habere propriae voluntatis arbitrium. Sed ne illud sufficere putent, addit: *Flecto genua mea.*

e *Ad patrem.* Tantum in Graeco habetur. Quod autem in Latinis codicibus additum est, domini nostri Iesu Christi, bene conuenit, quod orabat, ut merito eius obtineamus, cui proprie, & naturaliter est pater, nobis autem adopriue.

f *Paternitas, &c. nominatur.* Et si non vere est, ut deus, qui est pater omnium creatione, & fidelium recreatione, quos adoptauit in filios. Vel, *nominatur*, id est, nominabilis est. Ab illo enim,

enim, qui est pater omnium, & angeli in caelo, & homines in terra acceperunt, ut patres alios vocarent. Et nota, quod Christus dei unigenitus per naturam, adoptionis beneficio patrem se esse significat, dicens, Fili dimittunt tibi peccata tua. Similiter, & spiritus sanctus, per quem iusti adoptantur in filios. Homo autem dicitur pater, vel natura vel auctoritate, exempli, vel ratione beneficii.

g *Per fidem.* Augustinus. Fides tua de Christo Christus est in corde tuo.

h *Primasius.* Audi fidem eius, & noli hoc tibi arrogare, quod de tuo habeas fidem, nisi ab illo datum.

i *In charitate.* Oro etiam, ut radicati, id est, firmiter plantati, a similitudine arborum, quae quanto plus terrefigitur, tanto plus crescit, & uberius fructus reddit.

k *Cum omnibus sanctis.* Augustinus. Haec est communio caelestis reipublicae. Hi non sua quaerunt, sed quae Christi sunt, id est, commoda priuata non sectantur, sed in communione vbi

Job affligit meas quis pro tero pro.

Et in habitet Christus per fidem.

August. ser. 7. de ver. apo.

lus omnium est consulunt. Vel.

k *Quae sit latitudo.* charitatis, quae usque ad inimicos extendi debet, & cum hilaritate bene operari, quia qui tristis dat, perdit quod dat. Opus ergo est latitudine charitatis, ne perca quidquid boni facis. Sed quia abundante iniquitate refrigerat charitas multorum, opus est longitudine.

l *Sedulius.* Quidam dicunt, quod latitudo spaciose viae, ducit ad mortem intelligatur, longitudo, vita aeterna, altitudo, caelestes virtutes, profundum, contrariae inferorum virtutes ac potestates, ut scilicet, horum omnium notitiam habentes, nouerint quid eligant, vel quid refutent. unde subditur.

l *Et quae longitudo.* charitatis. Haec est perseverandi longanimitas, vbi quodam modo perseveratur. unde. *Qui perseverauerit usque, in finem, hic saluus erit.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Per ecclesiam.* id est, per apostolorum praedicationem, non importat causalitatem, sic intelligendo, quod apostoli docuerunt angelos de Christi mysterijs, sed econuerso angeli docuerunt eos, per quos diuinae reuelationes deferuntur ad homines, sed sic intelligendum est, quod apostolis praedicationibus viderent actu conuersionem Gentium ad fidem, quam ante sic non viderant intuitiue. Sic autem non est de deo, cuius intuitus ab aeterno fertur super praesentia rerum eo, quod eius cognitio mensuratur aeternitate, quae complectitur oem tempus.

2 *Multiformis.* haec sit vnica, & simplicissima in deo, tamen est in effectibus multiformis. Dicitur etiam multiformis propter multa mysteria in Christo adimplera, ideo subditur.

3 *Secundum praefinitionem.* id est, aeternam dispositionem tempore plenitudinis adimpletam.

4 *Quam fecit in aeterno.* adimpleuit in Christo.

5 *In quo.* Hic ostendit se dispositum ad orandum ex confidentia. Nullus enim orat, nisi si aliquatenus exaudiri confidat, habebat autem apostolus hanc confidentiam obtinendi per mediatorem dei, & hominum Iesum Christum, ideo dicit. *In quo.* id est, per quem, scilicet Iesum Christum.

6 *Habe, si.* ad deum patrem.

7 *In con. per se.* Vere enim credentes in Christum exaudiuntur per ipsum. unde dicit Ioan. 15. c. *Quodcumque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.*

8 *Propter.* Dispositione praemissa, hic consequenter apostolus primo ad orandum pro Ephesijs accedit, & secundo deo totum attribuit, ibi. *Ei autem.* Circa primum in oratione sua primo petit dari Ephesijs a deo robur patientiae in aduersis, di. *Propter.* id est, propter confidentiam, quam habeo de Christo.

9 *Peto ne deficiatis.* id est, ne terri propter tribulationes meas a bono deficiatis.

10 *Pro vobis.* id est, quas sum pro vobis.

11 *Quae est gloria.* id est, in tribulationibus non deficiatis.

12 *Huius rei.* sic non deficiatis in tribulationibus.

13 *Flecto genua mea ad patrem domini.* ipsum deuote deprecando.

14 *Ex quo omnis paternitas.* nam illa paternitas est prima. Omnis enim emanatio creaturae a deo secundum esse naturae, per quam dicitur pater omnium generaliter per creationem, & etiam emanatio secundum esse gratiae, secundum quam dicitur hominum, & angelorum pater per adoptionem est posterior emanatione filij a patre, secundum quam dicitur pater per naturalem, & aeternam emanationem, vel generationem, propter quod ab eo nominatur omnis paternitas, quae est in caelo, & in terra. Nam ab eo, quod est primum in aliquo genere caetera esse, & nominari habent.

15 *Ut det vobis.* di. g. suae vir. s. patientiae in aduersis. ideo subditur.

16 *Corro, per spiritum eius in te.* ho. Licet enim in martyribus caro, (quae dicitur homo exterior) laceretur, mens tamen (quae dicitur homo exterior) fortificatur.

17 *Christum.* Hic secundo petit Ephesijs argumentum notitiae. Et resumatur illud, quod praedicitur. *Ut dei vobis Christum habitare per fidem cordibus vestris.* non solum firmiter adherendo eis, quae sunt dei, sed etiam plenius, & clarius ea, quae pertinent ad articulos fidei cognoscendo.

18 *In charitate.* Hic tertio petit eis augmentum charitatis, & per consequens aliorum bonorum, quae charitati connectuntur, ideo dicit. *In charitate radicati.* quali dice. Hoc peto a deo, ut sitis firmiter in charitate radicati, ad modum arboris, quae non potest euelli.

19 *Et fundati.* ad similitudinem stabilis edificij.

20 *Ut possitis comprehendere.* non solum speculatiue, sed etiam practice.

21 *Quae sit latitudo.* scilicet, charitatis ad omnem etiam inimicos se extendentis.

22 *Et longitudo.* ipsius, quia charitas facit patienter expectare premium in longinquum.

a *Et quæ sublimitas charitatis.* Hæc est q, sursum cor dirigat, ut Deus in præmium expectetur. Nam si bene operaris etiã vsq; ad inimicos, & hilariter tribuis, habes latitudinem. Et si in his vsq; in finem perseveras, habes longitudinem. Sed si oia hæc nõ propter mercedẽ supernã facias, altitudinem nõ habes, & ita iam nec latitudo, nec longitudo. Nam habere altitudinem est cogitare Deum, amare Deũ, & gratis amare ipsum adiutorem, ipsum coronatorem: postremo ipsum præmium deputare, non aliud ab ipso, quã ipsum expectare. Si amas, gratis ama. Si vere amas ipse sit metes quem amas.

b *Et quid profundum.* charitatis, id est, possitis intelligere occultum Dei iudicium; quate illi dat, nõ illi. De profundo enim iudiciorum Dei quæ scrutari, & contemplari nequimus, pro cedit omne quod possumus. Quod possum video, unde possum non video, nisi quia novi esse a Deo. Quare autem illi det, multum est a me, abyssus est & profundum. Nunc ergo ipsa charitas in bonis operibus exercetur ad subueniendum alijs, & vsque ad inimicos porrigitur. & hæc latitudo est. Nunc longanimitate aduersã tolerat, & in eo quod veraciter tenuit, perseverat. & hæc longitudo est. Hoc autem totum propter adipiscendam patriam æternam facit, quæ illi promittitur in excelsis, & hæc altitudo est. Existit vero ex occulto illa charitas, & hæc est profundum.

Quæ sit latitudo. August. In operibus charitatis, quæ extenditur vsq; ad inimicos diligendos, sicut Christus, qui oravit p inimicis, quod ostensum in cruce sua fuit, q in latũ tensa est a dextera in sinistra, vbi manus fixæ, p quas opera signantur quæ in hilaritate decet esse. *Et quæ long.* Charitatis, q. i. vsq; ad finẽ duret, unde: *Cum dilexisset suos in finem dilexit eos.* Quod signatum est per longitudinem crucis a sursum vsque deorsum. *Et quæ sit sublimitas.* i. quo tendat charitas, scilicet ad æternam beatitudinem, quæ noratur per partem crucis supra politã. *Et quid sit pro:* charitatis. Quod totum portat, ut pars crucis in terra fixa in abdito quæ non videtur, id est, misericordia Dei quæ occulto Dei iudicio provenit, per quam charitas in nobis est longa, lata, & alta. Vel profundum charitatis sunt Ecclesiastica sacramenta, quæ sunt profunda, & inuestigabilia, & sunt fundamentum charitatis, sine quibus non valet.

Quæ sit latitudo. Quod sit mysteriũ crucis. Aug. Sciendũ, quia in his verbis figura, & mysterium crucis ostenditur. Qui enim, quæ voluit mortuus est, & quõ voluit mortuus est. Non frustra ergo mortis tale genus elegit, in quo latitudinis huius, & longitudo, & altitudinis magister tibi existeret qui dixerat: Tolle crucẽ tuã, & sequere me. Tollit crux, cũ spũ scã carnis mortificans. Quãdiu ergo euacuat corpus peccati, quãdiu

diu exterior homo corrumpitur, & interior renouat de die in die rps est Crucis. In cuius ergo potestate erat mori, vel non mori, & sic vel nõ sic mori: non frustra Crucem elegit, vbi te huic mudo crucifigeret. Nã latitudo in cruce est transuersum lignũ, vbi figurat manus, quod ad bona opera pertinet: quæ ibi manus extenduntur.

Longitudo est ab ea parte ligni, quæ ab ipso transuerso ad terrã tendit: & ab ipso vsq; ad terram conspicua est. vbi corpus crucifigitur & quodammodo stat, quæ statio perseverantiã significat. Altitudo autem in illo ligno est quod ab eodem transuerso sursum caput versus eminet per quod signat supernorum expectatio. Profundum vero est in ea parte ligni quæ

non apparet, quæ fixa terre occultatur. unde totum illud sufficit quod profunditatem significat gratuitæ gratiæ: in qua multorum ingenia conteruntur id inuestigare conantia.

Ambros. Ut possitis comprehendere, quæ sit latitudo, &c. Id est, immentum, & inestimabilem cognoscere Deum omnia excedentem maiestate virtutis suæ. Cum autem hoc dicit, signat, quod sicut in sphaera vbi hæc omnia æqualia, id est, quæ sit immentitas Dei, omnia excedens, & implens, non in eis clausa, sed omnia intra se continens post immentitatem patris, vult etiam eos scire charitatem Christi esse super scientias hominum: quod Deus homo, quod iustus pro impijs moritur, & cetera. Profundum. Voluntas Dei, cuius cause non inuestigantur. Unde: *O altitudo di. sc. & scientiæ Dei.* Altitudo commune nomen est excelsis, & profundo. Sed cum in excelsis dicitur: sublimitatis eminentia commendatur. Cum autem in profundo: difficultas inuestigationis, & cognitionis.

c *Ut impleamini.* Quia tunc nihil deest Christiano, cũ patrem & filiũ sic cognoscit. Aliter nõ est integra professio deitatis.

d *In omnem plenitudinem.* Nõ ut sint (plenus Deus,) sicut quidam errantes voluerunt, sed ut perfecte sint pleni Deo. Vel. **e** *Ainbr.* Quia fides neq; in solo patre integra est, neq; in solo filio perfecta; ideo adiecit. *Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.* Ut confessione, & gratiarum actione, sicut patri, ita & filio honorificentia referretur, & omnia quæ a Deo patre sunt, per filium facta, & restaurata credantur, ut sit plena perfectio diuinitatis in professione credentium.

c *Potens est omnia facere.* secundum virtutem, quæ operatur in qua sunt quedam quæ nemo peteret, vel intelligeret, ut Deus homo pro hominibus inoreretur, & huiusmodi alia.

e *Ambros.* Ad patris personam hæc refert, ut quia melius scit, quæ vtilia, & quæ non petenda sunt, & quando danda, & qualia, & quanta opus sint, ipse gubernet prouidentia, & virtute sua sibi credentes.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sublimitas. Quia non solum facit ascendere in Deum, sed etiam transformari quodammodo in ipsum.
- 2 Et profundum. Scilicet humilitatis, & condescensionis ad proximum. Unde Paulus postquam fuit raptus ad tertium cælum, per charitatem sic ad proximum descendebat, quod etiam de actu matrimoniali ordinabat, dicens: Vxor vi debitum reddat, & similitet vxor viro. 1. Corint. 7.
- 3 Scire etiam. Ordinatur sic litera: Scire etiam charitatem Christi, id est, per quam unimur Christo.
- 4 Supereminentem scientiæ. Id est, notitiæ quam habemus de ipso. Vbi enim scientia foris stat, dilectio intrat. propter quod 1. Corint. 13. d. dicitur: Maior autem horum est charitas.

5 Ut

5 Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. i. ut impleamini donis, & charismatibus, quæ donantur a Deo cum charitate.

6 Ei autem. Hic consequenter Apostolus attribuit Deo totum, a quo est omne bonum. & patet litera vsque ibi.

7 Secundum virtutem. Scilicet diuinam.

8 Quæ operatur in nobis. Quia virtus prima causa operatur in omnibus secundis agentibus.

9 Ipsius gloria. Id est, laus.

10 In Ecclesia, & in Christo Iesu. Scilicet congregata.

11 In omnes generationes seculi, &c. Id est, æternaliter, quia eius gloria maxime relucet in Ecclesia triumphante, de qua dicitur Psal. 84. b. Beati qui habitant in domo tua Domine: in secula seculorum laudabunt te.

CAP.

A D D I T I O.

In cap. 3. vbi dicitur in postil. *Quæ sit latitudo.* scilicet charitatis.

In hoc quod dicitur: *Quæ sit latitudo.* secundum gl. non solum intelligitur, quod charitas de se vsq; ad inimicos extendi debet, sed etiam cũ hilaritate bene operari; quia qui tristis dat, perdit quod dat. In hoc autem quod dicit: *Quæ sit longitudo,* intelligitur perseverandi longanimitas: vbi quodammodo stando perseveratur.

In

In hoc quod dicitur: *Sublimitas.* intelligitur quod sursum dirigatur, ut Deus in præmium spectetur. Nam si bene operaris, etiã vsq; ad inimicos, & hilariter tribuit. Sed omnia hæc si propter mercedem supernam nõ facis, altitudinem non habes. Per profundum charitatis intelligitur occultum Dei iudiciũ esse, quare illi dat, & non illi. De profundo enim iudiciorum Dei est, quæ scrutari contemplarique nequimus, abyssus enim est, & profundum.

Tom. 6.

C A P. III.

Obscuro. Haecenus ostendit gratiae attribuenda, hinc de moribus monet, prius omnes communiter post per singulos ordines.
 b Ego vinculus in domino.

* Chry. Magna dignitas, & regno quouis, & consulatu longe maior. Nam nihil ita splendidum, ut vincitū esse propter Christum, ut catena sunt sanctis illis manibus circumdata. Vincitū esse propter Christū illustrius est, quam siue Apostolum, siue Doctorem, siue Evangelistam esse. Si quis Christum diligit; is nouit quid sit quod dico. Si quis erga Dominum insanit, ut ita dicam, & ardet, is nouit quid sit vinculorū virtus. Hic vtiq; prius habebit, optione data, vincula ferre propter Christum, quam celos inhabitare. quouis autō splendidiore, quouis diademate regali illustriore manus has illis ostendit. Non. n. caput ita splendidum reddi imposita corona margaritis conspicua, ut catena ferrea, quae propter Christum fertur.

* Primas. Ego vos rogo, qui vestri causa sum vincitū, ut vos Dei filios agnoscetes digne tanto honore conuersemini, quia vnaqueque dignitas habet propria instituta, quib. agnoscitur, & mentis, & corporis, ne ficta sit.

c In charitate. Aug. ad Eudoxium, ipsa est. n. actio recti itineris, quae oculos semper habet ad Deum. Talis actio, nec frangitur negotio, nec turbulenta est, nec marcida, nec audax, nec fugax, nec praecipit, nec iacens.

* Amb. Charitati studendum monet, ne spiritum unitatis, & pacis amittant.

* Sedulius, & Primas. Philosophi sufferunt, sed non in charitate, nec propter Deum, propter laudem humanam. Nos vero non vt laudemur, sed vt ille quem sustinemus proficiat, non cum dolore, sed cum amore sufferamus.

d In vinculo pacis. i. pacem seruantes. Haec aut pax est: si peccata quae sine damno tritici, aut cum spe salutis corrigendorum eradicari non possunt, vsque ad messem vltimam toleramus. * Primas. Per vinculum pacis unitas sancti spiritus retinetur, quem vnum omnes accipimus, vt vbiq; vnitatis, & concordia est. ibi spiritum sanctum eiusque donum esse non dubitemus. Vbi autem discordia, & dissentio, ibi spiritus

ritus contrarius. i. operatio antichristi, qui iam mysterium operatur iniquitatis.
 e Vnum corpus. Debetis seruare unitatem, ita quod sitis vnū corpus subserviendo proximo, & vnus spiritus cum Deo idem volendo, vel vnus spiritus cum fratribus, cum quibus idem velle, & idē nolle debetis. Vel ita debetis seruare unitatem spiritus, quia vnū corpus debetis esse multorū aduocatione membrorum, & potestis, quia spiritus habitat in vobis. Vnum corpus, Aug. pp societatem, qua spiritus sanctus facit non sine patre, & filio. Ecclesia utique accepit hoc donū, ut in spū sancto fiat remissio peccatorum, q̄ remissionem etī trinitas facit, proprie tñ ad spū sanctū intelligitur pertinere. Ipse est n. spū adoptionis filiorū. Ipse est patris, & filij amor & cōnexio: ad ipsū ergo pertinet societas, qua efficiunt vnū corpus vnici filij Dei. Sicut. n. vnum corpus hominis multis constat membris, & vegetat omnia membra vna anima, faciens in oculo, vt videat, in aure, vt audiat, & sic in ceteris. Ita spū sanctus membra corporis Christi, quod est ecclesia continet, & vegetat. Et sicut humani corporis membrum precifum, formam quidem qua cognoscitur retinet, sed nequaquam spū sequit. quo pter unitatem viuat. Sic quicūq; a p̄dicatione pacis unitate diuersus est, factū quidē tanquā formam retinet, sed spū praeter unitatem nō viuat. Frustra ergo foris de forma gloriatur, nisi intus spiritus vegetetur. Hi in quos primum venit, linguis omnium sunt locuti, quia per linguas confociatio fit humani generis, & sic in omnibus Gentibus futura membrorū Christi societas figuratur. Ille habet spiritū qui in unitate ecclesiae cōsistit, qui loquitur linguis omnium.

C A P. IIII.

Debetis itaque vos ego vincitū in Domino, vt digne ambuletis uocatione, qua vocati estis. Cum omni humilitate, & mansuetudine. Cum patientia supportantes inuicem in charitate. Solliciti seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe uocationis vestrae. Vnus dñs, vna fides, vnū baptisma: Vnus Deus, & pater omnium

a Quia Deus potest omnia facere, vel vt ei sit a vobis gloria. b Cui compatiendum est. c Quia pax ista est nutrimentum spiritualis unitatis. d Vt sacrosanctam. e Si a fratre oritur molestia. Vel Alter alterius onera portate. f Non siste, vel pro terreno aliquo. g Studiosi, cauti, attenti. h Vt sacrosanctam. i Quod vnum corpus sitis opere Spiritus sancti, vel unitatem Ecclesiasticam, quam facit Spiritus sanctus. k Degentes. Quia pax ista est nutrimentum spiritualis unitatis. l Submittatione. Subueniendo proximo. m Voluntate. Quo viuat corpus. n Esse debetis, sicut ad idem uocati. o Ad vnam rem speratam, quae est effectus uocationis is. p Et nobis. q De Deo. r Aequa le a quocunq; nec potest iterari.

f Vnus dominus. Debetis seruare unitatem, quia nobis est vnus dñs, non tres pro quorū diuersis voluntatibus vos oportet discordare. Et idem iubemini credere, & eodē modo operari. Et vobis est vnus Deus creator omnium, & procurando, & iō nemo pōt se alteri p̄ferre. Qui Deus est super oēs. i. praecellit omnib. creaturis, cui⁹ dignitas uos inuitet. i per omnia. diffusus, quia vbiq; & iō timendus, cum nusquam possit euitari. Et in omnibus nobis. per gratiam, qui unitatem seruamus. Et sic non singulariter de vna persona, sed communiter de omnibus, id est, de trinitate hoc accipitur.
 g Vna fides. non numero, sed genere, quia similis in oibus.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IIII.

Obscuro itaque vos. Postquam Apostolus induxit Ephesios ad gratiarum actionem, & effudit pro eis orationem, hic consequenter informat eos in moribus. & primo generaliter, secundo quantum ad aliquos status specialiter, ibi: Mulieres. post medium sequentis cap. Tertio reuertitur ad instruendum communiter, ibi: De cetero fratres. circa medium, 6. cap. Circa primum instruit generaliter primo verbo: secundo Saluatoris exemplo, in principio sequentis cap. Circa primum sciendum, quod humilitas est fundamentum spiritualis aedificii. propter quod primo fundamentum istud collocat. secundo super aedificat, ibi: Sollicite seruare. igitur primo instruit eos de humilitate, & quibusdam aliis virtutibus sibi propinquis dic. Obscuro itaque vos ego vincitū in do.

- 2 In domino. I est, propter dominum, vt dictum est supra.
- 3 Vt digne ambuletis. Procedendo de virtute in virtutem.
- 4 Vocatione. Ad fidem Catholicam, quae requirit vitam virtuosam.
- 5 Cum omni. s. interiori quantum ad mētem, & exteriori quantum ad conuersationem. Et quoniam humilitas facit hominem resilire in propriam paruitatem: habet mansuetudinem annexam quae reprimit motus irae. ideo subditur: Et mansuetudine. Repressio autem irae indicat a patienter vbi videtur in illa illa. s. idē subditur.
- 6 Cum patientia supportantes. Mutuos defectus, & labores.
- 7 In charitate. s. Christi, & non inuitu temporalis commodi.
- 8 Solliciti. Hic consequenter Apostolus Ephesios instruit de aedificio virtutum

- virtutum super fundamentum humilitatis collocando. Et quia quanto bonum est communius, tanto diuinius; ideo primo eos inducit ad seruandam ecclesiasticam unitatem, secundo ad habendum morum honestatem, ibi; Hoc ergo. Prima in tres, quia primo facit propositum, secundo ad hoc inducit exemplum, ibi: Vnus dominus. tertio declarat quoddam dictum, ibi; Vnicuique. Circa primum dicit: Solliciti. supple sitis.
- 9 Seruate unitatem spiritus. Id est, unitatem Ecclesiae quam facit Spiritus sanctus, & per oppositum eius schisma facit diabolus.
- 10 In vinculo pacis. Sicut enim vinculum corporale vnit legata intra ipsum sic pax & tranquillitas seruant unitatem credentium.
- 11 Vnum corpus. s. sitis: quod est corpus Christi mysticum.
- 12 Et vnus spiritus. i. vnus voluntatis operandi bonum.
- 13 Sicut vocati. Beatitudinis aeternae.
- 14 Vocationis vestrae. scilicet ad fidem Catholicam, per quam habetis vitam aeternam.
- 15 Vnus dominus. Hic ad propositum inducit exemplum de unitate domini, filij, & baptismi, vt magis moueat ad seruandam ecclesiasticam unitatem, dicens: Vnus dominus: cui seruatis. Et ideo schisma non prouenit, nisi ex pluralitate dominorum contraria volentium.
- 16 Vna fides. Quia licet sint articuli multi in fide Catholica, tamen omnes inuoluntur veritati diuinae, propter quam eis assentimus quae est vna.
- 17 Vnum baptisma. Licet enim sint multi ministri baptizante exteriori, tamen vnus est qui baptizat interiori, scilicet Christus, Ioan. 3. c. Hic est qui baptizat.
- 18 Vnus Deus, & pater omnium. Per creationem.

Qui

Alia sunt ea que creduntur, aliud fides qua creditur, Illa que sunt in rebus, que vel esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur. Hec autem in animo credentis est, ei enim conspicua cuius est. **Propter quod dicit.** Ad probandum, q. Christus homo dat diuersa dona, dicit spiritus sanctus in psalmo: vere Christus secundum humanitatem dedit. nam propheta dicit, quod ascendens dedit, & ascendere dixit respectu deificationis. & ita innuit quod & descendens dedit. Et constat quod secundum humanitatem Christus descendit, & ascendit. ergo secundum humanitatem dedit, quia secundum deitatem, que ubique est, nec descendit, nec ascendit. Sed secundum animam ad inferos descendit, secundum corpus, & animam ad celos ascendit. Vel ita ascendens, quod est secundum humanitatem dedit. Sed quid est quod humanitas ascendit, id est, quomodo humanitas poterat ascendere? nisi quia deitas primum descendit in partes terre que sunt aere inferiores, ut humane natura viretur. Et quia dixerat, humanitas ascendit, deitas ascendit: ne ideo viderentur duo, subdit. Qui descendit, id est, deitas, & qui ascendit super celos, id est, humanitas, ipse est vna, & eadem persona, ut impleat omnia donis suis, & ita impleuit, quod ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam Prophetas, & cetera. Ecce quomodo alij plus, alij minus dedit. Homini ad mensuram dat, ipse non ad mensuram accepit.

Captiuam duxit captiuam. Id est, eos quos diabolus captiuauerat a paradiso, & propterea mundi, & inferni tenebat. Iterum captiuos fecit Christus, dum ad celum reducuntur.

Augustin. Dedit dona hominibus Apostolica auctoritate loquitur. In Psal. ita legitur. *Accepisti dona in hominibus.* Sic enim plures codices habent, & maxime Græci. & ex Hebr. sic interpretati habemus. Dona autem dixit Apostolus sicut propheta, non donum. Sed cum propheta dixerit: *Accepisti dona in hominibus:*

nibus: Paulus Apostolica auctoritate maluit dicere, dedit dona hominibus. Ut ex utroque; verbo vno prophetico, altero Apostolico: quia in utroque; est diuini sermonis auctoritas: sensus plenissimus redderetur. Vtrique; enim verum est & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus. Dedit hominibus tan-

quam caput membris suis: Accepit in hominibus idem ipse utique; in membris suis: Ipse ergo Christus, & dedit de celo & accepit in terra. Dedit: quia Deus cum patre, secundum quod dat, Accepit. propheta dicit, accepit. quia ipse cum suis est in Ecclesia in qua accepit, hoc est in hominibus accipere. Donum est spiritus. Sed pluraliter dona, per spiritum quibusque; propria non singulis omnia, ut vna anima omnibus in membris agit omnia. **Prophetas.** Ambr. In Nouo Testamento propheta dicitur explanatores scripturarum, tamen fuerunt quidam in primordio fidei futura predicantes, sicut Agabus, septemque; filii Philippi. **Quidam & diaconi, qui & si non sacerdotes, tamen euangelizare possunt.** **In opus ministerij.** Hos omnes dedit in opus ministerij, ut quisque plene possit tacere opus ministracionis sibi creditæ. Si enim vnus haberet omnia, non perfecte ageret singula. & hoc. **Ad consummationem.** i. ut eos consummaret, qui iam sancti. **Et in edificationem.** Id est, ut eos edificent in corpus Christi, qui adhuc sunt alieni. **Ambr.** Ecclesie ordinationem ad compaginationem humani corporis, in professionis vnitatem dicit compositam, ut diuersi dignitate in Christo omnes sint, vnum caput habentes Christum, hoc est, auctorem vitæ. **Primalius.** Hos omnes posuit ad hoc, ut edificent Ecclesiam, que corpus est Christi: & omnes ad fidei perceptionem adducant.

13 In inferiores. s. ad limbum patrum in inferno, qui dicitur esse sub terra. Vel aliter. Nisi quia & descendit primum. in sua incarnatione. In inferiores partes terræ. id est, in partes huius terræ, quæ sunt inferiores respectu aliarum partium mundi.

14 Qui descendit. idem in persona.

15 Qui & ascendit. Ascendere, vel descendere Christo non conueniunt proprie secundum deitatem, quæ de necessitate presens est vbi que, sed secundum humanam naturam dicitur hic ascendisse super omnes celos, non sic intelligendo, quod ascenderit totaliter super caelum empyreum, vbi nullus est locus, nec creatura a qua, sed sic intelligendo, quod ascenderit ad digniorem partem empyrei caeli, quæ est locus beatorum, & caelum supremum.

16 Ut adimpleret. quæ de eo per prophetas erant scripta, qui non solum prophetauerunt de eius incarnatione, morte, resurrectione, sed etiam de eius ascensione.

Et ipse. Hic consequenter ponitur dicta distinctionis conditio. Sicut enim diuersis membris ecclesie data est ad mensuram gratia, plus, & minus, ita constituta sunt in diuersis gradibus, & officiis, sicut in corpore naturali distincta membra quæ habent distincta officia, & hoc est quod dicitur. Et ipse dedit quosdam apostolos, s. ad ordinandum ecclesiam, & regendum.

17 Quosdam autem. ad futura predicandum, ut patet Act. 17. & 13. 18 Alios vero. s. quatuor ad Euangelium scribendum.

19 Alios autem. ad curam animarum.

20 Et doctores. ad informandum in moribus populum, & hoc ex officio sibi iniuncto, siue ex commissione.

21 Ad consummationem. i. perfectionem fidelium in moribus, & fide. 22 In edificationem. s. mystici, quod est ecclesia. In qua Apostolis succedunt Episcopi, Prophetis autem habentes gratiam scripturarum sanctarum obscura interpretandi. Euangelistis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui super omnes. *Creaturas per excellentiam.*

2 Et per omnia. *Per generalem rerum gubernationem.*

3 Et in omnibus. *s. fidelibus, in quibus est specialiter per gratiam.*

4 Vnicuique autem. *Hic declarat quoddam dictum. s. qualiter omnes fideles sint vnum corpus Christi mysticum. Et diuiditur in duas. quæ primo declarat huius corporis distinctionem membrorum, secundo connexionem eorum, ibi. Veritatem. Prima adhuc in tres. quia primo ponitur dicta distinctio, secundo distinctionis conditio, ibi: Et ipse dedit. tertio eius duratio, ibi: Donec. Circa primum dicit Apostolus: Vnicuique nostrum. scilicet Christi fidelium.*

5 Data est gratia. *Id est, prout voluit dare, & plus, & minus secundum ordinem dispositionis suæ. Christo enim datus spiritus, non secundum mensuram, Ioan. 3. d. ceteris autem datur in mensura.*

6 Propter quod dicit. *Psal. 67. d.*

7 Ascendens in altum. *s. Christus in sua ascensione.*

8 Captiuam duxit. *i. patres qui prius tenebantur in limbo. Qui dicuntur hic captiuam captiuas, sicut frequenter in sacra scriptura fit talis reduplicatio, ut cum dicitur: Vita viuet, morte morietur. & consimilia, ad maiorem expressionem.*

9 Dedit dona. *Spiritus sancti.*

10 Hominibus. *In die Pentecostes visibiliter, & quotidie inuisibiliter. Psal. 67. d. dicitur, quod accepit dona in hominibus: & ista eadem sententia. Accepit enim dona a Deo patre hominibus: & est distribuenta, sicut expositum fuit ibidem. Quicquid enim habet filius, habet a Deo patre: cuius dona proueniunt per filium incarnatum, mediatorem Dei, & hominum. Et consequenter declarat modum ascensus, dicens.*

11 Quod autem ascendit. *i. qualiter est intelligendum.*

12 Nisi quia descendit. *In sua morte,*

13 In inferiores. s. ad limbum patrum in inferno, qui dicitur esse sub terra. Vel aliter. Nisi quia & descendit primum. in sua incarnatione. In inferiores partes terræ. id est, in partes huius terræ, quæ sunt inferiores respectu aliarum partium mundi.

14 Qui descendit. idem in persona.

15 Qui & ascendit. Ascendere, vel descendere Christo non conueniunt proprie secundum deitatem, quæ de necessitate presens est vbi que, sed secundum humanam naturam dicitur hic ascendisse super omnes celos, non sic intelligendo, quod ascenderit totaliter super caelum empyreum, vbi nullus est locus, nec creatura a qua, sed sic intelligendo, quod ascenderit ad digniorem partem empyrei caeli, quæ est locus beatorum, & caelum supremum.

16 Ut adimpleret. quæ de eo per prophetas erant scripta, qui non solum prophetauerunt de eius incarnatione, morte, resurrectione, sed etiam de eius ascensione.

Et ipse. Hic consequenter ponitur dicta distinctionis conditio. Sicut enim diuersis membris ecclesie data est ad mensuram gratia, plus, & minus, ita constituta sunt in diuersis gradibus, & officiis, sicut in corpore naturali distincta membra quæ habent distincta officia, & hoc est quod dicitur. Et ipse dedit quosdam apostolos, s. ad ordinandum ecclesiam, & regendum.

17 Quosdam autem. ad futura predicandum, ut patet Act. 17. & 13. 18 Alios vero. s. quatuor ad Euangelium scribendum.

19 Alios autem. ad curam animarum.

20 Et doctores. ad informandum in moribus populum, & hoc ex officio sibi iniuncto, siue ex commissione.

21 Ad consummationem. i. perfectionem fidelium in moribus, & fide. 22 In edificationem. s. mystici, quod est ecclesia. In qua Apostolis succedunt Episcopi, Prophetis autem habentes gratiam scripturarum sanctarum obscura interpretandi. Euangelistis

a Donec, id est, in die iudicij.
b Oportet, qui sumus in vna, & nō discrepanti fide, & in vna & nō differēti agnitione filij Dei, vel in virtutibus quib. agnoscat filius Dei in nobis, vel quibus agnoscentur eū in futuro.
c Occurrant vobis inuicem de diuersis mundi partib. vel ipsi Christo, quasi desiderio currentes ad gaudium.

perueniam.
 Aug. l. 22. de civ. d. 17.

dist. c. de his.

B per astutiam ut nos adiuuauerit, ut imitant nobis, vel in astutia ad nobis imitantur.

facium

per charitatem
 Ro. 6.2

J. 22. cin Dei,
 e. 15. 27. 18

a Tandiu durabit hęc pręceptio, donec occur non pot., & ideo non est grauitate ferenda.
a donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei in virum perfectum. in mensuram ætatis plenitudinis Christi: t ut iam non simus paruuli, fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinę t in nequitia hominum t in astutia ad circumuentionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate crescimus in illo per omnia qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis corporis secundum t operationem t in mensuram vniuersiusque membri augmentum corporis fecit in edificationem suam in charitate. Hoc igitur dico, & testificor in domino, t vt iam amplius non ambuleris, sicut & gentes ambulantes in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum

tunc, quia unusquisque recipit suā mensurā, quā vel habuit in iuuentute, sicut si senex erit, vel fuerit habiturus, si ante est defunctus. Aetas uero erit illa ad quā peruenit Christus, iuuenalis, ut ait, a 30. annos. Aug. Non est astitas dicere, quod in resurrectione accedat corpori inaguitudo quā nō habuit, nec maiora corpora red gēda sunt ad modū dominei corporis. periret. n. multū de eis, cum nec capillus periturus sit. nihil. n. detractū quolibet modo de corpore humano peritutum est. Ita. n. modificabitur illa in unoquoque materies, ut aliqd ex eo non pereat. Et quod alienū defuerit, ille suppleat q. de nihilo fecit qd voluit. Et si quid in parte aliqua enormiter abūd aut, per totum spargetur. Indecorū q. ppe nihil ibi erit, sed quidquid futurum est hoc decet. Resurgent igitur corpora mortuorum sine vlla deformatione. neque illa terrena materies quę discedente anima sit cauer ita resurrectione reparabitur, ut ea quę dilabūtur quamuis ad corpus redeāt, vnde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes vbi fuerunt redite necesse est, alioquin capillis & unguibus immoderata & indecens magnitudo redde erit.

f Christus. unctus dē. Et in ueteri Testam. reges ungebātur.
g Hęc. Admonet, ut caueāt a cōsuetudine antiq. Gentilitatis. Q. Quia deus tot. auxilia ad custodiā dedit unitatis, & quę crescere poterit & ei occurrerit, ergo d. co. nō obsecro ut prius
h Obscuratum. Non parum, & ideo minus mirum, quam de uobis qui estis illuminati, & spem habetis utiq.
 * Christus. Reuera in uanitate mentis suę obtenebratam mentē habent, fornicantur & adulterant. Greci. Aīas habēt plurimis errorib. refertas, utpote possit mihi domū egresso primus obuiā fieri talis quispiam, ut innumera prorsus mihi mala subeundū sit. Itā si famulus seculus dum calcamenta potigit, sinistra primū exhibuerit, calamitates sūt graues & ignominiosę. Ego ipse domum egrediens. si sinistrum pedē primo promouero, est & istud calamitatū indicium. Et si rudat alius, cantetve gallus, itē si quisquā sternuerit, aut quicquid tale sit, nō secus quam si innumeris uinculis obstricti essent, & vt dixi, quasi tenebris detenti, nihil nō suspiciatur ac

NICOLAUS DE LYRA.

archidiaconi, & diaconi Pastoribus, per quos intelliguntur septuaginta discipuli, sacerdotes curati. Doctoribus autem quicumque exercentes debite altum docendi, seu predicandi. 1 Donec occurram. Hic consequenter ostenditur dictę distinctionis duratio, usque. s. ad iudicium. Tunc. n. terminabitur tempus merendi, & per consequens promotio inferiorum per superiores ad bonum, & sic cessabunt hęc officia, & hoc est quod dicitur, Donec &c. 2 Ela officia exercebuntur in ecclesia militante. Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & c. i. unum sumus in vna fide, & agnitione Christi. 3 In uirum perfectum. occurramus Christo veniente ad iudicium qui est uir omnino perfectus. 4 In mensuram ætatis plenitudinis Christi. omnes. n. resurgent in aetate 33. annorum, quę est ætas plena, & perfecta, & in qua Christus passus fuit. 5 Vt iam non simus paruuli. Nunc enim variantur homines, secundum diuersas cogitationes, & actiones & frequenter deripiuntur, & in errorem ducuntur per malorum persuasiones, quę tunc cessabunt. Unde subditur. Et circumferamur omni vento, &c. 6 Veritatem. Ostensa circa corpus Christi mysticū a distinctione membrorum, hic consequenter ostenditur connexio eorum. Sicut enim in corpore naturali a capite fit influxus ad membra, causans sensum, & motum, & connexionem membrorum, sic a capite Christo in corpore ei mysticū fit influxus gratię, & uirtutis, & agnitionis & connexionem n. fidelium & mutuam subuentionem ad omne

ad omne opus bonum, ideo dicitur. Veritatem autem. s. uita iustitię, & doctrine. 6 Facientes in charitate, crescimus in illo. i. in Christo, quia per opera bona charitas meretur augetur, ut anela mereatur, & perfici. 7 Ex quo. s. capite Christo. 8 Totum corpus compactum. per uirtutem fortitudinis. 9 Et connexum. per uirtutem charitatis. 10 Per omnem iuncturam. i. amicitiam, & communicationem fidelium bonam. 11 Subministrationis. i. per quam unus communicat alteri bonū quod habet a Christo. 12 Secundum operationem. in & c. uniuscuiusque membri. quia secundum gradus membrorum ecclesię competūt diuersis diuersi altus, & maiores, & minores, sicut episcopis, sacerdotibus, & religiosis, &c. 13 Augmentum corporis facit. s. influxus prædictus a Christo capite. 14 Hoc igitur. postquam Apostolus reduxit Ephesios ad seruandum ecclesię unitatem, hic consequenter eos inducit ad habendum morum honestatem, & primo respectu sui, secundo respectu proximi, ibi. Propter quod. Circa primum inducit eos ad puritatem mentis, & exterioris conuersationis, per quam beatus disponitur homo respectu sui, di. Hoc igitur dico, quod sequitur. 15 Vt iam amplius. fidem Christi non habentes, 16 Ambulant in uanitate. i. inuitentes scientiæ terrenę, quę est animalis & diabolica, Iacob. 3. 17 Obscuratum habentes. quia uita & maxime carnis, causans hebetationem mentis,

Abierunt

ac metuant, quibusuis mancipijs feruiores facti. Iraque ne nos tales simus, sed his omnibus derisis, ac speretis, vt qui in luce viuimus, atque in caelo conuersamur.

* Amb. Manifestato creatore, & ratione ostensa quam se- qui debeat creatura (in fide Dei duntaxat) contestatur illos in Deū, vt nō abter- incedant, vel fen- tiant quam docētur ne similes gentilib. inueniantur qui nec fidem recipiūt, nec conuersationem, q̄ mandat lex, obscuro habentes sensum, nec contēplentur diuini nominis veritatem. Vana. n. sectantes quæ sunt idololatria, infrenā- tur a diabolo, ne v- nius Dei iter incedat vt socios illos suæ perditionis efficiat.

a *A vita Dei.* Augus. Dux sunt vitæ, vna corporis, altera ani- mæ. Et sicut vita cor- poris est anima, sic animæ vita est De⁹. Et quō si anima de- serat, mori corpus: sic anima moritur, si deserat Deus. Ani- ma recedens a luce iustitiæ, quanto ma- gis quærit quod in- ueniat contra iusti- tiam, tanto pl⁹ re- pellitur a lumine veritatis, & in tenebrosis demergitur.

b *Desperantes.* Vel indolorij, quod ex Græco trahitur. i. de peccato non dolentes.

* Amb. Gentiles futuræ resurrectionis desperatione cæci- tatem cordis habere significat. Quasi. n. ultra non futuri vi- tam suam contaminant turpissima operatione, nolentes se subijcere legi fidei, quæ prohibet voluptatem propter spem vitæ futuræ, quam si idcirco ridendam censent, vt iure de- honestate se, & aliena appetere auida cupiditate videantur, quasi post hanc transpunctionem nulla sit vita.

* Primasius Necessè est, vt qui de futura (vita) desperant, presentibus hæreant voluptatibus, sicut in libro Sapientiæ dicitur ex persona coruin, qui animam in aere dissolui præ- sumperant, venite, & fruamur bonis quæ sunt, &c.

c *Sicut veritas.* Hoc iō dicit, quia sunt quidam in ecclesia qui sub nomine Christi nō sequunt veritatē q̄ Christus docuit.

d *Deponite.* Non iubet, vt corpus deponatur, sed vt vita in melius mutetur.

Ambr. Homo. n. interior si vitia pristina sequitur, verus dicitur. Si autem in nouitate vitæ ambulat, alienus a secula- ri errore nouus dicitur. Eo igitur corrumpitur, quo vetera- scit. Ideo ait. *Deponite vos.* i. vetustatem, qua homo interior fit vetus, & corrumpitur.

Naturalem. a Sine spe immortalitatis. b A Deo qui est vita animæ. Quia Deus deserit eos. c Quia ignorati vitam Dei.

a habentes intellectum, alienati a vitā Dei per ignorantiam 1

a Permanens. b Quia Prædicationi oculos clausurunt. Alij duritiam, c Etiam pro sua turpitudine.

b quæ est in illis, propter cæcitatē cordis ipsorum. qui t̄ de- 2

a De futura vita. b Per voluntatem. c Fornicationis. d Et deinde tradiderunt se.

sperantes semetipsos tradiderunt impudiciæ in ope ratio- 3

a Vt nihil omnino quod immundum sit prætermiserunt. b In vehementi. & insatiabili de- siderio. Vel per se de alio uitio. Alii auaritiā. Gentiles ita ambulauerunt.

nem immunditiæ omnis in auaritia. Vos autem non ita 4

a Imitandum esse. b Eius prædicationem intellexistis, vel cum interior lo- quentem ita audistis, quod sitis edocisti veritatem.

didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso edo- 5

a Hanc. f. vt deponatis. Alias deponere.

c Et estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secu- 6

Non secundum substantiam, sed secundum conuersationem. a Et si delectetur.

d dum pristinam conuersationem veterem hominem, qui 7

a Etiam non solum secundum opera, & ideo deponite etiam desideria, quæ veniunt ab errore, vel ducunt in errorem. Quotidie.

corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini 8

a Per spiritum sanctum qui dicit rationem, vel mente spirituali. Id est spiritu qui est mens. b Opere. c Christi similitudinem.

f autem spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui 9

a Humana natura, sed Dei potentia. b Comuni operatione, omnibus bona prædicando. c Perfecta. Non huius potestis.

h secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Pro- 10

Quia vetus deponendus est. a Quia nouus induendus est.

pter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; 11

a Quod dicitur, b Subteru eado. c Inuitus tolero quod vobis non potest, sed de ira ne ueniaris ad a- ctum peccati, & ipsa non duret, si que ad occasum solis.

i cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini, 12

a Quous homine, b Quod dicitur, c Inuitus tolero quod vobis non potest, sed de ira ne ueniaris ad a- ctum peccati, & ipsa non duret, si que ad occasum solis.

13 *Veterem hominem.* i. Adam, qui dicitur deponi, quando resis- titur inclinationi carnis corruptæ ab Adam contractæ.

14 *Qui corrumpitur.* i. licet delectetur secundum carnem, corrū- pitur tamen vitijs secundum mentem, & etiam secundum car- nem. Dedit. n. carnalibus vitijs citius moriuntur cæteris.

15 *Renouamini autem spiritu.* i. in spiritu, qui est in vita mentis vestræ.

16 *Et induite nouum hominem.* i. Christum per ipsius imitatio- nem.

17 *Qui secundum.* secundum humanam naturam.

18 *Iustitia, & sanctiua.* quia non fuit in eo duplicitas aliqua; vel hypocritis. 1. Pet. 2. d. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

19 *Propter quod.* Hic consequenter Apostolus informat de mo- ribus respectu proximi. Ad quem se bene habet homo per veri- tatem in ore, zelum bonum in corde, largitatem in manu, & be- nignitatem in affectu primum ponit dicitur. Propter quod disponentes mendacium, per quod proximus defraudatur.

20 *Loquimini.* per quam cum eo recte viuatur. 20 Quoniam sumus inuicem membra. propter quod debemus nos inuicem iuna- re. Consequenter ponit secundum di-

21 *Irascimini.* ira per zelū, quæ nō est cōtra naturā, sed contra eius uitium. Sed quū in hoc mensura rationis de facili exceditur,

potius

alio factum renouatur. Itaque eadem quidem permanet substantia, & idem subiectum, mutatio vero fit circa acci- dens. Quemadmodum vnum quidem, & idem est corpus, transmutatio vero fit iuxta id quod accidit, ita & hic. Quo- modo autem fit renouatio? In spiritu inquit, mentis vestræ. Itaq; si veterem actum quisquam habuerit, nihil proficiet. Actus. n. veteres non feret spiritus.

g *Qui secundum.* Cōceptus est. n. in utero uirginali, opere spi- ritui sancti de semine mulieris sine semine uiri, hoc nouum fuit. Vnde Ier. *Nouum facies dominus super terram. Mulier circum- dabit uirum in gremio uteri sui.*

Vel. *Secundum Deum.* i. ad imaginem Dei creatus in iustitia, & sanctitate, quæ peccando perdidit.

h *Propter quod.* Exequitur partes ueteris, & noui hominis.

i *Cum prox.* Etia Gētili, quæ ois hō proximus cōditione primæ natiuitatis, uel spe conuersionis ois debet putari proximus.

k *Irascimini.* i. indignamini uobis ipsis tanta uoluntate, ut peccate deistatis, quæ super hanc irā nō occidit sol iustitiæ, sed

propter
postea quam
dicitur de
lib. 14 c. 26

F
Colo. 2. b

lib. 2 c. 20. &
lib. 4 c. 14 27.
& 28 & li de
spiritu, & au
ma cap. 10

1. Pet. 4. a

1. Cor. 1. d

F
Aug. 1. cont.
mendac. ca. 6
Z ch 8. c
Aug. in psal. 4

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Alienati a via.* quæ non excusat, sed magis aggrauat, inquan- tum est per propriam malitiam acquilita.

2 *Qui desperantes.* te posse vitia dimittere propter habitum pra- uum acquisitum, & inclinatem per modum naturæ. propter quod tales se exponunt sine freno carnalibus vitijs, ideo subdi- tur. 3 *Semetipsos.* Quantum ad inhonestatem sensuum, vt aspectibus, oculis, tactibus impudicis.

4 *In opera.* quantum ad præparationem operis.

5 *Immunditiæ.* s. animæ, & corporis. Aliter potest exponi.

Qui desperantes, &c. I. de præmio in alia vita, semetipsos tra- diderunt impudiciæ propter quod in persona talium dicitur. Sap. 2. a. *Nos ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus quasi non fue- rimus, &c.* Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, &c. Sequitur.

Nullum pratum sit quod non pertranscat luxuria nostra, &c. Et quæ pecunia ministrat materiam, seu facultatem talibus vitijs, ideo subditur. 6 *In auaritiā.* per quam illicitè acquiritur pecu- nia. 7 *Vos autem.* i. euangelium Christi, quod docet contra- rium. 8 *Si tamen illum.* i. intellexistis.

9 *Et in ipso.* non solum speculatiue, sed etiam practice.

10 *Sicut est veritas.* qui cepit facere, & docere, Act. 1. a. ideo subdit.

11 *Deponite vos secundaum.* i. relinquite vitia, in qui- bus iustis tempore Gentilitatis.

latur fidei: per quam corpus ecclesie assimilatur corpori organico animato per omnem iuncturam subministrationis, quia sicut in corpore humano organico per iuncturas distinguuntur membra secundum diuersa officia, sic in corpore Christi mystico diuersa membra ecclesie diuersis operationibus deputantur, de quo subdit, secundum operationem mensuram vniuscuiusque membri.

R E P L I C A.

In c. 4. vbi Apostolus probat connexionem membrorum ecclesie ad vnū caput, qd est Christus, ita & posth. exponit. Burg. aut volēs aliquid specialitatis dicere, dicit totū corpus Christi mysticū cōpactū per virtutē fidei, quia inquantū fi-

des est vna, oēs fideles efficiuntur vnum corpus, et per fidē informē, sicut corpus humanum et sine anima est vnū. Sed illa Burg. additio v̄ erronea. Nā error v̄ dicere Christum fore partē corporis mystici inanimati, quia p̄ solā charitatē, q̄ est forma, & anima fidei, Christus cōiungit mēbris, & mēbra Christo. Fides n. informis nō facit aliquē esse mēbrum Christi, nec mēbrū ecclesie nisi scdm̄ quid, vel verius putri dū, quia per fidē informē quisquis est in ecclesia, est in ea solū numero non tñ merito. Sicut igit̄ a scdm̄ quid ad simpliciter nō valet argumentū, ita et scdm̄ fidē informē nō dē corpus Christi cōpactum, nisi scdm̄ quid. Sicut homo mortuus nō dē homo, nisi cum determinatione distrahente.

CAP. V.

C A P. V.

L N odorem suauitatis. Aug. Si Christi mors

Deo fuit suauis odor ergo mortem eius libenter accepit. Nō ergo peccauerūt qui illum crucifixerūt. Sed non est ita, quia iniuste iustū occiderunt. Qui patris est sua uoluntate oblati sunt, sicut & Iudas quid habet nisi peccatum in tradendo Christum? Nisi tamen se traderet Christus nō eum traderet Iudas. Tradidit Iudas Christum, tradidit se Christus. Sed ille agebat negocium suae uenditionis, iste nostrae redēptionis. ideo ille impiē deliquit, hic misericorditer egit. * Chryf. Vides qd̄ pro inimicis pati, odor sit bonae fragrantiae, uictima acceptabilis? Quod si mortuus

Et quia Deus donauit. Nunc, Inulcem uobis condonando. Tunc filii charissimi.

Stote autem imitatores Dei, sicut filii

charissimi, & ambulate in dilectione,

sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationē

& hostiam in odorem suauitatis. Fornicatio autem, & om-

nis immundicia, aut auaritia, nec nominetur in uobis, sicut

debet sanctos, aut turpitudō, aut stultiloquium, aut scurr-

rilitas, quae ad rem non pertinet: sed magis gratiarum ac-

tio. Hoc autem scito te intelligentes, quod omnis fornicator,

aut immundus, aut auarus, quod est idolorum ser-

uitus, non habet hereditatem in regno Christi, & Dei.

Nemo uos seducat in anib. uerbis, propter hoc enim uenit

ira Dei in filios diffidentiae. Nolite ergo effici partici-

pes eorum. Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z

tuus fueris pro illis, dum demum eris uictima. Istud. scilicet imitari Deum. * Primal et Seduli. Suauissimus Deo odor est charitas. Aug. lib. 50. hum hom. vltima. b Auarus. Auaritia idololatricae aequat, quia illum auarum significat cuius Deus nummus est, vel quia res Dei quas Deus uult seruire indigentibus usurpat sibi, et recondit, et Deo p̄fert. sicut idololatria Dei honorificetiam. * Primal et Seduli. Auarus dum solidos seruit, et pecuniam famularur, de qua nec sibi nec alijs prospicit, utique etiam modum simulachrorum non incongrue idolis seruire dicitur. Amb. Vel auarus est adulter, qui sibi res alienas usurpat. i. alienam uxorem. c Inanibus uerbis. Omnes eorum rationes

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

Stote autem, &c. Postquam Apostolus instruxit Ephesios in moribus uerbo, hic consequenter idem facit Saluatoris exemplo. Et primo proponit exemplum imitabile, di.

- 1 **Estote autem imitatores, &c.** q. d. aliter essetis filii degeneres, & per consequens a Deo reprobandi.
- 2 **Et ambulate.** Hic consequenter inducit Ephesios ad imitandum Christum qui est exemplar uerum, & primo in seruire charitatis, secundo in decore sanctitatis, ibi. Fornicatio, tertio in splendore cognitae ueritatis ibi. Videte itaque. Circa primum dicit. **Et ambulate in dilectione.** procedendo per bona opera ad augmentum charitatis.
- 3 **Sicut & Christus dilexit nos.** Ly sicut, non importat aequalitatem, sed quandam conformitatem.
- 4 **Et tradidit semetipsum pro nobis.** q. d. ita debemus in necessitate pro salute fratrum animas ponere.
- 5 **Oblationem, & hostiam.** Deo in cruce.
- 6 **In odorem suauitatis.** Fuit. n. illa oblatio Deo acceptissima: quia processit ex maxima charitate.
- 7 **Fornicatio.** Hic consequenter inducit ad imitandum Christi munditiam, secundo circa hoc remouet errorem, ibi. **Nemo uos seducat.** Circa primum dicit. **Fornicatio autem.** quae est concubitus soluti cum soluta.
- 8 **Et omnis immunditia.** ut per hoc includantur omnia ad uitium luxuriae pertinentia.
- 9 **Aut auaritia.** i. immoderata concupiscentia pecuniae. Vnde dicitur auarus, quasi auidus aeris.
- 10 **Nec nominetur in uobis.** i. sic a talibus sitis elongati, quod non possitis in aliquo notari.
- 11 **Sicut debet sanctos.** i. Christianos qui dicuntur sancti, quasi sanguine tincti, quia Christi sanguine redempti.
- 12 **Aut turpitudō, in dissoluto gestu.**
- 13 **Aut scurrilitas.** i. iocularitas.
- 14 **Quae ad rem non pertinet.** i. nihil ualet, sed magis nocet. Si

enim dicatur uerbum iocosum propter causam aliquam recreationis honestam, non nocet, sed magis ualet ad recreationem spirituum. Vnde & 4. Ethic. circa hoc ponitur a Philotopho quaedam uirtus quae dicitur eutrapelia, qua aliquis scit conuertere dicta, vel facta ad solatium honestum.

15 **Sed magis gratiarum actio.** Deo, & hominibus de beneficijs acceptis. Consequenter praedictorum uiciorum ponit causam, dicens. **Hoc autem scitote intelligentes.** Et patet litera hoc excepto.

16 **Aut auarus, quod est idolorum seruitus.** non proprie, sed similitudinariē, quia de censu facit Deum suum, ipsum ceteris praeposendo.

17 **Nemo.** Hic consequenter remouet errorem. Dixerunt. n. aliqui, quod prouidentia Dei non se extendat ad actus humanos, in quorum persona dicitur Iob 22. c. **Circa cadentes cali perambulāt, nec nostra considerat.** & per consequens non punit facta hominum, nec remunerat. Hunc errorem remouet di. **Nemo uos seducat in anib. uerbis.** Dicere. n. quod prouidentia Dei non se extendat ad actus humanos, est multum inane, quia sequeretur ipsum multa ignorare, quae scimus nos, quod est inconueniens, sicut arguit philoso. 1. de anima contra Empedoclem.

18 **Propter haec enim.** quia aliqui credebant Deum facta hominum non punire, nec remunerare.

19 **Uenit ira Dei.** i. eius uindicta.

20 **In filios diffidentiae.** i. super illos qui dissidebant de diuina remuneratione, ut dictum est, & tales uidentur fuisse illi qui perierunt in diluuiō.

21 **Nolite ergo effici participes eorum.** in culpa, ne sitis socii in poena.

22 **Eratis enim aliquando tenebrae.** i. inuoluti ignorantia tempore Gentilitatis. Et dicit tenebrae in abstracto, ad designandum magnitudinē erroris, sicut de homine multum largo dicitur, quod est ipsa largitas q. d. Apostolus. Non est mirum si tunc eratis inuoluti enormibus peccatis.

23 **Nunc autem.** id est, post conuersionem uestram ad Christum, estis.

Snes sunt inania verba, fructu vacua ad supplicia trahentia.
A *Fructus e.* Hinc autem opera sunt fructus, & opus lucis.
B *Et iustitia, &c.* Vel iustitia, & veritas sunt partes bonitatis. Et est sensus. *In omni boni, & providet, iustitia, & veritate.*
C *Redarguite.* Ut alibi ait Apostolus. Hoc agite, ut fortis ter-

spiritus.

tenim

tenim

† Ex pergitte.
 Aug. tract. 13 in Job.
 † Ro. 12. 2
 1. Tel. 4. 2.

† occasione opportunitate.

ribiliter perfonet increpatione, & intus lenitatis teneat dilectio. Duo contingit, ut scilicet non communicent consentiendo, & redarguant. His. n. duobus modis non te maculat malus, si non consentis, etsi redarguis. Vtrunq; complexus est Apostolus, dicens. Nolite communicare, nolite consentire, laudare et approbare. Et quia parum est non consentire addit. Magis autem redarguite. i. reprehendite, corripite, coercete. Et est sensus. Non sitis consentientes malis approbando, neque negligentes arguendo, neque superbientes insultanter arguendo.

d *Omnia autem.* Sed redarguenda sunt, quia sic manifestantur sepe per confessionem & poenitentiam: & ideo arguendum est, quia quod sic manifestatur, vertitur in lumen. vel illi mali manifestantur sibi ipsis, quod mali sunt, & ideo arguendi, quia sic incipiunt esse lumen. Vel redarguite. *Omnia autem, &c.*
e *Omne enim quod malum est, cum sibi innotescit esse malum.*
 * *Ambrosius.* In manifesto ambiguitas non est, neque excusari potest quod palam delictum est. Sicut enim apparet sole diem esse negari iam non potest, ita nec manifesto peccato oburgatio falsa videtur.
 * *Primasius.* Sicut ad Corinthios ait, Occulta etiam cordis eius manifesta sunt.
f *Lumen enim, per poenitentiam incipit converteri in bonum.*
C *Lumen est, non ambiguum, nec potest excusari, quod palam dictum est.*
g *Surge, per confessionem. Et exurge, per satisfactionem.*
 Amb.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Lux in domino per claritatem gratiae, & notitiam, non concludit.*
- 2 *Et filij lucis ambulate, procedendo de virtute in virtutem.*
- 3 *Fructus, n. lucis, i. eius opus.*
- 4 *Esti omni bonitate, quo ad seipsum.*
- 5 *Et iustitia, quo ad proximum.*
- 6 *Et veritate, quo ad Deum fideliter ei serviendo, ideo subdit.*
- 7 *Probantes, i. discernentes.*
- 8 *Quasi beneplacitum Deo. Servi, n. fideles diligenter inquirent implere beneplacitum dominorum.*
- 9 *Et nolite communicare, &c. i. peccare cum peccatoribus, sed magis eos arguite.*
- 10 *Quia, n. in occulto fiunt, propter quod predicantes contra vitia turpia, non expriment ea directe, sed per circumlocutionem. Quod autem fideles qui sunt lux in domino, ut dictum est, debeant tamen arguere, ostendit dicens.*
- 11 *Omnia autem quae arguuntur, tanquam reproba.*
- 12 *A lumine, verae doctrinae.*
- 13 *Manifestantur, tana esse.*
- 14 *Omne autem quod manifestatur lumen est, participative, in quantum ponitur in luce. Et ad hoc arguuntur vitia, ut peccatores eorum turpitudinem cognoscentes, relinquant ab eis, ut fiant lux in domino.*
- 15 *Propter quod dicit, I. spiritus sanctus per me.*
- 16 *Surge qui in peccatis marcescendo.*

Et

* *Ambrosius.* Dormitionem hanc, stuporem mentis significat, qua alienatur a vero. Alienatio vero hanc species mortis est. Ex qua resurgere commoveretur, ut resipiscens agnosceret veritatem, quae est Christus. Perfidi ergo & vitiosi demeriti in ceterum sub desperatione vitae, ut resurgant siue emergant ad-

monentur, & habeant partem cum Christo, ut de tenebris transeant ad lucem, & a morte ad vitam.
 * *Sedulius.* Ego secundum ingenium meum omnes editiones veterum scripturarum, ipsa quoque Hebraeorum volumina diligenter evestigans, nusquam hoc scriptum reperi, nisi forte hoc dicamus, quemadmodum olim prophetae in correctione populi loquebantur. Hanc dicit dominus. Et quomodo Dominus loquutus est. Ita & Apostolum spiritu sancto plenum, repente in verba, quae in se Christus loquebatur erupisse, atque dixisse. *Hec dicit Dominus.* Nec non & illud est differendum quomodo vni, atque eidem dicitur, quasi dormienti. *Surge qui dormis, quasi mortuus, exurge a mortuis.* Igitur quia & spiritus est hominis, quae semper in bona parte scriptura inveniunt, & anima, cuius infirmitates, & mortes legimus peccatorum, id quod nunc dicitur. surge qui dormis refertur ad spiritum. Et quod sequitur, exurge a mortuis animae coaptetur. Anima enim, quae peccaverit ipsa morietur. Spiritus mortem nunquam legimus. Christus vero orietur ei, qui surrexit a mortuis: & ex mortuis fuerit suscitatus.
h *Redimite, vel quod minus fecistis in uno tempore, restituite in alio dimidiantes dies quos impij non dimidiant. Alii enim dimidiant, alij implent dies, alij nec incipiunt, alij moriuntur in Aegypto, alij in deserto, alij in terra. Nec mirum si minus fecistis, quia mali dies, nec possunt omnia agi pro libitu.*
i *Dies mali sunt. Propterea nolite fieri.* pro malitia, & miseria hominum dicuntur dies mali. Ceterum dies isti quantum pertinet ad

- 17 *Et exurge a mortuis, ab infidelibus te separando qui dicuntur mortui, Mat. 8. a. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.*
- 18 *Et illuminabit te Christus, per fidem charitate formatam.*
- 19 *Videte.* Hic consequenter Apostolus inducit Ephesios ad imitandum Christi sapientiam, quae est sapientia Dei patris, ut dicitur 1. Cor. 1. c. *Videte itaque quomodo cavete.* ambrosius. societates pravorum declinando. 20 *Non quasi insipientes, qui talibus se immiscerent, distinguere nescientes bonum a malo.*
- 21 *Sed ut sapienter, qui circa bona, & mala optime iudicant, illa prosequendo ista fugiendo. In quacunque enim arte dicitur sapiens, qui bene iudicat de prosequendis, & vitandis secundum artem illam. Sicut sapiens miles in arte militari dicitur, qui scit bene iudicare de expediendis ad consecutionem victoriae, & oppositis vitandis, &c. Et eodem modo est in moribus.*
- 22 *Redimite tempus, bonis operibus insistendo habita opportunitate temporis.*
- 23 *Quoniam dies mali sunt, i. quia frequenter ex improviso impedimenta superveniunt.* 24 *Propterea, i. de futuris non providentes. Dicitur enim, prudens quasi procul videns, i. a longe sibi providens ante factum, & per oppositum imprudens. Verum tamen, quia hic accipitur prudentia in his quae pertinent ad salutem, ideo subditur.* 25 *Sed intelligentes quae sit voluntas a qua expectatis remunerari. Et quia vitia carnis obumbrant intelligentiam, ideo subditur.*

Et

ad spacia horarum ordinati sunt. Ducunt enim vices, agunt tempora, oritur enim Sol, & occidit, trahunt tempora. Cui molesta sunt pauci hoies sibi non sunt molesti. Dicuntur ergo dies mali, ut dixi, propter miseriam hominum, & malitiam. Sed miseria hoies communis est: non debet ergo malitia esse communis. Ex quo enim lapsus est Adas de paradiso, nunquam fuerunt dies nisi mali. quod ostendit puer qui nascitur, qui a ploratu incipit. Nondum loquitur, & iam prophetat in labore se futurum, & timore. Redimamus ergo tempus. Redimit qui perdit, id est, dat de suo, ut vacet Deo, quasi det nummum pro vino. Das huminum, & emis vinum. Aliud das, aliud accipis aliquid amittis, aliquid acquiris: Sic ergo perdis nummos, ut emas tibi aliquid. Sic perdas de tuo, ut emas tibi quietem. Vide si quis vult tecum iudicio contendere, & tunicam tollere, dimitte ei, & pallium, ut habeas quietum cor, ne perdas tempus vacandi Deo, a quo vult te auocare damno, & litibus.

a Subiecti inuicem. Amb. Non solum auditores prelati, sed etiam prelati subditis: in charitate eis seruando, & humiliter curam gerendo Nam et si dignitas maior est, administrativa tamen est. Vnde Apostolus. *Omnium me seruum feci.* Est ergo maiorum, saluatamen dignitate, seruire, sicut minorum est humiliter obedire, haec autem

tas Dei. † Et nolite inebriari vino, in quo est † luxuria, sed
impleamini spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus: † cantantes, & psallentes in cordibus vestris: domino gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi Deo, & patri. Subiecti inuicem in timore † Christi. † Mulieres viris suis subditae sint sicut domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiae, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Deo in Christo, ita, & mulieres viris in omnibus. † Viri diligite vxores vestras, sicut, & Christus dilexit ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquae † in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam: † non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta, & † immaculata. † Ita, & viri debent diligere vxores suas, ut coram sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit,

tem tam maiorum quam minorum ordinata subiectio, debet esse in casto timore Christi, qui humilitatem mandauit. **Mulieres.** Hucusque communiter de moribus egit, nunc quadam singulis ordinibus suadet. **Primas.** Non eos sicut Corinthios lactabat incontinentes, sed perfectos cibo continere nutrebat, timet ne in plenitudine cessante carnis officio aut in mulieribus subiectio, aut in viris cessaret charitatis affectus, & non tam continentiam quam diuortium docuisse videretur. **Non habentem maculam, &c.** Quia per actionem bonam munda est a macula & per spem tenentur ad superna, promittit de vestis eius in monte tanquam mix dealbata effudit quae significabat ecclesiam omnimacula peccati mundatam, quae per Christum in ligno crucis extensionem extensa est a terra, & desiderio ad celestia. **Non habentem rugam, &c.** hic per bona opera. **Et immaculata.** In abstinentia mali. Vel: tunc sanctam per gloriam, immaculatam, per corruptionis remotio nem. Sicut Christus tunc sanguinem, ut lauaret maculam ecclesiae, & extendit se in cruce, ut tolleretur in cruce, & viri si epus est debent mori pro faluandis vxoribus, & verbo vitae eas instruere, ut exhibeant eas Deo. **Nemo enim vnquam** Qui mauult esse sine corpore, non corpus, sed corruptiones, & pondus eius odit.

11 Quoniam vir caput est. *A capite enim in quo vigent omnes sensus, dependet regimen totius corporis: sicut Christus est caput Ecclesiae, quae est eius corpus mysticum.*
12 Viri diligite. *Hic secundo instruit viros di. Viri diligite vxores vestras. Propter hoc enim mulier facta est de latere viri, quia debet esse sibi coniuncta per fidem & lectionem.*
13 Sicut & Christus dilexit Ecclesiam. *Cuius est caput.*
14 Et seipsum tradidit pro ea. *Ex charitate maxima.*
15 Ut illam sanctificaret. *A peccatis mundando sanguine suo.*
16 Mundans eam lauacro aquae. *In baptismo per quem communicatur Christi passio quantum ad effectum, ut supra dictum est.*
17 In verbo vitae. *Nam accedente verbo ad elementum fit sacramentum.*
18 Ut exhiberet ipse sibi gloriosam. *Tanquam sponsam claritate fidei, & morum resurgentem. Gloria enim a claritate dicitur, quasi clara, e mutata in g.*
19 Non habentem maculam, aut rugam. *Id est, peccatum mortale patens, nec latens. Vel aliter: Non habentem maculam, &c. Id est, mundam, & simplicem sine ruga duplicis.*
20 Ita & viri, &c. *Quia sunt vna caro, ideo subditur: Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Quia sicut dicitur Matth. 19. a. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro.*
21 Nemo enim. *Ratione vtens.*
22 Car. sua odio ha. *na et sacculus macerans ea non facit ex eius odio, sed*

† luxuria
† 92 dist. c. 1.
Augu. ser 20.
de verb. Apol.
lord. 17 a.
Tractat. 15. in
10. in psal. 50.
& 132.
† Dei
† 32. q. 6. c. fi.
de fac. vnct. c.
vnico.
Cor. 11. 7.
Coloss. 3. c.
1. Pet. 3. 2.
E
† Col. 3. c.
† irreprehensibilis
F
Aug. 1. 21. c. 6.
Finis. cap. 7. &
tract. 2. in lo.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et nolite inebriari vino. *Per vitium gulae.*
2 In quo est. *Id est, per quod.*
3 Est luxuria. *Vnde dicit Hiero. Venter mero est fluens declinat cito ad libidinem. Venter enim, & genitalia sunt membra propinqua, & ex vicinitate membrorum designatur propinquitas vitiorum.*
4 Sed impleamini Spiritu sancto. *Qui datur sobriis, & castis.*
5 Loquentes. *Id est, ad inuicem, & vnusquisque sibi ipsi.*
6 In psalmis, & hymnis. *Vnde dicitur Act. 2. a. Quod repleti Spiritu sancto ceperunt loqui varijs linguis magna laude Dei.*
7 Et psallentes in cordibus vestris Domino. *Id est, intentionem huius laudis ad Dominum dirigendo.*
8 Gratias agentes. *Quia gratitudo beneficii accepti disponit ad receptionem aliterius.*
9 Subiecti inuicem in timore Christi. *Qui est timor castus, & charitati annexus.*
10 Mulieres. *Postquam Apostolus instruxit de moribus Ephesios generaliter hic consequenter idem facit quantum ad diuersos status specialiter quorum partes patebunt prosequendo. Primo igitur instruxit personas iunctas matrimonio: & primo vxores di. Mulieres viris suis subditae sint. Eis in licitis, & honestis obediendo. Naturaliter enim imperfectiora subduntur regimini perfectiorum: mulieres vero sunt imperfectiores viris quantum ad sexum, quia femina est mas occasionatus, & quantum ad intellectum. deficiunt enim a viris in discre-*

discretionem, ideo subditur.
11 Quoniam vir caput est. *A capite enim in quo vigent omnes sensus, dependet regimen totius corporis: sicut Christus est caput Ecclesiae, quae est eius corpus mysticum.*
12 Viri diligite. *Hic secundo instruit viros di. Viri diligite vxores vestras. Propter hoc enim mulier facta est de latere viri, quia debet esse sibi coniuncta per fidem & lectionem.*
13 Sicut & Christus dilexit Ecclesiam. *Cuius est caput.*
14 Et seipsum tradidit pro ea. *Ex charitate maxima.*
15 Ut illam sanctificaret. *A peccatis mundando sanguine suo.*
16 Mundans eam lauacro aquae. *In baptismo per quem communicatur Christi passio quantum ad effectum, ut supra dictum est.*
17 In verbo vitae. *Nam accedente verbo ad elementum fit sacramentum.*
18 Ut exhiberet ipse sibi gloriosam. *Tanquam sponsam claritate fidei, & morum resurgentem. Gloria enim a claritate dicitur, quasi clara, e mutata in g.*
19 Non habentem maculam, aut rugam. *Id est, peccatum mortale patens, nec latens. Vel aliter: Non habentem maculam, &c. Id est, mundam, & simplicem sine ruga duplicis.*
20 Ita & viri, &c. *Quia sunt vna caro, ideo subditur: Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Quia sicut dicitur Matth. 19. a. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro.*
21 Nemo enim. *Ratione vtens.*
22 Car. sua odio ha. *na et sacculus macerans ea non facit ex eius odio, sed*

A *Sicut & Christus Ecclesiam.* Ambros. Ita faciat vir de vxore, quæ caro eius: quia sic & Christus nutrit Ecclesiam cibo corporis sui, & fouet spiritualibus indamentis præceptorum, virtutum & honorum operum.

Tract. 9.
Genes. 1. d.
1. Peter. 2. 4.
1. Thim. 2. 14.
1. Cor. 13. 30.
1. 13. 0.

B *De car.* Aug. In Genesi dicit Adam: Hoc os de ossibus meis, & caro de carne mea; Sicut Eua de Adâ facta. traxit ab eo carnem, & ossi, ita nos a Christo instituti, alij sumus vt ossa robusti, alij vt caro infirmi ex carne eius, id est, ad similitudinem infirmitatis, quam habuit in homine. Propter hoc ostendendum, quantum dilexit Ecclesiam, est scriptum in Gen. Relinquet Christus homo patrem, formam serui accipiendo. matrem, id est synagoga in, ex qua carnaliter ortus, & adhærebit, id est, sociabit se Ecclesie. & duo, id est, Christus, & Ecclesia erunt in vna voluntate, & vna caro. Hæc verba primi hominis eadē dicit Gen. Christus verò in Euangelio dicit esse Dei cum inquit; Non legistis, quia qui fecit ab initio masculum, & feminam fecit eos? Et dixit: propter hoc relin. &c. vt scias propter extasim seporis, quæ præcessit in Adam, in qua Euangelicæ curiæ interfuit, hoc eum diuinitus, tanquam prophetam dicere potuisset. Vna caro Christus & Ecclesia, quia Deus apud Deum, per carnem particeps noster factus est. Vnus est Christus caput & corpus, quasi ineger vir, quia & femina de viro facta est, & ad virum pertinet. Relinquit Christus patrem; quia non in ea dignitate apparuit hominibus, quæ est apud patrem.

In carne vna

Ibidem.

reueratur

Matth. 19. 2.

a *Indamentis.* **b** *Vt carnem suam.* & bene vt carnem suam, quia corpus eius est, & huius corporis sumus omnes menbra ali de carn. id est in vitam ali de ossibus, vt pete. 31.

a *Vt infirmi qui indigent sustentari fortibus.* **b** *Vt perfecti, & fortes qui in solo Christo sustentantur.* **c** *Quia diligit vxorem.*

a *Hoc Myst. s. de vnione coniugij: quod est signum magne rei. s. coniunctio nis Chr. st. & Ecclesie.*

a *Et si hoc non solum ad literam dicitur, sed est signum alterius rei. verum tamen & secundum literam, vir diligit vxorem, sequens moralitatem historiz.*

a *Non solum diligit, sed &c.* **b** *Subdita sit viro.*

c *Sacra hoc mo.* Et ne aliquis putaret in viro esse, & vxore secum vt iusque naturalis sexus copulationem corporalem que mixtionem, addit, Ego dico in Christo, &c. secundum hoc ergo quod in Christo, & Ecclesia accipitur quod d. dum est; Non iam duo, sed vna caro sunt. & quomodo sponsus, et sponsa dicuntur, sic caput et corpus. Sive ergo dicatur caput, et corpus, sive sponsus, et sponsa, vnum intellegit. Fit enim ex duobus, quasi vna quædam persona, s. ex capite, et corpore; ex sponso, et sponsa quam vnitate mita, et excellentem commendat istas; in quo Christus loquens ait; Sicut sponso alligauit mihi vitam, et sicut sponsam ornauit me ornamento. Huius spiritualis vnitatis sacramentum fuit illud quod in Gene. de vnione coniugij ad literam dicitur.

1. Pet. 2. d. sect. dum LXX.

Lib. de bono coniug. cap. 7. 15. 18. & 24.

C *Aug. Vtque adeo fixus illud nuptiale initium cuiusdam sacramenti res est, vt ipsa separatione irritum fiat, quãdoquidem viuente viro a quo relicta est, in eam si alteri nupserit, et ille huius mali causa est q. reliq. etc. Semel initum coniugium in civitate Dei noster, vbi et ex prima duorum hominum copula quoddam sacramentum nuptiarum gerunt, nullo modo potest*

potest nisi alicuius morte dissolui. **Idem.** Non tantum fecunditas, cuius fructus in prole est, nec tantum pudicitia cuius vinculum est fides; verum etiam quoddam sacramentum nuptiarum commendatur fidelibus. **Tertullianus.** Nam & si Adam prophetauit magnum illud sacramentum in Christum, & Ecclesiam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea, &c. accidit spiritus passus est. Cecidit enim excasis super illum, sancti Spiritus vis operatrix prophetiæ. **Idem.** Laborabo ego nunc eundem Deum probare masculi, & Christi, mulieris, & Ecclesie, carnis & spiritus: ipso Apostolo sententiam creatoris adhibente, immo et diferente; Propter hoc relinquit homo patrem, & matrem, & erunt duo in carnem vnã. Sacramentum hoc magnum est. Sufficit inter ista, si Creatoris magna sunt apud Apostolum sacramenta, minima apud hæreticos. Sed ego dico, inquit, in Christum, & Ecclesiam. Habet interpretationem, non separationem sacramenti. Ostendit figuram sacramenti ab eo præministratam, cuius erat sacramentum. **Idem.** Monogamus occurrit in spiritu, vnam habens Ecclesiam sponsam, secundum Adam, & Eua figuram, quam Apostolus in illud magnum sacramentum interpretatur, in Christum & Ecclesiam competisse, carnali monogamiae per spiritalem. **Idem.** Acceperat Adam a Deo legem non gustandi de arbore, moriturus si gustasset; verum post Ecclasi spiritalem, in qua magnum illud sacramentum in Christum, & Ecclesiam prophetauerat, facilius ventri quam Deo cessit, & cat. **Chrysostomus.** Quid est mysterium hoc magnum, inquit? Quoniam magnum quid & admirandum Beatus Moses indicauit, immo Deus ipse. Interea sane de Christo, inquit, loquor, quoniam & ipse relicto patre descendit, & ad sponsam venit, & factus est in spiritum vnum. Qui adhæret Domino, vnus est spiritus. Et bene dixit: Magnum est hoc mysterium. Ac si dixisset, veruntamen allegoria ista dilectionem coniugalem non euertit. **Ambrosius.** Mysterij sacramentum grande in vnitate viri, ac feminae esse significat. Nec hoc prodit, sed aliam causam quæ non discordet a memorato mysterio flagitat, quam scit ad profectum humani generis pertinere, hoc est, Ecclesie, & Saluatoris: vt sicut relicto parentibus homo vxori suæ adhæret, ita & relicto omni errore, Ecclesia adhæreat & subiiciatur capiti suo, quod est Christus.

D. Li. d. & cap. Li. o. cap.

1. M. Lit. Ma.

E.

L.

c.

I.

c.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

sed amore: vt sit subiectus spiritui, sicut debet esse, & sic resurgat cum spir. tu immortalis. & similiter vir debet diligere vxorem vnã carnem secum ex vntem.

- 1 Sicut et Christus Ecclesiam. *Supple diligit.*
- 2 Quia membra sumus corporis. *Scilicet mystici nos omnes fideles.*
- 3 De carne eius. *Nam aliqui fidelium sunt infirmiores, & isti dicuntur de carne eius: quæ ante resurrectionem fuit passibilis, & infirma.*
- 4 Et de ossibus eius. *Quantum ad fortiores, quia Christo confirmantur in tolerantia aduersorum. Per ossa enim in quibus consistit robur*

robis corporis, virtus fortitudinis designatur.
5 Pro hoc re. hon. o pa. et ma. *Scilicet quantum ad cohabitationem. Istud fuit dictum Gen. 2. de Adam, & Eua. Consequenter applicatur ad Christum, & Ecclesiam mystice, cum dicitur.*

6 Sacramentum. *Id est, sacrum signum.*
7 In Chr. et in Ec. *Licet enim filius Dei patrem non reliquerit, quia semper est in sinu patris, vt dicitur Io. 1. tamen secundum quandam apparentiam dicitur patrem reliquisse, in quantum apparuit in mundo, visibilis in forma serui ad coniungendum sibi Ecclesiam per mysterium incarnationis, & passionis suæ, sicut sponsam. ex hoc reuertitur ad propositum dicens: Ve. & vos, etc. & pater.*
8 Vxor autem timeat virum. *Timore casto.*

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 5. vbi dicitur in postil. Nec nominetur in vobis. Glo. Nec nominetur in vobis, id est, nec suspitio sit de vobis probabit, &c.

ADDITIO II.

In

In eodem cap. vbi dicitur in postilla Redimentes tempus. Hoc quod dicitur Redimentes tempus secundum Petrum de Tharantasia dupliciter legitur; Vno modo de tpe futuro sic; Redimentes ipsi, s. captantes tps oportunitatem ad vacandum, & seruandū Deo et cū incommodo temporali, tempus enim redimitur secundum

secundum Gl. q. dat de suo, vt Deo vacet. Luc. 6. e. Qui aufert q. tua sunt, ne repetas. Et hoc necesse est. Quia dies mali sunt, i. multa occurrunt impedimenta, q. impediunt hominem, ne possit Deo vacare. Et dicuntur dies mali, ppter malitia, & miseria hominum, Matt. 6. d. Sufficit diei malitia sua. Alio modo legitur de tempore praeterito sic: Redimentes, si pps praeteritum, tanquam quid carum, & preciosum, i. redimentes in vno tpe quod minus fecistis in alio, vt sic sitis dimidiantes dies non sicut mali, q. non dimidiant dies suos, sed totum diem in malo expendunt. Boni autem & si aliquid diei expendunt in malo, residuum autem expendunt in bono. Nec mirum si minus fecistis in praeterito. Quonia dies mali sunt, id est, multa

multa occurrerunt impedimenta. Gene. 47. b. Dies peregrinationis meae pauci, & mali. Et quoniam dies mali sunt. Propterea nolite imprudentes fieri, sicut iudicetis. Haec ille.

ADDITIO III.

In eodem cap. vbi dicitur in postil. De carne eius, & de ossibus eius.

Super hoc quod dicitur; De carne eius, &c. Gl. in cuius rei figura Adam qui erat forma futuri cum de costa sua facta mulierem vidisset dixit. Hoc os de ossibus meis, & caro de carne mea. sicut. n. Eva de Adama facta traxit ab eo carne, & ossi, ita nosa Christo instituti sumus in ossa, s. robusti. alij vero, vt caro, s. infirmi.

ECAP. VI.

Illi obedite parentibus. Sequitur. Primum

inter mandata quae ad hominem in secunda tabula. Ad duo namque praecipua charitatis Dei, & proximi pertinet decalogus. Ad primum praecipuum Dei tres corde pertinent, id est, tria mandata, quia Deus trinitas est. Ad alterum vero praecipuum, s. proximi septem chordae, i. septem mandata. Et illa tria ad Deum pertinentia in prima. Et alia septem ad proximum, in secunda tabula scripta erant. Inter quae hoc merito primum, quia sicut Deus principaliter principium est hominis, sic pater secundario. Cuius mandati additur promissio, quod non in alijs est.

¶ Ambrosius. Quomodo tamen hoc primum mandatum dicitur cum constet primum mandatum ita contineri: Non sunt tibi alij Dij, praeter me. Deinde. Non facies tibi similitudinem ullam eorum quae sunt in caelo sursum, & in terra deorsum. Tertium non sumes nomen

CAP. VI.

Tanquam subiecti carnalibus. a Secundum fidem & iustitiam.

Illi obedite parentibus vestris in Domino. Er debetis. b Quia. c Quia praecipuum legis. d Honorare patrem, est ei reuerentiam exhibere, & necessaria sibi iustitiae.

mino, Hoc enim iustum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est primum mandatum in promissione. Hac. In presenti in temporalibus, & spiritualibus. In aeterna via. Fundatus. Quia sic legem non custodient. In ita enim nemo cognoscit

per terram. Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, & correptione Domini. Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate seruientes, sicut Domino, & non hominibus: scientes quoniam vnusquisque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet a domino, siue seruus siue liber. Et vos Domini eadem facite illis, remittentes

Dum pueri sunt, ne legem contemnant. Verborum. Verberum: vt proficiant in rebus domini.

Quod cepit ex peccato. Non solum spiritualibus, & bonis.

Reuerentia, quod & filij. Quod seruorum est. Vt sicut ostenditis extra, sic sit in voluntate vestra: vt si non potestis a dominis liberi fieri, liberi seruistis.

Obedietis quia ipse hoc praecipit ad conseruationem humilitatis. Obedi e dico non ad oculum. dum videmini, sicut illi qui querunt hominibus placere.

Cum Christo iubente seruis, non homini seruis, sed Christo

Ita & vos. Dominis vestris. Vt in eo putetis seruire vos Deo, & non hominibus tantum.

Vos dico.

Non enim minus recipiet, quam seruus liber.

Similia in bona voluntate. Si serui peccant. Non solum verbera.

In sim. Liberam facit seruitutem: non timore subdolo, sed fide et dilectione, donec transeat iniquitas: & omnis euacuetur potestas.

nomen Dei tui in vanum. Quartum. Obseruabis, inquit, Sabbata, mea. Quintum autem Honora patrem, & matrem, &c. Sed quia prima quatuor mandata ad Deum pertinent; haec in prima tabula contineri subintelliguntur. Cetera ad hominem vt honoret parentes. Chrysostomus. Vide quam admirabilem virtutis profectum basim posuerit, honorem, s. ad reuerentiam erga parentes. Abducens a malis operibus, ingressusque iam bona, primum praecipit honorem erga parentes eoque ante omnia ipsi post Deum causa viuendi sunt. Serui obedite. Augustinus. Seruitus cepit ex peccato, prima enim seruitutis causa peccatum est, vt homo homini conditionis vinculo subderetur, quod non fuit nisi Deo iudicante, apud quem non est iniquitas, & nouit diuersas penas meritis distribuere delinquentium. Aug. l. 19. ciu. c. 15. in psalm. 78. & 134. Rom. 9. c.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

Illi obedite parentibus. Hic consequenter docet parentes, & filios qualiter debeant habere ad inuicem. Et primo instruit filios dicens: Filij obedite parentibus vestris in Domino, id est, in licitis, & honestis.

- 1 Hoc enim iustum est, quia filij habent a parentibus esse, incrementum, & documentum, hoc etiam probat per scripturam, Exo. 20.
- 2 Honora patrem tuum. Non solum in reuerentia exhibenda, sed etiam in necessarijs ministrandis tempore necessitatis.
- 3 Quod est primum mandatum. Non simpliciter, quia mandata ad Deum ordinantia sunt priora, sed in illis non additur exprimendo promissionem remunerationis, sicut in isto, ideo subditur.
- 4 In promissione. quae sequitur, Vt bene sit, consequenter instruit patres, di.
- 5 Et vos patres pro, &c. Eos nimis asperere castigando, ne frangantur desperando, sicut baculus tortuosus, quando nimis impetuose flectitur ad erigendum.
- 6 Sed educate illos. Id est, nutrite.
- 7 In disciplina, & correptione d. n. i. in moribus, et timore Dei.
- 8 Ser. Hic consequenter instruit seruos et dominos, et primo seruos di.
- 9 Serui obedite dominis carnalibus. Quia tamen enim ad animam omnes homines sunt liberi, sed quantum ad corpus aliqui sunt liberi, & aliqui seruilis conditionis.
- 10 Cum timore. Id est, reuerentia: quod etiam competit filijs.
- 11 Et tremore. Quod est proprium seruorum, quia subsunt flagellis dominorum.

- 13 In simplicitate cordis vestri. Id est, absque fraude, & dolo.
- 14 Sicut Christo. Seruitus enim introducta est per peccatum, & sic est poena peccati. Deus enim auctor est mali poenae, & potest corrigere peccata, sicut placet sibi per poenam seruitutis, vel aliam. Aliquando etiam immittit alicui malum poenae, non propter expiationem culpa, sed propter augmentum meriti per exercitium humilitatis, & patientiae. Aliquando etiam ex charitate aliquis sibi accipit seruitutem voluntarie, sicut Paulinus Nolanus Episcopus in seruitutem se tra didit tempore Vandalorum pro filio cuiusdam viduae. Et omnibus istis modis non solum seruitur homini, sed etiam Deo, in quantum homo patienter sustinet seruitutem sibi inflatam ex ordinatione diuina, vel assumptam voluntarie propter Deum.
- 15 Non ad oculum seruientes. In praesentia dominorum tantum, sed etiam in absentia.
- 16 Quasi hominibus placentes. Tantum.
- 17 Sed vt serui Christi. Voluntarie iustitantes in hoc ordinationem Dei. Et subditur ratio cum dicitur.
- 18 Scientes, &c. fecerit bonum. scilicet, meritum.
- 19 Hoc recipiet. In mercede.
- 20 A dom. In cuius potestate sunt domini, sicut serui. id subditur.
- 21 Siue seruus, siue liber. Nam conditio seruitutis respicit vitam beatam nullam affert impedimentum. Vnde dicit Ambr. In Domino bona seruitus, & bona libertas. aequa lance appenduntur. Secundo instruit dominos, di.
- 22 Et vos domini eadem facite illis. Supple seruis, vtentes eorum seruitute rationabiliter, & modeste. ideo subditur.
- 23 Remit. minas. quasi dicat non solum remittentes verbera quando peccant

A De cætero. Post specialia præcepta quibus admonuit singu-
los ordines, in cõmuni nũc admonet omnes. Huc usq; vos
vni verbo, & opere, iã deinceps i futuro in reliquo tẽpore.
b *Mundi rectores.* Non quia regunt mũdũ, qui constat ex cæ-
lo et terra. Sed mũdũ peccatores dicit, de quo alibi, *Et mũdus*

Ioh. 1. a.
Aug. 16. cont.
Secundũ Ma-
nich. c. 20. ser.
S. de verb. do-
mi. & ser. 1. de
domin. 5. post
Eph. 1.
Rom. 2. b.
Istis forte sã-
per Ch. istũ.

assultus

B
Ideminos re-
tores tene-
brarum seculi
huit.
† Spirituales
nequias.
* vniuersam

tomibus per-
fectus

† charitate

eam nõ cognouit. Ta-
lem mũdũ illi re-
gũt cõtra quos ha-
bemus perpetuas
inimicitias: quia,
& quod patimur
homines importu-
nos, illi faciũt. In-
stigãt. n. & instam
mãt illos, & tãquã
vasa sua mouet, &
velut organa tan-
gũt. Cõtra illos ha-
bemus occultã lu-
ctã, ad quã nos at-
mat Apostolus.
c *Tenebrarum.* Ne
putetũr dæmones
hũc inuisibile mũ-
dũ regere, subdit
quid nomine mũ-
di intellexerit, te-
nebrarum harũ. i.
peccatorũ. Q. Non
dominãtur dẽmo-
nes mũdo q cõstat

minas, scientes quia & illorum, & vester Dominus est in

a cœlis: † et personarum acceptio non est apud Deum. † De

cætero fratres † confortamini in Domino, & in potentia vir-
tutis eius. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare ad-

uersus † insidias diaboli: quoniam non est nobis colluctatio

aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principēs, &

b potestates, aduersus mundi † rectores, tenebrarum harum,

c contra † spiritualia nequitiae in cœlestibus. Propterea acci-

d pite * armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo,

e & † in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos ve-

f stros in † veritate, & induiti † lorica iustitiae, & calciati pedes

sed peccatoribus,
* Ambrosius. Certus Apostolus, quia exitia quæ à perfis-
dis Dei famulis irrogãtur, auctore Diabolo ministrãtur, cuius
altitudo gĩadĩs, & hoĩb. impossibilis est, monet aduersus
hec arma Dei sumẽda, cui⁹ solius virtute superantur, & des-
struũtur omnia machinãmẽta Diaboli. Ipse est. n. cui⁹ satel-
lites sũt, quos tenebrarũ harũ dicit rectores, spiritus neq̃si
miq̃ degũt i cœlestib⁹ i firmamẽto mũdi. Hi sũt erroris du-
ces, tenebrarũ rectores, hoc est ignorantie et p̃fidię p̃positi.
* Primasius. Ne quis spiritus nefandos cũ auctore, & prin-
cipe suo Diabolo regete cœlũ et terrã et mare arbitraretur,
subiecit, & expressit, quid diceret *Mundi Tenebrarũ*. inquit, *ha-
rum*, id est tenebrarum harum, vtq; infidelium, & impiorum
qualibus iam credẽtib⁹ dictũ est. *Fuistis aliquando tenebra-
nunc*

nunc autem lux in domino; Fuistis tenebrae: id est, infideles. Nunc
autem per Dominum facti estis fideles.

d *Cœta spiritualia.* Q. Timedi hostes quia spirituales, & intifi-
biles, & quia nequã: & nõ pro parua re, sed pro cœlesti hære
ditate tollẽda pugnãt. Vel cœlestia dicit virtutes, in quibus

pugnã demonũ pa-
timur, vel spicit⁹ ne-
quã sũt i cœlestib⁹,
id est, in hoc iferio-
ri aere. Ipli. n. quasi
equites pugnãt in
equis hominibus.
Equites ergo occi-
damus, equos pos-
sideoamus.

e *Succincti lumbos ve-
stros.* & c. id est, car-
nales cõcupiscẽtiãs
cigulo castitatis fre-
nãtes nõ simulato-
rie, sed in veritate,
vel per charitatẽ.

* Haymo. Lum-
bos succingim⁹, cũ
luxuriã refrenam⁹,
State, inquit, i fide,
i bono opere, & re-

stringite lumbos à lu-
xuria, vbi maximẽ
viget, & hoc i veri-
tate facite, non in
mẽdacio, neq; per
hypocritism, neque

vt laudem ho minum capiat. Vel in veritate dicit, quasi
pro amore nominis Christi, qui est veritas.

* Induti. Lorica iustitiae. Recte lorica iustitiae cõparatur,
quia sicut lorica multis circulis cõtextitur ita iustitia multis
virtutibus cõstat. Aliter. Iustitia loricae p̃t cõparari, quia si-
cut lorica pectus munit, ṽtrem stringit, femora p̃regit, ita
iustitia superfluas cogitationes, q̃ in pectore verlarĩ solent,
repellit; in gluuie ventris stringit, luxuriã quoq; opprimit.

f *Calciati.* Marcus dicit Apostolos calciatos sandalijs, vel
soleis, vt neq; pes sit tẽctus, nec nudus ad terram, id est, ne
occultetur Euangelium, nec terrenis commodis inuitatur.

f *Pedes.* i. affectiones sint munitæ virtutibus ne a vitijs pũ-
gantur, vt ita sint parati ad p̃dicandũ Euangelium quod nun-
ciat

NICOLAVS DE LYRA.

peccant ex fragilitate, vel ignorantia, sed etiam comminationes, &
verba aspera. Et sub iuratio.

- 1 Scien. qu. & il. & ve. do. est in cę. Præsident equaliter domi-
nis, & seruis.
- 2 Et personarum acceptio. Ita enim puniet Dominũ, sicut ser-
uum: & etiã grauius, ceteris paribus. quia quanto status altior. pro-
pter quod dicitur Sap. 6. a. potentes potenter tormenta patientur.
- 3 De cætero. Postquam Apostolus inuicem Ephesios in commu-
ni, & postea personas diuersorum statuum in speciali, hic reuertitur
ad inuicendam eor in generali. Et diuidit in duas, quia primo inducit
eos ad sumendum arma virtutum generaliter. secundo describit hac
specialiter. b: State ergo. Cũca primum dicit: De cætero fra-
tres confortamini in Domino. q. d. ex quo radicati estis in fide
Christi, debetis confidere de ipso. Nam assistit fidelibus suis in tenta-
tionibus, & p̃suis; Veruntamen quia non debet homo sic confide-
re de assistentia Dei, quod omittat facere quod potest, quia hoc effect
tentare Deum. ideo subditur.
- 4 Induite vos armaturam Dei. Id est, virtutibus, quæ sunt ar-
ma militum Christi.
- 5 Vt possitis stare. Absque casu mortalis peccati.
- 6 Aduersus insidias. Quoniam sicut dicit Leo Papa, omnium di-
scutit consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus, & ibi quasi
causas nocendi, vbi quæque viderit studiosius occupari.
- 7 Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem,
& sanguinem. Id est, aduersus homines qui sunt caro, & sanguis,
& p̃r consequens visibiles.
- 8 Sed aduersus principes, & potestates. Id est, dæmones qui
sunt hostes inuisibiles. Et dicit principes, & potestates, quia angelorũ
ordines non solum sunt per gratiam, sed etiam per naturam, & sic de
i. gulis ordinibus ceciderunt aliqui, in quibus naturalia remanserunt
vniuersa, vt dicit Dionysius, & inferiores obediunt superioribus, vt ma-
gis possunt nocere hominibus, & per principes, & potestates intelli-
guntur ei⁹ iudices dæmonum.

- 9 Aduersus mundi rectores. Nomine mundi non intelligitur
hic vniuersitas creaturarum, quæ non regitur a dæmonibus, sed a
Deo, & Angelis Sanctis sibi ministrantibus, sed intelligitur vniuer-
sitas hominum malorum, sicut dicitur Ioan. 1. Mundus enim non
cognouit. qui per dæmones regi dicuntur, in quantum per eos ad
peccata mouentur, propter quod subditur ad declarationem huius in-
tellectus.
- 10 Tenebrarum harum. Dicuntur enim mali homines tene-
brae, quia sunt involuti tenebris ignorantie, & culpa.
- 11 Contra spiritualia nequitiae. id est, contra spiritus nequam,
sive malignos. Hoc etiam dicitur ad ostendendum, quod per rectores
mundi hic dæmones intelliguntur.
- 12 In cœlestibus. id est, in hoc aere caliginoso, qui frequenter
in sacra scriptura cœlum nominatur, in quo dæmones habitabunt vs-
que ad iudicium: propter quod aues cœli nuntiantur, Matth. 13. a.
vbi dicitur quod aues cœli comederunt semen quod cecidit secus
viam.
- 13 Propterea accipite armaturam Dei. Scilicet, virtutum,
vt p̃dictum est.
- 14 Vt possitis resistere. insultibus demonum.
- 15 In die malo. id est, p̃senti vita vbi imminet tentationum
pugna.
- 16 Et in omnibus. Scilicet, prosperis, & aduersis.
- 17 Perfecti. ita quod non frangamini aduersis, nec eleuamini
prosperis.
- 18 State. Hic consequenter Apostolus describit arma virtutum
magis in speciali, dicens: State ergo succincti lumbos vestros.
cigulo castitatis, vnde Gregor. hom. 32. Lumbos enim p̃cingimus
cum carnis luxuriã per continentiam coercemus,
- 19 In veritate. Et non simulatorie tantum, sicut faciunt hypo-
crite.
- 20 Et induiti lorica. Sicut enim lorica operit corpus ṽndique,
sic iustitia reuocet debitum ṽnicuique.
- 21 Et calciati pedes. id est, aff. Eliones.

ciat pacem inter Deum, & hominem, vel ut sint parati com-
 plere præcepta euangelij.
 a *Scutum fidei.* Aug. Fides est scutum, sub quo tuta est iusti-
 tia, sicut sub munimine omnium virtutum. Quod pro-
 tur ante omnia arma quod prius impugnat diabolus. Vnde
 prima petit campum
 dubia sub tunc duelli
 pugnatura fides.
 * *Primas.* Sicut scutum
 omnia iniecta respicit
 & excutit, ira & fides
 omnes eius suasiones
 extinguit, quamvis
 quasi rationales, lu-
 men habere videantur,
 & Sedulius Si-
 ne scuto omnis arma
 tus inermis est. Ita &
 hæc virtutes sine fide
 saluari non possunt.
 b *Et Galeam.* Galea
 est salus æterna, cuius
 memoria mentem ob-
 noluit ne deficiat.
 c *Et gladium spiritus.*
 August. in psal. 149. b.
 Verbum Dei gladius
 bis acutus, docens de
 temporalibus, & æter-
 nis. illorum consolati-
 onem in veteri, isto-
 rum perfectionem in
 nouo Testamento pro-
 mittens. Quod enim
 temporaliter nobis pro-
 missum est, ad vnam
 partem gladij, quod
 vero in sempiternum
 ad aliam partem gla-
 dij pertinet. Nam &
 ideo duo testamenta
 dicuntur, quia vetus
 terrena promittit, no-
 uum æterna, De hoc
 gladio Dominus ait,
 Non veni mittere pacem sed gladium. Iste gladius vere acutus est
 quia eum quem ferit a mundo diuidit. * *Primas.* Nemo
 miles audet ad pugnam sine gladio proficisci, se. n. utcumq;
 tueri potest, sed hostem non valet interimere: nonnunquam
 etiam ab audaci hoste suis armis expoliatus occiditur, ita si-
 ne Dei verbo iustitia omnis iniecta est.

* Sedulius. Penetrabilior namque est (sermo Dei) omni
 gladio anticipari, & perstringens vsque ad deuisionem animæ,
 ac spiritus, comagum quoque & medullarum, & discretor
 cogitationum, & intentionum cordis, diu. lens s. & absin-
 dens quicquid in nobis carnale terrenumque reperit.

1 In præparationem euangelij pacis. † In omnibus sumentes
 2 scutum fidei in quo possitis omnia tela nequissimi, i-
 3 gnea^a extingueret. Et galeam salutis assumite & gladium spi-
 4 ritus, quod est verbum Dei. per omnem orationem & ob-
 5 secrationem, orantes omnibus tempore in spiritu, & in ipso
 6 vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omni-
 7 bus sanctis, & pro me, ut detur mihi sermo in apertionem
 8 oris mei, cum fiducia notum facere mysterium euange-
 9 lij pro quo legatione fungor in catena ista, ita ut in ipso au-
 10 deam prout oportet me loqui. Ut autem, & vos sciatis quæ
 11 circa me sunt, quid agam, omnia nota vobis faciet Ty-
 12 chicus charissimus frater, & fidelis minister in domino:
 13 quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa
 14 nos sunt, & consoletur corda vestra. Pax fratribus, & chari-
 15 tas cum fide à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo.
 16 Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Ie-
 17 sum Christum in incorruptione. Amen.

d *In spiritu.* Orat qui
 munda conscientia,
 & integra fide orat.
 In carne orat, qui pol-
 luta mente ite um pec-
 caturus non casu, sed
 de proposito.
 e *In aperte oris mei,*
 cura fiducia notum, &c.
 i. vt aperte possim re-
 ferare mysteriū euan-
 gelij secreta incarnati-
 onis, & passionis. ne
 pressura tribulationis
 ipsi formidine acu-
 men doctrinæ obtun-
 dat. * *Chryl.* Cate-
 na circumdatus es Pau-
 le, & aliorum opera
 indiges? Etia inquit.
 Nam & Petrus cate-
 na circumdatus erat,
 & tamen sine inter-
 missione precatio p-
 eo fiebat. Super quo
 legatione fungor in
 catena, vt in eo libe-
 re loquar, quemad-
 modum oportet me
 loqui. hoc est, vt cum
 fiducia, animo virili,
 multaque cū pruden-
 tia respondeam. Vbi
 vero legatione funge-
 ris? Apud homines in-
 quit. Papæ benignita-
 tem Dei. E cælis mi-
 sic qui legatione pro-
 se proque pace funge-
 retur. Et arreptos eos

Non veni mittere pacem sed gladium. Iste gladius vere acutus est
 quia eum quem ferit a mundo diuidit. * *Primas.* Nemo
 miles audet ad pugnam sine gladio proficisci, se. n. utcumq;
 tueri potest, sed hostem non valet interimere: nonnunquam
 etiam ab audaci hoste suis armis expoliatus occiditur, ita si-
 ne Dei verbo iustitia omnis iniecta est.

ligarunt homines, & ne communem quidem legem reue-
 rti sunt, quoniam qui legatus est, nunquam mali quicquam
 patitur. Catena inquit, mihi imposita est, quæ libertatem lo-
 quendi obturet, sed oratio vestra os mihi aperiat, omnia ad
 quæ dicenda amandatus sum, dicam.
 f *Pax fratrum.* pacem optat eis, quæ est ianua dilectionis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In præparationem euangelij pacis. i. vt suis preparati ad
 predicandum euangelium Christi, quod annunciat pacem æternam.
 Ad significationem huius dicit Marc. 6. b. Missos ad prædicand-
 dum calciatos sandalijs, quibus muniuntur pedes ne immediare
 tangant terram, & nudi remanent in parte superiori, quia afflictiones
 predicatorum non debent ad terrena officij, sed ad cælestia, sicut dicitur
 in gl. super locum istum,
 2 In omnibus. tentationum insultibus.
 3 Sumentes scutum fidei. quæ est substantia sperandarum rerū.
 4 In quo possitis. Firma. n. fides de bonis cælestibus quæ sperantur
 repellit illius dæmonum quasi scutum.
 5 Et Galeam sc. charitatem, quia sicut galea supra ponitur itaquam
 complementum, & perfectio aliorum armorum, sic charitas est per-
 fectio aliarum virtutum.
 6 Et gladium. i. datum a spiritu sancto.
 7 Quod est verbum Dei. Mat. 10. c. Non. n. vos estis qui lo-
 quimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Dicitur
 autem verbum Dei gladius, quia percussus cum eo diuiditur a mū-
 do. Et quoniam hac armatura dependet ex Dei gratia, ideo subditur.
 8 Per omnem orationem. quæ est simplex petitio a Deo.
 9 Et obsecrationem. quæ est cum expressione rei sacræ per quam
 petitio fit exaudibilis, vt cum dicitur. Per passionem tuam libera nos
 domine. & huiusmodi.
 10 Orantes omni. ad hoc ordinato.
 11 In spiritu. i. mente, & non tantum voce.

12 Et in ipso. i. frequenter orando, & non remisse.
 13 In omni. i. perseveranter.
 14 Pro omnibus sanctis. vt habeant arma prædicta generaliter.
 15 Et pro me. specialiter.
 16 Ut detur mihi sermo. i. constantia predicandi euangelium
 Christi.
 17 Pro quo. nunc detentus Romæ.
 18 Ita vt in ipso. i. vt tribulationes quas sustinco, in nullo me ter-
 veant a prædicatione retrahendo.
 19 Ut autem. Hæc est vltima pars huius epistolæ. Et est confirma-
 tio præcedentium, per hoc quod Apostolus eam misit. per d. l. Etum di-
 scipulum, vt plenius posset significare statum Apostoli Ephesij, &
 eos in Deo consolari, & hoc est quod dicit Apostolus. Vt autem, & pa-
 tet litera vsque ibi.
 20 Et fidelis minister in domino. i. in his quæ sunt ad domi-
 num.
 21 Et consoletur corda. vos in bono confirmando per sacra hor-
 tamenta.
 22 Pax fratribus. i. in Christum credentibus, supple sit.
 23 Et charitas. aliter fides esset informis.
 24 A Deo patre. qui est dator istorum bonorum.
 25 Et Domino Iesu Christo. per quem ad nos perueniunt Dei
 dona.
 26 Gratia cum omnibus. generaliter credentibus.
 27 In incorruptione. i. sic maneant in gratia, quod non decidant
 ab ea, sed perueniant ad gloriam quæ est gratia consummata.
 Amen.

Et

Incipit

A D D I T I O.

In cap. 6. ubi dicitur in postilla. Ut detur mihi sermo in apertione oris mei.

Hoc quod dicitur. Detur mihi sermo in apertione oris mei, videtur referendū ad illud quod fuit a domino dictū Apostolis Mat. 10.

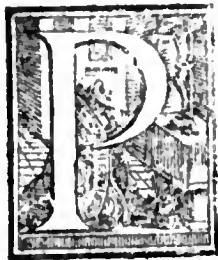
c. Debitur. n. vobis in illa hora quid loquimini, secundum. n. fragilitatem humanæ naturæ timebat Apostolus, ne pressura tribulationum impediretur a promptitudine responsionis in mylterijs evangelij declarandis, & ideo petebat per suffragia orationum, ut daretur sibi a Deo sermo. s. restus, in apertione oris mei, id est prompte, & liducaliter.

Incipit argumentum ad Philippenses.

Philippenses sunt &c. Qui accepto verbo predicationis ab Apostolo firmati in fide fuerunt, nec pseudo Apostolos receperunt, unde eos laudat Apostolus. Hi Paulo per Epaphroditum aliquam substantiam Romam miserant, quem cum hac remittit

Argumentum in epistola ad Philippenses incipit.

Philippenses sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, nec receperunt falsos Apostolos. Hos collaudat scribens eis a Roma de carcere per Epaphroditum.

tit epistola, in qua cum presens non potest, inuit eos contra duplex bellum, tribulatorum, & pseudo predicatorum, ut omnia pro Christo sustineant aduersa cum humilitate, sicut Christus fecit, & legalia a pseudo nunquam recipiant. His nec se apostolum nominat qui nunquam de cœminis, vel contra eum senserant.

C A P. I.

Epistola Pauli ad Philippenses incipit.

C A P. V. T. I.

Aulus. More solito salutationem premit. Dem de gratias Deo agit pro eis, implorans eis inuicem bona, ut & in virtutibus crescentes ad perfectionem perueniant. Deinde patientiam tribulationum monet exēplo sui, & Christi, postea ut caueant a vesutis pseudo Apostolorum tandem admonitionem moralem interserit, & prope finem de gratia, quam sibi Romam per Epaphroditum miserant gaudere se dicit.

Aulus, & Timotheus serui Iesu Christi omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconibus. Gratia vobis, & pax a Deo nostro, & Domino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri, semper in

nens in seculum seculi, cui adineta est, alia seruitus non manens in aeternum in domo. Chrysostr. Seruum seipsum vocat, non Apostolum. Na & ista dignitas reuera magna est & caput bonorum, nimirum seruum esse Iesu Christi, & non simpliciter dici. Qui seruus Christi est, is verē peccati liber est. & germanus Christi seruus, nullus est alterius seruus. Alioqui non esset plane Christi seruus, sed

7. 9. d. c. legi- 68. 4. 2. Ductio.

B

de gratias Deo agit pro eis, implorans eis inuicem bona, ut & in virtutibus crescentes ad perfectionem perueniant. Deinde patientiam tribulationum monet exēplo sui, & Christi, postea ut caueant a vesutis pseudo Apostolorum tandem admonitionem moralem interserit, & prope finem de gratia, quam sibi Romam per Epaphroditum miserant gaudere se dicit.

b Timotheus. Hunc apponit, quia eum missurus erat ad illos propter hoc eum quodammodo commendans, ut eadem quæ scribit ab eo bene recipiant.

c Serui. Seruos dixit, ut & ipsi pro domino ferant dura, Christi, ut contra pseudo stent. Aug. Sicut duo sunt timores, sic duæ seruitutes, que faciunt duo genera seruorum. Est enim timor, quem perfecta charitas foras mittit. Est & seruitus simul cum eo foras mittenda. Est etiam timor castus permanens

Omnia. Cuius natura omnia bona omnibus accedunt. a Præsto beneficio. Qui mihi facit quod volo in vobis. b Quoties vestri memor sum. c Quod vtrique sum. Conquis temporibus

dimidiatus.

d Cum episcopis, & diaconibus gratia vobis, & pax a Deo patre, &c. Primasius. Episcopos presbyteros dicit. Non. n. plures episcopi in vna ciuitate, neque presbyteros intermittere, ut ad diacones descenderet. Et significat per diacones maiores, per sanctos minores. quia minores premit, ad humilitatem innitit, quia & hos subnequit, ostendit aliquem non esse adeo perfectum, qui non indigeat admonitione.

e Gratias ago Deo meo. Q. Agite quæ agitis, quia talia unde Deum laudo.

Aug. in tra. 95. n. 13. Timor duplex ubi 4. d. Plal 18 c Job 8. 6

C

NICOLAUS DE LYRA.

Incipit Postilla venerabilis Magistri Nicolai de Lyra super Epistolam Pauli ad Philippenses.

C A P. I.

Aulus, & Timotheus. Hic incipit epistola Pauli ad Philippenses. Quæ diuiditur in tres partes. s. præfationem & prosecutionem, ibi. Gratias. & consummationem, prope finem, ibi. Salutate. Circa primum primo ponuntur personæ salutantes, cum dicitur. Paulus, & Timotheus. Hinc adiungit secum in salutatione, quia missurus erat ad eos per ipsum, ut habetur ca. seq. ut cum ven. ret ad eos reuerentius, ac magis charitative reciperetur. Secundo ponuntur personæ salutata, cum dicitur.

- 2 Omnibus. n. per baptismum sanctificatis. 3 In Christo. in primitiua. n. ecclesia, ut nomen Christi reddetur magis autenticum, amabile, & reuerendum, Apostoli baptizabant in nomine Christi, in quo tamen intelligitur tota trinitas quia Christus Græcè vnctus Latine dicitur, & sic intelligitur filius vnctus, pater vnctus, & spiritus sanctus vnctio. 4 Qui sunt Philippis. Nomen est ciuitatis in Macedonia, quam ædificauit Philippus rex pater Alexandri magni, & a nomine suo eam denominauit.

5 Cum episcopis, & diaconibus. per episcopos in plurali intelliguntur sacerdotes, ut dicit hic Gl. quia plures episcopi non præfunt vni ciuitati. Potest etiam dici quod per episcopos intelliguntur sacerdotes cum pontifice ciuitatis. Episcopus. n. dicitur ab epi, quod est supra, & scopos intentio, quasi superintendens. s. populo cui præest. hoc autem competit, tam episcopis. quam presbyteris curatis. Illi autem propter specialem eminentiam super populum erant specialiter exprimendi in salutatione Apostoli, ideo expressit illos specialiter post salutationem omnium generaliter. Tertio ponuntur optata bona cum dicitur.

- 6 Gratias vobis, in præfenti. 7 Et pax, in gloria cœlesti quæ quietat totaliter hominis appetitum. 8 A Deo patre nostro, qui est dator omnium bonorum. 9 Et Domino Iesu Christo. per quem tanquam per mediatorem nostrum nobis prouenit dicta bona. 10 Gratias. præmissa salutatione, hic consequenter ponitur prosecutione epistolæ. In qua Philippenses primo redduntur beneuoli, secundo dociles. cap. seq. tertio attentis, cap. 4. primum autem facit Apostolus dupliciter. primo pro bonis eorum gratias agendo, secundo tanquam amicis specialibus suum animum aperiendo, ibi. Sicut enim volo. circa primum dicit. Gratias ago Deo meo quem deuote colo. 11 In omni memoria, &c. i. quotiescunque occurrit mihi memoria de vobis.

Cum

Cum

a Communicatione. Vel uestra communia fecistis, in euange-
lio exaltando.

b *Confidens. Q. d. precor. vt steteris, & confido hoc ipsum fie-
ri a vobis quod precor, non aliud, sed videte ne frustra con-
fido. Vel.*

c *In vobis. per succes-
sionem, vsq; ad com-
munem iudicii diem*

d *Perf. Aug. de gratia
& liber. arbit. quia ip-
se, vt velimus operat*

e *incipiens, qui volentib.
cooperatur perficiens.*

f *Chryl. Vide quo il-
los modestiam quoq.
doceat. Nam quonia*

g *illis magnarum reru
testimonium tulerat,
ne quid hinc humani*

h *patientur instruit eos
& praterita, & futura
Christo accepta refer*

i *re. Non enim dicit,
Persuasum habens,
quod vt capistis, ita*

k *perfecturi sitis, sed qui
capit, perficiet. Ne-
que tamē exemit eos*

l *ab hac virtute. Dixit
enim, quoniam super
communicatione ve*

m *stra gaudeo, videlicet
quod ipsi hic probe
gerant, &c.*

n *Sicut est mihi. Ita
gratias ago, deprecor
& confido sicut iu. est*

o *sen. i. ita velle. Et ex-
ponit causā, eo quod
habeam vos in corde*

p *sive iunctus, sciēs vos
quoque iunctos, siue
defendens euange-*

q *lium, quod & uos fa-
cit.*

r *Ambr. Nec aliud debuit de his sentire quos semper inflexi-
biles in deuotione Dei expertus est, tam directum, & inflexi-*

s *gibilem cursum eorum videns, vt cogitaret dignos hos si-
bi participes gaudij esse. Vnius. n. fidei homines congaude-*

t *re oportet de spe futura immortalitatis, & gloriae.*

u *Cupiam omnes vos. i. intimo amore Christi, vt ab eo pfecte
diligamini, vel eo affectu diligatis Deū & proximos, quo Chrs
qui animam posuit. Vel refertur ad id quod supra dixit, se
desiderare eos esse socios gaudij sui. Et determinat quomō,*

v *scilicet*

w *scilicet amore Christi, non humano, ut participes habeat in D
Deo.*

x *vt probetis potiora, iterum crescat charitas uestra in scien-
tiam, ut probare, & discernere sciatis non solum mala, &
bona, sed etiam inter bona quę sunt potiora, ut post probatio-*

y *nem sitis svn. in vo-
bis, sine operibus cor-
ruptionis, & quātum*

z *ad proximum sine of-
fensione.*

aa ** Amb. Deo adiutore
ordinem disciplinę
Christianę vult eos
imbuere, vt quia fir-*

ab *mati in fide sunt, non
sint nesci sacramenti
credulitatis suę, &
scientes discernere v-*

ac *tilia a contrariis iusti-
tię operibus ornent,
doctrinam Domini,
fructum facientes in*

ad *mortalitatis, ad a-
bundantiam om-
nium bonorum, vt
gloriosus in his ap-
pareat magister gen-*

ae *tium.*

scilicet amore Christi, non humano, ut participes habeat in D
Deo.

vt probetis potiora, iterum crescat charitas uestra in scien-
tiam, ut probare, & discernere sciatis non solum mala, &
bona, sed etiam inter bona quę sunt potiora, ut post probatio-

nam sitis svn. in vo-
bis, sine operibus cor-
ruptionis, & quātum
ad proximum sine of-
fensione.

* Amb. Deo adiutore
ordinem disciplinę
Christianę vult eos
imbuere, vt quia fir-

mati in fide sunt, non
sint nesci sacramenti
credulitatis suę, &
scientes discernere v-

tilia a contrariis iusti-
tię operibus ornent,
doctrinam Domini,
fructum facientes in

mortalitatis, ad a-
bundantiam om-
nium bonorum, vt
gloriosus in his ap-
pareat magister gen-

tium.

Repleti fructu iusti-
tię per Iesum Christum
in gloriam, & cetera
id est, mercede iusti-
tię adeo, vt sitis glo-
ria, & laus Dei, vt pro
vobis dicatur. Mira-
bilis Deus in sanctis. su.

Scire autem volo vos
fratres, quia quę circa
me sunt, magis ad pro-
fectum Euangelij perue-
nerunt: Hactenus com-
muniter locutus, in-
de ponit specialiter
quę tolerantiam sua-
deant. Pro vobis gra-
tias ago. Confido. Vos autem vo. sci. fr. quasi dicat. Cum ita
sitis perfecti, perseuerate, & cauete, ne tribulationes instan-
tes hanc uestram diminuant perfectionem, sed exemplum
mei respicite.

vt vincula mea manifesta fiant in, &c. Hier. Quia namque
patienter quęlibet mala sustineo, patet non esse scelus fal-
sificatis, quod in me iusta vindicta percussit, sed quan-
dam veritatis virtutem, quam sustinendi fortitudo magni-
ficat.

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

Vel

a *Habitis. Prælati, uel subditis.*

b *Non tristis de culpa.*

c *Quia vos communicastis mihi
in luce, & operibus euangelij.*

d *Quę est.*

e *Conuersionis uestrę, & ideo a modo magis standum*

f *Non in nobis.*

g *Deus*

h *Operans.*

i *Cooperans. Quod operando incepit.*

k *Vique ad finem uitę quo Deus uidebit ur.*

l *Aliud non debuit sentire de tam bonis.*

m *In intimo affectu charitatis.*

n *Non in solis labijs.*

o *Quia compatimini mihi:*

p *Contra impugnantes.*

q *Infirmorum in doctrina.*

r *Vi in futuro sitis socij.*

s *Eriam minores.*

t *Pro omnibus ideo precor, quis cupio uos omnes esse in uisceribus Christi, ut a Christo dili-
gamini quasi eius uiscera, & inde testis.*

u *Quanto affectu.*

v *Eriam.*

w *Crescat.*

x *Vt sciant in quibus diligere Deum, & proximum debeant, & cum fuerint
habeant sensum. i. memoriam, & animaduersionem in omnibus rebus.*

y *In uobis.*

z *Ad proximum.*

aa *Et hoc perseueranter.*

ab *Vique.*

ac *Id est, finem uitę*

ad *Non solum sine inanis, sed & ple-
ni fructu. i. operibus quę sunt fructus iustitię, quę est ha-
bitus animi.*

ae *Et hoc.*

af *Non uiscibus uestris.*

ag *Per hoc transiit in gloriam æternam unde Deum laudetis:*

ah *Quia dixit se cupere hos fore socios gaudij sui, ideo quid profecerit prædicatio eius infi-
nuat quasi charis*

ai *Exteriorum undtque in circumdans abundantia passionum.*

aj *Vel ideo circa, quia con ad inte-
tiora perungunt.*

ak *Quæ ad detrahendum, ut mali intende runt*

al *Ad profe-
ctum.*

am *Vultus uinculorum apparet in Christo, qui propter uincula plus annuntiat.*

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Cum gaudio. i. gaudens de bono uestro.
- 2 Deprecationem faciens super communicatione, &c. i. de eo quod mihi communicastis fide, & opere.
- 3 In Euangelio Christi. credentes, & operantes, sicut & ego.
- 4 A prima die. conuersionis uestrę.
- 5 Vsq; nunc. in bono perseuerantes, nam in fide perstiterant, nec falsos Apostolos receperant, vt dicit Hieronym. in prologo. propter quod Apostolus de bona consummatione confidebat, i. deo dicit.
- 6 Confidens. &c. quia qui cepit in uobis opus bonum perficiet. quia sicut inchoatio operis meritorij est a Deo, ita continuatio, & consummatio.
- 7 Vsq; in diem Christi Iesu. in quo ueniet ad iudicium uestra remuneraturus bona.
- 8 Sicut est mihi. De tam. n. bono principio iustum est sentire finem bonum, & maxime circa dilectos, quia dilectio facit opinari bonum dilecto, ideo subditur.
- 9 Eo quod habeam, &c. i. charitatis.
- 10 Et in defensione, & cetera. Philippenfes enim iam constanter certauerant pro ueritate Euangelij, vt habetur in fine huius capit.
- 11 Socios gaudij mei omnes uos. q. d. ex hoc iustū est mihi sentire, quod eritis socij consolationis meę in patria, sicut estis socij tribulatio-

- tribulationis in pugna.
- 12 Testis. n. mihi. confirmatio est suę dilectionis erga eos, ideo subditur.
- 13 Et hoc oro, vt charitas. quia charitas semper potest crescere in uia,
- 14 In omni scientia. nam crescente charitate, crescit notitia quę expedit ad salutem.
- 15 Vt probetis potiora. i. approbetis ea sequendo.
- 16 Vt sitis synceri. i. puri, & mundi in uobis.
- 17 Et sine offensa. proximis.
- 18 In diem Christi, repleti fructu iustitię per Iesum Christum. i. ut in die iudicii appareatis pleni bonis operibus a Deo remunerandis.
- 19 In gloriam, & laudem Dei, & cetera. quia in remuneratione cœlesti est laus iugis, Psalm. 85. b. Beati qui habitant in domo, & cetera.
- 20 Scire autem. Hic consequenter Apostolus reddit Philippenfes beneuolos, amicabiliter eis significans statum suum. Et diuiditur in duas. i. principalem, & incidentalem, ibi. quidam quidem. Circa primum dicit. Scire autem uolo uos fratres. tanquam amicos meos speciales.
- 21 Quia quę circa me sunt. i. tribulationes, & uincula, quę Romę sustineo.
- 22 Magis ad profectum Euangelij peruenerunt, & cetera. nam ex hoc fuit magis publicatum contra intentionem me perse-

† persuasum habens.

† intelligentia.

Psal. 66. g.

F

A Vel de vinculis meis loquebantur, vel prædicatores iudicabant in omnibus prætorijs.
 a *Et in omni. &c.* Cum. n. Apostolus Romæ vincus detrusus esset in carcere in domo imperatoris, & doceret euangelium, & infirmos animaret, multa que miracula patraret, multi per eum crediderunt, in tñ, vt domũ persecutoris ecclesiã faceret, tunc. n. manifesta facta sunt, vincula eius in Christo.

Vel in om. præ. & c. om. loci. i. imperatori omnibus consulibus, & principibus, & minoribus propter Christum illum talia sustinere.

ts 1 q. 4. cap. quam magnũ.

B

* Chrys. Possibile erat illos, audito quod vincus esset, dolere, putareque ex ea res moras habituram Euangelij prædicationem, quam suspicionem tollit, & istud amantis est, vt quæ sibi accidit, illis manifestet, qui suo nomine curis iunguntur. Vincula mea, inquit, manifesta sunt in toto prætorio.

Deinde non solum hæc mea vincula aliorum ora non obturarunt, aut timidos effecerunt, sed magis confidentes reddiderunt. Ergo si etiam vincus maiore fiducia egit, plus illi animi addidit, quam si vincus non fuisset. quo modo vero ad profectum euangelij facta sunt vincula? Deus istud ita dispensauit, inquit, vt non essent occulta mea propter Christum in toto prætorio. Ita regias uocabant.

* Sedul. Tribus causis hoc dicit, ut magnificaret potentiam Dei, ut exemplum fieret alijs, ut consolaretur Philippenses meos de vinculis, & tribulatione eius in Roma. In omni prætorio, i. in domibus regum, ubi prætores solent esse.

b *Audere sine.* Aug. Constantia. n. eius multos animauit, ut non timerent euangelizare.

c *Quidam quidem, &c.* Sedul. Hic subiungit quatuor ordines prædicantium uerbum Dei pp inuidiam, hoc est, dum mihi apud credentes gloriam auterre se putant, ne solus mihi iudicare uidear scientiam prædicandi. Alij propter bonam uoluntatem, quia alios saluare uolentes Christũ annunciant.

Alii

Alij ex charitate, i. vt mihi adiutores fiat, quia sciunt me a Deo ad defendendum Euangelium ordinatum. Alij uero dolose prædicant ad me grauandum, quasi plures discipulos facientem, & doctrina mea totum orbem implere cupientem, ut ex hoc saltem mihi maior inuidia cumuletur, vel pressura.

a Vincula ipsa, quod essent in Christo, id est, quod propter eum vincus essem, non pro alio crimine.
 b Alii maiores, conueniunt.
 a vincula mea manifesta fieret in Christo in omni prætorio, & in cæteris omnibus ut plures de fratribus in domino cõ

b fidentes, in vinculis meis abundantius auderent sine timore

c re uerbum Dei loqui. † Quidam quidem, & propter inuidiam, & cõtentionem, quidam autem, & propter bonam

uoluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate, scientes hoc quoniam in defensione euangelij positus sum,

e Quidam autem ex contentione Christum annunciant, nõ

† sincere, existimantes pressuram se † suscitare vinculis

meis. Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem,

d *Quidam autem, &c.* Conuicti in contentione a me, prædicant secundum quod eos conuinci debere prædicare.
 e *Ex contentione.* Ex priuato odio, quod aliquando mecum cõtulerunt, & confutati sunt. Et ne uideretur correcti, addit. *Non puro animo. Sed.*
 f *Existimantes* ut si qui de prædicatione eos accusent, in me autorem eius vindicent. *Existimantes pressuram.*
 7 *Amb.* Astutia ergo simulationis isti Christum annunciant, vt possent seditiones excitare Apostolo quasi auctori, qui multos cõgregauerat suo collegio. Ecce quatuor species doctorum distinxit, duas bonorum, & duas malorum, qui omnes annunciant Christum, sed non eodem animo.

Aug. Mali. n. non simplici, & ueraci aõ Chm annunciant. Boni uero puro animo, siq̃e sincera, oēs tñ euangelio proficiebat. Vñ & malos tolerados dicit, subdens. Quid n.?
 * Aug. Qui non ex charitate, sed ex occasione prædicabant uerbum Dei, aliud sentiebant, quod in eorum moribus apparebat, & aliud prædicabant, vt sancto nomine placere hominibus. Nam de his iterum dicit. *Neque. nisi Deo seruiat, sed suo uentri.* quos tamen Christum annunciant permittit. Quamuis. n. potius crederent, quæ ipsi faciebant, vt morerentur, ea tñ prædicabant, quæ si alij credentes facerent, saluarentur. Terrenis nempe cupiditatibus cõsultentes, regnum cælorum annunciant. habentes in peccore falsitatem, in lingua ueritatem. Sciens itaque Apostolus et per Iudæ euangelizantem credentes esse liberatos, istos quoque ita permittit.
 g *Quid enim?* Non prohibet mercenarios, sed permittit, quia & ipsi uiles sunt ad aliqua.

Sine

NICOLAUS DE LYRA.

quentium, qui per incarcerationem meam credebant extinguere euangelium, nam in carcere prædicabat, & miracula faciebat, ex quibus plures de incarceratis, & custodibus conuertebantur. & hæc omnia ad diuersas partes orbis deferebantur, eo quod Romani toti mundo dominabantur, ideo subditur.

1 *Vincula mea.* i. manifestum fieret, quod vincula constanter sustinebam propter Christum.

2 *In omni prætorio.* Aliquando. n. in prætorio erant iudices minores, & aliquando maiores, & aliquando cum eis præsidebat imperator & in omnibus istis differentijs fuit Apostolus in prætorio adductus, & ita constanter se habuit, quod plures Christi discipulos animauit ad prædicandum publice Christum, qui prius hoc facere non audebant, ideo subditur. *Vt plures ex fratribus, &c.*

3 *Quidam quidem, &c.* Hæc est pars incidentalis, quia prædixerat immediate aliquos audaciam prædicandi assumpsisse ex uinculis suis, ideo incidentaliter ponit distinctionem prædicantium. Nam aliqui faciebant hoc intentione bona, alii uero mala. Et diuiditur in duas. Nam primo ponit hanc diuersitatem, secundo circa hoc suam charitatem, ibi. *Quid enim?* Circa primum dicit. *Quidam quidem, &c.* i. inuidia, & contentione moti contra me eo quod prædicatio mea de prætorio apparuit magis uirtuosa, & ex hoc facta est magis famosa, quam ipsorum, propter quod me in carcere fortius prædicant, vt sapientiores, & famosiore appareant.

4 *Quidam autem, &c.* non intendentes ex sua prædicatione cõsequi propriam gloriam, sed honorem Dei, & salutem proximi.

5 *Quidam ex charitate.* non solum ad proximum generaliter, sed

sed etiam ad me specialiter.

6 *Scientes, &c.* i. pro defensione euangelij.
 7 *Positus sum.* i. in carcere, & ideo prædicando suppleat vicem meam, qui non possum ad hoc faciendum discurrere, & releuari famam meam, quam aliqui nituntur deprimere, vt dictum est.

8 *Quidam autem ex contentione.* iste modus male annunciant Christum differt a primo. Nam illi quærebant deprimere famam Pauli, & suam eleuare. isti uero quærebant poenam sui carceri aggrauare, ideo subditur.

9 *Existimantes pressuram se suscitare vinculis meis* di. se esse Pauli discipulum, vt per hoc Apostoli poena aggraueretur, licu Torquatus dicebat se esse discipulum sancti Tyburtii, ut a iudice grauius puniretur, propter quod illi non uidentur fuisse Christiani, nisi simulatorie. Et huic consonat quod dicitur.

10 *Christum annunciant non sincere.* sed simulatorie. Et sic patet, quod Apostolus ponit quatuor modos annunciantium Christum. Quorum prius, & quartus sunt mali quantum ex intentione denuntiantium, non tamen ex re denuntiata. Tertius, & secundus boni sunt utroque modo.

11 *Quid enim?* Hic consequenter Apostolus declarat suam charitatem, & primo quantum ad dictas prædicationes. secundo quantum ad Philippenses, ibi, *Constitit.* Circa primum apparet charitas Apostoli, eo quod omnem modum denuntiationis Christi ipse acceptauit, quamuis aliqui sint ad grauame suum, quod contemnit propter honorem diuinum. Et hoc e. quod dicit. *Quid enim? dum omni modo siue per occasionem* Quali diceret, de diminutione famæ meæ, & aggrauatione corporalis poenæ non curo, dum tamen nomen Christi prædicetur immo de illis.

Gaudio

a. Si per. veri. Aug. Veritatem quidam annu-
ciabant, & si non per veritatem, non vero animo. Ex occasione enim euangeli-
zabant, quarentes ab hominibus comoda sua. terrenis enim
cupiditatibus consulentes regnum calorum annu-
ciabant, habentes in lingua veritatem, sed non in pectore castitatem. Qui sunt
vitales eis quos in-

struit dominus. Vnde ait, *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.* Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit. Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inue-
stigamus, pastoris, mercenarij, furis. Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem. Mercenarius, occasione rei temporalis. Fur, & latro veritatem negat, & tollit. Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.

b. Sed, & gau. Ideo gaudeo de malis meis, vel de profectu euang. quia inde mihi falsus.

c. Qui in nullo confundar. Hieron. Neque in vita, neque in morte, neque in contumelijs, neque in opprobrijs: denique in nullo Apostolus confundebatur. Nos in omnibus erubescimus, & in quo vituperamur, ultra non facimus, quamuis secundum Deum coeperimus: Vnde ostendimus nos laudibus, non Christo seruire. Apostolus non confundebatur in catenis, nos confundimur in opprobrijs.

* Chrysostomus. Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors. perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem. Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis. Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.

* Anselmus. Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam. nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum. Et ideo certus sum, quia consequar quod spero. Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute. Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.

Haimo. Quia, & spes magna, & res vera & honesta. Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere

nocere non valeant. Si enim occiderint, martyrio coronabitur. Si serauerint, ad Christum annuntiandum, plurimum facient fructum.

* Chrysostomus. Nam, & moriendo, inquit, non moriar, vitam habens in me ipso. Tunc me sustulissent: si per metum petuissent ex anima mea fidem deturbare. Quandiu vero, mecum Christus fuerit, etiam si mors ingruerit, vitam.

a. **siue per veritatem Christus annuncietur. Et in hoc gaudeo,**

b. **se d & gaudebo. Scio enim, quia hoc mihi proueniet ad salutem per vestram orationem, & subministrationem spiritus**

c. **Iesu Christi secundum expectationem & spem meam, quia in nullo confundar, sed in omni fiducia sicut semper & nunc**

d. **magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem: mihi autem vivere Christus est, & mori lucrum.**

e. **Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro. Coarctor autem est duobus desiderium habes dissolui, & esse cum Christo, multo magis me-**

g. **Quid eligam ignoro.**

h. **Coarctor autem est duobus.**

i. **Desiderium habes dissolui.**

j. **esse cum Christo.**

1. *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.*
2. *Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit.*
3. *Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis.*
4. *Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.*
5. *Mercenarius, occasione rei temporalis.*
6. *Fur, & latro veritatem negat, & tollit.*
7. *Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.*
8. *Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors.*
9. *perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem.*
10. *Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.*
11. *Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.*
12. *Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam.*
13. *nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum.*
14. *Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.*
15. *Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute.*
16. *Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.*
17. *Quia, & spes magna, & res vera & honesta.*
18. *Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere*

1. *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.*
2. *Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit.*
3. *Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis.*
4. *Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.*
5. *Mercenarius, occasione rei temporalis.*
6. *Fur, & latro veritatem negat, & tollit.*
7. *Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.*
8. *Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors.*
9. *perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem.*
10. *Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.*
11. *Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.*
12. *Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam.*
13. *nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum.*
14. *Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.*
15. *Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute.*
16. *Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.*
17. *Quia, & spes magna, & res vera & honesta.*
18. *Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere*

1. *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.*
2. *Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit.*
3. *Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis.*
4. *Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.*
5. *Mercenarius, occasione rei temporalis.*
6. *Fur, & latro veritatem negat, & tollit.*
7. *Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.*
8. *Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors.*
9. *perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem.*
10. *Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.*
11. *Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.*
12. *Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam.*
13. *nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum.*
14. *Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.*
15. *Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute.*
16. *Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.*
17. *Quia, & spes magna, & res vera & honesta.*
18. *Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere*

1. *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.*
2. *Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit.*
3. *Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis.*
4. *Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.*
5. *Mercenarius, occasione rei temporalis.*
6. *Fur, & latro veritatem negat, & tollit.*
7. *Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.*
8. *Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors.*
9. *perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem.*
10. *Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.*
11. *Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.*
12. *Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam.*
13. *nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum.*
14. *Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.*
15. *Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute.*
16. *Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.*
17. *Quia, & spes magna, & res vera & honesta.*
18. *Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere*

1. *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.*
2. *Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit.*
3. *Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis.*
4. *Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.*
5. *Mercenarius, occasione rei temporalis.*
6. *Fur, & latro veritatem negat, & tollit.*
7. *Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.*
8. *Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors.*
9. *perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem.*
10. *Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.*
11. *Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.*
12. *Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam.*
13. *nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum.*
14. *Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.*
15. *Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute.*
16. *Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.*
17. *Quia, & spes magna, & res vera & honesta.*
18. *Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere*

1. *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.*
2. *Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit.*
3. *Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis.*
4. *Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.*
5. *Mercenarius, occasione rei temporalis.*
6. *Fur, & latro veritatem negat, & tollit.*
7. *Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.*
8. *Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors.*
9. *perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem.*
10. *Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.*
11. *Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.*
12. *Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam.*
13. *nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum.*
14. *Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.*
15. *Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute.*
16. *Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.*
17. *Quia, & spes magna, & res vera & honesta.*
18. *Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere*

1. *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.*
2. *Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit.*
3. *Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis.*
4. *Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.*
5. *Mercenarius, occasione rei temporalis.*
6. *Fur, & latro veritatem negat, & tollit.*
7. *Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.*
8. *Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors.*
9. *perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem.*
10. *Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.*
11. *Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.*
12. *Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam.*
13. *nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum.*
14. *Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.*
15. *Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute.*
16. *Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.*
17. *Quia, & spes magna, & res vera & honesta.*
18. *Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere*

1. *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.*
2. *Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit.*
3. *Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis.*
4. *Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.*
5. *Mercenarius, occasione rei temporalis.*
6. *Fur, & latro veritatem negat, & tollit.*
7. *Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.*
8. *Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors.*
9. *perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem.*
10. *Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.*
11. *Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.*
12. *Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam.*
13. *nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum.*
14. *Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.*
15. *Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute.*
16. *Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.*
17. *Quia, & spes magna, & res vera & honesta.*
18. *Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere*

1. *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.*
2. *Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit.*
3. *Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis.*
4. *Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.*
5. *Mercenarius, occasione rei temporalis.*
6. *Fur, & latro veritatem negat, & tollit.*
7. *Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.*
8. *Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors.*
9. *perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem.*
10. *Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.*
11. *Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.*
12. *Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam.*
13. *nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum.*
14. *Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.*
15. *Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute.*
16. *Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.*
17. *Quia, & spes magna, & res vera & honesta.*
18. *Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere*

1. *Qua dicunt facite, opera autem eorum nolite facere.*
2. *Quisquis enim a Deo prater Deum, aliquid quaerit, non caste Deum quaerit.*
3. *Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis.*
4. *Pastor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.*
5. *Mercenarius, occasione rei temporalis.*
6. *Fur, & latro veritatem negat, & tollit.*
7. *Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.*
8. *Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrum afferet mors.*
9. *perinde ac si diceret: immortalis quidem minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem.*
10. *Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.*
11. *Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.*
12. *Idest, in nulla re erubescio, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescam.*
13. *nec de his quae pro Christo foris patior, verecundari possum.*
14. *Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.*
15. *Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute.*
16. *Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod magis est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.*
17. *Quia, & spes magna, & res vera & honesta.*
18. *Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere*

NICOLAUS DE LYRA

Gaudeo. in presenti, & magis.
Gaudebo. in futuro. Et subdit causam dicens.
Scio enim quia hoc proueniet ad salutem. id est. ad augmentum meriti.
Per vestram orationem. id est, quia ipse Christus dabit mihi vires & constantiam sustinendi per orationes vestras ad Deum pro me, & fundendas.
Secundum ex. Beatitudinis obtinenda. cuius signum subdit, dicens.
Quia in nullo. Ex persecutione aduersantium.
Sed in omni. firma constantia.
Sicut semper, &c. supple sui de praterito a tempore conuersionis.
Et nunc. s. de presenti & futuro.
Magnificabitur Christus. i. honorabitur.
In corpore meo. Quia si vitam, predicabo nomen eius magnificans. si moriar, hoc erit per eius fide, & sic moriar in eius gloriosa confessione.

12. *Mihi autem vi. Christus est. Me viuificans per suam gratiam.*
13. *Et mo. Pro eo.*
14. *Lucrum. scilicet vt sim ei perfecte coniunctus per gloriam, & quia vtrunque bonum est, nam sic viuere est augmentare meritum, ideo dicit.*
15. *Quod si vi. in. f. mortali & passibili.*
16. *Hic mi. fru. operis. i. augmentatio meriti: & supple, statim mori est absque dilatione praemium consequi. ideo subdit: Et quid eligam ignoro, &c.*
17. *Coarctor, hic consequenter ostendit cavitatem suam de Philippes. & primo hoc ostendit, secundo eos ad martyrij tolerantiam inducit, ibi. Tantum digne. Primum autem ostendit per hoc quod praelegit bonum Philippensem accelerationi sua gloria, dicens. Coarctor enim. i. moueor ad petendum, quae non possunt simul haberi.*
18. *Desi. ha. dis. Per mortem corporalem*
19. *Et esse cum Chr. In gloria.*
20. *Mul. ma. enim me. Videtur pro me.*

A hi, istud necessarium vobis. Et mortem illos non timeo, sed diligere debere eos, demonstrat exemplo, & ut non contristentur, ut mansurum se in carne spiritu prophético promittit.

† exploratum habens

In psal. 93.

AVGVSTINVS. Tedium illi erat manere in carne, & ex duobus patiebatur angorem, dissidium, & esse cum Christo: multum enim optimum esse dicebat. At cum appropinquaret ipsi passio, quomodo exultabat? quomodo gloriabatur? Bonum, inquit, certamen certavi, &c. de cetero, superest mihi corona iustitie, &c.

concertates

a Permanere autem, &c. Ecce quod non sibi melius, sed quod multis expedit. eligit propter charitatem, quæ præ omnibus diligenda.
b Et gaudium fidei, &c. Ut de fide vestra gaudens, vel ut vos de fide gaudeatis in ea proficientes. Quod non est nisi vbi est munda conscientia.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Permanere autem, &c. i. diutius vivere.
- 2 Necesse est pro vobis. Ad vestram confirmationem in fide & moribus per doctrinam. Et eligens hanc partem subdit.
- 3 Et hoc confidens, &c. scilicet bonum vestrum per me promovendum.
- 4 Scio, quia mane. &c. In vita presenti ad utilitatem vestram. ideo subditur.
- 5 Et permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum. scilicet in fide, & moribus.
- 6 Et gau. si. idest, fidelium.
- 7 Ut gra. ve. &c. Quæ est gratulatio sancta.
- 8 In me per, &c. Quod Philippenses summe desiderabant, & Apostolus hoc intendebat facere habita opportunitate ex diuina ordinatione. Aliter enim non asserit se venturum, ut patet in parte sequenti.
- 9 Tan. id. Hic consequenter ponitur monitio de tolerantia martyrii, ad quam tamen præexigitur conuersatio sancta. ideo dicit. Tan. di. euan. Chri. conuer. idest, in tantum conuersamini digne secundum euangelij doctrinam.
- 10 Et, siue cum venero. Ad vos, si Deus voluerit.

11 Siue

a Illud melius hoc necesse habuit.
b Non propter me. Quia necessarium propter vos, vel scio non dubie, sed confidens in misericordia Dei.

- a** lius, permanere autem in carne necessarium est propter vos. Et hoc confidens, scio, quia manebo, & permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, & gaudium fidei, vtriusque gratulatio vestra abundet in Christo Iesu in me per meum aduentum iterum ad vos: Tantum digne euangelio Christi conuersamini, ut siue cum venero, & videro vos, siue absens audiam de vobis, quia statis in vno spiritu vnanimes & collaborantes fidei euangelij, et in nullo terreamini ab aduersariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis. Et hoc à Deo. Quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & vidistis in me, & nunc audistis de me.

præstabat dominis suis.

* AN.

* ANSELMVS. Nō a vobis ipsis habetis, ut salutem per passionem consequamini, sed a Deo gloriari de meritis incipietis. Et hoc a Deo, &c. Etiam quod patiamini non a vobis est, sed a Deo, quia pro merito Christi qui patri obediuit, hæc inter alias gratias data est vobis.

* HERONYMVS.

Occasio fidei a Deo donata est: quia si non venisset Christus, & docuisset, non utique crederemus. Non solum, &c. sed ut etiam, &c. AVGVSTINVS. vtriusque ergo ad Dei gratiam pertinet, & fides crederentium, & tolerantia patientium, quia vtrunque dixit, esse donatum. Quale, & vidistis, &c. Quando nudus verberatus sum pro muliere phrygonissa a qua spiritum malignum exclusi, quæ

- 11 Siue absens. Si aliud de me ordinaverit.
- 12 Audiam. Absens, vel vidcam præsens.
- 13 Quia statis. Firmiter.
- 14 In vno spiritu. idest, in spiritu sancto, qui est vnus.
- 15 Vnanimes. in corde.
- 16 Collaborantes. In opere.
- 17 Fidei euangelij. idest, in his, quæ pertinent ad fidem euangelicam.
- 18 Et in nullo terreamini ab aduersariis. Vos persequentibus.
- 19 Quæ. scilicet persecutio.
- 20 Est illis causa perditionis. gehenna.
- 21 Vobis autem salutis. aterna.
- 22 Et hoc a Deo. Qui dat gratiam & gloriam.
- 23 Quia vobis donatum est pro Christo. idest, pro honore Christi.
- 24 Non solum ut in eum credatis. Ut infirmi fideles.
- 25 Sed ut etiam pro illo patiamini. Constante sicut fortes, quod procedit ex speciali dono Dei.
- 26 Idem certamen habentes. Contra aduersarios fidei.
- 27 Quale & vidistis in me. Quando fui apud vos flagellatus pro curatione puella phrygonissa. ut habetur Act. 16.
- 28 Et nunc audistis de me. Quod sum in carceratus Roma.

CAP.

C A P. II.

AS I qua er. A prædictis infert. Q. Et quia pati est donū Dei, & quia da. &c. ut supra dictū est, ergo qui me fecistis iā gaudere de cōmunione vestra in euangelio Christi, implete gaudiū meum, addita sustinentia & patiētia tribulationum.

* Chrysostomus. Hac orationis figura in inuocando affectu utimur si quid postulatū sit, quod cæteris omnibus rebus præponamus. Nam nisi omnibus præponeremus, non eo vno impetrato omnium nobis exhaustam esse mercedem vellemus, nec per illud dicereimus, quicquid nobis debebatur, esse præsentatū. Hic de humilitate suadet.

Si qua con. in Chri. Si vultis habere consolationem in rebus Christi, id est, in remissione peccatorū & malis donis. Vel si consolari me vultis, si quod solatium chari. est vobis, id est si vultis ut charitas ecclesiarum quæ orāt & bona agunt pro fratribus, sic vobis solatium & confortatio in aduersitatibus vestris.

Si qua, &c. Alia litera. Ambro. Si vera est exhortatio spei in Christo apud vos, qua nos inuicem conso. &c. In quibus nō videntur probati, si non sit quod subdit.

b Si qua, &c. Aug. Propter hanc societate, illi in quos primus venit spiritus sanctus linguis omniū Gētiū sunt locuti.

* Anselmus. Societas spiritus, est illa coniunctio fidelium quam dat eis spiritus sanctus, per quam omnes vnum fiunt.

Si qua so. spi. i. si in eo efficiuntur vnum, quod vere est.

c Si qua visce. mi. i. si effectum miserationis habetis erga me, Nō dico ipsā miserationē. i. exhibitionē misericordiæ. Si ista in quā vultus vobis prodesse, implete gaudiū meū. i. estote humiles, vni. quod eritis si hoc habuerit. i. idē sc. sapere, &c.

d Nihil pro con. Nota contentiones fuisse in e. eos. Amb. erāt aliq. inter eos dissentientes, inq. ei, & inanis glo-

C A P. II.

Quia pati est donum Dei, & quia ego patior. & quia iam vtile est, ut lupradictum est. a Exhortatio.

I qua ergo cōsolatio in Christo est, si

quod solatium charitatis, si quāt socie-

tas spiritus, si quā viscera miserationis,

implete gaudiū meum, ut idē sapiatis, eandem charita-

tem habentes, vnānimes, id ipsum sentientes. Nihil per con-

tentionem neque per inanem gloriam, sed in humilitate su-

pēriores sibi inuicē arbitrantes. Nō quæ suā sunt singuli

considerantes, sed & ea quæ aliorum. † Hoc enim sentire in

vobis, quod & in Christo Iesu. Qui cum in forma Dei esset,

nō rapinā arbitratus est esse se equalē Deo. Sed semetipsum

erat in illa, in qua natus erat, & nos ad equalē Deū quomodo perueniremus, semetipsum exinaniuit formā serui accipiē. Non ergo se exinaniuit amittens quod erat, sed accipiē quod non erat.

* Ambrosius. Quod enim quis non habet, rapere conatur. Ergo non quasi rapinā habebat aequalitatem cum patre, quā in natura sui tanquam Deus & dominus possidebat. Vñ addidit. Formam serui accepit. Cōtrarius vtiq. seruus equali. Aequalis ergo Dei forma, minor in susceptione carnis, & hominis passione.

k Non ra. faciens. i. nō vsurpando quod suū nō esset ut diabolus & primus homo. Vel, nō est arbitratus se equalē Deo esse secūdm humanitatem, quod esset rapinam facere, id est, non suum præsumere.

l Sed semetipsum. Ostensa altitudine, subdit de humilitate.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

SI qua ergo con. Postquā Apostolus reddidit beniuolos Philippenfes, hic consequēter reddit eos dociles, informando eos charitative & plene de moribus & fide & primo præmittit quandā præfationē. se cūdo subdit suā informationē, ibi. Ut idem. Circa primū sciendum, q. cōsolatio proprie videtur esse anxietatis terminatio, solatiū vero cōsolationis diffusio. Societas autē solatiū communicatio. Misericordia vero anxietatis supportatio, q. sicut in corporalibus duo simul unū ē. leuius portant onus quā vnus solus, sic suo modo compatiens alteri supponit se cū eo suo oneri, ut dicit. 2. Rhetoricæ. Et hoc quare eum præcedit alia tria, ut patet de se. Apostolus autem erat in carcere, propter quod istis quatuor indigebat, & ista quatuor dicit se consiqui, si veraciter obtinerent suā monitioni, & ex hoc debent ad hoc moueri. Dicit igitur.

1 Si qua ergo con. in Chri. i. ordinata ad Christū. q. d. Si me vultis consolari in anxietatibus & solatiū præbere & societatem spiritus, quia societatem corporalem exhibere non poterat, & per viscera misericordie compati laboribus meis.

2 Imple. &c. per impletionē me. monitionis ut patet ex sequētibus.

3 Ut idem. Hic consequēter ponitur informatio Apostoli, & primo per seipsum. secundo per suum discipulum, ibi. Spero quod. Prima in tres, quia primo monet eos de fidei vnitatem, secūdo, de vera humilitate, ibi. Nihil per contentionē. tertio de omnimoda sanctitate, ibi. Itaque charissimi. Circa primū dicit. Ut idem sapia. i. impletio gaudiū mei est, ut idē sapiatis de fide. Sapientia enim proprie cognitio est de diuinis, fides autem habet Deū pro obiecto sub ratione summi & veri boni, sed quia fides sine charitate est informis. ideo subditur.

Ean.

4 Ean. cha. Charitas autē facit homines vnus volūtatis. iō subdit.

5 Vnani. & per consequens ad inuicem compati & congaudere. ideo subditur. Id ipsum sentien.

6 Nihil. Hic consequēter monet Philippenfes de vera humilitate, & primo facit propositū, secūdo ad hoc inducit exemplū, ibi. Hoc enim sentite. Circa primū dicit. Nihil. supple. faciat. Per con. sicut faciunt superbi, Pro. 13. a. Inter superbos semper iurgia sunt.

7 Neque per inanem gloriam. quæ mercedem aufert, Mat. 7. a. Repererunt enim mercedem suam.

8 Sed in humili. superiores sibi inui. arbitrantes. Vere enim humiles semetipsum iudicant aly inferiores. Et subditur causa.

9 Non quæ sua sunt, &c. quia vere humiles non considerāt proprias excellētiās quæ possunt esse occasio propria elationis, sed excellētiās aliorū, q. sūt occasio humiliationis ppriæ & honorationis alienæ.

10 Hoc enim sen. &c. Hic consequēter inducit ad hoc exemplū de humilitate Christi, quod est efficacissimū, & primo ponit eius humiliationē. Secundo ostendit eius exaltationē, ibi. Propter quod. Circa primū dicit. Hoc enim sen. in vo. &c. i. humilitatem Christi habere interius in corde, & non solum exterius, sicut hypocrite.

11 Qui cum, &c. vnus in essentia cum Deo patre ab æterno, quia forma deitatis nullo modo est multiplicabilis.

12 Nō ra. at. est esse, &c. s. in potestate. Nā in Deo nō est quāntitas molis, sed virtutis. Dixit enim Ioan. 5. ca. Quæcunque pater facit, hæc similiter & filius facit. & hoc dicendo non fuit rapina, quia non vsurpauit sibi honorem alienum, sed proprium. Et per hoc eliditur error Arii dicentis Christum esse creaturam.

13 Sed semetipsum exinan. i. maxime humiliavit, cū esset tātus.

Tom. 6.

Aug. & ta.

a Gaudis sum de fidei imp. etc. ut constanter patiamini.

b Ita. Tunc illa vere, si hoc sit: c Non diuersam in fide. Ad omnes,

a Vnius voluntatis. b Mala cuiusque sint omnium. c Agentes.

Vel, & si bona dicunt non contentiosis verbis.

a Propter famam seculi, quæ inanis. b Ut de vobis humilia sentiat

a Alios apud Deum digniores. b Alter alterum. c In cordibus iudicantes.

d Hoc possunt qui non sua intendunt, sed quæ aliorum, ut Christus qui pro aliis tanta tulit.

e Bona, vel onera.

a Ut experimento cognoscatur esse in vobis.

Ut queratis quæ aliorum sunt, non quæ vestra.

a In plena essentia & æqualitate patris.

b Non dico accepisset inde aliquid, cum sit eadem substantia cum patre.

a Quia vere erat æqualis per naturam. b Certissime locuti.

c Quæ æqualis erat Deo patri, sed quoniam in se erat in forma patris, manens utique quod erat.

D. ho. 83. quæst.

f communio

f sentiat, id est, sicut ebor des.

Tract. 18. in Ioan.

E

† S enim affectus sit in vobis, cui sit.

Tract. 17. in Ioan.

Lib. 2. de fide. cap. 4.

Diuisio.

ll. v. de trinit. cap. 1. Ioan. 1. f figura lib. de Trin. Tract. 78. in Ioan.

* Aug. Semetipsum exinanuit, non mutando diuinitatem suam, sed nostram mutabilitatem assumendo, & formam serui accipiens, venit ad nos in hunc mundum, qui in hoc mundo erat, quia mundus per ipsum factus est, et exemplum videtur habere Deum, exemplum deorsum mirantibus hominibus, exemplum simul ad permanendum, exemplum imitandum, exemplum montans ad non timendum, exemplum mortuus ad resurgendum esset, in omnibus primatum tenens.

Humilitate. Quasi et in dignitate se exuit, dum formam serui sibi uniuersis Deo Et ne putaret formam serui in locum immortalitatis, aduincit in similitudine hominis, ubi passibilis & mortalis. exinanuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus & habitu inuentus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. propter quod Deus exaltauit illum.

* Tertul. Exinanuit se dum ad iniurias contumeliasque descendit dum audit nefanda, experitur indigna. Cuius tamen humilitatis adest statim egregius fructus.

a Exinanuit. Aug. Quomodo? Non substantiam euacuans, non formam Dei mutans. b Formam ser. Non formam Dei amittens. forma serui necessit, non forma Dei abscellit. Exinanuit. Exinanire est ab inuicibilitate sue magnitudine se visibilem demonstrare. * Hier. Interdum similitudo recipit veritatem. Nam genuit Adam filium secundum imaginem & similitudinem suam, & vocauit nomen eius Seth. In similitudine humana, seruiendo cum omnium dominus esset. * Anselmus. Ideo, passibilis & mortalis, ut ceteri homines. * Chrysost. Multa ille quidem nostra habuit, multa vero non habuit, huiusmodi sunt, non esse natum ex commissione corporum, peccatum non admisisse. Hec ipsius erant propria, nullique hominum communia.

Gen. 4. Aug. lib. 5. de Trinit. cap. 3. Ser. 2. de uerbo Apost. Ser. 2. de temp. Tracta. 7. in Ioan. lib. de si ad Pet. c. 2 & lib. 8. q. 73. Christus equa lis patri.

c In simili. ho. fa. Aug. Videmus ergo Christum Iesum Deum, & hominem & factorem rerum & factum in rebus, & creatorem hominis & creatum hominem. Deus Christus equalis est patri, tantus est quantum ille, talis est qualis ille, hoc est quod ille. Non hic est qui ille, quia ille pater, hic filius Sed hoc est quod ille, quia ille, est Deus & ille, ille omnipotens & ille, ille immutabilis & ille, non rapina erat, aequalis Deo, quia natura erat, sicut est natus, ita & semper natus, & sicut semper natus, ita semper equalis.

Idem. Non itaque inaequaliter genuit, vel equalitatem iam nato addidit, sed gignendo eam dedit, quia aequaliter, non impariter genuit. Non igitur immerito scriptura utrumque dicit. & aequaliter patri filium, & patrem maiorem filio. Illud propter formam Dei, hoc propter formam serui, propter quam non tantum patre, sed etiam seipso & spiritu sancto minor factus est, & etiam minoratus est paulo minus ab angelis, ergo & homo factus est, & permanens Deus. Iam valde rationabiliter & patre minor est homo Christus, & patri equalis est idem ipse Deus Christus, Christus enim Dei filius, & Deus est & homo. Deus ab aeterno, homo in seculo. Deus, quia Deus uerbum. Homo, quia in unitate personae accessit uerbo anima rationalis & caro. Cum enim esset unicus Dei filius, ut esset etiam plenus gratia, factus est hominis filius unus Dei filius: idemque, filius hominis. Non duo filii Dei Deus & homo, sed unus Dei filij Deus sine initio, homo accepto initio.

Idem. Sicut enim non augetur numerus personarum cum caro accedit anime, ut sit unus homo, sic nec augetur numerus personarum cum homo accedit uerbo, ut sit unus Christus.

Idem. Legitur itaque Deus homo, ut intelligamus huius personae singularitatem non ut suspicemur in carne mutatam diuinitatem. Non enim illa susceptione alterum eorum in alterum conuersum & mutatam est, nec diuinitas quippe in creaturam mutata est, ut desisteret esse diuinitas. Nec creatura in diuinitatem mutata est, ut desisteret esse creatura.

Aug. lib. 7. de Trinita. ca. 3 lib. deinde ad Pet. cap. 2. lib. 1. de peccata, merit. & remissione cap. 26. Tracta. 36. in Io.

d Factus, secundum formam serui. Qui erat in seculum secundum formam Dei, & etiam suo. e Habitu, i. conuersatione.

f Inuentus. * Ansel. Ideo induta humanitate, non sibi, sed eis quibus in homine apparuit inuentus ut homo. i. habendo hominem inuentus ut homo est. Non enim poterat inueniri ut homo ab his qui cor immundum habebant, & uerbum apud patrem videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod possent videre. & per quod ad illud lumen interius ducerentur. Habitus eius est humanitas qua se uelut indumentum uestiuo.

* Idem. Itaque appellatione habitus, ostendit quomodo sic in similitudinem hominum factus, quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominem. quem sibi uniuersis quodammodo atque confirmans immortalitati & eternitati sociaret. Volenti experiri, ut alius homo, quia comedit, bibit, sedit, &c. H. b. Habitus est hominis susceptio, quasi uestis, quae non mutat quod uestit.

Habitus in ea re dicitur quae ut habeatur accedit. Verumtamen hoc interest, quia quaedam eorum quae accedunt ut habitum faciunt, non mutantur, sed mutant, ut sapientia quae de stulto sapientem facit, in se integra manens & inconcussa. Quaedam uero ut mutant & mutantur, ut cibus qui amittit speciem suam cum in corpus uertit, & exilitate in robur commutat. Tertium uero genus nec mutat, nec mutat, sicut anulus positus in digito, quod genus rarissime reperit. Quartum genus, cum ea quae accedunt mutantur non a sua natura sed quodammodo formantur, & aliam speciem ac formam accipiunt, ut est uestis quae deiecta & deposita non habet eam formam quam sumit induta. Induta enim membris accipit formam quam non habet exuta, quod genus congruit huic operationi. Et secundum hoc.

Exinanuit. Aug. Deus filius semetipsum non formam suam mutans, sed formam serui accipiens neque conuersus aut transmutatus in hominem amissa incommutabili stabilitate.

In similitudine, ho. fa. est. Ipse susceptor uerum hominem suscipiendo, haec similitudo uerum hominem exprimit. Et habitu inuentus, i. habendo hominem inuentus est ut homo eis quibus in homine apparuit. Quod dicit, ut homo, tale est quale illud. Quasi unigenitus a patre. Veritatem. n. exprimit. Nonne ergo habitus factus significauit qualiter dixerat, in similitudinem hominum factus? quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominem quem sibi uniuersis quodammodo & conformans immortalitati eternitatisque sociaret.

g Humiliavit. * Chryso. Sponte filius patri obediuit, non quasi in seruilem conditionem decidisset, sed hoc ipso maxime seruans suspiciendam illam germani filii dignitatem, magnam, inquam, patri honorem exhibendo. Honorauit patrem, non ut ipsum propterea tu honore spoliaret, sed ut magis suspiceret, ac veneraretis, ut uel hinc germanum filium agnosceres, ac suspiceret, quod omnium maxime patrem honorauit.

* Hier. Ut nobis perfectam obedientiam monstraret exemplum. Ecce habemus in Christo humilitatem, exinde superbie medicamentum. Quid ergo intumescis homo? Opellis morticina quid tenderis? O sanies secula quod inflaris? Princeps tuus humilis, & tu superbis. Caput est humile, & membrum superbit.

h Propter quod. Omnia humilitate Christi quae maxime in passione apparuit. Nunc de claritate eius, & quod & quantum humilitas mereatur.

i Deus exalta. * Ansel. Deus illum secundum humanam naturam exaltauit, in quo et diuina natura potest dici exaltata secundum ostensionem, quia cepit sciri quod erat, sicut in assumptione infirmitatis dicitur exinanita.

* Augu. Ut ergo mediator Dei et hominum homo Christus Iesus resurrectione clarificaretur, inde humiliatus in passione. Non enim a mortuis resurrexisset in mortuis non fuisset: humilitas claritatis est meritum. Claritas humilitatis est premium.

Inuen-

C NICOLAUS DE LYRA. * & talis. Verumtamen quia deitas inde non fuit passa aliquod detrimentum, ideo subditur. 1 Formam ser. acci. idest, humanam naturam in unitate suppositi in qua apparuit humilis. 2 In similitudine hominum fa. quantum ad naturam passibilem, non tamen quantum ad culpam. 3 Et habitu in. quia inter homines duxit uitam communem, Luc. 7. c. Venit filius hominis manducans & bibens, &c. 4 Humilia. sem. Ad dandum nobis exemplum, Ioa. 1. 3. b. Exemplum

plum dedi uobis, &c. 5 Factus obe. Deo patri non solum usque ad conuicia & uerbera, sed etiam. 6 Usque ad. Et non quacumque, sed usque ad mortem crucis contemptibilissimam & acerbissimam. 7 Propter quod. Hic consequenter ostendit exaltationem Christi quam meruit per dictam humiliationem dicens. Propter quod, &c. in sua resurrectione & ascensione. Gloriam enim sui corporis & exaltationem eius ad caelos meruit per suam passionem, non autem gloriam anime, quam habuit ab instanti conceptionis sua.

Et

* Idem. In qua forma crucifixus est, ipsa exaltata est. Secundū humanitatem exaltauit, quę gloriosior facta est in resurrectione. In quo & diuina natura potest dici exaltata secundū ostensionem, quia cepit sciri quod erat, sicut in assumptione infirmitatis dicitur exinanita, quia non apparuit quod erat.

Amb. Post crucem manifestatur quod a patre cum generatur accepit. Non enim tunc accepit cum a creatura cepit sciri illius diuinitas, illius maiestas. Homini non est datum nomē Dei quod est supra omne nomē non sola appellatione sed & natura, sed ei qui æqualis, qui se exinanuit, cuius omnia a patre sunt.

a Et don. il. * Haymo. Quod nomen dedit illi? Ut filius Dei vocaretur & esset, qui filius hominis erat, secundum quod in die baptismatis innotuit paterna vox, inquit: hic est filius meus dilectus, Similiter in monte. Vel etiam nomen dedit illi quod est super omne nomen, ut Iesus vocaretur, id est, Saluator.

Licet enim legamus homines in Genesi, & Angelos in libro Beati Iob, filios Dei appellatos esse, eamē nullum illorum appellatus est saluator, neque filius Dei proprie, sed abusive, quia nemo illorum potuit genus humanū saluare, nisi ille solus.

* Tertul. Accepit enim nomen quod est super omne nomen, quod utique non aliud intelligimus esse quam nomen Dei. Nam cum Dei sit solius esse super omnia, consequens est, ut nomen illud sit super omnia, quod est eius qui super omnia est Dei.

Hoc & ante resurrectionem habuit, sed post resurrectionem quod erat in euidenti positū est, ut scirent demones & homines, quia & tunc dicitur res fieri quando innotescit.

Aug. Homini donauit nomen quod est super omne nomē, non Deo, ut cum forma serui nominetur vnigenitus filius Dei, in qua mortuus, in qua ascendit & sedet ad dexteram patris, in eadem ipsa sic honorata, sic glorificata, & celesti habitu immutata & filius est Dauid, & dominus est Dauid, qui est & dominus celestium & terrestrium & infernorum.

b Ut in nomine. Hic aperit cui datum sit nomen Dei, cui omnis creatura flectit genua. Deo. Sed forte diceretur, & homo adoptione Deus esset. Et sic Christus ex parte verus Deus, quod ex parte adoptiuus erit. Adoptiuo autē Deo non flectit genua creatura, sed vero. Constat autem Christum verum deum esse, cui flectitur genua, non adoptiuum.

c Quia dominus Ie. Chri. est. Quomodo potest fieri, ut homo sit in gloria dei patris? etiam si adoptiuus deus sit homo in gloria dei patris esse non potest.

Ambro. In li. de trini. ait: Habet utique verbum deus gloriam. Sed illius verbi eadem patris gloria est, ut patris, & filij vna sit gloria. vnde ipse filius ait: Non quero gloriam meam. i. a patre diuisam. Nam hoc ei competit, qui natus est de deo, quia in gloria dei patris esse, est nihil differre ab eo, ut vna gloria sit patris

tris & filij per eōdem substantiam & virtutem. Caue qualiter intelligas virorum illustrium Ambrosij & Augustini verba præmissa, ne sibi contraire putentur. Scito ergo quia est donatio naturalis, & est donatio gratuita. Naturali donatione dedit pater nomen super omne nomē Deo filio, non homini. i.

Christo, secundum quod Deus, non secundum quod homo. Nec fuit aliud dare quam sibi equalem generare. Gratuita vero donatione dedit homini Christo, non Deo, quia Christus non in quantum Deus, sed in quantum homo per gratiam accepit nomen Dei, nec per gratiam adoptionis, sed per gratiam vniōis: ut non sit adoptiuus deus, sed verus cui flectitur omne genu.

d *Cur me.* * August. Quando iubet ut operetur, liberum eorum conuenitur arbitrium. Sed ideo cum timore & tremore, ne sibi tribuendo, quod bene operantur, de bonis tanquam suis extollantur operibus.

Nō superbe, quia qui timet semper ne cadat, humilis est. *Deus enim.* * Augu. Nec de ipsa perseverantia boni voluit deus sanctos suos in viribus suis, sed in ipso gloriam, quod eis nō solum dat adiutorium quale primo homini dedit, sine quo non possunt perseverare si velint, sed in eis etiam operatur, & velle, ut quoniam non perseverabunt, nisi & possint, & velint, perseverandi eis, & possibilitas, & voluntas diuinę gratię largitate donetur. Tantum quippe spiritu sancto accenditur voluntas eorum, ut ideo possint, quia sic volunt, ideo sic velint, quia deus operatur, ut velint.

* Idem. Proprium quippe arbitrium, nisi dei gratia inuenitur, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest.

* Bernar. Cauendum ergo, ne cum hæc inuisibiliter intra nos ac nobiscum actitari sentimus, aut nostrę voluntati tribuam, quæ infirma est, aut dei necessitati, quæ nulla est, sed soli gratię qua plenus est. Ipsa liberum excitat arbitrium cum seminat cogitatum, sanat cum immutat affectum, roborat ut perducatur ad actum, seruat ne sentiat defectum. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tantum illud in primo præueniat, in ceteris comitetur.

Nos ergo volumus, sed deus operatur in nobis, & velle, & operari. Hoc enim nobis, & credere, & dicere expedit, quia potius est, & verum, ut sic humilis confessio, & totum deo detur. Per proprium enim arbitrium, nisi gratia dei ipsum adiuuet, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest.

f *Omnia autem.* Adiungit patientiam humilitati. *Omnia autem facta sine murmure.* * Chryso. Diabolus ubi nos abducere minime potuerit, quin recte faciamus, alia quadam ratione molitur in anem reddere mercedem nostram. Nam vel vanę glorię amorem, vel arrogantiam induxit, vel si nihil horum, murmurationem, vel saltem hesitationem.

* Hic. conuersionis. 7 Non ut in. i. melius operamini in absentia mea, quam fecistis in presentia, attendentes, quod semper habetis deum presentem, qui summe timendus, & reuerendus est, ideo subditur. 8 Cum met. Cordis. 9 Et tremore. Corporis. Timor. n. in corde facit tremorē in corpore. 10 Vestram salu. operam. Per opera sanctę vitę. Et quia opus meritorium dependet a deo, ideo subdit.

De enim est, qui operatur in. scilicet opus meritorium. 11 Et perficere. In opere. 12 Pro bona volum. s. s. nō pro nostra, nisi ex consequenti, in quantum sequimur instinctum voluntatis diuinę. Consequenter ostendit modum faciendi bonum di. 13 Omnia autem. sine inuentionibus contra deum, & homines, sed magis dulciter, & deuote. 14 Et hesita. nullo modo dubitantes de diuino subsidio vobis assistente. 15 Ut sitis sine querela. Actiue, & passiuę. Ita patienter viuendo, quod non moueatis querelam de aliis, & sic innocenter, ut alii non conquereantur.

a *Esse Deum, per naturam quando plenus ab eo Deus nascitur.*
 b *Christo.* c *Honorificentiam, quod vocatur Deus.*
 a *Imperio eius subiecti faciamur angeli homines demones.*
 Tandem in sue. a *Bonorum & malorum.* b *Sponte vel inuito.*
 a *Æqualis patri quod hic quidam negant.*
 b *Quia Christus per humilitatem exaltatus.* c *Vel fratres. In fide & dilectione.*
 a *Domino & mihi.* Ira & nunc. *Seruietes.* Quia tunc minus subuenio.
 a *Cum magno & manifesto timere, non presumptione. Animi.* b *Id est cum humilitate. Corporali.*
 a *Operibus increpamini. Et præparete. Id est vitam æternam.*
 b *Ideo timendum, quia non vos. Sed Deus operatur.* c *Bonum.*
 a *Quod volumus.* b *Non pro meritis vestris.* c *Non solum cum metu operemini, sed etiam.*
 a *Ut non murmuretis de tribulatione vel dilatione. Non negligenter & in deuore.*
 b *Ut non hæteris patris, sed prompti sitis.*
 c *Ita omnia, ut proximus non possit de vobis conqueri, & quantum ad eos sitis sitis non duplices. Non enim potestis Deo ser. & mammon. Etiam quantum ad externos sine reprehensionem.*

Donatio duplex.
 Rom. 24 b De immut. ecc. deccet lib. 5.
 Rom. 24 b De immut. ecc. deccet lib. 5.
 Aug. de nat. & grat. c. 22. & li. pri. de gratia Christi cap. 9. 10. & 151
 libr. de correctione, & gra.
 Epistola ad Iulian.
 Bernardus lib. de Gratia, & libero arbitrio.
 Aug. libr. 5. de grat. & libero arbitrio Enchiridii cap. 22. lib. 2. de bono perseue. c. 13.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et do. illi, & c. s. quod Christus homo nominetur deus, licet. n. hoc sibi datum fuit ab insilanti suę incarnationis secundū rem, quia incarnatio facta fuit in supposito diuino, non tamen secundum manifestationem, sed post resurrectionem eius, ascensionem, per missionem spiritus sancti, & alia diuina virtutis opera, declarata fuit eius diuinitas, & tunc dicitur nomen deitatis sibi datum, eo modo loquendi quo res fieri dicitur quando innotescit.
 2 Ut in no. id est, ut omnes exhibeant ei reuerentiam angeli, homines, & demones. 3 Et omnis lingua. Corporalis, & spiritualis.
 4 Confiteatur, quia dominus Iesus Christus. Quia secundum deitatem est vna gloria dei patris, & filii.
 5 Itaque. Hic consequenter Apostolus instruit Philippenses de omnimoda sanctitate, di. Itaque charis. Licet enim Paulus diligeret omnes fideles, tamen istos diligebat dilectione speciali.
 6 Sicut semper. Mandatis, & consiliis euang. licis a tēpore vestrę

con-
 Tom. 6. c 3 sur

* Hier. Ingratus est seruus, qui graua domini sui queritur esse precepta. Qui enim murmurat de preceptis, dubitat de premissis. Hic etiam si operatur non est sine querela, unde alibi ait. Neque murmuraueritis.

a Felj Dei. Haymo. Sicut enim Deus simplex est, ita filij eius puro & simplici corde debent incedere.

de electi. c. officii.
i tortuosoz.
Aug in psal. 46.
i smilor.
Prosper libr. c. ceterarum. B
Infra 1. d. Anselmus ibi dem.
t 1. Cor. 13. b. 45. dist. c. l. cet nonnumquam 62. dist. e. noffe. 8. q. 1. ca. sunt in ecclesia. De rerum ca. quid. De cen. cum Apollolus & c. procurator. 165.

b Nationis prauæ & peruer. &c. Id est, maiorum, qui rectum ordinem deprauant & peruertunt. Qui dicuntur natio, quia non sunt renati ex aqua & spiritu sancto.

c Sicut lumina. Bene sanctos luminariibus comparat. Sicut enim stellæ cæli non extinguuntur, sic mentes fidelium a diaboles calos factæ scripturæ non obscurat mundana iniquitas. Et sicut illa quidquid agatur in terra, etiam si qui mentiantur de ipsis, suos tamẽ in cælo curfus non obliquat nec retardant: Ita sancti quorum conuersatio in cælis est, propter mala mundi quæ despiciunt vel falsa quæ cõfinguntur in ipsos, lucem verbi & vitæ exemplum nullo modo interpellant.

* Chrysof. Ad hoc demum admirabile est, neque etiam cū pugnaris, atq; impellaris, eo adduci. Nam & sydera in nocte fulgent, in tenebris emicant, tantūq; abest, vt vllam pulchritu-

chritudinis suæ iacturam faciant, vt splendiora etiam appareant: vbi enim lux aduenerit, non eque apparent. Ita etiam tu, si inter peruersos homines, rectus maneris: lucetis magis, longeque admirabilis erit, sine reprehensione esse.

d Sed & si immolor super sacrificio. &c. * Haymo. Beatus Paulus qui Philipenses ab in-

rela, & simplices filij dei, sine reprehensione in medio natio-

nis prauæ, & peruerse, inter quos lucetis, sicut luminaria in

mundo, verbum vitæ continentes, ad gloriam meam in die

Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum labora-

ui. Sed et si immolor super sacrificium, & obsequium fidei

vestræ, gaudeo, & congratulor omnibus vobis. Id ipsum au-

tem, & vos gaude te, & congratulamini mihi. Spero autem in

domino Iesu, Timotheum cito me mittere ad vos, vt & ego

bono animo sim cognitis, quæ circa vos sunt. Neminem enim

habeo tam vnanimem, qui sincera affectione pro vobis solli-

citus sit. Omnes enim, quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt

Iesu Christi. Experimentum autem eius cognoscite, quoniã

sicut patri, filius mecum seruauit in euangelio. Hunc igitur spe-

ro me mittere ad vos, mox vt videro, quæ circa me sunt. Cõ-

fido autem in domino, quoniã & ipse veniã ad vos cito. Ne-

cessarium autem existimaui Epaphroditum fratrem, & coopera-

non Deum propter Deum quærentes, temporalia commoda sectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Hæc quæ amantur a præposito & propter hæc seruitur Deo, quisquis est talis, mercenarius est, inter filios se non cõputet.

*NICOLAUS DE LYRA.

tur de vobis. ideo subditur.

- 1 Et simplices, id est, sine plica dolositatis.
- 2 Filij Dei, per adoptionem & imitationem.
- 3 Et sine reprehensione, id est, sic quod in vobis non appareat aliquid reprehensibile. Et subditur vna causa, cum dicitur.
- 4 In medio na. pra. & peruer. id est, infidelium quorum plures conuertebantur ad fidem Christi in primitiua ecclesia ex bona conuersatione fidelium inter eos existentium, ideo subditur.
- 5 Inter quos lucetis sicut lumina in mundo. vnde Genes. 15. per stellæ cæli intelliguntur boni, & per puluerem terræ mali. sicut ibi dem plenus fuit dictum.
- 6 Verbum vitæ continentes, id est, doctrinam euangelicam habentes in corde credendo, & in ore docendo, & in opere adimplendo.
- 7 Ad gloriam meam in die Christi, id est, in die iudicii, in quo Christus veniet ad iudicandum: nam merita discipulorum cedunt ad augmentum gloria doctorum propter quod doctoribus debetur aureola.
- 8 Quia non, &c. ad terram vestram pro prædicatione fidei.
- 9 Neque in va. &c. quia secutus est in vobis bonus fructus.
- 10 Sed et si immo. Deo per martyrium.
- 11 Super sacrificium & obsequium fidei vestræ. quia sibi scilicet Christo ante obtuli, vos conuertendo.
- 12 Gaudeo & congratu omni. vo. quia non solum erit ad gloriam meam, sed etiam redundabit in vobis.
- 13 Id ipsum, id est, si tribulationes patiamini martyrij.
- 14 Gaudete & congra. mi. quia non solum hoc erit ad gloriam vestram, sed etiam ad augmentum gloria meæ.
- 15 Spero autem. Postquam Apollolus instruxit Thilippenses per seipsum

- seipsum tantum scripto, hic consequenter promittit eis nuntium mittere qui doceat eos verbo. Et diuiditur in duas secundum duplicem nuntium, secunda, ibi: Necessarium autem. Primus autem nuntius qui exprimitur hic, fuit Timotheus, quia fuit Apostolo valde amabilis, & ad docendum idoneus, de quo dicit: Spero autem. & patet.
- 16 Vt & ego bono animo sim, id est, in domino consolatus.
- 17 Cognitis quæ circa vos sunt, scilicet bono statu vestro per eius relationem mihi cognito.
- 18 Neminem enim habeo tam vnanimem, id est, vnus mentis mecum.
- 19 Qui sincera, &c. vt in bono confirmemini & crescatis.
- 20 Omnes enim quærunt, &c. id est, multi prædicando quærunt temporale lucrum. Et est hyperbole, sicut cum dicitur: Omnes de ciuitate vadunt ad tale festum: cum tamen plures frequenter remaneant.
- 21 Non quæ sunt Iesu Christi, id est, honorem diuinum & salutem animarum, vt dictum est cap. precedenti. Non sic autem Timotheus.
- 22 Experimentum autem eius cogno. id est, per experientiam facti poteritis videre, quod ita sit.
- 23 Quoniam sicut patri, &c. id est, euangelium prædicauit, se mihi conformando, qui non quæsiui vestra, sed vos.
- 24 Hunc igitur spe. me mit. ad vos. tanquam idoneum.
- 25 Mox vt. vi. &c. id est, cum videro opportunitatem mittendi.
- 26 Confido autem in do. &c. Patet ex hoc, quod non assertiuit supra 1. cap. iterum se venturum ad eos, sed quod hoc intendebat, supposita Dei voluntate.
- 27 Necessarium. hic exprimitur secundus nuntius cum dicitur. Necessarium autem exti. pro vestra salute.
- 28 Epaphrod. cum fratrem. religione Christianitatis.
- 29 Et cooperatorem. in prædicatione euangelica veritatis. Et

In aduersis :

Aratorem & commilitonem meum, vestrum
a Doctorem: b Qui ministravit necessaria.
autem apostolum, & ministum necessitatis
Sunt & alie cause.
meae mittere ad vos. Quoniam quidem om-
a Videre. b Non de se, sed de uobis pro eo dolentibus.
nes vos desiderabat, & moestus erat, propterea
Verberatum in ministracione vnde dolebat.
quod audieratis illum infirmatum. Nam & in-
a Ex aegritudine, non verberacione. b Mortis periculum.
firmatus est vsque ad mortem. Sed Deus mi-
a Non solu autem eius b Sanando eum.
seruus est eius. Non solum
autem eius, verum etiam
a Alias nostri, quibus eum seruauit. b In hoc mei miserus. c De morte. d De infirmitate, quae nocebat nobis.
& mei, ne tristitiam super
a Quam esset propositum.
tristitia haberet festinan-

¶ Ad vos.
tius ergo misi illum, ut vi-
a Pro cuius absentia tritari vos non ui-
so illo iterum gaudeatis, &
ego sine tristitia sum. Ex-
a Quem habebam de uobis tristibus
cipite itaque illum cum
a Ut per bona opera ostendatis uos
gaudere de eo. b Quod sit. ¶ spirituale.
omni gaudio in domino,
a illum quia est
et huiusmodi cum hono-
re habetote: quoniam pro-
a Quod Christus docuit & fecit, qui
uenit ministrare & non ministrari.
pter opus Christi vsque ad
a Periculum mortis. b Ex deliberacione non confusus. c Vitam.
mortem accessit, & tradens animam suam, ut
implet id quod ex uobis deerat, erga meum
obsequium.

phibet se contristan-
du. Na hic pp solati-
um adiutoris ei quo
utebat in Euangelio,
si mortuus fuisset, co-
tristadu se dicit: nos
aut contristari prohi-
bet, ne obitum qua-
si extinctos & perdi-
tos lugeamus, despe-
rantes de resurrectio-
ne. Aliud e igit solati-
um regere quasi ab-
sentis: & aliud dolere
iam non futuri. Hic
cessat consolatio, il-
lic excluditur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et commilitonem meum, tempore aduersitatis.
2 Vestrum autem ap. idest, doctorem.
3 Et ministum meae, quia mihi ministravit necessaria in carcere.
4 Mittere ad vos, corroborandos, & plenius informandos.
5 Quoniam qui omnes uos desiderabat, uideri & consolari.
6 Et moestus erat, de uestra tristitia.
7 Propterea quod, &c. & sic fuit in ueritate.
8 Usque ad mortem, idest, periculum mortis.
9 Sed Deus misericors est eius, eum sanando.
10 Verum etiam & mei ne tristitiam habere festinanti-

11 Festinantius ergo misi illum, scilicet ante Timotheum.
12 Ut uiso illo iterum gau. q.d. Prius gauisi estis de sua sanita-
tis auditu, & iterum gaudebitis de uisu.
13 Exci. &c. Gaudenter & honorifice.
14 Quo pro. &c. i. ut faceret opus quod Christus fecit & docuit,
qui ueni ministrare, & non ministrari. Mat. 20
15 Usque ad mortem, ac se mortis periculis exponendo, & hoc uo-
luntarie, ideo subditur.
16 Tradens animam suam, id est, vitam suam.
17 Ut implet id quod, &c. quasi dicat muneris dedisti pro su-
stentatione mea, sed de uobis non fuit qui deferret mihi & ministraret,
& ipse hoc adimpleuit.

ADDITIO I.

Ca. 2. ubi dicitur in postil. Non rapinam arbitratus est.
Hoc quod dicitur. Non rapinam arbitratus est, se esse aequale Deo,
potest intelligi de Christo secundum humanitatem, secundum quam proprie
esset facere rapinam. id est non suum usurpare si arbitratus fuisset
se esse aequale Deo. Christus enim secundum quod homo est minor
Deo,

Deo, ipso testante. Pater maior me est, & est minor angelo, se-
cundum humanam naturam passibilitatem, de quo Psal. 8. b. Minora
eum paulo minus ab an. & secundum hanc expositionem commendat
humilitas Christi per comparationem ad superbiam angeli
noli, qui licet non esset in forma Dei scilicet assumptus a
Deo in unitate personae, uoluit tamen esse aequalem Deo,
de quo Isa. 14 d. Assimilabor altissimo.

CAP. III.

De caetero frater meus, huc
usque instrui
vos quomodo de-
beatis stare in bello
persecutorum contra
tribulationes, de cae-
tero pseudo aposto-
los, ne legalia ab eis
recipiatis moneo,
sed fidem Christi so-
lam sufficere credatis.

CAP. III.

Deinceps. Scilicet, contra pseudo.
a Gaudium omnium boni habentis in do-
mino, non in carnalibus oblectamentis.
caetero fratres mei gaudent in domino.
a Quae praesens dixi, ut in domino gauderetis.
Eadem uobis scriberet mihi quidem non pi-
a Contra inuitantes pseudo.
grum, uobis autem necessarium. Videte ca-
b Ut in domino gaudeatis, cognoscite illos esse canes. c Contra ueritatem latrantes.

d Canes. & Occu-
menius. Erant qui non
facile cognosci pote-
rant, ideo dixit Videte
id est, caute, & uos-
meripfos seruate. Erant
enim nonnulli ex Iu-
daeis credentes, qui
una cum fide Iudaica
inimam etiam commisce-
bant, & predicationem
corrumpebant, quos

De sinceritate fidei incipit.
a Gaudete in domino. ¶ Chrysofost. Recte dixit domino non
mundi modo, nam hoc non est gaudere, dominus inquit,
que secundum Christum ipse gaudium habent.
* Ansel. Olim gauisi estis in seculo, sed de caetero uiuendi
spacio quod uobis superest, gaudete iam in domino, ut quadiu
a modo uixeritis, sit uobis omne gaudium in eo. Non gaudeatis
in carnalibus & secularibus, ut pseudo apostoli suadent, sed
in domino, ut saepe dixi uobis.
c Scribere. Ut diutius maneat quam prolatio.

canes appellat, canes uero dicebantur interdum ethnici, eo
quod Deum ignorarent.
* Aug. Canes appellauit non ratione, sed consuetudine
contra insolitam ueritatem latrantes. Hec est enim canum natu-
ra, ut cum quibus habent consuetudinem, siue illi boni siue mali
sint, non ad eos latrent, in solitorum autem personis uisus
etiam innocentibus irritentur.
Magis consuetudinem sequuntur quam rationem. Ita pseudo
consuetudines legis tenent, contra ueritatem irrationabili-
ter latrant & mordent.

Canes.

Malos

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

De caetero fra. mei. Haec est tertia pars principalis, in qua apo-
stolus reddit Philippenfes cantos contra deceptionem pseudo aposto-
lorum. Et diuiditur in duas partes. Primo circa hoc Philippenfis hor-
tatur, secundo eos consolatur cap. seq. Prima in duas, quia primo prae-
mit breuem praefationem, secundo prosequitur suam intentionem, ibi. Vi-
dete. Circa primum dicit.

3 Ea. uo scri. Quae scripsi alijs ecclesijs de cessatione legalium ad
cauendum doctrinam pseudo Apostolorum qui docent contrarium. De
hoc enim scripserat alijs ecclesijs ut patet in praecedentibus epistolis.
4 Mihi quidem non pigrum. est supple, quia sollicitus sum de
uestra salute.
5 Vo. au. nesc. Ut caueatis a deceptionibus eorum.
6 Videte. Hic prosequitur intentum, attendens euacuationem lega-
lium, primo ratione, secundo exemplo, ibi. Si quis. Circa primum dicit.
Videte canes. id est attendite pseudo apostolos, quos nominat canes, eo quod
contra ueros apostolos uobis detractorum & mendacibus & mordaci-
bus utebantur.

1 De ca. Christiana religione.
2 Gau. De uestra conuersione ad Deum.

Ea.

Tom. 6.

t 4

Malos

A Malo ope. * Chrysoft. Na operatur quidem, inquit, sed malam in partem, opusque cessatione longe deterius est, du qua recte sunt constituta, disiciunt.

* Hieron. Qui quod nos bene construximus, destruere conantur.

Mali operarij sunt qui zizania errorum superferunt, quibus frumenta necant. Coci sunt, quia Christo casti sunt, & alios cadunt. Iteparant.

b Nos enim &c. Dixit Nos habemus circuncisionem. Hoc voluit dicere Apostolus. Nos sumus iustitia. Circuncisio enim iustitia est. Magis autem commendat dicendo nos esse circuncisos, id est, iustitiam, quam dicendo nos esse circuncisos, id est, iustos, sic tamet ut cum iustitiam dicit esse, iustos intelligamus.

Cognoscite. **a** Zizania errorum superferentes. **A** Christo separatos & alios separatos. **b** Hos nomino concisionem non circuncisionem. **F** Populos tantum.

a nes, videte malos operarios, videte concisionem. **N**os enim

b sumus circuncisio, qui spiritu + Dei seruiamus, & gloriamur

c in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes, quan-

d quam & ego habeam in carne confidentiam. Si qui salius

e videtur confidente in carne, ego magis circuncisus octaua die

f ex genere Israel de tribu Benjamin. + Hebraeus ex He-

g braeis, secundum legem Pharisaeus, secundum amu-

h lationem persequens ecclesiam Dei, secundum iustitiam,

i sed maxime ex cognitione.

* Anselmus. Sicut lex iusserat, i. non profelytus, no aduena ad populum Dei, non maior circuncisus, sed a parentibus natus Iudeus, habeo circuncisionem octaua diei.

f Octaua die. Vbi lex precepit, inueniens quod est tempus septem dierum in octaua a Christo petra perfecta circuncidemur ab omni corruptione penes & culpe.

g De tri. Ben. Tribus Benia. adhaesit Iude, no recedens a templo, quando facta est separatatio in seruo Salomonis. Tunc enim tribus Iuda que erat regia, & tribus Benjamin & tribus Leui que erat sacerdotalis, remanserunt simul, non recedentes a Ierusalem & a templo.

h Hebraeus. Augu. Hebraei quasi Abrahami, mutata litera ab Abraham, unde origo trahitur. no ab Heber. Hoc autem retrahat dicens. Quod dixi ex Abraham cepisse gentem Hebraeoru, est quidem & hoc credibile, ut Hebraei, velut Abrahæi dicti esse videantur. Sed ex illo verius intelliguntur appellari qui vocabatur Heber tanquam Hebraei.

i Secundum legem Pharisaeus. i. no contemptibili plebi admixtus, sed nobilitate segregatus ab alijs, atque primarius, Primarij. n. quida erant & quasi ad nobilitatem Iudaicam segregati. no contemptibili plebi comixti, qui dicebantur Pharisæi. Nondicitur hoc verbum quasi segregationem interpretari, sicut latine egregius dicitur quasi a grege separatus.

k Secundum iusti. * Hier. Primus sui in omnibus, in quibus illi falso gloriatur, sed quia hoc tempore illa no valere cognouit, ideo illa nullius ducit momenti, & tanquam impedimentum proijcit, quibus vitam acquirere posse putabat.

Idem tamen alibi. in quibus & nos aliquando ambulauimus

10 Si quis alius videtur confide. Cosequenter Apostolus ostendit propositu exemplo, & primo se proponit in exemplum. Secundo Philipenses inducit ad imitandum, ibi. Imitatores mei. Prima adhuc i. duas quia primo exemplo sui cessatione legalium declarat, secundo de modo loquendi se excusat, ibi. Non quod iam. Circa primum ostendit Apostolus ante conuersionem suam pro legalibus multum zelasse, & post conuersionem ea viriliter impugnasse. Quod nullo modo fecisset, nisi euacuatione eorum per Christum certitudinaliter cognouisset. Dicit ergo. Si quis alius videtur confidere, &c. Et patet ex dictis liera vsque ibi.

11 Secundum legem Pharisaeus. i. de secta Pharisaeorum. Erenim tunc apud Iudeos tres secte, ut dicit Iosephus antiquitatum. lib. 18. Saduceorum qui negabant spiritum & angelum & per consequens resurrectionem. Et Pharisaeorum qui consistebantur utrunque, & Esseneorum qui similiter animas hominum immortales consistebantur, viuentes qua religio, habentes omnia in comuni.

12 Secundum amulationem. id est, zelum legis.

13 Persequens ecclesiam Dei. Ut patet Act. 7. & 9.

14 Secundum iusti. &c. i. que est imperfecta, no enim iustificabat apud Deum, sed apud homines, sicut iustitia politica, sicut declaratum si Rom. 3. & 4.

Ser. 15 de verbis Apostoli.

Aug. ser. de verbis Apostoli.

Apostoli. Seruitus duplex.

Ex ser. 15 de verbis Apostoli.

1. Cor. 10.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Malos ope. Quia per obseruationem legalium quam aserebant ad salutem necessariam, veritatem euangelij euertere nitebantur.
- 2 Videte concisio. i. circuncisionem, qua derisorie sic nominat, eo quod ad nihil valet, sed magis nocet, quia non est nisi violenta abscisio pellucule, & subditur causa huius.
- 3 Nos enim. Christiani.
- 4 Sumus circuncisio. i. circuncisi circuncisione vera, circuncisio. n. carnalis sui: figura circuncisionis spiritualis, per qua auferuntur peccata, que est baptismus auferens penam & culpam, propter quod succedit circuncisioni, sicut perfectum imperfecto, & auferens eam sicut veritas umbram & figuram. ideo subditur.
- 5 Qui spiri. &c. Et non carne tantum.
- 6 Et glo. &c. Cui sumus incorporati per baptismum.
- 7 Et non in car. i. carnali circuncisione.
- 8 Fidu. ha. Consequenda salutis per eam. s. per circuncisionem spiritualem.
- 9 Quamquam, &c. i. confidere possem in carnali circuncisione, si de ea esset confidendum, eo quod sic circuncisus sum.

Si

- 10 Si quis alius videtur confide. Cosequenter Apostolus ostendit propositu exemplo, & primo se proponit in exemplum. Secundo Philipenses inducit ad imitandum, ibi. Imitatores mei. Prima adhuc i. duas quia primo exemplo sui cessatione legalium declarat, secundo de modo loquendi se excusat, ibi. Non quod iam. Circa primum ostendit Apostolus ante conuersionem suam pro legalibus multum zelasse, & post conuersionem ea viriliter impugnasse. Quod nullo modo fecisset, nisi euacuatione eorum per Christum certitudinaliter cognouisset. Dicit ergo. Si quis alius videtur confidere, &c. Et patet ex dictis liera vsque ibi.
- 11 Secundum legem Pharisaeus. i. de secta Pharisaeorum. Erenim tunc apud Iudeos tres secte, ut dicit Iosephus antiquitatum. lib. 18. Saduceorum qui negabant spiritum & angelum & per consequens resurrectionem. Et Pharisaeorum qui consistebantur utrunque, & Esseneorum qui similiter animas hominum immortales consistebantur, viuentes qua religio, habentes omnia in comuni.
- 12 Secundum amulationem. id est, zelum legis.
- 13 Persequens ecclesiam Dei. Ut patet Act. 7. & 9.
- 14 Secundum iusti. &c. i. que est imperfecta, no enim iustificabat apud Deum, sed apud homines, sicut iustitia politica, sicut declaratum si Rom. 3. & 4.

Sicut

in defiderijs carnis, & eramus natura filij irae. talis iustus fecit dum legem erat, mltū tamē erat talē fecerat iusticiā, & q; in eo fuit sine querela: hoc de illo magnam faciebat querelā.

^a Sed quæ vobis fuerunt lucra, & c. * Anselmus. Et si adhuc ista seruatē, cuius aduentū n ostenderem pondū factū. Quæ enim venturū eum significabant, si iam seruantur, venisse eum negant. Et ideo sunt detrimēta. quia delerūt veritatem fidei. Vnde paulo superius Iudæi dīcti sūt circūcisio, quia carnalis circūcisio, plena abscisio est a Christo.

* Hieron. Ad comparationem inuenti aut; contemnitur aramētū; quāuis ab vno sit conditum, & pro temporis qualitate necessariū.

^b Propter Christum. Ne aduentum Christi ostenderem, vel nondum factum, vel superfluum. Inania enim erant hæc omnia impedimēta, ne accederetur ad gratiam.

^c Verum, texti. Non solum propter Christum habendū ita arbitratus sum; Verum, texti. sed etiam si ipsum non posse m affeq. propter hoc solum. s. propter scien quam de Iesu habemus, præ eminentem ceteris scientiis. Vel quæ eminet in eo plus quā in alijs. Vel ad idē cū priori verfu. Hęc oīa legis habeo: verum. i. sed tamen, non partim, sed omnia detri. exi. Propter dilectionē cuius Christi, nō solū estimo ea detri. sed & fecit, docendo, & spiritualiter viuendo, vt alijs appareret oīa esse detrimēta.

* Aug. Attēdo, inquit, laudes meas, cōparo eminetiæ domini mei Iesu Christi, illud sitio, hoc cōtēno qā parū est hoc.

* Chrysost. Quid hoc, inquit, de lege dico? Nonne bonum est mundus? Nonne bonum est præsens vita? Veruntamen si abducant a Christo pro damnis habeo.

^d Ut ster. Q. Non tantum detrimēta bonorum, sed quæ inquinant iam obseruantem: & hoc ideo: vt in futuro Christū habeant præmij: & hic sim in illo membrum. quod eliter nequit fieri, nisi illa æstimem vt stercora.

^e Meam iusti. Vnde alibi: Suam volentes com. iustitia Dei. i. gratia Dei non sunt subiecti. Meam iusti, & c. Si ex lege est iustitia, quomodo tua? Nunquid tu tibi imposuisti legē? Deus legem dedit & imposuit. De^o te legi suæ obtemperare præcepit. Sed & tua est, qā de lege præsumis tua voluntate te legem posse implere estimans.

* Chrysost. Id est non illam, quam mihi meis laboribus ac sudoribus comparauerā, sed quam ex gratia inueni. Si igitur ille qui virtutis officia obierat, ex gratia salutem est adept^o, inulto magis vos. Quoniā enim verisimile erat illos dicere, maiorem esse iustitiam, quæ ex laboribus, ostendit hanc præ illa palem esse. Secus enim, non cum ad ipsam puenissem, ea prolecta ad hanc alterā accutrissem: quæ nā vero hæc est? Quæ ex fide Dei, i. hæc ipsa est a Deo data est: Dei est hæc ipsa iustitia.

ffitia. Donū penitus Dei: Dei est autē dona lōgo intervallo D antecedunt utilitatem rectorum factorum, quæ ex nostro studio profecta sunt.

* Augustinus. Qui præcepta legis implere se putant per arbitrium propriæ voluntatis sine spiritu gratiæ, suam iustitiam cōstituire vult, non iustitiam Dei sumere.

^f Sed illā. Quæ impetrat a Deo, q̄ tollit timorem, & dat amorem, quam Deus solus operatus in nobis. Melius est enim iustū esse, q̄ hominē esse. Si ergo hominē te fecit Deus & iustū te fecit, qd̄ meli^o est, Non tu te, sed sine te fecit te. Nō enim adhibuisti aliquē sensū, vt te faceret, Qui ergo fecit te nescitē, iustificat volētē. Et cū iustitia nostra sit ex fide, quid opus est lege? Omnino tollenda est secūdu vimbā legalium figuratum, i.

^g Iustitia in fide. Iustitia, scilicet ens in fide nata est, ita existere non habet nisi in fide.

^h Ad cognoscen. Subdit cōmēdatione fidei, p̄ multa q̄ facit. Facit. n. & in alia vita cognoscere Deū perfectē, qui hic creditur. Et habere resurrectionē, quæ nostra resurrectio est vt iratus, & efficacia resurrectionis Christi. Et in hac vita habere societate in patiendo. Nisi. n. per fidē nemo tāta pateretur. Et cōfigurationē mortis, vt moriamur, sicut ipse, si opus est.

ⁱ Configuratus, & c. * Chyso. Hoc est si tāta pati potero ipsum imitari, si potero p̄formis ipsi fieri, vt pote multa passus est Ch̄s, alapis percussus est, flagellat^o, postremo passus est. Quæ quidē passus est, istud est studiū, per omnia ista ad resurrectionē eius p̄tingere oportet, quāuis certamina ferentes.

^k Quomodo occurram, & c. * Anselmus. Si quomodo contingat, tum ex Dei misericordia, tum ex meo merito, vt occurram Christo gaudens in iudicio, quod sanctorum est tantū, veniens ad resurrectionē, quæ est non ex viuis, vt nūc sed ex mortuis vt ultra mori nequeant. Hęc apostolus idcirco se ita egisse vel agere commemorat, vt illi similiter exemplo ei^o omnes legis carnales ritus contempnāt, & per iustitiam fidei atque societatem passionis Christi festinēt ad regna cęlorū.

Occurram. sunt post publicationem euangelij.

¹¹ Ut Cri. lucri. i. habeam ipsum in premium.

¹² Ut & inue. & c. incorporatus per fidem caritate formatam.

¹³ Non habens meam iustitiam quæ ex lege est. quam dicit suam eo quod fuit nutritus in illa.

¹⁴ Sed illam quæ ex fide est, & c. quæ facit dignum vita æterna

¹⁵ Ad cognoscen. illum. in presenti per speculum & in enigmate, & in futuro facie ad faciem.

¹⁶ Et virtutem resurrect. eius. cognoscendo eam vt causam effectiua nostræ resurrectionis futuriæ.

¹⁷ Et societatem passionis illius. in presenti non formidandam, sed magis ampli extendam.

¹⁸ Configuratus morti, & c. i. vt assimiler ei in passione, & per consequens associer ei in corporis & animæ glorificatione. iō subditur.

¹⁹ Si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est ex, & c. quæ erit ad vitam immortalem.

Ex lib. con. l. i. m. 2.

Aug. vbi supra

Epist. 105. ad Sixtum.

Fidei commendatio. E

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sine querela. i. sine clamore de me facto pro legis transgressione.
- 2 Sed quæ, & c. secundum æstimationem meam ante meam cōversionem.
- 3 Hęc arbitra, & c. post cōversionem meam.
- 4 Propter Chri. de. i. virtutis & gratiæ impedimēta, quia dicere, quod legalia habent adhuc cursum suum, est dicere Christum nondum venisse, nam figura cessat adueniente veritate.
- 5 Verunta. exi omnia. illa legalia.
- 6 Detrimen. & c. salutis, ex alia causa quæ subditur, cum dicitur, Propter eminen. sciā. & c. id est propter euāgelicam doctrinā a Christo traditam quæ supereminet omni doctrina alteri, non solū philosophica, sed etiam doctrine veteris Testamenti, cui comparatur sicut perfectum imperfecto, nec potest pure seruari cum legalibus.
- 7 Propter quem. scilicet Christum.
- 8 Omnia detri. feci. id est reputavi.
- 9 Et atbi. vt ster. inquinantiā per culpam, sine qua sal uari nō possunt

- 11 Ut Cri. lucri. i. habeam ipsum in premium.
- 12 Ut & inue. & c. incorporatus per fidem caritate formatam.
- 13 Non habens meam iustitiam quæ ex lege est. quam dicit suam eo quod fuit nutritus in illa.
- 14 Sed illam quæ ex fide est, & c. quæ facit dignum vita æterna
- 15 Ad cognoscen. illum. in presenti per speculum & in enigmate, & in futuro facie ad faciem.
- 16 Et virtutem resurrect. eius. cognoscendo eam vt causam effectiua nostræ resurrectionis futuriæ.
- 17 Et societatem passionis illius. in presenti non formidandam, sed magis ampli extendam.
- 18 Configuratus morti, & c. i. vt assimiler ei in passione, & per consequens associer ei in corporis & animæ glorificatione. iō subditur.
- 19 Si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est ex, & c. quæ erit ad vitam immortalem.

1. Cor. 13. d

1 Non

A *Occurrā.* Deo tribuens quæ mihi tribuit, per hoc vêturus ad resurrectionem. Vel occurā Christo in iudicio quod sanctorum est tantum, veniens prius ad resurrectionem verā & gloriosam, quæ non est inter mortuos, sed longe ex mortuis, quia licet omnes resurgant in die iudicij, soli tamē iusti gloriose immutabuntur,

1. The. 4. d.

& occurrant domini in aera deportati ab angelis. Impij vero manebunt in terra, quoniam percipiant terribilem sententiam iudicis.

b *Non quod iam acceperim.* Hoc dicit de se, ne illi quos laudat, ut homines extollantur, sed laborē adderent, ut ipse faceret qui tantus est.

Secm. 17. de. 1. e. b. Apost.

c *Sequitur autem, &c.* **AVGVST.** Non passibus corporis, sed mentis affectibus, & vitæ moribus, ut possim esse perfectus iustitiæ possessor, qui recto itinere de die in diem spirituali renouatione proficiēs, iā perfectus sum eiusdem iustitiæ viator. Perfectus enim erat viator, sed nondum ipsius itineris perfectione peruentor.

August. vbi supra & in psal. 38.

d *Si quo modo comprehendam.* Quia difficile est. Et ne videatur superfluum tot pati, cum fidem & alia bona habeat, subdit. Merito pro illa gloria tantum laborosus quia *Non dico quod iam acceperim* aliquid: quia si quid gloriæ accepi, nihil est ad comparationem futuræ. *Aut. si quid accepi, ut de cognitione Christi, nō dico quod in illa perfectus sim.* Et si ita de me, quid de aliis? *Si quo modo comprehen.* Ecce quanta est fides quæ tam grande petit.

e *ANSELMVS.* Id est, ut videam ipsum Christum sicut ipse me videt, & cognoscam eum perfecte sicut ab eo cognitus sum, ut sicut ipse plenarie me videt & cognoscit, ita ego plenarie humano modo eum cognoscam. Vel comprehendam eum, in quo & comprehensus sum ab eo, id est, ut videam eum in claritate, in qua mihi apparuit in via, quando me comprehendit. Ideo enim sequor, prouenit me iustitia eius sequatur eum in ea.

Aug. ser. 15. de ver. Apo. & li de spiritu & litera & in psalm 57. 89. psal. 26. b.

f *Frates.* Illud quod dixerat euidentius aperit, & quid illud sit, quod nondum comprehendit, sed sequitur ut comprehendat, determinat. Et quasi mirantibus quid dicat, cum ait, Non accepi, non perfectus.

g *Frates.* ait, non arbitror (qui me melius noui) apprehendisse vnum scilicet. Multa quidem habeo, sed nondum vnum vnde. *Vnam peti a domino,* quid ergo agis Apostole? Quid mihi imitandum proponis? inquit *Quæ quidem retro sunt, &c.*

Ioh. 14. a

h *Vnum.* Aug. Hoc me non arbitror apprehendisse vnum, multa habeo, & vnum nondum apprehendi. Vnam peti a domino hanc requiram. Quid petisti? Quid requiris? ut in habitū in domo domini, per omnes dies vite meæ, ut contēpler delectationem domini. Ipsum est vnum quod dicebat se nondum apprehen-

apprehendisse A postolus. Et quantum illi dcerat, intantum perfectus nondum erat.

Hoc est illud de quo Philippus ait, *Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis.*

i *Quæ quidem retro.* Ambro. Piora acta non quia mala, sed parua ad meritū, sed ad potiora extensus. vt semper proficiat in melius.

k *AMBRO.* Merita iam præterita obliuiscēs ad cælestia quæ terrenis priora sunt, tota intentione me extendens. Vel ad futura merita, a quibus si cessaret, & præterita perderet.

l *Persequor.* Eiusque donec veniā ad destinatum bonum. f.

m *Ad brauium.* Quod est destinatum mihi, & promissum a Deo, & ad quod pposui me currere. Et quia ego ita, ergo, & vos Phi-

lippenes hoc sentite. sed se eis connumerat dicens. *Quicumque &c.* Quæ si hoc feceritis hoc dabit vobis deus. Quæ si quo modo aliter sapitis quā in futuro sapiendū sit, quia modo per speculum videtis, etiam hoc reuelabit, quia clare faciet cognoscere, & se et alia oīa, quæ modo obscure videtis. Vel etiā hoc quod modo aliter sapitis & de Deo & de omnibus, etiā hanc imperfectam cognitionem vobis Deus per spiritū reuelabit. Vel ita: Si quid autē s. i. si perfectam Christi cognitionē vobis habere putatis, & hoc id est vos male sapere, per misericordiam reuelabit Deus. Similiter & de aliis erroribus p bona vita vos liberabit. Hoc. n. faciet, si humiliter sapieritis & de vobis sentieritis. Qui enim in pace catholica pmaet, si quid aliter sapit quam oportet, Deus humiliter reuelabit. Si autē illud superbum defēdit, Deus abijcit: *quæ superbis Deus resistet, humilibus dat gratiā.*

Vel ita: *Non arbitror me comprehendisse.* Hic distinguit, non reprehendi. *Vnum de me vobis affero, quod & ego obliuiscens ea quæ retro sunt, ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum persequor, &c.*

n *Extendens meip.* Augu. Extendebat enim se ad cælestia secundum intentionem, non secundum peruentionem, nō secundum apprehensionem sicut & nos, ne relabamur temporaliū amore, vnde iam trāsiluimus, nec remaneamus in illis i quæ iam venimus, curramus intēdamus. In via enim sumus non retro respiciamus, sed in anteriora extendāur intētion & desiderio. Vita Christiani boni sanctiūm desiderium est. Quæ autem desideras, nondū vides, sed desiderando capax efficiaris: ut cum venerit quod videas implearis. Differendo enim rem desiderium nostrum extendit Deus, desiderando extendit animum, extendens facit capacē. Desideremus ergo quæ implendi sumus. Hæc est vita nostra, ut desiderando exercemur. Tantum autem nos exercet sanctūm desiderium, quantum desideria nostra amputauerimus ab amore seculi.

o *Superna voca.* eternæ vitæ, ad quam vocat Deus. et idē digna res est certa.

a *Quia cum-*

C NICOLAVS DE LYRA.

1 Non quod. Quoniam Apostolus dixit plura de se pertinentia ad excellentiam vitæ, posset aliquis credere, quod diceret se totaliter perfectum quantum ad meritum, quod non est verum, quia homo potest semper crescere in merito quādiu est in vita presenti: Vnde dicit hic Glo. *Nemo fidelium et si multum proficeret dicat, sufficit mihi, qui enim hoc dicit, exit de via ante finem, ideo Apostolus se excusando de modo loquenti pr. v. m. i. s. s. o. c. o. n. s. i. l. i. e. t. u. r. s. e. n. o. n. d. u. m. p. r. e. f. e. c. t. i. o. n. e. m. a. s. e. c. u. t. u. m. d. i. c. e. n. s.:* Non quod iam ac. perfe. ctionem meriti, non enim conuenienter potest intelligi de acciptione pramiij, quia manifestum erat ad sensum, quod erat in hac vita multis miseris subiecta.

2 Sequor autem ipsum Christum, procedendo ad eum per meritum.

3 Si quo modo comprehen. id est aliquāliter appropinquem ad perfectionem meriti, prout potest fieri in vita mortali.

4 In quo & cō. sum. i. propter quod comprehēsus sum ad fidem, sine qua impossibile est placere Deo. Heb. 9. b. nec per consequens attingere ad perfectionem meriti.

5 A Christo Iesu. Qui me vocauit ad fidem ipsam actualiter impugnantem.

quantem. propter quod hæc vocatio dicitur comprehensio hic, sicut comprehenditur aduersarius in bello, & sibi subiicitur.

6 Frates ego me non ar. comprehen. i. ad perfectionē merit simpliciter peruenisse.

7 Vnum autem. Supple est, quod de me affero.

8 Quæ quidem, etc. id est legalia & terrena quæ dimisit.

9 Ad ea vero quæ sunt priora, id est cælestia bona, quæ sunt prioris dignitate & duratione, bonum enim quod expectatur in cælestibus, est ipse Deus.

10 Extendens meipsum. Per conatum liberi arbitriij augmentum meriti.

11 Ad destinatum perse. id est ad pramium mihi a Deo ordinatum finaliter consequendum, ideo subditur.

12 Ad brauium supernæ, etc. id est per Iesum Christum per quem tanquam per mediatorum vocamur ad cælestē pramium, vel, In Christo Iesu, quia in ipso consiliū beatitudo. nam beati reficiunt interius aspectu suæ deitatis, & exterius in aspectu suæ humanitatis, secundum quod dicit Augusti. super Iob.

Act. 2. 7.

Quicum-

a Quicumque ergo perfecti. Augustinus. de tri. Q. Non loquor
A imperfectis, qui ad huc lacte potantur, non solido cibo pas-
 cuntur: sed illis qui intelligunt, & aequalitatem verbi cum pa-
 tre. Et si hic vident, non tamen adhuc quomodo videndū, est
 facie ad faciē. Certa enim fides vtrūque inchoat agnitionē.

Cogitatio enim cer-
 ta vel perfecta non
 perficitur nisi post
 hanc vitam, cum vi-
 derimus facie ad faci-
 em. Hoc ergo sapi-
 amus, vt tutiorem
 nouerimus esse affe-
 ctum vera querendi,
 quam incognita pro
 cognitis præsumen-
 di. Sic ergo quæra-
 mus tanquam inuen-
 turi, sicut inuenimus
 tanquam quæsituri:
 de credentis nulla
 temeritate affir-
 mus. In illis autori-
 tas est tenēda. In his
 veritas exquirenda.

a Curiores comparatione aliorum. **b** Perfekte currimus.
c Quod imperfecti comparatione futuri, & illuc tendamus.
a † Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Et si quid
b Non tantum dabit brauium. **b** Et si aliter, tamen necesse est. Vel bit **c** Tenemus id.
c aliter † sapitis, & hoc vobis Deus reuelauit, Veruntamen ad
d quod peruenimus, ut idē † sapiamus, & in eadem perma-
e neamus regula. Imitatores mei estote fratres: et obseruate
f eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Mul-
g ti enim ambulant, quos saepe dicebam vobis, nunc au-
h tem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum fi-
i nis interitus, † quorum Deus uenter est, & gloria in

tradite obliuioni ea quæ retro sunt, id est præterita vitia, vt si
 vos delectauit aliquādo vanitas, iam non delectet: & in ante-
 riora, id est in profectum virtutum atque in æterna bona piis
 desideriis & conatibus semper extendamini. Extendit enim
 animus desiderio lætitiæ nondum contentæ. Et tota vita
 Christiani boni, san-
 ctum desiderium est.
g *Obscurate.* Vult eos
 esse sollicitos, ne sub-
 tilitate prauorum ca-
 piantur.
h *Multi enim, &c.* † sentiamus
i Chrysostr. Quomodo
 niam erant nonnulli,
g qui Christianismum
 quidem simulabant,
 sed in otio ac deliciis
 viuebant, id vero ad-
 uersatur cruci, idcir-
 co ita dicebat. Crux
 propria animæ est in
 acie stantis, mori cu-
 piētis, nullā sibi oble-
 ctationē postulantis.
 Illi vero contrariam
 vitæ rationem sequū-

b Perfecti su. August-
 Sciendum, quod iustitia qua iustus ex fide viuit, nunc vera
 iustitia est. quæ licet nō immerito in aliquibus iustis pro hu-
 nus vitæ capacitate perfecta dicatur, parua tamē est ad illam
 magnā, quam cepit æqualitas angelorum, quam qui nōdum
 habeat, & propter illam quæ iam inerat, perfectum, & pro-
 pter istam, quæ adhuc de erat, imperfectum se esse dicebat.
 At minor ista iustitia facit meritum, maior illa præmium. Iō
 qui istam non sequitur, illam non assequitur.

c Hoc sentiamus. Quod nondum perfecti sumus, vt illic perfi-
 ciamur quo adhuc perfecte currimus, vt cum venerit qd perfe-
 ctum est, destruat quod ex parte. i. nō ex parte fit, sed ex tota
 quia fidei & spei res ipsa quæ videatur succedet. Charitas ve-
 ro quæ in his maior est, nō auferetur, sed augetur & imple-
 bitur. In qua plenitudine illud præceptum charitatis implebi-
 tur, Diliges dominum Deum tuum, &c. Nam cum adhuc est aliqd
 carnalis concupiscentie, non omnino ex tota anima diligitur
 Deus. Caro tunc non dicitur concupiscere, nisi quia carnaliter
 anima concupiscit. Tūc erit iustus sine omni peccato, quia nul-
 la lex erit in membris repugnans legi mentis. Tūc prorsus to-
 to cordē, tota anima, tota mente diliget Deum, quod est sum-
 mum præceptū. Cur ergo nō præciperetur homini ista per-
 fectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat. Non enim re-
 cte curritur si quo currendum est nesciatur. Quomodo autē
 scietur, si nullis præceptis ostenderetur?

d Et si quid aliter sa. i. si. quid melius ad cultum Dei excogita-
 ueritis, etiā hoc donū Dei esse sciatis, quia reuelabit vobis.
 Sed ne qua inde præsumptio oriret, subdit, ad quod perueni-
 mus vt idē sapiamus, hoc est nō ex tra regulā disciplinæ sa-
 pere, sed qd commūe sit, & modestū in veritate evangelica.

* Anselmus. Permaneamus in eadem regula, & rectitu-
 dine viuendi, scilicet vt nemo propter nouam inuentionem
 vel intelligentiam suam deserat communem sensum fidei,
 seu regulam iuste viuendi constitutam a patribus.

e Verumta. ad. Modi imperfecti modo aliter sapimus, sed
 tamen necesse est, vt omnes idē de illo sapiamus, ad quod
 peruenimus fide, & scientia, & opere compleamus.

f Imitatores mei estote. * Anselmus. id est, sicut me nos
 idē sapere, & candē regulam seruare, sic facite. Ac sicut ego,
 tradite

tur. Quāobrē tametsi dicant se Christi esse, inimici tamē sūt
 crucis, alioqui, si crucem, id quoque studerent, vt crucifixā vi-
 tam viuerent. Nonne in crucē adus est dominus tuus, ppter
 re? si illius modū nō potes, imitare alia ratione diuinitū tuū.
 Ipse te crucifige teiā si nemo te figat. Cruci, inq̄, te ipse fige,
 non vt ipse te interimas, absit (impiū enim est) sed, put Paul⁹
 dicebat. *Mibi enim, inq̄, mūdus crucifixus est, & ego mundo.* Si do-
 minum tuum amas, mortem illius morere, discere quāta sit car-
 nis potentia quot bona fecit, quot faciat, quam in tuto vitam
 colloceat. Per hanc omnia perficiuntur: baptisma per crucē.
i Nunc autem, &c. * Chrysostr. Cur quomā malum creue-
 rat, quoniā tales qui sunt, hi lacrymis digni sunt. Vere lacry-
 mis digni sunt q̄ in deliciis degūt, & inuoluntū quiddē. i. cor-
 pus pingue faciūt: futuri vero, q̄ ipsos manet, supplicij nullā
 rōnē habēt. Esto, delicate viuis, esto, vino mades, hodie, eras,
 decē annos, & viginti, & triginta, & quinquaginta, & ceterum:
 quod nā extremū, q̄ utilitas? nulla. Talē igit vitā viuere, nōne
 lacrymis, & lamētis dignū, est? Adduxit nos Deus in hoc sta-
 diū, vt coronet, & nos abimus nullo præclaro edita facinore:
 flet igitur Paulus, qbus de rebus alij ridēt, seq; oblectāt, tāto
 alienarū calamitatū sensu rāgit: adeo omnes homines curat.
K Inimicos crucis. Qui carnis obseruantias inducunt, crucem
 superfluam asserunt.

l Quorum Deus. August. Amb Quasi in esca salus sit vt Deus
 sit venter, & gloriantur in pudendis circumcis, quod est ter-
 rena sapere. Quorum Deus, &c. Quia quidquid faciunt, pro vē-
 tre faciunt. Vel escas quæ ventris sunt, faciunt Deum, dum
 eas iustificare homines dicūt, & gloria eorum in talibus est.
 vnde confundi, & erubescere possunt, dum per animalia se
 iustificari dicunt. Vel gloria eorum temporalis perducet eos
 ad confusionem æternam. Illi tam prauē ambulant, sed,
m Et gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. * Chrysostr
 Quinam isti sunt? qui dicūt, ædificemus domos, vbi? in terra,
 inquit, emamus agros in terra rursum, adipiscamur imperiū,
 rursum in terra, assequamur gloriā rursum in terra, diuitias cō-
 paremus, in terra, omnia denique in terra. Hic sunt quorū
 Deus uenter est. Qui enim nihil spiritale cū animo suo co-
 gitant, sed omnia sua hic habent, atque hæc sola curant,
 merito

NICOLAUS DE LYRA.
1 Quicumque ergo perfecti sumus. id est in statu perfectioni
 cuiusmodi erat Paulus, & alij apostoli, & doctores, & curati.
2 Hoc sen. s. quod nullus nostrum est simpliciter perfectus in via.
3 Et si quid aliter sapitis. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo in
 malo sic, Et si quid aliter sapitis. Tenendo contrarium.
4 Et hoc vobis Deus reuelabit, id est manifeste vobis ostēdet nō
 esse verum in iudicio, vel ante per gratiam suam ab errore vos reuocā
 do. Alio modo in bono sic: Et si quid aliter sapitis. i. si quid aliud per-
 tinens ad cultum Dei & ad perfectionis statum vos enugnare contige-
 rit. Et hoc vobis Deus re. q. d. sciatis quod hoc non procedit ex in-
 telligentia vestra sed ex reuelatione diuina: Et hac expositio videtur
 magis consona literæ sequenti, cum dicitur.
5 Veruntamen. i. quantum ad veritatem quam circa prædicta iā
 cognouimus, supple necesse est. **6** Vt idē sapi. In mente.

7 Et in eadem. In opere, vt nplam sit schisma in corpore ecclesie
8 Imita. mei. Postquam Apostolus proposuit se in exemplū, hic con-
 sequenter inducit Philippenses ad eum imitandum di. Imitatores
 mei estote. In prædictis.
9 Et obser. eos. i. attendite diligenter, vt vos eis conformetis.
10 Qui ita ambu. De virtute in virtutem.
11 Sicut habe. Viuendi vobis traditam exemplo, verbo, & scripto.
12 Multi enim am. Via perversa.
13 Quos saepe dicebam vobis. cum essem præsens vobiscum.
14 Nunc autem. pro culpis eorum. **15** Dico. supple esse.
16 Inimicos crucis Christi. quia contrariatur eorum carnalitati.
17 Quorum finis. s. æternus.
18 Quorum Deus uenter. quia student ei satis facere in omnibus.
19 Et gloria. de tali carnalitate.
20 In confusione ipsorum. id est, erit eis confusibilis.

merito uentrem Deum habent, dicentes comedamus & bibamus, cras enim moriemur.

Aug in psal. 58. 48. 14. a Nostra conuer. id est & uiuendo & intelligendo simus simili angelis. Propter quod. i. preter commoda quæ iam habemus etiam dom. expect.

b Qui reformabit corpus humilitatis nostræ.

¶ Irenæus. Corpus humilitatis est caro, quæ humiliatur cadens in terram, transfiguratio autem eius quoniam cum sit mortalis, & corruptibilis, immortalis fit, & incorruptibilis non secundum propriam substantiã, sed secundum domini operationem, qui potest mortali immortalitatem, & corruptibili circumdare incorruptibilitatem.

Ioan. 14. a. † nostrum hu autem abieci. b.

a Vel in pudendis eorum circumcisio

b In terrenis nil nisi quod uident intelligunt.

a confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem

a Esti adhuc in terra sumus. Vbi spes nostra.

b Aniam iam, quandoque etiam corporum.

a Venturum.

conuersatio in cælis est. Vnde etiam saluatorem expectamus,

a Hoc de eo expectamus, quod sicut iam reformauit animas reformabit & corpora simul cum animabus, cum secundam solam dabit.

b mus, dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, & configuratum corpori

a Quod per mortem in puluerem & uermes humiliatur.

b Dejectionis.

c Ita quod erit.

i. assimilabimur corpori illius in claritate quam habuit in transfiguratione.

c bit corpus humilitatis nostræ, & configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, quæ

a Potentiam operandi, quæ sibi suncit omnia.

b Quod potest, quia omnia sibi subiecit.

claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, quæ possit etiam subiicere sibi omnia.

Non solum corpus reformate.

NICOLAUS DE LYRA.

B

- 1 Qui terre sapiunt, tantummodo, & non cælestia.
- 2 Nostra autem conuersatio in cælis est. Per spem charitate formatam, quia sicut dicit August. Anima quæ est principalis pars hominis, uerius est ubi amat, quam ubi aimat. Et quoniam post iudicium sancti erunt in cælis, non solum in anima sicut modo, sed etiam in corpore glorioso, ideo sequitur.
- 3 Vnde etiam saluatorem expectaturum ad iudicium.
- 4 Qui reformabit corpus, in generali resurrectione.
- 5 Humilitatis nostræ. Nam modo nobis est humiliationis occasio,

CAP. III.

Itaque, &c. Sequitur.

b Gaudium, &c. id est per quos in presenti lætificor & in futuro coronabor. Discipulis enim in agone uictoribus, dignus erit corona magister.

c Euodiam rogo, &c. Omnes moneo, sed specialiter Euodiam & Synticen, quia hæ religiose predicatorum suscipere solebant.

† sicut con-cordes.

C

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Itaque, &c. Postquam Apostolus Philippenses cautos reddidit, hic consequenter ad eorum consolationem se conuertit. Et diuiditur in duas partes, quia primo eos consolatur, secundo de eorum liberalitate gratulatur, ubi. Gaudium meum. Prima in duas, quia primo firmat eos per patientiam, secundo, prouocat ad spiritualem lætitiã, ubi. Gaudete in domino. Prima adhuc in duas, quia primo facit quod dictum est per seipsum, secundo per amicum, ubi. Etiam rogo, sicut enim dictum fuit supra. i. e. a. Philippenses pro Christo fuerunt in tribulatione, ideo magis ualent confortatione, quam eis exhibet Apostolus, primo generaliter, dicens.

Itaque fratres, mihi in cæli dilectione speciali.

2 Et desiderantissimi, quia desiderabat eos uideri adhuc corporaliter in uia, & æternaliter in patria.

3 Gaudium meum, uestro de profectu.

4 Et cor meum. Doctoribus enim debet gloria specialis, quæ a sanctis dicitur aureola.

5 Sic stete, firmi contra tribulationes huius mundi.

6 In domino. ita quod ab eo nullo modo euellamini. Secundo confortat duas personas specialiter, di-

Diuisio.

CAP. III.

Quia reformabit.

Itaque fratres mei charissimi, & desiderantissimi, gaudium meum & corona mea, sic stete in domino charissimi.

a Quos uideri multum desidero, uel qui me desideratis

b Qui estis. De quorum fide & opere gaudeo.

c In futuro.

Scut me uel mihi similes stare scitis, uel sicut modo estis, & tunc eritis carissimi.

Euodiam rogo, & Synticen deprecor

Quia plus de ea timeo.

tid ipsum sapere in domino. Etiam rogo & te Germane compar, adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euangelio cum Clemente & ceteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro uite

a Quod dico, non aliud, quia hoc est in domino.

b i. secundum dominum.

c Alios.

d O Proprium.

a Coadiutor in euangelium predicando.

b Confortando.

c Præmemoratas mulieres.

d Ministrando mihi necessaria.

e Etiam cum istis laborauerunt ministrando etiam eis necessaria.

a i. mēta & præmia quia ueritatem tenent.

b In domo patris mei, mansiones multe sunt.

c Predestinatione Dei.

d Nomina. Quia d secreti sunt meritis

1 uersas mansiones l

2 bebunt in æterni

3 domo. unde: In d

4 mo patris mei ma

5 mul. sunt.

6 e Libro vi. Præde

7 natio. in qua omni

8 saluandi prædesti

9 ti. sunt. Q. Nolite

10 Philippenses gra

11 ter ferre, quod or

12 nes uos in episto

13 mea sigillatim n

14 ominaui, quia e

15 in ea non eritis se

16 pti, in libro tam

17 uitæ continebunt.

¶ a Gau-

eo quod est corruptibile, & putrescibile. & corrodetur uermibus & in cineres resoluetur.

6 Configuratum. tunc.

7 Corpori claritatis suæ. quia sancti resurgent in corpore glorioso, sicut & Christus. Vna autem dos gloriosi corporis est claritas, sicut dicitur. 1. Corin. 15. Et quoniam hæ resurrectio fiet uirtute Dei in finita, sicut & creatio, subditur.

8 Secundum operationem. i. uirtutem operandi.

9 Quia possit etiam subiicere sibi omnia. Per creationem enim omnia sibi sunt subiecta, quia de nihilo facta, & nisi conseruarentur Deo, omnia in nihilum redigerentur.

A *Gau.* Ambro. Latatus in fide eorum & operibus. Apосто-
 lus ut alacriores sint, optat in hoc studio proficientes gaude-
 re in domino, & id iterat ut se in eis vere gaudere ostendat.
 * August Nemo in hoc seculo gaudere potest, & in do-
 mino. Multum inter se hæc duo gaudia differunt, suntq; om-
 nino contraria. Quã-
 do enim gaudetur in
 seculo, non gaude-
 tur in domino, nec
 econtra.

Gau. in. i. in veritate,
 non in iniquitate, in
 spe æternitatis, non
 in flore vanitatis.

Gau. Quia eorum nomina sunt in
 libro vitæ. Et ut idem
 vobis certissime cre-
 datur: Gaudete in
 domino, idest omne
 bonum vnde gau-
 dendum est, statui-
 te in domino, non
 extra. Et hoc adeo
 necessarium vobis est
 quod iterum dico,
 Gaudete in domino:
 Non ut quædam alia
 semel, quia hæc est.

b *Mode*, & rectus
 modus, ut in domino
 sit omne gaudium et
 hoc per vos addiscat
 alij. Vel modestia in
 omni. fidelibus & infi-

delibus, ut imitent ne possint reprehedere. Et quia dominus.
c *Prope est*, idest paratus dare quidquid opus est in spiritua-
 libus vel temporalibus. De nulla re sitis solliciti & timidi.
 Sed petitiones de his quæ vultis impetrare.

d *Innotescant*. i. sint ita vehementes, non tepidæ, ut ad deum
 perveniant. i. compleantur.

e *Sed in om.* Oratio & obsecratio, communiter pro se vel ali-
 is, de quibuslibet. Petitio de rebus, nominatim necessariis,
Innotescant. Hæc notitia assiduitate fit, & vigilantia orationis.
 Tunc demum pax custodit corda in Christo. Hoc ideo dicit,
 quia qui cum Deo habet pacem, non timet, mentem adversam.

f *Apud Deum.* Vel angelis, quæ Deo eas offerunt. Vnde: Cū ora-
 retis, orationem vestram obtuli apud Deum. Vel nobis innotescant
 apud Deum per tolerantiam, non apud homines per iactantiam.

g *Apud Deum.* Aug. de gratia novi Testamenti. Nō dicitur ange-
 lus orationes nostras offerre Deo, quasi Deus tūc nō novisset
 quid velimus vel quo indigeamus, qui omnia antequam fiant,
 licet & postquam facta sunt, novit. Sed quia necesse habet ra-
 tionalis creatura obtemperare Deo, temporales causas ad æter-
 nam veritatem referre, hæc petendo quid erga se fiat, siue cō-
 sulendo

fulendo quid faciat. In quo & contestatur, quod non sit bo-
 num quo beata fiat, sed illud incommutabile, cuius participa-
 tione etiam sapiens efficitur.

Idem. 15 de trin. Ad omnia quippe sciēda, Deo sufficit sua
 perfectio, habet tamen nuncios i. angelos. nō quod ei que ne-
 sciat, annuncient. Nō enim sunt vlla, quæ
 nesciat, sed boni eor-
 um est de operibus
 suis eius consulere
 veritatem.

h *Et pax Dei.* Deus
 qui est pax summa, que
 nec cogitari potest,
 & ideo extra eum nul-
 lo opus est.

i *Augu.* Mentem
 custodiat, ut in eo
 quod dicit omnem
 mentem vel intel-
 lectum, nec ipse intel-
 lectus sanctorum an-
 gelorum esse possit
 exemptus, sed Dei fi-
 lius.

k *Exuperat omnem sen-*
 sum, & c. Nostrum, nō
 eorum qui semper-
 videt faciem patris.
 Vel pax qua ipse De-
 us pacatus est, superat
 omnem sensum: præter
 suum, quia nec nos
 sic possumus nosse.
 nec vlli angeli.

l *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-
 tus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate, quæ er-

m *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

n *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

o *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

p *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

q *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

r *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

s *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

t *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

u *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

v *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

w *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

x *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

y *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

z *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

aa *De cætero fratres quæcūque sunt vera, quæcun-*
 que pudica, quæcun-
 que iusta, quæcun-
 que sancta, quæ-
 cun- que amabilia, quæcun-
 que bonæ famæ, si qua vir-

Augu. Epist.
 ad Paulin.
 cap. 18.
 Enchirid.
 cap. 63.

In Enchirido
 cap. 36.
 intellectu.

f pura, casta.
 f accommoda.

E

Augu libr. de
 sancta vidui-
 tate ad Iulian.

a *Gauisus,*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Gaudete. Hic cōsequenter inducit Philippenfes ad spiritualē la-
 titiam, & secundo ad boni operis perseverantiā, ex quibus oritur hæc la-
 titia, ibi. De cæteros fratres. Circa primum dicit. Gaudete in do-
 mino. non in mundo.
2 Sempet. actu vel habitu.
3 Iterum dico gau. ad maiorem inductionem.
4 Modestia ve. in conversatione & vita.
5 Nota sit. ut boni meliores fiant exemplo vestri, & mali ad bonū
 convertantur.
6 Domi. prope est. ad vos remunerandum. Et quia nimia solici-
 tudo temporalium impedit spirituale gaudium, ideo subditur.
7 Nil solliciti sitis. superfluo, nam oportet sollicitari de necessarijs,
 aliter videretur tentatio Dei.
8 Sed in omni. Hic ponitur quatuor orationis partes, oportet. n.
 in orando primo ad Deū accedere per mentis elevationem, & hoc vo-
 catur oratio, quæ est ascensus mentis in Deū. Secundo, requiritur ali-
 quid determinate proponere, saltem verbo mentali, & hoc vocatur pe-
 titio, propter hoc dicitur hic.
9 Petitiones vestræ innotescant, etc. aliquid determinate pro-
 ponens. Tertio, quod proponens se disponat ut exaudiri mereatur, & hoc
 vocatur gratiarū actio. Per hoc enim, quod aliquis gratū se ostendit
 de beneficijs acceptis, mereatur recipere potiora. Quarto, quod exprimat
 illud per quod oratio fit exaudibilis ex parte Dei, quod est eius sanctitas.
 Et

Et hoc vocatur obsecratio, sicut cum dicimus. Per natiuitatem tuā li-
 bera nos domine. Et propter hoc in orationibus ecclesiæ ponitur in
 fine. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.
10 Et pax. i. Deus qui est pax vel quies mentis.
11 Quæ exuperat omnem, etc. Eo quod est ab omni intellectu
 creato incomprehensibilis.
12 Custodiat corda vestra, et intelligentias, &c. i. volunta-
 tes vestras in bono. Quæ dicuntur corda, quia sicut cor mouet alia cor-
 poris membra, sic voluntas mouet alias animæ potētijs ad actus suos.
13 In Christo Iesu. idest per Iesum Christum. Quod autē subditur
 in aliquibus libris. Domino nostro, non est de textu, nec habetur in li-
 bris correctis.
14 De cætero fratre, &c. Hic inducit Philippenfes ad boni cōti-
 nuationem & augmentationem, dicens. De cætero fratres quæcū-
 que sunt vera. sine falsi admixtione.
15 Quæcun- que pudica. sine lasciuia dissolutione.
16 Quæcun- que iusta. Erga proximum.
17 Quæcun- que sancta. Circa cultum diuinum.
18 Quæcun- que amabilia. Deo & hominibus bonis.
19 Quæcun- que bonæ famæ. idest digna boni nominis.
20 Si qua virtus. moralis & intellectualis.
21 Si qua laus discipline. idest disciplina morum laudabilis.
22 Hæc cogita. Frequenter meditando.
23 Quæ &c. per meam doctrinam.

Et

A *Gauisus.* Hic commemorat, quod sibi saepe necessaria miserant, unde a lacritate suam propensioem factam ostendit quia in quo negligentes facti fuerant, adhibita solertia iterarunt, ut memores facti apostoli sui, fructus emitterent in herco caelesti condendos.

b *Aliquando, &c.* Aliquo tempore, quia non omni potuerunt.

c *Reflorescit.* ministrando mihi necessaria. Quae ministratio dicitur flos, quia inde fructus vitae aeternae prouenit.

d *Pro me.* Quia mihi prodest vestra compassio. Ne autem viderentur aliqua mala causa intermisisse, addit, modo reflorescit, sed ante eratis occupati, & impediti aliquibus aduersis.

e *Non quasi.* Non propter se, sed profectum eorum gaudet.

f *Scio & humiliari.* GREGORI. Qui penuria non frangitur, a gratiarum actione non retrahitur: Qui rerum temporalium desiderio non accenditur, scit humiliari. inopiam pati.

g *Abundare, &c.* Qui acceptis rebus non extollitur, quae ad vsum vanae gloriae non intorquet, qui solus non possidet quod accepit, sed cum indigentibus misericorditer diuidit, scit abundare, Qui acceptis alimentis non ad ingurgitationem ventris, nec plus carni tribuit quam necessitas petit, scit satiari. Qui alimentorum inopiam sine murmuratione tolerat, nec pro necessitate victus agit aliquid, unde anima peccati laqueum incurrat, scit esurire.

Ut digna teneat. Item ideo cogitanda, quis haec au. &c. in me esse.

didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me. Haec

cogitate, & agite, & Deus pacis erit uobiscum. Gauisus sum

autem in domino vehementer: quoniam tandem aliquan-

do reflorescitis pro me sentire, sicut & sentiebatis. Occupatis

autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. Ego enim

didici in quibus sufficiens sum. Scio & humiliari, scio, &

abundare. Ubique & in omnibus institutus sum, & latari, &

esurire, & abundare & penuriam pati. Omnia possum in eo

qui me confortat. Veruntamen bene fecistis communicantes

tribulationi meae. Scitis autem, & vos Philipenses, quod in prin-

cipio euangelii, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi ec-

h *Omnia possum in eo qui me confortat.* Nil omnipotentiam verbi clariorem reddit, quam quod omnipotentes facit omnes qui in se sperant. Denique quia possibilia sunt credenti. An non omnipotens cui omnia possibilia sunt? Ita animus si non praesumat de se, sed si confortetur a verbo, poterit utique domi-

nari sui, ut non dominetur ei omnis iniustitia. Ita in-

quam verbo intuum, & inducunt

virtute ex alio, nulla vis, nulla

fraus, nulla iam illecebra poterit ve-

stantem deicere, vel subicere dom-

nantem.

i *Communicantes, &c.* Augustinus. Inde gaudet, inde pa-

scitur, quia illi bene fecerunt, non qui-

eius angustia relaxata est.

15 *Chrysostramus.* Nam si nos, inquit

vobis spiritualia sem-

namus, quid in-

gram, si carnalia v-

stra mememus? Et r-

sus. Vestra abundan-

ti ut illorum inopia

suppleat, vides, qu-

modo commun-

cauerint in rat-

ne dati, dand-

25 carnalia, & in

26 tione accepti, acc-

27 piendo spirituali-

28 Etenim quomadm-

dum venudates, e-

mentes inter se i-

municant, alio-

ab altero vicissi-

accipiens, & dans (hoc enim est communicatio) in sane & in hac re. Nihil enim, nihil hac negociatione & mercatura est quaestuosius, nam fit quidem in terra, proficitur autem in caelo. Et emptores quidem in terra sumunt vero, & paciscuntur ea, quae in caelis, terreno polit praetio.

h *Omnia.*

g *Non*

C NICOLAUS DE LYRA.

1 Et accepistis. id est, acceptis tanquam digna teneri, & seruari.

2 Et audistis. Ab aliis predicatoribus veris.

3 Et vidistis in me, &c. quae non solum verbo, sed etiam facto praedicaui vobis.

4 Haec agite, & non solum cogitate.

5 Et Deus pacis, id est dator uerae pacis, scilicet interna, & superna.

6 Erat vobiscum. Per gratiam in presenti, & gloriam in futuro.

7 Gauisus sum autem in domino, &c. Hic consequenter Apostolus de liberalitate Philipensium gratulatur, magis tamen propter eorum meritum, quam propter usum proprium, dicens: Gauisus autem sum in domino. uel. id est ualde.

8 Quoniam tandem aliquando. Loquitur de ipsis per similitudinem arboris, quae uidetur arida, & postea reuivescit, & floret secundum reuolutionem temporis. Sic Philipenses primo ministrauerant Apostolo necessaria, postea cessauerunt per tempus, & deinde iterum sibi miserunt xenium pro suis necessitatibus. Consequenter excusat cessationem intermediam, dicens.

9 Occupati autem. impediti prouiderem mihi, eo quod tribulationem incurrerant.

10 Non quasi propter penuriam, &c. scilicet meam.

11 Dico. quod gauisus sum vehementer. Et subdit causam.

12 Ego enim didici. id est conserui

13 In quibus sufficiens sum, &c. id est illis, quae habeo contentus esse.

14 Scio, & humiliari. Quia non frangor per impatientiam.

15 Scio, & abundare, &c. Quia inde non erigor per superbiam.

16 Ubique & in. scilicet euentibus.

17 Institutus sum, id est informatus a Deo qualiter debeat me habere.

18 Et scio. supple scio sine excessu.

19 Et esuri. sine impatientiae defectu.

20 Et abun. sine superbia fastu.

21 Et penu. sine tristitia luctu.

22 Omnia possum in eo qui me confortat. id est omni fortuna bene possum uti. Unde dicit philosophus. Eth. de virtuoso, quod fortunas optime feret, qui utique uere bonus, & tetragonus sine vitio, sicut enim corpus tetragonum in quolibet latere bene sedet, sic virtuosus in qualibet fortuna prospera uel aduersa bene se habet, tamen est fit multo melius per uirtutem a Deo infusum, quam per uirtutem ex actibus acquisitam. Ideo subdit Apostolus.

23 In eo. id est per ipsum Deum.

24 Veruntamen. Mihi & uobis.

25 Communicantes tribulationi, &c. id est mittentes mihi, sed diuina temporale dezerent in carcere.

26 Scitis autem. per ea quae audistis.

27 Quod in principio, id est, quando uobis predicare euangelium incipi.

28 Nulla mihi ec, &c. Rationabile enim est, ut accipientes spiritualia a predicatoribus, dent eis temporalia.

A *Non quia quæro.* August. Datum est res ipsa quæ datur, ut munus, cibus, potus & huiusmodi. Fructus autem opera bona, & recta voluntas datoris. unde dominus in euang. nō ait simpliciter. Qui recipit iustū vel prophetam. Sed addidit. *In nomine iusti vel prophete.* Suscipere enim prophetam vel iustū, daturū est. In nomine iusti vel prophete hoc facere, fructus est. Etiam pauisse leguntur coruus & vidua. Sed per cotuum qui non nomine iusti, dato pascebatur. Per viduam fructum quæ sciebat quod hominem Dei pasceret.

b *Sed fru. i. bonam & rectam voluntatem bonæ operationi adiunctam.* Non enim tā gaudet subuentum esse suæ necessitati, quam illorū congratulatur fecunditati. Vel.

c *Fructum: i. ut fructus iustitiæ vestræ abundantis sit, cum ratione Deo reddideritis de factis vestris.*

* Haymo. Odor suau-

suauitatis est apud Deū, intentio bona & volūtas promptissima offerentis, de qua legimus in Genesi. quia odoratus est odorē suauitatis dominus, quando Noe obrulit sacrificium Deo egressus de arca. Nō enim est putandum quod dominus omnipotens sacrificio vict marū & fumo carniū atque nidore pinguedinis delectetur, sed intentione bona & voluntate promptissima offerentis. Si enim fumo & nidore carniū delectaretur, nequaquam diceret per prophetam. Sacrificia vestra odiuntur anima mea.

d *In od. Quæ placet Deo ut odor suauissimus. Comparatur enim ut orationi quæ est incensum Dei.* Unde dicitur. *Date elemosynam, & ipsa orat pro vobis ad Deum.*

e *Impleat. Non in terrenis, sed in gloria. Vel gloria Christi est implere desideria sanctorum, vel ut ipse inde sit gloriosus.*

a. Rationabiliter consideraret, quod deberet dare carnalia, quæ accipiebat spiritualia.

1 *clesia communicauit ratione tati & accepti nisi vos soli.*

2 *Quia et Thesalonicam semel & bis in usum mihi misistis.*

3 *Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem*

4 *in ratione vestra. Habeo autem omnia et abundo. Repletus sum acceptis ab epaphrodito quæ misistis in odorem suauitatis, et hostiam acceptam et placentem Deo. Deus autem meus impleat et omne desiderium vestrum secundum diuitias suas in gloria in Christo Iesu Deo autem & patri nostro gloria in secula seculorum, amen. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Saluiat vos qui mecum sunt fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt.*

5 *Gratia domini nostri Iesu Christi cum et spiritu vestro, Amen.*

d dandi & accipiendi iterum egerunt

e munus donū gratiam

f omnibus vobis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nisi vos soli. Et in hoc commendat eorum liberalitatem præ caeteris.

2 Quia &c. s. bona vestra, in quibus ego & predicatorum alij debemus quærere, non superfluum, sed ad necessarium usum.

3 Non quia, principaliter.

4 Sed requi. id est, meritum ex parte vestra, quod dicitur fructus abundans, quia ducit ad vitam beatam.

5 Hab. autem. quæ misistis mihi.

6 Et abun. Non solum pro mihi necessariis, sed etiam pro necessitatibus aliorum.

7 Accepta. Nam elemosyna est hostia Deo acceptissima, & quia de beneficio re gratiandum est benefactori, ideo subdit.

8 Deus autem meus. Sicut me repleuistis.

9 Sc. di. Reddendo vobis pro temporalibus æterna.

10 In Christo Iesu. id est per Iesum Christum mediatorem Dei & hominum. Et quia cuiuslibet boni Deus est principalis auctor, ideo consequenter gratias agit ei dicens. Deo autem.

11 Salutate omnem. Hic ultimo ponitur huius epistolæ conclusio per salutationem, cum dicitur. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu, id est omnem sanctificatum per baptismum Iesu Christi.

12 Salutant vos qui mecum, &c. Mihi ministrantes, & pro tempore predicantes.

13 Salutant vos. i. Christiani generaliter.

14 Maxime autem. Per hoc innuit quod isti specialem affectum habebant ad Philippenses.

15 Gratia domini nostri Iesu Christi cum. Supple sit & maneat semper, Amen.

Sc.

Inci.

Incipit argumentum in epistolam ad Colossenses.

ARGUMENTVM IN EPISTOLAM ad Colossenses incipit.

Colossenses, &c. quibus non ipse Apostolus predicauit, sed eius discipuli Archippus & Epaphras. Archippus vero in eos ministerium acceperat. Epaphras autem ex eis oriundus ab apostolo instructus, doctrinā Archippi confirmauerat. Superuenientibus autem pseudo apostolis & carnalibus obseruantias predicantibus, dubium erat quibus potius credendum esset. Inde Paulus cuius auctoritas celebris erat, quasi iudex quæ pars potius sit tenenda. Describit autem Christū & eius beneficia, quomodo est sufficiens ad omnia. Carnalia vero prorsus improbat ut deinceps sincere fidem Christi teneant. Instruit etiam moraliter, confirmans quicquid illi docuerant. Et est intentio eius in hac epistola confirmare Colossenses in eadem fide & doctrina, quam a discipulis eius acceperant, & non in alio præter Christum spem ponendam esse docere.

Colossenses sicut & Laodicenses sunt Asiatici, & ipsi præuenti erant a pseudo apostolis, nec ad hos accessit ipse apostolus, sed eos per epistolam corrigi. Audierant enim verbū ab Archippo, qui & ministeriū in eos acceperat. Ergo Apostolus iam ligatus scribit eis ab Epheso per Tichicum diaconem, & Onesimum, acolythum.

Colossenses gentilibus sophismatis cum Christi fide pugnantibus, & traditione ciborū iuxta legem, & circumcisione seducere tentabant. Hoc, ubi didicit Apostolus, hanc illis Epistolam instruendo misit. Et principio gratias agens Deo, significat eos et tenebris ad veritatis lucē ingressos, & quod Christus, in quem crediderāt, imago Dei sit, & Verbum per quod omnia facta sūt, & quod decuerit eū qui est rerū opifex primogenitū fieri creaturæ, & primogenitū ex mortuis, ut vtraque cōiungeret, & oīa viuificaret. Adhortatur etiā eos, ut in fide persistant, significans eis se Paulū esse ministrū Euāgelij in quo instructi iā erāt. Deinde de lege, & de cibis in lege vetitis disputat, de diebus etiam & annis exponit, & deinceps vetera omnia, circumcisionem quoque abolitā esse declarat. Consulit etiam ne imponi sibi sinant a Sophistis, qui in hoc erant ut eos subducerent. Tandem adiectis adhortationibus pro parentibus, pro liberis, viris, mulieribus, seruis, & dominis, & quæ bonos mores concernunt, Epistola finit.

Athanasius. Istam misit Roma, cum Colossenses nondum vidisset quidem, audisset autem de illis. Quidam enim

Paul.

A **P** *Aulus*. Solito more salutatione premitit. Qua premissa de bonis eorum gratias agit, & fidem & dilectione commendans orat, ut perficiantur in Christo, cuius beneficentia & primatum secundum utraque naturam commendat, deinde sui ministerij dignitate commemorans innotet ne per prophetiam vel legis ceremonias seducti a Christo recedat. Tamen omnes simul secundum sexus & aetates & conditiones moraliter instruit, & in fine Archippum comonem sollicitum fore suscepti ministerij, premititens autem salutationem, ait. Gratia, &c.

C A P. I.

redit ex dilectione in sanctos, cum ipsi angatur & dolore afficiatur. *Leramur*, inquit, quod in celis magna & preclara vobis conciliatis, propter spem, inquit, repositam. Rem ostendit firmam & stabilem, quam audistis in verbo veritatis. *Sicut & in vniuerso mundo.* * Ambrosius. In exemplum ceterarum gentium hos crescere & fructum vitalem facere. *alacri sermone* persequitur, ut ex eo quod Dei gratiam percipit, proficeret & numero & ope adiungentes fidei sue, qui fierent fratres eorum in Christo. *f Sicut & .i. ita pure & vere, sicut per me & alios venit in vniuersum mundum, & adhuc manet in eo.* *Q* Non minus vobis factum est, quam in alijs ecclesijs, cum sit in mundo euangelium, fructificat ibi per bona opera, & crescit augmente scientie, uel numero fidelium. Non per hoc plus habeat quam vos: sed ita hoc facit, sicut est in vobis & ideo nil deberis superaddere. *g Sicut didicistis ab Epaphra.* * Theodor. Hic vir ciuis eorum erat, in primis laude dignus. Qui cum Romam venisset, docuit diuinum Apostolum & ardentem eorum fidem in dominum, & fraudem

Incipit epistola Pauli ad Colossenses.

C A P. I.

P *Aulus* apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & *Timotheus* frater, qui sunt *Colossis* sanctis & fidelibus fratribus in

Christo Iesu. Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias agimus Deo & patri domino nostro Iesu Christi semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propterea spem quam reposita est vobis in celis, quam audistis in verbo veritatis euangelii, quod peruenit ad vos, sicut & in vniuerso mundo est & fructificat & crescit, sicut & in vobis, ex ea die qua audistis & cognouistis gratiam Dei in veritate. Sicut didicistis ab Epaphra charissimo & conseruo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi

de vobis cum oramus.

B *Apostolus* erat, quibus per discipulos, suos predicauerat.

C *Gratias agimus*. Ostendit bona que receperunt, dum pro his gratias agit.

de qua prius adieratis per se innotet veritatem.

Theodoretus. *Eis* perfectionem suo testimonio tribuit, cum eos dixit, fide esse claros & charitate. Charitas enim vniuersum datum quod in actione consistit, completur. Solet autem *Apostolus* laudibus primum aures preparare, & faciles reddere. Hic itaque dicit et se Deum in suis orationibus laudare propter fidem ipsorum in Christum dominum, & charitatem, quam in omnes qui cum eis eandem fidem habebant, perpetuo ostendebant.

per veritatem

d *Et dilectionem quam habetis in sanctos.* * **Chrysostomus**. Hoc aduersus tentationes, ne hic quoque querant quietem & relaxationem. Nam ne quisquam diceret, & quid lucrum ad eos redit

e *Quia Deus & pater, potest & vult.*

f *Et quia sancti sunt & fideles. Per gratiam Christi non in lege.*

g *Hoc modo salutat. Remissio peccatorum.*

h *Mentis reconciliatio ad Deum.*

i *Quia & Deus pater, potest & vult.*

k *Quia Deus & pater, potest & vult.*

l *Per gratiam nobis omnia. b Etiam. c Vi crescat in melius.*

m *Et ecce vno gratias agit. e Quia creditis ipsum Deum & hominem esse.*

n *Non nociosam. Per operis exhibitionem prouenientis ex ea osten sam.*

o *Non humanam laudem, non pro terreno emolumento. Rem speratam.*

p *Modo non apparet. c Tantum. d Ab aeterno reddenda.*

q *Quomodo ergo res tam lateat speratur. Ut certam haberetis.*

r *Quod tenendum est, quia & plene verum, & bonum nuncium, ne ergo a libi spem illam queratis, quam prius intellexistis. c Euangelium. d Non prius habuistis, sed per alios venit ad vos, nec soli habetis.*

s *Fructificare facit b Crescit & facit.*

t *Est. a Credendo. Per Archippum. Non per super adductos, sed per primos. b Dilectorem. c Scilicet.*

u *Quod totum ex Deo. b A prima die audistis veritatem, sicut post didicistis esse veritatem per Epaphram: in ore duorum stat omne verbum. c Predicationem Archippi continuate.*

v *Quia nobiscum predicator. b Pro salute uestra. Non pro uestris rebus.*

w *Electus a Christo, uel quia dona Dei ministrat, uel Christo offert bona uestra.*

quae ab aliquo eis facta fuerat. Multis autem laudibus eum extulit, dilectum, & conseruum, & fidelem Christi ministrum vocans, ut maiorem in eum reuerentiam haberet. Dixit autem ab eo se audisse cursum Euangelij quod ubique diffunditur, & multitudinem eorum, qui in singulis gentibus crediderunt. **h** *Pro vobis*. Quorum salutem desiderans, cepit Archippum adiuuare.

Idem

Incipit Postilla Nicolai de Lyra, super Epistolam ad Colossenses.

C A P. I.

P *Aulus* Apostolus, Incipit epistola ad Colossenses, quae diuiditur in tres partes, in salutationem & persecutionem ibi. Gratias agit & conclusionem 4. c. ibi. Quae circa me sunt. In prima parte exprimitur persona saluantes. Et secundo persona saluata, ibi. His qui sunt Colossis. & bona eis optata, ibi. Gratia vobis, &c. Et patet sententia ex dictis pluries in principis aliarum epistolarum. **2** Gratias agit. Hic incipit epistola persecutio. Circa quam sciendum, quod *Apostolus* non predicauit Colossensibus personaliter, ut patet in prologo Hieronymi, sed per discipulos suos *Archippum*, & *Epaphram*, & post ea inducebantur a pseudo *Apostolis* ad recipiendum legalia cum euangelio, propter quod *Apostolus* qui in partibus illis erat valde famosus, scripsit eis ipsos a legalibus retrahendo, & in fide ac moribus solidando. Et diuiditur in tres partes, quia primo inducit eos ad tenendum firmiter euangelij veritatem. Secundo, ad precauendum pseudo apostolorum falsitatem, ca. sequen. Tertio, ad continuandum vitam sanctitatem, capitulo 3. Prima in duas, quia primo ut verba sua melius recipiant, ostendit se eis beneuolum. Secundo, inducit eos ad dure tenendum Christi euangelium, ibi. Qui est imago. Primum autem facit dupliciter. scilicet agendo

gendo gratias de bona eorum inchoatione. Secundo, orando deuote pro meliori consummatione, ibi. Ideo & vo. Circa primam dicit. Gratias agimus Deo & pa. domi. nostri Iesu Christi semper. Idem omnibus horis ad orandum deputatis. **3** Audientes. per *Epaphram*, ut habetur infra. **4** Fidem uestram in Christo Iesu. Quae est fundamentum spiritus sancti adificii. Et quia fides sine operibus mortua est, la. co. 2. Ideo sequitur. **5** Et dilectionem quam habetis in san. om. i. opera charitatis, quae exercetis erga omnes fideles, non pro commodo terreno, sed caelestis premio Ideo sequitur. **6** Propter spem, &c. quam audistis in verbo veritatis euangelii, quod non promittit bona terrena, sicut lex veteris, sed caelestia, ut patet ex decursu ipsius. **7** Quod peruenit ad vos. Per predicationem discipulorum meorum. **8** Sicut & in vniuerso. Nam a tempore apostolorum predicatum fuit euangelium per orbem terrarum, sicut declarauimus plenius super illud 1. sal. 17. a. In omnem terram exiit, &c. Et breuius replicauimus super epistolam ad Roma. 10. ubi haec auctoritas allegatur. **9** Et fructificat & crescit, &c. In alijs gentibus. Sicut & in vobis, &c. scilicet fructificat. **10** Ex ea die qua audistis & cognouistis gratiam Dei in veritate. credendo. Cetera patent ex litera. Ideo

Diuisio.

a Dil. *Dilectionem vestram in spiritu.* * Chryf. dilectio spiritualis est omnium suprema, veluti quardam regina, quæ in suos dominatū obtinet, honestaque est specie pulchraque, & ornato habitu. nihil. n. terrestre eam parit, sicut illam, nō confuetudo, non beneficium, non natura, non aurum, & a supernis descendit e cælo. vel quid miraris si beneficium non eget, vt cōsistat, cum ne si mali quidem quidquam accipiat auertatur? Quod autem hæc sit illa maior, audi Paulum dicentem. *Optarem. ego esse anathema a Christo pro fratribus meis.*

b *In spiritu.* Quia pro spiritualibus, nō pro carnalibus diligentis.

c *Impleamini in omni.* Magnum est plene scire quid deus velit, in omnibus rebus actiua vitæ, & contemplatiua.

d *In scientia.* Vt non ignorent fidei suæ speciem, id est, rem speratam. vnde firmi erunt.

e *In omni vir.* Vos dico confortati a deo in omni virtute, castitate, scilicet, & cæteris. Quod bene potest ille, qui est claritas patris. id est, filius. Vel secundum, quod claram cognitionem vobis dedit.

f *Gratias agentes.* Hasten⁹ vnde gratias agit, & quid orat eis: iam incipit, quod lex non prodest, sed nocet, & Christus ad omnia bona sufficit, Quod inde potest sciri, cum ipse, & alij apostoli, qui in legalibus fuerant, eis dimissis ad Christū conseruerunt. Pro vobis oramus nos, gratias agentes deo, ideo quia dignos facit, quod nunquam lex potuit.

g *Dignos nos facit.* non in lege, sed.

h *In lumine.* id est, per deum, qui est lumen de lumine, cuius gratia illuminamur. Vel. *In lumine.* id est, in clara cognitione, a qua deuians cadit in tenebras.

i *Sortis.* Voluntas dei in humano genere fors est apud quē non est iniquitas, sed omnia facit per iustitiā, & si occultam. *Sors.* est hæreditas, quæ non meritis, sed diuina electione datur sanctis patriarchis, & prophetis, & ideo per gratiam, non per legem est querenda.

* Aug. *Tunica illa dñi desuper texta, quæ significat charitatis æternitatem, cum diuidi a præsecutoribus non posset, fors super eā missa est. Ad quos peruenit, eos significat, q̄ videntur ad sortem pertinere sanctorum. ait apostolus, Gratia salui facti estis per fidē, & hoc non ex vobis, sed donum dei est, nō ex operibus. Quasi vos bñfeceritis, vt ad hoc accedere digni estis. Non ex operib. ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus signum creati in Christo Iesu in operibus bonis. Hæc quodammodo fors occulta est. Volūtate dei in humano genere fors est. Sors veniens de occulta dei volūtate, apud quem non est iniquitas. Non enim ille personas accipit, sed occulta illius iustitia tibi Sors est.*

* Theo. Benignum inquit, deum laudamus, qui nos cum indigni essemus, effecit lucis sanctorū participes. Rursus autē sub specie gratiarum actionis, benignitatis arcanum, & diuinæ in nos dispensationis magnitudinem ostendit. Vel ita. *k Eripuit uos de po. i. de inferno, in quo tenebamur, a diabolo, tam ex proprio, quā ex delicto Adæ.*

* Anselm. de potestate, tenebrarum, id est, demonum, qui nobis dominantur, intrinsecus, dum cecitas infidelitatis, & ignorantia, vel peccatorum obscuritas in nobis adhuc esset, de potestate huiusmodi tenebrarum, id est, magnorum angelorum ne nos in nocte suæ damnationis sine fine perirent, eripuit nos deus pater, in baptismo delens peccata nostra, per quæ illi potestatem habebant in nobis, & transtulit in regnum filij sui in ecclesiam Christi, de qua dictum est, quia mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala.

* Idem. In regnum filij dilectionis suæ dñs nos transtulit, vt intelligamus, quia nos quoque diligit, si perseveramus, esse regnū filij sui, quem ipse naturaliter, & ineffabiliter diligit, si peccatum in nobis amplius nō regnauerit. Vbi enim peccatum regnare incipit, ibi Christus regnare desinit.

l *Et transtulit.* &c. Quando attollens nos de imo tartari induxit in cælum vnico filio suo. iam enim credentes, qui tunc mente deuoti sunt, exentes de seculo duce dextere patris angelo inducuntur in cælum.

m *Regnum si.* Aug. De quo ipse dicit, *Regnum meum non est de hoc mundo.* non ait, Non est hic, Sed, *non est hic,* quia peregrinatur quidem in mundo, sed non est de mundo. Regno enim suo dicit, *De mundo non es, sed ego elegi vos de mundo.* Erāt de mundo, quando ad mundi principem pertinebant.

n *Fili dilectionis suæ.* Aug. 15. de tri. Si charitas qua pater diligit filiū, & pater diligit filiū, ineffabiliter vniōnem, vel cōmunionē demonstrat amboꝝ, quid conuenientius, q̄ vt ille proprie dicatur charitas, qui spiritus est cōmunis amboꝝ? Alioquin si in illa trinitate solus spiritus sanctus est charitas, profecto, & filius non solus patris, sed etiā spiritus sancti filius inuenitur. Nō enim dixit, filij sui, quod si diceret verissime diceret, sed ait. *Filij dilecti suæ.* filius ergo est etiā spiritus sancti, si nō est i illa trinitate charitas dei, nisi spiritus sanctus. Quod cū sit absurdissimū restat, vt non solū ibi sit charitas spiritus sanctus, sed pp̄ illa de quibus satis differui proprie sic vocetur. Quod vero dictum est, filij dilecti, vel charitatis suæ nihil aliud intelligatur, quam filij sui dilecti, quam filij substantiæ suæ, charitatis enim patris eius natura atque substantia est, vt sæpe diximus. Et ideo filius charitatis eius nullus est alius, quam qui de substantia eius est genitus.

a Iesu, qui etiā manifestauit nobis dilectionem vestram in spiritu. **b** Ideo, & nos ex qua die audiuius, nō cessamus pro vobis orantes, & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia, & intellectu spirituali, vt ambuletis digne deo per omnia placetes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia dei in omni virtute confortati, secundum potentiam claritatis eius. In omni patientia, & longanimitate cū gaudio gratias agentes deo, & patri, qui dignos nos fecit in partē sortis sanctorū in lumine. Qui eripuit nos de potestate tenebrarū, & transtulit in regnū filij

¶ Ad deum, & proximum.

a *Fundatam.* **¶** Sancto, non in carne. **b** *Ecece quid dicit.* **c** *Hæc de vobis.*

a *Quasi pro meritis, quæ pro vobis exhibemus.* **b** *Vt plene cognoscatis quid Deus velit, quid non. Et hoc per partes exenitur.*

a *Rerum, quæ actiua vitæ sunt.* **b** *Cognitione spiritualium, quæ sunt contemplatiua.* **c** *Post.* **d** *Operando bene.*

a *Ut deceat deum, vel digni eo premio.* **b** *Ita, scilicet.*

a *Negocia vitæ actiua, & contemplatiua.* **¶** Deo. **¶** In maius.

a *Per hanc vitæ puritatem.* **a** *In cognitione deitatis.* **b** *Et post hanc promissionem oramus ne relabamini.*

a *Ab eo, qui illuminare potuit.* **¶** Manentes. **¶** Contra aduersa.

a *Diutini laboris.* **b** *Et hoc non ex tristitia, vel necessitate.* **c** *Qui solus potest recreare, & vult, quia pater.*

a *Eriam gentes in promissione Iudeorum.* **b** *Participationem.* **c** *Hæreditatis.* **d** *Id est in notitia sui.* **e** *Ita dignos fecit.*

a *In baptismo.* **b** *Quia vere dominabantur nobis.* **c** *Ignorantia peccatorum, demonum.* **d** *Vt essemus regnum.* **e** *In cælum.*

¶ agnitione.

¶ ad participationem.

Aug. in psal. 105. & tracta. 112. in 10.

Aug. lib. 1. de nuptiis, & con. cu. c. 20.

lib. 1. de Trinitate. c. 19.

Theo.

Aug.

NCOLAVS DE LYRA.

- 1 Non cessamus pro vobis orantes. mente.
- 2 Et postulantibus, &c. ore.
- 3 Vt impleamini agnitione vo. eius. id est, vt plenius diuinam voluntatem cognoscatis.
- 4 In omni sapientia, &c. quantum ad cognitionem rerum ad vitam actiuam pertinentium.
- 5 Et intellectu spi. &c. quantum ad cognitionem spiritualium ad contemplationem pertinentium.
- 6 Ambuletis digne. per viam huius vitæ ad patriam.
- 7 Deo per omnia pla. in speculabilibus, & operabilibus.
- 8 In omni opere bono fructi. id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.
- 9 Et crescentes in scientia dei. quantum ad contemplatiuam.
- 10 In

- 10 In omni virtute. scilicet morali, & intellectuali.
- 11 Conformati. secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed insusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.
- 12 In omni. per aduersariorum tolerantiam.
- 13 Et longani. Per certam premiorum expectationem.
- 14 Gratias agen. &c. qui nos. Gentiles, & Iudeos indifferentem.
- 15 Fecit. per gratiam baptismalem.
- 16 In partem sor. quia gratia baptismalis, dignum facit hereditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.
- 17 Qui eri. nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.
- 18 Et transtulit. quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

lib. 13. de Tri-
nitate ca. 15.

Aug. In hac redemptione tanquā precium pro vobis da-
tus sanguis Christi, quo accepto diabolus nō diratus est, sed
necatus, vt nos ab eius nexibus solueremur, nec quēquam
eorum fecū, quos Christus ab omni debito liber, indebite fu-
so sanguine redemisset, peccatorum retribus obuolutum tra-
heret ad secundā, &
sempiternā mortis
exitū, sed hactenus.
morerentur ad Chri-
sti gratiam pertinen-
tes, p̄cogniti, & p̄e
destinati, & de cui an-
te constitutione mū-
di quatenus pro ipsis
ipse mortu⁹ est Chri-
stus carnis tantum
morte non spiritus.

† ubi dilecti.

† in ipsum.

B per spem habemus
redemptionem simi-
liter, id est, liberatio-
nem ab ijs miserijs, et
afflictionibus, quas
nunc patimur, & per
rei exhibitionē habe-
mus iam in illo pec-
catorum remissionē,
quia & semel in bap-
tismo per effusionē
sui sanguinis deleuit
peccata nostra, & quotidie (si peccamus) nō indigemus alijs
hostijs, vnde patet, quōd legales hostiē non amplius offerē-
dā sunt, quia nullam omnino iam vtilitatem p̄stant.

a Redempcionem. Destructa potestate diaboli facultas liber-
tatis, quē nobis data est fuso illius sanguine, qui nullū habuit
peccatū. Vt quia diabolus illos merito tenebat, quos peccati
reos conditione mortis obstrinxit, hos per eū merito dimit-
teret, quē nullius peccati reū immerito pena mortis affecit.

* Ansel. Est imago, & omnimoda similitudo patris, sicut
ait: Qui me videt, videt, & patrē. Nā sicut per contēplationē
cuncti bet imaginis datur nobis eius notitia, cuius illa imago
est, licet ipse absens, & nunquā visus a nobis, sic & apostoli
videntes filium, intellexerunt patrem, qui corporaliter eis
non apparebat, & nos quidem sumus imago dei, sed filius
est aliter eius imago. Nam sicut imago Imperatoris aliter
est in nummo, & aliter in filio, sic & imago dei aliter in filio
qui est consubstantialis, & coequalis atque coaeternus, & ali-
ter in homine, qui est creatura.

Aug. de Tril.
lib. 13. cap. 15.

b Qui est imago. Aug. Aliter imago regis est in nūmo, aliter
in filio. Nos sumus nummus, in quibus imago dei Christus
filius. Nulla imago dei debet coli, nisi illa, quā hoc est, quod
ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo.

* Ansel.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dilectionis suae. Per hoc non est intelligendum, quod filius p̄ce-
dat a spiritu sancto, qui est amor seu dilectio, sed dicitur filius dilectio-
nis paterno, in quantum pater summe diligit ipsum, & nos per eum.

2 In quo, i. per quem. 3 Habemus rede. A potestate diaboli.

4 Et remissionem. Per sacramenta baptismi, & p̄nitentiā, quae
habent efficaciam a passione Christi. 5 Qui est ima. Postquam
apostolus ostendit se benivolū Colossensibus, hic consequenter indu-
cit eos ad tenendum firmiter euangelii veritatem. Et diuiditur in tres
partes, quia primo declarat auctoritatem euangelii. Secūdo, inuitat ad
firmiter adhaerendum ei, ibi, Et vos cū essetis. Tertio respondet tacite
quōi, ibi, Cuius factus sum. Auctoritatē vero euangelii declarat per
excellētiās auctoris ipsius, s. Christi cuius excellētiās tripliciter decla-
rat. Primo in cōparatione ad patrē suū. Secūdo ad totū vniuersum, ibi,
Quī in ipso. Tertio, ad corpus eius mysticum, ibi, Et ipse est ca. Quā-
tū ad primum declarat duas excellētiās Christi. Prima est, q̄ est ima-
go patris. i. expressa similitudo ipsius secundum deitatem. Sciendū ta-
men, q̄ imago alicuius potest dici dupliciter. Vno modo naturaliter, si-
cut in humanis filius dicitur imago patris, quia procedit ab eo per mo-
dum naturae, & in eadem specie. Alio modo artificialiter, sicut imago
Herculis est in lapide. Primo modo Christus est imago dei patris, tanen
in identitate numerali naturae, quia diuina natura non est multiplicabi-
lis. Creatura autem intellectualis est imago dei natura aliena, & sic nō
est proprie eius imago, sed magis ad eius imaginem.

Diuisio.

6 Primogenit. i. genitus ante omnē creaturam, quia generatio filii
a patre est aeterna, productio autem creaturae est tēporalis, quae potest di-
ci large generatio, eo modo quo deus dicitur pater omnium per crea-
tionem.

Christus quo-
modo imago
patris.

7 Quia in ip. Hic consequenter ponit excellētiās Christi quantum
ad totū vniuersum, nam omnia p̄aexistunt in eo, sicut in causa exem-
plari. Tō dicitur, Quia in ip. i. condi disposita. omnes enim creaturae ei
parantur ad deum, sicut artificata ad artificem, Sap. 7. c. Omnium e-
nim est artifex. Artificiatū vero est prius in conceptu artificis, qui
in effectu. Domus. n. extra sit a domo intra. 7. Metaph. Filius autem in
diuinitate est conceptus, & verbum patris, & ideo omnes creaturae in ip-
so p̄aexistunt exemplariter ab aeterno, quia nulla nouitas est in deo.

8 Visibilia. quantum ad creaturas corporales.

9 Inuisibilia. quantum ad spirituales.

10 Si. throni. Exprimit quatuor ordines angelorum, quorū primus
est de superna hierarchia. Secundus, & quartus de media. Tertius vero
de infima. Et per hos intelliguntur alii ordines, qui omnes p̄aexistunt
in deo, sicut in exemplari. Et similiter omnia p̄aexistunt in eo, sicut in
causa efficiente, & in eo quiescunt, sicut in fine. Pro. 16. a. Vniuersi
propter semetipsum operatus est dominus. Ideo subditur.

11 Omnia. Iungatur sic litera, Omnia, supple. creaturae sunt efficiē-
ter. 12 Et in. supple. quiescunt finaliter.

13 Et ipse est. s. creaturas quas p̄cedit duratione, & dignitate.
14 Et omnia in. Quia per ipsum oīa conseruantur in esse, sicut in
nihilō creata sunt, sic in nihilum redigerentur, nisi per ipsum manue-
nerentur. 15 Et ipse est. Hic consequenter ponuntur excellēti-
Christi quantum ad corpus eius mysticum, cum dicitur, Et ipse est
influens sensum, & motum secundum vitam gratiae, 10. 1. De plen-
tudine eius omnes nos accepimus gratiam, &c.

16 Qui est pri. Licet. n. aliqui resurrexerunt a morte ante Christi

* Ansel. Omnia in ipso constant, quia secundū immensifi-
tatem mentis scriptae, & incomprehensae diuinitatis eius, oīa
sunt inra ipsum, & ne in nihilum redeāt, per eū constant.

c Et ip. Vel oīa sunt in Christo quē nō excedūt. q̄a in mēlus.
* Ansel. Ecclesiae caput est homo ille, cuius susceptioe ver-
bum caro factū est,
& habitauit in nobis,
membra cetera sunt
omnes sancti, quibus
perficitur, & comple-
tur ecclesia, sicut er-
go anima totum cor-
pus nostrum animat
& viuificat licet in ca-
pite sentiat, & viden-
do, & audiēdo, & o-
dorando, & gustan-
do, & tangēdo, in cē-
teris autē membris
tangendo tātūm. Et
ideo capiti cūcta sub-
sunt ad operandum,
illud autem supra col-
locatum est ad con-
sulēdum, quia ipse
animae, quae consule-
corpore, quodā mo-
do personā sustinet
caput. Ibi enim om-
nis sensus apparet,

fic vniuerso populo sanctorū tāquam vni corpori, caput est
mediator dei, & hominū homo Christus Iesus, quod dei sa-
pientia non sic assumpsit, vt ceteri, sed multo excellentius
multoq; sublimius quō illum solum alium oportuit, in quo
sapientia hominibus appareret, sicut eam visibiliter decebat
ostendi, qui & ipsius sapientiae personam gereret, per quem
ceteri sunt sapientes. Ipse igitur est caput, ceteri vero mem-
bra, quia in ipso, sicut omnia bona, sunt in capite omnes sen-
sus, in ceteris vero quaedam partes bonorū distributae sunt,
iuxta mensuram vniuersiusque membri.

* Augu. Et quia de illo ait etiā, quod semper caput omnis
principatus, & potestatis sit, adiungitur ista ecclesia, q̄ nunc
peregrina est, illi caelesti ecclesiae, vbi angelos omnes habem⁹,
quia aequales nos futuros post resurrectionē corporum, im-
pudenter nobis arrogaremus, nisi veritas promississet dicēs,
Erunt aequales angelis dei. Et sit vna ecclesia ciuitas regis magni.

d Caput corporis ecclesiae. Aug. Caput ecclesiae, id est corporis
quia ita se habet ad ecclesiam, sicut caput ad corpus. Et cū
ecclesia ab Abel cepit, quomodo caput eorum? Bene, quia
est principium ecclesiae, id est fundator.

e Qui est principium. Ecclesiae secundū diuinitatem, id est, fun-
dator ecclesiae, quia omnes iustos, qui ab Abel vsque ad vl-
timum

tionem.

7 Quia in ip. Hic consequenter ponit excellētiās Christi quantum
ad totū vniuersum, nam omnia p̄aexistunt in eo, sicut in causa exem-
plari. Tō dicitur, Quia in ip. i. condi disposita. omnes enim creaturae ei
parantur ad deum, sicut artificata ad artificem, Sap. 7. c. Omnium e-
nim est artifex. Artificiatū vero est prius in conceptu artificis, qui
in effectu. Domus. n. extra sit a domo intra. 7. Metaph. Filius autem in
diuinitate est conceptus, & verbum patris, & ideo omnes creaturae in ip-
so p̄aexistunt exemplariter ab aeterno, quia nulla nouitas est in deo.

8 Visibilia. quantum ad creaturas corporales.

9 Inuisibilia. quantum ad spirituales.

10 Si. throni. Exprimit quatuor ordines angelorum, quorū primus
est de superna hierarchia. Secundus, & quartus de media. Tertius vero
de infima. Et per hos intelliguntur alii ordines, qui omnes p̄aexistunt
in deo, sicut in exemplari. Et similiter omnia p̄aexistunt in eo, sicut in
causa efficiente, & in eo quiescunt, sicut in fine. Pro. 16. a. Vniuersi
propter semetipsum operatus est dominus. Ideo subditur.

11 Omnia. Iungatur sic litera, Omnia, supple. creaturae sunt efficiē-
ter. 12 Et in. supple. quiescunt finaliter.

13 Et ipse est. s. creaturas quas p̄cedit duratione, & dignitate.
14 Et omnia in. Quia per ipsum oīa conseruantur in esse, sicut in
nihilō creata sunt, sic in nihilum redigerentur, nisi per ipsum manue-
nerentur. 15 Et ipse est. Hic consequenter ponuntur excellēti-
Christi quantum ad corpus eius mysticum, cum dicitur, Et ipse est
influens sensum, & motum secundum vitam gratiae, 10. 1. De plen-
tudine eius omnes nos accepimus gratiam, &c.

16 Qui est pri. Licet. n. aliqui resurrexerunt a morte ante Christi

tionem.

7 Quia in ip. Hic consequenter ponit excellētiās Christi quantum
ad totū vniuersum, nam omnia p̄aexistunt in eo, sicut in causa exem-
plari. Tō dicitur, Quia in ip. i. condi disposita. omnes enim creaturae ei
parantur ad deum, sicut artificata ad artificem, Sap. 7. c. Omnium e-
nim est artifex. Artificiatū vero est prius in conceptu artificis, qui
in effectu. Domus. n. extra sit a domo intra. 7. Metaph. Filius autem in
diuinitate est conceptus, & verbum patris, & ideo omnes creaturae in ip-
so p̄aexistunt exemplariter ab aeterno, quia nulla nouitas est in deo.

8 Visibilia. quantum ad creaturas corporales.

9 Inuisibilia. quantum ad spirituales.

10 Si. throni. Exprimit quatuor ordines angelorum, quorū primus
est de superna hierarchia. Secundus, & quartus de media. Tertius vero
de infima. Et per hos intelliguntur alii ordines, qui omnes p̄aexistunt
in deo, sicut in exemplari. Et similiter omnia p̄aexistunt in eo, sicut in
causa efficiente, & in eo quiescunt, sicut in fine. Pro. 16. a. Vniuersi
propter semetipsum operatus est dominus. Ideo subditur.

11 Omnia. Iungatur sic litera, Omnia, supple. creaturae sunt efficiē-
ter. 12 Et in. supple. quiescunt finaliter.

13 Et ipse est. s. creaturas quas p̄cedit duratione, & dignitate.
14 Et omnia in. Quia per ipsum oīa conseruantur in esse, sicut in
nihilō creata sunt, sic in nihilum redigerentur, nisi per ipsum manue-
nerentur. 15 Et ipse est. Hic consequenter ponuntur excellēti-
Christi quantum ad corpus eius mysticum, cum dicitur, Et ipse est
influens sensum, & motum secundum vitam gratiae, 10. 1. De plen-
tudine eius omnes nos accepimus gratiam, &c.

16 Qui est pri. Licet. n. aliqui resurrexerunt a morte ante Christi

tionem.

7 Quia in ip. Hic consequenter ponit excellētiās Christi quantum
ad totū vniuersum, nam omnia p̄aexistunt in eo, sicut in causa exem-
plari. Tō dicitur, Quia in ip. i. condi disposita. omnes enim creaturae ei
parantur ad deum, sicut artificata ad artificem, Sap. 7. c. Omnium e-
nim est artifex. Artificiatū vero est prius in conceptu artificis, qui
in effectu. Domus. n. extra sit a domo intra. 7. Metaph. Filius autem in
diuinitate est conceptus, & verbum patris, & ideo omnes creaturae in ip-
so p̄aexistunt exemplariter ab aeterno, quia nulla nouitas est in deo.

8 Visibilia. quantum ad creaturas corporales.

9 Inuisibilia. quantum ad spirituales.

10 Si. throni. Exprimit quatuor ordines angelorum, quorū primus
est de superna hierarchia. Secundus, & quartus de media. Tertius vero
de infima. Et per hos intelliguntur alii ordines, qui omnes p̄aexistunt
in deo, sicut in exemplari. Et similiter omnia p̄aexistunt in eo, sicut in
causa efficiente, & in eo quiescunt, sicut in fine. Pro. 16. a. Vniuersi
propter semetipsum operatus est dominus. Ideo subditur.

11 Omnia. Iungatur sic litera, Omnia, supple. creaturae sunt efficiē-
ter. 12 Et in. supple. quiescunt finaliter.

13 Et ipse est. s. creaturas quas p̄cedit duratione, & dignitate.
14 Et omnia in. Quia per ipsum oīa conseruantur in esse, sicut in
nihilō creata sunt, sic in nihilum redigerentur, nisi per ipsum manue-
nerentur. 15 Et ipse est. Hic consequenter ponuntur excellēti-
Christi quantum ad corpus eius mysticum, cum dicitur, Et ipse est
influens sensum, & motum secundum vitam gratiae, 10. 1. De plen-
tudine eius omnes nos accepimus gratiam, &c.

16 Qui est pri. Licet. n. aliqui resurrexerunt a morte ante Christi

Primum iustu generantur virtute diuinitatis, & misericordie
A suæ dono illuminantur. Secundum humanitatē etiam potest
dici principium ecclesiæ, quia super fidē humanitatis eius
fundata est. Et bene ipse est caput, & principium, & rector,
& fundator, quia ipse est primogenitus, &c.

a Primogenitus, &c.
Sicut natus est ante
omnia de deo, vt
omnia crearet, sic ho
mo primus resurgit,
vt restauraret, vt sem
per sit primus, & prin
ceps.

B Cateri in se habēt
verbum dei, sed de
nullo dicitur, *Verbum*
cauo factum est. Homo
ergo excellentius as
sumptus, quasi perso
nam sapientiæ dei
gent, vt caput in quo
sunt omnes sensus
personā animæ, quæ
totum corpus viuifi
cat.

* Hier. In alijs, hoc
est, in apostolis, pa
triarchis, vel prophe
tis, gratia fuit ex par
te. In Christo autem
tota diuinitas habita
uit corporaliter, qua
sificas Summalter.

* Anselmus. Hoc
complacuit deo, vt
tanta bonorum plenitudo
maneret in illo homine, cui non
ad mensuram dedit spiritum, sicut ceteris sanctis consuevit.

b *Plenitudinem.* Aug. Quia omnia potest ex se. vnde, *Sicut pa
ter habet vitam in se, sic & filius, qui suscitatur, & viuificat quos vult,*
sic ostenditur perfectus deus esse.

* August. Per illud singulare sacrificium, in quo mediator
est immolatus, quod vnum multæ in lege victimæ figura
bant, pacificatur cælestia cum terrestribus, & terrestria cum
cælestibus.

* Ansel. Quia hora sanguis redemptionis exiuit de late
re domini in cruce pendens, dimissum est peccatum Adæ
humano generi, & pacificata sunt cælestia, & terrestria, quia
tunc patuit hominibus introitus in regnum cælorum. Magna
enim

enim discordia separabat homines, & angelos, quia nemo tam
sanctus erat, vt in consortium angelorum susciperetur, sed om
nes ad infernū propter culpam primi hominis descēdebāt.
Morte autē Christi pax tanta inter angelos, & homines effe
cta est, vt nunc animæ in fluxu eum de corporibus exeunt,
mox penetrēt cælos
gaudentib; angelis.

c *Per eum re.* Deo
placuit per eum re
conciliare, & ipse pa
cificauit non gratis,
sed per sanguinem,
cælestia, & terrestria,
quia paret homini in
trauit in cælum.

d *Omnia.* per eū fa
cto, in ipso auctore vi
uunt. Vel.
e *Alienati, & inimici.*
i. consilii eius, quod
idem valet, quia non
receptum, quæ per
Moysem mandauit
deus deuote idolis
suis.

f *Reconciliauit in cor.*
Si mortalis, & mor
tuus potuit reconci
liare, iā immortalis
potest omnia facere.

g *Sitamen per.* Iō
tor, & tanta dixerat
de Christo, vt ponat
spem in eo solo, in
quo omnia sunt non
alicui elementorum, vel angelorum se subiiciendos putent
hic solus colendus est, & ad hunc nō estimāndus est quisquā.

* Ansel. Sicut dñs iusserat. Euntes in mundū viuere sum, *Marc. 16.*
prædicare Euangelium omni creaturæ. per se enim omnis
creaturæ nomine omnis natio gentium designari, quæ est
sub cælo in vniuersa orbe. Nō est enim vlla natio gentium,
in qua prædicatum non sit euangelium.

* Greg. Nomine omnis creaturæ potest intelligi homo, *Homel. 19.*
habet namque commune esse cum lapidibus, viuere cum ar
boribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Si
igitur commune habet aliquid cum omni creatura homo,
iuxta aliquid omnis creatura homo. Sic nāque omnis crea
turæ euangelium inuenitur in solo homine.

a Bene est caput, & principium, id est rector, & fundator, qui est primogenitus ad immortalita
tem resurgens. *b* Per hoc. *c* Tota prioritas, quam generibus.

a *Principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse pri
matum tenens.* Quia in ipso complacuit omnem plenitudi
nem diuinitatis in habitare, & per eum reconciliare omnia
in ipsum, pacificas per sanguinē crucis eius, siue q̄ in cælis
siue, quæ in terris sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati
& inimici in sensu in operibus malis, nunc autem reconcilia
uit in corpore carnis eius per mortē, exhibere vos sanctos
& immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso Si tamen
permaneat in fide fundati, & stabiles, & immobiles, a
spe euangelii, quod audistis, quod prædicatum est

a *Quod tenete debetis, quia intellexistis, & ideo peius est reuertī, melius est enim in viam veritatis
non agnoscere, quam post agnitam retroire.* *b* *Et inquit.*

a *Quæ in terra sunt.* *b* *Tempore gratiæ, non alio.* *c* *Remissione peccatorum.*

a *Id est, fragilitatis.* *b* *Id est, passibili, & mortali, Et hoc per mortem, etiam ad hoc, vt tan
dem repræsentet.* *c* *Virtutibus.* *d* *A peccatis.*

a *Uisue adeo, quod.* *b* *Quia tunc nihil mali in eis.* *c* *Qui omnia videt,*
vel tunc ei præsentis eitis videntes eum, sicut est. *d* *Exhibere tamen hac conditione.*

a *Primi, non fluctuantes.* *b* *In spe primi, vt per vos non recedatis.* *c* *Alio impellentes.*

a *Quod tenete debetis, quia intellexistis, & ideo peius est reuertī, melius est enim in viam veritatis
non agnoscere, quam post agnitam retroire.* *b* *Et inquit.*

a *Uisue adeo, quod.* *b* *Quia tunc nihil mali in eis.* *c* *Qui omnia videt,*
vel tunc ei præsentis eitis videntes eum, sicut est. *d* *Exhibere tamen hac conditione.*

a *Primi, non fluctuantes.* *b* *In spe primi, vt per vos non recedatis.* *c* *Alio impellentes.*

a *Quod tenete debetis, quia intellexistis, & ideo peius est reuertī, melius est enim in viam veritatis
non agnoscere, quam post agnitam retroire.* *b* *Et inquit.*

a *Uisue adeo, quod.* *b* *Quia tunc nihil mali in eis.* *c* *Qui omnia videt,*
vel tunc ei præsentis eitis videntes eum, sicut est. *d* *Exhibere tamen hac conditione.*

a *Primi, non fluctuantes.* *b* *In spe primi, vt per vos non recedatis.* *c* *Alio impellentes.*

a *Quod tenete debetis, quia intellexistis, & ideo peius est reuertī, melius est enim in viam veritatis
non agnoscere, quam post agnitam retroire.* *b* *Et inquit.*

a *Uisue adeo, quod.* *b* *Quia tunc nihil mali in eis.* *c* *Qui omnia videt,*
vel tunc ei præsentis eitis videntes eum, sicut est. *d* *Exhibere tamen hac conditione.*

NICOLAUS DE LYRA.

*vt Lazarus, & plures alii, illa tamen non fuit perfecta resurrectio, quia
resurrexerunt ad vitam mortalem, que magis dicitur mors, quā vita,
quia est quadam tendētia ad mortem. vnde & illi postea mortui sunt.
Sed Christus primus resurrexit ad vitam immortalem, quæ est perfe
cta resurrectio, & vera. Et quia primum in aliquo genere est causa a
liorum, ideo resurrectio Christi est causa nostræ resurrectiois, propter
quod dicitur hic. Principium primo. ex mor.*

1 *Vt sit in. Non solum respectu hominum, sed etiam omnium ange
lorum. Tum propter plenitudinem gratiæ, quæ data est ei non ad men
suram, Ioh. 3. d. Angelis autem ad mensuram data est. Tum quia licet
humana natura Christi secundum se accepta sit inferior angelica. pro
pter quod dicitur Christus ab angelis minoratus. ps. 8. tñ in quantum est
vniuersa diuinitati in supposito filio, excellentior est effecta. Ideo subditur.*

2 *Quia in. scilicet homine Christo.*

3 *Complacuit, &c. toti Trinitati.*

4 *Omnem ple. id est gratiæ.*

5 *Inhabi. Illa enim plenitudo data fuit a tota Trinitate, secundum
excellētiā autem vniuersi sic exponitur, Quia in ipso. homine Chri
sto. Complacuit, filio dei. Omnē plenitudinem in ha. id est secū
dum plenitudinem suæ Deitatis, quia solus filius est incarnatus, licet
hanc incarnationem tota trinitas fecerit.*

6 *Et per eum recon. Deum patrem.*

7 *Pacificans per sang. qui fuit sufficientissimus ad satisfaciendū
pro omnibus. Ideo subditur.*

8 *Siue, quæ in terris. quantum ad homines.*

9 *Siue, quæ in quantum ad ang. los, non tñ sic intelligendo, q̄ pec
catum angeli sit finaliter remissibile per passionem Christi, vt credit
Orige. sed quia per passionē Christi eorum societas restauratur, per hoc
q̄ homines sancti per Christum redempti, idem assumuntur. Ex istis
autem*

*autem excellentiis patet auctoritas euangelii cuius lator est Chri
stus.*

10 *Et vos. Hic consequenter inducit Colossenses ad observationem
ipsius, dicens. Et vos cum essetis. A deo per idololatriam.*

11 *Et inimici. id est sensibiliter, & manifeste.*

12 *In operibus ma. id est per opera mala ad sensus parentia.*

13 *Nunc autem. scilicet post restram conuersationem.*

14 *Reconci. supple vos.*

15 *In corpore car. id est in corpore suo passibili.*

16 *Per mortem. quam sustinuit in corpore passibili, & per quam
sumus redempti.*

17 *Exhibere. id est sanctificatis per baptismum, in quo nobis ple
narie communicatur effectus passionis.*

18 *Et immaculatos. In personis propriis.*

19 *Et irreprehen. A proximis.*

20 *Coram ipso. id est cum recte. udine intentionis, & non solum co
ram mundo per fictionem hypochrisi.*

21 *Si tamen per. scilicet Christi.*

22 *Fundati, & sta. contra persuasiones pseudo apostolorum.*

23 *Et immobiles a spe eum. quod audistis. vt, scilicet speretis
consequi vitam æternam per fidem Christi, & ecclesiæ sacramenta, &
nullo modo per legalia.*

24 *Quod prædicatum est in vniuersa. Per vniuersam creaturā in
telligitur omnis homo, eo quod habet similitudinē cum omni creatura
secundum quod dicit Greg. homel. 19. Habet namque commune esse cū
lapidibus, viuere, cum arboribus, sentire, cum animalibus, intelligere,
cum angelis. Non est sic intelligendum, quod euangelium ex tunc fue
rit prædicatum singulis hominibus de toto mundo, sed quia tunc fuit
prædicatum in omnibus partibus mundi, in quibus habitabant homi
nes, ex quibus aliqui crediderunt, sicut dictum est supra.*

*Homo omnis
creatura.*

A *In vniuersa.* Vel, Quæ tamen noua creatura modo est sub cælo adhuc peregrina, sed tandem veniet ad gloriam.

Aug. Passiones. n. Christi non in solo Christo, imo passiones Christi, non nisi in Christo. Si n. Christum intelligas solum caput, passiones Christi non in solo Christo. Nam Apostolus, adimpleo inquit, ea quæ defunt passionum non meorum, sed Christi in carne, non tamen Christi sed mea. patitur

meis. Impleo quod de est afflictionibus. Passiones Christi dupliciter dicuntur.

(inquit) Civillius adhuc passiones, non in carne sua in qua ascendit in cælum, sed in carne mea, quæ adhuc laborat in terra.

B Chrysostomus. Videtur quidem magnum esse quod est locutus, sed non est arrogantiæ, & insolentiæ, absit, sed magne in Christum benevolentia. Non enim vult esse suas, sed illius passiones, eos ipsi volens conciliare. Et quæ, ego, inquit, patior, propter illum patior. Quæ obrem non mihi, sed illi habere gratias.

notum facere, quæ sint diuitiæ. ministerij ac cam

Anselmus. Adimpleo (inquit) quæ defunt cui defunt, passionibus Christi. Et ubi defunt: In carne mea. Nam in carne Christi, quam virgo peperit, nihil passionum inest, sed in illa passiones, sunt impletæ, sed adhuc restat pars passionum eius in carne mea, quas quotidie pro vniuersali corpore eius, quod est ecclesia.

b Adimpleo. Ea passionum quæ Christus sustinuit, vel quæ modo sustinere præcepit, quæ adhuc defunt adimpleo, id est paratus sum pati.

Aug. in ps. 44. 41. 66.

c Factus sum ego. Ministerium euangelij a Deo per Christum factum dicit, ut mysterium a Deo ceptum per idoneum seruum impleatur, quod ignotum fuit a seculis.

Anselmus. Id est, impleam quod Deus præordinavit de vobis, & quod in secreto concilij sui locutus est ante secula de salute vestra, ne putetis salutem gentibus non fuisse promissam. Nam in secreto sapientiæ suæ, vel in prophetis locutus est bona de vobis. Et hoc verbum implere studeo dum vos ad promissam salutem festinare moneo. Adimpleo verbum: hoc est, secretum occultum redemptionis humanæ per incarnationem, ac mortem, filij Dei, per quam gentes illuminatæ sunt, & credentibus Iudæis sociatæ, & coæquaræ. ceteri vero Iudæi exæcati.

d Data est mihi. Ut impleam quod Deus præordinavit de vobis, vos scilicet per incarnationem saluari, ne videatur salus non esse promissa Gentibus. Vel, *mibi data est in.* Tatum est enim

enim quod a meis quæritur, quantum si a me ipso. Anselmus. Absconditum fuit omnibus tamen in mundi spatio, nisi paucis quibus per spiritum factum Deus hoc reuelauit. Nam & si nonnulli philosophorum de diuinitate filij Dei multa rectè dixerunt, nihil tamen de incarnatione, & morte eius, ac vestra per eam redemptione cognouerunt. Abscondit. n. Deus hoc a sapientibus, & prudentibus, & reuelauit ea paruulis.

a Vniuersis hominibus qui sunt noua creatura quotquot vbiq; sunt. **b** Euangelij. **c** Et ipse potestis se re eundem verum esse. **d** Quia inde credentes proficiunt. **e** Confirmandis in veritate euangelij.

a Ephesi in carcere p. sicut pro euangelio. **b** Quia inde credentes proficiunt. **c** Quia sustineo. **d** Confirmandis in veritate euangelij.

a Quisque pro modo suo exoluit quod debet. **b** Nostra Christi sunt, quia eius membra non in meis. **c** Non in meis. **d** Non in meis.

a Multiplicando. **b** Non alio dico. **c** Corporis. **d** Ut ei ministrem spiritualia.

a Ut ei dispensem actu per gratiam apostolatus mihi crediti à Deo. **b** Vel secundum gratiam apostolatus mihi à Deo dispensati. **c** Non solum officium, sed executio officij.

a Impletam ostendam ordinationem Dei de vobis gentibus. **b** Quod verbum fuit occultum à Deo, quod & mysterium. i. absconditum.

a à principio seculorum. **b** Omnibus, non cuidam parti tantum, nisi cui per spiritum indicuit. **c** Tempore graue.

a Non omnibus. **b** Nec his omnibus, sed quibus voluit ex sola gratia. **c** Copiosam gloriam sacramenti, tam digni. In quo sunt multa, fides, ieiunatio, iustitia, dona spiritus, futura beatitudo. Et ideo dicit diuitias.

a Existentis. **b** Sacramentum. **c** Incarnatio Christi. **d** Gentibus.

a Ut per eum speretis gloriam suæ lege. **b** Qualem Christum. **c** Apostoli. **d** Quod sine lege gentes saluat. **e** Arguentes eos qui deuiant. **f** Non solum vos.

a Vniuersis hominibus qui sunt noua creatura quotquot vbiq; sunt. **b** Euangelij. **c** Et ipse potestis se re eundem verum esse. **d** Quia inde credentes proficiunt. **e** Confirmandis in veritate euangelij.

a Quisque pro modo suo exoluit quod debet. **b** Nostra Christi sunt, quia eius membra non in meis. **c** Non in meis. **d** Non in meis.

a Multiplicando. **b** Non alio dico. **c** Corporis. **d** Ut ei ministrem spiritualia.

a Ut ei dispensem actu per gratiam apostolatus mihi crediti à Deo. **b** Vel secundum gratiam apostolatus mihi à Deo dispensati. **c** Non solum officium, sed executio officij.

a Impletam ostendam ordinationem Dei de vobis gentibus. **b** Quod verbum fuit occultum à Deo, quod & mysterium. i. absconditum.

a à principio seculorum. **b** Omnibus, non cuidam parti tantum, nisi cui per spiritum indicuit. **c** Tempore graue.

a Non omnibus. **b** Nec his omnibus, sed quibus voluit ex sola gratia. **c** Copiosam gloriam sacramenti, tam digni. In quo sunt multa, fides, ieiunatio, iustitia, dona spiritus, futura beatitudo. Et ideo dicit diuitias.

a Existentis. **b** Sacramentum. **c** Incarnatio Christi. **d** Gentibus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cuius factus. Hic Apostolus respondet cuidam tacite quæstioni, quia posset aliquis dicere, quid pertinet ad Paulum ita scribere, Colossensibus, cum tamen eis non prædicauerit, ut dictum est supra: nec etiam eos viderit, ut habetur ca. sequen. Ad quod respondet, quod hoc pertinebat ad eum, eo quod erat Apostolus Gentium, ut dictum est super Gal. 4. Qui operatus est Petro, &c. de quorum numero erant Colossenses. Et hoc est quod dicit, Cuius. scilicet euangelij.

2 Factus sum ego Paulus minister. id est, prædicator ex apostolatus officio.

3 Qui nunc gau. in passio. i. in carcere quem patior.

4 Pro vobis. eo quod prædicauit euangelium Gentilibus, de quibus vos estis. Licet enim non prædicauerit eis per seipsum, prædicauit tamen eis per suos discipulos, ut prædictum est.

5 Et adimpleo ea quæ defunt passionum Christi. Passiones autem Christi dupliciter dicuntur. Vno modo in corpore proprio, in quod sustinuit famem, & sitim, & mortem. Et sic accipiendū nihil erat ibi adimplendum. Alio modo prout patitur in membris suis, quæ sunt fideles, secundum quod dicitur Act. 9. a. Saule, Saule, quid me persequeris, &c. Et sic loquitur hic Apostolus. Ideo subdit.

6 In carne mea. Et quia passiones sanctorum sunt ad bonum totius ecclesie cuius sunt membra, ideo iubatur. Pro corpore eius quod

quod est.

7 Cuius. supple ecclesie.

8 Factus sum e. Prælati. n. ecclesie non sunt domini, sed ministri.

9 Secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis. In quantum a Deo factus sum Apostolus Gentium.

10 Ut impleam verbum. Annunciando verbo, & scripto.

11 Mysterium. i. sacrum secretum.

12 Quod abscon. quia ante tempus Christi non fuit cognitum, nisi paucis prophetis.

13 Nunc autem. Tempore gratie.

14 Manifestatum est. i. sanctificatis per baptismum.

15 Quibus voluit Deus. ex sua mera gratia.

16 Notas fa. di. glo. i. copiosam gloriam huius sacramenti secreti.

17 In Gen. quarum sum apostolus.

18 Quod. s. sacramentum secretum.

19 Et Christus. qui est Deus incarnatus, passus, & mortuus, resuscitatus, & ad dexteram Dei patris eleuatus.

20 In vobis spes glo. &c. per ipsum consecutionem gloria certitudinaliter expectando, si tamen in ea fideliter mancatis.

21 Quem nos annun. prædicando.

22 Corripientes omnem, &c. A veritate euangelij deuiantem. Do.

a In omni sa. Vera sapientia est, cum Christus agnosceatur. b Vi ex. & c. In quo. Q. Labori meo adiungit deus miracula ad confirmationem.

a Eos, qui ignorant. b Non cari, vt pseudo. 1 a minem, & decet in omni 2 a Vera, & deminica. b Deo offeramus in sacrificium. c Tanti sacrificij, quam Gentilem. b sapientia, vt exhibeamus omni 3

a Non in lege. b In intellectu mysterii. d ad quod etiam cuitur. 4 nem hominem imperfectum in Christo Iesu. In 5 a Christo. b In qua re. c Chrsto Iesu. d Vt omnis profectus sit in c Contra rebelles. 6 quo, & laboro certando secundum operationem 7 Miraculorum. 8 eius, quam operatur in me in virtute. f per virtute.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Docentes. Oranem hominem. 2 In omni sapientia. Ad salutem necessaria. 3 Vt exhibeamus omnem ho. & c. Circa, quod sciendum, & per se sum dicitur, cui nihil deest. 5. Metaph. y. Quod ad paciter potest intel. ligi. Vno modo, quia nihil deest de necessariis ad salutem, & de hac pfectione loquitur hic apostolus. Alio modo, quia nihil deest de his, q. possunt inesse pfecticia ad salutem. Et sic non accipitur hic, quia talis pfectio

fclio non habetur in vita, in qua potest homo semper proficere, vt dicitur est supra a. Philo. 3. 4 In quo. id est, propter quod. 5 Et la. Contra aduersarios fidei, non solum verbis, sed operibus miraculosis. Ideo subditur. 6 Secundum operationem eius. id est, dei, qui facit miracula. 7 Quam ope. & c. id est per me. 8 In virtute scilicet sua, & non mea.

CAP. II.

a Volo enim. b Pro vo. Non enim minus pro his quos non vidit, quam pro his quos vidit sollicitus fuit. c Instru. in cha. Quia deus ad nos habuit, qui pro nobis filium tradidit. Hoc si quis attendit, potest se in hac miseria consolari, quia inde perpendit calcata superbia per humilitatem ad patriam posse reuerti. Et instru. in chari. * Ansel. Qui enim hoc attendit, potest se in hac miseria consolari, quia inde perpendit, ad patriam se posse reuerti. Qui hoc (inquam) attendit, potest se in aduersis, quae patitur, consolari, quia inde perpendit, quam iustum sit, vt ipse pro peccatis suis flagella patiatur, cum dei filius tanta sine peccato passus sit. Agnitio ne dei, per hoc tendentes.

Vel consolationem accipiant.

CAP. II.

a Ideo vobis hoc de me refero. b Vt ea intellecta queratis in Christo perfecti heri. 1 Olo enim vos scire, qualem sollicitudinem habeam pro vobis & pro his qui 2 sunt Laodiciae, & quicumque non videntur faciem meam in carne, vt consolentur corda ipsorum & instruunt in charitate, & in omnibus diuitiis plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterij Dei patris & Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Hoc autem dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonis. Nam & si corpore absens sum,

absconditi. Vt sciatis quod est secretum a paucis cognitum. g Dei patris, & c. vt sciatis, quod alia persona a filio quamuis idem in substantia cum eo. Ad qua cognitionem si reditis ad Christum tarum recurrete, quia in eo, sunt omnes copiae, sed absconditae, & ideo ne miremini in Christo estis, & eas nondum inuenistis, quia non omnibus patent, nisi his, qui petunt, & perscrutant. 10 Alia litera. Cu sunt instrueti, in charitate, in omnibus diuitiis pleni intellectus ad agnitionem mysterij dei in Christo. Vult apostolus fouere animos eorum in charitate, vt prompti fierent per epistolam agnitionem accipere sacramenti dei in Christo, aduerte res has esse sapientiae, & scientiae diuitias, si agnoscat Christus in deitatis suae plenitudine adorandus. 11 Amb. Omne mysterium sacramenti dei in Christo est, vt cum cognoscit omnium habere notitiam videatur. Omnis enim ratio supernae scientiae totius creaturae supernae, vel terrene in eo est, qui est caput eorum, & auctor, vt qui hunc nouit, nihil ultra querat, quia haec perfecta virtus, & sapientia. Quidquid alibi queritur, hic perfecte inuenitur. In Daniele, & Salomone ostendit infidelibus se totius auctorem scientiae, vel sapientiae, quod infideles non putant, quia non legunt in euangelijs, & prophetis astrologiam, geometriam, & alia huiusmodi quae ideo despectae sunt a nostris, quia nihil ad salutem pertinent, sed mittunt in errorem, & dum student in his, curam animae non habent. Qui vero Christum nouit, thesaurum sapientiae, & scientiae inuenit, quia id nouit, quod vtile est. h Hoc au. Non solum, vt ad ea tendatis, quae nondum habetis, sed vt nemo decipiat, & ratione mundanarum rerum abstrahat a spe, quae est in Christo. i Nam, & si cor. * Ambr. Si enim spiritus Elifai prophetae

d In omnis diuitias. id est copias intellectus pleni, ubi perfecte de huiusmodi, & diuinis habeant intellectum, vt de anima, & de supernis spiritibus. Aliter enim nemo ad cognitionem dei ascendit. c In agnitionem, Non dico quantum ad opera, sed. f Mysterij dei. * Aug. In rebus, n. per tepus ortis illa summa gratia est, quod homo in unitate personae coniunctus deo. In rebus vero aeternis summa veritas recte tribuitur dei verbo. Quod. verbum idem ipse est vnigenitus a patre, plenus gratiae, & veritatis. Idem est, vt idem ipse sit in rebus pro vobis temporaliter gestis, cui per eandem fidem mundantur, vt eum ita biliter contempleremur in rebus aeternis. Scientia ergo nostra Christus est. Sapientia quoque nostra idem Christus est. Ipse fidem nobis de rebus temporalibus inserit, ipse de sempiternis exhibet veritatem. Per ipsum pergimus, ad ipsum tendimus per scientiam, & sapientiam. Ab vno eodem Christo non recedimus, in quo simul omnes thesauri sapientiae, & scientiae absconditi.

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT II.

1 Volo enim. Haec est secunda pars principalis, in qua apostolus inducit Colossenses ad praeuendum pseudo apostolorum falsitatem. Et diuiditur in duas quia primo ponit motiuum. Secundo procedit ad propositum, ibi. Hoc autem dico. Motiuum autem apostoli fuit sollicitudo, quam habebat de salute Colossensium, & aliorum fidelium. Et hoc est, quod dicit, Volo enim, & c. Et patet litera vsque ibi. 2 Vt con. & c. per spiritum sanctum inhabitantem, qui est consolator. 3 In in cha. Quae distenditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, Rom. 5. 4 Et in omnes diuitias plenitudinis intellectus. vt sic non solum sint perfecti quantum ad effectum, sed etiam quantum ad intellectum. 5 In agnitionem mysterij, id est, secreti. 6 Dei patris, & Christi. Cognoscendo, quod pater, & filius sunt distinctae

distinctae personae, & vnus deus. 7 In quo. scilicet, Iesu. 8 Sunt omnes, & c. Nam in eo secundum naturam diuinam est sapientia diuina, quae est infinita, & secundum naturam humanam habet plenitudinem scientiae, sicut & gratia, cognoscens omnia, quae cognoscit verbum scientiae visionis. 9 Hoc autem dico. Hic accedit ad propositum inducendum Colossenses, ad praeuendum deceptiones fallorum apollo-rum. Circa, quod sciendum, quod ad decipiendum tripliciter conabantur. Vno modo argumentis philosophorum, nam aliqui eorum in philosophia instructi erant. Alio modo, ex auctoritate legis, eo quod data fuerat a deo. Tertio modo ex simulatione sanctitatis, qua frequenter simplices decipiuntur. Primum ergo inducit ad euitationem primi. Secundo secundi ibi. Et estis. Tertio, tertii ibi. Nemo vos seducat. Circa primum dicit, Hoc autem dico. De sollicitudine mea pro vobis. 10 Vt nemo vos de. & c. id est verbis philosophicis. 11 Nam, & si corpore ab. & c. A vobis. Tom. 6. v 3

te vidit fraudē Giezi, cuius ad Naaman Syru, ut eip. rec...

Q. Ne decipiat dico, video enim spiritu dei, quid apud vos agitur.

a Sed, & spi. Sanctis datur est in spiritu videre remota. caueant ergo sibi quorum actus magnificum non latent.

b Gaudens. Per hoc promprios facit cit ca euangelium, quia gaudere se dicit in dispositione conuersationis eorum, & fidei stabilitate, ut sciētes vnde placeant deo, in eo fierent firmiores.

c Radicati. Minores in actiua vita.

d Super. alios.

e Aedificati in ipso. i. vos maiores, qui in cōtemplatione estis.

f Terphi. & Aug. Re spondendum est hominibus, qui calum-

nigri libris nostrae salutis, & conditionis affectant, ut quicquid ex natura rerū veracib. documentis demonstrare potuerint, ostendamus literis nostris non esse contrariū, quicquid autē de quibuslibet suis voluminibus nostris literis, ad est, catholice fidei, contrarium protulerunt, aut etiam aliqua facultate ostendamus, aut nulla dubitatione credamus esse falsissimum. Atque ita teneamus mediatorē nostrum in quo sunt omnes thesauri sapientiae atque scientiae absconditi, ut neque falsae philosophiae loquacitate seducamur, neque falsae religionis superstitione terreamur.

Terrenam, quae argumentis, & subtilitate componitur, et decipit, dum in verisimilibus causis, & commenticiis rebus nihil tam verum estimatur, quam conspicitur in elementis, quae non a deo ordinata, sed ab hominibus, quae cauenda, quae cuitrix mundi, non dei, & a Christo trahit in quo perfectio, quia omnia habet, quae pater.

g Fallaciam, quod de lege pseudo praedicatorum dicunt.

* Chry. Deinde quā veneranda videtur esse philosophia, addidit: Et inanē fallaciam. Est. n. bona quoque deceptio, & bonus dolus quo multi sunt decepti, quem ne fallaciam qui dē, aut deceptionem oportet dicere. De qua dicit Hierem. decepisti me domine, & deceptus sum, ego autem non persuadeor. Nam quod est huiusmodi, ne deceptio quidem dicendum est, & dolus. Nam & patrem suum decepit Iacob, sed non erat deceptio, verum dispensatio.

h Et inanē. quia in hac fallitate nulla utilitas, quod solet aliquando esse in falsis.

C i Secundum ele. Illos tangit, quod prudentius idola exponunt dicentes

centes, Imo est aer, Neptunus mare, id cum diceret secundū philosophiam, & non ad id, sed quod in leuena mundi, quasi admonens ne qualecunque adoratores simulacrorū, sed et quasi de deos, & interpretatores signorum cauendas esse.

K secundum tradi. & Amb. Et quia quod praesens sunt, & cer-

nuntur oculis, summa, & delectabilia videntur, aliquantisper seducunt, qui spiritalem rationem despicendam, & ridendam putant desperatione futuri, omnem vim astris assignantes carnali rationi obnoxij, ne grauiā credenda sint sustolli in caelum posse, ne leuia venire ad terras, aut aliquid corporeum sine rerū admixtione generari, repugnantes potentiae ac providentiae dei, Sciunt enim legim diuinis veterib. Hebraeorum voluminibus multa gesta per Moysen, quae humana ratio non cepit, simili modo, & in nouis libris facta a domino, aut per apostolos, quae tractatus carnalis phibet credi. Hae

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humanae, quae potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, quae carnalis se continet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū extēdant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum viuat.

* Aug. Satis est ergo scire te corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel ēt translato vocabulo, licet dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque enim diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras iterum, per umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa. quae illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationū translato vtique vocabulo non proprie dicte sunt umbrę, ita & quod ait plenitudinē diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo manū factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. praefiguratibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, quod sumpit de virgine tanquam in tēplo habitat deus, sed non ita in lanctis, quia ille caput in quo

valet, quia virtus diuina cum sit infinita, potest illa, quae sunt naturae impossibilia. Ideo subditur.

11 Secundum tra. Quorum doctrina ex apparentibus sensui procedit. 12 Secundum ele. i. secundum cursum, & virtutem usum.

13 Et non se. id est virtutem Christi, quae est infinita.

14 Quia in ipso. id est diuinitas perfecta, non solum per essentiam, praesentiam, & potentiam, per quem modum est in omnibus creaturis, vel per gratiam, per quem modum est specialiter in sanctis, sed etiam per unionem in supposito verbi.

15 Corporaliter. quia est a verbo assumpta secundum corpus. vnde & in triduo mortis Christi corpus suū vnitū diuinitati, quamvis esset ab anima separatum.

16 Et estis. Hic consequenter inducit ad praecauendum secundū de ceptionis modum, quia gratia Christi est sufficientissima ad tollendum omne malum, & ad conferendum salutem absque obseruatione legum. Ideo dicit, Et estis in, id est per illum.

17 Repleti gratia.

18 Qui est ca. i. non solum hominum, sed etiam angelorum, propterea

a sed & spiritu vobiscū sum, gaudens et videns ordinem vestrum, & firmamentum eius, quae in Christo est fidei vestr.

Sicut ergo accepistis Christum Iesum dominum nostrū, in ipso ambulāte, & radicati, & superaedificati in ipso, & confirmati fide, sicut & didicistis, abundantes in illo in gratiā actione. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominū secundū elementa mundi, & non secundum Christum. Quia in ipso inhabitat oīs plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus, & potestatis.

1 a Quod quidem bene scitis, fidei firmamento. b Quia eni in acceptio fuit.

c 1 Non extra. b 1 Proficere. c 1 Ut arbor ad fructificandum. d 1 In templum dei, vnde aliis loquatur.

a 1 Donis. b 1 Qui solus dat incrementum.

1 Q Ambulare dico in actione gratiarum, firmi in fide non aliter, quam recepistis, & didicistis cognitione, & habetis materiam gratiarum abundantes in illo. Et in hac ambulatione, videte, ne quis decipiat, & habetis materiam gratiarum ad probandum, vel improbandum, quod de lege dicitur.

a 1 id est per illud, quod probauit. b 1 Agentes. c 1 i. legalia. Post exhibita enim veritatem, lex non est traditio dei, sed hominum.

a 1 Literalem sensum, qui mundauit. b 1 id est secundum veritatem spiritualis intelligentiae.

b 1 Non secundum Christum, quia in Christo habuit plenitudinem deitatis, ut omni modo habitandi, ut etiam diuinitas personaliter sit vnita, quod non in aliqua creatura. c 1 Hic, ut in eo habitans plenitudo nihil aliud intelligatur esse, quam Christum.

a 1 Quia ita plenus est. b 1 Quod negantes contra Christum sunt. c 1 Vos replere potest, qui supernos ciues replet.

Quod non sunt elementa ipsa. Non modo hominum, sed &.

Non modo hominum, sed &.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed, & spiritu vobiscū sum. Sicut spiritus Elisei erat praesens cum Giezi quando Giezi accepit munera a Naaman, ut dicitur. 4. Reg. 5. Videbat enim apostolus in spiritu, quae apud Colossenses agebantur. 2 Gaudens, &c. id est, gaudens de hoc, quod video vestrum modum viuendi ordinatum. 3 Sicut igitur accepi. id est, fidem eius. 4 In ipso ambulare. de virtute in virtutem. 5 Radicati. in charitate. 6 Et superaedificati. In Christo per alias virtutes. 7 Et confirmati fide, sicut didicistis. A discipulis meis. 8 Abundantes in illo, in gratiarum, &c. id est, abundanter gratias agendo Christo de vestra vocatione. 9 Videte. Cauendo diligenter. 10 Ne quis vos decipiat. Rationes enim philosophiae contra fidem Christi sunt inanē, & sophisticae procedunt, non ex apparentibus sensui, & applicantur ad materiam sensum totaliter excedentem, concludendo, quod deus non possit humanari, ut ego parere, mortuus resurgere, & homini. Sed non valet.

- 11 Secundum tra. Quorum doctrina ex apparentibus sensui procedit. 12 Secundum ele. i. secundum cursum, & virtutem usum. 13 Et non se. id est virtutem Christi, quae est infinita. 14 Quia in ipso. id est diuinitas perfecta, non solum per essentiam, praesentiam, & potentiam, per quem modum est in omnibus creaturis, vel per gratiam, per quem modum est specialiter in sanctis, sed etiam per unionem in supposito verbi. 15 Corporaliter. quia est a verbo assumpta secundum corpus. vnde & in triduo mortis Christi corpus suū vnitū diuinitati, quamvis esset ab anima separatum. 16 Et estis. Hic consequenter inducit ad praecauendum secundū de ceptionis modum, quia gratia Christi est sufficientissima ad tollendum omne malum, & ad conferendum salutem absque obseruatione legum. Ideo dicit, Et estis in, id est per illum. 17 Repleti gratia. 18 Qui est ca. i. non solum hominum, sed etiam angelorum, propterea

f soliditatem.

hic ut indices habeatis in illo fias, & in illo iugstrumij e-nfir-mamque.

Ambros. l. x. lib. de Genes. ad h.

Hierem. 20.

Genes. 27.

Phi

quo

quo oēs sensus, in istis quasi solus tactus, quibus datus est spiritus ad mensuram, de quibus non potest dici, Verbum caro factum est, nec quisquam illorum dicitur unigenitus dei.

Corporaliter, i. cōplective, ut sit corpus, & impletio vmbra- rū legis, qui vero dicit carnis obsequantias esse necessarias, dicit Christum non esse corpus vmbra- rū, nec deum ad omnia sufficientem.

In quo, * Ambr. Hi circumciduntur in Christo, qui amputata totius traditionis hūanæ cultura, Christo iunguntur, corde non carne circumcisi, id est, in spiritu non in carne seruietes, ut a terris ad cœlestia, ab humanis ad diuina, ab errore conuertantur ad veritatem, capiti, & auctori suo copulari per charitatem.

Monuit ne per philosophiam a Christo recedant, nūc monet ne a pseudo apostolis seducti ceremonias legis recipiant. b Corporis car. id est, corporis, quod caro est, quia non omne corpus est caro, * Ambr. Cum quo consēpulti sunt in baptisate, resurrexerunt aut per fidē dei in quo credunt, quod exēplo Christi resuscitabit illos ex mortuis. Illic n. homo vetus deponitur, & nouus assumitur, peccatis moritur, ut uiuat iustitiæ, elemētis abrenūciat, ut Christo societur, resurrectionis futuræ tenēs pign⁹ exēplū Saluatoris, qui resurrexit ex mortuis.

Consēpulti ei, i. ad similitudinē sepulturæ ei⁹ baptizati sūt. d Vel per fidem opē. i. credendo opera dei. Exponit vnum de operibus dei, quod præcipue opus est credere volentibus resurgere, scilicet, quod Christum suscitauit. Per fidem opera. De quo credunt, quod exemplo Christi suscitabit illos, vnde subdit. Qui suscitauit, &c. c Præputio. * Aug. Præputiū vocauit, quod significatur præputio, hoc est carnalia delicta quibus expoliandi sumus. Pro eo, quod præputium significat, id est carnalia delicta. f Delens. Non solū vobis gentibus donauit, sed & nobis Iudæis præuaticationes, quæ sunt ex lege dimisit. Et hoc, Delens, * Aug. Nostrū ergo corpus mortuū est propter peccatū, Christi autē in corpore solum mortuum est sine peccato, ut suo sanguine sine culpa omnium culparum chirographa deleterentur, quibus debitores, qui in eum credunt, a diabolo antea tenebantur. Et ideo, hic est (ait) sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Chirogra. i. memoriā transgressionis, q̄ erat ex decreto, i. ex lege. Conscientia enim nostra, & diabolus ad accusandū erat memor illius trāsgressionis, & ita hæc memoria erat aduersum nos nocēs nobis, & nos cruciās, sed hoc in baptisate abluto, nec conscientia nostra timet, nec diabolus, q̄ obijciat, hēt. Vel decretū dei fuit, Delēno scientiæ boni, & mali ne comedas. Huius decreti violati, chirographum, i. memoriā, vel sententiā qua dictū est, Morte moriemini, deicitur deus, quando

do peccatum primi parentis per sanguinem Christi abluir. D Chirogra. dicit peccatū Adæ, quod tulit, & fixit cruci, nō solū alia, q̄ nisi hoc, & alia tolleretur, non liberaremur a morte, & inferno. Dū innocens occiditur, peccatum crucifigitur. Decretū est sententia in cunctis hominibus aduersa, qua dictum est, Morte moriemini, &c.

h Affigens illud. Vt iam cesser, cum omnia sacrificia in oblatione veri agni sint adimpleta. Quis ergo istud restituit? Et sicut a lege, & legis præuaticatione liberauit, sic & patres antiquos ab inferno liberauit, ne quis putet eos per legem saluatos. Et hoc est.

i Expo. po. Auferendo Abraham, Isaac, et ceteros iustos. K Traduxit. Longe ab hoc regno ad cœlum prius, l Confidenter. id est, cum magna fiducia, cū spe victorię. Triūphans. i. expugnans illos, quod non est in abscondito, sed. m Palam. Si quis enim perfectionem ecclēsiæ respicit, apertē videtur victus antiquus hostis. Vel, principatus, & potestates traduxit. id est ab ecclēsia exterminauit. Vel, palam. Cū angelicis legionibus ad inferna descendēs. n In semet. in potentia suæ maiestatis. o Triumphans illos. Aug. Morte sua. Vno quippe verissimo sacrificio pro nobis oblato, quidquid culparum erat, vnde nos principatus, & potestates ad luenda supplicia vitæ detinebant, extinxit, vnde ergo accepit diabolus exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior, quæ nos tenebat potestas eius occisa est. Vel s̄m aliam literā. Aug. Exuens se carne prin. & po. expo. pa. fi. triumphans eos in seipso. Nomine carnis hoc loco mortalitas intelligitur. Iuxta illud: Caro & sanguinis regnū d non po. Per hanc immortalitē nobis inuidæ prætes dñabatur. Hac ergo mortalitate Christus in resurrectione se exuens. diabolicas potestates, (q̄ per hanc mortalitē dñabantur) dē expoliasse, quia in seipso capite nostro p̄buit exēplum, quod intoto eius corpore, id est, ecclēsia ex diaboli potestate liberanda, in vltima resurrectione complebitur. * Aug. Vnde accepit diabolus exterius potestatem dñicæ carnis occidendæ, inde interior qua nos tenebat potestas eius occisa est. factum est. n. ut vincula peccatorum multorum in multis mortib. per vnius vnam mortē, quam peccatum nullum præcesserat, solueretur. Quam propterea dñs pro nobis indebitā credidit, ut nobis debita non nocerent. Neque. n. cuiusquam iure potestatis exutus carne, sed ipse se exiit. Nam qui posset non mori si nollet proculdubio, quia voluit mortuus est. Et ideo principatus, & potestates exemplauit fiducialiter triumphans illas in semetipso. p Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut potu. * Aug. primo Iudæo

videtur victus antiquus hostis. Vel, principatus, & potestates traduxit. id est ab ecclēsia exterminauit. Vel, palam. Cū angelicis legionibus ad inferna descendēs. n In semet. in potentia suæ maiestatis. o Triumphans illos. Aug. Morte sua. Vno quippe verissimo sacrificio pro nobis oblato, quidquid culparum erat, vnde nos principatus, & potestates ad luenda supplicia vitæ detinebant, extinxit, vnde ergo accepit diabolus exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior, quæ nos tenebat potestas eius occisa est. Vel s̄m aliam literā. Aug. Exuens se carne prin. & po. expo. pa. fi. triumphans eos in seipso. Nomine carnis hoc loco mortalitas intelligitur. Iuxta illud: Caro & sanguinis regnū d non po. Per hanc immortalitē nobis inuidæ prætes dñabatur. Hac ergo mortalitate Christus in resurrectione se exuens. diabolicas potestates, (q̄ per hanc mortalitē dñabantur) dē expoliasse, quia in seipso capite nostro p̄buit exēplum, quod intoto eius corpore, id est, ecclēsia ex diaboli potestate liberanda, in vltima resurrectione complebitur. * Aug. Vnde accepit diabolus exterius potestatem dñicæ carnis occidendæ, inde interior qua nos tenebat potestas eius occisa est. factum est. n. ut vincula peccatorum multorum in multis mortib. per vnius vnam mortē, quam peccatum nullum præcesserat, solueretur. Quam propterea dñs pro nobis indebitā credidit, ut nobis debita non nocerent. Neque. n. cuiusquam iure potestatis exutus carne, sed ipse se exiit. Nam qui posset non mori si nollet proculdubio, quia voluit mortuus est. Et ideo principatus, & potestates exemplauit fiducialiter triumphans illas in semetipso. p Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut potu. * Aug. primo Iudæo

NICOLAUS DE TYRA. quod sine legalibus potest vos adducere ad eorum consortium. Ideo subditur. 1 In quo. Id est per quem. 2 Et circumcisi estis. non circumcissione carnali, sicut Iudæi. 3 In expolia. i. in amotione pelliculæ patē generit uā operientis. 4 Sed in cir. id est per Christum data, quæ est spiritualis in amissione peccatorū & hoc per baptisatū, qui temporaliter tollit peccatum. Ideo subditur. 5 Consc. ei in. i. totaliter morti peccato. 6 In quō &. ad vitam gratiæ. 7 Per fidē. i. quā deus operatur. 8 Qui susci. il. Ad vitā immortalē, Ro 6. b Christus resurre. ex mor. & c. 9 Et vos cum id est peccatis ad quibus. 10 Et præ. f. in originali peccato, quod per originē cōtrahitur. 11 Coniui. si. cum. vita gratiæ. 12 Donans vo. i. gratis remittens. 13 Omnia de. Tam originale peccatū, quā superaddita. 14 Delens quod. scilicet Iudæos.

15 Chirographum decre. id est, obligationem legis veteris, quantum ad cæremonialia, & iudicialia. 16 Quod erat contra. no. Eo quod erat onus importabile nobis, & patribus nostris, ut habetur Act. 10. 17 Affigens il. quia legalia mortificata sunt per passionē Christi. 18 Et expolians prin. i. dæmones, qui sic nominantur, eo quod naturalia in eis remanserunt integra, qui fuerunt spoliati, quando Christus eduxit de limbo patres veteris testamenti. 19 Traduxit confi. id est potenter ad cælestia. 20 Triumphans il. & c. quod dupliciter potest exponi. Vno modo referendo ly illos, ad dæmones quos deuicit. Alio modo referendo ad patres, quos sui triumphū fecit participes, ut sit sensus, Triumphans il. & c. id est triumphare faciens. 21 In se. id est, per virtutem propriam, & non alienam. Ex prædictis igitur concludit. 22 Nemo ergo vos transgressores.

A rum ille redarguendus est error, quo putant ad nos ideo non pertinere testamenti veteris libros, quia iam non vetera, sed nova sacramenta servamus, dicunt nobis. Quod apud veteres facit lectio legis, & prophetarum cuius precepta servare non vultis? Eo quod carne preputij non circumcidimus masculinum, & vescimur carnibus

quas lex dicit immundas, nec sabbathi, & neomenias, & dies festos eorum carnaliter observamus, nec vidimus peccatum facitificamus deo, nec pascha in eue, & azimus simpliciter celebramus, & si qua alia vetera sacramenta generali vocabulo umbras futurorum appellat apostolus, quia ea significabant revelanda, quae nos revelata percipimus, ut remota umbra, nuda eorum luce fruamur, de quibus sigillatim longum est disputare, quemadmodum exuendo veterem hominem circumcidimur in corpore carnis, & quos cibos vitant in pecoribus vitamus in moribus, & exhibemus corpora nostra hostiam vivam sanctam, deo placentem, cui & animas nostras in desideriis sanctis pro sanguine intelligenter effundimus. Et Christi velut agni immaculati sanguine ab omni iniquitate mundamur, cui pro similitudine carnis peccati, et captivo pecore in veteribus sacrificijs figuratur. Nec enim negat in crucis cornibus taurum, qui in illo cognoscit maximam victimam. In illo requiem cum invenimus, vere sabbatizamus. Et lunae observatio, vitae novae est sanctificatio. Et Pascha nostrum Christus est, & azimum nostrum sinceritas veritatis, fermentum non habens vultus. Et si qua alia sunt in quibus nunc immorari non opus est, quae in illis veteribus adumbrata sunt signis in isto habent finem, cuius regni non erit finis. In illo quo prope omnia oportebat impleri, qui venit legem, & prophetas non solvere, sed implere.

B *¶* omnia ipso percipit ab usu. **B** *¶* Ansel. Nemo eorum, qui magistros legis esse se iactant vos iudicet in cibo, vel potu, quod alij immundi sunt, alij mundi, quoniam omnia munda sunt mundis, coinquinatis autem nihil mundum. **Aug.** In ipso quoque vincunt inimicae nobis inimicibiles praeterea, ubi vincuntur invisibiles cupiditates. Fuso enim sanguine sine culpa omnium culparum chirographa deleta sunt, quibus debitores, qui in eum credunt a diabolo antea tenebantur. unde, qui pro multis effunderetur.

¶ Ansel. Nemo eorum, qui magistros legis esse se iactant vos iudicet in cibo, vel potu, quod alij immundi sunt, alij mundi, quoniam omnia munda sunt mundis, coinquinatis autem nihil mundum. **Aug.** In ipso quoque vincunt inimicae nobis inimicibiles praeterea, ubi vincuntur invisibiles cupiditates. Fuso enim sanguine sine culpa omnium culparum chirographa deleta sunt, quibus debitores, qui in eum credunt a diabolo antea tenebantur. unde, qui pro multis effunderetur.

¶ Ansel. Nemo eorum, qui magistros legis esse se iactant vos iudicet in cibo, vel potu, quod alij immundi sunt, alij mundi, quoniam omnia munda sunt mundis, coinquinatis autem nihil mundum. **Aug.** In ipso quoque vincunt inimicae nobis inimicibiles praeterea, ubi vincuntur invisibiles cupiditates. Fuso enim sanguine sine culpa omnium culparum chirographa deleta sunt, quibus debitores, qui in eum credunt a diabolo antea tenebantur. unde, qui pro multis effunderetur.

de

NICOLAUS DE LYRA.

1 In ci. in ipo. &c. lege prohibito si vitamini. 2 Aut in parte diei festi. A vobis non celebrata, ut Pascha, Pentecostes, & hmoi. 3 Ant neomenias. Id est prima diei mensis. 4 Aut sabbathorum. In fine hebdomadae. ista. n. dies in lege dicuntur celebres, sed haec celebritas cessant tanquam figurales adveniente veritate per Christum. Ioh. subditur. 5 Quae sunt. i. fuerunt tpe veteris testamenti. 6 Umbra su. tpe Christi. 7 Corpus autem. soliditas veritatis huius umbrarum. 8 Christi. pertinet ad Christum pro quo est impleta. 9 Nemo. Hic consequenter inducit ad praecavendum deceptionis tertium modum, qui est per simulationem sanctitatis, dicens, Nemo vos se. volens ambulare. 10 In humilitate. hicta. 11 Et reli. angelorum. id est, ostendens se tanquam nuntium a deo missum, sicut angelus, quod faciebant aliqui pieudo apostoli. 12 Ambulans fru. id est, perdens quicquid boni agit. 13 Inflatu. id est, superbiens ex sui sensu praesumptione. 14 Et non tenet. Christum per veram, & sinceram sui fidem. 15 Ea quo. i. ex cuius influxu spirituali. 6 Totum corpus. mysticum

de virgine, vel quod est ecclesia. *¶* Ansel. Humilitas. n. hoc loco non est illa, quae laudatur in scripturis, sed illa, quae deprimit sensum mentis in terrenam atque carnalem intelligentiam, Vere enim humilis sensus, & miseranda suspicio est, dominum credere hircorum at-

que taurorum sanguine delectari, & nidore thymiamatis, quae saepe homines declinamus. Religio angelorum vocatur hoc loco cultura, quae non deo, sed malignis spiritibus exhibetur. Ex quo enim factum est quod dominus ait. Relinquetur domus vestra, ritus iudaicorum observationum de structus est, quascumque offerunt victimas. non deo offerunt, sed angelis refugis, id est, spiritibus immundis. **¶** Volens. id est amans ea, quae non vidit. Vel, volens, si suaderet, quae non vidit, si legis ceremonias quarum ratio nem ignorat. **¶** Inflatu. Non aliud intelligit, quam sensus suavitatis capit.

f Constructum, &c. In unum per conjunctionem, quia idem credunt, & eadem operantur. Et.

g Subministra. in subserviando.

h Per nexus. id est, per charitatem, sine qua membra non coherent, nec invicem serviunt, nec vivunt.

¶ Ansel. Corpus quippe illius sumus. Per nexus, & conjunctiones corpus ligatur, quae dum capiti pectus, dum pectori brachia, dum brachijs manus, dum digiti manibus sunt conjuncti, ac membra cetera membris haerent, corpus omne perficitur. Sicut sancti apostoli, quia redemptori nostro propinqui steterunt, & quasi pectus capiti inhaerent. Quos quia martyres sunt secuti, conjuncta brachia capiti fuerunt. Quibus dum pastores, & doctores subiuncti sunt pro bona opera, manus brachijs haerent. Hoc vero omne corpus redemptoris nostri quotidie pro nexus, & conjunctiones subministra, & constructum in celo, quae dum ad eum illuc electae animae ducuntur, & sua membra colligantur. De quo recte dicitur, subministratum, & constructum crescit in augmentum dei, quae deus omnipotens redemptor noster, qui in se in quo proficiat non habet, adhuc per membra sua quotidie augmentum habet.

i In augmentum dei. Augetur deus redeuntibus, sicut comminuebatur descendentibus.

k Si ergo mor. Haec tenus monuit stantes ne seducerentur, nunc eos aggreditur, quae iam aliqua de lege servabatur. **¶** Vos videte ne seducamini, sed vos alii dicite, quare legem servatis. **¶** Si ergo mortui. Elementa dicit creaturas huius mundi. Si inquit, cum fide Christi accepistis, estis separati a peccato, & ab elementis mundi. i. ab abstinentia, & ab omni superstitione creaturarum mundi. **¶** Quid adhuc. &c. Vel potest accipi cum Christo, sicut Christus. **¶** Quae omnia ipso usu. &c. si quis vult eis Iudaico ritu, ut ab his abstineat, illis utatur, credens inde iustificari, ducit in mortem

mysticum, quod est ecclesia. 17 Per nexus, &c. fidelium ad invicem. 18 Subministratum, &c. Per officium superiorum in inferioribus secundum diversos ecclesiae status. 19 Crescit in. Virtutum, meritorum. 20 Dei. i. ad honorem divinum. ex quo concludit virtus venerationis observationum legalium, dicens. 21 Sier. Configurati morti eius, & sepulturae per baptismum, in quo plenarie concipitur virtus mortis suae, & per consequens. 22 Ab ele. supple. separati. Et dicuntur hic elementa veteris testamenti sacramenta, & consistebant in quibusdam rebus corporalibus, ut in ablutione aquae lustrationis, & venerationis. in quibus nulla erat spiritualis virtus. propter hoc dicuntur elementa egena, & infirma. Gal 4 b. In sacramentis autem novae legis est spiritualis virtus ad conferendum gratiam. 23 Quid ad. Et non in Christo. 24 Decernitis. dicentes vobis alteri. 25 Nec tenet. immunda secundum legem, ut morticinum, & aliquid huiusmodi. 26 Neque gustauit. cibum in lege prohibuitur ut porcum, vel aliquid huiusmodi. 27 Neque contrectavit. vendendo talia, vel emendo. 28 Quae sunt. i. quae omnia, & similia sunt. 29 In interitum. id est in peccatum post publicatum euangelium

¶ novilunii.
¶ 7 q. d. sig. gestum.
¶ superstitio. ne.
¶ mente.

¶ omnia ipso percipit ab usu.

Matth. 24. 2.
Marc. 13. 2.
Luc. 21. b.

March. 6. c.

Aug. tra. 25. in lo.

Li. re. ta.

IR

Ista dico iam existentia secundum precepta & de h. & c. non Dei. postquam enim veritas venit, iam non haec Deus precipit, sed Pharisaei & auctoritate haec praecipunt, & rationibus docent.

d Non, id est, quia in illis observantibus multus labor est qui dicitur inaniter, & non sunt.

c In h. Dei: cuius consilium in irritum ducitur, nec sanctorum, quorum fides destruitur & non sunt.

a Secundum precepta, & c. Q. Ideo usus eorum, & cultura interior, quia sunt precepta & doctrinae hominum, non Dei.

b Quae sunt ratio, quid est, & c. Vel haec habet rationem sapientiae, non in veritate, sed in falsitate quae est abundans, ubi nulla utilitas, sed per humanam sapientiam, & sunt.

c In humilitate & c. Non illa quae virtus, sed sicut ex Graeco intelligitur, qua mens sentit humilia id est, vilia & terrena, id est, deiectione animae, & sunt.

a Si quis vultur. b Non quod verum sit. c Non Dei. tū ipso usu secundum precepta & doctrinas hominum. f Quae sunt rationem quidem habentia sapientiae in superstitutione & humilitate, et non ad parcendum corpori non in honore aliquo ad saturationem carnis.

f quae veritatem tenent quidem habent bonam sapientiam per superstitutionem achumilitate animi & in honorem corporis, non per honorem aliquem ad explorationem carnis Ephes 4. d.

cuius caput Christus: non in honore, quia truncati capite Christo explentes sensum carnis. Sagina enim carnalis est sensus, traditio humana: qua hoc dicit sufficere quod carnis tradit prudentia.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ipso usu. i. si quis vultur talibus observantibus. 2 Secundum precepta. Hoc dicit, quia illi qui erant superiores in populo Iudeorum caeremonijs legis multa addiderant, de quorum observantia erant magis diligentes quam de observantia divinum preceptorum, ut patet Mar. 7. a. quod reprobat Saluator ibidem, dicens. In vanum autem me colunt docentes doctrinas & precepta hominum, relinquentes enim mandatum Dei, tenentes traditiones hominum. & c.

4 In su. i. in superflua & vana religione supple sunt tales observantiae. 5 Et hu. scilicet, ficta. de qua dicitur Eccles. 19. d. Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo.

6 Et non. Tales. n. coram simplicibus se iactabant sibi non parcere a labore corporali ad procurandum salutem proximi, & refrigerare honorem. danu. & lautum. Tales. n. simulationes frequenter decipiunt simplices. propter quod Apostolus talia docet praecavere, sicut & Saluator Mat. 7. c. Atten. a falsis prop. qui veni. ad vos in ve. oui. intrin. autem sunt lupi rap. & c. Et eodem modo heretici decipiunt simplices.

ADDITIONO.

In cap. 2. ubi dicitur in Postil. Aut sabbatorum in fine hebdomadae, isti enim dies in lege dicitur celebres. Cum observatio sabbathi ponitur inter precepta decalogi, quae cointer sunt moralia. precepta autem moralia legis veteris manent, prout cointer tenentur a doctoribus. Attendendum est ergo, quomodo Apostolus observationem sabbathorum ponat cum alijs celebratibus veteris Testamenti, quae manifeste erant caeremonialia, & sic debebant cessare rpe novae legis. Ad quod dicendum secundum S. Thoma. 2. 2. q. 122. art. 4. In responsione ad primum argumentum, quod preceptum de sanctificatione sabbathi litera liter intellectum, est partim morale, partim caeremoniale. Morale quidem quantum ad hoc quod homo deputet aliquod tempus vitae suae ad vacandum divinis, sicut naturaliter inclinatur homo ad hoc, quod cuilibet rei necessariae in vita sua deputet aliquod tempus, ut pro corporali refectioe & somno, & alijs hominibus. Unde spirituali refectioe qua mens hominis in Deo reficitur, aliquod tempus deputari

putari habet secundum distantiam naturalis rationis. & sic habere aliquod tempus deputatum ad vacandum divinis cadit sub precepto morali. Sed in quantum in hoc precepto determinatur speciale tempus in signum creationis mundi. sic est preceptum caeremoniale: & ideo non observatur hoc preceptum in nova lege, nec quantum ad diem, quia non dies sabbati, sed dies dominica celebratur, nec quantum ad modum observandi, quia in die dominica cibi coquuntur & homines itinerantur, & alia hominibus sunt. Observatio, n. diei dominicae in nova lege, succedit observationi sabbati non ex vi precepti legis, sed succedit ex constitutione ecclesiae & consuetudine populi Christiani, prout in praedicta. q. Est et in observatione sabbati allegorica significatio, prout fuit figura Christi in sepulchro in die sabbati quiescentis. Est et in observatione sabbati moralis significatio prout significat cessationem ab omni actu peccati, & quietem mentis in Deo, secundum quam significationem est preceptum generale. est et in hac observatione sabbati significatio anagogica, prout, si praeficitur quietem fructus Dei, quae est in patria.

CAP. III.

a Igitur si con. cum. * Augustinus. Non utique resurreximus sicut Christus sed tamen secundum spem quae nobis in illo est: iam nos cum illo resurrexisset testatus est. Sequitur.

b Quae sur. sunt. Non loco, sed merito excellentiae.

* Augustus. Ecce quae sursum sunt sapere iudicemur, spiritualia, scilicet quae non locis & partibus huius mundi sursum esse intelligenda sunt, sed merito excellentiae suae ne in huius mundi parte figamus animum nostrum: quo uniuerso nos debemus exuere.

Quae sur. Spiritualia, quae significantur per carnales observantias. haec sunt vel gloria aeterna, vel quae ad eam ducunt.

* Ambrosius. Nemo ergo hic fulgere querat, nemo sibi arroget, nemo se iactet. Nolebat Christus se hic cognosci, nolebat predicari in euangelio nomen suum cum in terris verfabatur,

a sunt et sapite, non tamen quae super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim Christus apparuerit,

CAP. III.

Qui in virtutibus ab elementis & quia haec non valent. a Anima iuxta, corpore in spe. b Ad similitudinem Christi. Igitur si consurrexistis cum Christo,

a Spiritualia scilicet quae illis ostenduntur. Non carnalia cogitatis. t quae sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quae sursum

a Idem regnans in aequalitate patris, & ita summa est excellentia & per hoc certum est, quod illuc per eum pervenire poteritis. b Invenia autem iocunda habere, & hoc est quod subdit, sapite. c Etiam intelligentia & charitate. d Vita vestra. Hoc est tempus vestrum nondum advenit, quia nondum venit Christus. i. Christi adventus, ubi discernentur arbores fructuosae a sterilibus, sed tempus terrena amantium semper est paratum. Cum autem Christus apparuerit, hoc est tempus nostrum.

retur, venit ut lateret seculum hoc. Ergo & nos simili modo abscondamus vitam nostram non solum Christi exemplo, fugiamus iactantiam, predicari non expectamus. Melius est hic esse in humilitate, ubi in gloria.

c Mortui enim estis. * Ansel. Mortui videlicet carnalibus desiderijs & temporalium cupiditatibus: & vita vestra abscondita

est cum Christo in Deo, quia intus apud Deum cum Christo vivit affectus desideriorum vestrorum, ut extinctus mundum lateat, & a cunctis exteriorum rerum perturbationibus intra sinum intus amoris abscondatur. Vere cum Christo abscondita est, quia cum Christo manifestabitur.

d Vita vestra. Hoc est tempus vestrum nondum advenit, quia nondum venit Christus. i. Christi adventus, ubi discernentur arbores fructuosae a sterilibus, sed tempus terrena amantium semper est paratum. Cum autem Christus apparuerit, hoc est tempus nostrum.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Igitur si con. cum. Postquam Apostolus induxit Colossenses ad tenendum fidei veritatem, & praecavendum pseudo Apostolorum falsitatem, hic consequenter inducit eos ad servandum vitam sanctitatem, ipsos de moribus informando. Et dividit in duas quia primo facit hoc generaliter quo ad omnes, secundo specialiter quo ad aliquos status speciales, sibi, Mulieres. Circa primum sciendum, quod finis imponit necessitate his quae sunt ad finem. & ideo primo instruit eos de appetitu finis, secundo de moribus ad hunc finem ordinatis, sibi, Mortificate. Circa primum dicit concludendo ex praedictis. 1 Igitur si con. cum Christi. Per fidem charitate formatam. 2 Quae sur. sunt quae bona caelestia desiderate. 3 Ubi Christus est in dex.

in dex. Meura. n. debent sequi caput. Christus autem est caput ecclesiae, ut praedictum est. & ideo fideles qui sunt membra eius, debent eum sequi per desiderium, ut sic ei iungantur finaliter in calibus per primum obitum.

4 Non quae sunt in bonis terrenis ponendo finem. 5 Mor. n. c. peccato per baptismum, & sic in terrenis non debetis ponere finem vestrum, sed in bonis caelestibus, quae non apparent in praesenti. ideo subditur.

6 Et vi. vestra. aeterna. 7 Abscon. est cum Christo in Deo. quae consistit obiective in visione deitatis principaliter, & humanitatis Christi secundario: ideo dicit Saluator Io. 17. Haec est. n. vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christi.

8 Cum enim Christus appar. in iudicio finali.

A *Mortificatio.* Post rationes de plenitudine Christi generalis exhortatio ad omnes de moribus subditur, ne ad priorem consuetudinem redeant.

B *Membra v.* id est, partes veteris hominis. Vel membrorum concupiscentias.

C *Fornica. &c.* Describit delicta, quae membra appellat, ut post acceptam veritatis rationem bonae vitae opera darent. Multum obest scire rationem veri, & non eam factis exequi. *Qui enim scit voluntatem domini, & non facit, plerumque peribit multis.*

D *Et avari.* Sub vno nomine duo pessima prohibet, idololatricam & auaritiam, quae non dispar malitia, quia radix omnium malorum, & pene vno expleantur opere: quia si cut idololatria vni Deo auferre nititur gloriam, ne solus nomen deitatis habeat, ita auarus in Dei res se extendit, ut solus usurper quae Deus omnibus fecit. vtraque Deo inimica: quia negat Deo quae ei sunt.

E *In quibus & vos am.* Hoc memorat, ut se cunctis gaudeant, & de cetero caueant.

F *Nunc au.* Supra vetuit grauiora, nunc minora, ne haec putetur non periculosa. Sunt qui non habent consuetudinem ebrietatis, qui aliquando inebriantur sicut sunt qui non habent consuetudinem mentiri, & tamen aliquando mentiuntur, sic & in alijs fit. Prohibet ergo aliquando mentiri. & praecipue assidue mentiri.

G *Expoliantes vos veterem hominem.* August. Veterem hominem nihil aliud Apostolus quam vitam veterem dicit, quae in peccato est, in qua secundum Adam viuunt. De quo dicit per vnum hominem peccatum intravit in mundum. & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit in quo omnes peccauerunt. Ergo totus homo ille, i. interiore & exteriori sui parte inueterauit propter peccatum, & praenae mortalitatis addictus est. Renouatur autem nunc secundum

Aug. lib. 1. de pecc. mer. & remiss. c. 6. lib. 6. con. Iulian. cap. 5. & trac. 9. in epist. Io.

† mollitiem. Luc. 12. f.

† simulacrorum † Eph. 5. b.

1. Tim. 6. b. † inobediens.

inter quos.

† maledicentia.

† De ipen. di. a. c. quomodo renouari.

† postquam exiit. † ad agnitio- nem, & mag.

libr. contra faul. Roman. 5.

Diuisio.

riorem hominem, vbi secundum creatoris sui imaginem reformatur exuens se in iustitiam, hoc est, veterem hominem, & induens iustitiam, i. nouum hominem. Tunc autem cum te surget corpus spiritale quod seminatur animale, & exterior percipiet celestis habitudinis dignitate, ut totum quod creatum est recreetur, & totum quod factum est reficiatur, illo recreante qui creauit, & reficiente qui fecit.

† Irenaeus. Hoc dicit Apostolus non veterem amouens plastationem, alioquin oportebat nosmetipsos interficientes, separari ab ista conuersione. Sed & ipse Apostolus in vultu plastatus fuerat, & de vtero exierat, & in carne vivebat. Non ergo substantiam continebat carnis: sed spoliationem pristinae nostrae conuersionis manifestauit, quae veterascit & corrumpit, &c.

Quae. August. Re-nouatio mentis dicitur secundum Deum, vt in epistola ad Eph. legitur, vel secundum imaginem Dei, vt hic legitur. Sed ideo secundum Deum ne secundum aliam creaturam, fieri putetur.

A *rit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.* MOR

B *tificate ergo membra vestra quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malitiam, & auaritiam, quae est idolorum seruitus: propter quae venit ira Dei super filios incredulitatis, in quibus & vos ambulastis aliquando, cum viueretis in illis. Nunc autem & vos deponite omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro ne emiseritis. Nolite mentiri in uicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum quod renouatur in agnitionem Dei secundum imaginem eius qui creauit eum, ubi non est masculus, & fa-*

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27.

† *Secum. i. rationem.* Q. aliud non moneo, nisi quod ratio praesentis carnalitatibus se exponunt. propter quod in persona eorum dicitur Sap. 2. b. *Vnbrae transitus est tempus nostrum & non est reuersio finis nostri: Venite igitur, & firmamur bonis, &c.*

13 *In quibus.* id est, inter quos. 14 *Et vos ambulastis aliquando.* scilicet ante conuersionem vestram carnaliter viuendo. 15 *Nunc au.* Hic consequenter inducit ad deponendum vitia spiritualia, dicens: *Nunc au. & vos.* id est non solum vitia carnalia, sed etiam spiritualia. 16 *Iram.* id est, appetitum illicitum vindictae. 17 *Indignam.* id est, eius signum in facie. 18 *Malitiam.* id est, mali machinationem in corde. 19 *Blasphem.* contra Deum. 20 *Turpem ser.* scilicet, detractionis, murmurationis, & detractionis contra proximum. 21 *Nolite men. in.* vnus alterum sic decipiendo. 22 *Expo. vos ve. ho.* id est, statum Gentilem. 23 *Cum ali. su.* malis, ut sic deponantur omnia peccata. 24 *Et in.* Hic consequenter inducit ad virtutum acquisitionem quae sunt mentis indumenta: & primo ponit ad hoc motiuum. secundo proficitur intentum ibi: *Induite vos.* Motiuum autem est, quia homo est ad imaginem Dei factus secundum mentem, quae imago deformatur per vitia, & reformatur per virtutem. propter quod debet homo moueri ad virtutis acquisitionem, ideo dicit: *Et in. no.* supple hominem, qui renouatus est per baptismum. 25 *Eum qui re.* id est, in hac renouatione, per baptismum proficit. 26 *In ag. Dei.* id est, per augmentum fidei formata charitate. 27 *Secum. ira. e.* id est, secundum partem intellectiuam in qua est ad Dei imaginem factus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vita ve.* modo dicto. 2 *Tunc, & vos ap.* q. d. tunc vita beata, quae modo vobis est abscondita manifeste erit vobis exhibitae. 3 *Mortificate.* Hic consequenter instruit eos de moribus ad beatitudinem ordinatis. & primo quantum ad dispositionem vitiorum. secundo quantum ad acquisitionem virtutum, ibi: *Et induentes.* Prima adhuc in duas: quia primo docet deponere peccata carnalia, secundo spiritualia, ibi: *Nunc autem.* Circa primum dicit: *Mortificatio. men. ve. quae sunt.* i. quae pertinent ad praesentem vitam, quae sic sunt mortificanda per austeritatem vitae ut natura seruetur ad seruendum Deo, & vitia curentur quae impediunt ingressum celestem. secundum quod dicitur Apoc. 21. g. *Non intrabit in eo aliquid conquinatum.* ideo subditur. 4 *Fornica.* Quae est concubitus soluti cum soluta. & per hoc multo fortius intelligitur adulterium esse deponendum. 5 *Immunditiam.* quantum ad peccatum contra naturam. 6 *Libidinem.* quantum ad oscula, tactus impudicos, & similia. 7 *Concupiscentiam malitiam.* Quia non solum actus exteriores sunt refrenandi, sed etiam interiores mentis. 8 *Et auaritiam.* Quae est iniusta pecuniae acquisitio. Vnde dicitur auarus, quasi audus aris. Reponitur autem hoc inter carnalia vitia, quia fomentum eis praestat: quia per pecuniam habentur cibi, & potus, lecti molles, & huiusmodi ad luxuriam excitantes. 9 *Quae est ido. ser.* id est, similis idololatriae, in quantum auarus colit pecuniam suam studiose. 10 *Pro. quae.* vitia praedicta. 11 *Perit ira. Dei.* id est, eius vndicta. 12 *Super filios incre.* qui vitam aliam non credunt: propter quod sine sermo vitae praesen-

13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27.

vestra suadet. Hęc est imago, ad quā Deus creauit hominē, vt rationalis esset, & celestia semper d'igeret. Amb. Imago quā de agnitione Dei dicit recreari, que & in femina est, alia est: alia illa ad quam factus est primus homo vnde supra ad Cor. Vir est imago & gloria Dei; mulier autem gloria viri. Illa ima

go est, vt quomodo ex vno Deo omnia, ita ex vno homine omnes homines essent, a Vbi non est masc. & fem. Gen. & Iu. Secundum corpus, sunt masculi & femine, sed secundum spiritum mētē non, in quo renouamur secundum imaginem creatoris. Vbi non est mas. Et est sensus. In nouo homine nulla exterior diuersitas alicui præiudicat, sed nec sexuum, nec nationum, nec conditionū, sed Christus est omnia. i. omnes partes noui hominis sunt opera Christi. Et ipse Christus est in omnibus fidelibus, qui per eum noui sunt.

b Induite vos ergo, sicut electi Dei Sancti, &c. * Anselmus. Vestis quippe qua induimur, ab omni parte vos tegit: Itaque & vos ab omni parte circumtegi debetis visceribus misericordię, vt in cūctis actibus vestris sul-

geant viscera misericordię, quę mens vestra concepit erga reuelationem misericordię proximorum, & similiter foris in operibus induite benignitatem, id est, bonum ignem pie dulcedinis qui feruet in corde vestro. Benignitas enim est quedam serenitas animi, qua aliquis hilariter loquitur & sua tribuit pro Deo, ac conuersatur cum proximo, humilitatem quoque induite, vt humilitas mentis appareat in omnibus verbis, & operibus vestris, in vestibus, in incessu, atque omni metu corporis. Ideoque & modestiam quasi vestem vobis circumdate, vt in omnibus dictis & actibus vestris modum teneatis.

c Sicut & d. 20. In cuius rei sacramēto lauit Christus pedes discipulorum, & dixit: Exēplum dedi vobis, vt & vos similiter faciatis. itaque nobis delicta donemus, & pro delictis inuicem oremus, atque ita quod immo pedes nostros inuicem lauemus. Et nota, quia vt luctum possint habere, ad hac eos facienda monet, quę meritum collocant apud Deum. Ab illicitis abstinere facit timor. Veretur enim ne mala faciens penis subdatur. Hęc quę nunc faciēda monent, ad profectum meritum pertinent. Qui ergo ab illicitis abstinet, laudem habet. Qui vero a licitis etiā temperat, laudem habet, & præmium.

* Chr. Hoc est autē quod vult dicere. Il la nihil profunt. Dissoluuntur illa omnia nisi fiat cū charitate. Ipsa omnia illa cōstringit. Quodcumq; bonū dixeris, si ea absit nihil est, sed diffuit. Et quomodo in naui, etiam si magna sint instrumenta, & nō sint que eam succingant tabulata, nihil profest, & in domo si nō sint contignationes, & in corpore, etiam si magna sint ossa, nō sint autem ligamenta, nihil iuuat. Cuiusmodicumque enim quispiam bona habeat opera & recte facta, euanescent omnia nisi adsit charitas.

d Charita. Aug. Ipsa est. n. eminentior via quę supereminet scientię, & otibus præceptis. Hęc est vestis domini inconsultis desuper contexta. Inconsultis ne aliquñ diffutis quę ad vnum peruenit, quia charitas in vnum omnes colligit.

e Pax est necessaria ad vnitatem corporis, quam ipsa facit. Pax Dei. Potest pax dici, etli non habet charitatem: charitas vero semper secum habet pacem.

f Do. & con. Vt doctrina fiat illis qui nesciunt, & commotio illis qui sciunt.

a Nullis officij vel proficit quod de his vel de illis nati sint. Nullus vt indignus excipitur b Non aliqui sunt ibi digniores, eo quod ipsi hoc habent, vel eo minus digni, quia non habent. Non propter ista aliqui ibi dignior est vel minus dignus.

a mina. Gentilis & Iudæus, circumcisio & præputiū, Barbarus & Scitha, seruus & liber, sed oīa in omnibus Christus + In-

duste vos ergo, sicut electi Dei sancti et dilecti, viscera misericordię, + benignitatem, humilitatem, modestiā, patientiam, supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hac charitatem continuam habete, quod est vinculū perfectionis Et pax + Christi + exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in vno corpore, & grati estote. Verbum Chri habitat in vobis abundanter, in omni sapientia docētes & cōmonētes + vosmetipsos i psalmis & hymnis & canticis spiritualib, i gratia cātates i cordibus

a Quia Christus est omnia in omnibus. b Id est, vere. c Quos Deus ab æt. no. elegit. d Sacramentorum participatione. e Quia iam sancti f Ad eo. g Et quia Deus dilexit. Ex cur oronem mis r cor r a. f. f. f. in pietatis erga omnes.

a Animi ad benefaciendum parati. b Vt humiles corde & habitu. c In omnibus modum seruantes d In ad e. f. s. tolerandis.

a Alter alterius onera portet. b Si ait, r. offēdat, non solum non vindict. sed donet.

a Integre & pure. b Magis enim iudicandum est virtuti, quā maior est omnibus. Studiosius autē p. e. charitate a, vel que est super omnia.

a Ceteri facite perfectum, charitas omnia ligat ne abeat. b Quia Christus habuit & habet præcepta, vel quam inter Deum & homines fecit sit in conscientis vestris causa exultationis. Quod vti que erit si habeatur charitas que veram habet pacem, quam puro corde custodit.

a Per eum positi. b Ecclesię.

a De his omnibus. b Deo. c Præmium per quid hæc possit, vt. scilicet, prudenter doceant & moneant, quia.

a Vt omnem intellectum scripturarum habeatis. b Vos & alios de ign ratis. De his quę continentur. De eccis.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti. & commotio. cantantes ad honorem Dei non solum labijs sed eum intellectu, vel attentu in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

NICOLAUS DE LYRA. 1 Vbi non est mas. & fa. Gen. quia distinctio sexus non est ex parte mentis, sed corporis. Istud tamen; Masc. & femin. non est in libris correctis, qui sic habent: Vbi non est Gentilis & Iudæus, &c. & sic licet vbi refertur ad Deum, de quo immedia te prædixerat, qui creauit eum, nam apud Deū non est personarum acceptio; sed recipit omnem veniētem ad se per fidē. ita quod nulla diuersitas præiudicat, siue nationis. ideo subditur: Gentilis & Iudæus, siue obseruationis: ideo sequitur: Circuncisio & præputium. siue linguę: Barbarus & Scitha, siue conditionis: Seruus & liber. & per hæc intelliguntur alię diuersitates quęcumque. 2 Sed o. & in om. Chri. id est, Christus est in omnibus, per gratiam, & omnia opera, quorum bona principaliter operatur. 3 Indui. Hic consequenter prosequitur intentum de virtutibus: & primo in comparatione ad proximum, secundo ad Deum, ibi, Et pax Christi & patet ordo, nam ex notioribus procedit ad minus nota. dicit ergo concludendo ex præcedenti motiuo: Induite, &c. sicut ele. i. prædestinati ab æterno, 4 Sancti. id est, sanctificati per baptismum in tempore. 5 Et dilecti. per augmentum gratię. 6 Viscera mi, quantum ad pietatis affectum. 7 Benignitatem, quantum ad eius effectum, vnde dicitur benignus, quasi bene ignitus ad benefaciendum proximo in effectu. 8 Humilitatem, quę est virtutum custos & fundamentum, 9 Modestiam, bene vtendo prosperis. 10 Patientiam, bene se habendo in aduersis, 11 Suppor. in, in infirmitatibus & oneribus impositis. Et do.

August præd. 105 in Ioan. 022. 13. b.

Omne

12 Et do. no. offensas remittendo, quod est necessitatis; & iniurias, quod est perfectionis & supererogationis. ideo subditur: Sicut & dominus donauit vobis, &c. 13 Super om. autem hac ch. quę est maior alijs virtutibus. r. Cor. 13. d. Maior autem horum est charitas, 14 Quod est vin. per. quia sicut virtutes politicę connectuntur in prudentia: sic infusa in charitate. 15 Et pax. Hic consequenter inducit ad virtutes in comparatione ad Deum. Et primo quo ad perfectionem cordis, dicens, Et pax Christi. id est, data & commendata a Deo. 16 Exultet. effectiue. 17 In cord. ve. causando ibi exultationem, id est, extra saltationem spiritus vestri in Deum, sicut dicitur Ioan. 4. b. Fiet in eos fons aquę salientis, id est, salire facientis in vitam æternā. 18 In qua. scilicet, pace. 19 Vocati estis in vno corpore. ecclesię sub capite Christo. 20 Et gr. de tanto beneficio, secundo quo ad perfectionem oris dicens. 21 Verbum Chri. ha. ita quod non sit solum in corde firmiter retinendo, sed etiam in ore per doctrinam alijs communicando. ideo subditur; 22 In omni sapientia. ad salutem necessariā. 23 Docentes. Sic etiam in ore vestro Deum laudando; ideo subditur. 24 Commo. vos, i. vos mutuo ad diuinas laudes excitando. 25 Cant, ita quod non sit tantum laus oris, sed etiam spiritus & cordis. 26 In gra. i. consideratione beneficiorum Dei. Tertio inducit ad perfectionem operis, dicens: Omne quod fa. sequitur. Om-

A *Omne quod* quia præcepit supra Deū laudari in corde, nūc & in verbis & in factis nomē Dei laudari, & exaltari hortat: vt sic verba nostra & opera careāt reprehensione, vt magnificetur dominus, cuius magisterio inuicuperabiles sunt discipuli.

b *Omnia.* Non solum que facitis in verbo vel opere, sed omnia, etiam cogitationes, & la qua sunt alia. Vel qui quid facitis, facite omne, id est, perfectū Deo attribuendo, & hoc est, facientes in nomine.

B *Gra. agen.* Tunc enim vere agimus gratias Deo per Christū, si modum præceptorū eius custodiamus.

d *Mulier.* De moribus hucusq; monuit omnes cōmuniter. nunc transit ad singularia præcepta, monens diuersos (separatim, vt inuicem sibi seruiant non solum obediendo, vt mulieres viris, & filij parentibus, & serui domanis, sed etiam consulendo, vt viri mulieribus, patres filijs, domini seruis. Hæc est pax domestica & cohabitatum

C *metrica & cohabitatum*

T. 6. q. 5. c.
non liceat.
1. Cor. 10. g.
+ Ethe. 5. e.
+ Petri 3. 2.
+ proprius.
+ amascenti.
+ placet Deo
+ indignationem.
+ que animo de
+ detantur.
+ Ethe. 6. c.
+ Petri 2. c.
+ Aug. 9. 140.
+ in Gen. Ser.
+ de verb.
+ Dom. & li. 19.
+ c. 14.
+ enim.
+ seruus.
+ iniuste agit.

rium ordinata à Deo concordia, & clara iustitia, vt scilicet, qui excellunt ratione, excellent dominatione.

e *Viri diligite uxores vestras.* Ambrosius. Rigorem vitilis legis emollit, ne potestate qua præualet, nimius quis sit in dominatu vxoris: sed debet respicere ad affectum, quia mulier caro eius est: ne plus illam humilians exacerbet, & contraria cogitet.

f *Patres.* Modestos præcipit patres esse filijs, ne coactati ab illis delinquant in illis, & Deū offendant. Ira enim inconfidrata res est, ita vt aliquando nec sibi parcat qui irascitur.

g *Ex animo operamini sicut &c.* Aug. Eam enim Deus innocentiam probat, quia homo non merito pœna fit innocens, sed amore iustitiæ: nam qui timore non peccat, quis non nocet alijs sibi tamen plurimum nocet. simulata æquitas non est æquitas sed duplicatum peccatum, in quo est iniustitia, & simulatio.

h *Qui inu. filij seruis siue dominis.*

a *Ad honorem domini.* **b** *Quia præcepit laudari Deum in corde, nunc verbis & factis exaltari nomen Dei præcipit.*

a *bus vestris domino.* **b** *Omne quodeumque facitis in verbo aut*

b *in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi facite,*

c *gratias agentes Deo & patri per ipsum. + Mulieres subditæ*

e *estote viris, sicut oportet in domino. Viri diligite uxores vestras, & nolite + amari esse ad illas filij obedite parentibus vestris per omnia: hoc enim + placitum est in domino. Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, vt + non pusillo animo fiant. + Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes dominum. quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut domino, & non hominibus, scientes quod + domino accipietis retributionem hereditatis. Domina + Christo + seruite. Qui enim + iniuriam facit, recipiet id quod inique gessit. + Et non est personarum + acceptio apud Deum.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Omnia in no.* id est, omnia iacite ad honorem diuini nominis, bonitas enim operis dependet ex rectitudine intentionis.

2 *Gratias.* quia sicut dona Dei nobis proueniunt per Christum mediatorem nostrum, sic per Christum orationes nostræ & operationes fiunt exaudibiles.

3 *Mulieres.* Postquam Apostolus informuit Colossenses de moribus generaliter, hoc idem facit quantum ad aliquos status specialiter. Circa quod primo ponit eorum informationem, secundo suam commendationem, ibi: *Orationi.* Prima diuiditur in tres partes secundum tres status quos tangit. secunda ibi. *Filij.* tertia ibi. *Serui.* Primus status est conjugatorum. Circa quod primo dicit. *Mulie. sub. e. vi.* Debent enim per eos regi. Tum quia a femina est mas occasionatus: Tum quia ratio magis viget in viris quam in mulieribus, vt diffusius dictum fuit Ethe. 5.

4 *Sic. e.* id est, in licitis, & honestis tantum. Secundo instruit viros, di.

5 *Viri d. vx.* quia vir & vxor sunt vna caro. quilibet autem naturaliter diligit suam carnem.

6 *Et no. anas. f.* tractado eas vt ancillas, sed magis vt socias, propter hoc Eua de latere viri fuit formata, vt cognosceretur socii, non ancilla, sicut plenius dictum fuit Eph. 5.

7 *Filij.* Hæc est secunda pars, in qua instruit patres & filios, di. *Filij obe. per om.* licita, & honesta.

8 *T. ven. re.* a quibus filij habent esse, nutrimentum & documentum.

9 *Hoc e. p. e. D.* qui dedit præceptum de honore parentum Exod. 20. Secundo informat patres, di.

10 *Patres no. ad tu.* id est, impatientiam.

Diuisio.

11 *Pro. fi. re.* id est, irrationabiliter excitare, & subditur ratio cum dicitur.

12 *Vt non pusillani fiant.* id est, vt non per duritiam vestram fracti à vobis fugiant, & sic carentes disciplina peiores fiant.

13 *Serui.* Hæc est tertia pars, in qua docet dominos & seruos. Primo seruos. secundo dominos, in prin. se. cap. Cite primum dicit: *Serui obe. pero.* licita & honesta.

14 *Dom.* id est, in his quæ pertinent ad corpus, in his autem quæ pertinent ad animam, seruus non est subditus domino sed Deo & ecclesiæ ministris.

15 *Non ad oculum.* tantum bene in presentia dominorum.

16 *Qua. ho.* illi enim qui sic seruiunt placere hominibus tantum querunt.

17 *Sed in sim. cor. i.* sine plica simulationis & dolositatis.

18 *Timent. do.* & non homines tantum.

19 *Quodcum. fa. ex ani.* id est, voluntarie.

20 *Sicut do. & non ho.* scilicet, principaliter, sed secundario & principaliter Deo: debent enim serui cogitare, q. Dei illorum seruitutem ordinant ad illorum salutem per meritum suæ humiliatiōis. & sic seruiunt Deo principaliter & homini secundario, propter impletionem diuinæ ordinationis, ideo subditur.

21 *Scien. quod a do. ac. f. eterne,* respectu cuius in nullo præiudicat conditio seruitutis humanæ. vnde dicit Amb. In dñ bona seruitus & bona libertas equa lance appenduntur.

22 *Qui e. in. fa.* siue seruus sit, dominum defraudando, siue dominus, seruum angariando.

23 *Reci. quod ini. gessit.* per debitam pœnam infligendam Deo. Et subditur ratio.

24 *Et non est per. ac. a. Deum.* pro maiestate hominis vel eius minoritate parcendo.

ADDITIO I.

In capi. 3. vbi dicitur in Postil. Et auaritia quæ est idolorū seruus. Secundum Glo. Auaritia par vitium est idololatriæ, quia rebus pro Deo seruit. & quia radix est omnium malorū. Nam sicut idololatria à Deo mititur auferre gloriam ne solum deitatis nomen gloriam habeat, ita auarus in rebus à Deo factis se extendit vt solus vsurpet que Deus orbis fecit. viraq; ergo sunt Deo nimica, quia negat Deo que sunt eius.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in Postil. Et pax Christi. id est, data & commendata Christo.

Hoc quod dicitur. Et pax Christi, exponitur in Glof. id est, quam Christus habuit in se & haberi præcepit, vel quam in se & Deum & hominem fecit.

ADDITIO III.

In eod. cap. vbi dicitur in Postil. Nolite ad indignationem id est, impatientiam, filios vestros prouocare.

Pusillanimitas vitium est speciale prout opponitur magnitudini, vt patet in 4. Eth. Nam sicut per præsumptionem aliquis excedit proportionem suæ potentie, dum nititur maiora quam debet seu possit, sic per pusillanimitatem deficit de proportione suæ potentie, dum recusat in illud tendere quod est suæ potentie commensuratum. Et quia iniuria illata ex quibus ira causatur, deiecit animam patientis, præsertim cum non possit se vindicare: Ideo si filij frequenter iniurias à patribus sustineant, deiecit eorum animam, ita quod sunt pusillanimes, cum non possunt de iniurijs patribus illatis se vindicare, &c.

C A P. III.

Domi. quodiu. * Augustinus. Etiam si habuerint seruos iustij parentes nostri, sic administrabant domesticam pacem, vt secundum hæc temporalia bona filiorum sortem a seruorum conditione distinguere: ad dñm autem colen-

dam, in quo æterna bona speranda sunt, omnibus domus suę mēbris pari dilectione conseruaret. Quod naturalis ordo ita prescribit, vt nomen patrum familiaris hinc exortum sit: & tam late vulgatum, vt etiã inique dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sūt, omnibus in familia sua tanquam filijs ad colendum, & promouendum Deum consulant, desiderantes atque optantes venire, ad celestē domū, vbi necessariū non sit officij operandi mortalibus. Quia necessarium non erit officij consulendi iam in illa immortalitate felicibus. Quo donec veniatur, & magis debent patres quod dominantur, quam serui tolerare quod seruiunt.

* Idem. Sicut in potestatis societatis humane maior potestas minori ad obediendum preponitur, ita Deus omnibus.

Boni qui imperant, seruiunt, quia non cupiditate dānandi imperant, sed officio consulendi & beneficia prouidēdi.

* Ambrosius. Paulus electus ad euāgelij prædicationem, recte sibi ostium verbi probat aperiri quia de ore eius exibat alus gentium, de ore eius prodibat vita populorum.

* Chrysost. Aditum, inquit, & loquendi libertatem. Pape tantus Athleta, non dixit vt liberer a vinculis, alios rogabat propter rem magnam rogabat, nempe vt acciperet loquendi libertatem. Res duę magnę, nepe & personę qualitas & rei. Pape quanta auctoritas Misterium, inquit, Christi, Ostendit nihil esse sibi desiderabilius quam hoc loqui.

Ostium. id est, os meum faciat apertum, quod ad hoc datum est, vt inde prodeat verbum. Apertum est, quando multa & magna dicit.

Propter quod etiam vincus sum, vt manifeste. * Chrysost. In vinculis erat cum maleficis ac sceleratis cum captiuis, cū patridis, sicarijs, & qui cędem fecerant, doctor orbis terrarum. Qui in tertium ascendit cœlum, qui verba audiuit arcana & ineffabi-

ineffabilia, erat virtus. Sed tunc velocior erat eius cursus. **D** In sa. * Ambrosius. Quoniam necesse est nos ambulare inter infideles, & colloquia misere causa cōuersationis mūdang: hoc est quod commouet, vt cum sapientia sit ipsa cōuersatio propter scandalum gentiliū, nec occasionem accipiant per nos blasphemandi, & inuenitur ad persequendum. Quid enim opus est loqui cum eo quem seis intractabilem, & obstinatę mentis, paratum ad contumeliam faciendam: Ideo hæc monet vt opportuno, & loco, & tēpore magistra modestia religionis verba promanant: aut si persona talis in medio est, quę perstrepat reticendum. Aliter enim cum potentibus mudi, aliter cum mediocribus, & aliter cum humilibus agendum est. Aliter iterū cum mansuetis aliter cum iracundis, quibus cedi oportet, hoc est redimere tempus.

C A P. III.

^a Inflare dico.

Domi. quodiu. est & equum seruis præstate, scientes quoniam & vos dominum habetis in celo Orationi instate, vigilantes in eā in gratiarū actione.

¹to seruitio. ^a Per naturam vt homines reputeris.

^a Er talia exigite quæ vultis a vobis exigi.

^a Non impotentem. ^b Singulatim diuersos monui, communiter nunc autem omnes,

^a Euam in nocte, vel non pigri, ^b Oratione. ^c De prateritis. ^d Manentes.

Orañtes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium

^a Ad exponendum illud quod est secretum de Christo. i. natiuitatem & cetera. ^b Quia Christi secreta expono.

Sermonis ad loquendum mysterium Christi: propter quod

^a Ita ad loquendum, vt manifeste quod absconditum est infidelibus. ^b Constante & discretē ut oportet me loqui, quia apostolus sum,

etiã vincus sum, vt manifeste illud, ita vt oportet me loqui.

^a Quam habetis. ^b Frosicite. ^c Vos etiam ipsi. ^d Illuminandos, ^e Extra ecclesiam. ^f Non impedientes.

In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tēpus redimentes.

^a Habito tempore. ^b Vt gratus sit auditoribus. ^c Sapientia. ^d Ita. ^e Vel in gratis prædicanda, non in lege.

Sermo vester semper in gratia salē sit cōditus, vt sciatis

^a Quia aliter idior, valiter literato, & alijs personis. ^b Tribulationes quæ vndique, vel non vsque ad animam pertingunt.

quomodo oporteat vos vniciq; respondere. Quæ circa me

^a Ideo non fuit opus scribi. ^b Per hunc creditur misisse epistolam. ^c In fide.

sunt, omnia vobis nota faciet Tichicus charissimus frater, &

fidelis minister & cōseruus in dño, quē misi ad vos in hoc ip

^a Scilicet. ^b Cauete ergo. ^c Contra mala mundi.

sum vt cognoscat quę circa vos sunt, & cōsoleat corda vestra,

^a Tychicus & Onesimus.

cū Onesimo charissimo & fidei fratre, q̄ ex vobis est, qui oīa

omnia vobis nota faciet Tichicus charissimus, &c.

* Theodo. Onesimus erat famulus Philemonis, quem in carcere instituit diuinus Apostolus, remisitque ad herum: hęcus (vt est verisimile) iterum misit ad Apostolum. Sed diuinus Apostolus eundem remisit cum Tychico, vt qui deinceps fuerit administrator prædicationis. Colossenses itaque de rebus suis certiores facere volens Apostolus, facit vtriusque commune. *Omnia inquit, vobis nota facient quæ hic aguntur.* Consolari autem tribuit soli Tychico. Quia enim sciebant seruum fuisse Onesimum, & verisimile erat, esse ægre laturos quosdam; quod qui nuper fuerat seruus repente factus esset idoneus ad consolandam & docendam ecclesiam, dixit solum Tychicum ad hoc misisse. De rebus autem suis eos certiores facere, vtriusque simul coniunxit, ea ratione, & hunc honorans, & illis molestiam non afferens. Hic potest cognosci Apostoli sapientia.

g Vt cognoscat quæ circa vos sunt, & cōsoleatur corda vestra, cum, &c. Magis cauet qui se videt cognosci, quam qui se videt ignorari. Vel.

Acc-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

DO. hic consequenter instruit dominos, di. Do. quod iu. est. vtēdo seruitio eorum rationabiliter & modeste. & subditur ad hoc

atio. **2** Scien. &c. do. qui puniet vos acriter si taliter feceritis, secundum illud Sap. 6. a. Potentes potenter tormenta pa-

3 Orationi. Postquam Apostolus instruxit personas diuersorum status, hic consequenter se recommendat orationibus eorum dicens: Oratione. in. per mentis subleuationem. **4** Vig. in ea, per debitam

attentionem. **5** In gra. propter beneficiorum Dei receptionem. **6** Ora. nam oratio multorum est magis exaudibilis. **7** Pro nob.

id est, pro me & focys meis. **8** Vt De. ape. &c. id est, vt det nobis libertatem & facultatem prædicandi euangelium Christi.

9 Pro quo vin. in carcere, ne possim ad prædicandum discurrere. **10** Vt ma. il. hoc refertur ad illud quod præmittitur. Aperiat nobis ostium sermonis, scilicet, vt manifestem illud, scilicet Christi miste-

rum, quod adhuc pluribus Gentibus est occultum. **11** Ita. scilicet constanter & discretē.

12 Vt op. &c. de tanto mysterio. Consequenter ostendit qualiter habeant ad infideles, di. **13** In sa. &c. qui fo. i. extra ecclesiā.

14 Redimen. tem. i. diligenter quærentes opportunitatem prædicandi eis euangelicam veritatem. & subditur modus debitus cū dicit.

15 Sermo ve. &c. i. si talis, vt audientibus sit gratus. Et quia hoc per sapientiam fit, ideo subditur. **16** Sa. sit condi. sapientia enim sal nominatur, eo quod est condimentum verborum sicut sal ciborum.

17 Vt sci. &c. te. secundum conditionem suę personę: aliter enim respondendum est sapienti, aliter simplici. & sic de alijs.

18 Quæ circa me sunt. Hęc est vltima pars huius principalis epistolę quæ dicitur eius conclusio vel confirmatio. & hoc dupliciter primo per nunciatorum missionem, secundo per spiritualem salutationem, ibi,

Salutat vos. Circa primū sciendum, q̄ Apostolus misit hanc epistolam per certos nuncios, ad certificandum Colossenses, q̄ esset sua epistola, & ad plenius eis dicendum statum Apostoli, vt confirmarent eos in fide & consolarentur in tribulationibus quæ eis superuenerant, vt dictum est supra 1. cap. & patet ex dictis sententia vsque ibi.

19 Qui ex. i. vobis valde coniunctus charitate, & forte erat Gentilis natione, & de partibus Colossensium: factus tñ discipulus Pauli, sicut & Titus ex Gentilitate conuersus, vt dictum est supra ad Gal. 2.

20 Omnia quę hic agun. circa me & alios fideles.

A Accenitit. Quod
 A red se adine, & ideo si
 venerit,
 1. Tim. 4. b. **B** Salutat vos Lucas,
 &c. * Theodoretus.
 Hic etiam diuini
 scripti Euangelium,
 & historiam adum.
 Et hanc manifestum
 est, quod omnium e-
 pistolatum vltima
 scripta est que est ad
 Timotheum secun-
 da. Dicit enim de
 Dema. Demas me reli-
 quit et gressus hoc seculum.
 c. Facite ut & in, &c.
B Ambrosius ex hoc lo-
 co intelligimus, quod
 generales sunt instru-
 ctiones Apostoli, &
 ad omnium hominum
 profectum scripte sunt
 epistole.
 * Theodoretus.
 Quidam existimant
 ipsum etiam scripsisse
 ad Laodicenses: &
 fictam etiam episto-
 lam proferunt. Apo-
 stolus autem non di-
 xit, eam que est ad
 Laodicenses; sed eam
 que

qua hic aguntur, nota faciet nobis. Salutat vos Aristarchus
 concaptiuus meus, & Marcus eobrobrinus Barnabe de quo
 accepistis mandata. Si venerit ad vos, suscipite illum. Et Iesus
 qui dicitur iustus, qui sunt ex circumcisione. Hi soli sunt ad-
 iutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. Salutat
 vos Epaphras qui ex vobis est seruus Christi Iesu, semper
 sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti & ple-
 ni in omni voluntate Dei. Testimonium enim perhibeo illi,
 quod habet multum laborem pro vobis & pro his qui sunt
 Laodicie, & qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus charis-
 simus, & Demas. Salutate fratres qui sunt Laodicie, & Nym-
 pham, & que in domo eius est ecclesiam. Et cum lecta fue-
 rit apud vos epistola hanc, facite ut & in Laodicensium eccle-
 sia legatur: & ea que Laodicensium est, vobis legatur, & di-
 cite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in domino,
 ut illud impleas. Salutatio mea manu Pauli. Memores estote
 vinculorum meorum. Gratia domini nostri Iesu Christi vo-
 biscum: amen.

qua est ex Laodicea. D
 Illi enim de aliqui-
 bus rebus ad eum
 scripserant. Verisimi-
 le est autem eos vel
 et accusasse que fie-
 bant Colossis, vel eo-
 dem morbo cum eis
 laborasse: & ideo di-
 xit, hanc quoque epi-
 stolam eis esse legen-
 dam.
 d. Et di. Ar. Ambr.
 Propositum eorum
 per eos commonet,
 ut qui regendam ec-
 clesiam eorum acce-
 pit, sit sollicitus de eis.
 Plebis causa scribitur
 epistola, & ideo non
 ad rectorem destina-
 tur.
 e. Ut il. im. Ut sicut
 pro inobedientia i-
 storum cessauit, pro
 correctione accingatur.
 f. Memores estote. &c.
 antequam salutatio-
 nem ponat, pramit-
 tit exhortationem di-
 cens: Memores, &c.

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Salutat. Hic ponitur confirmatio per salutationem bonorum. &
 primo salutat Colossenses ex parte suorum. secundo, Laodicenses per mi-
 nisterium eorum, ibi: Salutate. Prima adhuc in duas, quia primo po-
 nit socios natione in Leos. Secundo, Gentiles conuersos, ibi, Salutat
 vos. Circa primum dicitur, Salutat vos Ari. concap. id est, parti-
 ceps mei carceris & laboris.
 2 Et Marcus eobrobr. Barnabe. De illi, Marco dic. e. Act. 15.
 quod recessit a Paulo & Barnaba in Pamphilia: propter quod postea
 Paulus noluit eum recipere in societatem predicationis sue: & sic
 Barnabae assumpto Marco in: ad predicandum in vna regione, & Pau-
 lus & Silis in alia. Videns tamen Paulus postea ex diuisione illa uti-
 litatem ecclesie secutam, recepit dictum Marcum in suam societatem.
 & mandauit Colossensibus & aliis quibus erat minus dilectus propter
 dictum recessum, quod si veniret ad eos, charitative reciperent eum. de
 quo mandato subditur, De quo accepistis, &c.
 3 Et Iesus qui dicitur iustus. Apud Iudaeos enim plures hoc no-
 mine vocabantur.
 4 Qui sunt ex circumcisione. id est, Iudaei ex natione.
 5 Hi soli. scilicet, Iudaei.
 6 Sunt adiutores mei. pro nunc.
 7 In regno Dei. scilicet, predicando.
 8 Qui mihi fuerunt solatio. me consolando in mea tribulatione,
 & suspendo vicem meam in predicatione.
 9 Salutat vos. Hic exprimit socios suos de Gentilitate conuersos.
 di. Salutat vos Epaphras, &c. id est, bar. tate vobis specialiter con-
 iunctus, quia predicauerat eis, ut dictum est supra. 1. cap. propter quod
 magis afflictabatur ad eos. Est etiam ex eis, quia de Gentilitate conuer-
 sus, sicut ipsi, & factus discipulus Pauli, sicut & Titus, & plures alii.
 Cetera

Cetera patent vsque ibi.
 10 Et pro his qui sunt Laodi. & qui Hierap. quibus predica-
 uerat sicut Colossensibus.
 11 Salutat vos Lucas medicus. Fuit enim medicus corporaliter.
 12 Charissimus. Paulo: quia fuit comes sua peregrinationis vs-
 que ad martyrium, ut dicit Hieron. in prologo super Luc. & Antio-
 chensis natione.
 13 Salutate. Hic consequenter salutat Laodicenses per ministerium
 Colossensium dicens, Salutate fratres qui sunt La. generaliter.
 14 Et Nympham. specialiter, que predicatoribus ministrabat
 sumptus de suis facultatibus.
 15 Et que in domo eius est ecclesiam. id est, familiam eius
 Christianam.
 16 Et cum lecta sit. apud vos epistola quam vobis mitto.
 17 Facite ut & Lao. ec. lega. ut mea doctrina communicata eis
 proficiat ad salutem, & conuerso. Epistola tamen ad Laodicenses a-
 pud nos non habetur.
 18 Et dicite Arch. qui receperat ministerium super ecclesiam Co-
 lossensium.
 19 Vide. diligenter attendendo.
 20 Mini. quod ac. in do. id est, in diuinis rebus.
 21 Ut il. im. ad honorem diuinum & salutem animarum.
 22 Salutatio mea. Hoc scripsit Paulus manu propria ad magis cer-
 tificandum quod epistola esset ab eo missa, eo quod pseudo Apostoli ali-
 quando scribebant sub nomine verorum apostolorum ad magis decipien-
 dum, ut dictum est supra. 2. ad Cor. vlt. d.
 23 Memo. mihi compatiendo. & etiam in hoc si necesse fuerit, me
 imitando. Consequenter subdit que sit sua salutatio. di.
 24 Gratia dom. nostri. supple sit, que supplet oem defectum. Am.

Diuisio

Incipit argumen-
tum.

Thesalonicenses.
 Qui facile ab
 Apostolo conuersi,
 nec per tribulatio-
 nes, nec per pseudo
 potuerunt moueri.
 Erant tamen aliqui
 ociosi & curiosi, ali-
 qui minus de resurre-
 ctione sentientes nimis tenere,
 de morte amicorum dolen-
 tes,

Argumentum in primam epist. ad Thesal. incipit.

Thesalonicenses sunt Macedones. Hi in Christo Ie-
 su accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, etiam
 in persecutione eorum suorum. Præterea, nec re-
 ceperunt falsos apostolos, nec ea que à falsis apostolis dice-
 bantur. Hos collaudat Apostolus, scribens eis ab Athenis,
 per Tichicum diaconem, & Onesimum acolythum,

seuerantiam aliorum & correctionem cohortari.

tes, aliqui etiam forni-
 catores. Hos ergo cor-
 rigit, & perfectos mo-
 net non cedere aducto-
 ris, vel pseudo aposto-
 lis, & ut alios corrigant.
 Scripsit autem
 ab Athenis. Intentio
 Apostoli est prauos
 & incorrectos corri-
 gere, & bonos ad per-

Incipit epistola prima ad Thessalonicenses.

C A P. I.

Paulus. * Chrysost. Nihil h. cadit nomini quo supra cetera declaratur eminere. Non iam Apostolus, non in cernit feruus. Apparet id consulto factum in eorum gratiam qui nuper essent instructi rudimentis, qui nullum adhuc cepissent Paulinae sapientiae experimentum.

Silas & Ti. Nominibus illorum praescribitur saluatio, sed sensus & verba huius epistolae solius Apostoli sunt.

Ecclesiae Thessal. Augustinus. Iudaeorum proprie Synagoga dici solet, quamuis & Ecclesia dicta sit, Nostram vero Apostoli nunquam Synagogam dixerunt, sed temper Ecclesiam, siue discernendi causa, siue quod inter congregationem, vnde Synagoga, & conuocationem, vnde Ecclesia nomen accepit, distet aliquid, quod scilicet pecora congregari solent, quorum & greges proprie dicimus: conuocari autem magis est vrentium ratione, sicut hominum.

Thessalon. Thessalonica metropolis est Macedoniae.

Anselmus. Bene primo gratiam dicit, deinde pacem nominat: quia sine gratia Dei ad pacem reconciliationis peruenire non possumus, imo nihil pacificum nisi per gratiam eius habere valeamus. Gratia enim gratis datur sine praecedentibus meritis, & per hanc damus culpas remittit, accedimus ad pacem reconciliationis, potest & ita intelligi: gratia & pax a Deo sit vobis: ut qui humana gratia & seculari priuati estis, apud Deum gratiam & pacem habeatis.

Gratia vo. & pax. de more suo saluationem praemittit, quae

praemissa de bonis eorum gratias agit, commemorans non solum fidem & opera, sed etiam conuersionis modum & malorum sustentiam. Et ut ad perseverandum magis eos prouocet, de suis quoque laboribus & euangelij veritate & prudenti inter eos conuersione, & quanto affectu eos desideret videre

Incipit epistola prima ad Thessalonicenses.

C A P. V. T. I.

Coadiutores in illis instruendis, qui & in profectu eorum pariter gaudebant.

AVLVS, & Siluanus, & Timotheus, ecclesiae Thessalonicensium in Deo patre nostro & domino Iesu Christo: Gratia vobis & pax. gratias agimus Deo semper

pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestrae & laboris & charitatis & sustentiae spei domini nostri Iesu Christi ante Deum & patrem nostrum. Scientes fratres dilecti a Deo electionem vestram, quia euangelium nostrum non fuit in sermone tantum, sed in virtute, & in spiritu sancto, & in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis, & domini

inter se: deinde prauos ut a luxuria & otio & curiositate contineant, obsecrat, & mortuos resurrecturos confirmat. Circa finem moralis est instructio, f. spei, existentis. * Hiero. Qui per se charitatis est: sustinet omnia patienter propter spem futuram. g. Ante Deum, inde ita certi acti iam videatis, & ita eos animat. Vel. An. Deum, quia ei bene placent, non ad aspectus hominum. h. Scient. fr. dil. a Deo. * Ambro. homines se fuisse inter illos significat, ut illis formam daret mansuetudinis: non quod desuerint quae ad fidem illos hortarentur magna quae doctrinae euangelicae robur virtus praestabat signorum & prodigiorum in spiritu sancto. non in phantasia sed in veritate plenitudinis, ut nulli necessitati deesset auxilium, sed superabundans gratia videretur & in doctrina & in conuersione & in egris curandis: ut profectum spiritus sancti apparet Thessalonicensium Ecclesijs: ut in nullo se minores videntes Iudaeorum ecclesijs, gauderent in domino Deo, qui participes illos facere dignatus est promissionis Abraham. i. Et in spiritu sancto, quia per me recepistis dona spiritus, non parce, sed in plenitudine. k. Quales fu. & c. per hoc etiam quod nos passi sumus in exemplum vobis, patet quod Deus vos dilexit & elegit. l. Imo. & c. * Theo. Magnam quae encomium Thessalonicensium, &

prae-

nis, ut nulli necessitati deesset auxilium, sed superabundans gratia videretur & in doctrina & in conuersione & in egris curandis: ut profectum spiritus sancti apparet Thessalonicensium Ecclesijs: ut in nullo se minores videntes Iudaeorum ecclesijs, gauderent in domino Deo, qui participes illos facere dignatus est promissionis Abraham. i. Et in spiritu sancto, quia per me recepistis dona spiritus, non parce, sed in plenitudine. k. Quales fu. & c. per hoc etiam quod nos passi sumus in exemplum vobis, patet quod Deus vos dilexit & elegit. l. Imo. & c. * Theo. Magnam quae encomium Thessalonicensium, &

Postilla eiusdem ad Thessalonicenses incipit.

C A P. I.

Paulus & syl. Hic incipit epistola prima ad Thessalonicenses, quae diuiditur in tres partes, scilicet, saluationem: & persecutionem, ibi, Gratias agimus. & conclusionem prope finem epistolae, ibi: Fratres orat. In prima ponuntur personae salutantes, cum dicitur, Paulus & Sil. iste est qui vocatur Silas Act. 15. quem accepit Paulus in socium, ut dicitur ibidem. Et Ti. isti duo iunguntur Paulo in saluatione, quia cum eo laborauerant in Thessalonicensium conuersione. secundo ponuntur personae salutatae, cum dicitur. Eccl. Thessalon. id est, congregatae in Deo. patre. Est autem Thessalonica ciuitas metropolis in Macedonia, quae est quaedam pars Graeciae. tertio ponuntur bona optata, ibi. Gratia vo. in praesenti. Et pax. in futuro, ubi totaliter quietabitur appetitus. Gratias. Hic incipit epistolae praefatio in qua primo redit Apostolus Thessalonicenses beneuolos. secundo dociles. 4. cap. tertio cautos. 5. cap. Circa primum reddit illos beneuolos dupliciter. primo de bonis eorum gratias agendo, secundo in aduersis eos consolando. sec. cap. Prima in duas: quia primo gratias agit de bona eorum inchoatione, secundo de bonitatis huius diffusionem, ibi: Et vos. Circa primum ponit duplex motuum huius gratiarum actionis, primum bona eorum conuersione, di. Gratias ag. De sem. id est, omnibus horis ad orandum determinatis. vel semper in habitu, tunc non semper in actu: quia non semper potest homo actualiter orare.

9 Memo. v. f. ve. & quia fides sine operibus mortua est, subdit. 10 Et la. in his quae pertinent ad promotionem fidei. 11 Et cha. Dei & proximi. 12 Et susti. spei. i. tolerantiae tribulationum quas patienter sustinuitis in spe recipiendae mercedis a domino Iesu Christo. 13 Ante De. id est, ita constanter vos habuistis acti Deum praesentem videretis. 14 Scien. Hic consequenter ponit secundum motuum ad gratias agendum, quod accipitur ex parte Dei, eo quod specialem dilectionem ostendit Thessalonicensibus, vocando eos ad fidem: non solum per praedicationem, sed et per multam miraculorum operationem & hoc est quod dicit: Scien. fr. di a De. i. vos scientes electionem vestram tanquam specialiter electorum a Deo, supple habemus materiam gratias agendi. 15 Quia euangelium nostrum. id est, praedicatione nostra. 16 Non fuit ad vos in ser. tan. sed in vir. id est, in miraculis diuina virtute factis. 17 Et in spi. id est, datione spiritus sancti in signo visibili. 18 Et in ple. mul. scilicet, charismatum & donorum Dei. 19 Sicut sci. quia vidistis. 20 Qua. fu. in vo. prop. vos. q. d. talia miracula propter nos non fecit Deus inter vos pro nobis, quia iam ante eramus in Christo firmati, sed propter vos, ut credentes in fide solidi essetis. & ita fuit: quia in fide perseverarunt, nec falsos Apostolos receperunt, ut dicit Hiero. in prolo. 21 Et vos. Hic consequenter Apostolus gratias agit de bonitatis eorum diffusionem. nam exemplo eorum alij profecerunt in fide & operibus bonis & hoc est quod dicit: Et vos imitatores nostri facti estis, in fide & moribus. 22 Et do. s. Iesu Christi, quantum ad eius vitam, non quantum ad eius fidem, quae in eo locum non habuit, eo quod non habet obsecrationem annexam, sed ab instanti conceptionis habuit claram visionem. Ex

Memo. ve. specialem & expressam. Facien. in v. hoc exponitur dupliciter, sicut dictum est de imper.

& quod imitati sint Apostolos: longe autem omnium maximum quod ipsius etiam Domini sint persequutiones imitati, & in periculis nec in cerore conficiantur, nec animum abijciant: sed spiritali voluptate impleantur.

Probra enim & iniurias civibus suis tolerarunt fiducia futurorum. Unde amulii dicuntur apostolorum & ipsius domini, quia dominus eadem a iudeis passus est, & apostoli dominum sequentes persecutiones passi sunt gaudentes: quia digni habiti sunt pro nomine dñi contumelias pati.

† exemplo Act. 5. b.

† personavit.

† dimanavit.

† ut seruiretis

B quit; dico Macedonia & Achaia? Vbi que enim decantatur

tur seruior vestrae fidei. A vobis resonet sermo Domini, dixit, non quod predicatio illinc ceperit, sed quod eorum ad res diuinas que vulgo faciebatur alacritas, multos ad pietatem in igno studio sequendam commouerit.

* Sedul. Nam natura tamque est, siue boni siue mali nunciantis ubique omni celeritate discurrere.

A excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio spiritus sancti, ita ut facti sitis forma omnibus creditibus in Macedonia & in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo domini, non solum in Macedonia & in Achaia, sed in oem locum fide vestra que est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quicquam loqui. Ipsi enim de vobis annunciant, quale introitum habuerimus ad vos, & quomodo conuersi estis ad Deum a simulacris, et seruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de celis quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

2 tus sancti, ita ut facti sitis forma omnibus creditibus in Macedonia & in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo domini, non solum in Macedonia & in Achaia, sed in oem locum fide vestra que est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quicquam loqui. Ipsi enim de vobis annunciant, quale introitum habuerimus ad vos, & quomodo conuersi estis ad Deum a simulacris, et seruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de celis quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

3 cedonia & in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo domini, non solum in Macedonia & in Achaia, sed in oem locum fide vestra que est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quicquam loqui. Ipsi enim de vobis annunciant, quale introitum habuerimus ad vos, & quomodo conuersi estis ad Deum a simulacris, et seruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de celis quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

4 lo'cum fide vestra que est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quicquam loqui. Ipsi enim de vobis annunciant, quale introitum habuerimus ad vos, & quomodo conuersi estis ad Deum a simulacris, et seruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de celis quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

5 sit nobis necesse quicquam loqui. Ipsi enim de vobis annunciant, quale introitum habuerimus ad vos, & quomodo conuersi estis ad Deum a simulacris, et seruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de celis quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

6 ciant, quale introitum habuerimus ad vos, & quomodo conuersi estis ad Deum a simulacris, et seruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de celis quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

7 uersi estis ad Deum a simulacris, et seruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de celis quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

8 & expectare filium eius de celis quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

9 Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Excipientes ver. in tri. mul. In principio enim conuersionis habuerunt persecutionem etiam a civibus suis, ut habetur in sine seq. c. **2** Cum gau. & in hoc confortabantur apostolis, de quibus dicitur Act. 10. quod ibant gaudentes a conspectu consilij, &c. **3** Ita &c. si for. id est, exemplar virtutis.

4 Maced. & in. prouincie sunt Grecia. **5** A vobis. occasione vestri divulgatum est verbum Dei, quia multi prius tacentes timore, exemplo vestro constantes effecti predicauerunt publice & in pluribus locis. ideo subditur.

6 Non so, sed in omni loco regionum circumiacentium.

7 Fide

7 Fide vestra. scilicet, ordinata.

8 Profecta. id est, processit ultra.

9 Ita vt, &c. scilicet, de vobis ad alios incitandum per vestrum exemplum. Et subditur causa.

10 Ipsi enim. vos commendando. **11** Qualem. i. quam gaudenter & prompte fidem suscepistis ad predicationem nostram, non formidantes insurgentem tribulationem.

12 Et quomo. conu. estis ad. eligentes ei seruire idololatriam reiecta. **13** Et exp. venturum ad iudicium sicut dicitur Act. 1. b. Hic Iesus assumptus est a vobis in celum, sic veniet, &c.

14 Qu. eri. nos ab ir. id est, gehenne pena.

CAP. II.

A N am ipsi, &c. Sequitur.

b Quia non. Hoc de illo scitis, quia non fuit in prosperitate seculari, que inanis, sed in multa sollicitudine pro aduersis, & propterea habuimus fiduciam non in nobis qui fragiles: sed in domino. Nos dico antequam ad vos veniremus passi in Philippis. Ecce antequam venerimus ad vos, & post etiam passi, ut non liceret confidere in nobis, & ita esset labor noster inanis. vel Non fu. id est propter nulla mala cessauit loqui: sed licet ante passi, & apud vos solliciti non extimuius, sed habuimus fiduciam in Deo loqui vobis. Per hac de se relata, & per illorum bene cepta monet permanere in patientia.

c In Philip. Amb. Pressuram quam hic commemorat, passus est propter spiritum phthonie, quem a puella eiecerat.

d Exhor.

CAP. II.

Ideo dico qualem introitum, & eius qualitatem non expono, nam ipsi.

N am & ipsi scitis fratres introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit. Sed ante passi multa & contumelios affecti, sicut scitis, in philippis, fiducia habuimus in Deo nostro, et loqui ad vos euangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio

b non inanis fuit. Sed ante passi multa & contumelios affecti, sicut scitis, in philippis, fiducia habuimus in Deo nostro, et loqui ad vos euangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio

c facti, sicut scitis, in philippis, fiducia habuimus in Deo nostro, et loqui ad vos euangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio

d qui ad vos euangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio

† audacter egimus.

† ad loquendum

d Exhor. hic contumelios pseudo apostolos videtur incipere contumelios de euangelio veritate, deinde si inter eos prudenti conuersatione.

* Ambrosius. Hoc propter pseudo apostolos dicit, qui do-

& fallacia predicabant non missi, ut circumuenirent gentes ad seruendum legi factorum. Iste autem electum se & missum predicare multis probat rebus: quia & in pressuris fortior uentus est, & in conuersatione irreprehensibilis, ut nihil esset in hoc quod minus Deo videretur dignum, consequentibus signis. Quidam enim quæstus causa Christi predicabant fauori hominum seruientes: quia & in arguendo reuoluntarios erant, quippe cum nec auctoritas esset, in tribulatione firmi, quia non ex corde, sed in fallacia erat sermo eorum. Omnis enim qui aliquid spe agit, orta tribulatione succumbit.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

N am & ipsi. Postquam apostolus reddidit Thessalonicenses benedictionem de bonis eorum gratias agendo, hic consequenter idem facit in aduersis eos consolando. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit hoc per conformitatem ad ipsum, secundo per conformitatem ad ecclesiam Ierosolymorum. ibi: Vos enim. Circa primum facit talem rationem. Nullus debet desolari, sed magis consolari de conformitate ad suum magistrum, quia in hoc consistit eius perfectio. Luc. 6 f. Perfectus uisus erit si sit sicut magister eius. Ego uero qui sum magister & doctor uostri sustinui multas tribulationes & sustineo, propter quod debetis in tribulationibus consolari, quia in hoc conformamini mihi. In hac autem ratione sic procedit, quia primo declarat minorem huius rationis per tribulationes quas sustinuit ad eos veniendo, secundo per has quas sustinuit cum eis manendo, ibi: Memores enim. Prima adhuc in duas, quia primo ponit suam declarationem secundo remouet multiplicem obiectionem, ibi: Exhortatio. Circa primum dicit.

1 Nam & ipsi scitis fra intro. id est, modum introeundi.

2 Quæ

2 Quia non inanis fuit, id est, leuis & facilis, sed valde grauis.

3 Sed ante. grauia uerborum.

4 Et contumelios. uerba aspera.

5 Sicut scitis. quia hoc non fuit longe a ciuitate uestra, ideo sub-

6 In Philip. que est ciuitas Macedoniae, ut habetur Act. 16. c. enim Paulus & Silas fuerunt grauitur uirgis casti & incarcerati habetur ibidem.

7 Fiduciam habuimus in domino. q. d. ex illis tribulationibus non fuimus territi, sed in dño confidentes uenimus ad predicandum uobis.

8 Euan. & circa hoc fuimus valde solliciti. q. d. propter quod in tribulationibus debetis consolari tanquam nobis conformes effecti.

9 Exhor. hic consequenter remouet multiplicem obiectionem. Tunc enim aliquis dicit quod non esset consolabile Pauli dictis conformari, eo quod esset defectuosus in uita & doctrina, sicut dicebant apostoli de ipso, propter quod hoc remouet excludendo illa per se possent impingi in eius doctrina & uita dicens: Exhortatio nostra, circa fidem qualis erat hereticorum doctrina, sed de ueritate m-

Diuisio:

a In dolo. Etiam veritas est in dolo, quando non pro amore veritatis & utilitate auditorum predicatur, sed ut gloria vel aliud lucrum acquiratur.

b Sed deo. Placeamus. Aug. in lib. sent. Prof. Quod nisi ipse operetur in nobis, vitare nequimus. Quas enim vires nocedi habeat humana gloria amor non sentit, nisi qui ei bellum indixerit: quia si cuiquam facile est laudem non cupere, dum negatur, difficile est tamen ea non delectari cum offertur.

c Neque. Aug. In hoc tangit pseudo Apostolos, qui se potius quam Dei doctrinam commendari volebant. Apostolus autem qui gloriam non ad praesens, sed in futuro querebat se humilem faciebat, ut Dei praedicatio exaltaretur.

d In occasione. Non dico in avaritiam, sed nec feci vel dixi, in quo esset occasio avaritiae. Inde est.

e Deus testis. quoniam cor: hoc enim non ita patet.

f Ambrosius. Deum dans testem: quia istud ex corde faciebat, non in hypocrisis, quia contentius pauca, ut forte plura offerrentur. Unde & ipsos convenit, scientes ac probantes quia nulli fuerat adulatus. Pseudo enim Apostoli formam avaritiae dari sibi optabant, ut ipsa occasione dum veros Apostolos omnia illa vident accipere, possint ipsi sine invidia simplices homines depraedari.

g Testis est Deus. Aug. Ita ne vero quisquis es pravi cordis vel perversi. Si dicas, per Deum iuras: si dicis, testis est Deus, non iuras. Quid est testis est Deus, nisi per Deum? Quid autem est iurare nisi ius Deo reddere, quoniam per Deum iuras, ius salutem tuam reddere, quoniam per salutem tuam iuras, ius filijs tuis reddere, quoniam per filios tuos.

h Testis est Deus. Aug. Ita ne vero quisquis es pravi cordis vel perversi. Si dicas, per Deum iuras: si dicis, testis est Deus, non iuras. Quid est testis est Deus, nisi per Deum? Quid autem est iurare nisi ius Deo reddere, quoniam per Deum iuras, ius salutem tuam reddere, quoniam per salutem tuam iuras, ius filijs tuis reddere, quoniam per filios tuos.

tuos iuras? Quid autem debemus Deo, filijs nostris, filijs nostris, nisi ius charitatis, veritatis, & non falsitatis? Maxime per Deum cum sit, ipsa est vera iuratio.

i Possimus vobis. &c. In tantum grauat pseudo causam, ut se abnuere dicat, cum liceret illi subsidia requirere ad comprimendum illos quibus nec facultas erat, nec pudor poscendi. Apostolus autem potestatis debitum vocat onus, propter pseudo Apostolos, qui illud indubite vsu patentes importune a plebibus exigebant.

j Tanquam si nutrix foueat filios suos. Augustinus. Ideo non mater, quia aliquando matres, vel delicatiores sunt, vel minus amantes filios suos quod nutriendos dederunt: illae autem quae fouent, non suos fouent sed alienos. Iste vero qui pepererat ipse, fouet, nulli nutrici quos pepererat committere dixerat enim. Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Fouebat ergo & laborabat.

k Suos. Augustinus: Quia alienos quandoque nutrit mulier pro mercede, non ex amore, proprio, verum ex dilectione.

l Memores enim facti estis. Chrysostomus. Doctorum nihil oportet grauate facere, eorumque tendunt ad salutem discipulorum. Nam si beatus Iacob noctu &

diu laborabat in ouium custodia: multo magis eum cui creditae sunt animae, & iam si sit opus laboriosum & vile omnia oportet facere, vnum solum spectantem, nempe salutem discipulorum, & quae in Deo existit, gloria. Vide quidem certe. Et Paulus homo, praeco, Apostolus orbis terrae, tali suscepto honore, operabatur manibus, ne grauaret discipulos.

m Sed etiam animas nostras. id est, vitas nostras parati sumus pro salute vestra exponere.

n Quoniam charissimi fratres. &c. Maiorem enim charitatem nemo habet, quam ut animam suam proponit pro amicis suis.

o Memores enim. Postquam Apostolus ostendit se passum tribulationes ad Thessalonicenses veniendo, hoc idem ostendit cum eis manendo dicens: Memores enim facti estis fratres, quod non est diu quod vidistis, & sic non estis obliti.

p Laboris nostri. in corde.

q Et fatigationis. Propter excessum laboris.

r Nocte ac die operantes. manualiter: horis exceptis quibus intendebat praedicationi vel orationi, ut ipse & sui vincerent de proprio labore.

s Ne quem vestrum grauaremus. Accipiendo sumptus a vobis.

t Praedicauimus vobis Euangelium. &c. Gratis, cum tamen sumptus de iure possimus accipere.

u Vos testis estis. Quantum ad exteriora.

v Et Deus. Quantum ad interiora.

w Quam sancte. erga Deum.

x Et iuste. Erga proximum, ita quod nullus poterat conueniri de nobis.

y Qualiter vnumquemque vestrum sicut pater. &c. id est pater non affectu inducentes.

z Vos. ad bonum.

aa Et consolantes. si quis vestrum fuerat desolatus propter peccata commissa, vel alia de causa.

ab Testificati sumus. id est sub testimonio sanctorum vos adiuuimus.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Neque de immunditia. sicut erat doctrina Epicureorum, quae tunc vigeat, ut habetur Act. 17.
2 Neque in dolo. sicut docebant falli Christiani, quia aliquando docebant vera de fide Catholica, ut deprehenderentur Catholici, sicut de Torquato legitur in legenda Sancti Tiburtij.
3 Sed sicut probati sumus a. id est, approbati ab ipso.
4 Ut crederetur nobis. tanquam fidelibus inimitis.
5 Euangelium. id est, praedicatio Euangelij.
6 Ita loquimur. fideliter praedicando. quarentes Dei beneplacitum, & non hominum.
7 Sicut scitis. Ex visu & auditu.
8 Neque in occasione avaritiae. praedicando propter questum, nec propter vanam gloriae fastum, sicut praedicabant pseudo Apostoli.
9 Cum possemus vobis oneri esse. Accipiendo sumptum a vobis & etiam honorem.
10 Ut Christi Apostoli. veri, quibus talia debentur.
11 Sed facti sumus paruuli. &c. Inter vos humiliter conuersando, & non solum humiliter, sed etiam charitative ac dulciter.
12 Tanquam si nutrix foueat filios suos. Lacte & nutrimento corporali.
13 Ita desiderantes vos. & non vestra.
14 Cupide. i. intense desiderantes vestram salutem.
15 Volebamus tradere. &c. Euangelium Dei. quod est spirituale nutrimentum.

16 Sed etiam animas nostras. id est, vitas nostras parati sumus pro salute vestra exponere.
17 Quoniam charissimi fratres. &c. Maiorem enim charitatem nemo habet, quam ut animam suam proponit pro amicis suis.
18 Memores enim. Postquam Apostolus ostendit se passum tribulationes ad Thessalonicenses veniendo, hoc idem ostendit cum eis manendo dicens: Memores enim facti estis fratres, quod non est diu quod vidistis, & sic non estis obliti.
19 Laboris nostri. in corde.
20 Et fatigationis. Propter excessum laboris.
21 Nocte ac die operantes. manualiter: horis exceptis quibus intendebat praedicationi vel orationi, ut ipse & sui vincerent de proprio labore.
22 Ne quem vestrum grauaremus. Accipiendo sumptus a vobis.
23 Praedicauimus vobis Euangelium. &c. Gratis, cum tamen sumptus de iure possimus accipere.
24 Vos testis estis. Quantum ad exteriora.
25 Et Deus. Quantum ad interiora.
26 Quam sancte. erga Deum.
27 Et iuste. Erga proximum, ita quod nullus poterat conueniri de nobis.
28 Qualiter vnumquemque vestrum sicut pater. &c. id est pater non affectu inducentes.
29 Vos. ad bonum.
30 Et consolantes. si quis vestrum fuerat desolatus propter peccata commissa, vel alia de causa.
31 Testificati sumus. id est sub testimonio sanctorum vos adiuuimus.

a Vocavit, vocatione quæ est secundum propositum.
b Ideo. Quia vos vocavit gratias agimus. Vocavit dico, quia hoc inde apparet, quia vos cito & firmiter recepit s.
c Audistis Dei. Qd audivimus à deo, vel in quo audit Deus.
d Sicut est verbum Dei. Tanta enim devotione receperunt verbum, vt probarent se intellexisse Dei esse doctrinam.

Ambrosii

e Vos enim imita o es. &c. Multa dixit contra pseudo. Im ne pro sua vel Apostolorum tribulatione moveantur.

f Ut impleant. Haimo: Quadraginta annos post passionem dedit Deus Iudæis ad penitentiam. Il is transactis cum nolle credere, completa sunt peccata eorum: vnde Dominus: *Implete mentem patrum vestrorum.* Quando hec dixit Apostolis, stabat Ierusalē, nec dumerant completa peccata: sed completa sunt veniētibz Romanis: vnde subdit: *Peruenit ira &c.*

Mat. 23. d

† obstitunt nobis, ne loquamur Gentibz.

† orhati vobis ad tempus hoc &c.

† qua propter

g Peruenit ira Dei super illos, & durabit vsque ad finem, quando prædicante Helya

h vsque in finem. Nos autē fratres desolati à vobis ad tempus

i ore, à spectu, nō corde, abundantius + festinamus facie vestra

k videre cū multo desiderio, † quoniā volumus venire ad vos,

l ego quē Paulus & semel & iterū, sed impediuit nos sathanas.

Matth. 27.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vt ambularetis.* &c. De virtute in virtutem procedendo.
- 2 *Qui vocavit vos in es.* id est, vt essetis de regno per gratiā in presenti, & gloriā suam futuro. & quia fecerunt sic Thessalonicenses, ideo gratias agens Deo, subdit.
- 3 *Ideo & nos gratias.* In omnibus horis ad hoc aptis.
- 4 *Quoniam cum accepissetis à nobis.* Per prædicationem nostram.
- 5 *Verbum audi. Dei.* id est, verbum Euangelicum nobis diuinitus reuelatum.
- 6 *Accepistis illud non vt verbum hominum.* sicut est doctrina Physica.
- 7 *Sed sicut est verbum Dei.* i. sic recepistis deuote, sicut recipi debet verbum habitum ex diuina reuelatione.
- 8 *Qui operatur in vobis, docendo intc.* Homines enim solum in pient aud. tum externus. ideo dicit Christus Apostolis Io. 15. a. *Sic me vobis locutus sum.*
- 9 *Vos enim fratres.* Postquā Apostolus consolatus est Thessalonicenses per conformitatem ad seipsum, hoc idem facit per conformitatem ad Ecclesiam Ierololymitarum. In Ierusalem enim primo incepit ecclesia, prout distinguitur contra synagogam, vt patet Act. 1 & inde primo deriuata est ad alia Iudæa loca, & ille Ecclesie constanter sustinuerunt persecutiones à Iudæis qui Christum occiderunt & prophetas; & in hoc Ecclesia Thessalonicensium erat eis conformis. quæ persecutiones sustinuerunt à ciuibz suis: quod debebat illis esse consolationis materia propter conformitatem ad Ecclesiam primitiuam: & hoc est quod dicit: *Vos enim imitatores facti estis.* &c. Et patet in litera vsque ibi.

recipient gratiam.
 * Sedulus. Sive quia prædico quæ pena capti sunt, sive quia ablati non credentibus est intellectus: sive hic prophætizat vindictam crucis, quasi pñis facta esset.

1 Ore aspectu. &c. Os & aspectus ceñant, quia alloqui non possunt, sed cor & sollicitudo non quiescit.

2 Theodor. Assimilauit seipsum maritnutriēti & fouenti in fante; deinde patri qui suis filijs ex animo bene vult: nūcautem dicit se eos desiderare non secus ac pupillus qui deflet in maturam orbitatē, & parentes requirit. Se autem dicit eos desiderare licet paruo tempore fuerit ab eis separatus. Pulchra est autem adiectio, *facie, & non corde*, pro eo quod est, sum sensibili priuatus aspectu, sed eo qui cadit in intelligentiam fruor assidue.

3 Quoniam volumus venire. &c. Theodor. Nosram animi promptitudinem retardat unctæ tentationes, quas solet commouere comauus hostis.

4 Sedulus: Impediuit nos Sathanas tribulationibus persequētium. Sive omnis labor contrarius Sathanas dici potest. Nam Sathanas aliquando nō potest impedire virtutem animi, quæ autem ad labores corporis pertinent, sepe potest impedire.

5 Sed impediuit. Quod Deus impediri permisit, ad maiorem coronam istorum est quia steterunt eo absente.

6 Prohibentes nos Gentibus loqui. id est Euangelium Christi.

7 Salue fiant. scilicet Gentes.

8 Ut impleant. id est augeant.

9 Peccata sua semper. scilicet Iudæi in sua perfidia obstinati Deo permittente, & diabolo procurante?

10 Peruenit enim ira Dei. &c. Quia subtrahit iuste gratias suam ab eis.

11 Vsque in finem. i. vsque versus finem mūdi. Tunc. n. for ad fidem conuertendi, sicut dictum est supra frequente. Potest etiam aliter exponi: *Vsque in finem.* id est, æternaliter quantum ad illos qui in sua perfidia moriuntur.

12 Nos autem fratres. Postquam Apostolus consolatus e Thessalonicenses scripto, hic consolatur eos nuncio. & primo scribit mittendi rationem, secūdo ipsam missionem. In principio seq. capit. Ratio autem consistit in hoc, quia desiderat ire Thessalonicam, & ecclesiam personaliter consolari sed habuit impedimentum: propter quod ad hoc mittit nunciū. Dicit igitur: *Nos autem fratres desolati à vobis tempus ore.* id est, desolati, propter quod vobiscum non eramus.

Pro-

gloriationis. Quanti est hoc ardoris? Nunquam pater & mater si simul essent cōgressi, & suum miscuissent desiderium, potuissent ostendere suum desiderium ex æquo respondens Paulo. Magis inquit, exultō propter vos quam propter coronam. Cogit enim quātum sit integram adesse ecclesiam quæ a Paulo fuit plantata, & egit radices.

Quia est enim nostra spes aut gaudium aut coronā gloria? Nonne vōs ante dominum nostrum Iesum Christum estis in aduentu eius? Vos enim estis gloria nōstra & gaudium.

Aut co. glo. Si nō do gloria, quid a iudice iudicem?
Nonne vōs & c. Ambrosius: Manifestum est enim, quia perfectio discipulorum gaudium & corona est magistrorum. Hi enim sunt qui labores fructuum suorum edituri sunt. Fructus enim magistri est obedientia discipuli, cuius bona conuersatio dat coronam magistro.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Quis est enim nostra spes. in presenti de augmento meriti & premij.*
- 2 *Aut gaudium. spirituale.*
- 3 *Aut corona gloriæ. id est, ratio consequendi premium aureolæ.*

aureolæ, quæ de gloribus datur.
 4 *Non vos. quasi dicat sic, quia conuertat eos ad fidem. ideo sequitur.*
 5 *Vos enim estis gloria & c. scilicet materialiter habebat enim materiam gloriam in domino, & gaudendi de eorum conuersione & bona conuersatione.*

CAP. III.

Propter quod non & c. Sequitur: **Et misimus Timotheum.** Oecumenius. Huiusmodi est istius sancti ratio docendi ut cum per afflictiones, ac vim quæ sequitur, non possit ad aliquos discipulorum proficisci, alios mittit & per ipsos medios conuenit illos, & cum eis conuersatur. Hoc ad Philippenses fecit, hoc ad Corinthios, misit eodem Timotheo, & per ipsum medium cum eis conuersatur eosque alloquitur. **Ad con. propter hoc ipse venite desiderauerat.** **Ne forte.** August. Deus tētat ut doceat, Diabolus tētat ut decipiat. Cui tamen nisi ille qui tentatur dedit locum inanis & irridendus repellitur. **Ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra per fidem vestram.** quia hæc annunciauit non pro eius presentia.

Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, & misimus Timotheum fratrem nostrum & ministrum Dei in euangelium Christi, ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide vestra, ut nemo moueatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. Nam & cum essemus apud vos, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est & scitis. propterea & ego amplius non sustinens, nisi ad cognoscendam fidem vestram, ne forte tentauerit vos is qui tētat, et inanis fiat labor vester. Nunc autē veniente Timotheo ad nos à vobis, & annunciante nobis fidem & charitatem vestram, & quia memoriam nostri habetis bonam, semper desiderantes nos videre, sicut nos quoque vōs: ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra per fidem vestram: quoniam nunc viuimus,

Quoniam nunc viuimus, si vos statis in domino. Anselmus. O quam mollia viscera gestabat Apostolus, quando circa filios suos tanto astutioris inhiabat, ut diceret, **nunc venimus, si vos statis in domino.** Metuebat nimis, ne eius discipuli in prædicatore suo tot perfectionum probantes, fidem in eo despicerent, contra quam innumeras passionum contumeliæ preualerent. Et ideo nimis dolebat in tormentis, sed magis filijs de tormentorum suorum tēratione metuebat: parumper dolebat in se plagas corporis, dum formidaret in filijs plagas cordis. Ipse patiendo suscipiebat vulnera tormentorum, sed filios consolando curabat vulnera cordium. Pensemus ergo cuius charitatis sint filiorum salutem inter sua detrimenta requirere, inter dolores proprios alij tantum, & statim mentis in primis eorum ex sua

CAP. III.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Propter quod. Post rationem mittendi nunciū, hic consequenter cū mittit. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur hæc missio, secundo Pauli deprecatio. ibi: **Ipse autem Deus.** Prima adhuc in duas, quia primo ponitur virtus missionis, secundo reuersionis, ibi: **Nunc autem.** Circa primum continuando se precedentibus, dicit. 1 *Pro. quod. i. quæ gloria nostra estis & gaudium.* 2 *Nō sumus autem non expectantes ultra scire certius statim vestrum.* 3 *Plano. i. mihi & Siluano.* 4 *Remanere Athenis. i. line Timotheo, qui est certus in salutatione positus, ut dicit hic glo. S. d. quia nunc est cōsuetum, quod nuncijs epistolæ ponatur in eius salute. cōne, cum vadit personaliter ad saluatos: idco videtur alij, quod iste Timotheus qui dicitur hic missus, cum sic dicitur.* 5 *Et misimus Ti. est alius a predicto, quia plures erant eiusdem nominis.* 6 *Fraternam religionem Christianam.* 7 *Misi fratri Dei in uan. Chri. i. in prædicatione euangelij.* 8 *Ad confirmandos vos, in omni bono.* 9 *Ex hoc proinde re. tribulanda.* 10 *Ut nemo moueatur quæ nobis & vobis superueniunt a fidei aduersarijs.*

Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. i. d. spoliati a Christo: dicente Ioan. 17. **Ueni hora, & omnis qui inter fuit vos, ardeat ut obsequium se prestare Deo.** & subdit quare debebat hoc scire, di. 12 **Nam & c.** Et pater. 13 **Sicut & factum est in vobis.** 14 **Et scitis.** etiam de vobis. 15 **Propterea & c. non sus.** aliquam dilationem. 16 **Misi ad egyptum.** & c. per certum nunciū & fidelem. 17 **Ne forte tentauerit vos.** & c. i. diabolus, qui semper nititur per tentationes suis bonos subuercere. 18 **Et inanis fiat labor vester.** si vos subuerterit, quod absit. 19 **Nunc autem.** Hic consequenter ponitur virtus reuersionis, cum dicitur. **Nunc autem veniente Timotheo.** & c. expleto suo ministerio. 20 **Et annunciante & c. stabilem.** 21 **Et charitatem.** ad proficiendum in melius. 22 **Et quia memoriam & c.** orando pro nobis. 23 **Semper desiderantes & c.** eo quod illa, scilicet speramus audire in reditu eius. 24 **Ideo consolati sumus.** tam in spe. 25 **In vobis.** id est, pro bono quod speramus audire de vobis. 26 **In omni & c.** ita quod omnis tribulatio & angustia in nobis superueniens diminuitur propter bonum fidei vestre quod speramus audire. 27 **Quoniam nunc viuimus.** i. quasi de morte ad vitam iustitiam sumus.

Ex sua deiectione custodire. Qui securus erat de mercede sua, & si discipuli caderet, & tamen velut si in ca su illorum mercedē laboris sui perderet, in statu ipsorum dixit se vivere, id est, vite præmii habere. Nolebat enim vivere illis cadentibus, sed illis stantibus in domino, ut fructus eius esset illis integer, & merces eius apud Deum plena gaudiorum.

Quam enim gratiarum, &c. Nihil est enim tam dignū, quod sufficere possit ad compensationem acquire salutaris Gentium.

Quam enim gratiarum actionem. Theodoretus. Vincit tandem quæ à lingua decantatur, lætitiæ magnitudo.

B Non possumus enim laudem afferre, quæ lætitiæ nobis à vobis allatæ respondeat. Deum diu noctuque oramus, ut Dominus nobis præstet ut vos rursus

a Resti firmi. *b* In fide domini. *Consolari sumus nam adeo quod non dignas grates agere possumus: & hoc est.*

sivos statis in domino. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante dominum Deum nostrum.

Quia modo plus posset addere nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram & compleamur ea quæ desunt fidei vestræ. Ipse autem

Deus & pater noster & dominus Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos. Vos autem dominus multiplicet & abundare faciat charitatem vestram in invicem, & in omnibus, quemadmodum & nos in vobis ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante Deum & patrem nostrum, in adventu domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sanctis eius: Amen.

a Qui potest. *b* Qui vult bonum. *c* Per quem omnia facit pater. *d* Faciat dicitur & ab impedimentis liberatam.

a Ita perfecte. *b* Abundamus in charitate. *c* Ad hoc. *d* Ut sitis.

a Positi mente in adventu, vel usque in adventum sancti, vel in adventu cum sanctis, cum quibus veniet.

a Inter vos. *b* Etiam inimicos.

rursus videamus & confirmemus, & quæ vobis convenit doctrinam afferamus. Hoc enim dicit: *Et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ, id est, ut impleamus ea quæ deficient.*

* Sedulius. Triplicem causam (ait) lætitiæ nobis vestra conuersatio præstat: quia & vos profecistis & dominus per vos benedicitur, & alijs præbetis exemplum. Illis autem non ipsa fides deerat, sed confortatio, ut in fide permanerent usque in finem.

b Sine querela, ne vos de malis conqueramini, vel ita innocentes, ne quis de vobis possit conqueri, & ut sitis etiam.

c In sanctitate, id est, virtutum consummationem, per hoc existentes ante Deum, non ad aspectus hominum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si vos statis in domino, immobiles & firmi, nec sufficeremus ad reddendum gratias Deo de tanto bono, ideo subditur.

2 Quam enim gratiarum actionem &c. & pater litera vsque ibi.

3 Et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ. Licet haberent notitiam fidei quantum ad ea quæ sunt ad salutem necessaria, tamen ad magnam corum profectum cederet, si Apostolus venire possit ad magis explicandum aliqua, quæ non potuit eis ad plenum dicere, quædo fuit præsens cum eis: quia fuit compulsus exire propter commotionem civitatis, ut habetur Act. 17.

4 Ipse autem. Hic consequenter ponitur Apostoli deprecatio pro Thessalonicensibus, ut Deus sua gratia suppleat quod ipse facere non poterat. ideo dicit: *Ipse autem Deus.* omnium per creationem.

5 Et pater noster. scilicet fidelium specialiter per gratiæ adoptionem. **6** Et

6 Et dominus noster Iesus Christus, qui est mediator Dei & hominum.

7 Dirigat viam nostram ad vos. remouendo impedimenta à sathana procurata.

8 Vos autem &c. mul. numero & merito.

9 Et abundare faciat charitatem. qua crescente crescunt aliz virtutes infusæ.

10 In invicem. charitatiue mutuo subueniendo.

11 Et nos in vobis. abundamus charitate.

12 Ad confirmanda corda vestra. in moribus & in fide, ut sitis.

13 Sine querela. id est, sine reprehensione aliqua.

14 In sanctitate ante Deum. id est, in sanctitate vera, & non simulata quæ est coram hominibus tantum.

15 In adventu domini nostri Iesu Christi. in adventu eius ad finale iudicium sitis de numero & consortio sanctorum, & subditur.

16 Amen. ad confirmationem præcedentium.

CAP. III.

De cetero. Hæcenus patientiam perfectis in sua vel in illorum tribulatione fuit, nunc minoribus de mundicia suadet, exhortans eos ad continentiam.

b Rogamus. Haimo. Consuetudo est Apostoli, ut verba duplicet

† Quod suspetit.

Consuetudo Apostoli.

CAP. III.

a Quia abundamus in vobis charitate. *b* Ut scilicet ambuletis, ita ut etiam abundetis magis: & crescatia.

† De cetero ergo fratres rogamus vos & obsecramus in domino Iesu, ut quemadmodum accepistis à nobis

res, sicut accessu carnalis gratiæ, & corpus crescit & studium. *Quemad.* Audiendo & intelligendo à nobis. i. a me & Silvano. *a* Quod

plicet vel. triplicet vnum habentia intellectum.

c Ut quemadmodum. Sedulius. Qui cum ceterate fidei debent augere profectū & mores.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

De cetero. Hic incipit tertia pars principalis, in qua reddit Thessalon. dociles eos informando, & de defectibus corrigendo. Licet enim communitas eorum esset sancta, tamen ibi erant aliqui de fratribus corrigendi & specialiter de quatuor. Et secundum hoc præsens cap. in quatuor partes

res diuiditur, quæ patebunt prosequendo. Circa primum sciendum, quod Gentiles reputabant fornicationem simplicem esse licitam, & ideo propter consuetudinem pristinam aliqui de gentilitate conuersi, erant adhuc fornicarij: propter quod Apostolus corrigit hoc vitium ad virtutem oppositam inducendo, di.

2 Obsecramus. id est, per rem sacram adiuramus, quod debet plus vos mouere, quam simplex deprecatio nostra.

3 Ut quemadmodum. verbo & exemplo.

Quomodo

a Quomodo vos oporteat ambulare. &c. sic & ambuletis. recte conuersando. Et rogamus.
b Et placere Deo. Ille. n. placet Deo, qui fidē rectam quam hēt executione virtutū & pfecta operationis decorat. Vel.
c Sic & ambuletis. Et est ordo. Roma. subaudi vt ambuletis.
d Vt abundetis magis. hoc non mutatur.

e Scitis enim quæ præcepta. Hieronymus. Sanctificatio ab omni incontinentia reuocat Christianum, cui incontinenti non expedit sanctum Christi Corpus attingere, maxime cum Moyse Iudeos sanctificare volens, populum totum ab omni scemina se continere præcipit, vt Dei potiri presentia mereantur.

f Vt sciat &c. Haimo. Ita ab illicitis abstinere, vt nec licitis abutamini: Sed quisque.

g Augustinus. Templū Dei sanctum est quod estis vos. Nemo se fallat: quisquis templum Dei corruperit, corrumpet illū Deus. Dista sententia est, teneris reus. Quid dicturus es in orationibus tuis quando rogabis Deū quem offendis in templo suo, quem pellis de templo suo?

Quo mundabis rursus in te domū Dei? Quo reduces eū ad te? Quo nisi dicendo ex vero corde tuo & verbis & factis: *Dimittite nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris?* Quis enim accusabit immoderate vtentem. te tuo cibo, tuo potu, tua coniuge? nemo accusabit hominum. Sed tñ qua Deus arguit exigemus de te integritatē repli sui & incorruptionē habitationis suæ, dedit tibi remediū: tanquam dicens, si excedendo modū offendis me, & ego tenebo te reū

ubi nullus hominum te accusat, dimitte homini quod in te peccauit, vt dimittam tibi quod peccas in me. Tenete istud fortiter fratres. Qui enim & huiusmodi antidotum renuntiabit, nulla illi spes salutis omnino remanebit.
g Vas suum. id est, vxorem possideat dominando.

a In his sine quibus non est satis. Viuere, vitæ cursum dirigere.
b In his quæ consilio perfectionis adduntur.

a quomodo vos oporteat ambulare & placere Deo, sic & ambuletis vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum Iesum. Hęc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderij, sicut & gentes quæ ignorant Deum. Et ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus, sicut prædicamus vobis & testificati sumus. Non enim vocauit nos Deus in immunditiam sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis nõ necesse habuimus scribere vobis. Ipsi enim

a Perseuerando in bono ut abunde. Ideo moneo ambulare & placere: scitis enim. **b** Id est, quam honesta, quam utilia.

a Omnibus ostensa. **b** Auctor ipse commendat ea. **c** Vera bona. **d** Quia vult quod vobis prodest, non nisi.

a Vt uos sanctificetis bene operando. **b** Quali longe remoti. **c** Qui est Christi.

a Carnali & spirituali. **b** Corpus pas animæ. **c** Coercendo.

a Virtutum. **b** Ne inhonoretur turpitudine aliqua. **c** Vt nec saltem sit desiderium, quod est passio & lætio animæ.

a Quibus similes esse non debetis. **b** Ideo etiam hæc præcepta dedi. **c** Violentia.

a Dolo. **b** Priuato uxore uel quolibet.

a Testimonio scripturarum probauimus. **b** Ideo etiam ab his abstinendum.

a Vt immunditiam seruamus. **b** Et quia Deus uocauit non in immunditiam. **c** Quæ prædicamus.

a Cuius præcepta sunt.

a Contra cuius auctoritatem non est tutum agi. **b** De his fuit opus, ut scriberem vobis.

a Non est necesse scribere, quia scitis ipsi.

h In sanctificatione, abstinendo in festis.

i Honore. non turpiter vtendo.

k Itaque qui hæc spernit. Ambrosius. Vt fortius astringat ad ea quæ docet Dei interponit personā dicēs, nõ hominem spernit, qui preterit præcepta, sed Deum. Quæ ideo. Ideo dicit spiritū sanctū nobis dedisse, vt sancti viuamus, quia in corpore subdito peccatis non habitat spiritus sanctus.

l Qui etiam dederit &c. Ad hæc peragenda dedit vobis spiritum, ne ergo tantum adiutorem spernatis, qui in corpore subdito peccatis non habitat. Vel vobis apostolis, vt maior esset auctoritas prædicandi, & arguendi.

m De charitate autem fraternitatis. Augustinus. Tanquam sit certissimum iudiciū quod a Deo didiceritis, si id quod didiceritis, feceritis. qui autem nouit quid fieri debeat, & non facit nondum a Deo didicit secundum gratiam, sed secundū legem, non secundum spiritum, sed secundum literam.

n Theodoretus. Fraternali charitatem hic vocauit liberalem pecuniæ erogationem, de qua dicit eos non habere opus exhortatione, a diuina etiam gratia eis concessum esse, vt in ea se recte gererent.

o Rogamus

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quomodo vos oporteat ambulare. in via morum.
- 2 Et placere Deo. caste & munde viuendo.
- 3 Sic & ambuletis. in his semper proficiendo.
- 4 Scitis enim. id est, scire debetis.
- 5 Quæ præcepta. id est, de mandato ipsius cui simpliciter est obediendum.
- 6 Hęc est enim voluntas Dei. cuius mandato expresso.
- 7 Sanctificatio. i. emundatio à carnalibus peccatis.
- 8 Vt abstineatis à fornicatione. tanquam à Deo prohibita: ad eam enim sequitur incertitudo prolis ex vago concubitu: quæ est directe contra bonum humanæ naturæ. pater enim debet filijs nutrimentum & documentum, aliter non bene possunt stare. nullus autem sollicitus est de talibus circa prolem sibi incertam.
- 9 Vt sciat vnusquisque. id est corpus proprium. quod vas dicitur, eo quod ipso formato per naturam, anima à Deo infunditur per creationem.
- 10 Possidere. permanenter.
- 11 In sanctificatione. Corpus enim in fornicationem debitum dehonoreatur quia bestiale efficitur, Psal. 43. d. Homo cum in honore esset: non intellexit, &c.
- 12 Non in passione. id est, non sequendo passionem concupiscentiæ venereorum, quæ est nimis vehemens.
- 13 Sicut &c. supple sequuntur eam, credentes fornicationem simplicem esse licitam.
- 14 Et ne quis. Hic incipit pars secunda, in qua corrigit cupiditatis

piditatis vitium: inducens ad oppositum. Et primo ponit hanc inductionem: secundo quandam excusationem, ibi: *De charitate.* Circa primum dicit: *Et ne quis supergre.* opprimendo proximum, vt ab eo extorqueat iniuste possessionem suam vel rem aliam.

15 *Neque circumueniat.* ipsum decipiendo vel illaqueando debitis per vsuras vel per mercationes malas & contumelia.

16 *Quoniam.* grauitè puniendo.

17 *Sicut prædicimus.* apud vos existentes.

18 *Et testificati sumus.* id est, per testimonium scripturarum ostendimus.

19 *Non enim, &c.* id est, vt seruamus immunditiæ peccati cuiuscunque.

20 *Sed in sanctificationem.* id est, vt viuamus sancte.

21 *Itaque qui hæc.* quæ prædixi.

22 *Non hominem spernit.* tantum.

23 *Sed Deum.* cuius sunt mandata.

24 *Qui etiam dedit spiritum &c.* id est, adiutorium impletionis mandatorum suorum.

25 *De charitate autem fraternitatis.* Hic ponit excusationem suam scribendi, scilicet Thessalonicensibus de operibus pietatis, dicens: *De charitate autem fraternitatis.* id est de operibus pietatis ad pauperes fideles.

26 *Non necesse habemus scribere &c.* Quia Thessalonicenses diligenter exercebant talia. Nec istud obuiat ei quod prædictum est de correctione pietatis, quia frequenter inueniuntur aliqui exercentes vsuras & mercationes malas, qui tamen erga pauperes faciunt opera pietatis.

A *Rogamus autem vos fratres &c.* Non est p̄dictis legibus con-
traria exhortatio. Etenim accidebat, ut alij quidē liberaliter
suppeditarent egentibus, alij vero pp̄ eorum munificentiam,
operari negligenter. Iure ergo & illos laudauit, & his dedit
vile cōsiliū. Apposuit autē appellauit operationē, munificen-
tiam seu liberalitatem.

Qui enim poterant a-
li, licet non labora-
rēt, propter eorū qui
erant eiusdem fidei
fraternam charitatē,
nec tamē sine labore
vivere in animā indu-
cant, sed manibus si-
bi victum parantes,
industriam ac diligen-
tiam tanquam libera-
litatem quandam ac
munificentiam afferē-
bant.

† Verum de-
lenda mors.

b *Operam detis.* Q. dif-
ficile est dimittere cō-
suetudinem, sed co-
gite vos.

c *Et operemini manibus.* Opus agendum est, non ocium:
quia & honestum est, & quasi lux ad infideles; & non desi-
derabitis rem alterius, nedum rogetis, vel tollatis.

d *Nolumus autem.* Post exhortationem de continentia, &
post correctionem à curiositate, mortuos resurrecturos cō-
firmat, & per Christi resurrectionem, & sua autoritate.

Lib. de patien-
tia.

* Tertullianus. Ne illa quidem impatientiæ species excu-
satur in amissione nostrorū, ubi aliqua doloris patrocina-
tur adfertio. Et merito. Credentes. n. resurrectionē Christi,
& nostrā quoque credimus, pp̄ quos ille obiit & resurrexit.

Homil. 9.
de Pascha.

* Euseb. Emiss. Dignum enim esse iudicauit dominus,
ut germani corporis animæque substantia cum Christo si-
mul regnent in cælis, qui Christo seruiuerunt in terris.

* Theodoretus. Non prohibet omnino dolorem, sed ex-
pellit immoderationem, eosq; resurrectionis spe consolatur.
Qui enim eam non habent, possunt suū immoderatū dolo-
rē defendere. Ea de cā nō dixit, *de mortuis*, sed, *de his qui dor-
mierunt*, vel per ipsum nomen cōsolationē procurans. Dein-
de à Ch̄i doctrina quā susceperant, probat resurrectionem.

Sermo de Mo-
ralitate.

* Cyprianus. Nobis reuelatum est, & frequenter de Dei
dignatione præceptū, ut constanter, assidue, & publice p̄di-
cari, fratres nostros non esse lugendos accensione dñica de
seculo liberatos, cū sciamus non eos amitti, sed p̄mitti, rece-
dentes p̄cedere, ut proficiscentes, ut nauigantes solent, desi-
derari eos, nō plangi: nec accipiendas esse hic atras vestes,
quā illi ibi indumenta alba iā sumpserint: occasionem dandā
nō esse gentilibus, ut nos merito ac iure reprehendant, quā
quos viuere apud Deū dicimus, ut extinctos & perditos lu-
geamus, & fidē quā sermone & voce depromimus, cordis
& pectoris testimonio nō probemus. Spei n̄ræ ac fidei p̄ua-
ricatores sumus: simulata, ficta, fugata, iudicant esse quā dicimur.
Nihil p̄dest verbis p̄ferre virtutē, factis destruere veritatē.
Improbat deniq; Apostolus, & obiurgat, & culpatur, si qui cō-
tristentur in excessu iuorū. Eos autē contristari dicit in excessu
suorū, qui sp̄ nō habēt. Qui autē spe viuimus, & in Deū cre-
dimus, & Christū passum esse pro nobis, & resurrexisse con-
fidimus, in Ch̄o manentes, & per ipsum, atq; in ipso resur-
gentes,

C *ut non contristemini, sicut & ceteri qui sp̄m non habent.*

gentes: quid aut ipsi recedere isihinc de seculo nolumus,
aut nostros recedentes quasi perditos plāginus ac dolemus?
ut non contristemini. Augustinus. Necesse est ut contriste-
ris, sed ubi contristatus consoletur te spes. Nam & ideo dor-
mientes eos appellat scripturæ consuetudo veracissima, ut

cum dormientes audi-
mus, euigilatos mi-
nime desperem. Est
ergo de mortuis qui
diligantur quædam
tristitia naturalis quo-
dam modo. Mortem
quippe horret natura,
nec mors homini ac-
cideret, nisi ex præce-
denti culpa. Hinc igitur
necesse est, ut tri-
stes simus, quādo nos
morientes deserunt
quos amamus: quia &
studuimus eos non in
æternum relinquere
nos manuros, sed ali-
quantulum præcede-

re secuturos, tamē ipsa mors quam natura refugit, cū occu-
pat dilectum, & cōtristat in nobis ipsius dilectionis affectū.

Idem. Contristamur ergo in nostrorum mortibus necessi-
tate amittendi, sed cum spe recipiendi. Inde angimur, hinc
consolemur. Inde in firmitas afficit, hinc fides reficit. Inde
dolet humana cōditio, hinc sanatur diuina promissio. Mou-
ere autem potest, quomodo Deus flebat mortuum cōtinuo
eo iubente victurum? Vnde fleuit Dominus, nō mortuum,
sed mortem quam peccando homo contraxit. Si enim pec-
catum non præcessisset, sine dubio mors secuta nō fuisset.
Secuta est ergo mors corporis, quam præcessit mors animæ
præcessit deserendo Deum: & mors corporis secuta est de-
serente anima. Hæc deseruit Deum volens, hæc coacta est
deserere corpus nolens. Ac si illi diceretur. Recessisti ab eo
quem diligere debuisti; recede ab eo quem dilexisti. Quis
enim vult mori? prorsus nemo, & ita nemo ut Petro dice-
retur; *Alius recinget, & ducet quo tu non vis.* Si nulla esset mor-
tis amaritudo, nulla profecto esset martyrum fortitudo.

f *Sicut & ceteri.* Aug. De pompis exequiarum. Proin-
de pompa funeris, agmina exequiarū sumptuosa, diligentia
sepulturæ, monumentorum opulenta cōstructio, viuorum
sunt qualiacunque solatia, nō adiutoria mortuorū. Oratio-
nibus vero sanctæ ecclesiæ, & sacrificio salutaris, & eleemo-
synis quæ pro eorū spiritibus erogantur, non est dubitandū mor-
tuos adiuuari, ut cū eis misericordis agatur a dño quæ eorum
peccata meruerunt. hoc. n. a patribus traditū vniuersa obser-
uat ecclesia, ut pro eis qui in cōione corporis, & sanguinis
defuncti, cū ad ipsum sacrificiū loco suo commemorantur,
oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoret. Cū ve-
ro eorum commemorandorum causa opera misericordis
celebrantur, quæ eis dubiter suffragari pro quibus orationes nō
inaniter Deo erogantur? Non. n. ambigendū ista prodesse de-
functis, sed talibus qui ita vixerunt ante mortem, ut possint
hæc eis vtilia esse post mortē. Nā qui sine fide operante per
dilectionē, eiusque sacris de corporibus exierunt, frustra illis
a suis huius pietatis impediunt officia, cum dum hic essent,
pignore caruerunt, non misericordiam sibi thesaurizantes, sed
iram.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Rogamus autem vos fratres.* Hæc est tertia pars principalis
huius capituli, in qua corrigit ociosos & vagabundos, dicēs.
Rogamus autem vos fratres ut abundetis magis. in operibus bonis.

3 *Et quieti sitis.* & non vagabundi: quia tales solent cadere
in alia vitia, scilicet curiositatis & carnalitatē.

4 *Et ut vestrum negocium agatis.* Quia homines circa hoc ne-
gligentes depauperantur: & quia volunt tenere modum vi-
uendi conuictum, & per consequens latrones & raptos
efficiuntur.

5 *Et operemini &c.* ad euitandum ociositatem, quæ est sen-
tina omnium vitiorum, & ad conseruandum sanitatem:
quam facit labor moderatus.

6 *Et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt.* id est, ad infide-
les, ut ex bona vestra conuersatione conuertantur ad fidem.
In moralibus enim magis mouent exempla quam verba.

7 *Et nullius aliquid desideretis.* ita quod non solum caueatis à
malo

malo actu exteriori. sed etiam interiori.

8 *Nolumus.* Hæc est quarta pars principalis, in qua corrigit
aliquos immoderate lugentes mortuos. Et diuiditur in tres
partes: quia primo arguit hunc luctum. secundo ponit occa-
sionaliter futuræ resurrectionis modum, ibi. *Hoc enim.* tertio
concludit intentum, ibi. *Ita.* Circa primam dicit.

Nolumus autem &c. de dormientibus. id est, de defunctis qui
dormiunt somno mortis, à quo excitabuntur tempore re-
surrectionis.

9 *Ut non contristemini.* inconsolabiliter.

10 *Sicut & ceteri.* scilicet futuræ resurrectionis, & sic
credunt aliqui amicos defunctos perire totaliter, & ad sem-
per, & propter hoc habent occasionem lugendi eos quasi
inconsolabiliter, non sic autem Christiani qui habent sp̄m
resurgendi, propter quod vitiosum est eis immoderate mor-
tuos lugere, quia in hoc assimilantur infidelibus futuræ re-
surrectionis sp̄m non habentibus. lugere tamen defunctos
moderate est opus pietatis. Quod autem resurrectio mor-
tuorum sit mox futura ostendit dñs.

Si enim

iram. Non ergo mortuis noua merita cōparātur, cū pro eis aliquid boni operātur ſui, ſed eorū præcedentibus cōſequen-
tia iſta redduntur. Et ideo iſtam ſintens quiſq; vitā, niſi qđ meruerit in ipſa, non poterit habere poſt ipſam. permittant itaq; pia corda charoſū de ſuorū mortibus cōtriftari dolo-
re ſanabili, & cōſola-
biles lachrymas fundant conditione mor-
tali, quas tamen reprimat fidei gaudium, qua creduntur fideles quādo moriuntur ali-
quantulū à nobis abire, & ad meliora tranſire. Sic pro viribus cura ſepeliendi & ſepulchra conſtruēdi, quia hæc in ſcripturis ſanctis inter bona opera deputata ſunt, nec ſolum in corporibus pa-
triarcharum & aliorum ſanctorum, ſed etiam in ipſius dñi corpore laudati ſunt qui iſta fecerūt. Impleāt ergo hoīes erga ſuos officia poſtremi muneris, & ſui humani lenimenta meroris. verū illa que adiuuant ſpiritus defunctorū, ſ. oblationes, erogationes, multo pro eis obſeruātius abūdantiuſque impendant. Poterat autē Deus hoc donare credentibus, vt nec illius experirent corporis mortē. Sed ſi hoc feciſſet, cam quædā felicitas adderetur, minueretur autē Dei fortitudo. Sic. n. homines mortem iſtam timent, vt non ob aliud felices dicerent eſſe Chriſtianos, niſi quod mori oīno non poſſent. ac per hoc nemo propter vitā futurā ad Chriſti gratiam feſtinare, ſed propter remouendam mortis moleſtiā, & ſic delicate quodāmodo erederetur in Chriſtū. Plus ergo gratiæ præſtitit fidelibus ſuis. Quid enim magnū eſt videndo non mori eos qui crederent, credere ſe non moriturum, quanto magis quāto fortius, quanto laudabilius ita credere, vt ſe moriturum ſperet, ſine fine victurum? Vnde & chari eius ſuperſtites cōſolari queūt i triftitia mortis amici.

Idem de verbis Apoſtoli. Quid. n. mirum ſi contriftaris, vt corpus quod viuit ex aīa ſit exanime diſcedente aīa? qui ambulabat iacet, qui loquebatur tacet, clauſi oculi lucē non capiunt, aures nulla voce pareſcunt, oīa membrorum officia conqueuerunt. Non eſt qui moueat grefſus ad ambulādū. manus ad operandū, ſenſus ad percipiendū. Nonne iſta eſt dōmus quā neſcio quis inuiſibilis habitator ornabat? diſceſſit qui non videtur: remanſit quod cum dolore videtur.

a Eos. Non ſolum eos qui viui inuenientur ſed & mortuos, de quibus dubitatis.
b Qui dormierunt. Chriſtū dicit mortuum, fideles dormientes, vt magis credant reſurrexerunt Chriſtum mortuum appellat, vt dū audiuiſſemus illū mortuum fuiſſe & reſurrexiſſe, nos quoq; ſperemus reſurrecturos p virtutē diuinitatis eius. Electos autē ideo dicit dormiētes, quia nemo tam facile pōt ſocium

focium excitare à ſomno, quam facile homines excitabunt à ſomno mortis. *Eos qui dormiunt.* eſt incinerati adducet. Nā hoc ordine. Quod vini nō præueniēt eos, & ſi eos magis putatis adducendos cum Ieſu.

c Per Ieſum adducet cum eo. Semper cunctes, cū ſequendo uenerūt ad ſomnū mortis. vnde & alia ſcribitur epiſtola: *Nos qui vi.* Se illis vltimis uis connumerat, cum quibus erat vnum corpus: & quia apoſtoli illis vltimis ſimiles ſunt in paſſionibus. *Nos qui vi.* id eſt illi de nobis qui viui inueniuntur, qui tormētis Antichriſti erunt reſidui vnde ſunt digniſſimi, non præuenient mortuos: adeo erit feſtinata reſurrexerunt mortuorum. Nota in his diem iudicij tē-
pore Apoſtoli futurum poſſe videri.
d Non præueniemus. * Haimo. Considerandum eſt ergo quod ex perſona electorum loquitur, qui viui in corpore inueniendi ſunt in aduētū dñi, qui reſidui eſſe dñr patriarcharum, prophetarum, Apoſtolorum, omniumq; ſanctorū qui eos præceſſerunt per ſpatia temporum, & præcedunt mō, atque præcedent vſque ad diem iudicij, ad requiem aīarum, quia poſt illos relictī erūt. Tam velox ergo erit & celerima reſurrexerunt mortuorum electorum, vt illi qui in corpore inueniunt fuerint & ſuper terrā, non poſſint præuenire eos. eun-
do obuiam domino in aera, qui in puluere terræ iacebant.
e Quoniam ipſe dominus. In propria perſona.
f In tuba Dei. * Anſelmus. Hæc tuba omnes excitabit, & inimicos terrebit, ſuos ad bellū inuitabit, vt expugnans aduerſarios, & effugiens, à facie domini, vtque mittant in gehennam. Et iterum, ſicut tuba quondam in feſtis conuocabat populum Hebræorum, ſic hæc tuba conuocabit ad ſolemnitatem æternæ lætiæ populū ſanctorum, Deo, inquit, iubente & voce archangeli atque tubæ Dei ſonante.
* Sedulus. Vox archangeli, erit vox Chriſti, ſine Michaelis, aut Gabrielis, quod interpretatur fortitudo Dei, qui dicit: Surgite expergificimini.
* Auguſtinus. Quod dictum eſt, *in iuſſu, in voce archangeli,* poteſt intelligi vt ipſa vox archangeli iuſſu Dei fieri accipiat, id eſt vt angelus qui tuba Dei eſſe intelligendus eſt, à Domino Deo iubeatur emittere vocem ſuam, quod inferiori creaturæ neceſſarium erit audire, cum filius Dei deſcendet de cælo. Ipſa eſt enim tuba, de qua dicit alio in loco. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti.
* Theodoretus. Ipſe primus vniuerſorū Dominus apparebit de cælo deſcendens, que ſub apertū nō cadunt preſtatibus eū præcedentibus, & iubebit quidē Archangelum

12. q. 2. ca. qui habent & ca. diuina.

L. cont. Sermo nen Ariano rum cap. 15.

clamare, **F**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si enim &c. & accipitur hic ſi pro quia: nam ad articulos fidei pertinet credere Ieſum vere mortuum fuiſſe & reſurrexiſſe. **2** Ita & Deus, qui ſuſcitauit Ieſum. **3** Eos qui dormierunt, ſomno mortis. **4** Per Ieſum. Tanquā per mediato-
rem Dei & hominū. **5** Adducet cum eo. ad vitā immortalē reſuſcitando. **6** Hoc enim vobis. quia locutus eſt Apoſtoli de reſurrexerunt futura, ideo hic conſequenter declarat modū reſurrexerunt. Ad cuius intelligētiā ſciendū quod aliqui dixerunt, quod Chriſto veniente ad iudiciū aliqui homines reperientur viui, qui transferentur ad ſtatū immortalitatis ſine morte intermedia: lic exponentes quod hic dñ. *Deinde nos qui viuiſſimus qui relinquimur,* ſ. viui vſque ad aduētū Chriſti, ſimul rapiemur cum illis, i. cum mortuis reſuſcitatis. obuiā Chriſto. deſcendenti ad iudiciū. Et dicunt quod Apoſtoli ſe connumerat eis, eo quod pertinet ad idē corpus eccleſiæ. ſed hæc expoſitio primo deſicit in hoc, quod dicit aliq; ſine morte ad immortalitē tranſire: quia ad deſcendentes ab Adā, pter Chriſtū, & matrē eius, i. urretūt originale peccatū, cuius pena eſt mors & ideo oēs ſoluent debitū mortis. pp quod alij dixerunt qđ illi qui aduētū Chriſti reperient viui in raptu illo obuiando Chriſto ſubito morientur, & ſtatim reſurgent, ſed adhuc hoc vī inconuenienter dictū, quia conflagrationis ignis purgans clementia & incinerans corpora mixta præcedet aduētū Chriſti ad iudiciū, & ſic nulli homines reperientur viui, qui obuiant Chriſto venienti niſi

niſi de reſurgentibus poſt ignem dictum.
Præterea, quod Apoſtoli connumeret ſe prædictis, eo quod pertinet ad idem corpus eccleſiæ cum eis, non videtur rationabiliter dictum. nam eadem ratione diceretur de omnibus fidelibus præteritis præſentibus & futuris. Propter quod ſaluo meliori iudicio, videntur mihi verba Apoſtoli aliter exponenda cum dicitur. *Hoc enim vobis dicimus,* de modo futuræ reſurrexerunt. **7** In verbo domini. id eſt, ſicut reuelauit nobis. **8** Quia nos qui viuiſſimus &c. in hoc mundo à patribus deſunctis. **9** Non præueniemus. in reſurrexerunt futura. **10** Eos qui dormierunt. cuius reſurgendo illis qui iam ante diu mortui ſunt, q. reſurrexerunt fiet virtute diuina, quæ operatur in inſtant, ideo ſubditur. **11** Quoniam ipſe dominus, Ieſus Chriſtus. **12** In iuſſu. dicendo: Surgite mortui ad iudiciū. **13** Et in voce archangeli. ſcilicet Michaelis, qui eſt princeps eccleſiæ, ſub quo intelliguntur angeli alij, qui miſericordiam adhibebunt in reſurrexerunt colligendo cineres, & magnum ſonum facient tanquam iudicis præcones. Poteſt etiam aliter exponi, vt illud dictum: Surgite mortui ad iudiciū, ſit arch angeli Michaelis executive, & Chriſti imperatiue, cuius virtute inſinita fiet reſurrexerunt. & ſic cum dñ. *In iuſſu,* refertur ad Chriſtum. Et quod ſubdit. *Et in voce ar.* ad Michaelē archangelū. **14** Et in tuba Dei. Ita tuba nō eſt aliud, niſi vox prædicta, que dicitur tuba propter ſimilitudinem tubæ materialis vet. Teſt. qua ſiebat vocatio ad conciliū, & præparatio ad bellum, & inuitatio ad feſtum:
Tom. 6. x 4

Clamare, & mortuos resurgere Tubæ autē magno & admirabili clangore vndiq; personabunt, vt & in epistola ad Corinthios dicitur. Si autem in monte Sina sonus edrus ferri non potuit à populo: quis feret vocem quæ tunc resonabit?

* Hierony Ego diebus ac noctibus operior cum tremore reddere nouissimum quadratē. Sed quia Dominus soluit compeditos, & super humilem ac tremētem verba sua requiescit, forsitan & nihil in sepulchro scelerū iacētī, dicat: Hieronyme, veni foras.

Hanno. Tuba erit magna vox angelorum. Vel in tuba: quia manifeste. Vnde: *Videbit omnis caro salutare Dei nostri.* Vel sicut tuba in bellis, quia tunc inimicos debellabit, & sicut tuba in festis amicos ad festiuitatem eter-næ gloriæ inuitabit.

a *Descendet.* Non humilis vt prius, sed iubens voce, vel sui ipsius vel archangeli, vel angelorum quæ faciet resurgere mortuos: quæ dicitur tuba, quia manifesta, vel quasi ad bellum, quæ erit Dei & Christi, vel cui Deus dabit efficaciam. **b** *Deinde nos & c.* Ambros. In aduentu domini qui viu fuerint inuenti, obuiā rapientur domino in aera, mortem quasi soporem passi. In ipso enim raptu, mortem & resurrectionem habebunt, demque anima in ipso raptu exierit à corpore, remanebit corpus terra: sed tam breue spaciū tenebit ipsa mors, vt nec cogitari, nec perpendi possit.

August. Quærit solet, vtrum illi quos viuos inueniet Christus nunquā oīno morturi sint, an ipso tēporis puncto quo rapient obuiā Chro ad immortalitatē nra celeritate sint tran-

transituri. Non. n. dicendū est fieri non posse, vt per aera in sublimē eportē ut in illo spacio & moriant, & reuiuifcāt. Ad hunc autē finem quo xpm erimus illos quos hic viuos inueniturus est dñs in ipso patris spacio, & passuros mortem & accepturos immortalitatē, Apostolus vtgere nos vñ, vbi dicit:

In Christo omnes viuifica b mur. Et alibi: *Quod seminas non viuifica ur, nisi moriatur.* Cur autē nobis incredibile videatur illā multitudinem corporū in aere quodāmodo seminari, atq; ibi immortaliter & incorruptibiliter reuiuifcere, cū edamus in ictu oculi su-

turam resurrectionem, & in membra sine fine vctura tanta facilitate: tantaq; inestimabili velocitate rediturū antiquissimorum cadauerum puluerem. Nec ab illa sententia illos arbitramur futuros immunes, quā dicitur est: *Terra es & terram ibis,* in hoc ibis amissa vita quod eras antequā fumeres vitam. hoc eris exanimatus q, eras antequā esses aīatus.

c *In n. b.* Quia nubes suscipient eos, vt Christum in ascensione suscepit, vnde alius interpres dicit, Baiulis nubibus. **d** *Itaque consola.* August. de verbis Apostoli, *Pereat contritio vbi est tanta consolatio, detergatur ex animo luctus, fides expellat dolorem.* In tanta spe non decet esse triste tēplū Dei. Ibi habitat bonus consolator, ibi qui non fallit promissor. Quid enim mortuū diu plangimus? Inquies, quia mors amara est. Sed per illam transiuit & dominus. Consolamur ergo nos. Sed dices, Potest non dolere cor humanum defuncto charissimo? immo melius cum dolet sanatur cor humanum, quia non dolendo fit inhumanum. Maria enim dominum querebat, & mortuum fratrem dolebat.

NICOLAUS DE LYRA.

quia tunc omnes cōgregabuntur in iudicium, & arnabitur creatura in vltionem inimicorū, & inuitabuntur iusti ad festum angelorum. **1** *Descendet de ca.* Nam iudicabit in forma humana apparens secundum quod dicitur Act. 1. h. *Hic Iesus qui assumpus est à vobis,* in forma humanitatis, sic venit, scilicet ad iudicium. **2** *Et mor. qui & c.* Ista prioritas & posterioritas non potest referri ad actum resurgendi, ita quod aliqui resurgēt prius alijs prioritate temporis. nam omnes resurgent in eadem instanti, secundum quod dicitur. 1. Cor. 15. g. *Omnes quidem resurgemus.* & subditur. *in momento, in ictu oculi.* Nec potest hic accipi prioritas dignitatis, quia patres ve. Te. in resurrectione non erunt digniores apostolis, qui erunt afflictores iudicis, Mat. 19. d. *Secebitis super sedes duodecim & c.* de quibus dicit hic Apostolus: *Deinde nos.* propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, quod ista prioritas & po-

& posterioritas sit referenda ad quietem in Christo per bonam mortem, & sic iungendo literam dicitur. *Et mor. qui in Chri. sunt,* id est, quiescunt in fide eius mortui. **3** *Primi.* id est, respectu nostri qui adhuc viuimus. **4** *Resurgent.* cum potens. **5** *Deinde nos qui viuimus.* supple quiescemus in Christo in eius fide moriendo. **6** *Simul rapiemur cum illis.* iam resuscitati cum ipsis. **7** *Obuiam Christo.* venienti ad iudicium. **8** *In aera.* vbi proferet sententiam iudicij super vallem Isaphat, vt dictum fuit Ioele. **9** *Et sic semper & c.* quia electi à Christo non separabuntur amplius, sed semper erunt sibi coniuncti, non solum in anima sed etiam in corpore. **10** *Itaque.* Hic ex prædictis concludit intentū, scilicet quod fideles non debent immoderate lugere mortuos, sed de ipsis consolari, ex quo sunt ad vitam immortalem & felicem resuscitandi. & hoc est quod dicit. *Itaque conso. & c.* de resurrectione fidelium prædictis.

ADDITIO I.

In cap 4. vbi dicitur in postil. *Vt sciat vnusquisque vas suum possidere.* Hoc quod dicitur. *Vt sciat vnusquisque vas suum & c.* secundum Glo. potest exponi aliter, scilicet quod non solū ab illiis qui abstinere, sed nec licito abutar, sed sciat vnusquisque possidere vas suum, i. uxorem suam in sanctificatione, scilicet ut non turpiter abutendo eam possideat.

AD.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi. dñ in Post. *Regamus aut vos fratres, vt abundetis magis.* In hoc quod dicitur. *Vt abundetis magis & c.* intelligitur quod licet facerent opera dilectionis bona, possent tamen facere meliora: ad quæ rogat, vt operam dent, quia difficile est dimittere consuetudinem. Et quod sequitur. *Vt quieti sitis, & vt vestrū negocium agatis,* intelligit dimissis alienis. qui enim circa aliena multum occupatur, necesse est vt sit inquietus, uel ut propria negocia negligat.

CAP. V.

De temporibus, an die, an hyeme aut die uel nocte.

* Tertullianus. Hec eis scribit, ut qui iā prædicti fuissent. Repentinū autem Domini aduentū sui cōparauit. Is enim conatur latere, sed qui custodit

CAPVT V.

De resurrectione ind'guis vt scriberem vobis.

E temporibus autem & t momentis

novit signa aduentus Domini. **b** *Et momentis.* s. qua hora diei uel noctis uerturus sit Christus. *Dies do.*

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

De temporibus. Postquam Apostolus reddidit Thessalonicenses beneuolos & dociles: hic consequenter ostendit eos cautos. Circa quod sciendum, quod cautela maxime requiritur circa illa de quibus certum est quod venient, cum tamen hora veniēdi est simpliciter ignota. Sic autem est de die iudicij, secundum quod dicitur Mat. 24. cap. *De die illa & hora nemo scit, neque angeli in celo.* propter quod Apostolus circa hanc reddidit Thessalonicenses cautos. Et diuiditur in duas partes, quia primo eitis in certum inueni offendit, secundo Thessalonicenses cautos reddidit, ibi. *Vos autem,* Circa primā ieren-

sciendum, quod dies iudicij dupliciter accipitur in scriptura. Vno modo pro ipsa die iudicij generalis in fine mundi. Alio modo pro die iudicij particularis, quæ est dies mortis cuiuslibet hominis. Nam in illo statu in iudicio finali præsentabitur in quo in morte inuenietur. Intentio vero Apostoli videtur hic magis esse de die mortis, quia ipse sciebat diem iudicij finalis multum distare, vt patet in epistola sequenti. Ipse autē hic hortatur Thessalonicenses vt sint cauti, ne repente veniat super eos dies domini, & inueniantur imparati. Verum tamen vtroque modo litera exponetur, & primo de die finalis iudicij, cum dicitur.

1 *De tēporibus autem.* pertinentibus ad diem finalis iudicij. *Non*

1. c. 3. b

Epist. c. quæ ad Florentin.

1. Cor. 15. e

Lib. 2. De 1. Tim. Dei cap. 20.

Dicitur,

a Dies domini. Hic dies est hominum pro libitu suo, sed tunc erit dies domini.
b Sicut fur, ita improvisus veniet malis tunc, qd & in obitu cuiusque fit. Sicut fur non dico die, sed nocte, cu latentius venit, & homines dormiunt, tunc omnia furripit, vt q diuise se putabat euigilans nihil inueniat. Ita multi hic bene securi, nihil boni se habere tunc inueniet. Propter hoc incepit de temporibus, vt moneret eos cauere sibi, ne iradeprehendantur.

Aug. in epistola ad Eph. h. u. No ergo post quantu temporis hoc futurum sit, sed quomodo futurum sit, opus est scire, vt cur et filij lucis esse, & parato corde vigilare, qui nolunt ab illa hora, sicut a nocturno fure comprehendere. Nam si ad cauendum hoc malu, id est, ne hora domini tanquam fur inueniat

imparatu, opus est nosse temporum spacia, non diceret apostolus non esse opus, vt hoc scriberet, sed potius scribendum hoc esse opus iudicaret, nunc aut non opus esse illis monstrauit, quib. iusticiebat, vt scirent, imparatis atque dormientib. horam domini, sicut fure esse, atque hoc sciendo uigilarer. c Cum enim dixerint. Na sicut in uerbis Danielis inuenitur: Regnabit Antichristus, & in ministri eius tunc annis, & dimidio & interficient ab illo Elias, & Enoch, sicut & in Apoca. h. Et tunc erit talis tribulatio, qualis ante non fuit, nec post erit. Postea interficietur a Michael, & maxima pars sanctoru. Post mortem uero Antichristi 45. dies concedentur ad penitentiam hominib. qui tribuauerunt in persecutione illa. Sed ministri Antichristi gaudebunt illis diebus, ducentes uxores, & conuantes, dicentes. Licet princeps noster mortuus sit, modo habemus pacem, & securitatem.

d Sicut dolor in utero habentis. * Theodoretus. Exemplum

plu admodum appositum. Quae est. n. grauida, scit se habere D factum in utero, nescit autem tempus pariendi. Ita nos etia esse venturum dnm scimus, ipsum autem tempus nequaquam. Didicimus, quia de causa illa dies semper est expectanda. Sic etiam in diuinis. Euangelij. Sicut in diebus Noe comedeant, Luc. 17. bibeant, uxores ducebant, & nupti dabant, donec uenit diluuium, & perdidit omnes, ita erit aduentus filii hominis.

a Quia nihil aliud scriberem, nisi quod scitis, scilicet etiam futurum. b Inquirendo scripturas. non indigetis, vt scribam vobis. † Ipsi enim diligenter

a Non pro tempore diei, sed quia tunc omnia aperta. † Aduentus. b Ita latenter. c Sicut fur, quia incautus. scitis, quia dies domini, sicut fur in nocte, ita ueniet. Cum

a Curiales b Est. † Nunc in presenti. c De futuro. d Sulitane perditio diei iudicii. e Subitus. enim dixerint, pax, & † securitas, tunc repentinus eis su-

a Ita grauis, & subitus. † Que tanquam euadit, sed illi non. d perueniet interitus, sicut dolor in utero † habentis, &

a Illis est improvisus dies domini, sed uobis non. † Ignorantia. non effugient. Vos autem fratres non estis in tenebris.

a Ita. b Ad mortem aeternam. vt uos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnese-

a Fidei. b Virtutum, per quas bona operantur. † Ne quis putat partem posse esse diei, partem noctis. nim uos filij lucis estis, & filij diei. Non † sumus

a Quia non noctis. † Commonet ne securi de Christo negligenter agamus. noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus, sicut

tionis prenia signa, atque ita multae, & in uis, & extra domum suam, re non prospeda peperere. Non autem solam diei incertitudinem ista similitudo significauit, sed & doloris acerbitate.

e Filij lucis. Fides est lux, quae facit diem, id est habitum uirtutum, contra tenebrae sunt infidelitas, nox habitus uitoru.

f Non sumus noctis, neque tenebrarum, & c. i. in presentibus torpeamus, sed uigilet mens attendens haec caduca, & sebre his utamur, no quasi bonis nostris, sed ad sustentatione datis. Vere nos, q no sumus noctis, no debemus dormire, na q dormit pp noctem dormit, id est, uicia, & peccata sua traxerunt eos ad hoc, vt obliu uice eterne in istis quiescant, & q ebrii sunt, his immoderate uiuendo, ex nocte uitorum hoc habent.

g Igitur non dor. * Chryso. Ostendit, quod in die esse nostri sit arbitrij. In presenti enim uita, quod ad hanc diem, & mortem attinet, non in nostra est potestate, sed etiam inuitis nobis irruit nox, & nolentibus imminet somnus. Quod

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non indigetis. Quia ualia scire ad uos non pertinet. secundum quod dicitur Act. 1. 3. Non est uestrum nosse tempora, & c.

2 Ipsi enim diligenter. scripturas supple considerando.

3 Scitis, quia dies domini. id est, dies iudicii, qui dicitur dies domini, quia tunc Christus apparebit, vt dominus, qui in primo aduentu apparuit vt seruus.

4 Sicut fur in nocte. Non per hoc intelligendum est, q dominus uerturus sit ad iudicium tempore noctis, sed magis clara die, sicut in caelu ascendit. Act. 1. 9. Hic Iesus, qui assumptus est a uobis in caelum, & c. sed quia ueniet subito hominibus hoc non prouidentibus.

5 Cum enim dixerint. Glo. super locu istum dicit, quod intelligitur de sociis Antichristi, qui post mortem eius credent se esse in pace & securitate, facientes festa, & conuiuia exercentes per diuersa loca. Sed istud non uidetur conuenienter dictum, quia glo. pmittit, q Antichristus fulminabitur, & maxima pars sui exercitus peribitum eo. propter quod non est uerisimile, q remanentes esse debeant in tanta securitate, & iocunditate, sed magis in timore, & sic uidetur glo. sibi ipsi repugnare. Item uidetur esse contra dictum commune doctorum, & sanctorum, qui dicunt communiter, quod mortuo Antichristo, & falsitate eius manifeste detecta, omnes gentes conuertentur ad Christum, & sic nos remanebunt, aliqui in secula Antichristi. Nec potest dici sustinendo glo. promissam, quod illi, qui fuerant de secula Antichristi praedicta festa, & conuiuia faciant, eo quod sint conuersi ad fidem Christi, quia de ipsis dicentibus. Pax, & securitas, subdit apostolus.

6 Tunc repentinus. Quod non potest exponi de bene gaudentibus. Propter quod melius uidetur reduci ad tempus dominacionis Antichristi, quando obtenta ciuitate, & templo ostendit se tanquam sit deus, vt dicitur in epistola sequenti, & tunc satellites eius gaudebunt de potestate domini sui, sed repentinus superueniet eis interitus, quia cito subinabitur Antichristus cum maxima parte sui exercitus. Nec obuiat huic expositioni, quod dominatio Antichristi, & eius subinatio praecedat diem iudicii, de qua loquitur Apostolus ante immediate, quia sequenter prius facta posterius uerant. Secundo exponenda est uerba de die mortis sic. De temporibus aut, & momentis, in quibus debeat

mors uenire, non indigetis, vt scribam vobis. q. d. non scriberet vobis, nisi illud, quod iam scitis, scilicet, quod est totaliter incertum. id subditur. Ipsi enim scitis, per experientiam quotidie uidentes. Quia dies domini. id est, mortis, quae dicitur dies domini, quia tunc ueniet ad particulare iudicium ipsius morientis ratione supra dicta. Sicut fur in nocte. id est, repente, & ex improviso adeo subditur. Cum enim dixerint homines. mundani. Pax, & securitas credentes de u uire re in delictis temporalibus, & temporalis pace. Repentinus superueniet interitus. scilicet, mortis corporalis. Sicut dolor in utero habentis. quantum ad poenam inferni. Et non effugient, quia in inferno nulla, & c. De hoc ponit exemplum Saluator Lu. 12. c. de illo, qui dicebat anima sua. Anima mea, habes multa bona reposita in multos annos, quiesce, comede, & bibe, & epulare, & dixit ad illum dominus: Stulte hac nocte repetent animam tuam a te, quae autem congregasti cuius erunt?

Vos autem. Hic consequenter apostolus reddit Thessalonicenses cautos contra diem iudicii generalis, quia sicut dictum est. Qualis quis in morte inuenitur, si iustus, aut iniustus, talis in iudicio presentabitur. Cautela uero ad hoc est, vt homines semper sint parati per bonam uitam ad recipiendum mortem, hoc autem fit per hoc, quod homo bene ad se ipsum se habet, & ad proximum, et ad deum, propter quod ad haec tria inducit apostolus. Et secundum hoc diuiditur in tres partes, quae profequendo patebunt. Igitur ad primum inducit, dicens, Vos autem fratres non estis in tenebris.

7 Vt uos dies illa. scilicet, mortis.

8 Tanquam fur comprehendat. id est, imparatos.

9 Omnes enim uos filij lucis estis. id est, Christi, qui est lux uestra illuminans omnem hominem: Ioh. 1. 9. Cuius estis filii per baptismum.

10 Et filij diei. id est, noui testamenti, quod dicitur dies, Rom. 13. d. Nox praecessit dies autem appropinquauit.

11 Non sumus noctis. scilicet, Mosaii, & obscuritatis.

12 Neque tenebrarum. id est, diuersorum errorum gentilium.

13 Igitur non dormiamus. in peccatis.

14 Sicut, & ceteri, qui sunt increduli.

vero ad spiritualem illam mortem, & somnum attinet, non item, sed possumus semper vigilare, possumus semper in die agere. Animæ oculos claudere, & malitiæ somnum inducere, non est naturæ, sed voluntatis.

Aug. in ps. 61. & 131.

a Qui enim dormiunt. xit alibi: Nox præcessit, dies autem appropinquauit.

¶ Sedulius. Ideo occisi, & ebrii sunt, quia in tenebris sunt, sed hic magis nox, & ebrietatis allegorice pro ignorantia, & libidine accipiendæ sunt.

¶ Ephes. 6. c. Cautela optima.

¶ vitam nobis concirem? salutem obsequamur.

b Induti loriceam, &c. Sicut lorica munit vitæ, ita fides, & charitas nos contra appetitum terrenorum. Si enim attendimus, Christus pro nobis passus surrexit, & nobis vitam parauit, qui sumus quasi coherentes hamo fidei, si & charitati insistimus, nunquam mentes nostras vincet temporalis appetitus. Si enim spes æternæ salutis ad superna tendens, ut galea mentem obuoluit, non legetur a temporali appetitu.

B hortemini.

c Et habeatis illos. Haimo, necessaria eis ministrando, & reuerentiam dignitati exhibendo. Quid enim prodest honorê sine functione habere? Sicut diuitiæ negligentiam parunt salutis, ita egestas dum saturari querit a iusticia declinat. Ideo in alia epistola præcipit presbyteros duplici honore esse honorandos.

¶ In summo pretio per charitatem.

¶ Inordinatos. 1. Tim. 5. c.

¶ subleuare, fulere.

¶ Com. in 1. ad Theſalonicenses.

¶ Chrysostomus. Siquidem homo defensionem tui erga hominem aliquem egerit, omnem illi gratiam habes, & cum hic

hic erga deum partes tuas tueatur, gratiæ nihil repedis? Et quomodo inquis partes meas tueatur? quia pro te orat, quia spirituali dono, quod per baptismum est, tibi ministrat, inuisit te, adhortatur, & admonet, medijs noctibus, si vocaueris, venit, non simpliciter dixit, diligit, sed in summo precio per dilectionem eos habere, velut filii patres

a & ceteri, sed vigilemus, & sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.

b Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus, induti loriceam fidei, & charitatis, & galeam spem salutis. Quoniam non posuit nos deus in iram, sed in acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis, ut siue vigilemus, siue dormiamus simul cum illo

c viuamus, propter quod consolamini inuicem, & edificate alterutrum, sicut, & facitis. Rogamus autem vos fratres, ut noueritis eos, qui laborant inter vos, & præ-

d sunt vobis in domino, & monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate, & propter opus illorum pacem habete cum eis. Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes,

et suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne

inordinati autem sunt, qui aliter agunt, quam a deo sunt ordinatum, ordinem enim cuique finiuic statuitque deus, quem qui transgreditur, inordinatus est, & temulentus, conuiciator, auarus, ut omnes peccata committentes.

¶ Rogamus autem, &c. Haimo. Hic admonet prælatos, ut subiectorum improbitatem & impatientiam patienter ferant, dum in aliquo contra eos murmurant.

¶ Theophylactus Ne per licentiam, vel arrogantiâ eos obiurgate, sed mansuetè admonete. Qui enim prauo est animo, sit asperior si obiurgetur.

¶ Inordinati autem sunt, qui aliter agunt, quam a deo sunt ordinatum, ordinem enim cuique finiuic statuitque deus, quem qui transgreditur, inordinatus est, & temulentus, conuiciator, auarus, ut omnes peccata committentes.

¶ Rogamus autem, &c. Hæc est secunda pars, in qua inducit Theſalonicenses ad hoc, quod bene se habeant ad proximum, & primo ad præfectos, eos honorando, di. Rogamus autem vos fratres, ut noueritis ostendendo per effectum vos nosse prælatos debite eos honorando, tan ratione vitæ, quam ratione doctrinæ, ideo subditur.

¶ Et monent vos, ideo sunt præ ceteris diligendi quæto spiritua lia corporalibus præferuntur.

¶ Propter opus illorum, ad vestram salutem ordinatum.

¶ Pacem habete cum eis. obediendo eis humiliter, & deuote secundo hortatur eos, ut bene se habeant ad imperfectos, dicens.

¶ Rogamus autem vos fratres corripite. charitatiue.

¶ Inquietos, idest gyrouagos, & contentiosos.

¶ Consolamini pusillanimes, idest, in tribulationibus deficientes.

¶ Suscipite infirmos, mente, & corpore, infirmitates eorum quantum secundum Deum potest fieri supportando. Quando enim ex tali supportatione insolescunt, eos non expedit supportare, quia hoc esset malum nutrire.

¶ Patientes estote ad omnes, non solum fideles, sed etiam infideles. Et intelligitur ista patientia quantum ad actum animi interior quantum autem ad exteriorem, scilicet, defendendi se, vel sua, aut repellendi rem, vel iniuriam a iudice, non semper expedit, ut pote si ex bo audacia malis faciendi tributum, nisi ex tali supportatione maius malum, ut pote grane scandalum oriatur.

¶ Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, hoc enim est vindicare seipsum, quod semper est malum, cum nullus sit iudex in sua causa, si tamen aliquis non habeat superiorem iudicem, sibi iniuriam factam debet, vel potest punire, non tamen libere vindicta, sed a lo iustitie.

¶ Sicut

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed vigilemus. per attentionem mentis ad ea, quæ sunt salutis.
- 2 Et sobrii simus. ex parte corporis, vtentes temporalibus ad naturæ sustentationem, & ad bonam sensuum dispositionem.
- 3 Qui enim dormiunt. in voluptatibus, & peccatis.
- 4 Nocte dormiunt. scilicet ignorantia. Nam ignorat omnis malus, secundum quod dicit Thilo. 3 Ethic.
- 5 Ec, qui ebrii sunt. immoderate vtentes bonis corporalibus. Vnde dicitur ebrius, a bria, quod est mensura, quasi extra mensuram posuit.
- 6 Nocte ebrii sunt. scilicet, ignorantia ratione dista.
- 7 Nos autem. Et patet ex dictis sententia.
- 8 Induti loriceam. Sicut enim lorica efficitur ex pluribus inuenturis inuicem se complentibus, sic fides integratur ex pluribus articulis ad inuicem connexis.
- 9 Et charitatis. quæ est forma fidei, sicut aut lorica protegit corpus sic fides charitate formata, protegit animam a demonum insultibus.
- 10 Et galeam spem salutis. Sicut enim galea munit caput, quod est superior pars ipsius corporis, sic spes superiorem partem animæ, ipsam ad celestia cleuando.
- 11 Quoniam non posuit nos, &c, idest, in damnationem æternam.
- 12 Sed in acquisitionem salutis. idest, vt acquiramus vitam beatam ex operibus meritorijs.
- 13 Per dominum nostrum. idest, sine cuius adiutorio nullum opus potest esse meritorium.
- 14 Ut siue vigilemus. viuendo corporaliter.
- 15 Siue dormiamus. mortis corporalis somno.
- 16 Simul cum illo viuamus. gratia, quæ est in anima immortalis.
- 17 Propter quod consolamini. in laboribus vitæ presentis.
- 18 Et edificate. verbis bonis, & exemplis.

- 19 Sicut, & facitis. semper tamen proficiendo in istis.
- 20 Rogamus, &c. Hæc est secunda pars, in qua inducit Theſalonicenses ad hoc, quod bene se habeant ad proximum, & primo ad præfectos, eos honorando, di. Rogamus autem vos fratres, ut noueritis ostendendo per effectum vos nosse prælatos debite eos honorando, tan ratione vitæ, quam ratione doctrinæ, ideo subditur.
- 21 Et monent vos, ideo sunt præ ceteris diligendi quæto spiritua lia corporalibus præferuntur.
- 22 Propter opus illorum, ad vestram salutem ordinatum.
- 23 Pacem habete cum eis. obediendo eis humiliter, & deuote secundo hortatur eos, ut bene se habeant ad imperfectos, dicens.
- 24 Rogamus autem vos fratres corripite. charitatiue.
- 25 Inquietos, idest gyrouagos, & contentiosos.
- 26 Consolamini pusillanimes, idest, in tribulationibus deficientes.
- 27 Suscipite infirmos, mente, & corpore, infirmitates eorum quantum secundum Deum potest fieri supportando. Quando enim ex tali supportatione insolescunt, eos non expedit supportare, quia hoc esset malum nutrire.
- 28 Patientes estote ad omnes, non solum fideles, sed etiam infideles. Et intelligitur ista patientia quantum ad actum animi interior quantum autem ad exteriorem, scilicet, defendendi se, vel sua, aut repellendi rem, vel iniuriam a iudice, non semper expedit, ut pote si ex bo audacia malis faciendi tributum, nisi ex tali supportatione maius malum, ut pote grane scandalum oriatur.
- 29 Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, hoc enim est vindicare seipsum, quod semper est malum, cum nullus sit iudex in sua causa, si tamen aliquis non habeat superiorem iudicem, sibi iniuriam factam debet, vel potest punire, non tamen libere vindicta, sed a lo iustitie.

19 Sicut

1 Se

A Malum pro malo, Tunc enim malum pro malo redditur, si corripiedus non corrumpit, sed prava dissimulatione negligit. *** Chrysostomus. & Theophylactus.** Si malum pro malo reddendum non est, multominus malum pro bono, multominus nullo pueniente nos malo malum reddere. malus, inquis, ille est & me offendit iniuria que plurimum afficit. Vis ipsum vlcisci, ne malum reddas.

* Hierony. omni diligentia caue ne cui infirmiora ut ignarus vel vice mali reddas, quia vltro aliquem id facere non credo. Omnis enim, qui iniuriam facit, male facit, & qui vicem iniurie reddit iniuriam facit, & male facit.

b Semper, quod bonum est. * Theophylactus. Non satis est, non reddere mala pro malis, verum etiam opere precium bonis compensare malefactorum. *** Chrysostom.** Ista maior est philosophia, non solum mala malis non vlcisci, sed bonis, Ea quippe vera est vltio, quae & illi damnum, & illi vtilitatem adferret. Imo, & illi multam vtilitatem si volet, non ergo vlciscendus est moriturus, sed magis pro illo orandum, ut a morte eruat. Non videtis apem, quomodo propter stimulum alicui infixum moriatur, per hoc animal erudiuit nos deus, ne proximum ledamus. Ex eo enim primi mortem capiemus, & illos forsitan parum ledemus quidem, ipsi vero non amplius viuemus, quemadmodum neque hoc animal.

c Semper. Vel generaliter ad omnes semper gaudere. **d Sine intermissione.** i. semper iuste viuere, & aeterna desiderare. **Aug.** iustus enim nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse. Semper orat, qui semper bene agit. Ipsum enim desiderium bonum oratio est, Et si continuum est desiderium, continua est oratio. Vel. *** August.** Sine intermissione orare quid est aliud, quam beatam vitam, quae nulla nisi aeterna est, ab eo, qui eam solus dare potest, sine intermissione desiderare. Dignior enim sequitur effectus, quem seruentior praecedat affectus. *** Hieronym.** quod praecipuum ille solus custodire potest, qui nouit prouidentia dei etiam passeres gubernari. *** Chryf.** Hoc animi est philosophici, mali quicquam passus es, at si voles malum non est. Gratias age deo, & immutatum est malum in bonum, morbus incidit? at nihil insolens. Est enim corpus nostrum mortale, & passibile. Sed pecuniarum obigit penuria, at etiam istae diuitiae despicabiles sunt, & hic manentes. Insidias, & calumnias ab inimicis passus es? at non nos illis ledimur, sed ipsi, qui faciunt.

e In Christo. est ostensa voluntas dei, quia haec fuerunt in Christo, in quo nihil deo displicuit. **f Spiritum nolite.** Quia voluntas dei est facere haec omnia, vos maiores, qui habetis per spiritum sanctum donum intelligentiae nolite abscondere, quo merito, & vos perderetis, Vos subditi prophetias illorum nolite spernere, nisi non omnia indiscrete accipiat is,

cupiat is, sed probate, id est, ratione discutite, & quod bonum inuenitur tenete. **Spiritus nolite extinguere,** id est, sicut spiritus sanctus ad horam quid reuelat, noli prohibere loqui, quod sentit. Vel spiritum sanctum, qui datus est nobis non quantum in se, sed in nobis extinguimus, dum peccando fugamus.

* Theophylactus. Quia vita praesens nox est, dedit nobis lampadem deus Spiritum paraclitum, sed hanc alij quidem splendidiorem fecerunt, ut omnes sancti alij vero extinxerunt, ut quinque virgines olei inanem hanc dimittentes, ut qui chorinthi fornicatus erat, certum sane huic super fuderat. Concludite ianuas, siue sensus, ne ingrediatur spiritus malitiae. ne extinguitur lampas.

* Chrysostom. extincto autem spiritu, quid reliquum sit nobis quotquot in lubrica nocte ambulatis. Si vero de terra in terram noctu ambulare difficile, & molestum est, quomodo tutum erit eam viam, quae ex terra in caelum tenditur, sine hac luce ambulare? Ignoratis quot demones sint in istis inter capedinis spatio, quot bestiae, quot versutiae spirituales. Si ergo lucem illam spiritus habuerimus, nihil nobis incommodare poterunt. Si vero eam extinxerimus, confestim nos consumunt, confestim omnia nostra auferunt. Nam & latrones lampadem extinguunt, & rum de mum latrocinantur. Idem. Est & alia huius loci expositio. multi apud Thessalonicenses, alij quidem vere, alij falso prophetabant. Scelestus enim diabolus volebat per hoc ipsum donum totum ecclesiae negotium euertere. Quoniam namque vtrique de futuris praedicebant, & daemon, & Spiritus, sed hic falsa, iste vero vera, & non poterat aliunde veritatis iudicium sumi, dedit deus discretionis spiritum.

g Omnia probate. * Ambrosius. Omnia quae dicuntur, probanda monet, & quicquid sobrie ac bene dictum fuerit, retinendum. Quaecumque enim apostolorum, & ipsius domini dictis congruunt, ea bene dicta habenda sunt, & retinenda ab his autem, quae iniuria fidei videntur, abstinendum. Solent enim spiritus immundi facilliter quasi per imitationem dicere bona, & inter haec subinducere praua, ut per haec, quae bona sunt accepto ferant, & mala, ut quia vnus spiritus dicta putantur non discernant ab iniuce, sed per id, quod licitum est, comendetur illicitum, auctoritate nominis, non ratione virtutis. Solent enim sub apostolorum, & ipsius domini nomine, nephanda docere, & aduersa.

h Ab omni specie mala abstinete vos. Solent enim spiritus immundi fallaciter dicere bona, & inter haec subinducere praua, ut per haec, quae bona sunt accipiantur, & mala.

i Ipse autem deus pacificet vos per omnia, ut integer. Ego ita peratos, & subditos moneo, ipse autem deus est, qui potest.

k Spiritus vester. Ratione seruet integra, non consentiendo carni.

l Et anima. id est, sensusualitas integra seruiendo rationi.

a Et corpus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed semper, quod est bonum. id est, fideles ad fideles.
- 2 Et in omnes. id est, etiam erga infideles.
- 3 Semper gaudere in do. & si non actu, quem oportet aliquando interrumpi, saltem in somno, tamen in habitu. Et eodem modo intelligitur, quod subditur.
- 4 Sine intermissione orate. Vel hoc referendum est ad horas ad hoc aptas, vel constitutas, quarum nulla est intermittenda.
- 5 In omnibus prosperis, & aduersis.
- 6 Gratias agite deo, qui aduersa ordinat ad salutem vestram, si cui, & prospera, & hoc per meritum vestrae petitionis, sicut patet de sancto Iob. & subicit causam.
- 7 Haec est voluntas dei. cui est in omnibus optemperandum.
- 8 Spiritum. Haec est tertia pars in qua hortatur eos bene se habere erga deum, dicens. Spiritum, scilicet, deuotionis erga deum.
- 9 No-

- 9 Nolite extinguere, per immoderatam curam rerum temporalium.
- 10 Prophetias. id est, expositiones scripturarum sacrarum. Nolite spernere, quia frequenter reuelatur intellectus simplici, qui occultatur prudenti. Matt. xi. d. Abscondisti haec a sa. & priu. &c. Veruntamen, quia expositores aliquando desiciunt, ideo subdit.
- 11 Omnia autem probate. id est, dicta eorum discutite.
- 12 Quod bonum est tenete. Contra malos, qui in locutionibus, & praedicationibus mala dicta melius retinent, quam vtilia.
- 13 Ab omni specie mala. Non solum enim abstinendum est a malo, sed etiam ab eo, quod habet apparentiam mali, propter scandalum vitandum, saltem quousque declaratur illud, quod est licitum.
- 14 Ipse autem deus pacis. id est, autor, & dator pacis.
- 15 Sanctificet vos per omnia. ad corpus, & ad animam pertinentia.
- 16 Ut integer spiritus vester, &c. Et dicitur spiritus quantum ad superiorem animae partem, & anima quantum ad inferiorem.

com. in r. ad Thessal. Ecclesia. 18. c. Luc 18. a.

† De confid. 4. cap. queris. parag. idem.

† 15. di. est sancta. ver. item scripta. † 2. quae. s. de forma parag. scilicet, quae

Ibidem

E

F

Ibidem

De s. & hoc. ele. ca. cum ab omni. De eo, qui eo. con. vxo. ca. v. niens. z. para. cum i. g. i. u. r.

A Et corpus. ut nihil agatis eius ministerio, unde aliquis con-
querat. Aliquā inquinatur anima per cogitationē malā, & est
mundum tñ corpus. Ideoque spiritum integrū in homine
dicit esse debere. Si autē mala vita, vel cogitatio intercedat,
nō erit integer spūs. *Spūs, & anima, & corpus.* Aug. Tria poliūt
quibus homo constat.

id est, spiritum, animā
& corpus, s. illud quo
intelligimus, & illud
quo vivimus, & illud
quo visibiles, & con-
tractabiles sum⁹, quæ

B rursus duo dicuntur,
quia sæpe anima cum
spiritu nominatur.

*Sermo. de
symbolo.* Vel: Spiritus poni-
tur pro donis suis, id
est, gratia spiritus, quæ
data est in baptismo,
seruetur incorrupta, & integra, ne nostro vitio, vel immūdi-
tia corrūpatur, vel fugetur. Nam dum agit homo, quæ odit
spiritus sanctus, recedit ab eo gratia eius penitus, vel minui-
tur.

*Lib. & aduer-
sus valen.*

⁹ Irenæus. Neque enim plasmatio carnis ipsa secundū se
homo pfectus est, sed corpus est pars hominis, neque enim,
& anima ipsa secundū se homo, sed anima hominis, neque
spiritus enim, & non homo vocatur. Coniunctio autem, &
C unctio horum omnium perfectum hominem efficit.

Ambro.

⁹ Ambro. Tunc enim integer est spiritus, si bonæ vitæ stu-
deamus, animā habentes, mundā, & corpus sine querela, ut
totus hō sit perfectus. potest. n. corpus mundum esse, & ani-
ma inquinari per malam cogitationem. Si autem mala vita,
aut cogitatio intercedat, non erit integer spiritus, quia ho-
m nem deserit pecca-
tis obnoxium.

⁹ Sine querela. Augu-
stinus. non sine pecca-
to de pfectione iusti
hominis. Aliud est ef-
se sine peccato, quod
de solo in hac vita vi-
genito dictum est. A-
liud est esse sine que-
rela, q̄ de multis ius-
tis etiam in hac vita
dici potuit. Quia est
quidam modus bonæ
vite, de quo ēt in ista conuersatione iusta querela esse non
possit. Quis enim iuste querit ut de homine, qui nemini ma-
lū vult, qui de quib. pōt fideliter consulit, nec contra cuius-
quā iniurias tenet libidinē vindicandi? ut veraciter dicat. *Si-
cut, & nos dimittimus debitoribus nostris.* & tamen eo ipso, q̄ hoc
dicit, sine p̄tō se nō esse declarat, in multis. n. of. omnes.

a & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Chri-
b si seruetur. Fidelis est, qui vocauit vos, qui etiā faciet. Fra-
c tres orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo san-
d cto. Adiuro vos per dominum, ut legatur epistola hæc om-
nibus sanctis fratribus. Gratia domini nostri Iesu Christi
vobiscum: Amen.

⁹ Et si non sine peccato, in multis enim offendimus omnes.
a Ad vitam. *b* Opus gratiæ perficiet.
c Ex nostra parte. *d* Quod est signum dilectionis.

a Salutate, & epistolam ostendite.

a In baptismo sanctificatis, vel perfectis, ut inde proficiant.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.

d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.

d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.

d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.

d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In aduentu domini. id est, iudicium.
- 2 Seruetur. Et quod istud sit sperandum, subditur.
- 3 Fidelis est, &c. ad fidem, scilicet deus.
- 4 Qui etiam faciet. quia nulli deficit quantum est ex se.
- 5 Fratres. Hæc est vltima pars, quæ est cōclusio epistolæ, in qua ponitur

*nitur sui recommendatio, & aliorum salutatio, ideo dicit. Fratres ora-
te, &c. in osculo. Non libidinoso, nec proditorio, sicut plinius fuit
expositum, Ro. vlt. vbi idem, & sub eisdem verbis ponitur.*

6 Adiuro vos per dominum. id est, iniungo vobis per ipsum.

7 Sanctis fratribus. id est, baptisate sanctificatis.

8 Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum Amen. sup-
ple sit in presenti, & gloria in futuro, amen.

ADDITIO.

In c. 5. vbi dicitur in post. Sed istud non videtur conuenienter
dictum, quia Glo. pernitit, quod Antichristus fulminabitur.

Sententia glo. tenenda est tanquā planior secundū continuatio
nē ad immediate prædicta, non obstantib. obiectionib. postill. In-
telligit. n. glo. hæc verba Apostoli, *Cum dixerint pax, & securitas,
tunc repn. &c.* de tēpora illo intercepto, quod erit inter mortem
Antichristi. & diē iudicii, ut immediate ante dixerat, *Dies dñi, si
cat fur. Quod tēpus continebit. 45. dies, ut pōt haberi Dan. vi. In
istis. n. diebus ministri Antichristi videntes se euasisse ab illo p̄-
lio maximo in quo Antichristus, & maxima pars exercitus eius
perierant, existimabunt se totaliter esse extra periculū, licet prin-
ceps eorum sit interfectus, sicut contingit multis, qui postquam
eripiuntur ab aliquo maximo periculo, credunt se ab aliis pericu-
lis esse securos. Nec hoc est contra communem doctorū opinio-
nem dicentium, quod mortuo Antichristo, & fallitate eius dete-
cta omnes Gentes conuertentur ad Christum, quia hoc intelli-
gitur post lapsum 45. dierum prædictorum.*

Replica. In 1. episto. ad Thessalonicen. ca. 5. vbi postillator de-
clinat Glo. magistri super illo verbo. *Quando dixerint, pax, & secu-
ritas tu crepentinus veniet interitus.* Nam glo. exponit hoc de so-
cis Antichristi, qui post mortem eius credentes se securos in pa-
ce, facient festa, & conuiuia, exercentes diuersos iocos, &c. Quod
postill.

postill. dicit inconuenienter dictū, quia eadē glo. p̄mittit, q̄ Anti-
christus fulminabitur, & maxima pars exercitus eius p̄bit cum
eo. Et iō nō est verisimile, q̄ remanentes debeant exercere ludos
in securitate, sed esse sub maximo timore, sicut filii Israel, Chore
cū sua societate peunte, prout h̄ Nu. 16. Item v̄ illa gl. esse cō-
tra mentē ecclesiæ, & sanctorū doctorū, qui dicūt, q̄ mortuo An-
tichristo, & fallitate eius detecta, oēs gentes conuertent ad Chri-
stū, & sic nō remanebunt aliq̄ de secta Antichristi. Sed Bur. p̄ gl.
dicta certare. vult. q̄ dicti Antichristiani lætabunt. Sed hoc pō
videtur verisimile, quia lætantur victores: Esa. 9. Nō autē sic hor-
ribiliter victi, imo nec illū horrore scientes lætari pōtuerunt, sed
potius timere, sicut supra dictū est in exēplo Chore, maxime, q̄
videbunt oēs gentes conuersas, cultū dei, & Christi per eos im-
peditū resumere, & sic non videbunt consolantē, nec compati-
tē, sed oēs aduersarii eorum malitiæ per casum Antichristi dete-
ctæ, ideo habēt potius materiā tristitiæ, quam gaudii. Nec illi 45.
dies per Burgen. conficti ex Dan. vi. prout ipse allegat, haberi cla-
re videntur, quibus tamen datis verisimiliter est, quod alii, q̄ me-
tu Antichristi latuerant, intelligentes horrendam perditionem
iplius, & sui exercitus, resumunt gaudia sublato timore, quam il-
li, qui de exercitu sic miserabiliter detecto remanserunt. Illi en-
nim habebunt materiam gaudii, isti autem non, nisi luctus de
quibus diuinae nemo potest, nisi propheta, & filius propheta.

*Incipit epistola se-
cunda ad Thessa-
lonicenses.*

CAP. I.

ad Thess. 4. **P**aulus, & Syl-
uanus. Quia in
prima epistola quædā
dixit de aduentu domi-
ni, & resurrectione
mortuorum, nunc aliā
scribit epistolam, in
qua signat, licet ob-
scure, (neque enim a-
perte potest) de abo-
litione Romani regni
& de Antichristo, &
de

Argumentum in secundam epistolam ad Thessalonicenses incipit.

Ad Thessalonicenses secundam scribit episto-
lam Apostolus, & notum facit eis de tempo-
ribus nouissimis, & de aduersarii deiectione.
Scribit hanc epistolam ab Athenis per Titum
diaconem, & Onesimum acolythum.

Epistola Pauli ad Thessalonicenses secunda incipit.

CAP. I.

*⁹ Isti tres sunt quorum nomine scribitur hæc, & prima
epistola.*

PAULUS, & Sylvanus, & Timotheus ecclesiæ

de inquietudine quo-
rundam.

Hanc epistolā scri-
bit idem Apostolus
Thessalonicensibus
Orta enim apud eos
grauiori tribulatione
item monet eos ad pa-
tientiam, ostendēs ius-
tum dei iudicium
ut boni gloriam con-
sequantur, mali per-
nam. Scribit etiam ni-
instare diem domini
sicut occasione prie-
ris epistolæ videbatur
Cum

NICOLAUS DE LYRA.

*Pauli: Nicolai de Lyra super secundam epistolam
Pauli ad Thessalonicenses incipit.*

CAP.

CAP. I.

Paulus, &c. Hic incipit secunda epistola ad Thessalonicen-
ses dividitur in tres partes, s. in salutationem, & perfectionem, &
Gratias

Cum enim priorē epistolā legendo, peruenissent ad illū lo-
cum ubi dicit apostolus, Mortui in aduentu eius resurgent primi.
Deinde nos, qui vivimus, qui residui sumus simul rapiemur cum il-
lis, &c. conturbati sunt nimis, & perterriti, putantes vicinū
diē domini ne damnaretur eo, quod tarde ad fidē venientes
imperfecti essent. Iō-

que hoc comperto,
scripsit eis non immi-
nere diem iudicij suo
tēpore, ne apostolus
in hoc mētibus p om-
nia reprobaretur, vel
ne diabolus hęc expe-
ctantibus aliqua fraude
illuderet. Corrigit et-
iā asperius inquietos.

Et est intētio apo-
stoli, bonos, & quos
ad patientiam, ad mo-
nere, & inquietos cor-
rigere, & quæ obscu-
re in præcedenti epi-
stola dixerat, hic ali-
quatenus aperire.

Primo salutatur, dein
de gratias agit de bonis eorū, postea monet ad patientiā, &
constantiam. Inde asserit, q̄ aduentum Christi Antichristus
puerit, & aliqua aduentus Antichristi signa licet obscura,
denūciat, agēs de abolitione Romani regni, & interfectiōe
Antichristi. Circa finē vero, vt curiosos corripiant obsecrat.

Paulus, & Sylvanus, & Timotheus. * Ambrosius. Solenni-
bus verbis scribit ad eos. Solito enim more sermonum ca-
put continetur epistolæ, & idem ipsi tres sunt, quorum no-
mine scribitur, sicut & prima epistola.

a Gratia vobis, & pax. * Theophyla. Post quam deus sua
gratia quempiam donarit, nihil illi graue erit, neque triste,
sed omnia facile dissoluentur. Sciens igitur Paulus, quāta res
sit dei gr̄a, propterea hęc ipsis imprecatur, si enim hęc ipsis
adfuerit, nullā tentationū molestiā sentient, sed & pace dei
fruentes, inconcussi, & pacifici permanebunt. Simul autē, &
eis ad memoriam reuocat diuinam gratiam, vt etiam si eos
afflictio inuasit memores gratiæ, per quam seruati sint,
consolationem recipiant, atque ex præteritis, & maioribus
plena spe confirmati, in minoribus non deiciantur animo.

b Gratias agere debemus. * Theophyla. Tria hic docet: Pri-
mum, q̄ nostras ob virtutes, & opera, q̄ transegerimus, non
sunt nobis gr̄a agenda, sed deo, alterū, q̄ nō sint lachrymis,
neq; lamētis digna illa, q̄ patiuntur, sed h̄mō, vt pro quibus
deo gratias agere deceat, itaque eos letari oportet, & nō de-
cidere. Tertiu, q̄ nō oporteat inuidere bñ operatib. sed gau-
dere, & gr̄as agere deo p fratrib. Quocirca, qui macerantur
ob quorundā laudata opera atque virtutes deo maledicūt.

* Chryso. Si Paulus pp̄ aliena bona gratias agit, quid pa-
tiētur, qui nō solū gratias nō agūt, sed & liuore cōtabescūt?
c Quoniam super creuit fides. * Chryso. quomodo pōt fides
crefcere? Ita, s̄ q̄n illius gratia aduersi quicquā passi fuerim?
Magnum quidem est obfirmatum esse, & cogitationib. nul-
lis a scopo dimoueri, allidentib. vero ventis, decidentib. ma-
gno impetu pluuijs, vndique insurgēte graui tēpestate, vicif-
sim, & aceruatim appellatib. pcellis si tñ nō disturbabimur
nullius alterius signū erit, nisi crescentis, & supra modū ex-
crescentis, sublimiorisque factæ fidei nostræ. Quēadmodū
enim in diluio omnia quidē saxea humiliaq; statim pierē,
q̄cunq; vero sublimia, & cælestia erāt, ad ea nō pertigit dilu-
uū, ita & fides istorū sublimis facta nō deturbabat amplius.

d Abundat charitas vestra. * Idem, Et Theophylactus.
Vide

Vide charitatē, nō alium quidem deceperunt, aliū vero mi-
nus, sed equa erat erga quos vis dilectio, quēadmodū si parti-
culariter diligam⁹, nō est charitas, sed dissensio poti⁹. Si enī
dei cā diligis, oēs dilige, sin particulariter diligis, charitatis
est diuisio, nō charitas. Nā dic mihi: Si oculus oēm prouidē-
tiam, & curam, quam
pro vniuerso corpore
habet, in solam manū
deriuaret, ac reliquis
membris omnib. con-
tempis, vni istū intē-
deret, an non totū p-
deret? absq; dubio: Ita
& nos, si charitatem
quā in vniuersam ec-
clesiam extendere de-
bemus, in vnum, & al-
terum cōuertam⁹
& nobis ipsi, & illis
totique ecclesiæ per-
niciē inferemus. Ita
namq; nō sunt chari-
tatis, sed dissidij, schis-
mata nempe, & rup-
tura hiuleæ.

Thessalonicensium in deo patre nostro, & domino Iesu

Christo. Gratia vobis, & pax a Deo patre nro, & domino

Iesu Christo. Gratias agere debemus deo semper pro vo-

bis fratres, ita vt dignum est. Quoniam super creuit fides

vestra, & abundat charitas vniuersiusque vestrum in inui-

cem, ita, vt, & nō ipsi in vobis gloriemur in ecclesijs dei,

pro patientia vestra, & fidē in omnibus persecutionib. ve-

stris, & tribulationibus, quas sustineris in t exemplum

Gratias agere, &c. Hic gratias agit deo de bonis eorum, ne
forte de tanto bono, quod ex deo habebant, extollantur, tā-
quam a seipsis habentes.

In inui. Vt scilicet, qui diligitur diligat alios, & mutuis ob-
sequijs charitatem ostendat.

c Pro patientia vestra. * Chryso. Inter hostes enim viue-
bant, qui indefinenter vndique incommodare conabantur,
solidāque, & immotā tolerantia ostēdebāt, pudebant quot
quot humani p̄sidij gratia, in aliena dogmata transeunt. Cū
adhuc prædicationis esset initium, homines pauperes, & ex
quotidiano labore manū viuentes, virorum reipublicæ gu-
bernatorum ciuitatisque primorum inimicitias in se susce-
perunt, neque deū rege amplexante fidē, & bellum impla-
cabile sustinuerunt, & tamen ne sic quidem degenerarunt.

f Quis sustinetis. Iō gloriemur, quia sustinetis, ita vt sitis exē-
plū, & documentū alijs, quod iuste iudicat deus dū suos per-
mittit affligi, malos prosperari. Vidēt. n. vos ex malis in me-
lius proficere, illos ex p̄speris deteriores esse, & ita estis eis
exēplo, ne fatigent dū corripuntur a deo, q̄ affligit oēm fi-
liū quē recipit apud quē est iustū, vt incipiat a domo eius iu-
diciū. vnde Petrus ait, Tēpus est, vt incipiat a domo eius iudiciū.

Iusti iudi. dico, qd̄ & respectu p̄sentium videri pōt, dum boni
meliores, mali efficiuntur deteriores. Tñ hac conditione di-
co iusti. si iu. est apud, &c. Q. Iustū apparet iudiciū quo in præ-
senti iudicat deus, si attendat iudiciū futurū, vbi manifestē
omnib. patet iusticia, dū reddit singulariter fm̄ merita, per
q̄d̄ præsentia iusta esse probant finaliter, s̄ si iustū est dari his
penā, vobis requiē. Si quis. n. finē hunc attendit, nō iniustum
esse dicet bonos purgari, malos fordescere, sicut vtrique ex sua
vita meruerūt. Simile huic dicit Dauid, Existimabā, vt cognosce-
rē, hoc labor est ante me. Donec intrē i sanctuariū dei, & intelligā

in nouissimis eorū. Sed tñ ex p̄sentib. videri pōt. vnde sub-
dit. Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum, &c.

g In exemplum iusti, &c. Si. n. tam seuerē punit peccata in p̄-
nitentib. quid faciet induratis? vt intelligatur, quod nō par-
cit impijs, qui nō parcit iustis. Iusti, si tñ iustum est, quod cō-
stat esse. Non. n. ponitur hic, si tamen, pro dubitatione, sed
pro affirmatione, vnde alius interpret ait: Siquidē iu. est, &c.

* Chryso. Si deo rerum cura est, si quid curat, & estimat
deus, & non hoc ex sua sententia, sed ex concessis, & indubi-
tatis ponit, veluti diceret, Si odit de⁹ reprobos, vt illos fateri
cogat

NICOLAUS DE LYRA.
Gratias agere, & cōclusionem, ibi. Salutatio mea. In fine epistolæ.
Sciētia primæ partis patet ex dictis in principio præcedentis epistolæ.
Gratias agere. Hic incipit epistola persecutio. Quæ diuiditur in
tres partes. Nā primo apostolus reddit Thessalonicenses beneuolos, se-
cundo cautos. ca. se. tertio, dociles sine doctos, ibi. Nos autem. Primū
facit dupliciter, s. gratias agendo de bona eorū conuersatione, & orā-
do pro meliori consummatione, ibi. In quo etiam oramus. Circa primū
licit. Gratias agere debemus deo. a quo est omne bonum.
Semper, scilicet, a. u. uel habitu. Vel. Semper, idest omnibus ho-
is ad hoc ordinatis.
Pro vobis fratres. quia bonum discipulorum redundat in ma-
gistrum.

gistrum.
4 Ita vt dignum est. quasi dicat. Digni estis, vt hoc agamus.
5 Quoniam super creuit. Intēsiue, firmiter bis, que sunt fidei ad-
herēdis. Et etiam extēsiue, ea que sunt fidei magis explicite cognō-
sciend, & ea verbo, & exemplo ad alios deriuando.
6 Et abundat. in affectu interiori, & opere exteriori.
7 Ita vt, & nō ipsi. in vobis.
8 In ecclesijs dei. proponendo alijs ecclesijs vitam vestram pro
exemplū. ideo subditur.
9 Pro patientia vestra, solida.
10 Et fide, firma.
11 Quas sustinetis. i. per hoc sensibilibiter apparebit iudicium dei
esse iustum, patientiam vestram premiando. ideo subditur.
1 Vt

† documentū,
aut ostensioē

E

Ibidem.

Heb. 12. b.
1. Petr. 4. a.

Psal. 72. c.
Ibidem

F

Ibidem.

Cogit, quod odiat. Sane enim potissimum tales sententia mi-
 A nime ambigunt, ita ut ipsi adue: sarij sciunt hoc iustum esse.
 Si enim apud homines iustum est, multo magis apud deum.

Ibidem. * Hierony. hic, si tamen, consumentis sermo est, non du-
 bitantis, quasi d'cat. Si tñ foris potest iudicare Iustitia, quod
 iustum est, nam sicut
 indubitanter pro no-
 mine domini patien-
 ribus requiem, ita in-
 cunctanter tribulatio-
 nem his, qui tribulant
 reprobis.

Ibidem. * Ambrosius. Quid
 tam iustum, quam ut
 hi, qui in seculo depri-
 mant bonos, & eos ex-
 turres faciunt perfe-
 ctionibus, in futuro
 eadem patiantur, quæ
 faciunt? Illi autem, ut
 sint in requie cū cete-
 ris sanctis, qui de ma-
 gna tribulatione ve-
 nientes regnum acci-
 pient æternam in ad-
 uentu domini.

† pro: dicit sug.

† quod fides
 habita sit re-
 stitutorio no-
 stro erga vos.
 † Ad quod.

† omne boni
 propositum.

a In reuelationem. In-
 cipit ostendere, quam
 horribilis tribulatio il-
 lis, & quam iocunda re-
 quies istis futura est.
b Domini Iesu. Veniē-
 tis in flama ignis, nō, quod
 sit flamma circumda-
 tus, sed per effectum,
 quia inimicos exuret.
 Vel ideo dicit, in flama
 magnis, quia ignis erit
 in mundo, qui præ-
 cedet eum, tãtum spa-
 cium aeris occupans
 quantum occupauit
 aqua in diluuiō, qui
 exuret terram, & eras
 situdinem aeris, & purgabit electos.

c His, qui non vob. Nam alij sunt, qui nesciunt legem.
d Qui pœnas. id est, sustinebunt. Dire enim aliquando poni-
 tur pro sustinere, ita & hic. Et congrue. Qui enim patitur,
 dat ei quem offendit, pœnas quasi gratias.
e In iudicio æternas. Quia semper sentient pœnas, non ta-
 men semper deficient.

Ibidem. * Hiero. Si petuit flamma imperio dei tres pueros omni-
 no nō tãgere, quare nō eadem potentia alijs seuior, alijs mi-
 nor esse credatur, hoc contra eos, propterea quod pœnam
 conscientia somniarunt, quia hoc illis impossibile videba-
 tur.

Ibidem. * Theophylactus. Obserua autem, quod ait in igne flam-
 mæ, pro, in igne ardente tantū, nō etiã lucente. Peccatoribꝫ
 enim

enim ardens, & vrens tantū modo est ignis, nō lucente: Iudis
 aut lucente tantum, non etiã inflammans vniuersum est.
 * Chryso. Si quando te ceperit concupiscentia corpora-
 lis, cogita gehennæ ignem, cogita quã plane nullus estimã-
 da sit peccati voluptas, quã ne voluptatē quidem habeat. Si

a Ideo. Inter alios gloriosi. **b** In æterna beatitudine, vel ecclesia. quam hic regit. **c** Ut digni sitis.
 iusti iudicii dei, ut digni habeamini in regno dei pro quo

& patimini, si tamen iustum est apud deum retribuere re-
 tributionem his, qui vos tribulāt, & vobis, qui tribulamini

a requiem nobiscum in reuelationem domini Iesu de celo,
b cum angelis & virtutis eius, in flama ignis dantis vindictã

a his, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt euã-
b gelio domini nostri Iesu Christi, qui pœnas dabunt in in-

a teritu æternas a facie domini, & a gloria virtutis eius, cum
b venerit glorificari in sanctis eius, & admirabilis fieri in om-

a nibus, qui crediderunt, quia testimonium nostrum credi-
b tum est super vos in die illo. In quo oramus etiam semper

a pro vobis, ut dignetur vos vocatione sua deus nos-
b ter, & impleat omne in voluntatem suã bonitatis, et opus fidei

a in virtute, ut clarificetur nomen domini nostri Iesu Chri-
b sti in vobis, & vos in illo secundum gratiam Dei nostri, &

a domini Iesu christi.

earum legum, quæ in hoc seculo posse sũe tantum potest metus, ut a malis nos acribus cohibeat, multo magis poterit hoc recordatio futurorum, supplicium immortale, pœna sempiterna.
 f. Cum venerit glorificari, &c. Ipse enim clarus, & mirabilis videbitur in credentibus, sa uerus autem apparet in incredulos, cū eos penis æternis coarctabit. Et est horū verborum breuis sensus: Veniet punire malos, & glorificare bonos.
 * Hiero. Ipse in suis glorians est membris, quæ solis splendore fulgebūt. Sed & mirabuntur irrisores impij humilitatis, in subitatione salutis insperatæ uitiorum.
 * Chryso. glorificatur ne deus etiã. Quoniam in illis illi eos quos verberauerant, quos contempserant, quos irriserāt, prope ipsum constitutos esse viderunt, ipsius erit gloria, imo istorum gloria erit, certe & istorum, et ipsius, ipsius quidē qđ

istos non deseruerit, sed illustres exhibuerit: Istorum vero, quod tanto digni habiti sint honore, gloria boni est, habere quibus beneficia sua tradat.

g Quia testimonium. Ideo vobis tribulatis dat requiem nobiscum, quia testimonium, id est quidquid diximus de illo die iudicij, credidistis de gloria bonorum, & pœna malorū.
h In quo, &c. Ordo verborum talis est. In quo dicit.
i Ut dignetur. id est dignos iudicet, semper oram. Vel in quo. id est pro quo vel cuius diei periculo vitando. Etiam oro semper pro vobis. Pro vitando enim periculo illius diei, semper orandum est.
k Opus fidei. id est confessionē, qđ proprie est opus fidei in virtute, ut a cōfessione nullo mō flecti possint. Vel, opus fidei, cō bonū, qđ fides exigit, & sine quibus fides mortua est. Vel.
l In vir. p̄seueratiōe, ut, scdet vobis p̄seuerantiã vsq; ad finē.

CAP:

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut digni, &c. & persecutores vestros puniendo, ideo subditur.
- 2 Si tamen iust. & accipitur hic, si, pro quia iustum est.
- 3 Deum retribuere. id est, gehennæ pœnam.
- 4 His, qui vos tribulant, persequendo.
- 5 Et vobis, qui tribulamini, patienter sustinendo.
- 6 Requiem nobiscum. qui similiter tribulamur, & ideo subditur retributionis tempus, cum dicitur.
- 7 In reuelationē domini Iesu de celo. id est, quando manifeste app. bit veniens ad iudicium, sicut dicitur Matt. xxiii. c. Sicut fulgur exit ab oriente, & apparet vsque ad occidentē, ita erit aduentus filij hominis.
- 8 Cum angelis virtutis eius. qui erūt executores diuini iudicii.
- 9 In flamma ignis dantis vindictam. id est, facientis.
- 10 His, qui non nouerunt deum. id est, fidem eius non receperunt, sicut sunt pagani, & Iudæi obstinati.
- 11 Et qui non obediunt, ipsum opere adimplendo, sicut sunt mali Christiani, habentes fidem sine operibus, quæ mortua est.
- 12 Qui pœnas. id est, soluent, sicut sustinebunt. 13 A facie domini. id est, per sententiã ab ore eius egredientē, quãdo dicit vobis. Ite maledicti estis in ignē æternū, &c. Matt. 25. c. Et electis. Venite benedicti patris mei. & ideo subditur. 14 Cū venient. id est, dare eis gloriã suam

suã mirabilem, nam excedit intellectus creati capacitatem. j. Cor. ii. b. Oculus, nō vidit, nec au. au &c. 15 Quia testimonium. id est, quia credidistis illud, qđ u. s. ficati sumus vobis p̄ dicit ad. 16 In die. id est, de die illo glorificationis sanctorū, ita quod ly in, tenetur hic materialiter, sicut cum dicitur: Imago Herculis est in lapide. 17 In quo. id est, consequenter reddit Th. salonicenses benedictos, orãdo pro eorum felici consummatione, id est, in quo. id est, pro quo, scilicet die glorificationis obtinendo. 18 Oramus semper. Exponatur ly semper ut supra. 19 Ut dignetur vos. id est, faciat vos dignos. 20 Vocatione sua. ad gloriã, sicut vocauit ad fidem. id est, subditur. 21 Et impleat. Tunc enim implebit omne desiderium electorum. 22 Et opus fidei. quod est constans confessio Ro. x. b. Certe creditur ad i. ore autem confes. fit ad sa. 23 In virtute. id est, in constantia martyrii pro fide impleat pro vobis in presenti, ut sic non solum habeatis aureolam sanctorum omnium communem, sed etiam aureolam, quæ est proprii martyrii. 24 Ut clarificetur nomen domini nostri Iesu Christi. in partem martyrii vestri. hoc enim modo dicitur Job. xl. f. de Petri martyrii. Cum autem senueris, extends manus tuas, &c. Et subdit euangelista exponendo. Hoc autem dixit significans quia morte esset clarificaturus deum. 25. Et vos in illo. ipsum in patria clare videndo.

CAP.

C A P. II.

Rogamus autem vos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, &c. Hic determinat de die iudicij, obsecrans eos ne leuiter, & facile de aduentu domini quasi de prope imminente opinionem recipiant, vel terreantur.

Theophylactus, Quando sit futura resurrectio, non dicit, quod vero nunc non instet, hoc docet, fuerunt enim impostores nonnulli, qui assueverant, iam instare tempus consummationis aduentusque domini.

Ambrosius, & obsecrat eos ne leuiter, & facile de aduentu quasi imminente dñi opinionem recipiant, & alia dat mandata, & etiam si per spiritum aliquis velut propheta fuerit loquutus credi ei non debeat, neque hic per tractatum, aut epistolam, forte nomine apostolorum scriptam, assensum tribuendum.

Non cito mouea. Q. Si moueamini cito est, nihil enim vobis infertur, quod diu duret.

Neque per spiritum. id est, si malignus spiritus, quasi angelus lucis apparens in visione hoc vobis persuadeat. Vel, si quis licet per spiritum sanctum teuelantem hoc se cognouisse, quod dies iudicij imminet.

Neque per epistolam. Solent enim tergiversatores, vt fallat, sub nomine clari alicuius viri epistolam fingere, vt auctoritas nominis possit commendare, quod per seipsum recipi non possit.

Quasi instet dies domini. Non quia velit, vt habeant succum et os lumbricos, & lucernas ardentes in manibus, expectantes quando reuertatur dominus a nuptijs.

Aug. ad Esichium. In quo, n. quemque inuenit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendit mundi nouissimus dies, quia qualis quisque in die illo morietur, talis in die illo iudicabitur. Et ideo vigilare debet omnis Christianus, ne imperatum eum inueniat dñi aduentus. Imperatum n. inueniet dies ille, quem imperatum inuenit vitæ huius dies vltimus. Et ideo non sit solus, ne terreamini, vel seducamini, sed addit. Quasi instet dies domini. Hoc ideo dicit, ne ipsa perturbatione dñi inueniuntur, possent seduci ad adorandum diabolum, qui hoc agebat

bat, vt sub nomine Christi apparens faceret se adorari, quod vt non possit, tempus, & signa aduentus, apostolus praescripsit. Quoniam, nisi ve. Occulte loquitur de destructione imperij Romani, ne irritaret eos ad persecutionem ecclesie. Vel hoc dicit de spirituali Imperio Romanæ ecclesie, vel discessione a fide.

Nisi ve. refuga primum. Aug. Scilicet aliqui codices habent. Quod nulli dubium est de Antichristo cum dixisset, quæ refuga vocat, vique a domino deo. Si enim hoc de omnibus impijs merito dici potest, quomodo magis de illo?

Theophylactus, non aderit aduentus domini, nisi venerit discessio, siue defectio id est, Antichristus.

Chrysostomus, Antichristum ipsum vocat defectionem, tanquam plurimos perditurum, & abducturum, hominem peccatillum vocat. Innumera quippe mala perpetrabit, & inflicet

alios, vt perpetrent, non enim ad Idololatriam abducat ille sed a vrbibus quisquam erit, qui suis deos persundans, habebitque templum pro deo colit ac venerat, & in templum dei collocari, non hierosolimitanum, sed & in ecclesias.

Ambrosius, non prius veniet dominus, quam Romani Imperij defectio, sit, & appareat Antichristus, qui interficiet sanctos, reddita Romanis libertate, sub suo tamen nomine.

Hieronymus, Quod autem discessio hic dicitur alibi refuga appellauit. In latinis exemplaribus vtrunque, ita intelligendum est, quod nisi venerit refuga veritatis, siue sui principatus defectio, siue discessio gentium a Romano Imperio.

Aug. Scimus enim quoniam post regnum Persarum, ad vltimum quoque post cetera Regna regnum Romanorum cepit, & omnia regna terrarum sub Dominatione sua habuit. Inde ergo dicit Paulus Antichristum non antea in mundum esse venturum, nisi venerit primum discessio, hoc est nisi discesserint omnia regna a Romano Imperio, quæ prius subdita erant. Hoc autem tempus nondum aduenit, quia licet videamus Romanum Imperium ex maxima parte destructum, tamen quando reges francorum durauerint, qui Romanum Imperium tenere debent, Romani dignitas ex toto non peribit, quia in regibus suis stabit.

a Filius

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. II.

Rogamus autem. Hic consequenter apostolus reddit Thessalonicenses cautos. Circa quod sciendum, quod aliqui Thessalonicenses credebant diem iudicii esse propinquam. Tum propter tribulationes quas sustinebant, quia Christus in euangelio dixerat ecclesiam maxime tribulari appropinquante die iudicii, vt patet Matt. 24. propter quod timebant adhuc maiores persecutiones incurrere. Tum quia apostolus dixerat in epistola precedenti cap. 4. Nos, qui viuimus, qui re. &c. obuia Christo. scilicet ad iudicium venit, vt dictum fuit, quod aliqui Thessalonicenses male intelligentes, credebant illam obuiationem tpe Pauli futuram, eo quod dixerat. Nos, qui vel simul ra. &c. pp quod asserat eos de die iudicii longa distantia, reddens eos cautos, vt non recipiantur circa hoc ex cuiuscumque doctrina. Et dividitur in duas partes, quia primo remouet errorem, secundo docet veritatem, ubi, Quoniam nisi. Circa primum dicit, Rogamus vos fratres per ad. ad. iudicium.

Et nunc congregatio. Tunc, n. electi congregabuntur ad eum. Matth. 24. c. Vbi cumque fuerit corpus, illic congregabunt, & aquilæ.

Vt non cito mouea. a ve. sensu, id est a vero intellectu.

Neque ter. quia instat tribulatio maxima, quæ prædicta est fore prope diem iudicii.

Neque per spiritum. s. malignum transfiguratum in angelum lucis, & asserentem vobis contrarium, s. quod dies iudicii sit propinquus.

Neque per ser. alicuius pseudo apostoli.

Neque per epi. nam aliqui falsi apostoli, & heretici mittebant epistolas sub nomine virorum apostolorum Christi ad fidelium deceptionem, vt supra dictum est. Alio modo sic. Neque per epi. &c. nostram

C A P. II.

Non solum oramus, sed rogamus.

Rogamus autem vos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, &c.

Si vultis, vt vobis proficiat aduentus Christi futurus.

Ad iudicium.

uentum domini nostri Iesu Christi,

et nostræ congregationis in ipsum,

ut non cito moueamini a vestro

sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per

sermone, neque per epistolam, tanquam per nos missam quasi

instet dies domini. Ne quis vos seducat vl modo.

quia, nisi venerit discessio primum, et reuelatus fuerit

a Puro intellectu. b Pro vicino periculo, id est, quasi instet, dies domini. c Ai cuius pseudo apostoli, qui hoc exponat de scripturis. d Sub nomine meo missam. e No. qui uelut illos paratos esse. f Quod per singula. g Alio etiam a prædictis.

sed non instat dies domini, nisi prius gentes a Romano Imperio, non quod statim possit. h Alias discessio. i Nisi.

Non cito mouea. Q. Si moueamini cito est, nihil enim vobis infertur, quod diu duret.

Neque per spiritum. id est, si malignus spiritus, quasi angelus lucis apparens in visione hoc vobis persuadeat. Vel, si quis licet per spiritum sanctum teuelantem hoc se cognouisse, quod dies iudicij imminet.

Neque per epistolam. Solent enim tergiversatores, vt fallat, sub nomine clari alicuius viri epistolam fingere, vt auctoritas nominis possit commendare, quod per seipsum recipi non possit.

Quasi instet dies domini. Non quia velit, vt habeant succum et os lumbricos, & lucernas ardentes in manibus, expectantes quando reuertatur dominus a nuptijs.

Aug. ad Esichium. In quo, n. quemque inuenit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendit mundi nouissimus dies, quia qualis quisque in die illo morietur, talis in die illo iudicabitur. Et ideo vigilare debet omnis Christianus, ne imperatum eum inueniat dñi aduentus. Imperatum n. inueniet dies ille, quem imperatum inuenit vitæ huius dies vltimus. Et ideo non sit solus, ne terreamini, vel seducamini, sed addit. Quasi instet dies domini. Hoc ideo dicit, ne ipsa perturbatione dñi inueniuntur, possent seduci ad adorandum diabolum, qui hoc agebat

precedentem. 7 Quasi in, di. do, eo, q. ibi diximus. Deinde nos, qui vi. &c. Et quia non fuit in lectis noster, q. dies iudicii esset propinqua, vt ibi fuit dictum. 8 Ne quis vos seducat, hoc addit ad excludendum omnem deceptionis modum circa materiam istam.

9 Quoniam. Hic consequenter docet circa diem iudicii veritatem, de quo dicit, quod duo notabilia precedent, primum ponitur cum dicit. Quoniam, ve. quod, exponunt aliqui de discessione a Romano Imperio, quod florebat tempore Pauli, a quo recesserunt quasi omnia regna negantia ei subiecti, & redditionem tribuit. Iam a multis annis illud etiam Imperium caruit Imperatore pluribus annis, & tamen non venit adhuc Antichristus, qui tamen debet venire completa illa discessione, vt videtur apostolus dicere in fr. Et tunc reuelabit ille iniquus, &c. Propter quod alii exponunt de recessu ab obedientia ecclesie Romanæ a qua iam dñi est, quod recessit Græcia. Sed saluo meliori iudicio, mihi videtur melius intelligendum de recessu a fide catholica, sicut exponunt aliqui, non tamen intelligendo, quod omnes sint a fide catholica, (sicut exponunt aliqui) recessuri, quia durabit in aliquibus usque ad finem mundi, sed quia maior pars credentium discedet ab ea, quia secundum dictum Saluatoris Matt. 24. b. Appropinquante Antichristi tempore abundabit iniquitas, & frigeet charitas multorum, & per consequens fides vera deficiet in multis, & tunc veniet Antichristus facta dispositione ad receptionem ipsius. Hinc et dicto concordat dictum apostoli. in fr. 1. ad Tim. 4. ubi dicit. q. in nouissimis temporibus discedet quædam a fide, attendentes spiritibus erroris, & 2. ad eundem 3. in nouissimis diebus, instabit tpa periculosa, & erunt homines seipsum amantes, &c. Sequitur ibi. Homines corrupti, merere re. pbi circa finem. 19 Et re. Hic ponitur secundum notabile, quod precedit die iudicii aduentus

lib. 20. de tate dei ca.

mente.

E

F

A *Filius perditionis. Antichristus, nō p naturā, sed p imitationē.*
B *Homo peccati, & filius perditionis.* * Basil. Ipsa nāque scri-
 pturę cōsuetudo priores a peccato magis censere, q̄ a pati-
 bus solet, meliores vero filios ex aliqua insigni, & eis conue-
 niēte virtute. Quāobrē diabolū, vel si manus Antichristū apo-
 stulus filium perditio-
 nis appellat, nisi enim
 ait reuelatus fuerit fi-
 lius perditionis.

In psal. 7.
 In psal. 7.

† ostentans.
 Ioh. 20 de ci-
 uitate deica-
 pit. 19.

† Ille.

C *In templo. Vel in tē-
 plum.* Aug. Nonnulli
 non ipsum principem
 tātum, sed vniuersum
 corpus eius, ad est, ad
 eum pertinentem ho-
 minum multitudinē simul cum ipso principe suo loco intel-
 ligi volūt, rectiusque dici putant, sicut in Greco est, non in
 tēplo, sed in templū oīei sedeat, quasi ipse cum suis sit tēplū
 dei, quod est Ecclesia. Sicut dī: Sedet in amicu, i. vt amicus.
 Haimo. Nascetur autē Antichristus in Babylonia de tribu
 Dan, iuxta quod Iacob ait. Fiat Dan coluber in via, cerastes
 in semita. Et cū venient Ierosolymam, circumcidet se, dicens
 Iudæis: Ego sum Christus vobis promissus. Tunc confluent
 ad eum omnes Iudæi, & reedificabunt templum a Roma-
 nis destructum, sedebitque ibi, dicens se esse deum.

Antichristus
 ubi nascetur.
 Gene. 49. 6.

Oratione de
 consummat.
 mundi libr. 1.
 comment. in
 Danielem.
 Comment. in
 Danielem.

Comment. in
 c. ad Theff. 1.
 lib. 20 de ciui.
 det. cap. 24.
 Libr. cygneo-
 rum carminū.

Orat. de con-
 summat. mun-
 di.

Lib. de bened.
 Patriarcharū
 cap. 7. tracta.
 de Antichri.
 Comm. in
 Danielem.

Vbi sup.

Vbi sup.
 Libr. 7 diuini
 institut. c. 17.

Vbi sup.

A *Cuius iam species precedit. Non deus. Totus. b Seruus, & fons. c Diaboli, qui
 perdidit homines. Vel quod ipse peccatus, & alio p̄denti.*
B *Christo, & membris eius.*
C *Et in se.*
D *Vel talia opinione, ut dicitur, uel benefici gratia, ut sancti. b Ut deus Trinitas.*
E *Vel in templo. Id est, in ecclesia, uel in templo a Romanis destructo, quod tunc Iudæi re-
 edificabunt.*

a *homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extol-*
b *litur supra omne, quod dicitur deus, aut quod colitur, ita*
c *vt in templo dei sedeat, † ostendens se tanquam sit Deus,*
d

stus dī, locum nouit aptum, vnde radix omniū malorū oriri
 debeat, scilicet in Babilonia. In hac Antichristus nascetur, et
 in ciuitatib. Bethsuda, & corozā nuttiri, & versari dicitur.
 * Hieronymus. Nostri autem interpretatur omnia de An-
 tichristo, qui nasciturus est de populo Iudæorum, & de Ba-
 bilone venturus.

* Hippolytus Mar-
 tir. In primis aut Iudai-
 cam gentem amabit,
 apud eos omnia signa
 ader, & horrenda mi-
 racula, nō vera, sed fal-
 sa, ad seducendos sui-
 similes impios. postea
 ader, prodigia, leproso-

mundando, paralyticos excitando, expellendo demones, lō-
 ginq̄ua non aliter, q̄ p̄sentia denūciabit, mortuos excitabit.

* Ephrem. Syrus. montes quoque non vere, sed falsiter
 transferet. Idem ipse expansis manibus, multitudinem ser-
 pentum atque auium congregabit, abissum, vt aridam de-
 ambulabit, certos figens in fluctibus gressus.

* Irenæus. Hæc, ne quis eum diuina virtute putet signa fa-
 cere, sed magica operatione.

* Ambro. Quod in libro Iob legimus, diabolū ex permis-
 sione dei, ignem fecisse descēdere de celo per semetipsum,
 hoc per Antichristū, & sequaces ei, extremo tēpore faciet

* Irenæus. Characterē autem in fronte, & manu dextere
 faciet dari, ne possit aliquis emere, vel vendere, nisi qui ha-
 bet characterem bestie.

* Ephrem. Syrus. Dat autem signū suū impurus ille lacte
 non passim in quolibet corporis mēbro, sed dextere ac frō-
 ti hominis impiū insignit characterem, ne potestātē habeat
 homo signandi se dextera, signo Iesu Christi nostri saluati-
 ris, neq; in frōte crucis signaculū penitus imprimere possit.

* Ambros. Potest fieri, vt sicut nos habemus characterē
 Christi, i. crucem qua signamur, ita habeat Antichristus p-
 prium characterē, quo signetur hi, qui in eum crediderint.

* Hippolytus martyr. Christus dedit credentib. in eū p-
 tiosam ac viuificā crucē, hoc itidē signū suum daturus est.

* Hippolytus martyr. Lugebunt plurimi eo, q̄ defecerint
 a sancto deo, & crediderint in potiori illi, suscepto chara-
 ctere impuri illius hostis dei, loco viuificę crucis saluatoris
 Lugebunt etiam Ecclesię luctum magnum, quia nec obla-
 tio, nec iustitias fiet, nec cultus deo gratus. Sed & ecclesiari-
 ædes sacrę instar tugurij erunt, pretiosumque corpus, & sa-
 guis Christi, non extabit in diebus illis. Liturgia extingue-
 tur, psalmodiarum decantatio cessabit, &c.

* Lactantius. Tunc confurget hostis potentissimus, qui i-
 sustentabili dominatione vexabit orbem, diuina, & huma-
 na miscebit, infanda dētū, & execrabilia molietur, noua c-
 stilia in pectore suo voluabit, vt proprium sibi consuetū
 imperium, leges commutabit, cōtaminabit, diripiet, spoli-
 abit, occidet. Tunc detestabile atque abominandum temp-
 erit, quo nulli hominum sit vita iucunda.

* Idem. Rex ille teterrimus, & mēdaciōū ppheta, seipsum
 constituet, & vocabit deū, & se colū iubebit vt dei filiū, eru-
 re tēplū dei conabit, & iustū populū psequetur, & erit p-
 sura, & contitio, qualis nunquā fuit a constitutione mund-
 quicunque crediderint, atq; accesserint ei signabunt ab
 tanq̄ pecudes, qui aut recusauerint notā eius, aut in mont-
 fugient, aut cōprehensi, exquisitis cruciatibus necabunt.

* Idem. hic est autem, qui appellatur Antichristus, sed
 ipse Christum mentietur, & contra verum dimicabit, & b-
 lum saepe renouabit, &c.

* Idem. Tūc lachrymæ, luctus, & gemitus perperes, &
 cum caligē preces, nulla requies ad formidinem, aut form-
 ad quietem. Dies cladē, nox metus augetur semper. Tur-
 impius iustos homines, ac deo deditos persequetur, & se-
 li iubebit, vt deum, cum sit Antichristus, &c.

d *Tanquam sit deus. Nā sicut in Christo oīs plenitudo di-
 nitatis*

NICOLAUS DE LYRA.

aduentus, Antichristi, cuius primo ponitur superbia excessus, secundo
 rēpus veniendi, & eius casus, ibi. Et tunc reuelabitur. Tertio, demo-
 nis effectus, ibi. Cuius est aduentus. Excessus vero superbię erit, &
 faciet se, sicut deū adorari. Dicit igitur. Et reuelatus. i. manifeste ostē-
 sus. 1 Homo. i. totaliter deditus peccato, sicut homo deditus agri-
 cultura dicitur homo agri. 2 Filius per. i. dignus perditione, sicut
 2. Reg. 1. b. dicitur. Filius mortis. q̄ dignus morte. 3 Qui aduer-
 satur. Loquitur de futuro per modū p̄sentis, propter certitudinē pro-
 phetice.

phetice. Loquitur. n. de Antichristo propheticę. 4 Supra. quā
 ad deos Gentiliū, qui dicuntur dii, sed non sunt. 5 Aut quod quā
 ad sanctā Trinitatē, quæ colitur, vt vnus verus deus. oēm. n. talem
 tum exterminare conabitur, vt ipse solus tanquam deus ab hominib.
 adoretur. Similiter dicitur Iudith. 3 de Nabuchodonosor, qui p̄t
 exterminare omnes deos terræ, vt ipse solus deus diceretur.
 6 In templo. reedificato ab ipso, & Iudæi sibi adhaerentibus,
 exponunt in templo, id est, sic se ostendet ac si ipse sit templum de-
 modo, quo humanitas Christi est dei templum.

nitatis habitavit, ita in Antichristo plenitudo malitiae & omnis iniquitas habitabit, quia in ipso erit caput omnium malorum, scilicet diabolus, qui est rex super omnes filios superbiae. *Scitis*. Quia eos scire dicit quid derineat, nec aperte exponit. & ideo nos nescimus, nisi quod quidam suspicantur de Romano imperio dictum fuisse, donec tollatur, vel de medio fiat. Et ideo Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumnia scilicet incurreret, quod Romano imperio male optauerit, cum speraret eternum. Et hoc quod dixi, iam enim mysterium operatur iniquitatis. Ne rationem voluerit intelligi, cuius facta velut Antichristi videbatur. Unde nonnulli vel viuum raptum occultari, donec suo tempore reuelaretur, vel occisum resurrecturum & futurum Antichristum suspicabantur. Quidam putant hoc dictum esse de malis & fictis, qui sunt in ecclesia tandem, donec perueniant ad tantum numerum, qui Antichristo magnam faciat populum, et hoc dicunt esse, mysterium

sicut David & Abel Christi. *d* Donec de medio fiat, id est tollatur illa potestas Romani imperij de medio mundi, quia omnes undique Romam quasi ad caput confluebant. Vel qui fidem tenet, teneat, donec ipsi refrigescat. Vel qui detinet illum, id est accessio ad fidem, derineat, donec

Nonne retinetis, quod cum adhuc essem apud vos, haec dicebam vobis? Et nunc quid detinet, scitis, ut reuelaretur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis: tantum, ut qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat, et tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui cum, cuius est aduentus secundum operationem sathanae, in omni virtute & signis, & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt, eos, quod charitatem veritatis non acceperunt, ut salui fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant men-

ipsa tollatur de medio. Vel, donec iniquitas, quae modo est mystica, fiat de medio, id est, quam de communibus ut non erubescat homo adulterari vel forari, licet nec ambulare vel loqui. *De medio fiat*, scilicet discessio, id est, manifeste appareat: & tunc iam reuelata discessione a Deo vero, iam refrigerata charitate ex abundantia iniquitatis reuelabitur, &c. *Spiritu oris sui*, id est, virtute spiritus sancti, qui dicitur spiritu oris, quia ab eo procedit. *Spiritu oris*, id est, potentia iussio nis suae, siue per se, siue per Michaelem, nec datur autem (ut dicitores tradunt) in monte Oliueti in passione, & solio suo, in illo loco, contra

iniquitatis, quia videtur occultum. Et de hoc dictum esse: Quid nunc detineat, scitis. Et cum ait, ut qui tenet nunc teneat, dicunt Apostolum hortari fideles, ut in fide quam tenent, tenaciter perseuerent, donec exeat de medio ecclesiae mysterium iniquitatis, quod nunc occultum est. Et est sensus, tantum hoc superest agendum, ut qui tenet nunc fidem, teneat, firmiter in ea perseueret, donec iniquitas, id est, ficti, exeat de medio ecclesiae quae nunc occulta est, id est, manifeste ab ea recedat. Unde: *De nobis exierunt, sed non erant ex nobis*, ita nunc aperte. *Suo tempore*. Hier. Completa accessione ad Romanum imperium, & ad Romanam ecclesiae obedientiam, adit discessio ab utroque imperio: qua impleta adit ille iniquus impleto tempore misericordiae quo plenitudo Gentium intrat ad fidem: reuelabitur discessio, & sic instabit dies domini. *Nam mysterium, &c.* Iam in ipsis initijs accessio inuenitur iniquitas, sed mystica, id est, pietatis nomine palliata, ut velint haberi ministri Christi cum sint pseudo. *Nam mysterium*. Haimo. iam diabolus occulte per Neronem & alios occidebat martyres sicut per illum tunc aperte facturus est, occidendo Elia & Enoch filiosque plurimos: & sunt Nero & alii umbra futuri Antichristi sicut

quem dominus ascendit in caelos. Illo interfecto non statim veniet Christus, sed ut in Dan. intelligitur, concedentur electis ad penitentiam dies 65. Quantum post dominus veniurus sit penitus ignoratur. *Christostomus*, Et Theophylactus. Proxima est confusio, abolebit claritate aduentus sui cum cuius aduentus est secundum operationem sathanae. Quenadmodum enim ignis irruens passim minuta animalcula etiam antequam plene adueniat, procul adhuc distans torpescit, & confumit, ita, & Christus. Sufficiet illum iurare, & illum adesse, atque ista omnia peribunt. Seductionem sistet, quam primum apparuerit. *Mendacibus, & in omni seductione*. Aug. Vel quia non vera videntur, sed phantastica. Vel si vera, Dei permissione ad mendacium trahunt. *Idem mittet illis Deus*. Aug. Deus diabolum ista facere permittet, iusto quidem iudicio, quoniam faciet ille iniquo malignoque consilio. Proinde iudicati seducunt, & seducti iudicabunt sed iudicati iudicio Dei occulte iusto, & iuste occulto seducuntur. Seducti autem iudicabunt nouissimo manifestoque iudicio per Christum iustissime iudicatum iniustissime iudicatum.

NICOLAUS DE LYRA.

Et nunc, id est, quae sit causa morae ipsius. *Scitis*. Sciebant enim, quod omnia futura a Deo sunt disposita & determinatis temporibus ventura: ideo subditur. *Ut reuelaretur in suo tempore*. a Deo disposito. *Licet autem Antichristus sit venturus personaliter, venit tamen singulariter*, sicut dictum fuit de Antiocho illustri Dan. 11. quod fuit figura Antichristi. eodem modo dicitur de Nerone qui tunc imperabat, & primus de romanis principibus mouit persecutionem ecclesiae, cum dicitur: *Nam mysterium, id est, figura*. Iniquitatis. Antichristi, qui dicitur iniquitas in abstracto propter excessum suae malitiae sicut homo multum liberalis dicitur liberitas. Iam operatur iniquitatis. in Nerone ecclesiam persequente. Tantum supple, restat. *Ut qui tenet nunc*. Romanum imperium, ut exponunt aliqui, Teneat donec de medio fiat, id est, donec deficiat Romanum imperium per discessionem ab obedientia ipsius. Sed mihi videtur melius exponi de discessione a fide ecclesiae Romanae supradicta sic, Tantum supple, restat. *Ut qui tenet nunc fidem catholicam, teneat eam firmiter* persecutione Neronis & aliorum tyrannorum sequentium. *Donec de medio fiat, id est, donec deficiat modus supradictus*. *Et tunc reuelabitur*, quae sicut supra dictum est deficiente sic fide apparebit

apparbit Anuchristus, id est dicitur. Et tunc reuelabitur illi. antonomastice dicitur. **11** Quem dominus Iesus interficiet, quia de mandato eius fulminabitur per ministerium Michaelis Archangeli. **12** Et destruet, in anima, & corpore. **13** Illustratione aduentus sui, id est in aduentu suo claro. **14** Cuius, hic consequenter circa Antichristum ponitur demonis effectus. Habebit enim Antichristus demonem principium, qui a Deo permissus faciet multa miracula ad eius nutum pro subuersione haecum, & hoc est quod dicitur. Cuius est aduentus secundum operationem, in temporali potestate. **15** Et signis, & prodigiis, nam aliqua fient per illusionem sensuum a demone, quae videbuntur esse & non erunt, & aliqua erunt res verae, sicut demon super oues Iob fecit ignem verum descendere. Dicuntur tamen signa mendacia, quia fient ad affectionem mendacium. **16** Et in omni, utpote minis & promissis & aliis modis exquisitis. **17** His qui pereunt. Inde enim habebit decepti eius effectum. **18** Eo quod id est, quia veritatem euangelicam, quae est lex amoris. **19** Non acceperunt, credendo. **20** Ut salui, quia extra veritatem euangelicam non est salus. **21** Ideo, id est, propter eorum demerita. **22** Mittet illis Deus, id est, mitti permittet. **23** Operationem erroris, id est, ducentem in errorem modis dictis. **24** Ut credant mendatio, qui repulerunt veritatem.

Ambrosius. Operatio erroris est, falsis fidem committere, ut qui claritate luminis diem esse consentire noluerunt putent diem tenebras dici debere, ut possint prepeniori delicto facti rei, sine contradictione damnari, veritatis inimici, fautores autem iniquitatis.

THEOPHYLACTVS. mittet, id est, sinet ipsum venire, animaduerte autem quod primam repulerunt veritatem, cumque eos reliquit Deus, ac dominatum est in eos mendacium.

Gratias autem agere debemus. AMBROSIVS hoc loco prescientia Dei personat, qui scit omnium mentes ante natiuitates eorum. nec enim late illum qui credituri sunt.

CHRISOSTOMVS. Quomodo in salute? ab istis namque salutis nostre summa dependet nusquam ab operibus, nusquam a recte factis, sed per fidem veritatis.

THEOPHYLACTVS. Quid igitur nos? nihilne attulimus? subdit & fide veritatis. i. seruauit nos, qui attulimus fidem rerum verarum. non enim mendacis quibusdam fidem adhibuimus, sed veritati ipsi. Secunda hic fidei meminit. quando quidem & post sanctificationem eius auctibus indigemus, ne concutiamur.

Primitias in salutem. Ut scilicet non in illo periculoso tempore ultimo, sed in primitiua ecclesia credere mus in Christum atque fidem confiteremur. Vel nos apostolos primitias omnium credentium, quia apostoli primi crediderunt, & hoc in salutem omnium gentium.

In acquisitionem gloriae domini nostri Iesu Christi. Vel ut sitis acquisitio,

acquisitio, in qua Deus glorificetur. d. State, & tenete traditiones. Chrysostomus. Hinc patet quod non omnia per epistolam tradiderint, sed multa etiam sine literis. Eadem vero fide digna sunt tam illa quam ista. Itaque traditione quoque ecclesiae fide digna putamus. Traditio est, nihil queras amplius.

Hieronymus. Quando vult sua tenere, non vult extranea superaddi. apostolica autem traditio est, quae in toto mundo predicatur, ut baptismi sacramentum.

Irenaeus, Cum ex scripturis arguuntur, in accusationem conuertuntur ipsarum scripturarum, quali non recte habeant, & quasi non possit ex his veritas inueniri ab his, qui nesciant traditione, quae est ab apostolis, quae per successiones presbiterorum in ecclesia custodit, prouocamus eos; aduersantur traditioni, dicentes se non solum presbiteris, sed etiam apostolis existentes sapientiores, synceram inuenisse veritatem.

Idem. ad hanc enim ecclesiam propter potentio rem principalitatem, necesse est omnem conuenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt vndique, fideles, in qua semper ab his qui sunt vndique, conseruata est ea, quae est ab apostolis traditio.

Idem. Quid autem si neque apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt his quibus committebant ecclesias? Et dedit consolationem. promittendo caelorum regnum. In gratia. id est, per gratiam quam dedit, speramus aeterna. Vel gratia nam merito nostro.

Quod Antichristus Deus sit. Tandem aperte, ipse occulte. Christo qui vere Deus. dacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed t confenserunt iniquitati. Nos autem debemus gratias agere semper Deo pro vobis fratres dilecti a Deo, quod elegerit nos Deus t primitias in salutem in sanctificationem spiritus, & in fide veritatis, in quam, & vocauit vos per euangelium nostrum in acquisitionem gloriae domini nostri Iesu Christi, Itaque fratres state, et tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Ipse autem dominus noster Iesus Christus, & deus & pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem aeternam, & spem bonam in gratia t exhortetur corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut iudicentur omnes. id est, iudicio condemnationis.
2 Nos autem. Hae est tertia pars, in qua reddit Thessalonicenses dociles, eos in moribus informando. & primo quantum ad operationem boni, secundo quantum ad uitiationem mali, ibi Denunciamus. Prima in tres, quia primo de eorum bono principio gratias agit, secundo ad perseuerandum eos inducit, ibi: Itaque fratres. tertio, orationes eorum petit, in principio sequentis ca. Circa primum dicit. Nos autem debemus grat. age. quia bonum discipulorum reddat in magistrum.
3 Quod elegerit nos Deus. sua gratia.
4 Primitias in salutem. Euerunt enim de primis credentibus ex Gentilitate.
5 In sanctificationem spiritus. per baptismum, in quo dat gratia spiritu sancti

- spiritu sancti sanctificans.
6 Et in fide veritatis. id est, in fide catholica, qua sola est vera.
7 In qua. scilicet fide.
8 Et vocauit vos per Euangelium nostrum. i. per nostram, predicationem Euangelij,
9 In acquisitione gloriae. id est, ut per hoc gloriam acquiratis.
10 Itaque fratres state. firmi in moribus & fide.
11 Et tenete traditiones quas didicistis. a nobis,
12 Siue per sermonem. vos principaliter docendo.
13 Siue per epistolam nostram. quam absentes vobis misimus vos docendo. Et quia ad perseuerandum in bono indiget bono adiutorio diuino, ideo subdit de peccando, dicens,
14 Ipse autem dominus noster Iesu, &c. Et patet litera.

ADDITIO.

Cap. 2. vbi dicitur in Postil. Quia secundum testimonium Saluatoris Matth. 24. Appropinquante Antichristi tempore abundabit iniquitas.

Secundum testimonium Saluatoris prope aduentum Christi secundum, fides deficiet in multis. Legitur enim Luc. 18 b. Veruntamen filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra? & loquitur de perfecta fide prout in glo.

CAP. III.

De cetero fratres orate. Orandum esse hortatur, ut dignetur Deus doctrinam suam infatigabili cursu dirigere & transfundere per ora apostolorum in aures auditorum, & ab auribus in corda, ut compescant malorum seditiones.

CAP. III.

De cetero fratres orate pro nobis, ut sermo domini, simul notandum in quibus causis orari poscat apostolus, ut sermo Dei currat, & clarificetur, currat inquam affluencia, clarificetur vero auditorum profectu.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

De cetero. Hic consequenter Apostolus petit a Thessalonicensibus ora-

bus orationum suffragia, quia charitas est reciproca. dicit igitur: De cetero fratres orate. instanter & deuote. 2 Ut sermo domini. id est, predicatio Euangelij.

Ambrosius a Quod super est

HIERONYMVS Dat humilitatis exemplum, & occasionem charitatis, ut pro alterutro audacius exor-

Chry-

Curra-

* Chrysoſtomus, et Theophylaſtus. Ipſe quidem pro eis orauit, vt confortarentur, petit vero nunc viciffim ab eis vt pro ipſo orent, non vt nullum ſit periculum, nam in hoc poſitus erat, ſed vt Sermo Dei currat.

a *vt liberemur.* Apſeudo. ne noſtros ſeducant, vel nobis inſidias repdant. Vel, Liberemur ab im. id eſt, infidelibus qui reſiſtunt verbo Dei, nec ſtant i portu quietis. b *Et malis.* qui perſequentur infideles. Ideo dico, liberemur, quia nō dum acceperunt omnes fidem p me q̄ accepturi ſunt. Vel omnes q̄ importuni non habent fidem, ſed vos qui habetis, confirmabit Deus, vnde ſubditur: Fidelis, &c.

c *Non enim omnium eſt fides.* id eſt, nec vobis orantibus omnes ſunt credituri, ſed tātum praxordinati in adoptionem filiorū. *Non enim omnium.* &c. Ideo autē Deus per orationes credētium nōdum credētes credere facit, vt oſtendat quia ipſe facit. Nemo eſt enim tam impertitus, tam ingenio tardus, qui non videat Deum facere, quod rogari ſe praxcepit, vt faciat. Et ſciendum, quia poſſe habere fidem, ſicut, poſſe habere charitatem, natura eſt hominum. habere autem fidem, ſicut habere charitatem, gratia eſt fidelium. ſed cum voluntas credendi aliis praxparatur a domino, diſcernendū eſt quid veniat de miſericordia eius, & quid de iudicio. *Vn uerſe enim via domini miſericordia, & veritas.* Inueſtigabiles igitur ſunt, & miſericordia qua liberat gratis, & veritas, qua iuſte iudicat.

d *Dominus autem dirigat.* * Chryſoſtomus. Sunt enim multa quæ a dilectione Dei deſcendunt, & abducunt, & multa diuertunt quæ illinc extrahunt, primum quidem manum non, velut impudētis quaſdā manus, animę noſtrę inuicentis, & potenter corripētis, & iuſtos abducētis, deinde vanę glorię ſtudiu, & afflictiones ſæpenumero ſubuertunt qua ppter quaſi flatu quodā, diuino auxilio egetimus, vt velū noſtrū velut vehementi

hemēti quodā vento ad dilectionē Dei tranſmittat. Etenim D ne mihi dicas, diligo Deum, etiam pluſquā meipſum. Verba ſunt iſta. Oſtende hoc ipſis operibus ſi diligis eum pluſquā teipſum, dilige pluſ quam argentum & tunc credam, qđ, & pluſquam teipſum illum diligas. Cū pecunias propter Deū non contemnas, quomodo teipſum contemnes? *Et patientia Chriſti.* * Idem. quid eſt in patientia? vt patiamur quemadmodum ille paſſus eſt, aut vt eadem faciamus, aut, vt cum patientia ipſum expectemus. Hoc enim eſt diligere Deum, ipſius gratia pati, & nihil turbari.

e *Denunciamus.* Denunciatioſ incipit, & oculis, monens bonos vt eos corripiant. f *Ipsi enim.* Et cum illi hæc non faciant, debetis vitare. Vel: Non ambulante ſecundum traditionem. Scitis enim quomodo me habui, quod in illis nō videtis. Q. Non eſt opus vt exponam vobis eam traditionem, quia eam ſcitis, quod non inquieti; ut qui aliena negocia curat, vagantes hac illac.

g *sed vt noſmetipſos.* Notādum, quia Apoſtolus non ſolum verbis docebat, ſed hortabatur, & factis. Idonei enim magiſtri eſt quæ docet verbis, operibus explere. Etſi enim manifeſte vera

eſſe non ignorentur, quæ docentur, tamen ſi negligi ceperint a magiſtro, non facile proficiunt. Audientibus enim magis opera ſuadent quam uerba. Ideoq; magnis praxconitiis remunerandi ſunt, qui negligentibus magiſtris de ſolis uerbis proficiunt. Apoſtolus ergo forma erat his & qui tenues erāt ſubſtantia in plebe, ut diſcerent, libertatē ſuam non amittere. Vnde & Salomon. *Rare inquit inferes podem ad amicu tuum, ne ſatiatus tui oderit te.* Qui enim frequenter ad alienam mentem conuenit, ocio deditus aduletur neceſſe eſt paſcenti ſe, cum religio noſtra ad libertatem homines aduocet.

* Ambros. Illos dicit non ignatos laboris ſui, quem ſedulo exercitio operabat, ne pane indigeret alieno, ut exemplū daret eis

NICOLAUS DE LYRA.
1 Currat. sine impedimento ad alias gentes.
2 Et clarificetur. per miracula veritatem eius declarantia.
3 Sicut & apud vos. iam factum est.
4 Vt liberemur ab importunis. id est, a pseudo apostolis in portu ne falsa ingerentibus.
5 Et malis hominibus. praxdicationem Euangelij qualitercunque impediētibus.
6 Non enim omnium. id est, nondum acceperunt omnes fidem per me, qui ſunt eam accipituri.
7 Fidelis autē De. in promiſſis adimplendis: Qui confirmabit vos. contra deceptiones pſeudo Apoſtolorum.
8 Et cuſtodiet a malo. ſcilicet in patientia, in perſecutionibus tyrannorum.
9 Confidimus autem. id est, de veſtra bona obedientia ad Deum.
10 Quoniam quæ praxcipimus. quia non praxcipimus auctoritate propria, ſed diuina, idco ſubdit.
11 Dominus autem dirigat. ad implendum ſua mandata.
12 In charitate. erga omnes.
13 Et patientia erga perſecutores veſtros.
14 Denunciamus. Hic conſequenter inſormat eos ad euitationem mali.

mali. & primo facit propositum, ſecundo remouet falſum intellectum, ibi, Vos autem. Circa primum dicit. Denunciamus in nomine domini, &c. id est, ex eius auctoritate.
15 Vt ſubtrahatis, &c. inordinate. declinando ab ordine legis nature, & legis ſcriptura. quia dicitur Pſal. 17. d. Cum peruerſo peruerteris.
16 Et non ſecundum traditionem. factio, & verbo.
17 Ipsi enim ſcitis. per experientiam operis.
18 Quemadmodum oporteat. in operibus veſtris.
19 Quoniam non inquieti, etc. id est, vagabondi et ocioſi.
20 Neque gratis, etc. petentes nobis miniſtrari ab aliquo veſtrum.
21 Sed in labore, et fatigatione. corporali.
22 Nocte, et die operantes. ad acquirendum victum noſtrum, exceptis horis ad orandum, & docendum aptis.
23 Non quaſi, etc. poteſtatem. accipiendi ſumptus a vobis ſecundum formam euangelicam Lu. 10. b. vbi dicitur praxdicatoribus: Edentes, & bibentes, quæ apud illos ſunt, dignus enim eſt operarius mercede ſua. 24 Sed vt noſmetipſos. quia ſi nos haberes poteſtatem accipiendi ſumptus abſtinuimus ab hoc viuente de noſtro labore, multo magis alii qui non habent talem poteſtatem, debent de labore ſuo viuere. cetera patent uſque ibi.
Tom. 6. y 2 His

† expectatione.

† non inordinate gestimus nos

Ambrosius.

pro. 26. c.

F

Diuiſio

A reteis ad imitandū illum, neque enim reprehēibile effer, si panem ab his reciperet ad corporis curam, qui animis illorū spiritualē cōsā prebebat, quē etiā corporum immortalitatē cū gloria procuraret. Tūc. n. exerta potest esse libertas, si semetipsum quis v̄tris causā aut pecuniā, nulli subiciat, suo pane contentus, maxime quod ad laudem magis proficit, si cum liceat, & sit sumendi potestas, contineat, Hic talis prodesse potest audientibus. Reuerentiam enim rigoris huius habebunt, & ea quæ ad hoc mandantur, prætermitti non poterunt.

a Quoniam si quis non vult operari. Augu. de opere monachorum. Dicunt quidam de operibus spiritualibus hoc Apostolum præcepisse, alioquin si de opere corporali hoc diceret, in quo vel agricolæ, vel opifices laborant, videretur sentire aduersus dominum, qui in euāgelio: Nolite solliciti esse, quid manducet, &c.

B Sed superflue conantur, & sibi, & cæteris caliginē obducere, ut quod vtiliter charitas monet, nō solum facere velint, sed nec intelligere, cū multis aliis locis epistolarum quid hic sentiat Apostolus apertissime doceat. Vult enim seruos Dei corporaliter operari vnde viuāt, ut nō compellant egestate necessaria petere. Nec est cōtra illud quod prædictū est, Nolite solliciti esse quid man. &c. Nō enim hoc ideo dictum est, ut non procurent quantum necessitati sit est. vñ honeste, potuerūt, sed nō ut ista intueātur nec ppter ista faciant, quidquid euangelij præconio facere iubent.

b Iis autem, qui eiusmodi sunt. * Basilus. Neque vero his quæ a nobis hoc loco dicuntur, apostoli verba illa aduersari quisquam existimet, ut operātes panem suum manducet. Si quidem hoc ad ordinis, & laboris desertores dictū est, p̄inde ac si diceret, praestabilius esse vnumquemque necessaria sibi saltem ad uitam prætidia parare, neque aliis grauem esse, quam vitam in otio traducere.

* Ambrosius. Qui otiosi esse desiderant, id agunt quatenus occasio nascatur, qua introitum suum desiderabilem faciant, domibus diuitum ambulantes gesta, & opinioniones verborum subtiliter colligunt, scientes quid de quo velint audire, ut libenter, & requisiti pascantur. Quod factum valde abhorret disciplina dominica.

C Curiose agentes. hoc factū abhorret disciplina dominica, cōrū. n. Deus ueter est, qui se dā cura necessaria sibi prouidēt.

c Nolite

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 His autem qui ei iungo. ut cum silentio operantes, id est, quieti, & non uagabundi.
- 2 Suum panem, id est, proprio labore acquisitum manducent, & non alienum.
- 3 Vos autem. Hic remouet circa dicta falsum intellectū, quia posset aliquis credere, quod pauperibus laborare non potentibus, & occupatis negociis spiritualibus non essent administrandi necessarij sumptus, ideo hoc remouet dī. Vos autem frat. facultatem habentes. Nolite deficere beneficientes, id est, nolite desistere a beneficentia talibus personis.
- 4 Quod si quis non obedierit. hunc notate scilicet ut scribendo, possit cum corripere.
- 5 Et non commisceamini. societatem eius uitando.
- 6 Ut confundatur. & sic respiciat a malo suo.

7 Et nolite

ADDITIO.

In cap. 3. vbi dicitur in pos. In charitate Dei erga omnes, patientia Christi erga nostros persecutores.

Quod

c Nolite deficere. Quia & si operentur, possunt tamen nō uol. his indigere. Et iō monet, ne illi qui habebāt vi. de seruis Dei necessaria præberent, hac occasione pigrescerēt. Nō enim in reprehensionem venit qui humanus est in largendo, sed hic qui cum possit laborem ferre, otioso vult vitam agere.

* Chrysostomus. Non potui vltorius increpationem producere, sed rursus corū miserus est. Et vide cum quanta prudentia, non enim dixit, veruntamen ignoscite illis donec corrigantur, sed quid? Vos vero ne defatigemini beneficiendo. Subducite quidem vos ab illis, attamen ne contēnatis fame pereuntes. Quid igitur, inquis, si copiam alimenti apud nos habens otiosus permaneret? ad hoc placidū, ac mite pharvacum dedi, nēpe, ut subdūcēs vos ad eō, hoc est, nullam illi fiduciam huius faciatis, ostendite vos irasci. nō exiguum hoc est. Si quidem vere correctum volumus, ne ignoremus correctionis modos.

d Nolite quasi inimicum. * Theophylactus. postquam elemosinam dederis, inimixit, ut admoneas. non ut exprobes, ut & animo, & corpore beneficium iam in illum cōferatur. porto frater qui admonet, nō publice traducit iniuriam, sed priuatim hoc facit, idque cum mansuetudine. Doleat nobis nō quia impertimus, sed quia trāsgredit legē Dei, ac veluti super morbo lugeamus. Audiant itaque qui nō solum non impertunt aliquid, verum etiam contumelia afficiunt & iniuria pauperes, atque lapidibus perūt. Propter te pauper iste affigitur, ut curare tu queas uulnera tua per clementiam, quam illi exhibes: tu uero eū qui tui cā inops est, repellis? quātā sunt ista insipientiæ, quantæ ruditatis, stupiditatis?

* Hieronymus. Corrigit, ut emendetur, & nolite abscondere, ut desperet. Ager curandus est, non necādus, ne in apostasiam inquietudo uertatur.

* August. Sic enim & disciplina seruat patientiam, & patientia temperat disciplinā, & vtrunque refertur ad charitatem, ne forte, aut indisciplina patientia foueat iniquitatem, aut impatiens disciplina dissipet unitatem.

e Quod est signum in omni epistola. Propter adulteratores scripturatum, manu sua in fine omnium epistolarum salutationē se subscribere testatur, ut sub nomine eius nulla epistola accipiatur, quæ non fuerit manu eius subscripta.

Incipit

7 Et nolite quasi inimicum existimate. quia si uitium odiendū sit, natura tamen est diligenda.

8 Ipse autem Deus pacis. auctor, & dator.

9 Det uobis pacem sempiternam in omni loco. id est, in terra, & in celo.

10 Dominus sit cum omnibus uobis. in presentia per gratiam, et per gloriam in futuro.

11 Salutatio mea manu. Hæc est vltima pars epistolæ, quæ est conclusio, uel confirmatio per signum in fine epistolæ scriptum de manu Pauli. Quod enim supra positum est, scriptum erat per manu n. notari, sed istud vltimum de manu Pauli erat scriptum, et similiter faciebat in alijs epistolis, ad certificandum illos quibus mittebantur, quod essent a Paulo directæ, et ad excludendam epistolas a pseudo apostolis sub nomine Pauli scriptas, in quibus finis non erat scriptus de manu Pauli. Et his dictis patet litera.

Incipit

Quod dicitur, in charitate Dei, secundum glo. intelligitur in Charitate quam Deus dat, & patientia Christi, scilicet ut patientes sitis, sicut, & Christus patientis fuit.

Incipit

Incipit argumentum in epistolam primam ad Timotheum.

Imotheo in Asia relicto episcopo, scribit Paulus de episcopali officio, quomodo pseudo ap[osto]lis resistat quo ecclesia instituat, quales presbyteros, vel diaconos ordinet, quales viduas honoret, quomodo ipse in ecclesia se habeat, vel quomodo ea regat. Hieronymus. Timotheus iste fuit filius mulieris fidelis, patre Gentili preceatus, & cu[m] no[n] esset circumc[isus], & ipse G[en]tilis, huic dabant bonu[m] testimoniu[m] fratres q[ui] etia[m] Lyllus et Iconij. Huic voluit Paulus proficisci secu[m], & ideo circumcidit p[ro]pter

pter Iud[ae]os qui erant in illis locis.

Et atq[ue] eruditus, ta[m] diuinis scripturis qua[m] liberalibus artibus. Huic Apostolus creauit episcopum, & ideo cu[m] admonet, vt sollicitus sit in ecclesiastica ordinatione. Iuuentio Ap[osto]li est in hac epistola instruere Timotheu[m] de episcopalis dignitatis officio. Modus talis. Primo salutat eum. Deinde monet, vt pseudo ap[osto]lis resistat. Postea instruit de episcopali officio dicens, quales d[e]beat ordinare presbyteros

Incipit argumentum in epistolam ad Timotheum primam.

Imotheu[m] instruit, & docet de ordinatione episcopatus, & diaconii, & omnis ecclesiasticæ disciplinæ, scribens ei a Laudicia per Tichichu[m] diaconem.

& diacones, & quales debeant esse mulieres eoru[m]. Deinde quales viduas recipere debent. Et postea de modo correctionis instruit eum. In fine admonet, vt vitet prophanas nouitates.

CAP. I.

Incipit epistola Pauli ad Timotheum prima.

CAP. I.

Paulus. Sequitur. * Chryso[stomus]. magna erat profecto apostoli dignitas, & certissimus ubiq[ue] Paulum suæ dignitatis adiacentem causas, non quasi sibi meti vsurper honorem, sed veluti traditum, necessario exercere cogatur, quæ profecto omnia ambitione omnem excludunt, omnemque iactantiam. nam quem-

^a Nomen dignitatis preponit, ut hac autoritate Timotheus munitur resistat pseudo ap[osto]lis. ^b Cui qui resistit imperio Dei repugnat qui saluat. ^c Ex quo est spes gloriæ unde nec in Christo. nec in Deo spem saluationis se habere demonstrat, qui Ap[osto]lo resistit.

^a In quæ sit speranda vita æterna, non in carnalibus obseruantis.

^a Hic gratia pro dono spiritus sancti, & misericordia pro remissione peccatorum.

^a Supple. Ita fac, non timens. ^b Quod comparem, non præcepti quasi minori.

^f Deo patre, & Christo Iesu d[omi]no nostro. Sicut rogavi te vt

admodu[m] is qui non sibi traditu[m] a Deo honorẽ vsurpare præsumit, culpari dignissim[us] est, ita & q[ui] traditu[m] sibi repellere, & a se arcere molitur, aliorum est reus criminu[m], infidelitatis. s. & in obedientiæ. Porro ubique d[omi]n[u]m scribit, apostoli nomen adiungit, vt auditores erudiat, non esse humana quæ dicuntur. Qui enim mittitur q[uo]d apostolus sonat, nihil propriu[m] loquitur. ^a Secundum imperium. Vnde: Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod elegi eos. ^b Et Christi spei nostræ. * Chryso[stomus]. vide qua[m] proprie, quam signanter hæc cognomena posuerit: necessario enim q[ui] doctoris fungitur munere, pericula sustinet, & multo plura q[uam] discipuli. Quoniam igitur ista rei natura est, diabolus vehementius aduersus eos armatur, maioriq[ue] fertur infania, quippe cum eorum cæde, gregis quoque detrimenta sequuntur. nam qui ouem iugulat, gregem quidem minuit. Porro qui pastorem ipsum de medio tulerit, totum simul gregem dissipauit. itaque minori cum labore maiora detrimenta molitur, atq[ue] vna cu[m] anima cuncta simul perdere, atq[ue] vastare contendit, quo circa ab ipsis iniuriis ipsius erigit animu[m]. Saluatorem inquit habemus, Deum & Christum spem, nostram. Patimur multa, sed magna nitimur spe, pericula insidiasq[ue] preuenimus, sed saluatore[m] habemus non hominem, sed Deu[m], neq[ue] igitur qui saluat, infirmus est, Deus quippe est, neque spes nostra confunditur, Ch[ri]stus enim est. His igitur duobus iam ad inimiculis maximis freti, pericula ferimus, q[uo]d scilicet aut celeriter

quid vellet, apertius exponeret. Seruabit per omnia similitudinem, quod in humanis quoque contingere solet. nempe enim est filius similis patri, vere longe amplius ac digni[us] ea similitudo in Deo seruetur. Quippe in hominibus, & si eadem substantia est, sed aliis plurimis differunt, colore, habitu, prudentia, voluntate, animi ac corporis motibus exterioribus: longeque plura sunt, quæ illos ab inuicem distinguunt, quam quæ inuicem iungant. Porro in Deo nihil eiusmodi impedimento est, nihil quod interceptat omnino eam similitudinem.

* Ambrosius. Verum filium appellat, sed in fide. Hæc vera, & firma generatio est, quæ nescit occasum, nescit mortuos, & pestilentiam, & quæ ignorat famem, & sitim, qui enim sunt in regno Dei, nullius egent.

^d Gratia, & misericordia, & pax à Deo Patre. In hac saluatione, tria ponit, quæ ei optat; cum in aliis tantum duo posuerit. Misericordia hic accipitur, quod in aliis epistolis gratia dicitur, id est, remissio peccatorum. Pax est tranquillitas animi, prælibatio æternæ pacis. hæc communiter omnibus optari solet. Gratia verò quam hic addit, episcopis optatur, id est, donatio spiritus sancti, qua ministri Dei armantur.

^e Sicut rogavi. Post saluationem prius de pseudo repellendis, incipit hic legem adhuc tenendam docentibus.

^f Rogavi. dicit, vt affectum charitatis, & formam humilitatis ostenderet.

Fabulis

Incipit postilla Nicol. de Lyra super epistolam Pauli ad Timotheum primam.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. I.

Paulus ap[osto]l[us]. Hic incipit epistola prima ad Timotheu[m]. Quæ diuiditur in duas partes scilicet in Saluationem, & prosecutionem, secundum ibi: Sicut rogavi. In prima parte ponitur persona salutans, & exprimitur quantum ad tria. s. quantum ad nomen proprium, ibi. Paulus. quantum ad officiu[m], ibi. Ap[osto]lus Iesu Christi. & quantum autoritate officii, ibi. cum dicitur: Secundu[m] imperium Dei, sicut patet Act. 13, a Dixit illis spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus quod assumpsi eos. opera vero trinitatis sunt indiuisa. propter quod idem est imperium trium personarum. & ideo vna expressa alia subintelliguntur.

² Et Christi, &c. id est, per quem speramus obtinere gloriam. Secundo ponitur persona salutata, cum dicitur.

³ Timotheo dilecto. ad ostendendum quod erat filius eius spiritu alis, & non carnalis. Tertio ponuntur bona optata, cum dicitur: Gratia, & misericordia, et pax.

Miseri-

⁴ Misericordia. in remissione peccatorum.

⁵ Gratia et misericordia. in ampliatione meritorum.

⁶ Et pax. in consecutione premiorum.

⁷ A Deo patre. qui est dator, & autor istorum.

⁹ Et Christo Iesu. Qui quantum ad deitatem est eadem principalis causa cum patre & spiritu sancto, & quantum ad humanitatem est causa instrumentalis coniuncta, sicut manus est organum coniunctum artificis, securis autem separatam. & hoc modo alia creatura sunt instrumenta Dei separata.

¹⁰ Sicut rogavi te. Hic incipit huius epistolæ prosecutio. Circa q[uod] sciendum, quod Ap[osto]lus ordinauit Timotheum episcopum ecclesie Ephesie. & ideo in hac epistola instruit eum de his quæ pertinent ad episcopi officium. Ad quod spectant sex actus specialiter. Et secundum hoc prosecutio huius epistolæ diuiditur in sex partes, quæ patebunt proseguendo. Primus autem actus perueniens ad episcopum est extirpationis falsæ doctrine, sicut impediendi remotio prior est in aliquo opere. Ad hoc autem Ap[osto]lus inducit Timotheum in hoc capitulo. Quod in tres partes diuiditur. nam primo ad hunc actum inducit. secundo incidenter Deo gratias agit. tertio ad propositum redit, ibi: Hoc præceptum. Prima adhuc in tres: q[ui]a primo inducit Timotheu[m]

Tom. 6. y 3

ad

D

E

f delegacionem, in iunctionem,

Ambrosius,

F

A Fabulis & genealogiis. Aug. Hæreticus quidam inimicus legis & prophetarum, existit mac Apostolus hoc loco diuina eloquia fabulas appellasse. sicut & alibi cum ait: *Prophanae & aniles fabulas deuit*. Quis ita non multum hæreticus erraret? Cur ergo ipse idem fecit, si hæc esse aniles fabulas iudicauit? Cur dicit Abra-

Galat. 4. c. In daica famul-

† diuersa

Rom. 13. c. † eum

Aug. 1. c. adu legis & prophetarum

ham habuit duos filios? & alia huiusmodi. Sed melius dicitur, quod propter legitimas scripturas habent Iudæi traditiones non scriptas, quas memoriter docent, & deuterofin vocant, ubi dicunt Deum duas uxores creasse primo homini, ex quibus genealogias infinitas tenent facientes in fructuosissimas quaestiones. has autem dicit fabulas. *Fabulis*. Iudeorum, qui dicunt duas mulieres fuisse primo homini Euam, & alteram, ex qua dicunt multos filios esse natos quod nusquam sacra pagina narrat. *Genealogias*. quibus narrant se de genere Abraham, & David: quasi inde eis salus debeatur, vel quibus narrant Christum non esse David.

* Ambrosius. Quid enim opus est generationum, quas constat esse infinitas per traducem, facere mentionem, & quid, & quatenus factum est sub vno quoque eorum, & non potius compendio per fidem salutem quaerere? Inde enim quaestiones oriuntur, cum quod, & quando, & quomodo, & quare factum est, tractatur: quæ res impedit salutem.

B * Chrysostr. quid interminatis? finem scilicet nullum, nullam que utilitatem habentibus, aut perceptu difficilibus. Vidisti quomodo huiusmodi quaestiones culpant, ac refecare contentit. Vbi enim fides est, nulla quaestio necessitas est. ubi nihil oportet curiose perquirere, quod opus est quaestione? quaestione per fidem tollit. quod enim quaerit, nondum inuenit qui quaerit, difficile credere potest: ideo ait: non vacemus his quaestionibus; nam si quaerimus, id fides non est. Fides enim animi cogitatio nemque facit congescere, non igitur intendamus quaestionibus, fideles enim iam vocati sumus, ut his quæ dicuntur, sine ulla hesitatione credamus, ut nihil omnino dubitemus nisi humana essent quæ dicuntur, oporteret ea merito discuti, quæ si diuina sunt, honoranda solum modo atque credenda censentur, si vero non crediderimus ea, neque Deum esse scimus. Quo enim pacto nostri, quia Deus est, cum ab eo causas rationesque; regras? nam quod Deum nouerimus, istud primum argumentum est, si omnibus quæcunque ille dixerit, absque argumentis probationibusque credamus, & hoc gentes de Diis nouerunt, in homine quoque eos hoc fecisse manifestum est, seductore atque mago Pythagora scilicet apud ephra atque in templis silentium inscriptum est, continebatque digito os, & labia comprimebat, praetercunctes omnes, silentij admonens. An vero illa honestiora, quam nostra sunt, ut in illorum comparatione ridicula esse nostra putentur?

C tentur?

tentur? gentilium nempe inuenta merito discutuntur: eius modi enim sunt quæ pugnas cogitationum & concertationes indicant. At vero nostra ab his omnibus longissimi ne remota sunt: illa enim humana adinuenit sapientia, hæc autem gratia spiritalis edocuit: illi fatuitate atque amentia plena sunt, hæc autem rem sunt verissimam

remāneres ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denunc-

ciates quibusdam, ne taliter docerent, neque intenderent

fabulis & genealogiis interminatis, quæ quaestiones præ-

stant magis quam ædificationem dei, quæ est in fide, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

in nihilum.

1 sapientiam dogmata,
2 Illic nequo discipulus,
3 neque magister est, verum omnes, quaestio-
4 nibus certant. qui enim discere cupit
5 obtemperare debet, non corrumpi, credere
6 non ratiocinari, per fidem enim omnes
7 ueteres placuisse Deo
8 docetur. absque enim
9 fide, cuncta soluntur
10 in nihilum.

C Finis autem. In fide est ædificatio Dei quia ex fide est spes, & inde charitas quæ est adimpletio legis. Vel docent, & intendant fabulis & genealogiis, sed finis, & impletio legis est charitas, quare non est opus aliis.

D Præcepti. per præceptorum, quorum impletio est dilectio Dei & proximi. Unde: *In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetae.*

Finis dicitur terminus, finis consumptio, finis quoque impletio dicitur & consummatio. Aliter enim finitur panis, aliter tunicæ aliter hic & ibi ager. Panis ut absumat & non sit. Tunica ut colescat, & perfecta sit. Ager, ut sulcus, et limitibus suis interclusus amplius non extendat. *Finis. h. & c.* Aug. Totam enim magnitudinem et amplitudinem diuinitum eloquiorum secunda possidet charitas, qua Deum proximique diligimus quæ radix est omnium bonorum: unde, in his duobus mandatis tota lex pendet et prophetae: Si ergo non vacat omnes sacras paginas perferuntur, omnia inuolucra sermonum euoluere, omnia scripturarum secreta penetrare, tunc charitatem ubi pendet omnia, quia finis omnium est dilectio Dei, et proximi. Nullum rerum diligendarum genus in his duobus præceptis prætermisum est. Cum enim præcurrat dilectio Dei et sequatur dilectio proximi, de dilectione nihil dictum videtur. Sed cum dictum est: Diliges proximum tuum sicut teipsum, simul et tui abs te dilectio prætermisum non est ille autem sancte et iuste uiuit qui ordinatam habet dilectionem ne aut diligit quod non est diligendum, aut æque diligit quod minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius quod æque diligendum est. Omnis homo in quantum peccator est, non est diligendus in quantum uero homo est diligendus est propter Deum Deus uero propter seipsum. Et Deum quisque amplius debet diligere, quam se ipsum. Itaque amplius alius homo diligendus est, quam corpus nostrum, quia propter Deum omnia ista diligenda sunt. Potest nobiscum alius homo Deo perfrui, quod non potest corpus, quia corpus per animam uiuit, quæ fruimur Deo. Omnes autem æque ad paria bona diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, quæ pro locorum et temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constitutus tibi, quasi quadam sorte coniunguntur.

Omnia

NICOLAUS DE LYRA.

ad falsitatis extrinsecam, secundo ad hoc subdit rationem, ibi: Finis, tertio remouet obiectionem, ibi. Scimus autem. Circa primum dicit. Si cut rogauit te. o Timothee. supple sic facias, & quid sit illud de quo rogauit, consequenter ostendit di.

- 1 Remaneres Ephesi, pro regimine ecclesie.
- 2 Ut denunciares quibusdam pseudo apostolis.
- 3 Ne aliter docerent, quam tradidi Ephesis. Volebant enim isti falsi apostoli inducere Ephesios ad obseruationem legalium & traditionem Iudeorum, tanquam necessaria ad salutem.
- 4 Neque intenderent, id est, ut denunciares auditoribus, ut non intenderent talibus fructibus erroribus. ideo subditur.
- 5 Fabulis & genealogis. Dicuntur autem fabule illæ quibus non subest veritas, cuiusmodi erat obseruatio legalium, quæ tota fuit figuralis, figurando noni Testa. statum. & ideo illo completo cessat illa obseruatio, & dicere quod maneat, est dicere quod status figuralis adhuc durat, & per consequens quod Christi mysterium non est impletum adhuc, quod non solum est falsum, sed etiam erroneum. Dicitur etiam fabule traditiones Iudeorum, quibus inritum faciebant diuinum mandatum, secundum quod improprie eis Saluator Matih. 23. a. tanquam falsam euident continentes. Genealogia uero interminata secundum aliquos hic dicitur generationes Adæ de alia uxore quam Eua, ex qua aliqui Iudæi genealogias multiplicabant. Sed quia glo. Iudeorum de ista

de ista secunda uxore non loquuntur, ideo uidetur melius dicendum, quod aliqui Iudæi falso genealogizabant generationes a David descendentes, ut per hoc excluderent Iesum Nazarenum a David descendisse, & per consequens concluderent ipsum uerum Messiam non fuisse, quem scriptura dicunt a David descendere, Et dicuntur interminata, quia non terminantur ad aliquid certum & uerum.

- 6 Quæ quaestiones, & ciuiles & contentiones inter disputantes.
- 7 Quam ædificationem, id est, ædificium spirituale uirtutum.
- 8 Quæ est in fide, id est, cuius ædificii fides est stabilimentum, in quo prædicta non construunt, sed destrunt ædificium spirituale.
- 9 Finis autem. Hic de prædictis subdit Apostolus rationem scilicet, quare non sit attendendum legalibus obseruantis & genealogiis interminatis, quia non faciunt ad impletionem legis diuinæ, sed magis ad oppositum, quia lex ordinat ad diligendum Deum et proximum, ad quod prædicta non faciunt, sed magis impediunt. ideo dicit. Finis autem, etc. Quod patet quia præcepta primæ tabulæ ordinat finaliter ad dilectionem Dei, præcepta uero secundæ tabulæ ad dilectionem proximi, ut patet Exo. 20. Alia uero præcepta quæcumque sunt non sunt nisi quedam explicationes istorum et conclusiones ab eis deriuata, non tamen eodem modo, quia aliqua sequuntur de necessitate, aliqua uero non. Et ex hoc sequitur quod aliqua de huiusmodi præceptis supermanent, ut moralia; alia uero tantum ad tempus, ut iudicialia et ceremonialia.
- 10 De corde, quantum ad appetitum, qui dicitur hic, cor. nam uoluntas

Genealogie in terminatæ

Omnium igitur hæc summa est, vt intelligatur legis diuina- rumque scripturam plenitudo charitas esse rei quæ faciendū est, & rei quæ nobiscum ea re frui potest, id est, Dei & proximi. Præcipitur enim Deus diligere, & proximus. Vt autē quisque diligat, alio speciali præcepto non est opus.

Item Charitas ista, amor Dei est, & proximi. Amor huius seculi, cupiditas dicitur. Minuitur cupiditas charitate crescente. Cupiditas ergo refrenetur, charitas excitetur.

* Chrysostomus. medicinae finis sanitas est, itaque cum adest sanitas curatione multa nihil opus est, etiam si adsit charitas, præ-

ceptis non est opus. charitatem vero cuiusmodi dicit, sinceram, & quæ non verbis tantum, sed quæ ex sententia et cordis intimo effectu, proximorumque miseratione proueniat. Et corde pura de conversatione recta, quæ per se et vita pura schismata facit. Nam & in malis dilectio inuenitur: puta latrones, latrones amant, & homicidæ homicidas: verum ea non est dilectio ex conscientia bona, sed mala, neque ex fide non ficta. fides enim quod verum est, indicat, & ex sincera fide charitas gignitur. Qui enim veraciter in Deo credit, nunquam prius ab ea desistere poterit. * Ambrosius. Vera charitas non potest vitam malam agere, nec simulatam fidem habere.

a Conscientia bona. Aug. Conscientia pro spe. Ille enim ad id quod diligit se peruenturum desperat, cui malæ conscientie crupulus inest.

b Et fide non ficta. Vel: non ficti & fragili, vel in qua non quisque sibi quodlibet fingit, sed catholica.

c A quibus. Improbatur hic aduersarios, qui legalia tradebant, licens, A quibus, &c.

d Non intelligentes, &c. Si quando. n. de praua & falsa opinio de sua reprehendi et conuinci ceperint, ad defendendum ad leuissimam temeritatem et apertissimam falsitatem dixerint, de sanctis libris multa verba pronuntiant, volentes esse legisdoctores, tamen non intelligant quæ loquuntur, vel de quibus.

Aug. Omnium hæreticorum mater superbia. Idem. Hæreticus est qui temporalis commodi, et maxime gloriæ, princip-

cipatusque sui gratia, falsas, vel nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur.

* Irenæus. qui abstant a principali apostolorum successione, & quocumque loco colligunt, suspectos habere oportet: vel quasi hæreticos, & malæ sententiæ vt hypocritas quibus gratia, & vanæ gloriæ hoc

otium, si omnes a veritate decidunt.

* HIERONYMVS.

Hæretici matrem habent scæ iniquitatis superbiam, dum semper altiora se scire iactant, & in ecclesiæ contumeliam debacchantur.

* IDEM. Quis hæreticorum non in superbiam extollitur, ecclesiæ simplicitatem pauperis, et fidem, imperitiam re-

putans.

* Idem. Hæretici semper dogmatum suorum sibi quasi sublimitate confidunt, et ecclesiæ simplicitatem despiciunt.

e Scimus autem. Approbat suam partem. Scimus autem. Ne videatur legem incusare addit: Scimus autem, etc. Sed ne iterum videatur eam inducere, subiungit. Scientes hoc, quia iusto non est lex posita, quia non ex ea est iustus, sed ex fide. Ad quid igitur ei necessaria est lex? Sed non data est, vt vel reus puniret, vel peccare volente coerceret. Iustus tamen, et si ea non eget, vtitur, vt sic esset in auctoritate alijs, et futura attestaretur factis.

f Quoniam bona. Quomodo bona si non iusto posita? Sed iam iustus non eget pedagogo, sed iniustus vt fiat iustus.

g Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo deferri. Nam iustus per remissionem non est opus lege, a qua liberi sunt per Christum. Legitime utatur. Lege legitime utendi multiplex est modus, vt scilicet aliud iniustus, & scilicet aliud iniustus recte dicatur legitime uti lege. Iniustus enim ea legitime utitur, quando intelligens quate data sit, eius comminatione tanquam pedagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime utitur, cum eam tenendo iniustus imponit, vt sic cum iniustus ceperit inolita concupiscentiæ morbus inentiuo prohibitionis, et cumulo peccationis augeri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ minantis euadant.

Quia F

NICOLAUS DE LYRA.

ntas quæ est appetitus intellectualis, mouet alias animæ potentias ad gerendum sicut cor membra corporis ad operandum.

Et conscientia bona, quantum ad intellectum bonum. Est enim conscientia applicatio scientiæ ad aliquod particulare agibile. Et ideo quando scientia recte applicatur ad bonum operabile, dicitur bona, e contrario vero mala:

Et fide non ficta, id est, vera & non simulata, quam habebant aliqui subdoli, fingentes se esse Christianos, vt simplices deciperent, & alios fingerent capi, sicut dicit de Torquato in legenda sancti Tiburtij.

A quibus quidam aberrantes, id est, declinantes.

Conuersi sunt, &c. asserendo de legalibus prædictis, & traditionibus, quod necessarium sit ea obseruari post aduentum Christi.

Volentes esse legisdoctores, cum non fuerint adhuc sufficientes scipuli, ideo subditur:

Non intelligentes, &c. id est, non intelligentes conclusiones, de quibus loquuntur, nec scripturas per quas probare nituntur.

Scimus. Hic consequenter remouet obiectionem, quia posset alius obicere de legibus, quod fuerint a Deo instituta, vt potest in Exo. & Leui. Et per consequens bona & seruanda. Ad hoc vero refertur.

Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod lex habet vim duplicem scilicet regulatiuam, & coactiuam. primo igitur soluit obiectionem quantum ad primam. secundum quantum ad secundam, ibi: Scientes hoc. Vis autem regulatiua legis ordinat hominem in bonum. Hominis autem bonum potest aliquid dici dupliciter. Vno modo simpliciter, & secundum omne tempus. Et sic vetus lex quantum ad præcepta moralia ordinabat homines ad bonum, propter quod omni tempore sunt seruanda. Alio modo dicitur aliquid hominis bonum secundum aliquod tempus determinatum, sicut vt lenibus vestimentis bonum est homini tempore æstiuo, non autem hyemali, propter quod vestimenta priora dimittuntur, & alia accipiuntur. Et hoc modo lex vetus, quantum ad præcepta ceremonialia ordinabat homines ad bonum,

pro tempore veteris Testamenti. Erant enim instituta ad figurandum Christi misterium in nouum, propter quod illa ceremonialia cessant Christi misterio adimpleto, & alia sunt instituta, verbi gratia, inter ceremonialia veteris legis principalia erant oblationes, & sacrificia, quæ figurabant Christum in cruce offerendum, & immolandum. propter quod ipso iam oblato, & immolato offerre dictas oblationes, & sacrificia, & maxime post publicatum euangelium, est significare, quod oblatio Christi in cruce, & eius immolatio nondum sit impleta, quod est falsum, propter quod oportuit sacrificium institui, quod esse significatiuum oblationis Christi iam completa. Et sic Christus instituit sacrificium eucharistiæ, quod est memoriale passionis dominicæ. Luc. 22. b. Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commendationem. Et sic de alijs ceremonialibus suo modo. Quantum autem ad iudicialia præcepta, lex non ordinabat ad aliquid figuratum per se, & directo, sed ad modum seruandi iustitiam inter homines, propter quod adueniente Christo non sunt euacuata, vt mortifera, sicut ceremonialia, quæ possunt seruari, dum tamen non seruentur vt obligantia ex lege illa, quia fuerunt instituta ad seruandam iustitiam inter homines pro statu veteris Testamenti, qui est totus figuratus respectu status nouæ legis. 1. Corinth. 10. c. Omnia in figura contingebant illis: propter quod præcepta iudicialia per accidens fuerunt figuratiua. Et ideo seruare illa ex obligatione veteris legis, est significare factum, quod status populi adhuc durat, quod est falsum. Possunt tamen illa seruari ex ratione alia, vt pote ex noua institutione ecclesiæ, vel principum alicuius, vel huiusmodi. Sic igitur dicit Apostolus. Scimus autem quia bona, scilicet in moralibus semper & ceremonialibus vsque ad passionem Christi. Extunt enim fuerunt mortua, quia non obligabant vltra, poterunt tamen seruari, dum tamen non ponantur spes in eis. Et hoc vsque ad publicationem Euangelij, sed extunt fuerunt mortifera, sicut supra plenus dictum est in epistola ad Galat. Et in epistola ad Roman. Iudicialibus autem temporibus veteris Testamenti, tanquam ex lege obligantibus, tempore vero noui Testamenti, ex obligatione, vt dictum est.

D lib. 4. c. 47. ad hoc hæreticorum in Oice. In 1. ad g. lib. 1. c. 6. Michæas.

Aug. lib. 5. de baptis. c. 8. & 11. li. 1. contra Crisostomum. c. 24.

Ambrosius Lege iustus & iniustus legitime utuntur

Ceremonialia & iudicialia quare non cessant.

C * Chrysoft. Quemadmodum freno legitime vitur non is equus, qui laesit, neq; q mordet, sed qui illo pulchre agitur: ita, & is lege vitur legitime, nō q litera necessitate sonne ac iuste vitur cogit. qui nō legis metu ipsū exequitur, sed ex virtutis desiderio, hic illam dignus ceteris implet, neq; nim

scient intelligendo, faciant diligēdo in latitudine amoris, nō in timoris angustis. nam qui timore pēne, non amore iustitiae opus legis facit, profecto inuitus facit.
* Hieronymus. Ergo Christianis non opus est, qui sunt iustificati p Christum, qui didicerint etiā occasiones fugere delictorum; nam ut

quid dicitur, non occides, quibus irasci nō permittitur?
* Chrysoftomus. Cur iusto lex imposita non est? quia ille cruciatu superior est: neque a lege, quae agenda sunt, discere expectat, cum habeat intrinsecus distantem spiritus gratiam. lex enim data est, ut metu atque comminatione terreatur, ac peccare desistat. nihil igitur opus est freno mansuetor, & obtemperandi equo, in huiusmodi opus est ei, qui pedagogo non indiget.
b Et peccatoribus. It

a time vitur, scientes hoc, quia iusto non est lex posita, sed
b iniustis, & t non subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis
& t contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagariis, mendacibus, & periuris, & si quid aliud sanæ doctrinae aduersatur, quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Gratias ego ei qui me confortauit in Christo Iesu domino nostro, quia fidelē me existimauit ponens, in ministerio. Qui prius fui blasphemus, & persecutor, &

delictorum; nam ut quid dicitur, non occides, quibus irasci nō permittitur?
* Chrysoftomus. Cur iusto lex imposita non est? quia ille cruciatu superior est: neque a lege, quae agenda sunt, discere expectat, cum habeat intrinsecus distantem spiritus gratiam. lex enim data est, ut metu atque comminatione terreatur, ac peccare desistat. nihil igitur opus est freno mansuetor, & obtemperandi equo, in huiusmodi opus est ei, qui pedagogo non indiget.
b Et peccatoribus. It

¶ In obediētib, nolite subdi, ¶ prophania

a Spiritualiter sicut ipsa docet, vel ut per eam agnoscat mortuum & quæ rat medicum. b tamen. Etiam. Quod non tili. c Et cum iustus in hile, quid ei lex? d Ut dominetur.
a Contra legem naturæ agentibus. b Cum bene moneremur a ratione. c Per partes. d In se. & proximum. e Quis scelas per se placet.
a Qui vel timore consentiant, uel fauore aliquo. Quia lex naturæ in eis aboleretur, licetis est reformata pro e & coercendis
a Qui plagas cuiuslibet generis inferunt proximis
a Morali legi & naturæ.
a Sana doctrina. Non contra. Omnis ueritas concordat Euangelio, b Quod prædicat, uel dat gloriam.
¶ Ut fideli. a Vnde. c Ut nec mors, nec uita separet a Christo.
¶ Cum sub leg. infidelis. a Certa scientia. ¶ Itauit.

digna peregerit, ad quæ utilis erit lex? ad nihil profecto, quæ admodum, & medicus, confecto vulneribus, non sano, neque bona valetudine prædito.
* Ambrosius, Hic enim legitime vitur legē, qui potest discernere ea, quæ ad tempus data sūt, ab iis quæ perpetua sūt: & quæ ad Christi pertinent sacramentum, seruari iam in futurum nō oportere, quasi uenturus credatur qui iam uenit. Si enim omnia suis locis accipiantur, bona sunt; si quo minus peruersa crunt male assenti. peccare est enim, vnaquæ que minime suis locis exponere.

se sceleratis, & contaminatis in proximum.
* Chrysoftomus, Et Theophylactus. Speciatim peccata explicat, ut erubescere persuadeat, ob legis præsentiam & magisterium. quid igitur? Iudei plagarii, patricida, & matricida erant? tales profecto fuisse significat. Nam dico, obsecro, nonne illi idola igitur adorabant? nonne Moysen lapidare volebant? nonne fraterna cæde illorum madebant manus? nonne hæc atq; huiusmodi illis quotidie exprobrabant prophetia?

Augus. l. de Spiritu ec. li. cap. 10.

a Quia iusto non est, id est, imposita, ut supra illum sit, ut ei dominetur: in illa enim potius, & cum ipsa, quæ sub ipsa, quia amicus iustitiae est, cuius inimicus est, qui pœnæ timore non peccat. Amicus uero est, qui eius amore non peccat.

* Hieroni. Illis omnibus data est, quos abiectis criminibus nitur reuocate.
c Gratias ago ei qui me. Hic ostendit mala sibi fuisse in lege bona uero ea dimissa, quod fidelis est, & positus in ministerio. unde fortis: per quæ ostendit legem post Euangelium inutiliter duci.

li. 3. offic. ca. 5

* Oecumenius. lege ei non opus est ad recte uiuendum, qui recte ex gratia uiuit

d Confortauit in Christo. Mentem corroborauit, quæ prius impossibile purabat, quod de domini potestate & maiestate & spe prædicabatur.

In Psalm. 37. 8. cōmuni. cōsuetudine 1

* Sedul. nouā implētib' legē, lex uindictæ nō est imposita. * Ambrosius. quia iustus legē habet mentis suæ, & a iustis ac iustitiae suæ normam. Ideoque non terrore pēne reuocatur a culpa, sed honestatis regula.

* Chrysoftomus, Onus igens subierat, plenumque periculi, & quod superno adiutorio plurimum indigeret. aduersus enim quotidianas contumelias, maledicta, mortisque peristere, nec lacessere, neque referre pedem, non humana uirium erat, neque itidem tantum diuini adiutorij, uerum & ipsius proposito voluntatis quomodo enim hi, qui in bello regia signa circumferunt, ut moris est, magnis laboribus et viribus indigent, ne id hostibus prodant, ita et qui Christi nomen portant, non in bello solum, uerum etiam in patrum summis viribus indigent, ne id maledicis linguis exponantur.
¶ a Sed

* Augustinus. an non eo modo ponitur iusto, quomodo posita est populo contumaciam in tabulis lapideis, nō in tabulis cordis carnalibus, &c. Ecce quomodo uoluit legē istā poni a domino, nō sicut iniustis, & nō subditis ad uetus testamētū pertinētibus posita est in tabulis lapideis, se sicut sanctis filiis liberæ, hoc est supnæ Ierusalē, filiis hæreditatis æternæ spiritu sancto, tanquā digito Dei, in mente datur, & in cordibus scribitur; nō quam memoria teneant, & uita negligent, sed quæ scient

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Scientes hoc quia iusto. hic consequenter soluit obiectionē prædictam quantum ad vim legis coactiuam, quæ per pœnas cohibet a malis. & quantum ad hoc dicit: Scientes hoc quia lex iusto non est posita quantum ad vim coactiuam, quia iustus non cohibetur timore pœnæ a malis, sed uirtutis amore, & sic eius uoluntas est legi consona. propter quod per legem non cogitur, quia coactio uolentiam importat. sed sic lex posita est hominibus malis, propter quod subditur.
- 2 Sed. iniustis. id est, inique agentibus contra proximum.
- 3 Et non subditis. id est, rebellibus superioribus suis.
- 4 Impiis & agentibus contra Deum. sicut & per oppositum pietas uero modo accepta idem est quod cultus diuinus.
- 5 Et peccatoribus. ex infirmitate delinquentibus.
- 6 Sceleratis. qui peccant ex certa malitia.
- 7 Et contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum. peccatis carnalibus generaliter. Cetera patensque ibi.
- 8 Plagariis. id est, affuctis plagas & uerbera alijs inferre.

- 9 Mendacibus. mendatio pernicioso.
- 10 Et si quid aliud sanæ doctrinae. omne tale quod est per legem mendum.
- 11 Quæ. scilicet sana doctrina.
- 12 Est secundum euangelium. cui concordet omnis ueritas.
- 13 Gloriæ beati Dei. Dicit enim gloria, &c. quia prædicauit hæc gloriam.
- 14 Quod. scilicet. Euangelium.
- 15 Creditum est mihi. tanquam ipsius fideli prædicatori.
- 16 Gratias ago ei qui me confortauit. Quia fecit mentionem Euangelio sibi credito, ideo incidenter gratias agit Deo de sua uoluntate ad fidem & apostolatam, dicens: Gratias ago ei qui me confortauit. secundum quod dicitur Act. 9. d. Saulus autem multo magis conualescebat, et confundabat Iudeos, etc.
- 17 Quia fidelem me existimauit. id est iudicauit.
- 18 Ponens in ministerio. apostolatus.
- 19 Qui prius fui blasphemus. contra personam Christi.
- 20 Et persecutor et contumeliosus. contra membra eius, persecutor in factis, contumeliosus in uerbis.

9 Menda-

Sed

Ca Sed misericordiam Dei. Consequuntur misericordiam & qui se
 ter peccant, vt David, & qui ignorant, qd facilius ignoscit
 misericordiam. De eo, qd ignorans feci. Vel causa, non tamē
 pprie, cū mala fuerit ignorātia, misericordia vero gratuita.
 * Ambrosius. Non malitia hoc petat, sed errore, cui faci-

le potuit, cū respicit
 ignosci, qui autē scit
 vera esse quæ negat,
 hic non errore hoc
 agit, sed maleuolen-
 tia, huius incurabile
 vulnus est. Inuidia e-
 nim compellitur fal-
 sum appellare, quod
 scit verum.

* Chrysostomus.
 Cuius ergo rei gratia
 Iudæi quoque alij mi-
 sericordiam consequu-
 ti non sunt? Quia nō
 ex ignorantia, verum
 ex pposito malo, sciē-
 tes prudentesque pec-
 cauerunt.

b Superabundauit. Su-
 per maiora bona quā
 olim mala.

b Superabundauit. Quia
 non solum peccata
 dimisit, sed fidem &
 dilectionem dedit.

De quibus nulli est ambigendum. Quia Iesus Christus venit in
 hunc mundum p. sal. fa. Et iste sermo est fidelis. i. verus & accepta-
 bilis, quia utilis.

c Omni acceptione. quia corpus & animā saluat. Vel humanus
 est sermo iste. Alia litera. Vt nō dicā diuinus quia si homo q
 hospicio suscipit hominem, humanus dicitur, quāto magis
 humanus est, qui in seipso suscipit hominem?

d Quia Christus Iesus. Nulla causa veniendi fuit Chro, nisi
 q peccatores saluos faceret. Tolle vulnera, & nulla est causa
 medicinæ. Sed venit de celo magnus medicus, magnus p to-
 tū orbē terræ iacebat egrotus. Ipse egrotus, genus humanū
 est, qd totū perierat, ex quo peccauit vnus in quo erat totū.
 Sed venit vnus sine pto, qui saluos faceret a peccato. Venit
 enim filius hominis quætere & saluare quod perierat. Venit per q
 homo erat Nā per quod Deus erat, semper hic erat, q dixit.
 Celū & terram ego impleo. ergo & in mūdo erat, & venit in mū-
 dū, hic erat per diuinā maiestātē, venit, p humanā infirmita-
 tē. Quare venit? ex misericordia. s. quia pntm voluit tollere,
 peccatores saluos facere. Non. n. eū de celo ad terrā merita
 nostra, sed peccata traxerunt. vñ. Et vocabis nomen eius Iesum.
 Quare? audi. Ipse enim saluum faciet populum suum. Vnde? a pecca-
 tis eorum. Nūquid ad istū populū pertinet paruuli? pertinent
 plane. Sic credit, cū ista fide paruulos ad Christi gratiā porta-
 re. Quid mihi dicis? sanus est, non habet vitium. Quare cū illo
 curris ad medicum, si non habet vitium? Si sanus esset non
 clamaret Iesus. Sinite paruulos venire ad me, &c.

e Primus. i. peior, qd persecutor, quo prior nō erat. Nemo. n.
 acrior inter psecutores, ergo nemo prior inter ptores, pri-
 mus ergo erat nō ordine tēporis, sed magnitudine iniquitatis.

Sed

f Sed idcirco misericordiam, &c. Ceterū idcirco misericordiam
 fuisse consequutū indicat, vt nemo iā peccator quibuslibet
 sceleribus pressus, de se desperet, imo eandē se consecuturū
 veniā hoc exemplo psumat, magnū valde ac reuera ingēs
 est donū. Sit verbi gratia, ciuitas quædā populosa, cuius ciues
 omnes mali sint, alij
 plus, alij minus, om-
 nes tamen peccatis
 obnoxij, vnus autem
 inter ceteros sit sce-
 leribus clarus quippe
 qui omne genus ne-
 quitie exercuerit: Si
 igitur dixerit quispiā
 regem omnibus cul-
 pas velle dimittere,
 non ita verbis fides
 adhibebitur, sicuti si
 videant eum qui plus
 omnibus deliquit, ve-
 roniam fuisse donatum,
 nulla enim iam ambi-
 guitas remanere po-
 terit, quin omnibus i-
 gnoscere velle existi-
 metur rex, qui eum
 absoluerit, q erat præ-
 ceteris peccatoribus
 insignis, quem admo-
 dum etiam habet cō-
 fuetudo loquendi. Si

† contumeliolus, sed misericordiam Dei consecutus sum,
 a Sub lege ignorantia, & ideo incredulitas modo econtra fides & veritatis cognitio. Ecce pater, quod non ex leuitate dimisit priora. b Non solum misericordiam consecutus sum, sed fidem & dilectionem & gratiam donorum.
quia ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem
 a Qui dona diuersa dedit cum fide & dilectione, ad h. cum perfectōne fidei dilectionis, quia nulli datur remissio peccatorum sine fide, & dilectione. Non in lege.
gratia domini nostri cum fide & dilectione, quæ est in Chri-
 Dignus, utilis a Non vna. b Quia hic & in futuro saluat. c Iste, scilicet,
sto Iesu. † Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quia
 a Quasi passibilis cum alijs. Tam miserum. b Quoscunque, etiam paruulos qui est a baptizatis nati, hoc carne tantum, non spiritu, non ex eo quod reuocatur, quia si spiritus essent ex trahere, ex mundato spiritu descenderet mundatus
Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos fa-
 Inter quos. a Qui in lege.
cere, quorū primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecu-
 a Peccator. b Id est, maximo peccatore, vel primum, id est, antequam in alius vel primum, id est, maxime in me, uel ante. c Id est, perfectam.
tus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem
 a Quod tantum sustinuit, & in ptoerum nullam referat iram. b Vt nullus de immanitate scelerum desperet. c Quod tacet amico, qui hoc fecit. inim col
† patientiam † ad informationē eorū qui credituri sunt illi
 a Tendentes. Vt habeant uitam æternam. Ideo. Pro predictis. Trinitati.
 b Secundum quod Deus apud Deum. Inmutabili. c Incomprehensibili.

hūc ignouit Deus, neminē puniet. * Ambr. hec accusatio
 eius est, laus vero saluatoris, qui ad informationē ceterorū
 credentiū persequentē se vocauit ad gratiam, vt per patien-
 tiā & magnanimitatē suā in eo ostēderet ceteris, q inimico
 tā beneuolus existerit, qualis esset futurus ad se decurrētib.

* Hieron. Vt David ait, docebo iniquos vias, &c. Si mihi vide-
 rint indulta peccata tūc docebo neminē desperare debere.
g In me. Quem idoneum Deus gentibus, p̄dicatōrē cō-
 stituit, in quo tātum exemplum misericordiæ suæ exhibuit.

h Immortali. * Ambr. hec ad Dei patris personā pertinet,
 quē immortalē & inuisibilem ideo solum appellat, quia om-
 nis immortalites ab ipso est, vt ipsi soli magis cōpetat in ve-
 ritate, quia quisquis immortalis est, nō a se hāc habet, sed ab
 illo. Ipse est & inuisibilis solus Deus, qd nulli vnquā visus
 est, oīa enim agit per filium, quem idcirco visum dicimus,
 vt licet aliter quam est apparuisset, tamē illū significemus.

* Chryso. Interrogemus hereticos, &c. soli Deo, dixit, nū
 igitur filius Deus non est? Et, soli immortalis, nōne igitur &
 filius immortalis est? Et qd postmodū nobis dabit, ipse non
 habet? Ita sane, inquires, & Deus, & immortalis est filius, Sed
 nō talis, qualis est pater, quia minoris est fortitūe. Ergo &
 minoris immortalitatis: nepe immortalitas nihil aliud est,
 q morte nō tangi, neque corrumpi. Gloria quidē maior ac
 minor est, immortalitas vero maior aut minor esse nō pōt,
 quid igitur? immortalitatem nos vt Deus habemus? absit.
 Quoniā hanc per naturam ipse habet, nos autē per gratiam.

i Inuisibili. quia ceteri dij visibiles. Nō soli inuisibili, qd sūt
 & creaturæ quædā inuisibiles, vt anima, quæ tamē sensū capi
 possūt, quia omnes vires eius, possunt cognosci, sed nō Dei.
 Inuisi-

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
† ad exprime-
dum exempla
suis.

B

†

An. in P. 109.
lib. 2. de cont.
Maximianū.

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed misericordiam. i. remissionem peccatorum.
- 2 Quia ignorans. Quod enim ignoranter committitur, facilius ignoscitur, quam quod ex certa malitia perpetratur.
- 3 In incredulitate. i. false credens bene agere.
- 4 Superabundauit. quasi diceret. Non solum sum consecutus ab eo remissionem peccatorum, sed etiam collationem bonorum suorum. ideo subditur.
- 5 Cum fide. Fidei enim per charitatem formata connectuntur alia dona ad gratiam gratum. facientem pertinentia.
- 6 Fidelis sermo. i. verus.
- 7 Et omni acceptione. quia est utilis audientibus, & quis sit ille subdit.
- 8 Quia, &c. in carne passibili.
- 9 Peccatores. sua benedicta passione, cuius effectus in baptismo comunicatur. Quorū primus ego sum, nō ordine tēpori, sed magnitudine iniquitatis, vt ex po. glo. ad quia multi grauius peccauerunt in Christum, ipsum in persona propria nequiter persequendo, ideo dicendum videtur melius, quod cum dicit.

- 10 Quorum primus. sic intelligatur. s. inter illos qui de peccato ad gratiā reuocantur, quia hęc reuocatio fuit in Paulo valde mirabilis, propter quod in ecclesia solennizatur & sic ly primus, excellentiam notat vocacionis huius. Et huic concordat litera, sequens, cum dicitur.
- 11 Vt in me. i. principaliter.
- 12 Christus Iesus. i. perfectam patientiam.
- 13 Ostenderet. me miserabiliter reuocando, cum essem in actu persequendi eum in membris suis.
- 14 Ad informationem. Et nullus propter enormitatē peccati sui desperet consequi misericordiam Christi, et ulterius uitam æternam ideo concludit ulterius.
- 15 Regi autem. i. trinitati æternæ. Aeternitas enim quæ simpliciter est inuisibilis, non comprehenditur, nisi per comparationem ad tempus infinitum, quod designatur nomine seculorum.
- 16 Immortali. ad differentiam louis, & Saturni, & huiusmodi, qui fuerunt homines mortales.
- 17 Inuisibili. ad differentiam idolorum, quæ sunt de materia sensibili.

Quo-

Soli

C Inuisibilis est ab omnibus Deus in natura, secus Jū illud: **A** Deum nemo vidit unquam. Videtur autē cum vult & sicut vult, non sicut est, sed quili specie vult apparere. In futuro vero videbunt eum filij sicut est.

Quo Deus videtur. Joh. 1. b. 1. Joh. 3. a.

a *Soli Deo.* Qui solus Deus est natura. i. solus creat, qđ de ipsa trinitate intelligitur, non de sol. patre, vt quidam velūt, quia non ait soli patri, sed soli Deo. Vnus enim & solus Deus a nobis prae datur ipsa trinitas. Et vni genitus, quippe secundū quod est Deus apud Deū, spiritus in eū in sua natura est immortalis & inuisibilis.

b *Honor & gloria.* * Christo. & Theoph. Honor & gloria illi, verbis nō reddi quia & ipse nos non verbis honorat sed reb⁹ ac

B *ora.* Et certe hic honor nos tāgit, confertq; plurimū nobis, nos tē at honor illū minime tangit, neque. n. nostris indiget sed nos potius illo indigemus. Itaq; et si honoramus illū, nos ipsos magis honoramus, quē sūmodū. n. a q; peris oculis solis intruet lucē, sibi ipsi prodest admirans pulchritudinē syderis, neq; illi aliquid cōfert, quippe admō clauore facere nō pōt, sed pmanet idē solis fulgor, ita multo magis in Deo. quō igit gloria rificari se dicit, q; nihil ex offiō nō lucrāt? Eadē pfectio nō ne, qua esurire & sitire se dixit. Oīa. n. q; nra cōditionis sūt, ppria sua esse facit, vt vel ne ad se nos attrahere possit, &c.

c *Hoc pceptum.* P. si quā con memorauit quē & quanta sint beneficia patris & Christi erga peccatores, quomodo populum inbuat disciplina ecclesiastica ostendit.

d *Conscientiam.* vt car cogitationes, in quibus summo opere humilitas ferua dicit, qua spreta in magnas quidem deueniunt errores, sicut in Epistola ad Romanos.

e *Naufragium.* Homo Naufragū dicitur nauis fractio. Et sicut ille substantiā suam perdit, qui naufragū patitur, &

in super ipse perit. Ita qui bonam conscientiam repellunt fidei veritatem perducunt, & in super eternaliter percutunt.

f *Quos tradidi.* Vt unque excommunicauit, vt hoc modo excludatur a sathana regnum sathanae.

Aug. Nulla enim creatura est, siue que in veritate manet dans Deo gloriam siue que in charitate non stetit querēs gloriam suā, que velit nolit diuinā prouidentiae nō seruiat. Sed volēs facit cum illa quod bonū est. De illa vero que hoc nō vult, fit quod iustum est. Non ei tamē rependitur quod de ipsa iuste fit, sed quo animo ipsa facit quia neque liberam voluntatem rationabili creaturae Deus negauit, sed potestatem qua iniustos iuste ordinarat sibi retinuit.

Tradidi. Non vt pe reat, quia nihil pōt Sathanas, nisi permissus, qui vexat sibi dātos. vnde. *Lam noli peccare, ne deteius tibi contingat.* Hāc autem eū sit filia Abrahę quā alligauit sathanas. 8. antiis, nō oportu t, &c. *Tradidi sathanā.* Au. Quia illo ad correptionē hominū utebatur ipsa potestas apostolica. Preaticatores, n. angeli cū principe suo diabolo recte dicuntur procuratores, vel actores, diuine prouidentie, & diabolus magistratus huius mundi dī Sed magistratus sub tāto imperatore nō facit nisi quātū illi permittitur, & procuratores actoresque huius mundi nihil faciunt nisi quantum dominus sinit, ideo dicit. *Tradidi sathanā.* quia nihil potest sathanas nisi permissus.

Haimo. Tantę autē potestatis erat Apostolus, tantamque gratiā habebat, vt recedentes a fide, verbo, traderet diabolo Traditio autē hāc est, quia cōmotus Apostolus blasphemis eorū sententiā protulit in eos. Diabolus autē, qui ad hoc paratus est, vt auctos a Deo accipiat in potestatem, audita sententia corripit eos, quod ideo fecit Apostolus, vt correcti discant non blasphemare.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Soli Deo.* Per hoc enim non significatur in Deo solitudo, cum in eo sint tres personas, sed per hoc fit exclusio omnis alieni a cultu Deo debito, adū subditum. Honor & gloria.
- 2 *Hoc pceptum.* Hic Apostolus redit ad propositū inducendo Timotheum ad resistendum doctoribus falsitatis, dicens. Hoc pceptum commendo, tanquam fideliter adimplendum.
- 3 *Secundum pceden.* i. secundum illud quod spiritus sanctus reuocauit mihi de te futurum, anteq; am ordinarem te episcopum.
- 4 *Vt milites.* i. contra illos. s. pseudo apostolos.
- 5 *Militiam bonam.* eis viriliter resistend., & eorum falsitatem confutand.
- 6 *Habens.* s. etiam & firmam.
- 7 *Conscien.* ita quod conscientia tua sit doctrinę confirmatiua. Quam

- 8 *Quam.* s. conscientiam bonam.
- 9 *Quidam repellentes,* &c. scienter malum agentes.
- 10 *Circa fidem naufragauit.* i. perierunt Abyssus enim abyssum inuocat. Et dixit naufragauerūt, qui a sicut nauis patiens naufragium perit, & alij cum eo, sic tales a fide cadentes inducunt alios ad infidelitatem.
- 11 *Ex quibus Hymeneus & Alexand.* nomina sunt propria hominum.
- 12 *Quos tradidi sathanę,* eos excommunicando, & etiā vexatio in dēmonis subde do. Dēmones enim in inferno executores sūt diuine iustitię, & etiam aliquādo in hoc mūdo, sicut dicitur Psal. 77. f. Misit iram indignationis suę, indignationē, & iram tribulationem, immisionem per angelos malos.
- 13 *Vt discant.* correcti per experientiam pgnā. Excommunicatio enim & talis afflictio medicinalis est.

C A P.

A D D I T I O.

In cap. vbi dicitur in Postil. Fabulis & genealogijs, &c. Per fabulas in hoc loco intelligēde videtur quēdē fabulę frivole & inanes que sepe in Thalmudicis doctrinis inueniuntur, vt dictū fuit satis large in additionibus sup. Isa 4. Zacharia. 5. Que quidē fabulę a doctrina phar. facta descendērūt, sicut & totū ipsū Thalm. Inier quas fabulas multa dicuntur de tēpore Messie vt cum fabul. sa, que potius sūt dē dēda q; ad eda. Vt cū dī in libro qđ dī Sanh. dīm, q; tēpore Messie gēminaret terra promissionis panes coctos & formatos, ac si essent in ciliano Similiter, q; terra illi gēminaret tēpore Messie vt si es feruaceas secundū exigentiā cuiuscunq; indui velētis. Ex quibus fabulis multi eorū incedunt in errorē, credētes q; Christus nō venit, ex quo ista & similia nō fuerūt facta. Observatio autē legalū cet. etonea, nō tū pprie dicitur fabula. Habuit. n. aliqñ ventarē realiter, habet et sim darentiū in licet, et nō tūc intellecta. Traditiones ēt Iudeorū, quibus ritū faciebāt mandatū diuinū dicendę sunt etoneę le u pntiose, nō tū fabulę. Circa genealogias autē in hoc loco dīctas, considerandum est, quod Iudai asserēbant

bant quod nullus erat idoneus ad docendum de lege diuina nisi esset de tribu Leui vel de tribu Isachar De Leui. n. legitur Deut. 33. a. *Docerunt iudicia tua Jacob, & legem tuam Israh.* De Isachar vero legitur. 1. Para. 12. f. *De filiis quoque Isachar viri eruditi qui nouerant singula tempora ad precipiendum quid facere debet Israh.* vnde ex istis genealogijs Iudai nitēbātur excludere Paulum ab idoneitate docendi legem diuinam, eo quod non esset de aliqua prae dīctarum tribuum, sed de tribu Benjamin, & multo fortius excluderentur secundum eos Timotheus, & Titus, quia alienigenę. Et in psal. 147. b. dicitur. *Non fecit taliter omni nationi, & iud. suę non ma. eis.* quę quidem genealogię dicuntur interminatę, quia non sunt determinatę per sacras auctoritates. Illas enim auctoritates quās ad hoc inducunt, manifestum est, quod non excludunt alios a doctrina legis.

A D D I T I O II.

In eo. cap. vbi dicitur in Postil. *Quę quęstiones magis prestāt.* id est, lites & contentiones. Hoc qđ dī hic. *Quę quęstiones & c.* In Glo. non solū intelligēdum est de hereticis vel Iudais seu de pseudo apostolis, spe

Sed et de catholicis lectoribus q. nō debēt intendere fabulis seu dubijs que magis p̄stāt questiones. i. lites disputatiuas q̄ edificatiōē iustitię Dei. nō edificāt homines iustitia Dei, que edificatiō est in fide, quę qdē exhortatiō Apostoli facit cōtra multos q. dubia, que nec ad fidē nec ad mores, nec ad expositionē alicuius passus sacre scripturę sunt pertinentia, intro-

introducunt in doctrinis theologice, &c.

ADDITIONE III.

In eodem cap. vbi dicitur in *Postul. Regi autem seculorum, id est, trinitati æternę.*

In nomine seculorū, v̄ intelligi p̄sens seculum & futurū, quę quidem secula cōprehendūt omnem durationē.

CAP. II.

Hsecro. Hæc est secunda pars huius epistole, in qua ponitur actus secundus pertinens ad episcopum, cuius est oblationes orationum offerre Deo, secundū q. dicitur Heb. 5. a. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his que sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Igitur primo instruit Timotheum de actu orandi, secundo populum subleclum sibi ibi. Volo ergo, Prima adhuc in duas, quia primo instruit eum de actu orandi, secundo reddit rationem sui dicti, ibi. Hoc enim. Prima adhuc in duas, quia primo docet orandi modum, secundo pro quibus sit orandum, ibi. Pro omnibus. Circa primū sciendum, quod ad actum orandi tria requiruntur. Primum est accessus orāti ad Deum qui oratur, & hoc fit per elevationem mentis in Deum, quod fit per orationem, quę secundum Damascē, est ascensus mentis in Deum & si cūdum hoc dicit Apostolus. Obsecro igitur primum omnium fieri orationes. Secundum est propositio eius quod in oratione petitur, Quod fit dupliciter vno modo in generali, vt cum dicitur. Deus adiua me. Et quātum ad hoc dicit Petitiones. Alio modo in particulari, vt cum petitur esse cōtio alicuius boni vel euasio mali determinati, & sic dicit. Postulationes. Tertium quod requiritur, est illud per quod oratio fit exaudibilis, & hoc est duplex. Vnum est ex parte Dei, quod est eius sanctitas, vel aliud ab eo sanctificatum, sicut cum dicitur. Per sanctam resurrectionem tuam libera nos, vel aliquid huiusmodi, & sic dicit.

CAP. II.

Quia Christus venit saluare peccatores, & quia in hoc militate debes, doce orate, vt impiretur quod faciendum est.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

inquietans. Quia in pace eorum erit pax vestra.

Vt quietam. In pace principum quietes & regimen seruat ecclesiarum. Nā in bellis tranquillitas dissipatur, tepescit pietas, distinctio soluitur, qua soluta infirmorum castitas violatur. In pace Babylonis pax nostra est vtique corporalis, que bonis & malis communis est, dū inter Babylonios tenemur captiui, quibus seruire iubemur, & tributa reddere.

Ambrosius. Precepit itaque apostolus, imo per apostolum dñs, qui in illo loquebatur fieri obsecrationes, &c. quā legē supplicationis ita omnium sacerdotum & omnium fidelium deuotio concorditer tenet, vt nulla pars mundi sit in qua huiusmodi orationes nō celebrētur a populis Christianis supplicat ergo vbiq; ecclesia Deo, nō solū pro sanctis, & in Christo iā regeneratis sed et pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, vt relictis erroribus, suis cōuertantur ad Deū accipiant fidem, accipiant charitatem, pro quibus omnibus vult sibi dominus supplicari.

Idem. Hęc regula ecclesiastica est tradita a magistro gentium, qua vtuntur sacerdotes nostri, vt pro omnibus supplicet, pro regibus, vt subiectas habeat genes, vt in pace positi, in tranquillitate mentis & quiete Deo nostro seruire possimus pro his quibus sublimis potestas credita est, vt in iustitia & veritate gubernent rem publicam.

Chry. Quasi cōis quidā totius orbis pater, sacerdos est, dignū igitur est, vt omnium curā agat, omnibusque provideat. Hoc enim. Ne q̄s putaret hęc nō esse faciēda pro his quos patitur ecclesia addit? Hoc enim bonū est. Et ne q̄s putet cultu vnius Dei & vita bona salutē esse sine participatione corporis Christi. i. sine fide ecclesię, vnus inquit Deus, vnus & mediator, vt omnes homines saluari nūquam fiat nisi per mediū. Non Deum verbum, quod semper erat, sed carnem factum.

Qui omnes. Si Deus qui omnipotens dicitur, oēs homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

D

Terem. 23. 2.

† de conse. di. i. cap. de hymnis.

† 24. 9. 3. et corrupantur. i. 5. 2.

E

q̄o dominus Deus velit oēs homines saluos fieri.

F

NICOLAUS DE LYRA, CAP. II.

Obscrogitur. Hęc est secunda pars huius epistole, in qua ponitur actus secundus pertinens ad episcopum, cuius est oblationes orationum offerre Deo, secundū q. dicitur Heb. 5. a. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his que sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Igitur primo instruit Timotheum de actu orandi, secundo populum subleclum sibi ibi. Volo ergo, Prima adhuc in duas, quia primo instruit eum de actu orandi, secundo reddit rationem sui dicti, ibi. Hoc enim. Prima adhuc in duas, quia primo docet orandi modum, secundo pro quibus sit orandum, ibi. Pro omnibus. Circa primū sciendum, quod ad actum orandi tria requiruntur. Primum est accessus orāti ad Deum qui oratur, & hoc fit per elevationem mentis in Deum, quod fit per orationem, quę secundum Damascē, est ascensus mentis in Deum & si cūdum hoc dicit Apostolus. Obsecro igitur primum omnium fieri orationes. Secundum est propositio eius quod in oratione petitur, Quod fit dupliciter vno modo in generali, vt cum dicitur. Deus adiua me. Et quātum ad hoc dicit Petitiones. Alio modo in particulari, vt cum petitur esse cōtio alicuius boni vel euasio mali determinati, & sic dicit. Postulationes. Tertium quod requiritur, est illud per quod oratio fit exaudibilis, & hoc est duplex. Vnum est ex parte Dei, quod est eius sanctitas, vel aliud ab eo sanctificatum, sicut cum dicitur. Per sanctam resurrectionem tuam libera nos, vel aliquid huiusmodi, & sic dicit.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

introducere in doctrinis theologice, &c.

orationū ecclesie dicitur. Per Iesum Christū dominū nostrum Aliud est ex parte orantis, quod est gratitudo de beneficijs acceptis. Ille enim qui de beneficio accepto ostendit se gratum, dignus efficitur, vt aliud sibi detur, & quantum ad hoc sibi dicit. Gratiarum actiones.

2 Pro omnibus. Hic consequenter ostendit, pro quibus sit orandum cum dicitur. Pro omn. hom. generaliter.

3 Pro regibus. sicut sunt principes & prelati, pro quib. est orandum specialiter. Nam ex eorum bona dispositione dependet bonū commune, ideo subditur.

4 Vt quietam. sub regimine eorum.

5 In omni. i. cultu Dei debito, vt dictum est capitulo præcedenti.

6 Et casti. mentis que est integritas fidei, & corporis, quę cōsistit in repressione carnalis concupiscentie. Et notandum est, q. non solū pro principibus Christianis est orandū, sed etiam pro infidelibus, sub quibus manent Christiani, quia per hoc possunt Christo quiete seruire. Sic enim informabat Ieremias Iudęos in captiuitatem Babylonicam ductos, dicens ex parte domini. Querite pacem ciuitatis ad quam transmigrare vos feci, & orate pro ea dominum, quia in pace illius erit pax vestra.

7 Hoc enim. Hic consequenter reddit rationem dicti. s. quare dicto modo sit orandum. secūdo, declarat dictum suum sibi. Vnus enim circa primum dicit. Hoc enim. i. vtil. vobis temporaliter, vt estis sum est.

8 Et acceptum, &c. i. meritorium apud ipsum vitę æternę.

9 Qui omnes homines, &c. Sed cū omnes non saluētur videtur ex hoc, quod voluntas eius sit inefficax, vel dictum Apostoli in. nus ve

introducere in doctrinis theologice, &c.

Obscrogitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

A vult saluos fieri eur nō implet hęc eius voluntas? Sed in hac locutione sensus & conditio latet. vñ Petrus ait. *Omnia scriptura indiget interpretationis.* Vult ergo Deus oēs homines saluos fieri, si accedant ad eū. Non enim sic vult, vt nolentes saluetur. Sed vult eos saluari, si & ipsi velint, aliter nonnullū excepit a salute & veritatis cognitione.

Ambros.

† conciliator.

† precium redemptionis.

† 2. Th. 1. c.

* Ambrosius. Qui legē omnibus dedit, nullum excepit a salute: nunquid medicus non diceret se proponit in publico, vt omnes se ostendat velle saluare, si tamen ab egris requiratur, non est vera salus, si nolen- ti tribuatur, nec gau- dere potest in percep- ta salute inuitis (si tamē fieri potest) percepit medicinā, vt non dicā quia medi- cine effectū habere nō pōt, nisi ad illam eger antmū accom- modauerit, quia hęc medicina nō est corporalis sed spiritua- lis, quę neque dubijs proficit, neque inuitis, &c.

* Chrysostomus. Imitare Deum tuum, si omnes ille vult saluos fieri, merito proibis oportet orare. Illius tu cōcorda volūtatī, quod si & ipse vis, ora, volētū quippe est orare, at si ipse vult, quid hoc me orare necessē est, inquit: multū hoc omnimodis confert, nam per huiusmodi orationis studiū, te ad eum diligendum trahit, neque sinit efferrari, &c.

B Vel qui oēs vult saluos facere. Quamuis certum sit nobis nō oēs saluos fieri, non tamē ideo debemus omnipotentissi- mę Dei volūtatī aliquid derogare. Nō est credendus omni- potēs aliquid voluisse fieri, qđ factū nō sit. Sed ita intelligere debemus qđ scriptū est. Vult oēs homines sal. fieri. Nullus fit saluus, nisi quē vult. Nō quod nullus hominū sit, nisi quē saluū fieri velit, sed quod nullus saluus fiat, nisi quē velit. Et iō rogandus est, vt velit, qa necesse est fieri si ipse voluerit. Sic. n. intelligimus & illud. Qui illuminat omnē hominem, non quod omnes, sed quod nullus illuminatur nisi ab eo. Et omnes in Christo viuificabuntur, quia sine eo nulli.

Vel qui oēs vult saluos fieri. Non q, nullus hominū esset, quē saluū fieri nollet, qui virtutes miraculorū facere noluit apud eos quos dicit acturos fuisse penitentiā, si fecisset. Sed vt oēs homines, omne hominū genus intelligamus p quaf- cunq; d.fferentias d.tributū, quia ludęos, Gętes, reges pri- uatos diuites, pauperes doctos & indoctos colligit ecclesia. Quo locutionis modo vsus est dominus, cū ait. Decimatis mentā & ritam, & omne olus, idest, omnium olerū genus.

Vel. Qui oēs vult saluos fieri. i. facit oēs velle. Et quocunq; alto mō pōt intelligi, dummodo credere nō cogamur aliqd omnipotentē voluisse fieri factumque non esse, quia omni- potens velle manet nō potest quocunq; voluerit, essen- tię suę voluntate. Vel, vult, contulit, iubet, hortatur.

a Mediator Dei, &c. Hic est arbiter ille, quem Iob desiderat di. Vtinam esset nobis arbiter.

* Aug. Mediator autem inter Deum & homines, oportebat vt aliquid haberet simile Deo, & aliquid simile hoibus,

C

NICOLAUS DE LYRA.

* vñ. propter quod hoc dictū Apostoli tribus modis exponitur, vno modo, vt sit ibi distributio accommodata, vt sit sensus. Deus vult sal. fi. orantes ho. qui saluantur, quia nullus fit saluus quem non velit saluū fieri. Secundo modo, vt sit ibi distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum. Sicut cum dicitur, omne animal fuit in. arca Noe, quia de omnib. generib. animalium fuerunt ibi aliqua individua & sic Deus de omnib. statib. hominum vult aliquos saluos fieri, & sal- uat. Tertio modo vt intelligatur dictum Apostoli de voluntate Dei au- tecedente, sed non consequente. Et dicitur voluntas antecedens qua quis vult aliquid absolute. Consequens autem qua vult aliquid, consi- deratis circumstantijs & conditionib. particularib. Primo modo vult index ciuitatis omnes ciues viuere in quantum sunt membra ciuitatis. & sub ista consideratione hoc est bonum. Si autem cōsideretur aliquis, vt fur vel homicida, sic non vult eum viuere, quia non est bonum, sed mori, eo quod turbat bonum commune. Et hoc modo Deus vult omnes homines saluos fieri, in quantum sunt homines ipsius capaces per cogni- tionem & amorem, consideratis tamen conditionibus particularibus secundum quas aliqui sunt iusti, aliqui peccatores, sic vult secundum ordinem suę iustitię aliquos saluos fieri, & aliquos damnari. Sciendū tamen, qđ d. voluntas fertur in res secundum quod in se sunt, & ideo vult

Christus quo modo medi- tor. li. confel. c. 42. & 43. & Dial. 10. 103. 134.

Voluntas du- plex.

ne per omnia similis hominibus, lōge esset a Deo, aut p oīa Deo similis, lōge esset ab hominibus, atq; ita mediator non esset, verus itaq; mediator Chrs inter mortales peccatores, & immortalē iustū apparuit. Mortalis cū hominibus, iustus cū Deo. Ideo Christus mediator Dei & hominū dicitur est,

a Ideo vult. **b** Christi, qui est via veritas & vita. **V**nuere omnes, quia Vnus &c. **Q**ui dicit vult omnes homines saluos fieri.

saluos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. † Vnus enim

Creator omnium. **a** Ad componendam pacem, quasi medius arbiter. **Pro** omnibus factus homo. **b** Non enim aliter quam per hominem mediat.

a Deus, & vnus † mediator Dei & hominum homo Iesus

a In hoc iudicatur velle omnes saluare. **b** Nullum excepit qui velle.

b Christus, qui dedit † redemptionem semetipsum pro om- nibus nobis. Cuius testimonium temporibus suis confir- matum est, † in quo positus sum ego † prædicator &

In qua prædicanda. **a** Prædicator nomen actus, Apostolus dignitatis.

quia inter Deum & hominem mortalem est Deus homo recon- ciliās hominem Deo. Intantum mediator, in quantum homo est Inquātum autem ver- bum non medius est, quia æqualis Deo, & Deus apud Deum & simul vnus Deus. Quē que non fieri morta- lem oportebat, neque permanere mortalem Mortalis quippe fa-

ctus non infirmata verbi diuinitate, sed carnis suscepta infir- mitate. Boni at angeli, inter miseros mortales, & beatū im- mortalē mediū esse nō possūt, qa ita sūt ipsi beati & immor- tales cū Deo, vt nō sint mortales vel miseri cū hominib. Ma- li autē angeli quodāmodo mediū sunt, quia immortales sūt cū Deo, miseri cū hominibus. Sed nō sūt veri & boni mediū, quia ob hoc se interponit medius immortalis & miser, vt ad beatā immortalitatē trāsire nō sinat. Cui contrarius est me- diator bon⁹, qa & mortalis ad tēpus esse voluit, & beatus in eternitate p̄sistere potuit. Qui nō se interposuit, vt ad beatā immortalitatē trāsire non timeret, sed ad hoc se interposuit mortalis & beat⁹, vt mortalitate n̄a trāsacta, ex mortuis im- mortales, & ex miseri beatos faceret. Alius est ergo medi⁹ malus, qui separat amicos, alius bonus, qui reconciliat mi- micos Iesu Christi.

* Aug. Nō per hoc mediator est, quod equalis est patri, per hoc enim quantum pater, tantum & ipso distat a nobis. Et quomō erit medietas, vbi eadē ipsa distātia est? p hoc ergo mediator, p qđ hō, inferior patre per qđ nobis propinquior, superior nobis per quod patri propinquior: inferior patre quia in forma serui, superior nobis quia sine labe peccati.

* Amb. nō poterat vnitatē Dei custodiēs, mediator Dei & hominū vocari, quasi alius esset Deus q diffidētē hominem a Deo in grām reuocaret, sed hō q legē datā nō p̄teriret, fa- ctus ē arbiter, inter eū q peccauit, & iter illū q peccare igno- rat, vt hic ignosceret, & hō de cetero in Dei fide maneret.

* Chry. mediator vtriusque eis debet societate coniungi, quorum mediator est. Id quippe mediatoris est proprium, vtrorumq; participē fieri, quorū mediator fuerit. qđ si vnū societate cōtingat ab alio vero fuerit separatus mediator iā dici nō pōt, quemadmodū. n. Joci cuiuslibet mediū vtranq; partē cōtingat necesse est. Ita & nārū ainbarū mediū oportuit vtrasq; naturas contingere. Hō quippe purus mediator nunquā penitus fieret, oportebat. n. huiusmodi mediatorē cū Deo colloqui. Deus itē solus mediator esse nō posset, ne que enim ipsum suscepissent hi, quorū mediator accederet

b Qui dedit redempti. Aīia translatio. Qui dedit redemptio- nē semetipsum pro omnibus testimoniu temporibus suis.

vult illud simpliciter quod vult, prout existit in re secundum suas co- ditiones, & circumstantias. ideo voluntas consequens est voluntas simpliciter d.icta, antecedens vero secundum quid, propter quod ab a- quibus velleitas nominatur.

- 1 Et ad agnitionem. euangelicę.
- 2 Venire. per fidem formatam charitate.
- 3 Vnus enim. Hic cōsequenter declarat dictum suū. q. quod Dei velit omnes saluos fieri modo prædicto di. Vnus enim Deus. cre- ator omnium hominum ad suam similitudinem.
- 4 Vnus, &c. qui passus est pro salute omnium, quantum ad suffici- tiam, nō tamen quantum ad efficaciam, quod prouenit ex defectu aliq- rum, quib. propter eorum deuerita non proficit passio Christi, qua- tum ad effectum.
- 5 Cuius. s. mediatoris.
- 6 Testimonium. quia tempore vt. Test. confirmatum est per p- phetas eius aluentium denunciantes, & tempore noui per ipsius præ- cationem multis miraculis confirmatum, & per apostolos prædica- tes, & in nomine Christi multa miracula facientes.
- 7 In quo. s. testimonio prædicando.
- 8 Positus sum. Est autem Apostolus nomen dignitatis siue stat- prædicator vero nomen actus conuenientis statui illi.

Veri

Et veritate. Aug. Futura, que est res & merces fidei. Queris, mercedem fides precedat. Credimus. n. vt cognoscamus, no cognoscimus vt credamus. Quid est. n. fides, nisi credere qd no a vides? fides ergo est, quod non vides credere. Veritas, que credidisti, videre.

b Volo viros orare in omni loco. * Ambrosius. Pacificum animum in oratione esse debere, vt ad effectum deducatur oratio. sancte enim manus sunt, quando comundum est, hic tamen in omni loco orandum precipit, vt competens locus intelligatur, non vtique inopportuno aut sordido loco, (quippe cu prohibeat dominus vulgo orare) sed hoc monet, ne in sola ecclesia orandum putarent.

* Chrysofomus. & Theoph. Num domino suo contraria impetret? absit, na Christus non vetuit in omni loco orare, verum ex abundantia dicens ne istud faciant ad ostentationem. Hoc autem dixit ad distinctionem Iudaice orationis, illa enim circumscripta erat in vno loco, templo. s. quod erat hierosolymis, nobiscu vt non sic agitur, gratia enim in circumscripta est. na que dmodu p omnib. orationes fieri iubet, quippe cu & Christus pro omnibus mortuus sit, ita & omnibus in locis orare optimum est, vt iam huiusmodi observatio, non in locis sit, erum in orationis affectu.

Hieronymus. Dat legem orandi, vt neque in monte, neque in hierosolymis al quis orandi eligat locum, sed in spiritu, qui vbi que nobiscum esse intelligitur.

Leuantes puras manus. * Idem. a cede, sanguine, & omni opere malo. Testimoniu. n. innocencie, eleuatio manu est, no solum autem manus ab opere, sed etiam mentem ab ira & disceptationis cogitatu, qui sibi dimitti petit, manus debet habere mandas, nemo aliquid impetrare pot, alia cogitando.

Volo ergo viros, & c. * Augu. Leuauit pro nobis dominus manus suas in cruce, & extente sunt manus eius pro nobis. et manus nostre extendatur ad bona opera, qa crux ipsius misericordiam nobis prebuit. Ecce leuauit ille manus & obtulit pro nobis sacrificiu Deo seipsum, & p illud sacrificiu data sut oia peccata nostra, teneamus & nos manus nostras ad Deu in prece, & no confundatur manus nostre eleuare ad Deu, vt exerceatur in bonis operibus. Vn preceptu est vt leuatis manibus oremus ad Deum? Apostolus dicit. Leuantes puras manus, vt veniant tibi in mentem opera tua,

Ira. ad proximum.

Disceptationi. ad Deum,

Non

e Non intortis, & c. Vt his omnibus vltra persone sue modu, & mores occasione mouende concupiscentie studeat, sed potius per omnia bona opera sint promittentes & indicantes extra pietatem animi.

* Chrysofomus. Deum precatura pergis, & ornamenta aurea circumfers,

a Quod plus est. b Et in his quod Christus dedit se, & quod ego Apostolus. c In aliqua parte. d Cui credi oportet, quia fidem docet & veritatem. **Apostolus. Veritate dico, non mentior, doctor Gentium**

a Futura, que est res fidei. Quae est finis precationum Dei b Quia doctor Gentium, vel quia bonum est orare Vbiunque sint, non solum in ecclesia. **in fide & veritate. Volo ergo viros orare in omni loco, le-**

a Ad aeterna, non deprimentes ad terrena. b Manus, affectum cordis qui Deum amplectitur. c Odio alicuius. Vbi tempestat ira vel hzistatio, non placet Deo. d Hzistatione. **uantes puras manus sine ira & disceptatione. † Similiter au-**

a Vt humiles audiantur dum orant. b Religione eorum ornante eas. c Non attrita frontis ut meretricis. **tem & mulieres in habitu † ornato cum verecundia & so-**

a Mentis. b Aliis virtutibus eum verecun. & sobri c Crispis ornantes se. Vel intortis. auro uel argento non ornantes se. **brietate ornantes se, & non intortis criminib. aut auro, aut**

a Non ornantes se. b Quae extra morem patris. c Sed per opera sint promittentes & indicantes extra pietatem animi, quod decet mulieres, uel ornantes se per opera quod decet mulieres promittentes pietatem. **margaritis vel veste preciosa, se d qd, decet mulieres † pro-**

a Orare cum uiris est commune, sed non loqui, potius b Nihil interrogans. c Quod ignorat. **mittentes pietate per opera bona. † Mulier in silentio discat**

a Non creta & huiusmodi. b In ecclesia. Virum. **cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto,**

1 flos autem compositos. 2 an vero saltatura ad 3 ecclesiam pergis? nu- 4 quid hic nuptias & la- 5 sciuae oblectamenta 6 conquiris? num vt tui 7 spectaculum praebeas 8 aduenisti? nu tibi nuc 9 instruendus est thalamus? Illic nempe monilia, illic ornamenta aurea, illic ornatus crinium, illic pretiosa vestis, locum aliquando fortassis habet, at vero nunc nullo tibi huiusmodi ornatu opus est, accessisti vt Deu pro peccatis tuis simpliciter depreceris, quid reipsam ornari improbo studio con-

tendis, quo. n. pacto ingemiscere potes, atq; intensissime, vt decet, orare, que huiusmodi ornatu copra pcedis; na & si la chrymas fuderis, risu cernentibus monebit, neq; auro anista debet incedere, que lachrymas pro pctis fundere intedit. Ista mimis & saltatoribus, & his q in scena versant, relinquenda sut, sobrie, atq; ornatu mulieri nihil eiusmodi congruit.

* Theoph. Venisti vt ores, non vt tripudies, quomodo igitur plicaturas adhibes capiti? casariam nimirum plicans & calamistro adornans, & margaritas alias quide suspendens, alias corpori tuo circumpones, alias etiam calciametis adiciens, quae est extrema iniuria, idque ex lachrymis pauperu & viduarum, prius vidua, vt tu pedibus calces margaritas, none igit magna Dei toleratia? venisti petitura remissionem peccatoru, ac tanquam scenam sis ingressura comica muliercula, te exornas? Bella hec compunctio, teque omnino exaudiet Deus, que pauperum lachrymis es amicta.

f Quod decet. Ambrosius. Quae enim vult audiri, inclinare se debet amota a se pompa, vt misericordiam Dei puocet. Habitus enim supbus nec impetrat, nec recta de se facit credi.

g Mulier in silentio. Orandi officiu dixit conuenire omnibus, & qualiter, & pro quibus, & quare, & q vbi que orandu sit. Nunc dicit, quod docendi officium solis uiris conueniat, & quales ad illud debeant ordinari, determinat.

h In silentio. Aug. Si loquitur, magis ad luxuriam irritatur & irritat,

i Docere, & c. Amb. Ecce no solu habitu humile & honestu habere muliere docuit, verum etiam auctoritate docedi ei negauit, & subijciendam viro precepit, vt tam habitu quam obsequijs, sub potestate sit viri, ex quo trahit originem.

Adam

NICOLAUS DE LYR A.

Veritatem dico. & non mentior in aliquo. Doctor. ad quem spectat verum dicere. Doctor inquam. In fide & veritate. i. in his quae pertinent ad fidem, & mores in quibus consistit veritas vitae.

Volo ergo viros. Hic consequenter docet orandi modum, quantum ad populu episcopo subiectu. Et primo quantum ad viros di. Volo er- o vi. ora. & c. & non solum in ecclesia, sed etiam alibi opportunita- habita.

Leuantes. Et dicit puras ab operibus iniquis, & leuantes, vt per hoc designetur eleuatio mentis in Deum interius. Motus enim animae uerius redundat in corpus exterius.

Sine ira. ad proximum. quia orans debet cor quietum.

Et disceptatione. i. hzistatione ad Deu, non dubitans de eius exau- tione, dummodo tamen oret pie, perseueranter & pro se, quia si non atim exaudiat in effectu. exaudiat tamen tempore competenti, secundo quantum ad mulieres di.

Similiter. supple orare volo.

In habitu. i. decenti & honesto.

Cum verecundia. quae est preciosum ornamentum in fronte mu- lieris

licris, quo caret fons meretricis. Iere. 3. b. Frös mulieris meretricis facta est tibi, quia noluisse erubescere,

11 Et sobrietate, gestus decentis.

12 Ornantes se, non curiose, ideo subditur,

13 Non intortis, i. crispatis & capitibus non velatis.

14 Aut auro, i. aureis ornamentis.

15 Aut margaritis affixis auro vel argento, vel in vestibus cõsutis circa collum manus,

16 Vel veste preciosa, & ista sunt intelligenda vltra modu status aut p rsona, quia sunt curiositatis & incitant ad peccatum luxuriae.

17 Sed quod decet mulieres. scilicet habere, vestes simplices & honestas.

18 Promittentes. ita quod pecuniam non expendant in talibus vanis & curiosis, sed in operibus pietatis, quae debent esse ornamenta mulieris.

19 Mulier in silentio discat. scilicet a predicatore in ecclesia, & a viro suo in domo.

20 Cum omni subiectione. i. humilitate,

21 Docere autem, quia docere est opus sapientis, sapientia vero nõ riget in mulieribus de communi cursu.

Neque

A *Adam non est.* Aug. Cū enim prauaricatorem dicat Apostolus in similitudine prauaricationis Adę, seductū tamē negat vñ & interrogatus non ait. *Mulier seduxit me, sed dedit mihi & comedi.* Mulier vero ait. *Serpens seduxit me.* Hanc autē seductionē proprie appellauit Apostolus, per quā id quod suadebatur cum falsum esset, verum puratum est. s. q. Deus lignum illud idēo tāgere prohibuerit, qđ sciebat eos si terigissent sicut deos futuros tanquā eis diuinitatem inuideret qua eos homines fecerat. Sed etiā si virum propter aliquam mentis elationem (quā Deum internorum scrutatorē latere nō poterāt sollicitauit aliqua experiēdi cupiditas, cum mulierē videret accepta illa esca nō esse mortuam. nō tamē eum arbitror, si tā spirituali mente pręditus erat, villo mō credidisse, qđ diabolus suggererat. Iō ait. Adam nō est seductus prior, nec i eo, in quo mulier vt illud crederet verū. Eritis sicut dij. Sed putauit vt iūque fieri posse, vt & vxori morē gereret & per penitētiā veniā haberet. Minus ergo peccauit, qui de penitētiā, & Dei misericordia cogitauit, postquam. n. mulier seducta māducauit, eique dedit, vt simul ederet, noluit eā cōtristare, quā credebatur sine suo solatio cōtabescere, & a se alienatā, omnino interire, non quidē carnali victus cōcupiscentia, quam nondū fenserat, sed amabili quadā beneuolētia, qua plerūque fit, vt offendatur Deus ne offendatur amicus, qđ eū facere non debuisset diuine sentētię vltio incitauit Ergo alio quodā mō etiā ipse deceptus est. Inexpertus enim diuine sentētię in eo falli potuit, vt veniale crederet cōmissū. Sed dolo illo serpē-

tino, quo mulier seducta est, nullo modo illum arbitror potuisse seduci.
b *Saluabitur.* Et si mulier fuit causa peccati, tamē saluabitur non solū virgo & cōtinens, sed etiam nupta, & si nunquā ab opere nuptiarū cessans, sed *per generationem filiorum.* incedens, ab hoc mundo exierit, si permanserit in fide & dilectione & sanctificatione, vt pręter proprium virum alterum non cognoscat.
c *Cum sobrietate.* id est, temperantia, vt proprio etiam viro temperate vtatur.
 Videtur ex his verbis, obesse mulieri, si vel filios non habuerit, vel si quos habuerit, in bonis operibus permanere nōluerit. Sed alibi dicit Apostolus. *Beator erit, siue virgo siue vidua, si sic permanserit.* Vñ pōt intelligi cum ait saluabitur mulier per generationē filiorū, occultę rei mysterium figurasse vt scilicet filij mulieris sint bona opera carnis, quę maxime in officijs misericordię frequētari solēt, opa vero misericordię, nil prosūt siue paganis siue Iudęis, qui Chřo nō credūt, siue quibuscuq; hæreticis, & schismaticis, vbi fides & dilectio & sobria sanctificatio nō inueniūt. Et iō addit, si permanserint. Alioquin si ad literā accipiat, quali inane est quod ait. Saluabitur autē per filij generationē. Nonne & cōtinens nonne magis & virgo? Sed mulier typus est carnis. Adā, rationis, quę volat ad Deū vt passer ad domū. Caro generat filios, id est, opera quę tātū non prosūt paganis & huiusmodi, nisi tātū in fide & dilectione. Hęc est turtur quę ponit pullos in nido, id est, in vnitare ecclesię. Hęc est quę primo seducitur, & seducit virum.

tan honoratē
 vlturpate
 † transgressus
 est
 † castitate.

a neque † dominari in virum, sed esse in silentio. † Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Et Adam non est seductus, mulier autem seducta † in prauaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum † sobrietate.

a Aliqua pralatione spirituali. b Et si suo sexu, ut in claustro. c Vt non cum vicina confabuletur. d Ordo creationis ostendit, quod mulier uirō subditā sit.

a Eo modo quo mulier. b Hęc si dominaretur. c In ecclesia non debet mulier docere, sed in augmentum salutis habet, si filios quōtidie instruendo generat Deo, ut maneant in fide & dilectione.

a Dei & proximi. b Quam in baptismo perceperunt. c Temperantia contra alium uisitorum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Neque dominari, s. suum.
- 2 Sed esse in silentio. ei non contradicendo, sed in licitis & honestis ei obediendo. Quod declarat per primum hominem & feminam, dicens.
- 3 Adam enim. i. primo formatus est. Ge. 1.
- 4 Deinde Eua. Gen. 2. & hoc de costa Adę, ad ostendendū, quod uir est principiu mulieris, quod profertur ei quod est ex principio.
- 5 Et Adam non est. s. in hoc quod crederet esse verū serpētis dicitū. Eritis sicut dij, sicut tamen seductus in hoc, quod ad exhortationem mulie-

- 6 Mulier autem. quia dictum serpentis verum credidit. Ista tamen 2. sententiarum diffusius pertranstantur.
- 7 Saluabitur. Q. d. licet non saluetur per doctrinā, quam sibi nec concedo, saluabitur tamen per educationem prolis ad Dei seruitutem quod cedit sibi in meritum vite eterne.
- 8 Si permanserint. erga Deum.
- 9 Et dilectione. erga virum.
- 10 Et sanctificatione circa proprium subiectum.

C A P. III.

Fidelis sermo. Hic conimus. ad Occam. n. Opus non dignitatem, laborem non debitas, non crescere fastigio, sed humilitate decrefcere, vt fiat seru⁹ & minister hominū pp Chřm, vt ēc intermissa Rachele decora facie, sed nō relictā, cū Iacob intret ad Liā oculis lippā, & de mōte cū Moyse descendat ad campos, & de ocio cōtēplationis ad laborē actionis Nō. n. sic esse quisq; debet ociosus, vt in eodē ocio utilitatē nō cogitet proximi, nec sic actiuus, vt cōtēplationē nō requirat Dei. In ocio nō iners vacatio delictare debet, sed vel inq̄sitiō, vel inuētiō veritatis, vt in ea quisq; pficiat, & qđ inuenerit, alteri

C A P V T III.

Vir potest p̄cesse, & determinat qui qui desiderat operari & prodesse multis, non superle dominari, si irreprehensibilis, &c.

Fidelis sermo. Si quis episcopatum desiderat, † bonum opus desiderat. † Oportet

ri ne inuideat. In adū ne vero non amandi est honor, in hac vita siue potētia, qđ omnia sunt vana sub sole, se opus ipsum quod per honorem & potētiā

fit, sic recte & vtiliter fit. s. vt valeat ad salutē subditorum. v de. Si quis episcopatum desiderat, bonū opus desiderat. expnere voluit quid sit episcopatus, quia nomē est operis nō hneris. Gręcū enim est, & inde duētum vocabulum, qđ il qui p̄ficatur illis, quibus p̄ficatur superintendit, curā il rū. s. gerēs. Scopos. n. intentio est, epi, supra. Inde episcopus tunc superintēdens dī, vt intelligat se nō esse episcopū, qđ esse dilexerit, nō prodesse. Ep̄atus. n. est sup suā & aliorū v tam

NICOLAUS DE LYRA. C A P. III.

Fidelis sermo. Hęc tertia pars, in qua instruitur Timotheus de ratio actu ad episcopum pertinente, cuius est ordinare gradus ecclesię. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur hęc instructio, secundo in instructionis ratio ibi. Hęc tibi scri. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur instructio de maiori gradu, secundo de minori, ibi Diacones. Circa primum dicit. Fidelis sermo, id est, verax. Et quod subditur in aliquib. libris, & omni acceptione plenus, non est in libris correclis.

2 Si quis episcopatum. Q. d. non est desiderandus, propter officij dignitatem, sed propter annexum laborem, qui est ordinatus ad honorem Dei, & proximi salutem. Vnde dicitur ab epi, quod est supra, & scopus intentio, quia debet super intendere salutē plebis sibi commissę.

Dicunt

Dicunt autem hic aliqui, quod per episcopatū intelligitur sacerdot. quod est etiam officium intendendi salutē populi sibi commissi. qđ immediate post agit de sta u diaconi, vt patet in litera, & non est vrisimile, quod scribendo de statu episcopi, statim transiret ad statu diaconi sacerdotiu p̄stermisso. Alij dicunt, quod Timotheus est factus primas, eo quod ecclesia Ephesina erat principalis totius prouincię, in qua erant multi episcopi per Timotheum instituent. propter quod Apostolus instruit cum qualis sit institendus in episcopum dicens.

3 Oportet ergo. Potest tamen conuenienter dici, quod instruit de vtroque, sub nomine episcopi, sacerdotis officium comprehendē qui sicut est dictum, ad officium vtriusque pertinet superintendē populo, magis tamen extensius ad officium episcopi, scilicet in t diace-

tā intentio. Itaq; & studio cognoscendę veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet officiū. Locus, vero superior sine quo regi populus nō pot, etsi teneatur & administrat ut decet, indecenter appetit. Iō in ocio cogitanda est utilitas proximi, in actione requirēda est cōtemplatio Dei. Ociū sātū quærē charitas veritatis, negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Quam faciem si nullus imponit, vacandum est veritati. Si imponitur, suscipienda est propter necessitatē charitatis. Sed nec sic de ferenda est delectatio veritatis, ne subtrahatur ipsa suavitas, & opprimat illa necessitas.

a Irreprehensibilem. Idem quod ad Titū. In crimine. Res pene cōtra naturam, vt sine peccato. Sed ta-

lis eligatur, cuius comparatione ceteri grex dicantur. * Ambro. episcopus esse desideras, magnū est quod esse cupis, sed in & opus bonū simul amplificari, nā si aliter esse cupis, episcopus esse nō potes, quia sequit, oportet episcopū irreprehensibilem esse ad superficiē tantū literę aspiciamus, prohibet bigamū episcopū ordinari. Si vero ad altiorē sensum ascendimus, inhihet episcopū duas vsurpare ecclesias.

* Chryso. Hoc vñico verbo genus omne virtutis expressit. Itaque qui sibi vel leuis culpę conscius est, male profecto facit, cā rem appetens, qua indignū se per opera facit, nō. n. decet huiusmodi regere sed regi. Eum quippe qui regēdos alios suscipit, tāta decet gloria virtutis excellere, vt mitat solis ceteros veluti stellarū igniculos, in suo fulgore obscurat. Debet huiusmodi vitā habere immaculatā, vt oēs in illum & illius vitā, veluti exemplar aliquod excellens intueatur.

* Hieroni. Vita episcopi forma debet esse clericorum. *b Vnius vxoris virum, &c.* i. monogamum post baptis. Si. n. & ante coniugem habuit quę obierit, non ei imputatur, cui prorsus nouo, nec supra, nec alia quę ante fuerunt iam obliunt.

* Ambro. quamuis secundam numero vxorem non sit habere prohibētū, vt tamen quis dignus ad episcopatū sit, et licitam debet spernere, ppter sublimitatem ipsius ordinis, quia ceteris melior debet esse, qui cupidus est sedis illius.

* Chryso. non hoc veluti faciens dicit, quasi non liceat absque vxorē episcopum fieri. Iudæis quippe licitum erat etiam secundo matrimonio iungi, & duas itidē simul habere vxores, honorabiles enim nuptiæ, quidam vero hoc ita intelligunt, vt ad episcopatum is assumatur, qui vnus vxoris vir fuerit.

* Hieronymus. Vnius vxoris virū, & noua & vetus preceptio sacerdotē censuit eligendum, quia digamos plerique ad ministerium episcopi applicuerūt, nullo pacto digamos, vel concubinarum catenis insertos, decet subire sacerdotij ministerium. Si ergo clericus monogamus fuerit, & vxor digama, noli eum ministerio applicare.

c Sobrium, &c. Ministri templi prohibentur vinū & sicerā

bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, & vt sensus vigeat semper tenuis sit. *d Prudentem, &c.* Contra eos qui sub nomine simplicitatis excusant stultitiam sacerdotum. *e Ornatum.* vel virtutibus, vel motu & incessu, habitu, & sermone communi.

1 f Doctorem. Quia in nocēs absque sermone cōuersatione quā tū exemplo prodest, tuantū silentio nocet. Nā latrati canū & baculo lupi sūt accendi. vnde. Maledictus canis nō valens latrare.

g Non vinolent. Hier. quia venter mero est sines cito despumat in libidinem. Noe ebrietate nudauit femora. Loth quē Sodoma non vicit, vna vicerunt.

* Chryso. Quid sibi quęso vult, qđ de episcopo differens, ipsū oportere nō ebrū esse dixit, sed hospitale, cū longe excellentiora pro celsitudine gradus exigere debuisset videatur? Cur. n. non ait, Oportet autē episcopum angelum esse, nulli humane perturbationi, vitioque subiectū? Cur non itē magna illa Chři precepta ab episcopo requirit, quę etiā subditis necessario in se debent. i. circumferre crucē suam, atque in manibus habere semper animā pro fratribus exponendam? Cur non dixit, Oportet iā ipsū ex terra migrare, humanisq; rebus euadere celsior? Cur igitur hec in episcopo requirēda nō dixit? Quia ppaucos huiusmodi inueniri fas erat, episcopis at plurimis tūc opus fuit, q per singulas ciuitates magistri cōstituerent, ne igit ecclesię negotia fructusq; petirēt, idcirco moderatā proposuit inquirenda, non supremā ac cęlestem, quippe sobriū, pudicū & honestum esse multorum commune erat.

h Non perc. cū sequat, q dorsum posuit ad flagella. i. Chřm. *i Non litigiosum.* Nihil est impudentius arrogātia rusticorum, qui garrulitatem auctoritatem putāt, & parati ad lites, in subiectos tumidi intonant.

k Non cupi. Vt apostoli, nihil preter victū & vestitū quęrēs. *l Sux domui.* Non vt opes augeat, sed vt quod populis precepturus est, prius a domesticis exigit.

m Non neophytum. Heri cathecumenus, hodie pontifex, heri in teatro, hodie in ecclesia, vespere in circo, hodie in altario, dudum fautor histionum, nunc consecrator virginum. * Chryso. Hec & eterne sapientię auctores aiunt, vt qui rē suam familiarem rite admistrauerit, rei quoq; publicę cōuenienter possit cōrectare negotia. Est enim ecclesia, veluti domus quędā, ac sicuti i domo vxor est & filij ac serui, domusq; cura ac regimē incumbit viro, ita ferme in ecclesia videas, nihil ibi est aliud, quā filij, & vxores, & serui, q si admistracionis habeat socios ecclesię rector habet & domi vir vxorē consortē curarū suarū. Est autē facilius domū, quā ecclesiam regere, qui igitur rem familiarem dispensare congrue nescit, is quo pacto ecclesię preesse conuenienter posse putandus est? * Ambrosius. Manifestum est, quia tūc potest idoneus futurus rector probari, si prius domum suā

recte

Non obnoxium reprehensionī.
enim t̄ episcopum esse irreprehensibilem, t̄ vnus vxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, t̄ non cupidum, * suę domui bene prepositum, filios habentem subditos cum omni castitate. t̄ Si quis autem de muī suę bene preesse nescit quomodo ecclesię Dei diligentiam habebit? t̄ Nō neophytum,

a In omnibus agendis. b Habitu & gestu. c Verecundiam. d Qui in hoc ante conuenienter
a Qui habet gratiam docendi. b Qui hoc regat frequenter. c Ita irascibilem & perturbari sensus vt percutat qui debet esse patiens.
a Qui modi in animi seruet. b Qui hoc solet. c Qui facile a iusto deuenit
a Ne imitentur filios Eli, qui in vestibulo templi cum mulieribus dormiebant, & religionem prędam putantes, quod in hōis erat in luas delicias conueniebant.
a Minori, de qua familiarior cura.
a Maiori, vbi tot & alieni. Q Nullo modo.

1 f Doctorem. Quia in nocēs absque sermone cōuersatione quā tū exemplo prodest, tuantū silentio nocet. Nā latrati canū & baculo lupi sūt accendi. vnde. Maledictus canis nō valens latrare.
g Non vinolent. Hier. quia venter mero est sines cito despumat in libidinem. Noe ebrietate nudauit femora. Loth quē Sodoma non vicit, vna vicerunt.

* Chryso. Quid sibi quęso vult, qđ de episcopo differens, ipsū oportere nō ebrū esse dixit, sed hospitale, cū longe excellentiora pro celsitudine gradus exigere debuisset videatur? Cur. n. non ait, Oportet autē episcopum angelum esse, nulli humane perturbationi, vitioque subiectū? Cur non itē magna illa Chři precepta ab episcopo requirit, quę etiā subditis necessario in se debent. i. circumferre crucē suam, atque in manibus habere semper animā pro fratribus exponendam? Cur non dixit, Oportet iā ipsū ex terra migrare, humanisq; rebus euadere celsior? Cur igitur hec in episcopo requirēda nō dixit? Quia ppaucos huiusmodi inueniri fas erat, episcopis at plurimis tūc opus fuit, q per singulas ciuitates magistri cōstituerent, ne igit ecclesię negotia fructusq; petirēt, idcirco moderatā proposuit inquirenda, non supremā ac cęlestem, quippe sobriū, pudicū & honestum esse multorum commune erat.

h Non perc. cū sequat, q dorsum posuit ad flagella. i. Chřm. *i Non litigiosum.* Nihil est impudentius arrogātia rusticorum, qui garrulitatem auctoritatem putāt, & parati ad lites, in subiectos tumidi intonant.

k Non cupi. Vt apostoli, nihil preter victū & vestitū quęrēs. *l Sux domui.* Non vt opes augeat, sed vt quod populis precepturus est, prius a domesticis exigit.

m Non neophytum. Heri cathecumenus, hodie pontifex, heri in teatro, hodie in ecclesia, vespere in circo, hodie in altario, dudum fautor histionum, nunc consecrator virginum. * Chryso. Hec & eterne sapientię auctores aiunt, vt qui rē suam familiarem rite admistrauerit, rei quoq; publicę cōuenienter possit cōrectare negotia. Est enim ecclesia, veluti domus quędā, ac sicuti i domo vxor est & filij ac serui, domusq; cura ac regimē incumbit viro, ita ferme in ecclesia videas, nihil ibi est aliud, quā filij, & vxores, & serui, q si admistracionis habeat socios ecclesię rector habet & domi vir vxorē consortē curarū suarū. Est autē facilius domū, quā ecclesiam regere, qui igitur rem familiarem dispensare congrue nescit, is quo pacto ecclesię preesse conuenienter posse putandus est? * Ambrosius. Manifestum est, quia tūc potest idoneus futurus rector probari, si prius domum suā

recte

NICOLAUS DE LYRA.

discessi sua, ad officiū vero sacerdotis in parochia. Sic igitur docet qualis sit instituendus in vtrōq; officio, dicēs. Opor. ergo epif. irrepre. else. i. sine notabili defectu & integrā famę. Ista tamen conditio. & alie sequentes magis relucere debent in ipso episcopo, quam in sacerdote curato.

- 1 Vnius vxoris. s. post baptismum. Si enim ante baptismū habuit vxorē, & mortua fuerit, non pręiudicat ei quin post baptismū possit accipere vnam aliam, quia baptismus tollit illam irregularitatem, vt dicitur etiam in gl.
- 2 Sobrium. in cibis & potibus.
- 3 Ornatum. in moribus.
- 4 Prudentem. in agibilibus.
- 5 Pudicum. in pietatis actū.
- 6 Hospitalē. in pietatis actū.
- 7 Doctorem. i. habilem addocēdum ratione scientię & faciēdię.
- 8 Non vinolentum. i. ad potationem vini assuetum.
- 9 Non percussorem. ex iracundia.

- 10 Sed modestum. per repressionem passionum.
- 11 Non litigiosum. ita quod non solum ex ira non percutiat aliquem, vt dictum est, sed nec etiam verbis iniuriōsis contendat.
- 12 Non cupidum. quia victus & vestitus debent esse diuitię Chřstianorum, & maxime episcoporum & sacerdotum. infra 6 b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sint.
- 13 Sux domui. i. diligentem de bona provisione domus suę, & maxime circa prolem in moribus informandam, ideo subditur.
- 14 Filios habentem. i. reuerentes & obediētes.
- 15 Cum omni. & non sint sicut filij Eli, qui dormiebant cum mulieribus, quę excubabant ad ostium tabernaculi. 1. Reg. 2.
- 16 Si quis. negligentem se habens circa eam.
- 17 Quomodo. q. d. nō est verisimile, quia quilibet naturaliter inclinatur circa provisionem vxoris & filiorum, vnde bruta animalia naturali instinctu circa huiusmodi curam sunt sollicita.
- 18 Neophytum. i. de nouo conuersum ad fidem. Et dicitur a neos quod est nouum, & phitos quod est fides.

Sed

Ne

A tunc gubernauerit, qui in minimis fidelis est, erit & in ma-
gnis, magna ergo cura eligendus est qui domum Dei regendam
accipiat. Si enim terrestrium rerum dispensatores idonei
querendi sunt, quanto magis caelestium?
a *Ne in superbiam.* Nescit momentaneus sacerdos humili a-
tē, modos personarū
vel se contemnere,
non ieiunare, nō fle-
uit, non se correxit,
non superibus cro-
gavit. In arrogantiam
quae est ruma diabo-
li incidunt qui: pūcto
horē necdum discipu-
li, fiunt magistri.
b *Oportet autem, &c.*
Hec clausula con-
gruit principio, quod
irreprehensibilis sit
non solum a domesti-
cis, sed ab alienis, Iu-
daeis, Gētibus, haereti-
cis, ut q̄ religioni de-
trahunt, iuricus de-
trahere non audeant.
B *Oportet autem illum*
testimonium. * Ambrosius. advertimus
quanta in nobis requi-
rantur, ut abstinentia
vino sit minister Do-
mini, ut testimonio
bono fulciatur, non
solum fidelium, sed
etiam ab his qui foris
sunt, ut qui videt
ministrum altaris cō-
gruis ornatum virtu-
tibus, auctorem prae-
dicet, & dominum
veneretur qui tales fa-
mulos habeat.
c *Diacones sint vnus vxoris viri.* * Ambrosius. veteribus id-
circo cōcessum est leuitis & sacerdotibus vxores ad vsū ha-
bere, quia multū tempus vacabāt otio a ministerio aut sacer-
dotio (multitudo. n. erat sacerdotū magnaue copia leuita-
rū) ita ut tēpore quo nō illos cōtingebat altaris, domorū sua-
rū agerent curā, at vbi vero tēpus imminabat ministerij, pu-
rificati aliquātis diebus, accedebāt tēplū offerre Deo: nunc
autē oēs a conuentu seminarū abstincte debēt, quia neces-
se est eos quotidie p̄stō esse in ecclesia, nec habere dilatio-
nem, ut post conuentum legitime purificētur sicut veteres.
Omni

Omni enim hebdomada offerendū est, etiam si nō quotidie
peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada. Si. n. plebeis
hominibus orationis causa ad tēpus abstinere se p̄cepit, ut
yacēt orōni, quādo magis leuitis aut sacerdotibus, quos diu-
noctūq; pro plebe sibi commissā oportet orare? mundiores
ergo esse debent cae-
teris, q̄a actores Dei
sunt.
* Chrysostomus.
Vides ut eandem &
ab his virtutem re-
quirat: Et si enim epi-
scopi atq̄e diaconi
impar dignitas est,
pari tamen ratione
vtrumq; esse irrepre-
hensibilem decet, at-
que eadem vitā san-
cti monia cōspiciunt.
d *Probenitur & sic*
ministrent. * Chry-
stomus. Per quam
enim ineptum est, &
absurdum, si cum
seruū empticiū in do-
mum introducimus,
non prius illi aliquid
domesticā supellecti-
lis tradimus, quam
lōgo experimento sē-
tentia suā atque vo-
luntatis plurima in fi-
cia dederit, in eccle-
sia Dei non eadem v-
tamur diligentia, cae-
terum nouiciū ad
huc in primo statū
constituimus ordi-
ne, antequam fidei suae,
atque vitē dederit do-
cumenta.
e *Non turpe.* Haimo.
Turpe est huic profectio-
ni quāstibus studere.
f *Nullum, & c.* Aug. Crimen est peccatum graue, accusatio-
ne & damnatione dignissimum.
g *Mulieres.* Ambro. Cum sanctūq; p̄cipit creati episcopū
& diaconum, plebem non dispātem vult esse, etiam in in-
firmo gradu mulierem, ut munda sit ecclesia. Sed occasio-
ne horum verborum Cathaphrygā dicunt diaconas debe-
re ordinari, quod est contra auctoritatem.
h *Diacones sunt.* Post interpositionem de mulieribus iter-
de diaconis dicit.

*hic ut nemo
possit illos eri-
minari
+ modestas
Crimea*

a *Quare?* **b** *Præ ceteris digniorem se putans, quasi eo egerit reigio.*
nē in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli. † **Opor-**
ret autem illum & testimonium habere bonum ab his qui
foris sunt, ut non in opprobrium incidat & in laqueum dia-
boli. Diacones similiter pudicos, non bilingues, non multo
vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes myste-
rium fidei, in conscientia pura. Et hi autem probentur pri-
mum, et sic ministrent nullum crimen habentes. Mulie-
res similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in
omnibus. Diacones sint vnus vxoris viri, qui filiis suis be-
ne praesint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint,
gradum sibi bonum acquirunt, & multam fiduciam in fide
quae est in Christo Iesu. Hec tibi scribo tibi fili Timothee,
sperans me venire ad te cito. Si autem tardauero, ut scias
quomodo oportet te in domo Dei conuersari, quae est

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ne superbiam. ex sua promotione festina.
- 2 In iudicium. diaboli.
- 3 Incidat. i. deiciatur a statu gratiae, & dignitatis propter suam superbiam, sicut diabolus propter suam superbiam fuit deiectus.
- 4 Oportet autem, &c. i. ab infidelibus.
- 5 Ut non in contemptum solum suae personae, sed etiam ecclesiae, in quam redundat contemptus procuratoris eius.
- 6 Et in laqueum. i. in odium & rancorem contra illos a quibus percipit se contemni.
- 7 Diacones. Hic cōsequēter instruit Timotheum de statu minori & primo de diaconibus, secundo de mulieribus. ibi, Mulieres, Circa primum dicit. Diaconi. sibi. supple oportet esse.
- 8 Pudicos. i. maturos & honestos in aspectu & exteriori gestu.
- 9 Non bilingues. quia per hoc suscitantur in ecclesia dissensiones.
- 10 Non multo. quia per hoc aufertur sensus discretionis qui requiritur in ecclesiae ministris.
- 11 Non turpe. habendo oculum magis ad temporale bonum, quam ad spirituale ministerium.
- 12 Habentes. i. cognoscentes circa fidem illud quod est simplicibus laicis occultum, ut possit eos docere.
- 13 In conscientia. in tali doctrina quāstus non attendendo, sed honorem diuinum.
- 14 Hi autem. i. antequam applicentur ministerio, probentur de moribus & fide.

- 15 Nullum crimen. quia debet esse integra fama, aliter eorum infamia in dedecus ecclesiae redundaret.
- 16 Mulieres. Hic instruit cum de mulieribus di. Mulieres sibi. supple, oportet esse.
- 17 Pudicas. i. non solum castas interiorius, sed etiam honestas in se sibus exterioribus, hoc enim proprie importat pudicitia.
- 18 Non detrahentes. quod frequenter contingit mulieribus. sed vxores ministrorum ecclesiae debent praeceteris moribus pollere.
- 19 Sobrias. in cibo & potu & vestitu.
- 20 Fideles i om. s. verbis & factis. Et reuertitur ad diacones di.
- 21 Diacones. exponatur ut supra.
- 22 Qui filijs. eos in moribus informando.
- 23 Et suis. vxorem & familiam debite regendo.
- 24 Qui enim. in gradu diaconii.
- 25 Gradum sibi. i. merebuntur quod fiant sacerdotes, vel episcopi.
- 26 Et multam. s. habendi finaliter vitam beatam.
- 27 In fide. i. per fidem Iesu Christi.
- 28 Hec tibi. Posita instructione de gradibus ecclesiae, hic cōsequenter ponitur instructionis ratio cum dicitur. Hec tibi. s. quod subditur.
- 29 Fili Timoth. Non est de textu, sed est glossa interlinearis inserta textui per scriptores.
- 30 Sperans me. Quasi dicat, si aliter Deus disposuerit, ita quod possim te docere verbo de ordinatione ecclesiae, doceam te saltem in scripto.
- 31 Ut scias. i. ecclesiam conuenienter regere, & ordinare.

Nul-

Colum-

a Ecclesia. Multorum conuocatio ad vnius dei cultum.
b Columna ve. In se bene sustinens veritatem ne corruat, licet tribuletur.
c Sacramentum. dñ res occulta. Idem, & mysterium. Sacramentū ergo appellatur hic verbum patris, quod in natura Deitatis, vel diuinitatis, in qua patru est æquale, inuisibile manet. Et hoc sacramentum est pietatis, idest, totius sanctæ religionis, & veræ culturæ, & ideo cautius seruanda est. ecclesia.
d Magnum. quia magnitudinis eius non est finis.
e Et manifeste magnum. quia apparuit per prædicationem, & per multa miracula.
Manifeste in car. Sacramentū, quod est Christus, in carne dicit

cit manifestatū. Natus. n. homo filius dei, qui in secreto erat apud deum, opere & prædicatione declarauit se creaturæ.
g Apparuit angelis. Non in deo tantum innotescit angelis, quod absconditum est, sed & hic apparet eis, cum efficitur atque propalatur.
 Qui prius visus humilis, deuicta morte in maiestate apparuit, vt agnoscentes angeli mysteriū, quod prius latuit, declaratum in carne, genuilli flectentes quasi deo gratias agunt, quia didicerant veritatem.
h In mundo. Vt perfidia mundi veniam erroris mereri non possit. Sicut dominus dicit de Iudæis. *Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent, &c.*

a Tanto cautius. Quia multi ibi sunt. **b** Et ita in illis vita. **c** Quod patet, quia tot pro Christo sustiner. **d** Fulcramento iam nutantibus tuturus.
a ecclesia dei vni, columna, & firmamentū veritatis **†** Et manifeste magnum est pietatis **†** sacramentū, quod manifestatum est in carne, & iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

† stabilimentum. **†** certia contra ne hant. **†** mysterium. **†** deus manifestatus.

NICOLAVS DE LYRA.
1 Columna, recta, & fortis ad sustinendum.
2 Et firmamentum ve. scilicet, euangelica, quam ecclesia sustinuit firmiter etiam in persecutionibus maximis.
3 Et manifeste, &c. idest, sacrum secretum, scilicet incarnatio verbi diuini, quod dicitur sacramentum pietatis. Ex maxima enim pietate, & occulta patris processit incarnatio filii, vt esset hostia immolanda pro salute mundi.
4 Quod mani. est in car. scilicet assumpta, per hoc enim, quod Christus tunc suæ manus sanabat leprosos, & verbo suscitabat mortuos, & imperatine tanquam propria virtute, apparebat, quod virtus diuinitatis sub carne latebat.
5 Iustific. est in spi. i. per spiritum sanctū iustitiam Christi testifican-tem, secundum quod dicitur Io. xvi. b. Cū venerit spiritus veritatis, ille arguet mundū de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Et subditur de iustitia vera, quia ad patrē vado, tunc. n. erat mitēdus spiritus sanctus in

in signo visibili, s. post ascensionē Christi. Io. 7. f. Nondum enim erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Spiritus autē sanctus apprensus in signo visibili fuit testimonium eundē iustitiæ Christi, & quod erat vnus deus cum patre, sicut dixerat. Quod tunc declarauit Petrus, vt patet Act. 2. propter quod crediderūt tunc tria milia.
6 Apparuit an. Licet enim ante cognouerint Christi mysterium, ea men ipso completo in effectu cognouerunt nouo modo, scilicet notitia experimentalis seu intuitiua, vt declaratum fuit diffusis sup. Ephe. 3.
7 Prædica. est Gen. per apostolos, & specialiter per Paulū, qui specialiter fuit apostolus Gentium, Gala. 2. b. Qui operatus est Petro in apostolatū circūcisionis, operatus est, & mihi inter Gentes, &c.
8 Creditum est, &c. nam a tempoore apostolorum in vniuersis mundi partibus prædicatum fuit Christi mysterium, & ab aliquibus creditum, vt declaratum fuit supra, plenius Rom. x.
9 Assumptum est in glo. quia Christus in corpore glorioso resurrexit, & sic in calum ascendit, vt habetur. Act. 1.

ADDITIO.
 In capit. 3. vbi dicitur in postil. Non Neophytum. idest, de nouo conuer.
 Hoc, quod dñ hic. Neophytum. i. de nouo ad fidē conuerso intelligēdum est de propinqua nouitate tpsis, vnde gl. in hoc loco. Heri cathecumenus, hodie pontifex est, heri in theatro hodie in ecclesia,

ecclesia, vespere in curru, hodie in altari. Hæc in gl. Ex quo patet qd nō loquit apostol⁹ de lōginqua tpsis differentia, sed de breui. Nō. n. dicit gl. Olim cathecumenus, hodie pontifex, & sic de aliis in quib. differētia lōginqua posset intelligi, sed heri, & hodie. q̄ sunt differentia p̄teriti tpsis, & futuri, breues tamen. In religione aut Neophytus dicitur vtque ad annū probationis, nō vltra, &c.

CAP. III.
Spiritus autē manifeste dicit. Quæ sibi futura spiritus sanctus reuelauerit ad instructionē, & cautelā ecclesiæ nō tacet, dicens futuros pestiferæ doctrinæ vitos, vt pramonita ecclesia sit sollicita, ne ab huiusmodi hominibus circōueniatur. Quia ita est digna domus dei sed. Spiritus ma. di. Et deo pro eius sublimitate ne curam deponas.
o Cauteriatam. Cauterium est ferrum a caendo dictum.
*OECVMEN. Quid

Quid ergo, an non, & Christiani phibent contrahere matrimoniu? nequaquam. honorabile est. n. coniugium, & cubile impollutum. Sed eos, qui contrahere nolunt, hortantur ad virginitatem, qui autem contrahere prohibent, tanquam a re impura arcent.
*Theophylactus.
 Quia cōfessio tibi sunt multæ impuritatis, propterea conscientia eorum indelebiles habet inustas notas fordida vitæ, ac nuptias reprehendit calumniaturq̄. Nā si pura esset ipsorum vita, cōscientia simul nuda

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.
Spiritus autem manifeste. Hæc est quarta pars principalis, in qua instruit Timotheum de alio alio pertinente ad episcopum, qui est docere populum. Et diuiditur in dua partes, quia primo excludit modum docendi erroneum, secundo ponit verum, ibi. Hæc proponens. Circa primum dicit.
1 Spiritus autem. scilicet, sanctus.
2 Manifeste dicit. idest, reuelat mihi, & aliis prout sibi placet. Et dicit manifeste, quia reuelationes diuinæ certæ sunt illis quibus fiunt.
3 Quia in nouis. tempo. potissime circa tempora Antichristi.
4 Discedent quid. idest, aliqua notabiles personæ.
5 A fide. sicut plenius dictum fuit supra, 2. The. 2. super illud verbum. Quoniam, nisi venerit discessio primum, &c.

6 Attendentes spiritibus. scilicet, malignis.
7 Erroris. idest, ducentibus homines in errorem.
8 Et doctri. dæmo. in falsis prophetis loquentium. Sicut enim saluator præmisit discipulos in omnem ciuitatem, & locum quo ipse erat venturus, vt habetur Luc. 10. a. et illi loquebantur in spiritu sancto, sic & Antichristus præmittit prophetas suos loquentes spiritu diabolico.
9 In hypocrisis. idest, in sanctitate simulata.
10 Loquentium men. vt propter sanctitatis simulationē facilius credatur mendaciis.
11 Et cauteriatam. idest, obstinatam in ardore suæ malitiæ, & concupiscentiæ. Est enim cauterium ferrum ignitum quo vritur caro. Et per duritiam ferri intelligitur obstinatio in malo, & per eius igneitatē, ardor malignitatis, & concupiscentiæ.

CAP. V. T. III.
Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocrisis loquentium mendaciū, cauteriatam habentium suam con-

† certo. **2** Timot. 3. a. **2** Pet. 3. a. **†** Iudæ. 1. f. **†** Impostoribus. **†** F

Enuda fuisset, nec criminata esset, quib⁹ deus benedixit, quod admodum stomacho laboras, cibos reprehendit ac rejicit, cum ipse in seipso pravis sit humoribus, infectus, ac nunquid, & nos matrimonium prohibemus? absit, sed ad virginitatem horramur, honoratior enim est ipsa. At qui nuptiarum non sunt propterea in gloria, nec honore carent, quemadmodum neque, quia aurum pretiosius est, argenti contemnitur, & caret precio, quod vero pretiosius est, pretioso pretiosius est, & quod melius est, bono melius est, non malo. Qui ergo potest, virginitatis autem retineat, si vero non possit istud, matrimonium argentum recipiat.

* Hieronymus. In hypocrisis loquuntur qui cum non continent, tam casti videntur, ut et nuptias damnent, tam abstinentes, ut creatura dei parce vrentes iudicent, cum ipsi comestationibus vacent. Hic vero, ita castitatem, & abstinentiam predicat, ut nec naturam, nec creaturas damnet. Ad illud fortiores hortatur, istud concedit infirmis. Illi autem non amore castitatis, sed ad obprobrium eius iustitiam faciebant, sanctiores videri volentes, quam ille, qui amore castitatis et nuptias concedebat, ne crimen fornicationis incurrerent. Omnis enim, qui nuptias damnat, non amator, sed inimicus est castitatis, dum & continentibus laudem tollit, incontinentibus sublato nuptiarum remedio, fornicationis facit inire discrimen.

B* Augustinus. Ille enim prohibet, qui hoc malum esse dicit, non qui hanc bono melius aliud anteponit.

a *A cibis, quasi immundis, non causa corporalis castigationis.*
* Chryso. quid ergo? nonne delicta prohibita sunt? & nimis id quidem. Cur id, si ad sumendum condita sunt, quia & panem creavit deus, & tamen versus prohibetur immodicus, & vinum creavit idem, atque eo immoderate uti prohibuit, non ita que delicias tanquam immundum aliquid cavere iubet, sed ut quae, si deferatur modus, vigorem animi solvant.

* Bernard. Hinc quoque hereticos se probantes, non sane quia abstineant, sed quia haereticè abstinent. Nam & ego interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccatis, non superstitio pro impietate, a carnibus abstineo, ne dum carnem nimis nutrio, & carnis vitia simul nutriam, panem quoque cum mensura sumo, ne onerato ventre stare ad orandum tedeat, ne mihi propheta impropere, quia panem comederim in saturitate.

* Aug. Videtis multum interesse inter abstinentes a cibis propter sacram significationem, vel propter corporis castigationem, & abstinentes a cibis, quos deus creavit, dicendo, quod eos deus non creavit, proinde illa doctrina est apostolorum, haec demoniorum, & mendaciloquorum.

* Idem. Hos proprie designat, qui non propterea temperant a cibis talibus, ut aut concupiscentiam suam refrenent, aut infirmitati alterius parcant, sed quia ipsas carnes immundas putant, & earum creatorem deum esse negant.

* Idem. Ideoque servi dei in eo, quod a carnibus, & vino abstinent.

† matrimonium contrahere.

Lib. 30 contra Faustum Manichaeum c. 4.

Serm. 66. in canticis.

Lib. 30 contra Faustum Manichaeum c. 4. & 6. Contra Alimantium Manichaeum cap. 14. De fide ad Petrum c. 3.

Lib. 30. contra Faustum Manichaeum c. 15.

stinent, non tanquam res immundas refugiunt, sed mundioris vitae instituta sectantur.

* Idem. Haec sunt, quae negatis, hoc animo, hae voluntate, hac opinione ab eis huiusmodi reperatis, quod non significatione, sed natura imale, & immunda sunt: quia in re creatoris

causam sine dubio blasphematis, hoc est, quod pertinet ad doctrinam demoniorum.

b *Quos deus creavit.* Haec doctrina sanctorum, illa demoniorum.

c *Quia o.* * Chryso. Si creatura dei, bona est, omnia enim bona valde, eo quod creatura dei dixit, cuncta edulia significavit. Jamque tunc heresim illorum inquit, qui materialiter genitum introducunt, atque ex illa facta esse, haec dicunt.

d *Sanctificatur.* Sanctus fit cibus, & salubris, non noxius animae, vel corpori, verbum sanctificat, oratio impetrat, diabolus vero per cibum tentat.

e *Ineptas autem, &c.* * Chryso. & Theophy. Fabulas autem Iudaicas observationes dicit, & nimium quidem id congruum non sunt fabulis, re vera deteriores, quia non sit illis relictuus locus, quod. n. suo tempore fit, perutile est, si vero intempere fiat, non modo inutile, verum & noxium. Cogita namque in aetate virum triginta annos natum, lac sugere sine vberibus inhiens, nonne pridulus erit? aniles igitur, quod antiquat

f *Et orationem.* f. fidelium, qui gratias agunt deo de cibo, a deo bi perito. & sic cedit eis, non solum ad salutem corporis, sed etiam animi.

g *Hae propositio.* excluso modo docendi erroneo, hic consequenter, persequitur verum docendi modum, & primo quantum ad omnes generaliter, secundo quantum ad aliquas personas specialiter, sibi. Seniores. Doce vero supponit vitam virtuosam, & scientiam, sine quibus actus docendi non est efficax. ideo apostolus primo inducit Timotheum ad docendum, secundo ad virtutis exercitium, sibi. Et exerce te ipsum, ut verbo sacrae scripturae studium, sibi. Dum venio. Circa primum dicit. Hic proponens. f. quod nuptiae sunt bonae, & cibi liciti, ut praedictum est.

h *Fratribus.* id est, fidelibus.

i *Bonus eris mihi.* Christi. exequens eius doctrinam, & voluntatem.

k *Enutritus verbis f. catholicis.*

l *Et bonae doctrinae.* apostolicae.

m *Quam allecu. es.* per gradum episcopalem. Nam episcopi successores apostolorum, ut dicitur in decretis. 21. dist. ca. in nouo testamento.

n *Ineptas autem, & aniles fa.* id est, quas anus suum narrare, & quae pronisibilo sunt computandae.

o *Sanctificatur.* Sanctus fit cibus, & salubris, non noxius animae, vel corpori, verbum sanctificat, oratio impetrat, diabolus vero per cibum tentat.

* Chryso. Non quia immundum est, id sanctificatur, absit, verum hoc in loco illos alloquitur, qui contra quaedam ex ipsis esse a bitantur. Duo igitur capita ponit, unum quidem, quod creatura nulla commens est: Secundo, quod & si commens sit, medicamentum in proprio est. Signum crucis illi imprimere, gratias age, deo gloriare, & protinus immunditia omnis abscellit. Nun vero, inquit, & quod idolis immolatum fuerit, eadem possumus ratione mundum relictum, siquidem nescias idolothytum esse, si vero sciens prudens illud percipias, immundus iam eris, non id, quia idolothytum est, sed quia cum tibi imperatum sit non communicare demonibus, per id communicasse convinceris. Itaque neque illud natura immundum est, verum ex sententia tua, atque inobedientia immundum fit. Num nulla caro immunda est? non, si cum gratiarum actione percipitur, crucisque signaculo. Sola quippe voluntas erit immunda, quae gratias non exhibet deo.

e *Ineptas autem, &c.* * Chryso. & Theophy. Fabulas autem Iudaicas observationes dicit, & nimium quidem id congruum non sunt fabulis, re vera deteriores, quia non sit illis relictuus locus, quod. n. suo tempore fit, perutile est, si vero intempere fiat, non modo inutile, verum & noxium. Cogita namque in aetate virum triginta annos natum, lac sugere sine vberibus inhiens, nonne pridulus erit? aniles igitur, quod antiquat

f *Et orationem.* f. fidelium, qui gratias agunt deo de cibo, a deo bi perito. & sic cedit eis, non solum ad salutem corporis, sed etiam animi.

g *Hae propositio.* excluso modo docendi erroneo, hic consequenter, persequitur verum docendi modum, & primo quantum ad omnes generaliter, secundo quantum ad aliquas personas specialiter, sibi. Seniores. Doce vero supponit vitam virtuosam, & scientiam, sine quibus actus docendi non est efficax. ideo apostolus primo inducit Timotheum ad docendum, secundo ad virtutis exercitium, sibi. Et exerce te ipsum, ut verbo sacrae scripturae studium, sibi. Dum venio. Circa primum dicit. Hic proponens. f. quod nuptiae sunt bonae, & cibi liciti, ut praedictum est.

h *Fratribus.* id est, fidelibus.

i *Bonus eris mihi.* Christi. exequens eius doctrinam, & voluntatem.

k *Enutritus verbis f. catholicis.*

l *Et bonae doctrinae.* apostolicae.

m *Quam allecu. es.* per gradum episcopalem. Nam episcopi successores apostolorum, ut dicitur in decretis. 21. dist. ca. in nouo testamento.

n *Ineptas autem, & aniles fa.* id est, quas anus suum narrare, & quae pronisibilo sunt computandae.

o *Sanctificatur.* Sanctus fit cibus, & salubris, non noxius animae, vel corpori, verbum sanctificat, oratio impetrat, diabolus vero per cibum tentat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Prohiben. nube. quasi hoc sit malum per se, cum deus nuptias fecerit tanquam bonas, Gen. 2. & eas approbaverit, Matt. 5. Dimittere tamen nuptias propter continentiam seruandam, ut liberius deo seruiatur, est dimittere minus bonum propter maius. **2** Abstinerere a cibis, tanquam ab immundis per se, & illicitis, quod tamen est falsum, cum sint dei creaturae. omnis autem creatura dei per se bona est. Potest tamen fieri aliquis cibus malus alicui per accidens, ut quia prohibetur sibi a superiore, & sic aliqui cibi fuerunt illiciti Iudaeis tempore veteris Testamenti, quia in lege prohibiti. Sed quia talis abstinentia pertinet ad caeremonialia, quae cessant in noua lege, ut dictum fuit sup. 1. ca. id talis observatio non est licita, ut obligans ex veteri lege. Potest tamen homo ab illis, vel ab aliis quibus eorum abstinerere alia ratione, ut propter macerationem suam carnis, vel propter conseruationem suam sanitatis. **3** Quos deus creauit ad percipiendum, id est, utendum. **4** Cum gratiarum actione. **5** Fidelibus, &. prodest. **5** His qui cognouerunt, scilicet angelicam, per quam legalia cessauerunt. **6** Quia omnis, &c. patet ex dictis. Et subditur ratio, cum dicitur.

7 San-

7 Sanctificatur enim per verbum dei, scilicet incarnatum. **8** Et orationem. f. fidelium, qui gratias agunt deo de cibo, a deo bi perito. & sic cedit eis, non solum ad salutem corporis, sed etiam animi. **9** Haec propositio, excluso modo docendi erroneo, hic consequenter, persequitur verum docendi modum, & primo quantum ad omnes generaliter, secundo quantum ad aliquas personas specialiter, sibi. Seniores. Doce vero supponit vitam virtuosam, & scientiam, sine quibus actus docendi non est efficax. ideo apostolus primo inducit Timotheum ad docendum, secundo ad virtutis exercitium, sibi. Et exerce te ipsum, ut verbo sacrae scripturae studium, sibi. Dum venio. Circa primum dicit. Hic proponens. f. quod nuptiae sunt bonae, & cibi liciti, ut praedictum est. **10** Fratribus. id est, fidelibus. **11** Bonus eris mihi. Christi. exequens eius doctrinam, & voluntatem. **12** Enutritus verbis f. catholicis. **14** Et bonae doctrinae. apostolicae. **13** Quam allecu. es. per gradum episcopalem. Nam episcopi successores apostolorum, ut dicitur in decretis. 21. dist. ca. in nouo testamento. **14** Ineptas autem, & aniles fa. id est, quas anus suum narrare, & quae pronisibilo sunt computandae.

1 Deui

sunt, ineptæ autem, quia fidem impediunt. Nam velle sub metum legis inducere animam, quæ legalia cuncta transe-

derit, & ad celsitudinem veræ gratiæ ac libertatis euaserit, & execrabile simul, & immundum est.

a Nam corporalis. Datur intelligi, quod vigiliis, ieiunijs, orationibus, & bonis operibus se exercebat, non adeo intentus operibus misericordię.

* Ambrosius. Ieiunare, & a cibis abstinere, manente creatoris auctoritate, non impletur pdest, nisi addatur pietas, corporis enim exercitium, nihil aliud, quam carnis fræna sunt.

Quam carnales aliter corpus exercent (saginata, & dapibus nutriendes, vt celeri motu ad perditionem proficiant, & propter futuri desperationem, carnis curam ad tempus agentes, vt citius ad peccandum moueatur) aliter spirituales, propter spem futuram corpora sua castigantes, & abstinentia temperantes, vt pigra in desiderio facta, resurrectio-

ne digna possint.

* Cypria. Non locus desertus, saccus pro veste, legumen pro cibo, neque ieiunia monachum absoluunt. Ibi videas quosdam ex illis facillime vinci delictis, impatientiores iniuriarum, appetentiores vindictæ, quæ quæuis alium ex media plebe. quod cause est: quoniam corpus exercuerunt magis, quam animam cum B. Paulus doceat, quod exercitatio, &c. nõ hæc dixerim, quod improbandi sint, qui talibus modis corpus castigant, sed quod sathanas mille instructus artibus, nonnunquam illud in-

cautus, ex hominibus corporum exercitamentis, falsam illis inducens sanctimoniam persuasionem, vt cum intus madeant spirituales virtutes, sibi & alijs pij habeantur. Ita virgines fatuæ solidam existimant pietatem, corpus habere viro intactum, cum animus auaritia, superbia, inuidia, obreptatione sit corruptissimus.

* Chryso. Igitur de corporis exercitatione, ait, inutili illa, & quæ nihil adferat lucri, soloque corpori accommodata sit.

b Pietas. Quæ operatur bona fratribus valet ad promerendum deum.

c Vita, quæ nunc. Habes hic diuitias, & gloriam, in futuro vitam eternam. vnde: *Leua eius sub ca. meo, & dex. il. am. me.* unde etiã. *In dextera eius anni vita, in sinistra diuitia, & honor.* Et dñs in euangelio: *Accipietis in hoc seculo eties tantum, id est, multiplicationem diuitiarum, & gloriæ, et in futuro seculo vitam eternam.* Om-

nis

nis summa disciplinæ nostræ in misericordia, & pietate est. Quæ sequens si lubricum carnis patitur, vapulabit. Si quis autem solum exercitium corporis habuit, perennes penas patietur. *In hoc laboramus.* & Chryso. Paulus afflictebat pbris, & tu ea grauitus, & indignanter feris? Paulus laborabat, & tu delicias quotidie medita-

Ambrosius.

a Alias inanes, sine fructu, etsi ibi ratio videatur, ut in legalibus. Quis solent, ut anus narrare. *b* Non sufficit illa uirtute. nisi uirtute confirmet, addit exerce. Q. illa proponit fratribus, sed.

a ptas aut, & a niles fabulas deuita, & exerce teipsum ad pietatem. *b* De pietate moneo, ideo. *c* Frena carnis. In qua re fatigas. *d* Ut uirtutis iniis careat poena.

a tate. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est. *b* Pie-

a tas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. *b* Et iste de pietate. *c* Quia utilis est.

a nunc est, & futuræ. *b* Fidelis sermo, & omni acceptione dignus. *c* Quod in me ostendo. In hoc, quod pietas habet promissionem uitæ huius, & futuræ. *b* Sapientia. *c* Opprobria patimur.

a gnus. In hoc enim laboramus, & maledicimur, quia speramus in deum uiuum, qui est saluator omnium hominum, maxime fidelium. *b* Præcipe hæc, & doce. *c* Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in uerbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. *d* Dum uenio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ. *e* Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam.

a Sicut promisit deus, qui dat uitam. *b* Qui solem iuam ortum facit super bo. & mare. *c* Qui cum iu-

a mus in deum uiuum, qui est saluator omnium hominum, maxime fidelium. *b* Præcipe hæc, & doce. *c* Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in uerbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. *d* Dum uenio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ. *e* Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam.

a Hic, & in futuro, secundum corpus, & animam. *b* Scientibus. *c* Ut fabulas nitent, & se exerceant. *d* Nescientes. *e* Ita naturæ, quod rerno.

a xime fidelium. Præcipe hæc, & doce. *b* Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in uerbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. *d* Dum uenio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ. *e* Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam.

a ut uidentes tuam conuersationem exemplo tui proficiant. *b* Ut tuo exemplo loquantur.

a tua contemnat, sed exemplum esto fidelium in uerbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. *d* Dum uenio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ. *e* Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam.

a Honesta inter alios. *b* Dei, & proximi. *c* Mentis, & corporis. *d* Ut hoc possis.

a Post lectionem. iam uolentium. *b* Nescientium. *c* Quia ad hoc constitutus.

a re gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam.

a Episcopatus. *b* Ne ergo facias eam irritam, ne inobediens sis his quibus caput inclinasti.

a re gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam.

a re gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam.

a re gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam.

cusarent, & non quasi iuuenis, sed quasi senior habeatur, & erubescerent maiores natu, si non exhiberent se iuxta formam huius conuersatione, & moribus graues.

f Nemo adole. & Chryso. Oportet. n. eum, qui doctoris officium suscipit, ita se gerere, vt contentum non possit, sed fortasse dices: Vbi modestia ac mansuetudo sacerdotis eluceat, si semper in honore sit, neque contentum pateat. In his quidem, quæ ad se pertinent, si contentatur sine constantissime ferat, u. n. per patientiam uirtus prædicationis ostenditur. Verum in his, quæ aliorum tangunt salutem, contemptum omnino non pateat. Id quippe non mansuetudinis, sed stultitiæ est, nam si quidem iniurias in se, si maledicta, si insidias uicisci velit, rite omnino culpabitur: Verum ubi alienæ salutis negotium agitur, imperio utatur, atque ex culmine authoritatis, ne quid noxiu immineat gregi, summa cura prouideat, neque. n. hoc in loco mansuetudine sed auctoritate opus est uti, ne ecclesiæ utilitas pereat.

g Prophetiam. Vocauit inspirationem sancti spiritus, per quam præciebat, quid de hoc, & de cæteris esset acturus. Ideo ait: Quæ data est tibi per prophetiam, quia spiritu reuelate cognouit apostolus Timotheum esse dignum episcopali honore.

Ambro. Prophetia est qua eligitur, quasi doctor futurus idoneus. Manus impositionis, uerba sunt mystica, quibus confirmatur ad hoc opus electus, auctoritatem accipiens teste conscientia

Iuuentutem.

Ambrosius.

Donec uenio

NICOLAUS DE LYRA.

Deuita. Talia enim in doctrina fidei non sunt proponenda.

Et exerce teipsum. Hic consequenter inducit Timotheum ad uirtutis exercitium, di. Et exer. teipsum ad pietatem. Et accipi. ut hic pietas dupliciter. Vno modo prout pietas est idem, quod cultus diuinus in quo debet exerceri episcopus. Alio modo, prout pietas importat condescensionem ad proximum. Quod etiam pertinet ad episcopum tam in corporalibus, quam in spiritualibus. Et subdit rationem huius exercitii dicens.

1 Nam cor. exerci. in ieiunijs, & vigilijs, & huiusmodi.

2 Ad modicum. s. ad repressionem concupiscentiæ carnis, quæ sic in eo exercitatur, quod modicum in Timotheo ualebat, cuius caro sufficienter erat repressa, tam ex infirmitate corporis, ut habetur ca. seq. quam ex bono uirtutis exercitio.

3 Pietas autem ad omnia utilis. Quod patet ex dictis, cum bene disponat hominem ad deum, & ad proximum.

4 Promissionem habens vitæ, &c. scilicet gratiæ.

5 Et futu. scilicet gloriæ, ideo dicit apostolus.

6 Fidelis sermo. id est, uerus.

7 Et omni acceptione dignus. quia credenti proficiens.

8 In hoc enim, &c. id est, opprobria suslinemus. *11* Quia pe. in deum. quia fidelis est reddendo premium, ideo subditur.

2 Qui est sal. omnium. quantum ad sufficientiam ex parte sui.

13 Maxime fidelium. Dicitur maxime, quia eorum est saluator quantum ad sufficientiam, & efficaciam.

14 Præcipe hæc. ut habens auctoritatem.

15 Doce. ut habens scientiam.

16 Nemo. ado. tuam contemnat. id est, licet sis iuuenis aetate, tamen sis senex in moribus, ut nullus habeat occasionem te contemnendi. ideo subditur.

17 Sed exemplum esto fidelium, &c. sanæ doctrinæ.

18 In conuersatione, &c. sanctæ uitæ.

19 In charitate. quantum ad perfectionem affectus. *20* In fide. quantum ad perfectionem intellectus. Licet autem charitas, & fides sint interiorius in mente, tamen relucet exteriorius in opere, ideo subditur.

21 In castitate. i. in munditia corporis, & animæ. *22* Dum uenio. Hic consequenter inducit Timotheum ad sacra scripturæ studium, di. *23* Attende lectioni. legis, prophetarum, & euangelii. Et quia illud, quod accipitur in studio debet refundi per exhortationem, & doctrinam in populo, ideo subditur. *24* Exhortationi. quantum ad agenda. *25* Et doctrinæ. quantum ad credenda.

26 Noli negligere. ne de talento abscondito arguaris.

27 Quæ data est tibi, &c. antequam enim ordinaretur episcopus reuelatum fuit Paulo bonum futurum ecclesiæ, ex eius ordinatione, et sic per prophetiam fuit ordinatus.

Gscientia sua, vt audeat vice domini sacrificium deo offerre, **A** a Presbyteri. Pro presbyterorū, quia minus tribus esse non possunt. Et vocat presbyterum episcopū, vel quia vnus manus imponit ceteris attententib. Vel presbyteri, qui a presbyteriū est causa cur manus imponant, vel quia potestio manuum presbyterium dat ordinato.

tan honoritate sacerdotii.

b Ne increpaueris. Ne indigne ferēs se a minore correctum magis exasperetur, quā proficiat.

A Manuarium episcopi. a quā. c Paulus.

* Gregorius. Hęc regula eius tunc est obseruanda, cum culpa senioris suo exemplū non trahit ad interitum corda iuniorum. Vbi autē senior iuuenibus exemplū ad interitum præbet ibi

† adhortare.

p districta increpatione feriendus est.

¶ Secundum electionem, in qua ex præteritis videtur dicere quis futurus sit. ¶ Prædicta ad officium cuius pertinentia. ¶ Quis ad hoc electus

a cum impositione manuum † presbyteri. Hęc meditare, in his **ē**lto, vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attēde tibi

& doctrinæ, instā illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum

b facies, & eos, qui te audiūt. † Seniore ne † increpaueris, sed

† obsecra, vt patrem. Iuuenes, vt fratres, anus, vt ma-

† tres, iuuenulas, vt sorores in omni castitate.

¶ Vt facinus suscipiat, potest ueteri ne post corripatur, senior tamen iustus uelementer est increpandus vt ait Gregorius. b Cum affectu dilectionis. c Vt miti ferri ant docentur, & sic honorifice proficiant.

feriendus est.

* Ambro.

* Ambros. Propter honorificentiam gratiā maiorem in manu cum mansuetudine ad bonum opus prouocandum, vt facilius suscipiat admonitionem, potest. n. uereri com monitus ne postea corripatur, quod torpe est senior. Nā apud oēs utique gentes honorabilis est senectus. Vnde, & synagoga, &

postea ecclesia femores habuit, sine quorum consilio nihil agebatur. Quod quia negligētia obsoleuerit, nescia, nisi forte doctorū desidia, aut magis superbia, dum solū aliquid uolunt uideri.

c Ut sorores. Vt uideātes se amoris causa commoneri, facilius se corrigant. **d** In omni castitate. In alloquio iuuenularum recte iuuenis de castitate admonetur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cum impo. ma. Est autem presbyterium dignitas, vel officium presbyteri. Et accipitur hic presbyteriū pro episcopatu, sicut et uerbo sub nomine episcopi, vel episcopatus comprehenditur presbyter seu presbyteratus, ut in principio ca. pra. Et dicit.
- 2 Manuum. in plurali, quia in consecratione episcopi plures requiruntur alii episcopi.
- 3 Hęc medi. scilicet sacram lectionem, ut pra. sum est, & officii tui dignitatem.
- 4 In his. in opere exequendo per doctrinam sanam, & alia pertinentia ad dignitatem episcopalem.
- 5 Vt profectus. ita, quod omnes percipiant te proficere non solum tibi, sed etiam ecclesie.
- 6 Attēde tibi. id est, qualiter uiuas.
- 7 Et do. qualiter doceas, sicut Christus cepit facere, & post docere.
- 8 Instā. in il. diligenter exequendo.
- 9 Hoc enim. patet ex dictis sententia.

10 Se-

CAPVT V.

Viduas hono. Hierony. Hoc est, quæ omnium suorum auxilio destitutæ sunt, & quæ manib. laborare non possunt, quas paupertas debilitat, ætasq; cōficit, quib. deus spes est, & oēs opus oratio. Ex quo intelligi datur adolescentulas uiduas, exceptis his quas excusat infirmitas, vel suo labori, vel liberorum ac propinquorum ministerio delegari, non recipiendas. Honor autem in presentiarū, vel pro munere accipitur, ut illud: Presbyteri duplici honore digni habeantur. maxime, quia laborāt in uerbo, & doctrina. Et in euangelio dñs dilerit mandatū legis, in quo dicitur, Honora patrem. non in uerborū sono, quia inopia parentū cassa potest adulatione frustrari, sed in uictus necessarijs ministrandis de bere intelligi. Iubente. n. deo, ut filij alerent parentes pauperes, & reddere beneficia senibus, quæ patuuli acceperant, Scribæ, & Pharisei eōtrario docebāt filios ne parentibus crederent, di. Corban, hoc est, donū quod altari pollicitus sum, &

Hieron in e. 15. Math. & Epistol. ad Ageu chian. Aug. lib de uita Christiana cap. 15. Vere uiduæ.

† 1. o. 2. ca. u. iduas honora.

Deut. 5. b.

Mat. 15. a.

C Res, & reddere beneficia senibus, quæ patuuli acceperant, Scribæ, & Pharisei eōtrario docebāt filios ne parentibus crederent, di. Corban, hoc est, donū quod altari pollicitus sum, &

Diuisio. Honor duplex

Viduarum gradus duplex.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. V.

Viduas hono. Hęc est quinta pars huius epistolæ, in qua Timotheū instruit de quinto scēto ad episcopū ptinente, qui est bona ecclesie fideliter dispēsare, quæ dispēsanda sunt ministris ecclesie, et pauperibus. nā episcopus pater est pauperū. Inter pauperes autē uidetur maxime esse compatiendū pauperibus. uiduis, & ideo primo instruit Timotheum de uiduis, secundo de ecclesie ministris, ibi. Qui bene p̄sunt. Prima in duas, quia primo proponit intentū in generali, secundo persequitur magis in speciali, ibi. Si qua. Circa primum sciendum, quod honor dupliciter accipitur in scriptura uno modo pro reuerentiæ exhibitione alio modo pro necessariorū administratione. unde dicit Saluator Matih. 15. q. illi, qui sub specie religionis faciēbāt oblationē de hoc. unde patet debent sustinere, erāt trāsgressores diuini p̄cepti de honore patētū. Sciendum est, quod uiduæ ueræ sunt in duplici gradu, quia aliquæ sunt diuites, & illis debetur honor primo modo dictus, aliæ uero pauperes, quibus

in tēpli dona, p̄missi, si tu a me acceperis cibos, uertet in tē refrigeriū, atque ita fiebat, ut egentibus. patre, & matre sacri ciū offerrent filij, quod sacerdotes, & Scribæ consumerent.

* Chryso. Cur obsecro, nihil de uirginitate differuit? equidē reor, uirgines tunc fortasse nō erāt, siue etiā prop

CAPVT V.

a Sumptibus ecclesie sustentando, & solatijs seruando. **b** Sicut uiro, ita ab amore mundi destituta.

Iduas † honora, quæ uerè uiduæ sunt. **1**

Si quæ autē uidua filios, aut nepotes **3**

habet, discat primum domum suam **4**

pie regere, & mutuā uicem reddere, **5**

vt sit sine querela, deo intēta, diuinis rebus semper affida, ita in uiduitate magno honore indigent. Quia. n. uiros non habent, ea res probro esse plerisque uidetur, atque ideo uis a sacerdote iubet maiori cum studio honorari.

* Ambros. Vnde aduertitur utrumque pietatis affectū uiduæ mēsse debere, ut filios diligat, parentibus deferat.

* Idem. Has uiduas dicit honorandas, quæ data opera uicem

quibus debetur honor secundo modo dictus, & sic intelligendū est ubi apostoli cum dicit. Viduas ho. hoc modo, uel secundum carum conditionem. **2** Quæ uerè ui. sunt. hoc dicit ad excludendum uis, quæ meritum uiduitatis perdunt. **3** Si qua. hic persequitur uentum magis in speciali. Et ostendit primo, quæ sunt ueræ uiduæ uerè uiduæ, secundo qualiter sint sustentandæ, ibi. Si quis fidelis. Primum in duas, quia primo ostendit, quæ sunt dicendæ uerè uiduæ ratione n. secundo ratione annorum, ibi. Viduæ eligant. Prima adhuc in duas, quia primo ponit quandam distinctionem. secundo vnus membrum distinctionem, ibi. Si quis autem. Distinctio enim est de uiduis diuitibus pauperibus, & qui debent esse mores utrarumque. Et quantum ad uiduas dicit. Si qua autē uidua filios, uel. indigentes sua educa-

4 Discat primum domum suam gubernanda, & in moribus uiuendo. **5** Et mutuam uicem. eis reuerentiā exhibendo, & uicem ministrando si indiguerint, sicut alia sunt ab eis.

I H

¶ sunt, quæ cū possent nubere, vt meliores essent, deo digne, secundas nuptias respuerūt, si ceteris semel benedicti coniugiū.

¶ Hieronymus. Illas veras viduas esse definit, quæ vniuersis curis exuta sunt, & ab omnibus desolata.

a ¶ Parentibus. Parētes sunt ijdē, qui superius filij, & nepotes vnde, & in mundana lege parēs parenti iu

b ¶ Desolata speret. Vi dēns ex nulla parte le habere suffragiū, cetero autē mo est deuo

c ¶ Quæ in delitijs. Ge. nō est imposturæ honorem viduæ habere

d ¶ Si quis autem suorum, & maxime domesticorum curam nō habet, fidē negauit, & est infideli deterior.

e ¶ Vera vidua, si habet domum, regat, si autem negligit. b ¶ Vt sunt parentes, fratres, & huiusmodi.

f ¶ Pedes. Augu. Ficiamus hęc inuicē humiles, quod humili

g ¶ Si quis autem suorum, & maxime domesticorum curam nō habet, fidē negauit, & est infideli deterior.

¶ Euseb. & missen. Agnoscamus quid incommodi nutriat oblectamenta carnalia, tunc plane vera mors est, quā anima

¶ Chryso. Mortuus est quisque viuens, cum in delitijs deit, quemadmodum mortuus quispiam in lectulo iacens, cō

¶ Si quis, &c. ¶ Chryso. Plerique virtutē suam sibi satis esse salutem putant, et si vitā suā rite disponant, deesse sibi nihil

¶ Si quis, &c. ¶ Chryso. Plerique virtutē suam sibi satis esse salutem putant, et si vitā suā rite disponant, deesse sibi nihil

¶ Si quis, &c. ¶ Chryso. Plerique virtutē suam sibi satis esse salutem putant, et si vitā suā rite disponant, deesse sibi nihil

violat, & iura nature, qui negligit suos. Deus nēpe idcirco vincula propinquitatis instituit, vt multiplex subesset occasio nos mutuo diligendi. Quādo igitur, quod infidelis facit, tu facere negligis nonne fidem abnegasti? cogitemus ista, qui pecunijs parcimus, propinquosque despiciamus.

¶ Hieronymus. Si quis viduas abiicit aut pupillos, vel maxime parētes, & pauperes, deterior est infideli, quia & illi habēt naturaliter circa proximos pietatē. Si ue si qua vidua orphanos filios negligat huiusmodi crimē incurrit. Simul notādum quodam fideles nomine, qui infidelibus conuersatione peiores sunt.

¶ Ambro. Necesse est enim, vt deterior sit, qui sub lege, & timore agens contemtor est, quā qui non est subiectus legi. Hic enim nescit, ille autē sciens contemnit.

¶ Cura non habet. Cura impendēda parentibus, vt Iesus matrem Joanni commendauit.

¶ Pedes. Augu. Ficiamus hęc inuicē humiles, quod humiliter fecit excelsus: Magna est in hoc cōmēdato humilitatis. Et faciunt hęc sibi inuicē fratres, et ipso opere visibili, & quod manu non faciunt, corde faciunt. Multo autē melius est, vt etiam manib. fiat. Nec hęc dedignetur, quod fecit Christus facere Christianus, qui ad pedes inclinatur ei in corde excitatur, vel si iam est, confirmatur, humilitatis effectus.

¶ Theophy. Hoc dixit, quia multæ quædē hospitales sunt, & hospitio recipiunt peregrinos ac sanctos, ipse autē non per se ipsas inseruiunt, sed per ancillas. Volens ergo viduam per se laborare, nec ignauam esse, ipsam per se ministrare iubet.

¶ Chryso. Vides, vt peregrinorū susceptionē, non simpliciter humanitatē, sed p̄cipuo studio, tanquā re vera Christo exhibitā signet, neque. n. permittit huiusce in sanctos obsequia ancillis imperari, sed ipsas per se illis ferre ministerium iubet. Viatores hoīes p̄tereuntes, vt putabat Abraham susceperit hospitio, neque tñ seruus permittebat oīa, sed vxori firmam misceri imperabat. Ipse. n. cum vxore mercedem sibi cōparare festinat, non impensa tantū, verum ministerij quoque.

¶ Sanctorum. quorum obsecro: eorum, qui in tribulatione sunt, nō sanctorum simpliciter, possunt enim esse sancti, summoque obsequio ab omnibus foueri. Noli hos perfecti copia rerū affluentes, sed afflictos, & qui a multis ignorantur. Noli p̄suli ecclesiæ ista tribuere partienda, ipse potius ministra, ne solus impendij, verum obsequij p̄mium petcipias, proprijs eroga manibus, tu sulcum sere pietatis.

¶ Hiero. Si nō solū hēt humilitatis insignia, cui non sufficit hospitio recipere, sed manu propria lauare hospitū pedes.

¶ Deuita. Et est infideli. i. in hoc peccat grauius, quam paganus fidem Christi non habens. nā quanto status est altior, tanto casus est grauior.

¶ Vidua. Hic consequenter ostendit, quæ sunt veræ viduæ ratione annorum. Et ostendit primo, quod tales sunt honorandæ. secundo, quod aliæ sunt vitandæ, ibi. Adoleſcētiōes. Circa primum dicit. Vidua elicitāquam honorabilis modo supradicto.

¶ Non minus sexa. an. Tunc enim fomes libidinis est refrigeratus. ¶ Quæ fu. vnus. nam secunda nuptia signum videntur in continentia, sunt tamen licita.

¶ In operibus bon. nam esse debent integra famæ. ¶ Si si. derelicto. Educa. bene, & sancte secundum suam possibilitatem. Et similiter, quod subditur. Si hos. &c.

¶ Si sanctorum pe. la. id est, discurrentium pro predicatione. ¶ Si tribu. id est, in carceratis, & infirmis. ¶ Submi. id est, secundum possibilitatem suam, vt pote victum, si fuerit diues, vel aliquod obsequium, si pauper.

¶ Si omne opus bonum subsecuta est. Secundum possibilitatem, & decetiam sui status.

¶ Et

¶ Et

¶ Et

¶ Et

¶ supra 2. a. Ioan 16. c.

¶ quæ

¶ eligitur.

¶ E

Aug. 19 de ciuitate 14. & tractat. 116. in Ioan.

Tractat. 55. in Ioan.

¶ a Deuita.

NICOLAVS DE IYRA.

Hoc e. cui placet opera pietatis. Consequenter dicit de pauperibus. Quæ autem. i. desinita bonis temporalibus, sicut & marito. Speret in. q. per provisionem ecclesiæ habebit sufficientē victum. Et instet ora. omnib. horis ad hoc opportunis. qualiter autē discurrant orationes, obsecrationes, dictum est supra in principio. 2. c.

Nam quæ. molliter iacendo, & orationes prætermittendo. Mortua est. id est, propinqua mortij spirituali: quia delicia inclinant ad alium luxuriam. ideo subditur. Et hoc præci. tam diuinitus viduis, quam pauperibus. Vt irreprehensib. sint. id est, absque defectu notabili, vnde possunt aliqui rationabiliter scandalizari.

Si quis. Hic reddit rationem primū mēbri, in quo dictum est, quod viduæ iuites debent esse sollicitæ de nutritione filiorum, nepotum, & parentum. Hic reddit rationē huius d. Eli, di. Si quis autem suorum, id est, continentium sibi quemadmodumque curam non habet eos negligendo.

¶ Et maxime. id est, existentium de domo sua, vel cognatione sua. ¶ Fidem negauit. id est, si pietatem, quam debet habere ad perennas dicitas, quam negauit factō debitum auxilium eis subtrahendo.

12 Et

Tom. 6.

2 3

1 Adoleſcen-

A *Deuita.* id est, vota castitatis earum non vsque adeo cures ut eas ecclesie alimonijs sustentandas suscipias. *Ambro.* Prohibet adolescentulas viduas in hac suscipi professione. Lubrica enim etati facile credi non debet.

August. lib. de bono viduitatis, cap. 8. & 9.

† 27 q. 1. c. si cur, & ea licet voto, c. nuptia rum, & cap. de viduis.

† demum admittit. ut habeant maledicendi causam.

August. lib. de sanct. vi. g. ca. 31. In psal. 83. & lib. de bono viduitatis.

B *Haben.* August. In conjugali quippe vinculo si pudicitia conseruetur, damnatio non timetur. Sed viduali continentia, & virginali excellentia virtus muneris amplioris expectatur, qua expectata, & electa, & voto oblata, iam non solum capescere nuptias, sed etiam si non nubatur, nubere velle damnabile. Vuentibus enim virginitate, vel viduitatem non solum nubere, sed & velle danabile est. Omnis huiusmodi similis est vxori Loth, que retro aspexit.

C *Primam.* Aug. Etsi non nubendo, tamen volendo, non quia nuptia dantur, sed fraus preposita, & fracta fides voti damnatur, & voluntas, que a proposito recedit damnabilis est, siue nuptia sequantur, siue non. *Ambro.* Quid maneat tales ostendit, ne facile audeant, quod implere difficile est, aut si animus huic deuotioni deditus est, apud se interim teneat, quia temerarij dicit esse profiteri, quod adhuc iuuenili etati credi non debet. Damnationi. n. fit obnoxius, qui ab hoc declinat, quod recte fecerat. Quantum enim laudabile est. Si impleat, quod ultra vires eius creditur tanto magis puniendus erit, si hoc audeat sibi imponere presumptione temeritatis, quod ferre non possit, nec ad veniam debet pertinere, qui a primordio infidelis inuentus est.

Hieronymus. Hac regula non solum in viduis, sed in virginibus continentibus, que primam fidem irritam fecerunt, intelligenda est.

D *Simul autem.* *Ambro.* Quaedam virgines, vel vidue commendante professione (gloriosum est. n. huius rei vocabulum) acceptabiles sunt domibus diuitem, que id agunt, ut parcant voluntatibus eorum, ambulantes, & querentes, que perferant ad illos, quibus delectentur, ut otiose muneribus afficiantur. Et malo more plus querunt fabulis, quam que operantur manibus, ut elate procedant, & composita, contra professionem suam agentes.

Chrysostomus. Nil minus conuenit feminae, quam aliorum facta curiose disquirere, neque mulieri solum, sed etiam

Quorum sanguis seuer. b Quia hoc sepe contingit. c Post v. rum continentia luxuriose vixerint in cibis, & alijs.

A Adolescentiores autem viduas deuita cum enim luxuriose fuerint in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem, & otiose discunt circumire domos, non solum otiose, sed & verbosae & curiosae, loquentes, que non oportet. **Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quedam conuersae sunt retro post sathanam. Si quis fidelis habet viduas subministret illis, ut non grauetur ecclesia, ut his que vere viduae sunt sufficiat. Quae bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime, qui laborant in verbo**

Quod bonum est. b Et hoc item bonum. c Item bonum. Quare hoc. Et sic

Infideli, cui gratum est de nobis male loqui id est maledicendi. Volo ita. Quia.

Per votum. b Et huiusmodi non sunt recipiendi sed iuuenes. c Iuuenes.

Quae ne, et sana sunt. b Quasi si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperetur.

Illud, quod habet ecclesia. b Hac etiam praecipue de presbyteris. c Spiritualiter obedendo, & exteriora subministrando.

A subditis. a Exhortatione, scientibus.

etiam viro, quippe impudentiae singulis potissimum id argumentum est. *Conuersae sunt.* August. Ab excellenti illo vidualis, vel castitatis virginalis proposito in posteriora respiciendo ceciderunt, & interierunt.

F *Qui bene.* De honore presbyterorum hinc agit. **Q** Illud, quod dixi de viduis obserua. Et hoc etiam praecipue de presbyteris, vel presbyteri, qui bene praesunt vita, & doctrina, digni habeantur. **G** *Duplici honore, &c.* Boni enim dispensatores, & fideles, non solum honore sublimi praerueniri debent, sed & terreno, ut non contristentur indigentia sumptuum, & gaudeant obedientia spiritualium. Instantio enim fit, si non humilientur inopia, & exerceat in illo auctoritatem cum videt se etiam precium laboris sui fructum percipere non abdet, sed ut non del

ciat. Tanta enim merces debet esse euangelizanti regnum dei, ut non contristetur, nec extollatur.

August. Necessitatis est accipere, & charitatis praebere, non tamen venale est euangelium, ut pro his praedicetur, sed aeternus. Si enim sic vendunt, magnam rem vili vendunt. Accipiunt ergo sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a domino. Non enim a populo reddunt quasi merces illis, qui tibi in charitate euangelij seruium sed tantum dispendium datur, in quo, ut possint laborare, scantur.

Chryso. Itaque si quis delicatus, aut remissus fuerit, dignus profecto non erit, nisi quis fuerit bos triturans, & contra gelu, & spinas iugum sustines traxerit, neque ante discesserit, dignus non est, oportet ergo doctoribus victum necessarium affatim ministrari, ne deficiant, neque soluantur, ne minimis occupati, magnis seipsum, atque alios priuent, ut ritualia operentur, nullam secularium habentes rationem. Huiusmodi Leuitae erant, qui nullam secularium rerum habebant curam, quomodo laici Leuitis lege constituti erant decimae, & cetera. Ergo ecclesiae praesules audente dirimere nihil praeter victum, & vestitum habere oportere, ne ista trahantur desiderio.

Hieronymus. Vult illis praestare carnalia a quibus al

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Adolescentiores. Hic consequenter ostendit, quae viduae sunt vitanda, dicens. Adolescentiores autem vi. in quibus viget adhuc ignis concupiscentiae carnalis.
- 2 Deuita. quia societas earum, & familiaritas est periculosa, etiam viro quantumcunque casto. Vnde dicit Isid. solil. lib. 2. Si vis a fornicatione esse tutus, esto a muliere corpore, & visione discretus, circa serpente enim non eris diu illaesus, ante ignem consistens, & proximus periculo, diu tutus non eris, licet firrensus, aliquando dissolueris.
- 3 Cum enim luxuriae. frangendo continentiam vidualem.
- 4 In Christo nubere. Ex hoc patet, quod loquitur de illis, quae fecerunt votum continentiae vidualis, quibus non solum nubere, sed etiam velle nubere damnabile est. Si enim votum non fecissent de hac obseruantia, licitum esset eis velle nubere, & etiam nubere.
- 5 Quia primam. factam deo per votum de continentia viduali.
- 6 Irritam fecerunt. per casum luxuriae.
- 7 Simul autem, & otiosae. a bonis operibus.
- 8 Discunt circumire domos, ad audiendum friuola, & videndum in honesta spectacula.
- 9 Sed, & verbosae. cum tamen deberent esse taciturnae.
- 10 Et curiosae. in vestitu dissoluto.
- 11 Loquentes, quae non oportet. scilicet scurrilia, quae non decent situm viduae, propter quod concludit.
- 12 Volo ergo iuniorum. propter fornicationis periculum.

- 13 Filios procre. ad seruendum deo in fide catholica.
- 14 Matres. est. ut occupat circa curam domus, & familiam in diantur a discursu vago, & curioso.
- 15 Nullam occasionem dare aduersario. infideli.
- 16 Maledicti gratia. id est, maledicendi gratia, quae erunt enim infideles, vnde possunt mordere vitam fidelium.
- 17 Iam. n. quaedam conuersae sunt. voto continentiae vidualis fractae.
- 18 Post sathanam. eius suggestioni consentiendo, & ideo tales non computanda inter viduas ecclesiae.
- 19 Si quis. Offenso, quae vere viduae sunt dicenda, hic consequenter ostenditur qualiter sint suslinenda, quia aliqui sunt pauperes habentes aliquos propinquos, & notabiles viros, & diuites, bonum est, quod sustententur ab illis, ut sic aliis non habentibus tales amicos possit melius prouideri, & absque comunitatis grauatamine, & hoc est, quod dicitur. Si quis fidelis. in potentia, & honestate notabilis.
- 20 Habet vi. in domo, vel cognatione sua.
- 21 Subministrat. necesse. Cetera patent ex dictis.
- 22 Qui bene. Hic consequenter instruit de ministrorum ecclesiae prouisione, dicit. Qui bene praesunt. faciendo deuote diuina officia, & ministrando subditis ecclesiastica sacramenta.
- 23 Duplici honore. Et hic honor duplex est, ut eis exhibeatur reuerentia, & administrentur necessaria, ut supra dictum est.
- 24 Maxime, qui laborant in verbo, & doctrina. instruendo alios in fide.

alij spiritalia consequuntur, quia occupati in doctrina, necessaria sibi providere non possunt.

a *Aduersus presbyterum accusat. no. reci. &c.* Soler, qui corrupit non amari, & ideo habita occasione facile accusatur. Contra hoc mouet.

* AMBROSIVS.

Quoniam huius ordinis sublimis honor est (huiusmodi enim vicarii Christi sunt) idcirco non facile de hac persona accusatio debet admitti. Incredibile enim debet videri, istum, qui antistes est dei, crimine se versatum, sicut est credibile scenicum est ferurpissimum.

* Hieronymus. In iustum est etiam aduersus laicum accusationem recipere, cum hoc nec seculares faciant, quanto magis aduersus sacerdotem domini?

b *Coram omnibus, &c.*

Augustinus. De verbis domini. Aliquando debes corripere peccantem inter te, & ipsum solum, ut dominus in euangelio, aliquando coram omnibus, ut ceteri timeant illud. Quando in re peccauit, id est, quando tu scis, quod peccauit, tunc secrete, ne non sis corrector, sed proditor, ut Ioseph de Maria solus suspicans adulterium. Quando autem palam peccatur, palam arguendum est.

* Ambro. Quoniam vero non facile credi debet de presbytero crimen, si proberur tamen, aut sit manifestum, quia irreuerenter versatus est, publice precipit arguendum, ut ceteri terreantur, quod non solum ordinatus proficit, sed & plebi, quando enim vident dignitosum virum erroris causa corripit, necesse est, ut sibi caueant.

* Augustinus. Quod de his peccatis accipiendum est, que non latent, ne contra domini sententiam putetur loquutus.

* Theophylactus. Hoc est perseverantes in peccato, & quos inquirendo deliquisse inuenieris, argue vehementer, et seuerè, non ut indignationem tuam expleras, sed ut ceteri castigentur terrore percussis. Quemadmodum enim simpliciter, & sine iudicio condemnare, arrogans est, & temerarium, hunc ad modum reos, & peccato obnoxios non reprehendere, pestilens est, ad multos morbum extendens. quid igitur? num offendiculum præbet, si publice fiat reprehensio? Immo è diuerso magis offendit, si is, qui ab omnibus peccasse cognoscitur, non arguatur. Hanc ob causam dominus aliquos in medium produciens puniuit, ut vita mortalium huic exemplis emenderetur.

c *Testor coram deo.* Deus sit mihi testis, quod animam meam saluau tibi, caue.

d *Manus*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et doctrina. de moribus. Consequenter probat per scripturam, quod necessaria sint eis administranda, & primo per scripturam veteris Testamenti, Deutero. 25. a.

2 Non alligabis, &c. Per hoc figuratiter præceptum fuit, quod non negentur necessaria predicatori, qui triturat in area domini. Secundo per scripturam noui testamenti. 3 Dignus est. quod dicitur de predicatoribus Luc. 10. a. 4 Aduersus presby. Hæc est sexta pars principalis huius epistolæ in qua instruit Timotheum de aëlu iudicandi, & puniendi subditos in foro exteriori, quod pertinet ad episcopum, & primo instruit eum quantum ad accusationem, & testificationem, di. Aduersus presbyt. noli accusationem recipere, quia contra personam tanti status non est leuiter credendum.

5 Nisi sub duobus, vel tribus testibus. & idoneis ad hoc probatis in veritate. Secundo instruit eum de punitione.

6 Peccantes coram. & sic peccatum est notum, ita & puniatio.

7 Ut & ceteri timorem ha. & sic a malo retrahantur, ne similem punitionem incurrant. Tertio instruit eum de inquisitione diligentis, quæ debet præcedere iudicium, & punitionem, di.

8 Testor

d *Manus nemini cito imposueris, &c.* * Chrysolomus. Quid D sibi vult, cito: non ex prima statim probatione, nec secunda nec tertia, sed vbi consideratio diuturna præcessit, exa&stimaque discussio, tunc imposito manus, neque enim ea res periculo caret, eorum. n. quæ ille peccauerit, tu quoq; penam dabis, qui in iurâ dedisti præcederem delictorum, qui enim improbe prima remissisti, etiam futuris eris obnoxius, quod ipse quasi auctor extiteris præteritorum, qui ea flere non scieris, ut possent. per compunctionis gratiam relaxari.

a *Nescientibus.* b *De exteriori honore probat.* c *Id est, prohibebis sumere necessaria. Vel non infrenabis.*

& doctrina. Dicit enim scriptura. Non alligabis os boui triturati, et dignus est operari mercede sua. Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, vel tribus testibus. Peccantes coram omnibus argue, ut & ceteri timorem habeant. Testor coram deo, & Christo Iesu, & electis angelis eius, ut hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

a *Item dominus in euangelio.* b *Ut vires reparat in labore.* c *Ambrosius. Non facile accusanda est persona tam alti ordinis, ut sit vice Christi.*

a *Item dominus in euangelio.* b *Ut vires reparat in labore.* c *Ambrosius. Non facile accusanda est persona tam alti ordinis, ut sit vice Christi.*

a *Hos autem testimonio conuictos peccasse, vel qui manifesti sunt.* b *Presbyteri, vel subd.*

a *Ut autem presbyter non accusetur.* b *Qui iudicabit*

a *Ut separent bonos a malis.* b *Præ examinatione.*

a *Ab examinatione ne declines in aliud, quam examinatio inuenit.* b *Et post hæc omnia non cito ordines, sed saepe proba.* c *Esti sapiens, vel religiosus videatur.*

a *Si considerate ordines.* b *Consensu.* c *Quæ post fecit.* d *Qui alios iudicas.*

a *Tamen sicut prius.* b *Isic non nocet caritati.*

a *Tamen sicut prius.* b *Isic non nocet caritati.*

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

que his dedecoratus est, muliercularum precibus.

e *Neque comunicaueris peccatis alienis.* * Idem. Sicut ergo in ordinationibus malorum particeps est peccatorum, qui tales constituit, sic in ordinatione sanctorum particeps est eorum iustitiam, qui bonos eligit. Comunicari dicit peccatis eius, qui non probatus ordinatur.

Neque comunica. Augustinus. Familiarissima veritas hæc habet, quod non, nisi consensione intelligenda est communicatio peccatorum, quam verat apostolus, quia quis peccatis alienis communicat si ea palpat, & cum possit corripere, & corrigere negligit.

f *Noli adhuc aquam, &c.* Quia castitate admonuit, hæc occasione immoderatam abstinentiam prohibet, quam ipse imerat.

Ambro. Nunc speciale consilium dat ei, ut seipsum salubriter regat doctrina, prudenter enim sibi deus vult feruiri, non ut timetato debiles fiant, & post medicorum suffragia requirant. Temperandum est, ut si fieri potest, ceptum obsequium gradatim potius prouehatur, quam per inconfidentiam minuat.

* Chryso. Si autem viro vsque a deo ieiunijs dedito, & in tantum aquæ assueto, ut crebras morborum molestias pateret, pudicitiam præcepit, neque ille montia tenuit, quanto magis cum a quouis de huiusmodi monetur, æquam niter ferre debemus? Cur igitur illius stomachum non oratione firmavit? cuius enim vestes mortuos suscitabat, & hoc utique facere poterat, quamnam ergo ratione? ut si quæque viderimus viros magnos, & virtute præclaros infirmari, nihil moueamur, poterant signa illius in arrogantiam tollere. Idcirco legibus medicinæ inferuire permittit, ut sic humilior, & ceteri non scandalizentur, dilcantque, quæ cum illi natura nostræ

essent, F

8 Testor cor. modus est iurandi ad mouendum Timotheum efficacius.

9 Ut hæc custodias. quæ dicta sunt, & etiam, quæ sequuntur.

10 Sine præiudicio. id est, sine examinatione diligenti præcedente. 11. Nihil faciens. maxime in punitionibus.

12 In alteram partem declina. a reuerentia in iustitia propter defectum examinationis debita, ideo subditur. 13 Manus cito nemini imposueris. ipsum præcipitanter puniendo.

14 Neque comunicaueris peccatis alienis. id est, illorum, qui male eum accusauerunt. Alioqui autem exponunt hoc de ordinatione nimis festina alicuius insufficientis, & sic episcopus comunicat peccatis ipsius indigne ministrantis. 15 Te ipsum. Hæc est pars incidentalis, in qua monet Timotheum de suis custodiæ diligenti, eo quod instruxerat eum de punitione aliorum, & iudex iustus debet esse immunis ab illis, quæ punit in aliis. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo declarat quoddam superius dictum, ibi. Quorundam. Circa primum dicit. Te ipsum castum custodi. id est mundum, & purum, & sine reprehensione. Et quia Timotheus pro custodia castitatis nimis affligebat corpus suum, ideo subdit.

16 Noli adhuc aquam bibere. cuius potus notabiliter nocet stomacho languenti,

Tom. 6.

Z 4

languenti,

f Deute 25. a. 4. Cor. 9. b.

f præcipitatio ne iudicii. E

f 2a dist 5. 78. diste quid est De elec. c. cum nobis. S. his igitur. f De con dist. 5. ca. sint tibi. De iure iur. est Christus. S. q. dam enim.

Lib. 7 de baptismo, 8. l. 2. contra Par. cap 21. Peccata aliena.

Diuisio.

essent, virtutes tamen exercere quas legimus. **A** Primarius. Dat ei consilium, vt plus aliorum profectum quam suam abstinentiam curet, poterat enim verbum impedire infirmitas.

a Quorundam hominum peccata, &c. quia dixerat sine praiudicio nihil facias, determinat vbi praiudicium sit necessarium, & vbi non, diuidens bona, & mala in manifesta, & occulta. Quia opus est examinatione, quia sicut quedam sunt manifesta, quae non oportet examinari, ita quaedam sunt occulta de quibus sine

B culpa de quibus sine

NICOLAUS DE LYRA.

languenti, & agrotatio corpori, sed vnum modicum non nocet castitati, & valet ad sanitatem seruandam, quae necessaria est ad exercendum officium episcopi. **1** Quorundam. Hic consequenter declarat quod in superius dictum, dixerat enim, quod Timotheus nihil ageret sine diligenti examinatione praua, deo declarat, quae sunt illa, quae indigent tali discussione, & quae non, si. Quorundam hominum peccata, &c. Ex euidencia facti, & talia non indigent accusacione, & iustificacione, seu examinatione, ideo subditur.

2 Precedentia ad iudicium. id est ad examinationem, quae per se notoria, & sic sunt puniendi sine discussione.

ADDITIONE I.

In c. 5. vbi dicitur in postil. Peccantes coram omnibus argue.

Sunt nonnulli, qui ex hoc verbo apostoli cum dicit, peccantes coram omnibus argue, intelligere volunt, quod decet predicatore personas arguere seu reprehendere de vitiis, quae seipsum, vel credit ipsas personas commisisse, vnde & saepe in sermonibus detrahunt personis presentibus, seu absentibus, notandos eas de vitiis. Sed hoc est erroneum, & est nocuum. Tu quae predicator solus debet dicere illa quorum certitudo solus per sacra eloquia, vel dicta doctorum, seu per rectam rationem fundari possunt, alia non pertinet ad predicatoris veritatem. Considerat autem, quod peccata, quae a singularibus personis committuntur, non habent certitudinem ex solis predictis, nisi cum hoc addatur sensuualis cognitio, cuius certitudo non habet ex premissis. Tu quae predicator in corripiendo solus debet intendere correctioni peccantis, qui secundum Hieronymum se infamatum conspicit, per tale predicationem magis irrefrenate peccat. Tu quia secundum Augustinum in quadam epistola ad Hippone. cum de aliquo, qui sanctum nomen profiteretur, aliquid criminis sonuerit, instanter saragunt homines, et de omnibus hoc credatur, & sic non solum in talibus predicationibus derogatur famae illius cui detrahitur, sed et aliorum suae conditionis officii seu status. Quod est contra illos, quae prelatos seu clericos, vel religiosos in predicatione publice arguit. Ex quibus manifestum est, quod contra deum, & a personis discretis obseruatur, quod predicator contra vitia non contra personas predicare debet, praesertim cum vitia non sunt oino publica, quia talia publice arguens non corrector, sed predicator debet esse, sicut in Glo. Auctoritas autem apostoli predicta intelligitur de iudice ecclesiae sicut, quod publice debet punire publica peccata, quae pertinent ad correctionem, quae est actus iustitiae, quae non se extendit, nisi ad prelatos seu iudi-

CAPVT VI.

Quicumque. Monet seruos non contemnere, sed reuereri dominos suos, di-

a Quicum. Sciendum est quosdam predicasse communem omnibus in Christo libertatem.

Quod de spirituali libertate vtrique verum est, non de carnali, ut illi intelligebant, ideo contra eos hic loquitur apostolus, iubens seruos dominis suis esse subditos.

C Ambro. Ne exigat serui, quod de Hebraeis dicitur, ut sex annis

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Quicumque. Haec est vltima pars principalis in qua Timotheus inducitur ad actum custodiendi, qui maxime pertinet ad pontificem. **Dimisso.** Et diuiditur in tres partes, quia primo inducitur ad custodiam pauperum, secundo ad iudicium, ibi, Diuitibus. tertio generaliter omnium, ibi, O Timothee. Maxime vero pauperes sunt serui, quia quicquid habent, vel acquirunt, omne est dominorum suorum. Bene vero custodiuntur, quando ad seruandum dominis fideliter, & humiliter inducuntur, igitur Timotheus iussit, ut primo de hac custodia, secundo reprobatur doctrina contraria, ibi:

praeexaminatione non potest fieri praiudicium.

Quorundam. Ideo est opus examinatione. Vel, bibe vinum, quia etsi non mox claruit tua bona intentio, non tamen poterit abicere, sicut & in malis est. Augu. de sermone domini in monte.

b **Mani.** dicit. de quibus clarum est quo animo fiant, haec praecedunt ad iudicium, quia si ista sunt, quae iudicium non est temerarium, c. **Subsequuntur.** quae occulta sunt, quae nec ipsa latebit tempore suo quando Christi tempus aduenerit, quo manifestentur, sic & de bonis. De his ergo iudicemus: Illa dei iudicio relinquuntur.

In quo sedes seruitutinis.

Ipsos accessus.

utere propter stomachum, & frequentes, tuas infirmitates.

a Et hi non sunt probandi.

b Ante nota, quem veniam ad discussionem.

a Quorundam hominum peccata manifesta praecedentia

a Specie religionis recta per discussionem apprens.

c ad iudicium, quorundam autem, & subsequuntur. Similiter

a Quorundam, & non est opus probari.

b Bona **c** id est non sunt nota.

autem, & facta bona manifesta sunt, & quae aliter se habent,

a In discussione. **b** Et haec probanda.

abscondi non possunt.

3 Quorundam. id est sunt latentia, ita quod non apparent puniendi, nisi post discussionem. **3** Similiter autem, & facta bona. **supple aliquorum.** **4** Manifeste sunt. ex euidencia rei, & sic non indigent discussione ad approbationem sui. **5** Et qualiter, &c. ita, quod non sunt ita manifeste bona. **6** Abscondi non possunt. id est non absconduntur de facili, habita de eis examinatione diligenti, propter quod talia sunt discutenda, antequam approbentur. Dicuntur autem talia abscondi non posse, illo modo impossibilitatis quo aliquid dicitur impossibile fieri, eo quod difficile est fieri. **5. Metaphysic.**

Vel aliter. Abscondi non possunt, id est, non absconduntur diuino iudicio, licet abscondi possint humano.

cis. Vnde ad Timotheum, qui erat primas Ephesus pertinebat punire subditos suos de publicis peccatis eos publice arguendo, & et puniendo, ut ceteri timorem haberent. Et sic intelligit Aug. de verbis domini dictum apostoli super dictum. In correctione autem fraterna, quae est actus charitatis, & per consequens se extendit ad omnes, de necessitate est, quod se creta admonitio publica denunciatione praecedat, sicut in ca. Math. 18. b. Si peccauerit in te frater tuus, &c. & illa est denuntiatio in qua dicitur, **Dicite ecclesiae,** contra intelligitur, quod debet fieri prelo ecclesiae, non autem communitati seu populo. Vnde subdit, ibidem. Si autem ecclesia non obediens fuerit tibi, ut **Ebraei, et Publicanus,** quae manifeste intelligitur de illo, qui non obedit suo prelo in his, quae tenentur obedire. Nec valet arguere contra predicta de hoc, quod legitur Isa. 58. a. **Clama ne cesses.** **Annuncia populo meo scelera eorum,** quae per hoc sane intelligitur, quod predicator debet contra scelera, & peccata, quae credit seu suspicatur in populo commissa predicare, non contra personas committentes. vnde notanter dixit. **Annuncia populo, &c.** Et sic haec auctoritas potius facit contra eos. Quod etiam si propheta expresse dixisset nomina sceleratorum seu peccantes, non videretur trahendum ad consequentiam in aliis, quia propheta ibi procederet tanquam executor dei, cuius reuelatione talia debebat publicare, secundo autem de aliis.

ADDITIONE II.

In eod. cap. vbi dicitur in postil. **Manus cito nemini imposueris.**

Expositio secunda, quae ponit postil. de hoc dicto. **Manus cito nemini imposueris,** est magis autentica. Est n. textus decreti. 24. di. in principi. Exponitur etiam huiusmodi dictum de confirmatione electionis quae non est facta in concordia, quae non debet fieri festinanter, sed cum discussione debita in cap. fin. de elect. libr. 6.

annis seruiant. & gratis dimittantur liberi, quod mysticum est.

* Chryso. Non. n. quia fidelis es liberum te esse putat, & enim libertatis documentum est, seruire magis, quippe in aduersis si viderit causa fidei illos superbire, blasphemabit dogma nostrum, tanquam

CAPVT VI.

a Et iusti, & sapientes. **a** Infidelium, quibus videtur superiores.

Vicique sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini, & doctrina blasphement. Qui autem fide-

b Bene seruendo eis.

a Quasi aliena inuadentis. sed parius per obsequia seruorum infidelium domini infideles conuertantur. **b** Christiana quasi inuicta, & contra legem predicata.

3 trent, ne nomen domini, & do-

4 ctrina blasphement. Qui autem fide-

ma nostrum, tanquam seditionis causam, cum autem obtemperantes attenderit, citius credit, ac facilius, quae dicitur admittit, alioquin, & deus, & ipsa praedictio blasphemabitur.

b Qui autem fide. etc.

* HIERONYM. & PRIMAS. seruauit

ibi. Si quis aliter. Circa primum dicitur **Apostolus.**

1 Quicumque. etiam infidelium, ut dicit Glo.

2 Dominos suos. humiliter eis obedendo in licitis, & honestis. Vnde, & **Sanctus Paulinus Nolensis episcopus infideli regi seruauit pro filio cuiusdam viduae humiliter, & deuote.** **3** Ne no. Si enim seruus alienus infidelis, eo quod efficitur Christianus subtrahit domino debitam seruitutem, posset dici ab infidelibus, quod doctrina Christi non esset bona, quae concederet inuito domino subtrahere alienum.

4 Qui autem fide. ha. do. &c. eis denegando debitam serui utem.

1 Quae

male audiat.

iebant infidelibus timore odioso, quanto magis seruire de-
 bent fidelibus, quorum charitatis participes esse merentur.
 * Chrysof. Si autem seruis ira imperat obedire dominis,
 intuemini quo nos animo in dominum nostrum esse con-
 ueniat, qui nos de nihilo ut essemus effecit, qui nutrit, qui ve-

rit. Et si ergo non ali-
 ter, saltem ut famuli
 nobis nostri, ita illi ser-
 uiamus. Nonne vica
 illi omnem in hoc ex-
 ponunt, ut nobis re-
 quiem parent? nonne
 illi quæ domini sunt,
 tota die curant, sua ve-
 ro diei vix exigua par-
 te? Contra vero nos:
 nostra quidem sem-
 per: quæ versunt do-
 mini, neque minima
 curamus temporis par-
 te, istudque cum ille
 obsequijs non egeat
 nostris, sicuti domi-
 ni famulorum, sed
 hæc omnia nostris
 commodis cedant.
 Illic enim famuli mi-
 nisterium domino
 prodest, hic autem
 serui obsequium do-
 mino nihil, seruo au-
 tem plurimum con-
 fert, &c.

a *Superbus.* Superbia
 quippe, non cum ra-
 tio ducit cum ad fau-
 rem quaerendum in
 conflictum prorumpat quod à mansuetis & bonis vitatur.
 b *Languens.* Non enim recusando fidem penitus motitur,
 nec ad veritatis scientiam conualefcit, sed quasi repetitis ac-
 cessionibus languet circa quæstiones & pugnas verborum.
 c *Quæstiones.* Quæstio erat an seruus esset, cum omnes ex
 eisdem patribus orti, & Christus omnes redemit.
 d *Et pugnas.* Nam verborum pugna videbantur, quia do-
 minus dicit. *Si filius vos liberauerit, tunc vere libe.* hæc verba
 videntur verbis Apostoli repugnare: Sed sensus concordat,
 cum alterum de seruitute peccati, alterum de humana agat
 conditione.
 e *Ex quibus.* quæstionibus & pugnis.
 f *Oriuntur inui.* qui seruos habent & inuident & cõtendunt.
 g *Cum sufficientia.* Quando homo non plus desiderat habe-
 re, quam necesse est.
 h *Nihil intulimus.* * Aug. Ecce diues recole primordia tua,
 vide vtrum huc aliquid attuleris. Iam venisti, & tanta inue-
 nisti? Dic ergo rogo te, quid attulisti? sed forte qui nihil attu-
 listi, & hic multa inuenisti, aliquid tecum hinc auferes? Et
 hoc fortasse amore diuitiarum trepidas confiteri, audi aposto-
 lum qui te non palpat. Nihil intulimus in hunc mundum, vti-
 que quando nati sumus. Sed nec auferre aliquid possumus,
 vti que

vrique quando de mundo eximus. Nihil attulisti, nihil hinc D
 auferes: quid te inflas contra pauperem? Quando nascuntur
 infantes, recedant de medio parentes, serui, clientes, turba,
 obsequentes, & agnoscant pueri diuites stentes. Partiant simul
 diues & pauper, non attendant quod pariunt, discedant pau-
 lulum, recedant & agno-
 scant. Ecce diues ni-
 hil intulisti in hunc
 mundum, sed nec au-
 ferre hinc aliquid po-
 tes.

les habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed
 magis seruiant, quia fideles sunt, & dilecti, qui beneficij par-
 ticipes sunt. Hæc doce & exhortare. Si quis aliter docet, &
 non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Chri-
 sti, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est
 nihil sciens: sed tangens circa quæstiones & pugnas ver-
 borum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphem-
 iæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente
 corruptorum, & qui à veritate priuati sunt, existimantium
 quæstus esse pietatē. Est autem quæstus magnus, pietas cum suf-
 ficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia
 nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta & qui-
 bus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri,

nostrum, quod non semper nostrum est. Tanquam peregri-
 ni ergo sufficienti vsu contenti simus, illas acquiramus diui-
 tias quas nobiscum ad celestem patriam ferre possumus.

* Chrysof. Nuda namque natura nostra prodijt, nuda di-
 scedit, nõ ergo superfluis opus habemus, si nihil intulimus,
 neque habentes aliquid proficiscemur.

i *Habentes alim.* * Chryf. Tanta comedere oportet, ac talia,
 quæ nos nutrire sufficient, & ea induere, quæ nos ab iniuria
 nuditatis tueantur, nosque contegant solum, & nihil am-
 plius. At istud quidem omnis vestitus præstare potest.

* Berna. Quicquid præter necessariũ victũ ac simplicẽ vesti-
 tũ de altario retinetur, tũ non est, rapina est, sacrilegium est.
 K *Nam qui vol.* Hoc dicitur his qui volunt & non sunt, ne
 desiderent. Iam diuitibus aliud dicitur, scilicet non superbe
 sapere, sed dare pauperibus.

* Ambr. Nihil tam asperum, tamque perniciosum est, quã
 si ecclesiasticus, maxime qui in sublimi loco est, diuitijs hu-
 ius seculi studeat, quia nõ solũ sibi ipsi, sed & ceteris obest.
 Cõtrariam enim formam dat hominibus. Necesse est enim
 multos imitatores eius existere ad perditionem. Quanto e-
 nim honorificentior ordine est, tanto magis suadet imitan-
 dum se, maxime in hac re, ad quam vita ista procliuis est.

August.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia fratres sunt. id est, Ambo Christiani. Hoc asserunt aliqui
 eo quod non habeat imperium par in parem, sed ista paritas intelligē-
 da est in spiritalibus, secundum quod dicit Amb. Apud dominum bo-
 na seruitus & bona libertas aqua lance appenduntur. non autem in
 corporalibus, de quibus est seruitus.
- 2 Sed magis seruiant. quibus fidelis magis tenet quã infidelibus.
- 3 Et dilecti. Deo. Qui benef. scilicet diuini.
- 4 Partici. sunt. cum seruis per sacramentum baptismi.
- 5 Hæc doce. ignorantes.
- 6 Et exhortare. scientes ad complendum in opere.
- 7 Si quis. Hic consequenter remouet doctrina contraria. Et diui-
 ditur in duas partes, scilicet in partem principalem & incidentalem,
 ibi. Est autem quæstus. Circa primum dicit Apostolus. Si quis ali-
 ter do. quam dictum est de seruis Christianis.
- 8 Et non acqui. Ex quo patet, quod Apostolus non dicit prædicta
 insinctu proprio, sed diuino.
- 9 Superbus est. supple talis doctor. Ex sua superbia enim procedit
 asserere noua quæ sunt dubia, & multo magis quæ sunt falsa.
- 10 Nihil sciens. quia de talibus non est scientia.

- 11 Sed
- 12 Sed languens. quia tedit ad mortẽ spirituale per discessũ a fide.
- 13 Ex quibus. scilicet quæstionibus inutilibus & verbosis.
- 14 Oriuntur inuidiæ. in corde.
- 15 Contentiones. in ore & in præsentia.
- 16 Blasphemiar. id est, detractiones in absentia.
- 17 Suspiciones. nam inuidentes ad inuicem facta mutua pessime
 interpretantur.
- 18 Cõflictationes ho. s. falsorum prædicatorum contra alios.
- 19 Et qui à ver. s. à veritate triplici, vitæ, iustitiæ, & doctrinæ.
- 20 Existimantium. id est, prædicationem qua est opus pietatis
 exercitium propter temporale lucrum.
- 21 Est autem quæstus. Hæc est pars incidentalis in qua occasione
 habita ex quæstũ falsorum prædicatorum, excludit à veris prædicatoribus
 talem quæstũ. Et primo ab omnibus generaliter, secundo à Timotheo
 specialiter, ibi: Tu autẽ, Circa primum dicit. Est autem quæstus. ma-
 nã per ipsum acquiritur vita beata.
- 22 Pietas. i. opus pãdicationis.
- 23 Cũ sufficienti. necessarij victus & vestitus quæ debent sufficere
 veris prædicatoribus sicut dicitur postea. Habentes autem alimenta.
- 24 Nam qui volunt diuites fieri. &c. Loquitur de prædicatoribus
 quangelij, qui debent esse a terrenis cupiditatibus expediti. Esse vero
 diuitem

† maledicen-
tia.

* superuaca-
neæ.

† animo sua
forte contẽto

-hunc

† 10. q. 2. c.
episcopos.
13. q. 1. c. ec-
clesias. ante
fla-

Epist. 8.

De verbis do-
mini Secundũ
Mac. Scrm. 5.

F

* August. Aliud est esse diuitem, aliud uelle diuitem fieri. Diues est, qui a diuitibus natus est, non qui uoluit. Diues est cui multi hereditates dimiserunt. Video facultates, non inter rogo facultates. Hic cupiditas accusatur, non aurum, non argentum, non diuitiae.

* Idem. Non dixit: qui diuites sunt, sed qui uolunt diuites fieri. Cupiditates reusauit, non facultates. Pecunia delectat, istam non times? bona res est pecunia, bona res est magna pecunia: Incidunt homines in tentationes, non times? diuitiae homines in interitum & perditionem mergunt, non times? adhuc furdus es? hic Deus tonat, & fertis?

* Chrysostomus, Sunt & qui pecunias habentes, eas rite dispendent, ac aspernentur, easque pauperibus diuidant: profecto non eos qui sunt huiusmodi, sed cupidos notat.

* Primas. Qui sunt diuites, bene utantur diuitijs: nam qui uolunt diuites fieri, sine tentatione non sunt: quia quod illis crescit, utique alijs minuitur. Occasio ergo tentationis, & laqueus diaboli est, habere diuitias, quas nec sui parentes habuerunt.

a Radix. Incidunt in tentationem & laqueum diaboli, quia radix omnium malorum, &c. Non est genus mali quod non ex cupiditate aliquando proueniat, quia radix omnium malorum est cupiditas.

Radix enim omnium, &c. Alibi dicit scriptura quod superbia est initium omnis peccati. Hic uero dicitur, quod avaritia siue cupiditas est radix omnium malorum, quae non uidentur conuenire. Sciendum uero utrumque uere dictum esse, si peccatorum genera attendantur. nullum enim genus peccati est, quod aliquando non proueniat ex cupiditate. Et est utique, aliquis homo qui ex cupiditate fit superbus, & aliquis qui ex superbia fit cupidus. Aug. Est enim qui non esset amator pecuniae, nisi per hoc putaret se excellentiorem esse. Et est qui non amaret excellere, nisi putaret per hoc maiores diuitias habere.

b Cupiditas. In Graeco habetur, φιλαργγία. Si ergo avaritia habetur quae proprie est pecuniae amor, pro genere quod est cupiditas ponitur species.

* Ambrosius. Avaritia enim potest omnia mala admittere. Ideo radix omnium malorum est, quia ut desideria sua expleat (quod impossibile est) & maleficia, & homicidia, & obsecrationem, & quaequid sceleris est: perpetrat: nec ad praesens se cura, quae semper cupida, & in futuro damnata.

* Augustus. Si radicem omnium malorum quaeris, habes apostolum dicentem, radicem omnium malorum esse cupiditatem. Radicem

Radicem radicis quaerere non possum. At si est aliud malum, cuius radix non est cupiditas, non erit omnium malorum radix cupiditas. Si autem uerum est omnium malorum radicem esse cupiditatem, frustra aliud aliquod malignum quaerimus.

* Idem. Non times radicem omnium malorum avaritiam?

Au iplo. Diuitiae nutriunt desideria. Quod peius. Ita nocent: quod: Corporum.

Hac & diabolus cecidit: Plus habendi quam oportet. Omnino Christus deserentes.

Generalis. Vel est homo, tamen quia Dei.

Faciendo cuique quod ius exigit, quod non cupidus.

Quibus peius caret cupidus, nec patienter fert aduersa, nec alicui est manuetus.

In te hoc habe. Assidue, quod prodeit alijs. Ut pro sit alijs, cum discretionem factum.

Quod exigit fides.

Pro his non quaeras nisi uitam, quod debes: cum in eam uocatus, non in aliud, & quia coram iudicem iam uel in ordinatione uel in iudicatione confessus es, quod fides exigit.

De agro tuo strigas ta dicem spinarum, & non extirpas de corde tuo radicem malorum cupiditatum?

* Idem. Si avaritiam intelligamus, quae quae appetit aliquid amplius quam oportet, propter excellentiam suam, & quaedam rei propriae amorem: cui sapienter non men lingua latina indidit, cum appellauit priuatum, quod potius a detrimento, quam ab incremento dictum elucet. Omnis enim priuatio minuit.

* Chrysol. Quid n. mali non pecuniae fa

ciunt, Imo non pecuniae quidem, sed mala uoluntas ipsi uel nescientium? Cuius ergo mali illae causa non sunt? nonne harum gratia concupiscimus? nonne ille ad mortuos usque impias extendere manus? nonne inter fratres & parentes sequeuntur? nonne iura naturae, ac praecipua Dei & omnia profusio violantur, qui illarum tenentur desiderio. Nonne harum causa iudicia sunt instituta? tolle itaque pecuniarum studium, & omnia mala sublata sunt. Bellum conuenit, cessauit pugna, inimicitiae in gratiam redeunt, sedatae sunt haereses & seditiones omnes.

* Euseb. Emissemus. Apostolus non dixit: aurum uel argentum radix est omnium malorum, sed magis cupiditas diuitiarum, & non solum diuites, sed qui diuites uolunt fieri. Cupiditas in primis hoc malum habet, quod dum ingerit transitoria, abscondit aeterna, & dum a foris posita conspicit, intra se latentia non introspicit, & dum aliena quaerit, factorum suo se reddit alienum.

c Doloribus mul. Avari enim tanto plus sollicitudinum cruciatu sustinent, quo amplius desiderant uel quae habita transeunt, uel quae habere non possunt.

d Tu autem homo, &c. Non dicit quod hoc timeat de isto, sed sciebat hoc uenturum in manus ecclesiarum.

e Hac fuge. Nihil enim tam asperum tamque perniciosum, quam si uir ecclesiasticus maxime qui sublimem tenet locum diuitijs huius seculi studeat: quia non solum sibi ipsi sed & ceteris obest, quibus contrariam dat formam.

f Pietatem. Et egenti condescendamus, quod non cupidus.

g Fidem. Qui ueram fidem habet de Deo, non cupit in miserijs fieri diues, nec plurius est ei mundus, quam Deus.

h Praecipio tibi. In Timotheo omnibus successoribus loquitur Apostolus.

cupiditatis trahit abyssum infidelitatis.

8 Et inferuerunt. Mali enim homines quasi continue sentiunt mentis dolores, propter quod dicit Aug. quod malus animus est sibi poena, & cum hoc se obligant ad dolores inferni intolerabiles.

9 Tu autem. Hic consequenter excludit hanc cupiditatem siue quaesitum a Timotheo & primo exhortando, secundo praecipiendo, ibi. Praecipio. Circa primum dicit. Tu autem o homo. Dei id est, deputatus obsequio diuino.

10 Hac fu. Et ostendit consequenter quales diuitias debet quaerere di-

11 Seltare uero. id est, erga proximum.

12 Pietatem, fidem, charitatem. erga Deum. Fidem, qua creditur. Charitatem, qua diligitur. Pietatem, qua colitur. Est enim pietas uno modo sumpta idem quod cultus diuinus.

13 Patientiam. erga persecutores.

14 Mansuetudinem. erga omnes.

15 Certa bonum certamen. Falsis apostolis resistendo.

16 Apprehende uiam. id est, per hoc apprehendens eam.

17 In qua uocat. per gratiam in praesenti, quae est arra uitae beatae.

18 Et confessus es uo. & hoc est in ordinatione tua, & etiam in praedicatione.

19 Praecipio tibi. Hic inducit Timotheum praecipiendo dicens: Praecipio tibi coram Deo, qui praesentialiter est ubique.

lib. 50. hom. 1. Hom. 13.

† diaboli.

† 49. di. c. 1. Imperignem. 47. dist. c. bonoru. De pen. dist. 2. c. quia radix. † illud pecunia.

† 2. Tim. 2. b

† professione.

Serm. 205. de emp. & lib. 11. de Gen. ad lit. c. 15. Ser. 8. de verb. Dom. & in psalm. 118. Eccl. 10. b.

Philargyria.

Tom disputat 2. contra Fortunat. Manic.

NICOLAUS DE LYRA.

diuitem non est malum bene utentibus diuitijs. unde dicit Ambrosius super Lucam: Sicut diuitiarum impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta uirtutis: nec per consequens uelle esse diuitem ad bene utendum est malum, nisi propter impedimentum maioris boni. Magna enim cura circa illa impedit actum praedicationis, propter quod apostoli curam temporalium commiserunt alijs di. Act. 6. a. Non est aequum nos derelinquere uerbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo fratres, &c. Et subditur. Quos confirmamus super hoc opus. Vel potest dici & magis ad intentionem Apostoli, ut uideretur, quod cum dicit. Qui uolunt diuites fieri, loquitur de falsis apostolis qui praedicabant ex cupiditate lucri temporalis, & sic uelle diuites fieri accipitur pro inordinato diuitiarum appetitu, qui semper est malus, ideo subditur.

- 1 Incidunt in tentationem. per interiorum consensum.
- 2 Et in laqueum. quia diuitiae praestant uiam & fomentum ad omnia uitia.
- 3 Quae mergunt homines in. id est, in profundum uitiorum.
- 4 Et perditionem. id est, gehennae poenam.
- 5 Radix enim. quia sicut radix praestat fomentum omnibus partibus arboris, sic diuitiae omnibus peccatis. ut dictum est.
- 6 Quam quidam. id est, cupiditatem, quae hic accipitur pro pecunijs ex cupiditate aggregatis.
- 7 Errauerunt a. abyssus enim abyssum inuocat, & sic abyssus cupi-

Et

Qui

^a Et Christo Iesu Exemplo Christi hortatur.
^b Beatus & solus, & c. Hoc non de patre tantum, sed de Deo, quod est ipsa trinitas,
^c Qui solus. Habet per naturam, alij ab eo.
^d Inaccessibilem. Quia nullus ad eam ex se accedit, sed cui datur dono eius. quod intelligebat propheta di. Accedi. e ad eum, & i. u. & c.
 Augustin. Nihil est hic dictum, quod non conueniat trinitati, quia secundum veritatem trinitas vnus est Deus & beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, quia solus per naturam est immutabilis; quia non cuiusquam gratia, sed sua natura. Nec potuit nec potest aliqua conuersione mutari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Cuiusque vero creaturæ rationali præstatur vt peccare non possit, nõ est hoc propriæ naturæ, sed Dei gratiæ. Solus ergo Deus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibleem, separatim filium oportet intelligi, quia filius vita eterna est cum patre. & ideo hic recte intelligitur: Quem secundum naturam qua Deus est, nemo vidit vel videre potest, sed poterit aliquando, scilicet ab illis de quibus: *Beati in corde, quoniam ipsi Deum vident.*

* August. Vera immortalitas, incommutabilitas est, quã nulla potest habere creatura; quoniam solus est creatoris.
 * Idem. Illa autem est vera æternitas, quæ est vera immortalitas: hæc est illa summa incommutabilitas, quam solus Deus habet qui omnino mutari non potest. *Dicitur & anima immortalis, non vt Deus.*
 * Idem. Veram immortalitatem ille solus habet, de quo proprie dictum solus habet immortalis.
 * Idem. Anima immortalis est, secundum quendam modum suum, non omnimodo sicut Deus.
 * Hieron. Ille solus proprie habet, qui angelis & hominibus dedit habere. Nos autem nec soli, nec nobis habemus, vt ille. Hoc contra Manichæos, qui mali naturam putant immortalem atque perpetuam.
 * Ambr. Quomodo enim immortalitatem nõ habet, qui vitam habet in semetipso? Habet vtique in natura, in substantia, nõ per gratiã temporalem, sed per sempiternam diuinitatem: habet nõ ex dono quasi seruus, sed ex generatione Dnis proprietate quasi filius coæternus, & habet sicut pater.

^e Diuitibus huius. Supra egit de his qui diuites volunt fieri, dicens eos incidere in tentatione & laqueum diaboli, hic agit de his qui diuites sunt, monens non sperare in diuitijs. Et quia dixit mala venire ex cupiditate, & contra suavit, ne viderentur diuites abiecti determinat.
^f Non subli. August. Non expauit Apostolus diuitias, sed morbum earum id est, superbiam, quæ est vermis diuitum. Grandis animus est, qui iter diuitias isto morbo non tentatur. Magnus est qui non se ideo magnum putat, quia diues est. Qui autem ideo se magnum putat, superbus est, egenus est, in carne turget, crepat in corde, mendicat, inflatus est, non plenus.
 * Augustinus. Nihil est enim quod sic generet diuitiæ quomodo superbiã. Omne pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet vermẽ suum, & alius est vermis mali, alius piri, alius fabæ, alius tritici; vermis diuitiarum superbia. Excludit vitium, non superbe sapere. Qui non sperat in incerto diuitiarum, non superbe sapiunt. Qui altum sapiunt, timeant, si timent non altum sapiunt. Quã multi heri diuites, hodie pauperes. Quam multi dormiunt diuites, & venientibus latronibus cunctaque auferentibus, euigilant pauperes.
 * Idem. Inde enim superbit diues, quia sperat in incerto diuitiarum. Nam si incerta diuitiarum prudenter accederet, nunquam superbiret, sed timeret. Quanto esset ditior, tanto esset sollicitior, secundum hanc vitam, non solũ secundum illã. Multi enim in istis seculi perturbationibus securiores pauperes fuerunt, multi autem propter suas diuitias quæsi & correpti sunt. Multi se habuisse planxerunt, quod semper habere minime potuerunt: multos poenituit, consilium sui Domini non recepisse qui dixit nolite thesauriz.
 * Hieron. & Primas. De quibus incertum est vtrum ille tibi, an tu illis celerius subtraheris, multis enim cum vita sublata sunt. Alij proprijs eas auferri oculis viderunt nonnulli etiam inuiti extraneis reliquerunt.
 * Ad fruendum. Temporalia enim in hac vita dat ad vtendum: æterna ad fruendum: Illa vnde bona faciamus. Ista, vnde boni efficiamur.

bilis est in nihilum, quantum est de se.
 10 Et lu. ha. inaccessibleem. quia non potest comprehendi ab aliqua creatura, propter eius infinitatem: & hæc incomprehensibilitas vocatur hic inaccessibleitas.
 11 Quem nullus homo vidit. scilicet purus homo existens & corporis sensibus vtens, quia Christus homo vidit diuinam essentiam & vtens sensibus, de Moyse etiam & Paulo dicit Aug. quod vident diuinam essentiam, tamen in captu.
 12 Diuitibus. Postquam Apostolus docuit Timotheum de custodia pauperum, hic consequenter instruit eum de custodia diuitum, qui tunc a prælato bene custodiuntur, quando in humilitate & pietate operibus nutriuntur & hoc est quod dicit: *Diuitibus huius seculi præcipe, non sublime sapere.* id est, per superbiam non erigi, sed in humilitate teneri.
 13 Neque spe. in incert. diui. ponendo ibi finem suum.
 14 Sed in Deo viuo. ad differentiam idolorum, quæ non viuunt.
 15 Qui præ. no. omnia ab. ad fruendum. quia non solum in presenti dat temporalia bona quibus homines vtuntur, sed etiam cælestia quibus beati fruuntur.
 16 Bea. agere. supple. præcipe diuitibus.

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Qui viuificat omnia. in quantum dat omnibus esse, & conseruat.
 2 Et Christo Iesu. id est, coram Iesu Christo.
 3 Qui testi. reddi. sub Pontio Pi. cui dixit Ioan. 18. g. In hoc natus sum & ad hoc veni in mundum vt testimonium perhibeam veritati. quod fecit verbo & facto in doctrina & miraculis, tempore quo Pontius Pilatus erat præses Iudææ. & hæc fuit bona consilio.
 4 Vt serues man. sine macula. id est, mandatum euangelicum sanctum & purum, in quo prædicatoribus ad prædicandum missis dicitur quod expediti sint a cupiditatibus terrenis.
 5 Vsq; in ad. domini. id est, vsque ad mortem tuam, in qua dominus veniet ad te glorificandum.
 6 Quem suis temporibus. id est, in tempore iudicij.
 7 Osen. in forma humanitatis gloriosa.
 8 Bea. & solus po. id est, trinitas beata cuius opera sunt indiuisa. & ideo illam ostensionem faciet tota trinitas.
 9 Qui solus habet immortalitatem. sola enim trinitas habet ex se necesse esse. & hoc vocatur hic immortalitas large loquendo de immortalitate, omnis enim creatura, eo quod est de nihilo, vertibilis

Aug. lib. 50. hom. Humil. 13 & ser. 212. de tem. t restificatus est. Dinitie quomodo habedq. Apoc. 19. c. De verbis domini. secundũ Math. ser. 5. Serm. 212. de tempore. Matth. 6. F a Thesa-

a *Thesaurizare.* Ad q. præmittuntur diuitiæ, nō perdituræ, **b** *Ut apprehendant vitam.* & Ambr. Vera vita illa est quæ speramus futura in, quæ non occasu, non tēporibus terminatur. Aeterna est enim, & ideo merito vera appellatur. Hæc enim prærens, imago vitæ est, non veritas. Et quia imago nō omni no manitas est, in hac

Theos Deus.
d *Trophanos.* Ut est hypostasis, quæ vox se habet ad personam, & ad substantiam. Vnde & hæretici sub huius nominis multiplicatione inducere volebant tres esse substantias.
Prophanas. Aug. Quæ sunt contra religionē, aliæ non sunt vitandæ. Sunt enim doctrinæ religionis congruentes verborum quedam nouitates, sicut ipsi nomen, Christianum, quod quando dici cepit scriptum est. Ab Antiochia enim primum post Ascensionem domini appellati sunt Christiani, sicut legitur in Actis apostolorum. Aduersus etiam impietatem Arianorum nouum nomen patres homouision tradiderunt, sed non rem nouam tali nomine significauerunt. hoc enim vocatur homouision, quod est vnus eiusdemque substantiæ. Nam si omnis nouitas prophana esset, non a domino diceretur; *Mandatum nouo. do.* Nec Testamentum appellaretur nouum; Nec cantaret vnuerſa ecclesia canticum nouum.

libenter.

† inanitates. † falso nominata.

† appositiones profiteantur.

a *Ut ad hoc sint faciles.* **b** *Etiā sua.* **c** *Communia putare.*
a *in operibus bonis, facile tribuere, ** **communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurū, ut apprehendant**
a *virtutes firmas, non opera tantum.* **b** *Inſo, us futuri non alicuius presentis.* **c** *Ita*
a *Aeternam.* **Quæ non est lugitua.** **b** *Quid plura.* **Per nomen admonet proprium, reddens enim attentum.** **c** *Quod Deus & ego tibi commendauimus, ut possis custodire.*
c *veram vitam.* **O Timothee, depositum custodi, deuitans**
a *Quæ falso nomine scientia dicitur.*
d *prophanas vocum † nouitates, & † oppositiones † falsi nominis scientiæ, quam quidam † promittentes circa fidem exciderunt.* **Gratia tecum, Amen.**
a *Qui fidem quasi impericiam rident.* **b** *Semper circa, nunquam intra.* **c** *A fide.*

B sed humilitate & spe Dei qui hanc promissit. In ipso enim sperandam est, quia ipse præstat quæ vñibus sunt necessaria, non in ipsis copijs, sed in auctoritate earū. Christus nos redemit, non diuitiæ. Ipse enim futuræ vitæ instar ostendit, ut his omnibus spretis ipsum sequamur, ut ad immortales & cælestes diuitias veniamus. Quare hoc eniti debemus, ut bonis factis diuites simus, & his terrenis copijs diuitias spirituales acquiramus. Seminemus in terra, ut inætamus in cælis, vbi collocetur thesaurus æternus.

& Hierony. Hæc enim non est vera vita, quæ in suo non permanet statu.

C *Timothee.* Timotheus, preciosus Deo. Timos preciosus, Theos

e *Promittentes.* Nihil enim sic amant isti, quam scientiam promittere, & fidem rerum verarum, quas credere paruuli præcipiuntur, velut impericiam dendere.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Diuites fieri in oper.* quia istæ sunt veræ diuitiæ, quas nullus potest violenter auferre.
- 2 *Communicare.* bona sua indigentibus.
- 3 *Thesauri.* Matth. 19. cap. *Da pauperibus & habebis thesaurum in celo.*
- 4 *O Timothee.* Hæc est vltima pars, in qua inducit Timotheum ad custodiam omnium subditorū suorum generaliter dic *O Timothee*

mothee depo. custodi. i. gregem tuæ fidelitati commissam.
5 *Deuitans pro. & c.* Et dicit vocum, & non rerum, quia non subest eis veritas, ideo dicuntur prophanæ. i. procul à phano, quia talia per ecclesiam debent interdici.
6 *Et oppositiones fal. & c.* i. scientiæ falso nomine nominatæ.
7 *Quam.* s. scientiam apparentem tantum & non existentem.
8 *Quidam pro.* verbis philosophicis & rhetoricis inmitentes.
9 *Circa si. ex.* sicut Arius & multi alij hæretici. Finaliter concludit. *Gratia Dei te. Amen.*

ADDITIO I.

In cap. 6. vbi dicitur in Postilla. Existimantium quæstum esse pietatem.

Hoc quod dicitur, existimantium quæstum esse pietatem, potest aliter exponi. I. quod isti homines mente corrupti, de quibus statim ante loquitur, existimant quod quæstus est pietas, eo quod fit ad prouidendum quæstori de necessarijs: & ideo asserbant quod erat licitum prædicare propter quæstum tantum, &c.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in Postilla. *Radix enim omnium malorum est cupiditas.* Hoc

Hoc quod dicitur: Radix enim omnium malorum est cupiditas, potest proprie intelligi de cupiditate, secundum quod nomen cupiditatis est amplificatum ad omnem immoderatum appetitū habendi. Vnde Aug. in 3. de lib. ar. dicit, quod auaritia seu cupiditas non ex solo argento vel nummis consistit, sed in omnibus rebus quæ immoderate cupiuntur, intelligenda est. & quia in omni peccato est cupiditas immoderata alienæ rei, cum omnino peccatum consistit in hoc quod spreto bono incommutabili, bonis commutabilibus inhæretur, ideo cupiditas sic amplificata proprie dicitur radix omnium malorum.

Incipit epistola secunda ad eundem.

A Postolus cū esset Romæ in vinculis constitutus scribit Timotheo, monens eū, ne per eius absentiam vel propijs vel magistris tribulationibus terreatur ut testimoniū domini erubescat, pro quo ipse vñque ad mortē certauit. simul & de hæreticis vitandis atque his qui suas fabulas magis quam Dei prædicant veritatem. Paulus iam à mundo transurus, item scribit a Roma Timo-

Argumentum in secundā epist. ad Timotheū incipit.

TEM Timotheo scribit de exhortatione martirij & de omni regula veritatis & quid futurum sit temporibus nouissimis, & de sua passione, scribens ei ab vrbe Roma.

Timotheo infirmitatibus & aduersis fatigato, ut cōstāter laboraret in gratia Dei sibi credita: exhortans eū ad martyrium multis modis, & ut perseueret in officio recte p̄dicationis & sancta operatione. Et prædicit quid futurum sit temporibus nouissimis, & de suo obitu. Et est intētio Apostoli in hac epistola exhortati Timotheum ad sui officij diligentem executionem, & ad palmam martyrij, & quædam adhuc addere de episcopali officio.

CAP.

C A P. I.

Paulus Apostolus. Primo salutat, deinde gratias agit de bono quod hēt, vbi suum scilicet videndum desiderium vidit. Postea monet ad predicandū, & ad patientiam martyrij, suo exēplo & alijs modis. Inde dicit quales futuri sunt in nouissimis diebus.

tandem de tēpore resolutionis suæ instāti. b Per voluntatem. Nō meis meritis. Q. Similiter & tu gratis misus es, & ideo prædicandæ gratiæ magis obnoxius.

c Secundum promiss. * Chrysoſtomus.

Ex ipsis statim inijs ipsius erigit animum, noli, inquit, metuere vitæ præsentis pericula, hæc enim æternam nobis parunt vitam, in qua nihil eiusmodi est, vbi aufugit dolor gemitus & tristitia. Non enim ideo nos apostolos fecit solū, vt periclitemur, verum etiam vt moriamur: alioqui proprias enumerare clades, nō modo nihil consolationis adferret, verū meroris adijceret plurimum. Si autem hæc promissio est, noli eā hic querere. Spes enim quæ videtur, non est spes.

* Theophylus. In Christo autem Iesu vita est, id est, cum Christo, vel quia hanc ipse nobis donat & continet. Sensibilis enim & corporea vita in cibo potuque, spiritalis autem, in Christo consistit, ipse enim est nobis omnia.

d Timotheo charissimo. * Chrysoſt. non modo filio, sed charissimo filio, possunt enim esse filij non charissimi, magnum vero virtutis illi, & eximie indolis testimoniū ita eū appellando perhibuit. Nā cum ea charitas à natura nō proficiscatur, ex virtute oīno materiam sumit. Qui enim ex nobis nati sunt, non virtutis tantum gratia, sed ex naturæ necessitate etiam charissimi sunt. Porro qui ex fide sunt geniti, nullam aliam ob causam, quam ob virtutem solam charissimi sunt.

e Gratia & mis. * Ambr. gratiam huic patris in miseratione exoptat, ut adlit ei, & Christi Iesu domini nostri, quia Deus gratiā suā per Christum largitur, ut una sit gratia vtriusque.

f Gratias ago. Agit gratias de bono eius, commendans fidei gratiam quæ in ipso Christo est. Gratias ago. quod habeam memoriam tui, id est quod tam bonus fuisti, cuius semper sim memor. Hæc est sapiens exhortatio ad vltiora.

g Cui seruiō. * Hieron. & Prima. Omnis origo mea coluit vnum

vnū Christū: nō maleuolētia, sed legis emulatione vastabā. D * Theoph. Quō ex pura conscientia, cum ignoraret Christū ab initio: aut igitur cōscientiā hic vitam dicit: & si enim Iudazaret, purā tamē & honestam vitam ducebat, vel quia tum etiam cum persequeretur Christum, ex zelo persequeretur: & non ex humana ratione vel cogitatione, perinde ac plerique ob vanam gloriam hæresim constituentes, in qua confej sunt sibi multi putoris & putredinis.

h Memor. Fleuit enim à Paulo dimissus paratus cum eoire ad omnia pericula. Quod ergo præsens habuit, absens teneat, accipiens etiā recordationem fidei quæ te etiam commoneat, cum etiam in senioribus fuerit firma.

i Confido. * Chryso. Habes hereditarium, & à maioribus fidei bonum, accepisti ab eis pius hæres, fidem absque simulatione. Maiorum quippe merita, cum eorum studerimus esse participes, nostra etiam sunt. Sin vero ab illis aberrauimus, non modo nihil ornamenti, sed dedecoris, ac damnationis plurimum nobis acquirimus.

* Hieron. & Primas. quæ vera in te esse operibus comprobatur, & quæ ad te ex auia tuæ successionis institutione, quasi hereditario iure descendit.

* Idem. Illam senex tenebo fidē, in qua puer natus sum. K Propter quam. Commendata fide illius, ad eam sine timore & erubescencia prædicandam exhortatur.

l Resuscites gratiam. * Ambr. Propterea se parentū eius sinceritatem fidei significat memorasse, vt fortiorem hunc faceret. Quis. n. illorum laudem audiens, quorum in eo ipso particeps est, non crescat, addēs animum hmoi virtutibus? Sic ergo recreat in se donum gratiæ Dei acceptū per ordinationē presbyterij dū animū suū confouet mentis alacritate, gaudēs in semetipso, sicut in nouitate ordinationis gaudet.

* Chrysoſt. Idcirco quoniam fidem tuam integerrimam non ignoro, alacritate tibi opus est ut gratiam Dei exsuscites. Quemadmodum ignis indiget lignis, ita & gratia alacritate nostra opus habet, ut feruere perpetuo possit.

m Per manus. Hoc est, gratiam spiritus sancti, quam accepisti ad ecclesiæ institutionem, ad perpetranda miracula, ad omne religionis obsequium: quippe hæc vel extinguere vel excitare in nobis est.

* Oecum. Iesu per euangelium ego vos genui. 4 In conscientia. non sicut falsi apostoli qui seruebant Deo tantum in exteriori apparentia.

5 Quod sine interm. i. quotiescunque mihi vacat tempus orandi. 6 Habeam tui memoriam. specialem. 7 Memor lachryma. Fleuit enim Timotheus à Paulo dimissus, quia paratus erat ire cum eo ad omnia pericula. 8 Vt gauio implear. q. d. ad hoc desidero te videre, vt replear gaudio ex tua perfectione.

9 Recordationem. id est, habens. 10 Eius fidei. id est, fidelitatis erga Deum & me ipsum. 11 Quæ est in te non. sed vera & firma. 12 Quæ. scilicet fides firma. 13 Hab. primum. q. d. non est dubitandum, quod est in te firma fides, ex quo fuit in auia & matre tua, quæ tamen erant fragilis sexus. 14 Propter quam. Hic consequenter ponit suam monitionem, in qua multipliciter inducit Timotheum ad prædicandum constanter euangelium. Et diuiditur in septē partes, secundū septē motiua quæ inducit ad suū propositū, quæ pariter proficundo. Primū vero motiū est pontificalis dignitas, quæ mouere dēt Timotheū pontificē ad constanter prædicandū. Et primo motiū hic ponit. Secūdo ad hoc exēplū inducitur ibi, Obquam causam. Circa primū dicit Apostolus. Propter quam causam. s. q. scio te habere fidem firmā. 15 Admoneo te. cum securitate. 16 Vt resusc. grat. & c. i. gratiā pontificalis dignitatis, quæ resuscitari dicitur, quando in actum prædicandi magnus feruor & insolitus ex ea progredi vī. Et quod sic debeat esse, ostendit dicens.

Epistola Pauli ad Timotheum secunda. Cap. I.

a Remissio peccatorum.

a Cuius officij tu particeps. perface ergo debetum officij opus. In hoc sis imitator.

Paulus apostolus Christi Iesu per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Iesu, Timotheo filio charissimo. Gratia & misericordia & pax à Deo patre & Christo Iesu domino nostro.

b Non huius, sed. c Pro hac promissione legitime certo, hanc meis sequacibus promitto.

d Non huius, sed. e Scribit hanc epistolam.

f Donatio spiritus sancti qua ministri armantur.

g Tranquillitas mentis & prælatio vitæ æternæ.

h Quem tu sequere. i Edoctus. k Antiqui: Abraham, Isaac & Iacob qui verum Deum una hinc coluerunt: quia una fides vtrorūque sanctorum & modernorum iustorum.

l Gratias ago Deo meo, cui seruiō à progenitoribus meis in cōscientiā pura quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis nocte ac die, desiderans te videre.

m Quia meus uisus tua esset confirmatio, & sic qui gaudeo de te, bono impleter gaudio de te perfetto. Vnde subdit: Vt gau. &c.

n Memor lachrymarū tuarum, vt gaudio implear. Recordationē accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quā causam admoneo te, vt resuscites gratiā Dei quæ est in te per impositionē

o Inuentia vel fragilis.

p Tarentum eius sinceritatem fidei memoratur, ut fortiorem hunc faceret.

q Habitauit eadem h. es. r Ideo serueat. s Quia fidem habet, & talis fuit, & quia tales parietes.

t Episcopalem, timore quasi sopitam. u A Deo tibi collatam. v Quæ te mihi obedire admonet.

w Quæ te mihi obedire admonet.

x Quæ te mihi obedire admonet.

y Quæ te mihi obedire admonet.

z Quæ te mihi obedire admonet.

aa Quæ te mihi obedire admonet.

ab Quæ te mihi obedire admonet.

ac Quæ te mihi obedire admonet.

ad Quæ te mihi obedire admonet.

ae Quæ te mihi obedire admonet.

af Quæ te mihi obedire admonet.

ag Quæ te mihi obedire admonet.

ah Quæ te mihi obedire admonet.

ai Quæ te mihi obedire admonet.

aj Quæ te mihi obedire admonet.

ak Quæ te mihi obedire admonet.

al Quæ te mihi obedire admonet.

am Quæ te mihi obedire admonet.

an Quæ te mihi obedire admonet.

ao Quæ te mihi obedire admonet.

ap Quæ te mihi obedire admonet.

aq Quæ te mihi obedire admonet.

ar Quæ te mihi obedire admonet.

as Quæ te mihi obedire admonet.

at Quæ te mihi obedire admonet.

au Quæ te mihi obedire admonet.

av Quæ te mihi obedire admonet.

aw Quæ te mihi obedire admonet.

ax Quæ te mihi obedire admonet.

ay Quæ te mihi obedire admonet.

az Quæ te mihi obedire admonet.

Postil. Nicol. de Lyra super 2. epist. ad eundem. CAP. I.

Paulus Apostolus. Hic incipit secunda epistola ad Timotheū, quæ diuiditur in tres partes. s. in salutationem & prosecutionem. ibi. Gratias ago. & conclusionem, ibi. Ego iam delibor. 4. cap. circa medium. In prima parte ponitur primo, persona saluans, ibi. Paulus, & c. persona saluata, ibi. Timotheo, & optata bona, ibi. Gratia. Et patet ex dictis in principio præcedentis epistolæ sententia hoc excepto. 2. Secun. pro. & c. i. vitæ æternæ quæ est in Christo obiectiue, quia beati reficiuntur interius in aspectu suæ deitatis, & exterius in aspectu suæ humanitatis, secundum quod dicit Augu. exponens illud Ioan. 10. a. Ingredietur & egredietur, & pasqua inueniet. 3. Gratias ago. Hic incipit huius epistolæ prosecutio. Circa quam sciendum quod Paulus in spiritu videns suam passionem appropinquare, & quod tunc non posset euangelium prædicare, scripsit Timotheo suo discipulo prædilecto, vt constanter & efficaciter fidem Catholicā prædicaret, non territus et in aliquo timore mortis imminētis, cū gloriosum sit transire per martyrium de statu vitæ præsentis. Et diuiditur in duas partes. quia primo dilectionem suam erga Timotheum exprimit, vt monitionem suam melius recipiat. secundo multipliciter eum ad prædictū incitat, ibi. Propter quam causam. Circa primum dicit. Grat. ago Deo cui s. à pro. me. i. Abraham Isaac & Iacob, qui fuerūt veri cultores Dei, & similiter Gamaliel, qui nutriuit Paulum & in lege docuit. propter quod dicitur eius progenitor, eo modo loquendi quo dicit Apost. 1. Cor. 4. d. In Christo Iesu

† maioribus.

E

† Ethnice.

Epistol. ad Ocean & Pammach.

F

✱ Oecumenius. Simul enim vt Paulus illi manus imposuit ordinans ipsum episcopum, donum quoque in eum superuenit, ad signorum operationem, ad doctrinam, & praxidendum ecclesie.

a Timoris, quo turbatus Petrus negauit Christu. Vnde Nolite timere eos qui occidunt corpus.

Matth. 26 g Ibidem 10. c. August. d. gra. & liber. 27 l. 1. c. 18.

† potentia.

† esse participium afflictionum quae eua. & hinc conu. uantur iuxta potentia Dei.

† aeterna.

† apparitione.

† aboluit.

corpore. Huius timoris non accepimus spiritum, sed illius de quo dominus ait: Eum timete qui potest corpus & animam perdere in gehennam. Spiritus enim sanctus dat timorem non mundi, sed Dei, qui potest perdere in gehennam ignis.

✱ Ambrosius. Innouatus enim homo exit de timore, accipiens spiritum latitiae propter iustificationem, quia omnis iniustus in timore est, non fortis, sed infirmus, non in dilectione, sed in odio, nec in mentis sobrietate, sed errore latens.

✱ Augustinus. In quo sane apostoli testimonio cauere debemus, ne nos arbitremur non accepisse spiritum timoris Domini, quod sine dubio magnum est Dei donum.

✱ Primas. Illi habent spiritum timoris, qui iniustitiam operantur, siue legis spiritum, quae in peccantibus vindicabat. b sed vir. Praepostere: Quia ex sobrietate dilectio, & deinceps virtus, quia talem spiritum: ergo noli.

c Noli itaque. Constantiam habendam docet nec erubescendum esse in professione. Non est enim vt erubescatur in ea, quia sicut homo visus est Christus, gestis in apparuit Deus et si crucifixus est, resurrexit tamen a mortuis, & multis uidentibus suscipiente eum nube, in caelum ascendit. Vbi ergo putatur infirmitas, ibi apparet potentia.

✱ Ambr. Itaque stulte infirmatus dicitur, qui vicisse probatur. Hoc modo in Actuolo nihil est quod ad ruborem pertineat: quia si pressuris & cadibus humiliatus dicitur, ex illa parte confundit detractores suos, quia in signis uirtutis mirabilis peruidetur, vt intelligatur non infirmitate humiliari, sed uoluntate ad quaedam meritorum profectum. Idcirco enim Deus seruos suos ab iniquis humiliari permittit, ne illis iniuste premia dare videatur.

✱ Chryso. Ista quidem si per se cogitentur mors, carceres, uincula, confusione ac probo digna sunt, ceterum si quis appositae causa, discussoque mysterio singula deceter edoceat, plenissima gloriae, diuinaeque honestatis causa cognoscet. Mors enim illa perentem seruauit orbem, mors illa caelestibus terrena commixit, mors illa profligauit diaboli tyrannidem, hominesque angelos ac Dei filios effecit. Mors illa mortalitatis nostrae naturam ad solium caeleste ac regale pronexit. Vincula ista soluerunt plurimos, & ad fidei gratiam conuerterunt.

Noli erubescere. Nihil quippe periculi superest si ruborem quis, atque confusioem calcauerit. Ea enim tantum onerosa est. Noli ergo erubescere, siquidem ego qui mortuos suscito, qui orbem totum excuro, nunc uinctus sum: neque enim quasi male operas uincior, sed crucifixi gratia his astringor uinculis.

Si crucem non erubuit Dominus meus, ego haec uincula erubescere debeo? qui enim, quae ille sustinuit, erubescit, ipsum quoque erubescit, qui cruci affixus est. Nihil itaque patiaris humanum, sed eisdem passionibus socius accede.

✱ Hieronymus. Quia nihil confusione dignum exercuit Christus, sed nec ego quem nosti, ob aliquod crimen, sed propter Deum haec omnia quae patior sustineo.

d Qui nos lib. Vicem reddere liberanti conuenit: Cuius cum beneficijs digne respondere non ualemus, uel legationem eius fideliter instanter agamus.

e Non secundum, &c. ✱ Ambrosius. Verum est, quia si ad liquidum

queras, nullus hominum dignus potest uideri uicarius esse Christi. Omnes enim quos elegit, prius fuerant peccatores. Quantum ergo ad comparationem ceterorum pertinet, hi digni inuenti sunt, quantum uero ad rem ipsam, omnes indigni sunt.

✱ Chryso. Nemine cogente, nemineque consulente, sed ex proposito suo, sola uis suae bonitatis impulsus, saluos nos fecit.

f Ante tempora. ✱ Ambrosius. Quoniam dignatione sua Deus olim decreuit peccatores saluos facere (prius enim fuit Deus quid futurum esset in homine, antequam illum faceret & peccaret) quo redintegraretur praedestinauit, quo tempore, & per quos & qua ratione saluari possint, ut neque merito suo qui saluantur, neque horum per quos uocantur, sed Dei gratia istud donum uideatur praestari per fidem Christi.

✱ Chryso. Hoc est, absque ullo principio, sempiternae in Christo ista praefixa erant, ut fierent. Non autem & hoc parum est, Deum salutem nostram a principio uoluisse.

✱ Primas. Quantum ad praescientiam Dei, ante secula iam donauit, nam & homines, quamuis incerti sint, solent filijs destinare praedia antequam nascantur, Apud Deum omnia futura iam facta esse noscuntur.

g Qui destr. Et ideo mors non est timenda, pro fide Christi. h Illuminavit autem. Quo haec spectant, ibi aperit: Formam habens.

i Per euange. Ostendit vitam incorruptibilem, quae prius ignota erat cuius euangelij praedicator est Paulus.

k In quo. Hic suo exemplo hortatur. In quo positus sum ego praedicator, &c. Quenam uero ratio est, cum

a Moneo, vt resuscites gratiam Dei, quod utique potes. Dedit enim Deus spiritum. Tibi ut mihi.

manuum mearum. † Non enim dedit nobis Deus spiritum

a Fortunatus contra aduersa, quae uenit ex dilectione Dei & proximi, quoniam praecedunt sobrietas, a summo dono ad inimum descendit id est, a dilectione ad sollicitudinem.

b Primo mouit non timere, ad quod ualeat uirtus, hic non erubescere, ad quod ualeat discretio & dilectio. Quia dedit spiritum dilectionis & discretiois.

a timoris, sed † uirtutis & dilectionis: & sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium domini nostri, neque me uinctum eius: sed † collabora euangelio secundum uirtute Dei,

a Id est, crucifixum esse dominum, qui a surrexit. b Neque in hoc rubor est. c Mihi in praedicando euangelio curis. d Interiori. e Vel ad honorem euangelij. f Quod potes. g Et debes, quia ipse est. h Pretio sanguinis. i Nos. j Quia ad sancta uocat.

d qui nos liberauit, & uocauit uocatione sua sancta: † non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam,

quae data est nobis in Christo Iesu ante tempora † secularia.

a In completionem. b Id est, praedicationem Christi illuminantem auditores. c In luce posuit.

Manifestata est autem nunc per † illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi, qui † destruxit quidem mortem, † illuminauit

a Id est, incorruptibilem vitam. b Et hoc. c Quasi immobilis. d Id est, praedicationem euangelij. e Ecce quam necessarium est euangelium.

autem vitam & incorruptionem per euangelium in quo positus sum ego praedicator & apostolus & magister Gentium. Ob

a Nomen est actus. b Habens potestatem apostolicam. c Quod dicitur docens Gentes. d Quia praedico.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non enim de no. ut per timorem humanum dimittamus praedicandi actum.
2 Sed uirtus. id est, constantiae contra aduersarium.
3 Et dilectionis. erga Deum, quae timore postposito faciunt praedicare euangelium.
4 Et hinc. Hoc addit ne quis crederet quod talis seruos in aliquo faceret excedere debitum modum.
5 Noli itaque eru. i. euangelium quod est eius testimonium.
6 Neque me uin. id est, amore ipsius. q. d. Haec non sunt erubescibilia.
7 Sed colla. scilicet praedicando, sicut ego laboraui.
8 Secundum uirt. datam tibi.
9 Qui nos li. a seruitute culpae.
10 Et uo. uo. ad illatum gratiam.
11 Non secundum. id est, non ex meritis nostris.
12 Sed secundum. i. secundum uoluntatem suam gratiosam.

- 13 Quis da. est. id est, deposita dari per Iesum.
14 Ante tempora. Nam ab aeterno est haec dispositio, licet enim haec executio facta sit in tempore. propter quod subditur.
15 Manife. &c. nunc. id est, tempore gratiae.
16 Per il. sal. no. sua uita & doctr. na mundum illuminauit.
17 Qui de. qui. mor. a mortuis resurgendo.
18 Illu. autem. id est, in lucem posuit, & fecit esse cognitum.
19 Vitam & incor. ad caelos ascendendo.
20 Per euang. in quo ista continentur.
21 In quo. scilicet euangelio.
22 Positus sum ego. non auctor.
23 Et apostolus. Est autem praedicator nomen actus: Apostolus nomen officij uel status.
24 Ob quam. Hic consequenter confirmat praedicta per exemplum sui qui erat incarceratus, propter constantiam praedicandi. Et hoc est quod dicit. Ob quam causam. id est, propter euangelij praedicationem.

cum se ipsum iugiter gentium magistrum vocet: persuade-
re quippe vult, gentes quoque in hereditatem Dei vocatas
esse, atque ideo a consortio fidei non repellendas.

* Primas. Illo illuminante & me predicante crediderunt.

a Scio enim. Quia ideo
non confus. i. de ficio,
vel no frustra patior,
quia promissit & ve-
rax est & potens: &
ideo credidi illum ip-
sum, qui mihi reddet.
b Quia potens est,
Spe & magnificentia
Saluatoris securus est,
quia quod commen-
dat illi in tuto est. Illi,
autem commendat
salutem suam, vt hic
pro illo patiens, salu-
tem inueniat penes
illum cum cepit iu-
dicare, vt puniens in-
fideles, istum dignu
aeterna vita pronun-
ciat.
c Potens est depositum,
* Chrysostomus.
Quid est, oro, deposti-
tum? fides atque praed-
icatio.

Quem modo Romae sustineo.
a quam causam etiam haec patior, sed non confundor. Scio
Quod Deus esset. a Vel mea commissi. b Salutem meam quam
ei commendavi. i. in spe & fide illius collocaui. Euangelium, quod ipse mihi commendauit, vel
quod ego ei commisi seruandum.
b enim tui credidi, & certus sum, quia potens est depositum
a Iudicij, sollicit. Vel decessus mei. Vique. b Similiter tu habes formam sano.
meum seruare in illu diem: Formam habes sanorum verborum, ver. & cetera per qua potes cu todie.
a Non a quocunque. b Id est habens bona verba, cum fide & dil. etione. Qua est.
quae a me audisti in fide & dilectione in Christo Iesu: bonu
a Officium tibi commissum. Diligenti executione. b In te vt in me.
depositum custodi per spiritu sanctum, qui habitat in nobis.
a Ideo opus est vt custodias b Qui a me auersi. i. qui recesserunt a me, modo sunt in Asia.
Scis enim hoc, quod auersi sunt a me omnes qui in Asia sunt,
a A quibus maxime est tibi cauendum. b Qui recesserunt a me, sed.
ex quibus est Philetus & Hermogenes. Det misericordiam
a Aliani, hunc imitare. b Familiz. c Ministrando mihi necessaria. d Vel zelum in d.
Deus Onesiphori domui, quia saepe me t refrigerauit, & ca-
a Sicut hi qui recesserunt.
renam meam non erubuit, sed cu Romam venisset, sollicito me
a Vt liceret ei ad me ingredi. Ideo. Pater. Filio.
que fuit & inuenit. Det illi dñs iuenire misericordiam a t dño
Iudicij. Non solum Romae. a Alijs pluribus vel quam hic. b Qui auersus.
i illa die. Et quata Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti.

dicatio. Hoc ipsum, qui deposuit, integrum, inuolatumque D
feruabit. Omnia patior, vt ne hic thesaurus expiletur.
* Hieron. apud me ipse quod deposuit, conferuabit: Siue
quod ego apud illum commodo, restituet in futuro.

d Formam habens.
Hic ostendit quo de
se praedicta spectent.
Q. Ita laboro in isto
obscuro mihi credico.
tum inter & tu formam
habens.
Aliqui libri habent;
Formam habet. & c. Et
secundum hoc sic co-
tinua licet. q. Colla-
bora in euang. quod
vt recte facias habe
formam, & c. non mu-
tatur sententia: Cu-
stodi bon. depo. nec
hic mutatur sensus.
e Ex quibus est Phi-
et Hermogenes. Simu-
late cum eo fuerunt,
vt calumniam inueni-
rent: sed postquam
viderunt se manife-
stos recesserant ab
t Deo.
co.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Etiam haec. sed magis glorior. Et subdit rationem huius glo-
riationis, dicens.
2 Scio e. Iungatur sic litera. Scio e. & certus sum. certitudine
adherentiae, quia supple. ille.
3 Cui. ore. & c. potens est. tanquam verus Deus.
4 Depositum meum. id est, praemium meum, quod per fidem re-
posui apud ipsum seruandum.
5 In illum diem. i. vsq; in die transitus mei quantum ad gloriam
iuxta mihi tunc reddenda, & in die iudicij quantum ad gloria corporis.
6 Formam habens. Hic ponitur s'm motiuum quod est praedican-
tium paucitas. Nam discipuli Pauli qui erant in Asia, quali oes
fide recesserant. Et hoc debebat mouere Timotheum ad fer-
uentius praedicandum, eo q; alij in hoc deficiebant. Dicit igitur:
Formam habens sanorum verborum. Talia enim debent esse verba
praedicatoris, 7 Quae a me audisti. i. de fide & dilectione. In
Christo Iesu. 8 Bonum depositum. id est, animas tibi commissas,
quae sunt preciosiores quacumque re corporali.
9 Per spiritum sanctum. Supple sunt tibi commissae. Et subdi-
tur de praedictantium paucitate, cum dicitur.
10 Scis enim, & c. qui in Asia sunt. i. illi qui sunt ibi pro maiori par-
te, ita quod de omnes, ad denotandum pluralitatem recedentium,
sicut

sicut dicitur quod omnes de ciuitate vadunt ad tale spectaculum
vel festum, quamuis multi remaneant.
11 Ex quibus est. isti enim duo simulate se iunxerant Paulo, vt
de inuenirent unde tibi calumniam facerent, sed percipientes q
eorum malitia esset Paulo manifestata, recesserunt ab eo, vt dicit
glor. propter quod Apostolus exprimit eos nominatim, vt Timo-
theus caueat ab eis, sicut ab aduersarijs veritatis. Et quoniam op-
posita iuxta se posita magis elucescunt. nunc consequenter collau-
dat vnum de Asia sibi fidelem cum familia sua dicens.
12 Det mi. Deus. t. tibi & fidelibus cum eo existentibus.
13 Quia saepe me. ministrando necessaria.
14 Et ca. meam. i. me in carenatum sicut hominem malum.
15 Non eru. sciens iustitiam meam.
16 Sed cum Ro. de Asia cum labore magno & sumptibus.
17 Sollicito me. diligenter inquirens vias & modos quibus lice-
ret ei ad me ingredi.
18 Et inuenit. i. per sua diligentiam pp quod subdit Apostolus.
19 Det illo dominus Pater.
20 Inuenire mi. i. a filio qui est dominus de dño, sicut Deus de
Deo, s'm quod dicitur Psal. 109. a. Dixi dominus domino meo.
21 In illa die. scilicet mortis suae, vel iudicij generalis.
22 Et quanta Eph. & socijs meis.
23 Tu melius no. qui tunc mecum cum alijs praesens fuisti.

E

CAP. I.

ergo. Sequitur.
b Labora sicut.
* Chrysostomus.
Quanta vero dignitas
est, esse militem Chri-
sti: considera terrenos
reges, vt magnu quid-
am putent, qui sub
s militat. Si ergo
laborare regij militis
est: non laborare, mi-
litis non est: non ita-
que

CAPVT I.

Quis illi auersi, & exemplo huius. a Fidei & sapientiz,
In te seruanda, & alijs annuncianda.
Vergo fili mi t confortare in gratia qua
Coadiutores constitue.
est in Christo Iesu. Et qua audisti a me
Per prophetas confirmata. Sane fidei.
per multos testes, haec commenda fide-
a Vita & scientia & facundia
libus hominibus, qui idonei erunt &
a In praedicando euangelio contra hostes fidei. Et tu ipse.
alios docere. t Labora sicut bonus

que grauer, aut mo- F
leste ferre militem la-
bores decet, sed con-
tra, penitus grate ac-
libenter, ac tum ma-
gis dolere, cum non
laborat,
* Hieronymus.
Ideo milites dicimur,
quia hostes habemus,
contra quos laborio-
se debemus dimica-
re.

a Nemo.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. I.

ergo. Haec est tertia pars, in qua ponitur tertium motiuum
ex similitudine aliquorum, qui solent esse multum solliciti de
secutione sui officij, & hoc debet mouere Timotheum, vt sit solici-
tus de officio praedicandi & alios ad hoc idoneos inducendi. Di-
citur. 1 Tu ergo fili mi. constantiam magnam praedicandi
accipiendo. 2 Et qua au. a me se. supple confirmata, scilicet
per legem & prophetas & agiographa.

3 Hac commen. si. id est, sanae fidei, qui idonei erunt etiam alios
docere de ratione suae vitae, scientiae, & facundiae: consequenter
ponit primam similitudinem, dicens.
4 Labora. in praedicando sollicito. 5 Sicut bo. minus. Milites
enim regis temporalis in acie positi sunt valde solliciti de victoria
obtinenda, & multo fortius milites Christi debent esse solliciti
de fide praedicanda, per quod acquiritur corona aeterna. Et quia
praedicatio per sollicitudinem temporalium impeditur, vt dictum
est vlt. cap. praecedentis epistolae. Ideo subditur.

3 Hac

1 Nemo.

A *Ne mi.* Si autem bonus miles esse vis, non implices te, f.

August. lib. de opere monachorum.

quia nemo. *Nemo, &c.* Notitia interna nequaquam conspici-

cur, nisi a terrena implicatione cessetur.

B *Negotus.* Negotia secularia sunt cum animus occupatur cura colligendæ pecuniæ sine labore corporis vt negociatores & huiusmodi, quæ ne iste faceret, quia infirmus laborare non poterat, prohibet, & quasi quæreret unde ergo viuam?

† Ne cle. vel mo. c. 2.

† virg. † qui se militem delegit. in agone. † 17. q. 1. §. his ita.

* Ambrosius. Manifestum est quod dicit, quia nemo potest duobus dominis seruire. negotia enim secularia auaritiæ feruunt necesse est: & nisi mentiri fuerint, transigi se non possunt. Est ergo, sed leue peccatum. Ecclesiasticus autem idcirco Deo se probat, vt huic deuotus, officium impleat quod spondit, in Dei rebus sollicitus, a seculari negotio alienus. non enim conuenit, vnum duplicem professionem habere.

† De consec. di. 4. cap. cū caput.

† malis afflictior.

* Basilii. Miles non domos ædificat, non comparandis agrorum possessionibus vacat, non varijs quæstuosarum mercaturarum generibus immiscet.

Præfat. in sua plicia.

* Hieron. Comparatione militantium vitur, vt ostendat multo magis nos a negotijs secularibus liberos esse debere vt Christo placeamus, cum etiã seculi milites a reliquis actibus vacent, vt possint imperatori suo seruire perfecte.

* Chryl. Dicta sunt quidem ista ad Timotheum, dicunt autem per illum quoque magistris omnibus atque discipulis. nullus ergo episcopatu præditus, hæc audire detrectet, sed agere ea plane detrectet. Subdit, *Lab. agri.*

Nam & qui cer. Ideo laboro, sicut bo. m. Vel iō me. se impli. neg. qa nō aliter dat corona nisi legitime militet vt in agone sit.

Serm. 8. ad fratres in herem.

* Aug. nullus legitime certat, nisi qui in campo vsq; ad finem certat, & si certat vsque in finem, ideo merito coronatur. nō est igitur magnum bonum inchoare quod bonū est. sed consummare hoc solum perfectum est. Multi enim aggreduuntur magna, sed deficiunt in via, multi exeunt in desertum, sed pauci perueniunt in terram promissionis, &c.

* Chrysolto. non sufficit si quis tantum in certamen descendat, si vngatur, aut congregiatur, sed nisi per omnia certaminis seruauerit legem, vt grauis constansque sit, nunquā perfecto coronabitur.

* Hieron. Multi certant, sed ille solus, qui tota virtute vicerit, coronabitur.

* Theoph. Militis meminit, vt indicet quod ad eadem & ad mortes oporteat paratos esse. atque etiam athletæ, vt in omnibus perseueret, ac in exercitio semper viuat.

Lab. ag. q. Ille quæreret: unde ergo viuam? cum fodere non possim, mendicare confundar, subdit: *La. ag. q.* etsi non implices te negotijs secularibus, est tamen unde viuere possis: quia oportet. *Lab. a. i.* prædicatorem, qui in agro ecclesiæ ligone verbi Dei excolit corda auditorum.

Primum perci. id est, sumere.

De fructibus. a. necessaria ab auditoribus, qa dignus est operari mercede sua. vt agricola vel vinitor primos fructus laboris

boris sui degustat, ita Apostolus prius iubet eum firmare qui primus est, & sic ceteris distribuere. Primo enim debet illi suam necessitatē implere ex his quæ accepit, & post alijs de his quæ supersunt ministrare. Castum itaq; euangelistam non ad hoc euangelizantem vt euangelium vendat securū facit, & vult vt intelligat, quæ necessaria sibi licet sumere ab eis in quibus Deo militat: & quos tãquam eultor vineæ exercet, vel tanquam gregem pascit. Non est enim mendicitas, sed potestas. Timotheus autem tantæ abstinentiæ fuit, quod etiam a licitis se temperans exemplo Pauli volebat viuere de labore manuum, cum dominus decreuerit, vt qui euangelium annunciat, de euangelio viuat.

Chrysolto. Addit autem tertium exemplar sibi maxime congruum. nam illud militis atque athlete, subditis conuenit:

agricolæ vero magistro solimodo. quippe agricola non suis ipsius curam habet, sed fructuum terræ: hoc est, non minimam laborum retributionem capiet agricola. hoc in loco Deum nihilo agentem, doctrinamque præmia, ostendentem, dum rem cõem dicit. Quemadmodum, inquit agricola non absq; utilitate laborat, verum prior ipse ante oēs laborum suorum percipit fructum: ita & doctorem frui laboribus suis consentaneum.

* Hieron. Ne diceret: unde ergo victurus sum, si me totum occupauero in doctrina? ostendit eum primitias fructuum a populo debere accipere, præter mercedem quam a domino recipiet in futuro.

Memor esto. Vel labora sicut ego, & hoc spe vitæ æternæ. *Nam memor.* Hæc non propter Timotheum memorat, sed propter hereticos, quos præuidit futuros & ista negaturos.

Quasi male. hic contumeliam notat quæ ei ingerebatur.

Sed verbum. q. licet ego sim alligatus corpore, tamen verbum Dei non est alligatum. quia & sermone præsentis, & literis absentes docere non cesso.

* Chrysolto. Nam siquidem seculi milites essemus, si bella carnalia bellaremus, haberet aliquid virium vincula, quæ manus obligassent nostras. At nunc tales nos efficit Deus, vt nihil nos deiecere possit. Vincuntur manus, sed manet lingua libera, quam nemo ligare possit, nisi formido sola atq; infidelitas. quãdiu ea abest, quantalibet quis iniiciat vincula, prædicationis vox alligata non est: puta si quis agricolam vinciat, sementem profecto impedit: manu enim ille ferit. Doctorem vero si vinxeris, verbum Dei compedire non valet, lingua quippe non manu feritur verbū, quod nullis subiacet vinculis. Nam & si vincti ipsi simus, illud solutum est, & libere currunt. Ecce enim & nos qui vincti sumus, prædicamus, vt & qui soluti, ad id fiant promptiores. Verbum quippe Dei non nostrum est. Porro humani nexus, Dei verbum alligare non possunt.

* Primasius. Quia & præsentis fiducialiter doceo verbum, & literis absentes in iuramento atque confirmo.

* August. Verbum Dei non est alligatum, etiam in præconibus alligatis.

Intellige quæ dico. scilicet illas parabolas esse dictas pro prædicatore constanti & operoso. Sed quia intellectus veritatis est a Deo, ideo subditur: *Dabit enim tibi domi. &c.*

Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse, &c. Hæc est quarta pars in qua ponitur quartum motiuum, scilicet promissio gloriæ cælestis prædicatoribus veris. Ad hanc enim gloriam habemus accessum per Christum a mortuis resurgentem. Ideo de hoc facit primo mentionem, dicens. *Memor esto dominum, &c.* Quia per ipsum similiter resurgemus. 10 *Secundum euangelium meum prædicatione, non tamen actione.* sic enim solus est Christi.

11 *In quo labo. vsque ad vin.* Erat enim incarceratus Paulus prædicatione euangelij.

12 *Qua. ma. ope. q. d.* cum tamen bene egerim.

13 *Sed ver. Dei non, &c.* quia docebat presentes verbo. s. incarceratos cum eo & carceris custodes, & plures eorū conuertit ad Christum. Similiter absentes docebat scripto, epistolas eis mittendo

8 In-

boris sui degustat, ita Apostolus prius iubet eum firmare qui primus est, & sic ceteris distribuere. Primo enim debet illi suam necessitatē implere ex his quæ accepit, & post alijs de his quæ supersunt ministrare. Castum itaq; euangelistam non ad hoc euangelizantem vt euangelium vendat securū facit, & vult vt intelligat, quæ necessaria sibi licet sumere ab eis in quibus Deo militat: & quos tãquam eultor vineæ exercet, vel tanquam gregem pascit. Non est enim mendicitas, sed potestas. Timotheus autem tantæ abstinentiæ fuit, quod etiam a licitis se temperans exemplo Pauli volebat viuere de labore manuum, cum dominus decreuerit, vt qui euangelium annunciat, de euangelio viuat.

* Chrysolto. Addit autem tertium exemplar sibi maxime congruum. nam illud militis atque athlete, subditis conuenit:

agricolæ vero magistro solimodo. quippe agricola non suis ipsius curam habet, sed fructuum terræ: hoc est, non minimam laborum retributionem capiet agricola. hoc in loco Deum nihilo agentem, doctrinamque præmia, ostendentem, dum rem cõem dicit. Quemadmodum, inquit agricola non absq; utilitate laborat, verum prior ipse ante oēs laborum suorum percipit fructum: ita & doctorem frui laboribus suis consentaneum.

* Hieron. Ne diceret: unde ergo victurus sum, si me totum occupauero in doctrina? ostendit eum primitias fructuum a populo debere accipere, præter mercedem quam a domino recipiet in futuro.

Memor esto. Vel labora sicut ego, & hoc spe vitæ æternæ. *Nam memor.* Hæc non propter Timotheum memorat, sed propter hereticos, quos præuidit futuros & ista negaturos.

Quasi male. hic contumeliam notat quæ ei ingerebatur.

Sed verbum. q. licet ego sim alligatus corpore, tamen verbum Dei non est alligatum. quia & sermone præsentis, & literis absentes docere non cesso.

* Chrysolto. Nam siquidem seculi milites essemus, si bella carnalia bellaremus, haberet aliquid virium vincula, quæ manus obligassent nostras. At nunc tales nos efficit Deus, vt nihil nos deiecere possit. Vincuntur manus, sed manet lingua libera, quam nemo ligare possit, nisi formido sola atq; infidelitas. quãdiu ea abest, quantalibet quis iniiciat vincula, prædicationis vox alligata non est: puta si quis agricolam vinciat, sementem profecto impedit: manu enim ille ferit. Doctorem vero si vinxeris, verbum Dei compedire non valet, lingua quippe non manu feritur verbū, quod nullis subiacet vinculis. Nam & si vincti ipsi simus, illud solutum est, & libere currunt. Ecce enim & nos qui vincti sumus, prædicamus, vt & qui soluti, ad id fiant promptiores. Verbum quippe Dei non nostrum est. Porro humani nexus, Dei verbum alligare non possunt.

* Primasius. Quia & præsentis fiducialiter doceo verbum, & literis absentes in iuramento atque confirmo.

* August. Verbum Dei non est alligatum, etiam in præconibus alligatis.

Intellige quæ dico. scilicet illas parabolas esse dictas pro prædicatore constanti & operoso. Sed quia intellectus veritatis est a Deo, ideo subditur: *Dabit enim tibi domi. &c.*

Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse, &c. Hæc est quarta pars in qua ponitur quartum motiuum, scilicet promissio gloriæ cælestis prædicatoribus veris. Ad hanc enim gloriam habemus accessum per Christum a mortuis resurgentem. Ideo de hoc facit primo mentionem, dicens. *Memor esto dominum, &c.* Quia per ipsum similiter resurgemus. 10 *Secundum euangelium meum prædicatione, non tamen actione.* sic enim solus est Christi.

11 *In quo labo. vsque ad vin.* Erat enim incarceratus Paulus prædicatione euangelij.

12 *Qua. ma. ope. q. d.* cum tamen bene egerim.

13 *Sed ver. Dei non, &c.* quia docebat presentes verbo. s. incarceratos cum eo & carceris custodes, & plures eorū conuertit ad Christum. Similiter absentes docebat scripto, epistolas eis mittendo

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Nemo mil. Deo.* sollicitus in prædicationis opere.

2 *Implicat se se. neg.* si aut implicetur a superiori eum compellente propter necessitatem ecclesiæ, sustinendum est saltem ad horam propter charitatis necessitatem. unde dicit Aug. Ocium sanctum quærit charitas, sed negotium iustum suscipit necessitas charitatis. quam sarcinam si nullus imponit, contemplandæ veritati vacandum est, si autem imponitur suscipienda est propter charitatis necessitatem. 3 *Nam & qui certat in ago.* corporali.

4 *Non coronabitur.* Corona victoriæ.

5 *Nisi qui legitime cer.* Similiter prædicator euangelicus non coronabitur corona gloriæ, nisi constanter & intrepide prædicauerit. Consequenter ponit secundam similitudinem, dicens.

6 *Laborem agricolam oportet.* id est, iustum est.

7 *Primum de fructibus perci.* quia plus alijs laborauit: Similiter prædicator laborans in agro dñico plus ceteris reportat de merito.

8 In-

Diuisio

Salu.

146

a salutem etc. cum gloria, &c. Quasi dicat. Ut hic consequantur salutem iustificati estis, & post hanc uitam gloriam celestem.
b Fidelis sermo. Est iste, quod consequentur salutem & gloriam. Nam & mortui mundo, sicut Christus ueteri homini, & sustinentes, id est, martyres.

Vel. ut sustineas. memor esto Christi refulsisti.

c Nam si commort. In a

d Conuiuium & con. regna. &c. Et hic sermo fidelis est.

e si sustinemus. In passione.

* **AMBROSIVS.** Sic posse ad immortalitatem & gloriam Christi perueniri significat, si in forma baptismatis manserimus ubi omni delicta moriuntur, ut inuati omnia uitia vetera & crimina fugamus, ut autoris sequuti uestigia, peccatis mortui videamur. Si vero additum fuerit ad causam, ut & tribulationes ac pressuras

agere pro nomine Domini patiamur, sustinentes hæc, cum illo regnabimus. Dignum est enim ut qui pro illo opprobria patitur & exitia, in regno eius gloriosus appareat.

* **CHRYS.** Si enim in his quæ tristia sunt, laborisque plenissima, communicamus illi, in his quæ plena felicitatis sunt, non communicabimus? At idne homo quidem faceret, ut qui secum mori affligique delectasset, si quando quiete ac rebus secundis frueretur, eum non letet felicitatis habere consortem. Eam profecto dicit mortem, quæ per lauachrum & passiones fit.

* **HIER.** Si enim a uitis & uoluptatibus sumus commortui Christo, uiuemus cum illo, alioquin quomodo poterimus sperare hoc? Si sustinerimus cum necesse fuerit, quod ille sustulit, tunc Deum poterimus regnare simul.

Negare seipsum, &c. Hoc quod seipsum negare non potest, aus est uoluntatis diuinæ. Sicut quod quidam non possunt credere, culpa est uoluntatis humanæ.

* **AMB.** Nemo potest Domino auferre quod habet. Quis enim illo fortior est, per quem omnia extiterunt, nec ad id potest perfectio, quia non illi aliquid præstat qui credit in illum, quomodo affert ei qui non credit in illum, quicquid ergo agit, ad profectum nostrum pertinet, ne in ignorantia maneamus accenim ipse a nobis firmatur, cum ipse ex se, & apud se firmus sit.

* **CHRYSOSTOMVS.** Verax ille est, firmus est, siue ipsi hoc di-

dicamus, siue non. Si igitur nihil noceri potest a nobis cum illi negamus, nullam aliam ob causam confessionem exigat nostram, nisi utilitatis nostræ gratia. Ille enim idem manet, siue ipsi negemus, siue non. Et si res ita se habeat, cum illi sit per naturam esse, non potest ad id uenire ut non sit. Semper manet, sempiterna illius substantia est.

* HIERON. Siue credamus, siue non credamus, non aliud potest exhibere singulis quam promissit, quia ueritas contra se non faciet, ne se negare videatur.

Hæc commo. Hæc prædicta, ut patiaris commoneo te. Vel: Hæc commoneo tuos.

Ad nihil enim uti. Contentio minus habilis sæpe generat scrupulum. Solent enim in contentione talia opponi eliamato maleuolentiæ argumento, ut moueant animos insipientium fratrum.

Nec potest esse, quin contentio extorqueat aliud quod dicatur contra conscientiam, ut intus inanimato perdat, & fors victor accedat. Nemo enim patitur fouinci, licet sciat uera esse quæ audit. Collatio ergo iter Dei seruos esse debet, non altercatio.

* **CHRYS.** Non modo nihil lucri est, uerum & detrimenti plurimum est, etsi illis contempserint, Deus eos indicebat. Est enim ea res illecebris plena, semperque gerit humanus animus rixari, atque litigare.

* **HIER.** huiusmodi enim contentio non edificat, sed destruit audientes, purant enim omnia, acumine & subtilitate subsistere.

* **THEOPHICT.** Nihil enim commodat uerborum pugna, neque quicquam lucri habet, sed multum huic detrimenti nascitur, subuertitur enim fides auditorum, ut turris aliqua, a uestibus disputati onem.

* **AVG.** Neque ideo hoc dictum est, ut aduersariis ueritatem oppugnantibus, nihil nos pro ueritate dicamus. Verbis contentere, est non curare quomodo error ueritate uincatur, sed quomodo tua dictio dictioni proferatur alterius. Porro qui non uerbis non tendit, siue submisit, siue temperate, siue graditer dicat, id agit uerbis, ut ueritas pateat, ueritas placeat, ueritas moueat, &c.

* **TERTULLIANVS.** Hæretici scripturas obtendunt, & hac sua audacia quosdam mouent, in ipso uero congressu firmos fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt.

Prophana

16 No. uer. Hæc est quinta pars, in qua ponitur quintum motuum, scilicet loquacitas falsorum, predicatorum, quia si sic fuerunt solum iuris falsitatibus afferendis, multo magis predicator uerus debet esse solum de ueritate euangelica constanter predicanda. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam inductionem. Secundo solum tacitam questionem, sibi: In magna domo. Circa primum sciendum, quod licet doctor euangelicus feruens esse debeat de ueritate predicanda, uerumtamen uerbolitas est uitanda. Ideo dicitur. Noli uerbis contendere. Id est, multiplicatione uerborum cum falsis predicatoribus.

17 Ad nihil enim uti. est. Sic contendere.

18 Nisi ad sub. au. Quia simplices assistentes credunt magis loquaces esse magis intelligentes, quod est falsum. Nam ubi uerba sunt plura, ibi frequenter egreditur, Prou. 14. c. Propter quod patres antiqui cum hæreticis magis disceptabant uirtutibus & signis quam uerbis. Unde in historia tripartita dicitur, quod quibusdam philosophis cum Alexandro Constantino episcopo disputare uolentibus, iussit imperator recertamen acciperet, qui quamuis esset simplex insipiens, iussit omnes proter unum tenere silentium, cui dixit in nomine domini nostri Iesu Christi impero tibi in primis ne loquaris, qui statim mutus factus est.

19 Soli au. en. teip. Id est, approbabilem seu laudabilem.

20 Exhibe. Deo. Et non hominibus tantum, quod quarent hypochr-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ideo omnia. Aduersa.

2 Sustineo. Patienter.

3 Pro ele. ut & ip. la. con. Ex eorum enim salute, premium Pauli do-

4 oris augetur, propter quod concludit.

5 Fidelis. Id est, uerus.

6 Nam si. con. la. Id est, cum Christo mortui propter predicationem euangelij.

7 Et con. Scilicet cum eo uita perenni.

8 Si tu. Pondere tribulationum depresso.

9 Et con. In gloria est caelesti.

10 Si ne. Christum uerbo uel facto.

11 Ille ne. nos. Coram patre suo.

12 Si non cre. Ab eo puniri propter magnitudinem suæ misericordiae sue dicunt aliqui de misericordia eius nimis presumptentes, & sine timore cantantes.

13 Il. si. per. In ueritate iustitie.

14 Ne. se. Negaret autem seipsum si negaret suam iustitiam, quia iustitia diuina & Deus idem sunt.

15 Hæc com. In sermone predicatione.

16 Test. cor. Deo. Id est, ipsum in testem innocens inducendo uerba de scripturis diuinis & opera sua in signis & prodigijs.

D
† Certus.
† Sustine-
bitus.

Contentio:
peruicio-
la.
† est

De doctri-
na Chri-
stiana l. 4.
c. 28.
Li. de præ-
script.

F

A a Trophana autem, &c. Nec enim congruit vnus fi-
deritatis habere contentiones, sed in mandatu patientur se in-
uicem, & consentiant bonis & malis. Sed quod autem imprehabi-
le videntur, cum pace dissimulantur, a ueritate enim & dissidē-
tes solent se inuicem prouocare, ex quibus vnus est catholi-

consenserunt. Sed corporum resurrectionem multi negaue-
runt, sicut isti quos nominat Apollolus.

e Congruit dominus qui sunt eius, &c. Id est, amat & defendit præ-
sciros suos, in quo notatur præscientia, qua quos præsciuit fu-
turos esse conformes imaginis filii sui, id est, prædestina-

* qui non
erubescat;
† Prophe-
nas autem
vo. ūmni
entes præ-
ter nate.
ad maiore
enim pro-
ficiūt im-
pietatem.

† Dep. d.
a. c. ūmni.

luis mādat ut spernat
& declinet à fabulis
inanibus, q̄ pietus de-
bet esse, ut tenet p̄ de-
conscientia uerba e-
mittit, nec patiatut
se coram impia uer-
ba depromi. Dant
enim quibusdā oc-
casione, ut i pietus
proficiant nō enim
desunt, q̄ audientes
prophana concipiūt
cogitatum malum:
ideoque abest con-
tentio.

* CHRYSOST.
Nec enim catenus
subsistat nam cum

quid noui fuerit inuentum, semper noua id parturit, in finituf
q; sit error eius, qui tranquillam fidamque litteris itationē e-
gressus, per deuia ceperit uagari.

* HIER. Irreligious hereticorum fabulas qui negant re-
surrectionem, per quas utique in iudicis timore sublato, ad o. n-
nem impietatem & ad cuncta crimina perueniunt.

b Sermo eorum ut cauter serpit. * HIER. Cancer dicitur uulnus
quod in manibus nascitur, nec manuum, cui nisi cito subue-
rum fuerit, cum uirus ad cor serpēto perueniat, nullum re-
medium est ita & hereticorum sunt uitanda colloquia, ne per
aures irremediabiliter uulnereat mentes.

* CHRYS. Morbus utique horrendus, & qui medicina conti-
neri nequit, sed omnia in dies corrumpit, ac perimit, ideo nul-
lum remedium ualet ei adhiberi. O tendit per hæc corrigi
emendarique non posse, qui sponte a ueritate aberrat.

c Ex quib. est Hy. & Ph. Horum prodidit nomina, ut ab his spi-
ritualiter caueat, quos & prophanos & impios designat & er-
rantes a ueritate.

d Dicunt, ut in fa. Vel ita ut de resurrectione animæ intelligen-
tur. Dæ enim sunt resurrectiones. Prima est quæ fit in anima
per fidem, quando qui mortuus erat in infidelitate in aliis pec-
catis, per fidem & baptismū uiuificatur, unde. Qui crediderit in
me, transibit de morte ad uitam. Altera, quæ erit corporū, quæ erit
in die iudicii. De illa resurrectione quæ fit in anima per fidem
loquitur hic Apollolus, cū ait. Dicentes resurrectionem mentium,
scilicet esse factam in baptismo, & in fide nullam resurrectionē
corporum futuram. Omnes scē q̄ religionem promittūt
concedunt resurrectionem mentium in fide. Aliter enim
non uiderentur audiendi. Volentes ergo credi sibi omnes,
etiam qui inuenerunt alienius falsæ religionis scē, negare
illam resurrectionem mentium non potuerūt omnes de illa
con-

operarium † inconfutibilem, recte tractantem uerbum uerita-
tis. † Prophana autem & uaniloquia deuita. Multū enim pro-
ficiunt ad impietatem, & sermo eorum ut cancer † serpit. Ex
quibus est Hymeneus & Philetus, qui a ueritate exciderunt,
dicentes resurrectionē iam factā, & tuba uerterunt quorundam
fidem. † Sed firmum fundamentum Dei distat, habens signacu-
lum hoc. Cognouit dominus qui sunt eius: & † discedat ab

a In operib. uite agendis. b Qui non erubescat euangelium, uel non deficiat.
c Secundum competentiam singulorum uel alia spiritualia, hæc distibuat parulis.
Verba. Ut hæreticos. a sine fructu, uel non ita mala. b Quia aliquibus audita nocent.
c Efficacia sunt.

a Contra cultum Dei. b A paru ad maius paulatim tendunt, quæ sana sunt corrumpendo, & ita ad impie-
tatem trañendo.

a Ut ab eis specialiter caueat. b In qua olium fuerunt. c Ideo adhuc eis creditur, unde
magis noxiū.

a Occasione illorum uerborum. Multa corpora sanctorum qui dormiunt. Vel in baptismo. b Ut non speretur alias
c et ideo uitandi.

a Et ideo non pro eis disperandum. b Id est illis quos Deus eligit & inobilitate in fide fundauit.
c Qui perit inde non erat. d In signum amicitie, ut accedant, ut in eis, ut tenent fugiant. Vel hoc ha-
bent mentem in prelium. Vel, significat sunt hoc signo.

f fidem. † Sed firmum fundamentum Dei distat, habens signacu-
lum hoc. Cognouit dominus qui sunt eius: & † discedat ab

Dei timore uitant, & regulam fidei diligenter inquisitam fir-
miter tenent, etsi ab ea deuiet, cito autoritate catholica corri-
gitur quamuis in eius uerbis pro sensu carnalium uariis adhuc
phantasiam eorum concursibus fluctent. Sūt de ex eo numero
quidam qui adhuc nequiter uiuunt, antequam in hæresibus. uel
in Gentilium superstitionibus inciderent, & tamen etiam illic nouit
dominus qui sunt eius. Nam in illa in: fribili præscientia Dei,
multi qui foris uidentur, intus sunt. Ex illis ergo omnibus, qui, ut
italicæ, intrinsecus & in occulto intus sunt, id est, quos nouit
dominus, nemo in eternam damnationē seducitur. Non enim
dominus qui sunt eius. Nondum enim apparuit iudicium, sed
factum est in notitia Dei. Non sit enim qui permaneat ad coro-
nam, & qui ad flammam. Nouit triuicium & patetiam. Deinde
alteram partem signaculi ponit de libro Isaie subdens.

* AVG. Sic etiam nouit eos Dominus, ut Deus, quem nihil
latet etiam futurorum, non ut hō. In hominem ad præsens
videt, si tamen uideret, cuius cor non uidet, qualis autem postea
sit futurus, nec seipsum uidet.

* ID. M. firmissime tene, & nullatenus dubites, trinitatem
Deum incommutabilem rerū omnium atque operū, tā futurū
quam humanorum certissimum cognitorum, ante omnia se-
cula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, &c.

* PRIM. Hi minime cum peccatoribus uenerunt, qui illis mi-
nime consenserunt. Cognouit Dominus qui sunt eius, quia
præscientia sua non fallitur, qui nos elegit ante constitutionē
mundi, nec illos permittit erroribus implicari, quia qui non
que in finem perseuerauerint, sine dubio eius esse non pos-
sunt.

f Et disce. Isaias uidens in hōe liberū arbitriū, ita admonet di-
cedere ab iniquitate, & per hæc duo, q̄ hō libero arbitrio dis-
cedit ab iniquitate, & Deus præscitum inuenit, apparet hosti-
bus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

con-

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Operarium in. Id est, sic opera tua sint t. alia, quod de ipsis eru-
bescere non debeas, sed magis in domino gloriar.
- 2 Re. trac. uerbum ue. Proponendo singulis uerba competentia, ut
pote sapientibus altiora, simplicibus magis plana.
- 3 Prophana autem. Id est, uerba hæresim uel doctr. nam suspectum
sapientia.
- 4 Et uaniloquia. Id est, inuolua & curiosa.
- 5 Deuita. Quia uerba præliciter debent esse examinata.
- 6 Multum enim pro. Id est, efficacia sunt.
- 7 Ad impietatem. Id est, contra Dei cultum.
- 8 Et sermo eorum. Id est, hæreticorum, & falsorum prædicatorum.
- 9 Ut cancer serpit. Id est, paulatim tendit ad corruptionē ueritatis.
- 10 Ex quibus scilicet hæreticis uel prædicatoribus falsis.
- 11 Est Hymeneus & Philetus, qui a ueri. Fidei catholica.
- 12 Exciderunt et c. Quod dupliciter exponitur. Vno modo, quia di-
xitur Mat. 27. f. Multa corpora sanctorum qui dormierunt, sur-
reuerunt. Dicunt aliqui q̄ iste Philetus & Hymeneus ex hoc accepe-
runt occasionem errandi, dixerunt quod in uis resurrectione iam facta

et non est alia in fine mundi expectantia. Sed hoc non uidetur proba-
uer dictum, quia illi de quibus loquitur Mattheus, sunt homines eius-
dem speciei cum alijs, propter quod eorum resurrectio non inducit ad u-
gandum resurrectionem aliorum in fine mundi futuram, sed magis a
contrarium, quia de similibus debet esse simile iudicium. Ideo alij dicunt
& melius ut uideatur, q̄ isti acceperunt occasionem errandi ex uerbis
mini, Ioan. 5. d. Qui credit et qui misit me, habet uitā eternā, & in iudic-
io non uenit sed transit de morte ad uitam. Vbi loquitur Saluator de resu-
rectione spirituali quam illi confitebantur, & uerum est istam uerba
et im, & negabant resurrectionem corporum futuram, quod est falsum
sicut & Sadaeci, Act. 27.

- 13 Et tuba uerterunt quorundam fidem. Per suam suasionem.
- 14 Sed firmum, &c. Id est, fides resurrectionis stat in electis.
- 15 Habens signum hoc. Quod subditur.
- 16 Cognouit dominus. Per eternam prædestinationem.
- 17 Qui sunt eius. Quia sunt scripti & signati in libro uitæ indelebili-
ter.
- 18 Et dis. ab ini. Qua negatur resurrectio futura. Omnis qui inu-
cat nomen do.

* In magnam-

7 a Vasa aurea & argent. Sicut enim vasa lignea & fictilia valent
A vt purgentur aurea & argentea, sic mali profunt ad profectum
12 honorum. Et sicut illa fracta ext. domum eiciuntur, & alia va
13 la fracta studio reponuntur, ita mali mortui in tenebras exte
14 riores, boni vero in uita eterna collocabuntur. Magna ergo do
15 mus ecclesia, in qua
16 sunt vasa aurea & ar
17 getea, id est, boni, &
18 fideles & sancti Dei
19 serui ubiq; dispersi
& spirituali vnitate
20 deuincti, in eadem
21 communione sacra
22 mentorum degentes
23 Et vasa lignea & fi
24 cti, id est illi qui sunt
25 in domo, ut nō sint
26 in compage domus
27 nec in societate pa
28 cifica, & tamen ad
29 huc corpore simul
30 cum bonis. Nam an
31 te tempus ultimę se
32 parationis nullomo
33 do propter com
34 mitionem malorū
35 recedendum est ab
36 vnitate ecclesie, ut
37 ante uentilationem
38 area simul sint triti
39 cum & zizania, gra
40 na & palea, quia nō
41 concessit dñs apōstolis zizania a tritico separare. Quis ergo
42 hoc audeat? Ecce per vasa aurea & argentea, intelliguntur bo
43 ni & electi, & ipsi iidem sunt vasa in honorem, quia ad hono
44 rem glorię patrię celestis subleuantur. Per vasa lignea & ficti
45 lia intelliguntur ficti & reprobi, & ipsi iidē sunt vasa in con
46 tumeliam, quia demerguntur in supplicium dānationis. Vel
47 per vasa aurea & argentea, intelliguntur omnes boni, siue q
48 ad tempus sunt, siue perseverantes, p vasa lignea & fictilia, in
49 telliguntur omnes mali, siue qui ad tempus sunt mali, siue per
50 tinaces. Er de utrisque quidam sunt in honore, quia de bonis
51 & de malis quidā sunt electi ad gloriam, & similiter de vtrif
52 que quidam sunt in contumeliam, quia & de bonis & de ma
53 lis quidam sunt reprobi.

Et si non ab iniquis quib mixtus. Alias nominat. Vere.
b Quidam sunt subuersi, quidam signati, sed non mirum.

iniquitate omnis qui inuocat nomen domini . In magna au
a In ecclesia sunt simul modo. b Id est boni. Dei dispensationes recipientes.

tem domo non solum sunt vasa aurea & argentea , sed & li
a Id est mali. Quę et si ad contumeliam lignea, tamen honestis ad purgationem. Vel quidam de vtrifque in
honorem quidam in contumeliam. b Id est, qui purgantur per malos. c Mali qui sunt ad purgatorium bonorum.

gnęa & fictilia, & quidam quidem in honorem, quidam au
Et quia alterum horum est. a Recedendo ab iniquitate eorum, non ab eis. b Qui in contumeliam.

tem in contumeliam: Si quis ergo emundauerit se ab istis , erit
a Gratia Dei. Q. Non perit propter hoc quod cum illis est corpore. b Mundum. Fide & operibus. c Alios acquirendo.

vas in honorem sanctificatum & t utile domino , ad omne o
a Prophana aliorum & inania deuita in te vero iuuenilia desideria fuge. fluxuriam, immundiciam &c.

pus bonum paratum. + Iuuenilia autem desideria fuge : secta
In iudicio. Veram. a Dei & proximi. b Quietem.

re vero iustitiam , fidem spem , + charitatem & pacem
a Fidelibus. Vel omnia hæc sectare, sicut hi qui inuocant dominum pura conscientia.

cum his qui inuocant + dominum de corde puro . + Stul
a Hęc sectare. Inutiles. b Et si non stult, in quib. tamen uon est profectus disciplinæ vel scientię.

tās autem et + sine disciplina quæstiones + deuita sciens

las
* AMB. Hoc dicto significauit in ecclesia diuersos esse homi
nes, quosdam bonos & summos viros, quos in auro intelligi
vult, quosdam bonos tantum, quos in argenio designat, alios
vero non bonos, quos vasa lignea & fictilia appellat, quod nul
li ambiguum puto. In sanus tamē Nouatus, vt errori suo blan
diatur, aliter hoc intelligendum tradit : vt domus magna to
tus mundus significari credatur, quia habet hominum diuer
sitate, cum constet Apostolum exempla vsum domus diui
tis & opulenti, quæ quamuis copiosa sit, habet tamen vasa li
gnea & fictilia, hoc modo & ecclesia quamquam sancta dica
tur, habet tamen vitiosos & praua sentientes: Nouatus autem
elatus superbia, ut ecclesie suæ ueritatem & sanctitatē gene
ralem defenderet, hoc modo intelligēdum decreuit, quasi ec
clesia penes ipsum sit, & cunctos habeat purificatos, prope il
las

las causas quib. nos ut nocentes accusat, non ergo domū ma
gnam nudum dixit, sed ecclesiam, i qua omnes sub unius do
mini sint nomine.

* PRIMAS. Ne dicerent aliqui quare ergo hæretici, vel
mali Christiani in ecclesiam ingrediuntur, ponit domus ma
gnæ comparationē,
qualis modo eccle
siae ante resurrectio
nem, magnā domū
ecclesiam dicit, in
qua sūt mixti boni
& mali, certi & ficti
iusti & iniqui, sicut
& area, in qua triti
cum & palea simul
cum zizania teritur
vsque ad uentilatio
nem, nā sine niaci
la & ruga ecclesia
post resurrectionē
erit futura, cū Ziza
niā tritico fuerit se
parata, nam modo
quod peius ē, multi
ficti Christiani in
trant ecclesiam, &
populo Dei miscēt
vt Manichei, &c.

* BASILIUS. Huiuscemodi enim
inateris voluntas
cuiusque compara
tur, nam vas aureum is est, qui mēte moribusq; simplex ac si
ne dolo est: argenteum item, is qui paulo illo inferior est digni
tatis ac pretii estimatione. Testaceum ac f gulinum est, q ter
restria sapit, ac frangi conteri q; sit aptus. Ligneum, qu. per
peccatum facile tordet, & igni æterno materiam præbet, hic
ē iræ uas est, qui omnem in se diaboli operationem quasi
vas quoddam suscipit, & propter fetorem quem habet ex cor
ruptiōe, ad nullū vsum aptari potest, sed dignus est qui pereat.
b Si quis ergo purgauerit seipsum. * AMB. Nunc alia hæretis frau
de sua conuincitur, quæ asserit animas quosdam natura esse
malas, quæ ad bonum cogi non possint, cum hic dicat, malos
posse in bonum necari & sordidos purificari.

* CHRIS. Vides ut non naturæ, carnalisve necessitatis sit au
reum esse uel fictilem, sed nostræ tantummodo uolūtatis: bi
nempe neq. fictile uas aureum fieri potest, neque hoc i illius
naturam conuerti. At vero hic magna huius mutationis &
emigrationis facultas uolenti datur. Vas erat fictile Paulus,
sed euasit in aureum, uas fuit aureum Iudas, sed in fictile con
uersum est. Sunt igitur fictilia immunda, luxuriosus auarus,
&c. Vas fictile corpus nostrum est. Sicut enim fictile vas nihil
est aliud quam coctum lutum, & ita corpus nostrum nihil a
liud est, quam lutum animæ calore solidatum huiusmodi de
nique si sepius decidat, defluit, atq. cōteritur, quid enim ossa,
quæ adeo valida sunt & arida, a testa figuli differunt? quid a
luto carnes? nonne æque ex humore materiam trahunt?

c Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita. Non omnes
quæstiones uitandæ, sed inutiles & sine disciplina.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

NICOLAUS DE LYRA.

1 In magna. Hic consequenter respondet tacite quæstioni ex prædi
2 cti orienti. Et primo soluit Apostolus quæstionem. Secundo, reuertitur
3 ad Timothei monitionem, ibi. Iuuenilia. Ex hoc autem quod prædixit
4 Piletum & Hymeneum a ueritate fidei excidisse & alios peruertisse,
5 posset aliquis quærere, quare dominus permittit talia fieri? Ad quod re
6 spondet. Apostolus, quod hoc totum cedit ad gloriam Dei: nam sicut in ele
7 tis relucet eius misericordia, ita in reprobis eius iustitia & ponit exem
8 plum de domo magni principis. Dicit igitur. In magna au. domo. Id
9 est, in domo principis magni.
10 Non so. sunt ua. au. &c. Quæ applicantur officijs honorabilibus.
11 Sed & li. & fict. Quæ applicantur exercitijs uilibus, & totū cedit
12 ad perfectionem domus & honorem domini, domus autem Dei totum
13 est uniuersum, in qua electi sunt uasa glorię applicata, reprobi uero uasi
14 contumelia deputata. Perunt tamen quia hæretici possunt dum uiuunt
15 ad ueritatem redire. Ideo subditur.
16 Si quis ergo emund. se ab istis. Id est, a prædictis erroribus & si
17 milibus.

5 Erit uas in honorem sanctificatum. Id est, diuino cultui appli
6 catur.
6 Et utile do. Id est, utile ad acquirendum alios domino, sicut patet
7 de Paulo, qui post conuersionem suam multos acquisiuit domino, qui e
8 rat ante fidelium persecutor.
7 Iuuenilia. Hęc reuertitur ad instructionem Timothei, dicens, Iuue
8 nilia autem d. desideria. Quę sunt circa carnis delectabilia.
8 Fuge. aliter non deuiuentur.
9 Sc. dare uero iustitiam. Erga proximum.
10 Fidem. Erga Deum.
11 Charitatem. Erga utrumque scilicet Deum & proximum.
12 Pacem cum his. &c. Id est, cum fidelibus maxime, licet cum om
13 nib. si stantia, quantum potest fieri bono modo.
13 Stultas. Id est, irrationabiles.
14 Et sine disciplina quæstiones. Id est, inutiles ad fidē & mores.
15 Deuita. Et subditur causa.
16 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse, ad omnes, et docibilem, et patientem, cum modestia et corripientem eos qui resistunt veritati: ne quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.

† Seruum autem domini non oportet litigare, sed **†** mansuetum esse, ad omnes, **†** docibilem, **†** patientem, cum modestia **†** corripientem eos qui resistunt veritati: ne quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.

id est, nisi faciat, ut peccati sui quatenus poeniteat. Quae poenitentia potest & timore displicere di aliis interdum im peditur, dum plus delectat hominem aliorum existimatio quam iustitia, quae se quisque humiliter poenitendo. Ideo agitur poenitentia, verumtamen ut agatur Dei misericordia necessaria est. Ut enim Petrus amare flet, respexit eum dominus. Et ideo Apostolus hic dicit, Det illis Deus poenitentiam.

Au. de cor rep & gratia. c. 5. **Ne quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem.** Non prodest correctio, nisi supernus medicus respiciat, id est,

tur Dei misericordia necessaria est. Ut enim Petrus amare flet, respexit eum dominus. Et ideo Apostolus hic dicit, Det illis Deus poenitentiam.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Sed mansuetum oportet litig. Nec per consequens se talibus uisionibus implicare.
- 2 Sed mansuetum esse ad omnes. Etiam ad infideles, ut per hoc rabantur ad fidem. sicut de beato Clemente legitur, quod propter suam mansuetudinem non solum erat acceptus Christianis, sed etiam Gentilibus & Iudeis, & multos ex eis ad fidem conuertit.
- 3 Docibilis. Id est, ad docendum habilis, quaeabilitas dupliciter accipitur. Uno modo a fine, ita quod habilis docere sit ratione uita scientia, & facundia. Alio modo a fine, & sic habilis doceri acquiescens in formationi

Habilitas docendi duplex.

- formationi bonorum de ueritate circa factum aliquod, aliter non potest bene iudicari de propositis sibi.
- 4 Patientem. In aduersis.
- 5 Cum modestia corripientem, &c. Nam si immoderate corripere, obstinatos in malo magis faceret, sicut immoderate dirigent es ligna tortuosa, frangunt ipsa. Ideo subditur.
- 6 Ne quando det illis Deus poenitentiam, &c. Id est, ne per immoderatam correctionem impediatur reditus eorum ad ueritatem.
- 7 Et resipiscant a diaboli laqueis, &c. In laqueis erroris.
- 8 Ad ipsius voluntatem. Scilicet sequentiam in carnalibus & spiritualibus peccatis.

ADDITIO I.

Capitulum 2. Vbi dicitur in Postilla. Sed tamen uerbum Dei non est alligatum. Super hoc quod dicit. Sed tamen uerbum Dei non est alligatum. Glo. Licet ego sum aligatus corpore, tamen uerbum Dei non est alligatum, quia & sermone praesente, & literis absentes docere non cesso.

ADDITIO II.

In eo cap. Vbi dicitur in postilla. Dicunt aliqui quod iste Philetum & Hymeneus ex hoc acceperunt occasionem errandi. Isti haereticus de quibus Apostolus loquitur non arguebant ex dictis Matth.

Matth. 27. e. dicentis, quod tempore passionis Christi multa corpora surrexerunt, &c. impossibilitatem resurrectionis futurae, quia de hoc potius habetur contrarium, ut dicit Postillator, sed ex hoc quod iam fuerat facta semel resurrectione mortuorum tempore passionis Christi assererant, quod non erat uerum si uideretur alia resurrectio, eo quod prophetae ut Daniel ultimo capitulo & alij de resurrectione prophetantes non faciunt mentionem nisi de una resurrectione, non de duabus. Ex hoc motiuo accipitur occasio errandi horum haereticorum. Quorum motiuum non ualeat, nam prophetae loquuntur de resurrectione generali in fine mundi. Resurrectio autem illa, quae tempore passionis Christi fuit facta, erat particularis, & longe ante finem mundi.

CAPITULUM III.

Hoc autem, &c. Instabunt tempora periculosa, &c. **CHRY** SOST. Quomodo autem erunt tempora grauiora, non dies profecto, neque tempora, sed homines qui tunc futuri sunt, carpitur quippe & nos ita loqui conueniunt? cum tempora bona uel mala, ex his quae in illis corrigere, appellamus, forte autem omnium malorum addidit, cum non ea quae sunt proximi sed quae tua sunt singuli querant, nam quae quae sunt proximi querit, tua quoque rite disponit, ita et si quis illis sunt negligit, tua quoque dispiciet. Sequitur.

Hoc autem scito, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipso amantes, et cupidi, elati, superbi, blasphemii, parentibus non obediens, ingrati, scelesti, sine affectione.

b Seipso amant. Non dominum ut Petrus. Qui ter interrogatus a domino, ter professus est se eum diligere, dicens. Tu scis quia amo te. Unde & dominus ei oues pascendas credidit: quia in pascendis ouibus uera monstratur dilectio, si quis ibi non querit sua, sed quae Christi sunt. Ex eo autem quod seipso, non Deum amant, quasi ex radice haec quae sequuntur mala oriuntur.

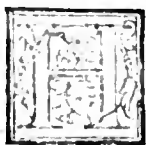
CAPITULUM III.

Hoc autem scito, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipso amantes, et cupidi, elati, superbi, blasphemii, parentibus non obediens, ingrati, scelesti, sine affectione.

c Sine affectione. Non compatiendo infirmis.

Detraflores

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Hoc autem scito. Haec est sexta pars in qua ponitur sextum motiuum, quod est multiplicatio falsorum praedicatorum, quod debet mouere Timotheum ad ueritatem efficacius praedicandum. Et diuiditur in duas partes, quae primo ponitur multiplicatio. Secundo Timothei monitio, ubi Tu autem. Prima adhuc in duas, quia primo praedicitur multiplicatio malorum hominum futura. Secundo, ostenditur iam inchoata, ubi. Et hos deuota, Circa primum dicit.

Sextum motiuum. Diuisio.

- 4 Et erunt homines seipso amant. Scilicet quantum ad partem hominis sensitiuam quae dicitur homo exterior. 2. Cor. 4. ex hoc sequendo carnis delectabilia, quod est malum. Amare uero seipsum secundum partem intellectiuam superiorem quae dicitur homo interior sequendo diuitiam rationis, laudabile est & uirtuosum.
- 5 Cupidi. Pecuniarum.
- 6 Elati. Id est, ambitiosi honorum.
- 7 Superbi. In depreffione aliorum.
- 8 Blasphemi Contra Deum.
- 9 Parentibus non obediens. Id est, eis rebelles, ut pote parentibus spiritualibus in doctrina catholica, & carnalibus in conuersatione domestica.
- 10 Ingrati De beneficijs acceptis.
- 11 Scelesti. Id est, auctores criminibus magnis quae scelera dicuntur.
- 12 Sine affectione. Bona misericordis.

* Sine

a *Detractores.* Famam sanctorum maculando.
b *Incontinentes.* Non refranando malas cupiditates.
c *Immities.* Exercendo lites.
d *Sibenignita.* Da u nesciunt subuenire alijs.
e *Proditores.* Indicando inimicis piorum quæ occultanda uenerunt.

f *Proterui.* Humanam verecundiam inuere cundè agitantés.
g *Cati.* Non intelligentes neque quæ loquantur, neq; de quibus agunt.
h *Volu.* Amatores, carnales delicias spiritualibus præponentes:
i *Habentes speciem.* Quia eadē sacramenta cum pijs.
k *Virtutem autem.* Virtus, charitas de corde puro conscientia bona, & fide non ficta. Hæc est virtus, quam nihil vincit. Nullus ignis, nulli fluctus scæculi, nulla flumina tentationis eam extinguunt, De hac dicitur. *Fortis est vt mors*

l *dilectio.* Sicut enim mors quando venit resisti ei non potest, sic contra violentiam charitatis nihil potest mundus. Contraria est data similitudo. Quomodo enim mors ad auferendū violentissima est, sic charitas ad saluandum violenta est.
m Vel secundum aliam literam. *Veritatem autem eius.* Id est, res pietatis.
n *Abnegante.* Idem sensus.
o *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
p *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.

q *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
r *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.
s *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
t *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.
u *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
v *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.
w *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
x *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.
y *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
z *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.

nam sanctimoniam defendunt, & lege sua fauente turpiter viuunt, misericordiam laudant; cum inter se iniusti deprehendantur. Ieiunij se infillere iactanter prædicant, cum omnes fastigari videantur, tantum quod arte quadam pallidi cernuntur, vt fallant. Hi inueniunt mulieres præ vanitate nouam aliquid desiderantes au

dire, & per ea quæ placita sunt, suadent illis foeda & illicita cupida enim sunt discendi cum iudicium non habeant probandi hoc est semper discere, & veritatis scientiam non habere.

*CHRYSOSTOMVS. Vide vt antiqui seductores astu & arte vtantur, armaque arripiant, quibus & diabolus vltus est aduersus Adam quam si gnanter hoc verbo imprudentiam expressit singularem ignominiam quoque fallaciam atque blanditias.

*HERONYMVS. Illas capiunt quæ sunt onerata peccatis, impunitatem illis ac ueniam promittentes, siue infirmas mentes quæ feminis comparantur.

*IDEM. Simon magus heresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio, Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repletor choros duxit femineos, Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos animos sibi prepararet, Appelles Philumenem suatum habuit comitem doctrinarū, Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias periscam & Maximam nobiles & opulentas feminas, primū auto corripit, dein, hæresi polluit, donis ut urbem deciperet, sororem principis ante decepit.

O Semper descendes & nunquam scientiam, &c. Nos autem semper ambulemus in uia donec eo ueniamus quo ducit uia, nunquam in illa remaneamus donec perducatur ubi maneamus, atque & ita quærendo tendimus & inueniendo ad aliquid peruenimus.

P Quemadmodum autem Iannes, &c. Quasi dicat. Tales seducant: ueritati autem semper resistunt. Et hoc est quod ait. *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Iannes & Mambres duo fratres fuerunt magi Pharaonis. Horum nomina non inuenit Apollolus in diuinis libris, sed in apocryphis, de quibus hoc sumitur. Hi autem resistunt Moyfi usque ad tertium signum, in qua defecerunt dicentes. *Digitus Dei est hic.* Et sicut illi resistunt Moyfi, ita & hi scilicet hæretici inhi:

NICOLAUS DE LYRA
 Sine pace. *Exterius.*
 Criminato. *Id est, crimina iustis imponentes.*
 Incontinentes. *Id est, omni luxuria se exponentes.*
 Immities. *Id est, crudelitatem exercentes.*
 Sibenignitate. *Id est, bona igneitate qua quis accenditur ad benefaciendum proximo, per hoc intelligi datur oppositum, scilicet malignitas, qua quis accenditur ad nocendum iustos.*
 Proditores. *Reuelando alterius consilium.*
 Proterui. *Id est, effrontes in malis.*
 Timidi. *Inflat, in cordibus suis.*
 Volupama. *&c. Id est, delicias carnales spiritualibus preponentes.*
 Habent. *speciem, &c. Id est, apparentiam religionis ut facilius decipiant.*
 Virtutem au. *e. ab. Quæ consistit in operibus uirtuosis.*
 Et hos. *Hic consequenter ostenditur multiplicatio iam inchoata, in d. lo. 2. dicitur. Nunc Antichristi multi facti sunt. Ideo dicit Apollolus. Et hos deuita. Quasi dicat iam incipiunt esse tales aliqui, quod d. lo. 2. dicitur.*
 Ex his enim qui penetrant domos. *Id est, qui intrant sub prætextu*

tu religionis penetralia & loca secreta, in quibus mulieres coniugata uel alia habitant illo tempore aspectus hominum refugientes, & in talibus locis possunt mulieres citius decipi in his quæ pertinent ad fidem, & etiam in his quæ pertinent ad carnem. Ideo subditur.
 14 Et capti. *du. Id est, seducunt.*
 15 Mulier. *Quæ propter defectum rationis citius decipiuntur. Ideo subditur.*
 16 Quæ ducuntur variis desideriis. *Mens mulieris est de facili mutabilis.*
 17 Semper disc. *Illud refertur ad id quod prædicatur. Ex his enim, &c. Tales enim seductores querunt semper dicere noua, quia simplices quorum est maior multitudo proni sunt ad credendum talia.*
 18 Quemad. *au. Iannes & Mam. Isti fuerunt magi, per falsa signa uolentes resistere Moyfi, Exod. 7. a. Nomina uero istorum magorum non habuit Apollolus ex sacra scriptura, sed ex alijs libris Hebræorum, ut dicit hic Gl. Sed quia Iosephus & Rab. Sal. de hac materia loquentes nihil dicunt de istis nominibus, ideo uidetur melius dicendum, quod habuit per reuelationem, sicut & Moyse mundi creationem.*
 19 Ita & hi, &c. *refi. frequenter occulte, & aliquando manifeste.*
 20 Homines corrupti mente. *In moribus.*

A Nota quod animositas hereticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum ait hic apostolus comparans eos Magis Pharaonis. Quos Ieremias per dicit insipienti amentia comparat, dicens *Clamavit per dicit, congregavit que non peperit, fecit diuitias, non cum iudicio, in uultu dierum eius dereliquit eam, & innoxius sus erit insipientis.*

Aug. de *11. c. 16. s. 17. b.*

Aug. de *11. c. 12. & 17.* **AVGVSTIN.** Contra Faustum. Contentiosi heretici, ut per dicit. Contentiosam animal clamor, & cōgregat que non peperit, ita & hereticus Christianus quos facit suas diuitias, nō cum iudicio, sed cū temeritate, sed post derelinquitur, & est insipientis, ut hic dicitur sed ultra non proficiunt.

Aug. de *11. c. 12. & 17.* **AVGVSTIN.** *Et omnes qui uolunt pie uiuere in Christo Iesu: percutiuntur. Et omnes qui uolunt pie uiuere in Christo Iesu: percutiuntur. Mali autem homines & seudētores proficiunt in peius, errantes et in errorem mittentes. Tu uero permāne in his que didicisti, & credita sunt tibi, sciens a quo didiceris. Et quia ab infantia sacras literas nosti, que te possunt instruere ad salutem, per fidem que est in*

* HIER. Non solum ego, sed & omnes qui non occidunt animas adulando. Timendum ergo nobis est, ne non pie uiuamus, qui nihil patimur propter Deum.

* CHRYSOSTOMVS. Qui pie uiuunt, semper persecutionem patiuntur, etsi non ab hominibus, tamen a demonibus. Quæ quidem grauior est persecutio.

reprobi circa fidem, sed ultra non proficiunt. Insipientia enim

eorum manifesta erit omnibus sicut & illorum fuit. Tu autem

† affecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, si

dē, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones

pāssiones: Qualia mihi facta sunt Antiochia, Iconii, Listris,

quales persecutiones sustinui, et ex omnibus me eripuit do-

minus. Et omnes qui uolunt pie uiuere in Christo Iesu: percu-

tionem patientur. Mali autem homines & seudētores profi-

cient in peius, errantes et in errorem mittentes. Tu uero

permāne in his que didicisti, & credita sunt tibi, sciens,

a quo didiceris. Et quia ab infantia sacras literas nosti,

que te possunt instruere ad salutem, per fidem que est in

a Operibus semper resistentes. b Semper circa, nunquam in fide. c Fradicit destruendos in Asia negre. d Post hęc presentia. e Quæ modo putatur sapientia.

a Et ideo potes illic resistere, habens scientiam per meam doctrinam. b Magorum. c Per Moysen. d Illi contradicunt ueritati.

a Inuicibilium. b In expectatione promissorum. c Dei & proximi. d De a uertis. e De loco ad locum.

a Tormentorum. c Tales sunt tribulationes & persecutiones, quales mihi sunt factæ & quales sustinui.

Et. Vel pāssiones. a Ego sustinui. b Sic & te eruet.

a Nec tui ego patiar, sed. b Religiose, iuste. c Qui uenit pau. d Hoc semper fit, & maxime primo tempore. In corpore uel in corde.

a Intus uel foris. b In se. c Aliorum qui huius officij sunt.

a Ita. b Ipse ab uno. c Ipse ab aliis.

a Quali errant, & in errorem mittunt. b Firmus. c Alios. d Memoretur retineas.

a Ideo non debes uerare in dubium. b Eccē autem. c Ideo etiam permāne, quia. d Legis. e Prophanas. f Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

a Ideo etiam permāne, quia. b Legis. c Prophanas. d Ecce facultas.

NICOLAUS DE LYRA

- 1 Reprobi circa fidem, in te tibi libus.
- 2 Sed yl. Tempus a Deo ordinatum.
- 3 Non pro. Alios seducendo.
- 4 Insipientia e. eorum, & c. Hoc potissimum implebitur Antichristi tempore, quando det. tra eius falsitate omnes finaliter ad Christi conuertentur, & iam impletum est in malis hereticis & dolorem, ac rōdib. per sanctos predicatores & doctores de falsitate conuictis, & sic ab eis decepti multotiens ad ueritatem sunt ueducti.
- 5 Tu au. hic sequēter ponitur Timothei monitio, ut si, miter siet in ueritate fidei catholice, & cam alijs constante proponat p. edictis falsitate resistendo. Et ad hoc ponitur duplex ratio. Pr. ma accipitur ex parte Pauli de hoc Timotheum uocuerat uerbo & exemplo, propter quod face re debebat. Et hoc est quod dicitur. Tu au. affecutus es meam do. Intelligentiam cam & retinendo.
- 6 Institutionem. Meam am te episcopum institui.
- 7 Propositum. De constanti predicatione fidei.
- 8 Fidem. Articulorum.
- 9 Longanimitatem. In expectatione promissorum.
- 10 Dilectionem. Dei & proximi.
- 11 Patientiam. In aduersis.
- 12 Persecutiones. Differunt sicut actio & passio, quia dicuntur persecutiones, ut ab alio inferuntur, passiones prou. in corpore proprio recipiuntur.
- 13 Qualia mihi facta sunt, & c. De persecutionibus sibi factis in Iconio,

Diuisio.

in Listris, habetur Act. 12.

14 Et omnes qui pie uolunt in Chg. perse. pa. scilicet a malis hominibus quorum maior est numerus, & cum hoc a diabolo ad hoc excitantes, si uero aliqui pie uiuentes hoc non patientur, hoc raro contingit propter quod non computantur, sed generaliter dicitur, quia quod modicum est, quasi nihil reputatur. **2. Phyc.**

15 Mali au. ho. & se. profi. Quia frequenter tales mundana prosperitate fiorent, ueruntamen quia hoc eadē finaliter ad malum eorum, ideo subditur. In peius, & c. Quia per hoc habem facultatem multiplicandi mala in se & in alijs.

16 Proficient. i. in malitia sua ultra procedēt, & accipitur hic profectus translatiue, secundum quod dicitur. *s. meta. q. bonum ad malum transferimus, sicut dicitur bonus latro qui caute procedit in suis latrocinij.*

17 Tu. ue. per his quæ di. a me. Et cre. sunt ti. id est, commissa tua fidelitati, ad predicandum alijs constanti & intrepide.

18 Scieas a quo didi. Pr eum in uerbis & factis imiteris.

19 Et quia. Hic ponitur secunda ratio accepta ex parte Timothei, qui fuit filius miliens Hæreg. ut habetur Act. 16. & sic fecit eum instrui a pueritia in scriptura legis & prophetarum que ualent ad predicandum ueritatem, & ad resistendum falsitati. Et hoc est quod dicitur. Et quia ab iesan. fac. lit. nosti. Mudo dicto.

20 Quæ te possunt instruere ad salutem. Ad quam ordinatur tota sacra scriptura.

21 Quæ est in Chri. Ie. Cui testimonium perhibent lex & prophete.

* Omnis

A bere noticiam, vbi Christi persona & incarnatio insinua:ur quæ ad salutem hominum valet.

- a Omnis. n. Scripturæ ualent ad salutem quia ad causam salut.
- b Ad arguen. Negligentes.
- c Ad cor. In malo persistentes.
- d Ad erudiendum, penitentes.

* AMBROSIVS. Manifestum est, quia omnis scriptura cuius Deus autor ostendit utilis est, ad hoc enim data est, ut proficiat imperitis & instauret deformes attrahens iniquos ad iustitiam.

* CHRYS. Si quid uel discere, uel ignorare opus sit, illic ad discemus. Si arguere falsitatem inde hauriemus. Si corrigi, si castigari ad exhortationem ad solatium si quid desit & oporteat adipisci ex ea nihilominus discimus.

* PRIMASIVS. De ipsa lege docetur ignorans, arguitur insolens, corripitur erras, eruditur ad iustitiam qui modum feruare non nouit.

* HIER. Contestatur illum per uniuersa quæ credit religio Christiana, ut uerbu Dei instauret, annunciet qui iudicaturus est uiuos & mortuos quia uiuos inuenit, mortuos suscitabit.

* CHRYSOSTOM. Siue peccatores dicit & iustus siue mortuos

mortuos atque superstites quod multi uiui relinquendi sunt.

* AVG. Iste quippe dies iudicii iam proprie vocatur, eo quod ibi nullus erit imperitæ querelæ locutus cur iniustus ille sit cœlix. & iustus ille infelix.

* IDEM. Duobus modis accipi potest quod uiuos & mortuos iudicabit siue

1 ut uiuos intelligamus quos hic non
2 dum mortuos, sed
3 adhuc in ista carne
4 uiuentes inuēturus
5 est aduentus eius,
6 mortuos autē qui
7 de corpore anteq̄
8 ueniat exire siue vi

a Cuius autor Deus. b Per Spiritum sanctum Alieni.
† Omnis enim scriptura diuinitus inspirata
a Nescientes. b Ad conuincendum de malo. Ad increpandum diuiter.
c utilis est ad docendum, ad arguendum, corripendum ad erudiendum in iustitiâ, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.

uos iustos, mortuos autem iniustos.

CHRYS. Quid est oportune tempestiue intempestiue hoc est nullum habeas definitum tempus, semper tibi tempus fit non solum in pace & quiete, neque in ecclesia tantum sedens verum & inter ipsa pericula, siue carceri inclusus, siue catena constrictus, siue mortis lata sententia ad mortem properes, ipso etiam tempore argue, neque increpare dissimules, Tunc in crepationi etiam tempus est, cum arguendo profeceris cum opus ostensum fuerit.

* AVGV. Quibus oportune quibus importune oportune ne utique uolentibus importune nolentibus prorsus importunus sum audeo dicere. Tu uis errare, tu perire, ego nolo.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Omnis enim scri. diu. inspi. Et sic immediate deriuatur a ueritate prima.
- 2 Utiles est ad docendum. Veritatem.
- 3 Ad arguendum. Falsitatem.

- 4 Ad corripien. Delinquentes.
- 5 Ad erudiendum. Proficientes.
- 6 In iustitia. Scilicet legali quæ est omnis uirtus. s. Ethicorum.
- 7 Ut perfe. si. ho. dei. id est ad diuinum officium ordinatus quali ser. tu.
- 8 Ad om. op. bo. in. Per seipsum faciendo, & ad hoc alios inducendo.

CAP IIII.

Esti. & c. Sequitur.
a Impor. Tu opportune agis, sed importune uideris ei qui non libenter audit quod tamen aliquod ei prodest Tu igitur sciens hoc illi esse opportunum

quod ei uidetur importunum dilectionem curamque sanitatis eius animo, teneas mansuero & modesto. Multi enim quauis perturbatores a medico uidentur abscedere, paulatim tamen uerbi uigore medullas penetrante sanati sunt Et cum scriptura dicat. In multiloquio non effugies peccatum. non est dicendum istum multum esse locutum est Apostolus dicat Insti. oportune impor. & c. In tatioquio enim non est multum quod est necessarium.

CAPVT IIII.

a Et quia sic potes. Adiuuro. Teste Deo.
† Estificor coram Deo & Christo Iesu, qui iudicaturus est uiuos & mortuos, & per aduentum ipsius & regnum eius prædica uerbum: insti. oportune importune: + argue: + obsecra incre-

pa in omni patientia & doctrina . Erit enim tempus cum in sanam doctrinam non sustinebunt, sed per ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & sit ignara ueritatis promittit scientiam ueritatis, quam

10 Increpa. Verbis duris peccates ex certa malicia.
11 In omni patientia. Ad repugnantes. 12 Et doctrina. Ad recipientes, ipsos diligenter instruendo, & subditur ratio huius admonitionis. d. 13 Erit enim tempus. Quasi dicat propter hoc instandum est doctrinae ueritatis, quando sunt aliqui uolentes audire, & antequam ueniat tempus in quo sana doctrina non sustinebitur. 14 Sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros. Loquentes tantummodo placencia.

15 Prurientes auri. Id est desiderantes ab istis doctoribus audire.

1 magistris scilicet constantibus & ueracibus ad hos conuertantur qui hæc illos doceant quæ libenter audiant quia ueritas illis atpera uidebitur ut relicta uera doctrina fabulis uacent. d Magi. pr. Aug. supra lo. Homil. 43. Hos magistros Salomon uult per mulierem de qua ait. Vanitas impiorum mulier est incipiens & audax, qui inops panis conuocat praterentes dicēs. Patnes occultos libenter attingite & aqua furtiua sua dulcedinem. Cum ipsa

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT IIII.

† Estificor. Hæc est pars septima in quia ponitur septimum motiuum quod accipitur ex multiplicatione futuræ malorum auditorum sicut & procedens ex multiplicatione malorum doctorum quod debet mouere Timotheum & alios doctores ad efficaciter docendum antequam ueniat tempus in quo non recipietur doctrina eorum. Dicit igitur Apostolus. Testificor. Id est adiuuro te Timothee, & per consequens alios episcopos in te. 1 Coram Deo patre & Christi. Qui sunt testes huius adurationis. 2 Et per aduentum ipsius. ad iudicium. 3 Et regnum eius. Quod est æternum. 4 Prædica uerbum. Euangelicam. 5 Insti. Instanter facies hoc. 6 Oportune. Id est illis qui desiderant audire. 7 Importune. Id est illis qui non recipiunt gratiose quia aliquando est ibi profectus magnus. Sicut dicit Aug.

de seipso audiente prædicationem sancti Ambrosii, curiositate motus & non utilitate. Cumque intenderem quam pulchre diceret, me inuito intravit quod uerum dicebat & sic conuersus ad fidem multum profecit in ecclesia Dei. 8 Argue. Peccantes ex ignorantia. 9 Obsecra. Peccantes ex infirmitate ut abstineant propter reuerentiam rei sacre scilicet domini & passionis eius in baptismo comunitate.

10 Increpa. Verbis duris peccates ex certa malicia. 11 In omni patientia. Ad repugnantes. 12 Et doctrina. Ad recipientes, ipsos diligenter instruendo, & subditur ratio huius admonitionis. d. 13 Erit enim tempus. Quasi dicat propter hoc instandum est doctrinae ueritatis, quando sunt aliqui uolentes audire, & antequam ueniat tempus in quo sana doctrina non sustinebitur. 14 Sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros. Loquentes tantummodo placencia. 15 Prurientes auri. Id est desiderantes ab istis doctoribus audire.

A ipsa e uitatione commendat & quasi condit, ut libentius au...

lari cupit, bono illum animo esse iubens, quasi ipse ad coronam...

& a veritate quidem auditum auerrent, ad fabulas autem...

a conuertentur. Tu uero vigila, in omnibus t labora, opus...

b fac euangelista, ministerium tuum t imple, sobrius esto.

c Ego enim iam t delibor, & tempus meae resolutionis instat.

d Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem ser...

f uauit. t In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam...

1 bene enim viximus, 2 peruenimus ad sene...

† immo- Inr.

† Quod fu perc.

multas scelestas haereseas cōcidit, nefandas fabulas finxit & ne...

* AMB. Nolunt enim argui maligna opera sua, quare ta...

* HIER. Tales magistros inquit, qui ea dicunt, quae ip...

* THEOPHILACT. Temerariam & inconsultam docto...

a Opus fac. Testando opere quod ore praedicat, ut retorquea...

b Sobrius esto. Per quod implere potens, quia haec uirtus tem...

c Delibor. Libare dicimus degustare, fundere vel immolare. In...

d Certavi. Contra rebelles cucurri, ubi facilis transitus. Con...

* CHRYSOSTOMVS. Mœrorem profecto discipuli so...

ditionem numerum hominum, neque spectatores homines. Ex...

* PRIMAS. Modo iam fidenter hoc dicit, in extremo vite...

* CHRYS. Cursum ille non in nihilum definit neque robo...

e Fidem. Quae est caput Christianae religionis, f Seruauit. Quae...

Leuit. 1. d. Exod. 29. d

Ambrosi?

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et a ue. quidem. id est, a doctoribus ueritatis. 2 Auditum auer. Reputantes eorum doctrinam nimis duram, Io. 6...

- Circa primum dicit. 12 Ego enim iam delibor. Id est, immolor per effusionem sangui...

* Non

Reddet. Si enim fides gratia est, & vita æterna quasi merces...

ter ergo Pauli de Gilohalo oppido inde ubi natus fuerat, transf...

Iustus iud. Vtique iustus retribuendo...

* AMBROSIVS. In die iudicij supremi, non hic. Hic autem in laboribus, in periculis, in suffragijs quasi bonus athleta certabat...

* PRIM. Cui redderet coronam iustus iudex si non donasset...

Penul. Secundum Haymonem hæc penula data patri Pauli...

Penula vestis erat consularis, qua induebantur consules...

a reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem...

tuncque ipso fruebatur penulam quærit, ne ab aliis hanc accipere opus sit.

* PRIM. Penula vestis erat consularis antiquorum Romanorum...

e Alex. Iste est quæ sup. dixit reuerfura a Iapostasiã, q fabricat...

1 post cuius mortem ob recordatione eius hæc vestem Paulus sibi retinuit. CHRYST. Palium hic penulam dicit. Alii loculos putant, in quibus libri autem libris illi opus erat, cum esset migraturus ad Dominum? At tunc eis maxime egebat, ut eos fidelibus commendare habendos, atque seruandos ab his doctrinæ illius vice, namque fideles quidem omnes maximè in illius morte vulnus accepisse fas est, sed eos in primis qui illi morienti aderant, tuncque ipso fruebatur penulam quærit, ne ab aliis hanc accipere opus sit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non solum, &c. sed & his. Id est iustis quibus aduentus Christi ad iudicium debet esse desiderabilis, quia tunc recipient integrum præmium...

12 Est enim mihi utilis in ministerium. Necessarium. 13 Tychicum autem misi Similiter pro bono illius ecclesie. 14 Penulam quam reliqui Troade. Nomen est ciuitatis. 15 Apud Caprum. Nomen est uiri apud quem dimiserat. Est autem penula, ut dicitur in glo. uestis consularis...

a Non illis im. Non orat pro Alexandro, qui in uidentia fraternitate oppugnando peccauerat. Sed pro his qui non obriperant amorem, sed timore succubuerunt, orat, ut eis ignoscatur. Multum enim interest inter eos qui hoc modo & eos qui illo modo peccant.

aperta enim quæ fiebant ostendebantur, & totum Deo ad scribatur, nisi enim essent subiecta passionibus corpora illis omnia ad scriberentur.

* PRIMASIVS. Hic ostenditur quæ apostoli non propter infirmitatem carnis curabant, sed signa monstrarent, cum suos discipulos non sanarent.

Act. 25. d.

b De ore leo. Neronis, id est, de cuius manibus liberatus est a domino quando uenit Romam adductus ab his qui præerant Iudæe ob hoc quia Cæsarem appellauit. Nam cum uenisset Romanam duobus annis mansit in libera custodia post etiã transiit ad alias nationes, quæ erant in circuitu Romæ.

† Liberauit.

1. Pet. 5. c. Langue-tem.

B

c Leontis. Diaboli cui sicut Petrus inquit. Tanquam leo circumiurgens quærens quem deuoret qui cum non potest a iustitia amouere, vel de uia uult tollere ne aliis prodesset quod quia non potest insultat ei Apostolus.

d Et Aquila. Aquila erat uir Priscæ: apud istos hospitabatur Apostolus.

e Trophimum autem reliquit infirmum. * AMBR. Quid est ut præserte apostolo, qui mortuos excitabat, Trophimus infirmare tur? sed digna propter incredulos facta & quia ex diuersis causis meritum collocatur apud Deum ut siue in tribulatione, siue in ægritudine qui deo gratias agit, nec ab aduersa parte suffragium quærit, proficiat meritis apud Deum.

* CHRYSOSTOMVS. Cur obsecro non illum sanasti? nonne omnia apostoli poterant? Nonne per gratiam omnia dispensabant? ne quis exultimaret super id quod uideretur, hoc in veteribus iustis contigisse uideamus duo igitur vna fiebant, & aperta

a nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis impu-

Quanto plus ab hominibus relictus.

tetur. Dominus autem mihi assistit, & confortauit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes Gentes, & libera-

b tus sum de ore leonis. † Liberauit me dominus ab omni opere malo, & saluum faciet in regnum suum cœleste, cui gloria in secula seculorum, Amen. Saluta Priscam & Aquilam, & Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi, Trophimum autem reliquit infirmum Myleri. Festina ante hyemem uenire. Saluant te Eubolus & prudens & Linus & Claudia, & fratres omnes. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo.

Etiã. Diaboli uel Neronis.

a Etiã. b Idem tibi sperare licet. Ducens.

a Familiam. b Ideo nominat illos, ut ueniens per eos hos uisitet.

Propter imbres & frigora commouet ut autumno ueniret.

a Post salutationem fratrum ipse salutat quasi subscribens hoc modo Do &c.

a Id est maneat uestra dilectio. Ne admonitus irascaris, sed potius. b Id est facit uera quæ hæcenus dixi.

Gratia uobiscum. Amen.

1 f Linus, & Claudia.

* CHRYSOSTOMVS.

2 A deo mulieres

3 quoque feruebant

4 circa fidem, arden-

5 tesque erant ut hæc

6 Claudia & Priscilla

7 iam crucifixæ mun-

8 do, & ad omnia sub-

9 eunda etiã paratæ.

10 Quid autem hoc si-

11 bi uult, quod cum tam

12 multi fideles essent

13 horum tantum me-

14 minit? Quia manda-

15 ta omnia iam exce-

16 serant animo, maio-

17 ritque uirtutis luce

18 fulgebant neque enim

19 a fidei uirtute in-

20 firmior sexus exclu-

21 ditur imo id quoque

22 diuini muneris est,

quæ hic etiam sexus seculi curis minime a uirtutis proposito impediatur neque enim minimam in rebus humanis administrationis partem mulier suscipit, domi sedulo residet, cum absque illa nulla res publicæ constare possint: nam si res familiaris turbis, tum uultibusque miscetur quisque ciuium domi se continebit atque ita res publica pessime habebit itaque nihil minus habebit honoris ac rationis, neque in seculi curis neque in spiritualibus rebus ne ab ipsa quidem martyrii gloria hic sexus prohibetur: plurimæ namque pro fidei confessione gloriosissime coronatæ sunt: pudicitiam quoque seruare magis quam uiri possunt, quippe quasi non æquæ, ut uiros, libidinis flamma sollicitat, pecunias autem si uellent æque contemnere.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Nemo mihi aff. Sed qua hoc non fuit ex malitia, sed ex timore, ideo subdit orando.

2 Non in impa. scilicet a domino.

3 Do. a. n. Quia proprium est diuinitatis assistere in casibus necessitatis.

4 Et con. me. Deficiente humana consolatione.

5 Ut per me prædicatio. scilicet in partibus occidentalibus, in quibus prædicauit Apostolus post liberationem a carcere Neronis, ut dicitur est supra Rom. 15. a. Unde & subditur.

6 Liberatus sum de ore le. Id est, Neronis, quem uocat propter crudelitatem leonem. Sciendum tamen quod Apostolus non loquitur pro tempore quo scripsit hanc epistolam, quia tunc erat iterum in carcere Nerone, sed loquitur pro tempore præterito in quo dimissus fuerat a Nerone. Quod autem subditur.

7 Liberauit me dominus, &c. Refertur ad tempus detentionis seculi quando scripsit hanc epistolam. Et quia nihil impedit a consecutione regni cœlestis in morte, nisi peccatum ideo subdit. Et saluum faciet in

in regnum suum cœleste, &c.

8 Saluta. Hic ultimo per Timotheum amicos salutat di. Salu. Priscæ & Aquilam, &c. Erat enim Aquila uir Priscæ, & cum illis mansit Apostolus, ut habetur Act. 18. a.

9 Et Onesiphori. Id est, eius familiam.

10 Erastus autem reman. &c. Istos autem duos nominat, ut Timotheus ueniens Romam eos uisitet transitu suo, & statum eorum nunciet Apostolo, ut dicit Glof. Potest etiam addi alia causa scilicet, ut Timotheus citius ueniat ad Apostolum sciens eum sic esse solitarium ideo subditur.

11 Festina ante, &c. Aliter propter importunitatem temporis posset iter suum nimis retardare, & quia magna pars uie est per mare in quo non est tutum in hyeme nauigare. Ultimo salutat Timotheum, & primo ex parte amicorum di.

12 Salu. te. Secundo ex parte sui di.

13 Eo. le. Qui est anima uita effectiua tamen.

14 Gra. d. Quæ est anima uita formaliter. Vob. Amen.

A D D I T I O I.

In c. 4. ubi dicitur in postilla. Ac, ue peccantes ex ignorantia. obsecra peccantes ex infirmitate.

Hoc quod dicitur, argue, increpa, obsecra, potest distingui secundum triplicem bonitatum statum. Sunt enim communiter aut maiores, aut minores, aut mediocres, intelligatur argue ad mediocres, obsecra ad maiores, quia ut 5. cap. ad Timo. 1. a. Sen. ore in tene increpaueris, sed obsecra ut patrem. increpa ad minores. Vel secundum gl. aliter potest legi litera & distingui, scilicet. Oportune & importune arg. Id est de peccatis argue quoscumque negligentes, oportune, & importune ut expositum est. Deinde facta tali agnitione. Obsecra. id est, orare uolentes ut persistant in correctione, increpa. scilicet uerbis asperis resistentes & hoc in omni patientia.

A D D I T I O II.

In eo. c. ubi dicitur in po. Prurientes auribus. Id est desiderantes audire ab istis doctoribus.

Super

Super illud uerbum. Prurientes auribus. Gl. Nefary. n. doctores ipsi occultatione condunt sua uenena curiosis, ut ideo astiment eos dicere aliquid quod magnum quia habent secretum, ut suauius hauriant in insipientiam quam ueritatem scientiam dulciusque audiant quæ palam ecclesia dici credique prohibentur. Hæc in Glo. Ex quo intelligitur quomodo ille puritatem aurium, scilicet desiderium audiendi procuratur a talibus doctoribus. sper quand. obscuritatem seu occultationem eorum quæ ab eis docentur, quia ut habetur Pro. 9. d. Aquæ furtiue dulciores sunt. Quod temporibus istis nonnulli faciunt in suis prædicationibus uel scriptis.

In eod. capite. ubi dicitur in Postilla. Penulam quam reliquit Trode. Nomen est ciuitatis.

A D D I T I O III.

Licet Apostolus pluries legitur allegasse se esse ciuem Romanum, nunquam tamen legitur se allegasse habere huiusmodi uesitem consularem. Nec uidetur uerisimile quod talem reseruasset quia cum sine tali signo, ubi credebatur quod erat ciuis Romanus: habetur Act. 22. habere talē uesitem potius uidebatur ad inanem gloriam pertinere. quam ad aliquam necessi-

necessitatem, unde secunda expositio uidetur probabilior, & est Hieronymus dicentis prout in Gl. Volumnen Hebraum repitio, quod Paulus iuxta quosdam vocat penulam. Nec obstat huic expositioni quod subditur: Et libros. Nam probabile est, quod haberet alios libros, & tamen seorsum faciebat mentionem de volumine legis propter eius auctoritatem seu dignitatem, sicut si aliquis habens plures libros & Bibliam diceret alicui, porta mihi Bibliam & libros meus.

REPLICA. In cap. ultim. 2. ad Timoth. ubi dicitur. Penulam quam reliqui Troade, &c. Possillator sicut & magister in glo. exponit de ueste consulari. Burgen. obijcit dicens, quod Hieronymus penulam dicit volumen Hebraum. Sed beatus Hieronymus hoc non facit secundum propriam, sed aliorum expositionem, dicit namque, Volumen Hebraum replico quod Paulus secundum quosdam penulam vocat. Nec pertinet ut dicit

ut dicit Burg. ad inanem gloriam per ueslem hic dictam penulam Apostolum se ostendere fore ciuem Romanum, nam non magis ad uanitate pertinet hoc facere per ueslem, quam per uocalem protestationem, quod tamen apostolus sepe legitur fecisse, specialiter quando Casarem appellauit, nec ualeat in Burgen. quoniam superflue exprimeretur liber uis modi superfluitatem tollit, ut si quis disposuisset Bibliam cum multis alijs libris, superfluo diceret, Remitte mihi libros & Bibliam, nam cum quis dicit de libris, utique principaliter de principalioribus loquitur & seculario de minus principalibus, sed si quid inter libros esset quod nomen libri non digne reciperet, merito specificaretur, ideo Apostolus addidit specificando membranas. Vide in litera, non est magna speculationis.

incipit Epistola ad Titum.

Hanc Epistolam Apostolus Tito scribit quem creauit episcopum, comonens eum fore sollicitum ecclesiastica disciplina, deum pontifex habere maternam pietatem &

tenditur in te restans, quia ecclesiasticus doctor gladio uerbi pungere debet, id est, asperere redarguere peccatores, quod est ex inferiori natura, Et correctos in anteriora dirigere, ita tamen ut ad propriam conscientiam sui consideratione redcat si forte in te habeat quae alijs annunciat.

Argumentum in epistolam ad Titum incipit.

patris seueritate, ut sit fortis iupbis. & suauis modestis ut non habes timoris angulum, nec elationis supercilium. Vrat & luceat, unde nulle legalis pontificis erat coccus is tinctus, qui habebat speciem ignis.

Titum commonefacit & instruit de constitutione presbyteri & de spirituali conuersatione, & haereticis vitandis, qui in traditionibus Iudaicis credunt, scribens ei a Nicopoli.

Tito relicto Crete episcopo ex simplicitate & humilitate nimis patienti, prescripta ei sua auctoritate uili, scribit de episcopali officio imperiose & potestatiue tractando a Nicopoli.

quis autem duo facit, uirtus & lucet. Ita & pontifex praedicationis gladio, scilicet ignito eloquio urere debet mordaci inreparatione, & metuenda comminatione, & lucem fouendo laudis, & delectabilia promittendo. Ideo de manna dicitur, quod indurabatur ad ignem, & liquecebat ad solem. Erbaculis pontificis ab inferiori pugit, & in summo ad anteriora extenditur

re Titum de episcopali officio atque monere, ut illud imperiose tractet, & haereticos uitet. Modus talis, Primo salutat. Deinde instruit eum de episcopali officio. docens eum quid agere debeat, & quales episcopos pro ciuitate constituere. Deinde qualiter diuersos uel sexu uel aetate uel conditione instruere debeat. Postea monet eum de uitandis haereticis.

C A P. I.

Aulus seruus, &c. Conditione non tamen peccati misera seruitute, Sed. Dei. Quaedam nobilitate, qualiter Moyses & Dauid serui sunt appellati, & Maria ancilla.

sunt, sed & electi, Electorum quoque ipsorum magna uarietas est, pro diuersitate operum atque sermonum. Primum eam fidem quam ipse infundit, & scit credentes, quod & in praesentia sua elegit.

Epistola Pauli ad Titum incipit.

* HIERON. Pro quod ait, Apostolus Iesu Christi, talenihi uidetur quale si iuxisset praefectus prioro Augusti Caesaris, magister exercitus imperatoris Tibei. Ut enim Iudices saeculi huius, quod nociliores esse uideatur, ex regibus quibus seruiunt, & ex ignitate qua inuoluntate uocabula sortiuntur, ita & Apostolus grandem inter Christianos sibi uendicans dignitatem, Apostolorum seculo Christi praenotauit, ut ex ipsa lecturos nominis auctoritate terreret, indicans omnes qui in Christum crederent, debere esse sibi subiectos.

Paulus seruus Dei, & c. **C A P. I.** **N**omine. Humilitas non tollit potestatem & dignitatem. **A**ulus seruus Dei, **A**postolus autem Iesu Christi, secundum fidem electorum Dei & agnitionem ueritatis, in qua secundum pietatem est

Quae secundum pietatem est. * HIERON. Vtrum nam sit aliqua ueritas, quae non in pietate sit posita, & quae ad distinctionem illius inferatur cognitio ueritatis quae iuxta pietatem est? Est plane ueritas quae non habet pietatem. Si quis grammaticam artem nouerit, uel Dialecticam, ut rationem recte loquendi habeat, & inter uera & falsa diu

secundum fidem ele. Id est, quam tenent uel qua saluantur electi. & ideo per ea magis laborandum. * CHRYS. Non ex recte factis, neque ex laboribus, ac sudoribus hanc cepi dignitatem, sed totum eius, qui mihi haec credidit, beneficium est. * HIERONYMVS. Id est, eorum qui non tantum uocati

dicet. Geometria quoque Musica & Arithmetica, habent in sua scientia ueritatem, sed non est scientia illa, scientia pietatis. Scientia pietatis est nosse legem, intelligere prophetas, Euangelio credere, apostolos non ignorare. Abique pietate notitia ueritatis delectat ad praesens, sed aeternitatem non habet praemiorum. * CHRYS. Quippe & rerum ueritas est, sed non est secundum pietatem, puta rei mystice peritiam nosse, siue aliquam artem ueraciter uerum ea secundum pietatem tantum ueritas est, quae secundum fidem creditur. * IDEM. Veritatem autem hoc loco ad figuram refert, & illa enim agnitio erat, & pietas erat, non tamen ueritas, neque item

Epistola Nicolai de Lyra super Epistolam Pauli ad Titum incipit.

C A P. I.

Aulus ser. Dei. Hic incipit epistola Pauli ad Titum quae uisus in tres partes, scilicet in salutationem, & prosecutionem, ubi. Huius rei gratia, & conclusionem, ubi. Salutant te, in fine epistole. In prima parte primo ponitur persona salutans quantum ad nomen, cum dicitur. Paulus, & ratio huius nominis dicta fuit in principio epistole ad Roma

nos. Et quantum ad religionem, cum dicitur. 2. Ser. Id est, uelideli Christianus, & quantum ad officij dignitatem cum dicitur. 3. Apo. autem Iesu Christi secundum. Id est, ad praedicandum fidem. 4. Et agni. ue. Dei. Hoc dicit ad excludendum scientiam humanam inuentam, in quibus sunt aliqua falsitates admixtae. ut patet per Aristotelem, qui licet uerius alijs scripserit, aliqua tamen falsa admiscuit, ut de aeternitate mundi, & de numero intelligentiarum, & huiusmodi. 5. Quae secundum pietatem est. Id est, ad uerum Dei cultum ordinata. * In

item mendaciam, sed figura atque imago in spe vite eterne, illa in spe presentis vite. Illi non electi sed nos, nam & ipsi ali quando dicebatur electi, iam hu usmodi gratiam amiserunt.

a In pen vite eterne. Hec res, hic fructus Apostolici officii Per hoc commendat officium Apostolicum, non tepidius agendum.

b Promisit, &c. Sed quomodo promisit, dum nodum homines essent, quib. pmitteret, quia i eius aternitate & in ipso verbo eius coeter no iam predestina tione fixu erat quod suo tēpore futurū erat. promisit ergo ante tempora quia in te eterno fixerat, quod cū creaturis cepit. Nō enim possumus dicere fuisse aliquod tēpus, quādo Deus nondum fecerat aliquid.

c Ante tempora, &c. Non recens promissio, sed ante tempora omnium seculorū, & ut certius sit.

d Quomodo ab apostolo dictum est ante tempora aterna. Si enim tempora quomodo aterna, nisi si forte ante omnia tempora intelligi uoluit, quia si dixisset ante tempora & non addidisset aterna, posset accipi, ante quādam tempora, quę ante se haberent alia tempora. Aeterna autem maluit dicere quam omnia, fortassis ideo, quia tempus non cepit ex tempore, an tempora aterna cum significauit, inter quod & tempus hoc distat, quod illud stabile est, tempus autem mutabile.

e IDEM. Cum autē retrorsum tempora a constitutione mūdi, habere videantur initium, quomodo sunt aterna, nisi quia aterna dixit, quę ante se non habent vllūm tempus.

f HIER. In hoc curriculo & rota mundi, tempora labuntur & veniunt, & aut futura sunt, aut fuerunt. Vnde quidam Philosophorum non putant esse tempus presens, sed aut preteritum aut futurum, quia omne quod loquitur, agimus cogitamus, aut dum sit, preterit, aut si nondum factum est, expectatur. Ante igitur hęc mundi tempora, aternitatem quandam fuisse seculorum credendum est, quib. semper cum filio & spiritu sancto fuerit pater, & ut ita dicam, unum tēpus Dei est omnis aternitas, inno innumera bilia tempora sunt, cum i finitus ipse sit, qui ante tempora omne tempus excedit. Sex milia nectum nostri orbis in plēnū anni, & quantas prius aternitates, quanta tempora, quanta seculorum orgines fuisse arbitrandū est in quib. angeli, throni, dominationes ceterę que uirtutes seruiertint Deo, & absq; temporum uiribus, Deo iubente subsisterint. Ante itaque hęc omnia tēpora quę nec sermo eloqui, nec mēs comprehendere, nec cogitatio tacita audet attingere promisit Deus pater sapientię luz uerbum suum, & ipsam sapientiam suam, & vitam eorū qui credituri erant; mundo esse venturam.

g Presbytero. Ut pastoralis curę onus facilius sustineatur, per multos diuisum.

h HIER. Audiant episcopi qui habent constituendi presbyteros per urbes singulas potestatem, sub quali lege ecclesiastica constitutionis ordo teneatur, nec putent apostoli uerba esse sed Christi, ex quo manifestum est eos, qui apostoli lege contempta, ecclesiasticum gradum non merito uoluerint alii cui deferre, sed gratia, contra Christum facere, qui qualis in ecclesia presbyter constituendus sit, per apostolum suum in sequentibus executus est. Moses amicus Dei potuit ut que successores principatus, filios suos facere, & posteris propriam relinquare potestatem, sed extraneus de alia tribu eligitur Iesus, ut sciremus principatum in populos nō sanguini deferendū esse, sed mitę. At nunc cernimus pluri moshanc tē beneficiū facere, ut non querant eos in ecclesia: colūnas etigere, quos plus cognoscant ecclesię pdesse, sed quos vel ipse amant, vel quorum sunt obsequis deliniti, vel pro quib. maiorum quispam rogerit, & (ut de teriora taceam) qui ut clerici fierent muneribus impetrarunt.

i IDEM. est ergo presbyter, qui & episcopus, & antequam diaboli instinctu, studia in religione fierent, cōmunē presbyterorum consilio ecclesię gubernabantur. Postquā uero unus quique eos quos baptizauerat suos putabat esse non Christum in toto orbe est decretum, ut unus de presbyteris electus proponeretur ceteris, ad quem omnis ecclesię cura pertineret, & schismatis semina tollerent, paulo post. Hęc propterea ut ostenderemus apud ueteres eosdem fuisse presbyteros quos & episcopos, paulatim uero ut diffusionum plantaria euellerentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam.

k CHRYSOS. Neque enim profecto uolebat inuulam totam

l Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

m Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

n Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

o Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

p Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

q Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

r Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

s Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

t Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

u Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

v Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

w Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

x Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

y Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

z Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

aa Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

ab Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

ac Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

ad Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

ae Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

af Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

ag Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

ah Huius rei gratia. Dum hęc recolit sicut ei

suum, & ipsam sapientiam suam, & vitam eorū qui credituri erant; mundo esse venturam.

* CHRYSOS. Hoc est, non modo ex poenitentię remedio prouenit, sed olim, atque ab ipso principio ista pręfixa sunt. Ostenditur ex his nobilitas nostra, quod non nuper, sed olim, atque ab ipsis

1 in iis dilecti sumus.

2 d Manifestauit. Con

3 gruis temporibus,

4 scilicet uerbum, id

5 est, filium, hęc est vi

6 ta aterna.

6 d Filio secundum con

7 munem fidem. Id est,

8 Catholicam, non pri

9 uatam alicuius. Ca

10 tholicam Gręcę, cō

11 mune uel uniuersale

12 dicitur Latine.

13 Huius rei gratia.

14 f Huius rei gratia.

15 Primo dicit quid a

16 gere debeat & qua

17 les ordinate presby

18 teros, incipiens ita

19 huius rei gratia. Dum

20 hęc recolit sicut ei

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 In spem uitę aternę. Per hęc consequenda.

2 Quam promisit, &c. Cum sit ipsa ueritas.

3 Ante temp. secula. In est, ab aeterno. Et accipitur promissio hic pro predestinatione Dei, quę ab aeterno dare electis ordinant gratiam & gloriam. Sed quia effectus huius predestinationis est in tempore, ideo subditur.

4 Manifestauit, &c. id est, ab eo dispositis & ordinatis.

5 Verbum suum. Id est, filium incarnatum.

6 In prędi. id est, per prędicationem, scilicet Christi & discipulorum suorum, ideo subditur.

7 Quę cre. est mi. Tanquam fidei prędicatori.

8 Secundum pręce sal. no. Dei. Ut patet a. 1. 4. a. Separate mihi Barnabam & Smlum. Secundo ponitur persona salutata, cum dicitur.

9 Tito dile. si. sec. com. si. Id est, Catholicam. Catholicon enim Gręcę, Latine significat cōmune uel uniuersale. Dicit Apostolus, Filio secū. com. si. Ad ostendendum quod Titus non erat filius eius carnalis, sed spiritalis. Tertio ponuntur optata bona, cum dicitur.

10 Gratia. In pręsenti.

11 Et pax. In futuro, nam beatitudo quietat totaliter hominis appetitum.

12 A Deo pa. no. Qui est gratia & beatitudinis causa principalis effectiua, tamen cum filio & spiritu sancto, nā opera trinitatis sunt indiuisa.

13 Et Christo Iesu. Quia eius

eius humanitas est causa instrumentalis coniuncta.

14 Huius rei. Hic incipit epistola prosecutio, quę diuiditur in duas partes, in prima parte Titum instruit de ordinatione ecclesię, secundo de in formatione plebis sibi commissę seq. c. Prima in duas, quia primo ponit suam instructionem, secūdo cuiusdā dicti rationem, ibi: Sūt enim mul ti. Circa primū instruit eum de ordinatione ecclesię quanta ad episcopos & presbyteros, instituerat enim eum Paulus. Cretensem archiepiscopum, & sic ad eum pertinebat ordinatione totius prouincię. Sciendum etiam, quod sub nomine presbyterorum intelligit etiam episcopos, & e conuerso, sub nomine episcoporum intelligit presbyteros, sicut dictū fuit plenius, supra 1. Ti. 3. Dicit igitur. Huius rei gratia. id est, propter prędicationem fidei Catholicę.

15 Reliq. te. Cretę. Instituens te ibi archiepiscopum.

16 Vt ea quę de. De bona dispositione ecclesię.

17 Corrigan. Id est, melius reformando.

18 Et constut. per ciuit. Secundum existentiam populorum.

19 Sicut & ego tibi disp. Id est, forma quę sequitur.

20 Si quis. Ille enim qui constituitur presbyter uel episcopus, debet esse integre fidei, ista autem conditio & alia sequentes debent esse excellentius in episcopo, quam in sacerdote curato.

* Vnus

tam vni viro permitti, sed vnicuique propriam curā indici, ita enim laborem sibi fore timorem sciebat, & subditos maiori diligentia gubernandos, siquidem Doctor non multarum ecclesiarum regimine distraheretur, sed vni tantum regende vocaret, eamque componere moribus & ornate studeret.

a Sine crimine. Si dixisset sine peccato nullus in ecclesia re-

a Non peccato.

Peccato criminali, vel infamia criminali. continentia & sacramentum.

b In quo species continentia & fidei.

sine crimine est vnius vxoris vir, filios habens fideles: + non in accusatione luxuria, aut non subditos. + Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussio-

a Id est, non aliorum mentes aliter quam oportet loquendo percipientem, uel non ferocem, non crudelem.

mittatur, sed quia in nobis in huius vitæ infirmitate manentibus quotidie fieri non quiescunt, qui fideliter orantibus quotidie remittantur. Quamlibet valde iustum discutias in hac vita, non est tñ sine peccato. Vnde Io. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos se iucimus, & veritas in nobis non est.* Sed plane, multi iusti dicti sunt sine querela, quod intelligitur sine crimine. Nulla. n. querela iusta est de his qui non habent crimē. Crimen ergo est querela, i. peccatū graue accusatione & damnatione dignissimum, vt homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, fortum fraus, & huiusmodi, quæ cum cœperit homo nō habere, incipit caput erigere in libertatem, sed ista inchoata est non perfecta libertas.

* *HIER.* Non tantum eo tempore quo ordinandus est, sine vilo sit crimine, & præteritas maculas noua conuersatione diluerit, sed ex eo tempore quo in Christo renatus est, nulla peccati conscientia remordeat. Quomodo. n. potest præsul ecclesie auferre malum de medio eius, qui in delicto simili corruent? Aut qua libertate corripere peccantem cum tacitus sibi ipse respondeat, eadem admississe, quæ corripit.

* *OECUMENIVS.* Inculpatum esse generale est. Siquidem inculpatum esse, omnia quæ sunt enumeranda complectitur: hoc est, in quem nullum possis crimen impingere.

b Vnius uxoris vir. Post baptismum, quia nouo homini nō stupri, nec aliqua quæ ante fuerunt obstant. Huius sententiæ cōtra dicit Aug. his verbis. Acutius intelligunt qui nec enim qui cathecumen. s. vel Paganus habuit alterum ordinandum conueniunt quia de sacramento agitur, non de peccato. Nā in baptisimo peccata omnia dimittuntur. Et qui dixit. *Si nupsit, vir non peccat,* satis declarauit nuptias non esse peccatum. Propter sanctitatem autem sacramenti sicut femina, si cathecumina, uirgata est non pōt post baptismum inter virgines Dei conecrari, ita non absurde vitium est. Bigamum non peccasse, sed formam sacramentis non ad vitæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessariam. Et sicut plures antiquorum patrum vxores significauerunt saturas ex omnibus gentibus ecclesias vni viro subditas, i. Christo. Ita nouerit antiquus, i. episcopus vnius uxoris uir significat ex omnibus gentibus unitatem vni viro Christo subditam. Itaque sicut duobus dominis seruire, sic ab uno Deo apostatate. & in alterius superstitionem ire non licet.

* *HIER.* Quod autem ait: *vnius uxoris uir.* Sic intelligere debemus, ut non omnem Monogamum Digamo patemus esse meliorem, sed quo is possit ad Monogamiam & continentiam cohortari, qui sui exemplum præferat in docendo. Et loquente aliquē ad adolescentulum cōiugem perdidisse, & carnis necessitate superatum, accepisse vxorem secundam, quæ & ipsam vitam amiserit, & deinceps uixerit continenter: alium uero usque ad senectam habuisse matrimonium & uxoris usum, nunquā carnis opere cessasse, quis uobis è duobus uidetur esse melior, pudicior, continentior? Vtique ille qui in matrimonio tenendo fuit, & postea pudice & sancte conuertatus est, & non qui ab uxoris amplexu nec læculi est separatus a tate. Non si ergo applaudit, quicumque quasi Monogamus eligitur, quod

omni sit Digamo melior, cum in eo magis sit electa felicitas quam voluntas. Monstrans est qui Nouati schisma reculantur, nomen sibi in mundana presumplere, putantque secūda matrimonia ab ecclesie communione prohibenda, cum apostolus de episcopis & presbyteris hoc præcipiens ut quem in cæteris relati-

xant, non quod hortetur ad secūda matrimonia, sed quod necessitati carnis indulgeat.

† nō obnoxios cum in luxu Crimen. Tūc dicit vni. nūc autem præfratūm dicitur, & tūc sensus plus sit stentium.

nant, ostendens eam rem cuius a carere, ino ita esse periosam ut cum ipsa etiam possit quispiam ad sanctum episcopatus solium prouchi. Castigat hoc pso etiam impudicos, dum non eos permittit post secundas nuptias ad ecclesie regimen dignitatemque pastoris assumi. Nam qui detunctæ uxori beneuolentiam nullam seruasse deprehenditur, quo pacto hic ecclesie præceptor optimus esse poterit. Imo quibus criminibus non subicietur indies? Nolitis enim profecto omnes, quod etsi per leges secundæ nuptiæ permittantur, multis tamen ea res accusationibus patet.

c Filios hab. fidel. Nec saltem de luxuria accusatos, uel sibi non subditos. Alioquin nec spes in illo est corrigendi alios, nec si dōtem habet ad alios talium cohabitator.

* *CHRYS.* Nam qui filiorum tuorum magister esse non potuit, quo pacto alios docere possit, putandus est? Si quos ab initio secūda semper habuit & nutriuit, perueriti permittit, & quorum sibi & per leges & iure naturæ potestas omnis indulta erat, eos regere, moderari que nō poterit, quomodo alienis prodesse valebit? Num si in rebus, in quibus urgebat naturæ affectus ita negligens fuit, atque ita stultus, ut pecuniaræ rei plus studeret quam curæ filiorum, quo iure hic ad episcopale ministerium promoueatur, tantumque tudeat regimini operis.

* *HIERO.* Tam sanctum est nomen sacerdotii, ut nobis etiam ea quæ extra nos sunt posita, reputentur nō quo propter vitia nostra episcopi non fiamus, sed quod propter filiorum incontinentiam ab hæcra luarcendi simus, quæ enim libertate possimus, alienos filios corripere, & docere quæ recta sunt, cum nobis itatum possit qui fuerit correptus ingerere, ante, doce filios tuos, &c.

d Oportet enim. Talis debet constare. Necessè est enim ad tractationem officii eum esse sine crimine, id est, irreprehensibilem episcopum, hic aperte ostendit presbyteriorum non an episcopos supra fuisse designatos.

e Dei dispensatorem. * *HIERO.* Inter villicum & familiam hæc sola distantia est, quod conferuus præpositus est cōteruis suis. Sciat itaque episcopus & presbyter, sibi populum conseruum esse, non seruum.

* *CHRYS.* Qui exteriori ac mundana potestate subnixus est, quoniam lege imperat, ac necessario illi obtemperatur, uerito se per se supra subiectorum uoluntatem dominatur. Poterit is qui uolentibus præesse uult, si ea lege præsumit, ut consilio proprio omnia faciat, quam nemini rationem redditurus, tyranni esse potius quam populariter huiusmodi exercet officium.

f Non vinolentum. * *HIERO.* Quale est autem episcopum uidere vinolentum, ut sensu occupato, exaltet ritum, contra gratiam de corem, & labis dissolutis cachinnet, uel si paululum trillis rei cuiusdam fuerit recordatus, inter pocula in singultus prorumpat & lacrymas. Longum est ire per singula, & insanias, quas ebrietas suggerit explicare, uideas alios pocula in tela uertentes scyphum in faciem iacere conuuium uomunt ut bant, & bibunt ut uomāt. Digestio uentris & guttur, uno occupatur officio. Et ubicunque saturitas & sobrietas fuerint, ibi libido dominetur

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vnius vxoris uir. *Silicet post baptismum, ut dictū est sup. i. Tim. 4. 1.*
2 Filios hab. fl. *Licet non oporteat ipsum habere filios, quia potest uolere, tamen si habet, oportet: quod si sint fideles, i. sanæ fidei.*
3 Non in accu. lux. *Id est, accusabiles de luxuria, sicut filij Heli. 1. 1. 2. d.*
4 Aut non sub. *Id est, rebelles.*
5 Oportet eum esse sine crimine. *Iam expositum est.*

6 Sicut Deum, cui in bonis spiritualibus ubi requiritur maior fidelitas & diligentia, quam in dispensatione honorum temp. oralium.
7 Non superbum. *Alios suppeditando.*
8 Non iracundum. *In animo. Superbi enim de facili irascuntur.*
9 Non vinolentum. *Id est, in potu uult excessuum, quia per hoc impeditur discretio, & requiritur in Dei ministro.*
10 Non percussorem. *Quod uitium oritur frequenter ex excessua uini potatione.*

6 Sicut

* Non

Aminetur, si pecta ventrē & genitalia, pro qualitate vitiorū ordo
 mentib. o. s. nūq̄ ego ebrium castum ptabo. Dicit quisque
 quod vo ser, ego loquor conscientiam meā, scio mihi abstine-
 tiam, & nocuisse internissam & profuisse reperitā. Mirantur
 Apostoli hunc episcopo damnaſse violentiam, cum in veteri
 quo rae lege praecep-
 tur. *It. Sacerdotes cum*
ing. pr. duntur, &c.

Lenit. 10. a. *S. hosp. talē. & Hic*
 prudentē. *Ante omnia ho-*
 tem. *ſpitibus futuro epil-*
 tem. *copo den. inciat. Si*
 + 43 d. c. i. *enim omnes de Enā-*
 45. d. c. n. *g. eho de fiderant audi*
 + commun- *re, hospes fut. & c. quā*
 ecc. c. *to magis episcopus*
 cuius domus, omnū
 commune debet esse
 hospitium? Laicus. n.
 vnum aut duos, aut
 paucos recipiens, im-
 plebit hospitalitatis
 offic. Episcopus ni-
 si omnes receperit, in-
 hummus est.

B *Centra. Contradi-*
 dicentes. n. non vno
 modo intelligēdisunt
 paucissimi ampe no-
 bis dicitur loquēdo,
 ſed multu malē vuen-
 do. Quis enim audet
 apertissime loquen-
 do contradicere veri-
 tati? Non contradicūt
 multi lingua ſed vita,
 quos redarguere ho-
 num opus est, grandis ſarcina, elius arduus.

* **CHRYS.** Hoc vero quod ait: *Et contradicentes arguere, refe-*
 rendū est ad ſciam, qua erſi episcopi tm ſe vita ſancta, ſibi pōt
 prodeſſe ſic vivens. Potro ſi ſermone & doctrina fuerit erudi-
 tus, pōt ſe, cateroique inſtrere, & non ſolum inſtrere & do-
 cere ſanos, ſed & aduerſarios repercutere qui niſi reſutati fue-
 rim atque conuicti, facile queunt corda ſimplicium perverte-
 re. Hic locus aduerſus eos facit, qui inertie ſe & otio, & ſom-
 no dantes, putant peccatum eſſe ſi ſcripturas legerint, & eos
 qui in lege dñi recitantur die ac nocte, quali garrulos, inuti-
 lesq; conterunt, non animaduertes Apoſtolum poſt catalo-
 gū. conſultationis episcopi, etiam doctrinam praecepſiſſe.

* **CHRYSOST.** Non itaque ſalvoſis verbis, ſed ſumma il-
 la epus eſt perit a ſcripturatum, vt abſconditos ſenſus, intelli-
 gentiaque tennetur. Non vides vt Paulus orbe conuertere-
 rit

rit vniuerſum, de longe maiora perfecit quam Plato, & om-
 nes huiusmodi cateri? At forte dicturus es, ſig norum gratia
 hoc illum potuiſſe peragere. Non ex ſignis tātum hoc pe tuit
 nam ſi Apoſtorum euoluas actus, ſupius illum vi doctrina
 obtinuiſſe comperies, quam virtute ſignorum, &c.

C *Dixit quidam ex ill.*
 1 **AVGVSTINVS**
 2 Ille fuit Epimenides
 3 Cretenſis, in cuius li-
 4 bris hoc inuenitur, q
 5 homo inter prophe-
 6 tas Dei non inueni-
 7 tur, nec eius prophe-
 8 tia ad illa Dei eloqui
 9 pertinet quae Iudaei
 10 iunt credita, & ideo
 11 nomen eius nō com-
 12 memorauit Apoſto-
 13 lus ſicut ſolet con m-
 14 morare, pphetas De-
 15 dicens, ſicut & Danie-
 16 lites, ſicut & Danie-
 17 lum cum tacitis nominib
 18 illorum dicit, ſicut
 19 ſcriptum eſt, & ea ſci-
 20 ptura intelligitur i
 21 qua eſt autoritas De-
 22 i. Homo autem ineri-
 23 ditus, canis rabioſi-
 24 veritati oblatrans a-
 25 ſus eſt dicere illu-
 26 de prophetis Iudae-
 27 rum fuiſſe, de quo a-
 28 poſtulus. *Dixit qu-*
 29 *dam ex illis, &c. Lic-*
 30 *et diuinae autoritati vi-*
 31 *de volnerit, quod ve-*
 rum inuenit testimonium ſumere, ſicut & Paulus, vt leg-
 tur in Actib. Apoſtolorum, cum loqueretur Athenienſib. a
 de Deo. *In illo viuimus, mouemur & ſumus. ſicut & quidam ſecun-*
vos dixerunt. Et de Athenienſis arae inſcriptione ait. Inueni ara-
in qua ſubſcriptum eſt. Ignoro Deo. Ita diuina autoritas vnde cum-
ſumit quod neceſſarium inuenit, ſed non oia quae ſcripta i-
ſunt, accipienda confirmat. Vnde in lege praeceptū eſt Iudae-
vt ſi mancipium Gentile emerent, eius pili raderentur, & vt-
guam incrementa abſcinderentur, deinde ad vſus domeſt-
cos aſſumeretur. Ita vanis atque ſuperſuis Gentilium ſupe-
ſtitionum & Poetarum ſententiis abraſis & deciſis, quod p-
rum reperitū fuerit ad miniſterium domus Dei aſſumēdū e-
d Mandatis. Quia mandata legis poſt manifeſtam veritate-
iam hominum, non Dei mandata ſunt.
C *Auertentium. Spiritualis intelligentie. Quicquid enim adu-*
ſus

a rem, non turpis lucri cupidum, ſed hoſpiralem, † benignum
 prudentē, ſobriū, iuſtum, ſanctū, † continentē, † amplectē
 tem cum qui ſecundum doctrinam eſt fidelem ſermonem, vt
 † potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicūt
 † arguere. Sunt enim multi etiam † inobedientes, vaniloqui,
 & ſeductores, maxime autem qui de circūciſione ſunt, † quos
 oportet redargui, qui vniuerſas domos ſubuertunt, docentes
 quae non oportet, turpis lucri gratia. **Dixit quidam ex illis pro-**
 prius ipſorum propheta: † Cretenſes temper mendaces, malae
 beſtiae, ventris pigri. **Teſtimonium hoc verum eſt. Quam ob-**
 cauſam increpa illos † dure, vt ſaluū ſint in fide, non intenden-
 tes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auertentium ſe a

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Non turpis lucri cupidum. *Id eſt, ſecularis, quod eſt per mer-*
cationes, & talia quae non decet min ſtios eccleſia.
- 2 Sed hoſpitalem. *Oportet eum eſſe ad peregrinos.*
- 3 Benignum. *Ad omnes.* 4 Prudentem. *In agilibus.*
- 5 Sobrium. *Id eſt, tenentem ſobriam meſuram in omnibus.*
- 6 Iuſtum. *For. maluer quantum ad ſeipſum. & effectiue quantum ad*
populum ſibi ſubditum, in quo debet ſacere iuſtiam & conſeruare.
- 7 Sanctum. *Erga Deum.* 8 Continentem. *Id eſt iunctor. jō tenen-*
tem contra tentationis impetum. 9 Amplectentem.
Id eſt, diligenter ſtudentem in ſacra ſcriptura. 10 Vt potens, &c.
ſcilicet, fidelis ad bonum. 11 In doctrina ſana. *Abſque admixtio-*
ne alicuius erroris. 12 Eteos, &c. *Eos eſt acriter reſel-*
lendo. 13 Sunt enim, *Hic conſequenter reddit rationem*
vt ſim. dicit, ſcilicet quare debet eſſe potens inobedientes vel contradicen-
tes arguere, dicit. Sunt enim. mul. et. inob. Id eſt, ueritati euāgelicę contra-
dicentes. 14 Vaniloqui. *Ex multiloquio ſuo mentes ſimpli-*
cium perturbantes, & ſublitur.
- 15 Et ſeductores. *Per mendacia colorata.*
- 16 Maxime, &c. *Quia ſupple ſunt tales.* 17 Quid de cir. &c.
Iſtiterant falſi apoſtoli de Iudaismo conuerſi, non tamen re- e, quia cum
obſervatione euāgelij uolebāt obſervationem legalium introducere, ut
habetur infra co. cap.
- 18 Quos oportet, &c. *Quia legalia mortua fuerunt in paſſione Chri-*
ſti, & mortifera poſt publicationem euāgelij, prout ſupra declaratum
fuit diſſuſe ad Rp. 3. & Gal. 2. & 1. Tim. 5.

- 19 Qui vniuer. do *Fidelium.*
- 20 Subuertunt. *Id eſt, ſubuertere nituntur.*
- 21 Docentes, &c. *Id eſt, non ſana, ſed peſtifera.*
- 22 Turpis lu. &c. *i. propter quaſtum, & ſic in duobus peccabant, ſ.*
doctrina in intentione docendi. Et declarat propositum per dictum cui-
dam doctōris qui illius gentis dicitur.
- 23 Dixit quid, &c. *Per hoc autem quod non dicitur propheta abſo-*
te, ſed propheta ipſorum, datur intelligi, q non fuit uere propheta loq-
ſpiritu diuino, ſed humano ſicut expertus fuit viuens inter eos, dicitur
men propheta large & participatiue in quantum uerum dicit, ſicut
propheta uera loquuntur. Et ſubditur eius dictum cum dicitur.
- 24 Cretenſes, &c. *Id eſt, aſſueti mendacijs.*
- 25 Malae beſtiae. *Id eſt, mordaces uerbis.*
- 26 Ventris pigri. *Id eſt, gulof. Ille enim qui habet uentrem nimis i-*
pletum, non poteſt ire expedite, ſed tarde & pigre.
- 27 Quam ob cauſ. &c. *Id eſt, quia ſunt talibus uitijs aſſueti.*
- 28 Increpa illos, &c. *Et non moliter, ſicut Heli. 1. Reg. 2. c. Vnde*
ron. Heli pro filiorum ſuorum iniquitate damnatus eſt. Corripuit quid-
eos, ſed lenitate patris, & non autoritate pontificis.
- 29 Vt ſa. ſunt. *Catholica.* 30 Non interd. &c. *De obſeruari-*
legalium quae mortua fuerunt in paſſione Chriſti. Et ideo quidquid d-
tur de neceſſaria obſervatione eorum, totum eſt fabuloſum & falſum
- 31 Et man. *Fecerant enim Iudaei multa ſtatuta, per quorum obſer-*
uaciones iruitabantur praecpta diuina, ſecundum quod improbat ei Sal-
nator Mat. 15. d. Quare irritum feciſtis mandatum Dei, pro-
ter traditionem ueſtram.

Qui

* Omnia

...sus veritatem opponitur humana inueteratio est. Ideo manda...

itaque comedere vel munda, vel immunda. Si enim mundi su...

* CHRYSOS. Non igitur per naturam munda, aut immunda...

Quod ipsi negant, ideo quia in lege quae iam Moy...

a à veritate. † Omnia munda mundis, coïnquinatis autem &...

a Docent enim de ciborum discretione, cum non sit...

a Qui non credunt in Deum vel Deo. b Quia non sunt digni donis Dei...

Quia. Verbis. a Quidem. Vnde, Ioannes, Qui dicit se nosse Deum, & man...

Deo odibiles. Nechabiles credere. a A Deo reprobati, vt non habeant gra...

gant, cum sint abominati & † incredibiles, & ad omne opus bo...

Gen. Vidit Deus cūta quae fecerat, & erant valde bona. Secundum significatio...

* AMB. Istos mundos esse significat, qui & qua causa interd...

* AVG. Vnde re vera Manichæis nihil est mundum, quan...

* IDEM. Omnia quippe quae naturaliter sunt, in ordine suo...

* HIERO. Sed considerandum ne ista tractantes, occasio...

pe animam tangit & penetrat, eamq; sordibus inquinat: Hoc...

b. Factis aut. Si negatio non tantum lingua sit, sed etiam factis...

* AVG. Quid est negare factis? & superbiere & schismata...

* HIERO. Existimant quidam in eo tm̄ Deum negari, si in...

* PRIMASIVS. Neminem ita vt se dicunt nosse Christum...

NICOLAUS DE LYRA.

Omnia Cibaria. Mundis, id est, per baptismum sanctificatis.

inquinat hominem, scilicet detractiones, blaspheミア & huiusmodi, quae primo...

ADDIDIO.

Ca. I. Vbi dicitur in psallia. Vt patet per Arist. qui licet verius...

siderationem motum orbium celestium & est processus naturae...

REPLICA. In epistola ad Titum 1. c. Vbi psallator dicit Arist...

CAP. II.

CAP. II.

Hæc sunt quæ ad bonos mores perti...

V autem loquere, & c. Postquam Apostolus instruxit Titum de...

Id est, doctrina in singulis. I. Tu autem loc. Informando populum.

NICOLAUS DE LYRA.

V autem loquere, & c. Postquam Apostolus instruxit Titum de...

licet, secundo quantum ad omnes generaliter sequitur. Prima in tres secur...

1. Tu autem loc. Informando populum. 2. Quæ decet la. doct. In moribus.

Senes

A se: ut sobrii sint. CHRYS. Habet senectus vitia quaedam propria, & morbos quibus iuuentus caret. Et ipsa quoque senectus morbus est, inest illi tamen præterea segnities quedam ac tarditas, obliuio profunda, obrusio sensuum & iracundia. Sunt n. plurima, quæ in huiusmodi ætate vix fieri patientur.

PRIMASIVS.

Hic senes, seniores ecclesiæ appellat, quos necesse est omnibus formam præbere.

In ha san. Ut scilicet carum incessus, motus, vultus, sermo præferant sanctitatem.

fobrias reddant Hieron.

Non ui. mul. Solent enim esse quedam, quæ corporis frigescente luxuria, vino se pro libidine dederunt.

HIER. A vini et

male audiant.

go nimio potu anus prohibeantur, quoniã quod in adolescentibus libido, sic in senibus ebrietas est, aut quomodo potest anus docere adolescentulas castitatem.

Non si ebrietas uetula mulieris adolescentula, fuerit imitata, pudica esse non possit. Signanter autem expressit, non multo vino seruientes, tertius. r. quedam est & extrema conditio, vino sensus hominis occupari, & non

CHRYSO. Item quippe mulierum, atque senectutis proprie uitium est. Non quod ætare frigescant, magno potationis inferuunt studio, quocirca eas ab hoc vitio remotissimas cupit, namque facilius vapores ex infimis ad superiora feruntur, accerebrum occupant, & caput hinc leditur, atque inde maxime ebrietas fit: habet quidem vino opus hæc ætas, cum infirma sit, cæterum temperato.

Hier.

Bene do. Non quidem publice viros, sed private.

Ut viros su. Quos naturali affectu naturaliter diligunt, ament etiam pudica dilectione, ut si cum pudore uiris debitum potius reddant, quam exigant.

CHRYSO. Precipuum illud est domesticæ pacis, ac bonorum omnium fundamentum, si vxor uiro per omnia consentiens sit. Nam ubi hoc fit nihil trille contingere poterit. Quo pacto. n. cum caput corpori connexum coniunctumque sit, vltia ibi seditio, vlla dissentio oriri possit, necessar o profecto reliqua omnia in pace sunt. Principibus namque pacatis, quibus iam pacem diuidere possit, atque discernere: quemadmodum econtra, his inuicem dissentientibus, nihil salubre esse poterit, tota que simul mutabit familia.

CHRYSO. Precipuum illud est domesticæ pacis, ac bonorum omnium fundamentum, si vxor uiro per omnia consentiens sit. Nam ubi hoc fit nihil trille contingere poterit. Quo pacto. n. cum caput corpori connexum coniunctumque sit, vltia ibi seditio, vlla dissentio oriri possit, necessar o profecto reliqua omnia in pace sunt. Principibus namque pacatis, quibus iam pacem diuidere possit, atque discernere: quemadmodum econtra, his inuicem dissentientibus, nihil salubre esse poterit, tota que simul mutabit familia.

CHRYSO. Precipuum illud est domesticæ pacis, ac bonorum omnium fundamentum, si vxor uiro per omnia consentiens sit. Nam ubi hoc fit nihil trille contingere poterit. Quo pacto. n. cum caput corpori connexum coniunctumque sit, vltia ibi seditio, vlla dissentio oriri possit, necessar o profecto reliqua omnia in pace sunt. Principibus namque pacatis, quibus iam pacem diuidere possit, atque discernere: quemadmodum econtra, his inuicem dissentientibus, nihil salubre esse poterit, tota que simul mutabit familia.

CHRYSO. Precipuum illud est domesticæ pacis, ac bonorum omnium fundamentum, si vxor uiro per omnia consentiens sit. Nam ubi hoc fit nihil trille contingere poterit. Quo pacto. n. cum caput corpori connexum coniunctumque sit, vltia ibi seditio, vlla dissentio oriri possit, necessar o profecto reliqua omnia in pace sunt. Principibus namque pacatis, quibus iam pacem diuidere possit, atque discernere: quemadmodum econtra, his inuicem dissentientibus, nihil salubre esse poterit, tota que simul mutabit familia.

CHRYSO. Precipuum illud est domesticæ pacis, ac bonorum omnium fundamentum, si vxor uiro per omnia consentiens sit. Nam ubi hoc fit nihil trille contingere poterit. Quo pacto. n. cum caput corpori connexum coniunctumque sit, vltia ibi seditio, vlla dissentio oriri possit, necessar o profecto reliqua omnia in pace sunt. Principibus namque pacatis, quibus iam pacem diuidere possit, atque discernere: quemadmodum econtra, his inuicem dissentientibus, nihil salubre esse poterit, tota que simul mutabit familia.

Et non blasphem. Hoc ad senes & ad omnia superiora potest referri, quasi hortare senes & anus, & adolescentulas, vt ita se habeant vt dixi quod ideo facere dicunt, vt non blasphem. &c.

HIERONYMUS. Verbum autem domini blasphematur, vt cum contemnitur Dei prima sententia & pro nihilo dicitur,

Senes vt sobrii sint, honesti: + pudici + prudentes, sani in fide

in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non

criminatrices, non vino multo seruientes, + bene docentes, vt + prudentiam doceant. + Adolescentulas vt viros suos a-

ment, filios suos diligant, prudentes, + castas, sobrias,

domus curam habentes, benignas, subditas suis viris, vt

non blasphemetur verbum Dei. Iuuenes similiter hortare, vt sobrii sint. In omnibus reipsum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in

grauitate. Verbum sanum, irreprehensibile, vt is qui ex

honorem,

Iuuenes simil. hortat. Quia iuuentus propior est ad lapsum, ceteri iubetur, quod facilius sit, magistram iubet formam esse, vt quod docet uerbis, ostendat factis, ut ira prophani erubescant.

In omnibus, etc. Omnis n. qui male uiuit in conspectu eorum quibus prepositus est, quantum in ipso est occidit eos, & si illi uiuunt de misericordia Dei uiuunt.

AMBROSIIUS. Attendit n. ouis etiam fortis plerumque prepositum suum male uiuentem, si declinet oculos a regulis dei, & intendens in hominem, incipit dicere in corde suo, si prepositus mens sic uiuit, ego quid sum qui non faciam quod ille facit?

HIERONYMUS. Nihil prodest aliquem esse exercitatum in dicendo, & ad loquendum triuisse linguam, nisi plus docuerit exemplo uerbo. Denique qui impudicus est, quis disertus sit: si ad castitatem audientes cohortetur, sermo eius infirmus est, & auctoritatem non habet cohortandi. Et e contrario quamuis sit rusticus & tardus ad loquendum, si castus fuerit, exemplo suo potest homines ad uitæ similitudinem impellere.

CHRYSOSTOMUS. Sic omnibus doctrina, exemplarque uirtutis in speculum uitæ, quod omnibus proponitur ad imitandum, uel primitiua quedam imago, omnia in se habens, quæ bona atque honesta sunt, quæ magna cum facilitate uolentibus aliqui id decoris imitari, exempla semper præbere parata sit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Senes ut sobrii sint. Ipse est, moderati in actibus suis, quod exigit maturitas ætatis.
- 2 Pudici. Id est, casti, quia contrarium est ualde detestabile in antiquis eo quod in eis frigescit, calor naturalis.
- 3 Prudentes. In agibilibus, quod debet esse in eis acquisitum per experientiam longi temporis.
- 4 Sani. in fide. Absque admixtione erroris.
- 5 In di. Que est forma fidei.
- 6 In patient. Similiter sint sani ita quod non frangantur per impatientiam in aduersis.
- 7 Anus sim. in ha. sanct. Religioso & honesto supple sint.
- 8 Non crimina. Id est, imponentes de facili crimina iuuentulis.
- 9 Non mul. ni. ser. Nam potatio uini excessiua inducit ad fractionem castitatis uidualis.
- 10 Bene do. Non in publico, sed in secreto iuniores mulieres.
- 11 Adolescentulas. Hac est secunda pars in qua instruit eum de personis existentibus in statu iuuentilis dicens. Adolescentulas. Supple ad-mone.
- 12 Vt ui. suos ament. Sicut seipsas, quia uir & uxor sunt una caro.
- 13 Filios suos di. Non solum quantum ad corpus eos nutriendo, sed etiam quantum ad animam eos in moribus informando.

- 14 Prudentes. Supple esse in gubernatione domus & familia.
- 15 Castas. Castitate coniugali.
- 16 Sobrias. In cibo, & potu, quod multum facit ad castitatem seruandum.
- 17 Domus curam hab. Et non per alienas domus vagantes.
- 18 Benignas. Erga omnes.
- 19 Subditas suis uiris. Vt non nobilitate uel diuitijs clare nolint ei obedire.
- 20 Vt non blasphem. doctrina euangelica, & refertur hoc ad oia predicta & etiam sequentia tunc n. habitabant Christiani inter infideles, & ideo si fuissent in compositi moribus infideles fidem Catholicam deriderent.
- 21 Iuuen. sim. Quia iuuentus impellit ad sequendum impetus passionum maxime concupiscentiæ carnalis, propter quod retinenda est in se in sobrietatis, & quoniam turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum & in moralibus magis mouent facta quam uerba ideo consequenter informat Titum dicens.
- 22 In omnibus reip. Informando subdito: factis.
- 23 In doctrina. Informando eos uerbis factis.
- 24 In integritate. Id est, puritate mentis & corporis.
- 25 In grauitate. Gestis exterioris.
- 26 Verbum sa. Supple sit.
- 27 Vt is qui ex ad. Id est, aduersarius.

Pru-

* Vercatur

A Servos dominis suis subditos, &c. **HIERO.** In his autem omnibus, quæ non sunt contraria Deo, ut si dominus ea imber quæ non sunt aduersa scripturis sanctis, seruus subiciatur domino suo. Sin verò contraria præcipit, magis obediat spiritus quàm corporis domino.

CHRYS. Neque enim ex verbis dogmata, verum ex ipsis reb. atque vita gentiles iudicare consueverunt. Sint igitur illis & vxores, & serui in magisterium rectissime conuersationis norma. Quippe & apud eos, & vbiq; terrarum istud pro cõfesso habetur, seruorũ genus fermè impudens esse, formatuque difficile, lasciuum, lubricum, parumq; idoneum ad virtutis capeffendã doctrinã, non id qui dē naturę causa, absit, verum pp cõuersationis viteque negligentiam. Solēt. n. huiusmodi in his q̄ morēs tangunt a dominis negligi. Nihil enim aliud ferme curant hi, in quorũ potestate sunt, quã ministerium suum, &c. Cum igitur perspexerint genus à Deo impudens, veluti fre-

bis impositis ex religionis nostræ cultu honestius omnibus euasisse, atque modestius, etiam si ualde stolidi fuerunt atque irrationabiles domini magna profecto concipient de fidei ac religionis nostrę dogmatibus.

U *vs doctr. sal.* Hoc refertur ad omnia prædicta. scilicet ad senes & auios & seruos. **Q.** Hortare omnes prædictos, ut ita se habeant ut præscriptum est, ut ita ornent in actibus suis doctrinam salutat. &c.

O *ornent.* Ornamentum doctoris est honesta uita discipuli.

A *ap. enim.* **Q.** Omnes monendi sunt, quia omnibus natus est, nullum exclusit. Vel.

G *gratia.* Christus qui est gratia Dei. Vel gratia Dei & sal. &c. **i.** Deus

^{l. Vobis contrarius.}
aduerso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. ¹

^{a Hortare.} ^{b Quibuslibet tam bonis quam malis.}
† Seruos subditos dominis suis esse, in omnibus placentes, ²

^{a Hoc modo placere poterunt, cum non mutauerint cum domini eos aliquid iusserint.}
non + contradicentes, non + fraudantes, sed in omnibus bonam fidem ostendentes, + ut doctrinam Saluatoris nostri Dei ³

^{b Bonis operibus & fide.} ^{b Actibus suis.} ^{c Per carnem.} ^{d Deus per gratiam, est inuisibilis.}
ornent in omnibus. Apparuit enim gratia Dei + & Saluatoris ⁴

^{a Ad utilitatem omnis generis hominum, sine quo non profuisset nasci.}
nostri omnibus hominibus, erudiens nos, + ut abnegantes ⁵

^{a Vanę culturę, & ignorantiam.} ^{b In nobis.} ^{c Ad proximum.} ^{d Ad Deum.}
impietatem & secularia desideria, sobriè & iustè & pie uiua- ⁶

^{a Tam fragili.} ^{b Per hoc.} ^{c Certi & solidi.} ^{d Gloriam æternam.} ^{e Alias manifestationem.}
mus in hoc seculo, + expectantes beatam spem & + aduen- ⁷

^{a Non hominis infirmi, noui mortalis, non passibilis ut prius.}
rum glorię magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui ⁸

^{a Non solum erudiuit.} ^{Per hoc sumus secuti de sepe.} ^{Ad hoc.} ^{Per sanguinem.}
dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni ini- ⁹

^{a Tam ab originali quam actuali.} ^{Alias peculiarem. i. proprium.}
quitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectato- ¹⁰

^{a Nescientibus.} ^{b scientes.} ^{c Negligentes & rebelles.}
rem bonorum operum. Hac loquere & exhortare, & argue ¹¹

^{Ita cum imperio.} ^{a Pro simplicitate.}
cum omni meridie. Nemo te contemnat. ¹²

i. Deus & Saluator noster. **f.** Dei filius, etsi inuisibilis sit in forma Dei, tamen per gratiam apparuit in forma serui.

HIERON. non est enim aliqua differentia liberi & serui: Græci & Barbari, circumcisi & habentis præputium. mulieris & viri. Sed cuncti in Christo vnum sumus, vniuersis ad Dei regnũ vocamur, omnes post offensam patri nostro reconciliandi sumus, non per merita nostra, sed per gratiam Saluatoris.

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter hortetur, premit & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuerit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illum non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fouerit, quanam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ hu-

iustmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret? Illud enim gratiæ est, cum a secularibus cupiditatibus liberamur atque ad celum digni subuehimur. **e** Et aduentum glorię magni Dei, &c. Qui non in infirmitate, ut prius, sed in gloria & potestate venit præmia daturus secundum merita, qui in primo aduentu adeo humilis fuit, quod non solum erit, sed etiam dedit se. **f** Sectatorem bonorum operũ, &c. Quia ad hoc redemit nos Christus, ut puram vitam sectantes & repleti operibus bonis, Dei heredes esse possimus. **g** Argue cum omni, &c. Iam non aspere accipitur, cum pro salute fieri sciat.

iusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret? Illud enim gratiæ est, cum a secularibus cupiditatibus liberamur atque ad celum digni subuehimur.

e Et aduentum glorię magni Dei, &c. Qui non in infirmitate, ut prius, sed in gloria & potestate venit præmia daturus secundum merita, qui in primo aduentu adeo humilis fuit, quod non solum erit, sed etiam dedit se.

f Sectatorem bonorum operũ, &c. Quia ad hoc redemit nos Christus, ut puram vitam sectantes & repleti operibus bonis, Dei heredes esse possimus.

g Argue cum omni, &c. Iam non aspere accipitur, cum pro salute fieri sciat.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vereatur. i. confusus ad seipsum reuertatur. Nihil ha. & sic tandem ad fidem conuertatur. Seruos. Hac est tertia pars in qua Titum de his qui sunt in conditione serui & primo ponitur instructio, secundo instructionis ratio, ibi. Apparuit enim. Circa primum dicit Apostolus. Ser. supple. doce. Sub. do. suis. eis debitam reuerentiam & obsequium exhibendo, & hoc siue sint boni, siue mali, fideles aut infideles. In om. pla. Et hoc intelligendum est de licitis tantum & honestis. Non frau. dominos in rebus uel obsequijs debitis. Si in omni bo. i. fidelitate. Ostenden. verbis & factis. Ut do. &c. ornent. hoc suis bonis moribus, hoc enim faciendo sanctus Paulinus seruiens regi infideli, sic fidem suam morib. ornauit, quod liberationem sui a seruitute & omnium ciuium suorum meruit apud regem infidelem. Apparuit. hic ponitur dictæ instructionis ratio quæ accipitur ex Saluatoris exemplo, qui dedit seipsum pro nobis, & subiecit se seruituti, ut nos redimeret a seruitute diaboli, propter quod non debet esse durum seruis fidelibus dominis suis infidelibus subijci, propter quod dicit. Appar. eim Dei Sal. nost. in carne pro nobis assumpta. Erudiens nos. uerbis & exemplis. Ut abne. im. i. idololatriam sicut per oppositum pietas dicitur cultus diuus.

13 Et secularia desideria, &c. quæ tendunt ad diuitias, honores & delicias. **14** Sobriè. in uobis. **15** Et iu. ad proximum. **16** Et pie. Ad Deum. **17** Viuamus in hoc se. fragili & transitorio. ideo subditur. **18** Expectantes beatam spem. id est gloriam æternam a nobis speratam. **19** Et aduentum glorię, &c. Nam in primo aduentu uenit in humilitate & subiectione: in secundo ueniet gloria & potestate, & subditur de primo aduentu. **20** Qui dedit semet. in humilitate factus obediens usque ad mortem crucis. **21** Ab omni ini. s. originali & actuali. **22** Et mun. per sacramentum baptismi, quo deletur originale peccatũ & actuale. **23** Sibi po. ac. per gratiam baptismalem. **24** Secta. bo. ita quod gratia baptismalis non detur in uacuum, sed ad quene operandum. **25** Hæc lo. ignorantes docendo. **26** Et exhortare. iam scientes ad melius inducendo. **27** Et ar. delinquentes. **28** Cum omni. i. autoritate pontificali. **29** Nemo, &c. Prælati enim nimis molli cõtemptibilis redditur suis subditis.

Et

Tom. vj. B

C A P. III. **A** a *Admonere, & cat. Sequitur.*

b *Ad omne opus, & ca.* Q. Admone, vt ad malum tardi sint, sed ad bonum parati, scientes quod singulis persolui oporteat, quia singulis paratur.

c *Eramus enim & nos aliqui.* Et si philosophi essent quidam nostrum, vera tamen sapientia carebant.

* **H I E R O N Y M V S.** Quamuis quomodo Paulus stultus fuerit, incredulus, errans, & seruans variis desideris, antequam saluatoris nostri clementia per lauacrum regenerationis saluum faceret? ad quod respondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† erga homines a-

† erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† indubitatus.

C A P. III.

Esti habes imperium spiritualiter tamen admone. Regibus & ducibus. **A**dmone illos, principibus & potestati-

bus subditos esse, & dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, & neminem blasphemare, & non litigiosos esse

sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim & nos aliquando insipientes & increduli, errantes, seruientes desideris & voluptatibus variis, malitia & inuidia agentes, & odibiles, odientes inuicem.

Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius heredes simus secundum spem vitae aeternae. & Fidelis est sermo. Et de his volo te confirmare, ut assequi possimus.

† Erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† Erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† Erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† Erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† Erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† Erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† Erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† Erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† Erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† Erga homines a- a. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

Admone. Postquam Apostulus Titum instruxit de informatione populi secundum gradus speciales, hic consequenter instruit eum de informatione generaliter quo ad omnes, & primo qualiter se debeat habere erga principes, secundo erga hereticos homines, ibi. Hereticum. Prima in duas, quia primo ponitur instructio secundo instructionis ratio. ibi. Eramus enim. Circa primum dicit. Admo. ii. i. subditos tuos generaliter.

2 Principes, & c. secularibus.

3 Subditos. Tales. n. potestates procedunt ex Dei ordinatione, qui secundum voluntatem suam transfert regna atque constituit, Dan. 2. & i. deo qui tali potestati resistit, ordinationi Dei resistit, Rom. 4.

4 Dicto. f. potestatis.

5 Obe. in licitis, ideo subditur.

6 Ad omne, & c. In hoc. n. non solum obeditur homini, sed Deo cuius minister est iudex siue potestas, vt dicitur Rom. 13.

7 Neminem etiam iniuriantem, sed patienter tolerare, aut rationabiliter obviare. ideo subditur.

8 Non gloriosos, & c. sed modestos, mensuram debitam rationis seruantes: nam aliquando expedit de iniuriantibus iniuriam querere, vt pte, quia ita ex tolerantia nutritur iniuriantibus audacia malefaciendi.

9 Omnem, & c. secundum rationis dictamen, aliter non esset mansuetudo sed magis pusillanimitas.

10 Ad omnes homines. tam fideles quam infideles.

11 Eramus. Hic consequenter ponitur dicta instructionis ratio. Et est duplex. Prima accipitur ex parte status conuersorum ad fidem catholicam ante conuersionem in quo statu erant male desectiuosi. & ideo debent desectiuos hominibus & infidelibus condescendere per mansuetudinem quam potest fieri bono modo secundum rationis dictamen. ideo dicit. Eramus enim a. & c. in li. i. sine sapientia vera quae est Christus, quamuis tunc aliqui essent philosophi mundana praediti sapientia.

12 Increduli. in his quae sunt supra rationem, cuiusmodi sunt ea quae sunt facti.

13 Errantes. in moribus.

14 Seruientes, & c. i. passionum sectatores.

15 In malitia, & c. quantum ad alios qui peccabant ex certa malitia, et quia hoc est valde destabilis, ideo subditur.

16 Odibiles. scilicet Deo.

17 Odientes inuicem. qui mali homines non habent amicitias ad alios, nec etiam ad seipsos, ut declarat philosophus. 8. Ethic.

18 Cum autem beni. Hic ponitur secunda ratio dictae instructionis, secundum ex dictis infertur quaedam conclusio, ibi. Fidelis. Ratio accipitur ex credentium statu post suam conuersionem ad quem uocati sunt haredes uitae aeternae & hoc ex mera Dei gratia & benignitate, propter quod benigni alijs etiam infidelibus debent esse maxime principibus quantum peccati fecerunt secundum Deum. & hoc est quod dicit. Cum autem be. & hu. humanitas in eius natiuitate, benignitas autem in sua conuersione.

19 Non ex op. quae fecimus. nos peccatores.

20 Sed se. & c. salus enim aeterna excedit totaliter facultatem naturae humanae, propter quod non potest eam attingere, nisi ex largitate diuinae misericordiae.

21 Per la. re. id est baptismi, qui est spiritualis generatio. Ioan. 3. a. Ni quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introre in regnum Dei.

22 Et re. spi. Spiritus. n. sanctus in baptismo datus terminat uitam ueterem quae fuit sub peccato, & inchoat nouam quae est in gratia.

23 Quem, & c. ad delectationem omnium peccatorum & copiam uirtutum.

24 Per la. ex cuius passione habet efficaciam baptismi sacramentum.

25 Vt iu. gra. qui facit nos Dei filios adoptiuos, & per consequens.

26 Haredes. simus. in presenti, & in futuro erimus secundum rem.

27 Fidelis. Hic ex dictis infertur conclusio. scilicet quod Titus de hac spe aeternae informet suos subditos, & denitet doctrinam inutilem & euersam. dicit igitur. Fidelis ser. est. scilicet quod simus haredes secundum spem aeternae.

28 Et de his, & c. Est enim spes ista ancora anima, tenens eam immobilem in bono sicut ancora materialis nauem in mari. Sed in hoc est differentia, quia ancora materialis figitur deorsum in maris fundo. haec autem figitur sursum in caelo. ideo dicitur. Heb. 6. d. Fortissimum fortium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animae tutam ac firmam & incedente in usque ad interiora uelaminis. ad secreta caelestium quae sunt nobis uelata.

In

* VI

a Præfse. i. magis proficere. & seipsis meliores fieri.
b Hæreticum ho. Hæreticus est qui per verba legis legem impugnat. proprium. n. sensum astruit ex verbis legis, vt prauitatem mentis suæ legis autoritate confirmet, qui vitandi sunt, quia frequentius correcti exerc. tiores essent ad malum.

* HIERON. Hæ-
resis Græcè ab electio ne dicitur, quod scilicet vt vnusquisque id sibi eligat, quod ei melius esse videatur. Philosophi quoque Stoici, peripatetici, academici, epicurei, il- lius vel illius hære- los appelletur. Qua- re autem post vnam alteram monitio- nem vitandus sit red- dit causas, quia sub- ieris est. qui enim se mel biq; correptus, adito errore suo nõ ulli corrigi, etare e- llim ut corrigètem, B. e. cõtrariose ad pu- gnas & iurgia verbo umparas, eum vult uerificare a quo do- erur. Propterea ve- o a seipso dicitur dā- atus, quia fornicar- or, adulter, & cetera vitia per sacerdo- es de ecclesia propel- antur. Hæretici au- em in seipos sententiam ferunt, suo arbitrio de ecclesia re- edentes, quæ recessio viderur propriæ conscientie esse dam- atio. Inter hæresim & schisma hoc interesse arbitramur, uod hæresis peruersum dogma habeat: schisma autem ropter episcopalem dissensionem ab ecclesia pariter se- aret.

* IRENAEVS. Tantum Apostoli, & horum discipuli ha- erunt timorem, ne verbo tenus communicarent alicui eo- m qui adulterauerant veritatem, quemadmodum ait Pau- s: *Hæreticum hominem deuita.*
* ATHANAS. Schismaticorum quoque & hæreticorum ena vitare, meumque circa eos odiũ sectamini, quia Chri- sunt inimici. Scitis ipsi quod nullus mihi nec pacificus qui em sermo cum eis aliquando fuerit, propter prauam eorum pluntatem, & pertinax contra Christum bellum. *Verba sunt antonij magi ad fratres monachos.*

* HIER. Aduersus eos qui me dicunt hoc opus inflamma- tum inuidiæ facibus scribere, breuiter respondeo, nunquam me hæreticis percussisse, & omni egisse studio, vt hostes Ecce- siae, mei quoque hostes fierent. Scripsi, vt omnibus probarem me non odisse homines, sed errores, nec aliquorum infa-

miam querere, ma- gisque dolere vicem eorum, qui falsi nomi- nis sciẽtia supplan- tentur.
* IDEM. Meam iniuriam patiẽter tu- li: impietatem con- tra Deum ferre non potui.
* IDEM. Vtinam apud vos deponerẽt hypocritism, qui oc- cultè dicuntur sub- ruere veritatem. De quibus non bene sen- tientes in eis regioni- bus fratres, hæc me scribere prouocarũt.
Quamobrem caue- te, & effugite huius- modi homines, iux- ta quod scriptum est: si quis non adfert ad uos ecclesiasticam fidẽ, huic nec aue dixeritis.
c Prop. ind. se damnat qui errorẽ laudat & veritatem vituperat. d Ze. leg. Hoc dicit, non quia peritior sit

Apollo, sed quia huius professionis erat in synagoga.
e Apollo. Episcopus fuit Corinthiorum qui propter seditionem concitaram aduersum se a pseudo apostolis discesserat cum Zeda socio suo ad Titum Cretensem episcopum. Sed Corinthis iam sedatis per epistolas Pauli mandat Tito, ut priusquam ueniat Nicopolim præmittat eos ita solicite, ut nihil in viatico illis desit.
f Venibil, &c. Ideo iubet sumptus illis necessarios dari, quia dignum erat, ut qui spiritualia tradebant, non illis deessent carnalia.
g Discant autem & nostri, &c. *** SEDVLIVS.** Nostros suos uocat, quoniam Christo crediderant, quia Christi erant, recte Pauli & Titi appellari merebantur. Habes, inquit, in discipulos potestatem, doce eos non esse intrusiuos, sed euangelisticos & apostolicis uiris, qui bonis operibus seruiunt, ministrare.

NICOLAUS DE LYRA.
 Ut curent bonis. i. vt sint de primis in operibus bonis.
 Hæc. s. documenta sunt bona, &c.
 Stultas autem quæsti. irracionabiles.
 Et genealogias. i. falsas per quas pseudo apostoli nitebantur ostende- re Iesum Nazarenum de Dauid non descendisse, sicut dictum est supra ad Timoth. 1. 5 Et contentiones. verbosas.
 Et pugnas le. per quas aliqui nitebantur falsum intellectum produ- cere. ideo subditur. 7 Sunt enim inuti. i. sine fructu.
 Et uana. i. falsa. 9 Hæreticum. Hic ostenditur qualiter Ti- tus & subditi sui se debeant habere erga hæreticos di. Hæret. homi- num. qui recipit fidem catholicam, & postea corrumpit eam.
 Post vnam. i. primum eo modo loquendi, quo dicitur Genes. 1. a. Fa- ctum est uespere & mane dies vnus. i. primus.
 Et secun. & facias ab alijs deuitari, ne per eum inficiantur alijs.
 Sciens, quia subuer. absque reditu & hoc de communi cursu.
 Cum sit proprio. nam fidem quam recepit ut ueram, impugnat, ut falsam.
 Cum misero. Hæc est ultima pars huius epistolæ, quæ dicitur con- silio eius in qua pro Tito mandat & eum salutat dic. Cum misero ate Arthemam aut Tychicum. ad regendum in absentia tua po- pum tuum.
 Festina ad me venire. quia proponebat ibi manere per aliquod spa- cium temporis. ideo pro Tito mandabat ut illo temporis spacio posset eum

plenius informare de ecclesiastica disciplina.
 16 Zenam legispe. i. priusquam ad me uenias, remitte. ita solicite pro- uidendo eis de necessarijs.
 17 Ut mihi. illis desit. In uia, erat enim Apollo episcopus Corinthio- rum, sed propter seditionem aduersum se concitatum per pseudo aposto- los discesserat cum Zena socio suo ueniens ad Titum Cretensem episco- pum, sed sedatis Corinthijs per epistolas Pauli mandauit Tito ut prius- quam ueniret Nicopolim eum remitteret ad eos decenter. Quod autem prius nominat Zenam, & dicit eum legisperitum nõ est ex eo qd esset ma- ior uel peritior sed quia dignitas episcopalis ipsius Apollo & eius sciẽ- tia erant nota & famosa, non sic autem alterius. Ideo prius ipsum nomi- nat & peritum expressit, ne cura prouisionis circa eum negligeretur. Et si queratur unde fieret ista prouisio, respondit.
 18 Discant autem, &c. s. Cretenses uobis subditi.
 19 Bonis operibus, &c. i. insistere. s. ministrando doctoribus.
 20 Ad usus ne. non superfluos.
 21 Ut non sint in. & sic excidantur & ignem mittantur, sicut arbor infructuosa, Matt. 7. c. Omnis arbor quæ non facit fru. bo. exci- detur & in ignem mittetur.
 21 Salutant te. Consequenter salutat eum ex parte sociorum, d.
 23 Salutant te qui mecum sunt omnes, quorum nomina tacet pro- pter breuitatem. 24 Salutatur eos, & c. i. fideliter & non fide. Confe- quenter salutat eos generaliter. di. 25 Gratia Dei. quæ est arra uitæ beatæ. 26 Cum omnibus uobis. supple sit, Amen.

A D D I D I O.
 In cap. 3. ubi dicitur in Postilla. Stultas autem quæstiones.

Quid intelligatur per hoc quod dicitur. Stultas autem quæstiones & genealogias, dictum fuit in additione supra ad Timoth. 1. & c.
 Tom. vj. B 2

D
 proemio dialo. adu. Petri agna- ncs.

Epi 57 ad Vigilant.

Tomitte;

f Secta. u autõrẽ, vel detectõrẽ reme t per. se.

E
Epist. 72.

E.

a Phile.

A **PHILEMONI.** Coloffensi, qui nulla ecclesiasticæ ministratio- nis præditus erat dignitate, sed vir laudabilis in plebe, fa- miliares literas mittit Apostolus pro Onesimo seruo eius qui cum domino eius fugerat, sed ab Apostolo, audito euangelio, baptizatus est, cui & ueniam deprecatur Apostolus scribens a Roma de carcere. Et est intentio Apostoli implorare ueniam Onesimo apud Phi-

lemonem. Modus talis est, Prius salutat illum cum uxore, & fi- lio deinde agit gratias Deo de bonis eorum, commendans fi- dem & charitatem eorum, postea Philemonem obsecrat cū ei imperare possit, ut Onesimo parcat, & gratias Deo agat, qui talem illum recepit, ut non seruū estimet, sed dilectissimum fra- trem, ac deinde dicit, ut paret sibi hospi- tium speranti ad ip- sum ire.

Argumentum in epistolam ad Philemonem.

Philemoni familiares literas facit pro Onesimo seruo eius, scribens ei ab vrbe Roma de carcere per supra- scriptum Onesimum.

Epistola Pauli ad Phile- monem incipit.

C A P. I.

Paulus uinctus. Nō dicit Apostolus, quod est nomen di- gnitatis, sed uinctus quod est nomen hu- militatis, quia nō im- perat sed orat. Est e- nim hic intercessio pro Onesimo. ideo quæ humilitatis sunt commemorat inci- piens ab iniuria sua, ut dignitatē epistolæ suæ faceret. Sicut e- nim peccata causa uin- cendi opprobrium est, sic contra pro Chri- sto custodia vincula sustinere maxima gloria est. Eo enim tē- pore in custodia erat. Ideo ait.

Incipit epistola Pauli ad Philemonem.

C A P. I.

PAVLVS uinctus Christi Iesu, & Timo- thæus frater Philemoni dilecto & adiu- tori nostro, & Appiæ sorori charissimæ, Archippo commilitoni nostro, & ec-

a Toti familia, vt & hi ostent.

b Et ante alia si lutat in hunc modum.

Remissio peccatorum:

Meritis & reconciliatio ad Deum.

clesiæ quæ in domo tua est. Grátia vobis & pax a Deo patre

nostro & domino Iesu Christo. Grátias ago Deo meo sem-

uinctus dicitur. Iesu Christi, & sanguis effusus, is tātum facit ma- tyrem, qui pro Christi nomine funditur.

* CHRYS. Ob id martyres amamus, non quod cruciantur sed quod ob Christum cruciatus fuerunt. Contra, latrones cõtestamur, non quia puniuntur, sed quod ob malefacta p- niantur.

* AVG. si quisquis ab imperatore uel a iudicib. ab eo m- sis pœnas sui continuo martyr est, oēs carceres martyrib. pl- ni sunt, oēs catenæ iudiciariæ martyres trahunt, in omnib. m- tallis martyres erumnosi sunt, in omnibus locis pœnalib. in- ridico gladio martyres feriuntur, ad oēs bestias martyres sur- guntur, aut iussionib. iudic. m. viui ignibus concremantur. quis eorum damnatus in tali crimine fuerit, martyr conu- n- estimandus est, quia pro superstitione quam piam religio- putabat, pœnas legibus luit? nullus certe quo quomodo Chi- stianus audeat hoc dicere, paulo post, non ergo ex passione cõ- ta est iustitia, sed ex iustitia passio gloriosa est,

b Dilecto. Vel diligibili, sicut in Græco habetur, qui, scilicet, ligi meretur.

c Gratia vobis, &c. ** HIER.* gratia est, qua nullo merito, nec- pere saluamur.

* AVG. Quia gratis, ideo gratia, non enim est gratia nisi g- tuita, quia nihil boni ante feceramus, unde talia dona mer- mur, nihil præcesserat in meritis nostris nisi unde dānari m- reremur. gratis ergo præstitum est beneficium, ne merito i- ferretur supplicium.

* IDEM. Quod est meritum hoīs ante gratiam, cum om- merum nostrum non faciat nisi gratia? Et cū Deus coron- merita nostra, nihil aliud coronet, nisi munera sua?

d Gratias ago. Post salutationem de bonis gratias agit cõme- dans fidem & charitatem, quæ ideo commemorat, ut men- rata bonitas moueat eum ad ueniam.

* AVG. Gratias agere Deo est tentire & ex aīo credere i- sum esse fontem & largitorem omniū bonorum operum.

¶ proinde

IDEM.

Postilla Nicolai de Lyra ad Philemonem incipit.

C A P. I.

1 Paulus uinctus. Hic incipit epistola ad Philemonem, quæ diuidi- tur in tres partes, scilicet in salutationem & prosecutionem, ibi. Gratias ago. & cõclusionem, ibi. Confidens. In prima parte ponuntur persona salutantes cum dicitur. Paulus uin. Iesu Chri. i. incarceratus pro fide Iesu Christi. Hic non nominat se apostolum, quod est nomē dignitatis, sed uinctum pro Iesu Christo, quod est expressiuum pietatis, eo quod intende- bat monere Philemonem ad pietatem erga Onesimum, pro quo scripsit hanc epistolam Philemoni, ut patebit prosequendo.

2 Et Ti. fr. Hunc adiungit in salutatione, quoniam erat dilectus Phile- moni, ut sic petitio sit magis exaudibilis, non solum pro reuerentia Pau- li, sed etiam pro amore Timothei. Secundo ponuntur persona salutata, cum dicitur.

3 Philemo. di. ad. no. in opere predicationis

4 Et Ap. so. cha. Hæc ut dicit gl. erat uxor Philemonis. ideo ponit e- in salutatione ut inclinet Philemonem ad petitionis exauditionem.

5 Et Ar. com. no. in militia Christi, resistendo uiriliter aduersarijs dei. Et iste nominatur eadem ratione qua & Appia.

6 Et eccl. i. congregationi fidelium.

7 Quæ in do. nam cum eo plures habitabant fideles. Tertio ponunt optata bona cum dicitur.

8 Gratia uob. Exponatur sicut in principio epistolæ precedentis.

9 Gratias ago. Hic consequenter ponitur huius epistolæ prosecutio. diuiditur in duas partes, quia primo Paulus captat Philemonis beneu- lentiam, secundo format suam petitionem, ibi. Propter quod. Cir- primum dicit. Gratias ago Deo meo sem. aīu. uel habitu. Vel. Se- per. i. omnibus temporibus ad hoc docentibus.

Philo-

* i Memo-

lib despir. & lire. c. 7. ser. 42. de Gnd.

Ho. 8. in epistol. ad eph.

proinde illum corde, ore, & opere celebrare.
* IDEM. quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo explanemus, quam Deo gratias? Hoc nihil dicit breuius, nec audiri letius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest.

a Auliens, &c. * AVGV. Charitas causa est & mater omnium virtutum, quæ si desit, frustra habetur cetera. Si autem adsit habentur cetera. Sicut enim radix omnium malorum est cupiditas, ita & radix omnium bonorum est charitas. Ille itaque tenet & quod patet & quod latet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus. quapropter fratres, sectamini charitatem, dulce ac salubre vinculum mentium, sine qua diues pauper est, & cum qua pauper diues est. Hæc in aduersitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres latissima. In Abel per sacrificium grata, in Noe per diluuium secunda, in Abrahæ peregrinatione fidelissima, in Moise inter iniurias leuissima, in Dauid tribulationibus mansuetissima, casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in Maria præter virum.

b Quam hæc. Quia enim in Christum credebat, & eum diligebat, & sanctis credebat & eos diligebat, & per opera fidei & charitatis Christo seruiebat & sanctis.

* ORIGENES. Est fides nostra primo quidem omnium in dominum nostrum Iesum Christum, consequenter uero etiam in omnes sanctos Patriarchas, uel Prophetas, uel apostolos Christi.

* HIER. Non est enim in Deum perfecta fides quæ in ministris eius in fidelitate & odio renuatur. quod autem dico tale est, credit qui spem in conditorem Deum, non potest credere, nisi prius crediderit de sanctis eius uera esse quæ scripta sunt, Adam a Deo plasmatum, Eua ex costa illius & latere fabricatam, Enoch translatum, Noe naufrago solum orbe saluatum, quod primus Abraham accepit testimonium Dei, quod Isaac oblatum, quod Moses & Aaron decem plagis Aegyptum affluerint, ad uocem Iosue Sol steterit, &c. Hæc & cetera quæ de sanctis scripta sunt, nisi quis uniuersa crediderit, in Deum sanctorum credere non ualebit.

c Ut communicatio. Q. Fidem habes & charitatem in Christo & in sanctis, ita, ut communicatio fidei tuæ cui fiat, i. ut fides tua communicans fidei nostræ: uel, quod aliis ex fide tua communicas euidentis sit. Et hoc.

d In agnitione omni. i. ita euidentis sit, ut hoc merito cognoscatur omne bonum esse in te per Christum. i. omnium bonorum sufficientia. Ut ita. Memor sum tui. & gratias ago in orationibus habitis de hoc. Ut communicatio fidei tuæ, i. operatio fidei qua crucis Christo & sanctis. cui. f. in a. Quæ est.

e In Christo Ie. i. cum cognitione boni æterni, ut illud expectetur in premium. Hoc enim orat Apollolus, ut operatio eius cum cognitione fiat bonitatis. i. ut ita merito operetur, ut in futurum inde expectet præmium Iesum Christum, non retributionem temporalium.

a semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens

b charitatem tuam & fidem quam habes in Domino Iesu & in

c omnes sanctos, ut communicatio fidei tuæ & euidentis fiat in

d agnitione omnis operis boni in Christo Iesu. Gaudium enim

e magnum habui, & consolationem in charitate tua, quia uiscera

f scera sanctorum & requieuerunt per te frater: propter quod

g multam fiduciam habens in Christo Iesu imperandi tibi quod

h ad te pertinet, propter charitatem magis obsecro, cum

i sis talis, ut Paulus senex, nunc autem & uinctus Iesu Christi:

1 sanctorum clarissimi, vel erga te propensius sanctorum affectus qui uenit te. i. consolante, & refrigeratus est, quia boni te per omnia inuenerunt.

2 * AMBR. Manifestum est, quia idcirco se significat larum esse, quia sanctorum necessitatibus uiscera ministrabat, unde plus gaudet, certus ex hoc quia obsequeretur mandatis eius quem constat esse potiore.

3 * CHRYS. Non quidem ait, cum hæc aliis facias, quanto magis mihi denegate non debes, quod cæteris præstas, sed hoc ipsum

4 tamen aliis uerbis admonuit, lenius id quodammodo, & gratius experens. Tu mihi inquit, dedisti fiduciam postulandi, ex his quæ in alios contulisti.

5 * HIER. Et hic idoma apostolicum est, ut semper uiscera uocer, uolens plenam mentis ostendere charitatem.

6 h Magnam habens, &c. * AMB. Quantum rō exigebat, dignum erat imperare discipulo magistræ, & fiducia apostolicæ autoritatis, sed quia uir bonus erat Philemon, per affectum illū prouocat obaudire, quasi coeui ætatis, & uinctum Christi Iesu. i. obligatum negotiis dñicis, uel pp nomen eius subiectum uinculis.

7 * CHRYS. Inspice quæ lo, quæ cantus incedat, ne quid. n. maxima licet uis charitatis expressum, auditori forte ferret, atque ideo grauius ferret, ideo antequam diceret imperandi tibi. quia id graue uidebatur, ac licet ex charitate prolatum curare potius posset ex abundantia tñ magis secunda præmunis, dicens, fiduciam habes, quod profecto Philemonē magni esse meriti iudicantis est, ac si dicat, fiduciam nobis dedisti, neque hoc solū, sed in Christo nō ideo quod sis in seculo clarior atque potentior, de te ista præsumimus, sed propter fidem, quam habes in Christum.

8 * HIER. Et hoc ex fiducia illa ueniebat, quæ qui tanta Christum perpetrarat, utique impar sui in cæteris esse non poterat.

9 * CHRYS. Scio quidem quod etiam imperans facile efficiam quod intendo, quod ex præcedentibus tuis meritis colligo, sed quia mihi huius rei magnum studium est, obsecro. Vtrumque si mul ostendit, & quod ipsi consideret, quia imperauit, & quod cura uehementer sibi cordi esset, obsecrat enim.

10 * HIER. uult magis peterè quam iubere, grandi petentis auctoritate proposita, per quam & apostolus obsecrat. Totum autem pro quo rogat tale est: Onesimus seruus Philemonis, fugam furto cumulans, quodam rei domesticæ compilarat, hic pergens ad Italiam, ne in proximo facilius posset apprehendi, pecuniam domini per luxuriam prodegerat.

11 h Nunc autem. * CHRYS. Quis oro, huiusmodi athletam in numeris uictoris clarum non obuiis exciperent manibus? quis

12 strando. Hanc autem commendationem & consimiles non faciebat apostolus ad adulandum, sed ut prouocat ad maius bonum, quia uirtus laudata crescit.

13 10 Propter quod. Hic consequenter apostolus format petitionem, ibi. Forfitan enim, circa primum dicit. Propter quod, i. propter charitatem de te auditam.

14 11 Multam si habens, i. pro amore Christi Iesu.

15 12 Imperandi tibi, &c. i. quod est decens & rationabile.

16 13 Propter charitatem, inter me & te mutua.

17 14 Magis obsecro, &c. uita & etate.

18 15 Ut Paulus senex, propter quod magis uolo uti deprecatione quam imperio. Unde & scribens Timotheo, dicit prima epistola. 4. cap. Seniores ne increpaueris, sed obsecra ut patrem.

19 16 Nunc autem & uinctus Iesu Christi, quasi diceret. Mea senectus & incarceration mouere te debent ad acquiescendum meæ deprecationi, quæ subditur cum dicitur.

1 sanctorum clarissimi, vel erga te propensius sanctorum affectus qui uenit te. i. consolante, & refrigeratus est, quia boni te per omnia inuenerunt.

2 * AMBR. Manifestum est, quia idcirco se significat larum esse, quia sanctorum necessitatibus uiscera ministrabat, unde plus gaudet, certus ex hoc quia obsequeretur mandatis eius quem constat esse potiore.

3 * CHRYS. Non quidem ait, cum hæc aliis facias, quanto magis mihi denegate non debes, quod cæteris præstas, sed hoc ipsum

4 tamen aliis uerbis admonuit, lenius id quodammodo, & gratius experens. Tu mihi inquit, dedisti fiduciam postulandi, ex his quæ in alios contulisti.

5 * HIER. Et hic idoma apostolicum est, ut semper uiscera uocer, uolens plenam mentis ostendere charitatem.

6 h Magnam habens, &c. * AMB. Quantum rō exigebat, dignum erat imperare discipulo magistræ, & fiducia apostolicæ autoritatis, sed quia uir bonus erat Philemon, per affectum illū prouocat obaudire, quasi coeui ætatis, & uinctum Christi Iesu. i. obligatum negotiis dñicis, uel pp nomen eius subiectum uinculis.

7 * CHRYS. Inspice quæ lo, quæ cantus incedat, ne quid. n. maxima licet uis charitatis expressum, auditori forte ferret, atque ideo grauius ferret, ideo antequam diceret imperandi tibi. quia id graue uidebatur, ac licet ex charitate prolatum curare potius posset ex abundantia tñ magis secunda præmunis, dicens, fiduciam habes, quod profecto Philemonē magni esse meriti iudicantis est, ac si dicat, fiduciam nobis dedisti, neque hoc solū, sed in Christo nō ideo quod sis in seculo clarior atque potentior, de te ista præsumimus, sed propter fidem, quam habes in Christum.

8 * HIER. Et hoc ex fiducia illa ueniebat, quæ qui tanta Christum perpetrarat, utique impar sui in cæteris esse non poterat.

9 * CHRYS. Scio quidem quod etiam imperans facile efficiam quod intendo, quod ex præcedentibus tuis meritis colligo, sed quia mihi huius rei magnum studium est, obsecro. Vtrumque si mul ostendit, & quod ipsi consideret, quia imperauit, & quod cura uehementer sibi cordi esset, obsecrat enim.

10 * HIER. uult magis peterè quam iubere, grandi petentis auctoritate proposita, per quam & apostolus obsecrat. Totum autem pro quo rogat tale est: Onesimus seruus Philemonis, fugam furto cumulans, quodam rei domesticæ compilarat, hic pergens ad Italiam, ne in proximo facilius posset apprehendi, pecuniam domini per luxuriam prodegerat.

11 h Nunc autem. * CHRYS. Quis oro, huiusmodi athletam in numeris uictoris clarum non obuiis exciperent manibus? quis

12 strando. Hanc autem commendationem & consimiles non faciebat apostolus ad adulandum, sed ut prouocat ad maius bonum, quia uirtus laudata crescit.

13 10 Propter quod. Hic consequenter apostolus format petitionem, ibi. Forfitan enim, circa primum dicit. Propter quod, i. propter charitatem de te auditam.

14 11 Multam si habens, i. pro amore Christi Iesu.

15 12 Imperandi tibi, &c. i. quod est decens & rationabile.

16 13 Propter charitatem, inter me & te mutua.

17 14 Magis obsecro, &c. uita & etate.

18 15 Ut Paulus senex, propter quod magis uolo uti deprecatione quam imperio. Unde & scribens Timotheo, dicit prima epistola. 4. cap. Seniores ne increpaueris, sed obsecra ut patrem.

19 16 Nunc autem & uinctus Iesu Christi, quasi diceret. Mea senectus & incarceration mouere te debent ad acquiescendum meæ deprecationi, quæ subditur cum dicitur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Memoriam tui fa. gratias agendo pro bonis tuis præteritis & deprecatione de futuris.

Quam h. in d. Ie. cui seruis fideliter. Et in o. san. quibus bona communicas misericorditer.

Ut com. hoc refertur ad id quod supra dicitur. Memoriam tui faciens in orationibus meis. i. orando. Ut cōicatio fidei tuæ. in effectu quo seruis Christo fideliter & sanctis eis ministras misericorditer.

Euidens fiat, per receptionem premij. In agni. i. in clara uisione Dei, in quo est omne bonum.

In Christo Ie. i. per Christum Iesum tanquam per mediatorem nostrum. Vel dicitur. In Christo Ie. quia beati reficiuntur interiorius in aspectu suæ deitatis, & exteriorius in aspectu eius humanitatis.

Gaudium enim magnum, &c. quia bonum discipuli redundat in omnium magistris.

9 Quia ui. Consolatus enim fuerat eos uerbo & etiam necessaria ministrando.

10 Propter quod. Hic consequenter apostolus format petitionem, ibi. Forfitan enim, circa primum dicit. Propter quod, i. propter charitatem de te auditam.

11 11 Multam si habens, i. pro amore Christi Iesu.

12 12 Imperandi tibi, &c. i. quod est decens & rationabile.

13 13 Propter charitatem, inter me & te mutua.

14 14 Magis obsecro, &c. uita & etate.

15 15 Ut Paulus senex, propter quod magis uolo uti deprecatione quam imperio. Unde & scribens Timotheo, dicit prima epistola. 4. cap. Seniores ne increpaueris, sed obsecra ut patrem.

16 16 Nunc autem & uinctus Iesu Christi, quasi diceret. Mea senectus & incarceration mouere te debent ad acquiescendum meæ deprecationi, quæ subditur cum dicitur.

Gratuens uinctū pro Christo, nō ei innumeras deferret gratias. **A** Cum itaq; tam multis modis preparasset ac mitigasset aīum, non continuo nomen adiūxit, sed post a Deo insignē admonitio nem differt adhuc. nōstis quippe dñorum aduersus fugitiuos seruos indignationē, & maxime si re familiari expilata diffuge rint, quamlibet illi mites fuerint, ex accepto detri mento ira succrescit. Hāc igitur modis omnibus le nire contendit.

† filiū meū
charissi
mum.

† sententia
aurem tua

† supra ser
uum.

a *Obsecro te p. &c.* * **CHRY** sos. Rursus uincula quae exorandū uim hnt & tum demum nomen apponi tur, non modo. n. iram ex tinxit, uerum & magna iu cūditate repleat. Nequa quam ait, illum uocarem filiū, nisi ualde esset appro batus, & utilis. Illū deniq;, ac Timotheū eodē appel lo nomine. Vbi uero plu rimis in locis suū declara set affectū, ex partus quo que tpe sui reuerentiā in ducit, uinctus, inquit, illū genui, ut ex hoc amore di gnior honore censeatur, quod esset inter ipsa certamina, & in ipsis pro Christo tentationib. auditus.

* **HIER.** Volens impetrare quod postulat, iam non pro ser uo Philemonis, sed pro filio suo se asserit deprecari, & illo fi lio quem genuerit in uinculis euāgelii, hoc est, quae pro Chri sti euangelio sustinebat. Simul autem admirādū de magnani mitate apostoli, & in Christum mēte feruentis. Tenet in car cere, uinculis stringit, squalore corporis, charorū separatione, penalis tenebris coartatur, & non sentit iniuriā, non dolore cruciatur, nihil nouit aliud, nisi de Christi euangelio cogita re. Sciebat seruum, sciebat fugituum, sciebat aliqñ raptorem ad Christi fidē esse conuersum. grandis laboris est talem ho minem in eo quod cepit, perseuerare. Idcirco filiū suū & filiū uinculorū, & ministrū euangelii in uinculis cōstituti, inculcat ac replicat, ut Philemō ille prudenter & dispensatorie tm̄ in prafatione laudatus. non auderet negare, ne suis laudibus uideretur indignus.

Obsecro te. Magnum est nō de humili, sed de sublimi, si se in clinat & obsecrat.

Senex. Senē magis aetatis similitudine debet obsequi.

b *Qui tibi aliquando, &c.* **CHRY.** Vide autē quam prudenter ipsius delictū confitetur, ut eo ipso extinguat iracūdiam dñi, non ait. nunc tibi utilis erit, ne ille non crederet, sed personā quoque introduxit suam, ut ex hoc ille dignius sperare melio ra potuisset. Si enim Paulo futurus est utilis, qui tantam virtu tis & perfectionis diligentia exigit, quanto amplius domino.

* **HIER.** Qui cum ante inutilis domino suo tantum fuerit, (nec enim seruus fur atque fugitiuus alteri nocuit, nisi domi no suo) nunc e contrario utilitatis compensatione, qua ipsi do mino & Paulo utilis est, ceterisque per Paulum, plus charita tis meretur quam odii antea meruerat.

c *Vt mea viscera, &c.* Onesimum profugum recurrētē ad diu num auxilium cū esset in custodia apostolus Paulus baptiza uit, uidens in illo utilitatis spem, quem sic commendat, ut suū animum in illo significet recipi.

* **CHRY.** Et hic rursus non simpliciter *posuit* nomen, sed etiā *uocem adhorantis* adiecit, quae longe plus habet uirū, quam si si lium diceret. Dixerat filiū, dixerat, quē in uinculis genui, ut ex eo maximē uideretur amabilis, quod esset in pressuris & tēta tionib. genitus. quod enim illis maxime filiis afficiamur, quos inter pericula, uel etiam post uitata pericula gignimus, testimo nio

nio scripturę cōprobatur, q̄ Benjamin delicatū patri Jacob I filiū ex eo manifestat, q̄ hūc motiēs m̄ ediderit, nō ait, recipe: non dixit, ne irascaris, sed suscipe. *hoc est nō modo ueniā, sed honorem quoque promeretur.* Est enim Pauli filius esse dñs.

* **HIER.** Quod autem ait, tu illum, &c. Hoc est quod ante dixi, viscera significare in ternum cordis affectū, & plenam ex animo uolunta tem, cum totum quicquid in nobis est, suscipitur a ro gato, alias autem omnes li beri, viscera sunt parētum.

* **LACTANTIUS.** Ho mini. n. Deus prater cetera dedit hunc pietatis affe ctum, ut homo hominem tueatur, diligit, foueat cō traque omnia pericula & accipat, & praestet auxiliū.

d *Vt non quasi, &c.* * **IV** STINVS. Martyr. Sic Deo uisum est, tum angelos, tū homines, libero arbitrio praeditos, siueque potentes facere, quemque pro acce pta facultate, ut si placita e ius elegerint, illa los serue

& incolumes, sin ad malū deflexerint, singulis penas infligat quascunque uoluerit.

* **IDEM.** nulla laude quicquam esset dignum, nisi esset ad v tramque flexibile.

* **IDEM.** Nisi homines possent suo arbitratu, turpia fugere, & honesta sectari, ext. culpam erunt quicquid agant.

* **CLEMENS.** Rom. q̄o ergo Deus iudicat fm̄ ueritatem vnumquemq; pto actib. suis, si aliquid agere non habuit in p testate sua? Hoc si teneatur, conuulsa sunt omnia, frustra eni studiū sectādi meliora. Sed & iudices seculi frustra legibus p sunt, & puniūt eos qui male agūt, nō enim ī sua potestate hab erūt, ut nō peccarēt. Vana erūt & iura populorū, quae malis artibus penas statuunt, miseri erunt & hi qui cum labore seruan iustitiā, beati uero qui in delitiis positi, cum luxuria & sceles viuentes, tyrannidē tenent. Secundum hāc ergo nec iustitia e rit bonitas, nec vlla virtus, & ut vis, nec Deus.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, null essent laudandi aut vituperādi, exularēt oēs apostolorū adho tationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praepcepta homini non prodesent, nisi h beret liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promi la praemia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quaeritur, quare Deus homin faciens, non eū bonū condiderit, de p̄sentī loco solui pōt. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit homi nē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bon nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset. Deo simili qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Pa lus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū tinere. Sed si hoc sine uolūtate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uolūtariū. q̄ aut uoluntarium non erat, al genere arguebatur esse malū. nihil quippe dici bonū potest, n q̄ vltroneū est. Superior ergo q̄ō ita soluitur. Potuit Deus h minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, i erar bonū uolūtariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate l nū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudine fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

e *Forstian enim.* Ideo dicit, quia humana dubia, & potuit alia se causa, quare sic Deus disposuerit.

† **CHRY.**

NICOLAUS DE LYRA.

* Obsecro te pro meo filio. *spirituali.*
2 Quem genui. *in fide.* 3 In uinculis. *existens propter quod tene riuus ipsum diligo.* 4 Qui tibi aliquando. *tua tollendo quando erat infi delis.* 5 Nunc autem. *regeneratus in Christo.*
6 Et mihi & tibi. *seruendo fideliter mihi & tibi.*
7 Quem remisisti. *melioratum.* 8 Tu autem. *i. v: filium meum cha rissimum ac si fuisset genitus ex meis uisceribus.* 9 Quem e. *v. qui filius meus es iam diu.* 10 Mihi ministraret. *cum sit seruus tuus, & sic mihi ministrares per ipsum.* 11 In uinculis. *id est, quibus sum alligatus pro praedicatione euangelij.* 12 Sine consilij. *sine assensu*

13 Nihil vo. *fa. de eius retentione.* 14 Vt in uer. *i. ne boni ministerium quod fieret mihi per eum, quod secundum ueritatem dei dici tuum, eo quod est seruus tuus, uideretur magis coactum quam uoluntarium ex parte tua.* 15 Forstian. *Hic consequenter remouet plicem excusationem quam posset iste Philemon facere. Prima est q̄ Onesimus ab eo recesserat ipso nesciente, propter quod non debebat ab iterum recipi gratiose. hoc autem excludit Apostolus per hoc quod recessus cedit ad bonum Philemonis, dicens, Forstian autem disce ad ho. a te. i. modico tempore, quod quasi nihil reputandū est.* 2. *Phy.* 16 Vt in ater. *i. non solum in presenti ad tuum seruitium paratum, etiam in futuro tecum ad cali gloriam ordinatum. Ideo subditur.* 17 iam non ut. *religione Christiana.* 1 * **Maxim**

A * CHRYS. Recte, *forfitan*, posuit, ut facilius crederet dominus, quia enim ex elatione aut peruerso corde, nec ex voluntate reddi adine fuga illa processerat, dicit *forfitan*, neque ait id legit, sed ideo separatus est, honestiori usus vocabulo. Non enim hoc ille molitus est, ut huius rei gratia discederet.

* HIERONYMVS.

nonnunquam malum occasio sit bonorum, & hominum prava consilia conuertit ad rectum. fratres Ioseph, sui zeli stimulis incitati, Ismaelitis 20. aureis venderunt. Hoc initium & patri & fratribus & omni Aegypti pro bonorum omnium fuit. Simile quid & in Onesimo posuimus intelligere, quod mala principia, occasiones fuerint rei bonae. Si enim dominum non fugisset, nunquam venisset Romam ubi Paulus erat vinculus in carcere. Si Paulum in vinculis non vidisset, non recepisset fidem in Christum, si Christi non habuisset fidem, non quod Pauli effectus filius, in opus euangelii mitteretur. Pulchre autem rem addens, *forfitan*, inquam temperauit. occulta sunt quippe iudicia Dei, & temerarium est quasi de certo pronunciare quod dubium est, *forfitan*, inquit, ideo discessit, caute, timide, & non totum fixo gradu, ut si non posuisset *forfitan*, omnibus seruis fugiandum esset, ut apostolici fierent.

* OECYMNEN. Fausto nomine fugam appellauit secessionem, ne facta fugae mentione, vulnus recrudesceret. **a** Maxime mihi. Mihi magistro tuo. frater Onesimus enim offenso proprio domino confugit ad Apostolum ad hoc, ut oblitteratis peccatis utilis reuertetur, in terram, ut non solum domino suo aqua lis fieret meritis, sed ipsi magistro frater. Et ne Philemon quia dominus, contra seruum inflaretur, humiliat eum dicens, *Frater in car.* quia ex uno Adama omnes, & in domino per fidem.

* CHRYS. Seruum ad modicum amiseras, & fratrem perpetuo reperisti, non modo tuum, sed meum. Magnum ex hoc exitum uirtutis testimonium, si meus, inquit, frater est, profecto & tu non erubescas illum habere fratrem. Ex hoc igitur quod hunc filium dixit, singularis affectus indicium dedit, ex eo autem quod fratrem appellauit, magna illum beneuolentia, & pari se cum honorem dignum profecto declarauit. Ista non sine certa ratione scripta sunt, sed ut ne seruos peccatores despiceremus, neque illis nimis domini immineant, sed crimina discamus ignorare eis, quae sunt huiusmodi, ne semper seueri, semper aspernari simus, ne seruitutis praetextu, si boni fuerint, socios illos in omnibus assumere erubescamus. Si enim Paulus non erubuit huiusmodi appellare filium, fratrem, uiscera, atque charissimum cur obsecro nos erubescamus? Et quid dicam Paulus? Pauli ipse dominus non erubescit seruos nostros fratres, amicos & coheredes appellare, & nos erubescimus.

b Hoc mihi im. Nunc exulationem omnem conuellit, cum si tibi imputandum esse dicit, si uel laesit, uel debet aliquid.

* HIERONYMVS. Vide quam caute postremo addidit culpam

culpam. quia enim maxime rei pecuniariae iactura angere homines solent, ne quid huiusmodi obiceret, contumpta quippe fuerat pecunia furto sublata, non ait, si quid furatus est, sed si quid te laesit. Simul & peccatum confiteretur, & non ueluti serui peccatum, sed quasi amici ad amicum, iniuriae magis usus quam furti nomine hoc tibi imputa, id est a me debitum exige.

a Charum. b Quam ante, uel quam mihi. c Charus esse debet. d Per conditionem primae natiuitatis. Quia seruus tuus.

a maxime mihi: Quanto autem magis tibi, & in carne, & in

domino. Si ergo habes me socium, suscipe illum, sicut me. Si

autem aliquid tibi nocuit, aut debet, hoc mihi imputa. Ego

Paulus scripsi mea manu. Ego reddam, ut non dicam tibi,

quod & te ipsum mihi debes. Ita frater ego te fruar in domi-

no: refice uiscera mea in Christo. Confidens in obedientia

tua scripsi tibi, sciens quoniam & super id quod dico facies.

Simul autem & para mihi hospitium. Nam spero per orationes

uestras donari me uobis: Salutem te Epaphras concaptiuus

meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas

adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu

uestro, Amen.

1 In nomine hoc tibi imputa, id est a me debitum exige.

2 * HIERONYMVS. Imitator domini sui & Christum in se loquentem habens, ea iuxta uires suas debet facere, quae Christus.

3 Si enim ille infirmitates nostras portauit, iuste apostolus pro Onesimo se operat.

4 ponit, & spero quod ille debebat quod dicit tale est. Quod Onesimus furto rapuit, ego me spero reddendum, cuius scriptiois, epistola haec & manus testis est propria, quam non solito more dictaui, sed

5 manu ipse conscripsi. Crede igitur mihi pro Onesimo polliceri.

6 Ita frater ego. i. gaudebo de te in regno Dei, si feceris quod regno. Et quid est, illud: Refice uiscera tua.

7 Confidens in obe. Prouocat eum sic blandiendo, ut non amplius faciat, quam postulat ab eo. Solet enim fieri, ut qui de se uider bene sentire, meliorem se praebet.

8 Simul autem. Ut sollicitiorem eum faciat, & ad obediendum promptiorem uenturum se ad illum significat, quia uel hoc potest eum mouere ad ueniam. Solent enim absentes contemni.

9 * HIER. Non puto tam diuitem fuisse apostolum, & tantis sarcinis occupatum, ut preparato argeret hospitio, & non una contentu cellula, breues corporis sui spatio ad amplissimas existimaret, sed ut dum cum expectat Philemon ad se esse uenturum, magis faciat quod rogatus est. Si autem non dispensatorie, sed uere quis existimat imperatum, ut sibi hospitium prepararet, apostolo, magis quam Paulo hospitium praeparandum est. Venturas ad nouam ciuitatem, praedicaturus crucifixum, & inaudita dogmata delaturus, sciebat ad se plurimos concursuros, & necesse erat primum ut domus esset in celebri urbis loco, ad quam facile conueniretur: Deinde ut ab omni importunitate vacua, ut ampla, quae plurimos caperet audientium, ne proxima spectaculorum locis, ne turpi uicinia detestabilis, postremo ut in plano potius esset sita, quam in coenaculo. Quam ob causam eum existimo etiam Romae in conducta mansisse biennium. nec parua ut reor erat mansio, ad quam Iudeorum turbae quotidie confluebant.

10 * CHRYSOSTOMVS. Pro Onesimo faciebat ne illi negligerent, sed scientes illum omnino uenturum, atque auditurum ut se se habuerint aduersus eum, omnem iniuriae memoriam deponerent, & promptiores ad gratiam essent. Grandis enim erat praesentis Pauli honor & gratia: Pauli inquam, post aetatem senectutis expressam, post commendata sapientius uincula.

11 n. Ideo subditur.

12 Ut non, &c. Cuius subditur ratio cum dicitur.

13 Quod & te ipsum. i. quia etiam te ipsum mihi debes, eo quod es creatura mea in fide catholica & instructione euangelica. quasi dicat, minus exigo a te, quam mihi debeas.

14 Ita frater, &c. id est gaudebo de te in Deo, si feceris quae peto.

15 Refice, &c. Complendo desiderium meum in hoc quod postulo.

16 In do. i. propter dominum principaliter, & propter me secundario.

17 Confidens. Haec est ultima pars uel epistola conclusio, in qua primo dicit se scripsisse Philemoni confidens de promptitudine sua obedientia, licens: Confidens. Et patet. Secundo mandat sibi hospitium parari ex amicitia speciali, dicens. Simul autem. Tertio salutem eum ex parte sociorum suorum dicens. Salutem te Epaphras concaptiuus meus, &c. Et ultimo benedicit ei & alijs simul dicens.

18 Gratia domini nostri Iesu Christi, &c. quae est arma uitae beatiss.

19 Cum spiritu uestro. supple sit perseveranter, Amen.

Incipit

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Maxime. scilicet charissimum, eo quod in fide genui cum ut predictum est.
- 2 Quantum. supple dicitur esse charus, magis quam ante recessum ipsius.
- 3 Et in carne. quia seruus tuus est ad seruendum tibi corporaliter.
- 4 Et in do. quia factus est fidelis ad regnandum tecum aeternaliter. Ideo concludit.
- 5 Sier. habes me lo. Tibi uerissima charitate coniunctum. Et accipitur si: pro quia.
- 6 Suscipe illum. Id est dulciter & benigne.
- 7 Autem. Hic remouetur secunda excusatio quia posset Philemon dicere, quod Onesimus recedendo intulit sibi damnum in personis, uel in suis rebus. hoc remouet per hoc quod obligat se ad satisfaciendum, dicens: Si autem aliquid tibi nocuit. In persona tua, aut in familia.
- 8 Aut debet. Ex obligatione aliqua.
- 9 Mihi imputa. Tanquam debitori.
- 10 Ego Paulus, &c. Hic dicit ad ad maiorem certitudinem.
- 11 Ego rependam. Id est satisficiam ipsi domino, qui est superior omni.

- 12 n. Ideo subditur.
- 13 Ut non, &c. Cuius subditur ratio cum dicitur.
- 14 Quod & te ipsum. i. quia etiam te ipsum mihi debes, eo quod es creatura mea in fide catholica & instructione euangelica. quasi dicat, minus exigo a te, quam mihi debeas.
- 15 Ita frater, &c. id est gaudebo de te in Deo, si feceris quae peto.
- 16 Refice, &c. Complendo desiderium meum in hoc quod postulo.
- 17 In do. i. propter dominum principaliter, & propter me secundario.
- 18 Confidens. Haec est ultima pars uel epistola conclusio, in qua primo dicit se scripsisse Philemoni confidens de promptitudine sua obedientia, licens: Confidens. Et patet. Secundo mandat sibi hospitium parari ex amicitia speciali, dicens. Simul autem. Tertio salutem eum ex parte sociorum suorum dicens. Salutem te Epaphras concaptiuus meus, &c. Et ultimo benedicit ei & alijs simul dicens.
- 19 Gratia domini nostri Iesu Christi, &c. quae est arma uitae beatiss.
- 20 Cum spiritu uestro. supple sit perseveranter, Amen.

An episto
ad He-
braeos sit
Pauli.

Incipit argumentum ad Hebraeos.

In primis vi. Quidam veritatis calumniatores hanc epistolam non esse Pauli dicere ausi sunt eo quod nomen eius in titulo non habeat & longe splendidiore atque faciliore stilo quam alia resplendat, sed aut Barnabae, aut Lucae, vel Clemētis vel Tertulliani. Quibus in promptu nobis est respondere. Si enim ideo non est dicenda Pauli, quia nomine eius praeiudicata non est, ergo nec alius illorum, immo nullius omnino, cum nullius nomen habeat in titulo. Ideo autem nomen suum huic epistolae sicut & ceteris non praeposuit, quia Hebraeis odiosus erat, quibus legis destructor videbatur. Quia ergo non eorum, sed Genium erat Apostolus, nomen suum eis odiosum tacuit, ne praescripti nominis invidia sequens utilitatem excluderet lectiois. Sciens quo-

que eorum superbiam, suamque humilitatem ipse demonstras, ordinis sui dignitatem noluit anteferrenominando se apostolum. Sed meritum officii sui tacens superbis ipse humilis non se apostolum nominavit, ne superbi indignarentur. Quod vero haec epistola maiore relucet facundia quam alia, sane mirandum non est, cum natura sit unicuique plus in sua quam in alia valere lingua. Ceteras enim epistolas Apostolus perigrina. i. Graeco sermone composuit, hanc autem scripsit Hebraica lingua. Cuius sensum & ordinem retinens Lucas post excessum eius Graeco sermone composuit. Non est ergo mirum si in hac tanto doctrinae fulget eloquio. Propulsatis ergo calumniis aduersantium veritati nullatenus ambigendum est, & hanc Pauli fore epistolam. In qua intendit Christi eminentiam & fidei sufficientiam, nec non & legis insufficientiam & inutilitatem ostendere.

Paulus doctor egregius Gentium Apostolus ministerium suum volens honorificare, iuxta quod in epistola ad Romanos ait: *Quandiu quidem sum apostolus Gentium, honorificabo ministerium meum, tentans si quo modo ad emulandum provocem carnem meam.* Ecclesiis Hebraeorum scripsit de eminentia Christi sicut utramque naturam, & inutilitatem legis Moysaeque adstruens multis modis fidem Iesu Christi absque legalibus sufficere ad iustitiam & salutem. legalia vero post passionem Christi non modo non proficere verum etiam officere, quorundam Hebraeorum superstitiosam traditionem excludens, qui Christum confitentes, legales observantias tenendas putabant. Et in hunc errorem quosdam etiam qui de gentilitate uenerant ad Christum sua autoritate induxerant. Ideo Apostolus prouidens Gentibus, ne deinceps in hunc errorem Hebraeorum autoritate trahantur, Iudaeos quoque ad emulandum prouocans, quod est honor ministerii sui, gratiam Dei hic commendat per Christum uerum pontificem hoc tempore fidelibus factam, legem ostendens reprobam, ad uitium etiam de moribus instruit. Praesentis igitur temporis eminentiam ostendit, dicens Deum unigenitum suum nobis emisse, & in nobis locutum ut auditorum mentes erigeret, intendit autem quibus scribit Iudaeorum. Ne quia multis malis quae illis acciderat, ualde afflicti & contriti erant, putarent ex hoc se inferiores esse ca-

retis ac miseres. Ideoque uos consoletur atque erigat, maiori gratia praeditos initio epistolae suae declarat. antiquis quidem prophetae missi sunt, nobis autem filius, & illis serui & serui locuti sunt, nobis autem dominus. Modus tractandi. Primum proponit audienda esse uerba Christi conferendo eum prophetis quia in eo locutus est dominus ut in prophetis, & maior est eis. Deinde commendat eum alternatim secundum utramque naturam, humanam scilicet & diuinam. Postea comparat eum angelis & praefert, multa interserens de excellentia eius secundum utramque naturam. Deinde comparat eum Moyse & praefert. Deinde multis rationibus & autoritatibus gratiam fidei umbram legis praefertendam declarat. Et sacerdotium Christi Leuitico sacerdotio, & Testamentum nouum veteri, eiusque sacrificium unum multis illius

Argumentum in Epistolam ad Hebraeos incipit.

In primis videndum est cur apostolus Paulus in hac epistola scribenda non serauerit morem suum, ut vel uocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Haec causa est, quod ad eos scribens qui ex circumcisione crediderant, quasi Gentium apostolus & non Hebraeorum, sciens quoque eorum superbiam suamque humilitatem ipse demonstrans, meritum officii sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Iohannes apostolus propter humilitatem in epistola sua nomen suum eadem ratione non praetulit. Hanc ergo epistolam fertur Apostolus ad Hebraeos conscriptam Hebraica lingua misisse: cuius sensum & ordinem retinens Lucas euangelista, post excessum beati Apostoli Pauli Graeco sermone composuit.

sacrificijs preponendum ostendit, quia ibi umbra, hic ueritas. Tandem ponit fidei descriptionem, eam multis testimoniis commendans. Circa finem uero moralem subdit instructionem.

* EVSEB. Clemens Alexandrinus in libris *κτρωτων* epistolam ad Hebraeos scriptam, Pauli esse adfirmat, & Hebraico sermone ad Hebraeos ab eo editam.

* ORIG. Est uerisimile quendam qui premebatur ab ea quae in his est demonstratione, uisum esse consiliorum, qui epistolam abrogent, tanquam quae non sit Pauli, aduersus quem malis seorsum utimur rationibus ad probandum Pauli esse epistolam.

* IDEM. Apud Eusebium. Proinde, si quae Ecclesia istam habeat epistolam, eam ipsa approbet ut Pauli, idque hac ratione persuasum, non enim temere uereres eam Pauli esse tradiderunt.

* IUSTIN. Martyr. Quanto rationale animal honoratus est irrationali, tanto eius immolatio augustior est quam illius. Atque hoc ex Iephtha factis elarius patet, qui cum filiam suam immolauerit, in epistola ad Hebraeos ab Apostolo commemoratur in numero piorum.

* IRENAEVS Martyr. Moses homo Dei existens, Deus quidem datus est ante Pharaonem, non autem Deus Dominus appellatur, nec Deus vocatur a prophetis, sed fidelis famulus & terrens Dei dicitur a Spiritu, quod & erat.

* THEOD. Nihil faciunt qui morbo Ariano laborant, si ad uertum literas apostolicas fuerint, & epistolam ad Hebraeos a reliquis separent, & eam adulterinam appellent. Qui enim ad uerum Deum & Saluatorem nostrum linguas mouent, quod non ausi fuerint aduersus eius beneuolos, & grandiloquos ueritatis praedones.

* HIER. Heretici quicquid contrarium suo dogmati uiderant, eraserunt, nonnullas epistolas integras repudiandas crediderunt, ad Timotheum uidelicet utramque ad Hebraeos, & ad Titum. Et si quidem redderent causas cur eas Apostoli non praetarent, tentaremus aliquid respondere, & forsitan satisfacere. Et tamen nunc cum haeretica autoritate pronunciant, & dicunt, illa epistola Pauli est, haec non est, ea autoritate reseruit pro ueritate intelligant, quae ipsi non erubescant falsa simulare bant, quam dicebant necessarium ad salutem ipsam obseruari, ut habetur Act. 15. quidam descendentes de Iudaea in Antiochiam ubi erat ecclesia fidelium inchoata, dicebant, fratres, quia nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis serui fieri. Et de orta fuit haeresis Nazarenorum, dicentium obseruari: a omnium legalium esse necessarium ad salutem, ut dicit Aug. de haeresibus. Paulus igitur a Deo doctus, non solum in terris per inspirationem sicut ceteri apostoli sed etiam in caelis per apertam uisionem in raptu, sicut scribit Aug. ad Paulinum de uisione Deum, uidentis hoc esse contra ueritatem euangelij scriptam hanc epistolam Hebraeis ad fidem Christi conuersis, in ea manifeste ostendens imperfectionem legis respectu euangelij, & per consequens eius cessationem in tempore perfectionis, quod est tempus Christi. Et ex hoc patet, quod ista epistola inter epistolas Pauli prima est in ordine doctrinae, licet sit ultima scribendi tempore, quod patet ex duobus. Primo mo-

Nicolai de Lyra in Postillam super epistolam Pauli ad Hebraeos Prooemium.

Ubi uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. infra Co. 13. c. In primitiua ecclesia illi qui de Iudaismo conuerterantur ad fidem Christi zelabant nimis, & indifferente pro lege Moysi mouebantur, secundum quod scribitur in li. actuum apostolorum. In quo quidem libro textitur historia nascentis ecclesiae, ut dicit Hier. in epistola ad Paulinum. Ibi enim. 21. cap. introductione uerba beati Iacobi loquentis ad Paulum apostolum de caelo conuerso ad fidem Christi pro lege Moysi sic dicentis. Vides fratres quot milia sunt in Iudaea qui crediderunt Christo, & omnes sunt amulatores legis, &c. & uiam pre lege Moysi zela-

* de feri-

785

do scribendi quia hanc epistolam scripsit Apostolus Hebraicè ut magis videbitur, in scriptura autem Hebraica antiquior est inter omnes, secundum quod dicit Isid. 1. a. timol. unde & alia litera derivantur ab Hebraicis, & quantum ad sonum & quantum ad nominationem. quod patet de literis Græcis. Prima n. litera Hebraica dicitur Aleph. Secunda Beth. Prima in Græco dicitur Alpha: Secunda. Vita, & sic alijs saltem in pluribus. Unde patet quod litera Græca sunt derivare ab Hebraicis, & non est dubium quod Latina derivata sūt à Græcis, sicut idioma Latinum ab idioma Græco, & sic patet propositum. Secundo hoc patet ex sententia, quia in hac epistola veritas legis evangelicæ & eius perfectio ostenditur, in alijs autem epistolis Paulus Apostolus ad observantiam evangelij fideles hortatur. prius est autem legis veritatem agnoscere, quam ipsam veritatem observare, patet igitur quod hæc epistola prior est ordine doctrinæ, in verbo igitur præsumptio tria designantur ad evidentiam huius epistolæ. Primum est imperfectio legis Mosaicæ. Secundum est perfectio legis evangelicæ. Tertium, est ordo utriusque. Primum tangitur cum dicitur, Quod ex parte est. Secundum, cum dicitur, Quod perfectum est. Tertium, cum dicitur, Venerit & evacuabitur, quia adveniente evangelio lex evacuabitur, ut magis videbitur in sequentibus. Primo igitur in verbo præsumpta tangitur imperfectio Mosaicæ legis, cum dicitur, Quod ex parte. pars enim habet rationem imperfecti, sicut per oppositum totum habet rationem perfecti, secundum quod dicitur. 3. Phylorum. Totum & perfectum idem sunt. & ideo imperfectio legis Mosaicæ bene designatur, cum dicitur. Ex parte. Ad cuius evidentiam notandum quod in lege divina occurrunt tria consideranda. Primum est finis unius Dei quod est quid præmium ad susceptionem legis divinæ, quia per fidem populus adunatur cui lex datur, quia lex non datur nisi populo liquo adunato. Secundum est ipsa lex vel corpus legis, quod consistit in suis mandatis vel monitis. Tertium est eius finis. Finis autem legis dicitur beatitudo æterna, sicut finis legis politica & humanæ est felicitas politica. In istis tribus lex Mosaicæ invenitur imperfecta, quod patet primo, videlicet de fide, quia licet in illa lege fuerit notitia aliqualis unius Dei, & etiam Christi in quodam generali, tamen non fuit ibi notitia explicita trinitatis personarum in unitate essentia, nec per consequens incarnationis. Cuius ratio est, quia sicut cognitio naturalis procedit de imperfecto ad perfectum, ut dicitur. 1. Phylorum. Unde & pueri vocant primo omnes viros patres, & omnes feminas matres, postea distinguuntur quodque. Ita similiter supernaturalis cognitio minor fuit in veteri lege quam in nova, in qua per Christum veritas lucide est revelata, propter quod dicit Salvator Io. 17. a. Pater manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi, &c. In signum huius Moyses loquebatur ad populum velata facie, ut habetur Exod. 34. quia mysteria fidei intra erant figuris & ænigmatibus velata. propter quod patres veteris Testamenti poterant dicere illud quod scribitur. 1. Corinth. 13. c. Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Similiter lex Mosaicæ se imperfecta quantum ad secundum, quod est legis corpus siue mandata ipsius. Ad cuius evidentiam considerandum, quod mandata legis in lege distinguuntur genera, quia quedam sunt præcepta moralia, cuiusmodi sunt illa que sunt de dictamine rationis, etiam si nulla lex esset posita, sicut est illud mandatum quod scribitur Exod. 20. b. Honora patrem, & matrem, &c. Et similiter illud quod per modum monitionis scribitur Levit. 19. g. Coram cano. capite confurge, & honora personam senis, & similia. Quedam autem sunt iudicialia præcepta, quæ sunt determinationes quedam moralium præceptorum in ordine ad proximum, sicut de dictamine rationis naturalis est, quod malefici moriantur, propter quod præceptum illud morale est quod habetur Exod. 2. c. Maleficos non patiaris vivere. sed modus mortis, ut quod lapidentur & decapitentur & huiusmodi, pertinet ad determinationem legis & determinatur in iudicialibus præceptis. Quedam autem sunt ceremonialia, & sunt determinationes moralium præceptorum in ordine ad Deum, sicut de dictamine rationis naturalis est quod Deus honoretur, & ideo dicitur de hoc præceptum morale. Exod. 20. b. Memento, ut diem sabbati sanctifices. Modus honorandi Deum, ut per talia sacrificia vel talibus temporalibus & huiusmodi, pertinet ad determinationem legis. Hæc determinatur in ceremonialibus præceptis. propter quod Exo. 20. b. Memento, ut diem sabbati sanctifices. quantum ad determinationem temporis, scilicet diei sabbati, ceremoniale est, morale autem inquantum ibi præcipitur, quod homo vacet divinis. Ista autem tria prædicta genera præceptorum in lege Moysi fuerunt imperfecta. Et hoc declaratur primo de moralibus præceptis duplici ratione. Prima ratio est ista, quia moralia præcepta in lege Moysi ordinabant actus minimi exteriores tantum, propter quod Apostolus epistola ad Rom. 3. vocat legem Moysi, legem factorum, de actibus autem interioribus in quibus principalibus consistit bonum moris, nihil ordinabant, aut parum. Sed contra hoc videtur esse illud quod habetur Exo. 20. ubi concupiscentia prohibetur Non concupisces uxorem proximi tui, &c. Dicendum est secundum antiquos doctores, quod talis concupiscentia non prohibetur inquantum est omnimodatus in corde, sed prout proumpbat exterius per aliqua signa, ut per verba scurrilia, tactus, & oscula, & huiusmodi. Et ideo si exponunt: Non concupisces, id est, signa concupiscentia non facias. unde Phil. 3. dicit

dicit Gl. quod lex vetus prohibebat manum, non animum. Vel secundum alios dicendum, quod licet lex vetus prohiberet concupiscentiam animi latentem, hoc tamen erat in partibus. scilicet in mæchia & furto. Iterum in istis sufficienter prohibebat concupiscentiam, quia non puniebat transgressores, & sic patet, quod lex Mosaicæ insufficienter ordinabat actus interiores. Secunda ratio est, quod lex Mosaicæ etiam actus exteriores insufficienter ordinabat, sicut patet Deuter. 23. d. ubi dicitur. Non foenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec aliquam rem, sed alieno. Ibi enim permittitur usura cum extraneis personis, quod est illicitum & contra dictamen rectæ rationis. Similiter Deuter. 24. a. permittitur viro dare uxori bellum repudiij, & ex causa indebita. Unde ibidem dicitur. Si acceperit homo uxorem, & odio habuerit eam, & non inuenerit gratiam in oculis eius propter aliquam fedtatem, scribet libellum repudiij, & dabit in manu eius, & dimittet eam in domo sua. indissolubilitas autem coniugum per totam uitam est de dictamine rationis naturalis, ut alias declarauimus per Matthæum. Et sic patet, quod lex vetus imperfecta fuit in moralibus. Propter hanc autem imperfectionem lex Mosaicæ dicitur. paedagogus noster, Gal. 3. i. regula puerorum & imperfectorum, in quibus non quæritur perfectio interior, licet ab exterioribus inhonestis timore discipline reprimantur, & in exterioribus actibus multa eis permittuntur, quæ non permitterentur uiris perfectis. Propter quod Aug. lib. de spiritu & littera exponens illud. 2. Cor. 3. d. Littera occidit, &c. dicit hoc esse intelligendum non tantum de ceremonialibus, sed etiam de moralibus veteris legis, quia non prohibebant aliqua que de se sunt mortifera, ut patet ex prædictis, propter quod dicitur ad Rom. 3. d. Ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Secundo ostenditur, quod ceremonialia fuerunt imperfecta.

Ad cuius evidentiam considerandum, quod ceremonie veteris legis sunt in quadruplici differentia. Quædam pertinent ad sacramenta, quedam ad sacrificia, quedam ad observationem, quedam ad sacra. Sacra autem & observationes ordinantur ad sacrificia & sacramenta, quia sacra dicuntur uasa & loca & huiusmodi, quibus utebantur in sacrificijs & ritibus colendi. Observationes dicuntur quedam moti religiosi viuendi quibus utebantur Iudæi, qui erant populus peculiaris ipsius Dei, ut pote custodirent se ab aliquibus cibariis & potibus, & uestibus & consuetudinibus, & hoc quia erant populus Deo consecratus per sacramentum circumcisionis & alia sacramenta. Nunc autem ita est, quod ex fine accipitur ratio eorum que sunt ad finem, & ideo si ostendatur quod sacrificia & sacramenta erant imperfecta, sufficienter erit ostensum, quod sacra & observationes erant imperfecta, quia ordinabantur ad ad prædicta sicut ad finem, ut prædictum est. Quod autem sacrificia veteris legis essent imperfecta ostenditur, quia quedam erant sacrificia pro peccato oblata, & hæc erant imperfecta, quia non poterant auferre peccata, propter quod dicit Apostolus ad Heb. 10. a. Impossibile est sanguine hircorum, & taurorum auferri peccata. Et iterum ibidem Omnis quicumque sacerdos. scilicet veteris legis. præstito est quotidie immittens, ut easdem afferens hostias que non possunt auferre peccata. Et hoc idem habetur Esa. 40. 1. Lioanus non sufficit ad succendendum, & animalia non sufficient ad holocaustum. Libanus autem hic uocatur primum templum, quod factum fuit de libani lignis, animalia autem ibi oblatia & quantum ad partem concremata, non sufficient ad amotionem peccati. Alia erant sacrificia pacifica, id est, ex deuotione oblata ad gratiam Dei impetrandam seu aliquod beneficium diuinum & illa erant imperfecta, quia diuina seu beneficia diuinum non impetrabatur ratione oblati muneris, licet aliquando daretur propter deuotionem & fidem offerentis. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Hebr. 9. d. Tabernaculum factum est primum, &c. Et sequitur. Quæ est parabola instantis temporis iuxta quam munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectam facere seruientem. Perfectio conscientie est per accipiendum gratiam. & sic patet propositum quantum ad legis sacrificia. Similiter sacramenta veteris legis erant imperfecta. Ad cuius evidentiam considerandum, quod illa sacramenta erant ordinata ad faciendum homines idoneos ad cultum diuinum, & ideo de eis aliqua erant communia toti populo tam uiris quam mulieribus, ut purificationes aliqua ad tactum immundi uel mortui, quæ purificationes fiebant per asperisionem aque expiationis, de qua habetur Numer. 19. & consimilia. Aliqua autem erant sacramenta solis uiris conuenientia, sicut circumcisio. Aliqua solis sacerdotibus, sicut consecratio et unctio sacerdotis et similia. Cuius ratio est, quia sacerdotes specialiter modo applicabantur ad cultum Dei. Ista tamen sacramenta prædicta erant imperfecta, quia non conferbant gratiam, sine qua non efficiuntur homines idonei ad cultum diuinum: ideo sacramenta legalia dicuntur egea et infirma, Gal. 4. b. ubi dicitur sic. Nunc autem cum es proueniens Deum, immo cogniti sitis a Deo, quomodo conuertimini iterum ad egea & infirma elementa? Dicuntur autem infirma, quia non conferbant aliquam potestatem spirituales sicut conferunt sacramenta nouæ legis. Similiter dicuntur egea, quia non conferbant gratiam que necessaria est ad bene utendum illa potestate. Sed contra hoc videtur, quia in Exodo et Leuitico quasi ubi dicitur quod illa sacramenta redderent

D
E
C
F
S
C
S

Cremonalia veteris legis quadruplicia.

Sacramentalia legalia.

ba it habentes idoneos ad cultum diuinum. dicendum, quod talis idoneitas erat per quam iam mundiciam & expiationem corporalem, sicut in noua lege aliter dicitur ineptus ad ministrandum vel celebrandum propter immunditiam manuum, & lotio manuum reddit eum aptum, sed hoc actio est tantum corporis, sic erat de aptitudine quae dabatur per sacramentum veteris legis. propter hoc dicuntur ista sacramenta emundationis carnis ut habetur Heb. 9. d. ubi dicitur sic, Sanguis hircorum qui conferebatur in consecratione sacerdotum, & cinis vitulae aspersus, qui omnes mundabantur a tactu mortificati vel immundi ut dictum est, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. i. corporis, quia ut dictum est, talia non conferebant gratiam, sed auferbant quaedam impedimenta & irregularitates impediens a tabernaculo ingressu. Sicut in noua lege patet per exemplum. Quando. n. per prelatos dispensatur cum aliquo illegitimè nato vel priuato vno oculo vel huiusmodi, non confertur ex hoc sibi gratia, sed tantum irregularitas tollitur, sed contra hoc videtur, quod secundum doctrinam sanctorum circuncisio tollebat peccatum originale, ut per consequens conferebat gratiam ut communiter tenetur. Dicendum secundum antiquam opinionem, quod tollebat peccatum originale, non tamen gratiam conferebat. hoc. n. erat potestas circuncisionis, ut tenetur à multis & magis, quorum rationes hic propter prolixitatem omitto: & in hoc differabat a baptismo, qui non solum auferat peccatum originale, sed confert gratiam. Aliter potest dici, quod si in circuncisione conferebatur gratia, hoc non erat in virtute illius sacramenti, sed ex fide Christi venturi, quem protestabatur ille qui circuncidebatur si adultus erat, vel alius pro eo si paruulus erat. Et hoc est, quod dicitur communiter, quod valebat ex fide suscipientium, non autem ex opere operato per quod modum valent sacramenta noue legis. Patet igitur quod ceremonialia precepta legis erant imperfecta.

B
Iudicialia
imperfecta.

Tertio ostendo quod iudicialia erant imperfecta. Quod patet ex duobus. Primo ex modo inducendi homines ad obseruationem iustitiae, ad quod ordinabantur iudicialia precepta. Secundo ex ipsis preceptis. Primum patet sic. Proprium est imperfectorum hominum, ut inducantur ad iustitiam obseruandam per timorem pœne. Vnde dicit Horatius lib. epistolarum. Oderunt peccare boni virtutis amore: Oderunt peccare mali formidine pœne. Hoc etiam declaratur ratione, quia illud quod cum timore fit, pœnale est & non delectabile. Vnde dicitur. 1. Jo. 4. d. Timor pœnam habet. operari autem virtuose non est pœnale virtuoso & perfecto, sed magis delectabile. Propter quod dicitur. 2. Ethic. quod signum habitus generati est delectatio in opere. Sed lex Mosaica inducebat homines ad iustitiam obseruandam per timorem pœnarum, propter quod dicitur lex timoris, & in signum huius lex data fuit in terroribus, ut patet Exod. 19. c. Io. aduentus dies tertius, in quo. s. data est lex. Sequitur. Et cœperunt audiri tonitrua & micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangorque buccinae vehementius perstrepebat, tremitque populus qui erat in castris. Et similiter eadem ratione facies Moysi apparuit cornuta, quando secundo apportauit legem in tabulis descriptam, & timuerunt filij Israel, ut habetur Exod. 24. In cornibus. n. illis designabatur terror, & feritas atque seueritas legis. Patet igitur primum, videlicet imperfectio iudicialium preceptorum ex modo inducendi ad opera iustitiae per timorem pœne. Secundo idem patet ex ipsis iudicialibus preceptis, quae aliquando infligebant pœnam innocenti, & aliquando culpabilem non puniebant. Primum patet per illud quod habetur N. 4. 3. c. de homicidio omnino casuali, ubi dicitur sic. Talis qui fornicat & abique odio est inimicus, & interficiebat hominem, debet fugere à aliqua ciuitate in refugij, & ibi manere usque ad mortem summum sacerdotis, quod aliquando erat per magnum tempus, & per consequens talis qui erat innocens, cum homicidium fuisset omnino casuale & inuoluntarium, sine culpa puniebatur graui pœna, quia oportebat eum exullem esse per magnum tempus à sua ciuitate & sua possessione. Secundum patet, ubi subditur de tali fugituo innocente. Quod si extra fines urbium inuentus fuerit, & percussus ab eo qui ultor est sanguinis, absque noxa erit qui occiderit. Debuerat. n. pro fugiens usque ad mortem summum pontificis in urbe residere. & sic patet quod interfecit innocentem in casu tali remanebat sine pœna, quae tamen est grauis culpa. Talis autem imperfectio legis conueniebat imperfecti populi qui erat pronus ad inuersionem sanguinis. & ideo si interfector a casu remaneret in sua ciuitate inter amicos interfecit, esset in periculo mortis quamuis innocens, & sic de facili posset in populo homicidia multiplicari. Et ideo ad hoc mala euadenda data est lex praedicta de eius fuga, quamuis esset innocens, & eadem ratione procedit lex si aliquis amicus mortui interficeret cum extra fines ciuitatis refugij, ut sic cogere in urbe remanere, non ex sua culpa, sed propter homicidia euadenda, ad quae populus tanquam imperfectus erat pronus. Exemplum ad hoc rationem ponit Philosophus. 5. Ethicorum dicens, quod aliqua legis sunt similes regulis, quibus utuntur artifices in Lesbia ad dolandum lapides, quia lapides illius regionis sunt male dolabiles ideo utuntur artifices regulis plumbeis, ut possint tortuositati lapidum applicari. Sic in veteri Testamento datae sunt leges aliquam imperfectio nem habentes propter imperfectio nem illius populi. Patet igitur ex praedictis, quod legis precepta tam ceremonialia quam moralia quod etiam iudicialia erant imperfecta. Propter quod dicit dominus Ezech. 20. d. De-

di eis precepta non bona, & iudicia in quibus non uiuent, pollui eos in muneribus suis. Dicit precepta, quantum ad moralia, quae dicuntur non bona, non propter hoc quod ibi aliquod malum praepiebat, sed quia per ipsa actus interiores ipsorum imperfecte ordinantur, ut uisum est supra. Dicit iudicia in quibus non uiuent quantum ad dicialia per quae regebatur iste populus timore pœnae: in quo non consistit uita animae, sed magis in amore. Dicit ulterius. Et pollui eos in muneribus suis. i. pollutos ostendi quantum ad ceremonialia, quia per illa offeriebantur pro peccatis, polluti ostendebantur, & tamen non munerabantur, ut uisum est supra. Patet igitur, quod lex Mosaica erat imperfecta, si consideretur ipsum corpus legis. Tertio lex Mosaica erat imperfecta si consideretur eius finis. Sicut enim finis legis humanae est felicitas politica, ita finis legis diuinae est felicitas aeterna non solum legis nouae sed etiam ueteris, propter quod dicit Apostolus Rom. 10. b. Finis legis Christus, in quo consistit beatitudo obiectiue, secundum quod dicitur. 17. b. Haec est uita aeterna, ut cognoscant te solum Deum quem misisti Iesum Christum. Hunc autem finem non conferunt nisi per gratiam, secundum quod dicitur Rom. 12. d. Gratia Dei aeterna. Lex autem Mosaica non poterat gratiam conferre, ut uisum est, & per consequens non poterat ad hunc finem introducere. propter quod patres ueteris Testamenti, quantumcumque in illi descenderant in infernum ad limbum patrum, propter quod dixit sanctus Iob 17. d. In profundissimum inferni descendebant ortus mea. propter quod felicitas aeterna non promittebatur in lege manij, sed tantum figurata prosperitatis terrena, & si aliter promittitur, hoc est raro & obre. propter quod dicit Apostolus ad Heb. 10. a. Vmbra habens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, quia manifesta, sed obscure futura bona, quae sunt bona caelestia promittuntur. licet igitur ex praedictis imperfectio legis quantum ad tria praedicta, licet quantum ad id quod est legis premium, & quantum ad legis corpus & quantum ad finem ipsius, propter quod dicit Apostolus Heb. 7. c. nihil ad perfectum adduxit lex. Et haec imperfectio designatur cum in uerbo primo proposito, ex parte, ut praedictum est. Propter quod hoc potest ex parte exponi illud quod dicitur Iob 26. a. Ecce haec ex praedicta sunt uiarum Dei. Vis. n. deueniendi ad Deum, sunt uetus et nouum Testamentum, sed ea quae in ueteri Testamento dicta sunt, illa sunt ex te, quia sunt imperfecta, ut patet per dicta.

Secundo principaliter tangitur in uerbo proposito perfectio legis et gelice, cum dicitur. Id quod perfectum est. Et patet eius perfectio comitando eam ad legis imperfectio nem, quia perfecta est respectu cognitionis fidei, & respectu preceptorum, respectu finis in quibus lex Mosaica imperfecta. Quod autem cognitio Dei perfecta sit in lege noua, patet per illud quod habetur I. o. 17. a. Pater manifestauit nomen tuum. Intra autem huius ueluti templi fuit scissum in Christi passione, ad ostendendum, quod declarata & manifestata erant quae prius latebant sub uelamento. propter quod ipsa lex noua tanquam perfecta in cognitione, est domum perfectam descendens a patre luminum, ut habetur Iac. 1. Si uer lex noua perfecta est quantum ad ipsum corpus legis. s. quantum ad moralia precepta, & quantum ad sacramenta & quantum ad sacrificia. Primum patet hoc de preceptis moralibus, quia lex noua perfecta ordinat humanos actus, non solum exteriores, sed etiam interiores, & hoc imperfectionem legis supplet, propter quod dicit saluator Matt. 5. imperfectionem legis adimplendo. Audistis, quia dictum est antiquis. Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico uobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, quo ordinat motum animi interiore, ut patet. Similiter lex noua ad exteriores ordinat nullum malum permittendo, propter quod dicit saluator Matth. 12. c. Dico autem uobis, quia omne uerbum otiosum quod locuti fuerint homines super terram, reddent rationem in die iudicii. Si autem hic prohibet uerbum otiosum, persequens uerbum nocuum, & multo fortius omnem actum malum, propter quod Matth. 5. g. post suppletionem preceptorum moralium ueteris legis, concludit perfectionem euangelij, dicens. Estote ergo perfecti. & c. Perfectio autem Christi moralia precepta legis, eis consimilia & gelica superscedendo, propter quod Matth. 19. c. iuueni dicenti se custodisse mandata legis, & querenti ulterius uiam perfectionis, dicit saluator. Adhuc unum tibi deest: Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo, & ueni & sequere me. Secundo dico quod lex noua perfecta est quantum ad sacramenta, quia conferunt gratiam, quod non faciunt sacramenta ueteris legis, propter quod dicitur Ioan. 1. b. Lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum, propter hoc Ioanne Baptista qui per suam praedicationem & baptismum suum dirigebat populum ad Christi baptismum, & per consequens ad alia sacramenta, cum baptisus sit in noua sacramentorum, Luc. 1. d. dicitur. I praebit ante illum in spiritu & uirtute Eliae parare domino regnum perfectum.

Tertio lex noua perfecta est quantum ad sacrificia, quia in ipso uinum sacrificium perfectissimum, scilicet Eucharistia, quae non est tantum sacramentum, sed etiam sacrificium, quia ibi Christus quod-

modo immolatur, & fructus sua benedicta passionis a populo percipitur, tamen illud sacrificium tanquam unum & perfectum fuit in lege figura tum per multa sacrificia & varia, sicut perfectum, & imperfectum. Eius autem perfectio apparet in duobus. Primo, quia tollit peccata quod non poterant facere legis sacrificia, propter quod Ioan. 1. d. dicitur. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, i. peccata omnis fidelis & infidelis, secundum quod dicitur Io. 2. a. prima canonica. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris non pro nostris tantum sed etiam pro totius mundi. Secundo apparet eius perfectio, quia augmentat gratiam, secundum quod dicitur Ioann. 6. f. Qui manducat me, uiuet propter me, per augmentum, s. gratia. De utroque autem effectu huius sacrificij dicitur Heb. 10. c. Hic autem unam pro peccatis hostiam offerens, s. semetipsum, sedet ad dexteram Dei patris. Sequitur. Vna enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos: Amotio culpe ostenditur, cum dicitur in autoritate. Vna pro peccatis hostiam offerens, collatio & augmentatio gratiæ, cum dicitur. Consummavit in sempiternum sanctificatos. et sic perfectio euangelij patet ex perfectione sacrificij propter quod dicitur Heb. 9. c. Christus assistens pontifex futurorum bonorum per amplius, & perfectius, &c. Tertio ostenditur perfectio legis euangelicæ quantum ad iudicialia, quia inducit obseruantiam legis non per timorem pœnæ, sed per amorem iustitiæ quod est proprium perfectorum, ut supra dictum est, propter quod lex noua dicitur perfecta, secundum quod dicitur Iac. 1. d. Qui autem prospexerit in lege perfecte libertatis, &c. Item quia nullum innocentem punit, nec aliquod malum impunitum relinquit, quia et verba ociosa puniendā ostendit, ut supra dictum est, & non solum modo verba ociosa, sed et malas cogitationes, secundum quod dicitur Mat. 5. d. Ego autem dico uobis, quod quicumque uiderit mulierē ad concupiscendum eā, iam mœchatus est eā in corde suo, propter quod lex noua est perfecta. de qua post exponi illud Cant. 6. c. Vna est columba mea, perfecta mea. Dicitur. n. lex noua columba metaphoricè, quia est sine felle amaritudinis, nullum innoxium puniens. Dicitur perfecta, quia nullum malum permittens, & sic apparet perfectio legis euangelicæ quantum ad legis corpus, quod continet mandata. Similiter lex noua perfecta est quantum ad finem legis. Qui quidem finis est uita beata, ad quē finem immutata introducit lex euangelicæ, quod non poterat lex uetus nisi tantum in figura, propter quod dicit Apostolus ad Heb. 12. c. Non accessistis ad inaccessibilem ignem, i. corporalem & uisibilem, sicut accesserunt Iudei in monte Sinai: sed accessistis uos, s. credentes in Christo, ad Sion montem ciuitatem Dei uiuentis celestem Ierusalem & milliorum millium angelorum frequentiam, & ecclesiam primiuorum qui conscripti sunt in celis, & iudicem omnium Deū & spiritum sanctorum perfectorum, propter quod Apostolus Heb. 7. c. postquam dixerat. Nihil ad perfectum adduxit lex, s. lex uetus adiunxit. Introductio uero melioris spei, per quā proximamus ad Deum, s. in lege noua. Patet igitur ex prædictis quod lex noua perfecta est, & quantum ad cognitionem fidei legi præuiam, & quantum ad ipsum corpus legis, & quantum ad eius finem ista autem perfectio legis figura est. 3. Reg. 6. ubi dicitur sic. Perfecta est domus domini in opere suo. Lex. n. noua potest conuenienter dici domus domini, quia huius domus ipse est edificator, quia lex noua data est ab eo immediate, non ex uetus, secundum quod dicitur Heb. 1. a. Multifariè multisque modis olim Deus loquens patri, in propheta. Nouissime diebus istis locutus est nobis in filio suo consubstantiali & coeterno, ut ibidem dicitur. Dicitur etiam lex noua domus domini, quia ipse est huius domus inhabitator, quia in sacramento & sacrificio nouæ legis, s. Eucharistia conuenitur totus Christus realiter. Bene igitur dicitur. Perfecta est domus domini in omni opere suo, quia perfecta est lex noua in cognitione dei, in præceptis moralibus, in sacrificijs, in sacramentis & iudicialibus, & perfecte introducit ad finem legis, s. uitam beatam, quæ est finis diuine legis. Et sic patet secundum principale.

Tertio principaliter ostenditur in uerbo præsumpto ordo utriusque legis euangelicæ, cum dicitur, cum uenerit hoc euacuabitur illud, in quo adueniente euangelio lex ostenditur euacuari. Vbi ostenditur triplex ordo legis & euangelij, s. ordo temporis, & dignitatis & uirtutis. Prioritate uero temporis lex uetus prior est quam noua, quia erat dispositio ad ipsam in quantum per eam homines retraherantur ab idololatria, & tenebantur ab cultu unius Dei, & sic disponebantur ad susceptionem euangelij. Et sic est quod dicit Apostolus ad Gal. 3. d. Priusquam ueniret fides, i. euangelicæ, ubi habetur fides explicata, sub lege custodiebantur conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Prioritate autem dignitatis est econuerso. 2. p. quod Apostolus ad Gal. 4. comparat duo Testamentum duobus filiis Abraham, eorum primus origine secundum carnem natus est. Secundus autem, s. Isaac per reuersionem, propter quod fuit prior dignitate. Similiter lex noua prior est ueteri Testamento ordine efficaciæ et uirtutis, quia obligatio illius legis cessat adueniente euangelio, secundum quod dicitur ad Gal. 3. d. At ubi uenit fides, iam non sumus sub pedagogo, i. sub lege quæ erat pedagogus noster in Christo, ut ibidem dicitur, quia lex euacuatur adueniente euangelio Considerandum tamen, quod uersimode euacuantur præcepta moralia legis & ceremonialia & iudicialia. Ad cuius intellectum sciendum, quod quando fit mutatio a con-

trario

trario in contrarium, oportet terminum a quo totaliter euacuari, sicut D quod ex albo fit nigrum, albedo tollitur. Quando autem ex imperfecto, fit perfectum non tollitur totaliter terminus a quo, sed tantum eius imperfectio, s. quando ex minus albo fit magis album, non tollitur albedo præcedens, sed tantum eius imperfectio.

Uterius considerandum, quod quod corrumpitur terminus a quo per accidens, illud quod est ei adiunctum corrumpitur, sicut tamen manere cum termino, ad quod si non habeat ad ipsum contrarietatem, non tamen manet numero, sed specie tantum, sicut quando de aere fit ignis manet qualitas symbola. Ceremonialia igitur euacuantur primo modo, quia contrariantur nouæ legis cultui.

Ad cuius intellectum sciendum, quod ceremonie sicut dictum est, ordinantur ad cultum diuinum, s. in quod dicit Aug. in Enchirid. c. 3. Deus colitur spe fide & charitate, loquendo de cultu interiori. Igitur ceremonie quæ sunt quedam protestationes cultus interioris, debent concordare cultui interiori, qui per fidem & charitatem. Est autem triplex status hominis. Vnus est in quo habetur fides & spes de bonis celestibus, & de his per quæ ad ipsa introducimur, s. de mysterijs Christi, & de utrisque, sicut de futuris, & hic est status ueteris Testamenti. Alius est status hominis, in quo habetur fides de bonis celestibus, sicut de futuris, sed de his per quæ introducimur ad celestia, s. de mysterijs Christi habetur fides sicut de presentibus, vel præteritis, & hic status est nouæ legis. Tertius status est in quo utraque habentur tanquam presentia & euidentia & nihil creditur, & hic est status patriæ celestis. In hoc autem statu tertio ubi nihil creditur, nihil est ceremoniale uel figurale ad cultum pertinentens, secundum quod dicitur Apoc. 21. g.

Templum non uidi in ea, dominus Deus omnipotens templum illius est. Pari igitur ratione adueniente statu secundo, s. nouæ legis ceremonie primi status, i. legis ueteris cessare debuerunt & induci a- lia quæ conuenirent statui nouæ legis, in quo bona celestia expectantur de futuro, sed beneficia Christi habita sunt de præterito. Et ideo, quia ceremonie ueteris legis significabant Christum uenturum, dignum est, quod euacuentur in noua lege in qua mysterium Christi iam est præteritum. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Heb. 9. b. Translato sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat, s. quantum ad ceremonialia thurificatione tamen excepta, quia non significabat mysterium Christi uenturi directe, sed deuotionem populi ad Christum. Non autem debet esse minor deuotio ad Christum iam presentialiter exhibitum quam tunc erat ad ipsum uenturum, propter quod in noua lege manet thurificatio, per quam designatur ministrorum ecclesiæ & ipsius populi deuotio. Moralia autem præcepta euacuantur tantummodo secundum quid, s. quantum ad perfectionem. Cuius ratio est, quia sunt de dictamine rectæ rationis, & ideo manent quantum ad substantiam præcepti remota tamen imperfectione, sicut patet Matt. 5. ubi positus præceptis moralibus, additur perfectio qua non intelligebatur a Iudeis esse sub præcepto. Vnde ibidem dicitur. Audistis, quia dictum est antiquis, Non occides, &c. Et suppletur illud quod sequitur. Ego autem dico uobis, quod omnis qui irascitur fratri suo, &c. Et eodem modo in prohibitione mœchæ positum præceptum additur prohibitio interioris concupiscentiæ. Vnde ibidem dicitur. Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Et subditur. Ego autem dico uobis, quicumque uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et similiter intelligendum est de alijs.

& sic patet quod moralia præcepta ueteris legis non euacuantur quantum ad substantiam solam legis, sed quantum ad imperfectionem. Propter quod dicit Apostolus, 1. Cor. 13. d. Cū factus sum uir, euacuauit quæ erant paruuli. Status autem ueteris legis comparatur puero, secundum quod habetur Gal. 3. a. Lex pedagogus noster fuit, pedagogus autem est ductor pueri. Status nouæ legis comparatur uiro perfecto, ideo sicut manet idem homo quantum ad substantiam in pueritia & uirili ætate, remota tantum imperfectione pueritiæ, sic est de moralium præceptorum euacuatione. Iudicialia autem præcepta euacuantur tertio modo, quia adueniente lege gratiæ, cessat eorum oblatio. Posset tamen aliquis princeps ordinari, & seruarentur in regno suo, ita tamen quod non reputaret ea esse obligatoria ex lege Moysi. Ratio autem prædicta est, quia iudicialia præcepta per se & directe non erant ordinata ad significandum aliquid futurum, sicut erant ceremonialia, sed erant ordinata per directe ad seruandum ordinem iustitiæ in populo Iudaico, quia tamen status illius populi erat totus figuratus respectu Christi, ut dicit Apostolus, 1. Cor. 10. c. In figura contigebant illis, per consequens & iudicialia præcepta illius populi erant figurata, non directe sed ex consequenti. Et ideo si aliquis seruaret ea ex hoc quod tunc fuerunt statuta, hoc esset dicere, quod status ille adhuc durat, quod est erroneum & illicitum, si tamen aliquis princeps uellet ea de nouo statuere, posset licite. Considerandum tamen quod in lege noua iudicialia transferunt quantum ad eorum rigorem, quia sunt magis obseruanda ex amore uirtutis quam timore, quia lex noua est lex amoris. Propter quod dicit, 1. Ioan. 4. d. Perfecta charitas foras mittit timorem. Et sic patet ex prædictis, quod omnia legis præcepta aliquo modo per euangelium euacuantur, propter quod dicit Apostolus ad Roman. 3. alloquens Iudeos in lege gloriantes. Vbi est gloriatio tua? in Iudæa qui in lege gloriaris, ut supra præmiserat Roman. 3. d. Exclusa est, id est euacuata. Sequitur. Per quam legem? Factorum? quasi dicat. Non. Legem autem factorum uocat legem ueterem, nulla autem res excludit seipsum uel euacuat. Sequitur. Sed per legem fidei,

Triplex
hominis
status.

E

F

fidei. Legem fidei uocat legem nouam, sic enim euacuat & excludit ue-

Ad maiorem autem sequentium & predictorum eua. uiam queri-

Et arguitur primo quod non, quia in hac epistola non tenetur modus

Item quia eloquantior est stilus in hac epistola quam in alijs.

Epistola ad Hebreos probatur Pauli. Respondeo dicendo, quod propter rationes predictas ab aliquibus fuit opinatum, quod hac epistola non esset Pauli, propter quod aliqui dicebant, quod erat epistola Clementis papae & martyris. Et monebantur ad hoc, quia ipse scripsit Atheniensibus epistolam per omnia consimilem. Alij autem dicebant, quod erat Lucæ eua-

probatur per auctoritatem antiquorum doctorum, & potissime Beati Dionysij, qui fuit discipulus beati Pauli. Ille autem in scriptis suis allegat ad ista huius epistolae tanquam dicta Pauli magistri sui. Tertio hoc probatur ex auctoritate Chrysostomi super epistolam istam dicentis, quod Paulus eam scripsit Romae exilens. Postquam enim biennio Romae fuerat propter appellacionem factam ad Casarem, de qua habetur in Actibus apostolorum habuit licentiam transeundi in Hispaniam, & Iudeos ibi uidit, & postea Romam rediens de illo loco hanc epistolam eis scripsit, ut dicit Chrysostomus. Quarto patet propositum ex his que dicuntur ultimo capitulo huius epistolae, uidelicet quod missa fuit hac epistola per Timotheum qui fuit filius spiritualis Pauli apostoli. Quinto hoc idem arguitur ex zelo Apostoli ad salutem Iudeorum, de quo zelo dicit ad Rom. ix. Optabam anathema esse pro fratribus meis qui sunt cognati mei ex quibus Christus secundum carnem, ad Rom. xj. b. Quandiu quidem ego sum Gentium apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad emulandum prouocem carnem meam. Iudeos, & saluos faciam aliquos ex illis. Ideo non est aliquo modo probabile, quod Paulus scripsit Iudeis ad eorum salutem, qui totalia scripta alijs gentibus pro salute ea-

rundem. nulla autem alij epistola Pauli dicitur scripta Hebraeis nisi ista. Ergo, &c. Sexto probatur propositum ex zelo Pauli apostoli ad euangelicam ueritatem, ex quo zelo reprehendit Petrum manifeste, ut habetur ad Gal. 2. Nunc autem et ita, est sicut necessarium fuit ecclesiastica ueritate predicari ad conuersionem fidelium, sic necessarium fuit eam scribi ad confutationem haeresum insurgentium. propter quod Ioannes Euangelium suum incipit a natiuitate Christi aeterna, quia uidebat haeresim Hebonitarum insurgere, qui dicunt Christum ante Mariam non fuisse. Paulus autem Apostolus uidit tempore suo haeresim Nazareorum insurgere qui dicunt esse necessarium ad salutem seruare legem ueterem & nimium inualuit hoc dictum, ita etiam Petrus aliquo modo offerendit in obseruatione legalium, propter quod Apostolus ei restitit in facie, ut dictum est. Ideo non est uerisimile quin Paulus apostolus aliquid scriberet conuersis de Iudaismo ad confutationem huius erroris. hoc autem fit in hac epistola, ut patebit domino concedente, & ideo tenendum est indiscusse, quod ista epistola fuit a Paulo apostolo scripta.

Ad primum argumentum patet solutio in prologo Non enim erat Apostolus Iudeorum, sed gentium, secundum quod dicit ad Gal. 2. b. Creditum est mihi euangelium preputii, sicut & Petro circuncisionis, &c. Et ideo non scripsit in hac epistola qua dirigebatur Iudaeis nomen sui officij. similiter nec nomen personae, quia ipse erat odiosus Iudaeis, patet in Actibus apostolorum in multis locis, propter quod epistola fuisse minus recepta a Iudaeis si nomen Pauli esset ibi propositum.

Ad secundum dicendum quod stilus est elongantior, quia quilibet elegantius loquitur linguam propriam quam alienam. Ipse autem Paulus scripsit hanc epistolam solum Hebraice, & ideo loquitur magis ornate. Sed contra hoc insurgit unum dubium, quia per infusionem spiritus sancti habuit donum linguarum, secundum quod habetur. 1. Cor. 14. d. Gratiarum Deo meo quod omnium uestrum lingua loquor. Dona autem spiritus sancti perfecta sunt, ergo ita perfecte loquebatur alia idiomata sicut Hebraicam. Dicendum quod donum linguarum datum est apostolis ad predicandum fidem Christi omnibus populis, & ideo datum est hoc donum apostolus prout faciebat ad efficaciam predicationis. Ad hoc autem non multum facit ornatu uerborum sed aliquando magis impedit, ut patet per Apostolum. 1. Cor. 2. a. Sermo in uerbo & predicatio mea non est in persuasibilibus humane sapientiae uerbis. Et ideo non est mirum, si Paulus apostolus habuit aliquem ornatu uerborum in Hebraica lingua ex humana acquisitione quem non habuit in alijs, habuit tamen omnia idiomata in quantum ualent ad efficaciam predicandi.

Incipit epistola Pauli ad Hebraeos. CAP. I.

Incipit epistola Pauli ad Hebraeos. CAP. I.

In r. ca. ad Galat.

Multifaria. &c. Hieronymus. In epistola ad Hebraeos propterea Paulus solita consuetudine nec nomen suum, nec apostoli uocabulum exposuit, quia de Christo erat dicturus. Habentes ergo principem sacerdotum, & Apostolum nouae confessionis Iesum, nec fuit congruum, ut ubi Christus apostolus dicendus erat, ibi et Paulus apostolus poneretur.

PRIMUM. Omnis intentio beati apostoli in hac epistola est, ut Iudeos cognatos suos (qui & Hebraei, ab Heber appellantur, in quo assumpti sunt) a lege Moyse transire faciat ad gratiam euangelij, ab obseruatione carnali ad spiritualem, simulque

Multis locutionibus. Multis qualitatibus. Utifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis.

mulque eminentiam gratiae que per filium data est fidelibus discernit a legalibus umbris, quae angelicis ministracionibus exhibitae fuerunt. c. Olim. Non est nouum. d. Deus. Qui est inuariabilis tunc & nunc. e. Loquens. Quia quod tunc

Incipit Postilla Nicolai de Lyra super epistolam Pauli ad Hebraeos. CAP. I.

Multifarie, &c. sicut predictum est, Apostolus hanc epistolam scripsit aliquibus conuersis ad fidem Christi de Iudaismo, uolentibus seruare legalia cum euangelio. quasi non sufficeret ad salutem gratia Christi. Et ideo in hac epistola ostendit eminentiam noui Testamenti respectu ueteris, ostendens quod uetus comparatur ad nouum dispositione ad firmam, & sicut imperfectum ad perfectum, quod euacuat & cessat a uolente perfecto, ut dicitur. 1. Cor. 13. c. Diuiditur autem haec epistola in duas partes. scilicet proamium et executionem. Secunda pars ponitur ibi. Qui cum sit splen. In prima autem parte proponit excellentiam noui Testamenti respectu ueteris ex tribus. uidelicet ex tempore, ex legislatore, ex modo tradendi diuersitate. Differentia temporis tangitur in hoc, uetus Testamentum olim fuit traditum, nouum autem diebus istis nouissimis, gratia autem perficit naturam. & ideo similis est processus gratiae sicut & naturae suo modo. Nunc autem in cognitione naturali processus est de cognitione consueti, & inde terminat ad determinatam & perfectam, ut patet. 1. Phisicorum, propter hoc ut ibidem dicitur, pueri in principio uocant omnes uiros patres, & omnes feminas matres, postea distincte cognoscunt. Et sic similiter est in cognitione supernaturali, quia in ueteri Testamento fuit cognitio imperfecta, in nouo autem posterius datum est, ueritas manifeste reuelatur. Excellentia autem ex parte legislatoris ostenditur, quia licet utrunque Testamentum sit a Deo datum, uetus tamen tradit per ange-

etiam nunc. f. Patribus. Qui carne & cultu Dei patres nobis sunt. g. In prophetis. Non enim ipsi, sed Deus in eis, Multifarie. i. multotiens Abraham, Isaac, & Iacob, & ceteris, & eisdem saepe. g. Multisq; modis. Quia modo per somnia, ut Danieli, modo aperta uoce, ut Moyse. modo interiori inspiratione, ut David

Vel, qui loquebatur Moyse in persona Dei, Act. 7. c. Hic est Moyse qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo qui loquebat ei in monte Sinai. nouum autem Testamentum tradidit Deus per seipsum, quia filium incarnatum qui est unus Deus cum patre, & hoc excellentia noui Testamenti ad uetus tangitur, cum dicitur, quod Deus olim erat loquens patri. b. in prophetis. in nouo autem Testamento. locutus est non filio. Excellentia autem ex modo tradendi est, quia uetus Testamentum traditum est obscure sub uelaminibus. & figuris. nouum autem, Testamentum traditum est luce & aperte. Et hoc notatur cum dicit. Locutus est. plane & sensibili uoce & humana. unde Io. 16. g. dictum est ipse Christo ab Apostolo. Ecce nunc palam loqueris, & prouerbiu multum dicit. His dictis patet sententia.

1 Multifarie. i. per diuersas figuras & uelamenta in sacrificijs & sacramentis & huiusmodi quae erant figurae eorum quae sunt facta tempore Christi. 2 Multifarie. i. modo. Quia aliquando fit reuelatio per uisionem corporalem, sicut dicitur. v. b. Apparuerunt digiti manus scribentis in pariete. Aliquando per uisionem imaginariam, sicut dicitur Eisa. 6. a. uidi domum sedere super solium excelsum, &c. Aliquando per uisionem intellectuale tantum, sicut de David dicitur in prologo super Psalm. 3 Olim Deus loquens. i. ab antiquo & ex multo tempore paulatim affluendo, ut crescerent homines in cognitione mysteriorum incarnatus & ueritatis, quae per Christum facta est. ut dicitur Ioan. 1. 4 Patribus. in prophetis. Quibus angeli reuelabant occulta diuina, ipsi ulterius populo denuntiabant.

Diuisio. Differentia no legis a ueteri triplex.

* Nouis-

Vel, Multifariam. Multo & diuerso genere locutionis, ut per somnia vel inspirationes, uel apertas voces.

Multisq; modis. Rerum diuersis mysteriis futura significans, Locutus. Quia idem modo qui olim.

Nobis. Filiis illorum patrum. Ne de aliis putetur nobis locutus quam illis, quod poterat uideri si alii loqueretur genti.

Multifarie. In omni genere loquedi, ut figuris, uisionib. somniorum, locutionib. angelorū.

Mult. modis. Rerū creatione, uel formatione Adē, in trāstū maris rubri, & similib. in actibus.

Olim patribus in prophetis: Nouissime nobis in filio. Tēpus enī constituit dominus pmissis suis, & tempus eis quæ promisit implendis. Promissionū tēpora habuerunt prophetas afflatos & impletos uerbi Dei usq. ad Iōānem, ab illo autem usq. in finem tēpus est implendi quæ promissa sunt. Unicus Dei filius uenturus erat ad homines assumpturus hoīem, & per id futurus hō moriturus, resurrecturus ascensurus, sessurus ad dexterā patris, impleturus in gentibus promissa. Quod loquens & locutus, præsens de pterito, pteritum de presenti posuit, significat ipse loqui per filiū quod locutus est per prophetas. Nisi q̄ in prophetis occulta ueritas & adhuc implenda, in filio autem aperta & completa.

In prophetis. Prophetandum fuit ut non subito ueniens horresceretur, sed creditus expectaretur.

PRIM. Consideremus ergo, quomodo multis loquutionibus, multisque qualitatibus loquutus sit Deus pater patrib. testamenti, multis loquutionibus, multisque qualitatib. loquutus est eis, quæ non temper unīformiter secreta sua eis reuelauit. Aliquando enim aperte & per angelum loquutus est, ut Abraham, Moysi, Loti, aliquādo uero obscure & per enigmata, aliquando in habitu militis, aliquando in corde, aliquando per somnium. Quanta uero distantia est inter gratiā euāgelii, q̄ per filium data est, & legem, quæ per seruū administrata est, tanta est differentia inter ministrōs & auditores legis, quā seruū ad seruos missi sunt, & inter promissionem & gratiam, quæ per filiū data est filiis, ac postmodum per filios a ministris. In filio. Qui prophetis est maior. est enim dominus prophetarū, impletor & sanctificator. Sic enim propheta est, quod & dominus prophetarū. Sic & angelus Christus est, & dominus angelorū. Nā & ipse dictus est magni cōsistitii angelus, & Moysi dictum est de eo. Suscitabo eis prophetam similem tui. Si Cēs nihil annūciaret, angelus non diceretur. Si nihil prophetaret, pphetā non diceretur. Ex eo quod præsens annūciat, angelus erat, ex eo quod futurū prædixit propheta erat, ex eo quod uerbu Dei caro factū est, & angelorū & pphetarū dominus erat. Constituit. Iam inmutabilitatem.

Hæredē uniuersorum. possessorem omnis creaturæ. Non enim pars portio dñi est, Iacob enim & pars eius Israel, sed omnes prorsus nationes mundi. Heredis autē utitur nomine, ut duo q̄dam per hoc astruat & ostendat. scilicet q̄ proprius sit filius, & q̄ donationes illi nulla contingat amissio. Dicendo ergo hæredem, humilitatis demonstrat indicium. Deinde ad superiorem gradū altioremq. transiit dicens. Per quem. ut per uerbum patri coeternū. Fecit. non solum æterna & inuisibilia & immutabilia quæ minus nobis sunt nota, sed,

PRIM. Hæres dicitur ab hæro domino, eo quod libera potestate in hereditate dominetur. Constituit ergo Deus pater hæredem uniuersorum, non tamen secundum diuinitatem, quia coeternus est patri, & coequalis illi in omnipotentia deitatis, & qua æternaliter ipse possidet omnia cū patre, sed potius secundum humanitatem, a uerbo assumptam, cōstitutus est de Dominus super omnem creaturam, non ergo diuidamus personas, sed distinguamus naturas.

Et secula. i. uisibilia & mutabilia.

RUFINVS. Quod si per ipsum secula instituit pater, & per ipsum creata sunt omnia, & ipse est hæres omnium, per ipsum ergo

ergo & potentatum omnium tene. Quia sicut lux de luce, & ueritas de ueritate, ita & de omnipotente natus est omnipotens. PRIM. Secla dicuntur a sequendo, eo quod sequuntur, semet redeundo ac reuertendo.

Qui cum sit splendor gloria, &c. Hic secundum diuinam naturā commendat. Christum ostendens eum coeternum & coequalē patri, eiusdemq; cum eo substantiæ, sed alterum in persona. Attende qualiter hic duas uias ingreditur. Vna quidem reuocās nos a netando errore Sabellij. Alia uero ab Arrianicæ impietatis errore. Ne putetur pater uel unicum non habere, uel filiū extraneus a patre subsistere. Sūt enim quidā,

qui eum extraneum esse delirēt, q̄ male uisum est Arrio. Alii qui non alterum patrem, alterum filiū suppingere molunt, sed eūdem aliquñ patrem, aliquñ filium, Integra ergo commouet ratione, & quia Dei filius est, & quod non ab eo alienus existit. Hoc autē religioso debemus accipere intellectu, & si quid absurdum fortasse occurrit, ab acie mentis abigere. Vbi que siquidem religioso nobis opus est intellectu, maxime uero ubi de Deo uel loquimur aliquid, uel audimus, quia nec ad loquendum dignè de Deo lingua sufficit, nec ad percipiendū præuā et intellectu. Multa. n. de Deo intelligimus quæ loqui penitus non ualemus, multa recte loquimur q̄ intelligere nō sumus idonei. Verbi gratia. Quo. I. ubiq; Deus est scimus & dicimus, quō autem ubique sit, intellectu non capimus. Item q̄ est incorporea quædam uirtus, quæ omnium est causa bonorum scimus, quō autem quæ ista sit, penitus ignoramus. Sunt etiam quædam q̄ dici non possunt quibus mente capiantur, ita ut etiam ipsum Paulū uideamus in quibusdam talib. quasi infirmati & nō integri pponentem exempla, sicut hic cū ait.

Qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quibus temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæq; eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū proportione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. s. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

Aug. Ser. 38. de uerbo. Domi lib. 1 de incarn. Verbi, c. 12. & ser. 190. de temp. Coetua q̄ dicantur.

Sap. 7. d. Filii coeternitas.

PRIM. Consideremus ergo, quomodo multis loquutionibus, multisque qualitatibus loquutus sit Deus pater patrib. testamenti, multis loquutionibus, multisque qualitatib. loquutus est eis, quæ non temper unīformiter secreta sua eis reuelauit. Aliquando enim aperte & per angelum loquutus est, ut Abraham, Moysi, Loti, aliquādo uero obscure & per enigmata, aliquando in habitu militis, aliquando in corde, aliquando per somnium. Quanta uero distantia est inter gratiā euāgelii, q̄ per filium data est, & legem, quæ per seruū administrata est, tanta est differentia inter ministrōs & auditores legis, quā seruū ad seruos missi sunt, & inter promissionem & gratiam, quæ per filiū data est filiis, ac postmodum per filios a ministris. In filio. Qui prophetis est maior. est enim dominus prophetarū, impletor & sanctificator. Sic enim propheta est, quod & dominus prophetarū. Sic & angelus Christus est, & dominus angelorū. Nā & ipse dictus est magni cōsistitii angelus, & Moysi dictum est de eo. Suscitabo eis prophetam similem tui. Si Cēs nihil annūciaret, angelus non diceretur. Si nihil prophetaret, pphetā non diceretur. Ex eo quod præsens annūciat, angelus erat, ex eo quod futurū prædixit propheta erat, ex eo quod uerbu Dei caro factū est, & angelorū & pphetarū dominus erat. Constituit. Iam inmutabilitatem.

PRIM. Hæres dicitur ab hæro domino, eo quod libera potestate in hereditate dominetur. Constituit ergo Deus pater hæredem uniuersorum, non tamen secundum diuinitatem, quia coeternus est patri, & coequalis illi in omnipotentia deitatis, & qua æternaliter ipse possidet omnia cū patre, sed potius secundum humanitatem, a uerbo assumptam, cōstitutus est de Dominus super omnem creaturam, non ergo diuidamus personas, sed distinguamus naturas.

Et secula. i. uisibilia & mutabilia.

RUFINVS. Quod si per ipsum secula instituit pater, & per ipsum creata sunt omnia, & ipse est hæres omnium, per ipsum ergo

4 Per quem fecit & se. quantum ad naturam diuinam, pater enim operatur p filium sicut per artem, quia secundum Aug. filius est ars omnipotentis Dei plena rationib. omnium uiuentium. Secla sunt reuolutiones & spatia temporum, quia a patre per filium non solum facta sunt incorruptibilia & æterna a parte post, sed etiam corruptibilia.

5 Qui cum hic exponitur executio, in qua declarat illud quod promissum est. s. eminentiam Test. respectu ueteris. Et quia differentia utriusque

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nouiss. diebus istis. i. Tempore gratiæ & ueritatis reuelatæ. Locutus est nobis in filio. i. per filium incarnatum.

Quem constituit hæredem uniuersorum. quantum ad naturā assumptam. eo enim ipso quod natura humanā a uerbo assumpta est in ueritate suppositi, eo ipso constituta est super omnem creaturam.

ro, et si non coæuum, tamen consubstantiale, filius patri cõ
substantialis ostenditur. Naicitur enim homo de homine, &
equus de equo. Nec est horu alter alteri coæuus, q̃a natus ab
eo de quo natus est, tempore præceditur, sed tamen & ille hõ
& iste hõ, & ille equus & iste equus. i. eiusdẽ substantiæ sunt
diuersi sunt tempore, sed nõ sunt di
uersa natura. Similiter & de Deo pa
tre Deus filius natus est, & cum sit ei
coeternus, est etiam eiusdem nature
non minor eo, quia Deus de Deo, vt
homo ex homine natus eiusdẽ sub
stantiæ est, & equus ex equo. Ecce
aliud genus similitudinis. hic lauda
tur æqualitas, ibi coæuitas. luge igitur,
quia totum quod laudabile est in creaturis quib. aliquid
deest, simul est in creatore, cui nihil deest, ibi tamẽ quod inue
nimus. i. hõ & duo homines sũt, hic uero pater & filius vnus
Deus. Ideo Ap̃stolus ait: *Qui cum sit splendor glo. Pater ẽ gloria.*
filius idem cũ eo, & cum notificans hõ factus, ut radius solẽ.

† expressa
imago.

* per se met
ipsum.

re demõ.
Ara. enan.
lib 4. c. 3.

Io. 14. b.
quomodo
Deº lumẽ
& gloria.

† figura substantiæ eius, † portans
que omnia verbo virtutis suæ, * pur-

que omnia verbo virtutis suæ, * pur-
a Vel character. Plena ostensio essentia patris
b Sicut ab eo creata, ita ab eo conseruatur.
a Per simile. Solo imperio.
b Quæ non minor gubernando quam creando.
c Hoc iam ad nos, purgans a peccatis, qui talis est per
humanitatem, secundum quam crucis passionem &
mortem peralit.

a Fig. sub. Ecce aliter personaliter, ut figura ab eo cuius est fi
gura. Sed æqualis, quia nec parũ dissimilis, sicut ipse ait: *Pater
in me est, & qui uidet me, & uidet & patrem meũ.* Attẽde q̃ hæc no
mina. i. lumen, gloria, q̃nq; ad naturam diuinam referuntur,
q̃nq; ad personam. Et q̃n ad personam referuntur, modo ad
ad patrem, modo ad filium referuntur. Dicimus enim, pater
est lumen, & filius est lumen. Similiter pater est gloria, filius
gloria, & hi duo vna gloria & vnum lumen non duo. Et dicit
filius gloria de gloria, sicut lumen de lumine, & principiu de
principio, & Deus de Deo, nõ tamẽ duo dii, sed vnus, nõ duo
principia, sed vnum. Splendor autem & figura sicut & imago
proprie ad personam filii referuntur, & relative dicuntur.

* CHRVS. Character alter est a suo info exemplari, alter aut
non in oib. s̃ in quod per se ipsam subsistent. Nam & hic cha
racter similitudinis omnium ad probet iudicium, ad illud cui
us est character, & suspensionem vel parua dissimilitudinis
omnino non recipit. Q̃n ergo enim & formam uocitat & cha
racterem, quid dicũt, aut quid astuntur opponere? Sed etiam
imaginis (inquit) imago appellatus est homo, quid ergo nõ
eo modo, sicut filius? non inquit, sed quia imago non est si
militudinis iudicatrix, quæquam & homo s̃ in quod imago
appellatus est, demõstrat similitudinem, sicut potest in homi

ne demõstrari, quod e nim est Deus in celo, hoc hõ in terris
est, s̃ in principatum dico. Sicut enim oib. que in terris sunt,
iste dominabitur, sic & dominus omnium celestium & terre
strium dominatur. Verum ut ista nõ vrgeamus, homo nõ est
dictus character, non est appellatus forma, quod declarat es
sentiam, aut essentiam simul & simi
litudinem, quæ est secundum essen
tiam. Sicut enim forma serui, nihil
aliud significat, quam hominẽ pro
prie, sic & forma Dei nihil aliud ma
nifestat, quam Deus.

b Portansque omnia, &c. Supra dictũ
est: quia per ipsum fecit omnia. Hic
ei nũc summã autoritatis attribuit,
ex eo quod cum autoritate cuncta gubernat & cõtinet. Sicut
enim ab eo creata sunt omnia, ita per eum immutabilem cõ
seruantur. Creatoris enim omnipotentia cã est subsistendi
omni creatura, que uirtus si ab eis quæ condidit regendis ali
q̃n cessaret, simul omnium rerum species & natura concide
ret. Ideoq; dominus ait: *Pater meus usque nunc operatur, & ego o
peror illud,* continuationem quandã operis eius (qui simul om
nia continet atq; administrat) ostendens. In quo opere etiam
sapientia eius perseverat, de qua dicitur. *Pertingit a fine usq; ad
finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* Deus ergo omnipotẽs in
cõmutabili æternitate, uoluntate, ueritate, semper idẽ mouet
per tempus creaturam spiritualẽ, mouet etiam per tẽpus &
locũ creaturam corporaliẽ, ut eo motu naturis quas cõdidit
administret. Cum igitur tale aliquid agit nõ debemus opinari
eius substantia qua Deus est temporibus, locisque mutabile, si
ue per tempora & loca mobilẽ, cum sit ipse interior oĩ re, ga
in ipso sunt omnia, & exterior omni re: quia ipse est super oĩa,
& antiquior oib. quia ipse est ante omnia, & nouior oib. quia
idem ipse est post omnia. i. post omnium initia. ideoque pote
statem eius commendans Apopulus ait: *Portansque o. &c.* Et
nota per simile dictum esse. Hoc enim dicendo facilitatẽ cõ
tinea. si uoluit designare per metaphoram illorum qui sine
uilo labore uerbo uel digito mouet aliquid uel efficiunt, ita Crs
molem creaturæ magnitudinemq. sine labore continet &
gubernat. Attende, q̃ cũ hic dicat Ap̃stolus Christum oĩa
cõtinere, supra dixit patrem per ipsam oĩa fecisse, ibi ait, *Per
quem fecit & secula.* Tanquam facere ipse non posset, si ei non
porrexisset pater dexteram, uel tan quã aliquod instrumẽ
rit patris operantis. Sed si ab eo gubernantur omnia, nõne ab
ipso facta sunt? Non igitur tu hæretice inaniter suspicaris q̃
aliquẽ instrumentũ exiit, neq. p eũ dicitur pater fecisse, tanq̃
ipse facere nõ posset. Sed sicut dicitur pater iudicare per filiũ,
quia eũ cõstat opificẽ genuisse. Si n. cã eius pater est s̃ in quod
patet, multo magis eorum cã est, quæ p filiũ facta declaratur.

* PRIM. Non minus est gubernare mundum, quam crea
se, nam in creando ex nihilo substantiæ rerum producte sunt
in gubernando uero ea, quæ facta sunt, ne ad nihilũ redeat cõ
tinentur. Ergo dnm hæc omnia reguntur, & adinuicem sib
pugnantia coaptantur, magnum & admirabile uirtutis Dei i
dicium declaratur.

c Purgationem. Postquam ostendit eius excellentiã quo cũ d
creauit

fit splendor: *Filius enim procedit a patre, ut splendor a sole, qui splẽdo
soli coæuus, & esset æternus sol esset æternus.* Sed non solum filius dicitur
splendor gloriæ, quia gloria est clara notitia cum laude, filius autem pro
dit a patre, sicut notitia de notitia, quia filius est sapientia genita, &
dicitur splendor gloriæ. Consubstantialitas autẽ filij ad patrem tangitur ibi
1 Figura sub. Et accipitur hic figura pro imagine. filius enim est im
ago naturalis ipsius patris, homo autem est quasi imago artificialis
quod magis dicitur a similitudinem Dei, quam eius imago, sicut altere
imago regis in filio suo naturali, & in denario seu statua. Filius igitur
diuini est imago naturalis, & illo dicitur imago uel figura substantiã,
eiusdem substantiæ cum patre. Et quia illa est indiuisibilis, & per con
quens est eadem substantia numero in patre et filio. Non sic autem in
ge & eius filio, quia est eadẽ specie tantum. Aequalitas autem potẽtia
tangitur ibi. Portansque o. &c. Potentia enim Dei patris apparet in duo
Primo in creaturarũ productione & conseruatione, subtracta enim ei
influentia in nihilũ rediguntur. Et quia pater & filius sunt uia cau
creaturæ, igitur est causa conseruans creaturæ, sicut & pater. Et hoc
quod dicitur.

2 Portansque omnia. Id est, sustentans & conseruans in esse.
3 Verbo uirtutis suæ. Id est suo imperio uirtuoso, quia suum dice
est facere. Secundo apparet Dei potentia in iustificatione impiorũ, qu
nõ minus est iustificare impium, quam creare calum & terram secũ
* Augusi.

NICOLAUS DE LYRA.

* que testamenti ex parte temporis manifesta est, ideo hoc dimittit tã
quã manifestum. Sed secundum probat & declarat. s. eminentiam ex par
te legislatoris & per consequens alia eminentia erit declarata, que est
ex modo tradendi. Igitur executio huius epistolæ diuiditur in duas partes
quia primo ostenditur eminentia latoris uo. Te. Secundo ostenditur quali
ter & per que ad hærendum est ipsi legislatori, & no. legi. Secunda pars
incipit in principi. i. c. ibi. Est autem fides, &c. Circa primum trauer
tendum, quod ve. Te. traditum est per angelos ipsi Moyli, & per Moysen
sacerdotib. & per sacerdotes ipsi populo. Et igitur primo ostenditur emi
nentia Christi legislatoris respectu angelorum, secundo respectu Moyli,
tert. o respectu sacerdotum ve. Te. Secunda pars incipit. 3. cap. Vnde fa
ctus. Tertia. s. ca. Omnis ponti. Prima adhuc in duas partes diuidit:
quia primo profertur ipse Christus angelis, secundo ex hoc concluditur
quanta reuerentia sit exhibenda doctrinæ nouæ legis. Secundo incipit se.
c. Propterea abun. Prima adhuc diuiditur in duas partes, quia primo
ponitur excellentia Christi & ostenditur quod ab eo desciunt angeli. Se
cundo probatur utrumque per scripturam ve. Te. ibi: Cui enim dixit
aliquando angelorum. Excellentia autẽ Christi tangitur in quatuor.
Primo quia est patri coeternus. Secundo quia cõsubstantialis. Tertia, q̃
æqualis est ei in potestate. Quarto, quia æqualis est ei in dignitate. Ab
istis autem desciunt angeli. Coeternitas autem tangitur ibi: Qui cum

Diuisio
Traditio
ve. Test.

Excellentia
Christi, in
quatuor.

fit splendor: *Filius enim procedit a patre, ut splendor a sole, qui splẽdo
soli coæuus, & esset æternus sol esset æternus.* Sed non solum filius dicitur
splendor gloriæ, quia gloria est clara notitia cum laude, filius autem pro
dit a patre, sicut notitia de notitia, quia filius est sapientia genita, &
dicitur splendor gloriæ. Consubstantialitas autẽ filij ad patrem tangitur ibi
1 Figura sub. Et accipitur hic figura pro imagine. filius enim est im
ago naturalis ipsius patris, homo autem est quasi imago artificialis
quod magis dicitur a similitudinem Dei, quam eius imago, sicut altere
imago regis in filio suo naturali, & in denario seu statua. Filius igitur
diuini est imago naturalis, & illo dicitur imago uel figura substantiã,
eiusdem substantiæ cum patre. Et quia illa est indiuisibilis, & per con
quens est eadem substantia numero in patre et filio. Non sic autem in
ge & eius filio, quia est eadẽ specie tantum. Aequalitas autem potẽtia
tangitur ibi. Portansque o. &c. Potentia enim Dei patris apparet in duo
Primo in creaturarũ productione & conseruatione, subtracta enim ei
influentia in nihilũ rediguntur. Et quia pater & filius sunt uia cau
creaturæ, igitur est causa conseruans creaturæ, sicut & pater. Et hoc
quod dicitur.

2 Portansque omnia. Id est, sustentans & conseruans in esse.
3 Verbo uirtutis suæ. Id est suo imperio uirtuoso, quia suum dice
est facere. Secundo apparet Dei potentia in iustificatione impiorũ, qu
nõ minus est iustificare impium, quam creare calum & terram secũ
* Augusi.

fit splendor: *Filius enim procedit a patre, ut splendor a sole, qui splẽdo
soli coæuus, & esset æternus sol esset æternus.* Sed non solum filius dicitur
splendor gloriæ, quia gloria est clara notitia cum laude, filius autem pro
dit a patre, sicut notitia de notitia, quia filius est sapientia genita, &
dicitur splendor gloriæ. Consubstantialitas autẽ filij ad patrem tangitur ibi
1 Figura sub. Et accipitur hic figura pro imagine. filius enim est im
ago naturalis ipsius patris, homo autem est quasi imago artificialis
quod magis dicitur a similitudinem Dei, quam eius imago, sicut altere
imago regis in filio suo naturali, & in denario seu statua. Filius igitur
diuini est imago naturalis, & illo dicitur imago uel figura substantiã,
eiusdem substantiæ cum patre. Et quia illa est indiuisibilis, & per con
quens est eadem substantia numero in patre et filio. Non sic autem in
ge & eius filio, quia est eadẽ specie tantum. Aequalitas autem potẽtia
tangitur ibi. Portansque o. &c. Potentia enim Dei patris apparet in duo
Primo in creaturarũ productione & conseruatione, subtracta enim ei
influentia in nihilũ rediguntur. Et quia pater & filius sunt uia cau
creaturæ, igitur est causa conseruans creaturæ, sicut & pater. Et hoc
quod dicitur.

2 Portansque omnia. Id est, sustentans & conseruans in esse.
3 Verbo uirtutis suæ. Id est suo imperio uirtuoso, quia suum dice
est facere. Secundo apparet Dei potentia in iustificatione impiorũ, qu
nõ minus est iustificare impium, quam creare calum & terram secũ
* Augusi.

creavit & gubernat, hic humilitatis eius benignitatem comēdat. Com inonet enim nos crucis mox, & resurrectionis & ascensionis, ubi ait. *Sedet, &c.*

a In excelsis. Dicens non loco concludit Deum, sed ostendit hominem Christum omnib. altiore, & omnib. eminentio- rem: Sic & per dexteram non Deum de- formavit, sed simili- tudinem honoris de- monstravit. Confes- sus enim nihil demō- strat aliud nisi hono- ris æqualitatem. Con- templare sapientiam Pauli immo nō Pauli sapientiam, sed spiri- tū sancti mirare gra-

riam. non enim suam intelligentiā mēte propria procreavit sed spiritū sanctus infundit. Attende ergo p quales apostolica sapientia eos subleuat gradus, & qualiter eos ad ipsū apicē pretatis adducit. Vbi item antequā deficerent eos obscuritas occuparet, vide qñ eos ad inferiora reuocauit. Qñq; enim que sunt humilitatis eloquitur, qñq; vero altiora intonat, nec semper in humilib. remanet nec in excelsis perdurat, sed uelut in quibusdam gradib. nunc ad alta fastigia subleuatur, nunc ad inferiora declinat. Sicut enim qui infatulum quempiam ad excellentiora uult paulatim sursumq; sutrigere, gradatim hoc facit ab inferiorib. ad superiora conscendens. Demū cum sursum peruenerit, obscuritatib. ac defectioib. enim fatigari uiden- s, post alta deponit eum ad inferiora quo respirare, atque inimum recreare ualeat. Post item cum refectus fuerit ad alia ita sustollit. Ita circa Hebræos beatus facit Apostolus, quos paulatim ad notitiam Dei erigit, inter alta memorans humili- tia ubiq; magistrī sui ueligia consequens. Nā & ipse sic facie- bat, alqñ quidem ad altiora discipulos suos subleuabat, alqñ eos ad inferiora imbecillitatis eorū gratia reuocabat, nequa- quam eos prolixo tēpore in alta permanere parte permittēs. Ita in hac tota serie facit Apostolus, prius alta commemorat, dicens, in filio ubi proprius intelligitur filius, qui est superior & excellentior uniuersis. Deinde ad humilia descendit dicēs, quem constituit heredem. Deinde ad alta redit dicens: *per quem se- dit & secula.* Postea ad altiore omnib. gradum uenit dicens: *Qui cum sit splen. &c.* Deinde ad humilia loquitur, *purgationem peccatorum faciens.* Inde ad alta narranda reuertitur. *Sedet ad dex- teram maiestatis.*

* PHIMAS. Sedere autem illius, pro habitate, & esse, in lo- co isto ponitur, sicut & dextera pro honore & dignitate sum- ma. Nā non est putandum, quod omnipotens pater, qui spiri-

tus incircumscribitus est, oīa replens, dexteram aut sinistram habeat, sicut nos habemus, aut quod ita sedeat i dextera illius filius eius, sicut solent filii regum sedere iuxta patrem, apposi- to sibi folio, sed sicut dicimus, dextera pro gloria & dignita- tis honore accipitur, si quidem & pater a dextris esse dici- tur Christi. Ambo er- go a dextris sunt, † De pe di. quia nihil est in diui- 2. c. illa, auti- nitate sinistrum, quid ma. est ergo, *Sedet ad dex- 1. ex cetera- teram maiestatis,* nisi ut tuis. dicatur, habitat in plenitudine paternæ maiestatis?

† sedet ad dexteram maiestatis ^{a Qui se sit & contregnat. b Sublimatus ad æqualitatem patris. c Honori entiam, qui surrexit & ascendit. d Euidenter secundum hominem factus.}

a eius in excelsis, tanto † melior angelis effectus, quanto dif- ^{a Locatus b Hic comparat & præfer angelis. c Dignior. d Euidenter secundum hominem factus.}

b ferentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit ^{a Honori entiam, qui surrexit & ascendit. b Præ angelis. c Nec postquam confirmati. d Ecce nomen. e Consubstantialis, non adoptiuus.}

d aliquando angelorum: † filius meus es tu, ego hodie ge- ^{a Quia. c Aeternaliter.}

est ab angelis. Hic eisdem melior dicitur. Et sicut illud fm hu- manam naturam, ita & hoc fm diuinam dictum esse posset intelligi, nisi adderetur effectus, per quod aperitur, quod hic loquitur de eo fm carnem. Nam fm hoc quod patris substan- tiæ consubstantialis agnoscitur, non est factus, sed natus. de eo ergo sermo uersatur fm humanam naturam, fm quam & minor fuit angelis passione, & maior & melior etiam gra- tiæ plenitudine, de qua & ipsi angeli ad menturam acci- piunt,

* ATHAN. Nentiquam enim creator ille angelorum, qui uerbū Dei est, præstantior factus est, quasi qui inferior fuisset, sed ut formā serui in se receptam, præstantiorem angelis & oīb. rebus creatis ostenderet, qñ quidem ipse est imago Dei in uisibilis, ac primogenitus omnis creaturæ.

c Differentius uo. Dum mortalis, differens nomen habuit, quia angeli ministrabant ei Postquā immortalis magis differēs. Et quia hoc posset & nō præ illis, addit, *quæ illis.* i. ualde differēs à nomine angelorum, hoc est nomen qd est super oē nomen. i. Deus, siue filius, qd reuera dignius est illo quo i. li dicuntur an- geli. i. nuncii. Filii enim nomen proprietatem ostendit, nō ad- optionem, quia nisi esset proprius filius, nō posset ex hoc Apo- stolus amplitudinem honoris asserere. Proprius autem filius est de ipso patre genitus. Si autē adoptionis gratia esset filius, non solum patre, sed etiam angelis minor esset.

d Hodie. Ne præterita generatio uideretur. Quāquā enim pos- sit et ille dies intelligi, quo Christus fm hominē natus est, tñ quia hodie præsentiam significat, atque in æternitate nec præ- teritum est quicquam quasi esse desierit, nec futurum, quasi nondū sit, sed præsens iū, quia quicquid æternū est, semper est diuinius accipitur de sempiterna gñratione sapientiæ Dei, quam fides sincerissima & catholica prædicat.

✠ Avg.

NICOLAUS DE LYRA.

✠ Augustinum. In hoc autē filius est æqualis patri. Et hoc est quod sub- ditur, Purgationem peccatorum faciens. Æqualitas autem digni- tis tangitur, cum subditur.

† Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Quia si hoc referatur ad diuinam naturam, eadem dignitas est patris & filij, sicut eadem natura. Si autem referatur ad humanam naturam, sic non est ibi æquali- tas, quia secundum illam est minor patre. Dicitur tamen etiam secundū hoc filius sedens ad dexteram patris per modum cuiusdam associationis, in quantum humana natura est uerbo coniuncta. & sic eadem ueneratio e ueneratur.

Vel aliter dicitur sedere ad dexterā, &c. i. in potioribus bonis. Et quia quatuor prædictis excellentijs angeli deficiūt, ideo concludit de Christo.

Tanto melior, &c. Quia ipse dicitur uerus Deus & dominus con- substantialis patri, ipsi autem dicuntur serui.

Cui enim dixit. Hic consequenter probat de Christo quatuor con- ditiones prædictas, excludendo eas ab angelis. Et primo probat hoc de cō- substantialitate. Secundo, de æqualitate potentie ibi. Et tudomine in principio. Tertio, de coeternitate, ibi ipsi peribunt. Quarto de digni- tatis æqualitate, ibi: Ad quem autem. Primum autem probat per qua- tuor autoritates ueteris Testamenti. Secunda ponitur, ibi: Et rursum.

Tertia, ibi: Ad cum iterum. Quarta, ibi. Ad filium autem. Ad cui- entiam primi aduertendum, quod ea que sunt fidei non possunt efficari i- ter per rationem probari, quia excedunt facultatē intellectus nostri. Et iō- probatio in talibus debet fieri per autoritatem diuinam, que non potest continere falsitatem. & ideo per i psalm est efficax probatio illis qui reci- piunt eam ut diuinam. Audet autem qui recipiunt uetus Testamentum, si- cut a Deo datum & ideo probatio Apostoli efficax est, quia procedit per autoritatem ueteris Testamenti. Vltimus considerandum, quod licet sacra- scriptura habeat multiplicem sensum, non tamen habetur efficax argu- mentum

mentum nisi per sensum literalem, ut dicit Aug. in epistola ad Vincentiū Dona. quia in argumento semper esset fallacia equiuocationis, uel am- phibologie propter sensum multiplicatem. Igitur ostendendum est quod autoritas ab Apostolo inducta intelligitur ad literam de Christo, quod patet per illud quod habetur Act. 4. ubi apostoli qui habuerunt intelli- gentiam scripturarum & reuelationē spiritū sancti exponunt illū Ps. 2. a. Quare fremuerūt gētes, &c. de Christo prædictum, sicut patet lite- ram intuenti. Et per consequens hæc autoritas que hic inducitur ab Apo- stolo de illo Ps. est intelligenda ad literam de Christo. hoc etiam patet p Ps. quia ibi dicitur. Ego hodie genui te. quod non potest de Dauid in- telligi, sed de filio Dei, cuius generatio non transit in præteritū. Item per hoc quod ibidem subditur, Dabo tibi Gētes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. quod non potest intelligi de Da- uid, cuius regnum non se extendebat ad Gētes, sed ad Iudæos tantum: iterum regnum eius non se extendebat ad terminos terræ, sed tantum in Iudæam que est parua terra. Hoc dicunt aliqui doctores Hebræorum su- per Ps. ipsum qd est de Christo intelligendum, quod plenius declarauit sup- ius psalmorum, hoc igitur supponens Apostolus tanquam manifestū il- lis quib. scribebat, qui erant edocti in lege & prophetis dicit. Cui enim di. ali. ange. fi. meus es tu. ego ho. ge. te. q. d. nunquā, qa angeli non sunt eiusdem nature cū Deo, & per consequens non possunt dici eius filij proprie loquendo, sicut nec artificij dicitur filius artificis. Item licet eorum creatio possent dici quedam gñatio large, tamen de ipsa non potest ex- pccni illud quod dicitur, Ego hodie genui te. quia eorum creatio fuit a principio mundi, & ideo transierat in præteritum, et ideo non potest dici uerbum prædictum, nisi de Dei filio, cuius generatio non transit in præte- ritum. & sic probata est consubstantialitas patris ad filium in quantum naturaliter & eternaliter ab eo gignitur & genitus est. ex quo arguitur identitas nature in utroque, saltem in specie, & per consequens identitas numeralis, quia natura diuina non est multiplicabilis.

✠ Et

A * **AVG.** Non unum illum temporis diem, quo baptizatus est, sed immutabilis æternitatis ostendit, ut illum hominem ad unigeniti personam pertinere monstraret. Vbi enim dies nec hesterni sine inchoatur, nec initio crastini terminatur, semper hodiernus est.

Orat. def. hære. c. 4. * **IDEM.** Quid me stimulas Arriane, & rides cum audis, hodie?

Apud Deum nunquam crastinus, nunquam hesternus dies est, sed semper hodie, non mensium circulis soluitur annus, non succedentibus aut decedentibus transigitur mensis diebus, non horæ mutantur, non variantur tempora vel momenta, ubi Deus est, nec termino includitur, nec initio inchoatur.

* **PRIM.** Notandum, quia non dixit, ante omnia secula genui te, vel in præterito tempore, sed, hodie, inquit, genui te: quod adverbium est præteriti temporis, in Deo enim nec præterita transeunt, nec futura succedunt, sed omnia tempora simul ei conuncta sunt, quia omnipotentia habet. Et est sententia, si cui ego semper æternus sum, neque initium, neque finem habeo, ita te semper habeo coæternum mihi.

a Ego ero, &c. Ad honorem illius vel illi homini de virgine nascituro. Potest & secundum carnem hoc accipi dictum, etenim caro communicat aliorum, sicut & divinitas humilibus.

b Ero. Futurum quia de incarnatione filii hoc dicitur.

c Iterum in. Visibilem carne assumpta qui ante invisibilis in mundo erat, quæ assumptio dicitur exitus a patre, introductio ad hereditatem, ubi iubetur adorari.

d Introductus. Christus aduentum suum carnalem exitum vocat, dicens: *Exiit qui seminat, &c.* Et iterum: *Ego a patre exiui, & veni in mundum.* Paulus vero introitum vocat. Foris enim eramus a Deo sicut qui sunt ext. regales aulas in vinculis colligati, & habent apud regem pro culpis aliquam offensam. Egressus qui per se ad nos Christus, id est, carnem sumens, & collocatos nobiscum regis præcepta innotuit, & sic de peccatis nos emendas ad Deum convertens, in aulam regalē velut mediator optimus introducit recte igitur introitus & exitus vocatur carnis suæ aduentus.

e Primogenitum. * **PRIMAS.** Omnis unigenitus potest dici primogenitus, eo quod primus aperiat vulvam matris, non tamen

men ois primogenitus, unigenitus, qui habet alios fratres subsequentes. Dominus autem Iesus tam secundum divinitatem quam secundum humanitatem, & unigenitus, & primogenitus dicitur potest. Unigenitus est secundum divinitatem, quia in naturæ divinitatis non habet fratres subsequentes, secundum humanitatem quoque unigenitus B. Mariæ et qua post illum alio non genuit, sicut cetera.

a Ne novum putetur ne modo videtur inelper. **b** De eodem Ihsias. **c** Hoc & semper est, sed dicitur Erit, cum ab hominibus id scietur in die iudicii. **d** Qui nascitur.

a Vnde, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. **b** Quia saepe dicit introducendum. **c** Quasi heredem in possessionem. Ante omnes creaturas genitum.

a Secundum humanitatem iubentur angelis adorare Christum. **b** Qui passus est & mortuus.

f Et adoret eum omnes angeli

implet. Quia cingendo omnia implet, implendo cingit, gubernando præsidet, præsidendo gubernat. Et quia in mundo erat, & carnem assumpsit, & cum inaccessibile erat aspectibus nostris, non videbatur, ipsam assumptionem carnis vocat alterum introitum, dum enim qui invisibilis erat humanis aspectibus carne assumpta, visibilem se præbuit, quasi iter introductus est.

Cum introducit primogenitum in orbem terræ, &c. **SEDVL.** Id est, Mariæ. Vel cum dicat de eius incarnatione in terra, *adorent eum omnes angeli.* Nam licet incarnatus, adoratus est ab angelis, quantum ad secundum divinitatem?

* **THEOD.** Vtramque innuunt dispensationem. Siquidem post humanam susceptam naturam, eum angeli adoraverunt, & te hanc autem hunc ei honorem non exhibebant, sed ubique erat Deus, & in orbem terrarum ut homo ingressus est. Ita divinus huiusmodi dicit: *In mundo erat, & mundus eum non cognovit.* Sed si in mundo erat, quomodo venit? Sed in mundo erat ut Deus, & venit ut homo. Ita etiam unigenitus est, ut Deus, & primogenitus, ut homo in multis fratribus. Ita semper accepit ab angelis cultum & adorationem, erat enim semper Deus, adorantur autem ipsi ut hominem. Cum hanc eius fecisset comparisonem, spectat ad humanitatem, ad divina rursus transit, & dicit: *Et angelos quidem, &c.* Per hæc autem aperte ostendit angelos habere creatam naturam, unigenitus autem increatam & æternam.

* **SEDVL.** Duplex angelorum officium est, aut enim spiritus consolationis, aut ignem vindictæ hominibus ministrant. Aliter hic hyperbaton est, & est ordo, Qui facit spiritus suos angelos, id est, ut sunt angeli, hoc est, nuncii superne voluntatis. Nihil angelus officii est nomen, non naturæ.

f Et adoret. Et iterum dicit pater de eodem filio: *Cum intro. Cum ostendit*

Mat. 23. a
Ioan. 26. f.
Clar. yfosto
mus & P. r.
naus.

Figura tri
pliciter co
sideratur.

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Et rursus. Hoc idem probat hic per aliam scripturam. **1. Par. 22.** quæ licet sit dicta de Salomone, inducit de eo prout figura Christi. & ideo de Christo intelligitur ad literam. Ad cuius intellectum sciendum quod nihil potest esse figura alicuius, nisi in se sit res aliqua. Illud enim quod nihil est, non potest aliquid figurare. & ideo res quæ est figura vel signum alicuius, potest tripliciter considerari. **1.** uno modo, ut res tantum. **2.** alio modo, ut signum tantum. **3.** tertio modo, ut res & signum simul, ut circulus pendens ante tabernaculum potest considerari prout est corpus rotundum tantum secundo, ut est signum venditionis unum tantum. **3.** tertio, utroque modo. Eodem modo dicendum de Salomone qui figura Christi, quia aliqua conveniunt ipsi Salomoni secundum se. Et talia exponenda sunt de ipso ad literam, & nullo modo de Christo, ut quod depravatus per mulieres factus est idololatra, & similia. Aliqua autem dicuntur de Salomone prout sunt figura Christi tantum, & talia sunt exponenda de solo Christo ad literam, sicut illud quod habetur **Psal. 71. b.** Et dominabitur a mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. quod non potest verificari de Salomone, nisi regnum suum patrum, sed tantum de regno Christi qui est lapsus abiectus de morte sine manibus, & implevit universam terram. **1. Dan. 2.** & in **Psal. 110.** prædicto sub nomine Salomonis scribitur in **1. Cor. 12.** Christus. hoc etiam patet per illud quod sequitur in eo **Psal. 110.** Ante solē per manet nomen eius. & illud quod ibidem dicitur. Adorabunt de ipso semper, quæ solo Christo conveniunt, & non Salomoni. Aliqua autem dicuntur in scriptura sacra de Salomone utroque modo, videlicet secundum se, & ut sunt figura Christi, & talia sunt illa quæ impleta sunt in utroque ad literam in Christo tamen perfectius, & in Salomone minus perfecte. & talia exponuntur ad literam non solum de Salomone, sed etiam de Christo et perfectius quam de ipso Salomone cuiusmodi est autoritas. **1. Par. 22.** quia Salomon fuit filius Dei adoptione per gratiam, saltem in principio regni sui, propter quod Nathan propheta vocavit eum amabilem domino. Christus autem filius est Dei naturalis quæ est filiatio perfectior. & ideo per hanc filiationem probat Apostolus consubstantialitatem filii ad patrem, eum dicitur.

2 Ego e. Dato etiam quod hæc autoritas non posset exponi ad literam de Christo, sed tantum secundum sensum mysticum, tamen eam bene inducit Apostolus ad suum propositum. licet enim argumentum efficax non habetur in scriptura per sensum mysticum, ut supra dictum est, propter quod ex solo sensu mystico non est arguendum, tamen si prius habetur autoritas in sensu literali ad probandum propositum, bene potest alia autoritas ad iungi in sensu mystico ad idem declarandum de congruo. et hoc est quod dicit Aug. in epistola ad **Vin. Dona.** Quis autem imprudentissime non naturatur aliquid in allegoria positum pro se adducere nisi habeat, & manifesta testimonia quorum lumine illud reserent obscura. Sic ergo autoritas prædicta inducitur ab Apostolo convenienter ad suum propositum. Sed contra hoc videtur, quod ibi loquitur per modum futuri. Ego ero, &c. generatio enim filii æterna est, & per consequens non spectat aliquod futurum sicut nec transit in præteritum, sicut supra dictum est. Dicendum, quod loquitur in futuro propter incarnationem pro tunc futuram, per quam natura humana erat ad filiationem æternam assumenda. et quia hæc assertio facta est virtute divinitatis, ideo bene dicit, Et ero, &c. quod virtus Dei fiet hoc.

3 Et cum ite. hic ad propositum ostendendum inducit aliam scripturam de illo **psal. Dominus regna. exul. &c.**

Ad cuius evidentiam considerandum est, quomodo magister dicit in **gl. David** fecit hunc **psal.** quoniam resuscitatus est ei regnum post mortem **Abylon** & dicit hunc esse titulum **psal. David** quando terra eius resuscitatus est ei. & secundum hoc esset exponendus ad literam de David. Sed dicitur magister non videtur verum primo quia in Hebraico iste **psal.** est sine titulo secundo quia tituli sunt quasi claves ad intelligendum ea quæ in **Psal.** dicuntur. **Psal.** autem non loquitur de regno David, sed solum de regno Christi, quando perfectæ ei omnia subijciuntur. quod erit in iudicio, & idcirco hic **psal.** ad literam est exponendus de regno Christi. & hoc est quod dicit Paulus. Et cum iterum introducit primogenitum, & c. scripturam sacram ipsam introducendum ad regnum in orbem terrarum prædicat: Et quo patet, quod hæc scriptura non loquitur de adventu primo quia tunc venit cum humilitate. & ideo dicit tunc: Regnum meum non est de hoc mundo, **Ioan. 18. g.** sed loquitur hic de secundo a

* **VENI,**

A ostendit in tro vsque ad corda hominum ducendum, per fidē: **Q**uid dicit. *Et adorent.* Adorant angeli, qui iussioni eius obtē-
Quid dicit. *Et adorent.* Adorant angeli, qui iussioni eius obtē-
a *Angelos.* Spiritus naturæ nomen est, angelus officii. Quos e-
nim Deus spiritus condidit, mittendo nuncios angelos facit.
Et omnibus vritur ad incōmutabile ar-
bitrū sententiæ suæ, **a** *Dei.* Et ad angelos quidem dicit: **†** Qui facit angelos suos spi-
ritus, & ministros suos flammam ignis. **A**d filium autē: **†**
† *Thronus tuus Deus in seculum seculi: vīrga æquitatis, vir-
gā regni tui. **D**ilexisti iusticiam et odisti iniquitatem propte-
rea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis **†** præ partici-
pibus tuis. **†** Et tu in principio domine, terram fundasti, **s**
& opera manuum tuarum sunt cæli. **I**psi peribunt, tu au-
tem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascent .7*

semper stabit. unde, lbunt hi in igne æternum, & illi in vitam æternam.
d *Vnxit.* secundum hominem. quia deitas nullo indiguit. **V**n-
ctus significat regem vel sacerdotē, Deus repetitur ex magna dilectione. Vel secundum Aug. Alter casus est vocatiuus, alter nominatiuus, vt sic:
O tu Deus fili, vnxit te Deus tuus, scilicet pater. In latino putatur idem casus, sed in Græco euidentissima distinctio est, quæ aliter nominatiuus, aliter vocatiuus intelligitur.
e *Et tu.* Post humanitatis excellentiam iterum redit ad æternitatem filii.
f *In prin.* quia creator ante creata existit siue vllō initio.
g *Manuum.* Virtus iussionis, id est, potentia voluntatis, quia vt voluit facta sunt omnia.
h *Peribunt,* ab eo quod sunt, dum im- mutantur in melius creaturæ.
i *Tu autem.* vt sicut æternus ante omnia, sic quia permanet idē post mutata.
k *Veterascent.* quod more vestis conlumitur, sicut caro humana quæ tamen in melius mutabitur.

D Mat. 25. d. Au. i pl. 44
† f. 103 d
† f. 2. b.
† f. 101.
E
Equalitas potētie in patre & filio.

NICOLAUS DE LYRA.

¶ uentū, qñ veniet cum gloria in nubibus & maiestate, vt dicitur Mat. 24. & Dan. 7. Ecce in nubibus cæli quasi filius hominis ueniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit. & sequitur. Et dedit ei potestatem & honorem & regnum, & potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & c. Et ideo de ipso in tali honore constituto dicit pater. Et adorent eum omnes angeli, & c. Sed nostra litera sic habet: Adorate eum omnes angeli eius. Apostoli enim non semper curauerunt allegare scripturam de verbo ad verbum, sed sufficit eis accepere sensum. Ex hac enim scriptura ostenditur sufficienter, quod in Christo sit diuina natura, quia nulla natura adoratur a tota natura angelica ut superior, nisi diuina. Et ideo ex quo scriptura hoc ostendit, quod filius est ab omnibus angelis adorandus, per consequens ostendit, quod ipse sit Deus. & per consequens ostenditur Deo patri consubstantialis, quia diuina natura est indiuisibilis, secundum quod dicitur Deu. 6. a. Audi Israel dominus Deus noster Deus unus est. Sequitur.
1 Et angelos, id est, quid pertineat ad naturam angelorum, exprimit per scripturam, dicens.
3 Qui facit angelos. q. d. licet angeli tantæ excellentiæ sint spirituales nature, non tamen sunt idem quod Deus, sicut filius, sed sunt serui & ministri, non solum ipsum adorando sed etiam nobis propter ipsum quodammodo ministrando, verum tamen quia suum ministerium in Deum referunt, ideo in hoc dicuntur sicut flamma ignis, quæ semper ascendit in altū.
3 Ad fil. hic adducit tertiam autoritatem ad probandum suum propositum, quæ accipitur de psal. xliij.
Ad cuius euidentiam considerandum, quod moderni Iudæi ne cogantur recognoscere diuinitatem Christi, exponunt hunc psal. de Assuero. & dicunt quod iste psalm. factus est a Mardocheo. Sed hoc patet falsum. primo per psal. titulum, quia non intitulatur a Mardocheo, sicut aliqui psalm. intitulantur ab Asaph qui fecit eos, ut patet in titulo ps. xlix. & in pluribus alijs locis. Iste autem psalm. intitulatur a Dauid ut patet in Hebræo. hoc autem patet per literam psalm. sequentem, quia iste rex de quo est psalm. habetur tanquam Deus adorandus secundum quod ibidem dicitur. Concupiscet rex decorem tuum quoniam ipse est dominus Deus tuus, & adorabunt eum. Et translatio Hier. sic habet, Et ad. eum. Si autem ista uerba dicantur de Assuero rege, sequitur quod Mardocheus induceret totum populum, & potissimum Esler, ad quam diriguntur uerba præmissa, secundum expositionem præmissam, ad adorandum Assuero, sicut Deū. quod manifeste patet falsum, quia in eodem libro dicitur, quod noluit genua flectere coram Aman, ne honorem Dei transferret in hominem, hoc patet per translationem Chaldaicam, super psal. istum quæ autentica est apud Hebræos. Vbi enim in hoc psal. habemus sic: Speciosus forma præ filiis hominū, diffusa est gratia in labiis tuis. Chaldaicum sic habet, Pulchritudo tua Mes-
sia,

¶ *Et*
¶ *Et sic patet quod Christus est vnctus Deus a Deo vngente, quia filius Dei in humana natura vnctus est plenitudine gratiæ. & cum non possunt esse plures dy, ut supra dictum est, ex hoc sequitur consubstantialitas patris & filij. Cetera quæ sunt ex autoritate, patent.*
5 Et tu domine. Hic consequenter probat æqualitatem potentia in filio & in patre, & breuiter transit, quia probato quod Christus secundum naturam diuinam est consubstantialis patris, per consequens sunt probata alia tres conditiones, scilicet, æqualitas potestatis, dignitatis & durationis. Potentia autem Dei relucet potissime in creatione rerum de nihilo, & earum conseruatione. & hoc non solum conuenit Deo patri, sed etiam eius filio qui est eiusdē nature cum ipso. & ideo dicit propheta. Et tu domine in princi. ter. fund. i. tu domine pater fecisti terram de nihilo, & conseruas in stabilitate, & hoc exprimitur de hoc quod dicitur, fundasti. Et quia nulla creatura inferior est ipsa terra, sicut in domo illud dicitur fundamentum quod est infinitum. Sed quia in hoc opere communicat filius cum patre tanquam eiusdem potentia. ideo dicit: In principio. i. in filio, siue per filium, per quem operatur pater sicut per artem suam, ut supra dictum est. Quod autem filius dicatur principium, patet 1. o. 3. d. vbi Christus Iudæi querentibus ab eo, Quis es? Respondit, Ego principium qui & loquor vobis. **6** Et opera ma. tua. Manus autem diuinæ potentiæ metaphorice dicuntur virtus sua potentia, Nonnatur hic cælum & terra quæ sunt extrema in creaturis, ut per hoc intelligantur creaturæ mediæ, quia omnis creatura, a patre & filio simul est producta & conseruata, & sic patet æqualitas potentia. **7** Ipsi peribunt. Hic consequenter probat filium patri cō æternum. Ad cuius euidentiam sciendum, quod sicut tempus sequitur motum & mutationem, ita æternitas immutationem. Solus autem Deus immutabilis est per omnem motū. ideo ipse solus mensuratur æternitate eo modo quo potest ibi dici mēsurā. Quod enim in omni creatura sit aliqua mutabilis, patet, quia angeli sunt mutabiles secundum altum intelligendi & volendi, loquendo de cognitione & effectione naturali. Sūt etiam mutabiles de esse ad non esse, si dimittantur a diuina conseruatione. Similiter cali superiores hoc modo sunt mutabiles, & secundum hoc mutantur quantum ad situm. Cali autem inferiores, scilicet, ignis & aer cum istis modis mutationum sunt mutabiles quantum ad alterationem & generationem. & per consequens alia elementa & mixta ex eis. In omni autem motu & mutatione est aliqua corruptio secundum philosophum. 4. Phisicorum, et etiam secundum Au. status autem mundi immutabitur in fine, quia cælum cessabit a motu cō-
Tom. vj. **C**

¶ f. 2. b.
¶ f. 101.
E
Equalitas potētie in patre & filio.

A a *Et velut ami.* Significat mutationem caeli. Vnde: *Vidi caelum novum & terram novam.*
 Apoc. 21. a
 Aug. in ps.
 101. & 102

Caeli terei veterascent sicut vestimentum, id est, sicut humana corpora longaeuitate veterascent. Eos *mu. si. ami.* Amictu comparat, quia terram cingunt. Tā facile enim mutat Deus, caelos sicut amictus extenditur & plicatur. & post mutationem sic permanebunt.

* circumvolues, vites.

b *Et mutabuntur, &c.*
 Quia facta Dei sub aeternitate stabunt, ne ad corruptionem reuertantur.

† Ps. 109. Dani. 3. e. † quoadus que.

* **CHRYSOST.**
 Quod etiam in epistola ad Romanos dixit quia transformaturus est mundum, & facilitatem significans,

B intulit: Sicut quilibet amictum inuoluit atque permutat, sic & ipse mundum, & complicaturus, & mutaturus est. Ergo cum transformationem & conditionem, quae sit in melius, tam facile poterit operari, quis dicat, quod in inferiori opere, alterius eguent adiutorio. Vtque quo non erabescunt taliter insanite? Si mulier consolatio maxima est, cognoscere quod non in eodem statu cuncta permaneant, sed illa quidem mutabuntur, ipse autem rem idem permanet in aeternum, & sine fine viuens.

Malachi. 3. Exod. 3.

* **ANS.** Amictui comparantur caeli, quia terram operiunt & circumdant. Sicut amictum mutabis eos, id est, tam facile sicut amictus extenditur & plicatur. Ita ergo peribunt caeli & terra, ut mutentur, non ut non omnino desinant esse, quia ab ea qua nunc habent specie, tergentur per ignem, & tamen in sua forma per natura manebunt. Creaturae quidem mutabunt, sed tu immutabilis permanes, iuxta quod alibi dixisti, ego dominus & non inutor, & ego sum qui sum.

Aug. vbi. 10.

c *Tu autem, ex toto immutabilis.*
 Ipsi perib. Nouissimi caeli (qui per diluuiū perierunt) sicut Petrus ait, igne peribunt. Exerunt. n. aqua, & totam istā capacitātē ubi aues volitant, occupauit, ac sic utiq; caeli perierunt, p. p. iniqui terris. De caelis ergo, unū dicunt aues caeli, nō est dubiū quin in diluuiū perierunt, & igne perituri sunt. De superioribus autē caelis caelorum, utrum & ipsi peritari sunt igni quō est & disputatio scriptiosior inter doctos, Et erit incendium mundi non incendens sanctos Dei. Quod enim fuit caminus regis trib. pueris, hoc erit ardens mundus iustus in trinitate signatis.

3 Pet. 3. c.

* **ANSEL.** Tu semper idem ipse es aequaliter, incommutabilis, & anni tui non deficient, id est, aeternitas tua, anni nostri quotidie deficient, nec stant omnino. Sed anni tui non deficient, quia semper stant, & qui stant, ipsi anni qui stant, vnus

NICOLAUS DE LYRA.

* **pleto numero electorum, ad quem numerum finaliter ordinatur.** & per consequens alteratio & generatio in elementis, quae etiam elementa per ignem conflagratione purgabuntur. & ideo (sicut dictum est) iam in caelestii corpore quam in elementis erit mutatio. & per consequens peribunt quodammodo a statu in quo modo sunt, & hoc est quod dicit. Ipsi per. s. caeli superiores & inferiores. Et quia non corrumpentur quantum ad substantiam, ideo subditur.

1 Et velut. Sicut enim cessante frigore mutatur uesitū quae erat contra frigus necessaria, non quidem tunc mutatur sic uesitū quod corrumpatur, sed quia frigus cessat, sic caeli & elementa dicuntur mutari quia motus caeli, & alteratio elementorum, quae sunt propter generationem, ut, scilicet, impleatur numerus electorum, quo impleto cessabunt, manente tamen substantia & elementorum & caelorum. Deus autem solus est omnino immutabilis, ut iam dictum est, ideo concludit.

2 Tu autem, id est, per omnem modum immutabilis, & per consequens.
3 Anni tui. id est, aeternitas tua, non quod induratione diuina sit aliqua successio, sicut est in annis, sed quia aeternitas diuina in se simplicissima non potest apprehendi a nobis nisi ex comparatione ad tempus, & per consequens ex proprietate temporum eam exprimimus. Ex hoc patet coeternitas filij ad patrem, quia ex quo sunt vnus substantiae, ut supra probatum est, sequitur quod ipsis est vnus esse, & eadem immutabilitas, & per consequens aeternitas.
4 Ad quem. Hic consequenter probat Apostolus aequalitatem dignitatis in Christo per auctoritatem ps. cix. Qui ps. de Christo est intelligendus ad litteram.

Ad cuius euidentiam considerandum, quod Iudaei & moderni aliqui dicunt ipsū debere intelligi de Abraham, & quod Elcazar eius dispensator fecit illi ps. ad reddendum gratias Deo de uictoria quam habuit Abram contra illos reges qui captiuauerunt Loth nepotē suū, secundū quod habetur Gen. 15. Sed hoc patet falsum ex titulo psalmi. quia non intulatur ab ipso Elcazar sed a Dauid. Ideo dicunt alij, quod est ps. factus a Dauid, & non loquitur de ipso, sed de angelo suo, ut sit sensus. Dixit dominus domino meo, &c. id est, Deus caeli angelo me custodienti. Sed hoc patet falsum.

annus est, & ipse annus qui stat vnus dies est. Quia ipse vnus dies, nec ortum habet, nec occasum, sed semper stat & lucet. Hi sunt anni qui non deficient sed permanent. His itaq; dictis euidenter ostenditur Dei filius aeternaliter incommutabilis in sua deitate sine initio, & sine permanere, & omnium creator esse, ac per hoc si des eius ad aeternam salutem optime sufficere. Nūc enī Apostolus excellentiā solius filij ppheticis testimoniis itēdit, ostēdere, qui ludaeis propter assumptionē carnis minor videbatur.

1 des eius ad aeternam salutem optime sufficere. Nūc enī Apostolus excellentiā solius filij ppheticis testimoniis itēdit, ostēdere, qui ludaeis propter assumptionē carnis minor videbatur.
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 c. Sede. victori filio confessus offertur.

a. mutabis corpus in immortalitatem
 b. Etiam.
 c. Secundum animas quae tunc gloriosiores.
 d. In eis per filium.

a Et velut amictum mutabis eos, et mutabuntur, tu autem

b idem ipse es, & anni tui non deficient. Ad quem autem angelorum dixit aliquando: † Sede a dextris meis, † donec ponam

c inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Nonne sunt omnes

d Pedum. Per pedes stabilitas aeterna signatur, id est, in aeternitate ubi vestigiis quasi positus virtute omnipotentiae consistit.

* **CHRYS.** Ecce iterum eos confidentes facit, siquidem futurum ostendit, ut eorum superantur inimici, & quia inimici, eorum ipsi erunt etiam Christi, in hoc iterum & regni declaratur iudicium, & honoris aequalitas. Nullam autem imbecillitatem aliquatenus arbitris, eo quod dicit patrem indignatum iri, pro his qui filius indigne perperis est, hoc multum patris erga filium dilectionis, & honoris ostendit. Qui n. indignatur pro eo, quo modo extraneus ab illo esse contendit? quod etiam in secundo dicitur Psalmo. *Qui habitat in caelis iridebit eos, & dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.* Et iterum ipse dixit: *Eos autem qui me regnare noluerunt super se, adducite in conspectu meo, & interimite.* Proinde honoris duntaxat est patris circa filium quod dicitur, *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

* **ANSEL.** De gloria humanitatis loquitur, ostendens eum angelis multo digniore, quasi dicat, Non solum per supradicta maior angelis esse declaratur, sed etiam per hoc, quia, *Ad quem angelorum* quantacumque excellentiae fuisset, aliquando, id est, in aliquo statu eorum, vel ante ruinam superbiorum, vel post confirmationem humilium, dixit Pater quod Christo dixisse legitur, scilicet, *Sede a dextris meis.* Nam de excellentissimis angelis scriptum est, quia *Seraphin stabunt in circumitu eis.* Seraphin stant ut ministri, filius sedet ut dominus. Seraphin in circumitu, filius ad dexteram. Hoc nulli angelorum dictum est, scilicet, *Sede a dextris meis* quia non est ministri sedere ad dexteram patris.

g *Nonne sunt omnes, &c. q. d. utique.* Intellige Igitur quantus honor nobis existit, ut ad nos sicut ad amicos ministros angelos suos sum. quia infra dicitur: *Tu es sacerdos in aeternum, &c.* Quod non est intelligendum de angelo Dauid, quia sacerdotium non competit angelis. Et dicendum, quod ad litteram est ps. factus a Dauid loquens de Christo. Et hoc patet per translationem Chaldaicam quia ubi habetur. *Dixit dominus domino meo, Chaldaica sic habet, Dixit dominus uerbo suo &c.* Item per illud quod sequitur. *Ex utero ante luciferum genui te, id est, ex substantia mea ante omnem creaturam, hoc autem non potest competere, nisi soli Dei filio, qui filius est uerbum Dei.* Ex hoc igitur supposito patet, quod Apostolus bene inducit auctoritatem huius ps. ad probandum aequalitatem dignitatis in Christo quae est in Deo patre, introducens uerbum Dei patris ad filium, dicens sibi.

5 *Sede a de. id est, ad aequalitatem dignitatis meae.* Sic enim refertur a Christum secundum diuinam naturam, sicut supra expositum est eo. cap. Sequitur. **6** *Do. po. Hoc autem erit in iudicio futuro quando omnia subiicientur quantum ad executionem, quia quantum ad auctoritatem omnia iam sunt ei subiecta, sed de hoc plenius videbitur.*

7 *Nonne sunt omnes, &c. q. d. utique.* Intellige Igitur quantus honor nobis existit, ut ad nos sicut ad amicos ministros angelos suos sum. quia infra dicitur: *Tu es sacerdos in aeternum, &c.* Quod non est intelligendum de angelo Dauid, quia sacerdotium non competit angelis. Et dicendum, quod ad litteram est ps. factus a Dauid loquens de Christo. Et hoc patet per translationem Chaldaicam quia ubi habetur. *Dixit dominus domino meo, Chaldaica sic habet, Dixit dominus uerbo suo &c.* Item per illud quod sequitur. *Ex utero ante luciferum genui te, id est, ex substantia mea ante omnem creaturam, hoc autem non potest competere, nisi soli Dei filio, qui filius est uerbum Dei.* Ex hoc igitur supposito patet, quod Apostolus bene inducit auctoritatem huius ps. ad probandum aequalitatem dignitatis in Christo quae est in Deo patre, introducens uerbum Dei patris ad filium, dicens sibi.

* **CHRYS.** Ecce iterum eos confidentes facit, siquidem futurum ostendit, ut eorum superantur inimici, & quia inimici, eorum ipsi erunt etiam Christi, in hoc iterum & regni declaratur iudicium, & honoris aequalitas. Nullam autem imbecillitatem aliquatenus arbitris, eo quod dicit patrem indignatum iri, pro his qui filius indigne perperis est, hoc multum patris erga filium dilectionis, & honoris ostendit. Qui n. indignatur pro eo, quo modo extraneus ab illo esse contendit? quod etiam in secundo dicitur Psalmo. *Qui habitat in caelis iridebit eos, & dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.* Et iterum ipse dixit: *Eos autem qui me regnare noluerunt super se, adducite in conspectu meo, & interimite.* Proinde honoris duntaxat est patris circa filium quod dicitur, *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

suos destinat Deus. Quamuis. n. multum intersit inter ange-
 los & hoīes, propinquos tñ eos nobiscum fecit, quia nostræ
 salutis student, propter nos discurrunt, nobis suo fungantur
 officio, hoc est opus angelicum, angelicæ functionis officiu,
 ut omnia fiant pro sa-
 lute proximorū. Ma-
 gis autem hoc est o-
 pus Christi, quia ange-
 gelis nobis superiori-
 bus præcepit ad nostrā
 salutem suam exhi-

bere ministerium.

AVGV. Dicuntur enim angeli orationes, & vota nostra
 offerre Deo, non quia Deum doceant, quia omnia antequā
 fiant, sicut & postquam facta sunt, nouit, sed quia eius volun-
 tatem super his con-
 sulunt, & quod Deo
 iubente completum
 esse cognouerunt,
 hoc nobis euidenter,
 vel latentet repor-
 tant.

D
li. 2. med.
c. 3.

Ex officio. Quocūque placet filio, tamē sempet assistunt ei, qui vbiq̄ue est.
 Actualiter. b. Etiam propter homines, quib. licet minorib. imperio Christi seruiunt.
 nēs angeli ad ministratorii spiritus in ministerium missi pro
 a Quibus promittitur hereditas vitæ æternæ.
 pter eos qui hereditatem capiunt salutis ?

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

cipiunt in operib. s. architectonici, principales, aliqui exequuntur impe-
 rata, sicut inferiores materiam præparantes, tamen omnes isti dicuntur
 artifices, vt habetur. 1. Metaph. Sic in angelis aliqui dicuntur subsiste-
 re, aliqui autem exequi imperata. tamen omnes dicuntur ministrato-
 res vel ministratorij spiritus. i. spirituales substantiæ in ministerium
 missi. Superiores. n. angeli mittuntur tantum missione interiori, medios
 & inferiores illuminando ordine hierarchico. Inferiores autem mittun-
 tur

ad aliqua circa nos exequenda, & sic mittuntur missione exteriori.
 Et sic patet quod omnes sunt in ministeriū missi, licet diuersimode. Istud
 autem ministerium exercent angeli propter salutem electorum, vt natu-
 ra humana quæ est inferior, inducatur ad Deum per angelicam tãquam
 per superiorem propter hoc subditur.

Propter eos qui hereditatem capiunt salutis, &c. Secundum
 enim Dionys. hæc est lex diuinitatis vt infima per media reducantur in
 suprema.

A D D I F I O.

In cap. 1. vbi dicitur in postil. Multifariè, &c.

Ad maiorem euidentiam quorundam quæ in hoc c. continentur, super
 illa quæ habentur in postil. quædam vñ addēda. Circa quæ præsupponendū
 est q̄ Apostolus in hoc loco in dictis suis innuit aliquid quod fundatur in
 aliqua auctoritate sacre scripturæ, vel in dictis apud Hebræos autenticis
 vt patet. Vnde in hoc q̄ dicit. Olim Deus loquens patrib. in pro-
 phetis, uidetur innuere, q̄ ante aduentū Christi per aliquod tps iam ces-
 sauerat prophetia. Sicut. n. tradunt Hebræi in libro qui dicitur Ioma. su-
 per illud psal. Signa nostra non vidimus. iam non est propheta,
 &c. Antequā templi secundi per 42. annos, quod tēpus concurrebat cū pas-
 sione Christi, cessauerant multa signa tēplo, quib. ostendebatur q̄ Deus
 non acceptabat sacrificia ibidē oblata. Similiter & cessauerat prophe-
 tia, quia iā nulla prophetia inter eos erat. Ex quib. reprobatis illis sta-
 tus quodammodo ostendebatur. Quod Apostolus intendēs, de hoc Hebræos
 volens instruere dicit. Olim Deus loquens patrib. q. d. Olim loque-
 batur patrib. Deus in prophetis. sed iā nūc cessauit illa locutio aduenien-
 te perfectiori locutione, quæ nouissime locutus est nobis Deus in filio.

Si aut obijciatur de Ioaanne Baptista, dicendū q̄ prophetia Ioaannis
 concurrebat cum tpe Christi cuius fuit præcursor immediatus, & ideo non
 est computanda inter prophetias antiquorum. Item in prædictis verbis
 ostendit identitatē illius qui patrib. loquebatur cum illo qui nouissime
 loquitur cum dicit, q̄ Deus qui patrib. in prophetis loquebatur, nouissi-
 me locutus est in filio. In quo innuit impleri illud Isa. 52. b. Propterea
 cognosceat populus nomen meum in illa die, quia ego qui lo-
 quebar eccelsium. prout fuit largius expositum in additione super
 illud c. Isa. In qua identitate refutantur duo errores, s. Manichæorum
 & Iudæorum. Manichæi antiquum Testamentum attribuēbant malo
 principio, nouum uero bono. Iudæi conuerso antiquum Testim dicebāt
 esse a Deo: nouum aut non, unde vtrumque errorem refutans Apostolus
 asserit prædictam identitatē, s. inter illum qui olim loquebatur patrib.
 & illum qui dieb. istis loquitur nobis, sed prius per prophetas, & nunc
 per filium qui maior est prophetis. Ex quo eminentia no. legis respectu
 veteris ostenditur. Nam sicut in oībus potestatib. & artib. ordinatus ille
 qui est superior artifex seu præsidens, principalem & perfectum actum
 operatur per semetipsum, ea uerò quæ disponunt ad ultimam perfectio-
 nem, operatur per ministros, sicut nauifactor compaginat nauē per seip-
 sum, sed preparat materiam per artifices subministrantes. Sic lex noua
 quæ data est ipsum filium Dei hoīem factum est perfecta, lex aut uetus
 quæ data est per angelos seu per prophetas, est imperfecta. Quod et ha-
 betur ex dictis Hebræorum. unde super illud Eccl. 1. a. Omnia uanitas.
 exponendo ly oīa quæ ad gl. corū sic dicit, Omnis lex quam addiscimus in
 presenti tpe uana est respectu legis Messie. quæ quidem gl. multum con-
 tinet ueritatis. Nā sicut medicina quæ non confert sanitatē uana dicitur
 sic lex uetus quæ non ducebat ad beatitudinē uana diceretur, si non su-
 peruenisset lex noua quæ ad beatitudinē inducit. Sed contra prædicta Iu-
 dæi murmurant dicentes, q̄ per auctoritatem sacre scripturæ probatur q̄
 Deus dedit legem ueterem per seipsum. Legitur. n. in datione legis. Exo.
 20. a. Locutusque dominus sermones hos. consequenter et in
 exordio decalogi dicitur. Ego. n. sum dominus Deus tuus. Ex quib.
 uidetur q̄ lex Moysi a Deo immediate fuerit data, non per angelum.
 Idem intendunt probare per illud quod legitur Exo. 33. b. Loqueba-
 tur. n. dñs ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo
 ad amicum suum. Ex quo uidetur quod reuelationes factæ ipsi Moy-
 si non solum in datione legis, sed etiam in alijs etiam immediate a Deo,
 sic. n. loquitur ad amicum suum, s. immediate. Ex quonituntur concludere,
 q̄ lex data per ipsum Moysen esset perfectissima.

Ad primū dicendum, q̄ s. Greg. in 1. mora. angelus qui Moysi appa-
 ruisse

ruisse legitur, modo angelus, modo dominus memoratur, Angelus. s. pro
 pter hoc q̄ exterius loquendo seruebat. Dominus aut dicitur, quia inte-
 rim præsidens loquendo efficaciam ministrabat. Et attendendū, q̄ in serie
 decalogi in quo principalia legis præcepta traduntur, hæc s. n. Gre. aper-
 te demonstratur. Primo. n. loquitur in persona Dei cū dicit. Ego sum do-
 minus Deus tuus, &c. nō sint tibi dii alieni præter me. In quib. loquēs
 loquitur ut Deus. Et sequitur. Non assumes nomen Dei tui in va-
 num, &c. in quib. loquēs ostendit se alium esse a Deo. Nou. n. dixit. Nō
 assumes nomē meū in uanū sed nomen dñi Dei tui. & sic in seqq.

Ad s. m. dicendū, q̄ per hoc quod dicitur. Loquebatur dominus ad
 Moysen facie ad faciem. non intelligitur, q̄ Deus loqueretur Moy-
 si immediate. Legitur. n. Deut. 5. a. Facie ad faciem locutus est vo-
 bis dominus de medio ignis. s. toti populo, quod secundum intelli-
 gitur propter rerū euidentiam, & quodammodo diuina maiestatis præse-
 ntiam, de qua dubitari non possit. In Moysē aut per hoc quod dicitur, q̄ lo-
 quebatur ei dominus facie ad faciem, intelligitur quædam eminens con-
 templatio, quam Moyses familiarius habebat quam ceteri propheta,
 & spāliter in hoc quod Deus loquebatur sibi sic familiariter, quod quo-
 cunque terrore impediēte sublato conceptus suos Deo exprimebat, &
 eius reuelatione plane recipiebat. & hoc sonat proprie sicut loquitur ho-
 mo ad amicum suum, s. absq; terrore turbante, sicut alijs contingebat pro-
 phetis, ut patet Da. 10. & Job. 4. & huiusmodi. Omnia ista tamen intel-
 liguntur circa essentia diuina uisionem, Nam s. m. Aug. super Gen. ad li-
 terā, postquā de Moysē legitur. Locutus est dominus ad Moysen
 facie ad faciem, &c. postea in eo contextu subditur. Ostende mi-
 hi gloriam tuam. Ex quo patet, quod nondum uidebatur uidere desi-
 derabat, unde licet postea s. m. Aug. de uidendo Deum, Moysēs essentiam
 uidit diuinā, non tamen in datione legis quo data fuit per angelum, vt
 dictū est. Ex hoc agitur, quod lex noua data est in filio, prout dictū est,
 intendit Apostolus eminentiam eius super ueterē legem ostendere. Et at-
 tendendū, quod quia contingit in humanis aliquos esse filios qui nō suce-
 dunt in hereditate paterna, pp aliquos defectus. ideo subdit. Quem cō-
 stituit heredem uniuersorum. q. d. filius de quo agitur, constitutus
 est heres a patre, & non solū particulariter, sed heres uniuersorū, quod
 intelligitur, secundum gl. respectu oīum nationum mundi. Non. n. solum
 hæc hereditas extendit se ad Israhel, sicut antea dicebatur in carmine Mo-
 saico. Pars domini est populus eius, & Israhel hereditas eius. sed
 omnes mundi nationes in hac hereditate includuntur. in quo Apostolus
 tacite uidetur allegare illud Psalmi, ubi de filio dicitur. Dabo tibi gen-
 tes hæc tuam, &c. q. d. Apostolus, hæc filiatio de qua loquor est illa de
 qua. in Psal. Filius meus es tu, dabo tibi gentes hæc. &c. Et q̄ ista
 etiam s. m. naturā assumptam intelliguntur, quæ in tpe incepit esse, ideo
 subiungit illud quod cōpetit filio tantum s. m. naturam assumptam, dic.
 Per quem fecit & secula. quod cōpetit filio tantummodo secundū
 deitatem, ut in post. Et in hoc uidetur allegare Apostolus tacite illud
 Ge. 1. a. In prin. crea. Deo, &c. ubi per ly in principio, intelligitur illud
 per quem Deus fecit omnia. sicut cum dicitur. Omnia in lapien. fecit.
 quæ quidem sapientia habet se ad creatura. sicut ars in mente artificis e-
 xistens ad artificiatā. Et sic intelligunt aliqui expositores Hebræorum di-
 ctum uerbum. In prin. crea. &c. Licet hoc obscure & confusè tradant
 prout dictū fuit in additione sup Ge. c. 1. Et sequit. Qui cū sit splendor.
 Circa quod notandū. n. secundum glo. quod quia ad loquendum digne
 de Deo lingua non sufficit, nec ad percipiendum præualeat intellectus, in-
 de est, quod ipsū Paulum uideamus quasi in quibusdam infirmari, & non
 integra proponentem exempla, vt cum dicit. Qui cum sit sple. patris.
 Temporalia enim integra collatione æternis comparari non possunt, cū
 in æternitate omnia fiant. in temporalibus autem, alia accedunt alia suc-
 cedunt. Quæritus tamen eo. x. u. in creaturis, ut splendor igni uel soli, p
 quæ coæterna in creatore s. personam filii ad patrem intelligamus. Quod

E

F

Pf. 2. b.

quidem exemplum Apostolorum scripturis habetur. unde Sa. 7. d. de ipsa sapientia est. Candor est lucis eterna. Et quia licet in creaturis, etsi in centro possit aliquando videri, non tamen generans ad generatum, in quo generans semper precedit in creaturis. idcirco cum Apostolus dicitur. Locutus est nobis in filio. ne ex hoc patre processisse filium intelligeretur, ideo subiungit. Quia filius est splendor glorie. Ex quo intelligimus, quod sicut procedit splendor ab igne seu a sole, licet non procedat ab eo ipse, sic filius a patre per generationem procedit, licet ab eo tempore non procedat, sed sit sibi coeternus, sicut splendor coequus est igni vel soli. Et sic patet ratio quare habuit Apostolus addere istud exemplum. Quia cum sit splendor glorie, s. ad tollendam occasionem erroris, ne ex hoc quod dicitur. In filio, intelligeretur filius patri successisse in tempore sicut in creaturis generans precedit tempore suum genitum.

An omnis figura sit imago.

Et sequitur. Figura substantie eius. Circa quod sciendum, quod licet in corporalibus omnis imago sit figura, non tamen e contra, omnis figura est imago. Unde in proposito (alio semper meliori iudicio) non videtur necessarium, quod figura accipiat pro imagine, prout in Postil. sed ut accipiatur figura in sua propria ratione. s. pro aliquo quod termino vel terminis includitur, prout est in quarta specie qualitatis. Constat autem, quod figura sic accepta continet totam quantitatem illius figure. unde in hoc exemplo intendit Apostolus ostendere, quod filius in diuinis totam naturam seu substantiam vel essentiam patris comprehendit per ipsam terminatam, & sic per istud exemplum excludit Apostolus aliquas dissimilitudines que in predictis nominationibus habentur. Imago. n. in filio regis, & mulier in denario seu statua non comprehendit naturam seu essentiam vel substantiam illius cuius est imago, ut est manifestum. Similiter nec splendor totam naturam solis seu ignis comprehendit. Figura autem comprehendit (ut dictum est) totam naturam seu quantitatem figuratam per ipsam, ut circulus & quadratum, & huiusmodi totum spacium in circulo seu quadrato contentum figurando comprehendit perfecte. Sed quia in diuinis non est quantitas dimensionalis, sed pelagus substantie seu essentie, ideo subiungit, Figura substantie eius. hoc est dicere figura dico comprehendens substantiam non quantitatem, & sic intelligendum illud Nu. 12. ubi dicitur de Moyse, qui essentiam diuinam secundum Augustinum in hac vita sic dicit. Et figuram domini intuetur, s. filium Dei, qui totam diuinam essentiam complectitur, sicut figura totum spacium in ea contentum comprehendit.

Si autem contra predicta quis dicat, quod figura supradicto modo intellecta non potest dici in diuinis. Tum quia figura sic accepta proprie ad quantitatem molis pertinet. Tum quia rem finitam seu determinatam demonstrat, cum de sui ratione importat inclusionem in termino seu terminis.

Ad hoc dicendum, quod secundum gl. illa que de Deo dicitur, cum religio sitate debemus accipere, accipiendo, s. illa que pertinent, & excludendo illa que a Deo sunt aliena. Sicut in nomine filij intelligimus generationem, non autem temporum successionem. & in imagine intelligimus veram representationem, non autem lineamenta corporalia seu attinentia, que in qualibet imagine creata intelliguntur. unde in proposito in hoc quod dicimus figuram substantie, intelligendum est totalem comprehensionem immensitatis essentie seu substantie diuine, quam per generationem infinitam filius habet a patre, non autem molis quantitatem, seu aliquam terminorum finitatem. Et idcirco quidam philosophorum dicebant de Deo, quod est sphaera intellectualis, cuius centrum est ubique, & circumferentia est nusquam. Et per hoc quod dicit, Sphaera, intelligatur figura in quarta specie qualitatis accepta. Per hoc autem quod dicit intellectualis, amouet ab ea corporeitatem dimensionalem. Per hoc autem quod dicit, Cuius centrum est ubique, intelligitur quod uestigium diuinum in qualibet re creata inuenitur, sicut centrum quod est proprium uestigij sphaere. Per hoc autem quod dicit, Et circumferentia est nusquam, intelligitur quod re-

presentatio cuiuscunque creature deficit ab omni representatione Dei in infinitum, sicut circumferentia in finito distat a centro. Quod autem sequitur, Portantque omni uerbo uirtutis sue. exponatur prout in po. hoc addito, quod istud uidetur fundari Prover. 30. a. ubi cum agitur de quibusdam ad sustentationem seu gubernationem principalium partium mundi pertinentibus, dicens. Quis ascendit, & c. quis suscitabit, & sustentabit terminos terra. subdit. Quod est nomen eius, & quod est nomen filii eius si noli. Ex quo patet, quod illa que ibi dicuntur ad sustentationem seu gubernationem mundi pertinentia pertinent ad filium sicut ad patrem. Per hoc autem dicitur. Verbo uirtutis sue, metaphorice uidetur designare secundum gl. facultatem continendi omnia ad modum illorum, qui sine ullo labore uerbo uel digito mouent aliquid uel efficiunt. Quod uero subditur. Purgationem peccatorum faciens, prout in gl. pertinet ad Christum secundum humanitatem, in qua crucis passionem & mortem pertulit, per quam a peccatis nos purgauit, ut habetur plene 2. sa. 53. Cetera exponantur prout in Postil. usque ibi, Cui. n. aliquando angelorum dixit. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Contra quod posset dici, quod non solum angeli, sed et homines & alique creature, quandoque in scriptura dicuntur. filij Dei, & a Deo generati. ut cum dicitur Deut. 2. c. Deum qui te genuit dereliquisti. Et Job. 38. c. Quis est pluuie pater, aut quis genuit stillas roris? unde qualiter intelligatur efficacia rationis Apostoli ex hoc dicto psal. Filius meus es tu, ego hodie genui te. habetur plene in additione super psal. 2. in predicto. unde ibi.

REPLICA. In c. 1. ad Hebreros. Burg. facit longam digressionem in qua nonnulla dubia ad expositionem literae impertinentia ponit, de quibus non iudicio, quia directe contra Postilla. non faciunt. Sed illud dissimulandum non est, quod cum dicitur in eodem, quod filius est splendor glorie Dei & figura substantie eius, exponendo illud, dicitur. non est necessarium figuram accipi pro imagine, prout in Postil. sed quod accipiatur figura in sua propria ratione, s. in eo quod termino uel terminis includitur, prout est quarta species qualitatis. In quo apparet Burg. non habere pro inconuenienti Deum ponere in predicamento, quia prout aliquid formaliter dictum de Deo secundum propriam rationem esse quartam speciem qualitatis, s. figuram Dei uel formam. Hoc. n. Burg. faciens audeat a fortiori Deum in predicamento substantie ponere, quod tamen est contra magistrum di. 8. li. 1. Nec uidetur Burg. assignare propriam rationem figurae, prout est quarta species qualitatis, dicendo quod termino uel terminis includitur. Nam si diceret rationem mensurabilis uel mensuram prout ipse declarat figuram totam quantitatem comprehendere, per consequens mensurare, sed ratio mensurae non est propria ratio qualitatis, sed est propria ratio et intrinseca quantitatis, ut patet per omnes philosophice loquentes. ideo qualitas non est secundum propriam rationem mensurae quantitatis, sed e conuerso. Propria autem ratio figure & forme de quarta specie qualitatis, est resolutio ex ordine & dispositione partium totius. Patet, quia ad positionem illius ordinis partium resultat figura & ad mutationem eius mutatur figura, & ad diuisionem partium ab inuicem desinit esse figura, & secundum illa propria ratione Deo nullo modo competere potest nomen figure, quia in Deo. nec est pars nec ordo partium, ut fide tenemus. Potuit igitur Burg. stare contentus in dicto Postill. qui exponit figuram per imaginem naturalem, distinguens inter imaginem naturalem & artificialem. Et notanter imaginem substantie Dei dicit illam figuram, quia est eiusdem substantie cum patre plusquam filius regis cum rege, qui non habent unam substantiam, nisi unitate specifica non numerali. Dicit etiam Burg. se docuisse circa psal. 2. quomodo ex allegato hic per Apostolum accipitur efficax ratio contra Iudeos, cum dicitur. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed uide de circa eundem psal. correctorium in competens.

C A P. I I.

Propter. Postquam locutus est de filio Dei multa, que ad eius commendationem ualent, hortatur eos quibus scribit ut diligenter animaduertant & custodiant ea que per illum annunciata sunt

C A P. I I.

Quia maior: prophetis uel angelis. Quia maior: quia prophetis, uel angelis, qui ministri legis.

Propterea abundantius oportet nos

ad alio. Dicitur in euangelis. Paniamur. Quod probat per minus.

obseruare ea que audiuius, ne forte

sunt eis. Et ad hoc tendunt omnia premissa, quia maior prophetis & angelis.

- 1 b Abun. Quam que de lege dicta sunt. Nomen tamen legis obtinuit, quia in instructio ne sua quam in posterioribus facit manifestum hoc facit.
- 2
- 3
- 4

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I I.

Propterea. Postquam Apostolus in c. precedenti declarauit eminentiam Christi, hic consequenter ex hoc ostendit quanta reuerentia sit exhibenda legi noue ab ipso date. Et circa hoc duo facit. quia primo ponit quandam consequentiam. secundo confirmat ipsam, ibi. Non enim angelis. Consequentia talis est. Lex uetus fuit data per angelos immediate, ut dictum est c. preced. & tamen fuit suscepta a populo Israel cum reuerentia magna, s. in quod patet Exod. 19. ubi dicitur, quod populus ante susceptionem legis per duos dies uestimenta lauit & de proprijs uxoribus conuulit, ut esset paratus die tertio ad legem reuerenter suscipien-

dam. Similiter illa lex fuit diligenter obseruata, quia eius transgressores puniebantur morte, ergo multo fortius lex noua, que data est apostolo immediate a Christo qui est dominus angelorum, & mediantibus apostolo in mundo diuulgata est per predicationem & confirmationem ueraculorum, suscipienda est cum reuerentia, & diligenter obseruanda, & transgressores magis punientur. Hoc est igitur quod concludit Apostolus. Propterea. propter excellentiam legis noue a Christo date.

- 2 Abun. oportet nos. Christianos.
- 3 Audi a Christo & apostolis.
- 4 Nefo. Fluit. n. homo. per penam corporalem scdm quod dicitur. 2 Reg.

* AMBROSIVS. Hortatur eos diligentius hanc intendere, quæ Dei filium audierunt, quam eis quæ per angelos dicta sunt.

* SEDVLIVS. Quoniam maior est autoritas nostræ legis, quam autoritas angelorum ministrantium veterem legem.

a *Pereffluus.* Fluius p pænas mortalis nature, effluimus, peccata ad-

* CHRYS. Hoc est ne forsitan pereamus, ne forsitan excidamus. Et demonstrat in hoc loco, quatum malum in se ruina ista possideat.

Siquidem difficile est, quod effluxerit iterum resaluari, quoniam ex negligentie contigit uitio, sumpsit autem hoc uerbum ex prouerbis, fili, inquit, non perfluas. Sed et facilitatem lapsus, & malum perditionis ostendit, q. d. Inobedientia uobis a periculo non erit libera, & per ea ipsa quæ adstruit, approbat, quoniam maius erit in cadente supplicium, & iterum relinquit huius inquisitionem rei, ne ex conclusione suam disputationem grauem illis efficeret. Hec est quippe modestia disputantis, ut nulla generetur audientibus ex sermone molestia.

* ANSEL. Id est, puniamur. Fluius. n. quia sicut fluius in defluxu & mutabilitate sumus de infantia ad pueritiam, de pueritia ad iuuentutem, de iuuentute ad senectutem, & inde ad decrepitaetatem. Effluimus uero, cum morte anima & corpore dissoluimur. Effluimus, i. extra fluius, cum animam exalamus, pereffluimus si a uero Dei esse perpetually separati per uaria tormenta sine fine deficimus & ne hoc nobis contingat, obseruemus uerba Christi saltim timore pœnæ, si necdum regnat in nobis amor iustitiæ.

b *Si enim qui per angelos, &c.* * ANSELMVS. Si sermo Dei qui dictus est Moysi per angelos, id est, per officium Angelorum, factus est firmus, id est, rarus, & stabilis, & in minis, & in promissis, quia quicquid minata est lex, & quicquid promissit, completum est.

c *Et omnis præ.* Dicit ut pro singulis peccatis sit pœna non solum omnis præuaricator qui multorum reus est.

* ANSEL. Præuaricatio est uerita facere, inobedientia uero iussa non facere. Et non solum præuaricator, qui in multorum reus erat, sed & omnis præuaricatio, i. omnis culpa transgressionis ut pro singulis uitio fieret, & omnis culpa inobedientiæ quæ legis præcepta facere contempsit.

* CHRYS. Quare dixit mercedis retributionem. Merces autem in bono ponitur, sed iste mos est Apostolo ut non magnam uerborum habeat rationem, sed indifferenter, uel quæ in bono dicitur, uel quæ in malo, pro alterutro ponere, sicut & alibi dixit. In captiuitatem redigentes omnem sensum ad obediendum Christo. Et iterum mercedis retributionem posuit pro supplicio, sicut & in pñti loco supplicium mercedem nominauit. Item alibi dixit. Siquidem iustum est apud Deum retribuere tribulantibus uos retributionem, & uobis qui tribulamini requiem hoc est, non est corrupta iustitia, sed executus est Deus, & conuertit iudicium suum super peccatores, quamuis non omnia sunt manifesta peccata, nisi quando præcepta disposita contemnuntur. Et quomodo nos inquit, effugiemus, si tantam

tantam neglexerimus salutem? Per hæc uerba significat, tantam non fuisse salutem in ueteri testamento, Bene autem addidit. *Si tantam neglexerimus salutem.* Non. n. nunc nos de preliis liberauit, non nobis terram, uel terrena bona largietur, sed mortis interitum, diabolique perditionem, regna celorum, uitam, & beatitudinem sempiternam. Hec quippe omnia breuiter innuit, dicens. *Si tantam neglexerimus salutem.*

a *Ad Moysen & ceteros.* b *Verus.* c *Contra uerita facere.* d *Præcepta diuinitere.*

1 *Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accipit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus,*

2 *si tantam neglexerimus salutem? Quæ cum iniriui accepisset enarrati per dominum, ab eis qui audierunt in nos confirmata est, cõte-*

3 *stantam.* *Quantum meruit.* *Pro qualitate factorum sit qualitas pœnæ.* *Quibus filius de gratia, per quam est salus, locutus est.* *Gehennam.*

4 *Et hoc.* *Angelorum. i. per Christum.* *Apostolis.* *In nos Iudeos.* *Autonitati apostolorum.*

5 *tantam salutem fuit in ueteri testamento, quanta est hæc quam filius nobis attulit. Illa temporalis fuit, hæc est perpetua. Illa terrenas diuitias, hæc celestes promissit. Illa uictoriam de carneis hostibus, hæc concessit de*

6 *spiritualibus. Illa palem foeliciter uitam, hæc tribuit æternaliter beatam. Ideoque saltem non negligenda, quod est minus quam præuaricari. Grauior. n. uindicta timetur de his, qui salutem istam neglexerint, quam sumpta est de illis, qui sermonem Angelorum præuaricabantur, ibi enim sermo, hic autem salus, quia ibi tantum littera iu-*

7 *bens, hic uero spiritus adiuuans.* *Lu. Ne patetur perire iustitia per misericordiam. Quod uero ait retributionem, hoc pœnæ ad quantitatem refertur, quæ æqualis peccato erit, quia secundum quod maius uel minus est peccatum, maior uel minor erit pœna. Quod uero ait, mercedis, hoc ad qualitatē pœnæ refertur, ut qui libidinis igne perierit, igne æterni incendij crucietur.*

8 *Quo nos effugie.* CHRYS. Et intueri qualiter faciat comparationem. Si enim qui per angelos dictus est, inquit, sermo. Illic quidem per angelos, hic autem per dominum, & illic quidem sermo, hic autem salus. Deinde ne fortasse diceret aliquis. O Paule ista quæ loqueris, ipsius Christi sunt, proinde ergo, ut fidem dictorum probabilē reddat, significat non solum a Christo dicta esse, sed et nunc a Deo dici non simpliciter uoce per aerem prolata, sicut ad Moysen sed signis atque uirtutibus factis, & ipsius attestantibus. Quid autem est. Si enim qui per angelos dictus est sermo, fuit firmus. Quid est fuit firmus? uidelicet uerus, tanquam si diceret, fidelis in opportuno tempore. Et cuncta quæ prædicta sunt, perceperunt ipsis rebus effectum. Siue ergo hoc dicitur siue quia obtinuit sermo, & quicquid comminando dixit, rebus constat impletum, siue sermonem dixit præcepta ueteris testamenti. Plurima quippe & præter legem sunt mandata per angelos, qui ad illud ministerium mitrebantur, sicut missi sunt ad Lothum montem, & ad Iudices, & ad Samson. Propterea non dixit lex sed sermo. Unde magis mihi uis illa significare, quæ per angelos dispensata sunt. Quid ergo dicemus, nisi quia presentes erant & angeli, quibus fuerat gens illa commissa, & ipsis erant qui tubis, & buccinis personabant, & cætera faciebant hoc est, ignem, fumum, & nebulas.

9 *Quæ.* E contra ostendit inexcusabiles qui contemnunt salutem. i. sermonem Christi, qui est causa salutis. Quomodo effugiemus si neglexerimus.

10 *Per dominum, &c.* Alia æditio, per Christum. *CHRYS.* Hoc est, ab ipso fonte hæc quæ dicimus, habere principium, non ab hominibus nobis illata sunt, non aliqua uirtute uel creata, uel condita, sed ipse nobis ea filius uirgenitus impertiuit.

11 *In nos confirmata est.* CHRYS. Quid est confirmata est? credita, aut perfecta. Pignus, inquit habemus, hoc est, non extincta

12 *Quæ.* f. lex noua.

13 *Cum ini.* qui apostolis in principio eam dedit.

14 *Ab eis qui.* a Christo, i. ab ipsis apostolis & alijs discipulis.

15 *In nos con.* per prædicationem ipsorum.

16 *Constante.* id est, confirmante eorum prædicationem per miracula uaria, & multa, sicut dicitur Mar. vi. d. Domino cooperante, &

17 *Tom. vj.* C 2 * ser-

NICOLAUS DE LYRA.

* Reg. 14. c. Quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur, sed ulterius affluit per culpam, sed pereffluit, i. perfecte fluit per æternam damnationem, quod contingit non obseruantibus Christi legem. ideo bene dicit Apostolus, Ne forte peres, id est, æternam damnationem incurramus. Quod probat consequenter per legem ueterem, quæ est minoris autoritatis.

1 *Si enim.* *Vetus lex quæ data est per angelum in monte Moysi, ut prædictum est præcedenti cap.*

2 *Factus est firmus.* i. firmiter iniunctus ad custodiendum.

3 *Et omnis præua.* i. transgressio legis per peccatum commissionis, quod est contra præcepta negatiua.

4 *Et inobediens.* id est, peccatum omissionis, quod est contra præcepta affirmatiua.

Acco

Tom. vj.

C 2

* ser-

Alla, non diminuta est salus quam nobis attribuit, sed permanet, & preualet in aeternum.
 a *Varijs vir. & CHRYS.* Bene dixit *varijs virtutibus*, affluentiam significans donorum, quae erat apud antiquos, neque tanta signa, neque tam diuersa prodigia. Hoc ergo dicit, quia non simpliciter illis credimus, sed per signa, & prodigia, promde non illis sed Deo credimus.

ANSEL. Vel varijs anima virtutibus. i. charitate, humilitate, castitate, & ceteris huiusmodi, quia Deus in eorum moribus reluctere faciebat, ut eorum vita praedicationi concordaret, quatenus humilitate docentes, humiles essent, largitate praedicantes, largi essent quibus. nimirum virtutibus contestatur Deus veram esse doctrinam eorum.

† Testificatus. Isa. 44. a.

† Psal. 8. d.

Aug. li. 3. de Trin.

Luc. 11.

Au. in ps. 8.

† Testificatus. Isa. 44. a.

Et *spi. distri.* Per hoc affluentiam designat gratiarum, quae non erat apud antiquos, neque tanta signa, neque tam diuersa prodigia, per quod ostendit, quia non simpliciter est eis creditum, sed per signa & prodigia. Ideoque cum credimus, non illis, sed Deo nos credere declaratur.

CHRYS. Sed fortasse dicet aliquis. Quid ergo? An non & magis signa faciunt, & Iudaei in Beelzebub Christum demones exclusisse dicebant? num propterea credendum est magis? Illi non talia signa faciunt, propterea subiunxit Apostolus dicens. *varijs virtutibus*. Illa enim non virtuti, sed infirmitati potius tribuenda sunt, quippe quae phantastica, & inania demonstrantur, idcirco ergo intulit dicens. *Et spiritus sancti distributio secundum ipsius voluntatem.*

Notandum. Dixit negligentes dignos esse poena, qui contemnant gratiam per apostolos & miracula & dona confirmatam, hinc dicit Christum esse potentem vindicare, & tuos per passionem mortis saluati. Vere non effugiemus, si negligemus salutem Christi, cum pro sermone angelorum puniti sunt Iudaei, quia filio subiecit orbem, quod non angelis, quorum ministerio etiam multa sunt in orbe, omnia in spectant ad imperium Dei. Non subiecit angelis, sed hoc ut subiciant futurum est ei de

NICOLAUS DE LYRA.

sermonem confirmante sequentibus signis. Sicut. n. ea quae subsunt rationi, confirmantur per hoc quod ad principia per se nota reducuntur, ita similiter ea quae excedunt facultatem intellectus humani, cuiusmodi sunt credibilia, sufficienter confirmantur quando a te testimonium talis doctrinae miracula facultatem totius naturae creatae excedentia a Deo perpetrantur, quia cum Deus non possit esse testis falsitatis, per hoc sufficienter ostenditur, quod talis doctrina meram continet veritatem, & hoc est quod dicitur. In nos conu. scilicet lex euangelica. Contestante. id est, confirmante ipsam.

Miracula triplicia.

1 Signis. id est, varijs miraculis. Ad cuius euentiam sciendum est, quod miracula per quae confirmata est ista doctrina euangelica, sunt in triplici differentia. Quia aliqua sunt quae possunt fieri per naturam quantum ad substantiam facti, non tamen quantum ad modum fieri. Sicut sanatio febris aliquando fit uirtute naturae, aliquando uirtute medicinae ipsam naturam adiuuante, & tunc non est miraculum, quia habet causam naturalem. sanatio. n. facta isto modo fit in tempore, quia natura non potest operari in instanti. Si autem sanatio febris perfecta in instanti fiat, hoc non potest, nisi uirtute diuina, sicut focus Petri sanata est a febris a Christo ut patet Mat. 8. b. talia miracula uocantur hic signa. Alia autem sunt quae non possunt fieri per naturam, nec quantum ad substantiam facti, nec quantum ad modum fieri, sicut est illuminatio, & sanatio leprosi. Et talia dicuntur hic prodigia. Et dicitur prodigium, quasi procul a digito, i. aliquid remotum ab ostensione uel cognitione humana, quod est supra naturam humanam, & quantum ad substantiam facti, & quantum ad modum fieri. Alia autem sunt quae non solum excedunt naturam humanam, sed etiam uidentur esse contra naturam, sicut quod uirgo manens uirgo pariat, & quod habens uerum corpus, per corpora absque eorum diuisione transeat, sicut ipse Christus intrauit ad discipulos ianuis clausis, & consimilia, & talia dicuntur portenta. Et dicitur portentum quasi in longinquum reusum uel extensum, ad denotandum rei magnitudinem. talibus autem confirmata est fides catholica, ut dicitur. Signis, &c. & non solum istis, sed etiam.

2 Varijs. Virtutes hic dicuntur fides, spes & charitas, quas uirtutes dedit

de quo loquimur. i. Christo. Quod probat autoritate David, quod futura quasi praeterita refert, utpote admissus diuinis consiliis, ubi omnia futura sunt facta, sicut illud Isa. Qui fecit quae futura sunt. Cui & praemittit de Christi humilitate, ne pro ea iudicetur de exaltatione, & non tantum Christi, verum etiam totius generis humani, ostendens hominem per se miserum & abiectum, sed per Dei gratiam exaltatum. unde subdit. Testatus, &c. Vel ita, Deus subiecit, non angelis, sed filio orbem terrae futurum, ita hic dicit futurum, sicut a libi dixit, qui est forma futuri, de Adam & Christo loquens, & respectu temporum Adae, futurum secundum carnem Christum dicit, sicut etiam nunc futurum orbem dicit quantum ad Christum. Futurus quippe erat orbis quantum ad filium Dei qui semper erat. Et ne de altero orbe disputare intelligeretur, addit de quo orbe loquimur.

Quid est homo. Potest legi admiratiue, ut per hominem & filium hominis intelligatur Christus homo. Cuius fuit memor Deus in conceptione, dando immunitatem a peccato. Et uisitauit in resurrectione, dando gloriam immortalitatis. Quid est homo. Vel cum despectu legendum pro terreno: Adam homo sed non filius hominis, sic homines dicuntur qui portant eius imaginem. Qui Christi, filii hominum. Ille uetus homo dicitur, iste nouus. Homo igitur hoc loco terrenus est, filius autem hominis caelestis. Et ille longe seiunctus est Deus, hic autem praesens est. Et ideo illius est memor tanquam in longinquo positi. Hunc uisitat quem uultu suo. i. gratiae suae praesentia illustrat. *Uisitas eum.* hominem per filium hominis, quasi per medicum infirmum.

Homo. quando fragilis, despectus, peccator. Memor. quando peccata dimittit. Aut filius hominis. iam surgit a membris ad caput ascendens. i. Christus, qui non ex duobus hominibus, sed de uirgine. ibi. Memor, quando patriarcha de celo misertus. hic uisitas. cum uerbum caro factum, cum medicus ad infirmos uenit.

3 Non enim angel. Hic consequens Apostolus confirmat dictam consequentiam. i. quod magis est obediendum legi nouae datae a Christo, quam legi ueteri datae per angelos, quia dominium Christi maius est, quam dominium angelorum. Igitur circa hoc duo facit, quia primo ostendit dominium Christi esse maius dominio angelorum per scripturam. Secundo exponit de Christo, ibi. Eum autem.

Ad euentiam primi notandum, quod duplex est status orbis. Vnus qui primus est secundum generationem & corruptionem ad electorum productionem. Alius status erit post iudicium in quo cessabit omnis talis transmutatio. Nunc autem ita est, quod licet sit idem orbis quantum ad substantiam nunc & post iudicium, tamen non est idem status, ut uisum est, & ideo orbis quodammodo duplicatur secundum istam diuersitatem status. Ita quod dicitur orbis praesens, secundum statum qui currit usque ad iudicium. Dicitur autem orbis futurus secundum statum qui erit post iudicium. Orbis autem secundum statum praesentem subiectus est quodammodo ipsis angelis, quia ministerio eorum mouentur corpora caelestia, & per consequens transmutantur ista inferiora per ipsos, & illuminantur homines de uinis. Omnia autem cessabunt in iudicio, & ideo orbis futurus non erit angelis subiectus, sed ipsi Christo, quia tunc omnia erunt ei plene subiecta non solum quantum ad diuinitatem, sed et quantum ad humanitatem, ut magis uidebitur infra. Dicit igitur. Non enim angelis subiecit Deus orbem & secundum futurum statum de quo loquimur, quia de hoc statu Apostolus intendit loqui. Quod autem orbis secundum illum statum subiciat Christo, probat per scripturam, dicens.

4 Testatus est autem in quodam loco, &c. i. in psal. 5 Quis dicens, &c. Sic loquitur in communi, quia scriptura haec non erat illis quibus scribebat, similiter scriptor eorum.

6 Quid est homo quod memores eius, &c. Verba sunt ipsius inuid admirantes exaltationem humanae naturae in ipsa incarnatione, ideo

de quo loquimur. i. Christo. Quod probat autoritate David, quod futura quasi praeterita refert, utpote admissus diuinis consiliis, ubi omnia futura sunt facta, sicut illud Isa. Qui fecit quae futura sunt. Cui & praemittit de Christi humilitate, ne pro ea iudicetur de exaltatione, & non tantum Christi, verum etiam totius generis humani, ostendens hominem per se miserum & abiectum, sed per Dei gratiam exaltatum. unde subdit. Testatus, &c. Vel ita, Deus subiecit, non angelis, sed filio orbem terrae futurum, ita hic dicit futurum, sicut a libi dixit, qui est forma futuri, de Adam & Christo loquens, & respectu temporum Adae, futurum secundum carnem Christum dicit, sicut etiam nunc futurum orbem dicit quantum ad Christum. Futurus quippe erat orbis quantum ad filium Dei qui semper erat. Et ne de altero orbe disputare intelligeretur, addit de quo orbe loquimur.

Quid est homo. Potest legi admiratiue, ut per hominem & filium hominis intelligatur Christus homo. Cuius fuit memor Deus in conceptione, dando immunitatem a peccato. Et uisitauit in resurrectione, dando gloriam immortalitatis. Quid est homo. Vel cum despectu legendum pro terreno: Adam homo sed non filius hominis, sic homines dicuntur qui portant eius imaginem. Qui Christi, filii hominum. Ille uetus homo dicitur, iste nouus. Homo igitur hoc loco terrenus est, filius autem hominis caelestis. Et ille longe seiunctus est Deus, hic autem praesens est. Et ideo illius est memor tanquam in longinquo positi. Hunc uisitat quem uultu suo. i. gratiae suae praesentia illustrat. *Uisitas eum.* hominem per filium hominis, quasi per medicum infirmum.

Homo. quando fragilis, despectus, peccator. Memor. quando peccata dimittit. Aut filius hominis. iam surgit a membris ad caput ascendens. i. Christus, qui non ex duobus hominibus, sed de uirgine. ibi. Memor, quando patriarcha de celo misertus. hic uisitas. cum uerbum caro factum, cum medicus ad infirmos uenit.

3 Non enim angel. Hic consequens Apostolus confirmat dictam consequentiam. i. quod magis est obediendum legi nouae datae a Christo, quam legi ueteri datae per angelos, quia dominium Christi maius est, quam dominium angelorum. Igitur circa hoc duo facit, quia primo ostendit dominium Christi esse maius dominio angelorum per scripturam. Secundo exponit de Christo, ibi. Eum autem.

Ad euentiam primi notandum, quod duplex est status orbis. Vnus qui primus est secundum generationem & corruptionem ad electorum productionem. Alius status erit post iudicium in quo cessabit omnis talis transmutatio. Nunc autem ita est, quod licet sit idem orbis quantum ad substantiam nunc & post iudicium, tamen non est idem status, ut uisum est, & ideo orbis quodammodo duplicatur secundum istam diuersitatem status. Ita quod dicitur orbis praesens, secundum statum qui currit usque ad iudicium. Dicitur autem orbis futurus secundum statum qui erit post iudicium. Orbis autem secundum statum praesentem subiectus est quodammodo ipsis angelis, quia ministerio eorum mouentur corpora caelestia, & per consequens transmutantur ista inferiora per ipsos, & illuminantur homines de uinis. Omnia autem cessabunt in iudicio, & ideo orbis futurus non erit angelis subiectus, sed ipsi Christo, quia tunc omnia erunt ei plene subiecta non solum quantum ad diuinitatem, sed et quantum ad humanitatem, ut magis uidebitur infra. Dicit igitur. Non enim angelis subiecit Deus orbem & secundum futurum statum de quo loquimur, quia de hoc statu Apostolus intendit loqui. Quod autem orbis secundum illum statum subiciat Christo, probat per scripturam, dicens.

4 Testatus est autem in quodam loco, &c. i. in psal. 5 Quis dicens, &c. Sic loquitur in communi, quia scriptura haec non erat illis quibus scribebat, similiter scriptor eorum.

6 Quid est homo quod memores eius, &c. Verba sunt ipsius inuid admirantes exaltationem humanae naturae in ipsa incarnatione, ideo

Minuisti, dum se exinanivit formam serui accipiens. **Minus** angelis, quia mortalis, paulo, quia sine peccato. **Gloria**, in resurrectione & ascensione. **Honore**, in confellu patris. **Constituisti**, Ecce potestas. **Super omnia**, Vt a domini opere nil excipitur, ita nec a Christi potestate. **Nihil dimisti**, Hic vniuersalem, siue voluntariam siue necessariam subiectionem significat. **Needum**, Hic tñ voluntariam subiectionem fidelium creditur in eum.

Gloria, Charitate immortalitatis. **Honore**, q̄ sibi seditur omne genu. **Super opera**, Digniora, scilicet, angelos, & homines, quæ per excellentiam dicuntur opera manuum.

In eo autem, Exponit sensum David, ait David, **Omnia subiecisti**. In eo autem quod scriptura subiecit, id est, subiecta ostēdit omnia, nihil dimisit, id est, nihil excepit de omnibus. Vel bene dico orbem terræ futurum Christo subiectū, quia in eo quod dixit, omnia, nihil dimisit non subiectum, sed dixit, omnia subiecit, sed tamen nondum omnia subiecta, & ideo dixit futurum.

Nunc autem needum videmus, &c. **CHRYS.** Needum imperator noster manifestē cuncta obtinuit, quid ergo turbans dū aliqua mala pateris? Needum omnia obtinuit prædicatio nostra, needum tempus in quo perficitur subiectio, deinde alia consolatio. Si, n. etiam ipse qui omnes habiturus est subiectos, mortuus est, & inuenera passus, quid tu contristaris cum pateris?

AMB. Non solum ergo a patre, sed etiam ab angelis, minor filius Dei factus est.

Eum aut qui modico, Minor angelis, non pp naturam hoīs, sed pp passionem mortis: Natura humane mentis quæ ad imaginem Dei sine peccato qualē Christus assumpsit, solus maior est Deus. Minor ergo angelis corpore, non mente. Maiores tñ angeli & hoīs dici p̄nt, quia maiores sunt hoīs corpore. Maiores sunt & aīo, sed in eo tñ q̄ peccati originalis merito corpus aggrauat ipsum aīum, sed hoc non in Christo. Quod aut tibi vñ nihil magnum de Deo patre dici, si forma serui maior est, q̄a maiores vñr & angeli, non recte cogitas, nec attendis, quem habeat locum in reb. humana natura, quæ cōdita est ad imaginem Dei, cui tñ iniuria facta non est, cum Christus dicebat, **Pater maior me est**, qui non carni suæ solum, sed et mēti quæ gerebat humanæ, Deum patrem præferbat, quæ toto sine dubio forma agnosceatur serui, quoniā seruit tota creatura creatori, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.

OECYMEN. Modico, siue paululum, ob id dicit, quod tribus diebus fuerit apud interos.

CHRYSO. Vides quomodo illi omnia cooptauerit. Et enim id ipsum quod dixit, Modicum, cui magis aptū quam ei qui

qui tres duntaxat dies in inferno fuit? **ANSELM.** Erat, n. & est semper consubstantialis & coæternus, tibi, sed minuisti eum, dum exinanens seipsum, formam serui acciperet. **Minus** angelis, quia mortalis factus est, paulo, quia sine peccato. Nam minor angelis fuit propter humilitatē carnalis generationis, atque passionis, non propter naturam humanitatis. Natura enim humane mentis quæ ad imaginē Dei facta est, si peccato careat par est angelis, Christus ergo corpore, non mente fuit minor angelis, & corpore mortali atque passibili. Ista non valent ad hoc ostendendum quod ei subiecta sunt omnia, sed potius ostenduntur quidā gradus, & merita, quibus ipse ad hoc peruenit, vt ei subderentur omnia, vt per hęc quæ iam

completa sunt credamus, & illa fore complenda, quæ needum sunt completa. **Minuisti** (inquam) eum, i. minus minuisti maiori, hoc est hominem coniunxisti verbo in vnitatem personæ. **Pro pass.** Hic iam incipit ostendere non pro potentia tantum vel vltione verba Christi audienda esse, sed pro dilectione qua dilexit nos, vt pro nobis moreretur. **CHRYS.** Dicendo ergo mortem, & passionem mortis, manifeste mortem significauit, dicēdo autē, quoniam angelis melior, resurrectionem declarauit. Sicut, n. medicus non habens necessitatem ex cibis, qui ægroto proponuntur gustare, sed illi consulens, primus ex illius cibo degustat, vt persuadeat ægroto promptius illos cibos accipere, sic etiam dñs, quoniam omnes homines mortem timebant, persuadens eis, vt fiducialiter ad mortem accederent, & ipse gustauit mortem, nullam habens necessitatem. **Venit etenim mundi princeps**, Inquit, & inuenit nihil, sed & ex eo quod dicit, gratia Dei, & pro omnibus gustaret mortem, istud commendat. **Vt gra. Dei.** Minoratus ideo, ut gustaret mortem pro omnibus prædestinatus, vel quia omnibus hominibus generaliter, quia omnibus precium sufficit. **ANSELM.** Dico minoratus est, & hoc ideo vt gustaret mortem, id est horariam, & non longam, quasi aliquid gustando transiret pro omnibus ad vitam prædestinatis, vel pro omnibus, quia pretium sanguinis eius sufficit oīb. Et hoc factum est gratia, i. gratuito munere Dei, quia homo nō meruit. Vel ipse Christus est gratia Dei, qui pro salute omnium mortem gustauit, q̄a non debebatur nobis, ut filius Dei moreretur pro nobis. Qui mortuus est pro omnibus, quia etsi omnes nō credunt, ipse tamen quod suum est fecit. Ipse est gratia Dei, quia pro omnibus mortuus, etsi nō omnes credunt, ipse quod suum est fecit. **Decebat enim eum, &c.** **CHRYSOST.** De patre hic loquitur. Vides quomodo iterum ei illud, per quem coaptat? non enim

NICOLAUS DE LYRA.
ideo dicit. Quid est homo. q. d. modicum, & quasi nihil respectu nature diuina & angelicæ, & tamen memores eius, ipsum mirabiliter visitando & tibi uiuendo in incarnatione. Sequitur.
1 Minuisti eum paulo minus ab ange. quia natura humana sic exaltata in ipsa incarnatione fuit, postea minorata ab angelis in ipsa passione, quia angeli non sunt passibilis nature. Sequitur.
2 Gloria & honore corona. Quia per meritum passionis obtinuit gloriam corporis, quod ante passionem & resurrectionem non fuit gloriosum, sed passibile & mortale, ad implendum nostrę redemptionis mysterium. Et quia ex tunc autoritatis sunt ei omnia subiecta, secundum quod dicitur Mat. 40. d. dicens apostolis post resurrectionem suam. Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. ideo sequitur.
3 Et constituisti eum super opera. ma tu. Omnia subie. sub pe. Per uñ tamen, quia non omnia sunt ei subiecta executive, sed hoc comprehenditur perfecte in iudicio. sequitur.
4 Nunc aut. i. tempore moderno quod currit vsque ad iudicium.
5 Needum videri omnia sub. s. quantum ad executionem.
6 Eum autem qui. mo. hic consequenter exponit prædictam scripturam de Christo. Et diuiditur in duas partes. quia primo ponit expositionē suam, sed de remouet circa hoc quandā dubitationem. ibi. Dicebat enim. Exponit ergo primo autoritatē prædictā eo modo quo est exposita in parte præcedenti, dicens. Eum autem, qui modico quam, i. Iesum Christum qui plus quam angelis minoratus est in passione ut dictum est.
7 Videmus Ie. sic minoratum.
8 Propter pas. mor. i. merito passionis.
9 Glo. & ho. cor. Differt. n. honor & gloria, q̄a honor est exaltatio uñius in testimoniū uirtutis. Quæ si fiat in secreto vel coram paucis, dñ honor. Sed gloria ppria aī talis honor exhibitus corā multis. unde s̄m Ambr. gloria est clara notitia cū laude. ideo dicit. Videmus Iesum gloria & honore coronatū. q̄a si uē firmiter tenemus ipsum exaltatū coram multitudine ciuū supernorū, & hoc ex merito passionis, vt dictū est, Et q̄a hoc nō fuit factū ex nñis meritis sed ex diuina gratia, & liberalitate, ideo sequitur. 10 Vt g. D. Et dicit pro oībus. quia licet eius efficacia non se extendat, nisi ad iustos, eius tamen sufficientia extendit si ad omnes.
11 Deceb. enim. Hic consequenter remouet quoddam dubium ex prædictis ortum. Dixerat enim primo c. quod Christus præeminet angelis sicut dominus seruis suis. & in hoc c. dicit quod in passione fuit minoratus

Honor & gloria dicitur.
Tom. vj. C 4

Anim non faceret, si alicuius diminutionis esset. & filio soli conueniret. Quod autem dicit hoc est, Digna inquit, et merita sua fecit, quod primogenitum clarior omnibus ostendit. & tunc athletam fortem, & ceteros superantem exemplum aliis contulit. Principem salutis eorum, hoc est, causam salutis eorum. Vides quantum sit differentia? & ipse filius & nos filii, sed ille saluat, nos saluamur. Vides quomodo nos coniungit, & discernit? Multis filiis, inquit, ad iudicium in gloriam, hic coniunxit principem salutis eorum, atque iterum discernit. Per passiones, inquit, perficeret. Ergo passiones perfectio sunt, & causa salutis.

† principē
† perfectū reddi.
† erubescit
† Ps. 111. c.

† SED. Per quem omnia creata sunt, & propter cuius gloriam facta sunt omnia.

† Ita. 8. d.
† Ita. 8. d.

† ANSEL. Christus est gratia Dei, gratuita donatio eius, quia gratis eum dedit nobis nullum promerente. Dedit eum nobis, ut breui haustu, mortem gustaret pro nobis. Nam hoc facere decebat Deum patrem, quia nihil in hoc fecit, quod esset contra honorem suum, sed potius hoc illum decuit, ut per filium suum maiorem, subueniret minoribus.

a. *Aur.* Christum.
b. *Salutis eo. i. filiorum.* Ipse enim est filius per naturam, cuius heredes erimus qui sumus adoptione filii. Vide quomodo est in medio nostrum. Et ille filius, & nos filii sumus. Sed distat, quod ille saluat, nos saluamur. Ille sanctificat, nos sanctificamur. Modo coniungit nos scriptura, modo distinguit. Multos, inquit, filios, hic coniunxit autorem salutis eorum, hic discernit.
c. *Per pass.* Quia aliter homo non redemptus periret, quod si esset, frustra omnia facta essent. Cetera enim homini seruiunt, homo.

Christus conuenienter passus propter tria.
Prima ratio.

C NICOLAUS DE LYRA.
ab angelis. & sit illud secundum videtur et pugnare primo dicto, quasi remouens hanc repugnantiam apparentem, ostendit quod Christus quamuis sit maior angelis, & autor nostra salutis, tamen conuenienter passus est. & hoc ostendit triplici ratione. Prima accipitur ex parte Dei patris passionem filii ordinantis. Secunda ex parte filii pro redemptione nostra passionem sustinentis. Tercia ex parte naturę humane, redemptione indigentis sibi. Numquam angelos. Prima ratio talis est. Deus pater est causa efficiens & finalis omnium, & per consequens habet providentiam de electis, qui deducuntur ad beatitudinem supernaturalem, propter quod predestinatio quę est respectu electorum tantum dicitur quedam pars spiritualis ipsius diuine providentię, ut patet. 1. sententiarum. Igitur cum Deus per omnia conuenientissime faciat, quia disponit omnia iustissime, ut dicitur Sap. 8. c. per consequens redemptione electorum per quam ipsi deducuntur ad gloriam, conuenientissime facta est ut Christus qui est verus homo et verus Deus, in humana natura passus est, ut sic non remaneret dedecus culpe sine decore iustitię, & qui per culpam auersus a Deo fuerat, reduceretur per penam. Conuenientissimum enim erat, quod hanc penam sustineret ille qui est Deus & homo, & sic puniret homo qui peccauerat, & satisfaceret Deus qui poterat, quia offensa primi hominis quandam infinitatem continebat. Hanc autem sententiam breuiter tangit Apostolus di. Decebat enim eum, id est Deum patrem.

- 1 Propter quem omnia sunt. *in aliter, ut dictum est.*
- 2 Per quem omnia sunt efficienter.
- 3 Qui multos filios in gl. adduxit. *ad gloriam adducere ab aeterno disposuerat. Et loquitur hic de effectu predestinationis, quę non potest salu. Decebat eum Deum patrem.*
- 4 Consummare. *ad finem nostrę redemptionis adducere.*
- 5 Auto. talu. eo. i. Iesum Christum, qui est autor salutis electorum.
- 6 Per passionem. *quia passio sua fuit conueniens modus nostrę redemptionis, ut visum est.*
- 7 Qui enim sanctificat. *Hic ponitur secunda ratio, quę accipitur ex parte Christi passionem sustinentis, & est talis, Christus enim secundum humanam naturam est eiusdem speciei nobiscum, & per consequens caro nostra, & frater noster, & ideo sicut communicat in natura passibili nobiscum, ita conueniens fuit, ut communicaret nobiscum in passionibus carnis,*

Secunda ratio

homo Deo. Nec in aliquibus Deus glorificetur, cum ad hoc omnia facta sunt: falsa esset predestinatio de adducendis filiis. d. *Consum.* Quod in resurrectione incepit, quando in mortalitatis gloria sublimatus est. Et actum in ascensione, quando ascendit ad dexteram patris. Et perficietur in iudicio. *quando ei*

- 1 omnia subijcientur, & erit omnia in omnibus.
- 2 e. *Qui enim.* Probat, quod pro nostra liberatione Christum pati decuerit. Videtur enim indecens, quod autor salutis pateretur, sed non de decet. quia ex Deo pendet, & est ei subditus ut alij homines, & ideo conuenit pati si opus est. Et quod opus fuerit, post dicit, ibi: Quia ergo pueri, & c. & ipse similiter participauit eidem, nisi homo esset qui diabolum vinceret, non iuste, sed violenter homo ei tolleretur, sed si homo eum vincit, iure hominem perdit & ut homo vincat necesse est ut Deus in eo sit, qui faciat eum sine peccato esse. Si enim homo per se vel angelus in homine, facile peccaret, cum & vitę nature per se constat se sciuisse.
- f. *Ex uno omnes.* Sed ille ut proprius filius, nos adoptiuus. Cum dicit, non erubescit fratres vocare, ostendit quod non ei nature est fraternitas nostra, sed misericordię. Quod probat per Prophetam, ne putetur nouum.
- g. *AMBROSIVS.* Vnum habemus patrem Deum, Christus quasi proprius filius sanctificat nos, sicut adoptiuus sanctificamur.
- h. *Propter quam causam non confunditur, & c.* CHRYSTOSOMVS. Non erubescit, demonstrat non rei nature esse, sed misericordię esse totum eius qui non erubescit, & modestiz multaz

ut per hoc impassibilitatem nobis donaret. hoc est igitur quod dicitur hic. Qui enim san. id est, Christus.
8 Et qui sancti. i. populus catholicus.
9 Ex vno omnes. i. ex uno patre licet diuersimode, quia ipse est filius Dei naturalis, nos autem filii sumus adoptiuus.
10 Propter quam causam. i. propter communicationem in natura, & filiatione predicta.
11 Non confunditur. i. erubescit.
12 Fratres eos vo. i. ipso fideles quos uocat fratres, dicens psalm. 21. e. Nunciabo nomen tuum fratribus meis, & c. Ille enim psalm. loquitur de passione Christi, unde ibidem premitur. Foderunt manus meas, & pedes meos. Quod non potest intelligi de Dauid, nec de Mardocheo, de quo dicunt Iudaei moderni illum psalm. debere intelligi. Ex quo patet eorum falsitas. quia nec Dauid, nec Mardocheus fuerunt sic confossi. & ideo illa scriptura ad literam intelligenda est de Christo, qui post passionem suam resurgens a mortuis, nunciavit nomen Dei fratribus suis id est, apostolis.
13 In me, & c. quando in medio apostolorum & aliorum discipulorum stetit, & per quadraginta dies de lege Dei docuit, ut habetur Act. 1. Sequitur.
14 Et ite. Ego ero. & c. Hac scriptura loquitur de certa expectatione resurrectionis suę, quam expectabat Christus a Deo patre.
15 Et iterum. Hi consequenter ponit aliam auctoritatem quę habetur Isa. 8. ad idem probandum, scilicet quod Christus debuit participare nobiscum in passionibus carnis. quia uocat nos pueros suos. & per consequens eiusdem nature passibilis cum ipso. Quod autem illa auctoritas Isa. intelligatur de Christo patet per illud quod ibi premitur. Dominum exercituum ipsum sanctificare in lapidem offensionis & petram scandali duabus domibus Israel. quia gentibus recipientibus Christum, Iudaei ex magna parte scandalizati sunt & excacati. & sequitur ibidem. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Et quia lex euangelica data est a Christo ipsis apostolis & alijs discipulis, & tunc illud quod hic ponitur.
16 Ecce ego & pueri. Pueri hic uocantur fideles catholici dati filio a Deo patre secundum quod ipsemet dicit Ioan. 17. a. Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi, tui erant, & eos dedisti mihi. Hoc igitur supposito arguit Apostolus dic. g. s.

* Quia

multa. Et si enim ex uno, veruntamen ille sanctificat, nos autem sanctificamur, & multum interest, ille quidem ex patre sicut filius, & proprius, hoc est eius essentia, nos autem ut creatura hoc est ex nullis extantibus. multum igitur ab eo distamus. Propterea dicit, non erubescit fratres eos uocare dicēs. *Nunciabo nomen tuum fratribus meis.*

Carnem enim induit, id est, id est & fraternitatem, & introducta est simul etiam fraternitas, sed hoc quidem recte profert, illud autem. *Ego pro fidens in illo. Quid tibi, vult, que sequitur ut comode quidem ponit, ut pote Ecce Ego & pueri mei, quos dedit mihi dominus.* Sicut enim hic patrem seipsum ostendit, sic illic fratrem. Annūciabo, inquit, nomen tuum fratribus meis.

HIER. Ergo non solum fateor, sed & libere voce profiteor, ne in interpretatione Græcorum, ubi & uerborum ordo, & misterium est, non uerbum a uerbo, sed sensum de sensu expressisse, quod & Apostoli, & euangeliste fecere. Huius rei, quæ plurima scripturæ exempla producens. Idem ad Ephes. i. c. Propter pauperatē linguæ, inquit, & rerū nouitatem. Et sicut uicidā aiunt, quod sit Græcorum sermo latior, & lingua scilicet, conabimur non tam uerbum uerbo transferre, quod impossibile est, quam uim uerbi, quodam explicare circuitu, & latinis & Græcis commune est.

Quia er. Q. Cum ex uno omnes. Et quia pueri sanctificandi erant, cōiucerauit. i. erant homines ex anima & corpore, quæ per sanguinem accipitur, corruptibiles.

Et ipse. Christus. Participauit eisdem. pueris vel eisdem. i. carne & sanguine, & hoc similiter id est passibilis & mortalis, ut posset mori, & sic derueret diabolum, & per mortem legem euacuaret, & Iudæos liberos faceret per gratiam, qui timore pœnarum serui erant legis.

Quia er. Q. Constat, quod ex Deo ipse, & sanctificati, & ita non edecet eum si opus sit, Sed quid opus erat pati, ergo quia ex Deo omnes, & pueri communicauerunt.

Parti. Ecce uera fraternitas in Christo, & non ficta humanitas. **ANSEL.** Quia pueri, id est quos humiles & a uitis puros facere uolebat, communicauerunt carni, & sanguini, id est, cōiucere habere carnem & sanguinem, id est erant homines corruptibiles ex corpore & anima, quæ nunc per sanguinem intelligitur propter hanc rationabilem causam. Et ipse quoque qui uentus erat in diuinitate.

Participauit eisdem. id est carne & sanguine, & hoc similiter uerbi eius qui sanctificandi erant, quia similiter mortalem & passibilem naturam humanitatis accepit.

Per mor. Mirum quid? Mors erat arma per quæ vincebat diabolus, & per eam uictus est a Christo.

CHRYS. Hic admirabile quiddam demonstrat, quia per quod imperium obrinuerat diabolus, per hoc & uictus est, & arma quæ illi fuerunt fortia aduersum mundum, hoc est, mors, per quam Christus illum percussit. Hic magnitudinem uirtutis eius qui uic, insinuat.

AMB. Quis est ergo qui nos participes suæ uoluit esse carni & sanguinis. Utique Dei filius. Quomodo nisi per carnem paticeps factus est noster, aut per quā nisi per corporis mortem, mortis vincula dissoluit.

Elibera. Quantum bonum operatur mors? Timore mortis obnoxii seruituti, serui siquidem erant qui mortem timebant, & omnia patiebantur ne morerentur. Nunc sancti ad regnum transituri

transituri irridet eam. *vn. Cupio dissolui, & esse cum Christo.* Et hæc est uictoria fidei, quæ utique defuisset, si credentes immortalitas mox consecuta esset. Poterat quidem hoc Deus dare credentibus, ut nec illius experirentur corporis mortem. Sed si hoc fecisset, carni quædam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo.

Sic enim homines mortem istam timet, ut non ob aliud scilicet dicerent Christianos, nisi quod mori omnino non possent, ac per hoc nemo propter illam beatam vitam quæ futura est ad Christi gratiam festinaret, sed propter mouendam mortis molestiam delatius crederetur in Christum, essetque fides eneruis & debilis. Quid magnum esset credere uidendo non mori eos qui crederent, Crederes. n. non moriturus. Quanto fortius ita credere, ut se speret moriturum sine fine uicturum, exemplo Christi, qui post mortem in gloriam resurrexit, & beata sine fine uita uiuit. desideremus ergo uitam Christi quia tenemus pignus mortem Christi. Quo enim nobis non dabit bona sua: qui passus est mala nostra. In terris istis, & in seculo isto maligno, quid abundat nisi, nasci, laborare, & mori? I hæc sunt mercimoniam regionis nostræ. Ad tales merces mercator dat, & accipit. Dat quod habet, & accipit quod non habet. Etiam Christus in hac mercantia dedit & accepit. Sed quid accepit, nisi quod hoc abundauit. i. nasci, laborare, & mori. Et quid dedit, Renasci, resurgere, & in æternum regnare. O bone mercator gratias agimus, quia emisisti nos, sanguinem tuum bibimus, euangelium legimus instrumentum nostrum, serui tui sumus, creatura tua sumus, fecisti nos. redemisti nos. Emere quis potest seruum suum, creare non potest. Dominus autem seruos suos, & creauit ut essent, & redimit per mortem, ne semper captiui essent. sic & mortem gustauit ut timorem mortis fideles uinceret. Ut enim medicus non habens necessitatem ex cibis illis degustat, ut persuadeat aegroto propterea illos cibos accipere: sic & dominus, cum omnes homines mortem timerent, persuadens eis, ut fiducialiter ad mortem accederent, & ipse gustauit mortem, nullam habens mortis necessitatem.

f. Impe. id est diabo. Autor est mortis, quia peccati, ex quo mors. de quo, *Ecce uenit princeps huius mundi.* i. diabolus, qui potestatem habebat mortis, & in me nihil inueniet, quia nihil inuenit in Christo ut moreretur, sed pro uoluntate patris, ipse mori uoleuit, non habens mortis causam de peccato sub autore peccati, sed de obedientia & iustitia factus est obediens usque ad mortem, per quam nos a seruitute diaboli redemit. Inciderat enim in principem huius seculi qui seduxit Adam, & seruum fecit & cepit nos tanquam uernaculos possidere, sed uenit redemptor, & uictus est deceptor. Et quid fecit redemptor captiuatorum nostrorum? Tetendit musculam crucem suam posuit ibi quasi escam sanguinem suum, Ille autem sanguinem sudit non debitoris, per quod iustus est redere debitores, sudit sanguinem innocentis, & iustus est recedere a nocentibus. Ille quippe sanguinem suum ad hoc sudit ut peccata nostra deleat. Unde ergo diabolus non tenebat, deletum est in sanguine redemptoris. Non enim tenebat nos nisi uinculis peccatorum nostrorum. Iste erant catenæ captiuorum. Venit ille, alligauit fortem uinculis passionis suæ, intrauit in domum eius. i. in corda eorum, ubi ipse habitabat. & uasa eius eripuit. Nos sumus uasa ista, quæ impleuerat ille amaritudine sua, quæ nostro redemptori in felle propinauit. Deus autem noster eripiens uasa eius, & sua faciens sudit amaritudinem, & impleuit dulcedine. *g. Nusquam.* Participauit eisdem ut homines sanctificarentur. Er recte

hæc

8 Nusquam e. ang. Hic ponitur tertia ratio, quæ accipitur, ex parte nature redemptione indigentis, nam indigens redemptione ex natura intellectualis subiacens peccato remediabili. cuius ratio est, quia natura cavens intellectu non potest peccare, & per consequens non indiget redemptione. Similiter natura humana ante lapsum non subiacebat peccato, & ideo redemptione non indigebat, licet indigeret perducere ad beatitudinem duce supernaturali, natura etiam angelica post lapsum licet subiacebat peccato, tamen non indigebat redemptione, quia illud peccatum est irremediabile, nunc autem ita est, quod natura humana assumptibilis est a uerbo ad opus redemptionis, ut satisfaciatur natura quæ peccauit, & ideo humana natura assumpta est a uerbo, & non angelica, & hoc est quod dicit hic Apostolus, Nusquam enim an. ap. i. nullo loco scriptura inuenitur, quod natura angelica a supposito diuino assumpta.

* Sed

D Philip. 1. d Aug. epist. ad Marcelinum de baptis. paru. contra co. nauistas. **f** commercium carne & sanguine. **f** Olee 13. d. **1. Cor. 15. g** **f** Alias non habet per tota uita.

E

Io. 14. d.
Phi. 2. b.

Tertia ratio.

NICOLAUS DE LYRA.

Quia er. puer. &c. fideles, communicauerunt Christo in natura
1 ip. si. hoc enim fuit decens.
2 per mor. i. diabolus. Habebat enim diabolus mortis imperium quantum ex persuasione sua natura humana ducta est ad mortem culpæ ex consequenti nature, quia per culpam natura humana incurrit mundi necessitatem.
3 libera. i. ipse Christus a seruitute legis.
4 Is qui timor. i. per legem veterem, quæ dura fuit, quia erat lex timoris, dicitur enim timor mortis, quia pœnam mortis infligebat.
5 Er totam vi. ob. i. obligati.
6 Tant seruitu. Ab hac enim seruitute, cui eramus obligati per legem liberauit nos Christus per suam mortem.

hæc causa apponitur, quia si non esset eos liberaturus, non eis pariter pareret. Quod in angelis apparet, quia nusquam, id est, nulla scriptura legitur, apprehendisse angelos.

Chryso. Ibi.

Apprehendit non assumpsit, quia longe fugientem consequens. In quo humanæ naturæ dignitas intelligi potest, & misericordia

a Angelicam naturam, ut angelos redimeret.

b i. carnem de Abraham, ut filios eius saluaret.

† assumit. entem quippe ante humanam naturam,

a enim angelos apprehendit, sed semē Abraham † apprehendit.

a Vnde quia semē Abraham apprehendit.

b Ut passibilis & mortalis.

& longe fugientem, longe enim eramus

b Vnde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, & fidelis pontifex † ad Deum, & ut reprobaret delicta

a Adu.

b Nullum fallens.

c Mediator.

Pons ad Deum.

c Ideo ut sic.

d Quod erat natura.

† in his non angelicæ, sed humane naturæ data

c populi. In eo enim in quo passus est ipse, & tentatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari.

a Quod potest.

In inferiori substantia, carne.

A Pilato.

Alias expertus.

A Diabolo.

† in his que ad Deum pertinent.

est hæc dignitas, v. Deus ei in unam personam ungeretur.

ANSELMVS Duas ad intelligendum se creaturas fecerat, angelicam, scilicet, & humanam, ut que vero superbi perculit, & a statu ingenitæ rectitudinis fregit. Sed una regem carnem habuit, vero nihil infirmum carne gestavit, angelus namque solummodo spiritus, non vero spiritus & car

THEOD. Ut ostenderet naturam hanc nostram fugientem, & longe ab se abeuntem, Dei filium fuisse infectatum, & adeptam tandem comprehendisse sibi unisse, & a fuga retraxisse.

lib. i. de misericordia

AVG. Deus, inquit, angeli peccatum non curare destinauerat, Homo uero ad statum pristinum à Deo erat euocandus, & per clementiam suam veniam satisfactionem accepturus, idcirco semē Abraham, non angelos apprehendit.

lib. de carne Christi cap. 14

TERTUL. Christus salus hominis fuit, causa, sed restitutum quod perierat. Homo perierat, hominem restitui oportuerat, ut angelum gestaret. Christus nihil tale de causa est, nam et si angelis perditio reputatur, in ignem preparatum diabolo & angelis eius, nunquam tamen ea restitutio repromissa est. Nullum mandatum de salute Angelorum suscepit Christus a patre. Quod pater neque repromisit neque mandauit, Christus administrare non potuit. Cui igitur rei angelum quoque gestavit, nisi ut satellitem fortem, cum quo salutem hominis operaretur.

de gradibus humilitatis

BERNARDVS. Puto quod hæc uerba sic ad caput referenda

re. id est, ut corpori penitus aptari non possint. De uerbo utique Dei dictum est, quod non angelos apprehendit, hoc est, non in unam sibi personam assumpsit, sed semē Abraham. Neque enim legitur, Verbum angelus factus est, sed, Verbum caro factum est.

Miserus ergo creator ut redimeret, illam ad se debuit reducere, quā in perpetracione culpæ, ex infirmitate aliquid confectum habuisse, & eo altius apostatam angelū debuit repellere, cum a persistendi fortitudine corruit, nil infirmum ex carne trahit. Est adhuc aliud, quo & perditus homo reparari debuit, superbiens spiritus reparari non possit, quia nimirum angelus sua malitia cecidit, hominem uero aliena prostravit. Propter quod, id est, in nullo scripturarum loco, vel nusquam, id est, nec in celo, nec in aere, nec in terra, nec in abyssis apprehendit angelos apostatas, imo penitus deseruit eos. sed semē Abraham potuit apostolus semē, quam supposuisset filios, quoniam tam de loquiquis, quam de propinquis parentibus dicitur filii uero magis dicuntur propinqui.

Per omnia. Quod natus, educatus, creuit, passus, mortuus. Qui supra figura paternæ substantiæ dictus est.

In eo enim. In carne quam suscepit multa læua passus est. Uitque quid est ista tribulatio patientium per experimētum. Tentat Deus ut probet, diabolus ut decipiat, homo ut sciat quod nescit.

CAP

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed se. Abraham ap. naturam humanam sibi uniuert sicut supra probatum est per scripturam u. Te. propter hoc sequitur.

2 Vnde debuit scilicet, ipse Christus.

3 Per omnia frat. hoc est quantum ad omnes proprietates nature passibilis. quia talia faciunt ad opus nostre redemptionis, non debuit autem assimilari eis quantum ad defectum culpa, quia hoc non ualere ad opus redemptionis nostra sed magis capere in et sequitur.

4 Ut mis. sic pro hoc enim quod ipse habuit naturam passibilem quādam aptitudinem ad compatiendam nobis.

5 Et si. p. seipsum misericorditer & charitate offerendo pro nobis.

6 Ut reprobata. de. i. c. po. pro eis satisfaciendo.

7 In eo enim. i. natura in qua passus, que est natura humana.

8 Et tentatus primo a demone in deserto, postea ab hominibus in sua passione.

6 Potens est & eis qui tentantur auxiliari. i. a natura in qua passus est, & tentatus habet quādam aptitudinē & promptitudinē ad deserendum nobis auxilium in passionibus & tentationibus nostris.

Ad euentiam huius quod dictum est in hoc c. & in præce. quæritur, utrum cōtra subicienda Christo secundum humanitatem in futuro seculo.

Et arguitur primo quod non, quia creatura intellectualis subicitur Christo per conformitatem uoluntatis ad ipsum, sed homines damnati & angeli nunquam ei sic conformabuntur, quia habent uoluntatem resistentem ei quantum poterunt, ergo nunquam ei subiciuntur. Ac si angeli sint ei subiecti, aut hoc erit ratione nature, aut ratione gratie, non ratione nature, quia natura humana in Christo inferior est angelicæ nature, quia Christus secundum quod homo, fuit eiusdem speciei nobiscum, nec ratione gratie, quia bonis angelis data est gratia secundum proportionem naturalium, secundum quod diffusius tractatur 2. Sententiarum & per consequens in eis est maior gratia, quam in Christo, quia Christus secundum humanam naturam inferior est angelis, ut iam dictum est, & secundum hæc naturam receptiuus gratie, & non secundum diuinam, ergo, &c.

Error Originis

Contrarium ut in littera, quia dictum est, quod Christo homini subiciuntur creatura. Respondeo, in hac questione sunt errores contrarii. Vnus est Originis, qui per se, quod omnia sic subiciuntur Christo, quod a demone & homines damnati subiciuntur Christo, secundum conformitatem uoluntatis, quia per se, quod per aliquod tempus certum post iudicium damnationis & damnati recipiuntur ad penitentiam, & iterum ad gloriam. Sed hic error damnatur per illud quod habetur Mat. 25. ubi uniformiter describitur æternas pænas damnatorum, & gloriæ beatorum, secundum quod ibidem dicitur, Ibunt hic sup. plerumque & ceterum, nisi autem in uitam æternam. & ideo par ratione qua damnati dicuntur redire ad pæ-

ad pænam, eadem ratione uicretur, quod beati possent cadere a gloria. luit error negantium ipsum esse uerum hominem, quia ad hoc sequitur quod Christo nihil subiciatur, quantum ad humanitatem. si enim humanitas non fuit in Christo, nihil subicitur ei in quantum homo. Hoc tamen sequitur ad dictum Arrii, qui posuit quod uerbum assumpsit secundum carnem humanam, sed non assumpsit animam, quia uerbum supplebitur cum anima. & confirmabat illud per dictum quod habetur. I. o. a. b. V. bo caro factum est.

Ad hoc autem sequitur, quod Christus non sit homo, quia quod alius sit homo, non habens animam, est implicatio contradictionis. cum anima sit forma hominis. Nec ualeat si dicatur, quod uerbum supplet locum anime, quia non potest suppleat uicem causa formalis materiam perfectis. modus autem dicendi destruit seipsum, quia caro non potest habere speciem carnis, nisi per animam. & ideo dicere quod uerbum assumpsit carnem, & non animam humanam, est implicare contradictionem. istud inuenerens euadendum dixit alius hæreticus. s. Apollinaris, & sequaces, quod uerbum assumpsit animam sensitivam, & non intellectiuam, quia uerbum supplebat uicem ipsius intellectus. Et ad istam ad primam sequitur quod Christus non sit homo, quia homo reponit specie humanam per animam intellectiuam. Homo enim per intellectum fert ab alijs speciebus animalium, ut habetur. i. Meta. Similiter habuisset carnem, non tamen posset dici quod haberet carnem humanam, sed tantum brutalem. quia caro non potest dici humana, nisi ab anima intellectiuam, que est hominis forma.

Item utrumque dictum. s. Arrii & Apollinaris est manifeste contra euangelicam ueritatem, & esset contra ueteris Testamenti scripturam, ubi expresse fit mētio de Christi humanitate uera, quod esset impossibile secundum eorum dicta. Item utraque scriptura dicit Christum esse uerum filium uirginis, secundum quod habetur Mat. 1. d. & Esa. 7. c. I. ce uirgo concipiet, & pariet filium, & c. hoc autem non esset uerum si Christus esset in eiusdem specie cum uirgine, & per consequens uerus. Multis etiam alijs uis posset impugnari prædictæ hereses, sed pro prolixitate uerborum ea prætermissa emitto. Supponendum igitur secundum ueritatem fidei catholicæ, quod Christus sit uerus homo, & uerus filius, dico ad questionem, quod omnia sunt subicienda ipsi Christo, etiam secundum humanitatem, quia quod sunt subiecta secundum diuinitatem est dubium. Prepositum autem ostenditur triplici uia. Prima accipitur uia uicinis, quanto enim aliqua natura creata est propinquior ipsi, & principio, tanto est sublimior, sicut corpora caelestia præstant dignitate & nobilitate generabilibus, & corruptilibus, & ista genera & corruptibilia sunt eis subiecta. propter quod dicitur. i. c. ceterum, quod clementia contiguantur superioribus latioribus & ceterum

* omni

NICOLAVS DE LYRA.

omnis virtus eorum gubernetur deinde. Quod autem ista inferiora magis...

solus est naturalis filius & principalis, omnes autem alij beati sunt tantum...

ADDITIO I.

In eo ubi dicitur in postilla, Testatus est autem in quodam loco...

In quibusdam libris dicitur, Testatus est autem in quodam loco spiritus...

ADDITIO II.

In eo ubi dicitur in post. Et ideo pari ratione qua damnati dicerentur...

Non videtur par ratio in reductione damnatorum, & condemnatione...

dam iustitie plenitudo. vnde Iaco. 2. c. Misericordia super exaltat iudicium...

REPLICA. In e. 2. in quo Postil. arguit contra errorem Origenis ex illo...

CAP. III.

Vnde fratres. Ex omnibus superioribus inquit, quia potens, quia passus...

Qui fidelis. Incipit comparatio Moyfi, sicut supra prophetae & angelis, ita ut sit prae...

CHRYSOSTOMVS. Prepositurus Christum Moyfi secundum comparisonem, ad legem sacerdotii sermonem...

Confessionis nostrae Iesum Christum, qui fidelis est ei qui...

CAP. III.

O vos. a Vocati ad celestia, ad celestem hereditatem habendam.

Vnde fratres sancti vocationis a Hereditatis eam Christo. b Diligendo, & que precipit operando.

caelestis participes, considerate Quem Deus vobis misit. b Mediatorem.

Apostolum & pontificem confiteamur. Alio hiegenus c Christus. d Deo patri.

fideles erant, ueruntamen adhuc multam conscientiam habebant...

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. III.

Vnde fratres, &c. postquam Apostolus declarauit excellentiam noui Test. respektu ueteris, per hoc quod praeminet...

2 Vocationis caelestis parti. quia de Iudaismo erant uocati ad fidem catholicam, ad quam nullus potest efficaciter meritorie peruenire...

Sicut

de diuinitate, sed interim de dignitatibus humanis.
 a * Sicut & Moyses in omni domo eius hoc est in populo, aut in te-
 plo. Hic enim in domo eius dixit, tanquam si aliquis dicat, de
 his qui sunt in domo. Sicut aliquis curator ac dispensator do-
 mus, sic erat & Moyses in populo.

* OECUMENIVS.

Vbi ad dispensario-

† praeferit, om-
 nia demceps humi-
 lia intrepide loqui-
 tur Apostolum aut

† is qui co-
 struxit do-
 mum qua
 ipsa do-

† Nu. 12. b
 sensu de seruando
 populo.

b Amplior. Q. quod
 fidelis effectus indi-
 cat, quia dignus est
 gloria, vt Moyses.

B Quia etiam amplioris
 prae Moyses, id est,
 quum Moyses, vel
 prae Moyses ens in me-
 rendo.

† audacia
 & gloria-
 rionem.

li. 3. de spi-
 ri. sancto
 c. 19.

* AMBROS. Ado-
 randum quoque do-
 cuit quem dominum, & Deum omnium dixit, qui enim Deus
 vniuersitatis & dominus: est, vtique ab omnib. adorandus est.
 Sic enim scriptum est Matthaei. 4. dominu Deum tuum adora
 bis, & illi soli serues. & Heb. 1. Et adorent eum oēs angeli Dei.

* CHRYS. Iterum redit ad carnem, secundum quod amplio-
 rem honorem habet, quam domus, qui construxit eam Et ipse
 inquit de domo erat, & non dixit, ipse quidem seruus, ille autē
 dominus, sed hoc latenter significauit. Si domus erat populus,
 & ipse de populo erat, & ipse igitur de domo erat. Sic enim &
 nobis vsus est dicere, ille ex domo illius est. Hic quippe domū
 non ipsum templum dicit, non enim illud Deus cōstruxit, sed
 homines, qui uero fecit eū Deus est, Moysen dicit. Et intuerē
 quō ostendit excellentiam latenter, fidelis, inquit, in omni do-
 mo eius, Et ipse est ex domo, hoc est, ex populo, maiorem ha-
 bet honorem artifex quam opera ipsius, & qui domum fabri-
 cauit, quam ipsa domus.

c Omnis namque do. fa. Fabricauit dico, per se enim non potest
 fieri, sed ab aliquo. An ideo a Christo? Vere, quia Deus qui om-
 nia, & domum.

† praeferit, om-
 nia demceps humi-
 lia intrepide loqui-
 tur Apostolum aut

† is qui co-
 struxit do-
 mum qua
 ipsa do-

† Nu. 12. b
 sensu de seruando
 populo.

b Amplior. Q. quod
 fidelis effectus indi-
 cat, quia dignus est
 gloria, vt Moyses.

B Quia etiam amplioris
 prae Moyses, id est,
 quum Moyses, vel
 prae Moyses ens in me-
 rendo.

* AMBROS. Ado-
 randum quoque do-
 cuit quem dominum, & Deum omnium dixit, qui enim Deus
 vniuersitatis & dominus: est, vtique ab omnib. adorandus est.
 Sic enim scriptum est Matthaei. 4. dominu Deum tuum adora
 bis, & illi soli serues. & Heb. 1. Et adorent eum oēs angeli Dei.

* CHRYS. Iterum redit ad carnem, secundum quod amplio-
 rem honorem habet, quam domus, qui construxit eam Et ipse
 inquit de domo erat, & non dixit, ipse quidem seruus, ille autē
 dominus, sed hoc latenter significauit. Si domus erat populus,
 & ipse de populo erat, & ipse igitur de domo erat. Sic enim &
 nobis vsus est dicere, ille ex domo illius est. Hic quippe domū
 non ipsum templum dicit, non enim illud Deus cōstruxit, sed
 homines, qui uero fecit eū Deus est, Moysen dicit. Et intuerē
 quō ostendit excellentiam latenter, fidelis, inquit, in omni do-
 mo eius, Et ipse est ex domo, hoc est, ex populo, maiorem ha-
 bet honorem artifex quam opera ipsius, & qui domum fabri-
 cauit, quam ipsa domus.

c Omnis namque do. fa. Fabricauit dico, per se enim non potest
 fieri, sed ab aliquo. An ideo a Christo? Vere, quia Deus qui om-
 nia, & domum.

† praeferit, om-
 nia demceps humi-
 lia intrepide loqui-
 tur Apostolum aut

† is qui co-
 struxit do-
 mum qua
 ipsa do-

† Nu. 12. b
 sensu de seruando
 populo.

b Amplior. Q. quod
 fidelis effectus indi-
 cat, quia dignus est
 gloria, vt Moyses.

B Quia etiam amplioris
 prae Moyses, id est,
 quum Moyses, vel
 prae Moyses ens in me-
 rendo.

* AMBROS. Ado-
 randum quoque do-
 cuit quem dominum, & Deum omnium dixit, qui enim Deus
 vniuersitatis & dominus: est, vtique ab omnib. adorandus est.
 Sic enim scriptum est Matthaei. 4. dominu Deum tuum adora
 bis, & illi soli serues. & Heb. 1. Et adorent eum oēs angeli Dei.

* CHRYS. Iterum redit ad carnem, secundum quod amplio-
 rem honorem habet, quam domus, qui construxit eam Et ipse
 inquit de domo erat, & non dixit, ipse quidem seruus, ille autē
 dominus, sed hoc latenter significauit. Si domus erat populus,
 & ipse de populo erat, & ipse igitur de domo erat. Sic enim &
 nobis vsus est dicere, ille ex domo illius est. Hic quippe domū
 non ipsum templum dicit, non enim illud Deus cōstruxit, sed
 homines, qui uero fecit eū Deus est, Moysen dicit. Et intuerē
 quō ostendit excellentiam latenter, fidelis, inquit, in omni do-
 mo eius, Et ipse est ex domo, hoc est, ex populo, maiorem ha-
 bet honorem artifex quam opera ipsius, & qui domum fabri-
 cauit, quam ipsa domus.

c Omnis namque do. fa. Fabricauit dico, per se enim non potest
 fieri, sed ab aliquo. An ideo a Christo? Vere, quia Deus qui om-
 nia, & domum.

† praeferit, om-
 nia demceps humi-
 lia intrepide loqui-
 tur Apostolum aut

† is qui co-
 struxit do-
 mum qua
 ipsa do-

† Nu. 12. b
 sensu de seruando
 populo.

b Amplior. Q. quod
 fidelis effectus indi-
 cat, quia dignus est
 gloria, vt Moyses.

d Qui au. & domum, &c.

e Omnia cre. Deus est Vtriusque enim domus, quam rexit Mo-
 ses, & Christus, factor est Deus.

* CHRYS. Vides quoniam non de templo dicit, sed de om-
 populo.

u. Ex semine David secundum carnem. Secundum hominem. b Fidelis fuit. c Tudorum.

d Non Moysi, quia ille minister fuit, non dominus.

a † fecit illum, sicut & Moyses in omni domo illius. † Amplioris

Iesu vel patris.

Tanto amplioris.

b enim gloriae iste prae Moysē dignus habitus est, quanto am-

a. in domo, vel de domo facta. quod de spiritualibus intelligendum est.

b Vt dominus.

c pliozem honorem habet † domus qui fabricauit eam. Omnis

a Domus fit ab aliquo, qui autem domum & omnia facit, est Deus, quem constat omnib. praeesse. & ita Chri-

stus quia creator & Deus, prae Moysē est.

d namque domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia crea-

Idco etiam amplioris gloriae.

f. quia.

a Non sua sed.

e fuit, Deus est. † Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo

a Patris vel Christi. b Qui non adeo diligit domum vt cuius est propria.

c Non vt gratiam faceret, sed vt testaretur ea quae conueniebant dici carnalibus, qui nondum spiritualia capere poterant.

f eius, tanquam famulus, in testimonium illorum quae dicen-

a Fidelis est.

b Qui haec est eum Deo patri.

da erant: Christus vero tanquam filius in domo † sua. Quae

a Christi. b Renati. c i. spem cum fiducia non dubiam.

d Gloriosam spem quae de iucunditate caelesti.

domus sumus nos, si † fiduciam & gloriam spei vsque ad finem

a i. Perdurante vsque ad finem vitae, quando habebitur quod modo speratur.

b Quia hoc modo sumus domus Christi videt, &c. vel, Nolite obdurare.

c Ita hoc dico, sicut di. sp. d In David.

h firmam retineamus. Quapropter sicut dixit spiritus sanctus:

1 * ANSEL. Sed il-
 2 q creauit omnia vi-
 3 rutum bona i elect
 4 Deus ē, & hoc age
 5 Christus potentia
 6 unitatis suae semp
 7 consueuit. Non so
 8 enim creauit nos
 9 essemus, sed etiam
 10 boni essemus, si ia
 11 boni sumus. Quod
 12 necdum boni sum
 13 rogandus est, vt q
 14 nos fecit homines,
 15 ciat nos bonos, ip
 16 ē ergo fabricator h
 17 ius sanctae domus,
 18 per hoc aliter in
 19 quam Moyses. ho
 20 randus.

f Et Moyses. Osta-
 dit Christū dignū
 amphori gloria c
 Moysen, quia Ch-

stus fabricator est domus nō Moyses. Hic aliā rationem idē
 stēdit, quia Christus filius, Moyses famulus est, qui & carna-
 carnalibus tradebat, Christus vero spiritualia.

g Quae domus sumus nos si fiduciam, &c. SEDVL. Per fiduciam
 des, per gloriam spei spes, per finē charitas intelligitur, vt si
 praecepti est charitas. In his domus supradicta continetur, quae
 fides fundamentum est, spes vero paries, charitas culmen er-
 net.

* ANSEL. Idcirco ostēsus est Christus, loqe nobilior Moy-
 vt solum Christum teneamus, in quo habemus omnia, & g-
 riam spei, id est gloriosam spem, quia est de iucunditate coe-
 sti firmam, id est, perdurantem usque in finem uitae, quā do-
 cipiatur, quod nunc speratur.

h Quae propter. Sicut supra cum prae angelis & prophetis Ch-
 strum commendasset in multis, subintulit nos oportere ob-
 uare quae ab illo audiuiimus. Ita non commendato ipso p-
 Moysē, hic incipit tertere, ne sint increduli Christo, per pa-
 similitudinem, & post ne amittant requiem blanditur, &
 oportunitatem temporis.

Qui Hodie

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Sicut & Moyses, fidelis fuit.

2 In omni. do. il. i. in congregatione fidelium. quae est domus ipsius
 Dei, quam inhabitat per gratiam. Quod autem Moyses fuerit in hac do-
 mo non querens propriam gloriam Dei, patet pentateuchum inspicien-
 ti.

3 Amplioris. Hic consequenter ostendit Christum excellentiorem Moy-
 se, quia licet vterque fuerit fidelis in domo Dei, quae est congregatio fide-
 lium, principalior tamen in hac domo est Christus quam Moyses. quia il-
 le fabricat aliquam domum, & eam inhabitat vt propriam, excellentior
 est qui habitat in ea, sicut in aliena. Christus autem habitat in hac domo,
 sicut dominus & fabricator ipsius, quia homines non possunt congre-
 gari in fide, nisi ipso Deo hoc faciente. Moyses autem habitauit in hac do-
 mo sicut seruus, ergo in hac domo principalior est ipse Christus. & hoc
 est quod dicit Apostolus. Amplioris c. glo. id est, maioris dignita-
 tis.

4 Iste. id est, Christus.

5 Prae Moy. & c. quod probat consequenter dicens.

6 Quanto am. ho. ha. d. i. in modo ille.

7 Qui fa. eam. i. edificauit illam tanquam suam propriam, quod ve-
 rum est de Christo, & non de Moysē, vt dictum est. & probat hoc conse-
 quenter.

9 Omnis namque do. fa. id est compaginatur.

c Ab aliquo. Sicut enim partes domus materialis non coniunguntur
 ad inuicem, nisi per aliquem artificē eas immediate vnientem, ita simili-
 ter domus ecclesiae non compaginatur ex diuersis gentibus. s. Iudeis &

Gentibus, nisi per ipsum Christum qui potest vnire corda fidelium. p-
 ter quod dicit Iob. 10. c. Alias oues habeo, quae non sunt ex hoc
 li, & illas oportet me adducere, vt fiat vnum ouile, & vnus
 stor. Quod autem talis congregatio non potest fieri nisi a Deo, probat
 sequenter cum dicit.

10 Qui au. crea. omnia Deus est. eiusdem autem potentia est cre-
 mundum, & recreare homines per fidem & gratiam, propter hoc dicit
 Iaco. 1. c. Voluntarie enim genuit nos uerbo veritatis, vt sit
 initium aliquod creature eius. Deus autem pater omnia oper-
 pei filium, quia diuisa sunt opera trinitatis, & per consequens fabric-
 domum ecclesiae, non autem sicut Moyses. & hoc est quod dicit.

11 Et Moy. quidem fi. erat in to. do. eius, scilicet, Dei.

12 Tanquam famu. in te. il. & c. i. legis danda populo I Israel.

13 Christus ve tanquam fi. in d. sua. i. in ecclesia habitat.

14 Quae do su. nos. quia ecclesia non est parietes materiales, sed
 les Christi, quia sicut in domo materiali requiritur firmitas, sic etiam
 fidelibus Christi ad hoc quod sint domus principalis Dei requiritur fi-
 litas fieri. Propter quod subdit istam conditionem. Si fiduciam &
 spei, vtque ad finem firmam retinea.

15 Quae propter. Hic consequenter concludit ex praedictis, quod
 sto firmiter est obediendum. Et circa hoc tria facit, quia primo ad h-
 ducit autoritatem scripturae hoc exhortantem, secundo exponit illam
 pturam, ibi, Videte fratres. ex autoritate & expositione p-
 suam intentionem, ibi, Timeamus ergo fratres, in principio sequi-
 cap. Prima in duas, quia in autoritate scripturae, quam adducit primo
 dam monitio, secundo ad hoc inducitur exemplum, ibi, Sicut in exa-
 * b:

Hodie. Modo per se loquitur, qui prius per præcones, si tunc auri, modo estote molles. Historia est de eo, quod miserunt vi-
 ere terram & cum audirent ibi esse inexpugnabiles viros, ob
 virtutis Dei totiens probata, dixerunt. reuertamur in Aegy-
 ptum. unde intravit dominus, quod non intrarent in terram pro-
 missam, quæ esset re-
 quies laborum, & sic
 omnes perierunt præ-
 ter duos. Tres re-
 quies memorat. vnâ
 iobati, secundam in
 paradisa, tertiam
 paradisi in cælo, de qua
 sic dicit loquens ad
 viros Israelitas: di-
 cens, Nolite duri esse
 christo loquenti, si-
 et spiritus sanctus præ-
 conat, ne similia pa-
 ter vestris patiamini
 i, qui per Moysen
 tunc vocem Dei au-
 derunt, vos modo d
 ipsam.

HIER. Vniuersu-
 que propositum
 virtutibus, & mirabilibus Dei & patientia induratur, si incul-
 is & feru est ac barbaru in semetipso superbiens, si aut purga-
 fuerit a vitijs, & excultum, nescit amplius, ac tota mente se
 obedientia tradit. Sicut. n. sol vna eademque caloris virtute
 ra soluit, & limu arefacit, & stringit, non quod virtus eius aliter
 i limo, & aliter operetur in cera, sed quod limi alia, alia quoq;
 cra sit qualitas, ita vna eademq; Dei operatio, quæ per Moy-
 sin & virtutibus gerebatur, Pharaonis quidem duritiam ar-
 gebat: quam malitia sua cõceperat. Reliquorum vero Aegy-
 ptiorum, qui Israelitis admiscebantur, obediẽtiam declarabat,
 di etiam cum Hebrais pariter exisse Aegyptum referuntur.
 Topu verò vel figurã sermonis eius qui scriptus est de indu-
 ne etiam ex cõi consuetudine exponendum puto, quod nõ
 videatur absurdum, frequenter enim benigniores quique do-
 ci adeo seruis qui per multam patientiã, & mansuetudinem
 sum insolentiores improbioreque fiunt dicere solent, ergo
 tem te feci, mea patientia peristi, ego causa huius insolentia
 sum

sum, qui te non statim per singulas culpas punio pro merito
 delictorũ. Necessè est enim nos tropum, vel sermonis figurã
 aduertere, & ita Dei virtutem intelligere, nec inferre calum-
 nias verbo, cuius interiorẽ sententiam diligentius exploremus.

* AVGV. Hanc iniquissimam obstinationem Deus cum fa-
 cere dicitur, non in-
 stigendo aut inspiran-
 do, sed deserendo fa-
 cit, ut demones ope-
 rentur in filiis diffi-
 dentie: quod Deus iu-
 ste debiteque permit-
 tit, iuxta illud. Isa. 64.
 Domine ecce tui rat⁹
 es, & nos peccauim⁹,
 & facti sumus sicut
 immudi oēs? Præces-
 sit enim aliquid vnde
 Deus iustissime irat-
 us ab eis suum lumẽ
 auferret. Dicit itaq;
 Paulus, Nolite obdura-
 re corda vestra. id est, E
 Deo rebelles & con-
 tumaces esse, sed ob-
 sequentes.

a Tempore gratie, quod præsens erat David in spiritu. b Christi per se loquentis.
 c Quod vere est, non obdu.
 † Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda ve-
 a Vos dico agentes. Patres vestri fecerunt. b Nolite obdu. secundum diem. i. sicut illi ob-
 durauit in a die tentationis. Hæc est vna de exacerbationib.
 fra, sicut in exacerbatione † secundum diem tentationis in
 a Vbi magis egerent auxilio, ita in deserto huius mundi cauetur ne tentetis Deum vt non peccatis sicut illi.
 b Secundum carnem videte vos ne secundum spiritum. c Probabilem inuenerunt,
 quia viderunt.
 deserto, vbi tentauerunt me patres vestri: probauerunt &
 a Oculis. b Magne virtutis. c. quibus me omnia posse, experti sunt.
 d Quia tentauerunt.
 viderunt opera mea quadraginta annis, propter quod † of-
 a Iratus. b Tam mala. c De illis.
 fensus fui generationi huic, & dixi semper, hi errant
 a Ex propria deliberatione, quia serio peccant. Et licet sic monerem, tamen noluerunt cognoscere opera mea
 & ideo si intrabunt, hoc dico sicut iuravi. i. firmiter statui, quando iratus fui. & ideo. Videte, ita.
 corde. Ipsi autem non cognouerunt vias meas, quibus
 e iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.

b Probaue. id est, curiositatis causa exquisierunt.
 c Offensus. Valde & culpabiliter iratus. Insensus. Vel proximus, ad-
 hibendo correctionis flagella.
 d In ira mea. Irasci dicitur per figuram antropopathos.
 e Si introibunt in requiem meam. Apoptosis est, id est, non introi-
 bunt.
 * CHRYSOSTOMVS. Ne similia patiamini, qualia progeni-
 tores vestri, ne priuemini requie. hinc claru est, quia, quedam
 est requies: nam si iam acceperant requiem, quæ erat in Pale-
 stina, quare eis iterum dicit, Hodie ne obduretis corda ue-
 stra, sicut patres vestri? Quæ est ergo alia requies, nisi regnum
 cælorum, cuius imago & typus est sabbatum?
 * AVGV. Iuravit ergo illis ergo in ira sua. ne intrarent in re-
 quiem ipsius. Et. n. oportet aliquos intrare in requiem illam æ-
 ternæ beatitudinis, illis ergo reprobatis nos intrabimus, quia et
 si aliqui ex ramis fracti sunt ob infidelitatem, nos propter fidẽ
 & humilitatem ingrediamur.

NICOLAVS DE LYRA.

atione. Dicit ergo primo sic. Quia Christus excellentior est Moysè, vt
 etiam est, ideo quasi concludendo, & admonendo per scripturam sacram
 Quæ propter sicut dicit spi. loquens per os Psalmista.
 Hodie. i. tempora gratie, in quo veritas est reuelata, quia tempus le-
 gis sui quasi tempus noctis secundum quod dicit Apostolus ad Ro. 13. d.
 Nox præcessit, dies autem appropinquauit.
 Si uo. eius. au. i. ipse Christus, Et hic ponitur si pro quia, quia vox ip-
 sius Christi loquentis audita est in euanglio, in natura humana assumpta,
 i. ve. Test. autem audita est vox prophetarum eius, secundum quod di-
 c. Augu. lib. de sermone domini in monte, exponens illud Mat. 5. a. Et a-
 priens os suum docebat, & c. tunc enim ille aperuit os suum, qui in
 ve. lege aperiebat ora prophetarum.
 Nolite ob. & c. per inobedientiam. Homo enim inobediens Deo ab eo
 seuerit, & per cõsequens Deus iuste suam gratiam ei subtrahit. Et quia
 quia Dei mollificator, per consequens sequitur ipsius hominis obduratio
 sit plenius videbitur.
 Sicut in exacerba. Hic ponitur exemplum de obduratione antiquo-
 rum Iudeorum quod habetur Nu. 16. ubi dicitur quod exploratores qui
 nisi fuerant ad considerandum terram terruerunt corda populi, & tunc
 increduli domino, qui tot signa & mirabilia eis ostenderat in deserto, no-
 luunt reuerti in terram Aegypti, propter quod dominus iratus voluit
 eodelere, sed precibus Moysi impedita est percussio populi, verumtamen
 per quadraginta annos impeditus est populus ab ingressu terræ promissio-
 nis, quousque omnes qui egressi fuerant de Aegypto a viginti annis, &
 sua mortui sunt in deserto, nec intrauerunt terram promissionis propter
 eorum incredulitatem: duobus tamen exemptis. scilicet Iosue filio Nun,
 & Caleb filio Iephone, qui ingressi sunt terram promissionis propter eorum
 obediẽtiam & fidelitatem. Hoc est igitur quod dicitur hic, Nolite ob-
 ce. ne. & c. Dicitur enim illud peccatum exacerbatio per similitudinem
 fructus enim acerbus non est acceptus ad cibum & opponitur maturo,
 ut peccatum illud fuit maxima obstinationis, quia sicut dictum est, erant
 in

increduli domino visis tot mirabilibus & signis, & ideo noluit totaliter
 placari eis, vt dictum est, sicut fructus acerbus non acceptatur, sed deici-
 tur. Sequitur.
 5 Secundum diem tentationis. quia plures in deserto tentauerunt
 Deum, vt patet in decursu veteris testamenti. Ideo sequitur.
 6 Vbi tentauerunt me patres vestri. Dubitando de diuina existen-
 tia in eis, & quærendo super hoc importune signa a Moysè, cum tamen
 viderent Dei mirabilia quasi omni die, & longo tempore, scilicet, quadra-
 ginta annis, quibus fuerunt in deserto, & hoc est quod dicit.
 7 Probauerunt & viderunt opera tua. Et ideo grauius erat pecca-
 tum incredulitatis eorum, & magis puniendum. Ideo sequitur.
 8 Propter quod offensus fui generationi huic. In Psal. ponitur,
 Proximus fui generationi huic, proximus scilicet, ad punitiõem infideli-
 tatis ipsorum, & in idem veneritur. Sequitur.
 9 Et dixi semper hi errant corde. Iste error procedebat in eis ex ma-
 litia, quia viderant frequentissime Dei mirabilem virtutem in eis, & nõ
 dubitare de ea, & eam nescire non poterat ex simplici ignorantia proce-
 dere, sed animi obstinatione in contrariu, & talis error nõ excusat, sed ma-
 gis aggrauat peccatum propter quod sequitur.
 10 Quibus iuravi in ira mea. i. firmiter decreui & irrevocabiliter pu-
 nire eos, dicitur enim Deus iratus metaphoricè, quando punit, quia ad mo-
 dum irati se habet, quæ autem fuerit illa punitio, subditur.
 11 Si introibunt in requiem. id est non intrabunt promissionis terrã
 quæ dicitur requies, quia in illa requieverunt filii Israel, postea vnusquis-
 que sub vite sua: & sub ficulnea sua: secundum quod habetur. 3 & 4, Reg.
 in pluribus locis, & iterum quia per illam requiem signata est requies cõ-
 scientia, quia homo requiescit in Deo per gratiam, & requies fruitionis
 aternæ, quæ requiescit in Deo per gloriam. Quod autem in requiem pro-
 missionis non intrauerunt filii Israel qui egressi sunt de Aegypto, patet
 ex prædictis, quia mortui sunt in deserto propter peccatum prædictæ exa-
 cerbationis.

* Videte

A **a** Cor malum incredulita. Ut putetis Christum non sufficere sine lege, quod est malum, quia sic ruit homo in multa peccata. Nec hoc leve, quia hoc est cor discedendi. **THEOPH.** Neque enim aliter obventura est incredulitas ipsa, & diffidentia, nisi a Deo qui prius desciscat, nam quando quis Deo adhaerit, fueritque illi ut omnipotenti confusus, nihil existimat a fieri non posse, quod Deo libuerit. **CHRYSO.** Quippe ex dirritia infidelitas nascitur, & sicut solidata corpora, & dura non obsequuntur manibus medicorum, sic & anime obdurata non obsequuntur verbo Dei, fortasse enim aliqui iam etiam non credebant, tanquam non essent vera ea quae facta sunt, idcirco dixit, Videte ne forte sit in aliquo vestrum cor malignum infidelitatis, ne recedat a Deo, viuo. Quippe quoniam sermo de futuris, non est ita credibilis sicut de praeteritis, commune facit eos historia, in qua, fide opus habebant. Si enim patres vestri, inquit, quia non sperauerunt sicut oportebat sperare, haec passi sunt, multo amplius vos, ad illos enim iste sermo factus est. Hodie namque illud, inquit, semper est, donec constat mundus, propterea exhortemini vos in uicem quotidie, quod appellatur dies hodierna, hoc est edificare in uicem, corrigite uos ipsos, ne contingant uobis similia. Ne obduretur quisquam ex uobis seductione peccati. Vides quod infidelitatem peccatum faciat. Sicut enim infidelitas vitam prauam procreat, sic etiam anima, quando in profundum malorum uenerit, contemnit, contemnens autem neque credere sustinet, ut se ipsam timore liberet. **Donec hodie.** id est tempus gratiae, de quo aiebat propheta superius in psal. quia non minus modo praestatur credentibus gratia ad salutem, quam ipso Christo praesente. Si quis enim peccat usque quo est hodie, potest reuerti. Nemo ergo desperet dum uiuit. **Fallacia peccati.** id est diaboli existente causa peccati. **Particeps enim Chr.** Debetis horrtari, & non esse duri, quia quod non eramus, facti sumus per gratiam, habentes partem cum

Serm. 8. in pl. 118.

0

^a Ergo. ^b Quia facile potest contingere. ^c Quia de multis non dubitatur, quia perfecti sunt. ^d Quia propter incredulitatem patrib. uestris requies negata est.

Videte fratres, ne forte sit in aliquo uestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo uiuo, sed adhortamini uosmet

^a A quo qui discedit, perdit uitam. ^b De incremento uirtutum. ^c Alii alios, uel uniuersumque seipsum. ^d Quia non minus modo quam ipso Christo praesente.

ipsum per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non

^a Scitis, n. quia diabolus fallit eum qui obduratur unde post cadit in peccatum. ^b Habentes partem cum Christo in hereditate.

obduretur quis ex uobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus. Si tamen initium substantiae eius usque

^a Ipse caput, uos membra. ^b Per gratiam qua ei uniti sumus. ^c Quia non minus modo quam ipso Christo praesente.

ad finem firmum retineamus, dum dicitur, Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exacerbauerunt, sed non uniuersi qui perfecti sunt ab Aegypto

^a Viri. ^b Utrumquam deseramus. ^c Quamdiu. ^d Nobis.

per Moysen. Quibus autem infensus est quadraginta

^a Quemadmodum sua obdurauerunt patres. ^b Vocem dei in deserto. ^c In crederet duri fuerunt, i. omnes exacerbauerunt, ut Caleb & Iosue his sicut similes. ^d Ita nos a tenore per Christum.

annis. Quibus autem infensus est quadraginta

^a Horum exacerbantibus, an non exacerbantibus. ^b Quibus notatur tota uita nostra.

annis. Quibus autem infensus est quadraginta

annis. Quibus autem infensus est quadraginta

annis. Quibus autem infensus est quadraginta

annis. Quibus autem infensus est quadraginta

cum Christo in hereditate, tamen hac conditione si initium substantiae, id est fidei, quae initium bonorum, per quam Deus existit, in nobis, & per quam deificamur, & diuinae substantiae participamus, usque ad finem retineamus.

AMBROS. Quicumque in nouitate uiae ambulauerit, quicumque tramite ueritatis renuerit, particeps Christi est, quicumque similiter Christo per baptismum in morte consepultus est, Christi particeps efficitur.

Christi igitur particeps facti sumus, per gratiam hereditatis, eius partem habentes, haec quidem Dei, cohaeredes autem Christi. Rom. 8. haec in lege, initium substantiae eius, ipsam fidem uel delictet, quae aliorum uirtutum fundamentum est, usque ad finem firmum retineamus, nequaquam ea resistentes.

ANSEL. Tam haec conditione diuinae substantiae eius, id est, fidem, quae est initium uerborum, quam Deus existit in nobis, & per quam deificamur, & diuinae substantiae participamus, fides enim est substantiae initium, id est incorporationis eius, quia fundamentum est origo ueritatis, per quam ipse existit in nobis, & nos membra eius efficiamus.

Nolite obdurare. Ut patres, quia quidam eorum duri fuerunt, & ideo perierunt.

CHRYS. Per Hiberbaton dictum est, in eo quod dicitur **Hodie si uocem audieritis.** & c. **ANSEL.** Non solum audientes Christi, fidem debuerunt adhibere dictis eius, sed & quando uocem diuinae praedicationis in hoc saeculo potest audire.

Exacerbauerunt. Quidam audientes. Hoc ideo dicit, ne quis putet satis esse audire de requie, quia & illi omnes audierunt sed non omnes, peruenerunt.

Quadraginta annis. Quadragenarius enim integritatem culorum indicat, & totam ueram nostram significat. Infensus ergo dicitur illis quadraginta annis, quia peccantibus quae ad finem uiae suae irascitur Deus.

CAP

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videte fra. H. c. consequenter exponit praedictam autoritatem, & quia in praedicta autoritate tria praemiserat scilicet exhortationem ad bonum operandum, culpam malorum ad uitandum, & poenam pro ea infligendam ad timendum, ideo haec tria facit, & primo exponit quod pertinet ad exhortationem, secundo quod pertinet ad malorum culpam ibi, Quidam enim audientes. tertio quod pertinet ad poenam infligendam ibi, Quibus autem. Circa primum dicit. Videte fra. id est diligenter considerate quilibet in seipso & etiam in proximo suo, quia secundum quod dicitur Ecclesiasti. xvij. b. unicuique mandauit Deus de proximo suo.

2 Ne forte sit in al. u. e. cor. ma. i. uoluntas mala. Sicut enim & cor de oritur sensus, & motus in aliis membris, ita uoluntas mouet omnes amentes potentias ad agendum.

3 Incredulitas. licet enim incredulitas sit in intellectu sicut in subiecto, sicut & fides quae est eius oppositum, tamen credere est actus ipsius intellectus moti a uoluntate, & per consequens discederet. Dicit enim Aug. super Iob, quod nullus credit nisi uolens.

4 Discedendi a Deo uiuo. sicut enim bonum anime est adhaerere Deo per fidem formatam, ita malum anime est recedere ab eo per incredulitatem. Sequitur.

5 Sed adhorta. uosmetip. per sin. dies. continue conscientias promittas ascutiendo.

6 Donec hodie cogi. i. quamdiu durat tempus gratiae, quod cognominatur dies quamdam similitudinem, propter notitiam ueritatis reuelatae,

7 Ut non obduretur quis ex uobis fallacia peccati. Hoc autem dicit, quia licet obduratio sit aliquo modo a Deo. tamen principium est a libero arbitrio inclinante se ad peccatum, ut uidebitur.

8 Participes enim Christi effecti sumus. quia recipientes fidem eius, de plenitudine eius accepimus.

9 Si tamen initium substantiae eius usque ad finem firmum retinea. Qui enim in Christo baptizatur, suscipit quandam nouam uitam per fidem formatam, quia fides est substantia sperandarum ut dicitur in sc. n. & hoc uocatur hic initium substantiae, quod debet usque in finem firmiter retinere, dum dicitur.

10 Hodie. i. tempore gratiae, Si uocem eius audieritis, & c. Hoc autem est supra expositum.

11 Quidam enim audientes. Hic consequenter hoc exponit, in autoritate praedicta dixerat de culpa exacerbationis praedictae, de qua dicitur in sc. n. Quia populus israel audiens uerba exploratorum incredulus domino, uoluit in Aegypto reuerti, ut praedictum est.

12 Sed non uniuersi qui perfecti sunt ab Aegypto per Moysen. Hoc dicit propter Caleb & Iosue qui non exacerbauerunt donec alii, sed fideles & obediens domino permanserunt, & sic perierunt qui peccauerunt, & qui non.

13 Quibus autem infensus est quadraginta annis. ipse scilicet Deus puniens eos.

Diuisio.

Non

329

^a Q. non est dubium. ^b In hoc apparet ita Dei.

Annis? Nonne illis qui peccauerunt, quorum ¹
^a Sine sepultura. ^b Bestiis & auibus. ²
^c Non solum prostrati, sed etiam. lu. ³
 cadauera prostrata sunt in deserto? Quibus ⁴
^a Aeternam, quæ significabatur per terram promissionis. Vel in ipsam ter-
 ram promissionis ad. literam.

utem iuravit non introire in requiem ipsius, ni

^a Et non aliis. ^a Domino promittenti. ^b Iuravit non introire in req. uiem. ^d
 & ita videmus & aperte scimus.

5 si illis qui increduli fuerunt. Et videmus, quia non
 6 potuerunt introire in requiem ipsius, propter in-
 7 credulitatem.

NICOLAUS DE LYRA.

Nonne illis qui peccauit. q. d. Sic, & non alijs, quod patet per con-
 sequentem effectum cum dicitur.
 Quo cada. prostra. sunt in deser. in penam predicti peccati.
 Quibus autem iuravit. d. decreuit.
 Non introire in re. i. in terram promissionis.
 Nisi illis qui increduli fuerunt. q. d. alijs non iuravit, quia Caleb
 & Iosue qui fuerunt creduli, ipsi introierunt. & ideo concludit.
 Et vide. s. per effectum predictum.
 Quia non po. intro. propter incredulitatem predictam.
 Ad euentiam predictorum queritur utrum obduratio cordis sit at-
 tribuenda homini.

Et arguitur primo quod non, quia illud quod est proprium Dei, non est
 tribuendum homini, obduratio cordis est huiusmodi, ergo & c. maior pa-
 et. minor probatur per illud quod habetur Rom. 9. d. Cuius miseretur,
 & c. Item idem per sui presentiam & absentiam est causa contrariorū,
 secundum quod dicitur. 2. Physico. Nauta. n. per sui presentiam est causa
 salutis nauis, & per sui absentiam est causa periclitationis eiusdem, sed
 Deus per sui potentiam est causa mollificationis cordis, ergo per sui ab-
 sentiam est causa obdurationis.

Contrarium patet per illud quod dicitur in litera, nisi enim obdura-
 tio

cordis esset ab homine, frustra admoneret Apostolus dic. Nolite ob-
 dur. & c.

Respondeo dicendum, quod non est inconueniens vnum & eundem esse
 etum attribui diuersis causis, diuersimode tamen. Obduratio. n. cordis est
 obstinatio hominis in peccatum. Dicitur. n. cor durum metaphoricè, ad si-
 militudinem corporis duri. corpus. n. durum dicitur quod non cedit tangen-
 ti, sed resistit, vt habetur 4. Meteororum. & ad similitudinem huius, cor
 hominis dicitur durum & voluntas, quia cor hic accipitur pro volunta-
 te, vt dictum est, quando non cedit vel obedit monitioni ad bonum, sed ma-
 gis resistit. Talis autem obduratio est homine inchoatiue, & demerito-
 rie, inquantum per liberum arbitrium adhæret peccato, & per consequens
 auertitur a Deo quantum in se est, & sic demeretur, quod Deus subtrahit
 sibi gratiam suam. Sicut si ipse sol materialis illuminaret hæc inferiora
 per cognitionem & arbitrij libertatem, iuste retraheret lumen suum ab
 eo qui se vellet inquantum in se esset ab eius lumine retrahere. Deus au-
 tem beneficium gratiæ dat hominib. ex cognitione, & mera liberalitate,
 & ideo iuste eam retrahit ab eo, qui se per peccatum auertit a Deo. Cor
 autem humanum per gratiam Dei mollificatur. & ideo ipsa subtrahit
 per peccatū obduratur. & sic patet qualiter obduratio diuersimode Deo,
 & huiusmodi attribuitur, quia attribuitur huiusmodi inquantum est cul-
 pa, Deo autem inquantum est pena iuste inflicta, & sic ex predictis pa-
 tet ad questionem & argumenta ex utraque parte inducta.

Obdura-
tio homi-
nis. a quo
E

AD DIDIO.

In cap. 3. ubi dicitur in postilla, Hodie. i. gratia tempore, in qua veri-
 tas est reuelata.
 Hoc quod dicitur in psa. Hodie si vocem eius audieritis, & c. Ex-
 ponitur ab Hebræis in libro qui dicitur Cahaniit Ierosolymitano, confor-
 liter ad dictum Apostoli, Legitur. n. ibi sic. Si Israel ageret penitentiam
 a die, statim uenisset filius David. i. Christus, scriptum est. n. Hodie si vo-
 cem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, Hæc ibi. Ex cuius dicto
 ma.

manifeste habetur, quod non tardabatur aduentus Messie, nisi propter
 hoc quod I Israelie non audierunt vocem eius. Quod si audiuissent, sta-
 tim ueniret. Quod uerbum uerificatur quotidie de ipsis. Nam illi qui au-
 diunt vocem eius. s. Christi per fidem statim eis uenit. Et hæc uidetur pro-
 pria expositio istius usus & nostra fidei fauorabilis, in qua expositione
 ly. si, tenetur in sua propria significatione. s. conditionaliter, nec oportet
 exponatur pro quia, sicut in Postilla.

Aduentus
Christi
quare di-
latus.

CAP. IIII.

Timeamus ergo, & c.
 * AMBROSIVS.
 et timet ostendere aliam
 de requiem ad quam
 vocati sumus, id est, re-
 gnum celouum, nec nos
 ai credidimus dicit in-
 turos in illam, quæ Pa-
 lestina est, illos vero nõ
 intruros propter obdu-
 rationem cordis sui, nec
 i Palestinam, nec in re-
 quiem caelestem.

* ANSELMVS. Et quia propter incredulitatem illi perdi-
 drunt requiem ergo timeamus, i. solliciti sumus, ne & nos si-
 militer eam perdamus ob infidelitatem, vt si non amore, sal-
 tem timore fugiamus incredulitatem.

Ne quis desit, quasi ad nos pertineat, pertinet enim. Et
 enim

CAP. IIII.

Quia illi perdidit requiem. Si non amore vel timore hoc
 faciamus. a Per hoc quod relinquitur & contemnat sic
 quens promissio Dei, vel quam i in baptismo fecimus.

IMEAMVS ergo, ne forte re-
 a Quam terra promissionis significat.
 licta pollicitatione introeundi in re-
 a Vero iudicio, et si impudenter presumat inde.
 quiem eius, & existimetur aliquis
 a A requie. Er merito, quia non possumus excusari, quia si de
 re non dicit. b Tempore gratiæ. Per filium.
 De eterna requie, sicut illis per figuram terre promissionis.

b ex vobis & deesse. Etenim & nobis nunciatum est,
 enim

missis adhibeamus, deponamusque animi omnem pusillita-
 tem & diffidentiam, sicuti nec illis aliquid contulit. Aduerte
 autem quemadmodum denunciatum nobis ait illud fuisse,
 tanquam vera quedam & certiora sint bona promissa, & quæ
 velut ex trophæis in nos, & parta victoria conferatur, illis vero
 auditum esse sermonem.

enim & nobis nunciatū
 est, & ingrediemur cre-
 dendo, sicut illi perdidit
 runt non credendo.

1 b Etenim & nobis nuncia-
 tum est, quemad. & c.
 2 * THEOPHILACTVS.
 3 Et nobis præterea denun-
 4 ciata futura sunt bona,
 haud secus ac illis sub fi-
 gura terre promissionis
 5 nil tamē id potest nobis
 prodesse, nisi & fidē pro-
 fuisse fru-
 ctatus.

* Non

NICOLAUS DE LYRA.

Timeamus er. Postquam Apostolus adduxit auctoritatem scriptu-
 ra & expositionem illius ad ostendendum, quod Christo est firmi-
 ter obediendum, hic ex auctoritate predicta: & expositione eius arguit ad
 propositum. & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit, quod nobis
 inuenit sollicitudo intrandi in requiem caelestem, quæ per ingressum ter-
 re promissionis figurata est. secundo ex hoc concludit, quod debemus ad
 h. festinare, ibi, Festinemus ergo ingredi. Prima in duas, quia pri-
 ma arguit propositum, secundo probat quoddam quod in argumento erat
 suppositum, ibi. Et quidem operibus. Virtus autem argumenti sui in
 h. consistit, sicut patribus promissa est requies temporalis in terra pro-
 missio-

missionis, ita figuratiter nobis promissa est requies æternæ beatitudinis,
 quia omnia in figura contingebant illis, ut dicit Apostolus. i. a. Co-
 rint. 10. c. sed illi qui fuerunt solliciti seruare Deo fidem & obedientiam,
 introierunt in requiem illam terrenam, ut patet ex predictis, & nõ alijs.
 ergo similiter si uelimus intrare requiem caelestem, de hoc debemus esse
 solliciti. Dicit igitur.

1 Timeamus ergo. i. solliciti simus, quia timor sollicitudinem inducit.
 2 Ne forte reli. pol. i. promissione diuina.
 3 Introeun. in requiem eius. i. requiem caelestem.
 4 Existi. aliquis ex vo. & c. h. d. quia illa impletio promissionis diuina
 nulli desit, nisi ipse deficiat.
 5 Et enim & no. nunciatum est. de requie. s. æterna.

* Quem-

A Non ad si. &c. Egressi. n. de Aegyp to cum multam viam perambulassent, & multa indicia virtutis Dei accepissent in Aegypto, in mari rubro, in eremo, consilium fecerunt mittere exploratores qui deberent inspicere naturam terrae. Illi vero cum perrexisset reuersi sunt, Prouinciam quidem magnorum fructuum & virorum in

N. 13. d. 1. Raymo. Auin pla. 77.

† auditio- nis.

† iis qui.

† p. 49. b.

† Gen. 2. a. B.

a quemadmodum & illis, sed non profuit illis sermo ^{a Per famulum. b Nunciatum est, sed. c Quia non fuit creditus. d Promissio de requie.} † auditus, ^{a Ut sermo & fides illis iungerentur. b Propter hęc. c Ab exploratoribus. d Nobis nunciatum est. Ingre diemur enim. Vel quia non crediderunt, non profuit, quia nobis qui credimus prodest.}

b non admixtus fidei, ^{a Veram. b Nos. c Sicut ex proposito spiritus sanctus dixit de incredulis, per quod patet, quod qui credunt intrant.} ex † his quae audierunt. Ingre diemur enim ^{a Illi, nec in Palestinam, nec in veram, nos in veram.}

c nim in requiem eius qui credimus, quemadmodum dixit, † Si ^{Quid dixit, hoc, f.} cut iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Et qui- ^{a Quę fecit. b Inchoando. i. ex quo mundus cepit institui, quia ipse omnia fecit. o Postquam potuit quiescere.}

d eadem operibus ab institutione mundi huius perfectis. Dixit enim ^{a Spiritus sanctus. b Egregio loco scripturae. c Per quam significatur eterna requies. d Noua operatione.}

e nim in quodam loco de die septima sic: † Et requieuit Deus die ^{a Dicit spiritus sanctus. b Loco. c De eadem requie per signum.} septimo ab omnibus operibus suis. Et in isto rursum, Si in- ^{† Terram promissionis, quę signat ueram, quam Moyses promiserat, b Restat post promissionem.}

f introibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest ^a

rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepturos. *** CHRYS.** Quia ergo relinquitur inquit, quosdam intrare in illam, & in quibus prius annunciatum fuit non ingressi sunt propter infidelitatem, rursum quendam diffinit diem, hodie in Dauid dicens, post tantum temporis, sicut praedictum est. Quid autem est quod dicit? Quoniam enim debent inquit, liqui intrare, utique illi non intrauerunt. Quod uero oporteat intrare, & debeant aliqui intrare, audiamus unde hoc certum sit. Quoniam post tantos annos, inquit, dicit iterum Dauid, *Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.* **h** Vel, Operibus perfectis nunciatum est. Dixit enim. **i** Et in isto. De secunda quae significatur per signum & figuram requiei terrae promissionis. **K** Quo er. Bis per diem septimam, & terram promissionis requies est significata & promissa. & quia hoc est, ergo iterum i. sub eiusdem requiei designatione, terminat spiritus sanctus & distinguit diem quendam. i. tempus egregium gratiae. in aduentu Christi, dicendo in Dauid hodie, qui Dauid futuri tempore gratiae reputat uerba patribus dicta. Post tantum temporis, ex quo illa patribus dicta sunt in deserto. unde patet non de terra promissionis agi, quae iam dudum habebatur. Ideo terminat diem intrationis quoniam superest introire, & nisi uideret intraturos, non terminaret. Dauid licet sub lege positus in illo tempore consummandam.

ei & significare, quia ea nullus adhuc potius erat. Et in isto rursum. **f** Perfectis. quod fuit factum homine, pro quo omnia, & ipse apud Deum glorificandus. **g** *Ecce requieuit die septima.* Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. **1** prima quieuit, quae significat requiem. **2** & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum uiuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur *** AVGVSTINVS.** Requies sua nobis in sinuata sperare adiuuenit in requiem nostram futuram. Recte quippe dicitur, sicut Deus post opera bona requieuit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepturos.

* CHRYS. Quia ergo relinquitur inquit, quosdam intrare in illam, & in quibus prius annunciatum fuit non ingressi sunt propter infidelitatem, rursum quendam diffinit diem, hodie in Dauid dicens, post tantum temporis, sicut praedictum est. Quid autem est quod dicit? Quoniam enim debent inquit, liqui intrare, utique illi non intrauerunt. Quod uero oporteat intrare, & debeant aliqui intrare, audiamus unde hoc certum sit. Quoniam post tantos annos, inquit, dicit iterum Dauid, *Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.* **h** Vel, Operibus perfectis nunciatum est. Dixit enim. **i** Et in isto. De secunda quae significatur per signum & figuram requiei terrae promissionis. **K** Quo er. Bis per diem septimam, & terram promissionis requies est significata & promissa. & quia hoc est, ergo iterum i. sub eiusdem requiei designatione, terminat spiritus sanctus & distinguit diem quendam. i. tempus egregium gratiae. in aduentu Christi, dicendo in Dauid hodie, qui Dauid futuri tempore gratiae reputat uerba patribus dicta. Post tantum temporis, ex quo illa patribus dicta sunt in deserto. unde patet non de terra promissionis agi, quae iam dudum habebatur. Ideo terminat diem intrationis quoniam superest introire, & nisi uideret intraturos, non terminaret. Dauid licet sub lege positus in illo tempore consummandam.

* CHRYS. Quia ergo relinquitur inquit, quosdam intrare in illam, & in quibus prius annunciatum fuit non ingressi sunt propter infidelitatem, rursum quendam diffinit diem, hodie in Dauid dicens, post tantum temporis, sicut praedictum est. Quid autem est quod dicit? Quoniam enim debent inquit, liqui intrare, utique illi non intrauerunt. Quod uero oporteat intrare, & debeant aliqui intrare, audiamus unde hoc certum sit. Quoniam post tantos annos, inquit, dicit iterum Dauid, *Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.* **h** Vel, Operibus perfectis nunciatum est. Dixit enim. **i** Et in isto. De secunda quae significatur per signum & figuram requiei terrae promissionis. **K** Quo er. Bis per diem septimam, & terram promissionis requies est significata & promissa. & quia hoc est, ergo iterum i. sub eiusdem requiei designatione, terminat spiritus sanctus & distinguit diem quendam. i. tempus egregium gratiae. in aduentu Christi, dicendo in Dauid hodie, qui Dauid futuri tempore gratiae reputat uerba patribus dicta. Post tantum temporis, ex quo illa patribus dicta sunt in deserto. unde patet non de terra promissionis agi, quae iam dudum habebatur. Ideo terminat diem intrationis quoniam superest introire, & nisi uideret intraturos, non terminaret. Dauid licet sub lege positus in illo tempore consummandam.

* CHRYS. Quia ergo relinquitur inquit, quosdam intrare in illam, & in quibus prius annunciatum fuit non ingressi sunt propter infidelitatem, rursum quendam diffinit diem, hodie in Dauid dicens, post tantum temporis, sicut praedictum est. Quid autem est quod dicit? Quoniam enim debent inquit, liqui intrare, utique illi non intrauerunt. Quod uero oporteat intrare, & debeant aliqui intrare, audiamus unde hoc certum sit. Quoniam post tantos annos, inquit, dicit iterum Dauid, *Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.* **h** Vel, Operibus perfectis nunciatum est. Dixit enim. **i** Et in isto. De secunda quae significatur per signum & figuram requiei terrae promissionis. **K** Quo er. Bis per diem septimam, & terram promissionis requies est significata & promissa. & quia hoc est, ergo iterum i. sub eiusdem requiei designatione, terminat spiritus sanctus & distinguit diem quendam. i. tempus egregium gratiae. in aduentu Christi, dicendo in Dauid hodie, qui Dauid futuri tempore gratiae reputat uerba patribus dicta. Post tantum temporis, ex quo illa patribus dicta sunt in deserto. unde patet non de terra promissionis agi, quae iam dudum habebatur. Ideo terminat diem intrationis quoniam superest introire, & nisi uideret intraturos, non terminaret. Dauid licet sub lege positus in illo tempore consummandam.

* CHRYS. Quia ergo relinquitur inquit, quosdam intrare in illam, & in quibus prius annunciatum fuit non ingressi sunt propter infidelitatem, rursum quendam diffinit diem, hodie in Dauid dicens, post tantum temporis, sicut praedictum est. Quid autem est quod dicit? Quoniam enim debent inquit, liqui intrare, utique illi non intrauerunt. Quod uero oporteat intrare, & debeant aliqui intrare, audiamus unde hoc certum sit. Quoniam post tantos annos, inquit, dicit iterum Dauid, *Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.* **h** Vel, Operibus perfectis nunciatum est. Dixit enim. **i** Et in isto. De secunda quae significatur per signum & figuram requiei terrae promissionis. **K** Quo er. Bis per diem septimam, & terram promissionis requies est significata & promissa. & quia hoc est, ergo iterum i. sub eiusdem requiei designatione, terminat spiritus sanctus & distinguit diem quendam. i. tempus egregium gratiae. in aduentu Christi, dicendo in Dauid hodie, qui Dauid futuri tempore gratiae reputat uerba patribus dicta. Post tantum temporis, ex quo illa patribus dicta sunt in deserto. unde patet non de terra promissionis agi, quae iam dudum habebatur. Ideo terminat diem intrationis quoniam superest introire, & nisi uideret intraturos, non terminaret. Dauid licet sub lege positus in illo tempore consummandam.

* CHRYS. Quia ergo relinquitur inquit, quosdam intrare in illam, & in quibus prius annunciatum fuit non ingressi sunt propter infidelitatem, rursum quendam diffinit diem, hodie in Dauid dicens, post tantum temporis, sicut praedictum est. Quid autem est quod dicit? Quoniam enim debent inquit, liqui intrare, utique illi non intrauerunt. Quod uero oporteat intrare, & debeant aliqui intrare, audiamus unde hoc certum sit. Quoniam post tantos annos, inquit, dicit iterum Dauid, *Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.* **h** Vel, Operibus perfectis nunciatum est. Dixit enim. **i** Et in isto. De secunda quae significatur per signum & figuram requiei terrae promissionis. **K** Quo er. Bis per diem septimam, & terram promissionis requies est significata & promissa. & quia hoc est, ergo iterum i. sub eiusdem requiei designatione, terminat spiritus sanctus & distinguit diem quendam. i. tempus egregium gratiae. in aduentu Christi, dicendo in Dauid hodie, qui Dauid futuri tempore gratiae reputat uerba patribus dicta. Post tantum temporis, ex quo illa patribus dicta sunt in deserto. unde patet non de terra promissionis agi, quae iam dudum habebatur. Ideo terminat diem intrationis quoniam superest introire, & nisi uideret intraturos, non terminaret. Dauid licet sub lege positus in illo tempore consummandam.

N I C O L A V S D E L Y R A .

* 1 Quemadmodum & illi, qui fuerunt in ue. Test. fuit primo nunciatum de requie terrena. **2** Sed non profuit illi. ser. audi. &c. quia licet illa promissio fuerit omnibus facta, tamen illi soli qui fuerunt creduli perceperunt illius promissionis effectum. & ideo concludit. **3** Ingre die. enim in requiem. f. celestem. **4** Qui credi. ipsi Christo. **5** Quemadmodum di. ipsi. f. increduli quibus iuravi, &c. **6** Sicut iuravi in ira mea. patet expositio per praedicta. quia sicut fideles admittuntur ad requiem celestem, ita increduli excluduntur. **7** Et quidem ope. Hic probat illud quod suppositum est in argumento, uidelicet quod requies caelestis sit figurata per requiem terrae promissionis. Et diuiditur in duas partes, secundum quid hoc probat dupliciter per scripturam, secunda, ibi. Et in isto rursum. Prima probatio talis est, Productis omnibus creaturis in principio mundi dicit scriptura, quod Deus requieuit die septimo. Ista autem requies non potest intelligi requies terrae promissionis, sed magis requies per quam Deus quiescit in seipso, & haec est requies beatorum, quia mens humana non potest quiescere nisi in Deo, & ista figuratur per requiem terrae promissionis sicut perfectum per imperfectum, & ueritas per umbram. Hoc est igitur quod dicit Apostolus, Et quidem operibus ab institutione mundi perfectis.

Et in istis speciebus & naturis. **8** Dixit enim in quodam loco. f. Gen. 2. Loquitur tamen sic in generali, quia illa scriptura erat nota & famosa illis quibus scribebat. **9** De die septima sic. loquitur praedicta scriptura. **10** Et requieuit Deus die sep. ab omnibus operibus suis. in seipso quiescendo. Et in hoc stat uirtus rationis praedicta, quia per hoc habetur, quod est alia requies uera & perfecta a requie data filiis in terra promissionis. & per consequens figurata per illam, ut dictum est. **11** Et in isto rursum. Hic ponit aliam scripturam ad probandum hoc id. Et est probatio talis, Dauid rex fuit per magnum tempus, postquam filii Israel obtinuerant terram promissionis sub Iosue, & in ea quiescerant, tamen ipse determinat quendam nouum modum intrandi in requiem, dicens, Hodie, si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. ne priuementi requie promissa, sicut patres uestri propter suam incredulitatem. patet igitur ex dicto Dauid, quod est alia requies perfecta quae est requies beatorum figurata per quietem filiorum Israel in terra promissionis, quia si Iosue dedisset filiis Israel perfectam quietem & ueritatem, Dauid qui per magnum tempus post eum fuit, non hortaretur fideles de nouo ad ingrediendum requiem. hoc est igitur quod dicit Apostolus, Et in isto rur. hoc est in hoc loco scripturae ipsius Dauid iam allegata. Si introibunt in requiem meam. patet propositum. Ideo sequitur **12** Quoniam ergo superest intro. quos. in illi. requiem perfectam de qua loquitur Dauid. *** Et**

Dicitur.

¶ Vd

Vel alio verborum ordine potest legi hæc litera. Quoniam ergo hoc & illo modo promissa est, & signata requies celestis ergo superest quosdam introire in illam requiem. Et quod hoc est. Et quia hoc sufficeret ad inferendum quod illatus est, addit aliud. Et hi quibus. Ut ex his duob. tertium necessario inferatur hoc modo q. Et quia hoc est, scilicet. Quonia superest quosdam intrare. Et quia hi quibus priorib. annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem, ideo iterum terminat diem, quia necessarium erat dicere in David hodie post tantum temporis. Ex quo illa dicta patribus & filii Israel in terram promissionis intraverant. unde patet quod hæc est illa reges Sicut, & quæ non mutantur.

a Diem quendam hodie. De tertia significata, & quando datur, quamvis obscure, quæ per Christum credentibus promissa est. b Post tantum temporis. In hoc patet, quod hæc est alia requies de qua David dicit, hodie, quam illa ad quam Iosue duxit. Nam si illa esset, non loqueretur de alia David, ergo certum est esse aliam ad quam Christus duxit, quæ per illam in Palestina signabatur. c Nam si eis Iesus, &c. Superest quosdam intrare, sicut David terminat. Nam si eis, &c. (Ne uideretur dictum hoc de terra promissionis.

Eis, filii Israel quibus prius nunciatum est de requie per signum id est, terram promissionis, requiem præstitisset, ut in litera. d Nunquam, id est, nullo tempore, post hac, i. in sequenti tempore. e Loqueretur de alia die, id est, tempore gratiæ. Quo debet dari, vel nunquam post loqueretur de alia scilicet, requie, præter terram promissionis, dicendo hodie: quam supra hodie, &c. locutus est de alia Ita relinquatur.

b Sabbatismus. Vera requies significata de sabbatum) id est, plene quietis feriata iucunditas) quo dominus requieuit, & in lege observabatur. Tunc enim perfecte vacabimus, gratia maiore refecti, & Deo pleni. Et sciemus perfecte, quia ipse est Deus. Ibi uocabimus, videbimus, & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quid erit in fine sine fine, Nam quis alius noster est finis, nisi peruenire ad regnum, cuius non est finis.

* Hieronymus. Sabbatismus re promittitur nobis in celestibus, & in gloria preparatur, ut dum non facimus uias nostras in Sabbatho, nec uertitur uoluntas nostra, ut loquamur sermonem quo scilicet sicut nec opere peccemus. Alioquin si hæc tantum prohibentur in Sabbatho, ergo in aliis sex diebus libertas nobis delinquendi tribuitur. Quod si stultum est credere, superest ut Sabbathum, quod requies interpretatur, omni tempore sanctificandum sit a fidelibus dum, non carnis sed animi faciunt uoluntatem.

* IDEM.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et hi quibus prioribus nunciatum est, de requie in terra promissionis, quæ fuit figura huius.
- 2 Non introierunt, propter eorum incredulitatem, ut patet ex dictis deo.
- 3 Iterum terminat, id est, terminat sacra scriptura.
- 4 Diem quendam, hoc est tempus aliud ingrediendi requiem perfectam.
- 5 David dicendo, id est, per ipsum David.
- 6 Post tantum temporis sicut dictum est, id est, post temporis multum postquam filii Israel sub Iosue habuerunt requiem in terra promissionis, dicit David.
- 7 Hodie si uocem eius audieritis, id est, si in tempore isto, quod uocatur hodie, respectu ueteris Testamenti. Ex hoc patet, quod eis loquitur de alia requie quam fuerit requies in terra promissionis, propter quod sequitur.
- 8 Nam sit eis, id est, filii Israel.
- 9 Iesus, id est, Iosue.
- 10 Requiem præstitisset, id est, requiem perfectam & ultimam præstitisset in terra promissionis eos introducendo.

11 Nun-

* IDEM. In septem diebus & Sabbatismis ostenditur, quod iuxta Paulum populo Deo reformatur, in quibus uerè, æterna que speramus requiem, & nequaquam temere opus faciemus peccatorum, quod ne de de mortali quidem, sed & de ueniali debet, cui beatos non fore obnoxios competissimum est.

D in c. 43. Ezechiel.

a Egregios. b Requiem æternam, quæ significabatur. c Quid opus erat illis dicere nolite obdurare corda uestra: quia hi quibus. p. 10.

quosdam introire in illam, et hi quibus prioribus annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem, iterum terminat diem quendam hodie in David, dicendo post tantum temporis, sicut dictum est: Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur post hac die. Ita-

a In ueram requiem, quam terra promissionis significabat, ad quam non peruenierunt.

a Spiritus sanctus. Distinguit b Quo prænunciata impleantur. c In hoc patet, quod hæc est alia.

Dicens hodie, sicut iam. Tempore gratiæ. Sicut uere audieritis.

a Vere hæc est alia. b Iosue qui induxit in terram promissionis, ueram.

Ipse præstans, ut dux dedisset.

a Futuri, seruat, Deo permittente. b Plene quietis feruatio & iucunditas sabbati. Futuro. Vera requies est.

que relinquatur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam

Quam Deus dat. a Quibus hic laborauit.

a Ita perfecta. b Operibus. c Qui uis, d Et quia hæc est uera requies. e Per fidem & bona opera.

- 1 * AUGUSTINVS. In tempore gratiæ perpetuum Sabbathum obseruat, qui spe futura quietis operatur, quicquid boni operatur, nec in ipsis bonis operibus quasi habens bonum quod non acceperit, gloriatur qui quiescit a precibus operibus suis, ut iam in nouitate uitæ ambulans Deum in se operari cognoscat.

li. 4. de Gen. 1. et ac. lit. c. 13.

- 1 * IDEM. Spiritu liter obseruat Sabbathum Christianus, abstinentes se ab opere seruili. Quid est ab opere referunt a peccato qui

tractat. 3. i. Ioannem.

E

dem. * CHRYSOSTOMVS. Et bene conclusit hunc sermonem non enim dixit requies, sed Sabbatismus, proprium nomen, ad quod gaudebant & concurrebant, sabbatismum regnum uocans. Sicut enim sabbatho ab omnibus abstineri iubetur, & illa tantum fieri, ad obsequium Dei pertinet, quæ sacerdotes efficiebant, & quæ animam iuabant, & nihil aliud, sic & tunc.

g Qui enim ingressus est in requiem eius etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis. * THEOPHYLACTVS. Explicat nunc cur Sabbathismum dixerit futuram in celis requiem, ob id scilicet, quia & ipsi a nostris operibus requiescimus, nec fecus quam Deus, ubi diem, quo a condenda terratum hac machina cessasset ab opere, sabbatum appellauit, perinde ac si dicat. Hac quidem in uita acerrimum est iustis certamen, & labor immensus propositus, quia uirtuti maxime est insudandum. In celis uero neque ad mortalitatem exercerentur, sed Deo duntaxat inexplebili quadam animi fruuntur suauitate. Quod autem hi qui ex Iudæis crediderant audire maxime cupiebant, quod a presentibus scilicet, & operosis negotiis liberandi sint, & pressuris, nunc dicit, ut eorum subleuet animas, malis ingentibus afflictatas.

h Festinemus ergo ingredi in illam requiem ut ne quis in id ipsum. * ANSELMVS. Festinemus fide & operibus quod illi non faciunt, qui carnaliter, adhuc legem obseruatur, & erga fidem, & spiritualem conuersationem negligentes existunt.

Festinemus, (inquam) ingredi in illam requiem, tantam tam nobilem, & tam gloriosam, atque toties nobis promissam. Iō quoque festinemus ad illam requiem ut penas euadamus æternas.

* THEOP. Recte festinemus ut ad huiusmodi requiem præbeat aditum, satis uirum habere per se fides uideatur, ubi & optimus adfit uiuendi modus.

In

11 Nunquam de alia loqueretur, id est, ipse David non loqueretur de alia requie, uel de alio tempore intrandi in requiem.

12 Post hac die, id est, post illud tempus, in quo Iosue dedit aliis Israel requiem in terra promissionis, ex quo concluditur.

13 Itaque relinquatur sabbatismus, id est, requies perfecta beatorum, ubi Dei populus recipietur. Que quidem quies per quietem terræ promissionis figuratur, & illa quies perfecta consistit in fine ultimato perfecte, & presentia apprensio, & hoc est quod dicitur.

15 Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit. Hoc est dictum: quia sicut post rerum productionem Deus requieuit in seipso, sic beati qui quiescunt in laboribus suis habent quietem in Deo ipso perfuendo. Licet enim alia beatitudo sit Dei & beatorum loquendo formaliter, quia alius est actus uidendi & amandi hic & ibi tamen est eadem beatitudo obiectiue loquendo, quia idem est obiectum beatitudinis Dei, & sanctorum. Considerandum tamen, quod beati non quiescunt ab omnibus operibus generaliter loquendo, quia continue & æternaliter uident, amant, & laudant Deum, sed requiescunt ab operibus laboriosis, secundum quod dicitur Apoc. 14. c. A modo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis.

15 Festinemus ergo. Oportet quod debemus esse solliciti de ingressu

Tom. vj. D

A *In idipsum exemplum.* Vel in poenam qualem illi per incredulitatem habuerunt exemplum dicit ut mentem nostram habeamus illic, ne similiter excidamus.

* **THEOPHYLACTVS.** Idipsum, id est, Israelitarum exemplum. Quemadmodum enim cum maiorem itineris partem iam confecerunt, & mala plurima essent perpe-

si, ob incredulitatem tamen, & diffidentiam conciderunt, sic & vobis cauendum, ne post tam multa, quae iam subiistis certamina, collabamini, ut potest qui non ad finem usque strenuos vos praestiteritis. Id enim verus est lapsus.

Et ut magis terreat addit. *Viuus est enim.* id est, qui illos iudicauit, vobis iudex est scilicet filius Dei cui, qui obedit, mortem non videbit in eternum.

Sermo, Dei, &c. Quia a regalibus sedibus venit.

Viuus quem infideles mortuum putant.

LI. 4. de *AMBRO.* Verbum hoc nostrum utique prolatiuum est, syllabae sunt, sonus est, & tamen a sensu nostro, & mente non discernitur, & que interiori tenemus affectu, ea tanquam operantis verbi testificatione signamus. Sed non sermo noster operatur, solum est verbum Dei, quod nec prolatiuum est, nec endiatheton dicunt, sed quod operatur, & viuus, & sanus, unde dicit Viuum est Dei verbum & efficax.

* **ANSELMVS.** *Sermo Dei,* id est, verbum patris, qui nos festinantes adiunget, & peruenientes coronet, viuus est, id est, vera vita in semetipso, & sufficiens ad aliorum viuificationem, & ita viuus uita propria, id est, uiuificans alios. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso. Vel, in assumpta humanitate, in qua mori uoluit, iam viuus est, uitam aeternam consequutus, & sequaces suos uiuere similiter faciens, quia immortalis factus est, & uos immortales faciet.

Et penetrabilior omni gladio aucepit. * **CHRYSOSTOMVS.** Quous enim gladio sauius, in eorum animas incidit sermo plagas quasdam operantis sauas, & lethales incisiones importat, & harum rerum demonstrationem adhibere non opus habet, neque probare necessarium putat, habens tam horrendam narrationem.

* **ANSELMVS.** Quia penetrat omnia, nec putetur eum latere cordium occulta, & per hoc minus iuste iudicare. Nam si non penetraret hominum conscientias, non posset ueraciter iudicare quis esset fidelis, uel quis infidelis, siue quis bona, uel quis malam haberet conscientiam, & tunc non ualere dignam singulis reperdere uicem, quia potentiam ei auferret, quod occulta hominum

NICOLAUS DE LYRA.

ad requiem celestem, hic consequenter concludit quod debemus festinare ad ipsam. Et diuiditur in duas partes: quia primo hortatur nos ad istam festinationem, secundo adducit ad hoc rationem, ibi: Viuimus est enim sermo. Primo igitur dicit sic: Festinemus ingredi in illam requiem. q. d. Ex quo ita est, quod nobis incumbit sollicitudo de ingressu requie caelestis festinemus ingredi in illam requiem, quae festinatio est per fidem & dilectionem operantem.

1 *Ut ne in idipsum quis incredulitatis exemplum, id est, ne incidamus in consimilem poenam, in quam ceciderunt increduli ueteris legis qui propter incredulitatem suam fuerunt exclusi a reque terre promissionis, & poena eorum data est nobis in exemplum, ut consimiliter prouideamus reque caelestis, si fuerimus tardi & pigri ad ingrediendum.*

2 *Viuus est, postquam posuit suam admonitionem, hic consequenter ponit suae monitionis rationem. Et diuiditur in duas partes, secundum duas rationes quas facit, secunda ponitur ibi: Habentes ergo pontificem. Prima ratio procedit ex Christi excellentia in natura diuinitatis, & talis est. Et qui habet excellentiam diuinae naturae, & virtutis infinitae, generalis cognitionis, & supremae auctoritatis, credendum est de impletione suae promissionis: & per consequens seruire ei festinandum ad ipsam obtinendam, sed Christus in natura diuina habet quatuor praedicta, ergo &c. In ista ratione sic procedit Apostolus, quod maiorem propositionem superponit tanquam manifestam, minorem ponit & declarat eam, dicens. Viuus est enim, in quo tangitur primum, scilicet excellentia diuinae naturae in Christo, quia sermo accipitur hic pro uerbo, unde & in Graeco sic habetur, logos, quod signat idem quod uerbum: uerbum autem in diuinis*

minum videre non posset. Sed ut potenter in omnibus sit efficax, omnia visu suo penetrat, & acutior & perspicacior est omni gladio aucepit, omni subtilitate sermonis diuinae praedicationis. Sermo enim doctrinae est gladius anceps, i. utraque parte acutus, quia dicit de temporalibus, & dicit de aeternis. In utroque pre-

bat quod dicit ante & subtiliter, & eum quem ferit, separat a mundo. Quod non faceret, nisi mentem eius penetraret.

2 *Sed multo penetrabilior est iste sermo qui Deus est.*

3 *e Pertingens usque.* Et tota consideratio perueniens ad separationem animae, id est, sensualitatis, & spiritus, id est rationis.

4 *Divisionem animae.* Anima uiuimus cum bestiis, spiritu intelligimus cum angelis. Ideoque per animam intelliguntur carnalia peccata, id est, quae actu corporis fiunt, ut luxuria: per spiritum uero spiritualia, id est, quae sunt mentis, ut superbia. Discernit autem sermo Dei inter carnalia peccata & spiritualia, quis, quid, quo animo agit. Vel ita, ut per animam accipiantur carnales cogitationes & malae, per spiritum spirituales cogitationes & bonae. Et est sensus, pertingens usque ad diuisionem ac spiritus, id est usque ad discretionem carnalium & spiritualium cogitationum.

5 *Anima ac spiritus.* Pertingit sermo Dei cognitione inseparabili, quod cognoscit quomodo diuidatur sensualitas a ratione & ipsa a se, dum plus dedita infirmis rebus inferior est, uel a his reuocata dignior. Sic et uidet quomodo spiritus a seipso uidatur, uel dum in Deum inhiat de diuina uisione cogitans, uel dum inferius caelestia considerat. Vel item inferius in terra de mundanis recte agendis pertractat. Vel quomodo spiritus, id est, ratio a sensualitate discernitur, dum quod in se inferius est, superat quod in illa altius est.

6 *Compagum quoque.* dicitur iunctura ipsius sensualitatis & rationis, quam uidet filius Dei, scilicet quomodo & inter se hergant in aliquo, uel haec & illa, id est, ratio & sensualitas, quomodo in suis differentiis inter se conueniant, dum superius differentia sensualitatis consentiendo conuenit cum differentiis rationis. Vel inferior differentia rationis pressa & captiuata quando consentit inferiori differentiae sensualitatis.

7 *Medullarum.* & discretor cogitationum & intentionum & cordis, id non est ulla creatura inuisibilis, &c. quae interior est, dicitur quod quid interius & subtilius est in anima uel spiritu, quod etiam uidet filius Dei. Discernit etiam cogitationes, id est, quae diuerse de se cogitent. Discernit & intentiones earum cogitationum, quae singulae tendant ad bonum uel malum. Et ut plus dicam, nulli creatura terrena uel caelestis est ei inuisibilis, sed omnia sunt ei

a. i. ut non aliquis. b. In illam incredulitatem, in qua patres fuerunt quae est uobis exemplum, unde peius est nisi caucam.

a. Debemus festinare, in illam. Et ita in eo uiuimus. b. Filius Dei. c. Potens omne quod uult facere saluando uel damnando. d. i. perspicacior, ne qua uocata pnterlatere eum.

a. Omni ingenio carnalis, uel spiritualis. b. i. ad discretionem carnalium, & spiritualium cogitationum.

a. Rationalitatis. b. Ad diuisionem pertingens. c. Cognoscens iuncturas cogitationes, quae sibi iunguntur, quando altera alteram sequitur in medulla subtiliter inuentiuites.

g. Anima ac spiritus. Pertingit sermo Dei cognitione inseparabili, quod cognoscit quomodo diuidatur sensualitas a ratione & ipsa a se, dum plus dedita infirmis rebus inferior est, uel a his reuocata dignior. Sic et uidet quomodo spiritus a seipso uidatur, uel dum in Deum inhiat de diuina uisione cogitans, uel dum inferius caelestia considerat. Vel item inferius in terra de mundanis recte agendis pertractat. Vel quomodo spiritus, id est, ratio a sensualitate discernitur, dum quod in se inferius est, superat quod in illa altius est.

h. Compagum quoque. dicitur iunctura ipsius sensualitatis & rationis, quam uidet filius Dei, scilicet quomodo & inter se hergant in aliquo, uel haec & illa, id est, ratio & sensualitas, quomodo in suis differentiis inter se conueniant, dum superius differentia sensualitatis consentiendo conuenit cum differentiis rationis. Vel inferior differentia rationis pressa & captiuata quando consentit inferiori differentiae sensualitatis.

i. Medullarum. & discretor cogitationum & intentionum & cordis, id non est ulla creatura inuisibilis, &c. quae interior est, dicitur quod quid interius & subtilius est in anima uel spiritu, quod etiam uidet filius Dei. Discernit etiam cogitationes, id est, quae diuerse de se cogitent. Discernit & intentiones earum cogitationum, quae singulae tendant ad bonum uel malum. Et ut plus dicam, nulli creatura terrena uel caelestis est ei inuisibilis, sed omnia sunt ei

est eiusdem naturae cum eo cuius est uerbum, cum igitur Christus sit uerbum Dei secundum quod habetur Job. 1. a. Verbum caro factum est sequitur quod in eo sit excellentia diuinae naturae, & bene dicitur. Viuus est enim sermo, quia Dei uerbum uiuit uita nobilissima, quia eius uita est diuina intelligere, quod est respectu obiecti nobilissimi, propter quod concludit philosophus, 1. 2. metaphysicorum, quod primum ens sine diuinitate uita nobilissima & optima. Et sic pater primum. Consequenter declarat secundum, quod in ipso sit efficacia uirtutis infinitae, cum subdit.

3 *Efficax. Tanta est enim efficacia, quod se extendit ad omnia, secundum quod dicitur Sap. 1. 2. c. Omnium est enim artifex, omnium habuit uirtutem, &c. Sed considerandum est, quod uirtus aliorum artificum attingit tantummodo rei factibilis exteriora, sed uirtus Dei est tanta quae attingit cuiuscumque rei intima, quia est causa eius dans esse & conseruans, & principia rei cuiuscumque uiuens & coniungens, propter quod est uicior ipsi rei, quam ipsa res sit sibi ipsi, & ad hoc denotandum est.*

4 *Et penetrabilior omni gladio i. habenti acutiem ex utraque parte, & sic non impeditur eius penetrabilitas ex aliqua parte. Simile est uirtute Christi, quae a nullo potest impedi, quae perungit ad intima rei, ad maiorem huius expressionem dicit.*

5 *Et pertingens.* Anima dicit propter potentias eius animales, & sunt animae & corporis communes. Spiritus dicit propter potentias abstractas quibus conuenit cum substantiis pure spiritualibus, per uult dicere, quod uirtus Christi attingit rei intima quantumcumque subtilia sint. Sequitur.

6 *Compagum quoque ac medullarum.* Compages sunt corporis iuncturae

teodē con
cilaunce
dultatis
exemplo

LI. 4. de
cc. 3.

Diuisio.

da &

* iunctura

da & discooperta, quia ex omni parte plenè visa. Vel cōpages
edicat coninūctione cogitationum. Medullas intentiones ca-
rū, quod ipse apertius dicit, cogitationum. & intentionū. Et
est ordo discretor compagū Si. n. cogitatio cogitationi coniu-
gitur, ipse nouit quæ sit secundū Deū, & quæ secundū secu-
rum. Nouit queque
quo uergat intentio
arum.

Omnia nuda & aperta
sunt, &c.

THEOPHYLA-
TUS. Ut clare demon-
stret, quemadmodum
uncta illi sint nuda, id
est nota & cognita, di-
uisionem est usus, ex qua
lam excoriare quis
metaphora. Nam ut il-
lum demitur tergum
elinguo cultrum infi-
gitur, & enectæ de-
num a collo pellis di-
ellitur, interiora cun-
ta mundantur & pa-
ent, haud secus & Deo uniuersa quæ in terris geruntur, uel
nimo concipiuntur, & mente ut aperta, & enudata mox in
notescunt.

ANS. Si quis habet librum aliquo uelamine tectum dici-
tur quidem uisibilis, sed nudus. Rursum si uelamen auferre-
tur, nudus posset dici, sed non apertus. Iterum si aperiretur &
omnia eius interiora demonstrarentur, iam omnino quicquid
eo latuerat uideretur. Ita uerbo Dei cuncta sunt uisibilia, &
nuda, & aperta, quia & foris & intus omnia plenarie uidet.
Et oculos eius intelligitur potentia uidentis.

Ad quem nobis sermo. * IDEM. Ad sermonem Dei uitium &
ficacem, & omnia per uidentem est nobis habendus sermo
uia sermocinaturi sumus ad eum, & rationem reddituri de
actis quæ gessimus, uel cogitauimus.

Habentes ergo. Hic incipit de pontifice Christo, quomodo
efficiens quomodo dignior ueteri sacerdote. Quem et im-
mutat, & legem quæ sub illo est per meliorem legem suam,
quomodo necessarius nobis ad iustitiam & salutem.

AVGVSTI. Est in epistola quæ scribitur ad Hæbræos
locus

locus quidē cōsideratione dignissimus, cū per Melchisedech
in quo huius rei futura figura præcessit, discernatur sacerdo-
tium Christi a sacerdotio leuitico.

* AVG. Dominus noster Iesus Christus rex & sacerdos no-
ster & cognationem ducebat de stirpe sacerdotali, non tam-
men erat de tribu sa-
cerdotali, hoc est de
tribu leui, sed erat de
tribu Juda, hoc est de
tribu David, ex qua
tribu, nemo intendit
altari.

Voluntatis.
& discretor cogitationum & intentionum cordis. Et non
est vlla creatura ¶ inuisibilis in cōspectu eius. + Omnia autē

a nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Habē-
tes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cœlo's, Iesum fi-
lium Dei, teneamus confessionem nostræ spei. Non enim
habeamus pontificem, qui non possit compati infirmita-

b nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Habē-
tes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cœlo's, Iesum fi-
lium Dei, teneamus confessionem nostræ spei. Non enim
habeamus pontificem, qui non possit compati infirmita-

c lium Dei, teneamus confessionem nostræ spei. Non enim
habeamus pontificem, qui non possit compati infirmita-

d habeamus pontificem, qui non possit compati infirmita-

e

1
2
3
4
5
6
7
8

c Teneamus confes-
sionem. * CHRYSO-
STOMVS. Quam
confessionem dicit?
Quod sit resurrectio,
quod innumera sint
futura uita bona,
quod Christus sit De-
us, quod iam fides recta
sit, hæc confitemur, &
quod uero hæc uera
sint, manifestum est,

ex eo quod pontifex, in interioribus constitutus est, non exci-
danius igitur, confiteamur etiam si re ipsa non adsint iam,
confiteamur tanten. Si enim modo adessent, falsus esset qui
promisit, proinde etiam hoc ad ueritatē facit, quod differunt.
d Non enim habentes pontificem. Qui Teneamus & tenere debe-
mus, quia cum sit potens, est etiam misericors nostram ex-
perts infirmitatem.

e Qui non possit compati infirmitatibus nostris. Impossibile est sci-
re afflictiones affictorum, hominiqui experimētum afflictio-
nis non habuit, & sensibiliber omnia nō sustinuit. Christus ne-
ro scit non solum per hoc quod Deus secundum quod om-
nia nouit, sed & per hoc quod homo & similia sustinuit.

* THEOP. Non enim est pontifex iste, qui nostræ condi-
tionis ignarus quales plerique pontificum sunt, qui ut mala
minus experti, ignorant prorsus quādiu se habeant præssure
acerbitatis, & ideo nec promptiores sunt, ut oppressis opitulē-
tur, uel miseris compatiantur. Atqui cuncta subiuit noster
hic pontifex, & ubi mala quam plurima fuit perpeffus, & cœ-
lum conscendit ueniam fragilitatis daturus.

Tentantum F

NICOLAUS DE LYRA.

iunctura neruis illigata, medullæ sunt intra ossa cōclusæ per hoc uult
cere, quod uirtus Christi attingit omnia quantuncumque sint ligata
e inclusa, & sic patet secundum, scilicet, efficacia uirtutis Christi. Con-
sequenter declarat tertium, scilicet, generalitatem suæ cognitionis, quæ
se extendit ad omnia etiam in particulari, quantuncumque sint occulta,
e hoc est quod dicit.

Et discretor cogitationum. quæ soli Deo cognita sunt, secundum
communem opinionem doctorum, & hoc uideretur per illud quod dicitur.
1. Reg. 21. b. Deus autem intuetur cor. Considerandum etiam,
eod licet aliqui doctores dicant ipsam cognitionem nostram esse cogno-
scibilem puris substantijs spiritualibus, tamen de intentione cogitationis
et concordant & concedunt, quod est cognoscibilis soli Deo, uerbi gra-
tia, si cogitem de muliere, dicunt quod hoc potest cognoscere angelus bo-
nus siue malus etiam ex naturalibus, sed si cogitem de muliere, intentio
necipiendi ipsam, uel ad bonum informandi, cognoscit solus Deus, &
ppter hoc subdit Apostolus.

Et intentionum cordis. Quia cognitio Christi non solum se extē-
dit ad ipsas cogitationes, sed etiam ad intentiones cogitationum ex
illis patet, quod Christus cognoscit ea quæ sunt ad cognoscendum diffici-
lia. Ex quo concludit ulterius quod cognoscit omnia alia dicens.

Et non est. Et quia non solum uidet res in superficie, sicut nos, cum
uemus hominem uestitum, non uidemus ea quæ latent sub ueste: sed ip-
se uider in profundo, ideo subditur.

Omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Et sic patet
teium. Consequenter ponit quartum, scilicet, excellentia autoritatis in
Christo cum dicit.

Ad quē nobis sermo. Ipse enim constitutus est rex uiuorū & mor-
tuum, ideo habemus sermonem ad ipsum, quia oportet nos reddere rati-
onem de omnib factis nostris & cogitatis, & sic patet quartū. Et per
consequens patet minor præmissæ rationis quantum ad eius quatuor par-

tes, scilicet, quod in Christo ratione diuinitatis est excellentia natura, ef-
ficacia, & cognitionis, & autoritatis, & per consequens debemus festi-
nare ad id quod nobis præcipit & promittit, scilicet, ingredi in requiem
cælestem.

6 Habentes ergo pontificem magnum. Hic ponitur secunda ra-
tio ad id ostendendum, & accipitur ex magnitudine humanitatis Chri-
sti & est ratio talis. Christus in sua humanitate habet magnitudinem,
per quam potest nos adiuuare, habet etiam pietatis teneritudinem, per
quam est paratus ad nobis compati & condescendere, ergo secure festi-
nemus ingredi in requiem cælestem, confisi de eius adiutorio tempore o-
portuno quod est tempus presens, quia est tempus gratie. In ista ratione
sic procedit Apostolus, quia primo declarat Christi magnitudinem etiā
secundum suam humanitatem, dicebatur enim pontifex in lege magnus,
quia semel in anno intrauit in sanctum sanctorum in sanguine alieno, er-
go multo fortius Christus debet dici pontifex magnus. qui intrauit cœ-
lum in sanguine proprio. Item dicebatur pontifex legis magnus, quia e-
rat de filis Aaron, & multo fortius debet dici Christus magnus, qui est
naturalis Dei filius, nec potest dici filius Dei adoptiuus etiam secundum
humanitatem, & hoc est quod dicit Apostolus. Habentes ergo pon-
tificem qui penetrauit cœlos Iesum filium Dei. Igitur ex quo
est ita magnus.

7 Teneamus nostræ spei confirmationem. ore & opere eius ma-
gnitudinem confitendo & ei obediendo. Consequenter ostendit pietatis te-
neritudinem in Christo cum dicit.

8 Non enim habemus pontificem qui nō possit compati infir-
mitatibus. Christus enim in carne passibili assumpta pro nobis passus
est in cruce, & tentatus in deserto a demone, & ideo ex tali experientia
habet quandam aptitudinem ad compatiendum infirmitati nostræ, &
hoc est quod dicit. Non enim habemus pontificem qui non pos-
sit compati infirmitatibus nostris. tentandum autem per omnia.
Considerandum tamen, quod licet Christus tentatus fuit in carne
passibili sicut & nos, tamen alio modo, quia ex tentationibus

Tom. vj. D 2

Aug. ex li. de natura & gratia

Tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. B. d. Cum aliquis in scripturis inuenitur homines dictos esse sine querela, nemo inuenit qui sit dictus sine peccato, nisi vnus solus de quo aperte dictum est, Eū qui non nouerat peccatū, & eo loco vbi, de sacerdotibus, sanctis agebatur.

Et enim expertus omnia secundum similitudinem sine peccato in illa scilicet carne, quæ habebat similitudinem carnis peccati, quamuis non esset caro peccati, quam tamen similitudinem non haberet, nisi cætera omnis hominis caro peccati esset.

Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio oportuno.

tibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio oportuno.

Remissionem peccatorum precedentium. b Per eum. c Et de reliquo gratiam in auxilio, vt auxilietur, ne recedamus in hac vita.

Nunc est tempus auxilii. b Est enim quod non congruit.

In auxilio oportuno. Nunc enim tempus est auxilii, nunc est tempus donorum, cum post baptismum peccantes per gratiam inuenire penitentiam possunt.

sedes iudicii, propterea accedamus cum fiducia, vt accipiamus misericordiam qualem quarimus, largitas quippe eius est hæc causa, & donum regale. Et inuenimus. (inquit) gratiam ad auxilium opportunum. Bene dixit ad opportunum auxiliū, si enim nunc inquit accedas, accipies, & gratiā & misericordiā oportune quippe accedes, si autem tunc accesseris nequaquam. Intempestiua quippe erit accessio tunc. Non enim erit tunc fides gratiæ, vsq; tunc se debet rex gratiā largiens cum autem venerit finis, tunc surget ad iudicium. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, &c.

In auxilio oportuno. Nunc enim tempus est auxilii, nunc est tempus donorum, cum post baptismum peccantes per gratiam inuenire penitentiam possunt. Cum autem thalamus fuerit clausus, cum intrauerit revidere discumbentes, vt ad sinum patriarche venerint, qui et fuerint digni, tunc malis erit desperationis tempus. Nunc autem cum adhuc agon permanet, & palma pendet, non est desperandum, sed cum fiducia, id est, sine dubitatione accedendum, vt per gratiam accedatur, inueniatur auxiliū opportunum, Est enim auxiliū quod non congruit.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

frequenter in delectationem peccati & consensum incidimus, ipse autē nullo modo, & ideo eius tentatio fuit tantum externus & hoc est quod dicit Apostolus.

1 Pro similitudine, quia in simili carne tentatus, sed non simili modo, & quia Christus habet potestatem nos adiuuandi & aptitudinem ad hoc propter puritatis tēritudinem, ideo concludit Apostolus.

2 Adeamus ergo, per dilectionem operantem.

3 Cum fiducia, de Christo potestate & misericordia.

4 Ad thronum, in grediendo requiem cælestem.

5 Et gratiam inueniamus, sine qua non possumus ingredi in illam.

6 In auxilio oportuno, hæc est modernum tempore, quando est tempus gratiæ. Ad euentiam maiorem eorum quæ dicta sunt circa principium huius capituli, queritur utrum requies beatorum fuit figurata per requiem filiorum Israel in terra promissionis. Et arguitur primo quod nō, quia status beatorum figuratur proprie per nouum Testamentum, quia nouum Testamentum medium est inter statum ueteris legis & inter statum beatorum, & ideo sicut ea quæ fuerunt in ueteri lege sunt figura eorum quæ sūt in noua, ita facta noui Testamenti sunt figura eorum quæ in gloria cælesti, sed illud quod est proprium noui Testamenti non est attribuendum veteri ergo requies filiorum Israel in terra promissionis non fuit figura requies cælestis. Item si requies beatorum esset figurata in lege, ibi promitteretur aliquo modo sed hoc est falsum, quia lex uetus non poterat illam requiem dare, ut patet ex prædictis, & sic promitteret illud quod esset sibi impossibile, ergo, &c. Item figura debet correspondere figurato, sed Moyses legislator ueteris legis requiem terræ promissionis non intravit, ergo nec lex uetus requiem cælestem figurauit. Contrarium patet in litera. Respondeo. Hic duo sunt uidentia. Primum est, quæ sit requies beatorum. Secundum, qualiter figurata fuit per requiem in terra promissionis.

Circa primum considerandum, quod requies non accipitur hic, prout, opponitur motui & lassitudini corporali, & hoc duplici de causa. Primo quia talis requies potest haberi in uita presenti, sed beatitudo non potest haberi in uita presenti. Secundo, quia requies beatorum idem est realiter quod beatitudo ipsorum, beatitudo autem ista est perfectio anime secundum partem superiorem, uidelicet secundum uoluntatem & intellectum, ubi requies quæ opponitur motui corporali & fatigationi non habet locum, & ideo quies beatorum accipitur prout opponitur motui in spiritualibus, qui mouetur ad aliquid per desiderium, sic enim mo-

uentur amoribus sicut corpora ponderibus, secundum quod dicit Aug. in lib. confess. Amor meus pondus meum, eo seror quocumque seror, & si requies beatorum consistit in hoc quod appetitus eorum totaliter quietatur per adoptionem summi boni potentis quietare appetitum, propter quod dicit Aug. in lib. confessio. Inquietum est domine cor meū, donec requiescat in te. Ex prædictis patet, quod eadem est realiter quies Dei & beatorum si tamen accipiatur quies obiectiue, quia idem est obiectum beatitudinis utriusque. Si autem accipiatur formaliter, differunt sicut creatum & increatum, sicut de beatitudine Dei & sanctorum dictum est & sic patet primum.

Circa secundum considerandum, quod illud quod est figura alicuius oportet, quod sit in se res aliqua, quia quod nihil est in se, non potest aliter figurare, & ideo illud quod est figura alicuius potest accipi tripliciter. Vno modo prout est res tantum, alio modo, ut est figura tantum, tertio modo ut est res & figura simul. In isto modo triplici inuenitur in scriptura aliquid dictum de requie terræ promissionis. Quia aliquando aliquid dicitur ipsa secundum se, & hoc modo nō potest dici figura requies beatorum, sicut est illud quod scribitur Deut. 32. Increatus est dilectus & recitauit, &c. quia quies & abundantia illius terræ fuit occasio idololatriæ. Inuenitur etiam aliquid scriptum de ipsa in quantum est in figura tantum. Sicut est illud quod habetur Ezech. xliij. b. Fili hominis locus solii mei & locus vestigiorum pedum meorum, ubi habitatio in medio filiorum Israel in æternum, & sic sensus literalis huius autoritatis est tantummodo de requie cælesti. Inuenitur etiam aliquid scriptum de requie prædicta, in quantum erat res & figura simul, sicut est omne illud ubi promittitur requies in terra promissionis filiis Israel in præmium uirtuose operationis, quia præmium debet excedere meritum sicut finis melior est, his quæ sunt ad finem. Nunc autem ita est, quod operatio uirtutis melior est, quam fuerat quies corporalis, & ideo quæ illa corporalis non potuit esse principale præmium uirtutis, sed fuit quodam bonum minus sensibile, tamen eis promissum, & sub hoc intelligitur promissa principaliter quies beatorum. Ista autem quies beatorum hic inchoatur per gratiam, secundum quod dicitur Lu. 2. b. In terra patrum bonæ uoluntatis, & consummatur per gloriam, utrumque autem datur nobis per ipsum Christum qui est autor noui Testamenti & sic patet quod quies terræ promissionis fuit figura requies cælestis ut exhibet nobis per Christum, & sic non fuit figura ipsius immediate, sed mediante statu noui Testamenti & sic patet secundum. Ad argumentum patet per prædicta, quia non concludunt, nisi quod requies terræ promissionis non fuit figura immediate requies cælestis, ut patet intuent-

ADDIDIO.

In c. 4. ubi dicitur in Post. Timeamus ergo, i. sollicitissimus.

Hoc quod dicitur. Timeamus ergo, ne forte relicta posillatione existemur aliquid nobis deesse, uidetur sic exponendum. Possent enim quis dicere, licet antiquis fuit promissum intrare requiem terrenam, nō tamen alicubi uidetur fuisse illis promissum intrare in requiem cælestem, & sic ex illa figura non accipietur argumentum efficax ad hoc quod nobis esset promissa requies cælestis, & hoc est quod dicit Apostolus. Relicta sollicitatione, id est non considerata posillatione quam habemus ad

ad intrandum requiem cælestem, existimetur aliquid ex nobis deesse. Existimet quod nobis deest talis sollicitatio, cum non legatur in net. I. Quod resutat Apostolus, dicit. Etenim nobis nunciatum est quædam admodum & illis, i. nunciatum est nobis regnum cælestem quædam admodum & illis regnum terrenum, & hoc est manifestum quia Christus expresse promissit regna cælestia credentibus, sicut antiquis regnum terrenum fuit promissum obedientibus, unde ex consequenti arguit, quod licet illis non profuit promissio propter eorum defectus, sic timendum est ne hoc contingat presentibus, &c.

* REPLI-

REPLICA. In c. 4. ubi dicitur: Teneamus ergo ne fortè reli-
cta postillatione, &c. Burg. videtur sentire, & promissiones sa-
re in vete. solū erant de terrenis, non de celestib. Huius oppositum in titulo pro

bare trib. rationib. circa 13. Gen. in secunda discessione & in ultima ad-
ditione circa c. 48. Gen. & circa cap. 18. Li. vii. & multis alijs locis, effe-
ctus tamen huius additionis est ad idem cum Possilla.

CAP. V.

CAP. V. T. V.

Mnis nā
que pon-
tifex .

Quia
spiritua non sic in-
troducunt infirmos,
vt corporalia, de his
incipit, volens osten-
dere nouum melius
veteri Testamento.
Quodā hic Christo
communica cum sa-
cerdotib. ponit. Quæ
iam altiora pertine
ia soli Christo. Quæ
iam humiliora illis
Bantum sacerdotib.
conuenientia.

ANSELMVS. Pro
bat à minori quod i-
ste noster pontifex
possit nobis impetra-
re misericordiam &
gratiam cum pontifi-
ces veteris testamen-

ti quodammodo sacrificiis & orationibus impetrarent mi-
sericordiam, qui puri homines erant & peccatores.

ORIG. Erant etiam ea tempestate sacerdotes necdum a le-
ge ordinati, sed naturali sapientia hoc requirente, ut perficeret
e. Ita sacerdotio functus est Noe, Ita sacerdotio functus est
Abraham, ita sacerdotium gessit Melchisedech. Ita & ipse
post illos sacerdotio functus est.

Ex hominib. assumptus. * HYG. de sancto Victore Duplex de-
bet esse assumptio eorum qui præficiuntur, s. vt intus per gra-
tiam primum assumantur ad virtutis excellentiā, & foris per
edificationem, & auctoritatem, ad gradum dignitatis.

Vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. * THEOPHILA-
RVS. Explicat quid illud sit, pro hominib. ipsis ad Deū con-
tuiti, peccatis, scilicet Deum propitium reddere. Quod vniq;
&

Qui t̄ condolere possit his, qui ignorant & errant, quoniam
a Merito condolere. Vt illi, non ita Christus, & ideo plus potest iuuare. b Peccati. c Quia infirmus vt alii.
d Quia necessitate. Non ita Christus, qui nisi pro suis.

1 Omnis namque pontifex ex hominibus. i. de numero homi-
num debet esse, verum tamen licet similis sit alijs in natura, tamen de-
bet eos excedere in gradu dignitatis & in vita, ideo sequitur.

2 Assumptus. id est, ex communi statu hominum super alios eleua-
tus, & quia non debet querere proprium commodum vel honorem, sed
fuduorum salutem, ideo sequitur. Pro hominibus constituitur. &
quia non instituitur ut præsit in temporalibus, sed magis in spirituali-
bus, ideo subditur.

3 In his quæ sunt ad Deum. id est spiritualibus, & diuinis, &
quia talia debent exerceri libere non coacte nec mercenarie, ideo sub-
ditur.

4 Vt offerat dona, &c. id est uoluntarie oblata, non uolentem ex-
torat.

5 Et sacrificia pro peccatis, scilicet populi.

Per eum possumus consequi gratiam & misericordiam. a Secundum legem.
b Ex numero hominum.

† Mnis namque pontifex ex hominibus
a Ad aliquid dignus. per quod valet alios iuuare. b Vt per eum im-
petrent misericordiam a Deo.

assumptus, pro hominibus constitui-
a Muneribus, hostiis, precib. quæ ducunt ad Deum. b Deo.

tur in his quæ sunt ad Deum, vt offe-
a Primus, & huiusmodi. b De animalibus. Dimittendis.

rat dona & sacrificia pro peccatis.
a Ex hominibus sumitur, & talis. b Qui ea consueta bonitate. c Ex ignorantia peccant.
d Scienter peccant.

Qui t̄ condolere possit his, qui ignorant & errant, quoniam
a Merito condolere. Vt illi, non ita Christus, & ideo plus potest iuuare. b Peccati. c Quia infirmus vt alii.
d Quia necessitate. Non ita Christus, qui nisi pro suis.

& ipse circumdatus est infirmitate. Et t̄ propterea dēt quæ ad-
a Simili alijs. Quæ sit necessitas illa appetit.
d Quia necessitate. Non ita Christus, qui nisi pro suis.

modum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro pec-
Per hoc iterum potest ille pontifex prodesse, sicut Christus. a Vt sibi imputandum sit, sed Deo qui
vocat. b Qui recte eligatur, a Deo vocatur.

catis. † Nec quisq; sumit sibi honorem, sed q̄ vocatur a Deo
a Indicio vi gē & incendio inuidorum. Vt sibi sumeret. b Per suas virtutes. c Ita.

e tanq̄ Aaron. Sic & Christus non semetipsum t̄ clarificauit ut
a Non semetipsum clarificauit. Clarificatus est filius a patre, cum
dixit. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene corap. Quæ clarifi-
catio longe ante per prophetam prædicta est. Filius meus es
tu, ego hodie genui te.

* AVG. Apud Deum nunquam crassius, nunquam heste-
rius dies est, sed semper hodie non mensium circulis soluitur
annus, non succedentibus, ac decedentibus transigitur men-
sis diebus, non horæ mutantur, non variantur tempora, vel
& momen-

6 Qui condolere possit. Hic consequenter describitur modus de-
bitus utendi officio pontificali, quia cum sit vicarius ipsius Dei cuius
proprium est parcere & misereri, ideo debet peccantium misereri, &
hoc est quod dicitur. Qui condolere possit his, id est, qui peccant ex
ignorantia.

7 Et errant. id est, de his qui peccant ex infirmitate vel quocunque
alio errore, quia infirmitas passionis pervertit iudicium rationis. Debet
autem pontifex moueri ad misericordiam circa tales ex consideratione
proprie fragilitatis. Vnde dominus permisit beatum Petrum in pec-
catum cadere, ut sciret alijs compati ex consideratione proprii delicti,
propter hoc sequitur. Quoniam & ipse circumdatus est infirmi-
tate. Et propterea debet quemadmodum pro populo, ita pro
semetipso offerre pro peccatis. Vnde & in ueteri lege determina-
tur proprium sacrificium pro peccato pontificum, & in noua lege dicit
sacerdos in canone missæ. Nobis quoque peccatoribus, &c. percutiendo
proprium peccatum, recognitione sui peccati, pro quo offert sacrificium si-
cut & pro peccato populi.

8 Nec quisquam. Hic consequenter ostenditur debitus motus affe-
quendi pontificale officium, quia homo non debet sibi, ipsum assumere
uolentia, precio, & simulatione, sed si sibi imponatur pro utilitate popu-
li, debet cura timore suscipere, unde Aug. 19. de ciuit. Dei: Ocium san-
ctum querit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis,
quam sarcinam si nullus imponit, contemplanda ueritati uacandū est,
& hoc est quod dicit Apostolus. Nec quisquam sumit sibi hono-
rem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ille enim a Deo uo-
catur, qui modo debito instituitur.

9 Sic & Christus. Ostenso quid requiritur ad pontificem, hic conse-
quenter ostendit illud Christo conuenire. Et dividitur in duas partes,
quia primo declarat propositum, secundo ex hoc concludit intentum,
ibi. Appellatus a Deo. Circa primum sic procedit, quia ipse primo osten-
dit Christum esse factum pontificem a Deo, secundo agit de eius officio,
ibi. Qui in diebus carnis suæ, tertio de pietatis exercitio, ibi. Et
quidē cum esset filius Dei. Prima in duas quia primo probat Chri-
sti pontificatum esse a Deo patre per duplicem auctoritatem scripturæ.

Qui
Tom. vj. D 3

& Christo est, & si nō d
penitus, commune
cum alijs, quippe qui
patrē conciliandi gra-
tia, seipsum obtulerit.
Alii verò alia quādā,
donum videlicet & sa-
crificium.

3 Quoniam & ipse. Au-
fert occasionem extol-
lendi.
c Nec quisquam sumit
sibi honorem, sed qui vo-
catur a Deo. Percutit eu-
pidos, qui non vocan-
tur, sed ingerunt se.

* CHRYSOSTOMVS. Hic mihi uiderur
etiam Iudæorum sa-
cerdotes taxare tan-
quam præter vocatio-
nem insipientes, ac le-
gem & sacerdotium
corruptentes.

* ANSELMVS. Per-
cutiuntur hac senten-
tia, qui honores ecclesiasticos, ad quos diuinitus non vocan-
tur arripere cupiunt. Qui enim se ingerit, & propriam glo-
riam querit, non sumit honorem, si pontifex, aut prælatus, in
Ecclesia factus fuerit, sed gratiæ Dei rapinam faciens, ius a-
lienum usurpat, & ideo non accipit benedictionem, sed male-
dictionem.

e Non semetipsum clarificauit. Clarificatus est filius a patre, cum
dixit. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene corap. Quæ clarifi-
catio longe ante per prophetam prædicta est. Filius meus es
tu, ego hodie genui te.

* AVG. Apud Deum nunquam crassius, nunquam heste-
rius dies est, sed semper hodie non mensium circulis soluitur
annus, non succedentibus, ac decedentibus transigitur men-
sis diebus, non horæ mutantur, non variantur tempora, vel
& momen-

6 Qui condolere possit. Hic consequenter describitur modus de-
bitus utendi officio pontificali, quia cum sit vicarius ipsius Dei cuius
proprium est parcere & misereri, ideo debet peccantium misereri, &
hoc est quod dicitur. Qui condolere possit his, id est, qui peccant ex
ignorantia.

7 Et errant. id est, de his qui peccant ex infirmitate vel quocunque
alio errore, quia infirmitas passionis pervertit iudicium rationis. Debet
autem pontifex moueri ad misericordiam circa tales ex consideratione
proprie fragilitatis. Vnde dominus permisit beatum Petrum in pec-
catum cadere, ut sciret alijs compati ex consideratione proprii delicti,
propter hoc sequitur. Quoniam & ipse circumdatus est infirmi-
tate. Et propterea debet quemadmodum pro populo, ita pro
semetipso offerre pro peccatis. Vnde & in ueteri lege determina-
tur proprium sacrificium pro peccato pontificum, & in noua lege dicit
sacerdos in canone missæ. Nobis quoque peccatoribus, &c. percutiendo
proprium peccatum, recognitione sui peccati, pro quo offert sacrificium si-
cut & pro peccato populi.

8 Nec quisquam. Hic consequenter ostenditur debitus motus affe-
quendi pontificale officium, quia homo non debet sibi, ipsum assumere
uolentia, precio, & simulatione, sed si sibi imponatur pro utilitate popu-
li, debet cura timore suscipere, unde Aug. 19. de ciuit. Dei: Ocium san-
ctum querit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis,
quam sarcinam si nullus imponit, contemplanda ueritati uacandū est,
& hoc est quod dicit Apostolus. Nec quisquam sumit sibi hono-
rem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ille enim a Deo uo-
catur, qui modo debito instituitur.

9 Sic & Christus. Ostenso quid requiritur ad pontificem, hic conse-
quenter ostendit illud Christo conuenire. Et dividitur in duas partes,
quia primo declarat propositum, secundo ex hoc concludit intentum,
ibi. Appellatus a Deo. Circa primum sic procedit, quia ipse primo osten-
dit Christum esse factum pontificem a Deo, secundo agit de eius officio,
ibi. Qui in diebus carnis suæ, tertio de pietatis exercitio, ibi. Et
quidē cum esset filius Dei. Prima in duas quia primo probat Chri-
sti pontificatum esse a Deo patre per duplicem auctoritatem scripturæ.

C momenta ubi Deus est: nec termino includitur, nec initio inchoat.

Aug. in ps. 35. & 109.
a Tu es sacerdos. Sacerdos autem Christus est, non secundum id quod natus est de patre Deus apud Deum coeternus gignens, sed propter carnem assumptam, propter v. et. man. quam obtulit pro nobis.

Primasius Hal. no.
b Melchisedech. Qui non temporalis fuit scriptura subiacente initio & finem eius vite in figura Christi qui carerunt. o. & sine. Et sicut ille obtulit in pane & vino & semel, sic & Christus sub specie panis & vini corpus & sanguinem suum de seipalis dedit.

tpf 109. 7.
c Preces supplicationes. **B** que. Christi dicit actionem & vitam cuius omnis actio fidelium est imitatio, & ad Deum oratio. Quid egit Christus, preces, & supplicationes fuerant pro omnibus. Sanguinis effusio fuit clamor validus, in quo auditus, pro reverentia eiusdem passionis. Reverentia est quod sine peccato passus pro sola charitate.

d Exauditus est. per hoc patet, quod per eum possumus consequi misericordiam, cum iam ad dexteram sit patris.

e *** CHRYSOST.** Erneseant haeretici, filius Dei pro reverentia exaudiebatur, & quid amplius de prophetis quis dixerit.

f Quis autem ordo est quod dixit, Exauditus est pro reverentia.

ria. Et quamquam esset filius, didicit ex his que passus est obedientiam. Quam obedientiam? Qui usque ad mortem antea fuit obediens, sicut patri filius, quomodo postea didicit? Vides quod de incarnatione dictum est. Quod autem dicit tale est. Dicit mihi, num patrem orabat, ut saluaretur a morte, & propter hoc in illis erat, & dicebat si possibile est transgredere me calix iste. Nisi quam autem pro resurrectione oravit patrem, sed contra ipse pronunciat dicens. Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud, & crederem habeo ponendi animam meam, & postestatem habeo iterum suscitari eam. Nemo auferet eam a me, ego a meipso ponam eam. Quid ergo est, pro quo orabat? Pro aliquibus orabat, qui crediderunt in eum. Quid autem dicit, tale est, exauditus est, quoniam, quippe necdum de eo opinonem habebant competentem, ideo dixit, & Exauditus est, sicut & ipse consolans discipulos suos dixit. Si diligereis me gaudereus utique, quia vado ad patrem, & pater meus maior me est.

e Reverentia. Quia amplius omnibus Deum reverentus est.

f Didicit ex his que passus est obedientiam. i. voluntarie suscepit obedientiam usque ad mortem.

tanquam effect.

De elec. qualiter.

NICOLAUS DE LYRA.

* secunda ibi. Quemadmodum in alio loco. Circa primum dicit continuans sententiam hinc in immediate precedenti. Sic & Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret. Sicut ambitiosi & hypocrite, ut possint ad dignitates ecclesiasticas ascendere.

1 Sed qui locutus est ad Deum, id est, Deus pater clarificavit ipsum Christum, & hoc est intelligendum secundum naturam humanam quia in divina natura habet eandem charitatem & gratiam cum patre, potest etiam intelligi secundum divinam naturam, non sic quod Deus pater filio aliquam charitatem vel gloriam de novo dederit, sed in quantum divinitatem quam ab eterno habuit a patre, in tempore patris manifestavit, propter quod petebat Salvator Ioan. 13. Clarifica me pater apud te ipsum claritate quam habui priusquam mundus fieret. hanc autem claritatem filij declarat pater, dicens quod sequitur.

2 Filius meus es tu, & c. Et hoc expositum est, supra, c. 1.

3 Quemadmodum. Hic consequenter inducit Apostolus aliam auctoritatem psalm. ad probandum sacerdotium Christi esse a Deo, quia est verbum patris ad filium.

4 Tu es sacerdos in aeternum. Dicit autem in aeternum, ad differentiam ipsius sacerdotij veteris legis, quia illud erat tantum temporale & figurale, & sacerdotium autem Christi est aeternum & verum, quia nos introvertit ad claritatem visionem in vita aeterna, quod non poterat facere sacerdotium veteris legis. Additur etiam alia differentia per hoc quod dicitur.

5 Secundum ordinem Melchisedech. Quia sacerdotium veteris legis fuit secundum ordinem Aaronicum seu Leviticum sacerdotium autem Christi secundum ordinem superiorem qui figuratim tangitur cum dicitur. Secundum ordinem Melchisedech. secundum quod inferius diffusius determinat Apostolus, 8. cap. & ibidem plenius exponitur hoc verbum.

6 Qui in diebus. Hic consequenter agit de officio pontificatus Christi primo declarans tempus debitum, hic. Qui in diebus carnis. id est, passibilis, quia ante resurrectionem habuit carnem passibilem, sed non peccabilem, & illud tempus debitum utendi officio pontificis offerentis pro nobis sacrificium. Secundo modum devotum offerendi pro nobis sacrificium, & c. cum dicit.

7 Preces supplicationesque. Dicit preces, quia apud patrem fecit petitiones. Dicit supplicationes quia in orando habuit modum humilem & devotum.

8 Ad eum, id est, ad patrem.

9 Qui posset eum saluare a morte. Faciendo quod non moreretur se vellet, sed tamen noluit propter redemptionem nostram adimplendam, que per mortem Christi convenientissime impleta est, saluavit eum tamen a morte alio modo scilicet cum a mortuis resuscitando.

10 Cum clamore valido, & c. offerens, scilicet corpus suum cum precibus in cruce. Quod autem moriens valide clamaverit dicitur evangelista, sed quod ibi lacrymatus fuerit non habetur de evangelio expressum potest tamen haberi per simile, quia Ioan. 11. dicitur, quod Christus in morte Lazari lacrymatus est ex pietate, & magis probabile est quod lacrymatus fuerit in cruce pro totius humani generis redemptione. Dicitur etiam Ioan. ult. g. quod multo fecit Iesus signa que non sunt scripta, & ideo cum Apostolus dicat tunc ipsum lacrymatum fuisse, tenendum est hoc tanquam certum, quamvis in evangelio non sit scriptum. Et patet ex predictis, quod oblatio & oratio Christi fuit facta humiliter, devoto, & ferventi, ideo merito fuit exaudibilis & accepta, & hoc est quod subditur.

11 Exauditus est pro sua reverentia. i. quia utendo officio pontificis, orando pro populo & offerendo suum sacrificium habuit modum devotum & reverentissimum.

12 Et quidem. Hic consequenter ostendit, quod in Christo fuit maxima misericordia, que debet esse in pontifice, quia cum esset Deus ab aeterno, in qua natura pati non poterat, ex sua pietate & misericordia qua visitavit nos orans ex alto, assumpsit naturam humanam passibilem, in qua pro nobis pateretur, & ex passionis experientia ad compatiendum nobis quodammodo aptior redderetur, & hoc est quod dicit Apostolus.

13 Dicit. Ex timore in natura humana.

14 Ex his que passus est, obedientiam. Sed hoc facit tantum nota experimentaliter, quia in notitia habituali non profecit, sed eam totam ab instanti conceptionis habuit, & quia per suam passionem meruit gloriam sui corporis & exaltationem, & consequenter aliorum.

Preces

* glori.

a *Omni*bus obtemperantibus. Tantum valet passio quod omnibus sufficit ad salutem, quæ salus bene potest esse per eum, quia ipse est appellatus, &c.

* THEOPHYLACTVS. Id est, non modo ipse saluus est factus, quin salutem ceteris contulit, nec temporariam aliquam, aut

brenem, qualis solet in bello afferri periclitantibus, sed eternam. At quibus est, illa allata? Nimirum obtemperantibus. Cur ergo vos increduli estis in tantæ salutis admittendæ discrimen? Vide sine quemadmodum hæc omnis oratio, tam varijs sit figuris districta? Sed adverte & orationis huius præstantiam. Ait enim factus est causa, quod utique diuinitatis est proprium. Nam Deum præter, alius nemo esse tantæ salutis causa potest.

* ANSEM. Per exauditionem eius, designatur resurrectio, per consummationem exaltatio. Vel consummatus est in omni operatione sanctitatis, quando completus omnibus obedientiæ suæ actionibus dixit. Consummatum est. Et emisit spiritum.

Sicque factus est causa salutis. non cuiuslibet sed æternæ, nec paucis, sed omnibus hæc tamen conditione ut obtemperent ei. Non enim aliter salutem consequi poterunt. Et bene potest ipse causa salutis esse celeris, quoniam appellatus est a Deo pontifex, sicut & ipse suis operibus realiter ostendit se hoc esse. Nam quæ pontificis officium impleuit, atque patri fuit in omnibus obediens, & in seipso peruenit ad tantam bonorum omnium consummationem, ut sufficeret etiam ad aliorum salutem, idcirco appellatus a Deo est pontifex, & hoc iuxta ordinem Melchisedech, sicut omnis ordo diuinitatis in eo consideretur, qui considerari potuit in Melchisedech.

* THEOPHYLACTVS. Quoniam inquit, passus est ille, & pontifex est nuncupatus, utpote qui sese in mortem obtulerit. Nec tamen etsi sanguinem obtulit, pro Iudaicis institutis id egit, sed in Melchisedech morem, factus est pontifex, Nam quemadmodum ille non fuit olei liquore ab homine delibutus, sic nec Christus quidem, sed a Deo consubstantiali ipsius spiritu offusus est, utique & ille rex fuit, ita & iste potitus est regno.

In

NICOLAUS DE LYRA.

* glorificationem ideo sequitur.

1 Et consummatus factus est omnibus. Quia in sua resurrectione habuit gloriam consummatam in corpore, quia prius erat perfecta tantum ex parte animæ.

2 Factus est omnibus obtemperantibus, scilicet per veram fidem.

3 Causa salutis æternæ. Videmus enim in naturalibus, quod illud quod est perfectum potest facere alterum sibi simile. Similiter Christus in gloria perfectissimus est alijs causa gloriæ, in quantum Deus per modum principalis effectus, & in quantum homo per modum merentis, & instrumenti, coniuncti tamen in unitate suppositi, alij autem sancti se habent ad Deum per modum instrumenti separati, sicut manus artificis, liter est instrumentum eius, & aliter securis.

Appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech. **Ostenso** quod Christus habuit perfecte illa quæ debent esse in pontifice sic consequenter concludit propositum principale, scilicet quod Christus est appellatus realiter pontifex & verè, dicens. Appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech. Hoc autem addit, quia sacerdotium Christi non consistit in oblatione brutorum animalium sicut consistebat sacerdotium Ieuiticum, sed consistit in oblatione corporis & sanguinis Iesu Christi sub specie panis & vini, sicut Melchisedech qui erat sacerdos Dei altissimi obtulit panem & vinum, ut habetur Genes. 14. c.

De quo nobis grandis sermo. **Ostenso** quod Christus sit vere pontifex, hic consequenter preparat animos audientium respectu sequentium. Et diuiditur in tres partes, quia primo reddit auditores attentos, secundo faciles in principio sequ. cap. ibi. Quapropter, tertio beneuolos, ibi. Et hoc facta. Circa primum sciendum quod animus auditoris excitatur ad attentionem.

b *In* interpretabilis. Sermo de incarnato filio difficilis est ad interpretandum, quia debiles sensu estis ad intelligendum profunda mysteria. Vel, *Interpretabilis* Quia hic sunt multa sacramenta exponenda de personæ, s. dignitate & eternitate, & de ritus & trib. mutatione, & de sacrificii eius & Tes. excellentia & nouitate, & de legis atque sacrificiorum illius temporis reprobatione, & de alijs multis.

a Ad perfectionem ductus, quando in dexteram collocatus.

a est obedientiam, & **t** consummatus factus in omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech.

a Sufficiens. **b** Gloriam æternam. **b** Qui realiter hoc ostendit, & non mentitur.

a De qua re, quomodo secundum ordinem Melchisedech & non secundum ordinem Aaron. **b** Profundus & subtilis est.

b mo, & **t** in interpretabilis ad dicendum: quoniam **t** imbecilles

a non habilis interpretari. **b** Ad exponendum vobis. **c** Non ideo quin ego possem, vel grandis, quoniam imbecil.

c facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse

a Ad intelligendum profunda mysteria. **b** Imbecilles. **c** Quia prius annunciatum est vobis. **d** Quia exercitati in lege & prophetis de Christo. Aliorum.

d propter tempus, rursum indigetis, ut vos doceamini, quæ

a Exordium sermonum, est symbolum fidei. **b** Ad hoc redacti estis. **c** Humili sermone.

sunt elementa exordii sermonum Dei. Et facti estis quibus

dicens: Tempora quidem ignorantie cum dissimulauerit Deus, nunc præcepit hominibus omnibus ubique ut poeniteant, secundum quod constituit diem, in qua iudicaturus est mundum cum iustitia in vitro in quo defiquit, fidem tribuens omnibus excusans eum a mortuis. Propterea si aliquid altum dicit, breuiter hoc dicit, humilia uero plurimis epistolæ locis insper sit, & sic quæ alta sunt, ostendit. Nam quod ita humiliter loquitur, non permittit, ut ista de diuinitate suspicemur, sic & hic cautelam seruauit.

c *Quæ sunt elementa exordii.* Exordium sermonum est simplex doctrina. Elementa eius, materia de qua agit, ut natiuitas, passio.

Et facti estis quibus lacte opus sit. *** BEDA.** Cum debetis tempore ipsa esse doctores, iterum doctrina indigetis quæ sunt elementa sermonum Dei, & facti estis opus habentes lacte non solido cibo. Omnis enim qui lactet, inexpertus est verborum iustitiæ, infans. n. est. perfectorum autem est solidus cibus eorum qui per habitum exercitatos habent sensus ad separandum bonum. Hic enim videmus tãquam diffinitum esse quem perfectorum dicat solidum cibum, & hoc esse illud quod ad Corinthios scriptum est, Sapientiam loquimur inter perfectos.

* IDEM. Sunt quidam homines qui cum audierunt quia humiles esse debent, dimittunt se nihil volunt discere, putantes quia si aliquid didicerint, superbi erunt, & remanent in solo lacte

attentionem, quando doctor ei insinuat dicendorum difficultatem potest contingere dupliciter. Vno modo propter materiæ arduitatem. Alio modo propter audientis imbecillitatem ad capiendum & tarditatem. Vtrumque contingit in proposito, quia materia incarnationis de qua loquebatur Apostolus, est valde ardua & difficilis. Item illi quibus scribebat, scilicet Iudei erant etiam imbecilles ad capiendum, propter assuetudinem ad contrarium, & hoc est quod dicit Apostolus. De quo, scilicet pontifice nostro Iesu Christo est.

6 Nobis grandis sermo & in interpretabilis ad dicendum. id est interpretacione indigeus propter materiæ difficultatem, & iterum alia causa est.

7 Quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. ad intelligendum, de quo eos reprehendit, di.

8 Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus. i. propter diuinitatem temporis, hoc autem dicit Apostolus, quia ipsi fuerant instructi a iuuentute in lege & prophetis.

9 Rursum indigetis ut vos doceamini, quæ sunt elementa exordii sermonum Dei. In grammatica elementa dicuntur literæ, quas pueri primo addiscunt, ad similitudinem huius dicuntur elementa quæ sunt prima & cõiunia in fide quæ quibet debet scire. Considerandum tamen quod Apostolus non dicit, quod uelit eos de talibus instruere, ut in cap. seq. patet, sed ut sic loquendo possit eos melius excitare, propter quod etiam subditur.

10 Et facti. Sicut enim paruulis datur lac, quod est cibus de facili conuertibilis, & non dantur eis carnes uel pisces uel alius cibus duræ digestionis, ita similiter nouitijs in fide & simplicibus non sunt proponenda difficilia fidei, sed ea tantum quæ possunt de facili capi, propter quod sequitur.

Lacte, quos reprehendit scriptura, dicens.
A Et facti estis opus habentes lacte, non solido cibo. sic. n. Deus vult nos lacte nutrire, ut non ibi remaneamus, sed crescendo per lac ad solidum cibum perveniamus. Non ergo sic tibi dicitur, humilis esto, ut non sapias. Humilis esto propter superbiam, altus esto propter sapientiam.

Audi evidentem sententiam de hac re. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia infantes estote, ut mentibus perfecti sitis. Certe explicatum est fratres mei, ubi nos Deus voluit esse humiles, ubi altos, humiles propter cauendam superbiam, altos propter capiendum sapientiam.

B Lactare ut nutriaris, sic nutrire ut crescas, sic cresce ut panem manduces. Cum enim ceperis panem manducare, ab lacte aberis, id est, iam non tibi opus erit lacte, sed solido cibo.

† in ex. er. tus rudis.

† propter consuetudinem.

Ioan. 1. b. Ibidem. a. Primasius Haimo.

a Omnis enim qui lactis est particeps. Qui non capit, verbum caro factum est. quomodo capiet. In principio erat verbum? Ois de hac re sermo quo agitur, ut non solum credatur verum etiam intelligatur, sciaturque quod dicitur, onerosus est, facilius illos premit quam patit. Ex quo fit, ut spirituales, ista carnalibus non omnino taceant, propter catholicam fidem, quae omnibus predicanda est. Nec tamen sic deferat, ut volentes ea perducere ad intelligentiam

tiam non capacem, facilius fastidiri faciant in veritate sermonem quam in sermone percipi veritatem.

b Ad discretionem boni et mali. Ecce hic ostendit quid sit solidus cibus, scilicet separare bonum a malo, quod perfectorum est qui habent sensus exercitatos. Qui autem in invalida & exercitata

a Ad similitudinem infantium. **b** Et. **c** Arcanis Dei. Qui confirmet vos. **d** Non solido. Cuius pars est lac.

Ut paruulus non discernit cibos & perit sumendo noxios, sic indoctus.

a Lactem opus sit, non solido cibo. **O**mnis enim qui lactis est

a Quod vos estis. **b** Qui iustus & perfectus conuenit. **c** Ideo quia. **d** Ut vos in fide teueli.

particeps, et expers est sermonis iustitiae. Paruulus enim est.

a Sensus & opere. **b** De quo alibi. Sapiens loquitur inter perfectos. **c** Scilicet. **d** Conlucti sunt studio & lectione scripturarum.

Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro

a Non modo natura liter acutos. **b** Intellectu. **c** Iundo. **d** Hic est solidus cibus. Inter se vel boni a minus bono, & mali a minus malo.

b consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

mente hoc non possunt, perfecti nisi quodam fidei lacte teneantur, ut inuisibilia quae non vident, & intelligibilia quae nondum intelligunt credant, facilius ad vanas & sacrilegas fabulas promissionis scientiae seducuntur, ut bonum & malum non nisi corporalibus imaginibus cogitent, & ipsum Deum non nisi corpus ali-

quod esse existiment, & malum nisi substantiam putare non possunt, cum sit potius ab immutabili substantia mutabilium substantiarum quidam defectus: quas fecit ex nihilo ipsa immutabilis, & summa substantia, quae est Deus. Quod perfecti quisquis non solum credit, verum etiam exercitatus in exterioribus animi sensibus intelligit, percipit, non ita non est iam metuendum ne seducatur ab eis, qui malum putando esse substantiam, quam non fecit Deus, mutabilem substantiam faciunt ipsum Deum, sicut Manichaei. Vel si quae aliae pestes ita desipiunt.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Omnis enim qui lactis est particeps. i. indiget doctrina facili.

2 Expers est sermonis iustitiae. i. ineptus ad capiendum difficilia quae tantum sunt proponenda perfectis, cuius ratio subditur.

3 Paruulus est enim est. i. novellus & inpotens ad talia.

4 Perfectorum autem est solidus cibus. i. doctrina subtilis in his quae ad fidem pertinent, est tantum proponenda perfectis, & qui sint tales ostendit consequenter, di.

5 Eorum qui pro ipsa consuetudine. in exercitio scripturarum.

6 Exercitatos habent sensus. i. virtutes intellectuales, quae per sensus aliquando designantur sicut aliquando alicui dicitur, uides tu hoc. i. intelligis, & ad quid valeat tale exercitium subdit, di.

7 Ad discretionem boni ac mali. i. veri & falsi in his quae sunt fidei, quia verum est bonum intellectus, & falsum est malum ipsius.

Ad evidentiam maiorem huius partis ultimae queritur. Vtrum mysteria & subtilia fidei sint omnibus indifferenter proponenda. Et arguitur primo quod sic, quia dicitur Matth. ult. d. Predicite euangelium omni creature, sed in euangelio continentur omnia fidei mysteria, ergo, & c. Item credere articulos fidei explicitum est de necessitate salutis, quantum ad omnes, sed non possunt talia credere, nisi eis: proponantur ergo articuli fidei sunt omnibus proponendi, sed articuli fidei continent mysteria & difficilia ergo, & c.

Contra, per illud quod habetur in textu. Et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.

Respondet: Mysteria fidei possunt dupliciter proponi. Vno modo ut credenda simpliciter per simplicem assensum. Alio modo proponuntur, ut aliquantulum intelligenda per rationem, prout potest ratio haberi in tali materia. Loquendo igitur de primo modo proponendi, dicendum quod fidei in mysteria non sunt omnibus proponenda, quia non debent proponi infidelibus obstinatis, quia ex hoc non sequitur eorum conuersio, sed tantum

Mysteria fidei dupliciter proponuntur

tantum fidei derisio, & proponi debet mors suo occisio. & hoc est quod dicit Saluator Matth. 8. a. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi ditumpant uos. Per sanctum & per margaritas intelligitur haec doctrina sancta & preuosa, & per canes & porcos intelliguntur obstinati in infidelitate & in immunditia & sed fidelibus & credere uolentibus & illis de quibus speratur conuersio, proponenda est fidei doctrina.

Aduertendum tamen, quod in doctrina fidei aliqua sunt omnibus communia, quia omnes tenentur illa credere explicitum, sicut est mysterium incarnationis Christi & passionis & resurrectionis & consimilia, quae communiter predicantur in ecclesia, & talia sunt omnibus proponenda, etiam simplicibus non tamen subtiliter, sed per grossa exempla ab eis capibilia, quia aliter daretur eis occasio errandi. Alia sunt in doctrina fidei quae sequuntur ex articulis fidei, ad quae credenda explicitum non tenentur simplicibus, sed tantum illi qui sunt in ecclesia superiores, & talia non sunt simplicibus proponenda, nisi probabiliter timeretur, quod in talibus essent male informati ab hereticis. In tali enim casu sunt de talibus instruendi, quia perfidia haeresis non tantum contingit in errore circa articulos, sed etiam in errore eorum quae sequuntur ex articulis, sicut enim haereticum est dicere, quod non est dicere, quod Deus non sit incarnatus, ita haereticum est dicere, quod non assumpsit ea quae sunt de ueritate humanae naturae, & ideo Manichaeus condemnatus est ut haereticus, qui dixit Dei filium assumpsisse carnem phantasticam, & similiter multi alij qui negauerunt in Christo esse aliqua quae pertinent ad naturam humanam. Si autem loquamur de secundo modo proponendi ea quae sunt fidei, scilicet in quantum sunt per rationem intelligenda, sic tantum modo proponenda sunt hominibus intelligentibus & exercitatis in scriptura qui possunt capere talia, non autem simplicibus & capere non potentibus, quia haec possent eis esse erroris materia. Argumenta patent per praedicta.

CAP.

A D D I D I O I.

In c. 5. ubi dicitur in postil. Et exauditus est pro sua reuerentia.

Hoc quod dicitur. Exauditur pro sua reuerentia. potest etiam aliter intelligi secundum glossam. scilicet pro reuerentia passionis cui maxima reuerentia debetur, eo quod sine peccato passus est pro sola charitate.

A D D I T I O I I.

In eo. cap. ubi dicitur in Postil. De quo scilicet, pontifice nostro Iesu Christo.

Hoc quod dicitur hic. De quo grandis sermo uobis & interpretabilis ad dicendum, secundum Glossam referendum est ad sacerdotium Christi, scilicet quomodo secundum ordinem Melchisedech appellatus est sacerdos, ut statim

statim supra dixerat, de hoc. n. facit Apostolus grandem sermonem, in sua & interpretabilem, scilicet indigentem interpretatione, non propter materiae difficultatem quia illa quae iam proposuerat de Christo in principio huius epistolae, di. Qui cum sit splendor patris, habent maiorem difficultatem, & indigent altiori interpretatione, ut est manifestum, sed haec materia de sacerdotio Christi non habet in se tantam difficultatem, nisi scilicet propter imbecillitatem audientium, qui non ualebant discutere intelligentiam eorum quae de hoc traduntur in scriptura, prout Apostolus declarare intendebat, & hoc est quod subdit. Quoniam imbecilles facti estis ad audiendum, & c. q. d. Non indigemus grandi sermone & interpretabili, nisi propter imbecillitatem uestram.

CAP. VI.

Va propter. Duritet eis increpatis, & culpatis eo quod velint semper eadem ipsa discere, iterum blanditur illis se eis connumerando, hortans eos ad perfectionem.

Inchoationis. Quod rudes sunt catechizandi, ut est symbolum fidei, & dominica oratio.

CHRYSOST. Quid est initiu? nihil aliud quam hoc. Initium est quam nondum uita est perfecta. Sicut enim eum qui ad doctrinam litterarum inducitur, elementa oportet primum audire: sic & Christianum hac scire exacte, & nihil dubitare de ipsis. Si autem iterum opus habuerit horu doctrina, necdum fundamentu hnt, firmum enim, oportet & fixum esse & stare, & non transferri. Si autem quisquam uerbu ueritatis audit, & baptizatus est, & post annos decem de fide iteru audire opus habet, quod credere oporteat resurrectionem mortuorum, non dum fundamentum haber iterum initium Christianismi querit. Quod enim fides fundamentum sit, cetera uero superaedificationes, aduerte ipsum dicentem. Ego fundamentum posui, alios superaedificat.

THEOPHYLACTVS. Quia haud quaquam necesse est, ut circa initia ipsa semper uertemini, id est fide semper instrua mini, tanquam ad eum nuper inducti: sed ad perfectionis fastigium perducamini, & ad optimum uiuendi ritum.

Ad perfectiora feramur. CHRYSOSTOMVS. Quid est ad perfectionem feramur? Ad ipsum, inquit transeamus cacumen, hoc est, uitam optimam habeamus. Sicut enim in elementis uniuersum apex primus. hoc e alpha, & fundamentu aedificium totum continet, & sic uitae munditiam certa fidei persuasio. Sine ista enim non potest esse christianus, sicut nec sine fundamento aedificiu, neq; sine elementis peritus litteratu fieri potest.

Non rursus. id est, non ut olim, ut sicut prius ceciderunt, iteru credat. Vel non rursus iacientes, ita modo iaciamus, ut amplius acere non sit opus.

Fundamentum. Quod prius dixit sermonu inchoationis, hic appellat fundamentum, eo quod ad Christianam religionem uenientibus prius proponitur, & super hoc qd perfectionis est edificetur. Hoc fundamentum diuidit in sex, quae inchoatio scilicet penitentia, fides, baptismatu, doctrina, impositio manuum, resurrectio, atque iudicium. Quicumque aliquos ad fide couertit, prius facit penitere, in Deum credere, baptizari in remissio-

CAP. VI.

Quia perfectorum est solidus cibus. Nos amouo. Alias remittentes.

Vapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur. Non rursus iacientes

fundamentum penitentiae ab operibus mortuis & fidei ad Deum, baptismatum doctrinae, impositionis quoque manuum

ac resurrectionis mortuorum, & iudicii aeterni. Et hoc faciemus.

a Id est penitentiam quasi lapidem in fundamento. b Quae est. De. Quia ibi opera priora peccando fecerunt irrita. c Id est peccatis.

a Sicut enim omnia in baptismo dimitti, & per impositionem manuum spiritum dari lex superaueret: nec praeceptum aliquid quarent, si scirent per eum resurrecturos mortuos & iudicandos. In confirmatione.

a Id est ad perfectionem fecerunt. per. b Vel faciemus.

remissionem, confirmari per impositionem, resurrectionem & diem iudicii prestolari. f Ab operibus mortuis. * AUGUSTINVS. Quid est autem a mortuis operibus penitentia nisi ab his quae oportet mortificari ut uiuamus.

Lib. de 6. & oportet c. 11.

Mortua opera dicitur peccata quae occidunt. Vel priora bona quae persequens malum mortua erant. Penitentia ab his est fundamentum tum iacere sine quo nihil edificabitur.

Quid est autem a mortuis operibus penitentia, nisi ab his quae oportet mortificari, ut uiuamus. Feramur ad perfectionem iacientes fundamentum penitentiae ab operibus mortuis & fundamentum fidei quae sit ad Deum, ut omnes partes fidei habeat, & non aliunde putet iustitiam esse. Fundamentum est doctrinae baptismatum pluraliter, quia est baptismus in aqua, in penitentia, & in sanguine: quia sic mundatur homo a peccatis penitentia uel sanguinis effusionem, sicut per lauacrum baptismi. Vnum tamen dicitur baptismus quia, una forma, nec iterari potest. Una ibi est trium personarum operatio. Non ergo ideo dicitur baptismus fieri in penitentia & in sanguine, quod sacramentum baptismi celebretur, ut in aqua accedente uerbo, sed quia uicem baptismi supplet effusio sanguinis pro nomine Christi. Et etiam fides & penitentia, ibi duntaxat ubi articulus necessitatis contemptus religionis sacramentum baptismi excludit. Ideoque sic intelligendum est illud. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum caelorum, id est, qui non fuerit regeneratus ea regeneratione qua renascuntur illi, qui renascuntur ex aqua & spiritu sancto non saluabitur. Ea uero renascuntur homines diuersis modis, alii per penitentiam, alii per effusionem sanguinis, alii per baptismum. Ideo pluraliter dixit baptismatum. Fundamentum etiam impositionis manuum, quia nisi quis credat, quod per manus impositionem detur spiritus ad remissionem & corroborationem, non est fundatus. Fundamentum etiam resurrectionis mortuorum, quod nisi quis credat quia resurrectio Christi facit resurrectionem mortuorum, non habet super quod aedificet. Fundamentum etiam iudicii aeterni, quia quidquid ibi statuetur, in aeternum durabit, quod iudicium qui non credit, non habet fundamentum: Haec omnia nisi in fundamento praecesserint, nemo potest bene operari. Et quia haec omnia illis necessaria sunt, dicit, iacientes haec omnia sicut lapis in fundamento iacit.

primasius Haymo.

omisso. in Christo inchoat, sermone Baptismi? triplex.

Li. 1. de pccn. c. 2.

E

Io. 3. a.

Li. 1. de pccn. c. 2.

Impossibile

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

Va propter. In parte cap. 6. immediate precedenti a postolus reddit auditores attentos, ostendendo dicendorum difficultatem, hic consequenter reddit eos dociles, ostendendo eorum ordinem, quia ostendit quae sunt dimittenda & quae prosequenda. Illi enim quibus scribebatur erant exercitati in scripturis, & ideo dicit quod intendit dimittere ea quae solent dici nouitiis, sed intendit prosequi ea quae solent dici perfectis, & hoc est quod dicitur. Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem. supple, facilia quibus incipit fidei doctrina.

Ad perfectiora feramur. id est, ad doctrinam perfectiorum, & non sint illa quae intendit dimittere breuiter tangit, & sunt sex. Primum, est penitentia a peccatis praeteritis, sicut enim in motu naturali prior est recessus a termino a quo, quam accessus ad terminum ad quem: ita in processu gratiae quae perficit naturam, primum est penitentiae sacramentum, quod est quidam regressus a peccatis, & hoc tangitur cum dicitur.

Non rursus iacientes fundamentum penitentiae ab operibus mortuis. id est, peccatis quae sunt opera mortua, dicitur autem penitentia fundamentum: quia est illud quod est primum in processu gratiae, ut dictum est, sicut fundamentum est illud quod est primum in aedificatione.

ficatione. Secundum quod est annuntiandum est fides simpliciter, per quam fit accessus ad Deum, secundum quod dicitur infra 11. c. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est &c. & hoc tangitur ibi Et fidei. Tertium est baptismus, quod est quaedam spiritualis generatio, & hoc tangitur ibi. Baptismatum doctrinae, & dicit in plurali, quia triplex est baptismus scilicet fluminis, fluminis, & sanguinis, verum tamen habent tantam uirtutem: unius baptismi. & ideo dicit Apostolus ad Eph. 4. b. Vna fides unum baptismum. Quartum est sacramentum confirmationis, in quo datur spiritus sanctus ad robur, sicut in baptismo datur ad consequendum esse spirituale, & hoc notatur ibi. Impositionis quoque manuum. Quintum & sextum pertinent ad terminum spiritualis processus, expectamus enim resurrectionem corporum futuram, quia hoc amoto inanis esset fides nostra, ut dicitur. 1. ad Cor. 15. & hoc tangitur ibi. Ac resurrectionis mortuorum, quae est quintum. Expectamus etiam remunerationem nobis siendam in iudicio extremo, & hoc est sextum, quod notatur ibi: Et iudicii aeterni, dicitur autem iudicium aeternum, quia sententia tibi data in aeternum durabit. Ista sex praedicta non intendit Apostolus prosequi modo, quia sunt quaedam fidei uerba, de quibus fidei nouitiis sunt instruendi, & de talibus instruuntur in primitiua ecclesia, ut patet Act. 17. & in pluribus alijs locis.

Et hoc fac. Hic consequenter apostolus reddit auditores beneuolos ad ostendendum eis suam doctrinae possibilitatem & utilitatem. Et diuiditur in tres

A *Impossibile.* Ne quis vero existimet secundum vel tertium baptismum post peccata possit fieri subdit. *Impossibile.* Non tamē difficile, ne quis in hoc consideret.

B *Eos qui*, id est, etiam eos qui hæc bona habuerunt. Nedum penitus malos.

C *Renouari*, per baptismum, eius virtus in cruce Christi constat, unde.

D *Rursum crucifigentes.* Quia in baptismo sumus cōformes morti eius & sepulturæ. Qui putat secundo baptizari, secundo Christum quantum ad te crucifigit, quod est cū habere ostentui & de

Secundo baptizari pro hibitionem. Reiteratione baptismi.

B *Renouari rursus ad penitentiam* * AMBRO-

Libr. 2. de peccat. c. 2.

S I V S. *Impossibile est renouari ad penitentiam per baptismum*, hoc est rebaptizari, quia hoc esset iterum crucifigere Christum, non in carne sua, sed in carne baptizati. Etenim quia de remittenda prædicant penitentia, debuit, & de his qui iterandum putant baptismum non sileere, & prius sollicitudinem nobis auferri oportuit, ut sciremus etiam post baptismum, si qui peccarent donare eis posse peccatum ne spe veniē desitutos iterandi baptismatis opinio viua peruerteret.

* **CHRYS.** Duobus modis hanc causam impossibilem esse dixit, & fortiores quodam potremo posuit. Vno quidē modo, quia non est dignus, qui eum talibus dignus factus sit, & cū cetera perdidit, quæ sibi donata fuerant, iterum nouari, & quia possibile non est eum iterum crucifigi, hoc enim est ostentui habere Christum non est igitur secunda lauatio, nam si est, est & tertia, est & quarta. Prima namque a secunda dissoluitur, & hoc semper ab altera, & hoc in infinitum procedat necessesse est. *Et gustauerunt (inquit) bonum Dei verbum.* Et non

aperit

NICOLAUS DE LYRA.

* *in tres: quia primò proponit in generali, quod sua doctrina est conueniens & possibilis. secundo ostendit in speciali quibus impossibilis est, ibi: Impossibile est enim. tertio quibus est possibilis, ibi: Confidimus autem. Circa primum sciendum, quod Apostolus in principio huius cap. dixit se velle instruere illos quibus scribebat de his quæ pertinent ad perfectionem doctrinæ Christi, & quamuis illud sit difficile, tamen hoc est bene possibile cum adiutorio Dei. & hoc est quod dicit Apostolus: Et hoc faciemus siquidem permiserit Deus, id est, adiuuerit. minus enim dicit & plus signat.*

1 *Impossibile est enim. Hic ostendit quibus sua doctrina est impossibilis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit propositum, secundo ad hoc inducit exemplum, ibi: Terra enim. Du it igitur quod sua doctrina est inutilis illis qui post multam beneficia diuina recepta per ingratitude labuntur de peccato in peccatum, quia de se resurgere non possunt, & iuste a Deo permittuntur depressi onere peccatorum, talibus enim sic in peccato profundatis, & per consequens quodammodo obliuatis, secundum quod scribitur Proverb. 18. a. Impius cum in profundū peccatorum uenerit, contemnit: inutilis est doctrina Apostoli, quia non recipiunt humanam persuasionem. & hoc est quod dicit Apostolus. Impossibile est enim eis qui semel sunt illuminati, recipientes baptismi sacramentum quod dicitur sacramentum fidei, quia illuminat per fidem. Et bene semel dicitur, quia hoc sacramentum non potest adhiberi homini, nisi semel, cum non sit iterabile.*

2 *Gustauerunt etiam donum celeste, quia in sacramento baptismi confertur gratia quæ de celo datur.*

3 *Et participes facti sunt spiritus sancti. Quia varia dona spiritus sancti dantur cum gratia, quæ quidem dona fuerunt in Christo perfecte, ut habetur Isa. 11. Et in nobis sunt participatiue.*

4 *Gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum. Qui à Christo recepimus non solum donorum spiritus sancti largitionem, sed etiam spiritualem nutritionem per suam doctrinam. Non enim in solo pa-*

aperit quid sit hoc. *Virtutes etiam futuri seculi.* Viuere quippe sicut angeli, & nullus egere eorum quæ in ista vita sunt, scire quæ futuri seculi fructuum promissio nobis efficitur, per spiritum sanctum hæc dicere conceditur, & inde abdita illa ingredi. *Quæ sunt uirtutes futuri seculi à Vita æterna, angelica conuersione.*

Horum quippe iam pignus accepimus per fidem à spiritu. *Dicitur quod in hiis in regnū cuiusdam regis introducto, cū cetera tibi quæ ibi sunt crederentur, deinde proderes omnia, crederentur tibi interim. Negat hic Apostolus reiterationem baptismi, sed non excludit penitentiam. Renouari enim est nouum fieri. Nouum autem facere lauacrum est. unde: Renouabitur sicut aquila iuuenis tua. hoc fit in baptismo. Et est sensus.*

*Impossibile est eos, qui hoc semel acceperunt rursus renouari id est, rebaptizari motos ad penitentiam, illos dico si rebaptizati, rursus crucifigentes filium Dei, & habentes irrisionem quantum ad se. Non enim in re, crucifigunt, sed similes sunt irrisoribus & crucifixoribus, quia vna mors Christi, unum baptismum consecrauit, quod sufficit contra omnia peccata etiam tequentia. Si penitentia de eis agatur, sicut illa vna mors, sufficit ad omnia peccata tollenda. Qui vero iterat baptismum, quasi illa vna mors, & unum ex ea baptismum non sufficit, iterat & mortem, ut ex ea iterata fiat iterata remissio. Vel in re crucifigunt filium Dei & contumeliæ habent, qui gratiam eius uilipendentes in peccatis iacent. Et est ratio cur non debeant relicta fide prima in peccata cadere. Non enim ultra possunt rebaptizari in remissionem peccatorum. Impossibile est enim rebaptizari, quia tantum bibere in brem, id est, Christi doctrinam possunt, quæ per penitentiam fructificent. hoc est: *Terram enim sepe.**

Sape

ne uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Deo *Matth. 4. a.*

5 *Virtutesque uenturi seculi. Virtutes istæ sunt dotes animæ & corporis. dotes animæ, sunt aperte Dei uisio, firma intentio, continua fruitio quæ habentur in patria perfecte, sed hic a uiris perfectis habentur incohabitue, scilicet in spe & charitate. quibus succedunt illæ dotes, habentur etiam aliquando ex speciali gratia quadam diuinæ dulcedinis experientia, quæ conceditur aliquando uiris sanctis in uia dotes uero corporis non habentur hic, nisi in spe. & quia magna ingratitude est, post tanta beneficia diuina cadere a fide & gratia, ideo sequitur:*

6 *Et prolapsi sunt. illi qui prædicta perceperunt.*

7 *Renouari rursus ad penitentiam, est impossibile. ad hoc enim refertur illud impossibile, quod tamen hic accipitur pro difficili, sicut dicitur de Claudio, quod non potest ambulare, quia male & difficile ambulat. si prædicti cadentes, de difficili resurgunt, non tamen est impossibile simpliciter quando uisunt in uia. Sequitur.*

8 *Rursum crucifigentes sibi metipsis filium Dei, quia quantum est in ipsis, reuerant causam suæ crucifixionis.*

9 *Et ostentui habentes. Quia per hoc uidentur irridere morte Christi quasi pro mortico eam habentes. Aliter exponitur illa lite ab aliquibus ab illo loco, Et prolapsi sunt. & dicunt, quod Apostolus remouet hic errorem quorundam, qui de Iudaismo erant conuersi ad fidem catholicam. & ideo sicut apud Iudeos ablutiones & baptismum frequenter fiebant, sicut patet ex euangelio in pluribus locis, ita operantur, baptismum Christi pluries posse reuerari circa eundem honorem ad delenda eius peccata, sed hoc remouet Apostolus, dicit. Impossibile enim est eos qui semel illuminati sunt per baptismum qui est dei sacramentum, rursus renouari ad penitentiam si lapsi fuerint quia per penitentiam sequentem non possunt redire ad renouationem baptismalem, quia baptismus est lauacrum regenerationis & renouationis, ut habetur ad Titum. 3. Et ideo non dicit Apostolus quod sit impossibile penitere, sed renouari modo prædicto, quia sacramentum baptismi non est iterabile. Sequitur: Rursus crucifigentes sibi metipsis filium Dei.*

* In ba-

Sape Quia si rara, non sufficit, si assidua, vile scit.
Imbrēm Doctrinam sanctam rorem calorū, quem sibi
 terra pluunt celi, id est, prædicatores verbi ueritatis.
AVG. Et germinet excipiens pluuiam germina bona ope
 ra bona, nec pro bona pluuiā det spinas, & pro horreo expe
 ctet ignē. Reliquum
 enim erit, si semen
 quod spargitur in cor
 tibus nostris, non ab
 tulerint aues, nec spi
 næ præfocauerint, nec
 estus exusserit, accedē
 e pluuiā hortatio
 num quotidianarum
 & cogitationibus ue
 ris bonis, quibus hoc
 agitur in corde, quod
 agitur in agro rāstris,
 leba frangatur, & te
 nen operiatur, & ger
 minare possit, afferat
 & fructum, ad quem
 laudeat, & letur agri
 cola. Si autem pro se
 mine bono, & pro plu
 uia bona, nō fructum
 de spinis attulerimus,
 nec semen accusabit,
 nec pluuiā erit in cri
 mine, sed spinis ignis
 lebitur præparatur.

CHRYSOSTOMVS.

Semper bibimus, semper audimus, sed cōfestim humo
 em amittimus. Sole exorto propter hoc spinas proferimus.

HERO. Significat Paulus populi Iudaici uilitatem, quā
 Romanis traditi sunt, & captiuitates iugum hucusque susti
 nēt, de manu n. Christi hæc facta sunt omnia, & in micore, ac
 loloibus dormitant. Quia nec beneficiis, nec tormentis Dei
 illū recidere uoluerunt, unde loquitur ad eos. Ite in ignē ater
 num, quem præparauit Deus diabolo & angelis eius. Quod
 & Apostolus ait. *Thest. 2. Peruenit ira Dei super eos in finem.*
Generans herbam. Significat illos saepe bibisse, per legem &
 prophetas uerbum cælestis doctrinæ, & nec sic prompti fue
 runt germina fidei proferre.

A quibus colitur. Cultores terræ qui uomere spiritali arbu
 ta concidunt, & falce uerbi Dei noxia præcidunt. Vel illis a
 quibus colitur, id est, ipsis eisdem qui se colūt i bonis operib.
 imitari scilicet maiores, secundū illud: *Et fecerunt fructum nati
 uitatis quia patres suos, quos eos in fide genuerunt imitantur.*
Confidimus. Non dicimus putando uos tales, sed timendo ne
 sitis tales. Terreo uerbis, ne ipsa doleatis re. *Confidimus.* Quia de
 præ-

presenti non habet, unde lauder de spe futurorum attollit, ad
 q̄ p̄ præterita allicit, & recreat animos eorum & confortat,
 antiqua eis in mente reuocans, & facit eos ex estimare Deum
 oblitum bonorum quæ fecerūt, Sicut n. priora bona p̄ sequē
 tiam mala mortua fuerant & irrita facta, uia ipsa eadem per pe
 nitentiam & alia bo
 na sequentia reuiuif
 cent.

Operis. Magna illis te
 stificatus est. Tria au
 tem bona commēdat
 in eis, scilicet quod
 omnia tua fecerunt cō
 munia sanctis. Ecce o
 pus & hoc ex dilectio
 ne quæ informat actio
 nes. Ecce alacritas, &
 hoc ad gloriā Dei, ec
 ce pura & recta inten
 tio.

CHRYSOSTOMVS.
 Papē quomodo recre
 auit animas eorum, &
 confortauit, antiqua es
 is in mentem reuocās
 & eo inducens, ut ne
 cessario nequeant cog
 itare, apud Deum se
 in obliuionem uenisse
 Non enim iniustus est
 Deus, ut obliuiscatur ope
 ris uestri. Necessē est e

nim peccare illum, cui non satisfactum est de spe, deumque
 iniuititæ arguere. Proinde coegit eos omnibus modis, expe
 ctare illa futura. Eum enim qui desperata præsentibus & re
 nuntiat, ex futuris confortare quis poterit.

ANSEL. Reuera enim grandis esset iniustitia Dei, si tan
 tum peccata puniret, & bona opera non susciperet.
Quæ ministratis sanctis, & ministratis. **ANSEL.** His uerbis pa
 tet, quia superior increpatio, & presens consolatio, non ad p̄
 fectos diriguntur, qui reliquerant omnia, & habebant cor v
 num, & animam unam, sed ad ceteros qui secularia relinque
 re nō uere, & negligenter ac remisse uixere. Quos Apostolus
 per pauca bona quæ fecere, allicit, & recreat animos eorum,
 atque confortat. *Vos qui tē ministratis, & ministratis,* sed tamē
 nolumus ut ab hac adhuc ministratioe cessetis, quasi iā suffi
 ciat quod hactenus egistis, sed cupimus, ut usque in finem in
 hac actione perseueretis.

Cupimus. Multam dilectionem erga illos ostendit, & eandē
 circa singulos curam demonstrat, & maiorum enim & mi
 norum similitur curam gerit, & omnes diligit.

Promis-

NICOLA VSE LYRA.

**In baptismo enim configuramur morti & sepultura Christi, ut habe
 ar Ro 6. a.** Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu in mor
 te ipsius baptizati sumus, cōsepulti enim sumus cum illo per
 opitium, &c. & per consequens dicentes baptismum reuerari, di
 cunt quomodo mortem Christi uerabilem, & sic deident eam, pro
 per quod si quatur. Et ostē. ha. Licet autem hæc expositio sit subtilis,
 prima tamen magis uidetur concordare literę.

Terra enim saepe uenientem super se bibens imbrēm. Quia
 parte præcedenti dixit, quod illi qui propter ingratitude diuino
 beneficiorum labuntur in peccatum, quodammodo sunt impossibi
 li ad resurgendum, ideo hic consequenter inducit ad hoc quoddam exē
 plum. Terra quæ multo labore euicta est & irrigata, si faciat fructus
 bonos, benedicatur, si autem spinas & tribulos, maledicatur magis quā
 non fuisset ita diligenter exculta. Sic & in proposito de homine diuina
 beneficia recipientē, & ideo in fine concluditur.

Cuius consummatio in combustionione. Quia tales ingrati si
 liter adduntur ad gehennam, alia litera patet ex dictis:

Confidimus autem de uobis. Hec consequenter ostendit Apoſtolo
 quibus sua doctrina sit conueniens & utilis. Et dicitur in duas: quia
 uno proponit intentum, secundo propositum probat, ibi. Non enim ini
 uustus. Circa primum sciendum, quod ex prædictis uerbis apostoli pos
 sent

sent illi quibus scribebat opinari, quid ipsi essent tales, prout immedia
 te prædixerat, & per consequens doctrina eius inutilis esset, & ideo Apo
 stolus hoc remouet, dicit. Confidimus autem de uobis dilectissimi.
 Et per consequens reputabat eos esse aptos ad capiendum perfectionem
 doctrinæ Christi, propter quod subdit.

Meliora & uiciniora salutis, si illicet confidimus de uobis.

**Tamet si ita loquimur, quasi dicat non loquutus sum in præceden
 tibus, eo quod tales sitis, scilicet ingrati & ad doctrinam Christi inepti,
 sed ad cautela in futurorum ne effectum tales per casum.**

Non enim iniustus Deus. Hic probat propositum, primo ex ro
 rum conuersatione, & secundo ex Abrahæ promissione, ibi: Abrahæ
 namque. In prima igitur parte dicit sic. Rationabiliter dixi, quod con
 fidimus meliora de uobis, cuius causam subdit, dicitur. Non enim iniu
 stus Deus, ut obliuiscatur operis ueſtri, id est, sanctæ conuersatio
 nis ueſtræ.

Et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius. Et quæ sit
 ista dilectio ostendit ex facto, dicitur.

Qui ministrastis sanctis, id est Christi fidelib. necessaria p̄bendo.

Et ministrastis. Opus charitatis, continuando & quia uirtus lauda
 ta crescit, ideo post commendationem hortatur eos ad uirtutis continua
 tionem & augmentationem, dicens.

**Cupimus autem unum quēque ueſtrum eandem osten
 tare sollicitudinem, id est, mentis rare per effectum euidentem.**

Ad

CHRVS. Dicendo, cupimus vnumquemque vestrum, hoc est, vultu frequissimum dicat, volo te studere semp, & qualis fuiti primum, talem esse, & nunc, in futurum. Hoc enim re. largitionem eius & faciliorem, & tolerabiliorem reddit. Et non dixit volo, quod est autoritatis doctrine, sed quod

Sciebat placere Iudæis promissiones patrum memorari, unde modo his laudibus extollit quos supra exemplo obduratum terruit. In hoc autem Abraham maxime elegit, cum filii erunt si credunt.

Gen. 22. c.

¶ ita cū patienter expectasset.

¶ de iure in c. & si Christus. § Iacobus. quoque.

^a Quam quondam habuisti. ^b Frequenter ostendere. ^c Ministrandis sanctis. ^d Vt in futuro compleatur in vobis, quod modo speratis.

candem ostentare sollicitudinem ad [†] expletionem spei vs-
^a vna vestra. ^b Ita ostentate. ^c In hac sollicitudine. ^d sanctorum.

que in finem, vt non legnes efficiamini, verum imitato
^a Nos per genus. ^b Promissam sēpe beatitudinem.

res eorum qui fide & patientia hereditabunt promissio-
^a An sint facte promissiones? ^b Vtique. ^c Ideo per se.

nes. † Abrahæ namque promittens Deus, quoniam nemi-
^a Abrahæ. ^b In his qui secliz. ^c Incremento virtutum. ^d Assiduo.

ipsum, dicens. Nisi benedicens benedicam tibi, & multi-
^a Sine fide. ^b In his qui arent. ^c In futura beatitudine magnitudine gloriæ. ^d Apoptosis. ^e Tandem.

plicans multiplicabo te. Et † sic longanimiter ferens, adēptus
^a sēpe promissam benedictionem, id est, paternam beatitudinem. ^b Ideo iuravit Deus, quia homines iu-
^c ranti deo per se, cum maiorem non habuerint, quia homines per maiorem iurant, ^d Quia per Deum, qui solus verax est se.

est repromissionē. † Homines enim p maiorem sui iurāt: &
^a Alteratio nis. ^b Valens. ^c Alterius patris.

omnis cōtrouersia eorū finis ad cōfirmationē, ē iuramētū.

c Abrahæ namque promittens Deus, Tria dicit, quod promissio facto, & per iuramentum firmata, & in Abraham iam impleta.

1 * OECUMENVS. Cū igitur vides Christū dicentem, Amen dico tibi, intellige quod cum per nullum maiorem iurare possit, iurat Amen, non quia etiā filius nunc iuret ipsi Abrahæ. Verbū enim iurat,

2 * ANSELMVS. Exponit, promissiones quas hereditabunt, qui fidem, & patientiam seruant, illas scilicet, quas Deus fecit Abrahæ. In quibus non relinquitur nobis locus dubitationis,

quando eas Abrahæ promisit, & iuravit, & etiam omnibus imitatoribus eius in fide & patientia. Quasi dicat Inde potestis videri quoniam qui fidem & patientiam habent promissiones hereditabunt, quia Abraham, qui primus eas audire cepit, sic adeptus est eas.

* AVGVSTVS. Cum iuras per celum aut terram, non te ardeat non debere domino iniurandū tuum, quia per eum iurare cōvinceris, cuius cœlum thronus est, & terra scabellum est.

* IDEM. Non vobis dicimus nos non iurare, si enim hoc dicimus, mentimur, quantum ad me pertinet iuro, sed quantum mihi videtur magna necessitate compulsus, cum videto non mihi cedi, nisi faciam, & ei qui mihi non crediderit, non expedire, quod nō credat. Hac perperisā ratione & cōsideratione librata, cum magno timore dico, Coram Deo, aut Testis est Deus, aut scit Christus.

d Nisi benedicens benedicam tibi. Apoptosis est hic, id est, defectio. Q. Si hoc non fecero, non mihi credatur de aliquo.

Sciebat

In quo

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Ad expletionem spei usque in finem. Quia per continuationem boni operis vsque in finem expletur spes, qua est certa expectatio futura beatitudinis, in quantum consequitur actualiter gloriæ primum ideo subdit.

2 Vt non legnes efficiamini. id est, pigri, sed virtutes in bono proficientes, sicut fuerunt patres sancti, & hoc est quod dicit.

3 Verum, profed.

4 Imitatores eorum qui fide & patientia &c. scilicet hereditatis celestis.

Diuisio.

5 Abrahæ namque promittens Deus. Hic consequenter idem probat promissionem Abrahæ factam. Et dicitur in tres partes, quia primo proponit illam promissionem, secundo ostendit eius infallibilitatem. ibi. Homines enim, tertio ex hoc concludit veritatem intentam, ibi. Vt per duas res. Circa primum sciendum, quod Abrahæ facta est promissio de bonis temporalibus & etiam celestibus, propter quod dictum est ei, quod semen eius erat futurum sicut arena maris & sicut stella cali. & promissionem illam firmavit iuramento, & hoc est quod dicitur, Abrahæ namque promittens Deus, bona terrena & celestia, & ad confirmationem huius promissionis iuravit per semetipsum.

6 Quoniam neminem. id est, nullam rem.

8 Habuit per quem iuraret maiorem. Et quid iurauerit subdit, dicitur.

8 Nisi benedicens benedicam. Et subintelligitur deficiet veritas mea nisi fiat sic.

9 Et sic longanimiter ferens. id est, Abraham patienter expectans.

10 Adeptus est repromissionem. Quia tandem consequutus est gloriam,

11 Homines enim. Hic consequenter ostendit huius promissionis infallibilitatem. Ad cuius evidentiam sciendum, quod dispositio Dei aterna immutabilis est, quæ est idem quod eius cōsiliū, & ideo quando in sacra scriptura aliquid denunciat, prout habet esse in diuino consilio immutabile est, nec retractatur. & hoc modo infra Re. 15. dicitur de Sathis abiectio. Porro trium phator Israel nō parceret, nec penitentiæ tlectetur. Quando autem aliquid denunciat in sacra scriptura exigentiam meritorum, non tñ prout habet diuinum consiliū, sicut subuersio Niniuitarum. Iona. 3. Hoc bene retractatur, sicut subuersio Niniuitarum a domino predicta, propter penitentiā eorum fuit retractata & hoc est q. d. Ie. 18. a. Repete loquar aduersus gētē & aduersus regnum, vt radicem & destruiam & disperdam illud. Si penitentiam egerit gens illa a malo suo,agam & ego penitentiam super malo quod cogitavi vfacerem ei. & quia talis comminatio dicitur sententia Dei, ideo dixerunt doctores nostri, quod sententia Dei mutatur, non tamen eius consiliū. Nunc autem ita est, quod quæ docunque in sacra scriptura aliquid denunciat sub iuramento a Deo illud procedit ex diuino consilio, & ideo promisso facta Abrahæ patet infallibilis ex duobus, primo, ratione diuini consilii, ex quo procedit quod non mutatur, & ex additione iuramenti diuini per quod confirmatur. His iuris attendendum est ad literam. Homines enim per maiorem sui iurant. Quia confirmatio alicuius rei non est nisi per aliquid certum & stabilis, propter quod dicit Philosophus. 1. Metaph. quod antiqui p fuerunt aquam principium omnium. quia dixerunt ipsam esse iuramentum Deorum.

12 Et omnis cōtrouersia eorum finis ad confirmationē, et iuramentum. Quia facta hominum sunt fallibilia, & ideo ad confirmationem oportet recurrere ad diuinam veritatem infallibilem, quæ i iuramento uocatur in testem.

11 Homi-

In quo

a In quo abundantius volens. Q. Si autem homini qui mendax est, per iuramentum creditur, quanto magis Deo credendum est, qui mentiri non potest.

b Fortissimum solatium habeamus. * AMBROSIVS. Est ergo fortis, qui se in dolore aliquando cōsolatur, Et reuera iure cafor

titudo vocatur, quando vnusquisque seipsum vincit, iram, con-

c Confugimus. Fugit ad spem qui spe beatitudinis tribulationes pernit.

d Quam sicut. Sicut ancora nauem, sic spes animam tenet, ne mergatur in salo huius mundi, confensiendo iniquitati. Et firmam, ne saltem titubet.

* AVGVST. Iacta in Deum curam tuam, & ipse te enutriet. Et vide quia portus excipit. Et non dabit in æternum fluctuatione iusto. Videns fluctuare in mari isto, sed excipit te portus, Tu autem antequam intres in portum ab anchora noli obtumpi. fluctuat nauis ab anchoris, sed non longe terra proicitur, nec in æternū fluctuabit, etsi ad tempus fluctuat

Quat. Anchora spes eius est, non dabit in æternum fluctuationem iusto.

e Præcursor. ad hoc. n. præcurrit, vt nos sequamur. Qui bene dicitur cursor, quia multa culpa eum impediuit, secundum illud. Exultauit vt gigas ad currendū viam. Et alibi: In via pec. nō ste.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis

hæredibus immobilitatem sui cōsili, interposuit iūsiurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est

mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam: & incendentē vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam: & incendentē vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam: & incendentē vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam: & incendentē vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam: & incendentē vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam: & incendentē vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam: & incendentē vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam: & incendentē vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam: & incendentē vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam: & incendentē vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

f Secundum ordinem, Melchisedech. Vnde oportet Christianos (quorum est pontifex) superiores Iudeis esse quantum distat inter. Christum & Aaron. & melius sacrificium habere scilicet rationabile obsequium quod ducit in celum, non pecudes. Quid autem est rationabile obsequium, nisi quod per animam & secundum spiritum offeratur, vt sunt virtutes.

g Spiritus enim Deus est, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet. Ecce qualib. sacrificiis placatus Deus hæc igitur offeramus.

h Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutum. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

i Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutum. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

k Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutum. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

l Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutum. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

m Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutum. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

n Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutum. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

o Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutum. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

p Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutum. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

q Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutum. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

r Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutum. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

CAP

NICOLAUS DE LYRA.

In quo. id est, in iuramento Abrahamæ facto. Abundantius. quia facta est Abrahamæ pro se & hæredibus suis.

Immobilitatem. per hoc ex abundantiam eam immobilem ostendit, erat enim firma ex hoc, quod procedebat ex diuino consilio, & ideo iuramentum additum firmavit eam ex abundantiam, quando promissioni prius facta ipsi Abrahamæ fuit additum. ut habetur Ge. 22.

Vt per duas res immobiles. Sic ex prædictis Apostolus concludit intentionem, videlicet. quod illi qui sunt de semine Abrahamæ si fuerint imitatores fidei ipsius, certitudinaliter consequenter promissionem Abrahamæ factam, prædicto modo firmatam, & hoc est quod dicitur hic. Ut per duas res immo. scilicet diuinum consilium & eius iuramentum.

Quibus impossibile est. id est, securi sumus de obtinenda promissione, quia sumus imitatores Abrahamæ propter quod sequitur.

Qui confugimus. Supple per baptismum ad Christum, per quem impletur promissio Abrahamæ facta, ideo sequitur.

Ad tenendam propositam. id est, certam gloriæ expectationem. Quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam.

Sicut enim ancora materialis tenet nauem immobilem inter fluctus maris, ita spes tenet animas immobiles inter fluctus variæ & multiplicis pollicitationis, veruntamen ipsa spes habet contrarium modum firmitatis in spectu ancora materialis, quia ancora materialis per hoc quod figitur in terra, dat firmitatem nauis: animæ autem nostræ non possunt in terra stabiliri, ideo oportet quod ancora spei firmetur in loco contrario, scilicet in celo, & hoc est quod subditur.

Ad interiora velaminis. id est, ad secreta cælestia, quæ sunt nobis reuelata, ad quem locum ascendit Iesus Christus, ut ibi figeret anchoram nostram, quia per hoc habemus firmam spem ueniendi ad gloriam, & hoc est quod subditur.

Vbi præcursor pro nobis. Hoc autem Apostolus subdit quia prius locutus fuerat de pontificatu Christi, & interposuerat aliqua ad excitationem audientium, & sic consequenter reuertitur ad suam propositam, scilicet ad loquendum de pontificatu Christi de quo adhuc loquitur cōseq.

Ad euidenciam maiorem cuiusdam dicti in hoc capit. quaritur. Vtrum in aduentibus post baptismum penitentia habeat locum. Et arguitur quod non, quia sicut baptismus habet efficaciam a passione Christi, ita & penitentia, sed baptismus non potest iterari, ergo & c. Item spiritualis cura, quæ fit per penitentiam, significata est per curationes corporales quas Christus operatus est, sed Christus non legitur aliquem bis curasse, ergo & c. Contra Eccle. 2. d. dicitur. Secundum magnitudinem eius sic est misericordia illius, sed magnitudo Dei infinita est, ergo eius misericordia, & per consequens non tantum semel sed totiens quotiens recipit

pit reuertentem ad penitentiam post baptismum.

Respondeo in hac questione fuerunt hæreses contraria occasione illius quod dictum est in hoc cap. Impossibile est enim eos qui semel illuminati sunt, & c. per quod intelligitur baptismus, ut dictum est, supra sequitur. Et prolapsi sunt rursus renouari ad penitentiam. dixit quidam presbyter Romanus nomine Nouatus, quod nullus potest resurgere ad penitentiam post baptismum. Sed hoc est falsum & erroneum, secundum quod dicit Athanasius in epistola ad Serapionem, & probat per scripturam per illum Corinthium incestuosum, de quo loquitur Apostolus. 1. Cor. 5. qui tanta enormitatis erat, quod uxorem patris sui habebat, propter quod Apostolus iussit eum tradere Sathæ ad affligendum ut spiritus eius saluus fieret in die domini nostri Iesu Christi, ut ibidem dicitur, quod non esset uerum, nisi penitentia in eo haberet locum. Item de illo eodem scribitur. 2. Corinth. secundo, quod de mandato Apostoli fuerit iterum receptus ad communicationem fidelium, per quod patet, quod penitentia habet locum in cadentibus post baptismum. Item Paulus Apostolus scribens Galathis, qui post receptionem fidei & baptismi fuerat deceptus a falsis Apostolis, dicit Gal. 4. c. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. ex quo patet quod recepit eos ad penitentiam post baptismum. Posset etiam error Nouati per rationem impugnari, sed hoc dimitto, quia hoc tractari habet in 4 sententiarum. Error autem contrarius fuit error Origenis, qui nimis laxauit penitentiam. sicut Nouatus nimis restrinxit, dicit quod non solum habet locum penitentia totiens quotiens in uita presenti. sed habet locum in futuro, quia dicitur demones & damnatos post aliquod tempus ad gratiam & gloriam reuerti. Sed hoc est contra rationem & scripturam sacram, eadem enim ratione uideretur, quod beati uosset cadere a beatitudine, & quod damnati reuertantur a damnatione. primum autem est erroneum, ergo & secundum. Item scriptura eodem modo loquitur de duratione damnationis & beatitudinis, Mat. xx v. d. Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Multa etiam absurda alia continentur in errore Origenis, quæ dimitto propter prolixitatem. & quia sufficienter tractatur a doctoribus, 2. & 4. sententiarum. Fides autem catholica inter duos errores prædictos tenet medium scilicet quod in uita presenti etiam post baptismum potest penitentia totiens quotiens iterari, & ideo uerbum Apostoli supra induellum, quod mouit Nouatum ad dicendum contrarium, exponendum est sicut & supra exposui. Sed contra errorem Origenis tenet fides catholica quod post uitam istam non habet locum penitentia, quia amplius non sunt in uita, sed in termino. Ad argumentum primum in contrarium dicendum, quod non simile de baptismo qui imprimi characterem in anima, qui quidem character est indelebilis, & ideo baptismus non est iterabilis: penitentia autem characterem non imprimi, it ergo & c. Ad secundum dicendum * quod

Pf. 18. b. Ibi. 1. a

Chrysost.

E

Io. 4. d

F

Error Nouati.

Error Origenis.

A NICOLAUS DE LYRA.

quod non oportet omnimodam similitudinem esse inter figuram & figuratum, & ideo si curatio corporis non fuit restituta a Christo circa

eundem hominem, propter hoc non sequitur penitentiam esse irreiterabilem. Præterea licet non legatur Christum curasse eundem hominem pluries, non propter hoc habetur quia fuerit factum, quia multa Christum fecit quæ non sunt scripta, ut habetur Job. ultimo.

ADDITIO I.

In ca. 6. ubi dicitur in psal. Licet autem hæc expositio sit subtilis prima tamen magis videtur concordare literæ.

Hanc expositionem secundam videtur tenere Glo. & est magis conformis literæ. Accipit enim illud quod dicitur impossibile in quo tota vis rationis consistit in sua propria significatione, non autem profecti que est significatio large sumpta. Similiter quod dicitur. Rursum crucifigentes. &c. magis consonat huic expositioni secundæ, & quia prout in Glo. qui putat secundo baptizari, quantum ad se Christum crucifigunt, quia sicut semel mortuus est in carne, ita nos in baptismo semel peccatis mortui, unde non est iterandum, sicut nec mors Christi est iteranda.

ADDITIO II.

In eodem c. ubi dicitur in psal. Sed est contra rationem & scripturam sacram.

Prout dictum fuit supra non videtur eadem ratio quod beati possent cadere a beatitudine, & quod damnati revertantur a damnatione. Tum quia damnatio beatorum esset manifeste contra divinam iustitiam, simili ter & contra divinam misericordiam, reductio autem damnatorum posset procedere ex misericordia divina sine præiudicio plenitudinis iustitiæ suæ, prout dictum fuit in 2. addi. 2. ca. huius epistolæ, Tum quia prout sã Th. prima secunda. q. v. ar. 4. in corpore questionis multipliciter ostendit impossibile est quod aliquis utens divinam essentiam vellet eam non videre, damnati vero maxima supplicia sua sentientes non irrationabiliter ad refutationem errorum suorum præteritorum possent reverti. Ad confutationem tamen erroris Origenis sufficit autoritas scripturæ secundum determinationem ecclesiæ intellecta.

ADDITIO III.

In eo ca. ubi dicitur in psal. Ad argumentum primum in contrarium

dicendum quod non est simile de baptismo.

Baptismus est quedam regeneratio spiritualis. dicente Christo. Job. 2. Nisi quis tenatus fuerit ex aqua & spiritu sancto. Penitentia vero est quedam medicina spiritualis. Iuxta illud Mat. 10. b. Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus, ex quibus potest sumi differentia horum sacrariorum quantum ad eorum iterationem nam sicut generatio corporalis non iteratur, ita nec baptismus, & sicut medicina corporalis iteratur, ita & penitentia, & sic habetur alia responsio ad primum argumentum.

REPLICATA. In ca. 6. refutit Burg. illud quod 2. c. supra & uic. correctionem eius sibi, & Job. 13. In eod. c. ubi disputat Posit. quere l. ptisus non est iterabilis sicut penitentia. Et respondet, quia baptisus imprimunt characterem, non penitentia. Burg. autem reddit aliam rationem diversitatis: quia inquit baptisus est generatio spiritualis: penitentia autem medicina sicut igitur in corporalibus generatio non est iterabilis sed bene medicina, ita hic. Sese istæ similitudines usque quatuor currunt quatuor pedibus. Certum enim est peccantem mori mortaliter sicut enim per medicinam non potest suscitari mortuus, ita nec per penitentiam mortaliter peccans. consequens est falsum, tamen antecede. patet in Ps. ubi habetur pro impossibili, quod medici suscitabunt & conturbant tibi, igitur comparatio ista non est universalis. Cum penitentia potest comparari generationi sicut & baptisus, igitur per hoc non dicitur causam diversitatis in proposito. assumptum patet, quia sicut profus a non esse ad esse est propria generatio in corporalibus, sic progressio a non esse gratiæ ad esse gratiæ est generatio in spiritualibus. ita autem progressio sit per penitentiam, ut patet: igitur penitentia est generatio vel saltem similis generationi. Et ita patet molus calumnia consuetus apud Burg. qui similitudines & translationes sæpe contra stil. accipit generaliter, & secundum generalitatem uniuersaliter assumens.

CAP. VII.

Ic enim Melchisedech. CHRYSOSTOMVS. * Volens Paulus differentiam demonstra-

CAP. VII.

Benedico secundum ordinem Melchisedech. Melchisedech rex. iustus vel iustitia. a Fuit. ICENIM Melchisedech rex Salem

iustitiæ, id est, Christus suos per iustitiã regit ter procellas seculi. R. pacis. Christus quos hic iustitia regit in pace æterna regere

renoui, & veteris testamenti in multis hæc disseminat, & præiudicat, & explorat etiam aures auditorum, & exercet. Confestim quippe ab ipso exordio, hoc quasi fundamenti loco præiudicat dicens. Quia illis quidem locutus est in prophetis, nobis autem in filio. & illis quidem multifariam, & multis modis, nobis autem per filium. Deinde de filio locutus, quis iste sit, & quod operatus sit, & admonens credendum illi esse, ne eadem pariamur quæ & Iudæi, & Quæ apertus est secundum ordinem Melchisedech.

* ANSEL. Et prius exponit quis ordo præcesserit in Melchisedech, & quomodo iuxta ordinem eius Christus factus sit Pontifex in æternum. Ut exposito, & commedato ordine Melchisedech, appareat quam dignum sit sacerdotium Christi, quod ita magnum est, ut sacerdotium Melchisedech illud præiudicauerit non sicut æquale, sed sicut umbra, dum enim magna umbra præcessisse ostenditur, pater satis quod magna veritas corporis sequatur.

C Iam incipit ostendere quomodo Christus secundum ordinem Melchisedech assimilatur filio Dei. Melchisedech dicitur rex iusti-

definit. Sacerdos Dei, qui se iuxta crucis obtulit. Obuiat & currit, dando gratiam cuique post eedem uitiorum, quæ genus subintrant & dominantur, & benedicuntur ei, dando clementiam boni operis. Dat panem & uinum, id est, corpus & sanguinem suum, quo pasti & a præteritis muuantur, & in futuro confortantur. Cui Abraham, id est, fidelis dat decimas omnium id est, omnem perfectionem suam ei attribuit, primum Melchisedech id est, rex iustitiæ. post rex Salem, id est, pacis, quia primum hic re suos in iustitia post in futuro regit eos in pace. Sine patre sedum carnem, sine matre, secundum deitatem. Sine genealogia quia filios carnis non habuit. Non habens initium neque finem, coæternus patri secundum deitatem. Et si omnes patriarchæ & prophetæ figura Christi fuerunt. Melchisedech specialiter qui non de genere Iudæorum præcessit in typum sacerdotii Christi. Secundum ordinem Melchisedech multis modis. Quod rex & sacerdos fuit, & ante circumcisionem functus sacerdotio, ut non Gentes a Iudæis sed Iudæi a Gentibus sacerdotium ciperent, non unctus oleo uisibili, ut Moyses constituitur sed oleo exultationis & puritate fidei, nec animalia immolauit.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

Diuisio.

* Ic enim Melchisedech. Aliquibus interpositis ad excitationem audientium & c. hic Apostolus reuertitur ad suum propositum scilicet ad probandum excellentiam sacerdotii Christi. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit excellentiam huius sacerdotii respectu sacerdotii Leuitici. secundo ostendit quod fideles debent huic sacerdotio reuenter subici. secunda pars incipit in medio c. x. ibi. Habentes itaque fratres fiduciam. Circa primum sic procedit, quia pri-

primo ostendit excellentiam sacerdotii Christi respectu Leuitici ex parte personæ sacerdotis. secundo ex parte sui ministerij. secunda incipit principio sequentis c. ibi: Capitulum autem, &c. Adhuc primo ostendit excellentiam sacerdotii Christi per auctoritatem diuinam, secundo ostendit huius sacerdotii necessitatem, ibi Talis enim dicebat. C. primum aduertendum, quod Apostolus probat propositum suum per gloriam Psalm. cix. a. Iurauit dominus & non penitebit eum. &c. Unde tria ostendit ad suum propositum probandum. Primum est illud quod in auctoritate ista ponitur. Secundum ordinem Melchisedech. * Secun-

molauit, sed pane & Vino Christi sacerdotium dedicauit. Nō
 Auerē sine patre vel matre. cum Christus secundum duas natu-
 ras & patrē habuit & matrē. Sed quia in Genesi inducitur ubi
 o occurrit Abraham, & nec ante nec post eius nomen in ge-
 nealogia inuenitur. Huius autem exemplo affirmat Apolto-
 nis, quod sacerdotium
 Aaron & principium
 abuit & finem: sed ec-
 lesiē sacerdotiū & in b
 ceterum in futurū
 ternum sit.

Sacerdos Dei summi.
 CHRYSOSTOMVS. Sa-
 cerdos autem erat for-
 a semetipso ordina-
 is, sicut enim tunc erāt
 cerdotes. Vel quia e-
 te prouectior erat,
 suis colebatur. Vel c
 od & ipse sacrificia-
 studuit, sicut & Noe
 bel, Abraham, quan-
 o sacrificia obtulerunt.

Regresso a cede regum, & benedixit ei. Sicut in Genesi legitur,
 Quatuor reges aduerlus quosq; pugnaverunt, eosque vice-
 rit. Sub quibusq; deuictis Loth degebat, & captus est a quatuor.
 Quod cum audisset Abraham, cum trecentis decem & octo
 ermaculis persecutus est eos atq; percussit reduxitque Loth
 omnem substantiam quam ceperant. Tunc ergo Abraham
 deuicti occurrit Melchisedech, & benedixit &c. Tradunt
 ebrei Melchisedech esse filium Noe, & quando Abraham
 ntus est habuisse trecentos nonaginta annos & Abraham ut
 epti obuiaſſe, & panem in refectionem eius & suorum ob-
 ulisse, & ut sacerdotem Dei decimas recepisse Salem pluri-
 idicunt Ierusalem, sed fuit oppidum regionis Sichem, q̄ &
 bodie Salem dicitur, ubi ex magnitudine ruinarum palatium
 Melchisedech ostenditur. Vnde & in euangelio dicitur, *Erat
 Johannes baptizans in Ennon iuxta Salem.*

Neque initium dierum, neque finem uitæ habens. Christus omni-
 o non habuit initium neque finem.

d *In perpetuum.* Quia scriptura obicit, quod aliquis ei succed-
 sisset. Vel mystice per eum loquitur de sacerdotio Christi.

* AMBRO. Non agnoscis quis sit iste? Potest homo esse
 rex iustitiæ cum vix nullus sit. Potest esse rex pacis, cum vix
 possit esse pacificus. Sine matre secundum diuinitatem, quia

D
 Mystice.
 Li de his.
 qui multo-
 nis inua-
 turæ.

Per Deum, non per hominem.
 a sacerdos Dei summi, qui obuiauit Abraham regresso a cede
 a Abraham, b Melchisedech. c De principis donauit.
 regum, & benedixit ei. Cui & decimas omnium diuisit A-

braham. Primum quidem qui interpretatur rex iustitiæ: dein
 a Pacis. Salem enim pax interpretatur. b Christus pacificus quæ in celis & in terra c Fns.
 d Non quia non habuerit, sed quia scriptura proinde non memorat
 in figura Christi.

de autem & rex Salem, quod est rex pacis: sine patre, sine
 a Non habens prolem. b Scriptura in figura Christi testificante. c Quod scriptura dicat.

matre, sine genealogia: Neque initium dierum, neque finem uitæ
 a In omnib. præmissis. b Non in se, sed in Christo. Id est, sacerdotium eius durat in
 æternam, non ei aliud succedit, ut Lemico.

habes. Assimilatus autem filio Dei manet sacerdos in perpetuum

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

* CHRYSOSTOMVS.
 In paucis totam narra-
 tionem posuit, & mi-
 litice eam contempla-
 tus est, & primum a no-
 mine. Primum quidem
 qui ex interpretatione,

† Ignoti
 patris. i-
 gnore ma-
 tris, igno-
 ti generis.

inquit, dicitur rex iustitiæ. Sedes quippe, iustitia dicitur. Melcha
 vero rex, Melchisedech ergo rex iustitiæ. Vides, & in nomini-
 bus adhibitam diligentiam. Quis uero est rex iustitiæ nisi do-
 minus noster Iesus Christus. Deinde Rex Salem, ex ciuitate
 hoc est rex pacis. Quod iterum pertinet ad Christum, iste nā-
 que nos iustos effecit, pacificatur quæ in celis sunt, & quæ in
 terris. Quis homo rex est iustitiæ & pacis. Nullus nisi solus Do-
 minus noster Iesus Christus. Deinde alteram differentiam in-
 trodudit. *Sine patre, sine matre, sine Genealogia, neque initium die-
 rum habens, neque finem uitæ, assimilatus autem filio Dei, manet
 pontifex in perpetuum.* Quoniam igitur occurrebat illi
 quod dictum est. Tu es sacerdos in æternum secundum
 ordinem Melchisedech, Ille autem mortuus erat, &
 non fuit sacerdos in perpetuum, intueri qualis contem-
 platione istud exposuit. Et quis hoc unquam de homi-
 ne dixerit? Non reipsa inquit, dico: hoc est, nescimus
 quem patrem habuit, uel quam matrem, neque quando p

Pf. 109.

d *Inper-*

☞ *suscepit*

NICOLAUS DE LYRA.

Secundum est illud quod ibi dicitur. Iurauit dominus, &c. tertium
 illud quod sequitur. Tu es sacerdos in æternum. & ideo diuidi-
 tur in tres partes, in quibus Apostolus tria prædicta prosequitur, secun-
 da incipit ibi. Et quantum est non sine. tertia ibi: Et alii quidem
 iutes, &c. Circa primum tria facit, quia primo declarat similitudi-
 nem ipsius Melchisedech ad Christum, cuius fuit figura, secundo osten-
 dit excellentiam ipsius Melchisedech ibi. Intuemini autem. tertio
 hoc concludit principale intentum, scilicet excellentiam sacerdotij
 Christi respectu sacerdotij Leuitici, ibi. Si ergo consummatio. Pri-
 ma adhuc in duas, quia primo ponit conditiones Melchisedech. secundo
 hoc concludit similitudinem ad Christum sicut figuræ ad figuratum,
 1. Assimilatus autem. Prima adhuc in duas, quia primo ponit ip-
 sus Melchisedech multiplicem conditionem, secundo ponit eorum inter-
 pretationem, ibi. Primum quidem. Circa primum de scribendo, con-
 ditiones Melchisedech, primo ponit regiam dignitatem. di. Hic enim
 Melchisedech regem rex Salem. Dicunt autem Hebræi quod ipse
 sit Sed filius Noe primogenitus, & erat tunc. cccix. annorum. Salem
 secundum quosdam idem est quod Ierusalem. quia ciuitatem ipsemet se
 primo edificauit & in ea regnauit, ut dicit Isid. lib. 1. 5. etymolo. Se-
 cundum alios est idem quod Salem ubi baptizabat Iohannes, ut habetur
 Gen. 3. secundo ostendit Apostolus eius dignitatem sacerdotalem, di-
 ces.

1 Sacerdos Dei sum. & additur hoc scilicet Dei summi, ad ostendē-
 dum quod non erat sacerdos idolorum: quia idololatria tunc temporis vi-
 gnat per totum mundum, & quia ad ipsum pertinebat Deo offerre sa-
 crificia, & conferre populo spirituali, & ideo occurrit Abraham de victo-
 riæ reuertenti, ut benediceret ei, & hoc est quod subditur
 2 Qui obuiauit Abraham, &c. Et hoc habetur Gen. 14. Et quia ille
 qui confert populo spiritualia, debet de ipso accipere temporalia ideo A-
 braham dedit ei decimas de præda. & hoc est quod dicitur.
 3 Cui & decimas omnium diuisit Abraham. Per hoc enim ostē-
 dit se imperfectum respectu Melchisedech quia ei dabat decimam par-
 tem, quæ signat perfectionem, eo quod numerus denarius perfectus est,
 si autem retinebat nouem partes, quæ signant perfectiones.
 4 Primum quidem. Hic consequenter Apostolus interpretatur quod
 dicitur de Melchisedech, dicens quod nomen eius interpretatur, rex
 iusti-

Iustitiæ. melchos enim idem est quod rex, sedech autem idem quod iusti-
 tia. Salem autem interpretatur pax, & ideo per nomina prædicta intel-
 ligitur, quod Melchisedech regnabat in pace & iustitia. ista enim duo se
 concomitantur secundum quod dicitur. Isa. 32. d. Et erit opus iustitiæ
 pax. & hoc est quod dicitur. Primum quidem qui inter. rex iusti-
 tiæ. rationem proprii nominis.

5 Deinde autem rex Salem quod est rex pacis. quod designatur
 ex loco sui regiminis, sequitur.

6 Sine patre, sine matre, per hoc non est intelligendum quod Melchi-
 sedech istis caruerit: sed quia de istis scriptura mentionem non facit quia
 non loquitur de patre eius, nec matre, nec de principio uitæ eius vel fine.
 Sed per hoc videtur quod dictum Hebræorum sit falsum, qui dicunt ipsū
 fuisse Sem filium Noe, quia scriptura describit patrem & matrem ipsius
 Sem & eius genealogiam. Sed ad hoc posset dici, quod scriptura de præ-
 dictis loquitur sub hoc nomine Melchisedech, de quo arguit & facit A-
 postolus mentionem, & hoc sufficit ad rationem figuræ quæ frequenter de-
 ficat a figurato in pluribus.

7 Assimilatus autem. Ex prædictis dicit Apostolus ipsum Melchi-
 sedech fuisse similem Christo & eius figuram. primo ratione nominis,
 quod interpretatur rex iustitiæ, secundo ex loco regiminis: quia dicitur rex
 Salem, id est. rex pacis: & ista duo perfecte conueniunt Christo secundum
 quod dicitur Psal. 61. b. Simul orietur in diebus eius iustitia, & ab-
 bundantia pacis donec auferatur Luna. quod non potest intelligi de
 pace facta tempore Salomonis: quia illa parum durauit, ut habetur. 3.
 Reg. sed intelligitur de pace & iustitia data per Christum, similiter ea
 quæ sequuntur de Melchisedech. Sine patre, sine matre, &c. perfecte
 conueniunt Christo: quia sine patre est in natura humana, & sine matre in
 natura diuina, sim. iter, sine principio, sine fine dierum, & sine
 genealogia. Et quia Christi generatio in natura diuina eterna est, &
 enarrari non potest, secundum quod dicitur Isa. 1. 52. Generationem
 eius quis enarrabit. ideo dicit Apostolus. Assimilatus autem filio
 Dei. Melchisedech supple.

8 Manet sacerdos in æternum, id est, in perpetuum, non quia Mel-
 chisedech sacerdotium fuit perpetuum simpliciter, sed quia scriptura
 non loquitur de principio & fine sui sacerdotii, nec de successore eius.
 & per hoc præfigurauit Christi sacerdotium. quod est simpliciter per-
 petuum.

* Intuemini

A suscepit initium, neque quando defunctus est. Et quid hoc in
 qd? Nunc n. quia nos nescimus, ideo defunctus non est? non
 habuit patres bene dicitur Et defunctus est, & patres habuit
 Quo ergo sine patre sine matre. Quomodo neque initium die
 rum, neque finem habuit? Quomodo in illo non est narra
 ta genealogia eius, sic
 & Christus ipsa natura
 rei, & sine initio, & si
 ne fine est. Sicut enim
 iustus nescimus neque
 initium dierum, ne
 que finem uitæ, pro
 pterea quod non est
 scriptum, sic & nesci
 mus finem Dei, uel ini
 tium, uel finem non
 quia non est scriptum
 sed quia initium non
 habet, uel finem. Nam
 ille quidem typus, at
 que ideo ex eo, quod
 nec de initio nec de
 fine uitæ, quicquam
 scriptum est, talis dici
 tur, hic uero ex ipsa
 ueritate, & propterea

B quod non sit ei uel initium, uel finis, sicut etiam in hoib. Hic
 enim appellaciones, erant. *Rex iustitia & pacis.* illis autem reru
 ueritas. Quomodo ergo initium habet? Intuleris sine initio
 finem, non quia non habet causam ex qua sit hoc. n. impossi
 bile est, habet namque patrem, alioquin quomodo filius. Sed quia non
 habebat initium uitæ, neque finem. *assimilatus autem filio Dei.* In
 quo est similitudo? Quia & huius & illius finem ignoramus, &
 initium. Sed hoc huius quidem, quid non est scriptum, illius
 autem quia omnino non est similitudo. Si autem in omnibus esset
 similitudo, non iam typus esset & ueritas, sed typus esset utru
 que. Sicut & in imaginibus est aliquid simile, est etiam aliqd
 dissimile, in lineis quippe, est similitudo quædam in caracte
 re, dissimilitudo autem in impositione colorum, & sic diffe
 rentia manifesta monstratur, & quiddam quidem simile, qd
 dam autem dissimile.

primarius
& Haymo

a Intuemini autem quantus hic cui & decimas dedit de præcipuis. Im
 moratur in commendanda dignitate Melchisedech & excel
 lentis sacerdotii eius: preferens eum ipsi Abraham patri om
 nium & omnibus Leuitis.

* THEOPHIL. Cum figuram ueritati accomodasset, id
 est Melchisedech Christo nunc Demum fidens, figuram ip
 sam, Melchisedech, Iudeorum sacerdotibus. clariorem arguit
 extitisse, neque his modo, quin uel Abraham patriarcham ipsu
 prestare. Si igitur figura tanto pere ceteros antecedit, longe magis, &

C ponti-

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Intuemini. Descripta similitudine ipsius Melchisedech ad Chri
 stum, hic consequenter Apostolus probat sacerdotium Melchisedech fuisse
 se excellentius quam sacerdotium Leuiticum. Et diuiditur in duas par
 tes: quia primo probat propositum, secundo remouet quoddam dubium;
 ibi: Et ut ita dictum sit. Prima in tres, secundum quod propositum
 probat per tres rationes secunda ibi: Et hunc qui ha. tertia ibi. Et
 hic quidem decimas. Prima ratio talis est. Ille qui accipit decimas
 ab alio, maior est illo, quia sicut dictum est iam, ille qui dat decimas per
 hoc proficitur in se imperfectum respectu illius qui accipit decimas sed
 Melchisedech accepit decimas ab Abraham, ut habetur Gene. 14. ergo
 fuit maior Abraham, & per consequens eius sacerdotium fuit maius
 sacerdotium Leuiticum, quia Leui descendit ab Abraham, & fuit minor
 eo, quod autem est maiore, est minus minore, & hoc est quod dicitur. In
 tuemini autem. id est, diligenter considerate:

2 Quantus sit hic. id est, Melchisedech.

2 Cui & decimas dedit de præcipuis Abraham pater. id est,
 princeps patrum, & per consequens, Melchisedech fuit maior quam Le
 ui, & quam quicumque alii patres ab Abraham descendentes. Sed uide
 tur alicui quod istud argumentum non ualeat, quia si aliquis est maior pa
 tre episcopi non propter hoc sequitur quod sit maior episcopo, sic autem
 arguitur in proposito, ergo & c. Dicendum, quod in lege noua sacerdotium
 habet dignitatem a Christo, & non ex dignitate paterna. Et ideo
 ille qui est maior patre episcopi, non propter hoc est maior episcopo, sed
 dignitas sacerdotii Leuitici procedebat ex dignitate paterna, propter hoc
 nullus alterius tribus admittebatur, & ideo bene sequitur argumentum.
 Et confirmatur argumentum per illud quod sequitur.

pontifex Christus, incomparabiliter istos dignitate & anteb
 qui per illam significatur. *Intuemini.* (inquit) & diligenter a
 uertite, quanti sit iste, & quantum excellat, cui munera dedi
 non plebius aliquis & abiectior, sed Abraham patriarcha eg
 gius Nec temere quidem patriarchæ nomē adiecit: quoniam eod

gir, ut eius personam
 nis extolleret exacer
 chrinum id est ex
 lioribus & honorat
 nibus spoliis. Nec
 id potest. Abraham d
 na hæc & exuias fi
 se Melchisedech in
 partitū, quia secū v
 hic militasset, & ob
 præmia huic depen
 set militæ, sed do
 se continenti, munc
 & decimas detul
 & ideo dixit super
 obuiam Abraham M
 chisech processisse.
 igitur munera hæc
 partita Abraham arg
 Melchisedech illi
 longe præstantiore

a Talis fuit. Etiam ex factis. **b** Præfertur Abraham quem Iudæi extollunt, de quo gloriantur quem
 Christo præponere uoluerunt. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham. **c** Melchisedech.
d Tanquam minor maior.

a Intuemini autem quantus sit hic cui & decimas dedit de +
a Hoc est quod superius dixit diuisit. **b** Princeps patrum nostrorum.
 Hic patet eum Leuitus.

b præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filiis Leui
 sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas su-

c mere a populo secundum legem, id est a fratribus suis,
a Non ab aliquo summo uero uel alieno, sed a populo, humili.
b Non aliter quam præcipit lex. In quibus licet melius confidere. A populo, f.

d quanquam & ipsi exierunt de lumbis Abraham. Cuius
a In eo quod sumunt decimas præ sunt quanquam, & ipsi exi. & c. similes sunt genere.
a Filius Leui a fratribus, sed Melchisedech eius generatim non numeratur in Iudæis. Quia erat alieni
 gena absque legis mandato sui autoritate sumens. de. & c.

a Quasi excellentior.

a Abraham. **b** Id est cui factæ sunt.

quanto magis constabit vel legis sacerdotibus, Christi, le
 ge præcellere.

b Et quidem de filiis Leui sacerdotium accipientes. Et ex h
 modo intuemini quantus sit, quia aliquid de filiis Leui
 hoc quod accipiunt sacrificium, & cum aliter non audere
 habent mandatum in lege, sine cuius autoritate nunqu
 præsumerent.

Et quidem de filiis Leui. Tanta est sacerdotii excellentia, ut
 tiam similes genere multo amplius digniores sint fratri
 suis. Unde Abraham in circumcisiō alienigenæ decimas ne
 dedisset, nisi excellentior esset, in quo & illi Leuitici facer
 tes decimas soluere.

c Secundum legem, & c. ANSELMVS. * Id est secundum legis
 stitutionem, sine cuius autoritate numquam prelu
 rent. Unde secundum legem id est, non aliter quam præcipit le
 scilicet, ut nec plus, nec minus, nec alio modo accipiant, q
 in lege decretum est.

d Quanquam & ipsi exierunt de lumbis Abraham. * AVG. Secun
 rationem quippe illam feminalem in lumbis Abraham
 Leui, qua ratione per concubitum, venturus erat in matre
 secundum quam rationem non erat ibi Christi caro, qui
 nis secundum ipsam ibi fuerit Mariæ caro.

Melchisedech autem secundum nullam legem accep
 patriarcha, cum esset alienigena, & in hoc dignior.

Contesta-

4 Et quidem de filiis Leui. Ad cuius euentiam sciendum, q
 Leuitis generaliter recipiebant decimas a reliquo populo Israel, inter
 uites autem illi qui erant maiores illius tribus, uidelicet sacerdotes
 mi filij Aaron, non solum accipiebant decimas cum Leuitis a popo
 sed etiam de parte Leuitarum recipiebant decimas que uocabatur
 ma decima. Num. 18. in signum quod sacerdotes erant maiores sim
 cibus Leuitis, & pari ratione Melchisedech maior fuit Abraham a
 accepit decimas, & per consequens maior ipso Leui qui descendit ab
 & sic idem quod prius, & hoc est quod dicitur. Et quidem de fi
 Leui. generaliter acceptis.

5 Sacerdotium accipientes. Et per consequens erant maiores.
6 Mandatum habent & c. secundum legem. Et quod nomine po
 non solum intelligantur illi tribus, sed cum etiam simplices Leuiti
 ponendo subdit.

7 Id est a fratribus suis: quanquam & ipsi exierunt de lu
 bis Abraham, scilicet melchisedech.

8 Cuius autem generatio non annumeratur in eis. Quia
 ptura non facit mentionem de patre & matre genealogia eius ut
 dictum est.

9 Decimas sumpsit ab Abraham. sicut maior a minore.

10 Et hunc. Hic exponitur ratio secunda quæ talis est. Benedi
 medius est inter Deum & illum qui benedictionem ab eo recipit,
 Melchisedech benedixit ipsum Abraham, ut habetur Genesi. 14.
 fuit maior eo & in hoc patet magna excellentia ipsius Melchisedech
 qui benedixit eum cui erat facta repromissio de Christo, & hoc est q
 dicitur.

11 Qui habebat repromissiones. scilicet ipse Melchisedech.
 * Sin

Diuisio.

a Contestatur. Vt ego vel idem in multis locis.
b Vixit, Gerebat enim typum pontificis nostri, cuius excellētia potestatis per illius similitudinem ostenditur Per Melchisedech enim in quo figura præcessit, discernitur sacerdotiū Christi a sacerdotio Leui in cuius Christi figura dicitur quod Melchisedech uiuit.

Vnde dicitur sacerdos in æternum, qui se ipsū obtulit, non ex aliqua necessitate, sed ex uoluntate propriæ potestatis.

c Adhuc enim in lumbis.

* CHRYSOSTOMVS.

Hoc est, In eo erat Leui

uiquam natus non dum esset. Er non dixit

Leuita sed Leui. Vides eminentiam; Vides quantum intererit inter

Abraham & Melchisedech, qui typum gerebat pontificis nostri. Et

ostendit excellentiā potestatis non necessitate

factam. Ille quippe dedit decimas, quod pertinet ad sacerdotem, iste benedixit quod melioris est. Ista excellentia, & ad

alios omnes pertrāsit. Mirabiliter, & fortiter exclusit Indai

cas rationes. Propterea dicebat, Quia imbecilles facti estis, quæ

hæc euertere uolebat, ne gloriarentur in eis. Talis enim est sapientia Pauli, præstruit primum, & hinc ingreditur ad ea, quæ

vult ostendere. Difficile tractatu est genus humanum & quod

multa indigeat diligentia, & ampliore, quam arbuta vel furculi. Illic enim natura corporum est, & terræ, obediēs

agricolarum manibus hic autem uoluntas est plumas mutationes accipiens, & nunc quidem istud, nunc autem illud eligens, procliuis enim est ad malitiam.

Sicut Adā peccante qui in lumbis eius erant peccauerunt, sic Abraham dante decimas, qui in lumbis eius erant, decimati sunt. Sed non hoc sequitur in Christo, licet in lumbis Adæ & Abraham, quæ non secundum concupiscentiam carnis inde descendit. Cum ergo Leui & Christus secundum carnem essent in lumbis Abraham, quando decimatus est, non idem pariter decimati sunt, quia secundum aliquem modum, non erat ibi Christus quod erat ibi Leui. Secundum rationem quippe illam feminalem ibi fuit Leui, quæ rationem non ibi erat Christi caro quamuis secundum ipsam ibi fuerit Mariæ caro Leui secundum concupiscentiā carnalē, Christus autem secundum substantiam corporalem inde uenturus erat. Cum. n. sit in semine uisibilis compulgentia, & inuisibilis ratio, utrumque cucurrit ex Abraham, uel est ex ipso Adā usque ad corpus Mariæ, quia & ipsum eodem modo conceptum & exortū est. Christus autem uisibilē carnis substantiā de carne uirginis sumpsit. Rō vero conceptiōis eius, non a semine

contestatur. Vt ego vel idem in multis locis.

Vixit, Gerebat enim typum pontificis nostri, cuius excellētia potestatis per illius similitudinem ostenditur Per Melchisedech enim in quo figura præcessit, discernitur sacerdotiū Christi a sacerdotio Leui in cuius Christi figura dicitur quod Melchisedech uiuit.

Vnde dicitur sacerdos in æternum, qui se ipsū obtulit, non ex aliqua necessitate, sed ex uoluntate propriæ potestatis.

Adhuc enim in lumbis.

CHRYSOSTOMVS.

Hoc est, In eo erat Leui

uiquam natus non dum esset. Er non dixit

Leuita sed Leui. Vides eminentiam; Vides quantum intererit inter

Abraham & Melchisedech, qui typum gerebat pontificis nostri. Et

ostendit excellentiā potestatis non necessitate

factam. Ille quippe dedit decimas, quod pertinet ad sacerdotem, iste benedixit quod melioris est. Ista excellentia, & ad

alios omnes pertrāsit. Mirabiliter, & fortiter exclusit Indai

cas rationes. Propterea dicebat, Quia imbecilles facti estis, quæ

hæc euertere uolebat, ne gloriarentur in eis. Talis enim est sapientia Pauli, præstruit primum, & hinc ingreditur ad ea, quæ

vult ostendere. Difficile tractatu est genus humanum & quod

multa indigeat diligentia, & ampliore, quam arbuta vel furculi. Illic enim natura corporum est, & terræ, obediēs

agricolarum manibus hic autem uoluntas est plumas mutationes accipiens, & nunc quidem istud, nunc autem illud eligens, procliuis enim est ad malitiam.

Sicut Adā peccante qui in lumbis eius erant peccauerunt, sic Abraham dante decimas, qui in lumbis eius erant, decimati sunt. Sed non hoc sequitur in Christo, licet in lumbis Adæ & Abraham, quæ non secundum concupiscentiam carnis inde descendit. Cum ergo Leui & Christus secundum carnem essent in lumbis Abraham, quando decimatus est, non idem pariter decimati sunt, quia secundum aliquem modum, non erat ibi Christus quod erat ibi Leui. Secundum rationem quippe illam feminalem ibi fuit Leui, quæ rationem non ibi erat Christi caro quamuis secundum ipsam ibi fuerit Mariæ caro Leui secundum concupiscentiā carnalē, Christus autem secundum substantiam corporalem inde uenturus erat. Cum. n. sit in semine uisibilis compulgentia, & inuisibilis ratio, utrumque cucurrit ex Abraham, uel est ex ipso Adā usque ad corpus Mariæ, quia & ipsum eodem modo conceptum & exortū est. Christus autem uisibilē carnis substantiā de carne uirginis sumpsit. Rō vero conceptiōis eius, non a semine

contestatur. Vt ego vel idem in multis locis.

Vixit, Gerebat enim typum pontificis nostri, cuius excellētia potestatis per illius similitudinem ostenditur Per Melchisedech enim in quo figura præcessit, discernitur sacerdotiū Christi a sacerdotio Leui in cuius Christi figura dicitur quod Melchisedech uiuit.

Vnde dicitur sacerdos in æternum, qui se ipsū obtulit, non ex aliqua necessitate, sed ex uoluntate propriæ potestatis.

Adhuc enim in lumbis.

CHRYSOSTOMVS.

Hoc est, In eo erat Leui

uiquam natus non dum esset. Er non dixit

Leuita sed Leui. Vides eminentiam; Vides quantum intererit inter

a semine virili, sed longe aliter ac desuper uenit. Proinde secundum quod de matre accepit, & in lumbis Abraham fuit. Ille est ergo decimatus in Abraham, qui sic fuit in lumbis eius, sicut in lumbis tui patris etiam ipse Abraham fuit, id est, qui sic est natus de patre Abraham, sicut de suo patre natus est Abraham per legem, scilicet in mēbris re

pugnantem legi mentis, & inuisibilem concupiscentiam, quantum uis eam casta & bona

2 vita nuptiarum non sinat ualere, nisi quantum ex ea possunt generi substituendo pro

3 cere. Ille autem non ibi decimatus est cuius

4 caro inde non ferorē uulneris, sed materiam medicaminis traxit. Nam ipsa decimatio ad præparandum medicinam

5 pertinuerat, illud in Abraham carne decimabatur quod curabatur, non

6 illud unde curabatur. Eadem enim caro Abraham, uel ipsius primi hominis similis gerebat, & uulnus preuaricationis & medicamentū uulneris. Uulnus preuaricationis in lege membrorum repugnat legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem feminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem uulneris inde sine opete concupiscentiali in

7 sola materia corporali per diuinam conceptionis formationisque rationem de uirgine assumptum est.

d Sicut ergo consummatio. ANSELMVS. Prætulit hæcenus sacerdotiū Christi, quod est secundum ordinem Melchisedech, Leuitico & nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat quo destructo, necesse sit & legem destrui secundum carnales obseruantias. Ac si dicat. Quia superius dictum est. Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & oēs legem habentes nouere hoc esse futurum, ergo quid necessitatis extitit, ut non iuxta Aaron sed iuxta Melchisedech surgeret iste nouus sacerdos, sub quo perfecta daretur iustitia?

* AVGVSTVS. Oportebat. n. ut euacuaretur sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotiū quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere uideretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod ueteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in æternum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

* CYPRIANVS. Itaque necesse erat, ut uetus sacerdotiū cesseret, & nouus sacerdos ueniret, qui in æternum futurus esset secundum ordinem Melchisedech. 1 Reg. 2. Et suscitabo tibi sacerdotem

8 Et ut ita dictum sit. Hic remouet quosdam dubium circa prædicta, quia rationes suæ præcesserunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod Leui decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod Leui & omnes qui de Abraham descenderunt adhuc erant in lumbis Abraham quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur Et ut ita dictum sit. id est, sequitur ex dictis quod.

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Quia illi de tribu Leui acceperunt decimas a reliquo populo Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. id est, Abraham erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualeat, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem. Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine virili, sed uirtute spiritus sancti, & hoc habet diffusius tractari. 3. sententiarum, propter quod ad præsens dimittit.

11 Si ergo consummatio. Hic ex prædictis probat Apostolus sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, 121. a. ubi dicitur de Christo. Tu es in sacerdos in generatione. E

Tempore maioris dignitatis. b Benedixit. c Et si in acceptione decimarum contradicitur quod non maior, quia & fili Leui a fratrib. Typus Christi melior est promissiones habente benedixit. Sine vlla autem contradictione quod minus est

Hoc etiam modo intuemini dignitatem Melchisedech. a id est in sacerdotio Leuitico.

¶ meliore benedicitur. Et hic quidem decimas ¶ moriētes & homines accipiunt, ibi autē ¶ contestatur, quia uiuit.

¶ Vbi agit de Melchisedech. b Scriptura. Quia de morte eius nihil dicit in figura. Christi. c Hoc etiam modo dignior. Per quemdam tropum & modum loquendi. Non. n. proprie in sua persona Leui decimas dedit, circumcisis sacerdos in circumcisiō.

¶ Quali per materiam causam. b Leuiticus ordo.

Et ut ita ¶ dictum sit, per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Adhuc enim in lumbis patris erat

¶ Patri Leui, Abraham, f. b Quia Christus secundum Melchisedech, & hoc sacerdotium præest Leuitico, ergo si potes tu iudæ solue hoc. Si ergo consum. Perfectio.

quando obuiauit ei Melchisedech. Si ergo consummatio

¶ qui immo uiuunt.

¶ is de quo testatur est qui uiuat.

Rom. 7. d.

Li. 8. q. 11

Li. i aduersus Iudæos

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sine ulla autem contra id est, generaliter uerum est.

2 Quod minus est a meliore benedicitur. id est, a maiore, quia in his que sunt quantitate magna, idem est esse maius quod est & melius.

3 Et hic quidem decimas. Hic ponitur tertia ratio, quæ talis est. Ille qui semper uiuit, maior est eo qui moritur, sed Abraham mortuus est & sacerdotes ueteris Testamenti erant mortales, non sic autem Melchisedech, ergo maior est ipso Abraham, et sacerdotium eius maius sacerdotio Leuitico, et hoc est quod subditur. Et hic quidem. id est, in sua uel legis Moyse,

Morientes homines decimas accipiunt. id est, sacerdotes qui sunt mortales.

Ibi autem. i. in ipso Melchisedech.

Contestatur. scilicet scriptura.

¶ Quia uiuit. Per prædicta non est intelligendum sicut intellexerunt aliqui heretici, quod ipse Melchisedech fuerit immortalis, sed dicitur, quia scriptura non facit mentionem de morte eius, sicut de morte Abraham & sacerdotum ueteris Testamenti & hoc sufficit ad rationem figuram, quæ debet a figurato desicere, sicut umbra a ueritate. Et ideo Melchisedech per hoc quod de morte eius non est fit mentio in scriptura, sufficienter fuit figura Christi sacerdotis noui Testamenti, qui uiuit in æternum.

8 Et ut ita dictum sit. Hic remouet quosdam dubium circa prædicta, quia rationes suæ præcesserunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod Leui decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod Leui & omnes qui de Abraham descenderunt adhuc erant in lumbis Abraham quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur Et ut ita dictum sit. id est, sequitur ex dictis quod.

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Quia illi de tribu Leui acceperunt decimas a reliquo populo Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. id est, Abraham erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualeat, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem. Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine virili, sed uirtute spiritus sancti, & hoc habet diffusius tractari. 3. sententiarum, propter quod ad præsens dimittit.

11 Si ergo consummatio. Hic ex prædictis probat Apostolus sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, 121. a. ubi dicitur de Christo. Tu es in sacerdos in generatione.

Primasius Haymo.

sacerdotem qui iuxta cor meum, & animam meam faciet, & edificabo ei domum fidelem &c.

A AMBRO. Incipit hic veteris & noui Testamenti differentias dare. Si ergo, sacerdotii translatio est, necessario & legis. Non potest enim sacerdos sine testamento & lege & praeceptis esse. Transfundū est ergo a lege ad euangelium. Si ergo consummatio. Vel praetulit habitus sacerdotium Christi (quod est secundū ordinē Melchisedech) Leuitico, nunc addit quod sacerdotiū Christi Leuiticū destruat, quo destructo necessario etiam destruitur lex. Q. Si leuiticum sacerdotium consummabat, frustra surgeret alius secundum ordinem Melchisedech sed surgit alius, quod ibi notatur. Translat. scilicet. Quod & probat ibi: In quo enim haec dicuntur, & ibi, & amplius adhuc manifestum est, ergo illud non consummabat.

a Sub ipso. Quia in manu sacerdotis lex, & per eum impletur. Lex quae dicitur consummare. Haec translatio praefigurata fuit in Samuele, qui de tribu Ephraim electus est sacerdos a domino, reprobatis filiis Eli. domino dicente. Qui honorauerit me, honorabo eum, & qui inhonorauerit &c.

b Translatio enim, &c. Quod alius surgat, subsequenter probat & per tribum & per ritum. Per tribum ibi. In quo enim haec &c. Per ritum ibi. Et amplius &c. Translatio enim sacerdos. Quia enim similiter & ab eodem & sub eadem sponione utraque data sunt, quod de vno dicitur, necesse est de altero intelligat.

* THEOPHYLACTVS. Pate facit hoc loco quemadmodum lege ipsa cessante, & redacta in nihilum, consequenter, & illud esset testamentum inductum. Nam si alio traductū est sacerdo-

cerdotium, necesse est & aliam legem esse, quando quidem nequit sacerdos sine testamento, & lege constare. Translatū est itaque sacerdotium, non solum pro modo, i. quod nequaquam pro Aaron ipsius Melchisedech institutis & ritu constet, sed tribu, A sacerdotali namque Aaron tribu, in regnā illā iuda traditū est sacerdotiū. Sed attende misterium. Hoc enim est regale fuisse mox est sacerdotale effectū. Queniamodū Christus cum rex perpetuo esset sacerdos tamen euasit cum carnem assumptis, & sic se in sacrificium obtulit.

c In quo enim haec. Vere transfertur sacerdotium & surgit alius, quod idem est dicere, quia per tribum & per ritum. Primum de tribu ostendit, postea de ritu.

* ANSELMVS. Vere nouus iste sacerdos qui aeternum habet sacerdotium, de tali tribu est, nam de iuda. Et oportebat, ut euacuaretur sacrificia quae secundum ordinē Aaron in sacerdotio Leuitico fiebant, de alia tribu esset, non de Leuitica, ne ad ipsiū sacerdotium, quod temporaliter erat umbra futuri, pertinere videretur, inuidato peccatorum, quam ipse oblatione sui ueri sacrificii fecit. De alia tribu est.

d Manifestum est enim, quod ex iuda ortus sit dominus noster. de tribu ad tribum translato sacerdotium, de sacerdotali ad regalem, ut eadem sit sacerdotalis & regalis. Et intueri mysterium. Primum fuit regalis, postea facta est sacerdotalis, sic Christus rex erat semper, sacerdos autem factus est quando carnem suscepit, quando sacrificium obtulit.

e Et amplius adhuc manifestum est. Quia si tribus in Samuele mutata erat, non tamen ritus. Vel.

- a per sacerdotium Leuiticū erat: populus enim ꝑ sub ipso, legem accepit, quid adhuc necessarium fuit secundū ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotē, & non secundū ordinem. Aaron dicit ꝑ Translatio enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat. ꝑ In quo enim haec dicuntur de alia tribu est, de qua nullus altario praesto fuit Manifestum est enim, quod ex iuda ortus sit dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyse loquutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum

- 1 regale fuisse mox est sacerdotale effectū
- 2 Queniamodū Christus cum rex perpetuo esset sacerdos tamen euasit cum carnem assumptis, & sic se in sacrificium obtulit.
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11

NICOLAVS DE LYRA.

ternum secundum ordinem Melchisedech. ut supra dictum est I. c. Et diuiditur in duas partes secundum duas rationes, secunda incipit ibi. Et amplius. Ad euentiam prima rationis notandum, quod sacerdos non est sine lege, secundum quod dicitur in glo. propter quod & lex vetus administrata fuit populo per sacerdotes ueteris Testamenti & similiter lex noua per sacerdotium Christi, & ideo lex & sacerdotium sese concomitantur, ita quod mutato vno & aliud mutatur ex quo patet, quod cum scriptura dicit Psal. 111. quod sacerdotium Christi debebat surgere secundum ordinem Melchisedech, qui est alius ab ordine Leuitico, eo quod sacerdotium Leuiticum fuit imperfectum: aliter non esset ne esse, immo superfluum surgece sacerdotium nouum secundum ordinem alium, & ideo sacerdotium Leuiticum cessat adueniente sacerdotio Christi, sicut umbra adueniente ueritate, & imperfectum adueniente perfecto. Et eodem modo lex uetus adueniente noua, quia lex & sacerdotium pari passu currunt, & hoc est quod dicit. Si ergo consummatio. id est, perfectio.

1 Per sacerdotium Leuiticum erat. supple non esset necessarium aliud sacerdotium; Cuius causa subditur.

2 Populus enim sub ipso. id est sacerdotio Leuitico.

3 Legem accepit. in monte Sinai, ut patet Exod. 20. Si ergo illud sacerdotium fuisset perfectum.

4 Quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotē &c. id est, qui non diceretur sacerdos secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem quasi dicit non fuisset necesse, & ideo cum hoc necesse appareat ex scriptura Psal. 111. quae dicit surgere, sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech

deeb, per hoc manifeste patet, quod sacerdotium Leuiticum & Aaronicum, quod idem est, euacuatur per sacerdotium Christi, & per consequens lex uetus quae illud sacerdotium concomitatur, & hoc est quod subditur.

5 Translatio enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat. Quod autem sacerdotium ueteris legis sit translatum, dicitur a Apostolo ulterius per hoc, quod Christus a quo incipit sacerdotium noui Testamenti, non fuit de tribu Leui, de qua erant sacerdotes israhel, sed de tribu iuda de qua loquitur Psal. 77. & hoc est quod dicit.

6 In quo enim haec dicuntur. id est, in Christo, de quo praedicta scriptura impleri dicitur.

7 De alia tribu est. id est, de tribu iuda.

8 De qua nullus altario praesto fuit. ad ministrandum, ut sacerdos.

9 Manifestum est enim, quod ex iuda ortus sit dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyse loquutus est, patet litera.

10 Et amplius adhuc manifestum est. hic ponitur secunda ratio quae talis est. Necesse est surgere alium sacerdotem, ut patet per rationem praedictam, ergo necesse fuit surgere aliam legem, quia sacerdotium & lex pari passu currunt. Vnde & sicut sacerdotium illud consistebat in quibusdam sacrificiis carnalibus, sic & lex promittebat bona carnalia lex autem noua promittit bona spiritualia & aeterna. Et ideo lex uetus & eius sacerdotium euacuatur sicut quaedam imperfecta & infirma, & hoc est quod dicit Apostolus: Et amplius adhuc manifestum est, id est, alia ratione patet propositum.

11 Si secundum similitudinem Melchisedech exurgeret alius sacerdos &c. id est, institutus, sicut erat institutio sacerdotii uel. Sed.

Non

a non secundum legem. id est secundum carnalem intellectum legis, ut faceret secundum carnales obseruantias, sed secundum virtutem ipsius legis id est spiritualem intellectum, quæ exequentes vitam habent æternam. Distat inter sacerdotiũ & sacerdotiũ. Illud carnale, hoc spirituale Illud tpale, hoc æternũ.

* CHRYSOSTO. Factus est inquit, Põtifex non secundum legem præcepti carnalis, lex quippe illa, ex nulla parte carnalis erat, Quid est præcepti carnalis. Circuncide inquit, carnem. vngue, inquit, carnem. laua carnem, munda carnem, & de carnem liga carnem. nutri carnem, otium agito carnem. Bona aurem retributionis quæ erunt? Multa vita carni, mel & lac carni, pax carni delitiæ carni. Ex hac lege sacerdotium suscepit Aaron: Melchisedech autẽ non sic. Et amplius adhuc manifestum est, siquidẽ secundum similitudinẽ Melchisedech exurgit põtifex alter. Quid manifestũ est?

Quanta inter utrũq. sacerdotium differentia quãto melior, qui non secundum legẽ præcepti carnalis factus est. Quid iste, nũ. Melchisedech? non inquit, sed Christus, sed qui secundum potentiam vitæ insolubilis est.

a *Vita insolubilis.* Contestatur enim Deus pater iureiurando, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

* HIERO. Ordinẽ Melchisedech multis modis interpretantur quod solus rex fuerit, & sacerdos ante circuncisionem functus sacerdotio vt non gentes ex iudeis, sed iudæi a gentibus sacerdotium acceperint, neque vnctus oleo sacerdotali, ut moysi præcepta cõstituant, sed oleo exultationis, & fidei puritate. Et quod sit rex iustitiæ, & rex pacis, sine matre & c. non quod absq; patre & matre fuerit, sed quod introducat occurrisse Abraham a cæde hostium reuertenti, & nec ante nec postea, eius nomen feratur adscriptum.

Reprobatio quidem. * CHRYSOSTOMVS. Hic hæretici insurgunt, sed aduerte integre non dixit propter malignitatem neque

que propter malitiam, sed propter infirmitatem & inutilitatẽ. Nã & alibi ostendit infirmitatem eius cũ dicit in quo informabatur per carnẽ, Nõ ergo ipsa infirmata est sed nos. Causã supponit, quare uetus sit destructum cum Deus illud dederit & nouum testamentum substitutum, quia tempore sui status illud fuit infirmũ & nõ profus inutile. Hoc autem perficit, quod ualer ad laudẽ noui sacerdotis.

Ritum. a Vtille panem & vinum Abrabã, ita hie discipulis in eiusdem speciebus carnem & sanguinem.

similitudinem Melchisedech exurgeret alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis.

Contestatur enim quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.

Reprobatio quidem sit præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem.

Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei per quã proximamus ad Deum.

† Et quantum est non sine iureiurando, alii quidẽ sine iureiurando sacerdotes facti sunt.

Hic autẽ cũ iureiurando per eum qui dixit ad illum. † Iurauit

^a Præceptum legis. ^b Quæ lex solum modo mandabat & promittebat carnalia.

^a Diuinitatem quæ in eo est, per quam dat vitam æternam, sicut placuit diuinitati. ^b Quod secundum Melchisedech contestatur auctoritas.

^a Vt sit locus gratiæ. ^b Quia aliquid debet sequi. ^c Vetus legis.

^a Quam habuit dum stetit, noui maliciam vt hæretici mihi dixisse inponunt. & si aliquid fecit, non plene iustificauit. ^b Quam non habet, cum modo solum infirma sed etiam damnosa, nunc, si teneretur. ^c Infirma tunc lex.

^a Et si aliqui tunc perfecti non ex eo, sed per fidem venturi. ^b Neminem iustificatione perfecit. ^c Ibi sperabantur temporalia hic, cælum. ^d Id est legis per quam speratur gloria.

^a Hoc item ad commendationem noui sacerdotis, de cuius ordinationis qualitate hic agitur. ^b Quod.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

^a Iesus factus est sacerdos. ^b Facto. ^c Quasi quando que mutandi. ^d Iesum. ^e cui onculsa veritate firmavit.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

1 d Inutilitatem. Quia post aduentum Christi inutile est fieri ea quæ olim fiebant, ut hæc prædicent. Circuncisio enim & cæt. huiusmodi priori populo per uetus testamentum diuinitus data sent ad significatiõnem futurorum, quæ per Christũ oportebat impleri. Quibus aduentibus res aserunt illa Christianis tamẽ legenda ad intelligentiã præmissæ prophetiæ, non autem necessario faciendã, quasi adhuc expectandũ esset, ut ueniret reuelatio Dei, quæ his significabatur esse uetura. Proinde nũc quisquis Christianorum similiter ea celebrare uoluerit, quasi sopitos cineres eruens, nõ erit pius deductor, vel baiulus corporis sed ipsius sepulturæ uiolator.

* AVG. Licet itaque uidere Apostolũ Paulũ, & alios recte fidei Christianos tunc illa vetera sacramenta paululũ obseruãdo veraciter commendare debuisse, ne putarentur illæ prophetiæ obseruatrices a pũssimis patribus custoditæ tanquam sacrilegia diabolica, a postens detestadæ. lam enim cum uenisset fides, quæ prius illis obseruationib. prænuñciata post mortẽ & resurrectionẽ Dñi reuelata est, amiserant tanquam uitam officii sui, ueruntamen sicut defuncta corpora, necessario deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate sed religiose, non autem deferenda continuo, uel inimicorũ, obtrectationibus, tanquam canum morsibus proicienda. Proinde nunc quisquis Christianorum, quãuis sit ex Iudæis similiter eo celebrare uoluerit, tãquã sopitos cineres eruens, nõ erit pius deductor, uel baiulus corporis, sed impius sepulturæ uiolator.

e Dixit. Tu es fac. in eter. Et quod in æternum, iurauit Dominus.

* CHRYS.

& iuramentum diuinum est signum certissimum sui consilii quod est immutabile, ut dictum est ca. 6. Sacerdotium autem Christi institutum est a Deo & sub iuramento, ut patet per scripturam Ps. 59. a. Iurauit Dominus & non penitebit eũ, tu es sacerdos in æternum. Sacerdotium autem Leuiticum sine iuramento institutum est a Deo, ut patet Exo. 28. ubi dicitur sic. Applica fatrem tuum Aaron cum filiis suis de medio filiorum Israel ut sacerdotio fungantur mihi & c. Ibi nullum interponitur iuramentum diuinum ergo sacerdotium Christi firmitus & excellentius est sacerdotio Leuitico, & hoc est quod dicitur hic. Et quantum est non sine iureiurando, q. d. magnũ est ualde, quod sacerdotium Christi non est institutum sine iuramento diuino, quia non sic factum est de sacerdotibus ut l. c. propter quod sequitur.

8 Alii quidem sine iureiurando sacerdotes acti, scilicet in ueteri lege.

9 Hic autem. i. Christus.

10 Cum iureiurando. institutus est.

11 Per eum. id est per patrem.

2 Qui dixit ad illum. Iurauit dominus, & non penitebit eum, tu es sacerdos in & c. Et quia sacerdos medius est inter Deum & populum, referens populum in Deum & beneficia Dei ad populum, ideo quanto melius est sacerdotium Christi, tanto meliora beneficia per ipsum promittuntur populo. & hoc est quod subditur.

Tom. vj E 2 * In tan-

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Sed secundum uirtutem uitæ insolubilis. i. æternæ, quod declarat per scripturam dicens.

Contestatur enim scrip. de Christo. Tu es sacerdos in æternum, propter quod sequitur.

Reprobatio quidem. i. euacuatio.

Fit præcedenti mandati. i. ueteris legis quæ fuit prior noua ordit temporis, non tamen ordine dignitatis, quia imperfecta præcedunt perfecta in tempore, & subdit causam euacuationis.

Propter infirmitatem & inutilitatem. Dicitur enim lex uetus infirma, quia non poterat inducere ad beatitudinem, quæ est finis legis uetere, dicitur etiam inutilis, quia non conferebat gratiam, habebat tantum utilitatem, in quantum retrahabat ab idololatria, & disponebat ad christum, sicut eius figura. Et propter hoc subdit.

Nihil enim ad perfectum adduxit lex, quia non conferebat perfectionem gratiæ & gloriæ, sed hoc seruabatur perfectioni legis nouæ, quæ confert utrumque, & hoc est quod subditur. Introductione uero melioris spei, per quam proxima, ad Deum.

Et quantum est. Ostensa excellentia sacerdotii Christi ad sacerdotium Leuiticum per illud quod in autoritate præmissa dicitur, secundum ordinem Melchisedech, hic consequenter hoc idem ostendit per hoc quod idem dicitur, iurauit Dominus & arguitur sic, illud quod statuitur sub iuramento firmitus est quam illud quod statuitur sine iuramento, unde

& lu-

A * CHRYSOST. Duas ponit differentias quia non habet finem sicut legalis huius autem facit ex persona mediatoris Christi secundum unitatem inquit vite indissolubilis. Facit autem hoc etiam ex merito in quo iuravit, & ex re. Si enim quoniam in firma erat illa exclusa est ista quoniam valet. & fortis est maner sicut autem hoc &

ex Pontifice. Quomodo quia unus est, non enim unum esset, nisi esset immortalis. Sicut enim multi sacerdotes sunt quia mortales sunt, sic unus quia immortalis est. In tantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus. Secundum quod iuravit, semper eum esse mansurum.

† potioris
7 secundum
ordinem.
Melchise.
dech.

B
li. ad hebr.
Iudgos.

B * AVGVSTINVS. Christo enim dictum est, & de Christo tanto ante predictum. Iuravit dominus & non penitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Quid est iuravit dominus, nisi in eo iussu huius firmavit. Et quid

manet. Et quid est non penitebit eum, nisi hoc sacerdotium nulli omnino mutabitur. Neque enim sicut homo penitet de peccato. Quia dicitur penitentia quae vis ab homine mutatur rei eum. Itaque mutatio quae credebatur esse mansura. Promissum dicitur quod non penitebit eum tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, satis ostendit eum penituisse, hoc est, eum mutare

C

dominus, & non penitebit eum, tu es sacerdos in aeternum. † In tantum + melioris testamenti sponsor factus est

Iesus, & alii quidem plures facti sunt sacerdotes secundum autem eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet legem idcirco quod morte prohiberetur permanere. Hic sacerdotium. Unde & saluare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, ut nobis esset

pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus

actum ipsis deprimendo per contrarium actum veteris sacerdotii.
e Sanctus, interius.
f Innocens, manibus.
g Impollutus, corpore.
h Segregatus a peccato, id est ab omni peccato immunis.

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio.

1 In tantum melioris rei, meliorum bonorum, scilicet aeternorum, quia a nomine testamenti designatur aliquando bonum quod dicitur per testamentum. Testamentum autem non unum promittit bona caelestia & aeterna, quod proprie est testamentum Christi, ideo sequitur.

2 Sponsor factus est Iesus. In veteri autem testamento non promittebantur nisi bona carnalia, quae mentem hominis non quietant.

3 Et alii quidem. Hic consequenter probat sacerdotium Christi excellenti sacerdotium Leuiticum per hoc quod dicitur in antonomasia. Psal. per omnia saecula de Christo. Tu es sacerdos in aeternum. Et dividitur in duas quia primo facit quod dicitur est secundum hoc concludit efficaciam sacerdotii Christi tibi. Unde & saluare. Circa primum sciendum, quod illa quae sunt corruptibilia corporalibus multiplicantur in eadem specie, sicut patet ad sensum, ista autem quae sunt incorruptibilia non sic multiplicantur, sicut patet quod est vincus Sol & luna. In sacerdotio autem Leuitico fuerunt plures summi sacerdotes sibi invicem succedentes quia Eleazar successit Aaron, & Phinees ipsi Eleazaro, & sic de aliis. In sacerdotio autem Christi est vincus tantum summus sacerdos, scilicet Christus alii autem omnes non sunt nisi ministri secundum quod dicit Apostolus 1. Cor. 3. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & c. Ex quibus patet, quod sacerdotium Leuiticum fuit corruptibile & transitorium, sacerdotium vero Christi incorruptibile est & aeternum, aeternum autem excellentius est corruptibili, ergo, & c. & hoc est quod dicitur, & alii quidem plures facti sunt sacerdotes, in lege veteri & causa subicitur.

4 Idcirco, id est propter hoc.

5 Quod morte prohiberentur, cum essent corruptibiles.

6 Hic autem n. Christus.

6 Eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium

8 Unum e et saluare. His ex predictis concludit efficaciam sacerdotii Christi effici. Deus enim aeternus non potest induci a causa temporali scilicet ratione a causa aeterna, & ideo Christus qui est sacerdos in aeternum potest dare salutem aeternam, & hoc est quod dicitur. Unde & saluare in perpetuum potest. Modus autem per quem hoc facit est natura excellentia, & pietatis abundantia, primum patet, quia licet habeat naturam humanam, per quam distat a patre, est tamen unita naturae divinae per quam unitas est ab eo, & hoc tangitur cum dicitur.

9 Accedens per semetipsum. Accedere enim ad aliquem non conuenit nisi ei qui aliquomodo distat ab eo. Christus autem distat a patre secundum naturam humanam tantum, & hoc modo competit ei accedere ad patrem, verum tamen quia habet eandem naturam cum patre, ideo accedit per semetipsum, hoc autem non potest competere alicui prae creaturae. Et quia in Christo est excellentia naturae divinae, sequitur quod se

mutare voluisse sacerdotium, quod constituerat secundum ordinem Aaron, sunt de utroque videmus impletum. Nam & Aaron sacerdotium iam nullum est in aliquo templo, & Christi sacerdotium perseverat in caelo.

a In tantum, ex laude sacerdotis infert commendationum legis.

b Melio. quia meliora id est aeterna promittit ve tuo temporalia.

c Hic autem eo quod maneat in aeternum. Sicut ille permanet, ita & lex qua attulit, in qua uera remissio peccatorum, & perpetua gratia quod quia vetus lex non potuit, exclusa est. Quod autem permanet in aeternum ostendit ex potestate, quia unus est, quod non esset nisi esset immortalis, sicut in lege multi quia mortales.

d Unde & saluare. Oneroso quod per sacerdotium Christi uetus sacerdotium, & lex de fructu, commendat

actum ipsis deprimendo per contrarium actum veteris sacerdotii.

e Sanctus, interius.

f Innocens, manibus.

g Impollutus, corpore.

h Segregatus a peccato, id est ab omni peccato immunis.

THEO.

per uiuet, quia semper uita diuina est aeterna, & hoc est quod dicitur.

Se nper uiuens. Excellentiam autem pietatis tangit cum dicitur.

10 Ad interpellandum pro nobis. Quia licet tantae excellentiae sit, sicut dictum est, tamen ex sua pietate est a uocatus noster, secundum quod dicitur. 1. Ioh. 2. m. Ad uocatum habemus apud patrem Iesum Christum, interpellat enim pro nobis assumpsit ipsum patri representando, similiter anima per ipsam naturalem desiderium de nostra salute exprimit.

11 Talis enim. Postquam ostendit sacerdotii Christi excellentiam, hoc consequenter ostendit eius necessitatem, perfectum enim necessarium est ad exclusionem imperfectionis, sacerdotium autem Leuiticum fuit imperfectum, & ideo necessarium fuit sacerdotium Christi, quod est perfectum, & ideo ostendit primo quod quisquid perfectionis fuit in sacerdotio Leuitico, totum est in Christo, secundo quia ab eo excluditur quidquid erat imperfectionis, ubi Qui non habet necessitatem. Circa primum sciendum, quod in sacerdotio ueteris Testamenti requirebatur sanctitas, ut habetur Leuitici. 21. d. Panes Dei sui offerunt, id est sancti erunt. Requirebatur etiam innocentia. Leuitici 22. b. Custodiant praecipua, ut non subiacent peccato, innocentia enim est puritas a peccato. Requirebatur etiam impollutio. Leuitici 21. c. Homo de semine Aaron sacerdotis qui habuerit maculam, non accedat offerre, & c. Item requirebatur segregatio a coinquinatis. Leuit. xxi. c. Non commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suae. Ista autem perfectissime erant, in Christo, & hoc est quod dicitur. Talis enim decebat ut non esset pontifex sanctus. Quia Christus ab instanti conceptionis fuit sanctus sanctorum. Sanctum enim idem est quod applicatum ad diuina, propter quod etiam res inanimata si ad diuinum cultum applicentur, dicuntur sanctae, sicut calix altaris, & consimilia, Humanitas uero Christi ab instanti conceptionis fuit Deo applicata in uirtute suppositi, quae maxima applicatio.

12 Innocens. Hoc etiam maxime competit Christo, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, ut habetur. 1. Pe. 2. d

13 Impollutus. id est sine corporali deformitate: quia talis deformitas causatur, uel a causa intrinseca, scilicet a defectu uirtutis formatiuae, uel defectu materiae per quem modum contingunt moesura in natura humana, sed neutrum habuit locum in Christo, quia corpus eius fuit formatum uirtute spiritus sancti, quae est infinita, materia autem sui corporis fuit purissimus sanguis beatae uirginis. Aliter causatur deformitas a causa extrinseca scilicet quod aliquis propter peccatum suum priuetur manu uel pede, uel oculo, aut quia malo regimine aliquis perdit manum, oculum uel pedem, quod in Christo non habuit locum, ut patet.

14 Segregatus a peccatoribus. Et secundum hoc uidetur falsum de Christo quod dicitur Mat. 11. b. Dicumbente Iesu in domo, ecce multi

* publicani

THEOP. Constat sane ex his quæ antea dixit, & profequi non desinit eadem confirmare, eamque dicit ob gratiam Pauli. Quid enim huiusmodi de deo differeret? Nec potest eundem incomprehensibili illi naturæ hæc adiecit, deus ita vere religiosus & sanctus est, qui nihil eorum quæ facere debeat

intermittit. *οικτος* e-
o & innocens qui caret malignitate. Neq. n. inuitens in ore iuuenis est dolus impollutus, id quidem adeo in eadem cedere dixerit utpote minus, s. dici hæc inquinatum, sed liberianæ, de Christi virtutibus humilitate dicta esse. *Segregatus a peccatoribus, & excelsior cælis factus.* Legis. n. (inquit) sacerdotes, & si ceteris

plleant sanctitate, pro natura tamen humana nequitia arguntur. Nec proflus sunt a delinquentibus ipsi se iuncti, quip & ipsi sunt peccatis obnoxii, nec dum in cælis versantur. Pontifex vero hic noster, cum omni sit virtute superior, & a peccatoribus ipsis penitus alienus, vel in celo est celsior factus, throno paterno insidens. *Sum vero factus est,* inquit, perspicuum est secundum carnem de Christo in dictam ut Deus æterno est in celo sublimior.

AMB. Nemo excelsior factus dicitur nisi qui in aliquo fuerit humilior. in eo igitur excellentior factus est, sedendo adexteram Patris, in quo se, minor angelis factus, obtulit passioni.

PRIMAS. Non eramus digni, nec promerebamur talē habere Pontificē, sed necesse erat nobis ut talem haberemus, quod sanctus in interiori homine, innocens manibus impolluto corpore ab omni peccato immunis, & a conversatione peccatorum separatus. In hoc. n. fuit separatus quia alii cum peccato cōiunxit & nascantur at, ab hoc seculo cum peccato transeunt hæc aut sine peccato conceptus, natus, vixit. Factus est excelsior cælis, quoniam quadragesimo die admirandæ resurrectionis, super omnes cælos, & super omnes ordines cælestium spirituum evasus est ad confessum paternæ maiestatis, ubi nunc sedet plenitudine honoris & gloriæ,

Quoniam non habet quotidie. Qui cum sit talis, non habet necessitatem quotidie offerre. Non quod aliquando egeat, sed ut ab eo removeat quod illis convenit.

Hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Adeo magnum est sacrificium, quod licet unum & semel oblatum sit, sufficit tamē ad

ada ternitatem.
a Lex enim homines constituit sacerdotes. Illi habent necessitatem quotidie offerre, quia infirmi hic semel sufficit qui filius perfectus,

* AVGVSTINVS. Intelligere debemus ne ipsos quidem superbissimos spiritus hominum, sacrificiorum gaudere potuisse, nisi unum verodeo pro quo colunt, verum sacrificium deberetur: nequid rite posse offerri, nisi per sacerdotem sanctum & iustum nisi ab eis accipiat quod offeratur pro quibus offeratur, id sine vitio sit, ut vitiosis mundanis posito offerri. Hoc certe omnes cupiunt, qui pro se offerri sacrificium deo vo-

lunt. Quis ergo tam iustus, & sanctus sacerdos quam vnicus Dei filius? qui non opus habet per sacrificium sua purgare peccata, nec originale nec ex humana vita quæ additur. Et quid tam congruenter ab hominibus sumeretur, quod pro eis offerretur quam humana caro? Et quid tam aptum immolationi, quam caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quam sine vlla contagione carnalis concupiscentie caro nata in utero, & virginali, Et quod tam grate offerri & suscipi posset caro sacrificii nostri corpus effecta sacerdotis nostri, ut quoniam quatuor consideratur in omni sacrificio, cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur pro quibus offeratur, idem ipse vnus ac verus mediator, per sacrificium Patris reconcilians nos Deo, vnum cum illo maneat cui offerebat, vnum in se faceret, pro quibus offerebat, vnus ipse esset qui offerebat, & quod offerebatur.

* PRIM. Quia sacerdotes Aaron in peccata habeant, ut pro populi, ita pro suis delictis hostias offerebant. Ille autem tam potens est, ut non indigeat pro se offerre sed in super semel oblatum carnis sue sacrificio omnium salutem satisfecit.

d Sermo autem iusiurandi &c.
* PRIM. Subaudi, ostendit, siue perfectum constituit sacerdotem, non infirmitate grauatum, sicut lex constituit suos, post legem factus est sermo Dei Patris ad David de Christo cum iureiurando, *Iuravit Dominus Tu es sacerdos, &c.* Ponit hic Apostolus nomen filii ad distinctionem seruatorum qui fuerunt in lege, quia serui infirmi fuerunt, siue quia mortales erant filium vero perfectum ostendit, quia semper vivit, & sine peccato est.

Capitulum

NICOLA VSE LYRA.

publicani & peccatores venientes discumbebant cum Iesu, & discipulis suis. Dicendum, quod Christus venit tanquam medicus peccatorum, & ideo, non debuit segregari a peccatoribus quantum ad cohabitationem, & ideo legitur cum peccatoribus comessisse propter eorum salutem, fuit tamen segregatus a peccatoribus quantum ad participationem cum eis in peccato, quia talis segregatio erat virtuosa & salutis non sic accommodata non sic autem segregatio prima.

1. Eo excelsior cælis factus, quia secundum naturam diuinam excelsiorem omnem creaturam.

2. Qui non habet. Hic consequenter excludit a Christo imperfectiones, quæ erant in sacerdotibus veteris. Te. erat etiam imperfectionis, quod sacrosanctus. Te. non solum offerebat sacrificium pro peccatis populi in die exiationis, sed etiam cum hoc offerebat vitulum pro peccatis propriis. Te. imperfectionis erat, quod hoc fiebat non tantum semel sed pluries, quia una oblatio non sufficiebat pro omnibus pro peccatis, propter sui imperfectionem. Christus autem tantum vnā obtulit hostiam scilicet corpus suum in cruce, non tamen pro peccatis propriis, sed pro alienis. & hoc est quod dicitur hic: Quia non habet quomodo ne. patet litteris que ibi.

3. Lex enim &c. infirmitatem habet, id est pronitatem ad peccandum, & sic peccabant aliquando sicut alii homines, non sic autem Christus, propter quod subditur.

4. Sermo autem, &c. id est verbum diuinum loquens de sacerdotio Christi constituti per iuramentum diuinum ut supra dictum est, ostendit quod filius Dei est constitutus sacerdos non. Te. quod legem Moysi ordinem temporis, sed non ordine dignitatis. Ad maiorem evidentiam illius ubi quod habitum est in hoc ca. Quod minus est a maiore benedicuntur videtur

Videtur quod non sit verum generaliter. Primo, quia Papa consecratur ab Episcopo Hostiensi. & tamen Papa maior est rex ipsa sua electione etiam antequam consecratur, & Archiepiscopus consecratur a suffraganeis ipso minoribus: in contrarium est autoritas Apostoli, quia dicit illud est verum siue vlla contradictione. Dicendum quod circa hoc erraverunt quidam heretici qui nominantur pauperes de Lugduno, quia est quilibet iustus maior est quocumque peccatore, ideo dixerunt, quod sacerdos peccator non potest benedicere iusto etiam puro laico, sed de converso quilibet iustus etiam purus laicus est sacerdos verus, & nullus alius. Sed hic error est nimis perniciosus, quia si sanctitas ministrum sit de necessitate sacramenti, nulla erit certitudo in sacramentis ecclesie, quia nullus scit certitudinaliter se esse in statu gratie, & multo minus potest hoc scire de alio, & per consequens de nullo sciretur utrum esset baptizatus vel non. Nec de quocumque alio sacramento esset aliqua certitudo. Et ideo dicitur, quod quando aliquis agit in virtute propria, tunc queritur de ipso, quis vel qualis sit, quia eius bonitas vel malitia variat solum actionem propriam sed quando solum agit in virtute alterius non variat. Bona enim elemosyna datur a bono per malum serum, & eodem modo deus confert bonum & verum sacramentum per malos ministros. Ideo dictum Apostoli verum est scilicet: quod minor a maiore benedicatur. quia quilibet institutus minister Christi maior est quocumque alio in quantum est homo vel peccator. Sed ab hac una obiecto est de sacerdote, corpus Christi consecrate, & non videtur quod sacerdos sit aliquo modo maior ipso. Dicendum quod sacerdos consecrat ipsam materiam quæ maior est. Christus autem in quantum deus consecrat corpus suum, & sic patet propositum. Ad argumenta dicendum, quod patet ex dictis electus enim in Papam submittit se voluntarie in quantum est homo, Episcopo Hostiensi in quantum est minister Dei, & eodem modo Archiepiscopus suis suffraganeis

D
Lib. 2. de baptis. pa. uoi. & lib 4 de trini. f illi summi sacerdotec.

E

Error pauperum de Lugduno

ADDITIO I.

In eo. ubi dicitur in Postil. Sed uidetur alicui, quod istud argumen- tum non ualet. Argumentum Apostoli non fundatur in hoc, quod si ali- quis est maior patre, propterea sit maior filio, quia talis ratio multipli- ceter defuit, sed ratio Apostoli fundatur in hoc, quod Abraham apud Iu- deos erat maxime dignitatis, in tantum quod ipsum Abraham prepo- nere uolebat ipsi Christo, unde Iob. 8. g. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham?

ADDITIO.

In eo. ubi dicitur in Postil. Translato autem sacerdotio ne- cesse est ut legis translatio fiat.

Hoc quod dicitur a postulo, Translato autem sacerdotio necesse est ut legis translatio fiat non uidetur fundari in concomitantia legis & sacerdo- tii in generali considerata, quia si sic, tota lex esset translata translato sa- cerdotio, quod est falsum, nam lex uetus etiam translato sacerdotio ma- net quantum ad moralia, sed ad ueram intelligentiam dictorum Aposto- li uidetur attendendum, quod ceremonialia le. ue. ut sunt sacrificia & hu- iusmodi, non poterant impleri secundum ritum Mosaicæ legis nisi per sa- cerdotes, de semine Aeron, ut habetur Num. 16. & in alijs quampluri- mis locis. Similiter iudicialia, ad que implenda requiritur autoritas iudi- cis, non poterant impleri sub eodem ritu, nisi per sacerdotes prædictos, a- pud quos erat autoritas iudicialis, unde Deuter. 21, a. loquendo scriptura de quodam negotio iudiciali, sic dicit, Accedentque sacerdotes filii Leui, quos elegerit dominus Deus tuus ut ministrarent ei, & benedicant in nomine eius, & ad uerbum eorum omne ne- gocium pendet. Ex quod patet manifeste, quod translato sacerdotio ue. Te. necesse est ut legis translatio fiat quantum ad ceremonialia & iudicialia tantum, non autem quantum ad moralia, que nullam dependen- tiam habebant a sacerdotio, &c.

ADDITIO III.

In eo. ubi dicitur in Post. Iurauit dominus.

In hoc quod dicitur, Iurauit dominus, &c. Non uidetur arguere Apo- stolus solum ex maiori firmitate eius quod statuitur sub iuramento, sed cum hoc etiam uidetur innuere quod istud sacerdotium sub iuramento firmatum est sacerdotium Christi, ex hoc quod mysteria Christi consue- runt in sacra scriptura sub iuramento diuino uallari, constat enim, quod cum Deus denunciasset Abraham quod in semine suo benedicerentur om- nes gentes, quod intelligitur ad literam de Christo: ibi interposuit firmum iuramentum Gen. 22. Per memetipsum iudi. do. &c. De quo iuramento Apostolus agit, supra, c. vi. Similiter cum de regno Christi ageretur in Ps. qui incipit, Memento domine Da. &c. Deus ibi interposuit iuramē- tum di. Iurauit dominus Dauid ue. & non fru. eum, &c. Et sic pa- tet quod ex interpositione iuramenti intelligi debet hoc sacerdotium ad Christum pertinere. Et notandum quod in hoc quolibet prædictorum iu- ramentorum superadditur aliquid ad solennitatem iuramenti firmitatem pertinens, unde Ge. 22. non solum dixit, Iurauit dicit dominus, sed addit per memetipsum iurauit, &c. Et in Ps. non solum dicit, Iurauit domi- nus, sed addit, & non penitebit eum. Similiter & in Ps. Memento domine Dauid, non solum licetur, Iurauit dominus Dauid, sed ad- dit, & non frustrabitur eum. Quæ quidem additiones non consueue- runt fieri in sacra scriptura in alijs iuramentis diuinis, &c.

¶ 131. A.

¶ 109. A.

In eo. ubi dicitur in Postil. Ad argumenta dicendum, quod patet &c.

ADDITIO III.

Sed adhuc contra uerba apostoli uidentur multæ autoritates esse scri- pturæ, in quibus patet quod creaturæ benedicunt Deum, ut cum dicitur, Benedic anima mea domino, & Benedicite angeli do- mini domino. & huiusmodi. Ad quod dicendum, quod benedictio p- esse duplex, scilicet, actiua & passiua. Actiua est per quã aliquid datum benedicere ipsi qui benedicitur, & tali benedictione Deus benedicit cr- turas, per quam benedictionem eis conferuntur aliqua bona, sicut Ge- 1. capitulo: Benedixitque eis Deus & ait. Crescite & mul. B- nedictio aut passiuu est per quam nihil accrescit illi qui benedicitur, s- tñ illi qui benedicunt, & modo creaturæ benedicunt Deum, qui bon- rum nostrorum non eget. Unde talis benedictio non est nisi quidã mod- laudandi. Benedictiones autem quæ dantur a sacerdotibus seu ministr- Dei, reducuntur ad primum modum benedicendi, in quantum in perso- Dei seu eius autoritate hoc faciunt seu imprecantur. & de isto modo- benedicendi loquitur Apostolus.

REPLI. In cap. 7. ubi Apostolus arguit sacerdotium Melchisede- dignius sacerdotio Leuitico. Postil. ponit hoc medium, scilicet, quidq- est maius maiore, est etiam maius minore, sed Abraham fuit mai- & dignior Leui, si igitur Melchisedech fuit maior Abraham, fuit etia- maior Leui. Sed Bar. adicit hoc medium Post. di. quod multipliciter d- ficat, & ponit aliud medium rationis Apostoli, uidelicet quod Iudæi- putabat ipsum Abraham Christo digniorem, di. Iob. 8. g. Nunquid- maior es patre nostro Abraham. Hic dico primo quod non est p- habile quod medium Postil. deficiat, si regulariter assumatur. Dicere- tem iuxta illud medium, quod pater episcopi sit maior episcopo, est re- lariter assumptum ex medio quod nunquã fallit in magnitudine moris, nec etiam in magnitudine uirtutis uisiformiter subsuendo. Dico se- do, quia accepto medio Burg. si uerum est, ab hoc seruit mediũ Postil. si Iudæi reputauerunt Abraham maiorem Christo, tunc ex medio P- stil. Apostolus concludit intentum sic subsuendo. Melchisedech est- ior quocunq- minore quam Abraham, sed Leui est minor Abraham- igitur est minor ipso Melchisedech.

In eo. ubi dicitur. Translato sacerdotio necesse est ut tra- latio legis fiat. Circa quem possum Bur. arguit quod illud dictum Ap- stoli non potest fundari super concomitantia legis & sacerdotii in- generali considerata, quia si sic, tunc translato sacerdotio tota lex fuisset tra- lata, quod falsum est. Nam ut inquit, Burg. lex uetus māsit quantum a- moralia etiam sacerdotio translato. Hic dico quod Burgenf. phantasiat- putans præcepta moralia originaliter esse de lege Mosaicæ, quod falsu- est & contra doc. communiter dicentes quod præcepta moralia sunt- lege naturæ, quamuis enim in lege Mosaicæ fuerint magis explicata, hoc non sequitur quod sint illius legis originaliter sicut simili modo- quæ præcepta moralia sunt in euangelico magis extensa & explicata- in lege Mosaicæ ex hoc tamen non sequitur quod sint originaliter p- cepta euangelicæ legis, est igitur concomitantia legis & sacerdotii in- nerali. Nec ualet quod Bur. arguit de moralibus, quia illa non pertine- originaliter ad legem ueterem, sed ad legem naturæ, & ideo su- in dispensabilia, sed ceremonialia & iudicialia pertinent dire- & originaliter ad uetus testamentum: & de illis generaliter d- xit Apostolus. Translato sacerdotio necesse est legem transfe- ri. Hæc est sententia Postil. & similiter Bur. post fragile argumentu- suum, quod putauit insolubile.

C A P. VIII.

Capitulum. CHRYSO. Commiscet humilia cum excelsis Apostolus Paulus, semper magistrum suum sequens, ut per humilia iter para- retur, & per illa ad excelsa quasi manu duce- rentur, & in magnis constituti discerent ista- accõmodationis, & demissionis fuisse, & per hæc ad illa deducantur. Postquam itaque dixit Qui obtulit sei- sum,

C A P. VIII.

Multa de eo dixi, sed modo facio capitulum.

† Capitulum au-

tem super ea quæ dicuntur

sum, postquam eum ostendit Pontificem, & intulit. Caput autem in his quæ dicuntur illud. Talem habemus pontificem, qui in dextera sedet maiestatis. & tamen hoc non ponti- cis est eius cui ab illo ministrari oportet sacerdotii functione.

Quasi pauca dixisset, breuiter complectitur dignitatem eius su. quã prius dixit. Cap- titulum est breuiter multorum complexio, sic etiam, quia totum summam breuiter capiat

¶ a Talem

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VIII.

Capitulum autem super ea. postquam apostolus superius ostendit eminentiam sacerdotii Christi respectu sacerdotii Leuitici, & hoc ratione personæ sacerdotis, hic idem ostendit ratio officij sacerdotalis, & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit hoc in generali, secundo magis in speciali. Secunda incipit in principio capi- tuli sequentis, ibi. Habuit quidem, &c. Prima in duas, quia pri- mo proponit intentum, secundo probat, ibi. Omnis enim pontifex. In prima

prima parte proponit intentum suum, quantum ad dominum. Primum est- dus dicendi, dicens quod intendit hic procedere summarie, & hoc- quod dicitur.

1 Capitulum autem, &c. Capitulum enim dicitur a capite, quia- cut in capite uirtualiter continetur quicquid est in corpore, non tam- formaliter & explicite, ita declaratio particularis dicitur quando al- qua ibi summam tractantur. Secundum in quo ponitur sua intentio e- respectu dicendorum quia intendit dicere de dignitate huius pontifici- cuius dignitas consistit in natura excellentia, in qua est equalis patri- & hoc est quod subditur.

* Talem

† Summa aut eorū que dici- mus hæc.

a *Talem ha.* Hic incipit capitulum & finit, ibi : Deus & non homo.

b *In ca. con.* Vel super materiales celos. Vel, super thronos & dominationes, ibi.

c *Sancti. mi.* quia sanctis augmentum uirtutum, & uitam æternam ministrat. Vel in celis ministrabat gloriam per sancta sancto- rum significatam.

d *SEDVL.* siue sancto- rum hominum secun- dum suam misericor- diam, siue minister eo- rum, quæ sancta san-ctorum dicuntur un- de subdit. *Et tabernacu- lum ueri.* Spiritus Anima um sanctarum tem- pliq; multiformis ec- clesie in quo Deus in- habitat.

e *PRIMAS.* Capitu- lum hoc, est repetitio i- pset ea quæ dicuntur de Christo, quo dicto- rum significat aliquid sum- mum & magnum, & quasi recapitulatio-

f e præcedentis dispositionis ad tem ipsam deducit au- itorem. *Talem habemus pontificem.* subaudi, qualē superius di- nus, sanctum innocentem, impollutum, & qualem adhuc- tati sumus in sequētib. *Qui consedit in dextera sedis,* &c. Se- em magnitudinis in celis debemus accipere plenitudinem a- terne maiestatis, in qua filius Dei sedet: quæ etiam designa- ur per dexterā. Pontifex ergo noster qui cōsedit in summa glo- ia paternæ maiestatis in celis, sãctorū minister est, q̄ duob. mo- is potest accipi. Veniens quippe Dominus in mundum, mi- strauit sanctis Apostolis, aiuisque fidelibus, et qui adhuc fut- ri sunt panem refectōis uerbi spiritualis, & potum doctri- e euangelicæ, *Si quis sitit, ueniat, &c. Venite omnes qui labor, &c.* licatur & aliter. Sanctorum minister erit in futurum, quan- o scribitur ministrabit illis, & cognoscent dum cū patre & spiritu sancto sicuti est. *Præinget se, & faciet illos discumbere, & ansiens ministrabit illis.* Electos em suos de iudicio ad regnū- ensire faciet, uel ad contemplationem huminatis in diu ini- tis suæ cognitionem, nos eleuabit. Ministrabit illis, cum se, & patrem, cum spiritu sancto eis manifestabit: nam cibus & ra illorum uisio sanctæ Trinitatis erit, &c.

g *Et minister taber. ue.* id est, ueritatis quam tabernaculum ue- ts præfigurabat, scilicet, iustitiam in præsentī ecclesia, gloriā- is futura.

h *Quod.* uerum tabernaculum. *Fixit Deus.* ut in æternum permaneat, umbratile uero erat- non fixum, sed portabile, & non ho. quia & uetus posuit Deus- id per ministrum hominem.

i *PRIMAS.* Tabernaculi quoque ueri minister est, quod cō- ptuit Deus & nō homo, id est, cœli, quod nobis ipse admini- lat, ut claritate syderum illius illustremur. Tabernaculū em- q̄ Beseleel composuit in deserto, siue templū quod Salomō- fecit nō fuit uerum, quia & uetustate consumptum est, nec- sōer durare potuit: cœlum autem stabit in æternū, nullaq; ue- ritate cōlumet. Possunt tabernaculū et dici animæ sanctorū- q̄b. ipse Dei filius gaudia patriæ cælestis administrat, & in- quibus

j quibus habitare dignatur. *g* *Quod off.* Amb. fit cum aliquid, uel illud erit super terram, uel cælestē. sed non super terram, quia si hoc esset iam non es- set sacerdos, ergo cælestē est quod offert.

k *Si ergo esset.* Amb. Si terrenus esset pontifex sicut Aaron, uti- que nō esset sacerdos in æternum secundum ordinem Melchise- dech. Sed quia Aaron mortuus est, non est sa- cerdos, Christus uero quia uiuit, sempitern⁹ est sacerdos, non talis quales sunt umbrati- le sacerdotium geren- tes. *Si ergo.* Lantran. Ra- tio cur Christus se ob- tulit, quia si esset super terram quod pro pec- cato totius mundi di- gne posset offerri, non esset tamen sacerdos, offerre dignus, *cum.* id est, quamuis essent, q̄ offerrent, & ideo mun- dus se obtulit mundū. Verum enim sacerdo- tium rite non posset of-

l feri, nisi per sacerdotem iustum & sanctum. Quis autem tā iustus & sanctus sacerdos, quam unicus Dei filius, qui non o- pns haberet per sacrificium sua purgare peccata, nec origina- lia, nec superaddita. Vel ita. *Si ergo esset super.* Q. Et quia omnis sacerdos constituitur ad offerendum, ergo & Christus, cu- ius rei merite & in cœlum ascēdit. Et sic oportebat fieri, quia si esset super terram, id est, nō dum introisset in sancta sancto- rum, id est interiora cœli, non esset sacerdos, id est, sui sacerdo- tii ritus non celebraretur, cum adhuc superesset sacerdotium secundum Aaron. Restat ergo, ut ipse offerat.

m *Chryf.* Super terrā est quiddā in carnalibus, uel pro carnali- bus offert Chr. Quid. n. tā congruenter pro hominibus offer- retur quam humana caro. & quid tā aptum immolationi q̄ caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis uitiis mortalium, quam sine ulla contagione carnalis concupiscen- tiæ caro nata in utero & ex utero uirginali? Et qd tā graue of- ferri & suscipi posset, quā caro sacrificii nostri? Ut (quia qua- tuor considerantur in omni sacrificio, scilicet, cui offeratur, a quo offeratur quid offeratur, pro quibus offeratur) dem ip- se unus uerusque mediator per sacrificium pacis reconconci- lians nos Deo, unum cum illo manens cui offerebat, unū in se faceret, offerebat, p̄ q̄b. unus ipse offerebat & quod offere- bat. Vel, *Si ergo.* Aug. Q. Et quia Christus constituitur ad offe- rendū, ergo uel est terrenus uel cælestis sacerdos. Sed terren⁹ nō est, q̄a si esset sup terrā, i. si terrenus, esset pōtifex, ut Aarō. *i* *Nec esset,* &c. maternū s̄m ordinem Mel. nec necesse foret.

n *K* *Cum esset,* &c. *Si ergo esset.* Hiero, Quia omnis qui offert, si es- set terrenus aliquis, qui posset mūdare genus humanum, nō esset sacer. secundum ord. Melc. quia satis esset qui offerrent legalia, sed quia illi erant mortales & peccatores, & iō hu- manū genus mundare non ualentes, uenit Christus qui suffi- ceret. Nunc autē, id est, in hac nouissima atate melius ministe- rium sacerdotii sortitum est tanto, quanto meliorem lex e- ius. Iā a sacerdotio & sacrificio trāsit ad differētiā testamētōrū- **o** *Qui exemplari.* Amb. Exemplar autē & umbras dicit figuras, quæ

p esset. *tertio ostendit quod est minister meliorum sacrorum.* ibi. Nūc au- tem melius *In prima parte arguit sic.* Omnis pontifex est minister ali- quorum sacrorum. quod patet per hoc quod constituitur ut offerat sacrifi- cia ad sanctificandum populum, & placandum Deum, ut supra dictū est ca. 5. Christus autem est pontifex, ut ibidem dictum fuit, ergo est mini- ster aliquorum sacrorum, & hoc est quod dicitur. Omnis pon. & c. pa- tet *littera.* 5 Si ergo esset. Hic consequenter ostendit, quod Christus non est minister aliquorum sacrorum uel. Te. aliter nō esset necessarium sacerdotium suum, quia illa possunt per alios ministrari, scilicet, per sacer- dotes uel. Te. ad quorum officium pertinet administrare talia. & hoc est quod dicit: Si erg. et. su. t. id est, si sacrum pertinens ad Christi myste- rium. 6 Nec esset, &c. id est, eius sacerdotium non esset necessarium. 7 Cum essent qui offer. &c. f. sacerdos ueteris legis. 8 Qui exemp. & umbræ deser. ex. &c. Dicuntur enim sacra uete- ris legis, in quibus deseruiebāt sacerdotes, umbra cælestium, inquantum

q Tom. vj. E 4 tum

r **NICOLAUS DE LYRA.**
1 *Talem ha. & c. mag. id est patris cui appropriatur magnitudo & potentia in diuinis. Sedere enim ad dexteram patris importat equali- tatem filii ad patrem, ut supra dictum est cap. i. & quia officium pontifi- cium custodire sacra, ideo sequitur.*
2 *Sanctor. mi.* Christus enim in quantum homo, est minister sacrorū, sed in quantum Deus, est autor ipsorū. *Ista autē sacra, sunt gratia in præ- sentē & gloria in futuro, quæ non poterant administrari in tabernaculo uel. c. sed tantum pr. figurari. propter quod sequitur.*
3 *Et tabern. ue.* *De quo tabernaculo dicitur in Ps. 14. a. Domine quis habita- bit in tabernaculo tuo. Istud tabernaculum non est factum ab homi- ne, sicut fuit tabernaculum Moysi, quod fecit Beseleel, ut patet in Exo.*
4 *Omnis enim ponti. & c.* Hic consequenter probat propositum. Et dicitur in tres, quia primo ostendit quod Christus est minister aliquorū- sacrorum. secundo quod non est minister sacrorum uel. Te. ibi. Si ergo

a *Iam diu est, quod quiescit & regnat secundum diuinitatem, Quia Deus qui homo qui gigas ge- minæ substantiæ, in quo diæ naturæ uniat. b* In æqualitate sedentis deitatis. i. patris, qui quiescit & indicat.

a *Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis*
a *Hoc potestatis & maiestatis diuinæ in dicitum est. b* Secundum humanam naturam locutus.
c *Hoc in misericordiæ. d* Non umbratilium, sed tabernaculi ueri, quod est anima sanctorum, quibus dat gaudia æterna.

b *magnitudinis in cælis, sanctorum minister, et tabernaculi*
a *Tabernaculum. i. cælestem ecclesiam & præsentem b* Christus est minister, quia omnis pon. constituitur administrandum & hoc est.

c *veri. quod fixit Deus, & non homo. Omnis enim pontifex*
a *Ut panes, thys & huiusmodi. b* De animalib. **c** *Et quia omnis constituitur ad offerendum.*

d *ad offerenda munera & hostias constituitur, unde necesse*
e *est & hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo esset super*
a *Id est, carcerem ex nobis, uel quam prius non habuit. Quod Iesus offert.*
b *Nedum pontifex. a* Non esse **b** Multi. & ita superflue carnalia offerret.

e *terram nec esset sacerdos: cum essent qui offerrent secundum*
a *Id est, super terram. b* Ne uideatur Iesus eadem dignus offerre, addit, deseruiunt. i. plene omnia im- plent, sicut dictum est. Moysi. & ita frustra hoc sacerdotium assumeret Iesus, quo carnale aliquid offerret & figuræ. **d** *Mysteriorum. Cælestia dicit ecclesiam, cuius pars in cælis regnat, pars sequutata peregrina- tur in terris.*

h *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

a *Id est, super terram. b* Ne uideatur Iesus eadem dignus offerre, addit, deseruiunt. i. plene omnia im- plent, sicut dictum est. Moysi. & ita frustra hoc sacerdotium assumeret Iesus, quo carnale aliquid offerret & figuræ. **d** *Mysteriorum. Cælestia dicit ecclesiam, cuius pars in cælis regnat, pars sequutata peregrina- tur in terris.*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

l *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruiūt cælestium:*

A qua & exemplar sunt & exemplū diuersarū rerū. Exemplar est ad cuius similitudinē aliqd sit. Exēplū similitudo que inde trahitur. Deus in monte veritatē Moyſi ostēdit. i. ordinē cæleſtium. quō, ſcilicet, angeli Deo obediunt, laudent & diligant, ſeque inuicem & nos diligant, noſtriſque profectib; ſtudiant. & alia huiusmodi in quibus a nobis imitari ſunt. Sed quia carnalis populus capere non potuit, præcepit ut eam figuris imaginaretur. In quibus puerilis populus enutritus quandoque ueniret ad ueritatē, & ita res prius oſtenſa dicitur exemplar figuratum iuxta ſe facturū. **Chryſo.** Item figuræ dicuntur exemplar ueritatis, quæ poſtea impleta eſt, ſicut illæ figuræ præſignauerunt. ſecundum hoc dicit hic deſeruiunt exemplari, id eſt, figuris. Et quia exemplar aliquando eſt ueritas, nō figura, addit, umbræ, quia illa non erant niſi umbra ueritatis leuiter abitura ueniente Chriſto.

B a *Reſponſum eſt, &c.* Non cum inciperet, quia iam multa figuris expreſſerat, ſed cum per ſe non poſſet, cōſuluit dominum qui & de figuris ſicut & de ueritate eum docuit.

Vide (inquit) Omnia facito ſecundum exemplar, &c.

THEP. Cum enim quæ oculis intuemur, acrius ipſi perſpicimus, quam ea quæ audiendo ediscimus, propterea Moſi Deus uniuersa aperuit, nec ſolum tabernaculi formā, ſed quæ ad modū eſſet et immolandū, & cultus alii peragendi, & ritus

li. 7. de ciuit. 32.

AVG. Omnia enim non ſolū prophetiæ quæ in uerbis ſunt nec tantum præcepta uitæ, quæ mores pietatēque cōfirmāt. uerum etiam ſacra ſacerdotalia, tabernaculum ſiue templū, altaria, ſacrificia ea dicta ſunt propter uitam æternam fidelium in Chriſto, & impleta credimus, & impleri cernimus, & implenda conſidimus.

b *Melioris teſtamenti med. &c.* iam ecce a ſacrificio & ſacerdotio tranſit ad differentiam teſtamentorum, ueteri præferens nouum, quod nouum in meli repro. &c.

CHRYS. Vides, inquit, quanto ſit miniſterium iſtud altero præſtantius. Si quidem illud exemplar & forma, iſtud uero ueritas. Sed nihil hoc proderat auditoribus, neque legiticabat, propterea igitur quod maxime eos lætificabat, dixit.

c *Quod melioribus repro.*

CHRYS. Poſtquam teſtamentum nouum extulit & a loco, & a ſacerdote, & a ſacrificio, tunc den. um & differentiam illius ponit. Quoniā illud quidē (i. uetus) excluſū eſt, iſtud autem

C

tem pto illo introductum. Propterea eum & obinet, quia melius eſt.

AVG. Sed ne quiſquam putaret ab alio factum eſſe hominē terrenū; ab alio ceſtē, iō Deus oſtēdens ſe eſſe utriuſque creatorē et utriuſque teſtamenti ſe eſſe uoluit auctore, u

terrena promittens in ueteri teſtamento, & ceſtia in nouo teſtamento. Sed quamdiu primus homo terrenus: quamdiu terrena ſapis. Nunquid quoniā dantur puero quædam puerilia ludicra, quibus puerilis animus auocetur, propterea grædeſcenti munus excutuntur e manibus ut aliquid iam utili tractet, quod grande decet, ueruntamen tu ipſe dediſti filio tuo

& nuceſ paruulo, & codicem grandi. Nū ergo quia illa quaſ ludicra puerorum, Deus per nouum teſtamentū excuſſit de manibus filiorum. ut aliquid uilius grandæſcentibus daret. propterea priora illa non dediſſe putandus eſt. Ipſe utrunq; dediſt. Sed lex per Moſen data eſt, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, gratia quia impietate per charitatē quod per literā iubebatur, ueritas, quia reddidit quod promittebatur, Denique omnia quæ Indæis promiſſa fuerunt, ablata ſunt. Vbi eſt regnū eorum ubi templū? ubi uſtio? ubi ſacerdos? ubi apud illos propheta, ex quo uenit qui per prophetas prædicabatur. In illa gente, iam nihil horum eſt. Iam perdidit terrēna, & nondū quirit ceſtia. Inhære ergo terrenis quauis e Deus donet, nō dēt. Veruntamen nō quia ei in hære nō debemus aliū ea dare niſi Deū credere debemus, Ipſe ea dat ſed noli magno expectare ab eo bonū, dat, & non bono. Nam ſi promagno ea daret, malis ea non daret. Ideo autem uoluit illa dare & malis, ut diſcāt boni aliud ab illo querere, quod nō dat & malis. Hæc dicimus fratres, ut hoīes de nouo teſtō diſcatis nō inhære terrenis. Si enim illi inexcuaſabiliter terrenis inhærent, quibus ipſum nouum teſtamentum nondū fuerat reuelatum, quanto inexcuaſabilius terrena ſectantur, quibus iam promiſſa ceſtia in nouo teſtō reuelata ſunt. Præcepta omnia ſi re eadem. Moralia utique, ut non occides. Ceremonialia non eadē, &c. Sacramenta uero non eadem, quia illa promittunt hæc dāt ſalutē. Promiſſa nō eadē, quia ibi terrena, hic ceſtia d *Nam ſi illud prius.* Probat quod teſtamentū Chriſti melius eſt ueteri. Nam illud non uacata culpa: hoc uacat. ſi enim uacasset a culpa, non daretur ſecū dum, ſed datur. Et ita appare illud fuiſſe imperfectum. hoc perfectum.

a Culpa

NICOLAUS DE LYRA.

zum imperfecte & obſcure illa repræſentabant, ſicut umbra corporis hu mani imperfecte figuram eius repræſentat. Dicuntur etiam exemplar ceſtium in quantum erant quodammodo manuſcraſta in cognitionē ipſorum, de ratione enim exemplaris eſt proprietas reſpectu exemplari. Sed prius aliquid dicitur dupliciter. Vno modo ſecundum cognitionem noſtram, & ſic ſacra ueteris legis dicuntur exemplaria ceſtium, ut dictum eſt. Alio modo dicitur aliquid prius altero ſimpliciter, & ſic eſt ecōuerſo, quia ipſa ceſtia ſunt exemplar eorum quæ facta ſunt in tabernaculo Moſi, quod ſuit factum ad exēplar ceſtium, & hoc eſt, quod ſubditur. Sicut reſponſum eſt Moſi, &c.

Diuiſio.

1 Nun autem m. ſ. eſt. Hic conſequenter oſtendit, quod Chriſtus miniſter eſt meliorum ſacrorum, & diuiditur in duas partes, quia primo oſtendit propositum, ſecundo reddit cauſam dicti, ubi. Quanto melioris. In prima igitur parte concludit ex prædictis, quod Chriſtus ſit miniſter meliorum ſacrorum, quia oſtenſum eſt, quod ipſe ſit miniſter aliquorum ſacrorum, item oſtenſum eſt, quod ipſe non ſit miniſter ſacrorum ueteris legis, ex quo ſequitur quod ipſe ſit miniſter meliorum ſacrorum, ſicut & ſuum ſacerdotium melius & perfectius eſt, & hoc eſt quod dicitur. Nūc au. m. ſ. eſt. m. i. d. eſt, meliorum ſacrorum, & hoc ſuit offerendo carnem ſuam in cruce, quæ ſuit oblatio optima & conuenientiſſima ſaluti noſtræ, quia oblata fuit ex maxima charitate & deuotione. Sed contra hoc uidetur eſſe illud quod eſt prædictum, ſcilicet, quod miniſterium Chriſti non eſt circa aliquod terrenum. caro autem Chriſti de terra eſt, ergo,

go, &c. Dicendum quod licet caro Chriſti absolute ſumpta ſit de terra non tamen dicitur terra caro Chriſti, primo quia eſt diuinitati unita. ſecundo, quia uirtute ſpiritus ſancti firmata. & propter hoc dicitur Iob. 3 d. Qui de terra eſt de terra loquitur, qui autem de cælo uenit ſuper omnes eſt.

2 Quanto & melioris teſtamenti mediator. Hic reddit cauſam dicti, uidelicet quare ſit melius miniſterium Chriſti. Circa quod ſciendum quod miniſterium ſacerdotiis eſt reducere populum in Deum adminiſtrando legem diuinam populo, quia eſt mediator Dei & populi, & quanto melioris teſtamenti mediator eſt, tanto melius habet miniſterium. Quod autem Teſtamentum nouum melius ſit, cuius adminiſtrator eſt Chriſtus, probat dupliciter. Secunda probatio ponitur ibi. Nam ſi illud prima probatio talis eſt. Illud teſtamentum quod promittit meliora, melius eſt, ſed Teſtamentum nouum promittit meliora quam ue. teſt. qui promittit bona ſpiritalia & æterna, ut patet Matth. 5. & in multis aliis locis. uetus autem promittebat terrena ut patet Iſa. i. e. Si audieris me, bona terræ comedetis. & hoc eſt quod dicitur hic, quod Chriſtus habet melius miniſterium. Quanto & me. te. me. eſt quod u me. re. ſan. eſt. i. firmatum.

3 Nam ſi il. Hic ponitur ſecūda probatio ad idē. Et diuiditur in duas quia primo inducit ſuam probationem, ſecundo ex dictis concludit principalem intentionem, ubi. Dicendo nouum. Circa primum duo ſunt quia primo ponit ſuam rationem, ſecundo probat minorem huius rationis per ſcripturam, ubi. Vituperans. Ratio ſua talis eſt. Perfectum & ſine defectu melius eſt quam imperfectum, & defectuoſum

* Teſtamen-

* THEOPHIL. Nam quemadmodum vsurpare id omnes so- lent donum aliquam quæ sit propediem collapsura, vi- tio non vacate, sic & vetus dixerim Testamentum minus esse, non inculandum. Nô quia hoc habeat aliquid in se prauitatis sed quia nequeat meliores efficere, vt quod paruulis sit & in- fantibus traditum.

a Culpa vacasset, non u- tiq. Ita hoc dicit, quasi ipsum culpâ habeat. quod videtur, dū præ- tipit sine gratia, & præ- iudicatos facit.

b Inquiretur. A Do- mino, qui prius paula- tim instruxit & edu- cavit, vt post perfectum laret testimonium.

c Vituperans enim eos dicit. Si queratur a no- bis. Cur nô eo ritu co- ramus Deum quo co- ramur eum Hebræi- bus? Respôdemus illud Deû nobis præ- cepisse per patres no- i Testamenti. Neq; hoc contra vetus Te- stamētum, cum & in- lo id sit ante prædi- um. Sic enim præ- iudicatum est per Ie- rêmiam prophetam, vt sequitur. Vituperem- em. Q. Si illud vacaf- set a culpa, non inquiretur locus secundi, sed inquitur Ie- rêmias enim vitu. &c. Non secundum Testamentum. Hic prophe- tur non perseueraturum vetus, sed futurum nouum. Cum- qe multis locis hoc idem significetur, & prænunciatur, non- tipsum nouum legitur expressum. Nempe in veterib. libris- at nulquam aut difficile præter hunc propheticum locum- legitur facta commemoratio noui Testamenti, vt ipso nomi- nâppelletur. Considera ergo diligenter dñam inter duo Te- stamēta, nouum & vetus. Ibi litera quæ sola occidit, hic spi- ritus qui viuificat. Illud vetus, quia a vetustate peccati non li- brat, hoc nouum quia innouat.

d Si quæsitum fuerit cur illius testi- autoritatem teneamus- ciustitum non obseruamus? Respôdetur, qd ea legi & accipi- oportet.

oportet, ne pphetias extinguamus, eo qd in vmbra facta sunt oia illia futurorum, sicut ait Apostolus, Hac in figura conu- gebat illis. Cum ergo aliquid tale legitur in inf- fo veteris Testamen- ti, quale a nobis obseruari vel iustum est in nouo Testamen- to vel prohibitum, quid significet querendum est, non reple- hendendum, quia ip- so quoniam non ob- feruatur, non dam- natum, sed impletum probatur.

1 d Quid feci patribus- eorum. Et quia qui- busdam speciale fe- cerat, determinat. 2 Quod feci in die. i. legē quæ post exitu in de- Aegypto data est. 3 Quod. n. ante legem- Abrahæ dixit in sem- ne tuo benedicentur om- nes gentes. post cōple- uit. in Euangelio. Il- a enim spiritualis pro- missio fuit pertinēs ad gratiam.

4 Non permanerunt in Testamento. Vitio eorū deputat. qd non permanerunt in Te- stamēto, ne lex quæ tunc acceperunt cul- panda videatur. Ipsa enim est, quam non- venit Christus solue- re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, quæ quia per literam inbentem & ininantem non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita- tem spiritus, qui sanata vitio vetustatis, quod euidenter aper- rit. Hoc est Testam. & c.

f Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra- mento, sed spiritu, quo præsentem, qui est digitus Dei, diffundi- tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter- rentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hæc merces. Dando leges. Ecce Testamentum. Et etiam.

g Super scribam. Vt in æternum maneat. Q. Quod debet supe- resse eiusque dominari.

12 Panda videatur. Ipsa enim est, quam non- venit Christus solue- re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, quæ quia per literam inbentem & ininantem non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita- tem spiritus, qui sanata vitio vetustatis, quod euidenter aper- rit. Hoc est Testam. & c.

13 Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra- mento, sed spiritu, quo præsentem, qui est digitus Dei, diffundi- tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter- rentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hæc merces. Dando leges. Ecce Testamentum. Et etiam.

h Super scribam. Vt in æternum maneat. Q. Quod debet supe- resse eiusque dominari.

12 Panda videatur. Ipsa enim est, quam non- venit Christus solue- re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, quæ quia per literam inbentem & ininantem non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita- tem spiritus, qui sanata vitio vetustatis, quod euidenter aper- rit. Hoc est Testam. & c.

13 Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra- mento, sed spiritu, quo præsentem, qui est digitus Dei, diffundi- tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter- rentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hæc merces. Dando leges. Ecce Testamentum. Et etiam.

12 Panda videatur. Ipsa enim est, quam non- venit Christus solue- re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, quæ quia per literam inbentem & ininantem non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita- tem spiritus, qui sanata vitio vetustatis, quod euidenter aper- rit. Hoc est Testam. & c.

13 Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra- mento, sed spiritu, quo præsentem, qui est digitus Dei, diffundi- tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter- rentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hæc merces. Dando leges. Ecce Testamentum. Et etiam.

12 Panda videatur. Ipsa enim est, quam non- venit Christus solue- re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, quæ quia per literam inbentem & ininantem non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita- tem spiritus, qui sanata vitio vetustatis, quod euidenter aper- rit. Hoc est Testam. & c.

13 Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra- mento, sed spiritu, quo præsentem, qui est digitus Dei, diffundi- tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter- rentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hæc merces. Dando leges. Ecce Testamentum. Et etiam.

12 Panda videatur. Ipsa enim est, quam non- venit Christus solue- re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, quæ quia per literam inbentem & ininantem non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita- tem spiritus, qui sanata vitio vetustatis, quod euidenter aper- rit. Hoc est Testam. & c.

13 Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra- mento, sed spiritu, quo præsentem, qui est digitus Dei, diffundi- tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter- rentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hæc merces. Dando leges. Ecce Testamentum. Et etiam.

12 Panda videatur. Ipsa enim est, quam non- venit Christus solue- re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, quæ quia per literam inbentem & ininantem non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita- tem spiritus, qui sanata vitio vetustatis, quod euidenter aper- rit. Hoc est Testam. & c.

13 Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra- mento, sed spiritu, quo præsentem, qui est digitus Dei, diffundi- tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter- rentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hæc merces. Dando leges. Ecce Testamentum. Et etiam.

D 1. Cor. 10. c

Primasius

Gen 22. d.

E

† Iere. 32. f 19. q. 7. c. duæ sunt.

Mat. 5. b.

Roma 5. a Ro. 13. c.

NICOLAUS DE LYRA.

Testamentum autem nouum perfectum est & sine defectu, vetus autem imperfectum & defectuosum, sicut multipliciter declarauit in prin- cipio operis. & propter hoc necessarium fuit Testamentum nouum ad- uertendum veteris Testamenti imperfectionem, & hoc est quod dicitur. Nam si prius illud a culpa vacasset, sine defectu fuisset. Nô potest hic accipi culpa pro peccato, quia dicitur. Rom. 7. c. Mandatum sanctum & iustum.

1 Non vtique secundi. i. Testamenti no. 2 Locus inquiretur. Quia non fuisset necessarium, si primū fuisset sine defectu. 3 Vituperans. Hic probat minorem. s. quod propter imperfectionem prius Testamenti necessarium fuit dari secundum, per autoritatem quæ habetur Iere. 31. Licet uerba sint aliquo modo mutata, quia Apostolis alleat ipsam secundum translationem. 70. & in illa autoritate primo tangitur conditio veteris Testamenti. & secundum conditio noui, ibi. Hoc est Testamentum. Dicitur igitur primo. Vituperans enim eos dicit. i. Dominus impropereando eis qui erant sub ueteri Testam. loquitur per Ieremiam id quod sequitur.

4 Ecce dies venient dicit Dominus, & consummabo. Tef. con- tine imperfectionem, ut supra declaratum est multipliciter in principio hu- ius operis.

5 Super domum Israel & super domum Iuda. Quia ad eos ue- nit Christus in propria persona, secundum quod ipsemet dicit Mat. 15. c. Nosim missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.

6 Testamentum nouum. Non secundum Testamentum quod. Quia aliqua veteris Testam. sunt cassata per nouum. sceremonialia & iudicialia, diuersimode tamen. ut supra dictum est in principio huius o- peris.

7 In die, &c. de terra Aegypti. Quia sicut puer qui per se non po- test

test ire, apprehenditur per manum, sic filij Israel cauti sunt de Aegyp- to uirtute diuina, quia non poterant per se ire. Sequitur.

8 Quoniam ipsi nô permanerunt in testamento meo. Quia statim post publicationem mandatorum uerbi diuini fecerunt sibi uiu- lum conflabilem, ut patet. In Exodo.

9 Et ego ne. &c. Quia propter peccatum uituli aliqui fuerunt occisi, & alij permissi sunt caedere in alia peccata, propter quæ perierunt in soli- tudine eorum cadauera. & sic dicitur eos neglexisse, in quantum amisit eos sic perire. sicut res negligi dicitur quæ periri permittitur.

10 Quia hoc est testamentum. Hic tangitur conditio no. Te. & pri- mo quantum ad eius dationem, quia datum est principaliter Iudeis, qui- bus Christus prædicauit. & hoc est quod dicitur. Quia hoc est testamētum, &c. Licet. n. Gentiles sint admissi ad no. Te. hoc tamen fa- ctum est sicut inscribitur oleaster in bonam oliuam. secundum quod dicit Apostolus. Ro. 11. Secundo tangitur conditio no. Tes. quantum ad tempus dationis, cum dicitur.

11 Post dies, &c. i. post cursum ue. Te. sicut perfectum est posterius tē- pore quam ipsum imperfectum, & sicut magister datur post pedagogū Lex. n. pedagogus noster fuit in Christo. ut dicitur Gal. 3. d. Ter- tio tangitur conditio no. Te. quantum ad modum dandi, cum dicitur.

12 Dando leges meas in mentes eorum. fidem inspirando.

13 Et in corda eorum super scribam eas. Per charitatem forman- do, qui modus docendi est proprius ipsius Dei, scilicet interius illumi- nando. & sic data est lex noua Apostolis, quoniam Christus aperuit eis sensum, ut intelligerent scripturas, & quando misit eis spiritum sanctū, homo autem potest alium docere formando exteriorius signa sensibilia. ut uoces & consilia. & hoc modo data est lex uetus, ut habetur Exod. 20. c. Cunctus autem populus uidebat uoces & lampades. &c. Dicit autem leges meas in plurali, quia licet lex noua sit una, tamen ibi sunt plura præcepta & consilia spiritus sancto inspirata. Quarto tan- git no. Test. efficaciam, cum dicit.

* Et ero

A a Et ero illis in Deum. i. vivent ex me & mihi, & in futuro me videbunt, quod est perfectio vt alter alterum nō doceat. hęc est distantia veteris & noui, q̄ illud in lapide, hoc in corde, ibi merces terra, hic visio Dei.

b Non docebit vnusquisque. Quod latebat in litera, & discibat

populus per traditiones magistorum, hoc spiritus adueniens docuit Apostolos. & hoc est quod propheta dicit. *Non docebit vnusquisque proximum, quia omnes sciunt.* Sicut in Euan- gelio dicitur. *Tunc aper- tis sensibus, ut intell.*

Iere. 31 f. Luc. 24 b.

† placet. ero tupe. j. 19.

† antiqua- uir.

B Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens, cognosce Dominum, quoniam omnes scient me a minore vsque ad maiorem eorum. Quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum illorum iam non commemorabor. Dicendo autem nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur, & senescit, propē interitū est.

a Sic. b Quia dicitur viuere Deus in istis, & isti populus Dei. c Hoc est, viuere ex me. d Hoc quidem in hoc mundo. e Illud in futuro.

a Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non

b docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fra- trem suum, dicens, cognosce Dominum, quoniam omnes

c scient me a minore vsque ad maiorem eorum. Quia propitius

d ero iniquitatibus eorum, & peccatorum illorum iam non

e commemorabor. Dicendo autem nouum, veterauit prius.

f Quod autem antiquatur, & senescit, propē interitū est.

g

h

i

j

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

au

av

aw

ax

ay

az

ba

bb

bc

bd

be

tute digniores, qui. si intelligere valuerunt lumen incorporeū atque incommutabile, quantum in hac vita potest, quod mi notes tñ credere potuerunt. Cum ergo venerit quod perfectum est, & euacuatum fuerit quod ex parte est, tunc qui assumpta carne carni apparuit, ostendet seipsum dilectoribus suis, tñc omnes sciēt eum a minore vsque ad maiore, quia etiam minimus, tunc perfecte sciēt, cū per se, non a maiore instructus.

d Quod autem antiquatur & senescit, &c.

* ANSELM. Antiquitas enim & senectus prenunciant mortem. Quod videri potest in omnibus animatis, & inanimatis. Nam cum antiquantur, & senescunt, vicina sunt morti. Sed prius testamentum iam antiquabatur, dum Ieremias in promissione gratia nominaret aliud nouum sicque iam propē interitum erat.

Cum ergo Christus longo post tempore veniret necesse fuit, vt illud iuxta carnales obsecuatiōes interiret, quod tantō ante morti propinquarat.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Quia Lex noua est lex amoris, quia dimittit filios regni a filijs perditionis.

2 Et non docebit vnusquisque proximum suum. Hoc potest vultu compleretur. Vno modo de cognitione uis, & sic istud uerbum re- fertur ad Apostolos, qui omnes instructi fuerunt immediate a Christo, et non vnus ab alio, unde & Paulus qui fuit posterior, dicit ad Gala. 1. b. Metum vobis facio fratres Euangelium, quod Euangelizatum est a me, quia non est secundum hominem, neque n. ab homine recepi illud, neque didici, sed reuelatione Iesu Christi.

3 Quia propitius ero iniquitatibus. Remittendo in presenti.

4 Et peccatorum illorum iam non commemorabor. Ad puniendum in futuro.

5 Dicendo autem nouum. Hic ex predictis concludit principale intentum. Ex quo. n. Dominus per Ieremiam vocauit Te. no. cuius Christus est mediator, ut patet per predicta, sequitur per consequens quod precedens testamentum dicatur uetus, quia nouum dicitur respectu veteris, hoc est quod dicitur. Dicendo autem nouum. De Testamento Christi.

6 Veterauit prius. i. ostendit quod Testamentum precedens debeat dici uetus quod autem ueterascit, proprie mensuratur tempore & omne tale deficit in tempore, ut habetur 4. Phy. ideo sequitur, quod uet. sit euacuatum per nouum. Et est quod subatur.

7 Quod autem, &c. Ad ementiam maiorem huius quod dictum est in parte immediate precedentis queritur utrum lex noua debuit dari a Christo in scriptis? Et arguitur primo quod sic, quia si scriptura deseruit in morte in futurum, sed lex Christi erat duratura usque in finem mundi, secundum illud Luc. 21. Celi & ter. transi. ver. aut meanon transi. Ergo uidetur quod Christus debuit doctrinam suam scribere. Itē lex uetus fuit figura noua, ut habetur in hoc c. sed lex uet. fuit descripta a Deo, secundum quod habetur Exo. 24. c. Dabo tibi duas tab. la. & legem & mandata quae scripsi. Ergo lex noua debuit scribi a Christo, quia figura

figura debet correspondere figurato. Contra si Christus aliquid scripsisset, illud potissime debet esse in canone, sed tale nihil ibi habet, ergo & Respondeo dicen- ium quod doctrina Christi nō debuit ab eo describi qui excellentissimus modus docendi debetur excellentissima doctrina. nunc autem ita est, quod efficacior est modus docendi uerbo, quam scripto, quod scriptura non est nisi uox mortua, & ideo Christo, qui est doctor excellentissimus non conueniebat modus docendi per scripturam qui est imperfectus, sed solus modus docendi per uerbum qui est perfectissimus. Discipulis autem suis recedentibus a tanta perfectione conueniebat doctrinam Christi scribere propter quod scripserunt Euangelia & alios libros non Te. continentem doctrinam Christi. Simile huius inuenitur apud antiquos Philosophos, quia aliqui inter eos excellentissimi. Pythagoras & Socrates, dicuntur nihil scripsisse, tamen discipuli eorum dicuntur multa scripsisse.

Secundo quia non est conueniens illum doctorem scribere cuius doctrina non potest literis comprehendere, talis fuit Christus, secundum quod dicitur Ioh. 1. g. Sunt autem & alia multa quae fecit Iesus, quae si scribatur per singulis, nec ipsum mundum arbitror capere posse eos qui scribendi sunt libros. Quod exponens Aug. dicit quod non est intelligendum propter excessum quantitaris molis, sed uirtutis. Et ideo Christus non auit doctrinam suam scribere, quia si eam scripsisset, crederetur quod eius doctrina non plus contineret quam quod illa scriptura pretendere, nō sic autem creditur per scripturam suorum discipulorum, & maxime quia profitentur se non scripsisse ad plenum doctrinam Christi, ut patet per uerbum Ioh. pra. allegatum.

Considerandum tamen quod licet Christus non scripserit doctrinam suam in charta mortua, scripsit tamen eam in charta uiua. scilicet in cordibus suorum discipulorum, ut predictum est, & sic erat prophetatum per Iere. ut patet in litera, & iste fuit modus conueniens scribendi hanc doctrinam quod inducit efficaciter ad uitam aeternam, & ideo debuit scribi primo in anima intellectiua, quae habet immortalitatem propter quod dicit Paulus Apo. 2. Cor. 3. a. quod haec epistola scripta sit in tabulis cordis.

Ad primum patet ex predictis quod scriptura discipulorum Christi sufficit ad memoriam doctrinae eius.

Ad secundum dicendum, quod figura & figuratum non omnino admittuntur, imo oportet, quod figura deficiat a figurato, & ideo lex uetus quae erat imperfectior & consistebat in sensibilibus signis, fuit primo scripta in tabulis lapideis, lex autem noua tanquam perfectior fuit primo descripta non a tramento, sed spiritu Dei uini in tabulis cordis, ut dicit Apostolus. 2. Cor. 3.

*CAP.

A D D I D I O.

In cap. 8. ubi dicitur in postil. Dicendum quod doctrina Christi non debuit ab eo describi.

Secundum S. Tho. 1. 2. q. 56. artic. 1. in corpore questionis. Lex noua principaliter est ipsa gratia spiritus sancti, quae datur per fidem Christi fide

delibus. Quae quidem lex noua est indita homini, non solum indicans quod sit faciendum, sed etiam adiuuans ad illud implendum. Et hoc probat per multas autoritates sacrae scripturae & dicta sanctorum. Unde in superiora Euangelij, non continentur, nisi ea quae pertinent ad gratiam spiritus sancti, vel sicut dispositiua quantum ad intellectum per fidem

quae

quam datur spiritus sancti gratia. u. secundum affectum, ut sunt ea que pertinent ad contemptum mundi, per quam homo fit capax gratie spiritalis, uel quantum ad usum spiritualis gratie per opera uirtutum, ad qua multipliciter scriptura no. Testamenti homines exhortatur, & sunt secundaria in lege noua, de quibus oportuit fideles Christi instrui uerbis & scriptis. Et ideo noua lex principaliter est lex indita. sc. gratia, secundario autem lex scripta. Vnde secundum hoc ad questionem motam per postil. dicendum est, quod lex noua. s. principalis non solum non debuit scribi a Christo, sed nec etiam potuit scribi. Gratia enim secundum suam essentiam, est quaedam qualitas mentis, que non est scriptibilis nec etiam pronunciabilis. Quantum uero ad secundaria dicendum, quod lex noua est lex scripta, ut dictum est. de hoc uide plenius in predicta. q. arti. 2. in corpore questionis.

REPLICATA. In c. 8. ubi mouet postil. q. Vtrum lex no. debuit dari a Christo in scriptis. Circa eius solutionem Bur. laborans, inter cetera dicit, q. lex no. principaliter est inditamenti. ipsa gratia agitur no. debuit a Christo scribi Gratia. n. cum sit quedam spualis qualitas mentis, non est scriptibilis. Sed fundamentum huius rationis erroneum est, qua tollit a Christo omnipotentem, per consequens deitatem. Na. dicere Christum aliquid non posse, quod in contradictionem non includit, est tollere omnipotentiam, sed qualitatem spiritualement exprimere signo sensibili, sicut uerbo uel scripto, minus includit contradictionem quam patet in uoce. & spiritum sanctum colubę specie sensibilibiter exhibere. igitur huiusmodi qualitatem spualement sicut est gratia, scribere, & pronunciare sensibilibiter non est Christo impossibile. Incantum igitur est fundamentum illius rationis per Burg. adducta. et a sancto Th. recipi i. 2. q. 106. prout Burg. allegat, postil. igitur rationes potiores sunt.

RE-

C A P. I X.

C A P. I X.

HABUIT qui. Huc usque differentiam testamentorum ostendit, & quod ueteri nouum b supereminet, & illud immutat. Nunc idem ostendit ex ipsius tabernaculi schemate.

SED VLIUS. Hoc est, fuerunt in tabernaculo uasa Dei, quod apud hos magnam, ac admirabile videtur, sed tamen illa omnia uimbrę erant futurorum bonorum. **C**HRYS. Ostendit haec tenus ex sacerdotio, & ex testamento, quia finem habiturum erat illud. Ostendit autem deinceps iam ex ipso tabernaculi schemate. Quo? Hoc quidem, inquit, sancta, & sancta sanctorum habebat. Et sancta quidem prioris sunt symbola temporis, ibi quippe per hostias omnia fiebant: sancta autem sanctorum, huius temporis signa sunt nunc presentis. Dicit autem sanctorum esse caelum, & uelamentum caeli, & carnem intrantem, in interiora uelaminis, hoc est per uelamen carnis eius. Bonum uero est ut ex Paulo superioribus isto loco resumpto dicamus. Quid ergo inquit? Habuit quidem & prius illius. Quod prius Testamentum scilicet. Iustificaciones culturae. Quid erant iustificaciones Symbola, & leges que tunc erant, Tanquam quod nunc, inquit non habeat, ostendit illud cessasse. Tunc **B**n. habuit, inquit, proinde nunc est si adhuc staret, non haberet. **S**anctum. Bed. non spirituale, sed.

Seculare. Quia putabatur ab hominibus sanctum. Et uere habuit sanctum seculare, quia tabernaculum primum & secundum. sciendum est igitur. Tabernaculum. 30. cubitos habuisse in longitudine, & decem in latitudine totidemque in altitudine. Habebat autem uelum ex quatuor preciosis coloribus contextum, & quatuor deauratis columnis appensum. quod separabat inter. 20. & 10. cubitos, inter sancta que forinsecus erant, & sancta sanctorum interposita. Habebat. n. sanctum exterius. 20. cubitos longitudinis, & sanctum interius. i. sanctum sancti, decem. Et uocat Apolos illud primum tabernaculum, hoc autem secundum tabernaculum. In primo candelabro pluraliter, quia licet unum, septem erant brachia. Et. n. in medio hastile a quo procedebant brachia tria a dextera parte, & tria a sinistra. Mensa. i. altare post introitum. Et super mensam. 12. panes Deo propositi qui erant e similia, & singulis Sabbathis omnes mutabantur. Si uero ante sabbatum aliquis esset necessarius, non poterat sumi nisi alius statim loco eius substitueretur. Et super panes erat thus lucium. Primum dicitur sancta pro ueneratione illius temporis, maxime uia significabat presentem Ecclesiam, que est sancta. Secundum sancta sanctorum, quia in maiori ueneratione erat, & quia signi-

Prope interitum. habuit tamen. Ostendit quam necessarius erat Christus cum per se omnia nullus intaret in cultum. a Testamentum. b Non ueras, sed pro modo Caruales.

HABUIT quidem & prius iustificaciones & culturae, & sanctum seculare.

significat super caelestem Ecclesiam ubi nihil est peccati. Arca erat de lignis Sethi, habens duos cubitos & diuidium in longitudine, & unum, & dimidium in latitudine, tantumdem in altitudine, Et in uoquoque angulo aureum annulum, duos a dextris, & duos a sinistris, in quibus affi-

due erant uestes aureis ad portandum. Propitiatorium esse sicut oraculum, tabula per arcam eiusdem longitudinis & latitudinis. Super que stabant Cherubim, in que & sese continentia auersis uultibus temper absiciebant. Hoc totum est parabola. Primum tabernaculum presentis Ecclesiam, in qua militamus Deo, antequam ueniat ad caelum, In qua candelabra. i. Christus fulgens uirtute & sapientia in medio fidelium qui & ipsi candelabra aurea. quia sapientia lucent. Ipse Christus, stipes, qui portat tria brachia a dextris, & tria a sinistris, quia ipse uitis, in quo fundati sunt tres ordines, quia tempore gratie dexteri. i. digniores ante gratiam sinistri. H. sunt Noe, Daniel, & Iob. i. rectores, continentes, coniugati. Qui & in agro & in lecto & in molendino esse seculum tuum euangelium dicit. Prima pars hastilium erat quasi, calamus aurei, post Cyphi, inde spherula aurea, tandem hilia. Calami sancti, qui in numeris diuini fontis nutrirunt, & caui & transfundendum liquoris alii. Ipsi cyphi, dum aliis propinant quod biberunt sapientia n. f. & scientiam Dei. Inde spherule iterandi & perfecti & immobiles, quos nihil detineat, donec ueniant ad hilia aeternae iocunditatis, qui non habent timoris angulum, nec elationis supercilium. Super his ponebantur septem lucernae, septem dona spiritus sancti, quae in Christo plenissime manserunt, & fidelibus secundum uoluntatem eius distributa sunt. Mensa ad ostium, scriptura diuina, que permanet, quae intrantibus proponitur, quae dum aeterna gaudia, & quomodo ad ipsa perueniatur, ostendit, cibum uiae suggerit. in ea panes mundi. i. 12. Apostoli, & eorum uacarii, qui thus orationum Deo offerunt, si quis moritur, statim aliis eius loco substituendus est. Sed in septima aetate omnes auferentur. Secundum post uelum, Ecclesia caelestis, que uelatur quandiu hic uiuimus. Thurbulum, Christus igne charitatis plenius, interpellans semper pro nobis. Arca Christus in quo omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Ex omni parte aurea, quae in cognitione & sermone & opere eius non nisi pura ueritas. Longitudo, perseverantia doctrine quae per unum cubitum, & operationis quae per alterum cubitum designatur, ad cuius perfectionem humanus intellectus imperfectus est, quod signat dimidius cubitus. Latitudo, perfectio charitatis, altitudo perfectio spei, ad quam nos dimidius. i. imperfecti sumus.

Qua-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I X.

HABUIT quidem. Postquam Apolos ostendit dignitatem sacerdotij Christi respectu sacerdotij ueteris legis in generali, hic consequenter declarat hoc idem applicando magis in spirituali. Et diuiditur in duas partes, quia primo declaratur propositum, secundo probatur quoddam in suo processu suppositum. **P**rimo cap. se. ubi. Uimbram habens lex. Prima adhuc diuiditur in tres, quia primo tangit ea que fuerant circa ueritatem. Te. secundo ostendit eorum signatum, ubi. Hoc significante. Tertio ex hoc arguit ad propositum, ubi. Et ideo no. Test. Prima adhuc in duas, quia primo tangit ea que fuerunt in ueteri lege in quodam generali. secundo ostendit ea magis in speciali, ubi. Tabernaculum. n. Ad euentiam primi considerandum, quod omnia que sunt in no. & ue. Te. ordinata sunt ad cultum diuinum. Ad talem uero cultum redditur homo ineptus simpliciter per peccatum, & aptus per gratiam. secundum quid uero per immunditiam

corporalem. Et ideo sacramenta nouae legis quae conferunt gratiam & auferunt peccatum reddunt hominem simpliciter aptum ad cultum diuinum. Illa autem que erant in ueteri lege, gratiam non conferebant, sed tantum quasdam irregularitates seu immunditias corporales tollebant, propter quas prohibebantur homines accedere ad locum diuini cultus et caeterum fidelium, sicut erat tactus mortui, uel alicuius immundi, ex quibus reddebatur homo ineptus ad accedendum ad locum cultus diuini. Talia autem auferantur per sacramenta uel. legis, licet per ipsa gratia non conferretur, sicut diffusus declaratum est in prin. huius operis. & hoc est quod dicitur hic.

- 1 Habuit quidem & prius. id est uetus test.
- 2 Iustificaciones culturae. i. sacramenta auferentia, diuini cultus impedimenta, modo predicto, uerum tamen uiuificabant secundum quid ideo subdit.
- 3 Et sanctum seculare. i. emundationem corporalem. Que dicitur secularis, quia praesens seculum in corporalibus consistit. Et quia sacramenta illa non erant duratura, nisi ad tempus.

* Taber-

A Quatuor annuli quatuor Euangelistae pfecti, p quos portat in quatuor mun in partes. Quib. semper adherent vestes aurei. p̄dicatores sapientia fulgentes, semper parati contra hostes. In arca & vna habens manna. Anima Christi cōtinēs plenā sapientiā, qua reficiuntur, & Angeli. Virga significat sacerdotē potestatiē Christi. Tabula, quod ipse dator legis. Propitiatorium Christus qua propitiatur nobis. Duo Cherubim, omnes ordines ceeli qui in eo existūt, qui inuicem dilectione cōnexi sunt, qui & sapientes, tamen eum obumbrant quantum in se est. In prius quoti die intrabant sacerdotēs, quia hic quotidie sed debent seles sacrificare, carnem suam cum vitis & concupiscentiis mortificātes. A liter. n. ad cēlestē vitā non poterunt peruenire. Pontifex qui semel in anno secundo. i. sanctorum introiit cum sanguine, Christus, qui anno benignitatis semel in cēlū intrauit per sanguinem suum, quem pro peccatis hominum fudit. Iuxta parabolam munera & hostiæ offeruntur, quia & hæc etiā aliquid designant in instanti tempore.

B Tabernaculū enim factum est primum i quo erat candelabra & mensa & propositio panū quæ dicitur sancta. Post vela mētrū autē secundūm, erat tabernaculū quod dicitur sancta sanctorum, aureū habēs thuribulum & arca in testamēti circū

C Et arca. * Oecumenius. Omnia hæc erant in arca quæ in gratitudinē cōuincerēt Iudæotū, virga quidē propter reditionem

nē in ordinatione Arō: tabula vero eo quod Iudæi occasio fuissent, cur priores confingerentur. Manna autem, eo quod edentes illud mirumtassent. Oportuit igitur, vt hæc ad nepotes transmitterentur.

Arca caro Christi in qua manna diuinitatis, & tabula duorum testamētorum, & virga proli cerdotio Christi. Vna populos in quo Christus panis de cēlo.

2 AVGVSTINVS.

3 Arca significat secretum Dei. In arca iussa est poni lex, & manna & virga Aaron. In lege præcepta sunt, virga est potestas, manna gratia, quia nisi cum gratia non est potestas facienāi præcepta. Sed

quia lex a quoniam non impletur, de super est propitiatorium. Ad hoc enim opus est vt Deus sit propitius, Ideo super. quia super exaltat misericordia iudicium. Duo Cherubim pennis obambant id est ve. ando honorant, quia mysteria illa sunt, Inuicem se attendunt, quia consonant. Hæc enim sunt duo testamēta. Vultus in propitiatorium, quia misericordiam Dei in qua est spes vel conuincant vel commendant. Vel Cherubim ad eū rationalis creatura. Duo pro charitate, Pennis propitiatorium obambant, quia Deo, non sibi pennas tribuunt id est Deum honorant. Vultus in propitiatorium, quia spes non est, nisi in misericordia Dei Cherubim plenitudo scientiæ id est duo Testamēta. Obambant, quia in eis latet Christus.

a Tabernaculū enim factum. Primum tabernaculū intus habuit altare incensū antefores sub dio, altare, holocaustorum, vel quod foris est significat vetus testamētum, & est figura figuræ, in tus novum.

b Et arca. * Oecumenius. Omnia hæc erant in arca quæ in gratitudinē cōuincerēt Iudæotū, virga quidē propter reditionem

NICOLAUS DE LYRA.

* Tabernaculū enim. Hic ponit prædicta magis in spirituali. Et diuiditur in duas. quia primo tangit in spirituali ea quæ pertinent ad tabernaculū Moysi dispositionem, secundo ea quæ pertinent ad sacerdotum ministracionem, ibi, His vero. Ad intellectum primi considerandum q̄ tabernaculū Moysi sic erat dispositum. Par. es. enim erat de quibusdam asseribus copertis auro: cēlū vero tabernaculi erat quæ ad cortina quatuor coloribus depicta altiudo tabernaculi erat decem cubitorum, & latitudo decem, longitudo vero eius. 30. & erat quæ ad cortina interius, diuidens longituānem in partes inæquales, quia ex vna parte cortina erant decem cubiti tantum, & dicebatur illa pars tabernaculi sanctum sanctorum. In alia. n. parte erant. 20. cubiti. & dicebatur illa pars sancta absolute, vel etiam ianua. Et sic distinguebantur due partes tabernaculi, sicut in ecclesijs nostris chorus & nauis, nisi quod i opposito modo erant sita. quia chorus in ecclesijs nostris est versus orientē, in tabernaculo vero Moysi sanctum sanctorum erat versus occidentem. Viterius considerandum, quod in sanctum sanctorum erant tria, arca testamēti, duo Cherubim, & propitiatorium: Apostolus autem addit quantum s. quod ibi erat thuribulum, quod exponit aliqui dicentes. per hoc intelligit altare incensū. Sed hoc patet falsum per textum. Exod. vlt. a. vbi dicitur, quod altare incensū erat in alia parte tabernaculi. Hoc etiam dicunt Iosephus & Hier. Et ideo dicendum, quod per thuribulum non intelligit aliud, nisi quod ibi erat incensorium, in quo summus sacerdos intrans sanctum sanctorum ponebat incensum, vt nebula inde cōsurgens impeditet aliorum aspectum qui erant in alia parte tabernaculi, ne viderent ea quæ erant intra sanctum sanctorum. Similiter in alia parte tabernaculi quæ dicebatur sancta, erant tria, mensa propositiois in lat. re aquilonari. & candelabrum aureum in latere australi & altare thymiamatis in medio contra orientem sanctum & sanctum sanctorum. Prædictorum autem assignatur duplex ratio, vna literalis, & alia mystica. Literalis est ista. Tabernaculum enim istud erat ornatum ad cultum veri Dei creatoris totius mundi, cuius sunt due partes. Vna nobis inuisibilis, videlicet isia quod est vtra cēlū siderum, ubi est habitatio spiritualium substantiarum. & hoc significabatur per illam partē tabernaculi quæ dicebatur sanctum sanctorum, in qua erant Cherubim representantia angelicam naturam, & arca testamēti clausa. ad designandū quod rationes eorum quæ sūt in hoc seculo visibili continentur clausæ et nobis occulta in illo seculo superiori, sicut rationes effectiuū in ea isis artificatorum in artifice continentur quodammodo clausa: & hoc per tria in arca contenta. s. tabulas quæ representant sapientiā qua diriguntur res humane, & virga Aaron, qua designatur potestas regiminis, per quam coercentur homines a malis, & manna, per quod designatur vita humana, per propitiatorium vero quod erat quasi iocus Dei & quia inde respondebat summo sacerdoti, per hoc designatur ipse

Deus gloriosus & sublimis prædens omnio. creaturis, & sic patet quomodo per sanctum sanctorum designantur ea quæ sunt supra cēlū in siderum nobis inuisibilia. Per aliam vero partem tabernaculi quæ dicebatur sanctum absolute, designabatur alia pars mundi: per cēlū. n. tabernaculi, quod erat quadam cortina varijs colorib. distincta, designabatur cēlū & siderum, varijs stellis ornatum, per candelabrum in quo erant septem lucernæ designabantur orbis septem planetarum, propter hoc erat positum in parte australi, quia cōsuetudo planetarum in hemispherio nostro semper est ad austrum: per mensam vero ubi erant panes superpositi, designabantur elementa, ex quibus constituitur & nutritio hominum vita, quia ex eis fitur sumus & nutritur, ut dicitur. 2. de generatione. Designabat etiam illa mensa, quod illi qui in altari deseruiebant creatori vniuersæ creaturæ de altario debent viuere.

Ratio autem allegorica prædictorum est, quia per illam partem tabernaculi quæ dicebatur sancta designabatur vetus Testamentum in quo veritas diuinorum erat latens sub vela nub. figuratiuū, sicut aspectus eorum qui erant intra sanctum sanctorum erat interclusus per cortinam mediam inter vtraque tabernaculi partem, vt dictum est. Per illam vero tabernaculi partem quæ dicebatur sanctum sanctorum, in qua erant illa quæ representabant spiritualia, & diuina, ut dictum est, significabatur nouum testamentum, in quo reuelata est veritas diuinorum propter quod in passione Domini in qua consummatum est nouum Testamentum, se ipsa sicut illa cortina quæ prohibebat aspectum eorum qui erant intra sanctum sanctorum, ut habetur Luc. 23. Hanc autem expositionem secundam prosequitur Apostolus, vt patebit in sequentibus. Et visis accedendum est ad literam, quæ tangit tabernaculi dispositionem dicens. Tabernaculum enim factum est primum. Tabernaculum primum dicitur illa pars tabernaculi, quæ dicebatur sancta, quia ab illa erat ingressus templi.

- 2 In quo erant candelabra. Dicit candelabra in plurali, quia licet esset vnum candelabrum tantum, tamen habebat septem lucernas, quibus dicuntur candelabra.
- 3 Et mensa & propositio panum. Quia septem panes erant positi super mensam illam. Tertium autem quod erat ibi, s. altare incensū: ostendit Apostolus, quia secundum quod sequitur infra, non intendebat istis accere per singulas. Sequitur.
- 4 Quæ dicitur sancta. Hoc refertur ad tabernaculum primum, s. (sicut dictum est) illa pars prima tabernaculi, in qua erant ista dicebantur sancta absolute.
- 5 Post velamentum autem. id est, post cortinam intermediam.
- 6 Erat secundum tabernaculum. id est, secunda pars tabernaculi.
- 7 Quod dicitur sancta sanctorum. & c. circumtestamēti ex cortina parte. Quia erat de lignis Sethim operata auro intus & extra vt dicitur. Exo. 25.

Tabernaculum duplex a parte dicitur. n. a. dicitur

* In qu

cherubim. Ambr. Plenitudo scientiæ, propitiatoriu sup arcâ
hustis, quia ipsi Christo a Deo specialiter datum est, ut et
propitiatio pro peccatis nostris.

De quibus non est modo dicendum per singula. * THEOPHI
ACTVS. Patefacit hoc loco, non oculis solû & obitu hæc
terminari, præferreque
untaxat quod esse vi-
entur, sed ænigmata
ardam esse, & argu-
enta, ad quæ con-
templanda perspicien-
aque, longiori sit opus
tempore.

His igitur ita constru-
is, &c. * CHRYSOSTOMVS. Hoc est,
tant quidem ista, sed
pæcis fruebantur lu-
ci. Non enim vide-
bunt ea. Proinde non il-
magis erant consitu-
tum illis quib. pro,
perabantur,

In priori quidem taber-
culo semper introibant
acerdotes.

ANSELMVS. Quod autem in priote
bernaculo quotidie i-
pranum introibant
em sacrificiis sacerdo-
is, significat quia in
pæfenti Ecclesia, sancti Domino sine intermissione famulã-
tis, quotidianos suæ fragilitatis erratas, sine quib. esse in hac
ita nullatenus possunt, quotidianis bonorum operum victi-
is, quotidianis lachrymarum suarum libaminibus quasi ue
sacerdotes expiant.

In secundo autem, &c. * THEOP. Vides quemadmodum,
sã principio sint figuraciones, & figuræ premissæ. Et ne il-
ld forsan obiciant quid im, inquantque. Cum semel con-
et secundum Christum fuisse sacrificatum, qui fieri potest
cunctos ille, vno hoc sacrificio sanctitate donauerit. Quia
prioribus seculis fuerat Christi hoc sacrificium destinatu, q
ibus esset salutis futurum tamen sanctu, illud & tremendu
uisset, quoda Pontifice semel in annos singulos offerebat.
AVG. Vnus uero iste qui semel in anno intrabat in sancta
ntorum, quoniam Dominum Christum significabat aper
time ad Hebræos epistola commendatur. Quod autem p-
figuratum est per in sancta sanctorum, ut super arcam quæ le
gni habebat, esset propitiatoriu, vbi Dei misericordia signi-
fari intelligenda est, qua propitius sit eorum peccatis, qui
legem non implent, hoc mihi videtur et in ipsa veste sacerdo
significari. Nã & ipsa, quid aliud, q̄ Ecclesiæ Sacramenta si-
gnificat?

gnificat quod in logio id est in rationali in pectore sacerdotis po
situs iud cum edidit, In lamina vero sanctificatione, & abla-
tionem peccatoru, tanquam rationale sit in pectore simile ar-
ca in qua lex erat, & lamina illa in fronte similis propitiatorio
quod super arcam erat. & ut utrobique seruaretur quod scri-
ptum est. Super exaltat
misericordia iudicium.

1 f In anno. Quod singu-
2 lis annis intrabatur, si
3 gnificabat non venis-
4 le adhuc perfectio-
5 nem.

6 g. Non sine sanguine.
* CHRYSOSTOMVS.
6 Et benedixit, non sine
7 sanguine, non quidem
8 sine sanguine, sed isto
9 sanguine. Non enim ta-
9 tum erat negotium, o-
stendit quia erit sacrifi-
cium, quod igni non
10 consumatur, sed ex
11 sanguine quidem de-
12 monstrandum sit.

13 Sæpe quidem sine san-
14 guine introibat, sed cū
15 sanguine non nisi se-
16 mel.
16 h Pro sua & populi.
17 Christus pro populo
18 suo obtulit pro se vero
non nisi in membris

13 Sæpe quidem sine san-
14 guine introibat, sed cū
15 sanguine non nisi se-
16 mel.
16 h Pro sua & populi.
17 Christus pro populo
18 suo obtulit pro se vero
non nisi in membris

17 Christus pro populo
suo obtulit pro se vero
18 non nisi in membris
suis. vnde ipse ait. Verba delictorum mortuorum. Delicta enim no-
stra sua dicit, quod ea suscepit, non ad habendum, sed ad de-
lendum.

* AVGVSTINVS. Homo in veteri lege gemitu & dolore
cordis veniam merebatur, sed sacrificium in testimoniū pec-
cati Deus esse voluit, ut se peccator per oblationem sacrificii
errasse confiteretur, ipsumque peccatorem esse innotesceret
& idcirco pro manifesto delicto, nunquam Dominus sacrifi-
cium mūdauit, sed pro ignorati. Vbi enim manifestum erat
peccatum, quid opus erat ut sacrificio legis palā se deliquisse
profiteretur?

1 Non dum propalatum. Cælum adhuc inaccessible est mortali-
bus secundum corporis conditionem ante vero etiam secun-
dum animas sed patienter expectanda est resurrectio, in qua,
& corporibus per Christum patebit in cælum accessus.

K Sanctorum viam, Via sanctorum est Christus, uel spiri-
tualis intelligentia legis, per quam ascenditur in interiora
cæli.

1 Qua parabola. Quod autem hæc de sacrificiis consumman-
dis vel in primo vel in secundo tabernaculo secundum signi-
ficationem dicta sint, aperit, subdens. Qua parabola est.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In qua urna aurea habens manna. secundum quod dicitur.
Eod. 16.

2 Et virga Aaron quæ fronduerat. secundum quod habetur Nu.

3 Et tabule testamenti. Ista erant inclusa in arca, ut, prædictum

4 Super quæ erant Cherubim gloriæ. id est, gloriose facta, uel po-
tius quæ erant gloriæ Dei cui deseruiunt Angeli per Cherubim signifi-
ca, unde sequitur.

5 Obumbrantia propitiatorium. quod representabat locum diui-
ni, ut dictum est.

6 De quibus non est modo dicendum singula. Quia Apostolus
psequitur illa breuiter, & secundum sensum allegoricum tamen, ut di-
ctum est.

7 His uero. Hic Apostolus describit ministerium sacerdotum in ta-
bernaculo Moysi. Ad cuius intellectum sciendum, quod intra sanctum.
sanctorum solus summus sacerdos introibat in festo expiationis tantum
Ista autem parte tabernaculi quæ dicebatur sancta absolute, ali: sacer-
des intrabant his qualibet die ad perficiendum sacrificia. Immolatio
em sacrificiorum & oblatio eorum fiebat extra tabernaculum sub
do in altari holocaustorum, sed consummatio sacrificij fiebat in taber-
naculo per cremationem incensi in altari incensi, quia sacrificia illa non
erant accepta ex se, sed tamen ex fide & deuotione offerentium, quæ fi-
di & deuotio significatur per incensum, & hoc est quod dicitur.

8 His uero ita. dispositis modo prædicto.

9 In priori quidem tabernaculo. i. in parte tabernaculi, quæ dice-
batur sancta.

10 Semper. quotidie.

11 Introibant sacerdotes sacrificium officia consummantes,
id est per cremationem incensi.

12 In secundo autem. intra sanctum sanctorum.

13 Semel in anno solus pontifex. Supple introibat. Glosa dicit
hic, quod pluries intrat in ano, tamen sine sanguine: hoc tamen non in-
uenitur scriptum in lege nisi solum quando mouenda erant castra, tunc
enim Aaron & filii eius intrabant ut inuclerent ea quæ erant intra san-
cta sanctorum & disponderent Leuitarum onera: alias autem non legi-
tur intrasse aliquis, nisi summus sacerdos infeso expiationis ad offeren-
dum ibi coram propitiatorio de sanguine hostiæ immolatæ pro peccato
populi & pro peccato proprio, & hoc est quod dicitur.

14 Non sine sanguine, &c. hoc significante. Hic ostendit quid
signabant predicta, & primò quantum ad ve. Te. secundo quantum ad
nou: m. ibi. Christus assitens. In prima parte dicit sic:

15 Hoc significante spiritu sancto nondum propalatum esse
sanctorum uiam, Quia (sicut dictum est) per hoc quod non patebat ac-
cessus sacerdotis ad sanctum sanctorum, designabatur quod via uenien-
di ad caelestia, non erat patefacta sicut est in no. Te. Et quia ve. Te. ad-
huc habebat cursum suum, quod significabatur per primam partem ta-
bernaculi, ut dictum est, & hoc est quod subditur.

16 Adhuc priore tabernaculo. i. ve. Te. habente statum.

17 Quæ parabola. i. figura,

18 Est temporis instantis. Quia ue. Te. fuit figura noui.

In priori

* Iuxta

† 45. di. c.
disciplina.

† ritus per
agentes.

† Similitu-
do erat p-
tempore ta-
men præ-
sente quo.
Pl. 21. a.

Li. q. ex ve-
teri testam-
q. 12.

E

Diuisio.

A *a solummodo in cibis & potibus, &c.* * THEOP. Lex inquit & legis ipsius instituta, humanis solum sunt rebus imposita, ut potest quibus & uesci homines debeant, & in potu uti, & istiusmodi quædam iniungunt. Hoc comedere, illo abstinebis, Verum quo pacto, & potibus. dixit, cum cõstet de porus diuersitate

nil quicquam legem mandasse. Aut enim id refert Apostolus quia Sacerdoti paulò post ingressuro, iuridicta sit vini poratio. Vel in eiusmodi mandatorum contemptum, hoc potius addidit. Erant præterea & uarij baptismatum modi. Nã si mortuum quis attrectasset uel esset morbo infectus, uel fluxum seminis pateretur, baptismo, id est aqua abluebatur, & huic in modum existimabant, uel a crimine, uel a contagio ne purgari. Carnis uero

B *insuffocationes.* erant præcepta quædam, quæ eorum carnem duntaxat abstergerent, qui secundum carnem uiderentur sordidiores. Nec tamen hæc erat perpetua penitentia, sed usque ad *Christi* primum aduentum qui uniuersa hæc erant emendaturus, in factis uis que cultam uerum, & spirituale n. Cum esset autem lex graue admodum iugum, iure imposita, dixit, sicut in Apostolo formæ actus est scriptum. Quid tentatis imponere iugum discipulis, quod neque patres uestri portauerunt.

C *Christus assistens.* De sufficientia unius ueri sacrificij. Testam. plene hic tractat per quod & peccatorum remissionem quæ uerbis Iremæ supra tetigit, præstari dicit & salutem. Q. Hæc prædicta legalia non possunt facere perfectum. Sed Christus assistens &c.

C * CHRYSOSTOMVS. Non dixit factus sed ueniens, hoc est, ad hoc ipsum ueniens, non alii cupiam succedens. Non primo

mo aduenit, & tunc factus est, sed simul aduenit. Est non dixit *Adueniens pontifex. Hostiarum.* Sed bonorum quæ facta sunt ueluti non uolens terrene uenerunt exponere.

* AVG. Quid pro te oblaturus es ut munderis, si munda- tus poteris offerre quod mundum est. Offerat ergo seipsum mundus sacerdos ut munder, hoc est quod fecit Christus, ubi mundum inuenit in hominibus. quod offerret pro hominibus, seipsum obtulit. Munda uelut uictima, felix uictima, uelut uictima, munda uelut uictima hostia immaculata: Non ergo hoc obtulit quod nos ei dedimus: immo hoc obtulit, quod a nobis accepit, & mundum obtulit, carnem enim a nobis accepit, hanc obtulit. Sed unde illam accepit. De utero uirginis Mariae, ut mundam offerret pro immundis ipse rex, ipse Sacerdos.

* PROSPER. Quoniam semel Christus oblatus est, ut multum peccata portaret.

D *Per amplius.* Christus introiit tabernaculum nomine signi id est tabernaculi, designat signatum, id est celum per amplius, quia plures capit quam terrenum illud, & perfectius, quia perfecta beatitudo. Vel per tabernaculum, id est per carnem, quæ non semine uiri concepta & formata est, assistens patri &c. Aug. Ita ut per tabernaculum accipiat Christus caro, quæ pro nobis obtulit, in qua & diabolum expugnavit. Est enim Christus rex & sacerdos. Rex pugnavit pro nobis. Sacerdos obtulit pro nobis. Quoniam pro nobis pugnavit, quasi uictus est, in mo uere uictus. Crucifixus est enim, & de cruce in qua erat fixus diabolum occidit, & inde Rex nolter, Sacerdos autem quid pro nobis obtulit. Unde quia nihil mundum uenit in hominibus quod offert pro eis, seipsum obtulit. Ecce munda & felix & uera uictima. Carnem. de utero uirginis accepit, ut munda offerre pro munda e. *In sancta.* Exponit quid dixerit. Tabernaculum non manatum, sanctatum sanctorum, id est celestia.

* *a Si enim*

NICOLAUS DE LYRA.

* *1 iuxta quam s. Parabolam.*

2 Munera & hostie offeruntur quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere. Quia in ueteri Te. quod fuit figura noui, munera oblata non auferebant peccata ut, prædictum est, & causa subdit.

3 Seruientem solummodo in cibis & potibus. Quod dicitur, quia obseruationes legalium in parte consistunt in abstinentia a quibusdam cibis & potibus in lege prohibitis:

4 Et in uariis baptismatibus. id est ablutionibus, quæ fiebant in emundatione leprosi, & consimilibus, omnia enim ista erant quadam pure corporalia, & tunc non poterant mundare conscientiam, si d tamen tollere quædam immunditiam corporalem uel irregularitatem, quæ dicuntur iustitiæ carnis, & hoc est quod dicitur.

5 Et iustitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis. i. usque ad tempus nouæ legis, quæ corrigit ueterem, non a malo in bonum reducendo, quia lex uetus fuit bona & iusta, ut habetur Rom. 6. sed ab imperfecto ad perfectum reducendo, quia sicut puero quandam est sub pedagogo imponuntur aliqua opera bona ad assuetudinem uirtutis, quæ tamen mutantur adueniente ætate uirili in quam perfectiora opera ei imponuntur, ita per legem Moysi fuerunt imposita legalia populo Israelico, ut exerceretur in cultu unius Dei, quia tamen erant imperfecta, ideo per legem Christi ad perfectionem sunt reducta propter quod Apostolus Gal. 3. comparabat legem Moysi pedagogo, sub cuius disciplina tenetur puer quamdiu est paruulus, ut plenus declaratum est in principio. huius operis.

6 Christus assistens. Hic consequenter exponit illud quod prædictum fuit de tabernaculo Moysi, in quantum fuit figura nouæ legis. Circa quod Apostolus duo facit, quia primo declarat propositum. Secundo probat quoddam suppositum, ubi. Si enim sanguis. Circa primum quinque tangit. Primo dignitatem loci, quia illa par. tabernaculi quæ figurabat n. Te. uocabatur sanctum sanctorum. Secundo dignitatem ministri, quia solus sum-

mus pontifex illuc intrabat, tertio modum intrandi, quia cum sanguine intrabat. quarto tempus intrandi, quia tantum semel in an. no quinto ad quod intrabat. s. ad placandum sibi Deum. & populo. Et ista significabant quæ sunt in no. Te. quia Christus qui est summus pontifex intravit celum, quod designabatur per sanctum sanctorum, ut supra dictum, & per proprium sanguinem ad placandum nobis patrem, & hoc est quod dicitur Christus assistens. Sciendum tamen, quod in hoc capitulo constructio est in tum suspensiuæ. Et ideo ut clarius & breuius procedam, ego ponam litteram non secundum quod iacet in libro, sed secundum ordinem sententiæ Christi. Hic tangitur dignitas ministri no. Te. quia Christus est nomen suppositi existentis in natura duplici, s. diuina & humana. Pontifex. Hic tangitur nomen officij, quia Christus est princeps aliorum sanctorum, secundum quod dicitur. 1. Pe. 2. a. cum appuerit princeps pastorum &c.

7 Assistens. i. semper paratus ad suum officium. s. ad interpellandum patrem pro nobis, & ad auxiliandum nos contra impugnationem hostis.

8 Introiit semel in sancta. i. in celum, ut patebit infra quod quidem celum est, Tabernaculum per amplius, nam de amplum, propter immensitatem bonorum celestium. Et perfectius, quam fuit tabernaculum n. si, quod fuit mobile, & portabile de loco ad locum, istud est immobile æternum secundum quod per E. a. fuit prædictum, 3. d. Oculi qui uident Ierusalem ciuitatem opulentam, tabernaculum quod quicquam transferri poterit. Ibi enim loquitur de Ierusalem celo Non manufactum. i. non per hominem, sicut fuit tabernaculum n. si per manum. Bezeleel sit hoc Et quod subdit Apostolus exponendo uerbum præteritum. Id est non huius creationis. i. humane factionis Tangit, etiam tempus intrandi, ubi. semel quia totum tempus non est nisi unus annus respectu pontificatus Christi. & ideo ex quo semel intravit, semper est ibi. Tangitur etiam modus intrandi cum dicitur. Quæ per sanguinem hircorum aut uitorum. Sicut intravit pontifex ueteris legis, sed per proprium sanguinem, qui pro nobis effusus in cruce. Tangitur etiam ad quid intravit, cum dicitur.

* *1 Acterna*

Sic enim sanguis hircorum: Quod per Christum potuerit esse redemptio a minori probat, qui per illa legalia fiebat mundatio corporalis.

Hircorum. Hircus Christum significat, per similitudinē carnis peccati. Taurus quia duorum testamentorum cornib. uēditat inimicos.

Cinis vitulae, &c. De iuuenca rufa, cuius cinerem ad aquā asperisionis corūq; mundationēq; mortuū tetigerint proficere lex mādit nō ita cōdum. Euidēssimam enim in nouo testamētū figuratur. De hac

accipiant a te iuuenca rufam sine vitio, quæ non habet in se uitiū non est positum super eam iugum. Et dabis eam ad Eleazar sacerdotem, & eiciet eam extra castra in locum mundum, & occident eam in conspectu eius. Et accipiet Eleazar sanguinem eius, & asperget contra faciem testimonii septies, cremabit eam in conspectu eius, & pellis eius cum carne, & sanguis cum stercore comburetur. Et accipiet sacerdos lignum cedrinum, & hyssopum, & coccinum, & mittet in medium combustionis iuuenca, & congregabit homo mundus cinerem iuuenca, & ponet extra castra in locum mundum, & erit filius Israel & profelytū legitimū sempiternum uel æternum. Ex isto cinere fiebat aqua asperisionis unde mundabantur a cōtactu mortuorum. Ait enim sic. Omnis quæ tetigerit mortuum, immunda erit septem diebus. Nunc purificabitur die tertio, & septimo, & mundus erit. Si uero non purificatus fuerit, non erit mundus. Omnis enim qui tetigerit mortuum, et mortuus fuerit non purificatus, tabernaculum domini pollutum exterminetur anima illa ex Israel. Item ait. Et accipiens hyssopum tiget in aqua uir mundus, & asperget super domum, et super uasa, et super animas.

Vitula feminea caro, Christi infirma, Rufa, passione cruentata. Hanc accipiunt a Moyse qui est figura legis, quia secundum legē uisi sunt occidere Christum, quia secundum ipsos sabba thū soluebat, & obseruationes legitimas prophābat. Sine uio est iuuenca, quia immunis a peccatis caro Christi. Ad confirmationē autē repetit dicens, quæ non habet in se uitiū. Vel ad terminationē. I. quod etsi in aliis qui sunt mēbra eius habet uitiū, in se tamen habet. Et non est positum super eā iugum, quia non est subiugatus iniquitati inio & subiugatos inueniens liberatuit, & eorum uincula dirupit & potestātē pōndi animam, & iterum sumendi habuit. Non ad Aarō, sed ad Eleazar data dicitur, quia non ad tempus quod tunc erat, se posteros illius sacerdotii domini passio erat peruentura, Electa est extra castra, & dominus extra ciuitatem eiectus est. Eiecta est in locum mundum, quia dominus non habuit casam malam. Occisa est in conspectu Eleazar, sic occisa est caro Christi in conspectu eorum qui uenturi erant in nouo Testamētō dñi sacerdotes, Eius sanguinē asperisit contra faciem testimonii septies, quia Christus s̄m scripturas fudit sanguinē in emissionē peccatorum. Iō contra faciē testimonii, quia nō aliter declaratum est, q̄ fuerat diuino testimonio prānūciatum iō septies: quia ipse numerus ad mundiciam pertinet spiritalem extra castra ierusalem, iussa est cremari. Cremata s̄m Græcos a suspensione dicitur, quia ignis sursum moue & in eum conuertitur quod crematur, quod est signum resurrectionis. In cōspectu Eleazar cremata dicitur, quia illis apparuit resurrectio Xpi, q̄ futuri erāt regale sacerdotiū. Pellis? cū carne & sāguie & stercore cōbuita d̄r, q̄a nōdū solū sub-

substantia mortalis corporis Christi, q̄ pelle, carnib. & sanguine intumata est, sed etiam contumelia, & abiectio plebis (quæ noīe stercoreis significatur) conuersa est in gloriam, quam combustionis flamma significat. In medium combustionis mittit sacerdos lignū cedrinū, hyssopū, & coccinū. Lignū cedrinū est spes quæ in super-

nis firmiter habitat Hyssopus fides, quæ cū sit humilis, radici bus hæret in petra Coccinum charitas, quia Feruorem spiritus igneo calore testat. Hæc et debent mitti in mediū combustionis. in resurrectionē Christi, ut

cū illo abscondita sit uita nostra. Cinis, id est reliquiae combustionis, fama est quæ secuta est post passionem & resurrectionē, Hunc cinerem hō mundus congregabat, & in locum mundum extra castra reponerat, quia hæc fama qua apud eos maxima claruit, qui non erant de consortio iudeorum, & erant mūdi ab interfectione Christi, & extra celebrationem iudaicę contuetudinis. Ex isto cinete fit aqua asperisionis, per q̄ significatur baptismus, unde mundabantur hoīes a contractu mortuorū, q̄ ab iniquitate per baptismum Christi. illa aqua tā profelyti q̄ Gētiles uel iudæi mundabantur, quia baptismus iudæis & gentibus prodest. Hyssopo qui fidem significat illa aqua aspergebatur, quia fide mundantur corda, & sine fide non prodest baptismus. A viro mundo hoc fiebat, quia uerē mundi debent esse ministri ecclesię, qui portant personā dñi.

d Ad emundationem carnis. i. ut caro emundata sit propter legis præceptum sed in Christo est perfectio.

e Obtulit semetipsum. Et medius inter Deū & homines dator est noui Testamētī: quasi pōtifex nobis est dator legis nouę.

* **AVGVSTINVS.** Quod tunc pontifex ille significabat, qui cū sanguine in sancta sanctorum per annos singulos introibat. Ite igitur est, qui in se vno totum & exhibuit, quod esse necessarium ad redemptionis nostræ sciebat effectum, idem scilicet, & sacerdos, & sacrificium, idem Deus, & temelum.

* **IDEM.** Hoc sacrificium, ubi sacerdos est uictima, redemit nos suo sanguine creatoris, non tamen creauit nos cum sanguine, sed redimit sanguine. Creauit autē nos in principio op erat uerbū, & uerbum quod erat apud Deum, & Deus uerbu. Ab hoc creati sumus. Sermo contextus adiungit. Omnia per ipsū facta sunt & sine ipso factū est nihil. Hoc est quo creati sumus. Quo uero redēpri, audi. Quod factū est, inq̄t, i eo uita erat & nita erat lux hoīum, & lux in tenebris lucet: & tenebrę eā nō cōprehenderūt. Adhuc Deus est, adhuc illud illud dicitur, quod commutabile semper manet, adhuc illud dicitur cui uiendo corda mundata sunt, unde autē mundentur nō dū dicit Lux, inquit, lucet in tenebris, & tenebrę eam nō cōprehenderūt. Sed ut non sint tenebrę, possintq; cōprehēdere, tenebrę enim peccatores, tenebrę infideles, ut dīgo nō sint tenebrę possintque comprahēdere. *Uerbum caro factum est & habitauit nobis.* Videte uerbum carnē, uerbum ante carnē. In principio erat uerbum & uerbum erat apud Deum & Deus erat uerbum, & omnia per ipsum facta sunt. Vq̄ hic sanguis. Ecce iam auctor tuus sed nondum est precium tuum. Unde **F** ergo redēpri? Quia uerbū caro factū est, & habitauit in nobis.

* **CHRYSOSTOMVS.** Si enim carnem, inquit, potest mundare sanguis tantorum, multo amplius anime fordes diluet sanguis Christi. Ne enim cum audis, sanctificat, magnum aliqd **g** putes

ius uisione ad suppositum diuinum contrahit. quandam infirmitatem uirtutis, sed prædicta ueteris legis tollebant immundiciam corporale contractam ex tactu alicuius immundi, et a diuino cultu impedirent ut patet Num. 21. Ergo multo fortius sanguis Christi mundat animam et redat eam aptam ad salutem æternam et hoc est quod dicitur. Si enim sanguis hircorum & taurorū, hoc fiebat in festo expiationis. 2 Et cinis uitulae aspersus, quia in aqua lustrationis qua debebant immundi aspergi, ponebantur cineres uitulae combusta, ut dicitur Numer. 21. 3 Inquinatos sanctificat quia animam mundare non poterat. 4 Quanto magis sanguis Christi, &c. i. peccatis, quæ mortificant animam morte culpe & morte gehennæ.

Ad

NICOLAUS DE LYRA.

* **eterna redemptione iuuenta, quia per hoc habemus æternam redemptionem per modum conuenientissimum a Christo inuentum, in quantum satisfecit, quia poterat in quantum Deus, & soluit qui debebat in quantum homo.**

1 **Sic enim sanguis.** Hic probat quoddam suppositum circa ultimum dñm, scilicet, quod sanguis Christi fuit efficax ad nostram redemptionem æternam, & facit talem rationem. Sanguis Christi ex unione at suppositum diuinum habet uirtutem maiorem ad emundationem anime q̄ sanguis hircorum, et uitorum et aqua lustrationis at tollendum immundiciam corporalem seu impedimentum irregularitatis de quo prædictum est. Veritas propositionis huius patet, quia sanguis Christi ex e-

ius

† 1. Pe. 1. d. 1. Io. 1. Apoc. 1. b. † De ce. m. l. cum martha. † æternam

li. de si. a pet. c. 1. sermo de sacrific. ve sp. d.

A putes,annotat,& ostendit vtriusque mundationis differen-
tiam.Et quomodo hoc?Ista quidem excelsa, illa autem humi-
milis.Et dicit,quia merito siquidem ille quidem sanguis tau-
rorum erat,iste autem Christi.Et non ei sufficit nomine im-
hoc signare,ponit etiam modum differentie. *Qui per spiritum.*

*Obtulit per spiritum omnia dicentem.Vel immaculatum per spiritum,de quo conceptus immu-
nis fuit a peccato: a Non eamen tantum. b Duo ficit sanguis Christi,a peccato mundat, & re-
stituta libertate facit seruire Deo,qui dat viuere,qui est vita ex se viuens.*

*immaculatum Deo, hoc
est sacrificium im-
maculatum erat, mun-
dum a peccatis. Hoc e-
nim est per spiritum san-
ctum, non per ignem, no-
per aliena quedam. Et
mundabit conscientiam no-
stram, inquit, ab operib. mor-
tuis, benedixit, ab operibus
mortuis. Si quis enim tan-
gebat mortuum, pollue-
batur, & hic si quis teri-
gerit opus mortuum.
contaminatur per con-
scientiam.*

† concilia
101.
Leui. 11.
Deuter. 14

† Gal. 1. b.

*Ad seruendum, inquit Deo
vivo. Hic manifestat,
quia opera mortua ha-
bentes non possunt ser-
uire vero, & vivo Deo, quia illa mortua sunt & falsa & me-
rito.*

B a *immaculatum.* Alius sanguis non immaculatus.
b *Ab operibus mortuis.* Ambr. a. peccatis, quæ qui tangit inqui-
natur, sicut qui tangebatur mortuum, coinquinabatur nec in-
trat in cælum, sicut nec ille in templum.

c *Viuenti.* Nemo ergo ei potest seruire qui mortua opera hêt.
Ambr. Que mors erat necessaria in redemptione non mo-
do Gentilium, sed & earum præuaricationum quas lex facie-
bat nõ soluebat. Tantum fuit peccatum nostrum, ut saluari
nõ possemus, nisi vnigenitus Dei pro nobis moreretur, debi-
toribus mortis, sed sic fecit nos dignos testamenti & promif-
sæ hæreditatis, & ita testamentum factum firmum.

p *Et ideo noui testamenti mediator est, &c.* * THEOP. Quod de-
terrere quã plurimos uidebatur infirmiores quia illud saepe ac-
multum vsurparent. Si Christus obiit mortem, quo pacto da-
turus est quopromiserat? Id ipsum nunc Paulus leniens, ob-
id arguit Christi ratum esse & firmius testamētum, quia mor-
tuus sit. Nequid enim superstites sumus, testamenti nomen
illud sortitur, quod testando nos instituiamus. Vt igitur, inquit
puriores nos redderet, mortẽ subiuit, & testõ nobis peccata
remisit, & celestium reliquit bonorum fruitionẽ, nos inter, &
patrẽ mediator effectus, cũ patri haudquaquã esset in animo,
nobis hæreditatem relinquere, vt quibus acriter succensebat
& erat iratior, tanquam liberis a se alienis, Christus itaque in-
tercessit, & patrem nobis conciliauit. Quomodo. Id namq;
q̄ erat nobis ferendum vt cõtumacibus, ille iam tulit, & mor-
tem quæ fuerat per nos subenda, pro nobis subiuit, effecitq;
hæreditate hac dignos, est igit, & testm hoc p̄ filii mortẽ iã cõ-
firmatũ qđ minie ad idignos hæreditatẽ trãmisit. Hêt p̄terea &

C rmatũ qđ minie ad idignos hæreditatẽ trãmisit. Hêt p̄terea &
testamen-

NICOLAUS DE LYRA.

* I Ad ser. Hoc dicit ad differẽtiã illorũ qui putantur dys, sed sunt mor-
tuis, ut Iupiter, Hercules & huiusmodi. Tãgit autẽ tria per quæ sanguis
Christi habet efficaciam ad prædicta. Primum est ipse offerens. s. Christus eu-
ius meritũ est efficaciam infinitam propter coniunctionẽ ad diuinitatẽ, &
hoc tangitur cũ dicitur. Semetipsum obtulit. Secundum est munus
oblatum, quod fuit sanctissimum, ideo dicitur. Immaculatum. Tertium
est modus offerendi, qui processit ex maxima charitate, quod notatur cũ
dicitur. Per spiritum sanctum. Cui autem facta sit talis oblatio, ostẽ-
ditur eum dicitur. 2 Deo. s. patri. 3 Et ideo. no. Te. Hic consequen-
ter ex prædictis quæ pertinent ad ve. Te. & expositione eoru arguit ad
principale intentum. s. quod no. Te. sit excellentius & efficacius ueteri.
Et diuinitur in duas partes, quia primõ facit quod dictũ est, secundo pro-
bat quoddam suppositum in sua ratione, sibi. Vbi enim resta. est. Cir-
ca primum considerandum, quod immediate prædixit quod Christus per
propriũ sanguinẽ intrauit cælum, & sic inuenit nostrã redemptionem
æternam. Hoc autem nõ poterat fieri in uet. test. Ex quo sequitur, quod il-
lud. Testamentum factum est per Christũ, & per consequens debet dici
no. testam. quia illud quod sequitur præcedens dicitur nouum respectu il-
lius, & hoc est quod concludit Apostolus. Et ideo noui testamenti
mediator est, scilicet ipse Christus, per quem autem modum sit me-
diator, subdit.

4 Vt morte intercedente. id est Christi morte interueniente, per
quam

testm hæredes. Sic, n. iniquiens testatus est Christus. Volo-
ter vt vbi ego sum, & illic & ministros meos esse. Quos vt
ex hæreditauerit ille, sic exprimit. Nõ pro oib. peto, sed p̄
q̄ me professi sunt, & crediderunt. Hêt in super testm, & test
vt patet ex his. Testimoniũ aut phibet de me. q̄ misit me pa-

Et paraclẽ? testimo-
perhibebit de me, &
testimonium perhibi-
tis.

1 * CHRISOST. Quic
2 mediator; Mediator
3 nim non est domus
4 rei cuius est mediat
5 sed & alia quidem re
6 lius est mediator, ut
7 puta mediator nup
8 rum sit, nõ sponsus, d
9 adiuuans spõlium, qu
10 datus est sicẽt medi
11 hic filius factus est p
12 & noster.

e Interce. Inter v
Test. & nouũ. in qu
nõ soũ sacramenta
sa sunt, sed & pro
dillidatio est, passio

a imaculatũ semetipsũ Deo, emũdauit cõsciẽtiã nostrã ab
a. i. peccatis. b Sine quo nec que Deus nos operari uellet, nec que speramus sciremus.
a Nouũ Test. dator est ideo, vt uocati accipiant hæreditatem; & hoc morte interue-
niente, sine qua lex non inuaret.
b Hic. Chast. Interueniente inter dispositionem & completionem.

testamẽti mediator est, vt morte intercedere i redẽptio-
nem carũ præuaricationum, quæ erãt sub priore testamẽ-
to, repromissionẽ accipiãt qui uocati sunt æternæ hæredi-

a Deo. Ab æterno electi. b. æternam hæreditatem frequenter promissã.
a Morte intercedente, quia ubique. b Poterunt infirmi ex eo quod mortuus.
est Christus non credere promissionem & ideo probat hoc humana con-
suetudine.

tatis. † Vbi enim testamẽtũ est, mors necesse est interce-
dat testatoris. Testamẽtũ enim in mortuis confirmatũ

a Interueniat ante confirmationem. b Sic & no. Test. i. promissio æternæ uitæ & doctrina
euangelica. i. per mortem testatorum.

sti, in cuius morte cõstat terrena nõ promitti, sed æterna
morte enim unigeniti necesse est magis sperari.

f *Æterna. h. are.* * AVG. Hæreditas mea præclara est mihi
ip̄i? hæreditatis nox est apud prophetã Dñe Deus noster
fide nos. Hãc hæreditatẽ nõ moriẽs pater filio reliquit, sed
filiõ eã sua morte mirabiliter acquisiuit, q̄ resurrexit: õe post
g *Vbi en.* Dixit. Christus est dator no. Te. morte interce-
nũc q̄ cõfirmatione ei? potuerat mori, pbat cõsuetudin-
manæ legis. *Vbi enim te.* Sicut ergo test. morte testatoris
firmat, sic & Christus in assertionẽ eoru q̄ testabatur u-
mori, ne q̄s de eis dubitaret, nec aliter poterat nobis esse
Morte euãgeliũ in nobis cõfirmauit, ut quia pro nobis mori
est præcepta eius diligamus & in autoritate habeamus, & et
mortem gratiam nobis impetrauit, qua complere possim.

* ANSEL. Nunquã. n. aliter hæres potest hæreditatẽ cõl-
qa in oĩ test. id necesse est, ideo testator noster, q̄ nobis te-
cerat, in quo uitæ æternæ hæredes fore nos instituerat, in po-
fuit mortẽ suã vt sine obstaculo perueniremus ad hæreditã-
possidendã neq; aliter ptingere possem? ad illã. * AVG.
ri potest cuius morte cõstet, q̄ facti sumus et nos hæredes
Dei sm illud, dabo tibi gentes hæreditatẽ tuã, nisi forte u-
mũdi, quo pri? tãq̄ dominatẽ tenebamur. Pũt autẽ cũ d-
mũd? mihi cruciat? & ego mũdo, possidet nos Xps mori-
illoq; nos possidebat, cũ ei renũciã? morimurq; illi, & ipse
h *Testamentum enim.* * AMB. Hoc modo firmũ factũ est
intantũ fuit peccatũ nostrũ, ut saluari nõ potuissimus a-
do, nisi vnigenitus filius Dei, p nobis moreretur. Quod u-
Alioquin nondũ ualet dum uiuit qui testatus est. Hoc enim si-
cat, q̄ diu uiuit testator. potest mutare sententiam, &
hæredes adducere in hæreditatem suam.

quam eius testamentum est confirmatum.

5 In redemptionem earum præuaricationum. qua erãt sub
priori testamento. i. quas uet. Testam. non poterat auferre, sed pe-
nem Christi sunt ablatę.

6 Repromissionem æternæ hæreditatis accipiant. per e-
passionis,

7 Qui uocati sunt. ad participandum per ueram fidem & sa-
torum nouæ legis susceptionem, & sic patet quod no. Test. est ef-
ueteri, quia mundat animam & confert gloriam, uetus autem
mentũ tantum exterius mundabat, & temporalem hæreditatem
tebat.

8 Vbi enim testamẽtũ est, mors necesse est interce-
statoris. Hic probat quod supposuit, scilicet, quod Test. no. sit co-
tum per mortem Christi, & hoc probat dupliciter, per legem hu-
secundo per legem diuinam, sibi. Vnde nec primum. Circa pri-
siderandum, quod secundum leges humanas, ciuiles & canonie
mentum non habet robur quandiu uiuit testator, quia tunc potest
mutari, cum sit ultima uoluntas uiræ presentis, sed in morte co-
tur. Ita similitur no. Te. quod est proprie testamentum Christi
morte fuit roboratum, propter hoc tunc dixit: Consummatur
habetur Ioh. 2. 1. & hoc est quod dicitur hic. Vbi enim test-
tum est, mors necesse est intercedat. i. interueniat testato-
& patet litera.

* Vlc

3 a Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. * THEOPHYLA. Non enim solum Apostolus quæ diceret ex communi quadam consuetudine confirmabat, sed ut a rebus ipsi quæ in ueteri contigissent. Quod sane Iudæos ad credulitatē magis inducit, & fidem ut sibi adhibeant admonenti. Vnde inquit. *Necessarium est,*

ut mors testamētum præcedat. Vnde fuit necessē, ut prius illud testamentum non sine sanguine fuerit dedicatum. Sanguis uero mortis est argumentum, sed uetus illud per agni sanguinem figuram prætulit noui, in quo Dei filius in carne mortuus est. Verū quid illud designat, cum testamētum, inquit fuisse dicatur? Id quidē. Quia hoc ipsum principium sum sit cōfirmationis & roboris. Neque enim aliter peragēdi sumpsit initium, nisi sanguinis effusio præcessisset.

ub *Lectio enim.* Sicut ergo Moyses sanguinē prædictorum animalium accepit, ut eo aspergeret & munderet prædicta. Sic noster Moyses Christus data noua lege, suū sanguinem qui uultus propter uirtutem crucis, cuius cornibus impios uentilauit, & hircus pro similitudine carnis peccati, & quia hostia pro peccato egressum cum aqua de uo la tere ad hoc opus accepit per aquam baptisma sanctificans, pretio sanguinis nos redimens. Cum lana coccinea quæ ignei coloris est, & hyssopo. Lana enim significat ignē dilectionis Christi, hyssopus qui ualet contra tumorem pulmonis, humilitatem Christi significat, qui per feruorem dilectionis & humilitatem pro nostra redemptione sanguinem suum fudit. Eo sanguine librum, i. euangelium sanctificauit, i. confirmauit, & populum fidelium abluit dicens. *Hic est sanguis noui Testamenti confirmator, quod mandauit Deus ad uos.* Asperit tabernaculum, i. ecclesiam. Omnia uasa ministerij, quia omnes doctores ecclesiæ in quibus continentur mysteria sua. Et sanguine redemit, & redemptis, spiritum sapientiæ, & scientiæ tribuit, & omnia mundantur per sanguinem Christi, & sine eo nullus peccati sit remissio. Potest etiam per prædicta populus Dei significari. Ipse enim Liber est tabernaculum uasa quæ spiritaliter mundantur sanguine merito in remissionem peccatorū. Inquit enim alibi, *Qui pro multis effundetur.* hi enim sunt populus Dei, id est, electi.
c *Lana.* Charitas Christi est nobis lana de qua uestē faciamus.
Hic

d *Hic sanguis testamenti quod mandauit.* * ANSEL. Quasi non d fuisset uos aspergo, quia hic sanguis quo uos purifico, est confirmator testamenti quod mandauit mihi Deus ad uos deterre.

* THEOPHYL. Christus sane sic inquit. Hic sanguis noui testamenti in remissionem peccatorum in ueteri uero nec nouū dicitur nec peccatorum remissio. Vi des ut sanguinem dixerit testamētum necesse est igitur, ut Christi mortem intelligas, ubi testamēti sit mentio. Et *tabernaculum & omnia uasa ministerij sanguine similiter asperit.*

* IDEM. Vel hoc quidē nostri præfert figuram, qui & tabernaculum sumit. Ait namque, *inambulabo in eis & inhabitabo & alibi. Vasa autē magnæ domus Dei quædam aurea sunt, quædam argentea. Sumus itaque nos uerò Christi sanguine respersi, & sanctificationem adepti quando quidem & in eius fuerimus*

morte baptismo abluti.
e *Et omnia pene in sanguine secundum legē mundantur.* * CHRYS. Quare autem dixit pene quare illud sic temperauit. Quoniā illius non erat perfecta mundatio neque remissio perfecta, sed semiperfecta & in minima parte nunc autem, hic est inquit sanguis noui testamenti qui pro uobis effusus est in remissionem peccatorum.
Ecce quæ proprie prædicit Moyses uerba quibus usus est Christus in cœna quando corpus & sanguinem suum discipulis dedit.
f *Et sine sanguinis effusione non fit re.* Hæc determinatio ideo apponitur quia per aquam asperisionis quæ fiebat de cinere uitulæ rufæ fiebat remissio peccatorum aliquando quoniam non effundebatur sanguis, sed tamen effusus erat in immolatione uitulæ. In illis autē sacrificijs quamuis magis eam peruerso populo fuerint congruenter imposita quam Deo desideranti oblata; figura tamen ueritatis fuerunt, quæ Christus est cuius sanguine redempti & mundati sumus, quia uera mundatio & Dei propitiatio nobis sine sanguine nulla est.
Necessè est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari, & cetera.
* CHRYS. Et quomodo exempla sunt eorum quæ in cœlis habentur. Quæ autem nunc uocat cœlestia? Num cœli aut angelos? nihil tale, sed ista quæ apud nos geruntur in cœlis ergo sunt ista quæ nostra sunt & hæc nostra cœlestia sunt quamuis

in
credendum est Apostolo, quod fuerit ita, ut describit. Non enim omnia in Exod. sunt scripta. Sequitur.
5 Ipsum quod li. Scilicet legis.
6 Et om. po. Qui legem suscepit.
7 Aper. di. Hic est tan. te. Id est, confirmatiuus testamēti quod mandauit ad uos Deus.
8 Etiam ta. Non quod asperit tunc tabernaculum quia nondum erat, sed postea illud sanguine asperit quando illud consecrauit.
9 Et omnia uasa ministerij. Quibus utebantur in tabernaculo Moysi.
10 Sanguine si ali. per asperisionem sanguinis.
11 Secund. legem mun. Dicit pene quia aliqua mundabantur per ignem, si illa quæ poterant ignem sustinere, ut habetur Num. 31. d. Expiatio tamen pro peccato non fiebat sine effusione sanguinis & hoc est quod dicitur.
12 Et sine sanguinis effusione non fit remissio. Quia animalia sacrificabatur pro peccatis quorum effundebatur sanguis, in signum quod per effusionem sanguinis Christi fienda erat remissio peccatorum quæ non poterat sanguine animalium fieri, sed tantum significari.
13 Necessè est ergo exemplaria quidem cœlestium. Posita conuenientia noui & ueter. Testamēti. quantum ad confirmationem &

NICOLAUS DE LYRA.
* 1 Vn. nec pri. Hic probat idem per legem diuinam in qua probatione primo ponit no. Testa. conuenientiam cum ueteri secundo eorum differentiam. ibi. Necessè est ergo. Circa primum secundum, quod uer. Test. quod fuit figura noui fuit confirmatum per asperisionem sanguinis, ut habetur Exod. 24. Et sic patet per legem diuinam, quod Test. non per effusionem sanguinis debuit confirmari. ut figuratum correspondet figura & hoc est quod dicitur. Vnde nec primum qui. i. ue. Test. quod fuit primum.
Dedit. est. i. confirmatum. sine sanguine.
Lectio enim in omni mand. le. a Moysi uniuerso populo. Hoc habetur Exod. 24. ubi dicitur quod populus Testamentum recepit & obligauit se ad obediendum & tunc Moyses ad cōfirmationem huius asperit sanguinem & hoc est quod dicitur.
Accipiens san. uitulorum & hir. cum aqua & lana coc. & c. Sed contra hoc posset aliquis dicere, quia Exo. 24. non fit mentio, nisi de sanguine uitulorum. Dicendum, quod Apostolus fuit instructus in lege, & ex usu & consuetudine sciebat qualiter talia fiebant. s. per mixturem sanguinis hirci & aqua, ut sanguis esset clarior lana uero coccinea, & hyssopus erant ibi quasi, asperforium ad sanguinem aspergendū: Et propter hoc Moyses tacuit ista, quia non erant principalia tantum creden-

Tom. vj. F

A in terra celebrantur. Siquidem & angeli in terris sunt, sed tñ
coelestes vocantur. Nam & Cherubin in terris apparuerunt,
& tamen coelestia sunt. Et quid dico apparuerunt? In terris et
conuersantur sicut in paradiso. Imo neque hoc. Ita, n. coele-
stia sunt conuersatio et nostra in coelis est, quamuis hic con-
uertemur. Quæ est i-
sta conuersatio no-
stra? Hæc est. Philoso-
phia, i. quæ apud nos
est, qui ad cælum vo-
cari sumus, Meliorib.
inquit, scilicet, quæ
hæc sunt. Quod melius
est bono aliquo me-
lius est. Bona ergo fue-
runt etiam exempla
eorum, quæ in coelis

B sunt, nequaquam. n.
exempla illa maia e-
rant, alioquin etiam
mala essent, quorum
exempla sunt.

+ oportet
bat.
+ instante
consum-
matione.

Anselmus

Ipsa autem cœ. Chri-
stus, qui in quibusdā
significatus est, non
indignit mundari, sed
omnes sui, sed tamen
nistrationis præstabant,
sanguine mundata sunt.
b Non e. in m. Exponit meliores hostias quæ est vna, i. Chri-
stus, Vnus loquendi sic vellet & approbaret scriptum esse. In
manufactis sanctis exemplarib. verorum. Vel in manufacta
sancta exemplaria verorum, quæ litera in codicib. Græcis re-
peritur. Non e. in ma. Probat quod Christus mundauit cœle-
stia, i. hoies suo sanguine mundatos, fecit celestes, coelestium
participes. Nam ille per hostiam suam intrauit in cælum pro
nobis, & ita constat quod sequemur. In cælum, nā non in ma-
nufactis. Cur non? Quia illa non sunt vera sancta, sed sunt exē-
plaria, i. figura verorum, & verus sacerdos non in vmbra, sed
in vera intrare debuit. Intuere quantæ differentiæ sunt in-
ter verus & nouum. Pro exemplari, i. tēplo quod ibi erat, est
hic cælum. Differt etiam magnus sacerdos qui assistit vultui
Dei semper vnus ad interpellandam pro nobis. Ibi sæpe offe-
rebat, hic semel ibi in sanguine alieno, hic proprio, idem er-
go sacerdos, & hostia.
c Neque ut se. of. Probat, quod Christus per hostiam suā cœ-
lestia mundauit, modo probat quod melioribus hostiis, id-
est,

C NICOLAUS DE LYRA.

* emundationem, hic consequenter ponit differentiam, ostendendo pri-
mo quod emundatio noui Testa. sit melior, secundo quod est perfectior,
ibi. Neque ut sepe Circa primam partem dicit sic. Necessè est ergo
exemplaria quidem coelestium his mundari. id est, tabernacu-
lum veteris Testamenti quod fuit quodammodo exemplar cœlestium, ut
declaratum est 8. cap. debuit mundari talibus hostiis quæ fiebant de ani-
malibus brutis.

- 1 Ipsa autem celestia melioribus hostiis quam istis. Supple de
buerunt mundari. Et ideo mundati sunt sanguine Christi. Sed dices,
quomodo intelliguntur mundari celestia, ubi nulla sit macula? Dicen-
dum, quod sicut dicebatur emundari tabernaculum, non quia haberet in
se aliquam maculam, seu immunditiam, sed quia tollebantur quedam ir-
regularitates, quibus impediabantur homines accedere ad sanctuarium
ita dicuntur mundari celestia per Christi sanguinem & per sacramen-
ta nouæ legis ex eodem sanguine habentia efficaciam in quantum pur-
gant peccata, quæ impediunt ab ingressu cœlestium. Et ideo uici hostiis
in plurali. Quia licet sanguis Christi sit una hostia, tamen eius effica-
cia nobis comunicatur per uaria nouæ legis sacramenta. Et quod taber-
naculum sanguine Christi mundatum sit melius tabernaculo Moysi de-
clarat dicens.
- 2 Non. n. in manufacta sancta Iesus introiuit. Quale fuit taber-
naculum Moysi ab homine factum, quod fuit figura tabernaculi cœlestis
ut predictum est, ideo subditur.
- 3 Exem. ve. sed in ip. c. Introiuit Iesus.
- 4 Ut ap. nunc v. Dei pro no. Sicut. n. Pontifex legis intrabat sancta
sanctorum, ut appareret coram propitiatorio, quod erat quasi sedile Dei.
Sic Christus quantum ad humanitatem intrauit cœlū non ad hoc quod
videret faciem Dei patris de nouo, quia uidit eam ab instanti concep-
tionis sed quia eius humanitas de nouo translata fuit ad cælum ubi fa-
cies

est, quod sua hostia fuit dignior & efficacior omnibus aliis
quia illæ sæpe iteratæ sine consummatione, hæc semel oblat
ad patriam reducit.

d Per singulos annos. * AMBR. Eisdem ipsis hostiis quas offe-
runt indefinenter, nunquam potest accedere perfectos, si-
cere, alioquin cessa-
set offerri, ideo quo
nullam haberent v-
tra quam conscier-
tiam peccati, culte-
res semel mundat-
3 Sed in ipsis comm-
moratio peccator-
p singulos annos fi-
4 Impossibile. n. est fa-
guine raurorū & hi-
corū auferri peccat-
6 Vna ē, igit, ista hosti-
illa antē multæ fun-
7 Propterea. n. nec so-
8 tes erant, quia multæ
9 Quid autē opus era-
multis, dic mihi, vn-
10 sufficiente? proinc-
11 quod multæ, & fen-
per offerebantur,

- a Predictis.
d Sed in terra.
- b Corporaliter.
e Christus & omnes illæ hostiæ quia in omnibus significatus.
- c Ecclesia, scilicet.
- Significata.
- Quæ sunt.
- a Per illa significatum.
c Post consummationem.
- b Ut pro nobis interpellat, & post se trahat.
d Præsentia.
- a Nunc apparet vultui, non ita ut sæpe offerat semetipsum & sæpe patiat in cruce quia suf-
ficit omnib. semel oblatas, & non opus est per singulas generationes iterari, quod si his
non sufficeret, nec antiquis qui similitudinem redimendi.
- a Non sepe, sed semel, quod nunc constat per inuentionem.
- b Quod non fuit opus.
- c Incipiendo a principio mundi.

stendit nunq̄ eos purgari. Sicut. n. medicamentū quando si-
rit forte, & salutis efficac, & valens cunctam valetudinem re-
pellere: semel impositum totum operatur. Si ergo semel im-
positum totum operatum fuerit, ostendit eius virtutem,
non ulterius apponatur. Si verò semper apponitur, mani-
fistū, indicū est minus illud præualuisse. Medicamenti quippe
virtus illius est, ut semel apponatur, & non frequenter sic et-
hic qua rōne eisdē sacrificiis semper curabantur. Si. n. omni-
essent liberati peccatis, nequaquā per singulos dies offerret q̄
sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolu-
tio, quia quotidie iisdem purgabatur hostiis etiam & ipsi
sacerdotes, & populus pariter. In Christo e contra iō seme-
oblata est hostia potens ad salutem sempiternam.
e Alio oportet. Si semel oblatus non sufficeret omnium in se cr-
dētium peccata exaurire, oportuisset eum pati sepius ab ori-
gine mundi, quod ne fieret, semel passus est in consumma-
tione seculorum.
f In consum. Id est, in vltima ætate in qua sunt omnia adimpl-
ta quæ ante imperfecta, & ideo non opus fuit, ut inciperet pa-
ti ab origine mundi.

Et
cies Dei clare videtur a beatis, ut per hoc coram Deo patre pro nobis
terpelleret, representando humanitatem quam assumpsit pro nobis.

- 5 Neque ut sepe offerat. Hic consequenter ostendit, quod emunda-
tio noui Testa. perfectior est. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit propo-
tum, secundo ad hoc adducit simile, ibi. Et quemadmodum. In prim-
parte facit talem rationem. Illa emundatio quæ non reiteratur, quia se-
mel facta sufficit, perfectior est quam illa quæ reiteratur pluries pro-
pter sui imperfectionem. Sed illa emundatio quæ fiebat a pontifice uete-
ris legis in festo expiationis quolibet anno reiterabatur. expiatio facta
per Christum semel tantum facta est, quia eius unica passio sufficit ad di-
lectionem omnium peccatorum, ergo est perfectior & hoc est quod dicitur.
Neque ut sepe offerat semel. i. Christus pontifex.
- 6 Quemadmodum pontif. Veteris legis.
- 7 Intrat in sancta per sin. an. &c. Quia aliter sequeretur inconue-
niens, s. quod Christus pluries debuisset pati a principio mundi, sicut &
sacerdos ueteris intrabat per singulos annos sanctum sanctorum pro e-
piatione peccati populi Israel. Nunc autem ita est, quod sicut pontife-
ueteris legis intrabat sanctum sanctorum pro peccato populi Israel, ita
Christus passus est pro salute totius mundi. quia incipit a principi
creationis, sicut populus Israel a datione legis. Et ideo si Christi oblatus
esset iterabilis, debuisset frequenter pati ab origine mundi, sicut ponti-
fex legis quolibet anno intrabat sancta a datione legis, & hoc est quod
dicitur.
- 8 Alioquin oportebat eum fre. pa. &c. Et quia hoc esset conue-
nientius ideo subdit Apostolus.
- 9 Nunc autem. i. tempore gratiæ.
- 10 Semel in consummatione seculorum. i. in vltima ætate
qua consummatur mysterium Christi.
- 11 Ad destitutionem peccati per hostiam suam. Seipsum i
conspetu omnium offerendo in cruce.

* Et

a Et quem. Lex naturalis etiam ostendit, quod per inconueniens probatum est.
b Semel. Non potest amplius mori, sed nec indigemus. Non est intelligendum quod aliqua peccati sui necessitate oblatus sit, etiam semel, imo sola voluntate. Verum ut homo semel mortuus necessitate, & iura naturæ amplius non moritur, sic & Christus eodem iure semel oblatum non potest amplius mori.
c Post hoc aut. Post semel mori, restat iudicium, in quo accipiat secundum quod meruerunt, non restat ut iterum surgant, & iterum moriantur.

d Sine pecc. Si nec in die iræ hostia, multo minus in aliis temporibus. Vel sine peccato. id est, sine similitudine carnis peccati, sed potius in carne gloriosa. Vel tunc non erat hostia, sed iusticia in remunerando vel damnando.

Alioqui oportuisset. Saluator est & semel oblatus non sufficit omnium credentium exhaurire peccata præterita, præsentia & futura, oportebat eum iam sæpius passum fuisse sicut Sacerdotes Aaron quot annis intrabant oraturi, p populo, imo quotidie

idie ex quo institutum est sacerdotium. Origenes ille antiquus super Leuiticū, late profequitur quod Apostol. Paulus sacrificio illo expiationis ant. quo, tanquā vmbriæ veritatē, applicat consummationem sanctissimæ victimæ crucis, dicēs q̄ Christus fusc sanguine in cruce, p propriū sanguinē ingressus est non in manu facta sancta, sed in ipsum celū, ut appareat vultui Dei quasi propitiatorie pro nobis, donec secundo sine peccato appareat omnibus. se expectantibus in salutem. Ibi que interpretatur diem propitiatio nis nobis manere, donec Sol occidat, id est vsque quo mundus finem accipiat, quod Apostolus dicit. Donec secundo appareat omnibus, &c.

* AMBROS. Nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem, sed offert se ipse quasi sacerdos hic in imagine, ibi in ueritate, ubi apud Patrem pro nobis quasi aduocatus interuenit. Hic autem se offert etiam ut sacramento existens per suos ministros, in celis uero, per seipsum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et quem. Hic adducit simile ad suum propositum, scilicet, quod ex peccato primi parentis statutum est ex diuina sententia, quod homines semel moriantur, & postea in iudicio diuino manifeste presentabuntur, sicut Christus pro salute hominum in cruce mortuus postea apparebit in iudicio, non iudicandus, sed magis per suum iudicium fidelibus suis æternam salutem redditurus. & hoc est quod dicitur. Et quem ad. Statutum est ho. semel mori. ratione originalis peccati.

2 Post hoc autem iu. Scilicet extremum.
3 Sic, & Chri. se. ob. est. In cruce, non ex conditione originalis peccati quod non contraxit, sed ex conditione mortalis nature quam uoluntarie assumpsit.

4 Ad mul. ex. p. Quod dicit, quia licet passio Christi se extendit ad delendum omnia peccata quantum est ex se, tamen aliqui se reddunt indignos. Et ideo dicit multorum, & non omnium, sequitur.

5 Secun. si. pec. ap. Quia in secundo aduentu Christus apparebit in forma gloriosa, & sine similitudine peccati. In primo autem aduentu apparuit in forma hominis mortalis habens similitudinem peccati, secundum quod dicit Apostolus Ro. 8. a

Ad maiorem euidenciam doctorum in hoc cap. queritur, utrum sanguis Christi fuit oblatio Deo acceptissima. Et arguitur primo quod non quia effusio sanguinis innocentis est coram Deo abominabilis: Christus autem fuit innocentissimus, ergo &c. Item illud quod habet similitudinem cum sacrificiis Gentilium non est Deo acceptum, sed oblatio sanguinis innocentis est huiusmodi, secundum quod dicitur in Ps. 105. f. Effuderunt sanguinem innocentem sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quos sacrificauerunt sculpsit. Chanaan ergo. &c. Contra illud quod dicitur in Iuera. Quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatū Deo mundabit conscientiam nostram.

Responde. Non est hic intelligendum, quod solus sanguis Christi fuit oblatus pro nobis imo tota humanitas eius, & hoc patet ex autoritate inducā in qua dicitur, obtulit semetipsum. Fu tamen mentio in hac

ADDIDIO.

In c. 9. ubi dicitur in post. Aureum habens thuribulum & aram Testamenti circumtectam ex omni parte auro.

In arca testamenti que erat in sancta sanctorum nihil erat inclusum, nisi tantum due tabule lapidee quas ibi posuerat Moyses, ut habetur ex re 3. Reg. 8. b. Vna autem habens manna, & uirga Aaron erant coram illa arca, ut habetur Exod. 16. & Numeri 17.

REPLI. In cap. 9. ubi dicitur de arca Bur. qui nititur sapius opporune, & importune saluare dicta sancti Tho. & aliorum, non curat hic saluare ueritatem literę, cui tamen ille honor debetur, quod potius debet putare nos intentionem literę non intelligere quam contradicere. Sic autem plane dimisit literam apostoli tanquam contradicentem literę

CAP.

hac oblatione segregatum de sanguine Christi, in quantum fuit separatus a corpore, tamen utrumque est de oblationis integritate, propter quod in sacramento altaris, quod est memoriale ipsius oblationis, consecratur simul caro & sanguis, tamen sub speciebus diuersis, sicut in illa oblatione fuit sanguis separatus a carne. Similiter anima Christi fuit pro nobis oblata, in quantum per passionem fuit a corpore separata ad satisfaciendum pro nobis Ioan. 10. c. Animam meam pono pro ouibus meis Et sic patet quod tota humanitas pertinet ad Christi oblationem seu sacrificium. Quod autem hoc habeat perfecte rationem oblationis uel sacrificii, patet, quia sacrificium in lege fiebat triplici de causa. Primo ad tollendum peccatum, propter hoc in lege dicebantur aliqua sacrificia pro peccato. Secundo ad gratiam conseruandum, propter hoc in lege dicebantur aliqua hostię pacificę. Tercio ad hoc quod mens hominis perfecte Deo uniretur per amorem, propter hoc in lege offerebatur holocaustum, quod totum incendebatur ad honorem diuinum. Ista autem tria proueniunt nobis a Deo mediante humilitate Christi pro nobis oblata, quia per hoc peccata nostra sunt deleta. Apo. 1. b. Dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Et gratia collata, Ioa. 1. b. Gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Et porta glorię aperta, in qua fit hominis ad Deum uia perfecta. Propter hoc dicitur infra seq. c. Habemus fiduciam per sanguinem eius in introitu sanctorum. Et sic patet, quod sacrificium Christi fuit perfectissimum, quia continet in se perfectissime uirtutem omnium sacrificiorum, sicut perfectio diuina continet in se unitudine & eminentius perfectiones omnium creaturarum. Ad primum igitur dicendum, quod effusio sanguinis Christi potest referri ad duplex, principium. Vno modo ad ipsos effundentes, & sic fuit Deo abominabilis, & sic fuit peccatum grauissimum: Alio modo ad uoluntatē ipsius Christi patētis, qui uoluntarie se obtulit passioni ex charitate maxima, & sic fuit Deo acceptissima, & hoc secundo modo habuit rationem oblationis & sacrificii, non autem primo modo. Ad secundum patet ex dictis, quod oblatio sanguinis innocentis in sacrificiis Gentilium habet similitudinem cum illis qui occiderunt Christum, & hoc modo non habet rationem sacrificii, ut dictum est, & ideo non est similitudo sacrificii Christi ad sacrificia illorum.

NICOL.

ex 3. Reg. 8. Nam hic dicitur, quod in arca erat urna habens manna, & uirga Aaron que floruit, ibi autem dicitur, quod nihil erat in arca nisi due tabule, &c. que uidetur manifesta contradictio. Circa quam differenciam laborat dupliciter circa locum allegatum de 3. Reg. Vno modo, quod litera illa debeat intelligi principaliter, apostoli autem occasionaliter, quia arca fuit facta, ut tabule ibi reponerentur, sed postea urna & uirga occasionaliter in memoriam ibidem repositę sunt. Alio modo, quod factum fuit quoddam scamnum appenditum ad latum arce, in quo urna & uirga reponerentur. Et ideo amplius dicit. Illa fuisse in arca, non quod intrinsecus, sed in appenditione quod unum cum arca censeretur, & sic quidam exponunt quod dicitur Deut. 31. g. de libro legis. Ponet enim in latere arce, &c.

D Hom. 9.
 Puram.
 E

Sacrificii virtus triplex.

F

CAP. X.

A
Ante li de
bono con
iugali c 70
Chrysolto
Leu. 32. b.

Vmbra enim. Probauit quod semel mortuus, sed qua
re, vel semel. Quia lex non poterat perfectos facere,
ideo agnus sine macula erat offerendus.

B Non ipsam ima. Id est, ueritatem, ut in picturas usque quo
ponat quis colores,
quadam est subtra-
ctio. Vell subtractio
umbra quadam est,
non imago cum ve-
ro flores ipsos colo-
rum quis imposue-
rit, tunc in ago est
citur.

C Acced. Pontifices
per singulos annos
in sancta sanctorum
cuni eidem hostis
licet indefineter of-
ferrent, nunquam ta-
men, &c.

Mbram enim habens lex bonorum futurorū
nō ipsam imaginem rerum, per singulos an-
nos eidem ipsis hostiis quas offerunt indefi-
nenter, nunquam potest accedentes perfectos facere. Alio-
quin cessassent offerri, ideo quod nullā ultra haberēt conscien-
tia peccati t̄ culotres semel mūdati. Sed in ipsis cōmemoratio

Oblatus ad exaudienda peccata quia lex habens extraneam similitudinem eorum
quæ futura erant non imaginem quæ melius exprimit rem, quam umbra.

Quas lex præcipit.

Et si semper facerent. In sancta sanctorum.
a Virtutibus & beatorum.

si peccati fierent. Hostia. Vtique

a Perfede vna hostia. Hostis per singulos annos oblati.

† qui fieri
ficcassent.
ac semel
purgati ef-
fent Chy-
soso.

D Cultores se. Vna
hostia Christi perfe-
ctos facit, & familia
peccant non indigent alia, quia sufficit ad omnia, & omnem
conscientiam a peccatis lauat, quod non vetus, si enim hoc
faceret, non esset opus iterari. Sicut medicamentum fuerit for-
te, & salutis efficax, & valens eundem ualitudinem repellere,
semel imposurum totum operatur. Si uero semper imponi-
tur, manifestum iudicium est non contulisse salutem. Sed quia
illis sacrificiis nemo curabatur, frequenter offerebantur.

Hom. 17.

E Alioquin cessassent offerri. * CHRYSOS. Propter hoc impera-
uit semper offerri propter infirmitatem ut & memoria pec-
catorum fieret. Quid ergo nos. Nonne per singulos dies offe-
rimus. Quidem sed ad recordationem facientes mortis eius.
Et una hæc hostia non multa. Quomodo una & non multa?
Quia semel oblata est. Oblata est in sancta sanctorum.
Hoc autem sacrificium exemplum est illius, id ipsum semper
offerimus. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium,
sed semper eundem ipsum. Proinde unum est hoc sacrificiū,
hac datione.

* AMBRO. In Christo semel oblata est hostia ad salutem
potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus.
Ei si quotidie offeramus ad recordationem eius mortis sit, &
una est hostia non multa. Quomodo una & non multa. Quia
semel immolatus est Christus. Hoc autem sacrificium exem-
plum est illius id ipsum & semper idiplum offertur, proinde
hoc idem est sacrificium. Alioquin diceretur quoniam in mul-
tis locis offertur, multi sunt Christi, non sed unus ubiq; est
Christus, & hic plenus existens & illic plenus. Siue quod ubi-
que

que offertur unum est corpus ita & unum sacrificium.
* PRIMAS. Quid ergo dicendum est. Nunquid Sacerde-
tes nostri quotidie non offerunt sacrificium. Offerunt qui-
dem quia nos quotidie peccamus, & quotidie indigemus mū-
dari. Et quia ille non potest mori, dedit nobis sacramentum
corporis & langu-
nis sui ut sicut pas-
sio illius redemptio
fuit ac absolutio mū-
di, ita quoque ista ob-
latio redemptio &
mundatio sit omni-
bus in ueritate offe-
rentibus.

* THEOPHY

3 LACTVS. Subori-
tur hic questio
& nos in ecclesia in
5 cruentas offeramus
6 victimas? Omnino
offerimus. Cate-
7 rum memoriam fa-
cimur mortis Do-
mini. Estque unum

sacrificium, non multa, quando quidem semel oblatus est
Ipsium quidem semper offerimus, immo potius memoriam
illius oblationis facimus, quia se ipse obrulit, cui iam nunc
ista sit. Proinde unum est sacrificium. Nam quod ad quatuor
nem attinet, postquam multis in locis offertur, multi igitur
Christi erunt. Non bene colligatur, nequaquam enim multi
sunt, sed unus est ubique, & hic plenus, & illic plenus, &
fectus, unumque corpus. Quemadmodum enim in multi-
locis oblati Christus unum corpus est, & non multa cor-
pora, sic & unum sacrificium. Nam illam hostiam offerimus qui
tunc est oblata.

f Commemoratio. Non absolutio, infirmitatis accusatio, non
virtutis ostensio, propter infirmitatem ergo ostendendam,
& ut memoria peccatorum fieret, imperauit Deus illa sem-
per offerri. Et nos quotidie offerimus, recordatione mortis
eius est, & hæc hostia una est, non multe, quia semel tantam ob-
lata est. Nec a malis hominibus multi Christi offeruntur, se-
unus ubi, & semper plenus, ubique unum corpus, semel ob-
latus nunquam consumitur. Quod nos agimus recordatio sacri-
ficii, est, nec cā infirmitatis suæ repetitur, quia perficit homi-
nem, sed nostræ qui quotidie peccamus, in legalibus ergo hostiis
rat commemoratio, non oblatio. Hic autem peccatorum d-
letio, & uirtutis conlummatio, & infirmitatis nostræ osten-
sio. Et celebratur duabus de causis, scilicet, pro nostra infir-
mitate, ut dictum est. Et ut maior Christi dilectio nostris infir-
mitatibus, dum recolimus quanta pro nobis gessit.

Impof-

NICOLAUS LYRA.

CAP. X.

Diuisio.

Vmbra enim. In cap. precedenti probauit. Apostolus emi-
nentiam no. Test. & in probatione sua dixit, quod ve. Test.
non auferbat peccatum, ideo istud quod ibi supposit, hic
consequenter probat. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod
dictum est, secundo comparat sacerdotem no. Te. ad sacerdotem ve. Te.
ibi. Omnis quidem sacerdos. Primum probat dupliciter. primo per
rationem, secundo per scripturam, ibi. Ideo ingrediens. Prima adhuc
in duas, secundam duas rationes quas ponit, secunda ibi. Impossibile
enim est. Ad euidenciam primæ rationis considerandum, quod afferunt
umbra & imago in hoc, quod umbra est longinqua similitudo rei, ima-
go autem est propinqua & expressa rei similitudo. Et ideo sacrificia ve-
teris legis habuerunt rationem umbræ respectu bonorum gloriæ, quia non
promittebant illa expresse, sed sub uelamine prosperitatis terrenæ. Sacri-
ficium autem nouæ legis habet rationem imaginis, quia in media indu-
cit ad bona gloriæ celestis. Hoc autem non poterant facere sacrificia ue-
teris legis, quod patet ex modo offerendi ipsa, quia quolibet anno reiterabā-
tur, quod non fieret, si per ipsa offerentes mundarentur, quia tunc talis ite-
ratio esset frustra & non est dicendum, quod aliquid frustra præciperetur
in lege diuina ergo non auferabant peccata, & hoc est quod dicitur hic
Vmbra enim habens lex. Id est, honorum gloriæ, quæ expectan-
tur in futurum, quæ in lege promittebantur confuse per modum umbræ
& non expresse, ideo sequitur.

Vmbra &
imago dit-
ferunt.

2 Non ipsam ima. re. per sin. an. eidem ipsis ho. quas offe-
delin. Sacerdotes ueteris legis.

.3 Nunquam. Lex uetus per talia.
4 Accedentes perfectos facere. Id est, mundatos a culpa, digni
gloria.

5 Alioquin cessassent offerri. Post primam eorum oblationem.
6 ideo, quod nullam ha. vl. consci. pec. cul. le. munda, Et id
concluit, quod fiebant illa sacrificia ad peccatorum recordationem, &
quantum per talia offerentes ostendebant se habere peccati conscientiam
& hoc est quod dicitur.

7 Sed in ipsis commemoratio peccati per singulos annos fit
Delectio autem peccatorum expectabatur fienda per Christum. Sed u-
detur quod ratio Apostoli valeat, quia posset dici, quod illa sacrificia
mundabant a peccatis præteritis, non autem a futuris, & quia reiter-
bantur peccata, per consequens & sacrificia erant iteranda non frust-
ri arguit Apostolus, sed ad deletionem peccati iterum perpetrati. Dicit
enim quod lex tantum habebat umbra celestium, nunc autem ita est quod
peccatum opponitur celestibus, quia excludit ab ipsis, & ideo ill-
quod emittat peccatum, oportet quod sit celeste & spirituale, & istud
quod est tale, habet efficaciam perpetuam, & per consequens non est re-
terabile. Sic autem est dicendum de oblatione Christi in cruce ratio-
denatus adiuncta & ideo non reiteratur, quia semel facta sufficit ad de-
dum omnia peccata commissa & committenda, sed adhuc diceret, sacri-
mentum altaris quotidie offertur in ecclesia. er. &c. Dicendum quod non est
* sacrificij

2 non

a Impossibile est enim sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. **AVG.** Manifeste scriptura testatur, illum sanguinem vitularum nihil profuisse, ad exorandum Deum pro peccatis hominum, sed significasse aliquid quod prodesset. Impossibile est enim, inquit, sanguinem hircorum & taurorum auferre peccata. Quoniam pro anima nostra exorat, mediator ille, qui omnibus illis sacrificiis quæ pro peccatis offerbantur, præfigurabatur.

* OECUMENIVS
In ipsis, inquit, hostiis fit dicitur commemoratio, & redargutio peccatorum, non autem etiam remissio. Porro quod non sit remissio, signum est, quod nunquam fuerint hostiæ. Neque enim obsequentia tantum peccata offeruntur, inquit, hostiæ, sed potius propter omnia tanquam nondum remissa sunt hostiis quæ factæ sunt.

Noluit. A tempore passionis, in quo est consummatio omnium hostiarum, ceperunt illa displicere. Nunquam ea ante destruxit, sed illis subditus fuit, dum in templo cum hostiis præsentatus uir.

* AVG. Quare illa noluit, quæ primo voluit. Quia illa omnia erat quasi uerba promittentis. Et uerba promissa, cum enerit quod promittunt, non iam enunciantur. Tandiu uisusque promissor erit donec det, cum dederit, mutat uerba non dicit adhuc dabo, quod se daturum dicebat, sed dicit de i, mutauit uerba. Quare illi placuit primo hoc uerbum & quæ illud mutauit. Quia temporis sui uerbum fuit, & pro suo ore placuit. Quando promittebatur, tunc dicebatur, cum autem datum est quod promissum est, ablata sunt uerba promissa, data sunt completiua. Sacrificia ergo illa tanquam promissa oblata sunt. Quid est quod datum est completiua. Corpus quod nobis, quod utinam non ad iudicium ueneritis. **sacrificium, inquit, & oblationem noluit.**

Corpus. Ablata sunt signa quia exhibita est ueritas, tunc tempus fuit ut illa auferrentur, & ueritas ueniret, nec unquam in doribus illis delectatus est dominus, nisi in fide, & desiderio offerentis. Præcepit tamen hæc sibi offerri potiusquam offerentur idolis, impositaque in seruitutem, non in iustificationem, & ut figura essent futuri.

Aptasti. Id est, aptum & idoneum corpus, quia sine peccato & passibile & mortale mihi dedisti, quod ualeat offerri in redemptionem hominum.

Holocaustomata. * THEOPHYLACTVS. Ne holocaustomata hæc que scilicet igne conficiuntur sacrificia tibi placuerunt, id est, noluit. nec in acceptum hæc rerulisti, neque quæ essent de peccato oblata. Erat quidem ut diuersis de causis, ita & diuersum sacrificiis impositum nomen. nam alia quidam pro commissis offercebantur, nonnulla pro negligentia, quædam etiam salutaria dicebantur, & conciliatoria quædam, alia insuper peccatoris, alia demum purgationis gratia offerbantur. Quæ tamen eo sunt profus oblata, quæ sacrificium & oblationem noluit.

NICOLAVS DE LYRA.
sacrificii reiteratio, sed unius sacrificii in cruce oblato quotidiana commemoratio, propter hoc dicitur **LUC. 22. b.** Hoc facite in meam commemorationem, quia idem offertur quod ipse obtulit. Impossibile est. Hic ponitur secunda ratio ad id, quia principalis sacrificium, quod fiebat in lege, fiebat in die expiationis de hircis & uitis. Sed illud non poterat auferre peccatum, cum esset quid pure corporis, quod non attigit ad animam, ergo multo minus alia legis sacrificia poterant auferre peccata. Huius rationis ponit minorem dicens, impossibile enim est san. hir. & tau. aufer. Si autem contra hoc arguatur de framenti nouæ legis, quæ consistunt in quibusdam rebus corporalibus tantum, & tamen mundant animam, Dicendum, quod non est simile, quia ipsi diuina uirtute operantur, & ideo operantur ad gratiam per modum instrumenti, non sic autem erat in sacramentis ueteris legis, ut plenius eam in fine huius capituli.
Ideo ing. Hic probat per scripturam **Ps. 39.** qui loquitur de aduentu Christi propter imperfectionem sacrificiorum ueteris legis supplendam per suum sacrificium & facit talem rationem. Illud quod auferit peccatum, oportet quod sit Deo acceptum, sacrificium autem ueteris legis non est Deo acceptum, ut patet per scripturam: **Tsalm. inductam ergo,**

stomata hæc que scilicet igne conficiuntur sacrificia tibi placuerunt, id est, noluit. nec in acceptum hæc rerulisti, neque quæ essent de peccato oblata. Erat quidem ut diuersis de causis, ita & diuersum sacrificiis impositum nomen. nam alia quidam pro commissis offercebantur, nonnulla pro negligentia, quædam etiam salutaria dicebantur, & conciliatoria quædam, alia insuper peccatoris, alia demum purgationis gratia offerbantur. Quæ tamen eo sunt profus oblata, quæ sacrificium & oblationem noluit.

f Non pla. AVG. VSTINVS. In figuris illis ueritas prænunciabatur. Celebrant figuræ figuræ rem multis scientes, sed plures ignorant, quæ cessare debent re exhibita.

1 g Tunc dixit. Ecce uenio, &c. Quando uidi omnia illa displicere, & corpus idoneum ad hoc mihi datum.

Dixit. Ecce ue. Ad me offerendum ut faciam & compleam uoluntatem tuam quia tu es meus Deus. Ideo uenio ad implendam tuam uoluntatem, quia ita scriptum est, & præfiguratum de me in consilio Deitatis, quæ est caput mei, qui sum liber humani generis secundum quod homo in quo legant omnia sibi necessaria, & ideo non est opus lege.

In capite libri scriptum est de me HIER. Hoc est, in principio Genesios, & in Euangelio, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

* AVG. Sunt etiam qui uniuersas omnino scripturas canonicas unum librum uocent, quod valde mirabili, & diuina ueritate concordent, & hanc esse dicunt. **In capite libri scriptum est de me ut faciam uoluntatem tuam,** ut intelligatur per filium patrem fecisse mundum, cuius conditionis principium scripturarum est in libro Genesios, uel magis, quia prophetia uidetur esse non facta narrans, sed futura prænuntians. Non. n. ait quod fecerim, sed ut faciam, siue ut facerem uoluntatem tuam. Ad illud hæc sententia referenda est, quod in primis partibus eiusdem libri scriptum est. erunt duo in carne una. Quod sacramentum magnum dicit Apostolus in Christo & in ecclesia.

* THEOP. Librum autem lapideas tabulas dicit, quibus lex fuisset inscripta, uel uetus testamentum, perinde ac si dicat, in omni scriptura de meo aduentu facta est mentio, & quemadmodum in ipse essem offerendus pro mundo, uel caput ueteris testamenti principium interpretatur. Nam & in ipsis Moysi libri primordio cum hominem inquit, faciamus ad imaginem & similitudinem Messiam suam diuinitatis cognitionem aperit Deo. **Superius dicens. Quasi.** Non solum notat hæc autoritas.

veteres

3 Dicit. Quia illa scriptura loquitur in eius persona.

4 Hostiam. In hoc tangit sacrificia quæ fiebant de rebus animatis.

5 Et oblatio. Id est, sacrificia de inanimatis.

6 Noluit. Id est, non acceptasti & sunt uerba filii ad patrem. Et interponit sacrificium patris acceptum quod de corpore Christi fuit factum dicens.

7 Corpus au. Id est, corpus passibile aptum immolationi, & quia fuit formatum & aptatum sola uirtute Dei, absque semine uirili.

8 Holocaustomata. Quæ totaliter incendebantur. **9 Et pro pec.** Id est, sacrificia quæ pro peccatis offeriebantur quorum una pars incendebatur, altera erat sacerdotis. Et sic Apostolus tetigit omnia genera sacrificiorum ueteris legis, ostendens quod non fuerunt Deo accepta, quia de talibus subditur: **10 Non pla.** Et consequenter ostenditur in serie scripturæ quod sacrificium non. Te. sit acceptum, cum sequitur de Christo.

11 Tunc dixi, &c. Per carnis assumptionem. **12 in capite, &c.** Liber autem iste est notitia prædestinatis diuine. Caput huius libri dicitur illud quod in diuina prædestinatione principaliter continetur, hoc autem est mysterium incarnationis Christi per quod ad beatitudinem pertinent omnes electi.

13 Superius dic. Illud quod sequitur est uerbum Apostoli exponentis.

Tom. vj. F 3

† Ps. 39. b.

E

A veteres hostias non fecisse perfectos, sed solam hostiam Christi, nec unquam ablationem veteris Testamenti, & constitutio nem noui, si diligenter notentur uerba, quia superius dicens, illa noluit. addit. *Tunc dixi.* Ecce enim auferri primū sacrificium, & cum eo uetus Testamentum, & iterum ut stabile no uum sacrificium, & cum eo nouum Te stamentum.

* CHRYSOSTO MUS. Superius quidem ostendit inu tiles esse hostias ad in tegram mundationē & formam magis eas esse, & in multis deficere sed quia oc currebat ei hoc, id est, si formæ erant, quomodo ueritate ueniente, uniuersæ non cessauerunt, ne que discesserunt, sed adhuc celebrantur.

† ps. 109. 2.

† perfectus cificit.

† condā et ga.

† dando.

Hoc ergo hic agit, ostendens quia iam non celebrantur neque uelut formæ, non enim eas acceptabiles habet Deus. Et hoc non ex nouo iterum testamento, sed ex prophetis ostendit, ex superioribus temporibus profes sionis testimonium, quia iam desinant & ces sent, & uane cuncta hæc agant, qui se op tuitur sancto testi fuit. Et ostendit ex ab undanti, non nunc eas quiescere sed sta tim ex ipsa presentia Christi. Et quomodo in nouissimis non eas soluerit Christus, sed iam ante soluta sint, & tunc uenerit. Ne forte enim dicerent, quia & sine hoc sacrificio possu mus placere, per illa expectauit ea redargui, & tunc adue nit.

C a Sanctificati su. per ob. Facta peccatorum purgatione reconci liati Deo.

* CHRYS. Quomodo salui facti sumus. Per oblationem corpo ris Iesu semel. & omnis quidem sacerdos stat per singulos dies ministrans & eandem ipsas hostias offerens, nam stare signū est ministracionis: ergo sedere signum est ut ei ministretur. Ite autem cum unam pro peccatis obtulisset hostiam, in perpetuum sedet in dextera Patris de cætero expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius.

* AMBROSIVS. Copiosa est Dei bonitas, quæ multa, uel multis peccantibus bona ministrat, blandiens ut ad pæniten tiam attrahat, copiosa patientia, quæ tot, & tanta peccantes su stinet,

NICOLAUS DE LYRA.

autoritatem ps. de excessione sacrificiorum veteris legis per sacrificium Christi, & patet littera per prædicta, unde concludit.

- 1 Aufert pri. scilicet, sacrificium legis.
- 2 Ut seq. scilicet, id est, non met sacrificium Christi acceptum Deo patri.
- 3 In qua uoluntate sanctificati. Quia per hoc quod Christus impleuit uoluntatem patris, scriptum offerendo, non sanctificauit.
- 4 Et omnis qui scilicet. Hic comparat sacerdotem n. Test. & n. Test. ad inuicem Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, sed unde declarat per scripturam, ubi. contestatur autem nos. Ad e uidentiam primi considerandum, quod in lege erat duplex sacrificium solemne, unum erat in die expiationis, quod solum fiebat per summum sacerdotem, ut frequenter dictum est. Aliud erat iuge sacrificium, quod representabat eternitatem Christi secundum diuinitatem, & ideo dice batur iuge, quia quotidie offerrebat mane & uespere, & istud sacri ficium non solum offerrebat per summum sacerdotem, sed etiam per alios inferiores sacerdotes. Et de isto sacrificio loquitur hic di. Et omnis qui sacerdos. scilicet ueteris legis.
- 5 Præsto est quoti. ministrans. Quia quotidie offerrebat iuge sacri ficium.

Diuisio.

stinet, nec cito punit, & hoc est longanimitas, quia non a ho ram est, sed longa. per multa expectans tempora.

b Ex omnis qui scilicet. Ne uideretur sanguis per pontifices semel in anno oblati minus profuisse & sacrificia quotidie per sacer dotes facta perfectos facere hoc addit.

Quod per Moysem datum est. a Euangelium. b Quasi stabile. Id est in sui oblatione secundum uoluntatem Dei.

1 voluntatem tuam, auferit primum, ut sequens statuatur. In qua

2 voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu

3 Christi semel. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie

4 ministrans & eandem sæpe offerens hostias, quæ nunquam

5 possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offe

6 rens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cæte

7 ro expectans donec ponantur inimici eius scabellum pe

8 dum eius. Vna enim oblatione consummavit in sempiter

9 num sanctificatos. Contestatur autem nos & spiritus san

10 ctus. Postquam enim dixit. Hoc autem testamentum

11 quod testabor ad illos post dies illos, dicit dominus

12 testabor. Non sicut patribus dedi in tabulis lapideis, sed

13 in cordibus eorum, & in mentibus eo

14 rum super scribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum

15 consummavit in sempiternum sanctificatos.

16 Contestatur autem nos & spiritus sanctus. SED VLIVS. Spiritus

17 sanctus testificatur quod consummavit in æternum sanctifi

18 catos, sed & quod in nouo testamento non recordabitur Deus

19 peccatorum.

20 Contestatur autem nos & spiritus sanctus. SED VLIVS. Spiritus

21 sanctus testificatur quod consummavit in æternum sanctifi

22 catos, sed & quod in nouo testamento non recordabitur Deus

23 peccatorum.

24 Contestatur autem nos & spiritus sanctus. SED VLIVS. Spiritus

25 sanctus testificatur quod consummavit in æternum sanctifi

26 catos, sed & quod in nouo testamento non recordabitur Deus

27 peccatorum.

28 Contestatur autem nos & spiritus sanctus. SED VLIVS. Spiritus

29 sanctus testificatur quod consummavit in æternum sanctifi

30 catos, sed & quod in nouo testamento non recordabitur Deus

31 peccatorum.

32 Contestatur autem nos & spiritus sanctus. SED VLIVS. Spiritus

33 sanctus testificatur quod consummavit in æternum sanctifi

34 catos, sed & quod in nouo testamento non recordabitur Deus

35 peccatorum.

falsa cessarunt, ut in ipso sacerdote, ac sacrificio fieret remis sio peccatorum, per mediatorem Dei, & hominum hominē Christum Iesum, per quem facta peccatorum purgatione re conciliamur Deo.

h Contestatur autem nos & spiritus sanctus. SED VLIVS. Spiritus sanctus testificatur quod consummavit in æternum sanctifi catos, sed & quod in nouo testamento non recordabitur Deus peccatorum.

1 Postquam. Quid. Quod modo non ualent ad probationem nostrā adiecit alia quæ corroborant utrumque quod dicimus, scilicet, dando le. quod pertinet ad consummationem. & pecca. & mi. eo. iam nou. re. am. quod pertinet ad sanctificationem.

2 Super scribam. Non dicit scribam, sed super scribam quia leges illæ super uires hominum sunt, in quarum completionem nullus sufficere, nisi ope gratiæ, in his uerbis dicitur quod consumat uirtutibus. Et peccatorum hic dicitur quod sanctificat.

3 Et pecca. Subintulit, & peccatorum, &c. & ideo iam non ne cessaria

4 Et eandem sæpe offerens ho. scilicet, in specie, non in numero.

5 Quæ nunquam possunt auferre peccata. Ut patet per prædicta, & magis patebit infra.

6 Hic. au. id est Christus.

7 Unam pro pec. offerens ho. Quæ sufficit ad delendum omnē cul pam commissam, & committendam.

8 In sempiternum sedet ad dexteram patris. Ut dominus. Et in hoc patet differentia ipsius ad sacerdotem ueteris legis, quem oportet continue stare, ut ministrum. Christus autem non fuit minister, nisi in u nica oblatione, qua per acta sedet in dextera patris, ut dominus.

9 De cætero expectans donec ponantur inimici scabellum pedum eius. Et hoc complebitur in finali iudicio, sicut expositum est supra 1. c.

10 Vna enim oblatione. id est, ad perfectum adduxit.

11 In sempiternum sanctificatos. Quia hostia Christi habet uirtu tem æternam sanctificandi, & propter hoc illa per acta non habuit am plius necessitatem ministrandi, sicut habebat sacerdos ueteris legis.

12 Contestatur aut. Hic adducit ad probandum idem autoritate 1. c. 31 quæ supra exposita est 8. c. & in fine illius ponitur.

13 Et peccatorum & iniquitatum, &c. Quia ad talem remis sionem

* sionem

cessaria si hostia, quod aperit. a Vbi autem ho. re. Non solum ex hac autoritate videri potest, quod Iesus sanctificat & consummat, sed quod oblatio iam post tempus gratia non est facienda pro peccatis, quando facta est remissio.

b Habentes itaque.

* AMBROSIVS.

Hic ostendit distantiam pontificis, & sacerdotis, & hostiarum & tabernaculi, & restamēti, & repromissionis. Si quidē illa fuerant temporalia hæc autē æterna, illa forma, hæc veritas.

Finito grandi sermone de pontifice magno, eiusque nova lege & sacrificio que veteribus prætulit, subditur moralis instructio in qua eos hortatur ad multa, sed maxime ad fidem, patientiam, pacem, mundiciam & fraternitatem charitatis. Et infert ex omnibus superioribus, quod quia vna hostia consumat & quia sacerdos secundum ordinem Melchisedech & quia ostensa tantā distantia, quod illa minora, hæc maiora igitur habentes, &c.

c Per re. Quia fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.

Per vel. Per hoc manet via illa perua, quia sumunt fideles, ut viaticum carnis Christi velatam omni sensu. Videtur enim panis, & tamen vere est caro Christi, & per hoc quod ille sacerdos semper interpellat pro nobis.

* AVG. Propterea per mediatorem nobis præstita est gratia, ut pollutus carne peccati, carnis peccati similitudine munda retur. Hac dei gratia quæ in nos ostendit magnam misericordiam suam, & in hac vita per fidem regimur, & post hæc vitam per ipsam speciē incommutabilis veritatis ad perfectionem plenissimam perducemur.

* THEOPHYLAC. Inuocauit hanc ille in cælum viam per eius

eius carnem, que vtrique cum esset in cruce subulata, & deinceps ad cælos euecta, tunc tunc & nobis cælestia referant. Unde & apte velamen carnis hanc dixit. Cum enim fuerit velamen detractum, quod intus latuerat referatur, b In plen. Quia nihil horum iam est visibile, nec sacerdos, nec hostia.

c Asper. cor. Per hoc ostenditur, quod non fides sola, sed vita cum virtute queritur. Ab luti aqua id est baptis-

mo. f Fidelis enim. Sicut Deus fidelis in promissis, ita nos sibi fideles vult esse in promissis nostris. Fide & confessione habemus quantum ad nos.

* AVGVSTIN. Quid enim promisit & non dedit fidelis dominus in verbis suis. Adhuc quædam promisit & non dedit, sed credatur illi ex his quæ dedit fidelis dominus in verbis suis. Possimus illi credere tantummodo dicenti. Nolut sibi credi dicenti, sed uoluit tene-ri scripturam suam quomodo si diceret aliquid homini, cum aliquid promitteret, Non mihi credis?

iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remissio, b iā non est oblatio pro peccato. Habentes itaque fratres + fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi + quam

initiauit nobis viam novam & viuentem per velamen, id est, carnem suam, et sacerdotem magnam, super domum Dei, ac

cedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda

+ a conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, te-

neamus spei nostre confessionem + indeclinabilem. Fidei enim est qui repromisit, Et consideremus inuicem in prouocationem charitatis & bonorum operum, non deserentes

collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam,

Ecce scribo tibi. Per omnes generationes reddidit, quæ scripta sunt, & quod restat non creditur. In omnibus redditis quid restat. Ecce fecisti rationem, tanta reddidit, nunquid propter pauca residua infidelis est factus? Absit. Quare? Quia fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Et consideremus Perfectus alios hortando. non inor perfectum imitando. Inde hortatur ad ea quæ conueniunt fidei.

* OECV. Tanto, inquit, magis nobis est opus charitatem, ac bona opera desiderare & adipisci, quanto magis appropinquat dies iudicii. Hoc autem etiam, ad consolationem ipsis erant, nempe defatigati propter afflictiones.

g Sicut conf. Culpat scelerates unitatem charitatis, quasi inter alios non posset habitare cauta sanctitatis suæ, qui potius suo exemplo acbuerant consolari eos,

Sed

NICOLAUS DE LYRA.

* sionem se extendit efficacia oblationis Christi, quæ est oblatio legis nouæ. Et ideo per hoc patet, quod Christus non habet necessitatem stare, ut minister ad plures offerendum, & hoc est quod suadetur.

1 Vbi au. ho. re. Scilicet, peccatorum omnium.

2 Iam non est oblatio pro peccato. Quia frustra fieret. Matt. 19. b. Non est opus ualentibus medicis. Cætera patent ex dictis.

3 Habentes itaque fra. Superius Apostolus ostendit eminentiam sacerdotis Christi, hic consequenter ostendit, quod debemus ei reuerenter obedire. Et diuiditur in tres, quia primo ponit Apostolus alleltina ad huius subiectionem, secundo ostendit subiectionis modum, & ordinem, ibi. Accedamus cum uero corde. tertio subdit ipsius subiectionis rationem, ibi: voluntarie enim. Circa primum considerandum, quod duo sunt quæ debent nos allicere ad hoc ut sacerdotio Christi subdamur humiliter & deuote. Primum est huius sacerdotii efficacia, quia per ipsum introducimur ad cælestia, & hoc est quod dicitur Habentes, &c. in introitu id est, cælestium.

4 In sanguine Christi. Qui est oblatio huius sacerdotii.

5 Quam initiauit nobis viam. Quia nullus ante Christum ascendit in cælum.

6 Et uiuent. Dicitur hæc via uiuens esse. Quia dum in ad vitam æternam, qualiter autem Christus inchoauit uitam istam, ostendit, di.

7 Per vel. Id est, carnem suam, quia caro Christi oblata in cruce erat quoddam uelamentum nature diuine. Secundum autem quod debet nos attrahere subiectioni prædictæ, est potentia huius sacerdotii, quia Christus non habet solum potestatem super unam gentem sicut sacerdos legalis super gentem suam, sed habet potestatem super totam ecclesiam militantem & triumphantem, & hoc est quod tangitur. Et hab. supple, sacerdotem magnum super domum Dei.

8 Acceda. Hi consequenter conuocantur ad uiuendum sacerdotio Christi, qui talis modus est primo per ueram fidem, & hoc tangitur cum dicitur. Accedamus cum ue. absque fictione.

9 In plen. Qui non sufficit credere aliquos articulos fidei, sed oportet credere qui quod credit ecclesia. Secundo per suspensionem baptismi Christi, in quo profitemur se homo seruum Christi. Et istud tangit, ibi.

10 Aspersi corda a conscientia mala & abluti. cor. aqu. quia baptismus non solum lauat exterius corpus, sicut faciebant ablutiones veteris legis, sed etiam lauat animam interiorius. Tertio subiicimur Christo per spem firmam, & hoc est quod dicitur.

11 Teneamus spei nostre. Ita quod non declinemus ab ea in prosperis nec in aduersis, & subdit causam huius firmitatis dicens:

12 Fidelis enim est qui re. Scilicet, Deus qui non potest mentiri, & ideo spes nostra debet ei firmiter inni. Quarto debemus Christo subici per charitatem, licet autem charitas principaliter subiciatur Deo, tamen manifestatur per dilectionem proximi, secundum quod dicitur. 1. Io. 4. d. Qui non diligit fratrem suum quem uidet, Deum quem non uidet, quomodo potest diligere. Ideo Apostolus loquens de charitate, per quam debemus Christo subici, tangit dilectionem proximi, per quam manifestatur dilectio Dei, dicens.

13 Et consideremus inuicem. Id est, solliciti simus quilibet de proximo.

14 In prouoc. chari. Sc. ho. Quantum ad promotionem in bene.

15 Non deserentes col. Id est, certum fidelium in pressura tribulationis, & in hoc tangit subleuationem a malo, quia deserentes eos in talibus non sunt ueri Christiani, de quibus subditur.

16 Sicut consuetu. est quibus. Id est, fidelis Christianis deserentibus proximos in pressura tribulationis.

A *Sedeon*, Consolatur laborantem, qui pariter in labore per-

sistit, quia subleuatio laboris est visio collaborantis, vt in itinere fit.

b *Voluntarie enim peccant* Id est, nobis in voluntate peccant li-

manentibus, non prodest Christus, qui est hostia p peccatis,

per quod cõlat quod nec in futuro post ac-

ceptam notitiam veri- tatis, id est, quamquã ven-

issemus ad fidem, b pro qua quidem secu-

ritat quasi nunquã perituri. Non aut volẽ-

tibus, sed voluntarie, d quia voluntarius est

qui in aliquo assiduus est, volens qui ad tem-

pus. Vel etiam, si nolũ tate, nedum adu pec-

cenus. **c** *Iam non relinquitur.*

Sicut in veteri lege da- tum est sepius offerri

hostias pro peccato. Non enim Christus i-

terum immolandus est pro peccatis. quod

semel factum est, & se- cundo non est opus.

Sed magis opus manere in fide & veritate. Quod si

non, iudicium te expectat, nisi per penitentiam renou-

eris. **CHRYS.** Arbores quæ bene plantatæ sunt, & reliquam ha-

buerint diligentiam, agricolarum manibus atque laboribus,

si nullam referunt laborum vicissitudinem, radicitus euultæ i-

gni traduntur. Tale quiddã, & in causa contigit baptismatis.

Cam enim nos Christus plantauerit, & irrigatione spiritali

potiti fuerimus, si deinde nullum fructum afferamus, ignis

nos expectabit gehennæ, & flamma inextinguibilis. Paulus

igitur hortatur ad charitatem, & fructificationem bonorum

operũ, ex vtilibus inuitans. Quæ sunt autem hæc vtilia. Quo-

nam introitum habemus ad sancta, quam dedicauit nobis

nam nouam, &c. Sponte namque peccantibus &c. Munda-

tus es, liberatus es à criminibus facturus es filius. Si ad primũ

vomitum reuertus fueris, iterũ te abdicatio expectat, & ignis

cus est salutis, nostræ. Sed quid? secundum excludit lauacrũ. D

Non enim dixit, non est ultra pœnitentia neq; enim dixit, nõ

est ultra remissio sed hostia, inquit, ultra non est; hoc est cur

secũ ultra nõ est, hostiã qppe eã vocat. Vna nãq; hostia pfect

in ppetuũ eos qui sanctificantur non sicut iudaica, ideo sub

dit, *Terribilis autem.* In hoc non pœnitentiam

excludit, sed secundum baptismũ. Non dicit, nõ est vl-

tra pœnitentia uel remissio, sed hostia, id est, crux secunda, ga

ne ultra expectemus sed peniteamus. **d** *Et ignis.* **THEOP.**

PHYT. Excipit enim, inquit, terribile nos

iudicium illud, & ignis zelus, Aduerte vt perinde animarũ

fecerit ignem. Nam vt belua aliqua irrita non antea seuire

desistit, quam aliquẽ arripiat laceretque, & vorans expleat i-

ram, & sic & ignis emulatione dictus, &

zelo vlciscẽdi mandatorum trãgressurus ob idq; desatiens

quemcũq; corrigat, depascitur semper. Aduersarios uero nõ

modo infideles hic dicit, sed eos etiam qui et si fuerint finem

adepti, factitant tamen quæ Christi iussu aduersantur.

AVG. Ecce enim dominus, inquit, ut ignis uenter, & tẽ

pestas currens eius reddere in indignatione vindictã, & ua-

stationẽ in flãma ignis. In igne enim domini iudicabitur om-

nis terra. Et in gladio eius omnis caro. Sine igne, sine tẽpesta-

te, sine gladio penã iudicii significat, quando quidem ipsũ

dominum quasi ignem dicit esse venturum eis profecto qui-

bus penatis erit eius aduentus. **e** *Irritam quis faciens legem Moysi.* **THEOP.**

A minoribus arguit, non iniuria in eos id futurum supplicium, ut maiorẽ

his uerbis faciat fidem. Moysi aurem legem dicit, quia multa

admodum ille instituit. **f** *Diobus uel tribus testi.* Conuictus. Quid ergo illi cõtra quos

perhibent testimonium angeli, & sancti, & propria cõsciẽtia.

g *Conculcaue.* **THEOP.** Conculcat Christum qui libere peccat ab-

que timore, & pœnitentia, & g indigne participat, sanguinem

† adhortã
tur inuicẽ
† volunta
rius volẽs
diferunt.
† rebemẽ
tia.

B

C

a Pos. **b** Consolemur.

a sed † cõsolantes, & tanto magis quanto uideritis appropin-

quantem diẽm. † Voluntarie enim peccantibus nobis post

acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis

hostia. *Terribilis autem quædam expectatio iudicii, & ignis*

† amulatio quæ consumptura est aduersarios. † Irritã quis fa-

ciens legẽ Moysi, sine vlla miseratione duobus uel tribus te-

stibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri suppli-

cia: qui filium Dei cõculcauerit, & sanguinẽ tẽstamẽti pollu-

tũ duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ cõtumeliã

fecerit. Scimus enim qui dixit. Mihi uindictã, & ego retribuã

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed consolantes. *Oppressos deberetis esse.* Et tanto ma. &c. *Sci-*

licet, aquitatis uel iudicij Cuius ratio est, quia gratia perficit naturam

motus autẽ naturalis fortior est in fine, & similiter uebet esse de motu

charitatis & gratiæ. 2 Volun. Hic cõsequẽter ponit huius obiectionis

rationẽ. Et diuiditur in duas, quia primo ponit rationem deterrentem, se-

cundo demulcentem. ibi. Rememoramini. Prima in duas, quia pri-

mo inducit terrorem ratione subtractionis auxiliũ. secundò ratione discre-

tionis diuini iudicij, ibi. Terribilis nãque. Circa primũ considerandũ,

q̃ glossa hic distinguit inter illum, qui peccat nolens, & uolũ ari quia

ille qui consentit peccato ex passione, peccat nolẽs, ille autẽ qui ex mali-

cia & habitu inclinante uoluntatem consentit peccato, peccat volunta-

riẽ & ppter hoc iste nõ pœnitet, quia operatio procedens ex habitu est

delectabilis, primus autẽ pœnitet transeunte passione, auxiliũ uero diui-

nũ gr̃a non dat nisi pœnitentibus. Et iõ subtrahitur uoluntariẽ peccantibus

quia nõ pœnitet, ut dictũ est. Hoc est quod dicitur. Voluntarie e. pec-

no. Aliter potẽ exponi uera. & magis, ut uidetur secundum intentionẽ

apostoli. Ad cuius intellectũ considerandũ, q̃ sũ suã Aug. & aliorũ

sanctorum tpe nature lapsẽ liberũ arbitriũ non potest diu uitare pec-

catum mortale antequã reparetur per gratiam, postquam uero repara-

tum est, potest uitare oẽ peccatũ mortale. Et ideo magis uoluntarie ca-

di in peccatũ reparatus per gratiã, quã non reparatus, propter quod ne

reparatis adhibetur efficacius remediũ ad tollendũ scilicet baptis-

mus qui auferit omnem culpam & pœnam, sed si post reparationẽ bapti-

smalem aliquis cadat in peccatum, iam non adhibetur sibi tale remediũ

quia non est iterabile sacramentum, & hoc est quod dicitur. Volunta-

riẽ. n. pec. i. post baptismum qui est fidei sacramentum. 3 Iam non re-

lã est, mors Christi nobis communicanda, sũ totum effectum, sicut fit

per baptismum, qui delet totum eo q̃ in ipso configuramur totaliter mor-

ti Christi secundum q̃ dicitur Ro. 6. v. Consepulti sumus cum illo

per baptismũ in mortẽ, &c. 4 Terra. Hic ponit ad hoc rõnem ex

districione diuini iudicij, quod est ualde terribile transgredientibus legẽ

Christi, & hoc est quod dicitur. Terribilis au. quẽ. propter sententia

irretractabilitatem, & propter penã acerbiteratem, quæ tangitur cum dẽ

5 Et ignis. Id est, pœna ignis ex emulatione & zelo diuine iustitiæ in

fligenda. 6 Quẽ consump. eos aternaliter cruciando. Et confirmatur

hoc per simile de lege Moysi, cuius transgressores puniuntur morte, ut

patet ex decursu ueteris legis, & multo grauius punietur transgressio. le

gis Christi, quæ quãto est sanctior, tanto oportet eam magis obseruari,

& hoc est quod dicit. 7 Irritam. patet usque ibi. s Qui filium.

Mandata eius contemendo, 9 Et sanguinem, Quod faciunt illi qui

post baptismum reuertuntur ad uomitum. 10 Et spi. abiiciendo ipsum.

Aliter potest exponi de illis qui dicebant legalia esse necessaria ad salu-

tẽ post baptismum, & sic quodãmodo conculcabant Dei filium, dicẽtes

ipsũ impotentẽ ad saluanũ nos per ipsũ, & sanguinẽ eius quodãmodo

pollutũ dicebãt, ex quo per se nõ sufficiebat ad emũdationem peccatorũ

& per cõsequens faciebãt contumeliã gratiæ no. Te. Quod autẽ pradiçti

mereãt adeo puniri, pbat p scripturã dicit: 7 i psona Dei. 11 Mihi. Quia

† & si

Diuisio.

† 2. 4. 5. 1. 8. 12. 17. Me. 8. b. 2. C. 13. a

† 1. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

gratiam, contumeliam facit: qui remissionem quam ipse spiritus facit, ascribit carnalibus obseruantibus, vel qui cum male viuendo a se abiicit.

a Horrendum est incidere in manus Dei uiuentis. **CHRYSTOMVS.** Incidimus, inquit, in manus domini, & non in manus hominum. Sed nisi

penitentiam egeritis, in manus domini incidetis, illud horrendum, illud uero, nempe incidere in manus hominum nihil est.

Cum uiderimus igitur quemquam hic puniri, non contremiscamus ad penam presentem, sed contremiscamus ad futurum. Secundum misericordiam eius, & indignatio eius est, & super peccato-

res requiescit furor eius. **Mibi,** inquit, vindictam, & ego retribuam, Dei inimicis hoc dictum est, qui male faciunt, non de his qui male patiuntur. Hic autem, & consolatur eos, tantum non dicens, permanet in sempiternum Deus, & uiuit. Proinde etiam si nunc non

recipiunt, postea recepturi sunt, illos oportet congemiscere non nos. Nos enim in illorum incidimus manus, illi autem in manus Dei. Neque enim qui patitur, aliquid malum patitur, sed qui facit, neque beneficium percipit qui inuatur, sed qui beneficium praestat. Hæc igitur scientes, patientes efficiamur ad faciendam mala, & prompti ad benefaciendum.

b Rememoramini. Inuitat eos per antefacta. **CHRYSTO.** Rememoramini, &c. Sicut optimi medicorum cum alios secuerint, & per incisionem doloris augmentum fecerint, solatium minoris medicamenti, & remedium auferunt illi loco, ubi dolor inest, & perturbatam resouent animam. Sic Apostolus facit, postquam conciliata malis eorum & terruit, resouet eos per laudem priorum, id est, ememorando priora eorum bona, ut facilius exciter ad cetera. Quid, ut autem non incidatis in manus Dei. **R. memor. &c.**

c Pristinorum, &c. Si rudes sustinuerunt, turpe est si modo deficiunt.

d Et iterum: Quia iudicabit dominus populum suum. Horrendum est incidere in manus Dei uiuentis. Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuisistis passionum. Et in altero quidem opprobriis & tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii taliter conuersantium effecti. Nam & uinctis compassi estis, & rapinam bonorum uestrorum cum gaudio suscepistis cognoscentes, vos habere meliorem & manentem substantiam.

e Nolite itaque amittere confidentiam uestram, quæ magna hæbet remunerationem. Patientia enim uobis necessaria est ut uoluntatem Dei facientes reportetis promissionem. Adhuc

uoluntatem Dei facientes reportetis promissionem. Constat iam Deum hic apprimere uelle, ut omnibus in rebus perpetuo præstitur hæc patientia. At namque qui ad finem uigile perseverauerit, hic saluus erit. Nec seruus homo in hoc Apollolus, ac faceret quispiam hic ceterorum aliquem conspicuus, deus est superatitque aduersariis, qui nil ultra necessarium ferat, nec si in & ut in ore impatiens, nec ementem expectat coronam è medio protinus abeuntem, his dicitis prosequendo hortetur. Perfundus iam tuo munere, & egregie decertasti, & ita ut palmarum retuleris, paululum oblecto operite, ut coronas in præmium referas. Contende, ut quoad præmia deferantur, tempus uincas, & patienter id morae feras.

f Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & præmia redditurus. Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui uenturus est ueniet, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

g Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

h Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

i Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

k Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

l Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

m Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

n Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

o Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

p Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

q Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

d Magnum certamen, &c. Passiones erant eis, tum ex propriis doloribus tum ex doloribus aliorum, quibus compatiebantur.

e Et in altero qui, &c. Quali certamen passionis sustinens, & in propriis passionibus, & in compassionibus aliorum, & hæc sunt duæ partes certantium, contra nos passio tantum.

f Spectaculum. Grande est opprobrium, grauius cum spectaculum hominibus sit, non secreto exhibetur.

g Nolite itaque amittere confidentiam uestram quæ magnam habet, &c.

h Quoniam neque uobis non nostrum iam uideamus, unde oportet, ut credendo queramus, neque ipsum recte uiuere ex nobis est, nisi credentes adiuuet & orantes, qui & ipsam fidem detinet, qua nos ab illo adinuandos esse queramus.

i Patientia enim est uobis necessaria, &c.

k Patientia enim est uobis necessaria, &c.

l Patientia enim est uobis necessaria, &c.

m Patientia enim est uobis necessaria, &c.

n Patientia enim est uobis necessaria, &c.

o Patientia enim est uobis necessaria, &c.

p Patientia enim est uobis necessaria, &c.

q Patientia enim est uobis necessaria, &c.

r Patientia enim est uobis necessaria, &c.

s Patientia enim est uobis necessaria, &c.

t Patientia enim est uobis necessaria, &c.

u Patientia enim est uobis necessaria, &c.

v Patientia enim est uobis necessaria, &c.

w Patientia enim est uobis necessaria, &c.

x Patientia enim est uobis necessaria, &c.

y Patientia enim est uobis necessaria, &c.

z Patientia enim est uobis necessaria, &c.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Si iudices iudicent, hoc tamen non conuenit eis, nisi in quantum sunt Dei ministri. Et quia iudicet deo reseruat, qui est fortissimus ad iudicandum, & iustissimus, ita quod non potest a iustitia flecti, ideo conuenit.
2 Horrendum, &c. Sed contra hoc arguitur, quia David prælegit incidere in manus Dei plusquam in manus hominum. Dicendum, quod melius est incidere peccantem in manus Dei ante iudicium finale, quando est pater misericordiarum, & sic David prælegit, sed horrendum est incidere post iudicium uel iudicio, quando aget, ut Deus ulionum.
3 Rememoramini. Postquam induxit ad haerendum Christo per rationes deterrentes, hic inducit ad hoc per rationes demulcentes ad modum boni medici, qui post sectionem uulneris apponit unguenta mirigantia. Et quia ad bene agendum multum prouocat commemoratio de bene gestis, ideo primo bona eorum commemorat, secundo hortatur ad implendum quod restat. **ibi.** Nolite itaque. In prima igitur parte dicit sic. Rememoramini autem, &c. i. pristinam conuersationem uestram laudabilem, & sanctam tempore uestra conuersationis ad fidem.
4 In quibus. Per fidem & baptismum.
5 Magnum certamen. Passionum.
6 Sustinui. Et hoc dupliciter exponitur. Vno modo in propria persona oppressiones, & derisiones sustinendo, & hoc est quod dicit.
7 Et in altero. Id est, uno modo certamen sustinuisistis.
8 Opprobriis & tribulationibus. Alio modo in quantum amici eorum talia sustinuerunt.

1 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
2 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
3 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
4 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
5 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
6 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
7 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
8 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
9 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
10 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
11 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
12 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
13 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
14 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
15 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.
16 Patientia enim est uobis necessaria, &c. **THEOPHYLACTVS.** Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam cetera rata estis assequuti, ut addi nil queat.

A *Vivit.* Avg. Iusti recti exaltate in Domino, quia vos decet
 In psal. 32. **A** *laudatio.* Nemo dicat. Quis ergo iustus, aut quando ergo iu-
 stus Nolite vos ab ire, & desperare de vobis, homines estis,
 & imaginem Dei facti estis. Qui vos homines fecit, pro vo-
 bis homo factus est, & multa ad hereditatem sempiternam

ad optaremini, & quis
 vni pro vobis effu-
 sus est. Si vobis terre-
 na fragilitate viluistis
 ex pretio vestro vero
 appendite, quid man-
 ducens, quid bibatis,
 quo subtribitis in
 digne cogitare. Num
 quid hoc vos mone-
 mus vt superbitis &
 vobis aliquam perfe-
 ctionē audeatis arro-
 gare? Sed nō iterū ab
 omni iustitia vos pu-
 rare debetis exules fieri. Nolo. n. vos interrogare de iustitia ve-
 stra. Fortassis. n. nemo vestrum mihi audebit rē tere, illuistis.
B *Interrogatio.* Nemo vestrum mihi audebit rē tere, illuistis.
 Nam, teit interrogo vos de fide vestra. Sicut nemo vestrū au-
 det dicere iustus sum, sic nemo nō audeat dicere fidelis sum.
 Nondum quero quid viuas, sed quero quid credas. Rōiturus
 est. credere in Christum. Num audis Apostolum *Iustus ex fi-
 de uiuit?* Fides tua, iustitia tua. Quia vtrique, &c. credis caues. Si
 autē emes, conaris. Et conatum tuum nouit Deus, & voluntate-
 rem tuam inspicit, & luctam cum carne considerat, & hortat-
 ur vt pugnes, & adiuuat vt vincas, & certantem spectat, & de-
 ficientem subleuat, & vincentem coronat.

B *Interrogatio.* Nemo vestrum mihi audebit rē tere, illuistis.
 Nam, teit interrogo vos de fide vestra. Sicut nemo vestrū au-
 det dicere iustus sum, sic nemo nō audeat dicere fidelis sum.
 Nondum quero quid viuas, sed quero quid credas. Rōiturus
 est. credere in Christum. Num audis Apostolum *Iustus ex fi-
 de uiuit?* Fides tua, iustitia tua. Quia vtrique, &c. credis caues. Si
 autē emes, conaris. Et conatum tuum nouit Deus, & voluntate-
 rem tuam inspicit, & luctam cum carne considerat, & hortat-
 ur vt pugnes, & adiuuat vt vincas, & certantem spectat, & de-
 ficientem subleuat, & vincentem coronat.

Ab. 2 a.

NICOLAUS DE LYRA.

C *Ab. 2 a.* **C** *Ab. 2 a.* **C** *Ab. 2 a.* **C** *Ab. 2 a.*
 cuius principium habetur Aggai 2. b. & finis Abach. 2. a. que conū-
 git Apostolus ut ostendat eos uno spiritu locutos fuisse. Loquitur autē Ag-
 gaus de auentu Christi in mundum, tamen Apostolus accepit diu-
 raris in sensu mystico de aduentu eius ad iudicium. Et sic Christus uenit
 dupliciter. Vno modo generaliter respectu omnium. Et licet a tempore
 Aggai. usque ad generale iudicium fuerit tempus magnum, tamen dici-
 tur modicum respectu aternitatis. Alio modo uenit Christus particula-
 riter ad iudicium, & hoc est in morte cuiuslibet hominis, quia qualis in
 morte inuenietur, talis in iudicio presentabitur, & usque ad talem Chri-
 sti aduentum est tempus simpliciter modicum, quia breues aies homi-
 nis. & hoc est quod dicitur hic. Adhuc. n. modicum aliquantulum.
 Id est, ualde breue.

- 1 Qui ven. In finali iudicio ad iudicandum.
- 2 Veniet, & non. Quia qualem reperi e. hominem in morte, que de proximo imminet, talem ipsum in iudicio presentabit. Et quia soli iusti re munerabuntur, ideo sequitur.
- 3 Iustus autem meus. Per fidem. n. anima primo vnitur Deo, et ideo per ipsam dicitur viuere sicut & corpus uiuit per illud quod primo uni- tur anime. Et sicut corpus separatim ab anima moritur morte naturali, sic anima per separationem a Deo, ideo subditur.
- 4 Quod si subtraxerit. A Deo per culpam.
- 6 Non placebit anima. Id est uoluntati mea, quia cecidit a gratia Dei. Sciendum tamen, quod Apostolus allegat hic auctoritatem Aba- euech secundum translationem 70. Hiero. autem transtulit sic. Non erit anima eius recta in eo. & est eadem sententia, quia uoluntas anima est regula recta humanorum actuum. Igitur qui se subtrahit ab illa, cum sit regula recta, per consequens habet animam non rectam. Consequenter concludunt intantum, dicens.
- 7 Nos autem non. i. subtrahio predicta non debet dominari in nobis, quia uidetur aliquis filius eius quod dominatur in ipso, sicut uiuitur, a- liquis filius mortis, eo quod meritum mortis dominatur in ipso.
- 8 In per. Anima, quia uia subtrahitione preliata sequitur mors anime.
- 9 Sed fidei. Supple filii simus renati per fidem & sacramenta, & ideo fides format a debet dominari in nobis, ad quam sequitur anima sal- us ideo sequitur.
- 10 In acquisitionem anime. Ad maiorē euidentiā eorum, que dicta in princ pio huius c. queritur, utrum sacramenta & sacrificia ueteris legis iustificarent. Et arguitur primo quod sic, per illud quod habetur Le- uit. 8 f. Cumque sanctificasset eos Moytes, i. Aaron & filios eius, De quorū ordinatione loquitur. Ex quo patet, quod sacramenta ordi- nis in ueteri lege sanctificabant, & per consequens iustificabant, quia idē est sanctificare, & iustificare, ergo, &c. Item secundum doctores sanctos in circuncisione conferebatur gratia, quia mundabat ab originali culpa, circuncisio autem erat sacramentum ueteris legis, ergo sacramenta ue- teris legis conferebant gratiam, & per consequens iustificabant.

Contrarium dicitur in litera. Impossibile est. n. sanguine hirco- rum

Aeterna vita q̄ meretur fide. Q. Nō solum qui patitur, sed
 & qui solum fidem hēt, si non imminet passio, saluabitur. Ec-
 ce q̄tum ualeat fides, quae sola saluat. Et quod ex fide uiuat, pro-
 bat per contrarium. Quia si subtrahit se a fide, non uiuit. Vel
 interim aut iustus ex fide uiuit, & ideo hic ne querit coronā,
 sed ferat laborem. Ex fide est vita, acquisitio
 anima.

1 anima.
2 b Nos au. Vel non su-
3 mus filij paganorum,
4 sed pphetarū fidelū.
5 * ANSEL. Q. d. non
 debeamus apostatate,
 vt subtrahamus nos,
6 sed in melius profice-
 re. In numero eorum
7 se ponit Apostolus, vt
8 magis suadeat, & non
9 dicit esse tales quales
 non uult eos esse, ut

blanda monitione retineat eos, ne subtrahant se, qui nōdum
 prorsus apostatauerant, sed partim adhuc in fide manebant,
 partē fidei retinebant. Nō sumus inquit, *subtrahitionis filij*, i. apo-
 statiaē ducentis nos in perditionem, sed *sumus filij ducentis*, i. in ac-
 quisitionē aīe hoc est, non sumus geniti ab apostasia tra-
 hente filios suos in perditionē, sed fides genuit uos, ducens
 in acquisitionē aīe, vt per fidē acquirat vnusquisq; nostrum
 aīam suam, nō p subtrahitionē perdat. Nā sicut fide acquiritur
 anima, sic per subtrahitionē perditur. Acquiritur, vt libera pos-
 seatur a nobis in aeterna beatitudine, ne p subtrahitionē tran-
 seat a nostra prāte. & fiat in tormentis possessio demonum.

Aeterna CAP.

rum & taurorum auferri peccata. Respondeo dicendum quod iusti-
 ficatio proprie dicta de qua hic est q̄, est per gratiam gratum facientem
 quae auferit culpam, & facit dignum uitae aeterna talis autem iustificatio
 est a solo Deo, sicut a causa principali agente, secundum illud Psalm.
 Gratiam & gloriam dabit dominus. Et ideo si aliud ad iustificatio-
 nem operatur, hoc est tantum per modum instrumenti. Instrumentum
 uero Dei est unum coniuictum, & aliud separatum, sicut in artificialib.
 patet. Manus. n. artificis est instrumentum eius coniuictum in quantum
 membra sunt quaedam anime organa sine instrumenta securis autē nel
 dolabrum est eius instrumentum separatum. Et patet ordo huius dupli-
 cis instrumenti quia instrumentū separatum non applicatur ad opus, nisi
 per talē monitionē instrū coniuicti. Humanitas autē Christi se hēt ad dei
 tatem, sicut instrū coniuictum propter q̄ Damascenus uocat ipsam or-
 ganum diuinitatis & ideo operatur ad iustificationē ad modum instrū. Sa-
 cramenta autē non possunt ad hoc cooperari nisi per modum instrumen-
 ti separati, in quantum recipiunt uirtutem a passione Christi, ubi eius hu-
 manitas diuinitati ad nostrā iustificationem fuit applicata, s̄m quod dici-
 tur Io. 1. d. Ecce agnus Dei. Ecce qui tollit peccata mūdi, quia per hu-
 jus agni immolationem fecit Deus nostram iustificationem. Receptio au-
 tem huius uirtutis non potest competere sacramentis ueteris legis, sed
 tantummodo sacramentis nouae legis. Cuius ratio est, quia talis receptio
 est per realem motionem instrū coniuicti, ut dictum est, nihil autē potest
 moueri realiter antequam sit in actū. Et ideo sacramenta ueteris legis,
 quae p̄eferunt incarnationem & passionem Christi non poterant reci-
 pere ab ipso uirtutem cooperandi instrūtaliter ad iustificationem, sed sa-
 cramenta nouae legis, quae sequuntur ipsam, talem uirtutem accipiunt,
 & ideo sunt instrumenta iustificationis humanae. Considerandum tamen,
 quod licet nunquam possit aliquid mouere per modum efficientis, & per
 realem motionem, antequam sit in actū, ut dictum est, potest t̄m moue-
 re per modum finis, & per apprehensionem, sicut sanitas apprehensa
 causat suspensus desiderium, antequam sit in effectu & hoc modo passio
 Christi sine merito incarnationis iustificauit patres ueteris legis, in qua
 tum erat ab eis creata & desiderata quia per fidem mediatoris salua-
 ti sunt. Sacramenta autē ueteris legis erant quaedam protestationes fidei
 ipsorum, & ideo significabant tantum fidē, per quā homines saluaban-
 tur, sed non continebant aliquā uirtutē iustificantem, sicut continēt sa-
 cramenta nouae legis nisi accipiatur iustificatio large prout importat a-
 motionem exteriorum impedimentorum, quae contraherantur in ueteri
 lege. s̄ ex contractu mortui, uel animalis immundi, per quod reddebat
 homo ineptus ad intrandum lacum cultus diuini. Sic sacra ueteris legis
 iustificabant, quae tales immunditias amoueant propter quod Aposto-
 lus uocat ceremonias legis iustitias carnis, ut supra dictum est ca. p̄e-
 cedenti. Et sicut dictum est de sacramentis ueteris legis, ita intelligendum
 est de oblationib. & sacrificijs illius temporis propter quod sancti di-
 cunt, quod sacrificia ueteris legis erant accepta Deo ex fide & deuotio-
 ne offerentium tantummodo, & non ex re ipsa. Sacrificia autem nouae
 legis sunt ex re ipsa Deo accepta.

* Ad

Ad primum dicendum, quod illa sanctificatio non erat nisi quadam exterior applicatio ad diuinum cultum quæ conferebat gratiam, licet si des ipsorum applicatorum conferret.

Ad secundum dicendum, quod in circumcisione conferebatur gratia non per ipsum circumcisionem, sed per ipsam fidem, cuius erat signum secundum quod dicit Apostolus Rom. 4. ca. quod Abraham accepit signum circumcisionis signaculum iustitiæ fidei. sacramenta autem nouæ

novæ legis conferunt gratiam ex re operata.

Ad tertium dicendum, quod oblationes & sacrificia veteris legis non auferebant peccata, sed fides & deuotio offerentium, & hoc patet in lege veteri, ex modo loquendi, in oblatione. n. holocaustorum pro peccato iam mentione facta de sacrificio dicitur. Et orabat sacerdos pro eo & dimittebatur ei, q. d. quod peccatum dimittebatur non propter ipsum sacrificium, sed propter fidem ipsorum offerentium,

A D D I T I O I.

In eo. ca. 10. Vbi dicitur in postil. Corpus autem aptasti mihi. Vbi hic dicitur. Corpus autem aptasti mihi, habetur in Psal. secundum Hebraicam ueritatem, & in libri nostris correctis. Aures autem perfecisti mihi, & est sensus, quod Christus habuit obedientiam perfectam obedientiam. n. in scripturis per aures designatur ad cor deuenire, unde in Psal. Inclinate aurem uestram ad uerba oris mei. Id est, obedite. Et alibi. In auditu auris obediuit mihi. Dicit ergo Psalm. Deo patri in persona Christi. Aures autem perfecisti mihi. i. obedientiam tam perfectam dedisti mihi, ut facerem uoluntatem tuam Deus meus uoluit. Unde excellentia obedientie Christi ad patrem. Christus humiliter passionem accepit. Iuxta illud ad Philip. 2. a. Christus factus est pro nobis, &c. Item super illud quod dicitur infra. In capite libri. i. consilio deitatis, quæ est caput meum, qui liber sum humani generis in quo legunt omnia sibi necessaria, & ideo non est opus lege, uel in capite libri id est, in primo Psalm. scilicet, Beatus uir, &c. Qui caput psalterij dicitur hoc in glo. Et notandum, quod ibi nos habemus. In capite libri. In Psal. in Hebræo habetur, in volumine libri. Ea tem enim dictio Hebraica ponitur hic, & Zach. 5. a. dicitur. Et ecce uolumen uolans. Secundum quam literam potest proprie intelligi per uolumen libri tota sacra scriptura uet. Test. quæ ad Christum refertur eius mysteria pronuncians uel figurando, Iuxta illud Luc. 24. f. Oportet impleri ea quæ scripta sunt in lege Psal. & prophetis de me. Et sic proprie potest intelligi in persona Christi. Ecce inuenio in uolumine libri, scilicet totius scripturae sacra, quod scriptum est de me.

A D D I T I O I I.

In eo. ca. 10. Vbi dicitur in Postil. Mihi uindictam, & ego red. I Hoc quod dicitur. Mihi uindictam, magis uidetur exponendum in suppleto defectum Iudaicum, qui multa mala relinquunt impunita, quasi dicat, etsi iudices huius seculi talia non uindictam. Mihi uindictam & ego reddam.

A D D I T I O I I I.

In eo. c. Vbi dicitur in postil. Ad tertium dicendum, quod oblationes, & sacrificia ue. le.

In hac questione non uidetur facere postil. nisi tantum duo argumenta pro parte affirmatiua, & tamen dicit se respondere ad tertium argumentum, quod potuit contingere ex uicio scriptorum, qui forte tertium argumentum prætermiserunt uel forte in secundo argumento innuitur tertium. Quia si circumcisio conferret gratiam, pari ratione oblationes & sacrificia ue. le. gratiam conferrent, & ideo respondet ad hoc tantum ad tertium argumentum.

REPL. In c. 10. ubi dicitur. Mihi uindictam, &c. Hoc exponit. Burgens. in suppleto defectum Iudicum, qui multa relinquunt impunita. Sed hoc non uidetur benedictum, cum Apostolus hic loquatur de peccatis infidelitatis, & alijs contra Deum commissis, de quibus iudices seculi se non habent introuitum, quia non habent quenquam ad fidem compellere. Etiam, iudices solum se introuitum de publicis legis transgressionibus non de occultis contra Deum commissis, de quibus hic agitur.

C A P. X I.

St autem fi. Commendatio est fidei cuius descriptionem ponit. In qua tria notat, scilicet quid efficiat in nobis, & quod fundum est omnium bonorum, & quod de non apparentibus est. De qua in epistola ad Romanos plenius dictum est Fides est substantia sperandarum rerum, i. causa quæ res sperandas faciet quæque subsistere in nobis. Quod est, faciet nos consequi futura bona. Et proprie dicitur fides.

C A P V T X I.

De uis non est fides sed agnitio. Fundamentum.

Substantia. Quia sperandis substat, & facit ea esse in creditibus in alia uita. Et est fundamentum omnium bonorum quod nemo mutare potest, & sine quo non est bona ædificatio, uel speranda iam facit esse in corde credentis. Argumentum, i. certitudo rerum quæ non apparerent, & si quis de ea dubitet, probatio, ubi adhuc probatur futura resurrectio, quia ita crediderunt patriarchæ, Apostoli, alij sancti. Fides est causa sperandarum, quia causa iustitiæ per quam sunt speranda. Et hoc est. In hac est testimonium. Iustitiæ, quod Deus testatus est iustos eos esse, Senes. Non quod ætate senes, sed antecessores horum, & sic constat fidem non esse nouam, sed tenendam cum antiqui tenuerunt.

b Speranda. Nec Thomas quod uidit, credidit, quia hominem uidit, Deum credidit. Si autem credi dicuntur quæ uidentur, sicut dicit unusquisque oculis suis credidisse, non ipsa est, quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus quæ uidentur agitur in nobis, ut ea credantur, quæ non uidentur.

AVG.

N I C O L A V S E L Y R A.

C A P. X I.

St autem fi. &c. Superius aduoluit fideles subici Christo, & ostendit quod talis subiectio est per fidem, ideo hic incipit commendare ipsam fidem, ut ea quæ sunt fidei, libentius amplectamur. Et diuiditur in tres partes, quia primo describit ipsam fidem, secundo ponit diuersa exempla circa ipsam, ibi. In hac. n. testimonium. Tertio ad ea quæ sunt fidei hortatur plebem catholicam, in prin. seq. cap. ibi. Ideoque. in prima parte ponit definitionem fidei, d. Fides est substantia, &c. Ad cuius intellectum sciendum, quod habitus cognoscuntur per actus & actus per obiectum, fides autem est habitus quidam infusus et ideo debet diffiniri per proprium actum in comparatione ad proprium obiectum. Actus autem fidei est credere, qui est actus intellectus assentientis procedens

* AVG. Fides credit, spes & caritas orant. Sed sine fide esse non possunt, ac per hoc & fides orat. Quod autem sperari potest, quod non creditur? Porro est aliquid quod non speratur credi potest. Quis namque fidelium pœnas non credit impiorum, nec sperat in? Est itaque fides & malarum rerum &

In Enchirid. c. 7. etg

bonarum quia & bona creduntur & mala. Est etiam fides & præteritarum rerum, & presentium, & futurarum. Credimus. n. mortuum Christum, quod præterit, credimus sedere ad dexteram

patris, quod nunc est: credimus uenturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est, & alienarum. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eam pertinentium qui earum spem gerere perhiberetur. Quæ cum ita sunt, distinguenda erit fides a spe, sicut uocabulo, ita & rationabili differentia. Quod attinet ad non uidere siue quæ creduntur, siue quæ sperantur, fidei speique commune est. In epistola quippe ad Heb. fides dicitur conuictio rerum quæ non uidentur.

* IDEM. Nullum aliud canonicum nos docet Deus, nisi fidei, spei, & caritatis, ut fides nostra firma sit in ipso, quædiu illum non uideamus credentes in eum, ut gaudeamus, cum uideamus & fidei nostre succedat spesies facis eius, ubi iam nobis non dicitur. Crede quod non uides, sed gaude quia uides.

In ps. 91.

* IDEM. Initium bonæ uitæ, cui uita æterna debetur, recta fides, credere quod nondum uides, cuius fides merces est uidere quod credis, &c. Omnis homo uult intelligere credere

Ser. 29. de uerbis Apostoli.

NON

cedens ex uoluntatis imperio, quia nullus credit nisi uolens, secundum quod dicit Aug. super Ioan. Et ideo actus fidei qui est credere, non solum habet ordinem ad obiectum intellectus, quod est uerum, sed etiam ad obiectum uoluntatis, quod est sicut seu bonum. Habitu igitur actus fidei ad obiectum uoluntatis designatur in diffinitione Apostoli cum dicitur. Est autem fides substantia sperandarum rerum. Res. n. speranda continentur in ipsa beatitudine, cum sit flatus omnium bonorum aggregatione perfectus, ut dicit Boetius. 3. de consolatione. Dicitur autem fides substantia rerum sperandarum in quantum est quedam inchoatio futura beatitudinis, quia fides est prima uirtus infusa, sicut & in alijs rebus prima pars rei dicitur quodammodo substantia eius, & maxime quando uirtualiter aliquo modo continet alia, sicut est in proposito. In hoc. n. speramus beatificari, quia uidebimus clare illud cui per fidem nunc inberemus in enigmate, habitudo autem actus fidei ad obiectum intellectus

non omnes volunt. Dicit mihi homo intelligam, vt credam
A Respondeo, Crede vt intelligas.

* THEOD. Ea quæ non videntur, per fidem videmus, & ad
eorum quæ sperantur p contemplationem fides nobis oculis
efficitur, & ostendit tanquam subsistentia ea quæ nondū fa-

sta sunt, mortuis ad-
huc omnib. in sepul-
chris iacentibus, fi-
des ante nobis deseri-
bit futuram eorū re-
surrectionem & ut
pulueris corporum vi-
sione apprehendatur
immortalitas efficit.

† Gen. 2.2.

a In hac refum, & cat.

* THEODO. Eorum
qui olim fuere sancto-
rum catalogum. Inde
clarum ostendit, hoc
est, qui ante legem,
& in lege insignes.
Primo autem ponit

† yberiorē

B

quod scriptis nobis primum traditum est, uidelicet, doctri-
na. In principio fecit Deus celum, &c. Neque. oculus corporis ui-
dit Deum uniuersa fabricantem, sed fides nos edocuit, quod
semper est Deus, ea quæ non erant, fecit.

b Fide intell. Exemplis nititur ad commendationem fidei, ad
ostendendum quod de non apparentib. sit fides.

Gen. 1.1. a.
Augli. 5.
de Gen. ad
li. 1. de Gē.
cont. Ma-
nichæos
lib. 2. cont.
ad. 1. legis
c. 2. & lib.
11. confel.
c. 9.

c Secula. AVG. In principio fecit Deus celum & terram infor-
mem materiam & confusam (quæ chaos dicta est) unde om-
nia facta sunt cœli & terra (quæ inde futura erant) nomine si-
gnificat, id est, omnibus uisibilibus rerum propter infirmos
qui minus idonei sunt inuisibilia comprehendere, Tunc erant
tenebræ. Id est, lucis absentia, Sicut inanitas dicitur locus ubi
non est corpus. Eadem materia terra dicitur, quia terra inter
omnia minus est preciosa. Inuisibili propter obscuritatem.
Eadem materia eniam aqua dicitur. Super quam spiritus do-
mini superfertur, sicut fabricandis reb. uoluntas artificis. Ideo
aqua quia omnia in terra ab humore incipiunt formari & nu-
triri. Eadē dicitur abyssus. Res ignota notis uocabulis, & non
uno ne hoc esse putaretur, quod consueuerant homines in il-
lo uocabulo intelligere.

AVG. Ex inuisibilibus. Antequam formæ darentur rebus,
tenebræ erant, & erant inuisibilia elementa, sed in eorum se-
paratione nata est lux. Vel inuisibilis mundus in sapientia
Dei erat, ad cuius similitudinem factus est hic uisibilis, hæc
utique

C

NICOLAUS DE LYRA.

* lectus designatur cum dicitur. 1 Argumentum. Quia obiectum
fidei est ueritas non uisa cui firmiter adhaeret fides non ex rei euidencia,
sed ex autoritate diuina, et sic patet diffinitio prædicta, quia data est per
habitudinem actus fidei ad obiectum intellectus & uoluntatis. Si quis au-
tem uelit prædictam formam diffinitionis reducere, potest sic dicere. Fi-
des est habitus mentis, quo inchoatur uita aeterna in nobis, faciens intel-
lectum assentire non apparentibus. Considerandum etiam, quod per uer-
ba Apostoli prædicta, distinguitur fides ab omnibus alijs quæ pertinent
ad intellectum. Per hoc. u. quod dicitur. Argumentum. i. firma adhe-
sio, distinguitur fides ab opinione, suspitione & dubitatione in quib. non
est firma adhesio intellectus. Per hoc autem quod dicitur. Non appa-
rentium. Distinguitur fides a scientia, & intellectu, per quæ sit aliquod
apparens. Per hoc autem, quod dicitur. Substantia sperandarum re-
rum. Distinguitur fides a fide communiter sumpta, quæ non ordinatur
ad beatitudinem speratam. Et per hoc etiam apparet prædicta diffinitio
fidei bona, quia facit diffinitum differre ab omnib. alijs.

2 In hac. n. Posita diffinitione fidei, hic consequenter ponit Apostolus
exempla de fide, & primo facit hoc in generali, secundo in speciali, ibi.
fide intelligemus. In prima igitur parte dicit, quod patres ue. Te. ha-
buerunt testimonium bonitatis a Deo propter meritum sue fidei, unde.
Gen. 15. b. dicitur, Abraham credidit Deo, & reputa. est ei ad ius-
titiam. Et hoc est quod dicit Apost. In hac. n. fide. i. antiqui patres.

Diuisio.

3 Fide intel. Hic consequenter ponit exempla patrum fidelium in spe-
ciali. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponit exempla de his qui cre-
diderunt & docuerunt, secundo de his quæ ex fide fecerunt, ibi. Fide
Abel. Tertio de his quæ propter fidem passi sunt, ibi. Alia distenti
sunt. Circa primum considerandum quod doctrina ue. Test. duplex fuit.
Vna manifesta scilicet, de unitate Dei & creatione mundi. Alia occul-
ta sub uelamine figurarum, s. de incarnatione uerbi. Et quia scribebat
omnibus Hebrei. ad fidem conuersis, ideo primam tanquam omnibus
communem tangit, dicens.

vtique uisibilia, antequam fierent non erant. Quō ergo. Deo
nota erant, quæ non erant. Et rursus quō ea faceret, quæ sibi
non erant. Non. n. quicquam fecit ignorans. Nota ergo fecit
non facta cognoscit. Proinde anteq̄ fierent & erant, & nō e-
rant in Dei scientia, nō erant in sua natura, ipsi aut̄ Deo non

a Quasi iam sit in nobis. b Præmonstratio futurarum rerum. Propter hanc.
rèrum argumentum non apparentium. In hac enim testi-
a iustitia. b A Deo uel ab h. omnibus. Antiqui patres. c Quod fides est argu-
mentum non apparentium, i. credere debemus, quæ nondum apparent, sic etiam fide tantum ius-
telligimus fecit esse apta. uer. d Sapienter disposita.
monium consecuti sunt senes. † Fide intelligimus apta ta ef-
a Præcepto Deicum omnia in materia simul fuissent. b Informibus elementis formata
se secula, uerbo Dei, ut ex inuisibilibus uisibilia fierent. † Fi-
a Senes consecuti sunt sicut in Abel apparet. Id est, per fidem plu.
de † plurimam hostiam Abel, quam Cain obtulit Deo, per
a Fide. b Unde Iesus. A sanguine Abel iusti. c Ter fidem est consecutus plurimam,
quæ per fidem iustus erat. d Quia ea recepit.

quæ testimoniū cōsequutus est esse iustus, testimo-
nium perhi-

blata commendat, ideo super Cain munera placuit munus
Abel, quia fide uicit.

* AVG. Tota iustitia hæc est, uirginitas, sacerdotiū & marty-
riū, quæ triplex iustitia in Abel primo fuit, q & munera Deo
placita obrulit; profapiā generis in seculo nō reliquit, & mar-
tyrii coronā sanguinis effusione promeruit. Recte ppetebat,
ut q primus in terra iustus eligit, in eo totius iustitiæ forma
seruaret cuiq; primo in hoib. post delictū gestare figurā pce-
ditur Saluatoris, qui uirgo, & sacerdos & martyr esse uidetur.

* HIER. Unde scire poterat Cain, quod fratris munera sus-
cepisset Deus, & sua repudiasset, nisi illa interpretatio uera
esset, q̄ Theodotion posuit. Et inflammavit Dñs super Abel
& super sacrificium eius, super Cain uero & super sacrificiū
eius nō inflāmauit. Ignē aut̄ ad sacrificiū deuorandū solitū
uenire de celo, & in dedicatione templi sub Salomone legi-
mus, & quando Elias in monte Carmelo construxit altare.

* TARGVM HIEROS. Cū Cain & Abel essent in agro rēdit
Cain. Nō est iudiciū, nec iudex, nec seculū aliud, nec merces
bona pro iustis, nec pena pro impijs, nec Dei misericordia crea-
tus est mundus, nec Dei misericordia regit, eo q̄ suscepta est
oblatio tua cū beneplacito, mea uero non est suscepta. Rēdit
Abel. Est iudiciū, est iudex, estq; seculum aliud, merces item
bona pro iustis, & pena pro impijs, Et quæ meliora fuerūt ope-
ra mea tuis suscepta est oblatio mea cū beneplacito, tua non.

Cumque

Fide intel. apta esse se. Q. d. sicut antiqui crediderunt omnia esse pro-
ducta & disposita per uerbum Dei, ut habetur Gen. 1. a. Dixit Deus
fiat, & factum est. Ita & nos credimus, productio. n. creaturarum, et
ordinatio eo modo quo de hoc loquitur scriptura, utpote quod tali tem-
pore, & non ante fuit producta, est articulus fidei quia non potest demon-
strari, licet productio mundi absolute sumpta, possit probari.

4 Ut ex inui. Communis autem conceptio philosophorum fuit, ex ni-
bilo nihil fieri, & ideo Anaxagoras posuit latitationem formarū in ma-
teria. Auicenna autem effluxionem formarum a datrice intelligentia.
Plato autem posuit formas secundum esse separatas a materia, a quib.
proceedebant materialia. Sancti autem ponunt ideas in mente diuina
quæ sunt inuisibiles forma, & tamen procedunt ab ipsis omnia uisibi-
lia, sicut artificata uisibilia ab exemplari inuisibili, quod est in mente
artificum. Bo. 3. de consō. Tu cuncta superuo Ducis ab exemplo pul-
chrum pulcherrimus ipse. Mundo mente geuens simili que imagine for-
mans, & hoc est quod dicit Apostolus. Ut ex inuisibilibus.

5 Fide plu. Hic consequenter ostendit quid patres ex fide fecerunt. Et
diuiditur in tres partes, quia primo hoc ostendit de patrib. qui fuerunt
ante diluuium, secundo de illis qui fuerunt post diluuium, tamen ante le-
gem datam. ibi. Fide qui uocatur Abraham. Tertio de his qui fue-
runt sub lege data. Fide Moytes. Ante diluuium tres patres speciali-
ter commendantur de fide. s. Abel, Enoch, & Noe. Et secundum hoc pri-
ma diuiditur in tres partes secundum exempla quæ ponitur de istis trib.
secunda incipit, ibi. Fide Enoch. Tertia, ibi. Fide Noe. Circa primum
considerandum, quod ex magnitudine fidei. Abel processit quod de me-
liorib. primitias Deo obtulit, ut habetur Genes. 3. Et hoc est quod dicitur
hic. Fide plu. meliorem.

6 Hostiam, & c. i. quia fides per dilectionem operans iustificat.
7 Testim. Quia ignis descendit de celo super hostiam eius in signum
acceptationis diuina, unde, & Ge. 4. a. Respexit dominus ad Abel
& ad munera eius. Translatio Theodotionis sic habet. Inflammauit
dominus super Abel munera eius.

Fide.

* Et

cumque contenderent, insurrexit Cain, contra Abelem fratrem suum, & occidit eum.

a Defunctus ad lo. Id est, materia est nobis loquendi, vt de eius fide exemplum demus. Non in mors extinxit famam fidei. Ex fide & patientia præcedentium consolatur istos. Abel ad huc loquitur, q̄a alios suo exemplo admonet, vt iusti sint. Interemit eum quidem mors, sed nō cum eo interemit gloriam eius & memoriam.

* AVG. Cum orandum pro inimicis Domini docuerit, quid est quod in Apocalypsi animæ occisorum vlcisci se petunt, sicut sanguis Abel clamat de terra? Non tam impatientes sunt sancti, vt vrgeant id fieri, q̄ sciunt tempore præfinito futurum, quod nec anticipari potest nec differri. Sed hoc dicto ostendere vo-

lunt vindicaturum Deum sanguinem Sanctorum suorum, ne quia tam patiens videtur, multum pateretur tam impium bellum quod contra sanctos geritur.

b Fide Enoch, & c. IREN. Enoch placens Deo sine circumcisione, cum esset homo, Dei legatione ad angelos fungebatur, & translatus est, & conseruatur vsque nunc tellis iusti iudicii Dei, & c.

* IDEM. Enoch placens Deo, in quo placuit corpore, translatus est, translationem iustorum præmonstrans. Vbi ergo primus positus est homo, scilicet in paradiso, dicunt presbyteri Apostolorum discipuli, eos qui translati sunt illuc translatos esse, & ibi manere vsque ad consummationem, coauspicantes incorruptelam.

* CLEMENS. Rom. Si voluisset Deus homines immortales

les manere, quod hoc facere potuit, ostendit in Enoch, & in Elia, quos mortem experiri non permisit.

AVG. Neque Enoch & Helias per tam longam etatem senectute maruerunt, nec tamen credo eos iam in illam spirituales qualitatem corporis commutatos, qualis in resurrectione promittit, quæ in Domino prima præcessit, nisi quia isti fortasse ne has cibis egēt qui sui consumptione resciant, sed ex quo translati sunt, ita viuunt vt similem habeant satietatem illis quadraginta diebus, quibus Helias sine cibo vixit, aut si & his sustentaculis opus est, ita fortasse in paradiso pascuntur, sicut Adam priusquam propter peccatum exinde exire meruisset. Vide Iustin. mart. q̄o. 32. ad orthodox. Hyppolitum, Efrein, Auguil. Tract. de Antich.

D
L. i. de pe-
merit &
& reuulsi.
c. 3.

a Quod apparuit cum ex cęlesti igne consumpsit. b Fidemi c Tanti fuit, quod mors eam non extinxit.

a bēto mūneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc lo-

quitur. † Fide Enoch translatus est, nē videret mortem, &

non inueniebatur, quia transtulit illum Deus. Ante trans-

lationem enim eius testimonium habuit placuisse Deo. † Si

nē fide autem impossibile est placere Deo quenquam. Cre-

dēre enim oportet accedentem ad Deum, quia est. & in qui-

rentibus se remunerator sit. † Fide Noe † responso accepto

de his quæ adhuc non videbantur metuens, aptauit arcam

c Sine fide autem, & c. * AVGVSTIN. Fides est bonorum omnium fundamentum, fides est humanæ salutis initium, sine hac nemo ad filiorum Dei numerum peruenire potest, quia sine ipsa nec in hoc seculo quisquam iustificationis gratiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit æternam.

d Qua est. Esse proprie Deo conuenit, quia immutabiliter.

* THEOD. Qui enim non hæc ita habere credidit, vituris labores non sustinet. Neque enim agricola in agro colendo sudores toleraret, nisi se laborum fructus relaturum speraret. Ita etiam gubernator ad portum respiciens, multos labores perpetitur.

e Fide Noe. Aliud exemplum ponit de Noe ad commendationem fidei, di-

Præfat. l. d
fide ad pe-
trum.

F

Et

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et per il. de. ad. lo. in quantum factum suum mouet nos ad fidem & deuotionem potest. n. hoc referri ad illud quod dicitur Gen. 4. b. Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. i. ostendit fidelis innocenti mortem dignam esse vindicta.

2 Fi. Enoch. Hic ponit exemplum de fide Enoch. & diuiditur in duas partes quia primo ponitur intentum & secūdo probat, ibi. Ante translationem. Dicit ergo, quod fides Enoch patet per hoc quod fuit a peccatoribus segregatus, & in paradysum translatus, & hoc est quod dicit Fide. Id est propter meritum fidei.

3 Enoch tran. Aliorum. s. in diluuiio, & etiam suam, quia non est mortuus, morietur tamen in fine mundi, quia omnes sunt debitores mortis ex transgressione primi parentis.

4 Et non inu. Inter homines peccatores, quia transtulit illum dominus ad paradysum terrestrem, ubi conseruatur uita eius usque ad finem mundi. Ratio autem huius est, quia uet. Tes. ordinatur ad promissionem noui Tes. nouo autem Te. expresse promittitur uita æterna. Et ideo ut in ueteri Te. daretur spes uita æterna, mors Enoch dilata est tempore legis natura. & mors Elie tempore legis data: ut habetur. 4. Reg. 2. Totum autem ue. Te. decurrit per ista duo tempora.

5 Antetran. Illic consequenter probat quod Enoch translatus fuerit propter meritum fidei. Et facit talem rationem. Nullus potest placere Deo sine fide. sed ante translationem Enoch placuit Deo, ut habetur Ge. 5. c. Enoch cum Deo ambulauit. Ideo habuit fidem, propter quam translatus est, propter hoc ibidem subditur Gen. 5. d. Ideo tulit eum dominus, & hoc est quod dicitur hic. Ante tranf. Patet litera ex dictis.

6 Credere c. Probat consequenter, quod nullus placeat Deo nisi per fidem, quia ad hoc quod aliquis placeat Deo, opus est quod accedat ad ipsum, iste autem accessus est per fidem, ergo, & c. Vltterius considerandum, quod in omni motu uel accessu rationabili mobile duo intēdit, scilicet terminum motus, & causam quare mouetur. In accessu autem ad Deum qui est per fidem, terminus est ipse Deus, & quantum ad hoc dicit. Crede enim, & c. Vnus. i. æternus, propter hoc dicitur Exod. 3. d. Qui est misit me ad vos. Causa autē quare homo mouetur per fidem in Deum est spes remunerationis æternæ & quantum ad hoc dicitur.

7 Et in. te. re. l. ha. n. duo credere. s. Dei unitatem & eius remunerationem

nem æternam fuit necessarium ad salutem semper apud Gentiles, nec plus requirebatur ad salutem Gentilium, qui nullam legem receperunt a Deo, nisi legem nature. Sed contra hoc v̄ dictum Aug. li. de correctio ne & gratia, ubi d̄ sic. Illa fides sana est, qua credimus nullum hominem si ue parua gratis liberari a contagio mortis & oblatione peccati nisi per mediatorem Dei & hominum Iesum Christum: ergo credere mysterium incarnationis fuit semper necessarium ad salutem omnium. etiam Gentilibus. Dicendum quod mysterium incarnationis potest credi dupliciter. Vno modo explicite, & sic tenebantur credere illi quib. facta est de hoc reuelatio, sicut Iudæi in ue. Te. tamen sacerdotes scripturas intelligentes tenebantur magis cognoscere & credere quam alij, & adhuc in noua le. tenentur magis ad hoc Christiani in qua perfecte explicatū est mysterium Christi. Alio modo potest credi mysterium incarnationis implicite, & ad hoc solum tenebantur Gentiles, quia non erant obligati ad legem Moysi, Talisque fides implicita de mysterio incarnationis continetur in duob. prædictis, quia qui credit unum Deum remuneratorem inquit rentium ipsum, credit ipsum habere prouidentiam de salute hominū, licet modum huius prouidentie explicite non cognoscit. Modus autē per quem Deus prouidet salutem hominum, est per incarnationis mysterium. Ex quo patet quod fides incarnationis implicite continetur in prædicta credulitate Gentilium. V̄ t̄ alicui, quod Deum esse non sic creditur, quia a Philosophis est demonstratum. Dicendum & multitudo hominum non capit tales demonstrationes, sed præci. Et ideo licet non sit credibile simpliciter, quia nō est credibile omnib. est tamen credibile plurib. Apostolus autem loquitur de fide in quantum respicit cōtatem hominum.

8 Fide Noe. Hic ponitur exemplum de fide ipsius Noe de quo dicit ex fide quinque fecit. Primum est, quod de futuris contingentib. credidit. Cum. n. oraret pro populo, habuit responsum per reuelationem a Deo, quod mundus periret per diluuium in futuro, & quantum athis dicitur. Re. ac. Secundum est, quod credens adimpleri dictum Dei timuit, et hoc est quod dicitur. Metuens. Tertium est, quia ad mandatum Dei implendum fecit arcam, & hoc est quod dicitur.

9 Aptauit ar. i. aptam fecit ad habitationem hominum, animalium & auium secundum præceptum diuinum, ut habetur. Gen. 6. Quantum est, quia peruenit. alij saluari cum domo sua sperant, & hoc est quod dicitur, in salutem domus sue. Quintum tangitur cum di. tuu.

* Fer

A *Et iust. Hic fuit iustus ex fide. sicut patres sui, nisi. n. iustus esset, hoc ei Deus non precepisset.*
B *F. i. q. v. Hic ad patres iudeorum descendit, ostendit in eis & in priorib. omnem iustitiam ex fide habuisse originem. Et ponit exemplum de Abraham.*

sunt verè firma ac stabilia. Per fundamenta. n. significavit iusticiam Non manufactam autem civitatem vocavit vitam que in celis agitur.
f *Fide & ipsa, &c. THEOD. Primum risit ut quæ nesciret naturam eius, qui pollicebatur, & fines humanæ cognosceret. Ne pareret enim obstabat non solum senectus, sed etiã matricis debilitatio. Sed postquã rescivit quis pollicebatur, & credidit & peperit ut credidit.*

Gen. 12. a. Au. 16 de civ. c. 15. 16. &c.

† factus.

C *O. dicit Deo dicens tibi sibi. Exi de terra tua & de cognatione hoc iam fecerat. Hoc enim d. cum est iam egressus d. terra Chaldaeorum & iam constituto in Melopotamia, non ergo dominus corpus, sed animus a terra sua auertit, ne uelit reuertit. Non. n. exierat inde animo si redeundi tenebatur desiderio, quod desiderium Deo iubente ac iuuantem & illo obediēte fuerat amputandum.*

a *Fidem per arcam.* **b** *Damnabilem offendit.* *Quia dum videret eam fabricari non credidit.*
a *in salutem domus suæ. Per quam damnauit mundum, & iusticia quæ per fidem est hæres est institutus.* **†** *Fide qui vocatur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem, & exiit nesciens quò iret. Fide demoratus est in terra promissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac & Jacob coheredibus repromissionis eiusdem.* *Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem* **f** *cuius artifex & conditor Deus.* **†** *Fide & ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione feminis accepit etiã in præter tempus ætatis, quoniam fidelem credidit esse eum qui*

d *Fide demoratus est, &c. THEO. Sed nec cum in terram promissã accessisset dominatum in ea obtinuit, sed & ipse & filius eius & nepos, inquilinorum ritu uixerunt, tanquam in terra aliena habitantes in ea quæ erat ex promisso ipsorum propria. Quia de causa nec domos extinxerunt, sed in tabernaculis perpetuo habitauerunt. Verum tamen esse crediderunt eum qui erat pollicebitur, licet non uiderent uerum testimonium fidei contententis.*

g *Quo si esse ere. Prius risit, etsi ex gaudio, non tamen plena de, sed post uerbis angeli in fide solidata est. Riserat etiã Abraham, quando ei promissus est. Sed risus ille admirationis fuit & gaudii, non dubitationis.*

L. re. ciui. cap. 1.

AVG. *Scriptum est de Cui quod condidit ciuitatē: Abel autem tanquam peregrinus non condidit. Superna. n. sanctorum ciuitas quamuis hic pariat ciues in quib. peregrinatur, donec regni eius tempus adueniat, cum cōgregatura est omnes in suis corporib. resurgentes, quando eis promissum dabitur regnum, ubi cum suo principe rege seculorum sine uolo temporis sine regnabant.*

THEOD. *Præsentia enim non concupiscebat, sed futura desiderabat. Illa enim sunt*

C *Expectabant enim fundamenta, &c. THEOD.*

THEOD. *Præsentia enim non concupiscebat, sed futura desiderabat. Illa enim sunt*

NICOLAUS DE LYRA.

* Per quam, &c. i. mundanos damnabiles ostendit per salutem suam in quantum solus cum suis saluatus est. Et consequenter ostendit quid cōfectus est ex his quæ per selem fecit, cum dicitur.

2 *Et iust. Quia in diluuiio totus mundus reliquus perijt. Et ideo instituta in ipso & filijs eius tantummodo remansit.*

3 *Fide qui, &c. Hic consequenter ponit exempla de fide in patrib. qui fuerunt post diluuium, tamen ante legem datam. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo ponit exemplum de Abraham, secundo de Isaac ibi. Hic & de futuris. Tertio de Jacob, ibi. Fide Jacob. Quarto de Ioseph, ibi. Fide Ioseph. Isti autem quatuor specialiter fuerunt patres Iudeorum tres autem præcedentes fuerunt patres tam Iudeorum, quam Gentilium. Prima diuiditur in duas, quia primo ostenditur fides Abraham quantum ad humanam conuersationem. Secundo quantum ad diuinã obedientiam, ibi. Fide obtulit. Prima adhuc in tres, quia primo ostenditur quid Abraham ex fide fecerit quantum ad habitationem. Secundo quantum ad generationem, ubi Fide & ipsa Sara, tertio quantum ad conuersationem suam, ubi. Iuxta fidem defuncti.*

Circa primum considerandum, quod magnitudo fidei Abraham ex hoc patet, quod statim ad uerbum domini iuit ad terram alienam sibi a Deo promissam, ut habetur Gen. 12. & per totam uitam suam habitauit in illa, ut peregrinus & aduena, quia dicitur Act. 7. a. Deus non dedit ei hereditatem in illa, nec passum pedis. Et tamen semper firmiter credidit diuinam promissionem implendam, & hoc est quod dicitur hic. Fide qui uo. Abra. obe. Ipsi Deo. 4 In locum. Et exiit nesciens quò iret, quia illam terram alias non uiderat. 5 Fide de. &c. tam. in ali. Et quod in illa manserit ut aduena, patet quia non mansit ibi in domo firma, sed in casulis & tabernaculis, quæ sunt mansiones mobiles & hoc est quod dicitur. 6 In ca. ha. & c. re. ciui. Quia sibi promissa est terra sicut & ipsi Abraham, ut patet. Gen. 25. & 26. Quod autem Abraham habitauerit cum Isaac, patet quia ipsum genuit & nutriuit. Quod au-

tem habitauerit cum Jacob nepote suo probatur sic, quia Abraham xlii. 171. annis, ut habetur Genes. 25. & centesimo anno uita sua genuit Isaac Gen. 21. a. Isaac autem fuit sexagenarius quãdo natus fuit Iacob ut habetur Gen. 21. d. & sic patet, quod Abraham uixit cum Jacob 110. annis. Vterius reddit causam, quare sic habitabant ut aduena, quia nihil reputabant quidquid esset super terram, sed expectabant mansionem celestem, & hoc est quod dicitur. Expectabant. Ipse Abraham coheredibus suis. 7 Ciuitatem. Mansio. n. celestis proprie dicitur ciuitas, i. ciuium unitas, propter plenitudinem pacis.

8 *Fundamenta. Hoc dicitur propter eius immobilitatem, secundum quod dicitur I sa. 33. d. Oculi tui uidebunt Ierusalem ciuitatem opulentam. tabernaculum quod nequaquam ultra transferri poterit.*

9 *Cuius artif. Unde & ab ipso norien accepit secundum quod dicitur Ezech. vii. d. Nomen ciuitatis dominus ibidem. Sicut Roma a mulo nominatur. 10 Fide & ipsa Sa. Hic consequenter ostendit fides Abraham quantum ad generationem. Fuit enim generatio Saræ d. fecilis propter duo. Primo, quia erat sterilis, ut habetur Gen. 11. & 1. Secundo quia erat extra tempus concipiendi. Desiderant. n. Saræ filii muliebria. Ut habetur Gen. 28. & tamen Abraham credidit in promissione firmiter filium ex ea habere. Ex quo patet magnitudo fidei sue, & hoc est quod dicitur. Fide. scilicet Abraham.*

11 *Et ipsa Sara sterilis. A iuuentute.*

12 *Virtutem in con. A Deo miraculose.*

13 *Etiã præ. &c. Et ideo fuit ibi duplex miraculum.*

14 *Quoniam fide. &c. Quod autem istud sit factum propter fidem Abraham & non propter fidem Saræ, probatur sic, quia Sara audiens uerbum de suo conceptu non credidit, sed magis firmolam reputauit, et sic sicut de resfriola risum emisit, propter quod angelus eam reprehendit ut patet Gen. 28. Quod autem Abraham audito conceptu Saræ risit, fuit ex diffidentia, sed ex gaudio procedente ex diuinã promissione ideo non fuit reprehensus sicut Sara, ideo sequitur.*

Diuisio.

Ab

* Pro

Ab uno. Vtero vel Abraham ex mortuo, quantum ad seniore. * THEODORETUS. Ab uno Abraham. Sin autem vtrum que vnum intellexerimus, minime aberrabimus. Erunt, inquit, duo in carne una.

* IUSTINVS MARTYR. A prophetis significatum est, quod quidam vestri generis homines erant Abraham filii simulque ad Christi a

portionem pertinebunt, ceteri uero tanquam arena in maris litore sterilis numero, quidem, sed in-

frugiferi, marinas tantum undas combibentes, quod in vulgus vestrarium belle com-

petit, impietatis amarum doctrinam bibentium.

Tanquam sy. Hoc dicit quantum ad bonos, id est, qui luce virtutum & multitudine comparantur sy-

deribus.

Et sic. ar. Hoc quantum ad malos, id est, qui instabilitate & numero comparantur arene. Mare, Gentilitas, oratorius eius cui propinqui facti sunt aliqui Iudei, non amen in Gentilitate.

Iuxta fidem. &c. * THEO. Ostendit eos quidem omnes uilisse, per fidem bonorum laborum remunerationes, in presenti autem vita eas non esse consequutos. Hoc enim sic ostendit, cum etiam in confessio fuerit iustum esse iudicem, simul etiam vita futura probata est. Qui per omnes uirtutes ingressi sunt, laborum autem premia in presenti non acceperunt, clarum est eos illa omnino accepturos, quoniam est iustus iudex. Erit ergo aliqua alia vita, in qua qui uicerunt, iustiores renuntiabuntur.

* CHRYSO. Prima uirtus est, & tota uirtus, peregrinum esse mundi huius, & hospitem, & nihil commune habere cum rebus huius seculi, sed remoueri ab eis sicut peregrinum, sicut illi beati de quibus dicit. Circumibant in melioribus, &c. Paulus non peregrinum se dixit, sed mortuum mundo, & mandum sibi.

Et salu. Utitur uerbo translato a nauigantibus, qui longè prospiciunt desideratas ciuitates, quas antequam ingrediantur salutatione proueniunt. Ex Metaphora ergo nauigantium dicitur. Et sal. Id est, gaudentes & desiderantes eas, rapiunt nauem longe uisus ciuitatibus. Et ideo confitebantur quod peregrini qui,

quod quidam vestri generis homines erant Abraham filii simulque ad Christi a portionem pertinebunt, ceteri uero tanquam arena in maris litore sterilis numero, quidem, sed in-

frugiferi, marinas tantum undas combibentes, quod in vulgus vestrarium belle com-

petit, impietatis amarum doctrinam bibentium.

Tanquam sy. Hoc dicit quantum ad bonos, id est, qui luce virtutum & multitudine comparantur sy-

deribus.

Et sic. ar. Hoc quantum ad malos, id est, qui instabilitate & numero comparantur arene. Mare, Gentilitas, oratorius eius cui propinqui facti sunt aliqui Iudei, non amen in Gentilitate.

Iuxta fidem. &c. * THEO. Ostendit eos quidem omnes uilisse, per fidem bonorum laborum remunerationes, in presenti autem vita eas non esse consequutos. Hoc enim sic ostendit, cum etiam in confessio fuerit iustum esse iudicem, simul etiam vita futura probata est. Qui per omnes uirtutes ingressi sunt, laborum autem premia in presenti non acceperunt, clarum est eos illa omnino accepturos, quoniam est iustus iudex. Erit ergo aliqua alia vita, in qua qui uicerunt, iustiores renuntiabuntur.

* CHRYSO. Prima uirtus est, & tota uirtus, peregrinum esse mundi huius, & hospitem, & nihil commune habere cum rebus huius seculi, sed remoueri ab eis sicut peregrinum, sicut illi beati de quibus dicit. Circumibant in melioribus, &c. Paulus non peregrinum se dixit, sed mortuum mundo, & mandum sibi.

Et salu. Utitur uerbo translato a nauigantibus, qui longè prospiciunt desideratas ciuitates, quas antequam ingrediantur salutatione proueniunt. Ex Metaphora ergo nauigantium dicitur. Et sal. Id est, gaudentes & desiderantes eas, rapiunt nauem longe uisus ciuitatibus. Et ideo confitebantur quod peregrini qui,

quod quidam vestri generis homines erant Abraham filii simulque ad Christi a portionem pertinebunt, ceteri uero tanquam arena in maris litore sterilis numero, quidem, sed in-

frugiferi, marinas tantum undas combibentes, quod in vulgus vestrarium belle com-

petit, impietatis amarum doctrinam bibentium.

Tanquam sy. Hoc dicit quantum ad bonos, id est, qui luce virtutum & multitudine comparantur sy-

deribus.

Et sic. ar. Hoc quantum ad malos, id est, qui instabilitate & numero comparantur arene. Mare, Gentilitas, oratorius eius cui propinqui facti sunt aliqui Iudei, non amen in Gentilitate.

Iuxta fidem. &c. * THEO. Ostendit eos quidem omnes uilisse, per fidem bonorum laborum remunerationes, in presenti autem vita eas non esse consequutos. Hoc enim sic ostendit, cum etiam in confessio fuerit iustum esse iudicem, simul etiam vita futura probata est. Qui per omnes uirtutes ingressi sunt, laborum autem premia in presenti non acceperunt, clarum est eos illa omnino accepturos, quoniam est iustus iudex. Erit ergo aliqua alia vita, in qua qui uicerunt, iustiores renuntiabuntur.

* CHRYSO. Prima uirtus est, & tota uirtus, peregrinum esse mundi huius, & hospitem, & nihil commune habere cum rebus huius seculi, sed remoueri ab eis sicut peregrinum, sicut illi beati de quibus dicit. Circumibant in melioribus, &c. Paulus non peregrinum se dixit, sed mortuum mundo, & mandum sibi.

Et salu. Utitur uerbo translato a nauigantibus, qui longè prospiciunt desideratas ciuitates, quas antequam ingrediantur salutatione proueniunt. Ex Metaphora ergo nauigantium dicitur. Et sal. Id est, gaudentes & desiderantes eas, rapiunt nauem longe uisus ciuitatibus. Et ideo confitebantur quod peregrini qui,

quod quidam vestri generis homines erant Abraham filii simulque ad Christi a portionem pertinebunt, ceteri uero tanquam arena in maris litore sterilis numero, quidem, sed in-

frugiferi, marinas tantum undas combibentes, quod in vulgus vestrarium belle com-

qui scilicet, in aliena patria nihil habent.

f. Hospites. Qui de patria non sunt, & isti confitebantur se non esse de mundo neque aliquid se habere in mundo, id hoc confitebantur. Qui enim hoc dicunt, dant intelligi, quod aliam patriam quaerunt quod ipsi significate uolebant, Et ne putaret quis, quod illam de qua exierant quaerent, subditur:

Et si quidem illius meminissent. * THEO. Si enim Charram uel Chaldaeorum regionem patriam existimasset Patriarcha, & ea de causa seipsu nominabat aduenam, cum habitaret Palaestinam, facillime potuisset reuerti, si uoluisset. Nunc autem meliorem &c. Non dicit aliquod edificiu, sed uitam quam in celis agitatur. Hoc enim etiam dicit paulo post:

Acceptistis ad Sion montem & ciuitatem Dei ueniens celestis Hierusalem. Oportune etiam

posuit illud. Non erubescit, &c. Virtutum enim Deus & angelorum Dominus, & caeli, & terrae opifex, interrogatus, Quod est tibi nomen, alius relictis, dixit. Ego sum Deus Abraham, &c.

Hoc mihi nomen in aeternum.

Deus eo. In istis honoratur, sicut per malos blasphematur. Deus eorum. AVG. super Ioannem Qui est Deus omnis creaturae, sed non frustra hunc honorem tribuit eis, sed quia in eis nouit sinceram & precipua in charitatem, & quia in eis tribus consummatur mirabile sacramentum futuri populi. Per liberam. n. genuerunt, & in libertatem, ut Abraham per Saram & Isaac per Rebeccam, & Iacob per Liam, & Rachel, & in seruitutem, sicut ab Isaac per Rebeccam genitus Elau, cui dictu est, Seruus eius fratris sui. Per ancillas non solum in seruitute, ut Abraham per Agar & Ismaelem, sed etiam in libertatem, ut Iacob per Balaam, Dan & Nephthalem, & per Zelpham, Gad & Aser. Ita per spirituales & boni liberi, sicut per Paulum illi de quibus ipse dicit. Imitatores mei esto, sicut & ego Christi. Et mali serui, ut per Philippum Simon magus. Et per carnales non solum mali, sed & boni, quibus dicitur. Quae dicunt facite, quae autem faciunt non facite. Hoc sacramentum quicquid in populo Dei prudenter agnoscat, unitatem spiritus in innoculo pacis usque in finem quibusdam coherendo, quosdam tolerando custodit.

Et si quidem illius meminissent. * THEO. Si enim Charram uel Chaldaeorum regionem patriam existimasset Patriarcha, & ea de causa seipsu nominabat aduenam, cum habitaret Palaestinam, facillime potuisset reuerti, si uoluisset. Nunc autem meliorem &c. Non dicit aliquod edificiu, sed uitam quam in celis agitatur. Hoc enim etiam dicit paulo post:

Acceptistis ad Sion montem & ciuitatem Dei ueniens celestis Hierusalem. Oportune etiam

posuit illud. Non erubescit, &c. Virtutum enim Deus & angelorum Dominus, & caeli, & terrae opifex, interrogatus, Quod est tibi nomen, alius relictis, dixit. Ego sum Deus Abraham, &c.

Hoc mihi nomen in aeternum.

Deus eo. In istis honoratur, sicut per malos blasphematur. Deus eorum. AVG. super Ioannem Qui est Deus omnis creaturae, sed non frustra hunc honorem tribuit eis, sed quia in eis nouit sinceram & precipua in charitatem, & quia in eis tribus consummatur mirabile sacramentum futuri populi. Per liberam. n. genuerunt, & in libertatem, ut Abraham per Saram & Isaac per Rebeccam, & Iacob per Liam, & Rachel, & in seruitutem, sicut ab Isaac per Rebeccam genitus Elau, cui dictu est, Seruus eius fratris sui. Per ancillas non solum in seruitute, ut Abraham per Agar & Ismaelem, sed etiam in libertatem, ut Iacob per Balaam, Dan & Nephthalem, & per Zelpham, Gad & Aser. Ita per spirituales & boni liberi, sicut per Paulum illi de quibus ipse dicit. Imitatores mei esto, sicut & ego Christi. Et mali serui, ut per Philippum Simon magus. Et per carnales non solum mali, sed & boni, quibus dicitur. Quae dicunt facite, quae autem faciunt non facite. Hoc sacramentum quicquid in populo Dei prudenter agnoscat, unitatem spiritus in innoculo pacis usque in finem quibusdam coherendo, quosdam tolerando custodit.

Et si quidem illius meminissent. * THEO. Si enim Charram uel Chaldaeorum regionem patriam existimasset Patriarcha, & ea de causa seipsu nominabat aduenam, cum habitaret Palaestinam, facillime potuisset reuerti, si uoluisset. Nunc autem meliorem &c. Non dicit aliquod edificiu, sed uitam quam in celis agitatur. Hoc enim etiam dicit paulo post:

Acceptistis ad Sion montem & ciuitatem Dei ueniens celestis Hierusalem. Oportune etiam

posuit illud. Non erubescit, &c. Virtutum enim Deus & angelorum Dominus, & caeli, & terrae opifex, interrogatus, Quod est tibi nomen, alius relictis, dixit. Ego sum Deus Abraham, &c.

Hoc mihi nomen in aeternum.

Deus eo. In istis honoratur, sicut per malos blasphematur. Deus eorum. AVG. super Ioannem Qui est Deus omnis creaturae, sed non frustra hunc honorem tribuit eis, sed quia in eis nouit sinceram & precipua in charitatem, & quia in eis tribus consummatur mirabile sacramentum futuri populi. Per liberam. n. genuerunt, & in libertatem, ut Abraham per Saram & Isaac per Rebeccam, & Iacob per Liam, & Rachel, & in seruitutem, sicut ab Isaac per Rebeccam genitus Elau, cui dictu est, Seruus eius fratris sui. Per ancillas non solum in seruitute, ut Abraham per Agar & Ismaelem, sed etiam in libertatem, ut Iacob per Balaam, Dan & Nephthalem, & per Zelpham, Gad & Aser. Ita per spirituales & boni liberi, sicut per Paulum illi de quibus ipse dicit. Imitatores mei esto, sicut & ego Christi. Et mali serui, ut per Philippum Simon magus. Et per carnales non solum mali, sed & boni, quibus dicitur. Quae dicunt facite, quae autem faciunt non facite. Hoc sacramentum quicquid in populo Dei prudenter agnoscat, unitatem spiritus in innoculo pacis usque in finem quibusdam coherendo, quosdam tolerando custodit.

Et si quidem illius meminissent. * THEO. Si enim Charram uel Chaldaeorum regionem patriam existimasset Patriarcha, & ea de causa seipsu nominabat aduenam, cum habitaret Palaestinam, facillime potuisset reuerti, si uoluisset. Nunc autem meliorem &c. Non dicit aliquod edificiu, sed uitam quam in celis agitatur. Hoc enim etiam dicit paulo post:

Acceptistis ad Sion montem & ciuitatem Dei ueniens celestis Hierusalem. Oportune etiam

posuit illud. Non erubescit, &c. Virtutum enim Deus & angelorum Dominus, & caeli, & terrae opifex, interrogatus, Quod est tibi nomen, alius relictis, dixit. Ego sum Deus Abraham, &c.

Hoc mihi nomen in aeternum.

Deus eo. In istis honoratur, sicut per malos blasphematur. Deus eorum. AVG. super Ioannem Qui est Deus omnis creaturae, sed non frustra hunc honorem tribuit eis, sed quia in eis nouit sinceram & precipua in charitatem, & quia in eis tribus consummatur mirabile sacramentum futuri populi. Per liberam. n. genuerunt, & in libertatem, ut Abraham per Saram & Isaac per Rebeccam, & Iacob per Liam, & Rachel, & in seruitutem, sicut ab Isaac per Rebeccam genitus Elau, cui dictu est, Seruus eius fratris sui. Per ancillas non solum in seruitute, ut Abraham per Agar & Ismaelem, sed etiam in libertatem, ut Iacob per Balaam, Dan & Nephthalem, & per Zelpham, Gad & Aser. Ita per spirituales & boni liberi, sicut per Paulum illi de quibus ipse dicit. Imitatores mei esto, sicut & ego Christi. Et mali serui, ut per Philippum Simon magus. Et per carnales non solum mali, sed & boni, quibus dicitur. Quae dicunt facite, quae autem faciunt non facite. Hoc sacramentum quicquid in populo Dei prudenter agnoscat, unitatem spiritus in innoculo pacis usque in finem quibusdam coherendo, quosdam tolerando custodit.

Et si quidem illius meminissent. * THEO. Si enim Charram uel Chaldaeorum regionem patriam existimasset Patriarcha, & ea de causa seipsu nominabat aduenam, cum habitaret Palaestinam, facillime potuisset reuerti, si uoluisset. Nunc autem meliorem &c. Non dicit aliquod edificiu, sed uitam quam in celis agitatur. Hoc enim etiam dicit paulo post:

Acceptistis ad Sion montem & ciuitatem Dei ueniens celestis Hierusalem. Oportune etiam

posuit illud. Non erubescit, &c. Virtutum enim Deus & angelorum Dominus, & caeli, & terrae opifex, interrogatus, Quod est tibi nomen, alius relictis, dixit. Ego sum Deus Abraham, &c.

Hoc mihi nomen in aeternum.

Deus eo. In istis honoratur, sicut per malos blasphematur. Deus eorum. AVG. super Ioannem Qui est Deus omnis creaturae, sed non frustra hunc honorem tribuit eis, sed quia in eis nouit sinceram & precipua in charitatem, & quia in eis tribus consummatur mirabile sacramentum futuri populi. Per liberam. n. genuerunt, & in libertatem, ut Abraham per Saram & Isaac per Rebeccam, & Iacob per Liam, & Rachel, & in seruitutem, sicut ab Isaac per Rebeccam genitus Elau, cui dictu est, Seruus eius fratris sui. Per ancillas non solum in seruitute, ut Abraham per Agar & Ismaelem, sed etiam in libertatem, ut Iacob per Balaam, Dan & Nephthalem, & per Zelpham, Gad & Aser. Ita per spirituales & boni liberi, sicut per Paulum illi de quibus ipse dicit. Imitatores mei esto, sicut & ego Christi. Et mali serui, ut per Philippum Simon magus. Et per carnales non solum mali, sed & boni, quibus dicitur. Quae dicunt facite, quae autem faciunt non facite. Hoc sacramentum quicquid in populo Dei prudenter agnoscat, unitatem spiritus in innoculo pacis usque in finem quibusdam coherendo, quosdam tolerando custodit.

Et si quidem illius meminissent. * THEO. Si enim Charram uel Chaldaeorum regionem patriam existimasset Patriarcha, & ea de causa seipsu nominabat aduenam, cum habitaret Palaestinam, facillime potuisset reuerti, si uoluisset. Nunc autem meliorem &c. Non dicit aliquod edificiu, sed uitam quam in celis agitatur. Hoc enim etiam dicit paulo post:

Acceptistis ad Sion montem & ciuitatem Dei ueniens celestis Hierusalem. Oportune etiam

posuit illud. Non erubescit, &c. Virtutum enim Deus & angelorum Dominus, & caeli, & terrae opifex, interrogatus, Quod est tibi nomen, alius relictis, dixit. Ego sum Deus Abraham, &c.

Hoc mihi nomen in aeternum.

Deus eo. In istis honoratur, sicut per malos blasphematur. Deus eorum. AVG. super Ioannem Qui est Deus omnis creaturae, sed non frustra hunc honorem tribuit eis, sed quia in eis nouit sinceram & precipua in charitatem, & quia in eis tribus consummatur mirabile sacramentum futuri populi. Per liberam. n. genuerunt, & in libertatem, ut Abraham per Saram & Isaac per Rebeccam, & Iacob per Liam, & Rachel, & in seruitutem, sicut ab Isaac per Rebeccam genitus Elau, cui dictu est, Seruus eius fratris sui. Per ancillas non solum in seruitute, ut Abraham per Agar & Ismaelem, sed etiam in libertatem, ut Iacob per Balaam, Dan & Nephthalem, & per Zelpham, Gad & Aser. Ita per spirituales & boni liberi, sicut per Paulum illi de quibus ipse dicit. Imitatores mei esto, sicut & ego Christi. Et mali serui, ut per Philippum Simon magus. Et per carnales non solum mali, sed & boni, quibus dicitur. Quae dicunt facite, quae autem faciunt non facite. Hoc sacramentum quicquid in populo Dei prudenter agnoscat, unitatem spiritus in innoculo pacis usque in finem quibusdam coherendo, quosdam tolerando custodit.

* Parauit

D
† coquefi
annis est
eto.

E

Exod. 3.

Gen. 27. f.
Ibi. 16. d.
Ibi. 30. a.
1. Cor. 4. d.
Mat. 23. a.

NICOLAUS DE LYRA.

* Propter quod ab u. Id est, ab Abraham. Et hoc emortuo, quia am erat uetus, & ad generandum fere ineptus. Dico autem fere quia postea genuit filios de Cethura, ut habetur Gen. 2. 5. quia aliquando coningit, quod ille qui propter senectutem factus est quasi ineptus ad generandum, generat tamen propter bonam aptitudinem mulieris ad concipiendam.

Orti sunt, &c. ad oram. mar. inu. De Abraham enim orti sunt multi boni & multi mali, & propter hoc comparantur multitudini stelatarum quantum ad malos.

Iuxta fidem Hic consequenter ostendit quid Abraham cum Isaac & Iacob per fidem fecerit, quia isti ita laudabiliter conuersati sunt, quod usque ad mortem in uera fide permanserunt, & hoc est quod dicitur. Iuxta fidem. Quasi habentes fidem sociam.

Defuncti sunt, &c. Ex quo patet firmitas fidei ipsorum. Sed contra hoc uidetur esse illud quod scribitur Ezech. 33. c. Vinus erat Abraham, & ipse haereditate possedit terram. Dicendum, quod sic de eo intelligitur, & possedit, id est, possidendi primus promissionem accepit, non amen actu possedit quia non habuit in ea passum pedis, ut dicitur Ac. 7. propra hoc sequitur.

Sed a longe eas aspi. Loquitur ad similitudinem nautarum, qui existentes in mari a longe uidentes portum gaudent & saluant, sic patres ueteris Testamenti uidentes a longe impletionem mysterij Christi gaudebant, propter quod dicitur Ioan. 8. g. Abraham pater uester exultauit, ut uideret diem meum, &c. Et quia longe erant a tempore Christi, ideo confitebantur se esse aduenas & peregrinos, propter hoc Abraham

braham dixit Gen. 23. 2. Aduent & peregrinus sum apud uos. Et Iacob dixit Ge. 47. b. Dies peregrinationis uiae meae, &c. Per hoc ostendebant caelestem gloriam tanquam suam patriam propriam inquirere & hoc est quod dicitur.

6 Qui enim, &c. Quia possit aliquis dicere, quod propter hoc confitebantur se peregrinos, quia exierunt de Chaldaea uel Mesopotamia, quas terras reputabant patriam quam & ideo excludit hoc Apostolus, dicens.

7 Et si quidem illius, &c. Quia non tantum distabant a Mesopotamia uel Chaldaea unde exierant, quin de facili possent illuc reuerti & ideo non loquebantur de illa patria quia de precepto domini exierant, propter quod Abraham dixit seruo suo Gen. 24. a. Cave ne quando filium meum reducas illuc, Et licet Iacob in Mesopotamiam uerit, hoc tamen non fuit ad manendum, sed ad tempus, propter odium fratris sedandum & ad quaerendam uxorem. Et ideo concludit apostolus, quod non loquebantur de patria terrestri, sed caelesti, dicens

8 Nunc autem meliorem appetunt. Id est, caelestem, & quia in terra adhuc positi reputabant se de patria caelesti moribus & actu fieri, ideo Deus uoluit nominari Deus ipsorum ex amore & fide speciali, & hoc est quod dicitur.

9 Ideo non confunditur. &c. Hoc habetur Exod. 3. b. ubi dominus loquitur Moysi dixit. Ego sum Deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Sicut enim rex denominatur a ciuitate sua principali quamuis regnum se extendat ad alias, sicut in scriptura dicitur rex Ierusalem ex Babylonis uel huiusmodi, sic deus ab istis uoluit nominari, quia uerbis & factis ostendebant se esse de ciuitate caelesti ut dictum est, id sequitur

* Parauit

A a *Cum tent.* Non tentauit Deus Abraham, quasi qui fide eius ignoraret sed ut ipse Abraham & mundus fidei eius unitate & firmitate cognosceret.

b *Arbitrans quia.* Non trepidauit Abraham credere quando promittebatur: non trepidauit offerre, quando exigebatur. Eius dextera erigitur ad sacrificium, ut moreretur, cuius correctum est ad fidem, ut nasceretur. Nec fuit religio credentis contra de uolenti obtemperantis. Promissionem patet pius fideliter tenens quam per hanc oportebat impleri, quem Deus iubebat offerri. Non hesitauit, quod sibi reddi poterat immolatus qui dari poterat non speratus. Non sibi fecit questionem, quasi de contrariis & inuadentibus uerbis Dei promittentis nihil natus & postea dicentis. Occidit mihi filium tuum. Sed erat in corde eius fides inconcussa & non deficiens, qua credit Deum, qui dedit, ut ille de senibus nasceretur, posse etiam de morte reparare.

e *Ermp.* Fide obtulit Abraham non solum in re, sed etiam in significatione. Intellexit enim Christum significari, cuius deitas non moritur, sed aries harenis cornibus inter vepres, id est caro laborans inter Iudaeos in cornibus crucis potuit Deo offerri spinis Iudaicis ante coronata.

d *Isaac.* Fidem habuit, non solum quod benedictus esset melior, sed etiam credidit quod Christus populus supplantaret benedictionem Iudeis.

e *Adorant f.* Forte tolerat a filio virgam, quando ei idem filius

f *†* protectione filiorum Israel memoratus est, & de ossibus eius quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de pitione quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectulum suum. Sanctus quippe & Deo dedit, ut oppressus teneante sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate vlla ad orationem esset paratus.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

e *Adorant f.* Forte tolerat a filio virgam, quando ei idem filius

f *†* protectione filiorum Israel memoratus est, & de ossibus eius quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de pitione quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectulum suum. Sanctus quippe & Deo dedit, ut oppressus teneante sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate vlla ad orationem esset paratus.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

suis iurabat & dum eam tenet, post verba iurantem mox adorauit Deum. Non enim pudebat eum ferre tantisper in signo potestatis filii sui, ubi Figura magne rei future praefigurabatur, & regni Christi futuri in Gentibus.

T H E O D O R E T V S. Praesignificauit enim regnum Ephraim, & decem tribuum subiectionem quo circa ipse praefiguratur eorum adorationem.

* C H R Y S O S T O M V S. Quoniam enim surrecturus erat ex Aegyptum rex alius, propterea dixit. Adorauit fastigium uirgae eius. Ecce cum iam esset senex adorabant Ioseph uniuersi populi adorationem significans que illi erat futura. Et hoc iam impluisse effectum, quando cum adorauerunt fratres eius futurum autem erat iterum postea per decem tribus.

* H I E R O N Y M V S. In hebreo legitur. Et adorauit Israel ad caput lectuli. quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de pitione quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectulum suum. Sanctus quippe & Deo dedit, ut oppressus teneante sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate vlla ad orationem esset paratus.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

f *De ossibus suis mandauit.* Ad iurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & recondiderunt ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra praeuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgissent.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Parauit e. i. l. ci. scilicet caelestem.

2 Fide ob. Hic consequenter ostenditur quid Abraham ex fide fecit quantum ad obedientiam diuinam dominus enim promiserat ei multiplicationem seminis sui per Isaac, Gen. 20. & 21. & tamen ad preceptum domini uoluit eum immolare. Ex quo patet magnitudo fidei Abraham, quia firmiter credebatur promissionem Dei implendam de multiplicatione seminis sui per Isaac & ipso immolato non restabat alius modus, nisi per resurrectionem eius. Ex quo patet, quod Abraham credidit resurrectionem non mortuorum, in qua consistit vnus de maioribus articulis fidei. Et non solum credidit resurrectionem generalem futuram in fine mundi, sed cum hoc specialem resurrectionem filii sui ad impletionem diuini promissi & hoc est quod dicitur. fide obtulit. Abr. i. l. Id est, offerre uoluit, sed diuinitus impeditus fuit.

3 Cum tent. Tentat enim diabolus, homo, & Deus, sed diuersimode, quia diabolus tentat ut decipiat, homo ut cognoscat, Deus ut cognoscere faciat & hoc modo tentauit Deus Abraham, ut fides eius & obedientia notificarentur nobis ad exemplum imitationis.

4 Et unigeni. Hoc uidetur falsum quia habebat iam alium filium sed soluitur per litteram sequentem.

5 In quo sus. & c. Quia promissum fuerat Abraham quod semen eius uocaretur per Isaac tantum & ideo erat unigenitus quantum ad litteram conditionem. Vel ideo dicitur unigenitus ratione matris, quae non habuit alium filium.

6 Arbitrans. Id est, iudicans uel credens.

7 Quia & a mor. Et ideo oblatio Isaac fuit figura mortis & oblationis Christi. sicut enim aries harenis inter spinas cornibus & immolatus est Isaac liberato, & sic humanitas adherens cruci occisa est diuinitate impassibili existente & hoc est quod dicitur.

8 Vnde eum & in p. Id est, Abraham oblationem filii sui figuram passionis Christi intellexit.

9 Fide & de fu. Hic ponit exemplum de fide Isaac, qui ex fide futuro rum benedixit filijs suis, & hoc est quod dicitur. Fide & de fu. be, Isaac & a. & Esau. hoc habetur Gen. 27. f. ubi dicitur, quod in benedictione sua proposuit Iacob ipsi Esau. d. Dominum tuum illum constituit: & Isaac uidit in spiritu hanc benedictionem habere efficaciam in futuro, quia non habuit effectum in personis duorum fratrum quia Esau nunquam

Tentationes tres

Tentationes tres

Tentationes tres

Tentationes tres

Tentationes tres

Tentationes tres

* C H R Y S O S T O M V S.

* H I E R O N Y M V S.

* C H R Y S O S T O M V S.

* H I E R O N Y M V S.

* C H R Y S O S T O M V S.

* H I E R O N Y M V S.

* C H R Y S O S T O M V S.

* H I E R O N Y M V S.

* C H R Y S O S T O M V S.

* H I E R O N Y M V S.

* CHRYSOST. Audiuit Ioseph etiam inter alienos consti-
tutus (Tibi dabo terram hanc, &c.) necdum videns processis-
se promissionē, & neque sic cōcidit animus eius, sed sic cre-
didit, ut et de exitu eorum loqueretur, & de ossibus suis mā-
datum daret. Et non tantum ipse credidit, sed etiam alios ad
fidē introduxit, ut sem-

p memores essent: quia
nequaquam de suis os-
sibus praecepisset, nisi
plena fide sperasset redi-
tum illorum. Proinde
quandoquidem di-
cunt. Ecce iusti curam
quoque gerebant se-
pulchrorum, dicamus
ad illos, quia non pro-
pter hoc. Nā sciebā,
quia Domini est terra, &
plenitudo eius. Dic mihi
Num & Moyse ossa in-
ter alienos iacent, Et
Aaronis, & Danielis,
& Ieremiæ? Aposto-
lorum autem pluri-
morum ossa nesci-
mus, vel ubi iacent. Petri & Pauli quidem, Ioannis & Tho-
mæ manifesta sunt sepulchra. Aliorum vero cum tanti sint,
maxime cognitum est ubi sint. Nihil igitur pro hac re lugea-
mus, neque pusillanimitate feramus. Vbiunque enim sepelia-
mur, domini est terra & plenitudo eius. Lugere, & deplorare,
& lamentari eos qui de hac vita discedunt, ex pusillanimitate
contingit.

a Regis. Quo omnes masculos Hebræorū necari praeceperat.
b Fide Moyse. &c. CHRYS. Orditur a parentibus Moyse, igno-
bilibus quibusdam, & nihil tale habentibus, quale filius eorū
Vnde autem sperauerunt ut Deus saluaret puerum? Ex fide.
Quia viderunt elegantem infantulum, & ipse vultus ad fidem
eos attraxit. Si iam inde ab initio ex ipsis incunabulis multa
erat illi iusto infusa gratia, non natura hoc operante. Iniuere
enim statim ut genitus, honestus apparebat infantulus, nō er-
rat deformis, non natura, sed gratia diuina, quæ etiam barbarā
illam mulierem Aegyptiam excitauit, ut amaret, & arripe-
ret.

IOSEPHVS. Metuens pater Mosis, ne captus iræ regiae suc-
cumberet, & ipse cum puero deperiret, de liberauit pueri cō-
sulere salutem, Deum iudicans habiturum omnem prouidentiam
& cautelam, quatenus in nullo quæ promiserat esset mēdax.

Puerum ergo in vase ex vimine complicitum, & bitumine ob-
litum mittentes, & circa fluum ponētes, eius salutē Domi-
no reliquerunt, &c. Cum trimus esset effectus. Deus mirabili-
ter eius staturam eleuauit spatium. Nam quantum ad speciem,
nullus erat ita tenerus, ut Mosen vidēs, eius pulchritudine nō
hereret, multumque cō-
tingebat, dum cum
cernerent per plateā
ferri, ut conuiteren-
tur ad aspectū pueri,
& ea in quibus vide-
bantur studium ha-
bere, desererent, dele-
ctati potius eius visio-
ne. Erat enim in eo
infantis multa gra-
tia, & excellenter cir-
ca eum ac decenter
existens, retinebat in-
spicientes. Hunc ergo
cum talis esset,
Themut filia Pharao-
nis sibi filium adopta-
uit, cum sobolem nō
haberet.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
a Parentum qui credebant Deum facturum aliquid magni per eum, cum esset, adeo elegantis formæ.
b Quia ab ortu fuit infusa illi magna gratia venustatis, non natura, sed dono Dei.
c Parentes eius.
d Per fidem inuisibilem.
e Maxime fidei est spernere iucunditatem.
f Id est, transitum.
g Peccatum putauit se latari in aula dum fratres sui affligerentur.
h Quod sustinuit a suis ut Christus a suis.
i Aeternam, ad quam ibat.
k Patienter sustentium.
l Educens filios Israel.

c Maiores diuini. &c. Pro eo quod est. Quod in typo Christi simi-
le est Christi p̄oris, quod aduersus pietatem ab aduersariis in-
tentatur. Aegyptum quidē timens reliquit, audacter autem
Aegyptium confodit. Fugam ergo posuit pro causa fugæ.
d Impro. Quod pateretur pro Christo. Vel significabat imp-
peria Christi futura. Vel quod Moyse sustinuit a fratrib. suis
quos liberare uolebat, sicut Christus a suis quos redimere ne-
nerat. Illi dixerunt Christo. Demonium habes. Et isti Moyse. Vis
nos interficere, sicut interfecisti Aegyptum, Quod tamen patienter
sustinuit, sicut & Christus.

* THEODOR. Qui in regia educabatur, & omni deliciarū
genere fruebatur, & reginæ vocabatur filius, non statuisse ef-
se factus cum iis qui erant sui generis afflicti, nisi fidei urens
oculis ad agonotheam respexisset. Peccati autem iucundita-
tem appellauit, uitam quæ cum impiis transigitur.
e Non ue. CHRYS. Quod prius fugerat in terram Madiam, nō
fuit metus, sed fides, quæ credebat se a Deo liberari. Nō luit ibi
manere, ne esset cā iactantiæ, si in apertū periculum se præci-
pitaret, & tentaret Deum, quod diabolicum est. sancti enim
quamdiu habent quid faciant, non debent tentare Deū, ut &
dominus locum dedit Iudæis. Qui & suis praecepit. Si nos perse-
cuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliam.

Fide

NICOLAUS DE LYRA.

* Secunda ratio est, quia per reuelationem sciebat filios israel multa
dura passuros in terra Aegypti, & ideo ad consolationem eorum voluit
ibidem ad tempus sepeliri, uel potius reponi, ut ibidem dicitur, quia per
hoc habebant spem ex cunctis ex prophetia Ioseph. Vnde & Moyse edu-
cens filios Israel de Aegypto tulit secum ossa Ioseph, ut habetur Exo. 13.

1 Fide Moyse. Hic consequenter ponit exempla patrum qui fuerunt
tempore legis quæ sub Moyse data est, ut dicitur Io. 1. b. Lex per Moy-
sen, &c. Hoc autem tempus distinguitur in tria. Primum autem tem-
pus fuit ante exitum de Aegypto, secundum in exitu, tertium post exitū
Primo ergo ponit exempla de hoc quod factum est ante exitum, secundo
de hoc quod in exitu, ibi: fide reliquit Aegyptum. Tertio de hoc quod
factum est post exitum in terra promissionis, ibi. Et quid adhuc dicā.
Prima in duas, quia primo ostenditur quid factum est ex fide in natiuita-
te Moyse, secundo quid ipse fecerit, ibi. Fide Moyse grandis. Circa pri-
mum sciendum, quod filij Israel ex prophetia Ioseph firmiter credebant li-
berari de afflictione Aegypti per aliquem de populo suo cum Dei adiuto-
rio, & ideo parentes Moyse videntes ipsum elegantem puerum præter
solutum modum, iudicauerunt virtutem Dei esse in illo ad liberationem
populi, & ex hac fide seruauerunt eum contra regis edictum exponende
se periculo personarum suarum. Ex hoc est quod dicitur. Fide Moy. na.
oc. est mē. tr. Ex fide enim parentum factum est hoc, non ex fide Moyse
qui adhuc non habebat iudicium rationis. Et causa subditur.

2 Eo quod vi. Id est, aptū ad liberandum populum, Deo hoc eis inspirante
3 Et non time. Qui praeceperat omnes masculos proici in flumen, ut
habetur Exo. 1. Sed hoc videtur falsum, quia dicitur Exo. 2. quod pat-
res Moyse timore regis posuerunt eum in flumine, & sic exposuerunt eū
morti. Dicendum, quod hoc non fecerunt ad ipsum interficiendum, sicut præ-
ceperat rex, sed quia non poterant ipsum amplius celare, timebant pro-
babiliter ne auferretur ab eis, & ideo in tali casu tutius iudicauerunt ip-
sum exponere diuinæ custodiam in fiscella bituminata, credētes ex eadē fi-
de,

de quod De seruaret eū, ubi dicitur humana pietas, quæ in talibus nō deficit.
4 Fide Moyse. Hic ostenditur consequenter quid ex fide Moyse se-
cerit, quia adoptatus a filia Pharaonis, ut habetur Exo. 2. & adultus
factus uisitauit filios Israel, & videns virum Aegyptium percutientem
vnum de filiis Israel, interfecit eum: Et sic per hoc factum negauit se es-
se filium filiae Pharaonis, & hoc processit ex magnitudine fidei eius, quia
de filiis Israel credebatur Christum nasciturum, & hoc est quod dicitur.
fide. Id est, per fidem.

5 Moyse grandis. Id est, adultus.
6 Negauit se esse fil. fil. phar. Interficiendo Aegyptium. Et subiun-
git duo difficillima ad sustinendum quæ praelegit sustinere ex fide. Pri-
mum est, quia magis uoluit affligi temporaliter cum Dei cultoribus, quā
iucundari cum idololatriis, & hoc est quod dicitur.
7 Magis eligens, Id est, cum filius Israel, qui colebant Deum.
8 Quam tem. pec. Id est, prosperitatem Aegyptiorum. Secundum est,
quod praelegit paupertatem sustinere magis, quam diuitias Aegyptio-
rum cum peccato possidere, & hoc est quod dicitur,
9 Maiores aestimans, &c. Id est, paupertatem uel uituprium pro fi-
de Christi uenturi sustinere.
10 Thesauro Aegypti. Id est, quam thesaurum huiusmodi possidere.
Et reddit causam quare Moyse tam dura patienter sustinebat dicens.
11 Aspiciebat enim. Oculis cordis.
12 In remunerat. Futura beatitudinis. Sicut amara potio sumitur libe-
ter, non propter se, sed habendo oculum ad sanitatem futuram.
13 Fide reliquit, &c. Hic consequenter ostenditur quid factum sit ex
fide in exitu de Aegypto, & diuiditur in tres partes, quia primo ostē-
ditur, quid ex fide factum est in preparatione exitus, secundo quid in
modo exeundi, ibi. Fide celebrauit. tertio quid factum sit in exitu de
Aegypto ingrediendo terram promissionis, ibi. Fide muri Iericho.

Circa primum considerandum, quod Moyse his exiit de Aegypto
Primo exiit occiso Aegypto, & de isto exitu non loquitur hic, quia ex
timore regis tunc exiit, ut habetur Exo. 2. Secundo exiit Aegyptum
Tom. vi. G

+ tempora-
riam habet
re peccati
fructu.

Exod. 1. c

Io. 7. c.
Exod. 2. c.

Mat. 10. c.
F

Diuisio.

A a Fide celebrauit Pascha Hac scilicet quia credidit populum saluandum, filios scilicet a Pharaone, uos a diabolo.
 * THEO. Sine fide enim quomodo credidisset mortem, omnis sanguine prohiberi. Sed per figuram, prauidebat veritatem, & in ortu dominicæ potentiam.
 * HAYMO. Fide qua Moies credit per illum sanguinem saluandum esse populum, celebrauit Pascha, & sanguinis effusionem quo liniuit postes ne angelus uastator Aegyptiorum affligeret Israelitas.
† ferociâ. **†** animositatem regis. Inuisibilem enim **†** tanquam uidens
† Exo. 12. b a sustinuit. **†** Fide celebrauit Pascha & sanguinis effusionem
† primogenito. b ne qui uastabat **†** primitiua tangeret eos. **†** Fide transierunt
 Haymo. b Transierunt mare rubrum, &c. Sic etiam per baptismum fideles transeunt remissis peccatis, tanquam Aegyptiis cum diabolo principe tenebrarum submersis.
Iosuc. 6. c. c Aegyptii deuorati sunt. **†** Fide muri Iericho corruerunt circumitu dierum septem. **†** Fide Raab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

rorum saxa deiecit, etiam si per innumeros annos quis tubis insonet, sed fides omnia ualet. Intueris ubique neque sequela ulla rerum, neque naturæ lege mutationem fieri, sed præter spem cuncta geri. Quoniam enim dicebat. Quia oportet credere, & spebus futuris regi, omnē istum sermonem mouit, ostendēs quia non tunc, sed etiam ex initio omnia miracula per fidem impetrata & perfecta sunt.

B * HAYMO. Quenam tunc spes poterat esse illis. Ex una enim parte erat mare, ex altera cingebantur altissimis montibus, a tercia erant hostes. Si uellent fugere, aut in mari erant perituri, aut in manus Aegyptiorum incidere. Habentes autem fidem cuncta uicerunt. Fide enim qua credidit Moyses Deo, ad uerbum eius percussit mare, & dimisit illud in duodecim diuisiones, iuxta quod in Psalmis dicitur. Mare uero Aegyptios submersit, & ex hoc experti sunt aquam esse, non phantasiam, sed rei ueritatem.
 c Circumitudo. Completo a Leuitis arcam Dei portantibus, & æneis tubis clangentibus.
 * CHRYSOSTOMVS. Non enim turbarum sonitus murorum

d Excipiens exploratores cum pace, &c. Quia & uos debetis duo testamenta per apostolos tanquam exploratores a Christo missos credendo excipere, & ita cum infidelibus non peribitis.

7 * THEODO. Non prohibuit uitam improbitas salutem, contexit enim fides peccati uulnera. Est autem in re admiranda Apostolica sapientia, uel potius est laudanda diuini Spiritus operatio, quod Moyses Abraham, & Noe, & Enoch, & aliis alienam & meretricem coniunxit, ut & fidei ostēderet potentiam, & Iudeorum deprimeret supercilium. Sexcenta enim eorum milia propter infidelitatem consumpta sunt in deserto, hæc autē quæ ab Abraham quidem cognatione procul ab erat, a lege aliena, impudice magnam uitam patrem transegerat, per fidem salutem est conseruata, & ecclesiæ figuram aduibrat. Cum autem horum mentionem sic fecisset diuinus Apostolus, & eorum quæ dicta sunt uidisset longitudinem, aceruatim cæterorum meminit.

C NICOLAUS DE LYRA.
 * dicendo secum omnes filios Israel & de isto exitu loquitur hic, quia tunc non timuit regem eos persequentem, ut habetur Exo. 12. quia tunc dixit filius Israel. Nolite timere, &c. Et hoc est quod dicitur, fide reliquit Aegyptum non ueritus ani. &c. Et reddit causam quare non timuit dicens.

1 Inuisibile, &c. Id est, cum qui inuisibilis est fiducialiter expectauit.
 2 Tanquam sit. In spiritu auxilium eius mirabiliter affuturum, propter quod dixit populo. State & uideite magnam Dei quæ facta est hodie, Exo. 14. & hoc totum per se, & ex fide, quæ est ex non uisis.
 3 Fide celebrauit pascha. Hic consequenter ostenditur quid factum est ex fide in modo exeundi, & diuisum in duas partes, quia primo ostendit quid factum sit in dispositione exeundi, secundo quid in actu transeundi. Fide mare rubrum. Cuius primum considerandum, quod dispositio exitus filiorum Israel de Aegypto, fuit aqua Paschalis immolatio, cuius sanguine linita sunt superliminaria & postes domorum filiorum Israel, ne interficerentur ab angelo percutiente primogenita Aegyptiorum, ut habetur Exo. 12. & hoc est quod dicitur, fide cel. pascha. Id est, immolatione ægni Paschalis qua sunt figura immolationis Christi in cruce, secundum quod dicitur 1. Cor. 5. u. uale. nostrum immolatus est Christus. Per cuius mortem & sanguinis effusionem simus liberati a potestate diaboli sunt filii Israel per immolationem ægni Paschalis & effusionem sanguinis in postibus & superliminariis domorum, fuerunt liberati ab angelo percutiente primogenita Aegyptiorum, & hoc est quod dicitur. Ne qui uastabat primogenita Aegyptiorum tangeret eos.

4 Fide transierunt mare rubrum, &c. Hic tangitur modus exeundi, ubi ex fide contigerunt duo miracula. Vnum est, quod mare sic. per se transierunt, & hoc est quod dicitur, fide transierunt mare rubrum, &c. Secundum fuit, quia aqua erat eis pro muro a dextris & a sinistris, ut habetur Exo. 14. & patet per hoc, quod Aegyptii eos sequentes submersi sunt, & hoc est quod dicitur. Quod experti Aegyptii deuorati sunt. Talia autem contingebant ex hac, quia operatio miraculorum a scribitur fidei, secundum quod habetur Matth. 17. c. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc, & transibit, & nihil in possibile erit uobis.
 5 Fide muri Ieri. Hic ostendit quid factum sit per fidem in exitu de Aegypto ingrediendo terram promissionis, & diuiditur in duas partes, quid primo ostendit quid factum sit per fidem populi Israel, secundo quid factum sit per fidem Raab, sibi. fide Raab.

6 Fide Raab me. Hic ostenditur quid factum sit ex fide ipsius Raab, quæ ex auditu miraculorum in transitu filiorum Israel per mare rubrum, & in aliis mirabilibus quæ eis acciderant, credidit firmiter ciuitatem Iericho tradendam uirtute Dei in manu populi Israel, & ideo nuncios Israel ex eadem fide conseruauit, ex quo meruit liberari a morte cum sanguine, ut habetur Iosue 6. & hoc est quod dicitur, fide Raab me. Sic enim cognominata est.
 7 Non petiit cum incredulis. Id est, cum alijs ciuibus Iericho, quæ credebant ciuitatem posse defendere contra Deum Israel.
 8 Excipiens explor. cum. pa. Quia eos saluauit, ut dictum est. De ista Raab dicitur aliqui, quod ad literam meretrix, & ideo exploratores melius potuerunt ingredi domum eius uespere, quia tales mulieres indifferenter recipiunt omnes & ipsi in necessitate positi poterant licite ad eam, non propter luxuriam exercendam, sed ad uitam propriam conseruandam, ipsa enim uirtute poterat culpam in receptione eorum, quam a lius de ciuitate, cum ipsa indifferenter omnes reciperet, & salus, exploratorum non debebat procurari, per mortem alterius, ideo intrauerunt domum istius quamuis esset meretrix. Sed hoc non uidetur probabile quia tales meretrices parum habent de fidelitate, & ideo non uidetur probabile, quod exploratores filiorum Israel, qui erant homines sapientes, considerent in tali muliere de conseruatione uite propria. ideo dicitur aliqui, quod tunc non erat meretrix, sed ante fuerat, propter quod tale cognomen sibi remanserunt. Sed hoc non uidetur uerum quia tales meretrices quamuis peniteant, reputantur tamen in communi plebe persone uiles, & ideo si fuisset meretrix, non fuisset communis in matrimonio ipsi Salomoni, qui erat nobilior in toto populo Israel, cuius effectus princeps nobilioris tribus scilicet tribus Iudæ. quia nobiles Iudei abominabantur talibus personis in matrimonio coniungi. Et ideo uidetur melius, quod non fuit meretrix, nec erat, sed tantummodo tale cognomen habebat. multi enim cognominant aliquo cognomine cuius

a De Gedeon. Qualiter accepto signo velleris a domino iuit cōtra Madianitas cū trecentis viris, eosque noctu expugnauit.
b Barach. De quo in libro Iudaicum legitur, quod Iabin regē Chanaan filios Israel affigente. Delbo a prophetis, quē illo tēpore Israel iudicabat, præcepit Barach filio Abinoen, vt affumeret decem milia pugnatorum secum, & iret contra Syfaram principem exercitus Iabin. Qui dixit se iturum si ipsa cum eo irēt. Itaque & ipsa cum eo iuit. Dominus autem exteruit exercitum Iabin quem congregauerat Syfara ad torrentem Cyson. Fugitque Syfara ad tentoria Iahel uxoris Abner Cynei. Vbi cum absconditus dormisset, Iahel clauum tabernaculi cum malleo percussum defixit in cerebrum eius vsque ad terram, & mortuus est. Et ecce Barach sequens Syfaram veniebat. Egredienteque Iahel in occursum eius dixit ei, Veni & ostendam tibi virum quem quæris. Qui cum intrasset, vidit Syfaram iacentem mortuam. Humiliavit ergo Deus die illo Iabin regem Chanaan coram filiis Israel.

c Samsen. Qui vt legitur in lib. Iudicum, afflixit vehementer Philisthæcos.
d Iephte. Qui cum iret ad pugnam contra hostes, vouit domino, quod si triumphum de hostibus assequeretur rediens, quod primo occurreret offerret Deo, occurritque ei filia, quam immolauit.

e Iustinus Martyr. Quoniam Iephte in immolanda filia præbuit custodem religionis erga Deum, propterea eius facta est mentio in enumeratione iustorum.

Non laudatur Iephte quod filiam occidit, sed quod per fidē Deo iuuante hostes superauit.

f Avg. In primo lib. de ciuit. Dei. Quare non culpatur Abraham, sed laudatur quod filium occidere voluit. Et merito queritur, vtrum pro iussu Dei sit habendum quod Iephte filia sicut vouerat occidit. Nec Samsen aliter excusatur, quod se cum hostibus oppressit, nisi quia spiritus latēter hoc iusserat, qui

g **NICOLAUS DE LYRA.**
* cuius proprietatem nunquam habuerunt in re, sicut aliquando aliquis pauper cognominatur rex, vel comes, vel aliqui huiusmodi. Item aliter potest dici & melius, vt credo. Ad cuius intellectum sciendum. In Iosue 2. ubi agitur de Raabiditio Hebraica sibi adiuncta sonat sic, נַחֲשֵׁת זֶנֶב, & signat promptam proprietatem, & quia meretrix prompta est a se ostendendum corpus suum, ideo hoc nomen tractum est ad designandum meretricem, & similiter quia mulier hospitalaria, est prompta ad transeuntes trabendos ad hospitium suum, tractum est idem nomen ad standum pro hospitalaria. Vnde Iosue 3. ubi translatio nostra habet. Ingressi sunt domum mulieris meretricis. translatio Chaldaica habet, domum mulieris hospitalarie, & talis fuit Raab: propter quod exploratores declinauerunt ad domum suam ad hospitium suum. Ad autoritatem vero Hieronymi, qui dicit super Matth. quod ponitur in Genealogia Saluatoris sicut mulier reprehensibilis, solui diffusus super Matth. Potest etiam breuiter dici, quod hoc dicit Hieronymus non propter vitium meretricis, sed quod fuit alienigena & de idololatriis nata, sicut etiam dicit de ipsa Ruth, quæ tamen fuit mulier magna virtutis & fame, vt dicitur Ruth 3. Scit omnis populus qui habitat intra vrbes mee portas mulierem te esse uirtutis.

1 Et quid adhuc. Hic ponuntur exempla de fide post exitum de Aegypto in terra promissionis iam obtenta, dicens: Et quid adhuc. dicitur. Quod multa possunt dici exempla de fide patrum, ad quæ enarranda non sufficeret tempus vite mee: & hoc est quod dicitur.

2 Deficiet, &c. Id est, antequam possim enarrare per singula.
3 De Gedeon. Qui credens promissio Dei cum trecentis hominibus confidenter pugnauit contra exercitum maximum ipsius Madiam, vt habetur Iud. 6.

4 Barach. Qui credens prophetie Delbora iui cum populo inermi ad pugnandum contra Syfaram, Iud. 4.
5 Iephte. Qui ex fide iuit ad pugnandum contra filios Ammon, Iudic. 11. e. vnde ibidem dicitur. Factus est ergo super Iephte spiritus dñi & aut postea filiam suam indiseret & crudeliter occidit, vt dicit Aug. credendum est quod ipse pœnituerit, quia ponitur in catalogo sanctorum. Hebrai tamen dicunt quod non occidit eam, sed sacrificauit eam domino per ob-

scris.

qui per illum miracula faciebat.

e Qui per si. Et si recusat dicere quæ singuli, dicit tamen quæ quidam operari sunt fide.

* ATHANASIVS. Quid est, Sancti omnes per fidem expugnauerunt regna; Responso Abraham, Moyse, Iosue, operati sunt iustitiam.

1 Abraham. Phinees.
2 & David pro missiones acceperunt, immuliter Iosue filius Naue,
3 & Chaleb. Occluserunt ora leonum, Daniel in leonum fouea
4 Effugerunt acies gladii Helias & David.
5 Validi facti sunt ex imbecillitate, velut
6 Ezechias. Effecti sunt robusti in bello, veluti
7 Samson, qui uina asini in axilla
8 mille prostravit ex-

9 **Et quid adhuc dicam?** Deficiet enim me tempus enarratem de Gedcon, Barach, Samson, Iephte, David, Samuel, & aliis prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones. Obturauerunt ora leonum extinguerunt imperum ignis. Effugauerunt a terros. Repromissiones. Promissiones multæ sunt factæ David, vt Abrahamæ.

Sapienter historiarum commemorationem vitat, ne sermonem suum protelet, breuiter quædam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fauget auditorem.

g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Elias lectus, vt in Ps. 2. a. *Asliterunt re. Pro Herode, & principes, pro Pilato. At tēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quæ dicta sunt, & alius huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit taba, vt præter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenæ felicitatis, quæ ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irritus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi dicebant quod sibi sperarent. Vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob. Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quæ ei acta redierunt, sed æterna, quæ in Christo præcesserunt.**

10 Operati sunt. In quo tangitur actus iustitiæ & virtutis, isti enim sunt actus præcipui inter actus virtutum moralium, quia conseruat commune bonum ut habetur 5. Et hic. & quia virtutes connexæ sunt, ideo per istos actus intelliguntur actus aliarum virtutum.

11 Adepti, &c. Sed hoc videtur esse contra illud quod dictū est sup. eo. cad. Iuxta fidem defuncti sunt oēs non adepti repromissionibus. Dicendū, quod triplex promissio facta est antiquis. Vna fuit promissio terræ sanctæ, sed hanc non acceperunt Abraham, Isaac & Iacob in se, & de hac loquitur Apostolus supra cum dicitur. Non adeptis rep. &c. acceperunt tamen eam in successoribus suis. Alia est promissio spiritualis, qua promittitur sanctis vita beata, & hanc nullus accepit ante Christum aduentū. Alia est promissio singularis qua promissū est cuique aliquod bonū particulare, sicut David promissū fuit regnū, Ezechie sanitas, & sic de aliis, & istas promissiones consecuti sunt, & de istis, loquitur hic.

12 Obtur. ora. Hoc habet veritatem de Daniele, ut habetur Dan. 6. & de David vt patet. 1. Reg. 17. & de Sāsone Iud. 14. & in hoc ostenditur victoria sanctorum de animalibus brutis. **13** Exting. &c. Hoc patet in tribus pueris positus in camino, Dan. 3. & de Moyse & Aaron Nu. 11. & 16. & in hoc ostenditur victoria sanctorum de rebus inanimatis.

14 Effug. &c. id est, acies hostium habentium gladios acutos, hoc frequenter fit Iosue, Gedeon, & David, ut patet in libris Iosue, Iud. & Rc.

15 Conual. &c. Hoc specialiter patet de Ezechia isa. 37. qui miraculo se ex fide sanatus est & de vrbibus aliis hoc credendum est, quia loquitur in plurali. **16** Fortes, &c. id est, alienigenarum, hoc patet de multis specialiter autem de Iosue, David & Machabæis.

17 Tom. vj. G 2

D
 Li. quest. ad Av. q. 101.
 t. 56 d. ca. n. 101 Iephte.

Aust. li. 3. de cōtent. Euāg. c. 15. Amb. of. c. 35. Dan. 14. c. 12 a.

Aug. epist. 120 c. 7.

la 5. c.

P

Promissio triplex antiquis facta.

A *Acceperunt mulieres, &c.* THEODO. Admirabilis Helic & Helisei miracula. Ille enim viduę, hic vero Sunamitati dis filium excitavit.
B *Alij autem dissentit, &c.* Eleazarus, septem Machabari, & eorum mater,
 * CHRYSOST.
 Sed nos non adepti sumus resurrectionē sed possumus ostendere & illos inquit, excisos, ut meliorem resurrectionem adipiscerentur. Nam in presenti vita cum licuisset, nolebant vivere, quia meliorem expectabant.

B * ATHANAS. Alii dissentit sunt. Iacobum fratrem domini dicit, & alios quib. amputata sunt capita. Nam istud distendere, nihil aliud est, quam decollare.

Angu. epi. 110. c. 7 & c

Alii autem dist. &c. AVG. Et in illis patribus veteris Testamenti, quamvis rara fuerunt, tamen exempla patientiæ a sanguine Abel usque ad sanguinem Zacharię quorum sanguinem dicit dominus ab eis exigendum, qui in patrum suorum, a quibus illi occisi sunt iniquitate persistenter. Et in nouo Testamento, non defuerunt temporarij felicitate polientes, in eo misericordiam Dei experiamur.

Alij uero ludibria &c. HAYMO, Hoc est, irrisiones. Primo. n. sancti Martyres ludibrijs & irrisionibus deludebantur, deinde verberibus afficiebantur, sicque vinculis astricti ponebantur in carceres, ad postremum uero interficiebantur diuersis & exquisitis tormentis.

Quest. 161 a. Antioch.

* ATHAN. Ludibrijs & flagris explorati sunt Esaias, Hieremias & Michas. Lapidati sunt Stephanus & Naboth, dissecati sunt, Esaias quem terra lignea secantur Iudæi. Tentati sunt veluti Iob. Occisione gladii occubuerunt Iacobus, Zacharias & alii. Atque omnes illi testimonium sunt promeriti per fidem quod placuerint Deo.

C *In occisione gladij mortui sunt, &c.* * CHRYSOSTOM. Quid dicis?

Sacramenta duplicia.

NICOLAVS DE LYRA.

* *Acceperunt, &c.* Aliqui hoc male exponentes, dixerunt quod mulieres acceperunt uiros suos resuscitados, dicentes quod matrimonium non dissoluatur per mortem, & ideo tenebantur illos reaccipere. Sed hoc est contra Apostolum Rom. 7. ubi loquitur de muliere coniugata. Si mortuus fuerit uir eius iuncta est a lege uiri. Ideo sciendum, quod aliqua sunt sacramenta que imprimunt characterem, & talia non reiterantur, sicut resuscitatus non debet iterum baptizari, quia character perpetuus manet in anima, qua incorruptibilis est. Aliqua sunt sacramenta, qua non imprimunt characterem, & talia reiterantur, ut patet de penitentia, quia si interruptatur per peccatum mortale, necesse est ipsam iterari, matrimonium autem non imprimunt characterem, & ideo si soluitur per mortem uiri, mulier non debet eum admittere, si resuscitatur, nisi inter eos matrimonium iterum contrahatur, ideo sic debet exponi. Mulieres. Id est, matres. Acc. de rel. mo. in os. Id est, filios suos resuscitados per fidem & orationem sanctorum prophetarum, sicut patet de muliere Sapiptana, que ab Elia accepit filium suum resuscitatum 3. Reg. 17. & de muliere Sunamite, que filium suum resuscitatum recepit ab Elia 4. Reg. 4. 2. Alii au. &c. Ostenso quid sancti patres pro fide fecerunt, hic consequenter ostenditur quid pro fide sustinuerunt. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit quid passi sunt pro fide, secundo quare promissiones sunt eis dilata, ibi. Et hi omnes. Prima a ihuc in duas, quia primo tanguntur mala ab alijs illata, secundo mala uoluntarie assumpta, ibi. Circumierunt in Melotis. Dicit igitur, quod per fidem unius ueri Dei. Alii dissentit sunt. Id est, in tormentis extenti, ut patet 1. Machab. & 2. de septem fratrib. & de pueris ad ubera matrum suspensis, 2. Machab. 6.

Diuisio.

- 3 Non suscipientes te. Id est, liberationem a presenti pena.
- 4 Ut melinue. relur. In futura gloria.
- 5 Alii uero ludibria exper. Sicut patet de Samsone. Iudicum 16. & de Tobia Tobia 2. & de Iob. Iob. 19.

dicis. Alij quidem effugerunt acies gladii, alij uero occisione gladii mortui sunt. Vtrum horum laudas. Vtrum miraris. Hoc an illud. Ira inquit, hoc quidem uobis familiare est, illud autē laudabile est, quia & circa ipsam mortem preualuit fides, & typus est futurorum. Duo quippe sunt miracula fidei, ga & m

- 1 perat magna, & patitur magna, & nihil reputat pati.
- 2 e In melotis. Melota uelut de pilis Camelorum. vel melior est animal, quod & taxus, cuius pellis Melota dicitur.
- 3 * THEODOR. Ita Helias ille magnus, ut Heliseus illius gratia haeres. Ita plurimi propheta, qui ne domos quidem habebant, sed ligna excidentes sibi uigilia catalue conluebant.
- 4 * THEOP. Melota, pellis ouina est.
- 5 * CHRYS. Recurrit ad Heliam, quia

necdum fortassis de Apostolicis tantam opinionem habebat merito ex illo qui assumptus est, & maxime in admittatione erat, adhortationem & consolationem adfert. *Circumierunt in melotis, &c.* Neque uelimentum habebant inquit, ex nimietate tribulationis, nec ciuitatem, nec domum, nec receptaculum. Quid dico receptaculum. Nec consistere permittentur. Non enim dixit, in solitudinibus sedebant, sed etiam ibi fugiebant & inde exagitabantur, non ex terra habitabili tantum, sed etiam ex inhabitabili. Tanquam essent in reb. turpissimis deprehensi tanquam indigni essent ipso solis conspectu, ne in eremo quidem refugium inueniebant, sed temper cogebantur fugere, opes habebat ferarum lustra inquirere, opus habebant uiuos in terram seipos defodere, semper in timore esse. *In quibus dignus non erat mundus.* Id est, quorum conuersatione non erat mundus. Et ideo ne uiles habeantur pro tribulationibus. Vel adeo uiles erant hominibus, quod non essent digni stare uel habitare inter eos. Vel illi priores non acceperunt statim promissam uitam usque ad Christum. Cur non.

Deo

- 6 Et uerba. Hoc patet de Michea propheta, quem percussit Sederchias 3. Reg. ulti. & de prepositis filiorum Israel, qui flagellati fuerunt ab exactoribus Pharaonis, Exo. 5.
- 7 Insuper & uin. Hoc patet de Ieremia Ierem. 29. & 27. de Michea 2. Reg. ultimo.
- 8 Lapidati sunt. Hoc patet de Naboth. 3. Reg. 21. & de Zacharia filio Ioiada 2. Paralip. 24. 9 Secti sunt. Patet de Isai, qui ex precepto regis Manasse sectus fuit cum terra lignea, eo quod reprehendebat eius fauora. Et de septem fratribus Machabeis, qui secti sunt in membris & in alijs corporis partibus. ut patet 2. Mach. 7. 10 Tentati sunt. Ut ad idololatriam inclinarentur, sicut patet de Matathia & filiis eius 1. Machab. 2. & de Eleazaro 2. Machab. 6. & de septem fratribus, ibid. 7.
- 11 In occisione, &c. Id est, quia nolentes consentire idololatrię gladio percussis sunt, ut patet 2. Mach. 5. & 6. 12 Circumierunt. &c. Hoc consequenter ostendit quid passi sunt propter fidem in malis uoluntarie assumptis. Et reducuntur ad tria, scilicet ad exteriorem cultum, & quantum ad hoc dicit. Circum. in Mel. Melota autem est uelut facta de pelle taxi, qua hirsuta est & deformis, ut in tali habitu quantum ad aliquid describitur Elias 4. Reg. 1. & Ioannes Baptista Matth. 3. secundo reducuntur ad personam statum, & quantum ad hoc dicit.
- 13 Egentes. Quod specialiter patet in Elia qui in necessitate pastus est a coruis & a muliere uidua 3. Reg. 17. 14 Angustiati. Hoc patet de Elia fugiente Iezabel 3. Reg. & de Dauid fugiente Saul. 1. Reg. 21. & inf. usque ad huius primi libri, & Absalon 2. Reg. 15. 15 Afflicti. Labori corporali, ut habetur de Elia, qui lassus obdormiuit super iuniperum. 3. Reg. 19. 16 Quibus dig. &c. Per hoc enim quod fugiebant a societate aliorum, patet quod homines mundani & non erant digni societate illorum, propter culpam mundanam & non erant digni societate illorum, propter culpam mundanam. Tertio reducuntur ad locum, & quantum ad hoc dicit.
- 17 In soli. &c. Cauera est fossa facta per artem. Spelunca uero per naturam, uel ex aliquo accidente, sicut de corrosione aquarum uel huiusmodi

a Deo pro nobis, &c. Prout naturam nostram assumeret, & gloriosius nobiscum exultaret. Et si illi tenuerunt fidem, qui nos tandiu expectauerunt requiem, multo magis teneamus qui statim accipimus.

b Consummarentur. Id est, requie & visione Dei fruerentur.

* CHRYSOST.

Paradisum quinq; & eo amplius annorum nullib. preclutsum hodie Christus nobis patefecit, & latronem in paradisum introduxit, & amoenitates eius ostendit, & vno tempore videmus duo beneficia esse concessa, vnum quod Paradisus patefactus est,

Et hi omnes testimonium fidei probati nunc non acceperunt

Tanta per fidem antiqui fideles operati sunt, vel passi pro fide.

a Quod fides de eis perhibuit. b Adhuc.

a Duas stolas, et si singulas.

Plenam corporis, & animę beatitudinem. Vt in communi gaudio omnium maius sine singulorum.

a re promissionem Deo pro nobis melius aliquid prouidente vt

Profiterentur.

b non sine nobis consummarentur.

facie ad faciem, &c.

aliud quod latro in eum meruit introduci. Hodierna dies tantam nobis patriam reddidit, paternam ciuitatem ostendit, domum pristinam redonauit, &c. Christo non iniurie facta cram ingredienti patriam, facere ingressus sui latronem participem, nam secum eum perduxit non confundens calcantibus latronis pedibus paradisum, sed honorem prestas Paradiso, &c.

* I D E M. Iusti in aliam vitam translati, beati sunt, eo quod ad Christum abierunt, & propius ad regem non peraccessum & fidem, sed

Hom in illud iustorum animam in manu Dei, &c. & Ho. 69. ad pop.

NICOLAUS DE LYRA.

* huiusmodi, talia autem loca habitabant patres antiqui, vt essent in loco apto diuinae contemplationi, propter quod Philosophus 1. Politicorum postquam probauerat hominem esse animal civile, subiunxit, quod ille qui refugit communem habitationem hominum, vel est bestia, vel melior homine. Quia si homo refugiat hoc propter maliciam suam non potens cum alijs cohabitare propter defectum suum in moribus, cadit a dignitate humana in vitam bestialem. Si autem refugiat communitatem hominum, vt liberius vacet contemplationi diuinae, excedit communem statum hominum, & est quidem Deus inter alios homines, secundum Philosophum.

1 Et hi omnes, &c. Hic consequenter ostendit Apostolus quomodo & quare promissiones sunt eis dilatę, dicens. Et hi omnes testimonio fidei proba. Vt patet per predicta exempla.

2 Non acceperunt re. gl. æter. Et subit causam dicens.

3 Deo nobis melius, &c. vt non sine no. &c. Id est, ad perfectionem gloriae ducerentur sine nobis. Ex hoc enim quod patres veteris Testamenti, in limbo existentes simul venerunt ad gloriam per Christum cum

cum aliquibus ad nouum Testamentum pertinentibus, fuit maius gaudium utrorumque.

Notanquam, quod aliqui ex hoc loco acceperunt occasionem errandi dicentes, quod nullus intrabit ad gloriam, nisi post finalem resurrectionem. Sed hoc est contra Apostolum dicentem 2. ad Corin. 5. a. Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, sed æternam in cœlis. Ex quo patet, quod anima a corpore separata statim recipitur in gloria, nisi propter debitum alicuius pœnæ temporalis retardetur. Propter quod consummatio glorię de qua loquitur hic Apostolus, potest referri ad præmium essentiale, & sic non habuerunt eam patres veteris Testamenti sine nobis, quia non habuerunt eam ante nouum Testamentum. Vel potest referri ad corporis stolam, que non datur generaliter, nisi post uniuersalem resurrectionem quamuis aliquibus data sit ante ex speciali priuilegio, & hoc modo patres veteris Testamenti similiter non consummantur in gloria sine nobis, quia sancti veteris Testamenti & noui simul accipient gloriam corporis.

A D D I T I O. I.

In cap. 1. Vbi dicitur in Possil. Fides substantia, &c. Ad cuius in intellectu sciendum.

Ad altiore declarationem quorundam que in hoc capit. continentur, præter illa que hic habentur, in Possilla, quedam uidentur addenda. Et primum circa hoc quod dicitur. Fides est substantia sperandarum rerum, &c.

Circa quod attendendum, quod licet expositio Possill. de hac definitione seu descriptione fidei quam Apostolus ponit, sit satis vera, & uideatur esse assumpta a sancto Thom. 2. 2. quęst. 4. artic. 1. in corpore quęst. exponantur tamen etiam hæc uerba Apostoli secundum alios sit, ut cũ dicitur. Fides est substantia sperandarum rerum. intelligatur causa subsistendi in nobis per res sperandas, que quidem sunt bona futura, que rationabiliter ab homine uirtuoso sperari debent, s. beatitudo que ab omnib. est appetenda. Vnde in hoc quod dicit, sperandarum rerum, excluduntur res sperata, que tamen non sunt speranda, sicut sunt bona mundana seu temporalia, que non ducunt ad ueram beatitudinem. Bona autem ad ueram beatitudinem pertinentia subsistunt in nobis per spem, que a fide generatur, ut in gl. Matt. 1. Et sic cum dicit. Substantia sperandarum rerum. per ly substantia, intelligitur causa. s. fides que spem causat, cum autem dicitur. argumentum non apparentium. per argumentum intelligitur probatio, per fidem. n. est in nobis quedam probatio rerum non apparentium, s. de se non habent euentiam, sed per fidem, per quam in nobis causatur assensus de inuisibilib. sperandis, sicut argumentum ostendit conclusionem in scibilibus.

Consequenter circa hoc quod dicit. In hac enim testimonium cõsecuti sunt senes. Notandum, quod cum Apostolus loquitur Hebræis quorum cõis status populi quamdiu legem obseruabat semper in prosperitate fuit, & cum a præceptis legis declinasset, in multas aduersitates incidebat, sicut prius patet in historijs cõibus uet. le. prout in 1. 2. q. 99. art. 6. in responsione ad tertium argumentum declaratur, ideo in primitiua ecclesia Hebręi ad fidem conuersi, sicut ad legalia obseruanda ex primęua consuetudine inclinabantur, credentes ipsa esse necessaria cum fide Christi, sic estimabant quod ad iustitiam fidei debebant sequi aliqua presentia & uisibilia bona, & specialiter redemptio eorum a captiuitate Gentium. Vnde & post passionem Christi quidam de discipulis nondum perfecte docti dicebat. Luc. 24. c. Nos sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel, & ideo apud Hebręos ponere totum præmium si dei in bonis futuris seculi, que omnino in hac uita non habentur, nec ad plenum,

plenum uidetur, erat eis durum ad credendum. Vnde Apostolus hunc errorem intendens ab eis excludere, dicit. In hac enim testimonium consecuti sunt ienes. s. in hac fide que est de rebus sperandis, ut iam duxerat, non de reb. uisib. seu iam adeptis, seu in proximo adipiscendis. Consecuti sunt testimonium, s. iustitię a Deo. Senes, i. antiqui. Ad quod probandum, s. quod fides meritoriora proprie sit de reb. sperandis & non adeptis, inducit exempla. Et primo ponit unum exemplum de fide, que est de reb. non sperandis, sed iam existentib. & hoc cum dicit. Fide intelligimus. Secundo ponit plura exempla de fide que est de reb. sperandis, ibi. Fide plurimam hostiam.

Circa primum dicit sic, Fide intelligimus aptata esse secula uerbo Dei. Ad quod sciendum, quod credere mundum esse a Deo creatum, prout Genes. 1. dicitur, licet sit fides uera, non est tamen in sperandarum rerum, sed est de rebus iam existentibus, ideo per istam fidem solum non legitur aliquis testimonium iustitię fuisse consecutus, sed per fidem de rebus sperandis, unde notanter dixit. Fide intelligimus. non autem dixit: fide credimus hæc, quasi dicat, hæc fides per quam mundus creditur fuisse creatus a Deo, in qua non includitur aliquid sperandum, nõ legitur commendari in sacra scriptura, sic ut aliquis dicatur iustus eo solo quod credit mundum a Deo esse creatum, sed fides illa que de reb. sperandis est sæpe in scriptura commendatur, prout patet per exempla consequenter inducenda. Et primo de Abel, que commendatur in scriptura tanquam iustus dupliciter. Primo per acceptationem munerum suorum, cũ de eo dicitur Genes. 4. a. Respexit dominus ad Abel & ad munera eius. Secundo per hoc quod Deus post mortem dicitur audisse clamorem sanguinis eius, Genes. 4. & de hoc dicit, quod defunctus adhuc loquitur, scilicet clamando de terra. Secundo ponit exemplum de Enoch, qui commendatur in scriptura tanquam iustus per translationem eius ad Deum. Ex quibus duobus exemplis Apostoli intendit ostendere, quod per fidem de rebus sperandis, & nondum adeptis antiqui consecuti sunt testimonium iustitię fidei, eo quod predicti non leguntur aliquod opus meritorum fecisse, nisi quod crediderunt ueram fidem de sperandis. Quod si contra predicta dicitur, unde habetur, quod Abel crediti aliquid sperandum, similiter & Enoch, cum tamen scriptura nihil circa hoc dicat de his? Ad quam tacitam quęstionem respondet dicens. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Vnde quia predicti duo leguntur placuisse Deo, ut patet per predicta sequatur quod habuerunt fidem, sed non de rebus adeptis, cum talia non leguntur habuisse in hac uita, ergo de rebus sperandis, quod est intentum. Sed contra hoc adhuc posset quis

Fides spe commenda. data.

A dicere: unde habetur, quod sine fide impossibile est placere Deo? Ad quod respondet. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.

Pro quo sciendum, quod naturalis ratio dicitur homini, quod alicui superiori subdatur, propter defectus quos in seipso sentit, in quibus eget ad iuuari & dirigi, qui apud homines dicitur Deus, prout 2. 2. q. 85. Ex quo sequitur, quod si quis ad uerum Deum accedere intendit, oportet quod credat ipsum Deum esse superiorem illo, ad quem accedere intendit, & sic verificatur illud, quod accedentem ad Deum oportet credere quia est. Oportet etiam quod accedens speret ab illo adiuuari & dirigi in futuro alia frustra ad talem superiorem accederet, & sic verificatur quod oportet accedentem ad Deum credere, & quod inquirentibus ipsum, scilicet Deum, remunerator sit. Ex quibus probatur, quod Abel & Enoch, qui iustitiam testimonium consecuti sunt, fidem habuerunt de Deo, per quam sperauerunt ab eo remunerari, quam remunerationem in hac uita non habuerunt, quod est intentum Apostoli ad fundandam definitionem seu descriptionem suam supradictam.

Sed quod credendum uidetur, cum ista uerba Apostoli, scilicet Sine fide autem impossibile est placere Deo, & credere oportet accedentem, &c. Communiter pertineant ad fidem de qua agitur, quare interposuit illa uerba inter testimoniam Abel & Enoch, & testimonium Noe & sequentium? Debuisset enim uel proponere illa ante omnia testimonia antiquorum, uel postponere ea post omnium fidelium testimonia.

B Ad quod dicendum, quod ratio est, quia in illis duobus solis primis licet Abel & Enoch non legitur expresse aliqua fides de re speranda, & ideo probat eam per rationem. In alijs uero, scilicet Noe & sequentibus inuenitur clarius fides de re speranda, ut patet in omnibus sequentibus. Et primo de Noe qui diluuium futurum credidit, & ab eo eripi per arcam iuxta diuinam reuelationem & sic habuit fidem manifestam de re speranda & nondum adeptis. Idem habetur de Abraham & alijs qui sequuntur, in quorum quolibet inuenitur fides de rebus sperandis, ut patet intuenti per singula. Et exponantur cetera ut in Postilla usque ibi. Et alijs prophetis qui per fidem uicerunt regna, operati sunt iustitiam.

Fides antiquorum & modernorum.

Circa quod attendendum, quod fides antiquorum, quae manifesta fuit, confirmata in uet. lege quod miracula subuertentia aduersarios corporaliter, & liberantia populum Dei, ut in Aegypto & in mari rubro & huiusmodi in noua lege, potius ostensa ut plurimum per mirabilem patientiam sanctorum in cruciatibus acerbissimis & assiduis persecutionibus, secundum quas uere dicuntur martyres, scilicet testes fidei, quam quidem differentiam inter antiquos patres & novos uidetur hic inuere Apostolus, quae de antiquis dicitur. Qui per fidem uicerunt regna, &c. obtinuerunt ora leonum, &c. Quae omnia usque ibi, Abi uero distanti sunt, exclusiue pertinent ad statum antiquorum, ubi omnia ista & plura similia leguntur, & sic in illo statu, ut plurimum testimonium fidei accipiebatur ex uictoria fidelium & liberatione populi Dei uisibiliter & miraculose factis. Et hoc testimonium proprie pertinebat ad illum statum, qui propter eius imperfectionem per promissiones temporales deducebatur ad obseruantiam preceptorum, ut in 1. 2. q. 99. art. ult. in cor. quaest. Unde & populus ille comparatur puero sub pedagogo existenti, ut patet Gal. 3. Et ideo si principales patres antiqui Testamenti, patriarchae, Moyses & huiusmodi temporalia omnia contempserunt, non haberet locum ipsorum doctrina. Unde oportebat apud populum illum qui talia bona praecipua aestimabat, quod eorum doctores tanquam bona magna illa aestimantes, sic temporalibus bonis publice adhererent, ut de eis promissiones alijs facerent. Sicut magister puerorum munuscula puerilia quibus pueros intendit prouocare ad aliquod uirtuosum opus faciendum, illa asserit esse magna & maxime desiderabilia, ut per ea deducantur ad opera uirtuosa. Et ideo Deus qui omnia suis temporibus & loco suauiter disponit, patribus illius temporis bona temporalia communiter praestabat quasi in premium meritorum, ut ex talibus induceret populum ad obseruantiam preceptorum, quae erant in suis effectibus potiora. Quod autem Apostolus in praedictis uerbis, scilicet cum dixit. Per fidem uicerunt regna, &c. loquatur de patribus seu de iustis uet. Testamenti, patet manifeste ex plano sensu literae. Cum enim dixisset. Quid adhuc dicam de Gedeon, Dauid, Samuel, & alijs Prophetis? Immediatè subiunxit. Qui per fidem uicerunt regna. Vbi manifestum est, quod illud relatiuum qui refertur ad prophetas & alios supradictos, qui omnes sunt de antiquo Test. Si autem contra hoc arguatur de Dauid fugiente a Saul & Absalon, dicendum, quod Dauid de utroque aduersarium praedictorum tenuit uictoriam manifeste in hac uita. Si autem de

Elia

Elia arguatur, dicendum, quod non est trahendum in exemplum, quia sunt unus tantum, & hirundo una secundum Philosophum 1. Ethic. non facit uer. Nec docuit populum, ut prosoera mundi despiceret, sed ut ab idolatria declinaret. Et quia erat in regione decem tribuum, ubi omnes erant idololatres, ideo oportuit eum fugere a consortio eorum. Unde manifestum est, quod in supradictis Apostolus loquitur de iustis qui fuerunt sub ueteri Test. De his autem qui sub nouo Testamento fuerunt, subditur. Alii uero distanti sunt non suscipientes redemptionem. Unde bene dicit, alij uero, ut denotet quod isti de quibus loquitur, sunt sub alio Testamento, scilicet nouo, quorum quam plurimi, praesertim in primitiua ecclesia in qua personaliter erat Apostolus, non inueniunt redemptionem, scilicet corporalem, ut meliorem inuenirent redemptionem, scilicet spiritualem. De istis proprie dicitur. Lapidati sunt, facti sunt, in occisione gladii mortui sunt: egentes, angustiati, afflicti, omnia enim ista contigerunt sanctis in primitiua ecclesia. Et sequitur. Quibus dignus non erat mundus. Quod potest dupliciter exponi. Vel quia mundus non erat dignus, id est mundani, ut tales haberent in consortio. Vel quia illis sanctis mundus non erat dignus, scilicet mundano consortio secundum illud Gal. 6. d. Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.

Si autem queratur ratio differentiae inter utrumque statum ecclesiae, scilicet antiquum & nouum. Dicendum quod duplex est, una, scilicet quae prius fuit tacta, & sumitur ex diuersitate populorum sub diuersis statibus praedictis existentium. Primi enim uel imperfecti, & ideo per bona temporalia & uisibilia ducebantur. Alij uero perfecti, qui contemptis terrenis potius spiritualia desiderabant, iuxta illud Apostoli ad Phil. 3. c. Quae retrò sunt obliuiscens ad anteriora me extendo. Alia uero ratio potest sumi ex parte praecedentium, illi uero nondum perfecti sequebantur uestigia Moysi & aliorum patrum, qui superando uincebant hostes, &c. Isti uero uestigia Christi, qui patiendo & moriendo uincunt hostem. Unde & de antiquis proprie dicitur. Vicerunt regna, quia uicerunt Aegyptum, Chanaan, Idumaeam, & huiusmodi quae sunt regna particularia. Nomi uero proprie dicuntur uincere non solum regna, sed mundum, iuxta illud 1. Io. 5. a. Haec est uictoria quae uincit mundum, fides uestra. Cuius ratio est. Nam ille iustus, qui tormenta mundi usque ad mortem patiendo immobiliter in fide manet, non solum unum regnum, uel plura uincit, sed mundum. Non enim mundus congregatus amplius posset facere contra unum hominem, quam ipsum multipliciter torquere, & interficere, & ideo sancti, qui ista sustinuerunt, sub fide, totum mundum uicerunt, superando omnia quae mundus contra illos posset facere. Et ideo summus magister huius uictoriae nouae Luc. 12. a. dicens. Ne terreamini ab illis qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Sed antiqui qui huiusmodi doctrinam non habuerunt uerbo, nec exemplo, licet per fidem uicerunt regna aliqua, ut dictum est, non tamen mundum uicerunt, quia forte si plura regna fuissent congregata contra eos non potuissent ea uincere, sicut illa pauca. Unde notatè dicitur de antiquis. Per fidem uicerunt regna, non mundum. Sed de nouis dicitur. Haec est uictoria quae uincit mundum, fides uestra. Et de ista materia dictum fuit in additione super Ps. 76. super illud uerbum. Haec mutatio dexteræ excelsi. Cōsequenter Apostolus concludendo primum principale intentum suum dicit. Et hi omnes testimonio fidei probati inuenti, non acceperunt re-promissionem, &c. Quod intelligitur secundum gloss. de plena beatitudine corporis & animae, quam sancti cōiter non accipiunt usque ad finem mundi. uel de beatitudine animae tantum, quo priores, qui non acceperunt suam uitam repromissam aeternam, usque ad Christum. Ex quibus omnibus bene consideratis patet, quod ratio fidei in bonis sperandis & inuisibilibus consistit, non autem in bonis in hac uita uisibilibus, seu iam adeptis, prout quidam Hebræorum aestimare uidebantur, quod fuit intentum principale huius capituli, prout dictum est in praecedentibus.

A D D I T I O I I:

In eodem cap. Vbi dicitur in Postilla. Videtur etiam alicui, quod Deum esse non sit creditum.

Deum esse proprie loquendo non est articulus fidei, sed praebulum ad articulos. Fides enim praesupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam, & perfectum perfectibile.

REPLICA. In cap. 11. Burg. facit longam digressionem, in qua inter cetera ponit differentiam inter sanctos noui & ueteris Testamenti peragere secundum fidem & patri, sic quod antiqui fuerunt in sphaera aeternorum, noui in sphaera passiuorum. Allegat Burg. ad id quod dixit circa Psal. Voce mea ad dominum, primum. Sed hoc ibi correctum est, & de correctione ibidem, &c.

C A P. XII.

I Deoque & nos. Post fidei commendationem, ad illud quod inceperat redit exhortans eos ad patientiam pluribus, modis & præcipue ipsius Christi exëplo.

a Nubem te. Id est, multitudinem sanctorum qui testes sunt fidei, qui ut nubes exemplo sui in æstu tribulationū nos refrigerant, & doctriinis compluūt.

* THEODOREVS. Pietatis inquit exempla sunt nobis vndique propofita & tanta multitudo, vt nubem exæquet fert fidei potentia testimonium. Ad eos ergo respicientes, in curſu celes euadamus,

& curarum superancanearum molem abiciamus. Ita enim facile effugere poterimus peccatum quod facile contrahitur.

* ATHANASIVS. Nubem testium ipsos testes vocauit. Nam irrorant nos qui in peccatis detinemur & cõtuanus, & vmbra suæ intercessionis nos contegunt. Quando quidem inquit habemus tantam multitudinem sanctorum testium, instar nubium irrorantem nos in intercessionem precum, quas pro nobis fundere cõfisi imitemur & nos illorum uirtutes & omni peccatorum abiecta mole atque tenaciter inhaerente peccato relicto, per tolerantiam & longanimitatem curramus in virtutis certamine,

Qui pro si. Sic nos proposito nobis æterno gaudio post habita confusione debemus currere. Vel proposito sibi gaudio tēporalis regni quia voluerunt eum turbæ rapere vt facerent regem quod noluit, quia erat uia humilitatis.

Quod Iesus sustinuit crucem debet nos animare quia etiã hoc minus quod contradictionem. Quasi dicat. Aspiciate Iesū qui sustinuit crucem recogitate enim, vt sequamini.

* CHRYSOSTO. Sicut filii parentes, & discipuli in certaminibus magistrōs attendunt, informantes mentem ex parte docto-

doctorum per visum regulas quasdam sumentes sic etiã hic si volumus currere, & discere vt bene curramus, ad Christū attendamus. Hoc discipulis sæpius commendauit. *Si patrem familiās. inquit, Beelzebub vocauerunt quanto magis domesticos, eius.*

A V G V S. Omnia terrena bona contempfit Christus, vt in illis non quæreret felicitas. Omnia terrena mala sustinuit, vt in his non timeretur infelicitas.

Matt. 20.

Sustinentie Christi Lib. de catechizandis iudib.

† Fph. 4. f. Col. 3. a 1. Petri. 2. a

† Tenaciter inhaerens.

Io. 14. a.

E

C A P. XII:

I Deoque & nos tantam habentes impositam nobis nubem testium & deponentes omne pondus, & circumstantes nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in autorem fidei & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusionem contempta atque in dextera sedis Dei sedet.

a Quod est propositum nobis. **b** Martyrii. Quia tantus est dator fidei currere debemus & quia idem consummat plena beatitudine & quia ipse idem passus est. **a** Neglecta verecundia humana. Ideo.

c det. Recogitate enim eum cui talem sustinuit a peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non

quia humilitatis viã ostenderat miseris. Esuriuit qui omnes pascit. Sitiuit qui est fons sitientium. Fatigatus est ex itinere, qui viam nobis fecit in celum. Obmutuit & obsurdit, p quē mutus locutus est, & surdus audiuit. Vincit, qui innumera vincula soluit. Mortuus est, qui innumera mortuum suscitauit. Amore itaque eius similia patiamur. Tunc enim lex implebitur, sed charitate illius qui præcepit sunt quæcunque præcepit.

c Recogitate enim eum, &c. *** CHRYSO.** Si proximorum passiones erigunt nos quantam alacritatem nobis effecerint domini passiones. Per contradictionem, totum significauit. Addendū enim tale hoc est plagas quas accipiebat in capite irrisiones, iniurias, impropria, illusiones. Omnia hæc nomine contradictionis intinuit & non illa tantum, sed & alia quæ circa omnem docentis Christi uitam contigerunt. Magnam. n. reuera magnā cõsolationē hēnt Christi & apostolorū passiones, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XII.

I Deoque &c. Postquam Apostolus commendauit fidem per quam membra vniantur capiti & posuit multa exempla fidei hic consequenter hortatur ad ostendendum fidem per opera exterius quæ tenentur in corde exterius. Et diuiditur in duas partes quia primo ostendit qualiter se debent habere circa mala, secundo qualiter circa bona, c. se. ibi. Charitas fraternitatis. Circa primum sciendum quod duplex est malum scilicet culpa & pœna & ideo ostendit qualiter circa mala culpa vitanda, ibi. propter quod renuissas. Prima in tres, quia primo inducit ad tolerandum malum pœna exemplo antiquorum secundo exemplo Christi, ibi. Aspicientes. tertio autoritate scripturæ, ibi. Et oblitus estis. Circa primum sciendum quod sancti dicuntur testes Dei, quia factis & verbo glorificatur Deus per eos, secundum quod dicitur Isa. 44. a. Vere vos estis testes mei dicit dominus. Congregatio enim sanctorum dicitur nubes, propter vitæ fastigium, & doctrinæ stillicidium, & concupiscentiæ refrigerium propter quod dicitur Isa. 60. b. Qui sunt hi, q vt nubes uolant. Propter quod Apostolus de sanctis patribus per exempla virtutis nos mouentibus ad tolerantiam malorum, vt patet per prædicta dicitur. Ideoque & nos, postiores.

- 1 Habentes &c. nu. Id est, congregationem fidelium sanctorum exemplo suo nos exhortantium.
- 2 Deponentes omne pondus. Quātū ad peccatum perpetratum.
- 3 Et cir. &c. nos pec. Quantum ad occasiones peccandi.
- 4 Per pa. cur. Non solum mala illata sustinendo, sed etiam uoluntarie assumendo.

4 Ad propositum nobis certamen est iusticia Dei de quo scribitur Eccl. 4. d. Vsq̄ ad mortem certa pro iustitia.

6 Aspicientes. Hic inducit ad idem exemplo Christi, quod debet magis nos mouere ad patientiam, quia ipse agnus innocens pro nobis passus est. Dicitur igitur. Aspicientes. oculo cordis attente considerando.

7 In autorem fidei & consummatorem. Ie. Dicitur enim autor fidei in quantum deus ipsam fidem infundendo. Dicitur etiam autor fidei in quantum homo ipsam fidem predicando. Dicitur etiam consummator ipsius fidei per miracula confirmando, & fidei primum reddendo.

8 Qui propositi. gau. sustin. cru. Gaudebat enim in superiori parte anima propter impletionem voluntatis paternæ, & ex fidelium redemptione, & ex sui corporis propinqua glorificatione.

9 Confusionem contem. Quia mortem maxime confusibilem uoluntarie sustinuit. Confusio autem apparet ex quatuor. Primo ex loco, quia in ciuitate celebri, secundo ex tempore, quia passus est infesto Paschali quando omnes de terra conueniebant in Ierusalem. Tertio ratione societatis quia inter latrones passus est. Quarto ratione precedentis honoris. Opposita enim iuxta se posita, maiora & minora uidentur ut dicitur. 1. Elen. & ideo ex honore qui ei exhibitus fuerat in Ierusalem in die palmarum maior fuit cõfusio passionis, quasi immediate sequentis. Et quia qui se humiliat exaltabitur ideo sequitur.

10 Atque in dextera &c. Et quia consideratio dominicæ passionis non ualet solum ad patientiam in aduersis, sed etiam ad perseverantiam quæ plus ostendit quia respicit diuturnitatem mali & dilationem boni promissi ideo dicit.

11 Recogi. enim &c. sus. &c. con. In uerbis contumeliosis, secundū quod habetur Matth. 11. ca. Ecce homo vorax & potator uini &c. iterum Matth. 27. c. vah qui destruis templum Dei, & in tri duo &c. Subdit causam, ac quid ualet ista consideratio dicens.

A a Defici. Deficere est timore tribulationis fidem negare. Item non debetis deficere, quia estis obliu uos consolatio nisi quasi dicat non debetis obliuisci.

b Nondum enim usque ad sanguinem &c. * THEODOR ETVS. Ostendit per comparationem quatum absint ab illis qui fuerunt lapidati, & sceli & in caede gladij mortui.

optatum qui est cum peccato. Vnicus sine peccato, non tamē sine flagello, exemplum nobis proposuit in passionibus suis. Non ergo turbari debemus, cum aliquis iustus grauiā & indigna ppetitur, si obliu nō sumus quae pertulerit iustus iustorum sanctusque sanctorum. Et attende hinc iustitiam & misericordiam Dei. Iusticia est in eo quod flagellat. Misericordia uero in eo quod recipit.

† exhortationis.
† Pro 3 d
† deficiat

* CHRYSOSTOMVS. Hoc est. Nec dum mortem sustulit pecuniarum tantum vobis damnatur contigit, uel gloriā. Exagitati tantum estis & persecutionē passi. Christus pro uobis sanguinem fudit uos autem pro uobismetipsis necdum tale aliquid passi estis. Ille utique ad mortē pro ueritate certauit pugnans pro uobis uos autem necdum ad pericula peruenistis quae imitantur in teritum, & manus de distis.

fatigemini animis uestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes, & obliu estis † consolationis quae uobis tanquam filiis loquitur dicens, † Fili mi, noli negligere † disciplinam domini. Neque † fatigeris dū ab eo argueris. † Quē enim diligit Deus

castigar, flagellat autem omnem filium quem recipit. † In disciplina perseuerate. Tanquam filiis offert uobis se Deus

Quis enim filius, quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo †

adulteri, & non filii estis. Deinde patres quidē carnis nostrae

habuimus eruditores, & reuerbamur eos. Nū multo magis

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

1. ro in eo quod recipit e Quis est si. & cetera
2. AVGVSTINVS. Dat disciplinam, ut non auferat misericordiā.
3. Cedit contumacem
4. ut reddat haereditatem. Si promissa patris bene agnouerit non timeas flagellari, sed exheredari.
5. Curre sub manu patris, flagellantis quia dum flagellat erudit ad haereditatem. Noli esse iniquo sensu & puerili, ut dicas, plus amat pater meus fratrem meum, cui permittit facere quidquid uult quam me, quia si me mouero contra, inuisionem eius flagella inuenio. Potius gaudē sub flagellis, quia tibi teruatur haereditas.

CHRYSO. Attende quod non ait. Omnis qui flagellatur filius est. Sed omnis filius flagellatur, aliter enim nullus recipitur.

f Erg. adul. Nota nō inre vocari patrem, qui ex adulterio genuerit, quia ab eo geniti non dicantur filii legitimi.

g Reuerbamur. Reuereri est cū timore honorem impēdere.

* THEODOR. Quia a patribus corporalibus disciplinam suscipimus, spiritualis patris disciplinam non amplectimur? Patrem etiam spirituum patrem spiritalem uocauit, ut qui sit fons donorum spiritualium per illos autem dedit nobis dignitatem adoptionis in filios.

11 Quod si extra disciplinam estis. Hic arguit ex praedictis. Et dicitur in tres quia primo arguit ad inconueniens dū endo secundo exemplum experientiae inducendū, ibi. Deinde patres. tertio uilitatem consequentem ostendendū, ibi. Omnis autem disciplina In prima parte facit talem rationem. Omnes veri filii Dei facti sunt participes discipline ipsius per tolerantiam flagellorum ergo si ab ipsa estis absoluti non estis veri filii Dei, sed adulterini filii mundi & diaboli, & hoc est quod dicitur. Quod si extra disciplinam estis cuius & c. Et patet littera.

12 Deinde patres quidem carnis nostrae habuimus & c. Hic arguit ad idem per exemplum experientiae.

Circa quod sciendum quod duplex est differentia inter patrem carnalem & spirituales, qui est ipse Deus. Prima est, quia pater carnalis non generat animam, sed tantum corpus disponit. Deus autem eam infundit & ideo pater naturalis dicitur pater carnis. Deus autem dicitur pater spiritus, & per consequens uerus habet rationem patris, quia ille dicitur uerus pater qui dat formam, Et ideo disciplina Dei tanquam patri uerissimi est maxime tolerando quia per hoc conseruatur spiritalis uita & hoc est quod dicitur. Deinde patres quidem carnis nostrae habuimus eruditionis, quia pater debet filio documentum sicut & nutrimentum.

13 Et reuerbamur eos. Acceptando eorum disciplinam.

14 Num multo magis obtemperabimus patri spirituum & uiuemus Quasi dicat, sic debet esse. Secunda differentia inter Deum & patrem carnalem est quia pater carnalis instruit filiū & castigat ad aliquid transitorium, scilicet ad honeste conuersandum in hac uita quae breuis est instruit etiam secundum regulam uoluntatis suae quae falli potest. Deus autem erudit filios suos ad eternam uitam recipiendam. Instruit etiam per regulam uoluntatis suae quae infallibilis est, & ideo eius disciplina est maxime recipienda & acceptanda, & hoc est quod dicitur hic.

Flagellationis necessitas. Li. de pastoribus lib. 83. quesi. 9. 82. l. 50. ho. 46. & in pf. 31.

37. 73. 89. 88. 9. 114. Tract 8. in Io. & h. de pgnit. c. 14

Diuisio,

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Fatigemini animis uestris deficient. Propter quod dicit Grego. Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil tam durum est quod non a quo animo toleretur, & reddu causam huius, dicens.

2 Nondum enim usque ad sang. Id est usque ad sanguinis effusio nem restitistis aduer. peccatum repugnant.

3 Et obliu estis. Hic consequenter inducit ad tolerandum malum pater per autoritatem scripturae. Et diuiditur in tres quia primo ponit autoritatem secundo sensum ipsius, ibi. In disciplina. tertio ex istis arguit, ibi. Quod si extra disciplinam. Circa primum arguit eos, quia uidebantur obliuisci scripturarum ueteris Testamenti in qua erant nutriti, dicens. Et obliu estis consolationis. Id est consolantis & est emphatica locutio.

4 Quae uobis tanquam filio, dicens. Prouer. 3. mutantur tamen aliquantulum uerba, sed est eadem sententia.

5 Fili mi, noli neg. disci. domini. Negligentes dicuntur quasi non eligentes & ideo ille disciplinam domini negligit, qui ipsam tanquam bonam non eligit, sed magis ut malam refugit.

6 Neque fatige. Per impatientiam, dum ad eo argueris & subdit causam.

7 Quem enim di. dominus ca. retrahendo a concupiscentia,

8 Flagellat autem omnem filium quem re. Per flagella enim retrahitur homo a persecutione concupiscentia.

9 In disciplina perse. Hic ponit sensum praedictae autoritatis. In ipsa enim dixerat, Noli negligere disciplinam & iterum. Neque fatigeris, & haec significant patientiam & perseverantiam in flagellis, ideo dicit. In disciplina perseuerare tanquam filius uobis se of. Deus. quando uos corripit quod ostendit consequenter per simile, dicens.

10 Quis enim filius quem non corripit pater. Quasi dicat nullus loquendo de filio uero & dilecto.

A Et illi qui. Item alia ratio quare obtemperandum Deo est. vel:
B Ad id quod utile. Scilicet in recipiendo sanctificationem.
C Disciplina. Quæ græcè dicitur *παιδεία* est eruditio per molestias quando pro peccatis suis mala quis patitur, ut corrigatur quæ hic intelligitur. Est & disciplina quæ scientia dicitur & a discendo nomen accepit, & Græcè. *ἐπιστήμη* dicitur.

* THEOD. Omnis disciplinæ initia sunt tristitia, & valde molesta, sed incūdos & admirādos fructus producent, ex Deo pacem & quæ laudatur iustitiam. Ita. n. dicit dominus. *Angusta est porta & stricta via, quæ ducit ad vitam.*
d Manus. Id est effectum charitatis, qui Deum cōplectebamini olim iterū erigite sursum ad Deum. Et. **e** Genua. Id est fortitudinē, quæ soluta est refrigerata charitate.
f Gressus. i. ut vestra fides, rectè incedat cōfitendo quod credit, & si opus est patientia. Fides quæ recle dī pes quia totū portat. Ita rectos, ut non aliquis deviet a vera via fidei, sicut ille qui carnales observantias recipit, quod est errare. Et non claudicet, ut qui timore passionis titubat, sed sanetur, si errant, vel timuit. Vel recti gressus sunt recta intentio in operibus.
g Sanctimoniam. i. castitatē mentis, & corporis, vnde. *Beati mundo corde quoniam, &c.*

a † obtemperabimus patri spirituum, & vivemus? Et illi quidē
b tin tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam
c erudiebant nos. hic autem ad id quod utile est t in recipiendo sanctificationem eius. Omnis autem disciplina in presentia quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitia. † Propter quod remissas manus & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. † Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit Deum. † contemplantes ne quis † desit gratiæ Dei: Ne quæ radix amaritudinis sursum germinans impediatur & per illam

h sine qua ne. vi. Deum. Ecce quomodo exterruit amatorem boni, i. visionis Dei. Non dixit in ignem mittetur, vel in fatigabilibus tormentibus dabitur quæ tamen vera sunt. Sed volens te amatorem boni esse, id est, visionis Dei, non formidatorem mali, ait, sine qua nemo vide. Deū, &c. Ex eo ipso quod desideras te terret. **1** Aliud est timere pœnā, aliud amare iustitiā. **2** Si timore gehennæ non facis malum, est quidem in te fides, quæ credis futurum iudicium Dei. Gaudeo si dei, sed adhuc timeo maliciæ tuæ. Sit ergo **3** te pax & sanctimoniam, sine qua nō videbitur Deus. Nā vnde Deū videamus non habebimus, si contendendo in nobis oculum exercuerimus. Simus pacifici, ut agnoscamur filij, sicut mundo corde, ut videamus Deū. **4** Beati enim pacifici, quia filij Dei vocabuntur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. **5** Contemplantes, ne quis etc. Ne dubitetis postquam patientes, quia gratia Dei prelo est, sed ne desitis ei, hoc modo potestis retinere gratiam. **6** Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

D Angul. ser. 1. de verb. apost. In hoc ve impertat nobis ten simoniā suam. Haymo. † Ro. 2. 1. a **E** † Deficiat gratia. Math. 5.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Et illi quidem. Id est, patres carnes.
2 In tempore paucorum dierum. Id est, presentis vite.
3 Secundum voluntatem suam. Quæ falli potest.
4 Erudiebant nos. Quorum disciplinam recepimus.
5 Hic autem. Scilicet Deus.
6 Ad id quod utile est. Id est, ad beatam vitam qua nihil melius, erudit nos.
7 In recipiendo sanctificationem eius. Id est, gratiam sanctificantem quæ ducit ad vitam beatam.
8 Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris. Hic arguit ad propositum ex utilitate consequente. Ad cuius intellectum considerandum, quod malum pœnæ quædam medicina est, medicina autē, licet sit amara, & horribilis ad sumendum secundum se & absolute tamen ex consideratione eius finis. i. futuræ sanitatis sit acceptabilis & ita debet esse de pœnis in presenti ex consideratione futuri premij & hoc est quod dicitur. Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris, & bene dicitur videtur quia non est secundum rei veritatem. Licet sic videatur carnalibus hominibus qui non considerant, nisi vitam carnalem. Ideo sequitur.
9 Postea autem. Id est, in futuro.
10 Fruet. pacem. i. beatitudinem quæ quietat totaliter appetitum.
11 Exercitatis per eam reddet iustitiæ. Hoc additur, quia per iustitiam homo beatitudinem meretur. 2. Timo. 4. b. Reposita est mihi corona iustitiæ.
12 Propter quod remissas. Hic consequenter ostendit Apostolus qualiter se debent habere ad mala culpæ vitanda. Et dividitur in duas partes quia primo ponit suam monitionem secundo monitionis rationē, ibi. Non enim accessistis. Prima adhuc in duas quia primo movet hominem peccantem secundo non peccantem, ibi. Pacem sequimini. Primo igitur monet ipsum hominem peccatorem peccatum vitare omissionis quod consistit in duobus. Primo in ocio respectu boni operandi, & quantum ad hoc dicit. Propter quod remissas manus erigi ad bonum operandum. Manus. n. est organū organorum, ut patet 3. de anima & ideo manus remissa sanat amorem. Secundo

consistit in debilitate respectu mali tolerantiæ, quæ signatur per solutionem genuum quia super genua mittitur totum pondus & quantum ad hoc dicit.
13 Genus soluta erigite. i. fortificate ad laborem debitum sustinendum. Monet etiam Apostolus vitare peccatum commissionis dicens.
14 Et gressus rectos facite pedibus vestris. Rectum enim est cuius medium non exit ab extremis. Obliquum autem quod exit ab extremis & ideo opus rectum est quod ex aliis virtutibus recte rationis: obliquum autem quod exit & sicut tibi aquæ exit regulam: potentie gressus claudicat in gressibus, sic operans extra limites rationis recte claudicat in moribus & errat. Ideo sequitur.
15 Ut non claudicans quis erret magis autem sanetur. Hoc autem contingit, quando actus ad ordinem rationis reducuntur, quia sicut infirmitas corporis causatur ex inordinatione humorum sic infirmitas animæ ex inordinatione actuum & affectionum.
16 Pacem sequimini cum omnibus. Hic monet hominē innocentem ut sollicitè caveat ne in peccatum incidat. Et dividitur in duas quia primo monet vitare peccata spiritualia secundo carnalia, ibi. Ne quis fornicator. Circa primum secundum, quod peccatum spiritualia corrumpunt pacem ad proximum & sanctimoniam ad Deum ideo dicit. Pacem sequimini. caventes iustitiā, odij & huiusmodi.
17 Et sanctimo. Peccata quæ sunt contra divinam reuerentiam.
18 Sine qua. Scilicet pace & sanctimoniam.
19 Nemo videbit Deum. In gressu gloria propter quod dicitur de pace Math. 5. a. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Et de sanctimoniam Apoc. 21. g. Non intrabit in illam, aliquid conquinatum. Et quia pace & sanctimoniam nullus habet gratiam in presenti ideo sequitur.
20 Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei. Gratia. n. Dei nulli deest, quia Deus paratus est eam dare, sed homo peccans deest nisi gratiæ subtrahens se ab ipsa per contrarium pacis & sanctimonie & quia non solum vitanda est disoritia, sed etiam eius occasio ideo sequitur.
21 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur. Id est, contemplantes ne aliqua radix & rancoris a corde germinet, sursum in opere quæ impediatur pacem.
22 Et per illam inquinentur multi. Quia ad conturbationem

E

A *Ne quis fornicator.* &c. Hic quomodo contemplari debeant, ne quam radiam mundanis gaudent ostēdit per partes in quibus aliquos de illis notat.

b *Prophanus.* Quasi porro, i. longe a Iano, id est templo Dei, id est penitus in religiosus. Vel *Ne qui fornicat.* ut cum fide teneat carnales obieruantias, ut concubina quæ est spiritualis fornicatio. **Vel Prophanus.** prorsus fide negligens, Vel erat aliqui inter Iudeos sectatores Esau in fornicatione & gastrimargiu.

* THEO. Esau, fornicationem uocant in glauiem propter hanc enim uendit benedictionem primogenitorum. Neque uero errauerit quisquam, si uouerit fornicationē nefarium matrimonium eius, & cōtra leges Dei contractum. **Duxit enim uxores alienigenas.**

* CHRYSO. Honorem quem à Deo perceperat per propriam negligentiam & cupiditatem uendit, qui pro parua libidine magnum honorem & gloriam perdidit sempiternam. Non enim solus fornicator immundus est, sed etiam gastrimargus, qui uentri seruus existit. Nam & iste qui alterius libidinis seruus est, cogitur appetere plurimam cogitur aliena diripere, innumeris modis turpis esse seruus existens passionis illius.

c *Ut Esau.* Qui dicitur fornicator, quia contra uoluntatē patris & matris uxores alienigenas duxit. Prophanus dicitur quia gastrimargus, i. seruus uentris extitit & gulosus uendēs primogenita sua pro lenticula rufa.

d *Primitiua.* Vel primogenita sua primitiua hic adpellat honorem & dignitatem sacerdotij quia ante sacerdotium Aaron omnes primogeniti erant sacerdotes sicut fuit Sem. Et hec erat magna dignitas, quia & de substantia & de hereditate paterna maiorem portionem sumebat. Vel numque or natus locupietior replendebat, ei que benedictio dabatur. Ecce quam proaula religione Esau fuit, qui pro uentre dedit benedictionem. Cuius factum ideo commemorat, ut dehorretur ab illius similitudine.

† contra-
Etum.

Gen. 25. d.
Haymo.

e *Non enim inuenit penitentiæ locum.* &c. **THEO.** Hoc Notantiam sua esse arma existimant, sed suis ipsorum telis confo duntur. Esau n. non fleuit agens penitentiam, sed frater feceritatum indens quod & Cain quoque accidit, quando concidit facies eius quia fratrem uiderat diuina honoratum sententia. Quin etiam diuinus Apostolus hec inuenit. Penitentiæ enim locum (inquit) non inuenit, id est, non inuenit uiam penitentiæ nec luxit propter ea quæ improbe erat machinatus, fleuit autem non peccatum, sed prosperum Iacob successum. Id restantur eius uerba. *Veni, & dies, inquit, lucus patris mei, ut uideam fratrem meum Iacob.* Non frustra autem dominus Apostolus meminit Esau, sed docens quod ille etiam cum esset primogenitus per in-

gluiniem & improbitatem priuatus est benedictione & ludæi cum primogenituræ iure essent honorati à salute etiam exciderunt gentes autem sunt conuerti. Precepit ergo eis qui ex iudeis crediderant non imitari iniquitatem primogeniti, sed recentioris populi benedictionem consequi. *Ita & Ch. yso. Theophylactus, Haymo, &c.* **f** *Non. n. ac.* Dixerat, ne quis desit gratiæ his modis quos subdidit, parata. n. est gratia. Et hoc est. Non est ad asperitatem legis quæ describit, at è contra intelligatur suauitas gratiæ. Non ad ignem, sed ad spiritum sanctum, qui est ignis consumens peccata ad quem non motu corporis, sed spiritu itur. **g** *Turbu. m.* Turbo est uis uentorum cum grandine & pluuia, & significat impetum uitiorum quæ per legem magis damnata sunt modo uenitur ad serenitatem per gratiam spiritus. **h** *Caliginem.* Quia obscura lex modo clara intelligentia. *Procellam.* quæ est maior quam turbo, i. tempestas quæ quocumque impellit hec est seruitus peccati secundum operationem quæ per legem trahebat homines: modo autem est requies à uitis in perfectis. **i** *Turbæ. fo.* Quæ est signum motionis ad bellum, id est, motus delectationis qui non per legem, sed per gratiam extinguitur.

a Exemplo. **b** Per patres in quibus aliquos notat. **Sic.** **c** Alienus. **a** inuinentur multi. **† Ne quis fornicator, aut prophanus, ut Elau, qui propter unam eicam uendit primitiua sua. Sci** **a** Necesse sicut Esau, quia reprobatus est. **Ita cauendum est, ne cum post mortem debent recipere benedictionem reprobandur & penitentia eis non valeat.** **d** **tote enim quoniam & postea cupiens hereditare benedictionem, reprobatus est Non enim inuenit penitentiæ locum; quanquam cum lacrimis inquisisset eam. † Non enim accessistis ad † tractabilem & † accessibilem ignem & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonū, &**

a A Deo, Isaac confirmante benedictionem Iacob. **Caruit benedictione non quod non peniteret, sed quia non penituit ut debuit dicens Veniet dies lucus patris mei & occidam Iacob fratrem meum.** **b** Venit & locum benedictionis per penitentiam. **c** Ex indignatione & dolore amissi honoris contra fratrem non ex vera penitentia. **d** Id est palpabilem. **e** Quo motu corporis procederet. **f** Vel cominationem ipsius legis. **g** Hec in datione legis facta sunt ut corda Iudeorum concuteretur ne auderent legem transgredi non hic terror in euanglio.

Non

Vocem

c NICOLAV DE LYRA.

* p^a is sequitur inquinatio multitudine.

1 *Ne quis fornicator.* Hic consequenter monet uitare peccata carnalia, quæ sunt duo potissime. scilicet luxuria & gula, quæ perficiuntur in delectatione carnali i. deo dicit. Ne quis fornicator. i. contemplantes diligenter ne quis uestrum sit luxuriosus.

2 *Aut Prophanus.* i. procul a phano. *Iste est si gulosus qui de uentre suo facit Deum, & de coquina templum.* Et quia ex gula aliquando incidit homo in maiora peccata ideo sequitur.

3 *Ut Esau qui propter unam eicam uendit primitiua sua.* Hoc habetur Gen. 25. d. *Ius autem primogenituræ tunc temporis habuit annexum sacerdotium propter quod primogeniti dabebant uestes speciales quibus induebantur diebus festiuis in sacrificij oblatione, & men se benedictione, & in paterna benedictionis receptione sicut ibidem dicitur de uestib. Esau ualde bonis quas Rebecca seruabat. Et ideo Esau ex gula cecidit in simoniam uendendo spirituale. Iacob autem non emu proprie, sed redemit uexationem suam, sciens quod ius primogenituræ suum erat quia de hoc a matre edoctum fuerat quæ hoc per reuelationem diuinam habuerat ut dicitur Gen. 27. & ideo Esau merito fuit reprobatus. Vnde sequitur.*

4 *Scitote enim quoniam & postea cupiens hereditare benedictionem reprobatus est. Isaac enim in admiratione extasis factus, ut habetur Gen. 27. ac per reuelationem habuit quod a Deo factum erat de translatione benedictionis ad Iacob, ideo ipsam non reuocauit, sed magis confirmauit & Esau ipsi subiugauit ut patet ibidem. Vnde sequitur.*

5 *Non enim inuenit penitentiæ locum.* Ad consequendum ius primogenituræ.

6 *Quanquam cum lacrimis inquisisset eam. Lacrymæ enim istæ non pro cedebant*

cebant ex dolore culpæ commissæ, sed solum propter damnum temporalis ideo non erat uera penitentia.

7 *Non enim accessi ad tra.* Superius ad uitandum malum culpæ Apostolus posuit suam monitionem hic consequenter ponit monitionis rationem. Ratio autem huius sumitur ex comparatione noui & ueteris Testamenti & ideo illa comparatio primo ponitur secundo ex illa ad propositum arguitur, ibi. Videte ne recusetis. Prima adhuc in duas quæ pertinent ad nouum Testa. ibi. Sed accessistis. Circa primum considerandum quod lex fuit pedagogus nos ter ut patet Galat. 3. & ideo fuit conueniens paruulis & imperfectis qui a pedagogo terroribus inducuntur ad opera uirtutis. Et ideo secundum hoc, quod dicit hic Apostolus, & habetur Exod. 19. & 20. lex data fuit in terroribus & ideo Apostolus primo describit illa quæ fuerunt terribilia populo legem recipienti, secundo ostendit quod fuit terribile ipsi legislatori, scilicet Moysi, ibi. Moyses dixit.

Circa primum Apostolus ponit tria terribilia. Aliqua. n. erant terribilia usu. scilicet ignis qui uidebatur in monte, & cagilo tenebrosa ex nubis densitate, ut habetur Exod. 19. a. & hoc est quod dicit. Non. n. accessi ad tra. & ac. ignem. Ignis enim qui uidebatur in monte, erat corporalis & per consequens tractabilis, i. tactu cognoscibilis, erat etiam in loco determinato, & per consequens accessibilis tamen ad ipsum non accedunt suscipientes nouum Testamentum, sicut accesserunt recipientes uetus Testamentum, non tamen immediate ad ipsum, sed quia breui spacio distabant, ita quod uocem loquentis de medio ignis intelligebant. Aliqua etiam erant terribilia auditu, scilicet procella uenti, quæ audiebatur in aere, & sonus tubæ, & uox angeli loquentis in persona Dei & quantum ad hoc dicit.

8 *Et procellam & tubæ sonum, & uocem. quæ qui au. excu. & c. v. habetur*

^a *Vocem uer.* Huiusmodi vox est legis præceptio & comminatio, quam populus grauem putauit & intolerabilem, quia sola præceptio erat sine gratia adiuuante.

^b *Non enim por.* Quia sine gratia insufficientes erant ad obseruanda præcepta:

^c *Et si be. te. mon. la.*

Mons est diuinitas, bestia defectus rationis, quod est quando a

verbum blasphemiam profertur in Deum. Tangere est offendere. Tangit ergo montem bestia qui offendit Deum blasphemiam, quem præcipit lex sine misericordia lapidari. Sed in ecclesia, si uult reuerti, misericorditer suscipitur. Moyses exterritus est, quia tanta erat asperitas, & ut perfecti terrentur, quia non erat ibi adiutrix gratia. Modo autem nec imperfectis grauis est præceptio, cum iugum suauis & onus leue. Non ad tam aspera.

^d *Sed acces.* Ex superioribus ista pendent, ubi dicit ad quæ accesserint post remotionem illorum, & non ponit contraria eorum quæ ex opposito intelliguntur, sicut sup. assignatum est, sed primum quod ex eis sequitur, ut per hoc magis suadeat tenendam esse gratiam.

^e *Ad Sion.* Id est, ad eos qui in alto speculantur Deum, quod speculari est magnum præmium.

^f *Et ciuitatem Dei.* Quia Deus in eis habitat, quia eos iustificat, aliud præmium. *Et iudi. omnium &c.* Id est, ad Deum qui erit possessio iustorum, cum erit omnia in omnibus. Erit & aliorum sed magis perfectorum, & per hoc suadet perfectionem.

^g *Vel. Accessistis.* Ad spiritus iustorum, quibus socii in fide & opere. Vel ad spiritum sanctum, qui facit perfectos iustos. Per quæ aut hæc omnia habeant subdit. *Testamenti no. me.* id est, per Iesum qui dedit testamentum, & per sanguinem Christi. *Melius Io. quam Abel.* Qui primus iustus fuit, quæ & posuit & omnibus aliis, quorum sanguis nullam remissionem facere potuit, tunc multo minus sanguis animalium, sed sanguis Christi fecit. vel, melius loquitur, id est, loquentes facit: quod Iesus est filius Dei a quo redempti sumus quam sanguis Abel, qui facit nos loqui Abel fuisse uirum iustum & in figura Christi immolatum. Caligo, obscuritatem legis significat, turbo comminationem. Si quis hoc fecerit timore, moriatur. Procella ipsam vindictam. Sonus tubæ aduentum

Dei, unde, In tuba Dei descendet de cælo, id est, in voce angelorum. Vox uerborum non ipsius Dei, sed angelorum. Per angelum enim loquebatur Moysi.

* CHRYSOSTOMVS. Illic ponitur Moyses, hic Iesus, illic nominat plebem, hic millia angelorum. Primitiuos autem quos dixit? Fideles uidelicet, & spiritus iustorum perfectorum. Cum istis, inquit, eritis. Et ad mediator, noui testamenti Iesum, & sanguinis asperionem, melius loquentem quam Abel. Quid autem. Num Abel sanguis loquutus est? Ita est inquit. Nam supra dixit, & per eam, hoc est per fidem, adhuc usque mortuus loquitur. Et iterum: Dixit Deus. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Si uero ergo isto modo intelligendum est, siue illo, quoniam adhuc usque celebratur hoc factum, ueruntamen non ita iste, sicut sanguis Christi est. Ipse namque mundos reddit uniuersos, & uocem emittit tanto significantiorem atque clariorem, quanto maius testimonium ex rebus ipsis accepit.

* HAYMO. Sanguis Abel uindictam exposcebat homicidii fratris, sanguis uero Christi uitam & indulgentiam implo-

rabat suis persecutoribus, dicente illo ad patrem: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Vel certe melius loquitur, dum nos loquentes facit, quod Iesus ipse est filius Dei, cuius passione sumus redempti, & baptismate abluti, & quia per sanguinem eius sumus effecti filii Dei.

* AVG. Vide ergo distantiam. Ibi post pascha quod agitur immolatione, celebratum erat quinquagesimo die descendit Deus in Sina in igne, sed plebem longe stantem territans, & digito suo scribens in lapide, non in corde, hic uero spiritus sanctus qui est digitus Dei, uenit, ubi congregati erant fideles in unum in igneis linguis, non de longinquo territans, immo sedit super singulos eorum. De cælo quidem factus subito sonus, quasi ferretur flatus uehemens sonuit, sed nullus expauit. Ibi ignis & fumus, hic autem ignis ferens.

^g *Qui conscripti sunt.* Quasi dicat. Ne dubitetis ad angelos peruenire, quia ueltri antecessores peruenerunt, & hoc est. *Qui conscripti sunt.* Id est, cum eis qui in cælis sunt, scripti sunt, id est in eorum ordine sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

* *habetur Exo. 20. ubi dicitur, quod filij Israel terrore concussi dixerunt Moysi.* Loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur, & causa huius subditur.

¹ Non enim portabant quod diceba. Id est, non poterant sustinere per timorem. Aliqua etiam erant ibi terribilia ex communicationis actu, quia ibi fuit dictum quod quod si homo uel bestia transiret terminum consuetum, interficeretur, ut patet Exo. 19. b. Apostolus autem hoc tantum resumit de bestia: dicens.

² Et si bestia tetigerit, &c. Et ideo concludit ex prædictis.

³ Et ita terribile erat, &c. Notandum quod omnia illis contingebat in figura, ut dicitur 1. Cor. 10. c. & ideo ista terribilia in datione legis aliquid designabat quia ignis designabat seueritatem diuinæ iustitiæ ad puniendum legis transgressores. Unde dicitur Deut. 4. d. Deus noster ignis contumens est. Turbo, austeritatem poenarum quæ erant in lege. Caligo, id est, uelamen legis, quia omnia erant sub figurarum uelaminibus. Procella, terrorem comminationum, quæ erant in ueteri lege. Sonus tubæ, grauitatem præceptorum. Vox uerborum, multitudinem ipsorum. Comminatio occisionis, periculum transgressionis.

⁴ Moyses dixit, hic consequenter agit de timore legislatoris scilicet Moysi, per hoc ostenditur quod lex illa fuit terribilis, non solum hominibus imperfectis, sed etiam perfectis, quia ostendebat culpam, sed non dabat gratiam, propter quod dicitur act. 15. c. Hoc est onus quod nec nos nec patres nostri portare potuimus. Timor autem Moysi non habetur Ex. 24. ubi agitur de datione legis, sed Ex. 3. in uisione rubi, & hoc

aduentum Dei, unde, In tuba Dei descendet de cælo, id est, in voce angelorum. Vox uerborum non ipsius Dei, sed angelorum. Per angelum enim loquebatur Moysi.

* CHRYSOSTOMVS. Illic ponitur Moyses, hic Iesus, illic nominat plebem, hic millia angelorum. Primitiuos autem quos dixit? Fideles uidelicet, & spiritus iustorum perfectorum. Cum istis, inquit, eritis. Et ad mediator, noui testamenti Iesum, & sanguinis asperionem, melius loquentem quam Abel. Quid autem. Num Abel sanguis loquutus est? Ita est inquit. Nam supra dixit, & per eam, hoc est per fidem, adhuc usque mortuus loquitur. Et iterum: Dixit Deus. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Si uero ergo isto modo intelligendum est, siue illo, quoniam adhuc usque celebratur hoc factum, ueruntamen non ita iste, sicut sanguis Christi est. Ipse namque mundos reddit uniuersos, & uocem emittit tanto significantiorem atque clariorem, quanto maius testimonium ex rebus ipsis accepit.

* HAYMO. Sanguis Abel uindictam exposcebat homicidii fratris, sanguis uero Christi uitam & indulgentiam implo-

rabat suis persecutoribus, dicente illo ad patrem: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Vel certe melius loquitur, dum nos loquentes facit, quod Iesus ipse est filius Dei, cuius passione sumus redempti, & baptismate abluti, & quia per sanguinem eius sumus effecti filii Dei.

* AVG. Vide ergo distantiam. Ibi post pascha quod agitur immolatione, celebratum erat quinquagesimo die descendit Deus in Sina in igne, sed plebem longe stantem territans, & digito suo scribens in lapide, non in corde, hic uero spiritus sanctus qui est digitus Dei, uenit, ubi congregati erant fideles in unum in igneis linguis, non de longinquo territans, immo sedit super singulos eorum. De cælo quidem factus subito sonus, quasi ferretur flatus uehemens sonuit, sed nullus expauit. Ibi ignis & fumus, hic autem ignis ferens.

^g *Qui conscripti sunt.* Quasi dicat. Ne dubitetis ad angelos peruenire, quia ueltri antecessores peruenerunt, & hoc est. *Qui conscripti sunt.* Id est, cum eis qui in cælis sunt, scripti sunt, id est in eorum ordine sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

* *habetur Exo. 20. ubi dicitur, quod filij Israel terrore concussi dixerunt Moysi.* Loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur, & causa huius subditur.

¹ Non enim portabant quod diceba. Id est, non poterant sustinere per timorem. Aliqua etiam erant ibi terribilia ex communicationis actu, quia ibi fuit dictum quod quod si homo uel bestia transiret terminum consuetum, interficeretur, ut patet Exo. 19. b. Apostolus autem hoc tantum resumit de bestia: dicens.

² Et si bestia tetigerit, &c. Et ideo concludit ex prædictis.

³ Et ita terribile erat, &c. Notandum quod omnia illis contingebat in figura, ut dicitur 1. Cor. 10. c. & ideo ista terribilia in datione legis aliquid designabat quia ignis designabat seueritatem diuinæ iustitiæ ad puniendum legis transgressores. Unde dicitur Deut. 4. d. Deus noster ignis contumens est. Turbo, austeritatem poenarum quæ erant in lege. Caligo, id est, uelamen legis, quia omnia erant sub figurarum uelaminibus. Procella, terrorem comminationum, quæ erant in ueteri lege. Sonus tubæ, grauitatem præceptorum. Vox uerborum, multitudinem ipsorum. Comminatio occisionis, periculum transgressionis.

⁴ Moyses dixit, hic consequenter agit de timore legislatoris scilicet Moysi, per hoc ostenditur quod lex illa fuit terribilis, non solum hominibus imperfectis, sed etiam perfectis, quia ostendebat culpam, sed non dabat gratiam, propter quod dicitur act. 15. c. Hoc est onus quod nec nos nec patres nostri portare potuimus. Timor autem Moysi non habetur Ex. 24. ubi agitur de datione legis, sed Ex. 3. in uisione rubi, & hoc

aduentum Dei, unde, In tuba Dei descendet de cælo, id est, in voce angelorum. Vox uerborum non ipsius Dei, sed angelorum. Per angelum enim loquebatur Moysi.

* CHRYSOSTOMVS. Illic ponitur Moyses, hic Iesus, illic nominat plebem, hic millia angelorum. Primitiuos autem quos dixit? Fideles uidelicet, & spiritus iustorum perfectorum. Cum istis, inquit, eritis. Et ad mediator, noui testamenti Iesum, & sanguinis asperionem, melius loquentem quam Abel. Quid autem. Num Abel sanguis loquutus est? Ita est inquit. Nam supra dixit, & per eam, hoc est per fidem, adhuc usque mortuus loquitur. Et iterum: Dixit Deus. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Si uero ergo isto modo intelligendum est, siue illo, quoniam adhuc usque celebratur hoc factum, ueruntamen non ita iste, sicut sanguis Christi est. Ipse namque mundos reddit uniuersos, & uocem emittit tanto significantiorem atque clariorem, quanto maius testimonium ex rebus ipsis accepit.

* HAYMO. Sanguis Abel uindictam exposcebat homicidii fratris, sanguis uero Christi uitam & indulgentiam implo-

rabat suis persecutoribus, dicente illo ad patrem: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Vel certe melius loquitur, dum nos loquentes facit, quod Iesus ipse est filius Dei, cuius passione sumus redempti, & baptismate abluti, & quia per sanguinem eius sumus effecti filii Dei.

* AVG. Vide ergo distantiam. Ibi post pascha quod agitur immolatione, celebratum erat quinquagesimo die descendit Deus in Sina in igne, sed plebem longe stantem territans, & digito suo scribens in lapide, non in corde, hic uero spiritus sanctus qui est digitus Dei, uenit, ubi congregati erant fideles in unum in igneis linguis, non de longinquo territans, immo sedit super singulos eorum. De cælo quidem factus subito sonus, quasi ferretur flatus uehemens sonuit, sed nullus expauit. Ibi ignis & fumus, hic autem ignis ferens.

^g *Qui conscripti sunt.* Quasi dicat. Ne dubitetis ad angelos peruenire, quia ueltri antecessores peruenerunt, & hoc est. *Qui conscripti sunt.* Id est, cum eis qui in cælis sunt, scripti sunt, id est in eorum ordine sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

* *habetur Exo. 20. ubi dicitur, quod filij Israel terrore concussi dixerunt Moysi.* Loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur, & causa huius subditur.

¹ Non enim portabant quod diceba. Id est, non poterant sustinere per timorem. Aliqua etiam erant ibi terribilia ex communicationis actu, quia ibi fuit dictum quod quod si homo uel bestia transiret terminum consuetum, interficeretur, ut patet Exo. 19. b. Apostolus autem hoc tantum resumit de bestia: dicens.

² Et si bestia tetigerit, &c. Et ideo concludit ex prædictis.

³ Et ita terribile erat, &c. Notandum quod omnia illis contingebat in figura, ut dicitur 1. Cor. 10. c. & ideo ista terribilia in datione legis aliquid designabat quia ignis designabat seueritatem diuinæ iustitiæ ad puniendum legis transgressores. Unde dicitur Deut. 4. d. Deus noster ignis contumens est. Turbo, austeritatem poenarum quæ erant in lege. Caligo, id est, uelamen legis, quia omnia erant sub figurarum uelaminibus. Procella, terrorem comminationum, quæ erant in ueteri lege. Sonus tubæ, grauitatem præceptorum. Vox uerborum, multitudinem ipsorum. Comminatio occisionis, periculum transgressionis.

⁴ Moyses dixit, hic consequenter agit de timore legislatoris scilicet Moysi, per hoc ostenditur quod lex illa fuit terribilis, non solum hominibus imperfectis, sed etiam perfectis, quia ostendebat culpam, sed non dabat gratiam, propter quod dicitur act. 15. c. Hoc est onus quod nec nos nec patres nostri portare potuimus. Timor autem Moysi non habetur Ex. 24. ubi agitur de datione legis, sed Ex. 3. in uisione rubi, & hoc

aduentum Dei, unde, In tuba Dei descendet de cælo, id est, in voce angelorum. Vox uerborum non ipsius Dei, sed angelorum. Per angelum enim loquebatur Moysi.

* CHRYSOSTOMVS. Illic ponitur Moyses, hic Iesus, illic nominat plebem, hic millia angelorum. Primitiuos autem quos dixit? Fideles uidelicet, & spiritus iustorum perfectorum. Cum istis, inquit, eritis. Et ad mediator, noui testamenti Iesum, & sanguinis asperionem, melius loquentem quam Abel. Quid autem. Num Abel sanguis loquutus est? Ita est inquit. Nam supra dixit, & per eam, hoc est per fidem, adhuc usque mortuus loquitur. Et iterum: Dixit Deus. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Si uero ergo isto modo intelligendum est, siue illo, quoniam adhuc usque celebratur hoc factum, ueruntamen non ita iste, sicut sanguis Christi est. Ipse namque mundos reddit uniuersos, & uocem emittit tanto significantiorem atque clariorem, quanto maius testimonium ex rebus ipsis accepit.

* HAYMO. Sanguis Abel uindictam exposcebat homicidii fratris, sanguis uero Christi uitam & indulgentiam implo-

rabat suis persecutoribus, dicente illo ad patrem: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Vel certe melius loquitur, dum nos loquentes facit, quod Iesus ipse est filius Dei, cuius passione sumus redempti, & baptismate abluti, & quia per sanguinem eius sumus effecti filii Dei.

* AVG. Vide ergo distantiam. Ibi post pascha quod agitur immolatione, celebratum erat quinquagesimo die descendit Deus in Sina in igne, sed plebem longe stantem territans, & digito suo scribens in lapide, non in corde, hic uero spiritus sanctus qui est digitus Dei, uenit, ubi congregati erant fideles in unum in igneis linguis, non de longinquo territans, immo sedit super singulos eorum. De cælo quidem factus subito sonus, quasi ferretur flatus uehemens sonuit, sed nullus expauit. Ibi ignis & fumus, hic autem ignis ferens.

^g *Qui conscripti sunt.* Quasi dicat. Ne dubitetis ad angelos peruenire, quia ueltri antecessores peruenerunt, & hoc est. *Qui conscripti sunt.* Id est, cum eis qui in cælis sunt, scripti sunt, id est in eorum ordine sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

* *habetur Exo. 20. ubi dicitur, quod filij Israel terrore concussi dixerunt Moysi.* Loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur, & causa huius subditur.

† deprecati sunt.

† Exo. 19. b

E

Gen. 4. † cōcionē primogenitorum

Lu. 23.

Serm. 6. de uerb. Apo.

Act. 2. a

Cōditiones noui. Test.

Mediatorem

est quod dicitur hic. Moyses dixit. Id est factum ostendit.

5 Exterritus sum & tremebundus. Quia ex timore faciem abscondit, ut ibi dicitur.

6 Sed accessistis ad Sion montem & ciuitatem Dei. Hic consequenter ponit Apostolus conditiones noui Testamenti, in quo nobis tria promittuntur. Primum est spes gloriæ, qua gloria consistit in uisione claræ quantum ad intellectum, & quantum ad hoc dicit. Sed accessistis ad montem Sion. Id est, uos qui cælis uenati per fidem catholicam, accessistis in certa spe ad altitudinem speculationis diuinæ. Sion enim specula interpretatur. Consistit etiam in fruitione perfecta, quantum ad effectum, quia ibi quietatur affectus, & quantum ad hoc dicit.

7 Et ciuitatem Dei uiuentis Ierusalem cælestem. Ierusalem enim interpretatur uisio pacis. Consistit etiam gloria in societate iucunda quantum ad decoris complementum, & quantum ad hoc dicit.

8 Mult. mil. ang. fre. Secundum quod nobis promittitur in nouo Testamento, est participatio ecclesiæ in apostolis fundata, & hoc est magnum bonum, fesse participem talium, & quantum ad hoc dicit.

9 Et ecclesiam primitiuorum. Id est, apostolorum, qui fuerunt primi fructus ecclesiæ & primi fundatores eius post Christum.

10 Qui conscripti sunt in cælis. Id est, in libro uite. Tertium quod uobis promittitur in nouo Testamento est familiaritas trinitatis beatæ & quantum ad hoc dicit.

11 Et ad iud. omnium Deum. Id est, ad patrem cuius proprium est iudicare, quia filius iudicat, hoc habet a patre, ut dicitur 1. oan. 5. d. Pater omne iudicium dedit filio. ad ipsum inquam accessistis per fidem.

* Et

Aug in pl. 109.

a Mediatorem te. Quia enim incredibile videtur quod pro-

mittabat Deus scilicet ex hac mortalitate, corruptione, abiectione, in torum pulvere futuro homines equales angelis Dei non solum scriptura hominibus fecit, et ederent, sed etiam fidei suę posuit mediatorem, non quemlibet principem vel angelum, sed unicum filium, ut quia via nos perducturus esset ad illam ineffabilem immortalitatem, & cum angelum aequalitatē, per ipsum filium ostēderet & pręberet. Parum enim erat Deo facere filium suum demonstratorem vię, ideo cum fecit viam, ut per illam iremus, missus est ergo medicus quem non cognouit ægrotus. Ideoque eum occidit, sed & al-

† Aggei. b. Forū que concutiuntur. † uō cōcutiuntur. † quod cōcuti non possint. Hospitalitas laudatur.

perfus sanguis medici valuit ad medicamentum ægroti. Venit, ut visitaret, occisus est, ut sanaret. Videte ne recusetis, &c. * THEODORE-TVS. Quoniam illi dixerunt. Loquere ad nos tu, & ne loquatur ad nos Deus., adhortatur eos ne illorum crassam imitentur stultitiam, & ne quemadmodum illi Dominum relinquant, & ad famulum accurrant, & pro Christo Moſen assumant, & pro nouis, in antiquis permanant. Atqui inquit non Deus eis de cœlo, sed in Sina monte legem dedit. Nos autem de cœlis aduentum Domini expectamus.

* HAYMO. Vel sic. Cauete ne contemnatis Iesum loquentem per euangelium suum, quoniam in dextera patris sedet considerans quid vnusquisque nostrum agat.

c Si enim non effugerunt. &c. * HAYMO. Si patres vestri vindictam

dictam omnipotētis Dei non effugerunt, qui pręcepta illius pręuaricati sunt fabricando idolum, quæ per Moysen vel angelum data sunt illis, quorū vtērque in terra loquebatur, multo magis nos non poterimus euadere vindictam illius, si pręcepta quę per filium data sunt, contempserimus.

Spiritus, id est, animus. Vel spiritum, a Per quem possunt fieri socii angelorum.

& spiritum iustorum perfectorum, & testamenti noui mediatorum Iesum & sanguinis asperſionem melius loquentem

quām Abel. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugierunt, recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos qui de cœlo loquentem nobis auertimus, cuius vox mouit terram tunc. Nunc autem repromittit, dicens: † Adhuc semel & ego † mouebo, non solum terrā, sed etiam cœlum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat † mobilium translationem † tanquam factorum, ut maneat ea quę sunt † immobilia. Itaque fratres, regnum † immobile suscipientes, † habemus gratiam per quam seruiamus placet

quia ad mundationem sanguinis Christi. b Quia iste veniam, ille vindictam, ille salutem, immo & perseque-

a Quia ad Iesum accessistis, cuius sanguis melius lo. &c. ergo. b Fater euangelium qui carnalia prohibet, & spiritualia precipit. c Patres nostri.

a Pœnam. b Id est, Christum qui terrena, id est, carnalia obseruantias dabat per Moysen, & terrena promittebat. c Moysen, vel angelum.

a Non effugiemus. b Eundem loquentem nobis spiritualia & promittentem æterna.

Non minatur, sed promittit, & ideo multo minus debetis recusare. a In Aggeo hoc legitur.

a Inferius. Aereum. b Huius autoritatis sensum exponit.

Per adhuc mo. Quod potest, quia fecit ea.

Hoc notat per semel. a Postea æternaliter.

Iam spē.

d Adhuc se. ego moue. Quasi dicat iam fuerunt mota, sed adhuc mouebo, per semel notat quod ulterius non mouenda.

e Sed etiam cœ. Quod inferius est scilicet aerem, unde dicuntur aues cœli. Totus autem pene aer iste ventosus, quem cœlum vel celos scriptura vocat, istos vtique imos, non illos super nos ubi sol & luna & sidera constituta sunt dicit hic scriptura mouendos, & alibi petim

ros propter magnam sui quandam commotionem.

f Quę sunt immobilia. Quasi dicat id quod sunt, quia quidquid erunt uel in principalibus essentiis, uel in formis extrinsecus sumptis, secundum id immobile erunt.

g Itaque fratres re. immo. Quia cœlum & terram immobilem promittit, patet quod habemus gratiam, sine qua non possemus ad illud promissum peruenire, sed per eam suscipimus illud regnum immobile, & ideo nullus desit gratiæ. Vel habeamus gratiam per quam seruiamus. Id est, fidem, spem & charitatem in sancta operatione. Vel habeamus gratiam. Id est, gratias agamus de omnibus, non murmurantes in aliquo, qui sic bene seruitur Deo.

Deus

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et spiritum iustorum perfectorum. In quo tangitur familiaritas spiritus sancti qui facit iustos perfectos. Familiaritas autem filij erga nos tangitur, cum subditur.

2 Et Testamenti noui mediatorem Iesum. Qui per effusionem sui sanguinis confirmauit nouum Testamentum, sicut sup. dictum est c. 9. Ad hanc autem effusionem accedimus per baptismum, in quo nobis comunicantur efficacia passionis Christi delendo culpam & pœnam, & quantum ad hoc dicit.

3 Et sanguinis asperſionem melius loquentem quam Abel. Quia sanguis Abel loquitur vindictam, ut habetur Ge. 4. Sanguis Christi loquitur veniam, quia in effusione sanguinis orauit pro transgressoribus, sicut fuerat predictum Isa. 53. d. Et pro transgressoribus orauit.

4 Videte ne re. Posita conditione noui & veteris Test. ex hoc consequenter Apostolus arguit ad propositum. Et dicitur in tres partes, quia primo intentionem suam pramittit, secundo ad propositum arguit, ibi: Si enim illi. Tertio intentum cœcludit, ibi. Itaque regnum. In prima parte dicit sic. Videte ne re. lo. Dixerat enim, quod sanguis Christi melius loquitur, quam Abel, ideo intendit Apostolus inducere ad obediendum huic locutioni. Loquitur enim nobis primo commemorando beneficium sue passionis. Thre. 3. c. Recordare paupertatis, &c. Secundo loquitur exhortando ad exemplum imitationis. 1. Pe. 2. d. Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum.

Diuisio.

5 Si enim illi. Hic arguit ad propositum, scilicet quod sermoni sit obediendum. Et diuiditur in duas partes: quia primo arguit, secundo quoddam suppositum in arguendo probat, ibi. Nunc autem. Circa primum facit talem rationem. Magis obediendum est voci illius qui mouet cœlum, quam voci illius qui mouet terram, angelus autem qui loquebatur in monte Sinai mouit terram, quia Exo. 19. dicitur, quod mons tremebat. Christus autem mouet cœlum & terram, ergo magis est ei obediendum, & hoc est quod dicit. Si enim illi non effugit. Quia Iudæi inobedientes angelo loquente in monte Sinai fuerunt grauiter puniti, ut patet ex decursu veteris Te.

Diuisio.

6 Multo magis nos qui de cœlo. Quasi dicat nos qui scimus Christum sedere ad dexteram patris merito puniemur si fuerimus inobedientes.

7 Cuius

7 Cuius uox mo. Id est, uox angeli loquentis in monte Sinai, ut dictum est, sed uox Christi mouet cœlum.

Aliter exponitur de Christo. Cuius uox ter. Id est, uox Christi, qui angelus loquebatur in monte Sinai in persona Dei, & per consequens in persona Christi, quia Christus Deus est, sicut uerbum patris dicitur uerbum regis.

8 Nunc autem. Hic probat quod Christus moueat cœlum, quod est suppositum & probat hoc per auctoritatem Aggei 2. & loquitur ibi propheta de primo Christi aduentu, ut manifeste patet, tunc ei Christus mouit cœlum cum stellam nouam apparere fecit, uel potius cum humanitati eius ascendentem cœlum patuit, & hoc est quod dicitur. Nunc autem repro. Id est, pro tempore noui Te. quia licet prophetia Aggei fuerit dicta tempore veteris Test. erat tamen impleta tempore noui, in quo Christus mouit terram in suam passionem & cœlum in sua ascensione & hoc est quod dicitur.

9 Adhuc se. & ego mo. Et hene dicit semel, quia ultra non clauditur aditus cœli sicut antea claudebatur, & per hoc designatur amorio galium, quæ propter sui imperfectionem non introducebant ad cœlestia & hoc est quod dicitur.

10 Quod autem adhuc se. di. de. mo. transf. tanquam fa. Id est, quam amotionem legalium qua erant ad tempus instituta.

11 Ut maneat ea quę sunt im. Id est, lex noua quæ est duratura que ad finem mundi, per hoc etiam intelligitur gloria cœlestis, quæ simpliciter immobilis, ad quam lex noua imediate introducit.

12 Itaque fratres. Hic consequenter ex predictis concludit conclusionem principaliter intentam, multipliciter enim declaratum est per predicta, quod Christus in nouo Test. promittit bona immobilia & æterna nos autem sumus participes noui Test. ideo hæc bona habere possumus uolumus, quia Christus deficit promissa soluendo, nisi deficiamus in accipiendo, & est quod dicitur. Itaque fratres regnum immobile suscipientes & subdit per quod possumus suscipere dicens.

13 Habemus gratiam. Id est, de facili habere possumus, quia gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Io. 1. a

14 Per quam seruiamus placentes Deo cum metu & reuerentia. Et subdit causam.

* Et-

Deus noster, &c. Factus ignis. Id est, spiritus sanctus qui est do-
num & gratia illa, quia nobis gratis datus.

AVG. Abrahā humanitatis officia prebens que necessaria
nisi infirmę carnī esse non possunt, mirū nisi hoīes arbitratus
est, sed in quibus Deum loqui intellexit, quibusdam indicis

postea angelos esse
cognouit, cum se vi-
dere in celos irent.

Sic & Loth qui oc-
currit & adorauit,
angelos intellexit,
sed rursū, cū ad re-

fectionē mutat, hoīes putat, apparebat ergo quibusdam si-
gnis diuinitus esse missos, qui hoīes tñ esse crederentur. Exhi-
bit itaque hospitalitatem, ut sanctis hominib. in quib. Deū
esse cognouit, cum eos sicut & ipse Abraham angelos esse
nesciret

a Quia Deus & Tu rex omnium.

b Amore honoris, quia pater, i. diligentes eum, vt patrem.

c Per gratiam possumus placere, quia Deus consumit omnia peccata & per hoc quod purgat & facit
seruire in virtutibus, placemus Deo.

centes Deo cum metu & reuerentia. † Et enim Deus noster ignis
consumens est.

nesciret Abraham in trib. Loth in duob. Deum nouit, cū sin-
gulariter eis loquebantur tamen homines eos arbitrabantur
cum refectione ministrabant.

* AVG. Consumit veterem vitam diuinus amor, & inno-
uat hominem, ut ex eo quod Deus ignis consumens est sine

edax, faciat ut nos
amemus eum, ex
eo autem quod e-
muletur, ipse nos
amet. Nolite er-
go timere ignem,
qui est Deus, sed

quem ipse parauit reprobis.

* THEOP. Deus noster cum ignis sit subinde consumēs, erit
a nobis oīno uerendus, ne ueluti contemptores, & sui nullā
habentes rationem, tollamur è medio, hoc igne absumpti.

D
Lib. cont.
Adimant.
c. 13.

† Deu. 4 b

NICOLA VSE LYRA.

Et enim Deus noster ignis consumens est. Respectu reprobo-
rum, sed est ignis purgans respectu electorum. Dicitur autem Hic Deus
ignis

ignis casualiter, quia ignis inferni agit ut instrumentum diuine iustitię
purgans electos & puniens reprobos. Sicut. n. in eodem igne aurum rui-
lat, & palea fumat, sic in eodem igne electi purgantur, & aternaliter
reprobi cruciantur secundum Greg. 4. dialogorum.

CAPVT XIII.

Charitas. Sequitur. Quidam. Vt Loth nesciens esse ange-
los, sciens tamen quis in eis esset.

AVG. Alia translatio. Per hanc enim quidam nescientes ho-
mīno receperunt angelos, ut Abraham, & Loth receperunt
os nescientes esse an-
gelos sed arbitantes es-
se homines, in quibus
Deus esset, & loquere-
nt.

* CHRYSO. Intuere
uomodo eos præce-
dit præsentia custodi-
e. Non dixit efficiami
amatores fratrum,
sed permaneat chari-
tas fraterna. Et iterum.
Non dixit hospitaes
efficiamini, tanquam
non essent, sed, hospi-
talis nolite obliui-
si. Ex tribulationibus
nim poterat hoc for-
sille contingere. Per
anc. inquit, quidam inscientes, angelos in hospicio recepe-
runt. Attendis quantus honor, quantum lucrum? Propterea
multa mens est, quia nesciens eos angelos esse in hospicio
recepit, nam si cognouissent, nihil magis fecissent.

* THEOD. Abraham patriarcha cum tanquam ad homi-
nes accessissent, inuenit angelos, & Dominū angelorum. Ita
etiam Beatus Loth ut homines quidem angelos suscepit, ut
angelis autem suscepit benedictionem.

AVG. Veniat sanctus pater Abraham, & quid fecit inno-
tuit. Veniat & nepos eius Loth, & dicat propter quid uel quō
Sodomia per angelos liberari meruit. Veniat & Tobias du-
cens secum filium suum, & propter quid per angelum illu-
minari meruit, & filium custodiri meruit. Quid aliud dicere
poterit

CAPVT XIII.

Hanc moraliter instruit Apostolus.

Charitas sit inter vos, quia fra-
tres estis.

Charitas fraternitatis maneat in uobis †

& hospitalitatem nolite obliuisci. Per

hanc enim † placuerunt quidam ange-

lis hospicio receptis. Mementote uinctorum tanquam

simul uincti, & † laborantium, tanquam et ipsi in

corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus,

scitis quid necesse est laborantibus, mementote illorum qui

laborant in doctrina & operatione sancta, subministrando vi-

ctum & uestimentum, sicut uelleris ueltri meminisse, si tali-

ter laboraretis.

c Honorabile connubium, &c. * THEOD. Hanc legē tulit Deus

ab initio, faciamus, inquit, ei adiutorium. Cum itaq; affinisset,

adduxit, & eos coniunxit, & nuptiarum dedit benedictionē.

Crescite dicens, & multiplicamini, &c.

* CHRYS. Contemplare quantus illi de pudicitia sermo

profunditur. Et primo cum posuisset, honorabile connubiū

in omnibus, ostendit quod merito inferat quæ sequuntur. Si

enim connubium concessum est, iuste scortator supplicis

afficitur iuste puniuntur adulteri, &c.

Sint

rentes in specie hominum receperunt hospicio credentes primo eos esse
homines, sed in fine sciuerunt eos esse angelos in persona Dei loquentes.
Secundum in quo debet charitas ostendi, est compassio oppressorum, &
quantum ad hoc dicit.

2 Mementote uin. & c. i. laborate pro illorum redemptione & libe-
ratione tanquam pro uestra. Tertium in quo debet ostendi charitas est
subleuatio pauperum & infirmorum, & hoc est quod dicitur.

3 Et laborantium. Supple mementote.

4 Tanquam & ipsi in cor. mo. Et experientia defectuum in uestro
corpore debet uos ad subuentionem aliorum monere secundum quod di-
citur Eccl. 31. b. Inrellige quæ sunt proximi tui ex teipso.

5 Honorabile connub. Hic hortatur eos Apostolos ad bonum quan-
tum ad seipos, & hoc in duobus. Primo in repressioe luxurie, secundo
in euitatione auaritię, ubi, Sint mores. Circa primum considerandū,
quod luxuria quantum ad communitatem hominum reprimi iur per
cōtinentiam coniugalem, & hoc est quod dicit. Honorabile connub.

* in

† Ro. 13. c.
1. Pet. 2. b.

† quidā in
sciētes ex-
ceperunt
angelos
hospitio.

F

Ge. 1. & 2.

Diuisio.

NICOLA VS DE LYRA.

CAPVT XIII.

Charitas fra. Superius Apostolus hortatus est eos, quib. scri-
bebat ad mala perferenda, hic consequenter hortatur eos
ad bona operanda. Et diuiditur in duas, quia primo horti-
tur ad bonum, secundo confert eis suę orationis suffragiū,
Deus aurem pacis. Prima in tres, quia primo hortatur eos ad bo-
num operandum erga proximos, secundo erga seipos, ubi. Honorabile
connubium. tertio erga praelatos, ubi. Mementote præditorum.
Circa primum considerandum, quod nullum opus est meritortum sine
caritate, ut habetur 1. Cor. 13. ideo dicit.

Charitas fra. & c. Si autem sit uera, debet ostendi in opere, & ideo
sequenter tangit tria in quibus debet ostendi charitas uera. Primum
de receptio hospitiū & quantum ad hoc dicit. Et hospitali. nolite
obliuisci. & subdit causam, di. Per hanc enim pla. quidam ange. ho.
hoc patet de Abraham & Loth, Gen. 18. & 19. Angelos enim appa-
rentes

A *Sint mo.* Postquam sua perdidit: volebant iterum congregare: quod prohibet. Sed ne dicerent, quid si necessaria de fecerunt? subdit consolationem. Iste omnipotens Deus dicit. **b** *Sine aua.* Auarus est, qui tenax est in largiendo, cupidus in accipiendo.

c *Non te deseram.* Hoc dicit omni speranti in se sicut Iosue, ita est nobiscum, ut confidenter dicamus.

d *Neque de.* Derelinqueretur qui fame periret, sed quia hoc non est, non sit homo cupidus.

† Iosue 1. a *Non ti. quid faci. mi. bo.* Homo omnis aduersarius etiam diabolus, qui homo ab officio, eo, i. quod hominem decipiat.

† Ps. 117. a. *Mementote pra. &c.* Quia longum est de singulis dicere, monet se qui magistros.

† II. di. ca. nolite. ** THEOD.* Dixit de sanctis qui iam erant defuncti. Stephano primo martyre, Iacobo Iohannis fratre, Iacobo iusto cognomine. Plurimi etiam alij a Iudaeorum rapie perempti fuerunt. Ad eos inquit, respicientes, & eorum laude dignum vitae institutum scientes, fidem imitemini.

† circumferr. *g* *Christus Ie. he. &c.* Hoc pertinet ad superiorem sententiam ubi testatus ad Deum dixisse. *Non te deseram, neque relinquam.* Poterat. n. illis videri, quod haec promissio ad Iosue tantum pertineret, ad quod responderet, quod & nos iuuabit sicut iuuat illum. Quid non dubitandum, quia qui heri, id est, in praeterito adiuit Iosue hodie, i. in praesenti adiuvat & adiuuabit futuros per omnia secula.

c ** THEOD.* Hoc non abire posuit, sed his qui interempti sunt adiunxit, docens ipsum quoque fuisse a Iudaeis crucifixum. Quin et docet aeternam eius essentiam. Heri. n. & hodie humanam naturam appellauit, aeternam autem vocauit diuinitatem. Eundem autem dixit & hoc esse & illud, quoniam vnus filius vngentus, idem & primogenitus.

Haymo. *h* *Doctrinis variis, &c.* Quia per gratiam licitum est omnibus uti, praedicabant aliqui non esse peccatum escis affluere, sed

sed bonum esse. Alij vero superstitiosè docebant abstinendum esse à quibusdam cibis, quos lex prohibet, quosdam concedens, qui escarum differentia & obseruatione multos seducebant contra quos Apostolus. *Doctrinis.* quae variae sunt à nostris, i. diuersae. *Q.* Gratia quae omnia permittit soluendo à lege, confirmare cor de

betis, & non studetis escis, quia non profuerunt ad salutem ambulantis, non dico sustentatibus, sed qui perseveranter student in eis. Vel discernendo, vel nimis affluendo. Abstinentia quidem qua abstinetur à peccato, prodest. Ciborum vero illa custodia nihil profuit, sed similiter abundantiarum donis praeparatum. Ventrem vero dicitur re escarum molere. Hi non absconduntur, comparantur leuisis, qui scientiam veritatis non habentes, & rias doctrinas profitentur erroris. Non abscondunt imperitia suam, sed prosumma peritia proferunt in laudem, & instantiam leuemonis ostentant. N

a & thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iu-

a Aeternaliter damnabit.

b Vita.

Esti aliter putent quidam, dicent spēcara carnis Deum non curate. d Ne sint tenaces in habitis. e Largendi tenacitas. Ne sint expati non habitorum.

b dicabit Deus. Sint mores sine auaritia, contenti praesentibus.

Ad Iesum nauic.

a Quin dem necessaria, & ideo non sit homo tenax.

b Non tenacibus, non cupidis illa sit promissio. Unde subdit. Ita, &c.

d Ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam. Ita vt

a Supplendo necessaria.

Et i. 20.

c confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor est, non time

Etiam si auferat mea,

Vt imitemini, quia boni erant Iosue & eorum successores.

f bo quid faciat mihi homo. Memoretote praepositorum vestro

Quia ipsi sunt.

Vt eos morte imitemini, si opus est moriendo pro Christo, ut illi, & in conuersatione bonae vitae & imperfecta fide.

g exitum, conuersationis imitamini fidem: Christus Iesus heri

Id est, sine fine.

a Diuersis.

b Amicis.

Exitu in eis.

h & hodie, ipse & in secula. Doctrinis variis & peregrinis no-

a A veritate.

b Vt habeat fidem perfectam.

Credendo omnia esse manda mundis.

c Non indifferentia & affluentia ciborum.

i lite tabduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis

a Obseruatoribus & discernentibus cibos & studentibus ciborum affluentiae.

quae non profuerunt ambulantis in eis. Habemus altare

la porro falsa doctrina est quae non aliqua uera intermiscet. Vera ergo falsis inordinate permixta in vna disputatione ueritate narratio, velut in vnus coloris corpore in apparentia lepra comparantur humana corpora diuersis coloribus uarianti, tales uitandi sunt, sicut hic docet Apostolus.

i *Habemus, al. &c.* Item non studendum escis, quia habemus altare, i. corpus Christi, in fide cuius oblatæ preces & operationes sunt acceptæ Deo.

* THEO. Hoc inquit, altare quod habemus, est multo ueteri praestantius, illud. n. est huius umbra. Illud hostiam experte rationis suscipit, hoc autem rationalem & diuinam. Quam obrem nullus ex illis sacerdotibus eius efficitur particeps, nisi prius fidem in Dominum susceperit.

* ANSEL. Altare est ecclesia, ubi consecratur corpus Christi, de quo non habent potestatem edere qui deseruiunt tabernaculo, i. umbræ ueritatis. Ita Bruno, Sedulius, Primasi. Chrysostomus. *Habemus altare.* Refert consuetudinem legis ad mysterium

NICOLAUS DE LYRA.

* in om. Id est, quantum ad hominum multitudinem.

1 Et thorus. *Per hoc excluditur error dicentium, quod altus matris montalis semper est in peccato. Per hoc autem quod subditur.*

2 Fornicatio & adulterium. *Deus. i. condemnabit, per hoc excluditur error dicentium, quod fornicatio simplex non est peccatum mortale, quia nullus condemnatur a Deo, nisi pro peccato mortali.*

3 Sint mores. *Hic hortatur eos ad euitationem auaritia, quae est radix omnium malorum, di. Sint mores sine auaritia contenti praesentibus. Auarus. n. dicitur quasi aris auarus, quia est nimis sollicitus de cumulandis temporalibus & subdit causam, quare hoc non debet fieri.*

4 Ipse enim dixit. *Scilicet dominus, Iosue 1.*

5 Non te deseram. *Sec. Quin tibi necessaria administrem, & ex hoc debet in nobis confingere fiducia, & hoc est quod dicitur. Ita in confid. di. Do. mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.*

6 Mementote. *Hic ostendit qualiter debent operari bonum ad praepositos. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit qualiter se debent habere ad praepositos mortuos, secundo ad uiuos, ibi. Obedite praepositis. Prima in duas, quia primo ostendit qualiter se debeat habere ad bonos, secundo qualiter ad malos, ibi. Doctrinis variis. In prima ergo parte dicit sic. Mementote praepositorum. u. i. Apostolorum & aliorum Christi discipulorum.*

7 Qui uo. lo. &c. *Et quia non solum consideranda est eorum doctrina sed etiam uirtutis exempla, ideo sequitur.*

8 Quorum intuen. &c. *Et si dicatur non est simile de ipsis & de nobis, quia ipsi Christo seruiuerunt principaliter, nos autem non. Respondet quod imo, quia Christus aeternaliter est secundum diuinitatem, eternitas*

tas autem assistit omni tempore, & hoc est quod dicitur.

9 Christus Iesus heri. *Id est, in tempore praeterito.*

10 Et hodie. *i. in praesenti tempore.*

11 Ipse & in secula. *i. in futuro, & non solum hoc ultimum ueritate ratione diuinitatis, sed etiam alio modo ratione humanitatis, quae licet sit in caelo, tamen est nobiscum praesentialiter in altaris sacramento, propter quod dicitur Matt. ult. d. Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.*

12 Doctrinis uariis. *Hic consequenter ostendit qualiter se debent habere ad praepositos malos, fugiendo eorum malam doctrinam. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam monitionem, secundo monitionis rationem, ibi. Habemus altare. in prima ergo parte dicit sic. Doctrinis uariis & peregrinis. n. abduci. i. exera ueritatem duci. Doctrina uariis dicuntur errores & haereses. Quia sicut a puncto ad punctum non est nisi una recta linea, multae autem tortuosae, sic ueritas fidei est una, sed haereses ab ea deuiantes sunt multae. Dicuntur autem tales doctrinae peregrinae, quia faciunt hominem a sua patria. scilicet caelestis gloria elongare. Contra autem istos errores dat remedium di.*

13 Opt. enim gratia. *Ita. cor. Quia est sicut anchora firma tenens animam immobilem & in ueritate stabilem, hoc autem non faciebat obseruatio legalium, quae gratiam non conferebat, propter hoc dicitur.*

14 Non escis, &c. *Escas hic uocat obseruantias legalium, quia i prohibebatur usus aliquorum ciborum, talis autem obseruatio legalium fuit mortua a tempore passionis Christi, sed mortifera post praedicationem euangelij & ideo benedixit Apostolus, quod non profuit ambulantis in eis & hoc dicit Apostolus contra illos, qui cum euangelio uolebant obseruare legalia. 15 Habemus. Hic reddit suam monitionis rationem*

sentumque spiritualem. Legis preceptum fuit, ut decima die mensis septimi a festiuitate Paschali in festo uidelicet propitiacionis acciperent uitulum & hircum, & immolarent intra castra quorū sanguinē ferret solus pontifex in sancta sancto- rum oraturus pro populo. Carnes uero extra castra cremarē- tur, nec esset licitum licui tabernaculo de- seruienti ex illis co- nedere: Christus ue- ro ille uitulus & hir- cus, ipse est enim ui- tulus quem prius pa- ter in reditu filii pro- digi immolauit. Ipse est & hircus, qui pro peccatoribus oblatus ipse & pontifex, qui intravit celum inter- bellans pro nobis. In- tra castra Ierusalem immolatus est uoci- us & iudicio Iudæo- rum, sed extra in cru- cigne passionis car- nes eius combuste sunt: Altare, ubi extra ca- tra cremabantur car- nes, altare est ecclesie

de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deser- uunt. f. Quorum enim animalium infertur sanguis pro pec- cato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur ex- tra castra. Propter quod & Iesus ut sanctificaret per suum san- guinem populum, extra portam passus est. Execamus ergo ad eum extra castra, improprium eius portantes. † Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.

† Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est i- fructum labiotum confitentium nomine eius. Beneficentia i- sanguis in. Quia horum tantum est sanguis Christi, quibus, i- prodest, per quam intrant in sancta. Quod totum est. Illis tan- tum prodest sanguis Christi, qui uoluptates deserunt, & cor- pus affligunt.

Portam pas. Sensus corporis, in quorum nullo Christus pec- cavit, & ideo extra passus. Et nos otio sensuum uitus clauso, extra patiamur.

Per ipsum ergo. Qui est nobis uia, a quo sumimus exemplum ad martyrium.

Confitemini. AvG. Ergo qui timetis dominum, laudate eum. Ut autem libere colatis eum discite amare quem timetis, & poteritis laudare quem amatis. Timentes. n. eum homines ue. Test. propter literam torrentem & occidentē nonaū habentes (spiritum uiuificantem, currebant cū sacrificiis ad tem- plum, & in figura sanguinis Christi, quo redempti sumus qu- uis nescientes quid prefiguraretur, cruentas uictimas immo- labant. Nunc uero in gratia no. Test. spirituale sacrificiū lau- dis offertur, quo Deus honorificatur, cuius inuisibilis sacrifici- ii illud uisibile sacrum signum erat.

Beneficentia. Euacuata sententia prauorum de gula, redit ad mores. Beneficentia. i. largitatis in alios. Et si uetra tubitātia sit ablata, tamen ex his quæ habetis eleemosynas date. Quod su- pra. Non deserentes collectionem.

* THEOD. Ostendit sacrificium laudis Deo placere. Et quoque

Animalium. Christus per illa animalia significabatur. Agnus est secundum mansuetudinem & innocentiam. Hircus, quia caro passibilis & mortalis. Arius, quia uia protulit gemino cornu charitatis. Taurus, fortitudine resurrectionis. Quod autem crematur, cinis efficitur. Per cinerē memoria rei pra- terite accipitur. Extra castra esse, est uolup- tates corporis exre.

His ergo qui sunt ex- tra castra, crematur, corpus, id est, memo- riale efficitur, si quis enim uoluptuosē ui- uit, non habet effica- cem memoriā Chri- sti. Sanguis autē eius illatus est in sancta- sanctorum per ponti- ficem quia per te pon- tificem oblatus est pa- tri, ut sic introiremus in sancta coelestia. Vel horum sancto- rum corpora creman- tur, id est, ieiunus & aliis laboribus affli- guntur. Extra uolup- tates carnis, quorum

† Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. a Ut futuram ciuitatem consequamur, & improprium portemus. b Quæ per priora signabatur.

† Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est i- fructum labiotum confitentium nomine eius. Beneficentia i- sanguis in. Quia horum tantum est sanguis Christi, quibus, i- prodest, per quam intrant in sancta. Quod totum est. Illis tan- tum prodest sanguis Christi, qui uoluptates deserunt, & cor- pus affligunt.

Portam pas. Sensus corporis, in quorum nullo Christus pec- cavit, & ideo extra passus. Et nos otio sensuum uitus clauso, extra patiamur.

Per ipsum ergo. Qui est nobis uia, a quo sumimus exemplum ad martyrium.

Confitemini. AvG. Ergo qui timetis dominum, laudate eum. Ut autem libere colatis eum discite amare quem timetis, & poteritis laudare quem amatis. Timentes. n. eum homines ue. Test. propter literam torrentem & occidentē nonaū habentes (spiritum uiuificantem, currebant cū sacrificiis ad tem- plum, & in figura sanguinis Christi, quo redempti sumus qu- uis nescientes quid prefiguraretur, cruentas uictimas immo- labant. Nunc uero in gratia no. Test. spirituale sacrificiū lau- dis offertur, quo Deus honorificatur, cuius inuisibilis sacrifici- ii illud uisibile sacrum signum erat.

Beneficentia. Euacuata sententia prauorum de gula, redit ad mores. Beneficentia. i. largitatis in alios. Et si uetra tubitātia sit ablata, tamen ex his quæ habetis eleemosynas date. Quod su- pra. Non deserentes collectionem.

* THEOD. Ostendit sacrificium laudis Deo placere. Et quoque

a Id est, de corpore Christi. b Licentiam. c Corporis uoluptati, & ciborum affluentia. d Ex toto.

a Non propter se. Tu est, propter illud designandum, ut extra carnis concupiscentias uiuamus

a Fide & charitate. Quia ipse extra castra.

a Imitandum. b Delicias & uoluptates corporis. c Crucis quod in fidelibus uidetur. d Fatientes ut ipse. Execamus.

In hoc statu. Manens corpus. a Secundum statum futurum corpus.

a Ut futuram ciuitatem consequamur, & improprium portemus. b Quæ per priora signabatur.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Eleemosynarum & largitatis in alios.

NICOLAUS DE LYRA.

Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo con- cludit quasdam conclusiones ex dictis, ibi. Execamus igitur. Circa pri- mam considerandum, quod ratio Apostolis subtiliter sumitur ex ueteri Test. Ad cuius intellectum sciendum, quod in festo expiationis offereba- tur solenne sacrificium quod fuit figura immolationis Christi, ut sup. di- ctum est. Offerebatur aut uitulus & hircus quorum sanguis a summo sa- cro dote inferebatur intra sanctum sanctorum, ut sup. dictum est c. Carnes autem non comedebantur ab offerentibus quia erat hostia pro peccato sa- crodotum propter quod carnes extra castra comburebantur. Hircus aut uitulus figurabant Christum, propter similitudinem carnis peccati, sanguis eorum illatus intra sanctum sanctorum signabat, quod per san- guinem Christi pateret nobis ingressus ad caelum. Combustio hostiæ ex- tra castra signabat passionem Christi futuram extra portam Ierusalē. Quod aut sacerdotes legales non comedebant hostiam illam signabat, quod obseruantes legalia cum euangelio non habent in effectu passionis Christi partem. secundum quod dicitur ad Gal. a. Si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. Et hoc est quod dicit Apostolus. Ha- bitus aut. i. crucem in qua oblatus est. De quo ede. Quia illi qui legalia custodiunt quo designatur in ser- uitate tabernaculi non habent potestatem in efficacia passionis Christi. c subdit figuram hoc designantem, dic. 2 Quo enim, & c. i. uituli & hirci qui immolabāt in die expiationis. 3 Horum. Quia offerebantur pro peccatis sacerdotum & populi. 4 Propter. i. figuratum responderet figura. 5 Et lc. Quia locus Caluarie ubi crucifixus fuit, erat tūc extra ciuita- tem

tem habetur Io. 19. 6 Execamus. Hic consequenter concludit ex pra- dictis duas conclusiones, secunda ponitur, ibi. Per ipsum. Quia ergo in parte precedenti dictum est quod legalia non profuerunt obseruantib. ea, in cuius figura Christus passus est extra portam, ideo concludit. a. E- xeamus ergo, & c. i. extra obseruationes legis. 7 Improperium. Improperatum. n. fuit Christo a Iudæis, quod non custodiebat legem, se- cundum quod dicitur Io. 9. c. Non est hic homo a Deo qui sabbathum non custodit. & similiter fuit improperatum Paulo et eius se- quacibus in primitiua ecclesia, ut habetur Act. 21. d. Audierunt de te, quia discessionem doceas a Moysē, & c. Et subdit causam, quare sit a legalibus exeundum dic. 8 Non enim ha. i. stabilem mansionem in legis obseruationib. quia fuerunt imposita solum ad tempus, ut dictum est supra, c. 9. 9 Sed fu. inquiri. i. gloriam caelestem, ad quam introduxit lex noua, ut patet per supradicta. 10 Per ipsum. Hic ponit secundam conclusionem, dictum est. n. quod sacrificia ueteris legis non erant Deo accepta, quia erant carnalia ideo concludit, quod Deo est offerendum spirituale sacrificiū per Iesum Chri- stum qui est sacerdos noster, & hoc est quod dicit. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo. Non quia sit continue o- randum, sed quia ad sacrificia ueteris legis non recurrendum. Ostendit etiam ulterius quod sacrificium aliud est Deo offerendum, s. eleemosy- na in sustentatione indigentium, di. 11 Beneficentia autem & con. Et accipitur hic communio pro co- municatione honorum in necessitate & subdit causam quare tales ho- stiae sint Deo offerendae, dicens.

* Talibus

D
Christi p
quæ
in ma
gnificatio

E
† Mic. 2. c.
Col. 3. a.

F
Epi. 1. 20.

2. Cor. 3. b.

quoque coniunxit sacrificium beneficentiae, quod merito appellauit communicationem. Dixit. n. Dominus. *Facite uobis amicos de mi. ini. aut quanto, &c.* Communicatio ergo est & remuneratio. Hic. n. dat pecunias, ille uero reddit benedictionem, & eius qui indiget sunt ea quae sunt potiora.

* HAYMO. Nō est

considerandus pauper qui uidetur accipere, sed Deus qui iussit dare. Eleemosyna. n. quae pauperi largitur in terra, a Deo recipitur in caelo. Et noli attendere quod hic tibi sit redditurus quod accepit. Tu. n. terram dedisti, ille celum reddet. Temporalia dedisti, aeterna mercaberis.

† cōcillat Deus vel placet Deo.

† inutile.

Obediendū superiōribus Mar. 23. a.

B *Obedite.* HAYMO. Obediendum est utiq; prelaris & predicatoribus, in quantum doctrina & mores illorum sancta & pie existunt. Si autem a uia rectitudinis deuiauerint, nō faciamus qualia agunt, sed qualia dicunt, nisi forte & in doctrina aberrent. Vnde dominus ait. *Quae dicunt facite, quae autem faciunt, nolite facere.* Habent quidem dignitatem, licet uitae sint perditae, & ideo non ad uitam eorum sed ad mores intendite.

* CHRYS. Malum est ubi nullus est principatus, & multarum cladum haec res exitit occasio: & confusionis est, turbationumq; principium. Sicut. n. si ex choro ipsum coriphaeum auferas, nequaquam modulatus chorus vel ordinatus existit, & phalanx militum si ducem non habeat, nullo ordine procedit, & nauis si gubernatore priuetur, pessum eat necesse est sic & gregi si pastorem abstuleris, cunctus dispergetur & peribit. Malum igitur est ubi nullus est principatus. Malum autem est non minus, & inobedientia eorum qui reguntur a principe. Est tertium quoque malum, qm ipse princeps malus extiterit, imo et hoc peius est, quam sine principe cōuersari. Melius quippe est a nullo, quam a pessimo regi. Quo ergo dicit Paulus. *Obedite prepositis uestris?* Dum prepositus malignus extiterit, num obaudiemus? Si quidem est in causa fidei, fuge illum & euita, non solum si homo fuerit, sed etiam si angelus de caelo descenderit. Si uero in uitae moribus malignum dicis, noli curiosus esse. Et haec non ex me ipso dico, sed ex scriptura diuina. *Super carbendam Moysi, &c.*

Matt. 23.

* HAYMO. Obediendum est omnibus praelatis & predicatoribus, in quantum doctrina, & mores eorum sancta & pia existunt. Si autem a uia rectitudinis aberrauerint, sicut scribae & Pharisei, non faciamus qualia agunt, sed qualia dicunt, nisi forte in fide contrarii extiterint. Nā si in fide cōtrarii extiterint, non

NICOLAUS E LYRA.

* 1 Talibus enim hostiis promeretur Deus. Non autem sacrificijs legalibus.

Diuisio.

2 Obedite. Hic consequenter ostendit qualiter se debent habere ad praelatos uiuentes. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit qualiter se debent habere a talibus praelatos, secundo qualiter ad ipsum Paulum scribentem, ibi. *Orate pro nob.*

Circa primum sciendum, quod corpora inferiora quae reguntur per superiora subiecta sunt eis in duobus. scilicet in situ & motu quia elementa mouentur motu orbis, quantum ad illam partem, quae excedit altitudinem montium, ut habetur 1. meteororum. Eodem modo homines inferiores superioribus debent obedientiam, ut ad eorum imperium moueantur, & reuerentiam eis exhibeant, & hoc est quod dicitur. *Obedite praepositis. &c.* subdit ad hoc duplicem causam. Prima accipitur ex nobilitate officij, quia praelati praesunt in spiritualibus, quae corporalibus praesentantur, quanto anima melior est corpore, & hoc est quod dicitur. *Ipsi. n. praecipulant, quasi rationem pro animabus uestris reddidit.* Secunda ratio accipitur ex modo exercendi officium quia quando inferiores bene obediunt officium praelationis delectabile est superioribus, & utile inferioribus, si autem male obediunt contrarium acciunt, & hoc est quod dicitur, *Ut eum gaudio hoc faciant, & non gementes.*

3 Hoc enim non ex. Hoc patet per exemplum Chore & sociorum eius, qui rebellantes Moysi, a terra fuerunt absorpti, Nu. 16,

Orate

non solum uitandi sunt, sed etiam fugiendi.

b *Ipsi enim per uigilant. &c.* * CHRYSO. Audiant & principes, quoniam sicut obedientes oportet esse, qui reguntur, sic etiam rectores & principes uigilantes esse decet & sobrios. Periculum. n. imminet, subiectus est uisionibus peccatorum tuorum, & propter terro-

rum, & propter terrorem timori obnoxius est, & caet. Quid dicemus infelicibus, illis & miseris, qui semetipsos ad alios regendos praecipitant, & in tantorum suppliciorum abyssum iactant? Orationum quos regis, mulierum, puerorum, a quae uirorum turritatem reddidit uos, & ideo igni tuum subiciis caput. Miror si potest saluari aliquis rectorum.

c *Ut cum gau. Ave. Faciamus utique illud gaudio, quando uideamus homines proficere in uerbis Dei. Tu enim cum gaudio laborat operarius in-*

gris, quando attendit arbores & fructum uidet, quando attendit legetem, & uidet uberratem. Tunc intelligit, quod non sine causa laborauit, non sine causa dorsum curuauit, non sine causa manus attribuit, non sine causa frigus & stusq; tolerauit.

d *No expe. uo. AVG.* Non dico, non expedit illis quibus prodest tritari de uobis. Nam illi praepositi quando contristantur & malis uestris expedit illis ipsa tristitia, sed non uobis. Si uero ergo in dominico agro bonum operemur praelati & subditi vel similiter de mercede gaudeamus,

Vel hoc faciant. i. reddant rationem Deo securi de praemio & non gementes anxii uel haesitantes de uestra damnatione. *Ora. pro no.* Superbiam elationemque mentis quorundam pontificum percussit, qui dedignantur precari subiectos, quatenus pro eis orationes fundant.

f *Bon. con.* Conscia nos non accusat, nec nobis conscia sumus quod uobis insidias fecerimus, nihil cum fictione protulimus, nil negociatione gratia fecimus. Ne ergo sinistre quod arbitrii **g** *In omnib.* Accusabatur, quod in gentem negligenter, sed condigne habere affectum ad omnes iudeos uel gentiles, de quorum proteritis bonis gaudet, eisque in futuro meliora optat.

Testamentum est aeternum, quia aliud ei non succedet. **h** *Abundantius autem, &c.* * CHRYS. Vehementer amantissimum sic orare, non simpliciter, sed cum tota intentione & cum profuso studio. *Ut cito, inquit, ad nos ueniam.* Hoc animi est nihil in precibus, latagere ut ad eos uelociter ueniret, & exhortari illos ut orarent pro se, ut hoc ei concederetur, primum ab eis postulata orationis auxilium tunc etiam ipse eis omnia bona precatur.

Faciens

4 *Orate pro no.* Hic ostendit qualiter se debent habere erga ipsum Paulum, non. n. erat praelatus iudeorum, & ideo non petit ab eis talis obedientiam, sed petit ab eis illud quod tenentur, respectu omnium filiorum, scilicet orationis suffragium, dic. *Orate pro no.* & si hoc petebat Paulus qui de gratia Dei erat certus, multo magis debet hoc petere quicquid alius quantum unquam sit sanctus, sed quia possent dicere illi quod scribebat, non debemus pro te orare, quia tibi non ualere cum doctore scissionem a legalibus, ideo hoc remouet, di.

5 *Confid. quia bo. con. h.* Praedicta docendo. **6** *In omnib. con. i. desiderantes bonam conuersationem omnium.* Subdit aliam causam quare petit orationis suffragium, dic. **7** *Amp. aut. de. &c. i. me orare.* **8** *Quo ce. re. uo.* Quia ab Ierusalem fuerat adductus in uincula, ut habetur Act. 21. Vel aliter quod si liberatus esset a carcere intendebat iterum uisitare iudeos qui erant in Hispania, quibus hanc epistolam scribebat secum, ut dicitur est in principio huius epistolae.

9 *Deus au. pa.* Hic ultimo apostolus confert ipsis suae orationis beneficium. Et diuiditur in duas partes, quia primo donat suam orationem, & secundo format suam petitionem, ibi. *Rogo autem uos fratres.* In prima parte optat eis beatitudinem, quae non datur nisi a Deo & mediante gratia, quae bonam aptat ad beatitudinem, et hoc est quod dicitur. *Deus. pa. quia proprium Dei est unire corda, cum sit unitas prima.* **10** *Ci eduxit, &c. do. le. Chri.* Et hoc in resurrectione. **11** *Pastor. ou. id est, simplicium & innocuum, qui proprie sunt de grege Christi.*

* li

a Faciens in vobis quod placet coram se per Iesum Christum. Nihil enim boni habere protestis, nisi illo prænimente & subsequente.

b Etenim per paucis scripsi vobis, &c.

Q. Non potest quisquam longitudinem sermonis abnuere hoc quippe erat quod aduersarii faciebant & ideo latenter hoc tangit.

c Cognoscite fratrem nostrum Timotheum.

* THEODORET. Ostendit per ipsum missam fuisse epistolam. Erat autem verisimile

a Humillium.

Pailor etiam factus per effusionem sanguinis sui confirmavit Testament. nouum.

+ magnum ouium in sanguine testamenti æterni, dominum nostrum Iesum Christum, aptet vos in omni bono, ut faciatis voluntatem eius faciens in vobis quod placet coram se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen.

Rogo autem vos fratres. ut sufferatis verbum solati.

Etenim per paucis scripsi vobis. + Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius uenerit videbo vos. Salutate omnes prappositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen.

Rogo autem vos fratres. ut sufferatis verbum solati.

Etenim per paucis scripsi vobis. + Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius uenerit videbo vos. Salutate omnes prappositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen.

Rogo autem vos fratres. ut sufferatis verbum solati.

Etenim per paucis scripsi vobis. + Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius uenerit videbo vos. Salutate omnes prappositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen.

Rogo autem vos fratres. ut sufferatis verbum solati.

risimile quoque ipso delectari, quoniam ipse quoque fuerat circumcissus.

d Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

* THEODORET. Ostendit vndenam scripserit epistolam, & simul ostendit predicationem Euangelii breui tempore omnia peruasisse, & gentes ex promissione facta Abrahamæ assecutas esse benedictionem.

1 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

2 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

3 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

4 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

5 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

6 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

7 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

8 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

9 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

10 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

11 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

12 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

13 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

14 Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 In sanguine. i. per sanguinem, quia Christus meruit suam resurrectionem & exaltationem per suam passionem.

2 Testamenti æterni dominum Iesum Christum. i. Testamenti noui, quod confirmatum est sanguine Christi, & dicitur æternum, quia æterna promittit.

3 Aptet vos in omni bono, &c. Sicut enim aptitudo potentie ad bene operandum politice est per habitus virtutum politicarum, sic aptitudo anime ad opera meritoria est super habitum gratie & virtutum in futurum, quas Deus operatur in nobis. ideo sequitur.

4 Faciens in vobis quod placet, &c. quia per ipsum ratione diuinitati consequimur gratiam sicut per causam principaliter agentem. ratione vero humanitatis, sicut per causam instrumentalem coniungam.

5 Rogo autem vos fratres. Hic format suam petitionem. Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est. secundo complet epistolam: ibi. Salutate omnes.

6 Verbum solati. Excusat etiam se de scripturæ breuitate, quia breuis est ista epistola respectu materie contentæ, cum ibi omnia mysteria veteris legis breuiter tangantur, ut patet ex prædictis, & hoc est quod dicitur.

7 Etenim per paucis. i. valde paucis.

Scripti

A D D I D I O.

In cap. 13. ubi dicitur in postil. Doctrinis variis & peregrinis nolite ab ille abduci.

Per hoc quod dicit Apostolus doctrinis variis & peregrinis nolite abduci, proprie potest intelligi doctrina Pharisæica, quæ in Thalmudicis codicibus diffusæ habetur & dispendiose, in quibus multæ falsitates & enormitates continentur, prout fuit ostensum in Additionibus Esa. 34. & Zachar. 5. Et quia secundum gloss nulla falsa doctrina est, quæ non aliqua uera intermiscet, ideo prædicta doctrina dicitur uaria sicut corpus diuersis coloribus coloratum uarium dicitur similiter & dicitur peregrina, quia non à Deo autore, sed sicut fingunt reuelata fuerunt, sed ab hominibus diabolica inuestigatione inuenta, & de hoc uide plene in prædictis additionibus.

In

R E P L I C A.

In c. 13. ubi Burg. exponit quid intelligitur per uarias doctrinas, allegat ad hoc Thalmudicas traditiones, quas ponit Esa. 34. & Zachar. 5. & in fide Apoc. traditiones Saracenicæ Muhamet, quæ quia non sunt contra postillam, transeant aliorum iudicio relicte, & sic est finis, & hæc sunt quæ reperi in dictis Burg. contra postillam. correctione digna, pauca autem quæ ponit circa actus apostolorum, canonicas epistolas & Apocalypsin quæ sunt modici ponderis transeo, quia & plurimum alias supra tacta sunt inquantum sunt postillam. contraria, quæ sic per me scripta & alia sub debita protestatione offero rectis amatoribus magistri Nicolai de Lyra media charitate corrigenda. Satis enim mihi est per hunc laborem otium euitasse, & maioribus meis dedisse occasionem, ut contra postillatoris corruptorem efficacius exurgant.

Tom. vj. H